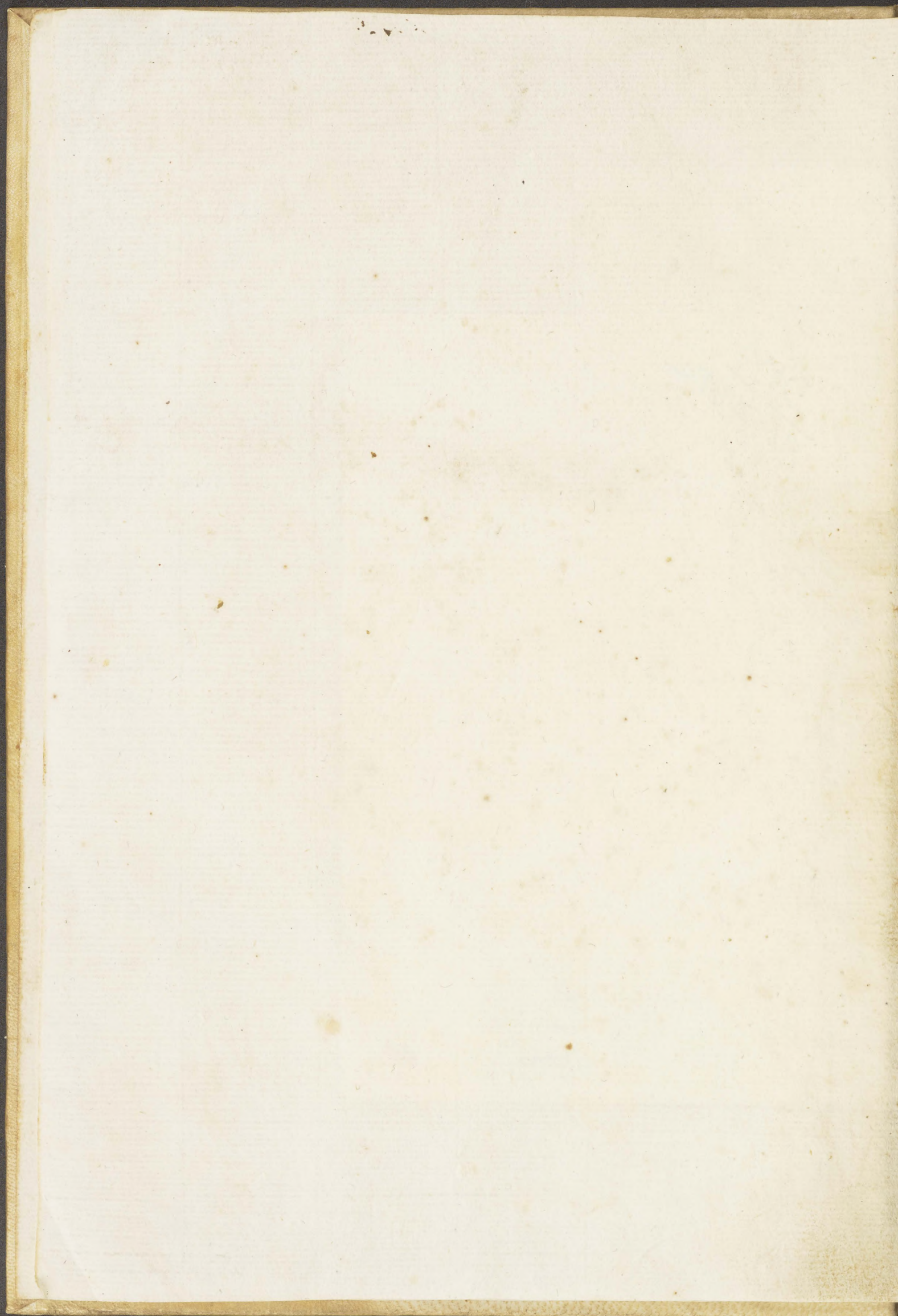

9450
861/4 BTC

Huius Plinij Possessor est. Ia. An^o. Forestus et eius heredes

C. Plinius Secundus De Naturali
Historia diligentissime
Castigatus.

Liber
Felicis Morie Rectoris Bacedaschi. L

Chapman & Co. 171
171
Chapman

C. PLYNII VITA

C. Plynii secundus Veronensis natus sub Tiberio: patre Celere: matre Marcella: oibus liberalibus disciplinis operam dedit: unus omnium mirifice studiosissimus. Nam perire omne tempus arbitrabatur: quod studiis non impartiretur. Opera complura ædidi: in quibus multa scrupulosa absoluit. Et nihil omnino causas aliquando actitauit: Augur fuit. Officia publica administrauit: etiam procurator in Hispania floruit maxime sub imperatoribus Vespasianis. Tito non mediocriter carus cui libros naturalis hystoriæ dicauit: opus diffusum: eruditum uarium stilo duriusculum: fuit opinionem Epicuræ nonnunquam astipulator: ubique tamen: uitorum acerrimis insectator. Perit sub Tito anno ætatis sexto & quinquagesimo Kalen. Nouemb. cum Misseni classem imperio regeret spiritu obstructo clausoque stomacho. (Inualidus enim illi & angustus erat) ex caligine nubis ortæ e uesuuii monte ad quam noscendam propius accesserat.

Ioannes Britannicus Brixianus Salutem Plurimam Lucae Tertio Patricio Brixiano

De patria, C. Plynii Secundi: qui de Naturali hystoria non minus eleganter trigintaseptē libros quam sapienter conscripsit diu magnum: ut non ignoras Luca Tertius inter Veronenses Nouocomensesque certamen fuit quum utriusque multis probabilibusque rationibus conciuem suum esse contenderet. Quæ res denique effecerat: ut cuncti qui & ante & nostris temporibus in iis studiis non sine aliqua laude uersati sunt: partim Nouocomensibus: partim Veronensibus suffragia sua ferrent. Multa etenim utriusque afferebantur: ut citra etiam iustam reprehensionem unicuique licere utrumque sequi partem uideretur. Et quantum conuicere poteram: res in ambiguo diu futura erat. Sed ueluti diutino excitatus est somno Matthæus Rufus Veronensis Vir quidem ætate nostra litteris Latinis pariter & græcis celeberrimus qui non minus studiose quam accurate causam patriæ suæ agens ita omnibus confutatis: ut uidere in eius defensione poteris: quæ ab aduersariis obieciabantur: rem sane multis probationibus & argumentis eo deduxit: ut iudicio nostro iis recte sensisse uideatur qui Plynio patriam magis Veronam quam Nouocomum assignauerit. Ut autem ipse in eius sententiam tam facile descendam illud me inter alia potissimum mouet: quod animaduerto eos qui Nouocomensem Plynium affirmant nominis similitudine deceptos: quod iunioris erat: Seniori attribuisse: ut utrumque indifferenter Nouocomensem nominauerint: quum omnino iunior Nouocomensis: Senior Veronensis fuerit. Quæ omnia quum ipse Matthæus in apologia sua Hubertum eleganterque complexus sit: re ipsa superfedebimus. Illud autem te scire uolumus Angelo & Iacobo Britannicis fratribus nostris molestum accidisse: quod in ipsam Matthæi apologiam ipso die immo articulo inciderunt: quo iam operi fastigium imponebatur: ita ut quum fere omnes codices titulo Plynii Nouocomensis impressi essent: paucique superarent: mutato sine cunctatione titulo: quod reliquum fuit impressum sit. Id enim attentissima cura: infatigabilique studio curarunt ut sexcenti codices Plyniani: quos non tam lucri cupiditate quam ut linguæ latinæ dignitas propagaretur: sumptu suo imprimi fecerunt: ut qui correctissimi haberentur: adhibitis enim multis quum exemplaribus: tum multorum castigationibus ita opus perfecere ut iam in eo quod ad emendationem pertineat nihil desiderari posse uideatur. Hæc autem ut ad te scriberem Luca Tertius illud me maxime hortatum est: quod in hac nostra florentissima urbe neminem prorsus cognoscebam (quod omnium pace sit dictum) qui bonarum disciplinarum studiis æque ac tu delectaretur. Putaui igitur tibi iucundum fore si curarem ut ipsius Matthæi Rufi defensionem uideres. Neque enim. Infcius sum: quam rerum nouarum soleas esse curiosus indagator. Itaque pro mea in te obseruantia te uehementer rogo: ut rem ipsam ea diligentia qua cuncta consueuisti examines: & an Matthæus & nos qui ei astipulamur recte senserimus: plurimi enim tuum omnibus in rebus semper iudicium fecimus. Et te pro tua singulari quum doctrina & modestia: tum probitate ita dileximus: ut nobis statuerimus te neminem nobis esse chariorem: nec id immerito. In te enim quod de bono phocione legitur placidos & misericordes: & liberales: omnique suauitate reueratos mores agnoscimus. Quæ omnia ita me tibi penitus addixerunt: ut nihil iam mihi sit magis in optatis quam ut aliquando possim tibi ostendere quanti dignitatem tuam faciam. Vale & nos quod facis ama plurimum. Vale iterum.

Alexander Benedictus physicus Veronensis Reuerendo patri Domino Matthæo Rufo conciuui suo.
Sal. P. D.

His diebus Veronam communem patriam adiunimus: a. xiiii. anno quo absens fui: maxime illustratam a quo tempore alia ciuitatis facies mihi uisa est: Alii mores: alia ingenia: alia templa: alia ædificia: alius cultus: alius denique uiuendi modus. Tota undique interpolata: ita ut eadem non sit. Ab omnibus tamen siue nostris necessariis siue aliis ciuibz bene atque benigne susceptus sum. Inter cætera Matthæus Zuccus nostri amantissimus & quondam litterario ludo socius: defensionem illam tuam Plynianam uehementissimam pro ciuitatis nostræ ornamento æditam: nobis legendam dedit. In qua aduersariorum ictus magnifice atque late refellis: omniaque eorum argumenta: uana irritaque facis. Rationesque omnes futiles inanisque reddis. Tua uero adeo confirmas: adeo munis: ut nemo sit: uel aduersarius ipse: qui sponte statim gramen ipsum humi deuolutus non porrigat. Tibi debent patrii lares: ciues: & uniuersa res publica quæ nunc sentit Plyniana incunabula ortusque suos cognoscit: conciuem nunc affatur: & intelligit quam constanter. Annotauimus tamen & nos quoque: qui eius medicinam artem indagauimus: nonnulla reque nomina: quæ patriam linguam maternamque indicant. Inter multa hæc pauca numerasse par sit palmulâ

alum hærbam: sisimbrium: uuam taminiam: nomina patriæ dumtaxat nota. Obiiciunt aduersarii nūq̃ dixisse Plynium in agro Veronensi nostro quibus: respondeo neque dixisse Nouocomensi nostro: neq̃ Patauino: neq̃ Mantuano. Vbi ergo genitus? Lapidem item illum hominum incuria: ætatisq̃ inscicia contractum: scilicet non sine religione uidimus: de quo plura ac ueriora ueris attulisti: nec aliqua in parte dubitandum est citra ius desiderii: quin Plynii nostri certissima sit inscriptio: quæ demortua tuo nutu ad uitam reuocata est: iniuria tamen maxima debilitata. Hæc pro tempore dicta sint. Nā raptim scriptissimus. Alia forte in Græcia excitabis. Vale, Venetiis.

Matthæus Rufus Prælati in æde diui Thomæ ciuitatis Veronæ: Splendidissimo: Equiti: clarissimoq̃ iuris. Antistiti Iusto: Veronensium decori, Sal. Pl. D.

n Icolaus Perotus Pontifex sepontinus: uir inter doctissimos ætatis nostræ: qui in utraq̃ lingua numerosissimi floruerunt: florentq̃ nemini (ut eius opera testant) posthabendus: eloquentiâ Romanam tum multa a græcis traducendo: tum non pauciora ipse scribendo: haud parum illustrauit & auxit: Is hac tempestate primus omnium obscuram illam. ædipo Sibylæ coniectoris in digentem: prohæmii Plyniani epistolam interpretari aggressus est: & in ea loca quæpiam difficillima quidē sensusq̃ penitus abstrusi atq̃ reconditi: magna diligētia magnosq̃ ingenii cacumine in lucē eruit. Vbi (quāuis etiā id alibi egerit) Plynium fuisse Veronensem: haud infirmis argumentis monstrauit. Nōnulli nulla in re Perotto conferendi: gloriæ ciuitatis nostræ (ut puto) inuidentes quibusdā uanis opinionibus falsisq̃ testibus nixi: uerissimæ tanti uiri sententiæ cōtradicare & ausi & conati sunt. Quorum leuitatē: (ne quid acerbius dicā) nō potui nō uehemēter admirari quādoquidē cū ueri nil aut certi cōtra pos sint afferre: id affirmare audeant: quod statim cū ipsosq̃ insciciæ demonstratione refelli queat. Fui (sicut sis) in Academia Bessarionea a sepōtino altus: cuius diuini uiri bonitati: munificētiæq̃ singulari: omnia me debere acceptum refero. Mea igitur interesse putauit: pientissimi patroni causam dignitatēq̃: nisi ingratus & esse & haberi uelim: defendendā atq̃ tuendam p ingenio facultate suscipere & experiri contrarias opiniones confutare: ad id uel maxime impellente me cōmunis patriæ reuerentiā: cui uniuersis naturæ muneribus locupletissimæ: supra uires debeo. Iniuria. n. illi nō parua fieret: si tam clari ciuis ornamento: tanq̃ altero ex oculis eruto: quorūdam inanibus fabellis: & fictis mendaciis spoliaretur: eiq̃ suos nemo suppetias ferret. Cū autem tu patriæ mirū immodū affectissimus sis: & cunctis tam animiq̃ corporis dotibus quæ in quouis mortaliū desiderari liceat inter cōciues nostros eminentissimus: quēadmodū ei summo splendori es: ita & ad ea quæ illi gloriā ac cōmodum pariant inflammatissimus: ut iure pedamentū quoddā ipsius & fortissimū sustentaculū dici merearis. Et ut ē doctrina facundiæq̃ mirabili sapius Plynium fuisse conciuē nostrū ornatissimēq̃ copiosissimēq̃ disserueris: ppter eaq̃ eius statuas & imagines i locis publicis ad ornamentū urbis ponēdas i senatu cēsuēris & istiteris qualecūq̃ est qd̃ ac i re efficere potui ad te scripsi: cū rē gratā tibi me facturū sperās si qd̃ tu semper sensisti ac tenuisti: ego quoq̃ probare studerem: tum ut cū ingenio ac iudicio omnibus in rebus pene diuino maxime polleas: si nugas istas non dignas quæ in publicū exeant ex tua sūma peritia atq̃ prudētia iudicaueris: ob eā quā erga me ostendis humanitatē: aut tuæ eloquentiæ flumine castigando irriges & adiuues: aut omnino supprimas: ne malidicorū moribus pateat. Qui Perotto cōtradicientes uir amplissime iuste Plynium maiore fuisse Veronensem negant: in hunc modū scripsere. Conterraneū castrense uerbum esse uidet. Hic autē quidā colligūt: Plynium: ut Catullus: fuisse Veronensem: ignorantes conterraneū non tam idem territorium: q̃ eandē respicere regionē: Cū uero & Suetonius & Hieronymus: & deniq̃ prisci oēs illum Nouocomensem fuisse dicāt. Cōterraneum eiusdem regionis accipiamus cū se p̃sertim Plynius Romanum p̃titeatur. Hæc illi nos qui plynium fuisse Veronensem: non Nouocomensem probare uolumus. In primis dicta testiū quibus nituntur confutabimus. Deinde q̃ leuiter moti sint: & præcipientes i hanc sententiam ierint ostendemus: siue conterraneus eandē regionē: siue idem territorium denotet: Plynium Veronensem fuisse docebimus Suetonium & Hieronymū testes citāt. Ego: ut uerum ingenue fatear: Suetonii librum de uiris illustribus: ex quo testimonium proferunt: nunq̃ uidi nec qui uiderit: quāuis non paucos ex doctoribus nostri temporis iterrogauerim: audiui quēquam: Verba autem illa quæ eius auctoris esse dicuntur & in primis chartis omnium pene codicum Plynianorū mendose notata sunt in uoluminibus quorūdam qui de religione nostra scripserunt: inserta inueni: quorum adiuumento fit: ut ueritas rei de qua cōtrouersia est: fallaciis quorūdam quasi summersa: in lucem emergat. Vincētius quē hystorialē uocat: in opere suo ubi tractat de uita Triani imperatoris: hæc uerba quæ scribit eē Suetonii Tranquili in catalago uiroz illustrium: sic recensuit. Plynius secundus: equestribus militiis industriæ functus procurationes quoq̃ splendidissimas atq̃ continuas summa integritate administrauit. Diuus etiam Antoninus præsul florentinus: eadem ad uerbū in suis chronicis posuit. Suetonius i uerbis: si Suetonii sunt: Plynium Nouocomensem nequaquā nominat: imo cum secundum dicit: Veronensem potius ostendit. Nam secundorum domus: ut pluribus uetustis monumentis docebimus Veronensis fuit. Dictio illa Nouocomensis: qua aduersarii contra nos armantur: fraudulenter addita fuit. Per has enī fraudes quando aperto Marte nō successisset. Plynium suffragari Veronensibus tantum est. Sed uolumina ipsa Vicentii atq̃ Antonini sine illo uerbo Nouocomensis pro nobis testificant: hūc primū testē falsum & nullius roboris esse: quādo Plynium Nouocomensem ut iactant minime dicit. In textu etiā diui Hieronymi: quē alterū testē adducunt: nō minor falsitas est. In translatione enim Eusebii cæsariensis: anno. xii.

Traiani hæc uerba sunt Plinius secundus Nouocomensis orator & Historicus insignis habet: cuius plurima ingenii opera extant. Hactenus ille, Aduersarii autem quærentes Plinium contra ius nobis auferre: clausulam hanc addiderunt. Perit dum inuasis uestuuii: quæ in uetustis codicibus: non est: quod Plinius secundus Nouocomensis orator & historicus insignis fuerit cuius plurima ingenii opera extaret: non negamus. Fuit, n. hic nepos Veronensis: & per adoptionem filius. quod ut ipse Hieronymus ponit: Traiani tempore claruit: quod idem Nouocomensis in incendio uestuuii perierit: negamus. Subdita fuerunt uerba illa: ut apperet Veronensem: quod perit in uestuuiio Nouocomensem fuisse: quod ficta sint patet. Non, n. cum uerbis Hieronymi quadrat: imo statim ostendit ipsum sibi contradicere. Hieronymus promittit: quod primo anno Titi mons Vespuius tantum ex se iecit in cecidit: ut regiones uicinas cum hominibus exureret. Igitur si uestuuius arsit primo anno Titi & Plinius perit dum ardentem uestuuium uidere uult: perit primo anno Titi. Quomodo ergo idem ipse potuit esse superstes: anno. xii. Traiani: cum a primo Titi: ad duodecimum Traiani. Interfuerit anni undetriginta? Diceret aliquis: arsit et uestuuius Traiani principatu: licet Hieronymus de hoc non meminerit: tunc quod Plinius perit. Et famonicus sere: ut Macrobius ait: Plinium maiorem ad usque Traiani ætatem peruenisse affirmat. Esto arserit ut iubet: & si nullus auctor id testatur: probabit tamen Plinium maiorem: nullo pacto ad tempus Traiani peruenire potuisse. Iunior quod imperante Traiano floruit: ad cor. Tacitum scripsit: quod quando uestuuius conflagrauit: ubi auunculus perit: ipse agebat annum duodeuigesimum. Idem in eundem principatum Traiano: Consul gratias egit: ut ex panægyrico liquet. Ergo quod consul fuerat in initio imperii Traiani non potuit eius anno duodecimo: agere annum duodeuigesimum nisi si suis illud hærbis & incantationibus: ut est in fabulis: reuiuenscerc Medea fecisset. Ad hæc iunior ipse sub Domitiano iam gradis natu causas egerat: & magistratus gesserat: si fuerat consul sub Traiano: si iam gradis natu sub Domitiano: si duodeuigesimum agebat annum flagrate uestuuiio: ubi auunculus perit: necesse est hoc fuerit imperante Tito. Ergo maior quod Veronensis fuit: ad imperium Traiani peruenire nequit. Et quod non peruenit: ex uerbis. Quintiliani in quarto patet: quibus ostendit: quod Plinius iam obierat: quando primis annis Domitiani: opus suum ipse codebat. Cum inquit, Et scripsit de eadem materia non pauca cornificius: aliqua stertinius: non nihil pater Gallio: accuratius uero priores Gallio celsus & Lenas. Et ætatis nostræ uirginus. Plinius Tullius. Sunt & hodie clari eius opis auctores: quod si omnia complexi foret: consulissent labori meo. Præterea Plinius uixit tantum annis sex & quinquaginta. Ipse in nouo de margaritis tractans ait. Lolliam paulinam quod fuit Cæsaris principis Matrona: nec serio quod aut solenni ceremoniarum aliquo apparatu: sed mediocri et spoliata: coena: uidi smaragdis margaritisque operata. Ab ultimo anno Cæsar ad duodecimum imperii Traiani: colligunt anni septuaginta: quando eam coenam uidit Plinius: aliquot iam natus fuerat annos utpote quod sub Tiberio Appionem Grammaticum: ut in trigesimo ostendit: adolescens uiderat. Cõstat igitur & textum sicut diximus ueritatem esse: & hunc quoque testem ualidum reddi. Et in Macrobio: nisi librarior culpa est: error esse: quando Plinius maior principatum Traiani: uidere nullo modo queuit. Ideoque id nomen Nouocomensis non ad ipsum: sed ad minorem eius nepotem pertinere: quod Traiani tempore fuit.

Testibus: ut arbitror feliciter perstratis: quippe probatum est: eos corruptos subornatos & falsarios esse: aduersariosque minime iuuare: restat ut hominum hac in causa leuitatem sicut polliciti sumus: aperiamus. Aduerte quæso, Auiunt Suetonium & Hieronymum & denique priscos omnes dicere Plinium fuisse Nouocomensem: statimque subiungunt: quod ipse Romanum se profiteatur. Si Suetonius & Hieronymus. & denique prisci omnes Plinium Nouocomensem dicunt: quomodo Romanus fuit? Si ipse Romanum se profiteatur quomodo Nouocomensis esse potuit. O delirium & rediculam leuitatem. O inconstantiam puerilibus simillimam altercationibus: modo Nouocomensem: modo Romanum Plinium asserunt: & dum ueræ Perotti sententiæ aduersari ueritatemque offuscant: & patriam nostram splendore sui ciuis fraudare nituntur: neque in hac neque in illa parte stabiles: sibi ipsis manifestissime se repugnant: neque suis confodiunt telis. Præterea si prisci omnes illud Nouocomensem fuisse dicunt ubi hoc: Cur locum aliquem non indicant: ut priscis credentes: hærbam daremus. O extremam arrogantiam. O temeritatem impudentissimam: iactant priscos omnes id dicere: quod adhuc nemo tempestate nostra: quantumuis peritus studiosusue: laboriosissime inuestigando reperire sciuerit quasi aut soli priscos legerint: aut soli intellexerint. Cõterraneum etiam non minori temeritate: contra opinionem quam defendere studet cõtendunt non idem territorium: sed eandem denotare regionem. Prætermittamus: quod ipsorum fuisset: ubi nam hoc uocabulum in ea significatione: quam tam certam definiunt legerint docuisse. Sed esto significet eandem regionem: hoc modo Plinius: ut uolunt. Nouocomensis nequaquam esse potuit. Nam cum in quarto Italia in certas regiones describat: Comum in noua: quam appellat Transpadanam: Veronam uero in decima: quam appellat Venetiam collocat. Ergo Plinius ex decima fuit: ex qua Catullus non ex noua: ubi Comum est. Cõterraneus: ut breuiter agamus significat eiusdem territorii: sicut ex uerbis ipsius Plinii sole clarius patet: cum inquit ut obicere moliar Catullum conterraneum meum. Catullo enim non Verona: sed symio in territorio ueronensi natale solum fuit. Nec quisquam hac in re maioris fidei esse debet: quam Catullus ipse: quod de illa peninsula canens ait. O quid solutis est beatius curis. Cum meus onus reponit: ac peregrino labore fessum: uenimus larum ad nostrum. Cõterraneum itaque rectius dixit quam dixisset cõciuem: quasi ex eodem territorio non ex eadem urbe natum: quam opinionem sequitur & Laurentius ualla in litteratura nostro æuo nemini secundus: & Angelus politianus uir & ipse doctrinæ singularis: qui in sua centuria. Catullum Veronensem conterraneum dixit. Et Landinus: qui Plinium in linguam uulgarem uertit & conterraneum cõpatriotam uertit. Guarinus etiam & plerique alii ex iunioribus doctissimi quidem conterraneo pro conciuem uisunt. Siue igitur conterraneus significet ex eodem territorio: siue ex eadem regione Plinius Veronensis fuit: Quod & communis omnium iam diu consensus qui non sine causa inualuit: & Petrarcha: & Pius Pontifex Maximus & Blondus flauius: & non pauci alii maioris opinionis auctoritatis quam calumniatores nostri ostendunt: qui suis in operibus Plinium Veronensem scripserunt

Et uetustum marmor illud: quod in urbe nostra ad ædem diui Blasii uisitur confirmat. Ex quo licet multum debilitato: pulcherrimis litteris præcis grandiusculis: hæc uerba colligi possunt.

Plynius secundus Augu. Leri. Patri. Matri. Marcellæ testamento fieri iussit. Nomen patris cū iactura quorūdam aliog: uerbog: dimidiatū est. Sed præcipit fuisse nomen in er. tertiæ declinatiois: ut celer: qd clarius: quid manifestius: quid probabilius adduci uel ostendi posset: q: Plynius Veronensis fuerit: q: hu iusmodi saxum? Si Veronensis nō fuisset: ut quid Romæ degens: parētibus (sicut litteræ i dicāt) Monu mentū in urbe Verona: & nō potius Nouocomi: si eius patria fuisset: ad æternā memoriam testamēto fieri iussisset. Nisi quis Nouocomo Veronā Marmor illud aduectū dixerit: quod q̄ uerisimile sit: inspecto trunco: prudentium iudicio relinquo. Innumera etiā alia Marmora Epitaphiis & diuersis titulis inscrip ta: multis in locis agri Veronensis: familiam secundog: Veronensem fuisse declarāt: quæ oīa nūc recen fuisse supuacū duxi: satis existimās duo uel tria testificationis gratia subiecisse. In castellomōtis autē sic est. Lellæ clæmentinæ uxori incomparabili. Q. Furius secundus maritus: & sibi uiuus fecit. Functa iaces hic: sed uiuis: uiuesq: secundo

Lella tuo: debent nec benefacta mori.

Te Tellus: sanctosq: precor pro coniuge manes

Vos ite placidi: tu leuis ossa tegas.

In uilla franca sic est.

L. Aquilius secundus. L. Aquilio Charitonī: & publicæ ueneriæ parent. pient.

In ualle polyzela: in æde diui Ambrosii sic est.

Calpurnia. L. F. Prisca. sibi & L. Calpurnio quadrato patri. ualeriæ. C. F. secundæ matri. L. Calpurnio Pudenti fratri. VI. VIR. AVG.

Ex hoc postremo: nō ne ostenditur ualeriam secundam Calpurniæ matrem: fuisse. C. plynii secundi fi liam: nuptam. L. Calpurnio quadrato? Nam leguntur duæ iunioris epistolæ ad Calpurniam: altera qua conquerit: q: eā in Cāpaniam ualitudinis gratia secedentē subsequi non potuerit. Altera qua eā hortat: ut frequētissime scribat: licet eius litteræ ita ipsum delectēt: ut torqueant. Quibus epistolis patet Plynii ad fœminā charitate & necessitudine cōiunctā scribere. Calpurnia. n. ipsa nata erat ex ualeria secunda. C. Plynii senioris filia. Inuenire etiā est: eiusdē iunioris epistolam ad Calpurniū Calpurniæ patrē qua osten dit: q̄to ipsius desiderio teneat: q: ab eo abesse nō cōsueuerit. Visunt ēt i æde diui Georgii Capitonis mo numēta: ad quē de hystoria cōponēda iunior ipse rescribit. Et in tēplo oīum sanctog: castri rupti: monu mētū Arriæ: cuius noīs in ultione Heluidii Plynius mentionē facit. E qbus oībus abunde pater. Secun dos fuisse Veronēses: & habuisse rus suū in ualle polyzela. Sed de his hætenus: q̄do satis (ni fallor) prestā tissimæ iustæ: si nō summa eloquētia: summa grauitate ac uerbog: pōdere: prout rei dignitas postulaf set: eo q: nulla uel minima dicēda facultas in me sit: saltē integra fide: mera ueritate: demōstrasse putor: ea quæ nobis ut de possessione clarissimi ciuis nostri nos deturbarēt obiciebant: falsa: uana: ridicula: & si ne rōne ficta eē. Ideoq: nihil faciēda tanq̄ nō officiētia: Plyniumq: nobis ut laborabāt: nō auferētia: cū fal si testes nō sint admittēdi: p̄terea ostēdimus hoīum leuitatē: q: pro arbitrio: mō aiunt: mō negāt: nil certi habentes quo suam pertinaciam tueantur. Docuimus etiam siue cōterraneus significet ex eadē regione siue ex eodē territorio. Plynium Veronensem eē. Quocirca facefāt iam q: cōtrariū defendere frustra co nantur: erubescant: taceāt: cedāt: nec amplius certent Plyniiq: maiorē nobis Veronēfibus (ut uere noster est) dimittāt: imo & minorē quog: quando ipsemet eē noster apertissime testat. Cum inq: recte fecisti: q: gladiatorium munus ueronensibus nostris promissisti. Nostros dixit: ut cōsanguineos & conciuēs. Fu it enim (ut supradictū ē) senioris ex sorore nepos & adoptatus ab eodē. Vnde licet Nouocomi natus. No uocomensis dictus: sit adoptionis tamen iure Veronensis etiam fuit. Dicant itaq: aduersarii quicqd ue lint. Nos ambobus Plynii: necnō antiquis marmoreis titulis fidelissimis testibus. Petrarchæ: Vallæ Pe rottoq: & aliis eruditissimis uiris. Plynium Veronensem affirmantibus: fidem indubiam hebeamus: Vale o & præsidium & dulce decus patriæ uitamq: Plynii suscriptam legiro.

CAIVS PLYNIVS MARCO SVO SALVTEM.

Ergratū est mihi q: tā diligēter libros auūculi mei lectitas: ut habere oēs uelis quærasq: q: sint
p oēs Fungar idicis p̄ribus: Atq: etiā quo sint ordine scripti: notum tibi faciam. Est. n. hæc quoq: studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hunc cum præfectus alæ mi litaret: pari ingenio curaq: composuit. De uita Pomponii Secundi duo: a quo singulariter amatus hoc memoriæ amici quasi debitum munus exoluit. Bellorum germaniæ. xx. quibus omnia quæ cum ger manis gessimus bella collegit. Inchoauit cū in germania militaret: somnio monitus. Astitit. n. ei gescenti Drusi Neronis effigies: qui germaniæ latissime uictor ibi periit. Cōmendabat memoriā suā: orabatq: ut se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres: quos in sex uolumina p̄pter amplitudinē diuisit: quibus oratorem ab incunabulis instituit & pfecit: Dubii sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis: cum omne genus studiog: paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidii Bassi. xxxi. Naturæ hystoriarū. xx. xvii. opus diffusum: eruditū nec minus uariū q: ipsa natura: Miraris q: tot uo lumina multaq: i his tā scrupulosa homo occupatus absoluerit? Magis miraberis: si scieris illū aliquan diu causas actitasse. Deceffisse anno sexto & quiquagesimo. Mediū tēpus distertum impeditūq: qua offi ciis maximis: qua amicitia principū egisse. Sed erat acre ingenii: incredibile studiū: summa uigilantia

Lucubrare a vulcanalibus incipiebat: non auspicandi causa: sed sustinendi statim a nocte multa. Hyeme uero ab hora septima: uel cū tardissime octaua: saepe sexta. Erat sane somni parcissimi. Nonnunq̃ etiam inter ipsa studia instantis & differētis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem. Nam ille quoq̃ noctibus utebatur. Inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum qđ reliquum temporis studiis reddebat. Post cibum saepe quem interdū leuem & facīle uterum more sumebat: aestate si quid oculi iacebat in sole liber legebatur annotabat: excerpebatq̃. Nihil enim unq̃ legit: quod non exciperet. Dicere etiam solebat nullum esse librum tam malū: ut non aliq̃ pte pdesset. Post solem plerūq̃ frigida aqua lauabat. Deinde gustabat: dormiebatq̃ minimū. Mox quasi alio die studebat in cœnæ tempus. Sup̃ hāc liber legebatur: annotabat & quidem cursim. Memini quendā ex amicis cū lector quādā pronuntiasset perperam reuocasse: & repeti coegisse. Huic auunculum meum dixisse: intellexeras? Nempe cum ille annuisset: Cur ergo reuocabas? Decem amplius uersus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat aestate a luce. Cœna hyeme intra primam noctis: & tanquā aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores urbisq̃ fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei de interioribus loquor. Nam dum distrigitur: tergiturq̃ audiebat aliquid: aut dictabat. In itinere quasi solutus cæteris curis. huic uni uacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus: cuius manus hyeme manicis munebatur: ut ne cæli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet. Qua ex causa romæ quoq̃ sella uehebatur. Repeto me correptum ab eo cum ambularem. Poteras inquit has horas non perdere. Nam perire omne tēpus arbitrabat: qđ studiis non impartiret. Hac intentione tot ista uolumina peregit: electorumq̃ cōmentarios. clx. mihi reliq̃. Opistographos quidē minutissimis scriptos. Qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse se cum pcuraret uendere in hispania hos cōmentarios Lartio Licinio. cccc. milibus nummū: & tūc aliquāto pauciores erant. Nōne uideſ tibi recordātī quantū legerit: quantū scripserit: nec in officiis ullis: nec in amicitia principum fuisse? Rursus cū audis qđ officiōz studiis laboris impēderit: nec scripsisse satis: nec legisse? Quid est. n. qđ non ille aut occupatiōes impedire: aut hæc instātia nō possit efficere? Itaq̃ soleo ridere cū me qđ studiosum uocant: qui si cōparer illi: sim desidiosissimus. Ego aut̃ tantū quē partim publica: partim officia amicōz dstringunt. Quis ex istis qui tora uita litteris assidēt collatus illi nō quasi somno & inertia deditus erubescat? Extēdi epistolā cum hoc solum qđ requirebas scribere destinassem: quos scilicet libros reliquisset. Cōfido hæc tamē quoq̃ tibi nō minus grata q̃ ipsos libros futura: q̃ te non tantū ad legēdos eos: ueq̃ etiā ad simile aliqd elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

Suetonii Tranquilli In libro de Viris Illustribus.

P Lynius Secundus Nouocomensis equeſtribus militiis industria functus. procuratiōes quoq̃ splēdidissimas atq̃ cōtinuas summa integritate administrauit. Et tamē liberalibus studiis tantam operā dedit: ut non temere q̃s plura in ocio scripserit. Itaq̃ bella oīa quæ unq̃ cū germanis gesta sunt. xx. uoluminibus cōpræhēdit: itē naturalis hystoriæ. xxxvii. libros absoluit. Perit clade cāpaniā. Nā cū missenēsi classi præſſet: & flagrāte uesuuio ad explorādas pprius causas liburnitias p̃tendisset: neq̃ aduersantibus uētris remeare posset: ui pulueris ac fauille oppressus est. Vel ut quidā existimant a seruo suo occisus: quē deficiens æstu ut necem sibi maturaret orauerat. Hic in his libris. xx. milia rerū dignarum ex lectiōe uoluminū circiter duum milium cōplexus est. Primus autem liber quasi index xxxvi. librorum sequentium consumationem totius operis: & species continet titulorum.

Caius Plynus Tacito Suo Salutem.

P Eris ut tibi auūculi mei exitum scribā: quo ueris tradere posteris possis. Gratias ago. Nam uideo morti eius si celebretur a te immortalē gloriā esse propositam. Quāuis. n. pulcherrimum clade terrarum ut populi ut urbes memorabili casu quasi semper uicturus occiderit: quāuis ipse plurima scripserit: plura tamen ppetuitati eius scriptorum tuorū æternitas addet. Equidē beatos puto quibus deorū munere datū est aut facere scribēda: aut scribere legenda. Beatissimos uero qbus utrunq̃. Horū in numero auūculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio deſco etiā quod iniungis. Erat misseni: classēq̃ imperio p̃sens regebat. viiii. kalen. hora fere septima mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Vſus ille sole: mox frigida: gustauerat iacens: studebatq̃ Poposcit soleas. Ascēditq̃ locū: ex quo maxime miraculū illud conspici poterat. Nubes incertum procul & intuentibus ex quo monte: uesuuium postea fuisse cognitum est: oriebatur. Cuius similitudinem & formam non alia res magis q̃ pinus expreſſerit. Nam longissimo uelut trunco flata in altum quibusdam ramis diffundebatur. Credo & recenti spiritu euecta: dein senescente eo destituta: aut etiā pondere suo uicta in altitudinē uanescebat: candida interdū: iterdū sordida & maculosa: prout terram cineremue sustulerat. Magnum & propiusq̃ noscendum ut eruditissimo uiro uisum. Iubet liburniciam aptari. Mihi si uenire una uellem facit copiam. Respōdi studere me malle: & forte ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos: retinæ encasti imminente periculo exterritæ: nauicula eius subiacebat: nec ulla nisi nauibus fuga: ut se tanto discrimini eriperent orabat. Vertit ille consiliū: & quod studioſo anima inchoauerat: obit maximo. Deducit quadriremes: ascendit ipse non retinæ modo. Sed multis erat enim frequens amœnitas: ore Laturus auxilium properat. Alii territi fugiunt. Rectum ipse cursum rectaque gubernacula in periculum tenet. Adeo solutus

LIBER

meru: ut oēs illius mali motus oīs figuras ut deprāhenderat oculis dictaret: enotaret. Iam nauibus cinis inciderat: quo ppius accederet calidior & densior. Iā pumices ēt nigri ambusti: & fracti igne lapides. Iā uadū subitū ruina: & montis: littora obstātia. Conctanti paulū an retro flecteret: mox gubernatori ut ita faceret monēti. Fortes iquit fortuna iuuat. Pōponianū pete: stabiis: erat: dirimit sinu medio. Nam cēsim circūaētis curuatīsq; littoribus maxima re infundis. Ibi q̄q; nondum periculo appropinquante cōspicuo tamē: & cū cresceret pximo sarcinas cōtulerat in nauis artus fugā: si cōtrarius uetus reledisset. Quo tūc auūculus meus secūdisimo iuectus cōplectis trepantē: cōsolat: hortat: utq; timorē eius sua securitate leniret: deferri in balneū iubet: lotus accubat: coenat atq; hylaris: aut quod est & que magnum similis hylari: interim e uestuio monte pluribus locis latissime flammæ atq; incendia relucebant: quog; fulgur & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agrestium trepidatione ignis relictos desertasq; uillas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictabat. Tunc se quieti dedit: & quieuit uerissimo quidem somno. Nā meatus aīa q̄ illi pp amplitudinē corporis grauior & sonantior erat: ab iis q̄ limini obuersabant: audiebatur. Sed aerea ex qua diēta adibat: ita iā cinere mixtisq; pumicibus oppleta surrexerat: ut si longior in cubiculo mora esset: exitus negaret. Excitatus pcedit: leg; Pōponiano cāterisq; qui perui-gilarāt reddidit in cōe consultāt: intra tecta ne subsistat: an in aperto uagentur. Nā crebris uastisq; tremoribus tecta nutabāt: & q̄si emota sedibus suis nunc huc nunc illuc abire aut referri uidebant. Sub dio rursus q̄q; leuiū exesorūq; pumicū casus metuebatur: qd̄ tamen malog; collatio elegit. Et apud illum quidē ratio rationē: apud alios timorē timor uicit. Ceruicalia capitibus iposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iā dies alibi illic nox oībus noctibus nigrior: dēsiog; quam tamen faces multæ uariæq; lumina soluebant. Placuit egredi in littus: & ex pximo aspicere & quid iā mare admitteret: qd̄ adhuc uastū & aduersum pmanebat. Ibi sup abiectū linteū recubans semel atq; iterum frigidā aquā poposcit: hausitq; Deide flāmæ flammarumq; prānuncius odor sulphuris alios in fugam uertūt excitant illum. Innixus seruis duobus assurrexerunt: & statim cōcidit. Ut ego coniecto crassiore caligine spiritu obstructo: clausoq; stomacho: q̄ illi natura inualidus & angustus & frequenter interastuās erat. Vbi dies redditus is ab eo quem nouissime uiderat tertius: corpus inuentum integrū: illesum: opertūq; ut fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti similior q̄ defuncto. Interim misseni ego & mater. Sed nihil ad hystoriam. Nec tu aliud q̄ de exitu eius scire uoluisti. Finē ergo faciam. Vnū adiciam: oīa ea quibus interfueram: quæq; statim cum maxime uera memorātur: audieram uera persecutū: tu potissimū excerptes. Aliud est. n. epistolam: aliud hystoriam: aliud amico: aliud omnibus scribere. Vale.

Item Tertulliani In Apologetico.

p Lynius secundus cum quandā puinciam regeret: & in magistratu plurimos christianog; iter-ficeret: multitudine eog; perterritus quasiuit de Traiano qd̄ factū opus ēt: nūcians prāter ob-stinationē sacrificandi & ante lucānos cœtus ad canēdū cuidā christo ut deo: nihil apud eos re-periri. Prāterea ad cōferandā disciplinā uetari ab his homicidia: furta: adulteria: latrocinia: & his similia. Ad quæ cōmotus Traianus rescribit: hos qd̄ inquirēdos nō ēē: oblatos uero puniri oportere.

Item Ex Libris De temporibus Eusebii Cæsariensis.

p Lynius secundus Nouocomensis Orator & hystoricus insignis habetur: Cuius plurima in-genii opera extant. Perit dum inuifit uestuuium.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER. PRIMVS.

Caius Plynus Secundus Veronensis. T. Vespasiano Suo Salutem. PRAEFATIO.

IBROS NATVRALIS HYSTORIAE NOVITIVM CAMOENIS quiritum tuorum opus natum apud me proxima foetura licentio- re ep i- stola narrare constitui tibi iucundissime imperator. Sit enim hæc tui pre- fatio uerissima dum maximi consenscit in patre. Namq; tu solebas me- as esse aliquid putare nugas. Ut obiter molia Catullum conterraneū me- um. Agnoscis & hoc castrense uerbum. Ille enim (ut scis) permutatis prio- ribus syllabis duriusculum se fecit: q̄ uolebam existimari a uernaculis tuis & famulis. Simul ut hac mea petulantia fiat: quod proxime non fieri que- stus es in alia procacei epistola nostra ut in quædam acta exeam. Scian tq; omnes q̄ ex æquo tecum uiuat imperiū Triūphale & censoriū ius exeasq; consul ac tribunitiæ potestatis particeps. Et quod his nobilius fecisti: dū illud patri pariter & equestri ordini p̄stas p̄fectus p̄torii eius omniæq; hæc reipu. Et nobis qd̄ qualis in castrēsi cōtubernio? Nec quicq; mutauit in te fortunæ amplitudo in iis: nisi ut p̄desse tantūdem possēs: ut uelles. Itaq; cū cāteris i ueneratione tui pa- teāt oīa illa: nobis ad colēdū te familiarius audacia sola supest. Hāc igit tibi iputabis: & i nostra culpa tibi ignoscēs. Perficui faciē: nec tamē p̄feci. Quādo alia uia occurris ingēs. Et lōgius ēt submouēs igenii fa- scibus. Fulgurat i nullo unq; uerius dicta uis eloquētiæ tribunitiæ potestatis facundia. Quādo tu ore pa- tris laudes tonas? Quāto fratris amas? Quātus in poetica? O magna foecūditas animi. Quēadmodum quog; fratrē imitareris excogitasti. Sed hæc qs posset intrepidus æstimare? subiturus ingenii tui iudiciū

PRIMVS

præsertim laceffitum? Neq. n. similis est cōditio publicatū: & nominatim tibi dicatū. Tū possem dice-
re: qd ista legis īperator? Humili uulgo scripta sunt: agricolarū opificū turbæ: deniq. studiōz ociosis.
Quid te iudicē facis. Cū hāc operā cōdicere: nō eras ī hoc albo. Maiorē te sciebā q. ut descēsurū huc puta-
rē. Præterea est qdā publica ēt eruditōz reiecto. Vt illa & M. Tullius extra omnē īgeniū aleā positus. Et
qd miremur p aduocatū defendit? Hæc doctissimū oīum Persiū legere nolo. Lelium Decimum uolo.
Quod si hoc Lucilius q. primus cōdidit stili nasum dicēdū sibi putauit. Si cicero mutādū p̄sertim cū de
republ. scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimur? Sed hæc ego mihi nūc patrociniā
ademi nūcupatione. Quā plurimū refert sortiat aliq. iudicē an eligat. Multūq. apparatus īterest apud ī-
uitatū hospitē & oblatū. Cū apud Catonem illū ambitus hostē: & repullis tanq. honoribus septis gaudē
rē: flagratibus comitiis pecunias deponerēt cādidiati: hoc se facere p. inocētia: qd in rebus humanis sum-
mū ēt p̄fitebant. inde illa nobilis. M. Ciceronis suspiratio. O te fœlicē. M. Portii a quo rē īprobā petere
nemo audet. Cū tribunos appellaret. L. Scipio Asiaticus īter quos erat Gracchus hoc attestabat: uel ini-
mico iudice se p̄bari posse. Adeo summū qsq. causæ suæ iudicē facit quēcūq. eligit. Vnde puocatio ap-
pellat. Te qdē in excelsissimo humani generis fastigio positū summa eloquētia summa eruditōe p̄ditū
religiose adiri ēt a salutāribus scio. Et ideo īmēsa p̄ter cæteras subit cura: ut quæ tibi dicant cōdigna sint
Verū & diis lacte rustici multæq. gētes supplicāt: & mola tantū falsa litāt: q. nō habēt thura. Nec ulli fuit
uitio deos colere quoq. posset. Meæ qdē temeritati accessit hoc quoq. q. leuioris opere hos tibi dedi-
caui libellos. Nā nec īgeniū sūt cappaces: qd alioquin nobis perq. mediocre erat. Nec admittūt excessus
aut orationes: sermonesue: aut casus mirabiles: uel eūctus uarios nō alia iucūda dictū ac legētibus blan-
da. Sterili materia rerū natura: hoc ē uita narrat. Et hæc sordidissima sui pte: ut plurimarū rerū aut ru-
sticis uocabulis: aut externis: imo barbaris cū honoris p̄fatione ponēdis. Præterea īterest nō trita aucto-
ribus uia: nec qua pegrinari aīus expetat. Nemo apud nos qdē q. attētauerit. Nemo apd græcos q. unus
oīa ea tractauerit iuenit. Magna pars studiōz amœnitates q̄rimus. Quæ uero tractata ab aliis dicūt im-
mēsa subtilitatis obscuris rerū tenebris p̄munt: iā oīa attingēda quæ græci pipetias chieplas uocat: &
tamē ignota aut īcerta īgeniis facta. Alia uero ita multis p̄dita: ut in fastidiū sint adducta. Res ardua ue-
tustus nouitatē dare. nouis auctoritatē: obsoletis nitorē: obscuris lucē: fastiditis gratiā: dubiis fidē oībus
uero nām: & naturæ suæ oīa: itaq. ēt nō assecutis uoluisse: abūde pulchrū atq. magnificū ē. Egdē ita sen-
tio peculiarē ī studiis cām eoz ēē: q. difficultatibus uicti utilitatē iuuādi p̄tulerūt gratiæ placēdi: idq. & ī
aliis opibus ipse feci: & p̄fiteor me mirari Liuiū auctorē celeberrimū in hystoriarū suarū quas reperit
ab origine urbis quodā uolumine sic orsum: iā sibi satis gloriæ q̄sitū & potuisse se desinere: nī aīus inges-
pasceret ope. Profecto. n. populi gētiū uictoris & Romani noīs gloriæ nō sibi cōposuisse illa dectit. Ma-
ius meritū ēt opis amore: nō animi cā p̄seuerasse: & hoc Po. Ro. p̄stitisse nō sibi. xx. milia rerū dignarū
cura. Quoniā ut ait Domitius Piso Thelauros oportet eē nō libros: lectiōe uoluminū circiter duū miliū
quoq. pauca admodū studiosi attingūt pp secretū materiæ ex exq̄tis auctoribus cētū īclusimus. xxxvi.
uoluminibus adiectis rebus plurimis: quas aut ignorauerāt priores: aut postea inuenerat uita. Nec dubi-
tamus multa eē quæ & nos p̄terierint. Hoīes. n. sumus: & occupati officiis: subscisiuis tpibus lista cura-
mus: idēst nocturnis. Ne qd nostris putes cessatū horis. Dies uobis īpendimus. Cū somno ualitudinē cō-
putamus: uel hoc solo p̄mio cōtenti q. dum ista (ut ait. M. Varro) musitamus: pluribus horis uiuimus.
Profecto. n. uita uigilia est. Quibus de causis atq. difficultatibus nihil auso p̄mittere. Hoc ipsum tu præ-
stas qd ad te scribimus. Nec fiducia opis hæc ē: hæc indicatura. Multa ualde p̄ciosa. ideo uident: q. sunt
tēplis dicata. Nos qdē oēs patrē teī fratrēq. diximus ope iusto tēpog. nostrog. hystoriā orsi a fine Ausidii
Bassi. Vbi sit ea quæres iā pridē pacta sancit. Et aliog. statutū erat hæredi mādare: ne qd ambitioni de-
disse uita iudicaret. Proinde occupatibus locū faueo: ego uero & posteris: quos scio nobiscū decertaturos
sicut ipsi fecimus cū prioribus. Argumētū huius stomachi mei habebis: q. ī his uoluminibus auctorum
noīa p̄texui. Est. n. benignū (ut arbitror) & plenū īgeniū pudoris fateri p. quos p̄feceris: non ut pleriq. ex
his quos attingi fecerūt. Scito. n. cōferentē me auctores dephendisse adiuratissimis & p̄ximis ueteres trā-
scriptos ad uerbū: neq. noīatos. Nō illa uirgiliana uirtute ut certarēt. Nō Ciceroniana simplicitate qui in
lib. de rep. Platōis se comitē p̄fitef. In cōsolatiōe filia. Crātorē iqt sequor. Itē panetiū de officiis. Quæ uo-
lūmina eius ediscēda nō mō in manibus habēda quotidie nostri. Obnoxii p̄fecto animi & īfœlicis ī-
geniū est dephendi in furto malle: q. mutui reddere. Cū præsertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud
græcos mira fœlicitas. Cæron īscripsere: qd uolebāt intelligi fauū. Alii cæras amaltheas: qd copiæ cor-
nu: uelut lactis gallinacē sperare possis in uolumine haustū. Iamīā musæ pādectæ Enchiridi & limon
Pinachidion: īscriptiones pp quas uadimonū deferi possit. At cū intraueris dii deæq. q. nihil in me-
dio inuenies. Nostri crassiores antiquitatū exēploz artūq. q. facetissime lucubrationē puto. Vt q. ait Bi-
baculus erā & uocabar Paulominus asserit. Varro in satyris suis sesculixē & flexibula. Apud græcos de-
siit nugari Diodorus: & bibliothecæ hystoriā suā īscripsit. Appion qdē grāmaticus hic quē Tyberius
Cæsar cymbalū mūdi uocabat: quoniā publicæ famæ tympanū potius uideri posset: īmortalitate dōa-
ri a se scripsit: ad quos aliqua cōponebat. Me uero nō pœnitet nullū festiuiorē excogitasse titulum. Et ne
in totum uidear græcos īfectari: ex illis nos uelim intelligi pingiq. conditoribus: quos in libellis his in-
uenies abfoluta opera: & illa quoq. quæ mirando non satiamur: pendentī titulo īscripsisse: Vt Apelles
faciebat: aut Polycletus tanq. inchoata semper arte & imperfecta ut cōtra iudiciorum uarietates sup̄esset
artificis regressus ad ueniam uelut emēdaturo qcquid desideraret si nō esset. īterceptus. Quare plenum

uerecūdiæ illud est: q̄ oīa op̄a tanq̄ nouissima inscribere: & tanq̄ aliqd singulis fato sit ademptum. Tria nō amplius (ut opinor) absolute quæ tradunt̄ iscripta ille fecit: quæ suis locis reddā: quo apparuit summa artis securitatem auctori placuisse. Et ob id magna inuidia luere oīa ea. Ego plane meis adici posse multa cōfiteor. Nec his solis: sed & oībus quæ edidi. Vt obiter caueam istos homeromasticas. Ita enim uerius dixerim: q̄ ut audio stoicos & dialecticos & epicureos quoq̄. Nā de grāmaticis semp̄ expectaui pariturū aduersus libellos: quos de grāmatica edidi. Et subinde abortus fecere iam decē annis: cum celerius etiam elephantī pariant. Ceu uero nesciam aduersus Theophrastum hoīem in eloquētia tantum: ut nomen diuinum inde inuenerit scripsisse etiā scēminā: & puerbiū inde natum: suspendio arborē eligendā. Nō queo mihi tēperare quo minus ad hoc ptinacia ipsa censorii Catonis uerba ponam. Vt inde appareat: etiā Catoni de militari disciplina cōmentanti: qui sub Africano immo uero sub Hannibale didicisset militare. Et ne africanum quidem ferre potuisset: qui ip̄erator triūphum reportasset: paratos fuisse istos q̄ obtrectatione alienæ sciētīæ famā sibi aucupant̄. Quid. n. ad te in meo uolumine? Scio ego quæ scripta sunt. Hæc si palā proferant̄: multos fore qui uililient. Sed ii potissimū qui ueræ laudis exp̄tes sunt. Eorum ego orationes sino præterfluere. Nec Plancus illepide qui cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare: quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur ne respondere posset. Cū mortuis non nisi laruas luctari. Quo dicto sic percussit illas: ut apud eruditos nihil impudentius iudicet̄. Ergo securi etiam contra uililgatores quos Cato eleganter & uitiis & litigatoribus composuit. Quid enim illi aliud q̄ litigant: aut litem quærunt? Exequemur reliqua propositi. Quia uero occupationibus tuis publico bono parcendum erat: quid singulis contineatur libris: huic epistolæ subiunxi. Summa cura ne perlegendos eos haberes operam dedi Tu per hoc & aliis præstabis: ne perlegant. Sed ut quisq̄ desiderauerit aliquid in tantū quærat: & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in litteris nostris Valerius Soranus in libris quos Epopteidon scripsit. Vale.

Summatim Hæc Insunt Libris Singulis.

p Rimo præfatio operis ad T. Vespasianum imperatorem.
 Item auctorum nomina: ex quibus desumpsit ea quæ persequitur libris sex & triginta capita rerum singularum attingens.
 Secundo de mundo: elementis & syderibus.
 Tertio primus & secundus europæ sinus.
 Quarto tertius europæ sinus.
 Quinto describitur africa.
 Sexto asiæ descriptio continetur.
 Septimo de homine & rebus ab homine inuentis:
 Octauo terrestrium animalium genera.
 Nono aquatilia.
 Decimo uolucrum genera.
 Vndecimo insecta animalia.
 Duodecimo plantæ odoratorum.
 Tertiodecimo plantæ arborum peregrinarum.
 Quartodecimo plantæ uitium.
 Quintodecimo plantæ arborum frugiferarum.
 Sextodecimo plantæ arborum siluestrium.
 Septimodecimo plantæ satiuarum.
 Octauodecimo natura frugum & cærealium: ac studia agriculitoris.
 Nonodecimo linum spartum & hortensia.
 Vicesimo quæ cibis & medicinæ in plantis satiuis conueniant.
 Vicesimoprime flores & coronamenta.
 Vicesimotertio medicinæ ex uino & arboribus urbanis.
 Vicesimoquarto medicinæ ex arboribus siluestribus.
 Vicesimoquinto medicinæ hærbarum sponte nascentium.
 Vicesimosexto noui morbi & medicinæ quarundam hærbarum per morbos.
 Vicesimoseptimo hærbæ aliæ quædam & medicinæ:
 Vicesimooctauo medicinæ ex homine & animalibus magnis.
 Vicesimonono de medicinæ auctoribus & medicinæ ex reliquis animalibus.
 Tricesimo magia: & medicinæ quædam per membra.
 Tricesimoprime medicinæ ex aquatilibus.
 Tricesimosecundo reliqua ex aquatilibus.
 Tricesimotertio metalla auri & argenti.
 Tricesimoquarto metalla æris & plumbi: & artifices ærarii.
 Tricesimoquinto pictura coloresq̄ & pictores.
 Tricesimosexto marmora & lapides.
 Tricesimoseptimo gemmæ.

Libros.
 Mundum.
 Hactenus.
 Tertius.
 Africam.
 Asia.
 Mundus.
 Ad reliqua.
 Animalium.
 Sequitur.
 Restant.
 Animalium.
 Hactenus.
 Externæ.
 Oleæ.
 Pomiferas.
 Natura.
 Sequitur.
 Syderium.
 Maximum.
 In hortis.
 Compleſſe.
 Peracta.
 Neſilua.
 Ipsaq̄.
 Senſit.
 Crescit.
 Dicta erat.
 Natura.
 Magicas.
 Aquatiliū.
 Ventum.
 Metalla.
 Proxime.
 Metallorum.
 Lapidum.
 Vt nihil.

TABVLA

IBRO Secūdo continetur de mundo & cælestibus & terrestribus & aeris an fini	de uentis Naturæ & obseruationes uen-	ca. xlvii.	Quas terrâs interrumpunt maria	ca. xc.
rus sit mundus: & an unus	torum	ca. xlviii.	Quæ insulæ continenti adiunctæ	ca. xci.
De forma eius	Ventorum genera	ca. xlix.	Quæ terremotu mari permutatæ	ca. xcii.
De motu eius	De repentinis flatibus	ca. l.	Quæ terræ ipsæ se, sorbuerunt	ca. xciii.
Cur mundus dicatur	Alia prodigiosa genera tempestatum	ca. li.	Quæ urbes haustæ sint a mari	ca. xciiii.
De quattuor elementis	Quibus in terris fulmina non cadant	ca. lii.	de piatulis	ca. xcvi.
De septem planetis	Fulguræ genera & miracula	ca. liii.	de terris semper tremētibus	ca. xcvi.
De deo	De obseruationibus	ca. liiii.	de insulis semper fluctuantibus	ca. xcvi.
De natura syderum errantium	De fulminibus euocandis	ca. li.	Quibus in terris non pluat: & acervata terrarum miracula & cæterorum elementorum	ca. xcvi.
De natura lunæ	Catholica fulgurum	ca. lii.	Qua ratione æstus maris accedant & recedant	ca. xcix.
De defectu solis & lunæ & de nocte	Quæ nō feriantur fulmine	ca. liii.	Vbi æstus extra rationem	ca. c.
Desyderum magnitudine	De prodigiosis pluuiis lacte: & sanguine: carne: ferro: lana: lateribus coactis	ca. liii.	Miracula maris	ca. ci.
Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti	De crepitu armorum & tubarum	ca. liii.	Quæ potestas lunæ & terrena & marina	ca. cii.
De defectibus	de cælo audito	ca. lix.	Quæ solis: & quare falsum mare	ca. ciii.
De lunæ motu	De lapidibus e cælo cadentibus	ca. lx.	Itē de natura lunæ	ca. ciii.
Errantium motus & luminum canonica	de arcu cælesti	ca. lxi.	Vbi altissimum mare	ca. cv.
Quare eadem alias altiora: alias inferiora uideantur	de grandine: niue: pruina: nebula: rore.	ca. lxii.	Miracula aquarum fontium & fluminum	ca. cvi.
Catholica syderum errantium	de nubium imaginibus	ca. lxiii.	Ignium & aquarum iuncta miracula: & de maltha de napra	ca. cvii.
Quæ ratio colores eorum mutet	de proprietatibus cæli in locis	ca. lxiiii.	de semp ardentibus locis	ca. cx.
Solis motus: & dierum inæqualitatis ratio	de natura terræ	ca. lxv.	Ignium p se miracula	ca. cx.
Quare Ioui fulmina assignentur	de forma terræ	ca. lxvi.	Terræ uniuersæ mensura: longitudo & latitudo	ca. cxii.
Interualla syderum	de antipodibus an sint	ca. lxvii.	Harmonica mundi ratio	ca. cxii.
de syderum musica	Quo aq sit terræ inexta	ca. lxviii.	Summa res & hystoriae & obseruationes. cccc. xvii.	
de mundi geometria	de nauigatione maris & fluminum	ca. lxix.		
de repentinis syderibus	Quæ portio terræ habitet	ca. lxx.		
de cometis & cælestibus prodigiis	Mediam esse mundi terræ	ca. lxxi.		
natura: & situ & generibus eorum	de syderum inæqualitate: & de eclipsis: & ubi & quare.	ca. lxxii.		
Hipparchus de syderibus p exempla hystorica: faces: lapades: trabes: bolides: & chasma cæli	Quæ ratio diurnæ lucis in terris	ca. lxxiii.		
de cæli coloribus	Gnomica de eadem re & horologio primo	ca. lxxiiii.		
de flamma cæli	Vbi & qdo nullæ umbræ	ca. lxxv.		
de coronis cælestibus	Vbi bis anno umbræ: & ubi in contrarium	ca. lxxvi.		
de circulis repentinis	Vbi longissimus dies: & ubi breuissimus	ca. lxxvii.		
Plures soles	Item de horologio	ca. lxxviii.		
Plures lunæ	Quo dies obseruentur	ca. lxxix.		
dierum lux nocte	differentiæ gentiū & ratio	ca. lxxx.		
Clypei ardentis	de motu terræ	ca. lxxxi.		
Ostentum cæli	de terræ hiatus	ca. lxxxii.		
de discursu stellarum	Signa motus futuri	ca. lxxxiii.		
de stellis castoribus	Auxilia cōtra motus futuros	ca. lxxxiiii.		
de aere	Portētā terræ semel uisa	ca. lxxxv.		
de æstatis tēpestatibus	Miracula terremotus	ca. lxxxvi.		
de caniculæ exortu	Quibus locis maria recedant	ca. lxxxvii.		
Vis tempore anni statua	Ratio insularum enascens	ca. lxxxviii.		
de incertis tēpestatibus	tium	ca. lxxxix.		
de hymnibus	Quæ & quibus temporibus enatae sunt	ca. lxxxix.		
Quare lapides pluant				
de tonitruis & fulgoribus				
Qua rōne eccho reddat				

Ex auctoribus,

M. Varrone: Sulpitio Gallo: Tiberio Cæsare imperatore. Q. Tubero: ne. Tul. Titone. L. Pisone. T. Liuius: Cor. Nepote: Statio Sebofo: Celio Antipatro: Fabiano: Antiate: Mutiano: Cecina qui de hetrusca disciplina scripsit. Tarquitio, L. Iulio: Aquila: qui Item Sergio,

Externis,

Platone: Hipparcho: Timarcho: Sosigenes Petosiri: Necepsos: Pythagoriscis: Posidonio: Casimandro: Epigenes: Gnomonico: Euclide: Cerano philosopho: Eudoxo: democrito: Critodemo: Trasillo: Serapiōe: dicearcho: Archimede: Onesicrito: Eratosthene: Pythea: Herodoto: Aristotele: Ctesia: Arthemidoro: Ephefio: Iliodoro: Caraceno: Theopompo.

TABVLA

Ibro tertio continentur si- tus:gentes:maria:oppida: I portus:montes: flumina: mēsuræ:populi q sunt aut fuerunt.	ca.i. runt. ca.ii. Epirus ca.iii. Aetholia ca.iiii. Locri ca.v. Peloponnensus ca.vi. Achaia ca.vii. De archadia ca.viii. Græcia & attica ca.viii. Thessalia ca.viii. Magnesia ca.ix. Macedonia ca.x. Thracia ca.xi. Insulæ inter eas ter- ras inter quas cre- ta euboia cyclades ca.xiii. Sporades Mæo- tis Hellespontus ca.xv. Ponti Mæotidis ca.xvi. Daciæ Salmatiæ ca.xvii. cythiæ ca.xviii. Insulæ ponti ca.xix. Germaniæ ca.xx. Insulæ in gallico oceano ca.xx. Britania hibernia ca.xxi. Gallia ca.xxii. Lugdunensis gallia ca.xxiii. Aquitania ca.xxiiii. Citerior hispania ca.xxv. Lusitania ca.xxvi. Insulæ in oceano Vniuersæ europæ mēsuræ Summa oppida & gentes . Summa flumina clara : Summa montium clara:Summa insulæ quæ intercide- re oppida & gentes.Summa res hy- storiæ & obseruationes.	Ibro quarto continentur situs:gentes:maria oppi- da:portus:montes:flumi- na:mēsuræ:populi qui sunt aut fue- runt. ca.i. ca.ii. ca.iii. ca.iiii. ca.v. ca.vi. ca.vii. ca.viii. ca.ix. ca.x. ca.xi. ca.xii. ca.xiii. ca.xiiii. ca.xv. ca.xvi. ca.xvii. ca.xviii. ca.xix. ca.xx. ca.xxi. ca.xxii. ca.xxiii. ca.xxiiii. ca.xxv. ca.xxvi. ca.xxvii. ca.xxviii. ca.xxix. ca.xxx. ca.xxxi. ca.xxxii. ca.xxxiii. ca.xxxiv. ca.xxxv. ca.xxxvi. ca.xxxvii. ca.xxxviii. ca.xxxix. ca.xl.	heraclide:Philemone: Menephon- te:Pythea: Isidoro:Philenide: Xena- gora:astymonio:Staphilo: Aristo- crito:Metrodoro:Cleobu- lo:Posidonio. Ibro Quinto continentur situs:gentes:maria : oppi- da:portus:montes:flumi- na:menfuræ:populi qui sunt aut fuerunt de mauritania Tingitania prouincia Numidia Africa Cyrene Libya mareotis Insulæ circa african & aduersa/ rum africanæ Aethiopes de asia Alexandria Arabia Syria palæstina phœnicis Idumæa:syria:palæstina:samaria: ascalum:azotus:cæsarea. Iudæa:galilea:hierico:emmaus: Lydda:ioppe Iordanis Asphaltites Gens hesenorum decapolis Tyrus & syden Mons libanus Syria antiochia Cassius mons Coele syria Euphrates Palmyras Hierapolis Cilicia:& adiunctæ: gentes:amphi- lia:isauria:homana/ dum:pissidia: lycaonia:taurus mons:lycia Indus fluuius Laodicea apamea ionia Ephesus æolis troas perga- mus Insulæ ante asiam:pamphi- lium mare:rhodus:sa- mus:chius. Hellespontus:misia:phrygia: gala- cia:nicea bithynia:bof- phorus. Summa oppida & gentes:Summa flumina clara: Summa montium clara:summa insulæ.cxxviii,summa quæ intercidere oppida:summa res hystoriæ & obseruationes.
---	---	---	--

Ex auctoribus.	Ex auctoribus.	Externis.
Turraneo Gracula: Corn. Nepote .T.Liuio:Catōe Cēforio.M.Agrip- pa.M.Varrōe:Diuo Augusto:Var- rone:Atracino:Antiate: Higino.L. Vetere:Pōponio Mela Curione pa- tre:Cælio Aruntio:Sebofo:Licinio: Mutiano: Fabritio Tusco.L. Ateio Capitōe:Verrio Flacco,L.Pifone.C. Eliano,Valeriano.	M.Varrone: Catone Censorio.M. Agrippa diuo Augusto: Varrone: Atracino: Cor. Nepote Higino.L. Vetere:Pōponio Mela:licinio: Mu- tiano:Fabritio Tusco: Ateio:Capi- tone:Ateiophilologo.	Polybio:Hecateo:Hellanico dama- ste Eudoxo:dicearcho: Timosthe- ne:Ephoro: Cratere grammatico: Serapione: Anciochense: Callima- cho Artemidoro: Apollodoro: Aga- tole:Eumaco siculo musico.Alexā- dro polyhostore: Tucydide:dofia- de: Anaximandro Philistide:Malo- te: dionysio: Aristide: Callidemo: Menæchino:aiedosthene:anticlide:
Externis.		
Artemidoro: Alexandro: Polyhisto- re: Tucydide: Theophrasto: Isidoro: Theopōpo: Metrodoro Sepsio: Ca- licrate: Xenophonte: Lampfaceno: Diodoro Siracusano: Nymphodo- ro: Caliphane: Timagene.		

TABVLA

Ex auctoribus.

Agrippa: Suetonio: Paulino: Varro
ne: Atracino: Cor. Nepote: Higino:
L. Vetere: Mela: Domitio Corbulo
ne: Licinio: Mutiano: Claudio Cae-
fare: Aruntio: Liuius filio: Sebofo in
actis triumphorum.

EXTERNIS.

Iuba rege: Hecateo: Hellāico dama-
sceno: Dicearcho: Bione: Timothe-
ne: Philenide: Xenagora: Astymo-
nio: Staphylo: Dionysio: Aristotele
Aristocrito: Ephoro: Eratosthene:
Hipparcho: Panetio: Serapione: An-
tiocheno: Callimacho: Agatocle: Po-
lybio: Timeo: Machania: Herodo-
to: Myrsilo: Alexandro Polyhisto-
re: Metrodoro: Posidonio qui peri-
plum: aut perihegesim idest de diui-
tiis: periegeseos: idest de terrarū am-
bitu: Sotade: Periandro: arctare Sy-
cionio: Eudoxo: antigene: Callicra-
te: Xenophonte: Lāpsaceno: Diodo-
ro Syracusano: Hānone: Himilcō:
Nymphodoro: Calliphone: artemi-
doro: Megasthene Isidoro: Cleobu-
lo: aristocreonte.

Ibro sexto cōtinentur situs:
gētes: maria: oppida: portus:
flumina mēsurā: populi qui
sunt: aut fuerunt.

Gens paphlagonum & cappado-
cum ca.ii.
Cappadocia ca.iii.
Themistidæ regiōis gētes. ca.iiii.
Regio colchica: anchæi: & cæteri eo-
dem tractu. ca.v.
Bosphorus: cimmericus: mæo-
tis. ca.vi.
Gentes indiæ. ca.vii.
Armenia duæ. ca.viii.
Armenia maior ca.ix.
Albania hiberia ca.x.
Portæ caucasæ ca.xi.
Insulæ in ponto ca.xii.
Gētes in scythico oceano ca.xiii.
Media: caspiæ porte: cauca-
sie ca.xiiii.
Gētes circa hyrcanū mare ca.xv.
Item gentes ca.xvi.
Scytarum gentes ca.xvii.
Fluuius ganges ca.xviii.
Gentes indiæ ca.xix.
Indus fluuius ca.xx.
Arii & iunctæ gentes ca.xxi.
Taprobana insula ca.xxii.
Capissenæ daritis carmāia ca.xxiii.
Sinus p̄sicus & arabicus ca.xxiiii.
Cascandrus insula parthorum re-
gna ca.xxv.
Media: mesopotamia: babilon se-
leucia ca.xxvi.

Flumen tigris ca.xxvii.
Arabia: nomades: nabatei: omani: ti-
los: & ogyris insulæ ca.xxix.
Sinus maris rubri troglodytici &
æthiopici ca.xxix.
Multiformes & miræ hominum
effigies ca.xxx.
Insulæ æthiopici maris ca.xxxi.
De fortunatis insulis ca.xxxii.
Terræ per mensuras computatæ
digestio ca.xxxiii.
Digestio terrarum in paralellos &
umbras pares ca.xxxiiii.
Summa oppida. c.lxxxv. Summa
gentes. d.lxy. Summa fluminū cla-
ra. c.lxxx. Summa montes clari.
xxxviii. Summa insulæ. c.viii. Sum-
ma quæ iter dicere oppida aut gen-
tes. lxxxv. Summa res & hystoriæ
& obseruationes duo milia. cc.xiiii.

Ex auctoribus.

M. Agrippa: Variō: Atracino: Cor-
ne: Nepote: Higidio: L. Vetere: Me-
la: Pomponio: Domitio: Corbulo:
ne: Licinio: Mutiano: Claudio: Cae-
fare: Aruntio: Sebofo: Fabritio Tu-
sco: T. Liuius: Seneca: Nigidio.

Externis.

Iuba rege: Hecateo: Hellanico da-
masceno: Eudoxo: Dicearcho: Be-
tonio: Timotheus: patrocle: Demo-
demante: Clitarcho: Eratosthene:
Alexandro magno: Eodoro: Hip-
parcho: Panetio: Callimacho: Arte-
midoro: Apollodoro: Agatocle: Po-
lybio: eumacho Siculo: Alexandro:
Polyhistore: Isidoro: Hammome-
to: Metrodoro: Posidonio: Onesicri-
to: Nearcho: Megasthene: Betone:
& Diogeneto: Aristocreo: Bione:
Dialdone: Simonide minore: Basi-
le: Xenophonte Lampfaceno.
Ibro septimo continent gen-
tium mirabiles figuræ.
Gentium mirabiles figuræ ca.i.
De scythis & aliarum diuersitate
gentium ca.ii.
De prodigiosis partibus. ca.iii.
De mutatiōe sexus & geminis par-
tibus ca.iiii.
De homine generando & pariendi
tempora per illustria exēpla a men-
sibus. vii. ad. xi. ca.v.
De cōceptibus & signa sexus in
gravidis pertinentia ante
partum ca.vi.
De conceptu hominum & genera-
tione ca.vii.
De agrippis ca.viii.
Monstruosi partus excisi
utero ca.ix.
Qui sint uopisci ca.x.

exempla numerosæ sobolis ca.xi.
exempla similitudinum ca.xii.
Quæ sit generandi ratio ca.xiii.
Itē de eodē multiplicius ca.xiiii.
De mensuris mulierū ca.xv.
Item de ratione partuū ca.xvi.
Insignia corporum ca.xvii.
exēpla uariarū figurarū ca.xviii.
diuersorū morū exempla ca.xix.
De fortitudine & uelocitate ca.xx.
De uisu ca.xxi.
De auditu ca.xxii.
exempla patientiæ ca.xxiii.
Memoriæ exempla ca.xxiiii.
Laus. C. Iulii Cæsaris ca.xxv.
Laus Pompeii magni ca.xxvi.
Laus Catonis primi ca.xxvii.
Item de fortitudine ca.xxviii.
Diuersæ laudes pluri-
morum ca.xxix.
De Platone: ennio: Virgi-
lio: M. Varrone: & M.
Cicerone ca.xxx.
De morum honestate ca.xxxi.
De auctoritate ca.xxxii.
De diuinitate ca.xxxiii.
De nascica ca.xxxiiii.
De pudicitia ca.xxxv.
De pietate ca.xxxvi.
De artium plurimarum
excellētia: astrologia:
grammatica: geo-
metria ca.xxxvii.
Itē mira opera artificis ca.xxxviii.
De seruitiis ca.xxxix.
De præstantia gentium ca.xl.
De foelicitate foeminæ ca.xli.
Varia exempla fortunæ ca.xlii.
De his proscriptis
L. syllæ. Q. Me-
tello. ca.xliii.
De altero Metello ca.xliiii.
De Diuo Augusto ca.xlv.
Quos beatissimos dii iudicaue-
runt ca.xlvi.
Quem uiuentem ut
deum coli iusse-
runt ca.xlvii.
De spatiis uitæ longis-
simis ca.xlviii.
De uarietate nascendi ca.xlix.
In moribus uaria exempla ca.l.
De signis mortis ca.li.
De his qui elati reuixerunt. ca.lii.
De mortibus repentinis ca.liiii.
De sepultura ca.liiii.
De anima: uel de ma-
nibus: uel de surrectio-
ne uerba gentilium
inania ca.lv.
Quæ quis inuenerit
in uita ca.lvi.

TABVLA

In quo primus gentium con-	rum & draconum	ca.xi.	De natura pecorum & pecu-	ca.xlviii.
fenfus	de solertia animalium	ca.xii.	dum	ca.xlviii.
De litteris antiquis	De draconibus	ca.xiii.	De generibus lanarum & ue-	ca.xlviii.
Quando primum tonfores	De serpentibus maximis	ca.xiiii.	stium	ca.xlix.
romæ	& bois	ca.xv.	De musimonio	ca.l.
Quâdo primū horologia	De scythicis animalibus & septen-	ca.xvi.	De capris & generatione ea-	ca.li.
Summa res & hystoriæ & obserua-	trionalibus	ca.xvii.	rum	ca.lii.
tiones.d.cc.xlvii.	De leonibus	ca.xviii.	De suis & natura eage	ca.liii.
Ex auctoribus,	De pantheris	ca.xix.	De uiuariis bestiarum	ca.liiii.
Verrio Flacco: Cn. Gelio: Licinio:	De tigridis natura & camelis & ca-	ca.xx.	De semiferis animalibus	ca.lv.
Mutiano: Mutio: Mafurio: Agrip-	melopardali & quomō primum ui-	ca.xxi.	de simiis	ca.lvi.
pino: Claudio Cæsare. M. Cicerōe:	sa romæ	ca.xxii.	De leporibus	ca.lvii.
Afinio Polliōe: Messala: Ruffo Ne-	De chao & cepho	ca.xxiii.	De damis	ca.lviii.
pote Cornelio: Virgilio. L. Cordio:	De rhinocerote	ca.xxiiii.	De muribus & gliribus	ca.lx.
Melisso: Sebofo: Cor. Celso: Maxi-	De lyncibus & spingibus & crocu-	ca.xxv.	Quæ animalia quibus locis non	ca.lxi.
mo Valerio: Trogo: Nigidio Figu-	tis cercopithecis: indicis bubus: leu-	ca.xxvi.	sint	ca.lxii.
lo: Pomponio attico: Pediano asco-	crocotis: eale: tauris æthiopiæ: man-	ca.xxvii.	Quæ aduenis noceant	ca.lxiii.
nio: Sabino: Catone Cæsorio: Fabio	torica monocerote: catoblepa: bafi-	ca.xxviii.	Summa res & hystoriæ & obserua-	ca.lxiv.
Vestale.	lisco	ca.xxix.	tiones. dcc. lxxxviii.	ca.lxv.
	De lupis	ca.xxx.	Ex auctoribus,	ca.lxvi.
Externis,	De serpentibus	ca.xxxi.	Mutiano: Proclio: Verrio Flacco:	ca.lxvii.
	De icneumone	ca.xxxii.	L. Pisone: Cor. Valeriano: Catone cē-	ca.lxviii.
	De crocodilo & hippopota-	ca.xxxiii.	sorio: Fenestella: Trogo: Actio: Co-	ca.lxix.
Herodoto: Aristea: Betone. Sigono	mo	ca.xxxiv.	lumella: Virgilio: Varrone. L. Metel-	ca.lxx.
Cratete: Agatharctide: Calliphane:	Qui primus romæ hippopotamū	ca.xxxv.	lo: Scipione: Corne. Celso: Nigrido:	ca.lxxi.
Aristotele: Nymphodoro: Apollo-	& crocodilos ostendit: & medi-	ca.xxxvi.	Trebio nigro: Pōponio Mela: Ma-	ca.lxxii.
nide: Philarcho: Damōe: Megasthe-	cinae ab animalibus re-	ca.xxxvii.	nilio: Sura,	ca.lxxiii.
ne: Ctesia: Taurone: Eudoxo: One-	pertæ	ca.xxxviii.		ca.lxxiv.
ficrito: Clitarcho: Duride: Arsemi-	Quæ aialia q̄s hærbas ostēderūt cer-	ca.xxxix.	Externis,	ca.lxxv.
doro: Hippocrate Medico: Asclepia-	ui lacerti: hirundines: testudines:	ca.lxx.	Iuba rege: Polybio: Onesicrito: Isi-	ca.lxxvi.
de medico: Hesiodo Anacreonte:	mustella: ciconia aper: anguis:	ca.lxxi.	doro: Antipatro: Aristotele: Deme-	ca.lxxvii.
Theopompo: Hellanico damaseno	draco: panthera: elephas urfi:	ca.lxxii.	trio physico: Democrito: Teophra-	ca.lxxviii.
Ephodoro: Epigene: Beroso: Peto-	cerui palumbes: columbæ: gru-	ca.lxxiii.	sto: Euante. Apoca qui olympioni-	ca.lxxix.
firi: Neocesso: Alexādro polyhisto-	es: coruus	ca.lxxiv.	ca: Hierone rege: Attalo rege: Philo-	ca.lxxx.
re: Xenophonte: Callimacho: De-	Prognostica aialium	ca.lxxv.	metere rege: Ctesia: Duride: Philo-	ca.lxxxi.
mocrito: Diulio: Polyhistore hysto-	Ciuitates & gentes a minutis aiali-	ca.lxxvi.	sto: Archita: Philarcho: Amphilo-	ca.lxxxii.
rico: Stratone: q̄ cōtra Ephori theo-	bus deletæ	ca.lxxvii.	cho: Ateneo: Anaxipoli: Thasio:	ca.lxxxiii.
remata scripsit. Heraclide pontico:	De hyena & crocuta & maticora &	ca.lxxviii.	Apollodoro Iennio: Aristophane	ca.lxxxiv.
Asclepiade: qui tragodumena phi-	fibris & lutris	ca.lxxviii.	milesio: Antigono cimæo: Agatho	ca.lxxxv.
losopho: Stephano. Egesia: Archi-	De ranis & uitulis marinis & stel-	ca.lxxviii.	clechio: Apollonio pergamæo: Ari-	ca.lxxxvi.
macho: Tucydide: Mnesiygito: Xe-	lionibus	ca.lxxviii.	stādro ateneo: Bachio milesio: Bio-	ca.lxxxvii.
nagora: Metrodoro: Sceplio: Anti-	De ceruis	ca.lxxviii.	ne solense Cherea ateneo: Diodoro	ca.lxxxviii.
clide: Critodemo.	De tragelapho & cameleōte & re-	ca.lxxviii.	prienneo: Dione colophonio: Epi-	ca.lxxxix.
lbro Octauo cōtinentur ani-	liquis colorem mutan-	ca.lxxviii.	gene: Rhodio: Euagone Tasio: Eu-	ca.lxxx.
malium terrestrium natu-	tibus	ca.lxxviii.	phrōio: Ateneo: Hegesia: Maroneo	ca.lxxxi.
ræ peditantum	De tarando & lycæone &	ca.lxxviii.	Menandro priennio: Heracleote:	ca.lxxxii.
De animalibus terrestribus elephā-	thoe	ca.lxxviii.	Menecrate poeta: Androcione qui	ca.lxxxiii.
torum commendatio: & de sensu	De hystrice	ca.lxxv.	de agricultura scripsit: Eicrione qui	ca.lxxxiv.
eorum.	De ursi & foetibus eoge.	ca.lxxvi.	item: Dionysio qui magonem trā-	ca.lxxxv.
Quando primū iuncti	De muribus ponticis & alpinis &	ca.lxxvii.	stulit: Diophane qui ex Dionysio	ca.lxxxvi.
De docilitate eorum	herinactis	ca.lxxvii.	epitomen fecit: Archelao rege: Ni-	ca.lxxxvii.
De clāmentia eorum: & q̄ pericula	De leontophono: lynce: melibus: &	ca.lxxviii.	candro.	ca.lxxxviii.
sua intelligant & de tygri trucu-	sciuris	ca.lxxviii.		ca.lxxxix.
lencia	De uipera cocleis & lacer-	ca.lxxxix.	Ibro Nono continentur ani-	ca.lxxx.
De intellectu & memoria eo-	tis	ca.lxxxix.	malium aquaticorū hysto-	ca.lxxxi.
rum	De canibus	ca.xli.	riæ & naturæ.	ca.lxxxii.
Quando primum in italia	Ad canis rabidi morsum	ca.xli.	De aquatiliū natura	ca.lxxxiii.
Pugnæ eorum	De natura equorum	ca.xlii.	Quare maxima in mari ani-	ca.lxxxiv.
Quomodo capiātur	De asinis	ca.xliiii.	malia	ca.lxxxv.
Quomodo domantur	De mulis	ca.xliiii.	De indici maris beluis	ca.lxxxvi.
De partu eorum & reliqua na-	De bubus	ca.xlv.	Quæ in quocq̄ oceano	ca.lxxxvii.
tura	De api boue	ca.xlvi.	maxima	ca.lxxxviii.
Vbi nascātur & de discordia eo-				ca.lxxxix.

TABVLA

De tritonum nereidum & elephan	ca.v.	glanis	ca.xliii.	de aquilis	ca.iii.
torum maritimorū figuris	ca.v.	de ariete pisce	ca.xliiii.	Quando legionum signa esse coe/	
De balenis & orcis	ca.vi.	De his quæ tertiam naturam ha/		perint	ca.iiii.
An spirent pisces: an dor/		bent non animalium neque fruti/		Mirum de aquila	ca.v.
miant	ca.vii.	cum & de urticis: & spon/		de uulturibus	ca.vi.
De delphinis	ca.viii.	giis	ca.xlv.	de sanquale	ca.vii.
De torsionibus aquatilibus	ca.ix.	de caniculis marinis	ca.xlvi.	de accipitribus	ca.viii.
de testudinibus quomodo ca/		de animantibus quæ silicea testa: &		de cocyce quæ a suo genere inte/	
piantur	ca.x.	quæ sine uillo includuntur & reli/		rimitur	ca.ix.
Quis primus testudines secare in/		quis sordidis anima/		de miluis	ca.x.
stituit	ca.xi.	libus	ca.xlvii.	digestio auium per genera	ca.xi.
Tegmenta aquatiliū	ca.xii.	de uenenatis marinis	ca.xlviii.	de inauspicatis auibus: cornice: cor/	
de uitulo marino	ca.xiii.	de morbis piscium	ca.xlix.	uis: bubone	ca.xii.
de piscibus pilo carentibus: & quo/		de generatione eorum mira	ca.l.	de incendiaria aue	ca.xiii.
modo pariant: & quot eorum ge/		Item de generatione: & q pisces oua		de cliuina	ca.xiiii.
nera	ca.xiiii.	pariant	ca.li.	de auibus incognitis	ca.xv.
de nominibus & naturis multorū		de uuluis piscium	ca.lii.	de auibus nocturnis	ca.xvi.
piscium	ca.xv.	de longissima uita pisciū	ca.liii.	de noctuis	ca.xvii.
de auguriis & diuersitate pi/		de uiuariis ostrearum: & quis pri/		de pico martio	ca.xviii.
scium	ca.xvi.	mus inuenerit	ca.liiii.	de uncis unguis habentibus & di/	
de mugili & aliis piscibus: & q non		Quis primus murenarum uiuaria		gytos	ca.xix.
idem ubiq placeant	ca.xvii.	fecerit	ca.lv.	de pauōibus: & quis eos primus co/	
de mulo: & coracino: salpa: sal/		De coclearum uiuariis: & quis pri/		mederit	ca.xx.
mone	ca.xviii.	mus instituit	ca.lvi.	de gallis: & quomodo castrêtur: &	
de exoceto: muribus: polypis: &		de piscibus terrenis	ca.lvii.	gallinaceo locuto	ca.xxi.
murenis	ca.xix.	de muribus nili	ca.lviii.	De anseribus: & quis primus iecur	
digestio piscium in figuras cor/		de anthia pisce: & quomodo ca/		anserinum comederit: & de adipe	
porum	ca.xx.	piatur	ca.lx.	auferino comageno	ca.xxii.
de angulis	ca.xxi.	de stellis marinis	ca.lxi.	de gruib: ciconiis: oloribus: & pe/	
de lacu benacu	ca.xxii.	de dactylis eorumque mi/		reginis auibus: & coturnicibus: de	
de murena natura	ca.xxiii.	raculis	ca.lxi.	glote	ca.xxiii.
de planis piscibus	ca.xxiiii.	de inimiciis & amicitis inter se		de hirundinibus: merulis turdis: &	
de echenide pisce: eiusque natu/		aquatiliū	ca.lxii.	sturnis: turturibus: & pa/	
ra mirabili	ca.xxv.	Summa res & hystoriæ & obserua/		lumbis	ca.xxiiii.
de uarietate naturæ pisciū	ca.xxvi.	tiones, dc. l.		Quæ auium perennes: quæ seme/	
de miluo pisce & dracone ma/		Ex auctoribus,		stres: quæ trimestres	ca.xxv.
rino	ca.xxvii.	Turratio: Graculo: Togo: Mœce/		de auibus mira	ca.xxvi.
de piscibus sanguine caren/		nate: Albino flauio: Corne/		de auibus seleucidibus	ca.xxvii.
tibus	ca.xxviii.	Nepote: Valerio mi/		de ibi	ca.xxviii.
de loligine & sepiis: & polypis: &		nographo: Fabia/		Quæ aues in quibus locis nō sunt:	
nauplius	ca.xxix.	no: Feneſtella		& quæ mutant colorem & uocem:	
de onigena: locustis & cancris: co/		Mutiano: He/		& lusciniis	ca.xxix.
cleis & cōchis	ca.xxx.	lio Strilone: Sta/		de merulis	ca.xxx.
de cancris	ca.xxxi.	tio seboſo: Melif/		Tempus auū genituræ	ca.xxxi.
de cocleis	ca.xxxii.	ſo: Seneca: cicero		De halcionibus: & de diebus ea/	
de peſtinibus	ca.xxxiii.	ne Macro: Aemi/		rum nauigabilibus: & gauie: & re/	
de diuitiis marinis	ca.xxxiiii.	lio: Meſſala Cor/		liquo aquaticarum ge/	
Quomodo nascantur & ubi: &		uino Trebōio Ni/		nere	ca.xxxii.
quomodo inueniuntur mar/		gro Nigidio.		De diuersitate nidificantium au/	
garitæ	ca.xxxv.			um argathilis: cinnamulgis & per/	
de natura purpuræ & mu/		Externis.		dicibus	ca.xxxiii.
ricis	ca.xxxvi.	Aristotele: Archilao rege: Callima/		de columbis	ca.xxxiiii.
Quot sunt genera	ca.xxxvii.	cho: Democrito: Theophrasto: Tra/		de palumbibus & differētia colum/	
Quo capiuntur tpe	ca.xxxviii.	fillo: Hegesidono: Cudnio: Alexan/		barum	ca.xxxv.
Romæ quando usus purpu/		dro polyhistore		de passeribus	ca.xxxvi.
ræ	ca.xxxix.	ibro Decimo cōtinentur		de tinnungulo	ca.xxxvii.
de præcio earum	ca.xl.	naturæ & hystoriæ aializ/		de uolatu & incessu au/	
de tingendo amethystino & cocco		um uolatiliū,		um	ca.xxxviii.
bissynio	ca.xli.	De natura auium	ca.i.	de apodibus	ca.xxxix.
De pinna & pinnotere: & aquatili/		de phœnice	ca.ii.	de caprimulgis & pla/	
um sensu	ca.xlii.			teis	ca.xl.
De scolopendris: uulpibus &				de ingeniis auium	ca.xli.

TABVLA

De carduele & pſytaco: & auibus	ca. xlii.	dam	ca. lxxiii.	Quæ regiminis ratio	ca. xvii.
quæ loquuntur	ca. xlii.	Quæ inter ſe diffideant: & quæ in-	ca. lxxiii.	de genere apum: & quæ inimica	ca. xviii.
de coruorū intelligentia	ca. xliii.	ter ſe conueniant	ca. lxxv.	apibus	ca. xix.
de diomedeis auibus	ca. xliii.	de ſomno animalium	ca. lxxv.	de morbis apum	ca. xix.
Quæ animalia nihil di-		Summa res & hystoriae & obſerua-		de continendis apibus: & quomo-	ca. xx.
ſcant	ca. xlv.	tiones, dcc. xxiii.		do reparentur	ca. xx.
de potu auium	ca. xlv.	Ex auctoribus.		De ueſpis & crabronibus	ca. xxi.
de hematopodi & onocrotali:		Manilio: Cornelio: Valerio: Actio:		De bombycibus & bombyli: &	
& de peregrinis auibus	ca. lxxvii.	Vmbritio: Meliore: Maſſurio: Sabi-		necydalo: & quis primus bom-	
de multarum auium no-		no: Antiſtio: Labeone: Trogo: Cre-		bicinam ueſtem inue-	ca. xxii.
minibus & natura	ca. xlviii.	mutio: M. Varrone: Macro: Aemi-		nerit	ca. xxii.
de nouis auibus & fa-		lio: Emiſſio: Mutiano Nepote: Fa-		De bombyce coa	ca. xxiii.
bulofis	ca. xlix.	biano pictore: T. Lucretio: Cor. Cel-		De araneis & generatione eo-	ca. xxiii.
Quis gallinas farcire inſtituerit:		ſo: Oratio Deluſone: Higino: Sarſe-		rum	ca. xxiii.
de auariis & quis ea pri-	ca. l.	nis: Higidio: Manilio Sura.		De ſcorpionibus	ca. xxv.
mus inſtituerit	ca. l.	Externis.		De ſtellionibus	ca. xxvi.
de Aefopi patina	ca. li.	Homero: Phœmonoe: Philemone:		De cicadis	ca. xxvii.
de generatione auium: & præ-		Boeto: qui onyogonia Hylla quæ		De pennis inſectorum: & ſcara-	
ter aues quæ quadrupedes		de auguriis: Ariſtotele: Theopha-		beis: & reliquis ſcarabeo-	
oua pariant	ca. lii.	ſto: Callimacho: Eſchilo: Hierone		rum generis	ca. xxviii.
de tempore & generatione		rege: Philometere rege: archita: am-		De locuſtis	ca. xxix.
incubatus auium &		phliocho athenienſe: Anaxipoli tha-		De formicis noſtrati-	
coitu	ca. liii.	ſio: Apollodoro lennio: Ariſtopha-		bus	ca. xxx.
de uitis & remediis incu-		ne milieſio: Antigonio cymeio: Aga-		De indicis	ca. xxxi.
bantium	ca. liiii.	tolechio: Apollonio pergameno:		De diuerſitate inſectorū	ca. xxxii.
de auguriis ouorum	ca. lv.	Ariſtandro atheneo: Bachio mille-		De animalibus in ligno & ex ligno	
Quæ gallinæ optimæ	ca. lvi.	ſio: Bione Solenſe: Cherea athenien-		naſcentibus	ca. xxxiii.
de morbis earum & reme-		ſe: Diodoro priennio: Dione cholo-		De animali cui cibi exi-	
diis	ca. lvii.	phonio: Democrito: Diophane ni-		tus non eſt	ca. xxxiii.
de conceptu & numero fœ-		cēſe: Epigene rhodio: Euagora tha-		De tineis & culicibus: & de diuerſi-	
tus auium	ca. lviii.	ſio: Euphronio atheneo: Iuba An-		tate earum	ca. xxxv.
de pauone & anſeribus	ca. lix.	drotione q̄ de agricultura: Aeſchrio		De pyrali ſiue pyrauſta	ca. xxxvi.
de ardeolis & quomodo		ne qui item: Dionyſio qui magonē		Hystoria naturæ animalium	
ſeruentur optime	ca. lx.	tranſtulit: Diophane qui ex Diony-		per ſingula membra	ca. xxxvii.
oua	ca. lx.	ſio epitoma fecit: Nicandro: Oneſi-		De ſanguine & quorum celerri-	
Quæ uolucrum ſola ani-		crito: Philarcho: Heſiodo.		me ſiccetur: quorum non coe-	
mal pariat & lacte		I libro Vndecimo cōtinent		at: quorum grauiffimus uel te-	
nutriat	ca. lxi.	hystoriæ & naturæ paruo-		nuiffimus: quorum nul-	ca. xxxviii.
de conceptu uiperæ & partu:		rum animalium & repti-		lus	
& quæ terreſtrium oua		lium.		An in ſanguine principatus &	
pariant	ca. lxii.	De inſectorum genere	ca. i.	tergore: & pilis & mammis	
de generatione terre-		de ſubtilitate naturæ	ca. ii.	& ueſtitu	ca. xxxix.
ſtrium	ca. lxiii.	Vtrum ſpirent an habeant ſan-		Notabilia animalia quæ mam-	
de uaria generatione		guinem	ca. iii.	mis	ca. xl.
auium	ca. lxiiii.	de corpore eorum	ca. iii.	De lacte: & unde caſeus non fi-	
de murium fœtu	ca. lxv.	de apibus	ca. v.	at	ca. xli.
de ſpina hominis anguem na-		Qui ordo naturæ in eis	ca. vi.	De diuerſitate caſeorum	ca. xlii.
ſci	ca. lxvi.	de uocabulis operis	ca. vii.	Differentia membrorum ho-	
de ſalamandra	ca. lxvii.	Ex quibus floribus opera fi-		minis a cæteris anima-	
de his quæ naſcuntur ex non		ant	ca. viii.	libus	ca. xliii.
genitis: & quæ nata nihil		de amatoribus earum	ca. ix.	De ſimiarū ſimilitudine	ca. xliiii.
gignunt	ca. lxviii.	Ratio operis	ca. x.	De unguibus	ca. xlv.
de ſenſibus animalium	ca. lxix.	de fucis	ca. xi.	De ungulis	ca. xlvi.
Auditum & olphatum eſſe pi-		Quæ natura mellis	ca. xii.	De pedibus auibus	
ſcibus	ca. lxx.	Quæ optima mella	ca. xiii.	um & ungui-	
Tactum communem eſſe om-		Quæ genera mellis in ſin-		bus	ca. xlvii.
nibus	ca. lxxi.	gulis	ca. xiiii.	De pedibus inſectorum	
Quæ uenenis uiuant: & quæ		Quomodo probentur mel-		a duobus ad cen-	
terra	ca. lxxii.	la	ca. xv.	tum	ca. xlviii.
Decibo & potu quorum		de tertio genere mellis: & quo-		De pomilionibus & genita-	
		modo apes proben-	ca. xvi.	libus	ca. xlix.
		tur		De caudis	ca. l.

TABVLA

de uocibus	ca. li.	bus uestes fiunt & quibus modis	de medico: Archidemo: Itē Diony/
De agnascensibus membris: & di/		constant arborum fru/	sio: Item Democle: Item Euphone:
cta aristotelis de ui/		ctus	ca. xi.
ta hominis	ca. lii.	De costo & nardo & differen/	Item Opfenide: Item Diagera: Item
De anima & de habitu animalium:		tiis nardi	ca. xii.
& quæ gustata interimant: & de ui/		de assaro amomo: & amomi: & de	Iolla: Item Heraclide tarentino: Ze
ctu hominis: & quibus de causis nō		cardamomo	ca. xiii.
coquatur	ca. liii.	de thure & arboribus thu/	nocrate ephesio.
De corpulentia augenda uel minu/		ris	ca. xiiii.
enda: & quæ gustu		de natura thuris & gene/	Ibro Tertiodecimo contine/
famem ac sitim se/		ribus	ca. xv.
dent	ca. liiiii.	de myrrha & arboribus myr/	tur de unguentis & arbori/
Summa res & hystoriae & obserua/		rhæ	ca. xvi.
tiones. ii. M. cc. lxx.		de generibus myrrhae & natura &	ca. xii.
Ex auctoribus,		præcio eius	ca. xvii.
M. Varrone: Higino: Scropha: Sar/		de mastice: ladano: & bruta: enhe/	Quata in unguentis luxuria: & q̄do
fena: Celso Corne. Aemilio Macro:		mo: & strobo & styrace	ca. xiii.
Virgilio: Columella: Iulio Aquila		de foelicitate arabiae	ca. xiiii.
q̄ de hetrusca disciplina scripsit: Tar		de cinnamomo & xilocinnamo/	ca. v.
quitio qui item: Vmbritio q̄ item:		mo & casia	ca. vi.
Catone Censorio: Domitio calui/		de isocinnamo & cancamo	ca. vii.
no: Trogo: Melisso: Fauonio: Fabia/		actaro	ca. viii.
no: Mutiāo: Nigidio: Māilio: Opio.		de ferichato & gabalio: & de myro/	ca. ix.
Externis.		balano	ca. x.
Aristotele: Democrito: Neoptole/		de phoenicobalano & calamo odo/	ca. xi.
mo: qui mella scripsit: aristomacho		rato	ca. xii.
qui item: Philisto qui item: Nican/		de hammoniaco & spa/	ca. xiii.
dro: Menecrate: Dionysio qui ma/		gno	ca. xiiii.
gonem transtulit: Empedocle: Cal/		de cypero & asphalatro	ca. x.
limacho: Attalo rege: Apollodoro		& maro	ca. xi.
qui de bestiis uenenatis: Hippocra/		de balsamo & opobalsamo & xilo/	ca. xii.
te: Eriphilo: Erasistrato: Asclepio:		balsamo: & styrace &	ca. xiii.
Themisone: Posidonio stoico: Me/		galbana	ca. xiiii.
nandro priennense: Heraclide: Eu/		de panace & spondilio & malo/	ca. xv.
phronio ateneo: Theophrasto: He/		bathro	ca. xvi.
siodo: Philometere rege.		de oleo omphacio	ca. xvii.
Ibro Duodecimo conti/		de yrio & oenanthe: & de ela/	ca. xviii.
netur de arboribus,		te arbore & cinnā/	ca. xix.
De arbore honore & quā/		mo comaco	ca. xx.
do platanus primum in		Summa res & hystoriae & obserua/	ca. xxi.
italia: & de natu/		tiones. cccc. lxxviii.	ca. xii.
ra earum	ca. i.	Ex auctoribus,	ca. xiii.
De chameplatano: & q̄s totonderit		M. Varrone: Mutiano: Virgilio: Fa/	ca. xiiii.
uiridaria,	ca. ii.	biano: Sebofo: Pōponio: Mela Fla/	ca. xv.
De peregrinis arboribus & malo		uio Procuro: Trogo: Higino: Clau/	ca. xvi.
assyria	ca. iii.	dio Casare Corne. Nepote: Sex. Ni/	ca. xvii.
De indiae arboribus: uel quādo pri/		gro qui græce de medicina scripsit:	ca. xiii.
mum romæ hebenus	ca. iiii.	Cassio: Hemina. L. Pisone: Tudita/	ca. xiiii.
De spina & ficu indicis	ca. v.	no: Antiāte.	ca. xv.
De arbore pala & arbori/		Externis.	ca. xvi.
bus indicis sine nomi/		Theophrasto: Herodoto: Callisthe/	ca. xvii.
nibus & laniferis	ca. vi.	ne: Isigono: Clitarcho: Anaximene:	ca. xviii.
De piperis arboribus:		Duride: Nearcho: Onesicrito: Poly/	ca. xix.
& gariophylo & aliis		crito: Olympiadoro: Diogeneto: ni/	ca. xx.
pluribus	ca. vii.	gibulo: Anticlide: Carete: Cydonio	ca. xxi.
De machir & arboribus ama/		Menechio: Dorotheo: Xenia Athe/	ca. xii.
næ gentis	ca. viii.	neo Lico: Anteo: Epidodo: Cherea:	ca. xiii.
De bedelio: & arboribus perfici		Democle: Ptolemæo Lago: Marfia/	ca. xiiii.
maris	ca. ix.	Macedone: Zoilo: Item Democri/	ca. xv.
De arboribus perficæ insulæ & la/		to: Amphilocho: Aristomacho: Ale/	ca. xvi.
nigeris arboribus	ca. x.	xādro polyhistore: Iuba: Apollodo/	ca. xvii.
de gossampino & arboribus ex qui		ro qui de odoribus scripsit: Heracli/	ca. xiii.

TABVLA

Externis.		bio pictore: Trogo: Higino: Flacco:		De sorbis genera quattuor. ca. xxi.	
Theophrasto: Herodoto: Callisthe:		Verrio: Grecino: Iulio Actico: Co-		de nuce iuglande ca. xxii.	
ne: Isodoro: Clitarcho: Anaximene:		lumella: Massurio: Sabino: Fenestel-		de castaneis genera octo ca. xxiii.	
Duride: Nearchos: Onesicrito: Olym-		la: Tergilla: Maetio Planco: Flauio		de filiqs & carnosis pomis: & moris	
piodoro: Diogeno: Cleobolo: An-		Dorsino: Sceuola: Aelio: Atteio Ca-		& de acinis & baccis ca. xxiiii.	
riclide: Crate Mitileo: Menachmo-		pitone: Cotto Messalino: L. Pisone:		de cerasis genera octo ca. xxv.	
doro Thebano: Doroteo athenien-		Pompeio Leneo: Fabiano: Sex. Ni-		de corno & lentisco ca. xxvi.	
se: Lyco: Anteo: Epipodo: Diode: adi-		gro: Vibio Ruffino.		de generibus succorum & de	
mantho: Ptolomæo Lago: Marfia:		Externis.		odore ca. xxvii.	
Macedone: Zoilo. Item Democri-		Hesiodo: Theophrasto: Aristotele:		de succis fructuum & arboru & co-	
to: amphilocho: alexandro polysto-		Demacrito: Attalo rege: Philomete-		loribus & odoribus: & natura po-	
re: aristomacho: Iuba rege: apollo-		re rege: Archita: Xenophante: Am-		morum: & de commendatione fru-	
doro qui de odoribus scripsit: Hera-		philochos: Ateneo: Anaxipoli Tha-		ctuum ca. xxviii.	
clide medico: Botrye medico: archi-		sio: Apollodoro Lennio: Aristopha-		de myrto genera	
demo: Item Dionysio: Item Demo-		ne milefio: Antigono Cyneo: Aga-		eius. xxix. ca. xxix.	
clide: Item Euphrone: Item Mnesi-		tone: Apolloneo pergamento: Ari-		de lauro genera. xiii. ca. xxx.	
de: Item Giagora: Itē iolla: Itē Hera-		standro Athenæo: Botrie: Item Ba-		Summa res & hystoriae & obserua-	
clide Tarentino: Xenocrate ephesio.		chio milefio: Bione: Solēse: Cherea		tiones. d. xx.	
Ibro quartodecimo contine-		atheniēse: Cheristo: Item Diodoro		Externis.	
tur de uitibus & uineis.		prienneo: Dione colophonio. Epi-		Fenestella: Fabiano: Virgilio: Corne-	
De uitium natura & quibus modis		gene Rhodio: Euagora Thasio: Eu-		lio Valeriano: Celso: Catone Censo-	
ferant ca. i.		phrone ateneo: Androtione qui de		rio: Sarfenis patre & filio: Scroph-	
De generibus uitium ca. ii.		agricultura scripsit: Eschirione qui		M. Varrone: Lyfimacho: Fabio pi-	
Item de uitium generibus ca. iii.		item: Lyfimacho qui item: Diony-		ctore: Trogo: Higino: Flacco: Ver-	
Insignia culturae uinearū ca. iiii.		sio qui magonem transtulit: Dyo-		rio: Gracino: Attico: Iulio: Sabino:	
De natura uini ca. v.		phene qui ex Dionysio epitoma fe-		Tergilla: Cotta: Messalino: columel-	
Vina generosa ca. vi.		cit: Asclepiade medico: Onesicrito:		la. L. Pisone: Pōpeio: Leneo: Maetio:	
Vina transmarina ca. vii.		Erasistrato qui item: Iuba rege.		Plāco: Flauio Dorsene: Sceuola: He-	
De uino quod uocatur bion ge-		Ibro Quintodecimo cōtine-		lio: Atteio: Capitone: Sexto: Nigro:	
nera septem ca. viii.		tur de natura frugiferarum		Mumio Ruffino.	
De dulciū generibus. xiii. ca. ix.		arborum & cultarum.		Externis.	
De deuteris & secundariis uini ge-		Naturæ frugiferarum arbo-		Hesiodo: Aristotele: democrito: hie-	
nera tria ca. x.		rum ca. i.		rone rege Archita: Philometere rez-	
Quæ nuper in italia generosa uina		De oleo ca. ii.		ge: Attalo rege: Xenophōte: Amphi-	
esse coeperunt ca. xi.		De natura oliuæ & oleæ inci-		locho: Ateneo: Anaxipoli: Thasio:	
De uini obseruatione Romulo re-		pientis ca. iiii.		Apollodoro Lennio: Aristophane:	
ge posita ca. xii.		De natura olei ca. iiii.		milefio: Antigone Cymeos: Agato-	
Qui uini usus antiquis & de uinis		De cultura oliuarum ca. v.		de Chio: Apollodoro Pergameno:	
antiquorum ca. xiii.		De seruandis oliuis: & quomodo		Aristādro ateneo: Bacchio Milefio:	
De apothecis & de uino opi-		faciendum oleum ca. vi.		Bione solense Cherea ateneo: Che-	
miano ca. xiiii.		De oleo factitio ca. vii.		risto: Itē Diodoro Prienneo: Dione	
De liberalitate Cæsaris in uino: &		De amurca ca. viii.		Colophōio: Epigene Rhodio: Eua-	
quando primum genera uiz-		Pomorum omnium genera		gora Thasio: Euphronio ateneo: an-	
ni factitii ca. xv.		& naturæ ca. ix.		drotiōe qui de agricultura scripsit:	
De uinis factitiis ca. xvi.		Nucum pinearum genera quat-		Eschiriōe q itē Dionysio qui mago	
De hydromelle & oxi-		tuor ca. x.		nem trāstulit: Diophæe q ex Diony-	
melle ca. xvii.		De malo cotoneo ca. xi.		sio epitoma fecit: asclepiade medico	
Prodigiosa genera uini ca. xviii.		De persico genera quat-		Erasistrato itē: Comiade q de condi-	
Quibus uinis ad sacra uti fas nō sit:		tuor ca. xii.		tura uini: aristomacho q item: Hy-	
& quibus generibus musta con-		De pruno genera. xi. ca. xiii.		cesio qui item: Themifone medico	
diantur ca. xix.		de diuersis generibus malorum: ge-		Onesicrito: Iuba rege.	
De picis generibus & resinis: & mu-		nera. xxix. ca. xiiii.		Ibro Sextodecimo continen-	
stis condiendis & de aceto		de pyris & insitorum uarie-		tur siluestrium arborum na-	
& fece ca. xx.		tate ca. xv.		turæ ca. i.	
De cellis uinariis ca. xxi.		De pomis seruandis		Gētes sine arbore: & miracula in se-	
De uitanda ebrietate ca. xxii.		& uuis ca. xvi.		ptētriōalis regiōis arboribus ca. ii.	
Summa res & hystoriae & obserua-		De cotoneis pyris & sorbis ca. xvii.		De hyrciniae filuæ magnitu-	
tiones. d. x.		De ficis genera. xxix. ca. xviii.		dine ca. iiii.	
Externis.		De caprifico & caprifica-		De glandiferis ca. iiii.	
Cor. Valeriano: Virgilio: Celso Ca-		tione ca. xix.		De ciuica corona: & qui frondea co-	
tone Cēforio: Sarfenis patre & filio:		De mespilis & eorum gene-		rona donati ca. v.	
Scrophæ. M. Varrōe. D. Syllano: Fa-		ribus tribus. ca. xx.		De glande genera. xiii. ca. vi.	

TABVLA

de fagina glande & reliquis glandi-
bus:& carbone & pastu por-
corum ca.vii.
de galla & q̄ multa præter glan-
dem eadem ferant ar-
bores ca.viii.
de canchrye & cocco grano & agari-
co & subere ca.ix.
Quarū sint in usu cortices ca.x.
de scandulis & pinu: pinastro: abie-
te: piceaq: larice: tã-
da: taxo ca.xi.
Quibus modis fiant genera picis &
quomodo fiat cedrum & de spissa
pice quomodo fiat & quibus mo-
dis resina coquatur ca.xii.
de zosippa & sapino & quarum ar-
borū materia in precio ca.xiii.
de fraxino genera eius, iiii. ca.xiiii.
de tilia genera duo ca.xv.
de aceris generibus, x. ca.xvi.
de bruscho moluscho & staphilo-
dedro & buxo genera tria ca.xvii.
de ulmo genera q̄tuor ca.xviii.
de arbor: natura per situs ca.xix.
diuisio generum ca.xx.
Quibus folia nō decidant:& de rho-
dodendro ca.xxi.
Item quibus folia non decidunt:&
quibus non omnia folia cadant:&
quibus locis nullæ ar-
borum ca.xxii.
de natura foliorum cadentium &
quibus foliorum ua-
rii colores ca.xxiii.
De populo tria genera:& quorum
foliorum figura mu-
tetur ca.xxiiii.
Quæ folia uersentur omnibus an-
nis: quæ foliorum ex eius palmis
cura & usus & foliorum
mirabilia ca.xxv.
De ordine naturæ in satis:& de flo-
re arborum & conceptu & ger-
minatione & partu:& quo
ordine floreat ca.xxvi.
De corno & quo tempore quæq; fe-
rant:& quæ fructum non ferant:
& quæ infelices existimantur:
& quæ facillime fructum
perdunt:& quibus fru-
ctus anteq̄ foli-
um na-
scantur ca.xxvii.
De biferis & triferis:
& quæ celerrime se-
nescant:& de æta-
tibus earum ca.xxviii.
De moro ca.xxix.
De siluestribus ca.xxx.
De buxo & faba græca si-
ue loto ca.xxxi.

De ramis & cortice & radici-
bus arborum ca.xxxii.
De prodigiosis arboribus:
& quibus modis sponte na-
scuntur:& q̄ non omnia
ubiq; nascantur &
quæ non alibi na-
scantur ar-
bores ca.xxxiii.
De cupresso:& q̄ ex terra no-
ua aliqua sæpe nascan-
tur quæ in ea an-
te non fue-
runt ca.xxxiiii.
De hedera ca.xxxv.
De hedera quæ uocatur
similax ca.xxxvi.
De aquaticis calamis & fru-
ctibus ca.xxxvii.
De salice genera eius octo:&
quæ præter salicem sint uti-
lia ligaturis & de
rubis ca.xxxviii.
De succis arborum:& natura ma-
teriarum:& de ceden-
dis arboribus ca.xxxix.
De teredinibus larice ca.xl.
De materiis: de magnitudine arbo-
rum:& quæ cariem & ruinam
non sentiunt:& de per-
petuitate mate-
riarum ca.xli.
De teredinibus ca.xlii.
De materiis architecti:& quæ ma-
teries: ad quid utilis:& quæ fir-
mior materia in-
tectum ca.xliii.
De glutinanda materia:& lignis se-
ctilibus ca.xliiii.
De arborum ætate:& quæ ge-
nera arborum mini-
me durant ca.xlv.
Summa res & hystoriæ & obserua-
tiones, c. xxxv.

Ex auctoribus.

M. Varrō: Feciale: Nigido: Cor. ne-
pote Higio: Massurio: catōe: Mutia
no: L. Pisone: Trogo: Calpurnio: Bas-
ilio: Cremutio: Sex. Nigro: Cor. Boc-
cho: Vitruuio: Græcino,

Externis.

Alexandro polyhistore: Hesiodo:
Theophrasto: Democrito Homero
Timeo: Mathematico,

lbro Decimoseptimo con-
tinentur satiarum accu-
turarum arborū naturæ,

Arborum precia mirabilia ca.i.
De natura cæli ad arbores:& quam
partem cæli spectare
debeant ca.ii.
De societate cæli & terræ ad ar-
bores ca.iii.
De qualitate regionum ca.iiii.
Genera terrarum ca.v.
De terra quam britania & gal-
lia amat ca.vi.
De græcorum doctrina ca.vii.
De terrarum generibus ca.viii.
De cineris usu:& de fimo:& quæ sa-
ta uberiorem terram faciant
& quæ urant ca.ix.
De satione arborum:& q̄ auulsio-
ne nascunt arbores ca.x.
De trāsferendis seminariis:& ulmis
ferendis & scrobibus ca.xi.
De interuallis plantandarum arbo-
rum & umbris & stillicidiis & ubi
plantari debeant ca.xii.
Quæ arbores tarde crescāt:& quæ
celeriter:& de sabina ca.xiii.
De uite inferenda ca.xv.
de emplastratione ca.xvi.
Exemplum huius rei ca.xvii.
de cultura talearum:& quibus tem-
poribus insitio fiat ca.xviii.
Quæ arbores societate gaudeāt:&
de disciplina ablaqueandī & accu-
mulandi ca.xix.
de salicto & harundineti:& cæteris
caduis ad perticas palos ca.xx.
de culturis & disciplina
excolendarum
uinearum ca.xxii.
de sulco & uinearum pu-
tatione ca.xxiii.
Ratio arbuistorum ca.xxiiii.
de seruandis uuis:& morbis ar-
borum ca.xxv.
de prodigiis ex mutatione:& de re-
mediis ex arboribus:& quæ irriga-
tione proficiant:& qualiter rigan-
dum:& mirabilia de
riguis ca.xxvi.
de remediis morborum ar-
borum ca.xxvii.
de caprificatione & sterco-
ratione ca.xxviii.
de diuersis medicamentis arbo-
rum contra uenenata ani-
malia:& contra for-
micas:& contra
noxia ani-
malia ca.xxix.
de satione arborum & insitione:&
quo inuenta sit tenera inferendi im-
plastratio ca.xxx.
Summa res & hystoriæ & obserua-
tiones, d. lxxxii.

TABVLA

Ex auctoribus.

Cor. Nepote: Catone: Censorio. M.
Varrõe Celso: Virgilio: Higino: Sar
senis patre & filio: Scrophæ: Calfur
nio: Basso: Trogo: Aemilio: Macro:
Græcino: Columella: Attico: Iulao:
Fabião: Sura: Manilio: Dosino: Mú
do. C. Epidico. L. Pisone.

Externis.

Isidoro: Theophrasto: Aristotele:
Democrito: Theopompo: Hierone
rege: Attalo rege: Philometere rege
Archita: Xenophonte: Amhilochio
Atheniense: Anaxipoli Thasio: Apol
lodoro Lennio: Aristophane Mille
sio: Antigono cymeio: agatocle chio
Apollonio pgameno: Bacchio Mil
lesio: Bione: Cherea atheniense: Che
resto: Itē Diodoro priennio: Dione
colophōio Epigene rhodio: euagōe
Thasio: Euphrōio: ateneo: androtio
ne q de agricultura scripsit: aschryōe
q itē: Lysimacho qui item: Diony
sio qui magonem trāstulit: Diopha
ne qui ex Dionysio epitomen fecit:
Aristandro qui de portentis.

Ibro decimo octauo con
tinetur de agricultura.

Quod antiquis maximū
studium agriculturæ fuit: & horto
rum singulari diligentia ca. i.
Quæ corona primo romæ ca. ii.
De iugere & actu & legibus circa pe
cora: & quotiens & quibus tempo
ribus fuit summa utilitas annonæ:
& qui agricultura illuz

stres ca. iii.
Ratio de agricultura ca. iii.
Laus agricolarum: & quæ obseruā
da in agro parando ca. v.
De uillarum positione: & præcepta
antiquorum de agro

colendo ca. vi.
De frugum generibus & na
tura ca. vii.
Non omnia frumenti genera ubiq
nasci: & de reliquis in orien
te generibus ca. viii.
De pistoriis & molitura & fa
rina ca. ix.

De similagine: & filigine: & de aliis
generibus & de pistura ca. x.
De fermētis & panis faciēdi ratio &
genera & quando primum pistores
romæ: & de cribris & alica ca. xi.
De leguminibus ca. xii.
De rapis & nāpis amiterinis ca. xiii.
De lupino ca. xiiii.

De uitia & eruo ca. xv.
De sceno & faragine: & de ocimo: &
medica & cytiso ca. xvi.
De uitis frugum & remediis: & qd
in quoq; terræ genere debe
at seri ca. xvii.

De prodigiis frugum: & arandi di
sciplina: & uomerum ge
neribus ca. xviii.

De temporibus arandi & iunctio
ne bouum ca. xix.

De occādo & quodam arationis ge
nere: & iteratione & re
fectione ca. xx.

De cultura terræ ca. xxi.

Exempla diuersarum: & de sum
ma fertilitate & bisera uitæ: & aqua
rum differentia ca. xxii.

De qualitate terræ & sterco
ratione ca. xxiii.

De bonitate seminum & disciplina
seminandi: & quātum ex quoq; ge
nere frumenti in iugero serendum:
& temporibus se
rendi ca. xxiiii.

Digestio syderum in noctes
& dies ca. xxv.

Replicatio totius culturæ & quid
quoq; mense in agro fie
ri oporteat ca. xxvi.

Ne agricolæ aspiciāt stellas: sed ma
gis tempora serendæ frugis: & or
tus occasusq; syderis in quibusdam
hærbis & de stellarum or
tu & occasu ca. xxvii.

De pratis & reparatione prati & co
tibus & falcibus & descriptio fru
gum & syderum ca. xxviii.

De tempestatibus utriusq; tempo
ris & remediis steriz
litatum ca. xxix.

De messe & tritico & palea & fru
mento seruando ca. xxx.

De uindemia & autumnii tempo
ribus ca. xxxi.

De lunari ratione ca. xxxii.

de uentorum ratiōe ca. xxxiii.

de limitatione agrorū ca. xxxiiii.

Prognostica tempe
statum ca. xxxv.

Summa res & hystoria & obserua
tiones. ii. M. lx.

Ex auctoribus.

Massurio: Sabino: Cassio Hemina:
Verrio Flacco. L. Pisone: Cor. Celso:
Turano: Gracculo. D. Syllano. M.
Varrone. Catone Censorio: Scro
pha: Sarsenis patre & filio: Domi
tio Caluino: Higino: Virgilio Tro
go: Ouidio: Grecino: Columella: tu

berone. L. Aruntio q græce de astris
scripsit: Cæsare dictatore qui item:
Sergio: Paulo: Sabino: Fabiano. M.
Cicerone Calfurnio Basso: Atteio
Capitōe: Manilio: Surra. Actio qui
praxidica.

Externis.

Hesiodo: Theophrasto: Aristotele:
Democrito: Hierone rege: Philo
metere rege: Attalo rege: Archelao
rege: Archita: Xenophonte: Amphi
locho Ateneo: Anaxipoli thasio: ari
stophane milefio: Apollodoro Len
nio: Antigene Miceneo: Agatocle
chio: Apollonio pergameno: Ari
standro ateneo: Bacchio Millefio:
Bione solense: Cherea Atheniense:
Cheresto: Item Diodoro priennio:
Diōe colophonio: Epigene rhodio:
Euagora thasio: Euphronio ateneo
androtione qui de agricultura scri
psit: Eschryone qui item Lysima
cho qui item: Dionysio qui mago
nem transtulit: Diophane q ex Dio
nysio epitoma fecit: Palere: Eudoxo
Philippo: Calippo: Dositheo: Par
menisco: Melitone: Critone: Oeno
pide: zenone: Eutemone: Harpalo:
Hecateo: Anaximandro: Sofige
ne: Hipparcho: arato: Zoroastre ar
chibio.

Ibro decimonono conti
nentur lini natura: & mi
rabilia.

de lini satione & generibus eius: &
quomodo perficiatur: &
de mappis: & lino non
ardente: & quando pri
mum in thea
tris uela ca. i.

de sparti natura: & quando
primum usus eius: & quo
modo perficiatur: &
quæ sine radice na
scantur & ui
uant ca. ii.

de mysi & tuberibus: de fungis pe
zicis laſerpitio: & magy
deri: & rubia & ra
dicula ca. iii.

De hortorum cura & digestio ter
ræ nascentium præter
fruges & frutices ca. iiii.

Natura & genera &
hystoria nascenti
um in hortis
rerum ca. v.

De hortensium hærbæ
rum radicibus foliis
floribus coloribus ca. vi.

TABVLA

Quoto die quæq; hærbæ nascun-
tur satæ & quomodo quæq; for-
mantur uel digerantur:& quorum
singula genera & quo-
rum plura ca.vii.
Natura & genera & hystoriæ ad cõ-
dimenta in horto satarum re-
rum.xxxvi. ca.viii.
de fœniculo & canabe ca.ix.
de morbis hortorum & reme-
dia circa formicas & erucas & cu-
lices ca.x.
Quæ magis sint fortia uel minus:
& quibus falsæ aquæ pro-
sint ca.xi.
Ratio rigandorum hortorum &
quæ translata meliora fiant:& de
succis hortensiorum:& sa-
poribus ca.xii.
Summa res & hystoriæ & obser-
uationes.M.c.xliiii.

Ex auctoribus.

M.Actio:Planco.M. Varrone.D.
Syllano:Catone:Censorio:Higino:
Virgilio:Mutiano.Celfo:Columel-
la:Calpurnio Basso: Manilio: Sura:
Sabino.Tyrone:Licinio:Macro.Q.
Hirrio:Vibio:Ruffino:Cesenneo:q
cepurica scripsit:Castitio:Item Fir-
mio:Item Peritio.

Externis.

Herodoto:Theophrasto:Democri-
to:Aristomacho:Menandro q bio-
chresta scripsit:Anaxilao.

I Libro Vicesimo continen-
tur medicinae ex his quæ
in hortis seruantur.

De cucumere siluestri & ela-
terio ca.i.
De anguino cucumere siue errati-
co:& de satiuo:& de pepone ca.ii.
De cucurbita silue-
stri & rapo ca.iii.
De naporum differentiis & rapha-
no siluestri:& raphano satiuo & pa-
stinaca ca.iiii.
De staphylino siue pastinaca:& gi-
gido:& si fere:& sesili:& inula:& de
cepe siluestri ca.v.
De porro sectiuo & capitato : & de
allio ca.vi.
De lactuca saluatica siue caprina: &
esopo & isati & la-
ctuca siluestri ca.vii.
De generibus betæ & in-
tubis & cichorio:& seri ge-
nera duo ca.viii.
De brassica:& lapsana:&

de brassica marina:& scylla:&
ca.ix.
de bulbis & bulbine
De asparagis & coru-
da:& libyco &
ca.x.
horminio
De apio & apiastro:& helioselino:
ca.xi.
& oreoselino
De petroseli-
ca.xii.
no & ocimo
De siluestri ocimo & eru-
ca:& nasturtio & ruta
ca.xiii.
De mentastro & men-
ta & pulegio & nepeta &
ca.xiiii.
de cumino
De cumino ætipico:quæ uri-
nam stringit:& de
cappari: & de ligustico:siue panace:
ca.xv.
& cunila bubula
Item de cunila siue origano & de
cunilagine & cunila mol-
li:& libanotide:& de cuni-
la satiuâ ca.xvi.
De piperiti & origa-
no & othimine praf-
sio & tragorigano &
heraclio & lepido:&
de gith siue melan-
thio & aniso ca.xvii.
De aneto & sagapenio:
& de papauere albo & ni-
gro:& quomodo suc-
cus hærbarum colli-
gendus:est & de opio ca.xviii.
De empractico & cerrati-
co & glaucio siue para-
lio & heracrio siue aphro:
ca.xix.
& de diacodio
De tithymalo & archelio & por-
tulaca siue pepilio & coriandro : &
ca.xx.
de attriplici
De malua malope & althea & lapa-
rio:& oxylapato & hydrolapato &
ca.xxi.
hippolapato & bupalapato
De sinapis tribus generibus & mar-
rhubio & serpillio &
sisymbrio siue thym-
bræo & de lini se-
mine & blito ca.xxii.
De meu & phoenicu-
lo & hippomaratro:
uel myrseneo & cana-
bi & de furula
& carduis ca.xxiii.
Confectio tyriacæ compositio me-
dicaminis anthiochi ca.xxiiii.
Summa medici-
næ & hystoriæ & obserua-
tiones.M.dc.vii.

Ex auctoribus.

Catone censorio.M.Varrone:Pom-
peio leneo Gallione:Higino:Sex,

Nigro:qui græce scripsit:Iulio bas-
so qui item:Celfo:Antonio:Ca-
store.

Externis.

Democrito:Theophrasto:Or-
pheo:Menandro qui bio-
crea scripsit:Pytha-
gora.Nicandro.

Medicis.

Hicadro:Hippocrate:Crisippo:dio-
cle:Opiõe:Heracleide:Hiferi:Diõy-
sio:Apollodoro tarétino citiõe:Præ-
xagora:Phistonico:medo:Dieuce:
Cleopante:Philistione:Asclepiade:
Crateia:petronio:diodoro:lolla.
Erasistrato:diagora:Andrea:Mne-
sicle:Epicarmo:damione:dalion:
Sofimene:Hylepolemo:Metrodo-
ro:Solone:Lytio:Olympiade:The-
bana:Phillino:Petridio:Mictione:
Glaucia:Xenocrate.

I libro Vigesimo primo con-
tinentur florum & coro-
namentorum natura.

De natura florum & coro-
namentorum de mi-
ra florum uarie-
tate c.i.

de strophio lo ferto:& qui pri-
mum flores miscere coepe-
rit:& quando primum
corolla inuen-
ta uel appellata
& quare ca.ii.

Quis primum coronam foliis au-
reis & argenteis dedit & de ho-
nore coronarum apud anti-
quos & de Scipionis hono-
re:& de pactilibus coro-
nis:& Cleopatre regi-
næ facta ca.iii.

de rosa in coronis:
& de generibus
eius:& ubi
seratur ca.iiii.

de lilio tria genera:& ratione
ea inferendi ca.v.

De uiolis : & de caita & bacchare &
combreto ca.vi.

de floribus antiquis & de odoramẽ-
torum diuersitate & salun-
ca & polio ca.vii.

de uestium emulatione cum
floribus & amarantho &
chryfocome siue
chrysiti ca.viii.

de honore coronarum & cy-
clamino & meliloto & trifo-
lio tria genera eius ca.ix.

TABVLA

de origano & thymo & melle atti/ co & coniza & louis flore & helenio & ambrotono & leucátemo ca.x.
de amaraco uel sanfugo & nyctegre to & meliloto & uiola alba & codia mino & de siluestribus bulbis & he liochryso & lychnis & de hærbis ci tra mare ca.xi.
de cura apum pabulo & morbis ea rum & remediis ca.xii.
de uenenato melle & de remediis mellis uenenati & mellis in/ fani ca.xiii.
de melle quod muscæ non attingūt & alueariis & cura eorum si famē sentiunt apes & quomodo ca/ ra fiat ca.xiiii.
de hærbis sponte nascentibus & aculeatis ca.xv.
de carduo & helxine & tribulo & anchusa ca.xvi.
differentia hærbarum per folia & quæ hærbæ toto anno florent & hastula regia & pistana & de gla/ diolo ca.xvii.
de iunco genera sex & de cypero & de medicamentis earum & de cypi ro & odorato iunco ca.xviii.
Ex rosa medicinæ & de lilio & de narciso & ex uiola & de bacchare & combrero & asaro ca.xix.
de nardo gellico: & de croco medi/ cinæ: & croco mago: & siri & salun ca & holochryso & chrysocome & meliloto ca.xx.
de trifolio & thymo & hemorocal/ le: & de helenio & am/ brotono ca.xxi.
Ex leucanthemo & sanfugo medi/ cinæ ca.xxii.
de anemona medicinæ ca.xxiii.
Ex oenanthe medicinæ ca.xxiiii.
de heliochryso medicinæ ca.xxv.
Ex hiacyntho medicinæ ca.xxvi.
Ex uincaperuina medi/ cinæ ca.xxvii.
Ex colocasia medicinæ ca.xxviii.
Ex anthalo medi/ cinæ ca.xxix.
De parthenio medi/ cinæ ca.xxx.
De styrchne medi/ cinæ ca.xxxi.
De corcoro ca.xxxii.
De persoluta ca.xxxiii.
De mensuris & ponde/ ribus ca.xxxiiii.
Summa medicinæ hystoriæ & ob/ seruationes. dcc. xxx.

Ex auctoribus.

Catone Censorio. M. Varrone Massurio: Antiate. C. Helio Ve stino: Vibio Ruffino: Higino. Pomponio mela: Pompeio lena/ re: Cor. Celso Calpurnio Basso. P. Largio: Licinio macro: Sestio qui græce scripsit: Iulio basso: qui item: Antonio Castore.

Externis.

Theophrasto: Democrito: Orphee: Pythagora: Magone: Menandro: qui biocrea scripsit: Nicandro: Homero: Hesiodo: Museo: Socophle: Anaxilao.

Medicis.

Mnesteo qui de coronis: Callima/ cho qui ite: Phania physico: Simo: Timaristho: Hippocrate: Chrysi/ po: Diocle: Opione: Heraclide: Nice/ fio: Dionysio: Apollodoro Citienfe: Apollodoro Tarentino: Protagora: Phistonio: medodi: Euche. Cleo/ phanto: Philistine: Asclepiade: Car/ tecia: Petronio: Diodoro: Iolla: Era/ sistrato: Diagora: Andrea: Mnesicle: Epicarmo: Damione: Dalione: So/ fimene: Theopolemo: Metrodoro: Solõe Lycio: Olympiade Thebana Phillino: Petreio: Myctione: Glau/ cia: Xenocrate.

Ibro Vigesimo secundo cō/ tinetur de auctoritate hæ/ barum.

De gentibus hærbis formæ gratia utentibus ca.i.
Quod hærbis uestes infi/ ciantur ca.ii.
De corona graminea ca.iii.
De raritate eius ca.iiii.
Qui soli corona ea donati ca.v.
Qui solus centurio coro/ natus ca.vi.
Medicinæ ex reliquis ornamentis & erynge ca.vii.
De hærbæ quam centum capita uo cant ca.viii.
De achano & glycyrrhiza: & sto/ machice ca.ix.
De tribulo & generibus eius & me/ dicinis ca.x.
De stoebe & medicinis eius ca.xi.
De hypophye & medici/ nis eius ca.xii.
De urtica & medicinis eius ca.xiii.
De lamio & medicinis eius ca.xiiii.
De scorpione: generibusq; ac medi/ cinis eius ca.xv.
De leucacanthia siue phinio siue is/

chada & medicinis eius ca.xvi.
De helxine perditio parthenio fide/ rite & medicinis eius ca.xvii.
De chameleone generibusq; & me/ dicinis eius ca.xviii.
De coronopo & medici/ nis eius ca.xix.
De anchusa & pseudanchusa & me/ dicinis earum ca.xx.
De onichylo: anthemio: lotho: & lo/ tometra: heliotropio: tricocco & cal/ litricho ca.xxi.
De picride: thesio & asphodelo: ha/ limo & achanto & buprestis: elapho boscho scandice: & lasina: & de cau/ calide: sio: syllobo: scolymo siue li/ monio: soncho condriilo siue con/ drili & boletis ca.xxii.
De fungis & silphio: & de lase/ re medo ca.xxiii.
De natura mellis ex aqua mulsæ: & quare genere ciborum mores imu tentur: & de meliti/ de & cæra ca.xxiiii.
Contra cōpositiones medicorū me/ dicinæ & frugibus ca.xxv.
Summa medicinæ & hystoriæ & obseruationes. dcccc. vi.

Ex auctoribus.

Iisdē quibus priore libro: & pter eos Chrysermo: Eratosthene: Alceo.

Ibro Vigesimo tertio con/ tinetur de cultis ar/ boribus.

de medicinis uuarum recentium & sarmētis uuarum & uinaceis: & de uua thearice: & de uua passa & asta/ phide & astaphisagria pituitaria & labrusca: & de uite alba & nigra: & de mustis & uini ge/ neribus ca.i.
de aceto scyllino & oxymelle & sa/ pa & facce uini aceti ca.ii.
De oleis & foliis oleæ: flore & cine/ re: & de oliua alba: & nigra: & de amurca ca.iii.
de foliis oleastri & oenantino oleo & coccino & amygdalino & lauri/ no & myrteo chamemyrsino & cu pressino & citreo caryino ca.iiii.
de myrobalano palma & de palma elata ca.v.
Medicinæ ex singulo/ rum generum flore: foliis: fructu: ra/ mis: cortice: li/ gno: succo: radice: cinere ca.vi.

TABVLA

de pyris & eorum obseruationibus
& de ficorum obseruatione: & capri/
fico & hermea & aliorum generi/
bus medicinae ca.vii.
de pineis & amygdalis & nuce auel/
lana: & de nuce iuglande & pistaciis
& castaneis & siliquis & cornu: une/
dine & lauro ca.viii.
de myrto satiuā: & myrtidāo: & de
myrto siluestri ca.ix.
Summa medicinae & hystoriae & ob/
seruationes. M. cccc. xix.

Ex auctoribus.

C. Valgio: Pompeio Lennio: Sestio:
Nigro qui graece scripsit: Tul/
Basso qui item antonio:
Castore. M. Varro/
ne. Cor. Celso:
Fabiano.

Externis.

Theophrasto: Democrito: Orpheo
Pythagora: Magone: Menadro qui bio/
ciocr a scripsit: Nicandro: Home/
ro: Hesiodo: Museo: Sophocle:
Anaxilao.

Medicis.

Mnesteo: Callimacho: Phania Phy/
sico: Simo Timaristo: Hippocrate:
Chrylippo: Diocle: Opione: Heracli/
de: Hidesio: Dionysio Apollodoro:
Citienfe: Apollodoro Tarantino Pra/
xagora: Plistonico medo: Dieuche:
Cleophato: Philistone: Asclepiade:
Crateua: Petronio: Diodoro: Iolla:
Erasistrato: diagora: Andrea: Onor/
ca: Mnesicle: Epicarmo Demione:
datione: Cosimene Teopoleno: Me/
trodoro: Solone Lycio: Olympia/
de Thebana: Phillino: Petrino: My/
stione Glaucia: Xenocrate.

I libro Vigesimoquarto con/
tinentur medicinae ex arbo/
ribus siluestribus ca.i.

Lotos ca.ii.
Glans ca.iii.
de coco ilicis & galla & uisco pilulis
glande: de cerri radice & su/
bere ca.iiii.
de fago & cupresso & caedro ma/
gna: & de caedride
galbano ca.v.
de hammoniaco & styrace & spon/
dylio & sphao & therebintho & ca/
mepite & pitiufa & refinis & pi/
cea & lentisco ca.vi.
de pice spissa & liquista & palimpif/

sa & pissa sphalcos & zopissa & ta/
da & lentisco ca.vii.
de platano & fraxino & acere & al/
ba populo & ulmo & talia & sam/
buc & iunipero ca.viii.
de salice & amerina & uutilibus
& erice ca.ix.
de uirga sanguinea & filere & ligu/
stro & alno & hедера & cystho &
cisso & erythrano & chamecisso
& milace & de clematida ca.x.
de harundine & papyro & hebeno
& rhododetro: de rhufe & ery/
thro & canchry & sabina
& selagine & samu/
lo & gummi me/
dicinae ca.xi.
de spina aegyptia & spina alba & acā/
to & acatio ca.xii.
de uulgari spina & siluestri: & de sy/
risceptro & de appendice spina
& pyrachanto & paliuro aqui/
folia & taxo & rubis me/
dicinae ca.xiii.
de cynobato & ideo rubo &
rhanho & lytio sarco/
cola & oporice
medicinae ca.xiiii.
de chamedrye & chamedaphne &
chamelea & chamesice & chamecif/
fo & chameleuce & chamecipe/
rizzo & ampelopraso & sta/
chye & clinopodio & cen/
tunculo & clematide
aegyptia medicinae ca.xv.
De aron & draculo & dracontio
& eri & milefolio & haerba eiusde
nominis & pseudounio & myrrihi
& onobryce medicinae ca.xvi.
de coriacefia & callicia & me/
naide: & aliis. xxiii. & medi/
cinis earum quas qui/
dam magicas esse di/
cunt: & de consi/
dia & de aprossi
& recidiuis
morborum ca.xvii.
de eriphia & lanaria & stratioti/
medicinae ca.xviii.
de haerba quae nascitur in capite sta/
tua: & de haerba de fluminibus &
haerba lingua & cribro & fimetis
& rhodora & impia & ueneris
pectine & nodia & philanthro/
po & canaria lappa & tordy/
le: & de gramine & da/
ctylo & foenogra/
co medicinae ca.ix.
Summa medicinae & hystoriae & ob/
seruationes. M. cccc. xviii.

Ex auctoribus.

C. Valgio: Pompeio Leneo:
Sex. Nigro: qui graece
scripsit: Iulio Basso
qui item: Anto/
nio castore. M.
Varrone. Cor.
Celso: Fa/
biano.

Externis.

Theophrasto: Apollodoro: demo/
crito: Orpheo: Pythagora: Ma/
gone: Menadro qui bio/
crea scripsit: Nican/
dro: Homero:
Hesiodo Museo:
Sophorle:
Anaxilao.

Medicis.

Mnesteo: Callimacho: Phania Phy/
sico: Simo: Timaristo: Hippocrate:
Crisippo: Diocle Opione: Heracli/
de: Hicesio: Dionysio: Apollodo/
ro Citienfe: Apollodoro Tarenti/
no: Praxagora: Plistonico medico:
Cleopantus Philistone: Asclepia/
de: Crateia: Petronio: Diodoto: lol/
la: Erasistrato: Diagora: Andrea:
Enorta: Anesicle: Epicarmo:
Demione: Sofimene: Theo/
polemo: Solone: Lycio: Me/
trodoro: Olympiade
Thebana: Phillino:
Petreio Mictone
Glaucia: Xeno/
crate: Dieuche.

I libro Vigesimoquinto co/
tinentur naturae haerba/
rum sponte nascentium:
auctoritas haerbarum: & de origi/
ne usus earum ca.i.

Qui latine usus haer/
barum scripserint: & quan/
do ad Romanos noti/
cia earum peruenerit:
& qui primi graecorum
de his composuerint:
& de haerbarum inuen/
tione: & antiqua me/
dicina: & quare minus
exerceantur earum re/
media: & de cynhoro/
do: & de draculo me/
dicinae ca.ii.

De quodam pestifero fon/
te germaniae: & de bri/
tannia: & maxi/
mis morborum do/
loribus ca.iii.

De moly & dodechateo: & pœonia
 uel pentorobo: uel glycyfide & pa/
 nace: uel asclepio: & heracleo pa/
 nace: chironio & panace centaureo
 uel pharnaceo & heracleo syderio
 & hyoscyamo uel appollinari siue
 altercangeno ca.iii.
 De linozoste: parthēio: hermupoa
 siue potius mercuriali: & achillea &
 panace heraclea siderit millefolio: &
 de scoparegia: & hermineo teucro
 splenio: de melampodio siue helle/
 boro: quot ue eorum genera: & de
 nigro helleboro & albo medicina:
 & quādo detur: & quomodo sum/
 mendum: & quibus non dan/
 dum: & q̄ mures
 necat ca.v.
 de mithridatia: & scordoti siue scor/
 dio: & polemonia uel philæteria uel
 chiliodynamia & eupatoria & cen/
 taurea siue chyronia & delecto cen/
 taureo libadio felle terræ & tri/
 orche medicinae ca.vi.
 De climeno & gentiana & lysima/
 chia & parthenide & arthemisia &
 ambrosia & nympha & heracleo
 siue rhopalo & euphorbia me/
 dicinae ca.vii.
 de plantagine & buglossio & cyno/
 glossio & buphtalmo & scythica: &
 de spartania & hippice & aschæmo/
 ne: & betonica & cantabiaca & con/
 siligine & hiberida & chelidonia &
 canaria & elaphobosco & dictanno
 & aristolochia: & q̄ eius delectatio/
 ne inuoluāt pisces & statim capian/
 tur: & medicinae contra f̄ rpen/
 tium ictus ex hærbis
 quas superius no/
 minauit ca.viii.
 de argemonia & agarico & echio &
 hyoscyamo & ieraborane & blatta/
 ria & lemonia & quinquefolio &
 dauco & persolata & arctio &
 cyclamino & peuce/
 dano ca.ix.
 de thyfello & centaurea & che/
 lidonia & panace & hyoscy/
 mo & euphorbio ca.x.
 de anagallide siue acoro & mandra/
 gora siue circelo & cicuta & cremno
 agrio & molibdena & iride & ca/
 pno & alia de achoro cotyledo ai/
 zoo & andrachne & erigero: &
 de ephemero: & de labro uene/
 ris: & de ramiculo medicinae:
 & de oris uitiiis ca.xi.
 Summa medicinae & hystoriae &
 obseruationes. M.cc.lxxxii.

Ex auctoribus,

TABVLA

Sex. Gallico: Pompeio Lenio:
 Sestio: Nigro qui græce
 scripsit: Iulio: Basso
 qui item: Anto/
 nio Castore.
 Cornelio:
 Celso.

Externis.

Theophrasto: Apollodoro: Demo/
 crito: Iuba: Orpheo: Pythagora:
 Magone: Menandro qui bio/
 crea scripsit: Nicandro: Ho/
 mero Hesiodo: Museo:
 Sophocle: Xantho:
 Anaxilao.

Medicis.

Mnesteo: Callimacho: Phania phy/
 sico: Timaristo: Simo: Hippocrate:
 Crisippo: Diocle: Opione: Hera/
 clide: Hicetio: Dionysio: Apollodo/
 ro: Citiense: Apollodoro: Taren/
 tino: Praxagora: Phistonico medo:
 Dieuche: Cleophato: Phylitione:
 Asclepiade: Crateua: Iolla: Erasistra/
 to: Diagora: Andrea: Mnesicle: Epi/
 charmo: Demione: Sofimene:
 Theopolemo: Metrodoro:
 Solone: Lycio: Olympia/
 de thebana. Phillino: Pe/
 treio: Mictio: Glau/
 cia: Xenocrate.

I
 libro Vicefimosexto con/
 tinentur reliquæ per mor/
 borum genera medicinae:
 & de nouis morbis: & de lichne qd
 sit: & quando primum in ita/
 lia coeperint: & de carbun/
 culo & de elephantiasi
 & colo ca.i.

Laus Hippocratis ca.ii.
 De noua medicina: & Asclepiade
 medico: & qua ratione ueterem
 medicinam muta/
 uerit ca.iii.

Irrisio magicæ artis: & de lichene
 & taphia ca.iiii.

Ad strumas: & ad digytos: &
 ad pectus & ad tussim
 medicinae ca.v.

De uerbasco & chameleuce uel
 tussilagine & bechio
 & aquilegia &
 salua ca.vi.

Ad lateris dolores & pectoris: ad
 hortopnoeas: ad iocineris dolo/
 rem cordis dolori pulmoni
 urinæ tussi pectori ulceri/
 bus pulmoni renibus
 epaticis: ad uomitio/
 nes: ad singultus
 pleuriticis lateri ca.vii.
 De omnibus uitiiis uentis & reme/
 ca.i.

diis & eorum quæ circa uel intra
 sunt: & de aluo sistenda
 uel soluenda ca.viii.

De pulegio & argemone ca.x.

De nympha & abstinentia & ap/
 petentia ueneris: & de saty/
 rio erytrococco
 & crategi & si/
 deriti ca.xi.

Medicinae generales de pedibus ta/
 lis articulis neruis: & remedia con/
 tra morbos qui totum corpus oc/
 cupant: & de myrtido & uigiliis &
 paralyti: & de febribus frigidis & fe/
 bre iumentorum & freneticis
 & chameacta & aizoo &
 igne sacro ca.xii.

Ad luxata membrata & cōtra mor/
 bum regium & contra furunculos
 & fistulas & inflationes & ambu/
 stionem & contra alios mor/
 bos ad neruos & san/
 guinem ca.xiii.

De hærba egefeto & stephanome/
 li & erisitali & con/
 tra uermes ca.xiiii.

de ulceribus & ad plagas & de poly/
 chnemo ca.xv.

de plurimis experimentis ad infici/
 endos capillos & partus eiiciendos
 & continendos & alia/
 rum remedia ca.xvi.

Sūma medicinae & hystoriae & ob/
 seruaciones. M.cc.lxxxii.

Ex auctoribus.

M. Varrone. C. Valgio. Pompeio le/
 neo: Sestio: Nigro q̄ græce scripsit:
 Iulio Basso qui itē Antonio Casto/
 re: Cor. Celso.

Externis.

Theophrasto: Apollodoro: Demo/
 crito: Iuba: Orpheo: Pythagora: Ma/
 gone: Menandro qui biochrea scri/
 psit: Nicandro: Homero: Hesiodo:
 Museo: Sophocle: Xanto: Anaxilao.

Medicis.

Mnesteo: Callimacho: Phania phy/
 sico: Timarcho: Simo: Hippocrate:
 Crisippo: Diocle: Opione: Heracli/
 de: Hicetio: Dionysio: Apollodoro:
 Citiense: Apollodoro: Taretino: Pra/
 xagora: Phistonico medo: Dieuche
 Clephanto: Philitione: Asclepiade:
 Crateua: Iolla: Erasistrato: Diagora:
 Andrea: Mnesicle: Epicharmo: De/
 mione: Theopolemo: Metrodoro:
 Solone: Lycio: Thebana Olympia/
 de: Phylino: Petreio: Myctio: Glau/
 cia: Xenocrate.

I
 libro Vigesimo septimo con/
 tinentur reliqua hærbarum
 genera ca.i.

TABVLA

De aconito & pãthera & quæ extin/
guitur aconito ca.ii.
Quod omnium creaturarum con/
ditor sit deus ca.iii.
De æthiopide & amarãtho & aloe
& alcea & alipho & alsina & andro/
face & androsfemo & ambrosia &
anconi & anagyro & ano/
nymo ca.iiii.
De aparine & arctio & spleno & as/
clepiade & altere uel bubonio & asy/
ro uel ascyroide & phace &
de alcibiox & alestoro/
lopho ca.v.
De alo ca.vi.
De alga & acæa & de ampelo agria
& ablinthio ca.vii.
De absinthio & ballote & botrye
fruticosa & brauylla & brio & bu/
pleuri & catanance & calla & circea
& circesio & crategono & theligo
& crocodillo & cynosorchy & chry/
solachano & cuculo & con/
serua ca.viii.
de cocco gnidio & driopteris & dry/
phono & elatie & empetro siue cal/
cifraga & epicacti uel helleborine &
epimedio & eneaphylo & filicepte/
ri: & de femore bubulo ca.ix.
De glaucio & glycyfide & glapha/
lio siue camezelo & galedrago &
holco & hyosiri & holosfeo
& hypopesto ca.x.
De hypoglossa & hyppeco idea iso/
sphiro:latyri:lentopetalo liraplo li/
tolpermo:lapide uulgari: delimeo
leuco ca.xi.
de medio & myofota & myagro &
natrice & othoe & onosma & ono/
pordo & oxyri & oxye & batrachio
& polygono & leucanthemo & ply/
thema & phyllo & phellandrio &
phuleri & polirrhizo & proserpina
ca & de rhecoma de refeda & stoe/
chade ca.xii.
De solano & smirno & thelephio
& thrichomane & thalietro & thla/
spe & thragonia & trogoni & trago
& tragologo & spodile: & q quidã
morbi in quibusdam non sunt gen/
tibus ca.xiii.
Sũma medicinæ & hystoriæ & ob/
seruationes.dc.ii.
Ex auctoribus.
Pompeio Lennio:Sestio Nigro:qui
græce scripsit:Iulio basso qui item:
Antonio Castore:Cor,Celfo,
Externis.

Theophrasto: Apollodoro q item:
Democrito: Aristogitone: Orpheo:

Pythagora: Magone. Menãdro qui
biocrea scripsit: Nicandro.
Medicis.
Mnesteo Callimacho: Timaristo: Si/
mo: Hippocrate: Chrisippo: Diocle/
Opiõe: Heraclide: Hicesio: Diõysio:
Apollodoro: Citiẽse: Apollodoro ta/
rẽtino: Praxagora: Plistonido medo
Diuche: Cleophanto: Philistione:
Asclepiade: Crateua: Iolla: Erasistra/
to: Diagora: Andrea. Mnesicle: Epi/
carmo: Demione: Sofimene: Theo/
poleno: Metrodoro: Solone: Lycio:
Olympiade Thebana. Phylino: Pe/
treio: Myctiõe: Glaucia: Xenocrate.
Ibro Vigesimo octauo con/
tinentur.
De medicinis ex anima/
libus. ca.i.
An sit in medendo aliqua uis uer/
borum: & sanari & de/
pelli ca.ii.
Remedia ex homine contra ma/
gos ca.iii.
De quibusdam sortilegiis & sali/
ua hominis ca.iiii.
Ad lippitudines oculorũ ca.v.
De sternutamento & ue/
nere: & cæteris reme/
diis ca.vi.
De remediis muliebribus ca.vii.
Medicinæ ex animalibus peregrini/
nis: de elephanto & leone de came/
le & hyena & crocodilo & chamele/
onte & stinco & hippopotamo &
lyncibus ca.viii.
Medicinæ communes ex feris ani/
malibus: aut eiusdẽ generibus pla/
cidis: lactis usus: & obseruationes &
caseis: butyro & adipe. ca.ix.
Mediciæ de apro & capris & equis
feris & remedia de bestiis cõtra om/
nes morbos. ca.x.
Mira de animalibus ca.xi.
Sũma medicinæ & hystoriæ & ob/
seruationes. dc. lxxxv.
Ex auctoribus.
M. Varrone. L. Pisone: Fabiano: Ver/
re: Antiate: Verrio Flacco: Cæ/
tone Censorio: Sergio: Sulpi/
tio: Licinio: Macro: Celfo:
Massurio: Sestio: Nigro
qui græce scripsit, By/
tho Dinrhacẽo. Ophi/
lio: Medico: Gra/
nio medicis.
Externis.

Democrito: Apollonio qui & mir/
fin, Mileto Artemone: Sextilio: Ho

mero: Teophrasto: Lyfimacho. At/
talo: Xenocrate: Orpheo qui diophi/
os: archelao qui item: Demetrio: So/
tira: laide: Elephãtide: Salpe: Olym/
piade: thebana: diotio: Iolla: miçtio/
ne: Smirneo: aschine medico: Hip/
pocrate: Aristotele: Mettodoro: Ica/
cida medico: Hesiodo: dialcone: Ce/
cilio: Bione: q peridinameon. Ana/
xilao: Iuba rege.
Ibro Vigesimo nono con/
tinentur medicinæ ex ani/
malibus.
De medicina & inuentoribus eius:
de origine medicinæ & quando pri/
mum clinice & quando primum
iatraliptice & de Crysippe & Erasistrato
& empirice & Erophilo & re/
liquis illustribus medicis: & quoti/
ens ratio medicinæ mutata sit: & qui
primus Romæ medicus & quãdo
& quid de medicis antiqui Roma/
ni iudicauerint & uitia medi/
cinæ ca.i.
de medicina lanarum ca.ii.
de ouorum natura ca.iii.
Remedia de cane: & ex animalibus
q placida nõ sunt sed fera: & ex uolu/
cribus & contra morsus phalan/
giorum ca.iiii.
de seuo camelino & cane rabido &
lacerta & anseribus & columbis
& mustellis reme/
dia ca.v.
Ad alopecias tollendas & ad pilos
reddendos & ad lendes tollendas &
ad palpebras & ad glaucomata &
ad oculos & ad parotidas re/
media ca.vi.
Summa medicinæ & obseruatio/
nes. d. xxi.
Ex auctoribus.
M. Varrone. L. Pisone. Verrio Flac/
co. Antiate. Nigidio. Cassio. Hemi/
na. Cicerone. Plauto. Celfo: Sestio:
Nigro q græce scripsit Cecilio medi/
co. Metello. Scipione. Ouidio poe/
ta. Licinio macro.
Externis.
Philopatore. Homero. Aristotele:
Orpheo Democrito. Anaxilao.
Medicis.
Botrie. Apollodoro: Archidemo.
Anaxilao. Aristone. Xenocrate. De/
mocrate. Diodoro. Chrysippo phi/
losopho. Ori. Nicandro: Alpolonio.
Tyaneo.

TABVLA

I	Ibro tricesimo continetur medicina ex animalibus reliqua prioris libri.	de natura salis & eius medicinis ca.ix.	ta.Cassio Hemina. Maccennate.L. Ateio.
	De origine magice artis: quando & a quibus coeperit: & a quibus celebrata fuerit & reliqua ex animalibus medicina ca.i.	de nitri generibus & confecturis & medicinis & obseruationibus ca.x.	Externis.
	Vituperatio Neronis Cæsaris ca.ii.	de spongiarum natura ca.xi.	Iuba.Andrea.Salpe.Appione.Pelope.Apelle Thasio.Trafillo.
	de talpis & reliqua medicina per morbos digesta in animalibus quorum genera placida sunt aut fera ca.iii.	Ex auctoribus.	Nicandro.
	Ad muliebria mala medenda:& conceptus maturandos ca.iiii.	M.Varrone:Cassio Parmense: Cicerone:Mutio:Corne. Celfo:Trogo:Ouidio Polybio:Sornatio.	Ibro Tricesimotertio continentur natura metallorum.
	Promiscua medicina ca.v.	Externis.	Quæ prima commendatio metallorum auri & de origine annulorum aureorum & modo auri apud antiquos: & equestri ordine: & de iure annulorum aureorum ca.i. de decuriis iudicum:& quoties nomina equestris ordinis immutata: & donis militaribus:& quando primum corona aurea ca.ii. de reliquo usu auri in uiris & mulieribus:& de nummo aureo: & quando primum signatum est æs: argentum:& aurum: & anteq signaretur qui mos in ære: & quæ maxima pecunia primo censu: & quotiens: & quibus temporibus auctoritas auri ca.iii.
	Summa medicina & obseruationes,dccc.liiii.	Callimacho:Cecilio:Ctesia:Lyndopo:Theophrasto:Eudoxo:Teopompo:Polyclito:Iuba Lyco: Appione:Epigene:Pelope:Apelle:Democrito:Trafillo:Nicandro:Menandro comædo:Attalo:Salustio:Dionysio:Andrea:Nicerato:Hippocrate:Anaxilao.	Ratio naturalis auri inueniendi: & quando primum aurea statua: & medicina ex auro ca.iiii. de chryfocolla:& medicina & chryfocolla.vi.& mirabilia naturæ de glutinandis inter se perficiendis ca.v. De argento & argenti uiuo ex stibia siue alabastro: & scoria argenti: & de spuma argenti ca.vi. de minio quantæ auctoritatis fuerit apud Romanos: & origine ac inuentione eius:& cinnabaris ratione in picturis:& medicina: de generibus minii & ratione eius in picturis ca.vii. de hydrargyro:de argento inaurando:de coticulis in argenti generibus & experimentis ca.viii.
	Ex auctoribus.	Ibro Tricesimosecundo continentur reliqua medicina ex aquatilibus.	Despeculis & ægyptio argento ca.ix. de immodica pecunia: & quorum maxime opes fuerint:& quando primum Popu.Roma.stipem sparserit ca.x.
	M.Varrone:Nigidio.M. Cicerone. Sestio Nigro qui græce scripsit.Lycinio macro.	De echenide pisce: & mirabili eius proprietate:& torpedine & marino lepore:& mirabilia rubri maris ca.i.	De luxuria & frugalitate in uasis & lectis argenteis:quando lances immodice factæ ca.xi. de statuis argenteis & cælatura argenti & cæteris quibusdam ca.xii.
	Externis.	De ingenii & mansuetudine quorundam piscium & ubi ex manu edant:& ubi responsa dantur ex piscibus ca.ii.	
	Medicis.	De his quibus in terris & in aquis uictus est & de castoreis medicina & obseruationes ca.iii.	
	Botrichoro:Apollodoro:Menandro:Archimede:Aristone:Xenocrate:Diodoro:Crypsippo:Ori:Nicandro:Apollonio:Tyanæo.	de testitudine & multorum piscium medicina & obseruationes ca.iiii.	
	Ibro Tricesimoprimum continentur medicina ex aquatilibus: aquarum mirabilia.	Promiscua medicina ca.v.	
	Aquarum mirabilia ca.i.	Ad febrem omnium generum: & contra diuersas infirmitates ca.vi.	
	Differentia aquarum: medicinis & obseruationibus cc.lxvi. ca.ii.	Animalium omnium in mari uiuentium,c.lxxvi.genera esse ca.vii.	
	De qualitate aquarum in salubritate uel commoditate earum ca.iii.	Summa medicina & hystoria & obseruationes,d.cccc.xxviii.	
	Aquarum subito nascentium aut desinentium ca.iiii.	Ex auctoribus.	
	Obseruatio hystorica ca.v.	Licinio macro. Trebonio Nigro.Sestio Nigro qui græce scripsit.Ouidio poe	
	Ratio aquæ ducenda: & quomodo medicatis utendum:& quid prosit nauigatio & medicina aquæ marina ca.vi.		
	De generibus salis & confecturis & medicinis & obseruationibus ca.vii.		
	De scombro pisce & muria & alece ca.viii.		

TABVLA

De file & ceruleo & chryfocolia & nestoriano & cilono: & q non omni anno æqualiter speties uendatur
ca. xiii.
Summa medicinæ & hystoriæ & obseruationes. M. cc. xv.

Ex auctoribus.

L. Pisone. Antiata: Verrio. M. Varone. Corn. Nepote: Messala ruffo: Marso poeta butho: Iulio basso qui de medicinis græcæ scripsit: Sestio nigro qui item: Fabio Vestale.

Externis.

Democrito: Metrodoro Sceptio: Menechio: qui de toreutice scripsit: Xenocrate qui item Antigono qui item. Heliodoro qui de atheniensium anathematis: Praxitele qui admirabilia opera scripsit: Nymphodoro: Timeo qui de medicina mirabilia scripsit: Iolla: Apollodoro: Andrea: Heraclide: Diagora: Botriese: Archimede: Dionysio: Aristogene: Democrito: Mnesicle: Atralo medico: Xenocrate: Zenonis: Tehomnesto.

Ibro tricesimo quarto continentur æris metalla: & ferri: & plumbi & stanni

ca. i.
Genus æris quæ corinthia: q deliaca: quæ ægetica
ca. ii.
De candelabris & templorum ornamentis
ca. iii.
Quando primum simulachrum romæ factum & de origine statuarum: & honore statuarum: & generibus & figuris
ca. iiii.

De statuis togatis: & quibusdam aliis: & quibus primum in columna: & quando rostra: & quando primum publice: & quæ primum statuarum romæ
ca. v.

De statuis sine tunicis: & quibusdam aliis: & quæ prima romæ statua equestris: & quando omnes statuarum priuatim & publice sublata: & quibus romæ mulieribus: & quæ prima ab exteris publicæ posita.
ca. vi.

De antiquis statuariis & præciis signorum immodicis & colossis in urbe celeberrimis
ca. vii.

Nobilitates ex ære operum & artificum. ccc. lxi.

Differentiæ æris & mixturæ: & de seruando ære
ca. ix.

de cadmia medicinæ
ca. x.
de scorea & flore & squama æris & stomace & erugine & hyeratio
ca. xi.

De scoletia & calciti & pforo & chalcanto
ca. xii.

de pompholyge & spodio & antispodion & diphryge & triente feruilio
ca. xiii.

de ferro & ferreis metallis & differentiæ ferri
ca. xiiii.

de temperatura ferri: & medicinæ ex ferro & ex erugine & rubigine & squama ferri & hyem
ca. xv.

De plumbi metallis & albo plumbo & nigro
ca. xvi.

de stagno & plumbo argentario: & quibusdam aliis
ca. xvii.

Medicinæ de plumbo & scoria plumbi: de molienda siue gale: de psymitio & san
ca. xviii.

Summa res & hystoriæ & obseruationes. dccc. xv.

Ex auctoribus.

L. Pisone. Antiata. Verrio. M. Varone. Messala: Ruffo: Marso poeta: Betho: Iulio basso qui de medicina græcæ scripsit: Sex. Nigro item Furio Vestale.

Externis.

Democrito: Metrodoro Sceptio: Menechino q de toreutice scripsit: Xenocrate qui item Antigono qui item: duride qui item: Heliodoro qui de Atheniensium anathemate scripsit: Nymphodoro: Andrea: Heraclide: diagora: Butriese: Iolla: apollodoro: Archimede: Dionysio: Aristogoe: diomede: Mnesicle: Zenoe.

Ibro tricesimo quinto continentur honores picturæ.
ca. i.
Honos imaginum
ca. ii.

Quando primum clypei imaginum publicæ: & quando in domibus positi & de picturæ initiis & monochromaton & primis pictoribus: & antiquitate picturarum in italia
ca. iiii.

De pictoribus romanis: & quando primum dignitas picturæ: & qui uictorias suas pictura proposuerunt: & quando externis picturis dignitas romæ
ca. iiii.

Ratio pingendi de pigmetis
ca. v.

de coloribus natiuis & facticiis
ca. vi.

Qui colores udo non inducuntur: & quibus coloribus antiqui pinxerunt: & quando primum gladiatorum pugnae propositæ sunt
ca. vii.

de ætate picturæ opum & artificum indicatura nobilitates. ccc. v.
ca. viii.

Primum picturæ certamen: & qui primi penicillo pinxerunt
ca. ix.

de auiibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura
ca. x.

de auium cantu cōpescendo: & qui encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxit: sparsumque præcia mirabilia picturarum
ca. xi.

Plastices primi inuentores de simulachris & uasis fictilibus & præcio eorum
ca. xii.

Terræ uarietates: & de puluere puteolano: & aliis terræ generibus quæ in lapidem uertuntur
ca. xiii.

de parietibus fornaceis & lateritiis & eorum ratione
ca. xiiii.

de sulphure & alumine & generibus eorum & medicinæ
ca. xiiii.

de terra samia & eretria & chia & selinusia: & phiniti & appelliti medicinæ
ca. xv.

Cretæ genera ad uestium usus civilia: sarda umbrica: saxum argentaria
ca. xvi.

Qui & quorum liberti præpositi
ca. xvii.

Terra galata & terra clupea: terra balearica: terra ebusitana
ca. xviii.

Summa medicinæ & hystoriæ & obseruationes. d. cccc. lvi.

Ex auctoribus.

Messala oratore: Messala sene: Fene stella attico. Verrio. M. Variōe: Corne. Nepote: decio Eculeone: Mutiano: Melisso: Vitruuio Cassio seuero: Longulano: Fabio uestale qui de pictura scripsit.

Externis.

Prasitele: Apelle: Melathio: Asclepiodoro: Euphrato: Parrasio: Heliodoro q anathemata scripsit athenis: Metrodoro qui de architectonice scripsit: democrito: Theophrasto: Apione grammatico qui de metallica medicina scripsit: Nymphodoro Andrea: Heraclide: Iolla: Apollodoro: Diagora: Butriense: Ar

LIBER

chydemo:Diōysio: Aristogene:De made:Mnesicle:Xenocrate:Zeno/ nis:Theonnesto.	ca. i.	ra eius	ca. xix.	nis & margaritis	ca. iiii.
I libro Tricesimo sexto cōtinē/ tur naturæ lapidum & luxu/ riæ marmorum.	ca. i.	De emathite & quinq; generibus eius:& schisto	ca. xx.	de smaragdi generibus: & gemmis uiridibus & translucidis	ca. v.
Quis primus in publicis operibus ostenderit	ca. ii.	De quattuor generibus ætidis: & calamo & samio & arabo & puni/ cibus	ca. xxi.	de opali generibus & uitis & expe/ rimentis & uariis gemmis	ca. vi.
Quis primus peregrino marmore columnas habuerit romæ	ca. iii.	De lapidibus mortariorum medi/ cinalium & mollibus lapidibus & speculari lapide & silicibus & phen/ gite & cotibus & reliquis ad stru/ cturam lapidibus igni & tempesta/ tibus resistentibus	ca. xxii.	de generibus topatii & callaite: & de gemmis uiridibus non translu/ centibus	ca. vii.
Qui primum laudati in marmore scalpendo:& quibus tem/ poribus	ca. iiii.	De cisternis & calce & harenæ gene/ ribus & mixtura calcis & harenæ & uitis structuræ & tectoriis columnis	ca. xxiii.	de iaspidum generibus	ca. ix.
Nobilitates opum & artificum in marmore.c.xxxvi.de marmore pa/ rio & mausoleo	ca. v.	De medicinis calcis & malta & gypso	ca. xxiiii.	de quibusdam gemmis per alpha/ beti ordinem	ca. x.
Quando primum marmorum in ædificiis usus:& quis primus ro/ mæ crustauerit parietes: & quibus ætatibus quæq; marmora in usum uenerit romæ:& quis primus marmora secuerit:& ratio secandi de harena	ca. vi.	De pauimentis & quādo primum romæ:& subdialibus pauimentis & græcanicis & quando primum camera	ca. xxv.	de gemmis quæ a membris homi/ num cognominantur: & quæ ab animalibus:& de his quæ a care/ ris rebus	ca. xi.
De naxio & harmonio:& de generibus marmo/ rum	ca. vii.	De origine uitri & ratione facienda: & de obsiano uitro:& de ge/ neribus multiformibus	ca. xxvi.	de gemmis nascentibus & factitiis: & figuris gemmarum	ca. xii.
De alabastrite & lygdino alaban/ dico	ca. viii.	Ignium miracula:& medicina pro/ digia	ca. xxvii.	de ratione probandarum gem/ marum	ca. xiii.
De obelisco thebaico: alexandrino: & de illo qui est in circo magno	ca. ix.	Summa medicinae & hystoriae & obseruationes.d.xxiiii.		Summa res & hystoriae & obserua/ tiones. M.ccc.	
De illo qui est i campo martio pro/ gnomone	ca. x.	Ex auctoribus.		Ex auctoribus.	
De tertio obelisco romæ in uati/ cano	ca. xi.	M. Varrone: Celio: Galba. C. Isto: Mutio Nepote Cor. L. Pisone: Tu/ berone: Seneca Fabio Vestale: Am/ mo Feciale: Fabiano: Catone Cen/ sorio: Vitruuio.		M. Varrone: Actis triumphis: Moe/ cenate: laccho. Cor. Boccho.	
De pyramidibus ægyptiis & sphyngæ	ca. xii.	Externis.		Externis.	
De labyrinthis ægyptio: lemnio italico	ca. xiii.	Theophrasto: Praxitele: Iuba rege: Nicandro Sotaco: Sudine: Alexan/ dro polyhistore: Apione: Pliftoni/ co: Duride: Herodoto: Eumero: ari/ stago: Dionysio: Archemidoro: Bucoride: Anthistene: Democrito: demotele: Lycea.		Iuba rege: Xenocrate: Zenonis: Su/ dine: elchylo: Phylloxene: euripide: Nicandro: Satyro: Theophrasto: Ca/ rete. Phylomene: democrate: Xeno/ tino: Metrodoro: Sotaco: Pythea: ti/ meo Siculo: Nicea: Theocresto: Afa/ ruba: Mnasia: theomene: Ctesia: mi/ thridate: Sophocle: Archelao reges callistato: democrito: Ismicio: olym/ pico: Alexandro polyhistore: Appio/ ne: Ori: Zoroastre: Zactalia.	
De pensili & horto & oppido & templo dianæ ephesiæ	ca. xiiii.	I libro Tricesimo septimo con/ tinetur origo gemmarum.			
De delubro cyzici & lapide fugiti/ uo:& de echo septies resonante & ædificio sine clauo:& mi/ rabilia ædificiorum romæ	ca. xv.	De gemma polycratis tyrāni & pyr/ ri regis:& qui sculptores optimi: & nobilitates artificum & qui pri/ mus dactylothemam romæ habuit	ca. i.		
De magnetis generibus & me/ dicinis	ca. xvi.	de gemmis trāslatis in triumpho Pompei: & natura cristalli & medi/ cinis:& luxuria circa eam:& quan/ do primum inuenta myrrhina: & luxuria circa eam:& natura myrrhi/ norum quæ mentiti sunt auctores de succino	ca. ii.		
De lapidibus qui cito absument corpora in eis condita & de his qui diu seruant:& de thasio lapide & medicinis eius	ca. xvii.	de ortu:& medicinis: & generibus & luxuria succinorum:& lyncurio: & medicina	ca. iiii.		
De ebore fossili & lapidibus offeis & palmatis & aliorum ge/ neribus	ca. xviii.	de adamantis generibus & medici/ nis			
De corallio: uel pyrite & medicinis eius:& ostracite: de amanto lapide & medicinis eius: de militino lapi/ de & uiribus eius: de gagate lapide & medicinis eius: de spongiis de phrygio lapide & natu/ ra eius					

MVNDVM ET HOC QVOD NOMINE ALIO CAELVM APPEL
lari libuit: cuius circūflexu teguntur cuncta: numē eē credi par ē æternum:
immensum: neq; genitū: neq; interiturum unq;. Huius extera idagare nec
interest hominum: nec capit humanæ coniectura mētis. Sacer est æternus
immēsus: totus: in toto: immo uero ipse totum: finitus: ac infinito similis.
Omnium rerum certus: & similis incerto. Extra intra cūcta cōplexus in se:
idemq; rerum naturæ opus: & rerum ipsa natura. Furor est mēsuram eius
aīo quosdam agitas: atq; prodere ausos. Alios rursus occasione hinc sum
pta aut his data innumerabiles tradidisse mundos: ut totidem rerum natu
ras credi oporteret. Aut si una oēs incubarent: totidē tamen soles: totidēq;
lunas: & cætera etiam in uno & imensa & innumerabilia sydera: quasi non
eadem questioē semp in termino cogitatiois occursura desyderio finis ali
cuius. Aut si hæc infinitas naturæ omniū artifici possit assignari: non illud
idem in uno facilius sit intelligi tāto præsertim opere. Furor est profecto furor egredi ex eo: & tanq; inter
na eius cūcta plane iam sint nota: ita scrutari extera: quasi uero mensurā ullius rei possit agere qui sui ne
sciat: aut mens hominis uidere quæ mundus ipse non capiat.

De Forma Eius.

CA. II.

Formā eius in speciem orbis absoluti globatā esse nomen in primis & consensus in eo mortaliū
orbem appellantium. Sed & argumenta rerum docent: non solum quia talis figura omnibus
sui partibus uergit in sese: ac sibi ipsa toleranda est: seque includit & continet nullaq; egens com
paginum: nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens: nec quia ad motum quo subinde uerti debe
at (ut mox apparebit) talis aptissima est. Sed oculorum quoq; probatione q; conuexus medius quacuncq;
cernatur: cum id accidere in alia non possit figura.

De Motu Eius.

CA. III.

Anc ergo formam eius æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, xxiiii. horarū spacio
circumagi solis exortus & occasus haud dubium reliquere: an sit imensus: & ideo sensum au
rium facile excedens tantæ molis roratæ uertigine assidua sonitus nō equidem facile dixerim:
non hercle magis q; circumactorum simul tinnitus syderum: suosq; uoluentium orbes. An dulci qdem
& incredibili suauitate concentus nobis qui intus agimus iuxta diebus noctibusq; tacitus labitur mun
dus: esse innumeras ei effigies animalium rerumq; cūctarum impressas. Et ut in uolucrum notamus
ouis leuitate continua lubricum corpus: quod clarissimi auctores dixere tenerum argumentis indica
tur: quoniā inde deciduis rerum omniū seminibus innumeræ in mari p̄cipue: ac plerūq; confusis mon
strificæ digenerant effigies. Præterea uisus p̄batione alibi plaustra: alibi ursi: tauri alibi: alibi litteræ figu
ra candidiore medio super uerticem circulo.

Cur Mundus Dicatur.

CA. IIII.

Quidem & consensu gentium moueor. Nam quem κοσμος cosmon græci noīe ornamenti
appellauerunt: eum & nos a perfecta absolutaq; elegantia mūdum. Cælum quidem haud du
bie cælati argumento diximus: ut interpretatur. M. Varro. Adiuuat rerum ordo descripto cir
culo qui signifer uocatur in. xii. animalium effigies: & per illas solis cursu cōgruens tot sæculis ratio.

De Quattuor Elementis.

CA. V.

Ec de elementis uideo dubitari quattuor ea esse. Ignium summo: inde tot stellarum collucen
tium illos oculos. Proximum spiritus: quē græci nostriq; eodem uocabulo aera appellant. Vi
talem hunc: & p cūcta reg; meabilem: totoq; consertū: Cuius ui suspēsam cum quarto aqua
rum elemento librari medio spatii tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexum: & leuia pō
deribus inhiberi quo minus euolent. Contraq; grauiā ne ruant suspendi leuib; in sublime tēdentibus.
Sic pari in diuersa nisu ui sua quæq; consistere irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper
in se corrente imam atq; mediam in toto terram eandemq; uniuerso cardine stare pendentem libran
tem per quæ pendeat. Ita solam immobilem circa eam uolubili uniuersitate eandemq; ex omnibus ne
cti: eidemq; omnia inniti.

De Septem Planetis.

CA. VI.

Nter hanc cælumq; eodem spiritu pendent certis discreta spatiis. vii. sydera: quæ ab incessu uo
camus errantia: cum errent nulla minus illis. Quorum medius sol fertur amplissima magni
tudine ac potestate: nec temporum modo terrarumq; sed syderum etiam ipsorum cæliq; re
stor. Hunc mundi esset otius animum: ac planius mentem. Hūc principale naturæ regimen ac numen
credere decet opera eius extimantes. Hic lucem rebus ministrat: aufertq; tenebras. Hic reliqua sydera oc
cultat. Hic uices temporum annumq; semper renascentem ex usu naturæ temperat. Hic cæli tristitiam
discutit. Atq; etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus foenerat:
præclarus: eximius: omnia ituens omnia etiam exaudiens ut principi litterarum Homero placuisse in
uno eo uideo.

De Deo.

CA. VII.

Vapropter effigiem dei formamque quærere imbecillitatis humanæ reor: quisquis est deus (si
modo est alius) & quacunque in parte totus est sensus: totus est uisus: totus auditus: totus ani
mæ: totus animi: totus sui: Innumeros qdem credere atq; ēt ex uirtutibus uirtusq; hoīum ut pu
c

*uni legit sabbellius
ut sit unius nature*

dicitiā:concordiā:mentem:spem:honorem:clāmentīā:fidē:aut(ut Democrito placuit)duos oīno
pœnam & beneficiū maiore ad fœcordiā accedit.Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit in
firmitatis suæ memor:ut portionibus coleret quisq; quo maxime indigeret.Itaq; noīa alia aliis gētib;
& numina in iisdem innumerabilia reperimus.Inferis quoq; in genera descriptis morbisq; & multis ē
pestibus dum esse placata trepido metu cupimus.Ideog; etiā publice febri sanū in palatio dicatū est.Or
bonæ ad ædē lariū ara.Et malæ fortunæ esquilis.Quāobré maior cælitum populus etiā q̄ hoīum itelli
gi pōt:cū singuli quoq; ex semetipsis totidē deos faciant lunones geniosq; adaptando sibi.Gentes uero
quædam animalia etiā aliqua & obscena p̄ diis habent:ac multa dictū magis pudenda per fetidos cibos
& alia similia iurātes.Matrimonia quidem inter deos credi tantoq; æuo ex his neminem nasci:& alios
esse grandæuos:semperq; canos:alios iuuenes:atq; pueros atri coloris:aligeros:claudos:ouo editos:& al
ternis diebus uiuentes morienteq; pueriliū prope deliramētog; est.Sed super oēm ipudentiā adulteria
inter ipsos fingi:mox iurgia:& odia:atq; etiā furtog; eē & sceleg; numina.Deus est mortali iuuare mor
talem:& hæc ad æternam gloriā uiā:hac proceres iere romani:hac nunc cælesti passū cum liberis suis
uadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus fessis rebus subueniens.Hic est uetustissimus
referendi benemerentibus gratiā mos:ut tales numinibus ascribat.Quippe & omniū alioq; noīa deog;
& quæ supra syderū retuli ex hoīum nata sunt meritis.Iouem quidem aut mercuriū aliterue alios inter
se uocari:& esse cælestis nomēculaturæ quis non interpretatione naturæ fateat:Irridendum uero agere
curam rerum humanarū illud qcquid est summum.An ne tam tristi atq; multiplici ministerio nō pol
lui credamus dubitemusue?Vix prope est iudicare utrū magis conducat generi humano quando aliis
nullus est deorum respectus:aliis pudendus:externis famulantur sacris:ac digytis deos gestant:& mon
stra quoq; quæ colunt damnant:& excogitant cibos:imperia dira in ipsos ne somno quidem quieto ir
rogant.Non matrimonia:non liberos:non deniq; quicq; aliud nisi iubētibus sacris diligunt.Alii in ipso
capitolio fallunt:ac fulminantem peierant iouem:& hos iuuāt scelera:illos sacra sua pœnis agunt.Inue
nit tamen inter has utraq; sententias medium sibi ipsa mortalitas numen:quo minus etiam plana de
deo coniectatio esset.Toto quippe mundo & locis omnibus oībusq; horis hoīum uocibus fortuna sola
inuocatur:& una nominatur:una accusat:una agitur rea:una cogitatur:sola laudatur:sola arguitur:&
cum conuitiis colitur:uolubilisq; a plerisq; uero & cæca etiā existimata:uaga:incōstās:incerta:uaria:ī
dignorūq; faultrix:huic oīa expensa:huic oīa ferūtur accepta:& ī tota ratione mortalium sola utrāq; pa
ginā facit.Adeog; obnoxia sumus fortis:ut fors ipsa pro deo sit:qua deus probatur incertus.Pars alia &
hanc pellit:astroque suo euentus assignat:& nascendi legibus semelq; in omnes futuros unq; deo decre
tū.In reliquum uero ocium datur.Sedere cœpit sententiā hæc:pariterq; & eruditū uulgus & rude in eā
cursu uadit.Ecce fulgurum monitus:oraculorum præscita:aruspiciū prædicta:atq; ēt parua dictū ī au
guriis sternutamenta & offensiones pedum.Diuus Augustus lætum p̄didit sibi calceū præpostere idu
ctum quo die seditione militari p̄pe afflictus est.Quæ singula iprouidam mortalitatem inuoluunt:so
lum ut inter ista uel certum sit nihil esse certi:nec miserius quicq; homine aut superbius.Cæteris quip
pe animantiū sola uictus cura est.In quo sponte naturæ benignitas sufficit:uno quidem uel præferenda
cunctis bonis:q; de gloria:de pecunia:ambitione:superq; de morte non cogitant.Verum ī his deos age
re curam rerum humanarum credi ex usu uitæ est:pœnasq; maleficiis aliquando seras occupato deo in
tāta mole:nunq; autem irritas esse.Nec ideo proximum illi genitum hominem:ut uilitate iuxta beluas
esset.Imperfectæ uero in homine naturæ:præcipua solatia:ne deum quidem posse omnia.Nāq; nec si
bi potest mortem consciscere:si uelit:quod homini dedit:optimum in tantis uitæ pœnis: nec mortales
æternitate donare:aut reuocare defunctos:nec facere ut qui uixit non uixerit:qui honores gessit: nō ges
serit.Nullumq; habere in præterita ius præterq; obliuionis.Atq; (ut facitis quoque argumentis societas
hæc cum deo copuletur)ut bis dena:uiginti non sint:ac multa similiter efficere non posse.Per quæ de
claratur haud dubiæ naturæ potentiam id quoq; esse quod deum uocamus.In hæc diuertisse non fue
rit alienum propter uulgatam assidue quæstionem de deo.

De Natura Syderum Errantium.

CA. VIII.

Inc redeamus ad reliqua naturæ sydera quæ affixa diximus mundo:non illa ut existimat uul
gus singulis attributa nobis:& clara diuitibus:minora pauperibus:obscura defectis:& pro for
te cuiusq; lucētia ad munera mortalibus.Quia nec cum suo quæq; homine orta moriuntur:
nec aliquē extingui decidua significant.Nō tanta cælo societas nobiscum est:ut nostro fato mortalis sit
ille quoq; syderum fulgor.Illa nimia alimento tracti humoris igneam uim abundantia reddunt.Cum
decidere creduntur:ut apud nos quoq; id luminibus accensis liquore olei notamus accidere.Cæterum
æterna est cælestibus natura intextentibus mundum intextuq; concretis.Potentia autem ad terram ma
gnopere eorum pertinens:quæ propter effectus claritatemq; & magnitudinem in tanta subtilitate no
sci potuerūt:sicut suo demonstrabimus loco.Circulog; quoq; cæli ratio in terræ mentione aptius dice
tur:q̄do ad eam pertinet tota signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.Obliquitatem eius intelle
xisse:hoc est rerum fores aperuisse Anaximander Milesius traditur primus olympiade.lviii.Signa dein
de in eo Cleostratus:& primum arietis ac sagittarii.Sphæram ipsam ante multo atlas.Nūc relicto ipsi
us mundi corpore reliqua inter cælum terrasq; tractentur.Summum esse quod uocant Saturni sydus:
ideog; minimum uideri:& maximo ambire circulo:ac.xxx.anno ad breuissima sedis suæ principia re
gredi certum est.Oīum autem errantium syderum meatus interq; ea solis & lunæ contrarium mun

do agere cursum: id est læuum: semper illo in dextram præcipiti: & quæ assidua conuersione immensæ celeritatis attollant ab eo: rapianturque in occasum: aduerso tamen ire motu: per suos quæque passus ita ferri: ne conuolutus aer eandem in partem æterna mundi uertigine ignauo globo torpeat: sed fidatur aduerso syderum uerbere discretus & digestus. Saturni autem sydus gelidæ ac rigetis esse naturæ: multoque ex eo inferiorem iouis circulum: & ideo motu celeriore duodenis circumagi annis. Tertium Martis: quod quidam Herculis uocant: ignea ardentis solis uicinitate binis fere annis conuerti. Ideoque huius ardore nimio & rigore Saturni iteriectum ambobus ex utraque temperari iouem: salutarèque fieri deum. Inde solis meatum esse partem quidem trecentarum. lx. Sed ut obseruatio umbrarum eius redeat ad notas quæ nos annis dies adiici: superque quartam partem diei. Quæ ob eam quinto anno unus intercalaris dies additur: ut tempore ratiō facilius solis itineri congruat. Infra solem ambit ingens sydus appellatum Veneris: alterno meatu uagum: ipsiusque cognominibus æmulum solis & lunæ: præueniens quippe & ante matutinum exoriens: luciferi nomen accipit: ut sol alter: diemque maturans. Contra ab occasu refulgens nuncupatur uesper: ut prorogans lucem: uicemque lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit olympiade circiter. xlii. qui fuit urbis Romæ annus clxii. Largiori magnitudine extra cuncta alia sydera: est claritatis quidem tantæ ut unius huius stellæ radiis umbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alii enim iunonis: alii isidis: alii matris deum appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rore conspergens non terræ modo conceptus implet: uerum animantium quoque omnium stimulat. Signiferi autem ambitum peragit tricenis & duodequingenis diebus: ab sole nunquam absistens partibus sex atque quadraginta longius (ut Timeo placet) Simili ratione sed nequaquam magnitudine scilicet aut uicino proximo illi Mercurii sydus a quibusdam appellatum Apollinis inferiore circulo fertur. ix. diebus ociose ambitu modo ante solis exortum: modo post occasum splendens: nunquam ab eo. xxii. partibus remotior: ut Ctesias & Sosigenes docent: ideo & peculiaris horum syderum statio est: neque communis cum supradictis. Namque ea & quarta parte cæli a sole abesse & tertia: & aduersa soli sæpe cernuntur: maioreque aliis habent cuncta plenæ conuersionis ambitus in magni anni ratione dicendos.

De Lunæ Natura.

CA. IX.

Ed omnium admirationem uincit nouissimum sydus terrisque familiarissimum: & in tenebrarum remedium ab natura repertum lunæ. Multiformi hæc ambage torfit ingenia contemplantium. & proximum ignorari sydus maxime indignantium: crescens semper aut senescens. Et modo curuata in cornua: modo æqua proportionem diuisa: modo sinuata in orbem: maculosa: eodemque subito prænitens: immensa orbe pleno: ac repente nulla: alias pernox: alias sera: & parte diei solis lucem adiuuans: deficiens. & in defectu tamen conspicua. Quæ mensis exitu latet cum laborare non creditur: iam uero humilis & excelsa: & ne id quidem uno modo: sed alias admota cælo: alias cõtigua montibus: nunc in aquilonem elata: nunc in austros deiecta. Quæ singula in eam deprehendit hominum primus Endymion. & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque lucem nobis aperuere. in hac luce mira quoque humani ingenii peste sanguinem & cædes cõdere animalibus iuuat: ut scelera hominum nascantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini: ideoque minimo ambitu uicenis diebus septenisque & tertia diei parte peragit spatia eadem: quæ Saturni sydus altissimum. xxx. ut dictum est annis. Dein remorata in coitu solis biduo cum tardissime a tricesima luce rursus ad easdem uices exit. Haud scio an omnium quæ in cælo prænosci potuerunt magistra in. xii. spatia mensium oportere diuidi annum: quando ipsum totiens solem redeundo ad principia consequitur. Solis fulgore eam ut reliqua sydera tegi: siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgure: qualem in repercussu aquarum uiolare conspiciamus. ideo molliore & imperfecta ui soluere tantum humorem atque etiã augere: quem solis radii absument. ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena reliquis diebus tantum ex se terris ostendat: quantum ex sole ipsa concipiat. in coitu quidem non cerni: quoniam haustum omnem lucis auersa illo regerat: unde acceperit. Sydera uero haud dubie humore terreno pasci: quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernuntur: scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta ui. Maculas enim non aliud esse quam terræ raptas cum humore sordes.

De Defectu Solis Et Lunæ Et De Nocte.

CA. X.

Effectus autem suos & solis rem in tota contemplatione naturæ maximæ miræ & ostento similem eorumque magnitudinum umbrarumque indices existere. Quippe manifestum est solem iteruentu lunæ occultari: lunamque terræ obiectu: ac uices reddi: eisdem solis radios luna interposito suo auferente terræ: terraque lunæ. Hac uero subeunte repentinas obduci tenebras: rursusque illius umbra sydus hebetari. Neque aliud esse noctem quam terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ ac turbini interuerso: quando mucrone tantum ingruat: neque lunæ excedat altitudinem: quoniam nullum aliud sydus eodem modo obscuratur: & talis figura semper in mucrone deficiat. Spatio quidem cõsumi umbras indico sunt uolucrum palati uolatus. Ergo confinium illis est aeris terminus initiumque ætheris. Supra lunam pura omnia ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sydera ut reliqua lumina & tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit luna. Stati autem atque menstrui non sunt utriusque defectus propter obliquitatem signiferi: lunæque multiuagos (ut dictum est) flexus: non semper in scrupulis partium congruente syderum motu.

De Syderum Magnitudine.

CA. XI.

Aec ratio mortales animos subducit in cælum ac uelut inde contemplantibus trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris in-

tercedente luna: si terra maior esset q̄ luna. Certior ex utraq̄ uastitas solis aperitur: ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atq̄ coniectura animi scrutari. Imensum esse constat: quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat interuallis: tanq̄ toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus simul fiat a uertice. Item quia circa solstitialem circulum habitantiū meridiē ad septētrionem umbræ cadant: ortu uero ad occasum: quæ fieri nullo modo possent: nisi multo esset maior q̄ terra: & q̄ montem idam exorirens latitudine exuperat dextra læuq̄ large amplectēs: præsertim discretus tanto interuallo. Defectus lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat: sicut terræ paruitatē ipsa deficiēs. Namq̄ cum sint tres umbrarum figuræ: cōstetq̄: si par lumini sit materia: quæ iactat umbram: columnæ effigie iaci: nec habere finem. Si uero maior materia q̄ lumen: turbinis recti: ut sit inum eius angustissimum: & simili modo infinita longitudo. Si minor materia q̄ lux: mutæ existere effigiem in cacuminis fine definētem: talemq̄ cerni umbram deficiente luna palam fit: ut nulla amplius reliquatur dubitatio superari magnitudinem terram. Id quidem & tacitis ipsius naturæ idiciis. Cur enim partitis uicibus anni brumalis abscedit: ut noctium opacitate terras reficiat: exurturus haud dubie: & sic quoq̄ exurens quadam in parte tanta magnitudo eius est.

Quæ Quis Inuenerit In Obseruatione Cælesti.

CA. XII.

Trationem quidem defectus utriusq̄ primus romani generis in uulgus extulit Sulpitius Galus: qui cons. cum M. Marcello fuit: sed tum tribunus militum sollicitudine exercitu liberato: pridie q̄ Perse rex superatus a Paulo est: in cōcione ab imperatore productus ad præcinendam eclipsim: mox & composito uolumine. Apud græcos autem inuestigauit primus omnium Thales Milesius olympiadis. xlviii. anno quarto: predicto solis defectu q̄ sub Astyage rege factus est urbis conditæ. anno. clxx. Post eos utriusq̄ syderis cursum in sexcentos annos p̄cinuit Hipparchus menses gentiū diesq̄ & horas: ac situs locorum: & uicos populorum complexus æuo teste haud alio modo q̄ consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes supraq̄ mortaliū naturam tantorum numinū lege deprehensa: & misera hoīum mente absoluta in defectibus stellarum scelera: aut mortem aliquā sydeḡ pauentes. Quo in metu fuisse Sterlichori & Pindari uatum sublimiam ora palam est deliquo solis: & in luna ueneficia arguente mortalitate: & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ Nicicas atheniensium imperator ueritus classem portu educere: opes eorum afflixit. Macti ingenio & cæli interpretæ rerūq̄ naturæ capaces argumenti imperatores quos deos hominesq̄ uicistis. Quis enim hæc cernens & statos syderum (quoniam ita placuit appellare labores non suæ necessitati mortalis gemitus ignoscat. Nūc cōfessa de iisdem breuiter atq̄ capitulatim attingam: ratione admodum necessariis locis strictumq̄ redita. Nam neq̄ instituti operis talis argumentatio est: neq̄ omnium rerum asserri posse causas minus mirum est: q̄ constare in aliquibus.

De Defectibus.

CA. XIII.

Efectus. cc. xxii: mensibus redire in suos orbes certum est. Solisq̄ defectum non nisi nouissima primaue fieri luna: quod uocant coitum. Lunæ autem non nisi plena: semperq̄ citra q̄ proxime fuerit. omnibus autē annis fieri utriusq̄ syderis defectus statis diebus orisq̄ sub terra. Nec tamen cum fiant superne ubiq̄ cerui: aliquando propter nubila: sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est & lunæ defectum aliquādo quinto mense a priore fieri: solis uero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari: sed ab aliis atq̄ aliis hoc cerni: quæq̄ sunt in hoc miraculo maxime mira: cum conueniat umbra terræ lunam hebetari: nunc ab occasus parte hoc ei accidere nunc ab exortus. Et qua nam ratione cum solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat semel iam acciderit: ut in occalu luna deficeret utroque super terram conspicuo sydere. Nam ut in duodecim diebus utrunq̄ sydus quæreretur: & nostro æuo accidit imperatoribus Vespasianis patre. iii. filio iterum cons.

De Lunæ Motu.

CA. XIII.

Vnam semper auersis a sole cornibus si crescat ortus spectare: si minuatur occasus haud dubiū est. Lucere dodrantis semuntias horarum ab secunda adiacentem usq̄ ad plenum orbē detrahentemq̄ in diminutionem: intra. xiiii. autem partes solis semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum q̄ lunæ magnitudo colligitur: quando illæ & a septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minoris uideri: sicut affixas cælo solis fulgore interdiu non cerni: cum æque die ac noctu luceant: idq̄ manifestum fiat defectibus solis: & præaltis puteis.

Errantium Motus Et Luminum Canonica.

CA. XV.

Errantium autem tres quas supra solem dicimus sitas occultantur meantes cum eo. Exoritur uero matutiuo discedentes partibus nunq̄ amplius undenis. Postea radiorum eius contraetū teguntur: & in triquetra a partibus. c. xx. stationes matutinas faciunt: quæ & primæ uocantur. Mox in aduerso a partibus. c. lxxx. exortus uespertinos: Item in. c. xx. ab alio latere appropinquante stationes uespertinas: quas & secundas uocant: donec affecutus in partibus duodenis occultet illas: qui uespertini occasus appellantur. Martis stella ut propior etiam ex quadrato sentit radios ab. lxxx. partibus unde & nomen accepit. Is motus primus & secundus nonagenarius dictus ab utroq̄ exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis: alioquin bimestris cum cæteræ utraq̄ statione quater nos menses non impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu uespertino simili modo: relictosq̄ sole totidem in partibus faciunt exortus matutinos: atq̄ a longissimis distantia suæ metis solem infe-

SECUNDVS

quantur: adepræq; occasum matutino conduntur ac prætereunt: mox eodem intervallo uesperis exoritur usq; ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiunt ad solem: & occasu uespertino delitescunt Veneris stella & stationes duas matutinam uespertinamq; ab utroq; exortu facit a longissimis distantiæ suæ finibus. Mercurii stationes breuiore momento q̃ ut deprehendi possit. Hæc est luminum occultationumq; ratio perplexiore motu: multisq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas: & colores mutant: & eadem ad septentrionem accedunt. abeuntq; ad austrum: terrisq; propiores aut cælo repente cernuntur. In quibus aliter multa q̃ priores tradituri fatemur: ea quoq; illorum esse muneris: qui primi quærendi uias demonstrauerunt. Modo ne quis desperet secula proficere semper pluribus de causis hæc omnia accidunt. Prima circularum est: quos græci afidas in stellis uocant: etenim græcis utendum erit uocabulis. Sunt autem hi sui cuiq; earum: aliq; q̃ mundo: quoniam terra a uerticibus duobus quos appellauerunt polos centrum cæli nec non signiferi oblique inter eos siti. Omnia autem hæc constat ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgunt. Ideoq; diuersos habent orbes motusq; dissimiles: quoniam interiores absidas necesse est breuiiores esse.

Quare Eadem Alias Altiora: Alias Inferiora uideantur.

CA. XVI.

i Gitur a terræ cento absides altissimæ sunt: Saturno in scorpione. Ioui in uirgine: Marti in leone: Soli in geminis: Veneri in sagittario. Mercurio in capricorno: Mediis omnium partibus. Et econtrario ad terræ centrum humillimæ atq; proximæ. Sic fit ut tardius moueri uideantur: cum altissimo ambitu feruntur. Non quia accelerent tardetue naturales motus qui certi ac singuli sunt illis: sed quia deductas ab summa abside lineas coartari ad cætrum necesse est: sicut in rotis radios. Idemq; motus alias maior: alias minor: quod centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum causa, quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in libræ parte uicesima. Iupiter cancri. xv. Mars capricorni. xxviii. sol arietis. xxix. Venus piscium. xvi. Mercurius uirginis. xv. Luna tauri. iiii. Tertia altitudinum ratio cæli mensura non circuli intelligitur: subire eas aut descendere per profundum aeris oculis existimantibus. Huic connexa latitudinum signiferi obliquitatiscq; causa est. Per hunc stellæ quas diximus errantes feruntur. Nec aliud habitatur in terris q̃ quod illi subiaceret. Reliqua a polis squalēt. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere ut quædam animalia & in desertis mundi nascantur. Luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur: sed omnino non excedēs eum ab iis. Mercurii stella laxissime: ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudines) non amplius ostonas pererret neq; has æqualiter. Sed duas medio eius: & supra. iiii. infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quattuor medias. Iouis mediam & super eam duas. Saturni duas ut sol. Hæc erit latitudinum ratio ad austrum descendētium aut aquilonem subeūtium. Hac cōstare & tertiam illam a terra subeuntium i cælum. Et pariter scandi eam quoq; existimauere pleriq; falso. Qui ut coarguātur aperienda est subtilitas immensa: & oīs eas complexa causas. Conuenit stellas i occasu uespertino p̃ximas esse terræ & latitudie & altitudine exortusq; matutinos in initio cuiusq; fieri. Stationes in mediis latitudinum articulis: quæ uocāt ecleptica: perinde cōfessum est motum augeri: q̃diu in uicino sint terræ: cum abscedāt in altitudinem: minui. Quæ ratio lunæ sublimitatibus maxime approbatur. Aequè non est dubium in exortibus matutinis etiam numeꝝ augeri: atq; a stationibus primis tres superiores diminui usq; ad stationes secundas. Quæ cum ita sint: manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi: quoniam in eo primum habitu incipiant partius adiici motus. In stationibus uero primis & altitudine subire: quoniam tum primum incipiant detrahi numeri: stellæq; retroire. Cuius rei ratio priuatim reddēda est. Percussæ in qua diximus parte & triangulo solis radio inhihentur rectum agere cursum: & ignea ui leuantur in sublime. Hoc nō protinus itelligi potest uisui nostro: ideoq; existimatur stare: unde & nomē accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radii uiolentia: & retroire cogit uapor repercussas. Multo id magis i uespertino earum exortu toto sole aduerso: cum i summas absidas expellūtur: minimeq; cernūtur: quoniam altissime absunt: & minimo feruntur motu: tanto minore cum hoc i altissimis absidum euenit signis. Ab exortu uespertino latitudo descēditur partius iam se minuēte motu: nō tamen ante stationes secundas augente cum & altitudo descēditur superueniēte ab alio latere radio: eademq; ui rursus ad terras deprimēte: q̃ substulerit in cælum ex priore triquetro. Tātum itereft subeant ne radii an superueniāt. Multoq; eadem magis i uespertino occasu accidunt. Hæc est superioris stellæ ratio. Difficilior reliquarq; & a nullo antenos reddita.

Catholica Syderum Errantium.

CA. XVII.

p Rimum igitur dicatur cum sint diuersæ stellæ: cur Veneris stella nunq̃ longius. xlvii. partibus Mercurius. xx. a sole abscedant. Sæpe citra eas ad solem reciprocent. Conuersas habent utræq; absidas: ut infra solem sitæ: tātumq; circulis earum sub terra est: quātum superne prædictarq; & ideo nō possunt abesse amplius: quoniam curuatura absidum ibi non habet lōgitudinem maiorem. Ergo utræq; simili ratione admodum statuunt absidum suarum margines: ac spatia lōgitudinis latitudinum euagatione pēsant. At enim cur nō semper ad. xlv. & ad partes. xx. pueniūt? imo uero. Sed ratio canonica fallit. Nāq; apparet absidas quoq; earq; moueri: q̃ nunq̃ trāseant solem. Itaq; cum i partē ipsam eius incidere margines alterutro latere: tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cum citra fuere margines totidem partibus: & ipsæ ocus redire credūtur: cum sit illa semper utriusq; extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa itelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu uespertino: hæc tardissime. Illæ a terra altissime absunt: cum tardissime mouentur: hæc cum ocis

sime. Quia sicut in illis propinquitates centri accelerat: ita in iis extremitates circuli. Illæ ab exortu matutino minime celeritatem incipiunt: hæc uero augere. Illæ retro cursum agunt a statione matutina usque ad uesperinam. Veneris a uesperina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere. Altitudinem uero ac solem insequi a statione matutina ocissima in occasu matutino & altissima. Digredi autem latitudine. motumque minuere ab exortu matutino retro quidem ire: simulque altitudine digredi a statione uesperina. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino: digredi uero latitudine a uespertino: consecutoque sole ad .xv. partium interuallum consistit. quadri duo prope immobilis. Mox ab altitudine descendit: retroque graditur ab occasu uespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque hæc & luna totidem diebus quot subire descendunt. Veneris quinde-
c cies & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ uarietas. Sed ratio euidens. Nam quæ in uaporem solis nituntur: etiam descendunt egre. Multa promi amplius circa hæc possunt secreta naturæ legesque: quibus ipsa seruiat: exempli gratia. In Martis sydere cuius est maxime inobseruabilis cursus nunquam id stationem facere. Iouis sydere triquetroraro admodum sexaginta partibus discreto. Qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus nisi in duobus signis tantum cancri & leonis simul edere. Mercurii uero sydus in piscibus exortus uesperinos raros facere: creberrime in uirgine. In libra matutinos. Item matutinos in aquario: rarissimos in leone. Retrogradum in tauro & in geminis non fieri. in cancro uero non citra .xxv. partem. Luna bis coitum cum sole in nullo alio signo facere quam geminis. Non coire aliquando in sagittario tantum. Nouissimam uero primamque eadem die uel nocte nullo alio in signo quam ariete conspici: id quoque paucis mortali-
i um contingit. Et inde fabula cernendi lynceo. Non comparere in cælo Saturni sydus & Martis cum plurimum diebus. clxx. Iouis. xxxvi. aut cum minimum denis detractis diebus. Veneris. lxxix. aut cum minimum. lii. Mercurii. xiii. aut cum plurimum. xvi.

Quæ ratio colores eorum mutet.

CA. XVIII.

Olores ratio altitudinem temperat: siquidem earum similitudinem trahunt: in quarum aera uenere subeundo: tingitque appropinquantes utralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem. Ardentior in ruborem. Ventosus in horrorem. Sol atque commissuræ absidum extre-
mæ que orbitæ a terra in obscuritatem. Suus quidem cuique color est. Saturno cæcidus. Ioui clarus. Marti igneus. Lucifero candens. Vesperis refulgens: Mercurio radians. Lunæ blandus. Soli cum uirritur ardēs postea radians. His causis connexo uisui & earum quæ cælo continentur. Namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunæ placida nocte leniter illustrante eas. Modo raritas ut fugisse miremur plenilunio abscondente: aut cum solis supraue dictarum radii uisus perstringente nostros. Et ipsa autem luna ingruentium solis radiorum haud dubie differentias sentit hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos: præterque ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato solis diuidua est: in triquetroraro semi ambitur orbe: impletur autem in aduerso: rursusque minuēs easdem effigies paribus edit interuallis: simili rane qua supra solem tria sydera.

Solis motus & dierum inæqualitatis ratio.

CA. XIX.

Ol autem ipse quattuor differentias habet bis æquata nocte diei uerno & autumnio: & in centrum incidens terræ octauis in partibus arietis ac libræ. Bis permutatis spatiis in auctum diei bruma octaua in parte capricorni. Noctis uero solstitio totidem in partibus cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi: cum pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem: quæ uero obliqua ocio-
r re transeunt spatio.

Quare Ioui fulmina assignentur.

CA. XX.

At et plerisque magna cæli affectione compertum a principibus doctrinæ uiris superiorum trium syderum ignes esse: qui decidui ad terras fulminum nomē hēant. Sed maxime ex iis medio loco sitis: fortassis quoniam cōtagiū nimii humoris ex superiore circulo: atque ardoris ex subiecto
p hunc modum egerat. Ideoque dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu: sic a sydere cælestis ignis expuitur: præscita secum afferens: ne abdicata quidem sui parte in diuinis testante operibus. Idque maxime turbato fit aere: quia collectus humor abundantiam stimulat: ut quia curbatur quodam ceu grauidi syderis partu.

Interualla syderum.

CA. XXI.

Interualla quoque syderum a terra multi indagare tentauerunt. Et solem abesse a luna undeuiginti partes: quantum lunam ipsam a terra prodiderunt. Pythagoras uero uir sagacis animi a terra ad lunam. cxxv. milia stadiorum esse collegit. Ab ea usque ad solem duplum. Inde ad duodecim signa triplicatum. In qua sententia Gallus Sulpitius noster fuit.

De syderum musica.

CA. XXII.

Ed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum: quantum absit a terra luna. Ab ea ad Mercurium spatii eius dimidium. & ab eo ad Venerem. A qua ad solem sesquiplum. A sole ad Martem tonum. i. quantum ad lunam a terra. Ab eo ad Iouem dimidium. & ab eo ad Saturnum dimidium. & inde sescuplum ad signiferum. ita septem tonos effici. quā diapason harmoniam uocant: hoc est uniuersitatem cōcentus. in ea Saturnum Dorio moueri. Mercuriū Phrygio. Iouem phry-
i gio. & in reliquis similia iocunda magis quam necessaria subtilitate.

SECVNDVS

De mundi geometria.

CA. XXIII.

Tadium.cxxv.nostros efficit passus:hoc est pedes sexcentos.xxv.Possidonius nō minus.xl.sta/
diorum a terra altitudinem esse,in qua nubila ac uenti nubesq; perueniant,inde purum liqui/
dumq; & imperturbatae lucis aerem.Sed a turbido ad lunam uicies centum stadiorum . Inde
ad solem quinquies milies.Eo spatio fieri ut tam immensa eius magnitudo nō exurat terras.Plures autē
nubes noningentis stadiis in altitudinem subire prodiderūt. Incomperta hæc & inextricabilia: sed tam
prodenda q̄ sunt prodita,in quis tamen una ratio geometricæ collectionis nunq̄ fallacis possit non repu/
diari:si cui libeat altius ista prosequi.Nec ut mensura id enim uelle pene dementis ocii est)sed ut tātum
coniectanti animo constet existimatio.Nam cum trecentis.lx.& fere sex partibus orbis solis ex circuitu
eius parere appareat circulum per quē meat sempq; dimetiens tertiam partem ambitus:& tertiæ paulo
minus septimam colligat:apparet dempta eius dimidia:quoniam terra centralis iterueniat.Sextam ue/
ro partem huius immensi spatii quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur inesse altitu/
dinis spatio.Lunæ uero duodecimam:quoniam tanto breuiore q̄ sol ambitu currit,ita ferri eam in me/
dio solis ac terræ.Mirum quo procedat improbitas cordis humani paruulo aliquo inuitata successu. Si
cut in supradictis occasionem impudentiæ ratio largitur:aufiq; diuinare solis ad terram spatia. Eadem
ad cælum agunt:quoniam sit medius sol:ut protinus mundi quoq; ipsius mensura ueniat ad digytos.
Quantas enim dimentientes habeat septimas:tantas habere circulum duo & uicesimas:tanq̄ plane a p/
pendiculo mensura cæli constet.Aegyptia ratio quā Petosiris & Necepsos ostendere:singulas partes: in
lunari circula (ut dictum est) minimo.xxxiii.stadiis paulo amplius petere colligit.In saturni amplissimo
duplum.In solis quem medium esse diximus utriusque mensuræ dimidium. Quæ computatio pluri/
mum habet pudoris:quoniam ad Saturni circulum addito signiferi ipsius interuallo nec numerabilis
multiplicatio efficitur.

De repentinis syderibus.

CA. XXIII.

Estant pauca de mundo.Nāq; & in ipso cælo stellæ repente nascuntur plura earum genera.
De cometis & cælestibus prodigiis: natura:& situ:& generibus eorum. CA. XXV.
Ometas græci uocant:nostri crinitas horrentes crine sanguineo: & coma modo i uertice hif/
pidas,lidem pogonias:quibus inferiore ex parte in speciem barbæ longæ pmittitur iuba:Aco/
nitæ iaculi modo uibrantur ocissimo significatu.Hæc fuit de qua quinto consularu suo Tybe/
rius imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit ad hunc diem nouissime uisam. Easdem breuiiores
& in mucronem fastigiatas xiphias uocauere:quæ sunt omnium palidissime:& quodam gladii nitores
ac sine ullis radiis:quos chryseus auro nomine similis:colore autem electro raros e margine emittit.Pi/
rhetes doliorum cernitur figura in concauo fumidæ lucis.Cerarias cornus speciem habet:qualis fuit cū
græcia apud salamina depugnauit.Lampades ardentes imitantur faces. Hippeus equinas iubas celerri/
mi motus:atq; in orbem circa se euntis.Fit & candidus cometes argenteo crine ita refulgens:ut uix con/
tueri liceat:specieque humana dei effigiem in se ostendens.Fiunt & hirti uillorum specie & iuba aliqua
circundati.Semel adhuc iubæ effigies mutata in hasta est olympiade centesima octaua:urbis anno.ccc/
xxxviii.Breuiissimum quo cernerentur spatium septem dierum annotatum est:longissimum octogi/
ta.Mouentur autem alii errantium modo:alii immobiles hærent.Omnes ferme sub ipso septentrione
aliqua eius parte non certa:sed maxime in candidam:quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tra/
dit & simul plures cerni nemini compertum alteri:quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graues
æstusque significari.Fiunt & hybernus mensibus & in austrino polo, sed ibi citra ullum iubar. Diraque
comperta æthiopum & ægypti populis:cui nomen æui eius rex dedit Typon:igneæ specie:ac spiræ mo/
do intorta:uisu quoque toruo:nec stella uerius q̄ quidam igneus nodus.Sparguntur aliquando & errā/
tibus stellis cæterisque crines.Sed cometes nunq̄ in occasura parte cæli est. Terrificum magna ex parte
sydus ac non leuiter piatum ut ciuili motu Octauio consule. Iterumq; Pompeii & Cæsaris bello. In no/
stro uero æuo circa ueneficium quo Claudius Cæsar imperiū reliquit Domitio Neroni:ac deinde prin/
cipatu eius assiduum prope ac sæuum:Referre arbitrantur in quas partes sese iaculetur:aut cuius stellæ
uires accipiat:quasq; similitudines reddat:& quibus in locis emicer. Tibiarum specie arti musicæ portē/
dere. Obscenis autem moribus in uerendis partibus.Signorum ingeniis & eruditioni si triquetram fi/
guram quadratamue paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant. Venena fundere in
capite septentrionalis:austrinæue serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo romæ
admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso:qui incipiente eo apparuit ludis: quos faciebat Ve/
neris genitricis non multo post obitum patris Cæsaris in collegio ab eo instituto. Namq; his uerbis id
gaudium prodidit.Iis ipsis ludorum meorum diebus sydus crinitum per septē dies in regione cæli sub
septentrionibus est conspectum.Id oriebatur circa undecimam horam diei:clarumq; & omnibus ter/
ris conspicuum fuit.Eo signo significari uulgus credidit Cæsaris animam inter deorum immortalium
numina receptam.quo nomine id insigne simulacro capitis eius quod mox in foro consecrauimus adie/
ctum est.Hæc ille in publicum.Interiore gaudio sibi illum natum seseq; in eo nasci interpretatus est:&
ut uerum fateamur:salutare id terris fuit.Sunt qui & hæc sydera perpetua esse credāt:suoq; ambitu ire:
sed non nisi relicta a sole cerni. Alii uero qui nasci humore foetuito & ignea ui:ideoq; solui.

Hipparchus de syderibus per exempla hystorica:faces:

lampades:trabes bolides: & calma cæli.

CA. XXVI.

c llii

Dem Hipparchus nunq̄ satis laudatus: ut quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine syderum: animasq̄ nostras partem esse cæli nouam stellam & aliam in æuo suo genitā deprehēdit: eiusq̄ motu qua die fulsit ad dubitationem est adductus: an ne hoc sapius fieret: mouerenturq̄ & eæ quas putamus affixas. Idemque ausus rem etiam deo improbam annumerare posteris stellas: ac sydera ad normam expandere organis excogitatis: per quæ singularum loca atq̄ magnitudines signaret: ut facile discerni posset ex eo: non modo an obirent: nascerenturq̄: sed omnino alij qua transirent mouerenturue. item an crescerent minuerētq̄ cælo in hæreditate cunctis relicto: si q̄q̄ qui rationem eam caperet inuentus esset. Emicant & faces non nisi causam decidunt uisæ. Qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum. Lampades uocant plane faces. Alteræ bolidas: qualem mutinensibus malis uisum est. Distant q̄ faces uestigia longa faciūt priore ardente parte. Bolis uero perpetua ardens longiorem trahit limitē. Emicant & trabes simili modo: quas docos uocant: quales cum lacedemonii classe uicti imperium græciæ amisere. Fit & cæli ipsius hiatus quem uocant chasma.

De cæli coloribus.

CA. XXVII.

It & sanguinea spē: quo nihil terribilius mortalium timori est. Incendium ad terras cadens inde. Sicut olympiadis centesimæ septimæ anno tertio cum rex Philippus græciam quateret. Atqui hæc ego ratis tēporibus naturæ ut cætera arbitror existere: nō ut pleriq̄ uariis de causis quas ingeniorum acumen excogitat. Quippe ingentium malorum fuere p̄nuntia. Sed ea accidisse non quia hæc facta sunt arbitror: uerum hæc ideo facta quia incasura erāt illa raritate autem. Occultam eorum esse rationem: ideoq̄ non sicut exortus supradictos defectusq̄ & multa alia nosci.

De flamma cæli.

CA. XXVIII.

Ernuntur & stellæ cum sole totis diebus: plerumq̄ & circa solis orbē ceu spem coronæ & uersicoloris circuli. Qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta urbem intrante post obitum patris ad nomen ingens capeffendum.

De coronis celestibus.

CA. XXIX.

Xistunt eadem coronæ circa lunam & circa nobilia astra cælo quoq̄ inhærentia. Circa solem arcus apparuit. L. Opinio. iii. Q. Fabio. ii. cons. orbis. L. portio. M. Acilio.

De circulis repentinis.

CA. XXX.

Irculus rubri coloris. L. Julio. P. Rutilio cons. Fiunt prodigiosi & lōgiores solis defectus qualis occiso dictatore Cæsare: & Antonio bello totius pene anni pallore continuo.

Plures soles.

CA. XXXI.

Trursus plures soles cernuntur: nec supra ipsum nec infra: sed ex obliquo nunq̄ iuxta: nec contra terram: nec noctu. sed aut oriente aut occidente. Semel in meridie conspecti in bosphoro produntur: quia matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos soles antiqui sæpius uidere. Sicut. Sp. Postumio. Q. Minutio. Q. Martio. M. Portio. M. Antonio. P. Dolobella & M. Lepido. L. Planco cons. & nostra ætas uidit Diuo Claudio p̄cipe consulatu eius Cornelio Orfito collega. Plures simul q̄ tres uisi ad hoc æui nunq̄ produntur.

Plures lunæ.

CA. XXXII.

Vnæ quoq̄ trinæ: ut Cn. Domitio. C. F. L. Annio cons. apparuere: quos pleriq̄ apparuerunt soles nocturnos.

Dierum lux nocte.

CA. XXXIII.

Vmen de cælo noctu uisum est. C. Cecilio. Cn. Papyrio cons. & sæpe alias ut diei species noctu luceret.

Clypei ardentes.

CA. XXXIII.

Lypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit solis occasum. L. Valerio. Cn. Mario cons.

Ostentum cæli.

CA. XXXV.

Intillam e stella cadere: & augeri terræ appropinquantem: ac postq̄ in lunæ magnitudinem facta sit illuxisse ceu nubilo die. Dein cum in cælum se reciperet: lampadem factam semel unq̄ proditur. Cn. Octauio. C. Scribonio cons. Vidit hoc Licinius Syllanus p̄consul cum comitatu suo.

De discursu stellarum.

CA. XXXVI.

Ieri uidentur & discursus stellarum nūquam temere ut non ex ea parte truces uenti coorian- tur: & ex iis tunc procellæ in mari terrisq̄.

De stellis castoribus.

CA. XXXVII.

Idi in nocturnis militum uigiliis inhæreere pilis pro uallo fulgurum effigies: eæ & antennis nauigantium alijq̄ nauium partibus ceu uocali quodam sono insistent ut uolucres sedem ex se de mutant. Graues cum solitariae uenere: emergentesq̄ nauigia: & si in carinæ ima deciderint exurentes. Geminæ autem salutare: & prosperi cursus prænuntia. quarum aduētu fugari diram illam ac minacem appellatamq̄ Helenam ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant: eosq̄ in mari deos inuocant. Hominum quoq̄ capita uespertinis horis magno præfagio circūfulgent. Omnia icerta ratione & in naturæ maiestate abdita.

De aere.

CA. XXXVIII.

Actenus de mundo ipso syderibusque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Namq̄ & hoc cælum appellauere maiores. Quod alio nomine aera: omne quod inani simile utilem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes: multoque inferior. Vt animaduerto propemodum constare: infinitum ex superiore natura aeris & terreni halitus miscens utraque sorte confunditur. Hinc nubila: tonitrua: & alia fulmina. Hinc grandines: & pruina: hymbres: procellæ: turbines. Hinc plurima mor-

SECUNDVS

talium mala: & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit syderum uis. Eademque quæ sponte non subeant ad se trahunt. Decidunt hymbres. Nebulæ subeunt. Siccatur amnes. Ruunt grandines. Torrent radii: & terram in medium undique impellunt. Iidem infracti resiliunt: & quæ potuerunt auferunt secum. Vapor ex alto cadit: rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes. Iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contra nititur. Telusque ut inani cælo spiritum infundit. Sic ultro citro comitante natura ut tormento aliquo mundi celeritate discordia accendatur: nec stare pugnae licet: sed assidue rapta conuoluitur. Et circa terram immenso retum quasi globo tendit subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi: & ferme reliquas complexa causas quoniam & tonitruum & fulminum iactus horum uiolentiæ plerique assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim quæ uento sint rapti: & multa similiter. Quamobrem plura simul dicenda sunt.

De æstatis tempestatibus.

CA. XXXIX.

Empestatum rerumque quasdam statas esse causas: quasdam uero fortuitas: aut adhuc rationis incòperta manifestum est. Quis enim æstates & hyemes quæque in temporibus annua uice intelliguntur syderum motu fieri dubitet? Ergo ut solis natura temperando intelligitur annos: sic reliquorum quoque syderum propria est quibusque uis: & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt illi quorè soluti humoris foecunda. Alia còcreti in pruinas: aut coacti in niues: aut glaciati in gradines. Alia flatus teporis. Alia uaporis. Alia roris. Alia rigoris. Nec uero hæc tanta debent existimari quanta cernunt: cum esse eorum nullum minus luna tam imensæ altitudinis ratio declare. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent. quod manifestum Saturni maxime transitus hymbribus faciunt. Nec meantium modo syderum hæc uis est: sed multorum etiam adhærentium cælo quotiens errantium accessu impulsæ aut còiectu. radiorum exstimulata sunt. qualiter in fuculis sentimus accidere: quas græci ob id pluuiæ nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam statimque temporibus ut hædog exortus affecturi uero sydydus non ferme sine procellosa grandine emergit.

De caniculæ exortu.

CA. XL.

Am caniculæ exortu accendi solis uapores quis ignorat? Cuius syderis effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo. Fluctuant in celis uina. Mouentur stagna. Origè appellat ægyptus feram: quam in exortu eius contrastare & conueri tradit: ac uelut adorare cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi non est dubium.

Vis temporum anni statua.

CA. XLI.

Vin in partibus quoque signorum quorundam sua uis inest ut autumnali æquinoctio brumæque cum tempestatibus confici sydydus intelligimus.

De incertis tempestatibus.

CA. XLII.

Ec hymbribus tantum tempestatibusque sed multis & corporum & ruris experimentis. Afflantur alii sydere. Alii commouentur statis temporibus: alio: neruis: capite: mente. Olea & populus alba & salices folia solstitio circumagunt: Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii. Rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc qui non obseruet quotidiano experimento herbam unam: quæ uocatur hæliotropium abeunte solem intueri semper: omnibusque horis cum eo uerti: uel nubo obubranse. Iam quidè lunari potestate ostrearum còchyliorumque & concharum omnium corpora augeri: & rursus minui. Quin & foricū fibras respondere numero lunæ exquirere diligentiores. Minimusque animal formicæ sentire uires syderis interlunio semper cessant. Quo turpior homini inscita est: fatent præcipue iumentorum quorundam in oculis morbos cum luna increfcere ac minui. Patrocina uastitas cæli in mensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa. Hæ sunt regum aut animantium effigies: in quas digessere cælum periti. In his quidam mille sexcentas annotauere stellas insignes uidelicet affectu uisue. Exempli gratia in cauda tauri septem quas appellauere Vergilias. In fronte fuculas. Boetem quæ sequitur septentriones.

De hymbribus.

CA. XLIII.

Xtra has causas non negauerim existere hymbres uentosque: quoniam humidam a terra alias uero propter uapores fumidam exhalare caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublimi: aut ex aere coacto in liquorem egresso in sublimi: aut ex aere coacto in liquorem gigni. Densitas earum corpusque haud dubie coniectatur argumentorum solem obumbret. Perspicuum alias etiam urinantibus in qualibet profundam aquarum altitudinem.

Quare lapides pluant.

CA. XLIII.

Gitur non eam inficias: posse in has & ignes superne stellarum decidere: quales sereno sæpe cernimus: quorum ictu concuti aera uerum est: quando & tæla uibrata stridunt. Cum uero in nubem peruenerint: uaporem dissonum gigni ut candente ferro in aquam demerso: & fumidum uorticem uolui. Hinc nasci procellas.

De tonitruis & fulgoribus.

CA. XLV.

T si in nube luctetur flatus aut uapor tonitrua edidi: si erumpat ardens: fulmina. Si longiore tractu nitatur fulgetra. His findi nubem: illis prumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas: ideoque protinus corruscare igneas nubium rimas. Posse & repulso syderum depresso qui a terra meauerit spiritum nube cohibitu tonare natura strangulante sonitum dum rixetur. Edito fragore cum erumpat: Vt in membrana spiritu intenta: posse & atritum dum in præceps feratur illum quisquis est spiritum Accendi. Posse & afflictu nubium elidi: Vt duorum lapidum sintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & uana ut quæ nulla ne-

niant ratione naturæ. Is percussit montes: iis maria: omnesque alios irritos actus. Illa uero fatidica ex alto statim de causis & ex suis uenire syderibus. Simili modo uentos uel potius flatus posse ex arido siccoq; anhelitu terræ gigni non negauerim. Posse & aquis aeris expirantibus q; neq; in nebulâ defetur: nec crassescat in nubes. Posse & solis impulsu agi: quoniam uentus non aliud intelligatur q; fluctus aeris: pluribusque etiam modis. Namque & fluminibus & niuibus & e mari uidemus etiam tranquillo: & alios quos uocant altanos e terra consurgere. Qui quidē cū e mari redeunt tropei uocantur: si pergūt apogei.

Qua ratione echo reddatur.

CA. XLVI.

Ontium uero flexus crebrig; uertices & conflexa Cubito aut confracta in humeros iuga concaui uallium sinus scindunt inæqualiter: inde resultantem aerem quæ causa etiam uoces multis in locis reciprocas facit.

De uentis.

CA. XLVII.

In fine uentos generant iam quidam etiam specus: qualis in dalmatiæ ora uasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere quamuis tranquillo die turbini similis emicat procella. nomen loco est sentaquin: Et in cyrenaica prouincia rupes quædam austro traditur sacra: quâ profanum sit attrectari hominis manu: confestim austro inuolvente harenas. In domibus etiam multis manufacta inclusa opacitate conceptacula auras suas: habent adeo cā non deest. Sed plurimum interest flatus sit an uentus: illos statos atque perspirantes: quos non tractus aliquis uerum terræ sentiunt: qui non aura non procella maris: sed appellatione quoque ipsa uenti sunt. Qui siue assiduo mundi in incitu & contrario syderum occurfu nascuntur. siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus huc illucq; tanq; in utero aliquo uagus: siue disparili errantium syderum ictu: radiorūque multiformi iactu flagellatus aer: siue a suis syderibus exeunt his propriis: siue ab illis cælo affixis cadunt: palā est illos quosque legem habere naturæ non ignotam etiam si nondum percognitam.

Naturæ & obseruationes uentorum.

CA. XLVIII.

Iginti & amplius auctores græci ueteres prodidere de his obseruationes: quo magis miror orbem tam discordi & in regna hoc est in membra diuiso tot uiris curæ fuisse tam ardua uentum perquirere inter bella præsertim & infida hospitia. Piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fame tenentibus: ut hodie quædam in suo quisq; tractu ex eorum commentariis qui nunq; eo accessere uerius noscant q; indigenarum scientia. Nunc uero pace tam festa: tam gaudente prouentu rerum artiumque principe omnino nihil adisci noua inquisitione: imo ne ueterum quidē inuēta pdisce. Non erāt maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine: & ista plures sine præmio alio q; posteris iuuandi eruerunt. Nāq; mores hominum seruere non fructus. Et immensa multitudo apertū quodcunq; est mare hospitaliq; littorum omnium appulsu nauigat: sed lucri non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens etiam tantum auaritiæ intenta id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius q; instituto fortassis conueniat operi tractabo uentos tot milia nauigantium cernens.

Ventorum genera.

CA. XLIX.

Eteres quattuor omnino seruire totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatum est secuta ætas octo addidit ratione nimis subtili & conscissa. Proximis inter utraque media placuit ad breue numerū additis q̄tuor. Sunt ergo bini in quattuor cæli partibus. Ab oriente æquinoctiali subsolanus. Ab oriēte brumali uulturnus. Illum apelioten: hūc græci eurum appellant. A meridie auster. Et ab occasu brumali africanus: noton & liba nominant. Ab occasu æquinoctiali fauonius. Ab occasu solstitiali corus: zephyron & argesten uocant. A septentrionibus septentrio. Interque eum & exortum solstialem aquilo. A parctias dicti & boreas. Numerosior ratio quattuor iis interiecerat transeam media regione inter septentrionem & occasum solstialem. Itemq; cætiā media inter aquilonem & exortum æquinoctialem. Ab ortu solstitiali phœnica media regione inter ortum brumalem & meridiem. Item inter liba & noton compositum ex utroque medium. Inter meridiem & hybernum occidentem libanoton. Nec finis. Alii quippe mēsem nomine etiānum addidere inter boream & cætiā. Et inter eurum & noton & euronoton. Sunt etiā quidā peculiāres quibusq; gentibus uenti non ultra certum procedētes tractum: ut Atheniensibus scyron: paulo ab argeste deflexus reliquæ græciæ ignotus. Aliubi elatior idem olympias uocatur. Consuetudo his oībus nominibus argesten intelligit & cætiā. Aliqui uocant hellepontion. Et eosdem alibi aliter. Item in narbōnensi prouincia clarissimus uentorum est circius: nec ulli uiolentia inferior. Osti plerūq; recto ligustico mari perferens. Idem non modo in reliquis partibus cæli ignotus est: sed ne uiennam quidem eiusdem prouinciæ urbem attingens: paucis ante limitibus iugi modici occurfu tantus ille uentorum est coercitus. Et autros in ægyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ uentis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria. Cuius in principio fauonii hybernum molliunt cælum sole aquarii. xxv. optinente partem. Is dies sextus est ante februaras idus. Competit ferme & hoc omnibus quos deinde ponā p singulas iter calatiōes: uno die anticipantibus rursumque lustro sequenti ordinē seruātibus. Fauoniū quidā ad. vii. cal. martii chelidoniā uocat ab hirundinis uisu. Nonnulli uero ornithiā uno & septuagesimo die post brumā ab aduentu animū flantem per dies nouē. Fauonio cōtrarius est quē subsolanum appellauimus. Datus est aut huic exortus uergiliæ in totidem partibus tauri sex diebus ante maias idus. quod tempus austrinū est huic uento septentrione cōtrario. Ardentissimo autē æstatis tempore exoritur caniculæ sydus sole primam partē leonis ingrediente. Qui dies. xv. ante augusti chalend. est. Huius exortū diebus octo ferme aquilones antecedunt: quos prodromos appellat.

SECUNDVS

Post biduum autem exortus iidem aquilones constantius perflant diebus. xl. quos ethesias uocāt. Molire eos creditur solis uapor geminatus ardore syderis. Nec ulli uentorum magis statim sunt. Post eos rursus austri frequentes usque ad sydus arcturi: quod exoritur. xi. diebus ante æquinoctium autumnī. Cū hoc corus incipit: corus autumnat. Huic est contrarius uulturnus. Post id æquinoctium diebus fere quatuor & xl. uergiliarum occasus hyemem incoat. Quod tempus in tertio idus nouembris incidere consuevit. hoc est aquilonis hyberni: multumque æstiuo illi dissimilis: cuius ex aduerso est africanus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea sternitur mare halcyonum foeturæ: & inde nomen ei dies traxere. Reliquum tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare. Pirata primum coegere mortis periculo in mortem ruere: & hyberna experiri maria. Nunc idem auaritia cogit. Ventorum etiam frigidissimi sunt quos a septentrione diximus spirare. Vicinus his corus. li & reliquos sompescunt: & nubes abigunt. Humidi auster africanus: & præcipue auster italiae. Narrant & i ponto cæciani in se trahere nubes. Sicci corus & uulturnus præterq̃ desinentes. Niuales aquilo & septentrio. Grandines septentrio importat & corus. Aestuosus auster. Tepidi uulturnus & faonius. lidem subsolano si ciores: & in totum omnes a septentrione & occidente sicciores: q̃ meridie & oriente. Saluberrimus autem omnium aquilo. Noxius auster & magis siccus fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt flare: & a tertia diei hora oriuntur. In hispania & asia ab oriente flatus est eorum. In ponto ab aquilone. Reliquis in partibus a meridie. Spirant autem & a bruma qui uocantur ornithiae: sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster africae serenus. Aquilo nubilus. Omnes uenti uicibus suis expirant maiore ex parte. Aut ut contrarius desinenti incipiat cum proxime cadentibus. Surgunt a leuo latere in dextrum ut sol ambiunt. De ratione eorum menstrua quarta maxime luna decernit. Iisdem autem uentis in contrarium nauigatur prolatis pedibus: ut noctu plerumque aduersa uela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur q̃ aquilone. quoniam ille infernus ex imo maris spirat: hic summo. Ideoque post austros noxii præcipue terremotus. Noctu auster interdiu aquilo uehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones in pari fere desinunt numero. Quæ obseruatio etiam in aliis multis rerum naturæ partibus ualet. Mares itaque existimantur impares numeri. Sol & auget & comprimit flatu. Auget exoriens occidensque. Comprimit meridianus æstiuus temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur: quia aut nimio frigore aut æstu soluuntur. Et hymbribus uenti sopiuntur. Exstantur autem maxime unde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem si libeat obseruare minimos ambitus redire easdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat non uentorum modo uerum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. De generalibus uentis hæc.

De repentinis flatibus.

CA. L.

Vnde de repentinis flatibus qui exhalante terra ut dictum est coorti rursusq̃ deiectione interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentium modo ut alijs placere ostendimus: tonitrua & fulgura edunt. Maiore uero illati pōdere icursusq̃ si late siccam ruperint nubē: procella gignūt quæ uocat a græcis ecnephias. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne hoc est sine fulmine uerticem faciunt: qui typhon uocatur id est uibratus. Ecnephias desert. Hic secum aliquid abreptum e nube gelida conuoluens uersansque: & ruinam suam illo pondere aggrauans: & locum ex loco mutans rapida uertigine: præcipua nauigantium pestis: non antennis: modo uerum ipsa nauigia contorta frangens: tenui remedio aceti in aduenientem effusi: cui frigidissima est natura. Idem illi ipso percussus correpta secum in cælum refert. forbetque in excelsum. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specus: sed minus alto q̃ procella: nec sine fragore turbinem uocant: proxima quæq̃ prosternentem. Idem ardentior accensusque dum fuerit præster uocatur amburens contracta pariter & proterens.

Alia prodigiosa genera tempestatum.

CA. LI.

Non sit autem aquilonibus typhon nec niualis: aut niue iacente ecnephias. Quod si simul rupit nubem: exarsitq̃: & ignem habuit: aut postea concepit fulmen est. Distat a præstere quo flamma ab igne. Hic late fundit statu. Illud conglobat impetu. Vortex aut hic meando distat a turbine quo bine quo stridor a fragore. Procella latitudie ab utroq̃ disiecta nube uerius q̃ rupta. Fit & caligo beluæ similis nube dira nauigantibus. Vocatur & columna cum spissatus humor rigensq̃ ipse se sustinet. Ex eodem genere & in longam ueluti fistulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina non cadant.

CA. LII.

Yeme & æstate rara fulmina contrariis de causis: quoniam hyeme desatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida quicquid accepit ignei uaporis extinguit. Quæ ratio imūne scythiam & circa rigentia a fulminum casu præstat: & e diuerso nimius ardor ægyptum. Sigdem calidi sicciq̃ halitus terræ raras admodū tenuesq̃ & infirmas desantur in nubes: Vere aut & autumnō crebriora fulmina corruptis i utroque tempore æstatis hyemisq̃ causis. Qua ratione crebra in italia fulmina quia mobilior aer mitiore hyeme & æstate nimbose: semper quodammodo uernat uel autumnat. Italiae quoque partibus iis quæ a septentrione descendunt a tempore qualis est urbis campaniæ tractus iuxta hyeme & æstate fulgurat: quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula.

CA. LIII.

LIBER

f Viminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca ueniunt non adurunt: sed dissipant. Quæ humida non urunt: sed infusant. Tertium est quod clarum uocant mirificæ maxime naturæ: quo dolia exhauriuntur intactis operimentis: nulloq; alio uestigio relicto. Aurum & æs & argentum liquatur intus sacculis ipsis nullo modo ambustis: ac ne confuso quidem signo caræ. Martia princeps romanorum ista grauida partu exanimato ipsa citra ullum aliud incômodum uixit. In catilinianis prodigiis pompeiano ex municipio. M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus.

CA. LIII.

e Huscog; littere nouê deos emittere fulmina existimant: eaque esse undecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex his seruauere: diurna attribuentes ioui: nocturna Summano. Rariora sane eadem causa frigidioris cæli hetruria rûpere a terra quoq; arbitratur quæ infera appellat brumali tempore facta sæna maxime & execrabilia: cû sint omnia quæ terrena existimant non illa generalia: nec a syderibus uenientia: sed ex proxima atq; turbidior natura. Argumentum euident est q; oia a superiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ uocant terrena rectos. Sed quia ex proprio materia cadunt ideo creduntur e terra exire: quoniam ex repulso nulla uestigia edant: cum sit illa ratio non inferni ictus sed aduersi: Saturni ea a sydere proficisci subtiliter ista confectati putant: sicut cremantia a Martis. Qualiter cum uulscinii oppidum thuscum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam uitam fatidica: quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cæterum existimant non ultra decem annos portendere priuata: præterq; hæc quæ matrimonio primo facta aut natali die. Publica non ultra tricesimum annum: præterq; in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis.

CA. LV.

e Xtat annalium memoria sacris quibusdam & precationibus uel cogi fulmina uel impetrari. Vetus fama est hetruriæ impetratum uulscinis & urbe & agris depopulatis: subeunte monstro quod uocauere Oltam: euocatum & a Porfena suo rege & ante eum a Numa sapius hoc factum in primo annalium suorum tradit. L. Piso grauis auctor. Quod imitatum parum rite Tullum Hostilium istum fulmine. Lucosque & aras & sacra habemus: inter quæ statores & tonantes & feretrios elicum quoq; accepimus iouem. Varia in hoc uitæ sententia & pro cuiuslibet animo. Imperari naturæ audacis est credere: nec minus habetis beneficiis abrogare uires: quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia: ut uentura alia finito die præcinat: & an peremptura sint fatum: aut aperta potius alia fata quæ lateant: innumerabilius in utroque publicis priuatisque experimentis. Quam obrem sint ista (ut rerum naturæ libuit) aliis certa: aliis dubia: aliis probata: aliis damnanda. Nos cætera quæ sunt in his memorabilia non omitemus.

Catholica fulgurum.

CA. LVI.

f Vigetrum prius cerni q; tonitrum audiri cum simul fiant certum est. Nec mirum quoniam lux sonitu uelocior. Ictum aut & sonitum cōgruere ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis: nō illati. etiam spiritum ociorē fulmine: ideo quāti prius omne & afflari q; pcuti: nec quēq; tangi qui prior uiderit fulmen: aut tonitrua audierit. Leua psp̄era existimatur. quoniam leua parte mundi ortus est. Nec tam aduentus spectatur q; reditus: siue ab ictu resiliat ignis: siue opere confecto aut igne consumpto spiritus remeet. In xvi. partes cælum in eo respectu diuisere tusci. Prima est a septentrionibus ad æquinoctialem exortum. Secūda ad meridiem. Tertia ad æquinoctialem occasum. Quarta optinet quod reliquum est ab occasu ad septentriones. Has i quaternas iterum diuisere partes: ex quibus octo ab exortu sinistras: totidem e cōtrario appellauere dexteras. Ex iis maxime dira quæ per septentriones occasum attingunt. Itaque per plurimum refert unde uenerint fulmina & quo concesserint. Optimum est in exortiuas redire partes. Ideo cum a prima cæli parte uenerint: & in eandem concesserint summa fœlicitas portenditur. Quale Syllæ dictatori ostentum datum accipimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas: nec audire: præterq; si hospiti indicentur aut parenti. Magna obseruationis huius uanitas tacta Iunonis æde romæ deprehensa est Scauro cōsule qui mox princeps fuit. Noctu magis q; iterdiu sine tonitribus fulgurat. Vnū animal hominem non semper extinguit: cætera illico: hunc uidelicet natura tribuente honorem: cum tot beluæ uiribus præstent. Omnia contrarias incubant partes. Homo nisi conuertatur ui percussus non expirat. Suerne isti concidunt. Vigilans ictus conuiuentibus oculis dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal nisi exanimatum fulmine accenditur. Vulnere fulminitorum frigidiora reliquo corpore sunt.

Quæ non feriantur fulmine.

CA. LVII.

e X iis quæ terra gignuntur lauri fruticē nō icit. Non unq; altius quinq; pedibus descendit in terram. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula pellibus beluarum quas uitulos marinos appellant: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat: sicut nec e uolucris aquilam: quæ ob hoc armiger huius tæli fingitur in italia inter terracinam & adē Fetoniæ turres bellicis temporibus desiere fieri: quia non nullæ earum sunt fulmine dirutæ.

De prodigiosis pluuiis lacte & sanguine carne ferro lana lateribus coactis

CA. LVIII.

p Ræter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est lacte & sanguine pluuisse. M. Acilio. C. Portio cons. Et sæpe alias carne. sicut. L. Volūnio Seruio Sulpitio cons. Exq; ea non perputruis/

SECVNDVS

se quod non diripuissent aues. Item ferro in lucanis anno antequam, M. Crassus a parthis interemptus est: omnesque cum eo lucani milites: quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies quæ plurat spongiarum fere similis fuit. Aruspices cauenda præmonuerunt superna uulnera. L. Autem Paulo C. Marcello consiliana pluit circa castellum carissanum: iuxta quod post annum T. Annii Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluuisse in eius anni acta relatum est.

De crepitu armorum & tubarum de cælo audito.

CA. LIX.

Rumor crepitus & tubæ sonitus auditus e cælo cimbricis bellis accepimus: crebroque & prius & postea. Tertio uero consulatu Martii ab amerinis & tudertibus spectata arma cælestia ab ortu occasuque inter se concurrētia pulsas quæ ab occasu erant, ipsum ardere cælum minime mirum est. Et sapius uisum maiore ui ignis nubibus correptis.

De lapidibus e cælo cadentibus.

CA. LX.

Elebrant græci Anaxagoram clazomenium olympiadis septuagesimæ octauæ secundo anno predixisse cælestium litterarum scientia quibus diebus saxum casurum esset e sole. Idque factum interdiu in thraciæ parte ad egos flumen. Qui etiam lapis nunc ostenditur magnitudinis uehicularum colore adusto: comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat: simul fateatur necesse est maioris miraculi diuinitatem fuisse Anaxagoræ: soluique rerum naturæ intellectum & confundi omnia si aut ipse sol lapis esse: aut unquam lapidem in eo fuisse credatur. Decidere tamen crebro non erit dubium, in abidi gymnasio ex ea causa colitur hodieque modicus quidam: sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Casandriæ: quæ potidea uocitata est ob id deducta. Ego ipse uidi in uocontiorum agro pauloante delatum.

De arcu cælesti.

CA. LXI.

Rarus notamus extra miraculum frequentes: & extra ostentum. Nam nec pluuios quidem aut serenos dies cum fide portendunt. Manifestum est radium solis imissum cauæ nubi repulsa acie in solem fringi: colorumque uarietate mixtura nubium aeris igniūque fieri. Certe nisi sole aduerso non fiunt: nec unquam nisi dimidia circuli forma: nec noctu. Quauis Aristotiles prodat aliquando uisum: quod tamen fatetur idem non nisi tricesima luna possit. Fiunt autem hyeme maxime ab æqui noctio autumnali die decrescēte. Quo rursus crescente ab æquinoctio uerno non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma uero hoc est breuissimis diebus frequenter. Idem sublimes humiliter sole: humilesque sublimi: & minores occidente uel oriente: sed in latitudinem diffusi. Meridie exiles: uerum ambitus maioris. Aestate uero per meridiem non cernuntur. Post autumnæ æquinoctium quacunque hora. Nec unquam plures simul quam duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse uideo.

De grandine: niue: pruina: nebula: rore.

CA. LXII.

Randinem coglaciato hymbre gigni: & niuem eodem humore mollis coacta. Pruina autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere non grandines: ipsasque grandines inter diu sapius quam noctu: & multo celerius resolui quam niues. Nebulam nec æstate nec maximo frigore existere. Rores neque gelu: neque ardoribus: neque uentis: nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui: solutaque glacie non eundem inueniri modum.

De Nubium Imaginibus.

CA. LXIII.

Arietates colorum figurarumque in nubibus cerni prout admixtus ignis superet aut uincat:

De Proprietatibus Cæli In Locis.

CA. LXIIII.

Ræterea quasdam proprietates cæli quibusdam locis esse. Roscitæ æstate africæ noctes: In italia locis & lacu uelino nullo non die apparere arquus. Rhodi & syracusis nunquam tanta nubila obduci: ut non aliqua hora sol cernat. Qualia aptius suis referent in locis. Hæc sint dicta de aere.

De Natura Terræ

CA. LXV.

Equitur terra cui uni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ ueneratiōis. Sic hominum illa ut cælum dei: quæ nos nascentes excipit: natos alit: semelque editos sustinet semper: nouissime complexa gremio iam a reliqua natura abdicatos: tum maxime ut mater operiens: nullo magis sacramento quam quo nos quoque sacros facit: etiam monumenta ac titulos gerens. nomenque prorogans nostrum: & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nonnullis imprecamur rati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam: quæ nunquam irascatur homini: Aquæ subeunt in hymbres: rigescunt in grandines: tumescunt in fluctus: præcipitantur in torrentes. Aer densatur nubibus: furit procellis. At hæc benigna: mitis: indulgens: ususque mortalium semper ancilla: quæ coacta generat: quæ sponte funditur. quos odores saporesque: quos succos: quos tactus: quos colores: quam bona fide creditum reddit foenus: quæ nostri causa alit: Pestifera enim animantia uitali spiritu habente culpam necesse est illi seminata excipere: & genita sustinere. Sed in malis generatium noxa est. Illa serpentem homine percussio non recipit amplius: poenasque etiam inertium nomine exigit. Illa menicas fundit hærbas: & semper homini parturit. Quin & uenena nostri miserta instituisse credi potest. ne in tedio uitæ diræ famis mors terræ meritis alienissima lenta nos consumeret tæbe: ne lacrum corpus abrupta dispergerent: ne laquei torqueret poena præpostera: incluso spiritu cui quærere: tur exitus: Ne in profundo quæsitæ morte sepultura fabulo fieret: ne feri cruciatus scinderet corpus. Ita est: miserta genuit id: Cuius facillimo haustu illibato corpore & cum toto sanguine extinguemur nullo labore sitientibus similes: Quo taliter defunctos non uolucres non feræ attingerent: terræque seruarietur qui sibi ipse perisset. Et ut uerum fateamur terra nobis malorum remedium genuit:

nos illud uitæ fecimus uenenum. Nos enim & ferro quo carere non possumus simili modo utimur. Nec tamen quæreremur merito: etiam si maleficii causa attulisset. Aduersus unam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi quæ non ad delicias quasque non ad contumelias feruiat homini. In maria iacitur: ut freta admittamus: eluitur aquis: freti: ligno: igne: lapide: fruge omnibus cruciatur horis: multoque plus ut delitiis quam ut alimentis nostris famuletur. Illa tamen quæ summa patiatur: atque extrema cure tolerabilia uideantur. Penetramus in uiscera auri argentiq; uenas: & æris ac plumbi metalla fodientes. Gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus: ut dygito gestetur gemma quam petimus. Quot manus atteruntur: Vt unus niteat articulis. Si ulli essent: inferri: iam profecto illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent: Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illam: arcentque sacrilegas manus. Nonne inter serpentes fodimus? Et uenas auri tractamus cum ueneni radicibus? Placatiore tamen dea utimur ob hoc: quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera cedescque & bella tendunt: quæque sanguine nostro irrigamus insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen uelut exprobatore furore tandem ipsa se obducit: & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc dixerim quod naturam eius ignoramus.

De Forma Terræ.

CA. LXVI.

Si autem figura prima de qua consensus iudicat. Orbem certe dicimus terræ globum: quem uerticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma in tanta montium excelsitate tanta camporum planicie: sed cuius amplexus si cuncta linearum comprehendatur ambitu: figuram absoluti orbis efficiat. Id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio: non eisdem causis quas attulimus in cælo. Namque in illo caua in se conuexitas uergit: & cardini suo hoc est terræ: undique incumbit. Hæc ut solida atque conferta assurgit intumescenti similis: extraque protenditur. Mundus in centrum uergit. At terra exit a centro: immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De Antipodibus An Sint.

CA. LXVII.

Ngens hic pugna litterarum contraque uulgi opinionem circumfundi terræ homines undique conuersisque inter se pedibus stare: & cunctis similem esse cæli uerticem: ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari. illo quærente cur non decident contra sitique: tanquam non & ratio præsto sit. Vt nos non decidere miretur illi. Interuenit sententia quibus indocili probabilis turbæ inæquali globis: & si sit figura pineæ nucis nihilominus terram undique incolit. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente? Pendere ipsam ac non cadere nobiscum ceu spiritus uis mundo præsertim inclusi dubium sit: an possit cadere natura repugnante & quo cadat negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus: aquarum nisi in aquis: spiritus nisi in spiritu: ita terræ arcantibus cunctis nisi in se locus non est. Globum tamen effici mihi est in tanta planitie maris capog. Cui sententiæ adest Dicaearchus uir in primis eruditus: regum cura permensus montes: ex quibus altissimum perdidit Pelion. M. cc. passuum ratione perpendiculi nullam esse eam portionem uniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc conjectatio uideatur. Haud ignoro quosdam alpium uertices longo tractu nec breuiore quinquaginta milibus passuum assurgere. Sed uulgo maxime hæc pugna est: si coactam in uertice aquarum quoque figura credere cogat. Atque non aliud in rege natura aspectu manifestius. Namque dependentes ubique guttæ paruis globantur orbibus. Et pulueri illata frondiumque lanugini imposita absoluta rotunditate cernuntur. Et in poculis repletis media maxime tument. Quapropter subtilitate humoris mollior in se residente ratione facilius quam uisu deprehendunt. Idque etiam magis mirum in poculis repletis addito humore minimo circumfluere quod super sit. Contra euenire ponderibus additis ad uicenos sæpe denarios. Scilicet quia itus recepta reliquorum in uerticem attolant: ut cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam e nauibus terra non cernatur: e nauium malis conspicua. At procul recedente nauigio si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine: paulatim descendere uideatur: & postremo occultetur. Denique oceanus quem fatemur ultimū qua non alia figura cohereret: atque non decideret: nullo ultra margine includente: ipsum id ad miraculum redit: quo nam modo etiam si globetur extremum non decingat mare. Contra quod ut sint plana maria: & qua uidentur figura non posse id accidere magno sui gaudio magnaue gloria inuentores græci docent subtilitate geometrica. Namque cum e sublimi in inferiora aquarum ferantur: & sit hæc natura earum confessa: nec quisque dubitet in littore ullo accessisse eas: quod longissime deuexitas passa sit: proculdubio apparere quo quid humiliter sit propius centro esse terræ: omnesque lineas quæ emittantur ex eo ad proximas aquas breuiore fieri quam quæ ad extremum mare a primis aquis: Ergo totas omnique ex parte aquas uergere in centrum: ideoque non decidere: quoniam in interiora nitantur. Quod quidem & ita formasse artifex natura credi debet: ut cum terra arida & sicca consistere per se ac sine humore non posset: nec rursus stare aqua nisi sustinente terra mutuo amplexu iungerentur. Hæc sinus pandente illa uero permanente totam intra: extra: supra: uenis ut uinculis discurrentibus: atque etiam in summis iugis erumpente. Quo spiritu acta & terræ pondere expressa siphonum modo emicat: tatumque a periculo decidendi abest: ut in summa quæque & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo Aqua Sit Terræ Innexa.

CA. LXVIII.

Si igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluat mari: nec argumentis: hoc inuestigandum: sed iam experimentis cognitum.

De Nauigatione Maris Et Fluminum.

CA. LXIX.

SECVNDVS

Gadibus columnisq[ue] Herculis hispaniæ & galliarum circuitu totus hodie nauigatur occi-
dens. Septêtrionalis uero oceanus maiore ex parte nauigatus est auspiciis Diui Augusti ger-
maniam classe circûuecta ad cimbrorum promontorium: & inde immenso mari prospecto:
aut fama cognito: ad sythicam plagam & humore nimio rigentia. Propter quod minime uerisimile est
illic maria deficere: ubi uis humoris superet. Iuxta uero ab ortu ex indico mari sub eodem sydere pars
tota uergens in caspium mare per nauigata est macedonum armis Seleuco atq[ue] Anthioco regnanti-
bus: quæ seleuchida atq[ue] anthiochida ab ipsis appellari uoluere. Circa caspium quoq[ue] multa oceani lit-
tora explorata: paruq[ue] breuis q[uam] totus hinc aut illic septemtrio eremigatus. Vt tamē coniecturæ locum
sit quoq[ue] in non reliquam ingens argumentum paludis mæoticæ: siue ea illius oceani sinus est: ut mul-
tos aduerto credidisse: siue augusto sinu discreti restagnatio. Alio latere Gadium ab eodē occidente ma-
gna pars meridiani sinus ambitu mauritaniae nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem & orien-
tis uictorie Magni Alexandri lustrauere usque in arabicum sinum. In quo res gerente. C. Cæsaræ Augu-
sti filio signa nauium ex hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hano Carthaginis potentia flo-
rente circûuectus a gradibus ad finem arabie nauigationem eam prodidit scripto. Sicut ad extera Euro-
pe noscenda missus eodē tēpore Himilco. Præterea nepos Cornelius auctor est Eudoxum quēdam sua
ætate cum Lathyrum regem fugeret arabico sinu egressum gades usq[ue] peruectū. Multoq[ue] ante eū Cœ-
lius Antipater uidisse se qui nauigasset ex hispania in æthiopiam cōmertii gratia. Idē nepos de septêtrio-
nali circuitu tradit. Q. Metello Celeri. C. Africani in consulatu collegæ sed tum galliæ procōsuli indos a
rege sueutorum dono dados: qui ex india cōmertii causa nauigantes tempestatibus essent in germaniā
abrepti. Sic maria circûfusa undiq[ue] diuiduo globo partem orbis auferunt nobis: nec inde huc nec hinc
illo peruiio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium uanitati poscere uidetur: ut totū hoc
quicquid est in quo singulis nihil satis est ceu subiectum oculis quantum sit ostendam.

Quæ Portio Terræ Habitetur.

CA. LXX.

Am primum in dimidio computari mihi uidef[er] tanq[uam] nulla portio ipsi decedat oceano: qui to-
to circundatus medio: & omnes cæteras fundens recipiensq[ue] aquas: & quicquid exit in nubes
ac sydera ipsa tot & tante magnitudinis pascens. Quo tandem amplitudinis spatio terra cre-
ditur habitari. Improbæ & infinita debet eē tam uastæ molis possessio. Adde q[uod] ex relicto spatio plus ab-
stulit cælum. Nam cum sint eius quinq[ue] partes: quas uocant zonas: infesto rigore & æterno premitur
gelu omnem quicquid est subiectum duabus extremis utrinq[ue] circa uertices: hunc qui septemtrion uo-
catur: eūq[ue] qui aduersus illi austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobiq[ue] & aliena molliorum syderū
aspectu maligna ac pruina tantum albicans. Lux uero media terrarum qua solis orbita est exusta flam-
mis & cremata quo minus uapore torretur. Circa quam duæ tantum inter se exustam & rigentes tem-
perantur. Hæq[ue] ipsæ inter se non peruiæ propter incendium syderis. Ita terræ tres partes abstulit cælū.
Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis una portio haud scio an etiam in maiore dāno sit. Idē
siquidem oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus adeo uicino accessu interna maria allatrat: ut
centum quindecim milibus passuum arabicus sinus distet ab ægyptio mari. Caspius uero. ccclxxv. mi-
libus a potico. Idem interfusus intrat per tot maria quibus africanam europam asiamq[ue] dispartit. Quan-
tum terrarum occupet cōputetur etiā nunc mensura tot fluminum tantarum palludium. Addātur &
lacus & stagna. Iam elata in cælum & ardua aspectu quoq[ue] iuga. Iam siluæ uallesq[ue] prærupte & solitudi-
nes & mille caulis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ immo uero ut plures tradidere mundi
punctus: neq[ue] enim est aliud terra uniuersa. hæc est materia gloriæ nostræ: hæc sedes: hic honores geri-
mus: hic exercemus: imperia: hic opes cupimus: hictumultuatur humanū genus: hic instauramus bel-
la etiam ciuilia: mutuis cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores trāseā: hæc
in qua conterminos pellimus: furtiq[ue] uicini cespitem nostro solo affodimus: ut qui latissime rura meta-
tus fuerit: utraq[ue] famam exegerit accolæ quota terrarum parte gaudeat: uel cum ad mensuram auari-
tiæ suæ propagauerit quam tandem portionem defunctus eius optineat.

Mediam esse mundi terram.

CA. LXXI.

Ediam esse mundi totius terram haud dubiis constet argumentis: sed clarissime æquinoctii pa-
ribus horis. Nam si in medio esset: æquales dies noctesq[ue] habere non posse deprehenderunt.
& Dioptræ: que uel maxime id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus
occasusque cernatur: & solstitialis exortus per suam lineam brumalisque occasus. Quæ accidere nul-
lo modo possent: nisi in centro sita esset.

De syderum inæqualitate: & de eclipsi: & ubi & quare.

CA. LXXII.

Res autem circuli supradictis zonis implexi inæqualitates temporum distinguūt. Solstitialis
a parte signiferi excellissima nobis ad septêtrionalem plagam uersus. Contraq[ue] ad alium polū
brumalis. Item medio ambitu signiferi orbis icedens æquiinoctialis. Reliquorum quæ mi-
ramur causa in ipsius terræ figura est: quam globo similem & cum ea aquas iisdem intelligit[ur] argumē-
tis. Sic. n. fit haud dubie ut nobis septêtrionalis plage sydera nunq[uam] occidant: cōtra meridianæ nunquam
orianf[ur]. Rursusq[ue] hæc ab illis non cernantur attollente se contra medios uisus terrarū globo. Septêtrio-
nes nō cernit troglodytice & cōfinis ægyptus. Nec canopū italia: & quā uocat berenices crinē. Item quā
sub Diuo Augusto cognominauere Cæsaris thronon: insignis ibi stella: adeoq[ue] māifesto assurgēs fastigio
incuruat: ut canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandria intuentibus

LIBER

uideat. Eadem a rhodo terrā quodāmodo ipsam stringere. In ponto omnino nō cernatur: ubi maxime sublimis septētrio. Idē a rhodo abscondit: magisq; alexadriæ. In arabia nouēbri mense prima uigilia oc- cultus: secūda se ostendit. In meroe solstitio uesperī paulisper apparet: paucisq; ante exortum arcturi die- bus pariter cū die cernit. Nauigantium hæc maxime cursus deprehēdūt in alia aduerso: in alia pno ma- ri: subitoq; conspicuis atq; ut e freto emergētibus quæ in anfractu pilæ latuere syderibus. Neq; n. (ut di- xere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit: ut undiq; non cernant hæc sydera. Verum hæc eadē quibusq; proximis sublimiora creduntur: eademq; demerita longinquis. Vtq; nunc sublimis in deiectu positus uidetur hic uertex: sic in illam terræ deuexitatem transgressis illa se attollūt residētibus quæ hic excelsa fuerant: quod nisi in figura pilæ accidere non posset. Ideoq; defectus solis ac lunæ uesp̄tinos oriē- tis incolæ non sentiunt: nec matutinos ad occasum habitates: meridianos uero sapius. Nobili apud ara- biam magni Alexandri uictoria luna defecisse noctis secunda hora prodita est. Eademq; in Sicilia exori- ens. Solis defectum Vipsano & fonteio cons. qui fuere ante paucos annos factum pridie chalend. maias. campania hora diei inter septimam & octauam sensit. Corbulo dux in armenia inter horam diei deci- mam & undecimam prodidit uisum circuitu globi alia aliis detegente & occultante. Quod si plana eēt terra simul omnia apparerent cunctis: noctesq; non fierent inæq̄les: neq; aliis q̄ in medio sitis paria duo- decim horarum interualla cernerentur: quæ nunc non in omni parte simili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris.

CA. LXXIII.

Deo ne nox diesq; quamuis eadem toto orbi simul est oppositu globi noctem aut ambitu di- em afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In africa hispaniaq; turrium Hannibalis. In asia uero propter piraticos terrores simili specularū præsidio excitato: in q̄s prænūtiatos ignes sexta hora diei accensos sæpe compertum est: tertia noctis a tergo ultimis uisos. Eiusdem Alexandri cur- sor Philonides ex sicyone ad elin mille & ducenta stadia nouem diei cōfecit horis. Inde q; quāuis decliui itinere tertia noctis hora remensus est sapius. Causa q; eunti cum sole iter erat: eundemq; remeās obui- um cōtrario præuertebat occurso. Qua de causa ad occasum nauigantes quāuis breuissimo die uincunt spatia nocturnæ nauigationis ut solem ipsum comitantes.

Gnomica de eadem re & horologio primo.

CA. LXXIII.

Asq; horoscopa non ubiq; eidem sunt usui trecētis stadiis aut lōgissime etiā q̄ngētis mutanti- bus semet umbris. Solis itaq; umbilici quem gnomonem appellant umbra in Egypto meri- diano tempore equinoctii die paulo plus q̄ dimidiam gnomonis mēsuram efficit. In urbe Ro- ma nona pars gnomonis deest umbre. In oppido Ancona superest quinta. xxx. In parte Italiae que Vene- tia appellatur eisdem horis umbra gnomoni par fit. Vbi & quando nullæ umbræ. CA. LXXV.

Imili modo tradunt in syene oppido quod est supra alexandriam quinq; milibus stadiorum solstitii die medio nullā umbram iaci: Puteumq; eius experimēti gratia factum totum illumi- nari. Ex quo apparere solem illi loco supra uerticem esse: qd̄ etiā in india supra flumen hyspa- sin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Cōstatq; in berenice urbe troglodytarū & inde stadiis quat- tuor milibus octingentis. xx. eadem gente in Ptolemaide oppido quod in margine rubri maris ad pri- mos elephantorum uenatus conditum est. Hoc idem ante solstitiū quadrigenis quinque diebus totidēq; postea fieri: & per eos nonaginta dies in meridiē umbras iaci. Rursus in meroe insula quæ est caput gen- tis æthiopum quinq; milibus stadiorum & syene in amne nilo habitat bis anno absumi umbras sole duodeuicesimam tauri partem & quartādecimam leonis obtinente. In india gente oretū mons est ma- leus nomine: iuxta quē umbræ æstate in austrum: hyeme ad septētrionem iaciuntur. Quidecim tantū noctibus ibi apparet septētrio. In eadē india patalis celeberrimo portu sol dexter oritur. Vmbræ in mer- ridiem cadunt. Septētrionem ibi Alexandro morate annotatum prima tantū noctis parte aspici Onesi- critus dux eius scripsit. Quibus in locis in die umbræ non sint septētrionem non conspici: & ea loca ap- pellari ascia: nec oras dinumerari ibi. Vbi bis anno umbræ: & ubi in contrarium. CA. LXXVI.

T in tota troglodyrice umbras bisquadraginta quinq; diebus in anno Eratostenes in cōtrariū cadere prodidit. Vbi longissimus dies: & ubi breuissimus. CA. LXXVII.

It fit ut uario lucis incremento in meroe longissimus dies. xii. horas equinoctiales & octo par- tes unius horæ colligat. Alexandria uero. xiiii. horas. In Italia. xv. In britania. xvii. ubi æstata lu- cidæ noctes haud dubie repromittūt id: quod cogit ratio credi. Solstitialibus diebus acceden- te sole propius uerticem mundi angusto lucis ambitu subiecto terræ continuos dies haberi senis men- sibus: noctesq; e diuerso ad brunam remoto. Quot fieri in insula tyle pythias massiliēsis scripsit: sex die- rum nauigatione in septētrionem a britania distante. Quidam uero i Noma quæ distat a Camalduno britaniæ oppido circiter ducentis milibus affirmant.

Item de horologio.

CA. LXXVIII.

Mbrarum hanc rationem & quam uocant gnomonicē inuenit Anaximenes milesius Anaxi- mandri de quo diximus & Taletis discipulus: primusq; horologium quod appellant scioteri- con lacedemone ostendit. Quomodo dies obseruentur. CA. LXXIX.

Plum diem alii aliter obseruauere. Babyllonii inter duos solis exortus. Athenienses inter duos occasus. Vmbri a meridie in meridiem. Vulgus omne a luce ad tenebras. Sacerdotes roma- ni & qui diem diffinire ciuilem: item ægyptii & Hipparchus a media nocte i mediam. Mino- ra autem interualla esse lucis inter ortus solis iuxta solstitia q̄ equinoctia apparet: quia positio signiferi

SECVNDVS

circa media sui obliquior est: iuxta solstitium uero rectior.

Differentiæ gentium & ratio.

CA. LXXX.

c Ontexenda sunt his cælestibus nexa causis. Namq; æthiopas uicini syderis uapore torren: adu-
stisq; similes gigni: barba & capillo uibrato non est dubium. Et aduersa plaga mundi atq; gla-
ciali candida cute esse gentes flauis pmissas crinibus. Truces uero ex cæli rigore has & illas mo-
bilitates habentes. Ipsorumq; crinium argumēto illis in supera succum reuocari natura uaporis. His in
inferas partes depelli humore deciduo. Hic graues feras: illic uarias effigies animalium prouenire & ma-
xime alitum: & i multas figuras gigni uolucres. Corporum autem proceritatem utrobique: illic ignium
nisu: hic humoris alimento. Medio uero terræ salubris utrinque mixtura: fertilis ad omnia tractus: modi-
cus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles: sensus liquidus: ingenia sæcunda:
totiusq; naturæ capacia. Iisdem imperia quæ nunq; extimis gentibus fuerint: sicut ne ille quidem his pa-
ruerint auulsæ ac pro immanitate naturæ urgentis illas solitaria.

De motu terræ.

CA. LXXXI.

b Abyloniæ placita motus terræ hiatusq; & cætera oia ut syderum existimant fieri. Sed illorū
trium quibus fulmina assignant. Fieri autem hæc meantium cū sole aut cōgruentiū: & maxi-
me circa quadrata mundi. Præclara quædā esse & immortalis i eo (si credimus) diuitias perhibe-
tur Anaximandro miletio physico: quæ ferunt lacedæmoniis prædixisse: ut urbem ac tecta custodirēt. In-
stare. n. motū terræ. Et tum urbs tota eorū corruit. Et taygeti mōtis magna pars ad formā puppis emi-
nens abrupta cladē insuper eā ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia cōiecta-
tio: sed & illa diuina. Haustu aquæ e puteo præsensisse ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si uera sunt
q̄tum a deo tandem uideri possunt tales distare dum uiuant: Et hæc quidem arbitrio cuiusq; existimā-
da relinquātur. Ventos in causa esse non dubium reor. Neq; n. unq̄ intremiscunt terræ nisi sopito mari:
cælog; adeo trāquillo ut uolatus auium non pendeant subtracto omni spiritu q̄ uehit: nec unq̄ nisi post
uentos cōditos. s. in uenas & cauernas eius occulto afflatu. Neq; aliud ē i terra tremor q̄ in nube tonitruū
Nec hiatus aliud: q̄ cum fulmen erumpit incluso spiritu luctantes: & ad libertatem exire nitente.

De terræ hiatus.

CA. LXXXII.

u Arie itaq; quatitur: & mira edūtur opera: alibi prostratis mœnibus: alibi hiatu profundo hau-
stis: alibi egestis molibus: alibi emissis amnibus: nōnunq̄ etiam ignibus calidis ue fontibus: ali-
bi aduerso fluminum cursu. Præcedit uero comitaturq; terribilis sonus: alias murmur simili-
us mugitibus aut clamori humano armorum ue pulsantium fragori: p̄ o qualitate materiæ excipietis
formaq; uel cauernarum uel cuniculi: per quem meat exilius grassante in angusto eodem rauco: in re-
curuis resultant: in duris feruente: in humidis fluctuante & stagnantibus. Item feruente contra solida.
Itaq; & sine motu sæpe editur sonus: nec simplici modo quatitur unq;: sed tremit uibratq;. Hiatus uero
alias remanet ostendens quæ sorbuit: alias occultat ore compresso. Rursusq; ita iducto solo ut nulla ue-
stigia extēt urbibus plerumq; deuoratis agrorumq; tractu hausto. Maritima autem maxime quatun-
tur. nec montosa tali modo carent. Exploratum est mihi alpes apēninas sæpius tremisisse. Et autumnō
ac uere terræ crebrius mouentur: sicut fiunt fulmina. Ideo galliæ & ægyptus minime quatunt: quoni-
am hic æstatis causa obstat: illic hyemis. Item noctū sæpius q̄ interdiu. Maximi autem futuri signa mo-
tus existant hi matutini uespertiniq;: sed propinqua luce crebri. Interdiu autem circa meridiem fiunt: &
solis lunæq; defectu: quoniam tempestates tunc sopiūtur. Præcipue uero cum sequitur hymbre æstus
hymbresue æstus.

Signa motus futuri.

CA. LXXXIII.

n Auigantes uero sentiunt non dubia coniectura: sine flatu intumescēte fluū subito: aut qua-
tiente ictu. Intremunt uero & in nauibus posita æque q̄ in edificiis: crepitug; p̄nuntiant. Quin
& uolucres non impauideæ sedent. Est & in cælo signum: præceditq; motu futuro aut iterdiu
aut paulo post occasum sereno ceu tenuis lineæ nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis tur-
bidior aqua: nec sine odoris tedio.

Auxilia contra motus futuros.

CA. LXXXIII.

f Icut & iisdem est remedium: quale cloacæ & crebri specus præbēt. Præconceptum enim spiri-
tum exhalant: quod in certis notatur oppidis: quæ minus quatuntur crebris ad purgandam
eluuiem cuniculis cauata. Multoq; sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut neapoli i ita-
lia intelligitur parte eius quæ solida est ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices: an-
guli quoq; parietum: pontesq; alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxa qua-
tiuntur. Magna differētia est & in ipso genere motus. Pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum
est cum uibrat crispante ædificiorum crepitu: & cum intumescit assurgens: alternog; motu residet ino-
xium: & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant: quoniam alter motus alteri renititur. Vndan-
tis: inclinatio & fluctus moræ quædam uolutatio infesta est: aut cum in unam partē totus se motus im-
pellit. Desinūt autem tremores cum uentus emerfit. Sin uero durauere: non ante q̄draginta dies sistun-
tur. Plerūq; & tardius: utpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint.

Portenta terrarum semel uisa.

CA. LXXXV.

f Actum est & hoc semel: quod equidem in hetruscæ disciplinæ uoluminibus inueni. ingens ter-
rarum portentum. L. Martio. Sex. Iulio cons. in agro mutinensi. Nāq; montes duo inter se con-
currerunt crepitu maximo assultantes recedentesq;: iter eos flamma fumog; in cælum exeun-

LIBER

te interdiu spectāte e uia æmilia magna equitum Romanorum familiarum & uiatorum multitudine. Eo concursu uillæ omnes elix. Animalia permulta quæ intra fuerant exanimata sunt anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ italiæ fuerit q̄ ciuile. Non minus mirum ostētum & nostra cognouit ætas anno Neronis principis supremo: sicut in rebus eius exposuimus pratis oleisq̄ iter cedente uia publica in contrarias sedes transgressis in agro marrucino p̄diis Vectii Marcelli equitis Romanis Neronis procurantis.

Miracula terræmotus.

CA. LXXXVI.

f lunt simul cum terræmotu & inundationes maris eodem uidelicet spiritu infusi: aut residētis sinu recepti. Maximis terræ memoria mortalium extitit motus Tyberii Cæsaris principatu. xii. urbibus asiæ una nocte prostratis. Creberrimus punico bello intra eundem annū septies atq̄ quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidē anno ad thrasimenū lacū dimicantes maximū motū neq̄ poeni sentire nec Romani. Nec uero simplex malum aut in ipso tātum motu periculum est. Sed par aut maius ostentum nunq̄ urbs Roma tremuit ut non futuri euentus alicuius id p̄nuntium esset.

Quibus locis maria recesserint.

CA. LXXXVII.

e Adem nascentium causa terrarum est cum idem ille spiritus attollendo potens solo non ualet erumpere. Nascentur enim: nec fluminum tantum inuectu sicut echinades insulæ ab acheloo amne cōuectæ: miroq̄ pars ægypti a nilo. In quā a pharo īsula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus. Nec recessu maris sic ut idem circeis. Quod accidisse & in ambraciæ portu decem milium pas. interuallo & atheniensium quinq̄ milium ad pyræum memoratur. Et ephesi ubi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidem si credimus mare fuit supra mēphin usq̄ ad æthiopum montes. Itemq̄ a planis arabix mare circa ilium & tota teuthrani. quaq̄ campos intulerit meander.

Ratio insularum enascentium.

CA. LXXXVIII.

n Ascuntur & alio modo terræ. ac repente in aliquo mari emergūt uelut paria secum faciēte natura: quæq̄ hauserit hiatus alio loco reddente.

Quæ & quibus temporibus enatæ sunt.

CA. LXXXIX.

c Laræ iam pridem insulæ delos & rhodos memoriæ p̄duntur enatæ. Postea minores ultra melo: anaphe: inter lenum & hellepontū nea: inter lebedum & theon alone: inter cycladas olympiadis. cxxxv. anno quarto thera & therasia. Inter easdem post annos. cxxx. hiera eademq̄ automate. Et ab ea duobus stadiis post annos. cx. ī nostro æuo. M. Iunio Syllano & L. Balbo cōs. ad. viii. idus iulii thia.

Quas terras interruperint maria.

CA. XC.

a Nte nos & iuxta italiam inter æolias insulas: item iuxta cretam emerfit e mari mille quingentum passuum una. Cum calidis fontibus altera olympiadis. cxliii. anno tertio ī thusco sinu flagrans hæc uiolēto cum flatu. Proditur quoq̄ memoriæ magnā circa illam multitudinem piscium fluitantem confestim expirasse quibus ex iis cibus fuisset. Sic & pythecusas ī cāpano sinu fuerunt ortas. Mox in iis montē epopon cū repēte flāma ex eo emicuiisset cāpestri æquatū planitiæ. In eadem & oppidum haustū. p̄fundo: aliq̄ motu terræ statinā emerfisse. Et alio. puolutis mōtibus insulam extitit se p̄chitam. Nāq̄ & hoc modo insulas rex natura fecit. Auellit siciliā italiæ: cyprū syriæ: euboeam boetix: euboeæ Atlantem & macriam: belbicum bithyniæ: leucosiam syrenum promontorio.

Quæ insulæ continenti adiunctæ.

CA. XCI.

r Vrsus abstulit insulas mari iūxitq̄ terris. Antistam lesbos: zephyriū halicarnaso: ethusam mindo: domiston & perienem mileto: arthemisiā parthenio promontorio: hybanda quondam insula ionix. cc. nūc a mari abest stadiis. Syriten ephesus ī mediterranea habet. Derafidas & sophoniam uicinam ei magnesia. Epidaurus & oricon insulæ esse defierunt.

Quæ terræ motu mari permutatæ.

CA. XCII.

i N totum abstulit terras primum omnium ubi atlanticum mare est (si Platoni credimus) ī medio spatio. Mox interno: quæ uidemus hodie mersam acarnaniam ambracio sinu: achaiā corinthio: europam asiamq̄ p̄p̄ontide & ponto. Ad hoc perrupit mare leucada: antirrhū: hellepontum: bosphoros duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt.

CA. XCIII.

a Tq̄ ut sinus & stagna præteream: ipsa se condens terra deuorauit. Cybotum altissimum montem cum oppido curite: siphylum in magnesia. Et prius in eodem loco clarissimam urbē quæ tantalis uocabatur. Galanis & Camales urbium in phœnice agros & cum ipsis phēgiū æthiopix iugum excelsissimum: tanq̄ non infida grassarentur & littora.

Quæ urbes haustæ sint a mari.

CA. XCIII.

p Yrrham & antistam circa meotin pontus abstulit. Elicen & buram sinus corinthius: quarum in alto uestigia apparent. Ex insula cæa amplius. xxx. milia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit. Et in sicilia dimidiam tyndarida urbem ac quicquid ab italia deest. Si militer in boetia & eleusina.

De Piaculis.

CA. XCV.

m Orus enim uero terræ fileantur & quicquid est: ubi saltē busta urbiū extāt. Simul ut terræ miracula potius dicamus quā scelera naturæ. Et hercule non cælestia enarratu difficiliora fuerit. Metallorum opulentia tā uaria: tā diues: tam fœcunda: tot sæculis suboriens: cum tantū quod tidie orbe toto populent ignes: ruina: naufragia: bella: fraudes: tantum uero luxuria & tot mortales cōterant. Gemmarum pictura tam multiplex. Lapidum tam discolors maculæ. Interq̄ eos candor alicuius præter lucem oīa excludens. Medicatorum fontium uis. Ignium tot locis emicantium perpetua tot

SECVNDVS

tot sæculis incendia. Spūs lætales alibi: aut scrobibus emissi: aut ipso loci situ mortiferi. Alibi uolucris
tātum ut soraſte uicino urbi tractu. Alibi præter hoīem cæteris animantibus: nōnunq̃ & homini: ut in
ſiueſſino agro & puteolano ſunt: quæ ſpiracula: alii charoneas ſcrobis mortiferum ſpiritu exhalantes.
Item in hirpinis anſacti ac merphitiis eundē locum: quem qui intrauere moriūtur. Simili modo hiara/
poli in aſia matris magne tantum ſacerdoti innoxium. Alibi fatidici ſpecus: quoq̃ exhalatiōe temulentū
futura præcinunt: ut delphis nobiliſſimo oraculo. Quibus in rebus quid poſſit aliud cauſæ afferre mor/
taliū quiſpiam: q̃ diſfuſæ per oēm naturæ ſubinde aliter atq̃ aliter numen erumpens.

De terris ſemper trementibus.

CA. XCVI.

Vadam uero terræ ad ingreſſus tremunt: ſicut in gabinenſi agro nō procul urbe Roma iuge/
ra ferme ducenta equitātium curſu. De inſulis ſemper fluctuantibus. CA. XCVII.
Imiliter in reatino quædam inſulæ ſemper fluctuant: ſicut in agro cecubo: & eodē reatino mu/
tinenſi: ſtationeſi: in uadimonis lacu: & ad cutilias aquas opaca ſilua: quæ nunq̃ die ac noctu eo/
dem loco uiſitur. In lydia quæ uocantur calamina: nō uentis ſolum: ſed etiā contis uel quoli/
bet impulſu multorum ciuium mithridatico bello ſalus. Sūt & in nymphæo parua ſaltæres dictæ: quo/
niā i ſymphoniæ cātu ad icſus modulātū pedū mouētur. In tarquinēſi lacu magno Italiae duo nemora
circūferunt nunc triquetra figurā edētes: nūc rotundam cōplexu uētis impellētibus: q̃ dratam nunq̃.

*ianus i ij claudij uxor
locu*

Quibus in terris non pluat: & acruata terræ miracula & cæterorū elementorū. CA. XCVIII.
Elebre ſanum habet Veneris paphos: in cuius quādā aream nō impluit. Item i ea oppido troa/
dis circa ſimulacrū Mineruæ In eodem relicta ſacrificia non putreſcunt. Iuxta harpaſa oppidū
aſiæ cautes ſtat horrēda: uno digyto mobilis. Eadē ſi toto corpore impellat reſiſtens. In rauro/
rum peninſula i ciuitate paraſino terra eſt qua ſanātur omnia uulnera. At circa aſſon troadis lapis naſci/
tur, quo conſumuntur omnia corpora: ſarcophagus uocatur. Duo ſunt montes iuxta flumē indum: al/
teri natura eſt ut ferrum omne teneat: alteri ut reſpuat. Itaq̃ ſint clauī in calciamento: ueſtigia auelli i al/
tero non poſſe: in altero ſiſti. Locris & crotone peſtilentiam nunq̃ fuiſſe: nec ullo terræ motu laborarum
annotatū eſt. In lycia uero ſemp a terræ motu. xl. dies ſerenos eē. In agro harpauo frumentum ſatu non
naſciſ. Ad aras mutias i ueiente & apud tuſculanū. & in ſilua ciminia loca ſunt i qbus i terrā depacta nō
extrahūtur. In cruſtumino natum ſœnum ibi noxiū: extra ſalubre eſt. Et de aquarum natura com/
plura dicta ſunt.

Qua ratione æſtus maris accedant & recedant.

CA. XCIX.

Ed æſtus maris accedere & reciprocare maxime mirum eſt. Pluribus quidem modis accidit.
Verum cauſa in ſole lunaq̃: Bis inter duos exortus lunæ affluunt: biſq̃ remeant uicenis qua/
terniſq̃ ſemper horis. Et primum attollente ſecum ea mundo intumeſcentes. Mox a meridiana
no cæli faſtigio uergente in occaſum reſidentes. Rurſuſq̃ ab occaſu ſubter cæli ima & meridiano cōtra/
ria accedente inundates. Hic donec iterū exoriantur ſe ſorbētes. Nec unq̃ eodem tempore quo pridie re/
fluit: ut ancilante ſydere trahenteſq̃ ſecum auido hauſtu maria: & aſſidue aliunde q̃ pridie exoriente pa/
ribus tamen iteruallis reciproci: ſeniſq̃ ſemper horis nō cuiuſq̃ diei aut noctis aut loci: ſed æquinoctia/
libus: ideoq̃ inæquales uulgarium horarum ſpatio utcumq̃ plures in eas aut diei aut noctis illarū men/
ſuræ cadunt: & æquinoctio tantum pares ubiq̃. Ingens argumentum plerunq̃ lucis ac uicis etiam diur/
næ hebetes eſſe qui negēt ſubtermeare ſydera: ac ruriſ eadem reſurgere: ſimilem q̃ terris immo uero
uniuerſæ naturæ & inde faciē in iſdem ortus occaſuſq̃ operibus non aliter ſub terra manifeſto ſyde/
ris curſu alio ue effectū: q̃ cum præter oculos noſtros ſeratur. Multiplex etiam num lunaris differentia:
primumq̃ ſeptenis diebus. Quippe modici noua ad diuiduam æſtus. Pleniores ab ea exeundant: plena
pro maxime feruent. Inde mitescunt. Pares ad ſeptimam primi. Iterumq̃ alio latere diuidua augētur.
In coitu ſolis pares. Plane eadem aquilonia & a terris longius recedente mitiores q̃ cum i aſtros digreſ/
ſa ppriore niſu uim ſuam exercet. Per octonos quoq̃ annos ad principia motus & paria incrementa cen/
teſimo lunæ reuocantur ambitu: augente ea cuncta ſolis annuiſ cauſis duobus æquinoctiis maxime tu/
mentes & autumnali amplius q̃ uerno. Inanes uero bruma & magis ſolſtitio. Nec tamen in ipſis quod
dixi temporum articulis ſed paucis poſt diebus: ſicuti neq̃ in plena aut nouiſſima ſed poſtea: nec ſtatim
ut lunam mundus oſtēdat: occultet ue: aut media plaga declinet: uerum fere duabus horis æquinoctia/
libus ſeruis: tardiore ſemper ad terras omnium quæ geruntur in cælo effectū cadēte q̃ uiſu ſicuti fulgu/
ris & tonitruī & fulminum. Omnes enim æſtus in oceano maiora integunt ſpatia inundantq̃ q̃ in re/
liquo mari. ſiue quia totum i uniuerſitate animoſius eſt q̃ in parte: ſiue quia magnitudo aperta ſyderis
uim laxæ craſſantis efficacius ſentit eadem anguſtiis arcenſibus. Quæ de cauſa nec lacus nec amnes ſimi/
liter mouentur. Octogenis cubitis ſupra britaniā intumeſcere æſtus Pytheas maſſilienſis auctor eſt.
Interiora autem maria clauduntur ut portu. Quibusdam tamē in locis ſpatioſior laxitas ditioni patet.
utpote cum plura exempla ſunt in tranquillo mari: nulloq̃ uelorum impulſu tertio die ex italia perue/
ctorum uticam æſtu feruente. Circa littora autem magis q̃ in alto deprehendūtur hi motus: quoniam
& in corpore extremo pulſum uenarum ideſt ſpiritus magis ſentiunt.

Vbi æſtus extra rationem.

CA. C.

N pleriſq̃ tamen æſtuariis propter diſpares ſyderum in quoq̃ tractu exortus diuerſi exiſtunt
æſtus tempore non ratione diſcordes: ſicut in ſyrtibus. Ex quorundam tamen priuata natura
eſt: uelut taurominitani erupi. Sæpius & in eubœa ſepties die ac nocte reciprocates. Aëſtus idē
triduo in menſe conſiſtit ſeptima. Octaua: nonaq̃ luna. Gadibus qui eſt delubro Herculis pximus fons

inclusus ad putei modum alias simul cum oceano augetur: minuiturque: alias uero utrunque contrariis temporibus. Eodem in loco alter oceani montibus consentit. In ripa bethys oppidum est: cuius putei crescente aestu minuuntur: augescunt decedente mediis temporum immobiles. Eadem natura in hispania oppido uni puteo: ceteris uulgaris. Et pontus semper extra meat in propontidem: introrsus in pontum nunquam refluxo mari.

Miracula maris.

CA. CI.

Mnia plenilunio maria purgantur: quaedam & stato tempore. Circa Messaniam & milas similia expuuntur in littus purgamenta. unde fabula solis boues ibi stabulari. His adde: ut nihil quod equidem nouerim praeteream. Aristoteles nullum animal nisi aestu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multum in gallico oceano: & duntaxat in homine compertum.

Quae potestas lunae & terrena & marina.

CA. CII.

Vo uera coniectatio existit haud frustra spiritum sydy lunae existimari. Et hoc esse quod terras saturet: accedensque corpora impleat: abscedensque inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchyliis: & maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit. Sed & sanguinum hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui. Frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicemus) sentire non omnia eadem penetrare ui.

Quae solis & quare salsum mare.

CA. CIII.

Taque solis ardore siccatur liquor. & hoc esse masculum sydy accepimus torrens cuncta sorbesque. Sic mari late patenti saporem incoquifalis: aut quia exhausto inde dulci tenuique quod facillime trahat uis ignea: omne asperius crassiusque liquatur. Ideo summam aequoque aquam dulciorem profundam. Hanc esse ueriores causam asperi saporis: quod mare terrae sudor sit aeternus: aut quia plurimum ex arido misceatur illi uapores: aut quia terrae natura medicatas aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio siciliæ tyranno cum pulsus est ea potentia accidisse prodigium: ut uno die in portu dulcesceret mare.

Item de natura lunae.

CA. CIIII.

Contrario ferunt lunae foemineum ac molle sydy atque nocturnum soluere humorem: & trahere non auferre. Id manifestum est quod ferarum occisa corpora in tabem uisu suo resoluat: somnoque sopitis torporem contractum in caput reuocet. Glaciem refundat: cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturae uices: semperque sufficere aliis syderum elementa cogentibus: aliis uero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunae alimentum esse sicut in marinis solis.

Vbi altissimum mare.

CA. CV.

Altissimum mare. xv. stadiis Fabianus tradit. Alii in ponto ex aduerso coraxorum gētis uocant bathea potius. tricentis fere a continenti stadiis in mensam altitudine maris tradunt uadis nunquam reptis.

Miracula aquarum fontium & fluminum.

CA. CVI.

Irabilius id faciunt aquae dulces iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur leuiiores haud dubie. Ideo & marinae quarum natura grauior magis inuenta sustinet. Quedam uero & dulces inter se supermeant alias. Ut in fucino lacu inuectus amnis: in lario abdua in uerbano ticius: in benaco mintius: in leuino olliis: in lemano rhodanus. Hi trans alpes superiores in italiam multorum militum transitu hospitales suas tantum nec largiores quam intulere aquas euehentes. Proditum hoc & in oronte amne syriae multisque aliis. Quidam uero odio maris ipsa subeunt uada: licet Aretusa fons syracusanus in quo redduntur iacta in alpheum: qui per olympiam fluens peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras rursusque redduntur. Lycus in asia. Erasinus in argolica. Tigris in mesopotamia. Et quae in Aesculapii fonte athenis immerfa sunt in phalerico redduntur. Et in atinate campo fluuius merfus post. xx. milia passuum exit. Et in aquileiensis timauus. Nihil in asphaltite iudaeae lacu qui bitumen gignit mergi potest. Nec in armeniae maioris aritissam. Is quidem introrsus pisces alit. In salentino iuxta oppidum maduriam lacus ad margines plenus: neque exaustis aquis minuit: neque infusus auget. In ciconum flumine & in piceno: lacu uelino lignum deiectum lapideo cortice obducitur. Et in furio colchidis flumine adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integret cortex. Similiter in flumine silari ultra furrerum non uirgulta modo immerfa: uerum & folia lapidescunt alias salubris potus eius aqua. In exitu paludis reatinæ saxum crescit. Et in rubro mari oleae uirentesque frutices enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. Idque etiam in iugis alpium ipsorum in mari: & inter italiam & enariam ut in baiano sinu: & in liri fluuiio multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis ut ad chelidonias insulas & arabum: & in gaditano oceano. Patauinorum aquis calidis haerbae uirentes innascuntur: pisianorum ranæ. Ad uetulonios in hettruria non procul a mari pisces. In casinate fluuius appellatur scatebra frigidus abundantior aestate. In eo ut in archadiae stymphali enascuntur aquatiles muscoli. In dodone iouis fons cum sit gelidus: & immerfas faces extinguit: si extinctae admoueantur accendit. Idem meridie semper deficit: qua de causa anapaumenon uocant. Mox incrementum ad medium noctis exuberat. Ab eo rursus sensim deficit. In illyriis supra fontem frigidum expansae uestes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdum frigidus: noctibus feruet. in troglodytis fons solis appellatur dulcis: & circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons mediis diebus aestiuis uelut iter quiescens semper aret. In tenedo insula fons semper a tertia noctis hora in sexta ab aestiuo solstitio exundat. Et in delo insula inopus fons eodem quo nilus modo: ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra timaum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis: qui pariter cum aestu maris crescunt minuunturque. in agro pitinate trans

SECVNDVS

apenninum fluuius nouanus omnibus solstitiis torrens bruma ficitur, in falisco clitumni amnis aqua potata candidos boues facit, in boetia amnis melas oues nigras, Cephisus ex eodem lacu profluens albas rursus nigras penitus: ruffasq; iuxta. ilium Xantus: unde & nomē amni, in ponto fluuius astaces irrigat campos i quibus pasta oues nigro lacte æque gentes alunt, in reatino fons neminia appellatus alio atq; alio loco exoritur annonæ mutationem significans, Brundusii in portu fons incorruptas præstat aquas nauigantibus, Lyncestis aqua quæ uocatur acidula uini modo remulentos facit, Ita in paphlagonia & in agro caleno, In andro insula templo Liberi patris fontem nonis ianuariis semper uini sapore fluere Mutianus ter conf. credit, Dios techosia uocatur, Iuxta nonacrin archadiæ stix nec odore differens nec colore epota illico necat, Item in berofo taurorum colle tres fontes sine remedio sine dolore mortiferi, In carinensi hispaniæ agro duo fontes iuxta fluunt: alter omnia respuens: alter absorbens, In eadem gente alius aurei coloris omnes ostendit pisces nihil extra illam aquā cæteris differentes, In commensi iuxta larium lacum fons largus horis singulis semper itumescit ac residet: in cynonia insula ante lesbum fons calidus uere tantum fluit, Lacus sinnanus in asia circūnascente ab synthio inficitur, Colophone in Appollinis clarii specu lacuna est: cuius potu mira redduntur oracula bibetium breuiore uita, Amnes retrofluere & nostra uidit ætas, Neronis principis annis supremis sicut in rebus eius retulimus, iam omnes fontes æstate q̄ hyeme gelidiores esse quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera æs & plumbum in massa mergi: dilatata fluitare, Eiusdemq; ponderis alia sedere: alia iuehi, Onera i aqua facilius moueri, Thyreum lapidem quous grandem innatare: eundemq; comminutum mergi, Recentia cadauera ad uadū labi: intumescencia attolli, inania uasa haud facilius q̄ plena extrahi, Pluuia salinas aqua dulciores esse q̄ reliquas, Nec fieri salem nisi admixtis dulcibus, Marinas tardius gelare: & celerius accendi, Hyeme mare calidius esse: autumno falsius, Omne oleo tranquillari, Et ob id urinantes ore spargere: quoniam mitiget naturam asperam: lucemq; deportet, Niuēs in alto mari non cadere, Cum omnis aqua deorsum feratur exilire fontes: atq; etiam in ætnæ radicibus flagrantis in tantum ut quinquagena & centena milia passuū harenas flammaram globus eructet.

Ignium & aquarum iuncta miracula & de maltha.

CA. CVII.

Amq; & ignium quod est naturæ quartum elementum reddamus aliqua miracula, Sed primum ex aquis, in comagene urbe famosata stagnum est emittens limum maltham uocāt flammantem, cum quid attingit solidi adhæret, Præterea tactus sequitur fugientes, Sic defendere muros oppugnante Lucullo: flagrabatq; miles armis suis, Aquis etiam accenditur, Terra tantum restitui docuere experimenta.

De naptha.

CA. CVIII.

Imilis est naturæ naptha: ita appellatur circa babyloniam: & in austagenis parthiæ profluens bituminis liquidi modo, Huic magna cognatio ignium: transiliuntq; protinus in eam undecunque uisam, Ita ferunt a Media pelicem crematam, postquā sacrificatur ad aras accesserat corona igne rapta.

De semper ardentibus locis.

CA. CIX.

Erum in montium miraculis ardet ætna noctibus semper: tātq; æuo igniū materia sufficit, Niuālis hybernīs temporibus: egestumq; cinerem pruinis operiens, Nec in illo tantum natura scuit exustionem terris denuntiās, Flagrat in phaselide mons chimæra: & quidem immortalis diebus ac noctibus flamma, Ignem eius accendi aqua: extingui uero terra aut sceno Gnidius Ctesias tradit, Eadem in lycia ephesti montes teda flammante tacti flagrant adeo: ut lapides quoq; riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant: aliterque ignis ille pluuiis, Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos riuos igniū sequi narrant, Flagrat in bactris cophati noctibus uertex, Flagrat in medis & cestia gente confinio perfidis, Susis quidem ad turrim albam, xv. caminis maximo eorum, Et interdū campus babylonæ flagrat quadam ueluti piscina iugeri magnitudine, Item æthiopum iuxta hesperium montem stellarum modo campi nocte nitent, Similiter in megaloponitanorum agro tametsi internus sit ille iucundus: frondemque densi supra se nemoris non adurens: & iuxta gelidum fontem semper ardens Nympheti crater dira apolloniatis suis portendit ut Theopompus tradidit, Augetur hymbribus: egeritq; bitumen temperandum fonte illo ingustabili: alias omni bitumine dilutius, Sed quis hæc miret? In medio mari hiera insula ardet, Aeolia insula iuxta italiam cum ipso mari arsit per aliquos dies sociali bello: & donec legatio senatus piauuit: Maximo tamen ardet incendio theonochema dictum æthiopū iugum, Torrentesq; solis ardoribus flammās egerit, Tot locis tot incendiis rerum natura terras cremat.

Ignium per se miracula.

CA. CX.

Ræterea cum sit huius unius elementi ratio foecunda: seq; ipsa pariat: & minimis crescat sint illis: quid fore putandum est in toto rogis terræ? Quæ est illa natura quæ uoracitatem auidissimam in toto mundo sine damno sui pascit? Addantur iis sydera innumera ingensq; sol, Addantur humani ignes: & lapidum quoq; insiti naturæ: attrita inter se ligna: iam nubium & origines fulminum, Excedit profecto omnia miracula ullum diem fuisse: quo non cuncta conflagrarent: cum specula quoq; concaua aduersa solis radius facilius etiam accendantur: q̄ ullus alius ignis, Quid q̄ innumerales partus sed naturales scatent? In nymphæo exit e petra flamma: quæ aqua accenditur, Exit & ad aquas scantias, Hæc quidem inualida cum transit: nec longe in alia durans materia, Viret & æterno hūc fontem igneum contexens fraxinus, Exit in mutinensi agro statis uulcano diebus, Reperitur apud au-

LIBER

stores subiectis ariciæ aruis si carbo deciderit ardere terram. In agro sabino & sidicino unctum flagrare lapidem. In selétino oppido. Inatium imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammâ existeret. In lacinia iunonis ara sub diuo sita cinerem immobilem esse perflantibus undiq; pcellis. Quin & repentinos ignes existeret & in aquis. Et i corporibus etiam humanis emicuisse. Trasimenum lacum arsisse totum. Seruio Tullio dormienti in pueritia ex capite flammam emicuisse. L. Martium in hispania interemptis Scipionibus concionantem & milites ad ultionem exhortâtem arsisse simili modo Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturæ festinat legentium animos per totum orbem ueluti manu ducere.

Terræ uniuersæ mensura longitudo & latitudo.

CA. CXI.

Ars nostra terrarum de qua memoro ambiente (ut dictum est) oceano uelut innatas longissime ab ortu & ab occasu pater: hoc est ab india ad Herculis columnas gadibus sacratas octuagies quinquies centena septuaginta octo milia passuum ut Artemidoro placet auctori. Vt uero Isidoro nonagies octies & decem & octo milia Artemidorus adiicit amplius a gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium artabrum: quo longissime frons procurrit hispaniæ octingenta milia nonaginta unum. Id mensuræ duplici currit uia. A gange amne hostioq; eius quo se in eum oceanum effundit per indiam parthienensq; ad myriandrum urbem syriæ in issico sinu positam quinquagies bis quindecim passuum decem & nouem. Inde proxima nauigatione cyprum isulam pataram lyciæ rhodum astypalæam in carpacio mari in isulas laconicæ tænarum. Lylibeum siciliæ. Caralium sardinia tricies quater quinquaginta milia. Deinde gades quadragies bis quinquaginta milia. Quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octogies quinquies septuaginta octo milia passuum. Alia uia quæ certior itinere terreno maxime patet a gange ad euphratem amnem quinquagies centena milia passuum & xviii. Inde cappadociæ in mazaca. cc. milia. xliiii. inde per phrygiam: cariam: ephesum: quadringenta milia passuum. xviii. Ab epheso per ægeum pelagus delum ducenta milia. isthmû ducenta duodecim milia. Deinde terra & laconico mari & corinthiaco sinu patrans peloponnesi ducenta duo milia quingenti. Leucadem octingenta sex milia quingenti. Corcyram totidem Acroceraunia centum triginta duo milia quingenti. Brundisium octingenta sex milia quingenti. Romam. ccc. milia sexaginta. Ad alpes usq; calcincomacum uicum quingenta decem & octo milia. Per galliam ad pyreneos montes illiberiû quingenta quinquaginta sex milia. Ad oceanum & hispaniæ horam trecenta triginta duo milia. Traiectu gadis septem milia quingenti. Quæ mensura Artemidoro attestante nonaginta efficit sexaginta nouem. Latitudo autem terræ a meridiano situ ad septentrionem dimidio fere minor colligitur: quinquaginta quattuor milium sexaginta duo. Quo palam fit quantum & hinc uapor abstulerit: & illinc rigor. Neq; enim deesse arbitror terris: aut non esse globi formam. Sed inhabitabilia utrinq; incomperta esse. Hæc mensura currit a littore æthiopici oceani: qua modo habitatur ad mereon quingenta quinquaginta milia. Inde alexandriam duodecim milia quinquaginta. Rhodum quingenta octogintaria. Gnidum octoginta quattuor milia quingenti cum. xxv. M. Samum. c. M. Chium octoginta quattuor. M. Mitilenen. lxxv. M. Tenedon. xxviii. M. Sigæum promontorium. xii. M. quingenti. Os ponti. cccxii. M. d. Carabin promontorium. cccl. Os mæotidis. cccxii. M. d. Ostium tanais. cclxv. M. Qui cursus compendis maris breuior fieri potest. lxxxix. M. Ab ostio tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere. Artemidorus ulteriora incomperta existimauit: cum circa tanain farmatarum gentes degere fateretur ad septentriones uersas. Isidorus adiecit. xii. M. l. usq; ad tilen: quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore q; proxime dicto spatio farmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat. Vnde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagæ multo esse maiorem arbitror. Nam & germania immensas insulas non pridem copertas cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem litterarum subtilitate: & in hac utiq; præter cæteros solers: quem a cunctis probari uideo ducentorum quinquaginta duorum milium stadium prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies cetera milia passuum. Improbum ausum: uerum ita subtili argumentatione comprehensum ut pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo & in reliqua omni diligentia mirus adiicit stadiorum paulominus. xxv. milia.

Harmonica mundi ratio.

CA. CXII.

Lia Dionysiodoro fides: neq; enim subtraham exemplum uanitatis græcæ maximum. Melius hic fuit geometrica sciëntia nobilis. Seneca diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cum secutis diebus iusta peragerent: iuuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysiodori nomine ad superos scriptam. Peruenisse eum a sepulchro ad isimam terram: esseq; eo stadiorum quadraginta duo milia. Nec defuere geometræ qui interpretarentur significare epistolam a medio terrarum orbe missam quo deorsum ab summo longissimum esse spatium: & idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est: ut circuitu esse. cc. quinquaginta quinq; milia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio quæ cogit rerum naturâ sibi ipsam congruere: addit huic mensuræ stadia septem milia: terramq; nonagesimam sextam millesimam totius mundi partem facit.

ACTENVS DE SITV ET MIRACVLIS TERRAE AQVARVM que ac syderum & ratione uniuersitatis atq; mensura. Nūc de partibus q̄q̄ infinitum id quoq; existimatur nec temere sine aliqua reprehensione tractatum. Haud ullo in genere uenia iustior est: si modo minime mirum ē hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar. Sed ut quemq; uerissimum in quaq; parte arbitror. Quoniam commune ferme omnibus fuit: ut eos quisq; diligētissime situs disceret: in quibus ipse prodebat. ideo nec culpabo aut coarguā quēq; locorum nuda nomina & quanta dabitur breuitate ponetur claritate cau- siq; dilatis in suas partes. Nūc enim sermo de toto est. Quare sic accipi ue- lim: ut sicut uidua fama sua nomina qualia fuere primordio ante ullas res gestas nuncupentur: & sic quaedam in his nomen datura q̄dem: sed mun- di rerumq; naturā. Terrarum orbis uniuersus i tres diuiditur partes: eu-

ropam: asiam: african. Origo ab occasu solis & gaditano freto: qua irrumpens oceanus atlāticus in ma- ria iteriora diffundit. Hinc intranti dextra africa est: leua: europa: inter has asia ē. Termini amnes taniae & nilus. Xii. milia passum in lōgitudinem quas diximus fauces oceani patēt: qnq; milium i latitudie a uico mellaria hispaniae ad p̄montorium africae albū auctore Turamnio Grachula iuxta genito. T. Liui- us ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderūt ubi minus. vii. M. passuum. Vbi uero plurimum. x. M. Tā modico ore tā immensa equoq; uastitas p̄ditur. Nec p̄funda altitudo miraculū minuit. Frequētes quip- pe taniae candicantis uadi carinas territant. Qua de causa limē interni maris multi eū locū appellauere. Proxima aut faucibus utrinq; impositi mōtes coercēt claustra: abila africa: europaē calpe labog. Hercu- lis metā. Quā ob causam indigenae columnas eius dei uocant credūtq; per fōssas exclusa antea admisis- se maria: & regē naturae mutasse faciem.

De europa.

CA. I.

Rimum ergo de europa altrice uictoriis oīum gentium populi: longeque terrarū pulcherrima: quā pleriq; merito non tertiā portionem fecere: ueq; aequā in duas partes ab amne tanai ad ga- ditanū fretum uerso orbe diuiso. Oceanus hoc qd dictum est spatio atlanticum mare in- fundens: & audito meatu terras quaecunq; ueniētē expauere demergēs: resistētes quoq; flexuoso litto- rum anfractu lambit europaē: uel maxime recessibus crebris excauans: sed in q̄ttuor p̄cipue siuus. Quo- rum primus a calpe hispaniae extimo (ut dictū est) monte locobrutinum usq; p̄montorium immenso ambitu flectitur. In eo prima hispania terrarū est ulterior appellata. Eadē bethyca. Mox a fine uirgitano citerior eademq; tarraconēsis ad pyreneia iuga. Vltior i duas per lōgitudinem prouicias diuiditur. Si- quidē bethycae latere septētrionali protenditur lusitania amne ana discreta. Ortus hic laminitano agro citerioris hispaniae: & modo se i stagna fundēs: modo i angustias resorbēs: aut i totum cuniculis cōdens & saepius nasci gaudēs in atlāticum oceanum effunditur. Tarraconensis aut hinc affixa pyreneo: totoq; eius a latere decurrens & simul ad gallicum oceanum hiberō mari transuersa se pandēs solorio monte & oretanis iugis carpetanisque & asterum a bethyca atq; lusitania distiguitur. Bethyca a flumine eam me- diā secante cognominata cunctas puinciarum diuiti cultu & quod i fertili ac peculiari nitore praecedit. Iuridici conuentus ei quattuor. Gaditanus: Cordubensis. Astygitanus: Hispalēsis. Oppida omnia nume- ro. clxxv. In iis colonia. viii. Municipia. viii. latio antiquus donata. xxix. Libertate. vi. Foedere. iii. Stipēdia- ria. cxx. Ex his digna memoratu aut latiori sermone dictū facilia. A flumie ana littora oceani oppidum onnoba lustraria cognominatū. Interfluētes luxia & urū mūriani mōtes. Bethys fluuius. Littus curēse inflexo sinu. Cuins ex aduerso gadis inter insulas dicēda. Promōtorium lunonis. Portus Basippo. Op- pida belon mellaria. Fretū ex atlātico mari. Cartheia tarthesos a grācis dicta. Mons calpe. Deīde littore interno oppido berbesula cū fluuiō. Item salduba oppidum uel malacha cū fluuiō foederatog. Dein me- noba cū fluuiō. Sextifirmū cognomīe iuliū. Sexi & abdera Murgis. Betycae finis. Orā eā uniuersam ori- ginis poenog existimauit. M. Agrippa. Abana autē atlātico oceano obuēsa bastulog turdulorūq; est in uniuersam hispaniam. M. Varro peruenisse hiberas & persas & poenicas celtasq; & poenos tradit. Lu- sum. n. Liberi patris ac lysam cum eo bacchātem nomē dedisse lusitaniae & Pana praefectū eius. Vniuer- sa autem quae de Hercule ac pyrene uel Saturno traduntur: fabulosa in primis ut arbitror. Bethys i tar- raconesi prouincia non ut aliqui dixere mentesa oppido sed tygeni exorients saltu: iuxta quem tradet fluuius qui carthaginensem agrum rigat ille ocior refugit Scipionis rogum uersusq; in occasum ocea- num atlanticum prouinciam adoptans petit: modicus primo: sed multorum fluminum capax: quibus ipse famam aqualq; aufert. Bethycae primum ab ossigetania infusus amoeno blandus alueo: crebris dex- tra leuaq; accolitur oppidis. Celeberrima inter hūc & oceani oram in mediterraneo segeda: quae augu- rina cognominatur. iulia quae fidentia. Virgao quae alba. Ebury quae cerialis. Iliberi qd liberini. Libida quae clausa. Stici quod iulienfes. Vesici quod fauētia: singilia: hegua: auia: ebdanum: agla: minor: hebury: castra: uinaria: epilibrium: ipho noua: illurco: & osca: elbua: succabo: nuditanum: tuati uetus. Omnia ba- stetaniae uergentis ad mare. Conuentus uero cordubensis circa flumen ipsum ossigi quod cognomina- tur laconium. Illiturgi quod forum iulium. ipasturgi quod triumphale. Sitia &. xliii. M. pas. remotum in mediterraneo. Obulco quod botificense appellatur. Mox ripepora foederatog. Sacilimartalium ono-

LIBER

bani. Et dextra corduba colonia patritia cognominata. inde primum nauigabili bethye. Oppida carbu-
lo decuma fluuius singulis eodem bethys latere incedens. Oppida hispalensis conuentus: celtiaca: uaca-
mana: acria: ilpa cognomine ilipa italica. Et a leua hispali colonia cognomine romulensis. Ex aduerso
oppidum offert: quod cognominatur iulia constantia. Virgentium quod iulii genitor. Hippo caurasiage
fluuius menoba & ipse a dextro latere infusus. Ac inter æstuaria bethys oppidum nebrissa cognomine
ueneria & colobona. Colonia asta quæ regia dicitur. Et in mediterraneo asida: quæ cæsariana. Singu-
lis fluuius in bethyn quo dictum est ordine irrumpens astigitanam coloniam alluit cognomine augu-
stam firmam: ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniae immunes tucci quæ cogno-
minantur augusta gemella. Ituci quæ uirtus iulia. Arubi quæ claritas iulia. Vrsu quæ genua urbano-
rum inter quæ fuit nunda cum Pompeii filio capta. Oppida libera astygie uetus ostippo. Stipendiaria:
callet: calucula: castragema: ilipula minor: merucra: sacrana: obucula: oningis. Ab ora uenti prope
monobam amnem & ipsum nauigabilem haud procul accolunt alontigiceli: alostigi. Quæ autem re-
gio a bethyæ ad fluuium anani tendit: extra prædicta beturia appellatur in duas diuisa partes: totidem-
que gentes. Celticos qui lusitaniam attingunt: hispalensis conuentus. Turdulos qui lusitaniam & ter-
raconensem accolunt: iura cordubam petunt. Celticos a celtiberis ex lusitania aduenisse manifestum
est sacris lingua oppidorum uocabulis: quæ cognominibus in bethyca distinguuntur. Seria quæ dici-
tur fama iulia. Vertobrige concordia iulia. Segede restitura iulia: contributa iulia. Vcultuniacum: quæ
& turiga nunc est. Laconimurgi constantia iulia. Terefibus fortunales: & callensibus emanici. Præ-
ter hæc in celtica ac imbro: arunda: arunci: turobrica: lastigi: alpesa: sisepone: serippo. Altera beturia
quam diximus turdulorum & conuentus cordubensis habent oppida non ignobilia. Arsam: mel-
lariam: mirobicam regiones osintiadis siseponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorum. Re-
gina latinorum regia. Caria cognomine aurelia. Virgia cognominata castrum iulium. Item Cæsaris sa-
lutariensis. Stipendiaria basaro: belippo: barbesulula: lacippo Besippo callet: cappagum: oleastro: icocio:
brana: farguntia: andorise. Porro longitudinem uniuersam eius prodidit. M. Agrippa. cccclxv. M. p. Lati-
tudinem. cc. lvii. M. Sed cum termini carthaginem usque procederent: quæ causa magnos errores compu-
tatione mensuræ sæpius parit. Et dum alibi mutato prouinciarum modo: alibi itinerum auctis aut di-
minutis passibus incubuere maria tam longo æuo alibi processere littora. Torfere se & fluminum aut
correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium mensuræ est: & alia meatus. Ita fit ut nulli duo cōcinant.

Bethyæ longitudo & latitudo.

CA. II.

b Ethyæ longitudo nunc a castulonis oppidi fine gadis. cccclxxv. M. & a murgi maritima ora
xxii. M. p. amplior. Latitudo a carteiana ora. ccxxiii. M. p. Agrippam quidem in tanta uiri dili-
gentia præterque in hoc opere: cura cum orbem terrarum urbi spectandum proponeret cæce er-
rasse quis credat: & cum eo Diuum Augustum. Is namque complexam ea porticum ex destinatione & cō-
mentariis. M. Agrippæ a forore eius inchoatam peregit.

Hispania citerior.

CA. III.

c Iterioris hispaniæ sicut complurium prouinciarum aliquantum uetus forma mutata est: ut
pote cum Pompeius Magnus trophæis suis quæ statuebat in pyreneo. d. cccxlvi. oppida ab alpi-
bus ad fines hispaniæ ulterioris in dicionem a se redacta testatus sit. Nunc uniuersa prouincia di-
uiditur in conuētus septem. Carthaginensem: Tarraconensem: Cæsaragustanum. Cluniensem. Astug. Lu-
censem. Bracatum. Accedunt insule quarum mentione seposita præter ciuitates contributas aliis prouin-
cia ipsa. cc. xciii. continet oppida. In iis colonias. xii. Oppida ciuium Romanorum. xiii. Latinorum uete-
rum. xviii. Foederatorum unum. Stipendiaria. cxxxii. Primi in ora bastuli: post eos quo dicitur ordie in-
tus recedentes metefani: oretani: & ad tugum carpentani: iuxta eos uaccei: uectones: & celtiberi: atreba-
ci. Oppida oræ proxima urci. Ad scriptumque bethicæ bareia regio mauietania: mox deitania. Dein conte-
stania: carthago noua: colonia: cuius a promontorio quod Saturni uocatur Cæsaream mauritaniam ur-
bem. clxxxvii. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen tader colonia immuni. Illici unde ilicitanus sinus:
in eam contribuuntur icositania: mox latinorum lucentium: dianium stipendiarium: sacro fluuius: &
quondam oppidum. Contestaniæ finis regio edetana amœno prætendente se stagno ad celtiberos rece-
dens. Valentia colonia. iiii. M. pass. a mari remota. Flumen durias: tantundem a mari sagontum ciuium
Romanorum oppidum: fide nobile flumen idubeda regio ilergoanum. Ibarus amnis nauigabili com-
mertio diues ortus in cantabris haud procul oppido iuliobrica. ccccl. M. pass. fluens. nauium. per. cclx. M.
a uia oppido capax quæ propter uniuersam hispaniam græci appellauere iberiam. Regio cossletania: flu-
men subi: colonia: Tarraco Scipionum opus sicut carthago pænorum. Regio ilergetum: oppidum su-
bur: flumen rubricatum: a quo laletani & indigetes. Post eos quo dicitur ordine intus recedentes radi-
ce pyrenei ausetani: itani: lacerani. Perque pyreneum ceretani: dein uascones. In ora autem colonia barcine
cognomine fauentia. Oppida ciuium Romanorum beturo illuro. Flumen larnum blande flumen al-
ba. Emporia geminum hoc ueterum incolarum & græcorum qui phocetium fuere soboles. Flumen
richi. Ab eo pyreneia Venus in latere pmonitio altero. xl. M. Nunc per singulos conuentus reddent in-
signia præter supradicta tarracone disceptant. populi. xliiii. quorum celeberrimi ciuium Romanorum
dertusani: bisgargitani. Latinorum ausetani: cerretani: qui iuliani cognominantur: & qui augustani: este-
tani: gerudenses: gessorienfes: teari qui iulienfes. Stipendiariorum aquicaldenses: onenses: betulonen-
ses: Cæsaragustana colonia immunis amne ibero affusa: ubi oppidum antea uocabatur saldyba. Re-

TERTIVS

gionis idetaniae recipit populos. llii. Ex his ciuium romanorum bellitanos: celsenses. Ex colonia calaturiganos: qui nascici cognominantur. Illderenses surdaonum gentis iuxta quos sicoris fluuius: oscenses regionis bassetaniae: turiaffonenses. Latinorum ueterum calscantenses: ergauiceses: gracchuritanos. leonicensis ossigerdenses. Foederatos tarrageneses. Stipendiarios arcobrienses: andologenses: arcocelitanos burfaonenses: calaguritanos: qui fabularenenses cognominantur. Complutenenses: carcenses: cinenses: cortenses: damanitanos: carnenses: illursenses: spalenses: ilumberitanos: lacetanos: iubienes: pompelonenses: segisenses. Carthaginem conueniunt populi. lxii. exceptis insularum incolis. Ex colonia accitania gemellenses & libisoca cognomine fero augustana: quibus duabus ius italiae datum. Ex colonia salariense oppidani latii ueteris castuonenses: qui caesari uenales appellantur. Setabitani qui augustani ualerienses. Stipendiariorum autem hi celeberrimi labanenses bastiani cōsaburēses: dianēses: segestani: ilorcitani: lamiatani: mensani qui & oritani mente sani qui & bastuli: oretani qui & germani cognominant: caputq; celtiberiae: segobrigenses: carpentani & tolletani: rago flumini impositi. Dein uicienses: uirgilienses. In conuentum cluniensem uarduli ducunt populos. xliii. ex quibus labanenses tantum nominare libeat Turmodigi quattuor: in quibus segisamonenses: segisamaiulenses. In eundem conuentum carietes & uennenses quinque ciuitatibus uadunt: quarum sunt uelienes: eodem peledeones celtiberorum quattuor populis quorum numantini fuere clare sicut in uace eorum. xviii. ciuitatibus inter catinenses pallatini: iacobricenses: caucenses. Nam in cantabris quattuor populis iuliobrica sola memoratur. In autrigonum decem ciuitatibus tritium & uirdouesta. Areuacis nomen dedit fluuius areua. Horum sex oppida saguntia & ibi uxama: quae nomina crebro aliis in locis usurpantur. Praeterea segouia & noua augusta termes: ipsaq; clunia celtiberiae finis. Ad oceanū reliqua uergunt uarduliq; ex praedictis & tātabrilū guntur ii astrum. xii. populi diuisi in augustanos asturica urbe magnifica in his sunt giri: pelici lācienses zoelae. Numerus omnis multitudinis ad. cclx. M. liberorum capitum. Lucensis conuentus populorum est. xvi. praeter ceucos & lebunos ignominiose ac barbarae appellationis. Sed liberorum capitum ferme. clxvi. Simili modo bracarum. xxiii. ciuitates. cclxxv. capitum: ex quibus praeter ipsos uibulos celerenos iuballi: celerini: gallegi: equisilici: querquerni: citra fastidium nominentur. Longitudo citerioris hispaniae est ad finem castulonis a pyreneo. d. Sexcēta septem. M. p. & ora paulo amplius. Latitudo a tarracone ad litus olarsonis. cccvii. E radicibus pyreni ubi cuneatur angustis inter duo maria: paulatim deinde se pandens: qua contingit ulteriorem hispaniam tantumdem & amplius latitudinem adiicit. Metallis plumbi: ferri: aeris argenti: auri tota ferme hispania scatet. Citerior & specularibus lapidibus. Berytha & minio. Sunt & marmorum lapidicinae uniuersae hispaniae. Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis reipub. latii ius tribuit. Pyreni montes Hispaniae galliaeque determinat promontorii in duo diuersa maria proiecit.

Narbonensis prouincia.

CA. IIII.

Arbonensis prouincia appellatur pars galliarum: quae interno mari: alluitur: brachata ante dicta: amne uero ab italia discreta alpiumque saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uero gallia latere septentrionali montibus gebenna & iuribus agrorum cultu uiro-
n morumque dignatione amplitudine opum nulli prouinciarum post ferenda: breuiterque italia uerius q̄ prouincia. In ora regio sardonum: intusque consuaranorum. Flumina Thelim & obrin oppida illiberis magnae quondam urbis tenue uestigium Ruscino latinorum: flumen ataxe pyreneo rubre sum p̄ means lacum. Narbo Martius decumanorum colonia. xii. M. passuum a mari distans. Flumina araris liria. Oppida decatero rara praeriacentibus stagnis agatha quodam massiliensium & regio uolcarum tectosagum: atque ubi rhoda rhodiorum fuit. Vnde dictus multo galliarum fertilissimus rhodanus fluuius ex alpi-
n bus se rapiens per remannum lacum: seguemque deferens ararim: nec minus seipso torrentem isaram & druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica. Ex his alterum hispaniense: alterum metapinum: tertium: idemque amplissimum massalioticum. Sunt auctores & heracleam oppidum in hostio rhodani fuisse ultra fossam ex rhodano. c. passibus. Marii opere & nomine insigne stagnū. Astro mela oppidum maritima auaticorum: superque campi lapidei Herculis praerlorum memoria. Regio anataliorum & intus desuuiatum canarumque. Rursus a mari tritorium & intus tricollorum. Vocon-
n tiorum & segouellannorum mox allobrogum ac in ora massilia graecorum phocensium. Foederata p̄ montorium nomine citarista portus regio clamatulicorum. Dein suelteri suprag; uerucini. In ora autē hac athenopolis massiliensiu foz; iulii octauianorum colonia: quae pacēsis appellatur: & classica amnis in ea argenteus. Regio oxibiorū ligaunorumq; super quos suebri quariates adunicantes. At in ora oppidum latinum antipolis. Regio decatiū. Amnis cema ex alpium monte cemenō p̄fus: In mediterraneo colonia arelate sextanorum: biterae septumanorum: arausio secundanorum. In agro cauarum ualē-
n tia: uienna allobrogum. Oppida latina aqua sextiae salorum: auenio cauarum: apta iulia uulgentium alibeciorum appollinarium: alba heluorum: augusta tricastinorū: antalia area bormānico macina bello carcasi uolcarum tectosagū cesserō carponthorac̄the: memiorū: ceniceses: cambolestri: qui atlanti-
n ci cognominantur. Forum Voconi: glanum Liui Leuteuani: q̄ & foroneroniēses. Nemaufum arecomi-
n cog. Piscenae ruteni sanageneses tolosani tectosagii aquitaniae cōtermini tascodunitari cononiēses umbrani. Vocōtiog; ciuitatis foederatae duo capita uasgo & lucus augusti. Oppida uero ignobilia. xix. sicut xxiii. nemaufensibus attributa. Adiecit formulae Galba ipator ex inlpinis auanticos atq; ebrodiontios quog; oppidū dinia. Lōgitudinē p̄uitiae narbonēsis. cccclxx. M. p̄. Agrippa tradit: latitudinē. ccxlviii.

*carpen thorac̄the
 Vulgo Carpent.*

Italia tyberis roma campania.

Talia dehinc primique eius ligures: mox hetruria: umbria: latium: ubi tyberina ostia: & roma terrarum caput. xvi. M. p. interuallo a mari. Volscorum postea littus: & campaniæ picentium inde: ac lucanum brutiumque: quo longissime in meridiem ab alpium pene lunatis iugis in maria excurrit italia. Ab eo græciæ ora: mox salentini: peduculi: apuli: peligni ferentani: martu-
cini: uestini: fabini picentes: galli: umbri: hetrusci: ueneti: carni: iapides: istri: liburni. Nec ignoro ingra-
ti ac segnis animi existimari posse merito: si breuiter atque in transcurso in hunc modum dicatur ter-
ra omnium terrarum alumna: eadem & parens numine deum electa: quæ cælum ipsum clarius face-
ret: sparga congregaret imperia: ritusque molire: & tot populorum discordes ferasque linguas sermo-
nis commercio contraheret ad colloquia: & humanitatem homini daret: breuiterque una cunctarum
gentium i toto orbe patria fieret. Et quid agam tanta nobilitas omnium locorum: quos quis attigerit?
tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Vrbs roma uel sola i ea & digna etiam festa cer-
uice facies quo tandem narrari debet opere? Et qualiter campaniæ ora per se foelixq; illa ac beata amœ-
nitas ut palam sit uno in loco gaudentis opus esse naturæ. Jam uero tota ea uitalis ac perennis salubrita-
tis cæli temperies est: tam fertiles campi tam aprici colles: tam inoxii saltus tam opaca nemora: tam mu-
nifica siluarum genera: tot montium afflatus tanta frugum & uitium olearumque fertilitas: tam nobi-
lia pecori uellera: tot opima tauris colla: tot lacus: tot amnium fontiumque ubertas totam eam perfun-
dens: tot maria: portus: gremiumque terrarum commercio patens undique: & tanquam ad iuuandos
mortales ipsa auida in mare procurrens. Neque ingenia ritusque ac uiros & lingua manuque superatas
commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere græci: genus in gloriam suam effusissimum quotam partem
ex ea appellando græciam magnam. Nimirum id quod in mentione cæli fecimus hac quoque in parte
faciendum est: ut quasdam notas ac pauca sydera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint ad
singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata: multo proceritate am-
plior q̄ latitudine in leuo se flectens cacumine: & amazonicæ figura desinens parmæ: ubi a medio excur-
su cirrhus uocatur per sinus lunatos duo cornua emittens leucopertam dextra: lacinium sinistra. Patet
longitudine ab alpino fine prætorix augustæ per urbem capuam neque cursu meante rhegium oppi-
dum in humero eius situm: a quo ueluti ceruicis incipit flexus: decies centena & uiginti milia passuum
multoque amplior mensura fieret lacinium usque: ni talis obliquitas in latius digredi uideretur. Latitu-
do eius uaria est. ccccx. milium inter duo maria inferum & superum: amnesque uarum atque ariam:
mediæ atque ferme circa urbem romam ab hostio ateni amnis in adriaticum mare influentis ad tybe-
rina hostia. cxxxvi. & paulo minus a castronouo adriatici maris alsum ad thuscum æquor. Haud ullo
in loco. cc. in latitudinem excedens. Vniuersæ autem ambitus a uaro ad arsiam. xxx. M. passuum. lviij.
efficit. Abest a circundatis terris Histria a liburnia quibusdam locis. c. M. passuum. Ab epiro & illirico.
l. Ab africa minus. cc. ut auctor affirmat Varro. Ab Sardinia. cxx. Milia. A Sicilia. M. d. A corsica mi-
nus. lxx. Ab issa. l. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem. Sed si quis diligenti subtilitate
id exigat: inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius urbesq; enumerabimus.
Qua in re prefari necessarium est auctorem nos Diuum Augustum secuturos: descriptionemque ab
eo factam italiæ totius in reglones. xi. Sed ordine eo qui in littorum tractu fiet urbium quidem uicini-
tates oratione utique præpopera seruari non posse: itaque interiori in parte digestionem in litteras eius-
dem nos secuturos coloniarum mentione signata: quas ille i eo prodidit numero. Nec situs origineq;
persequi facile est. In gaunis liguribus ut cæteri omittantur agro tricies dato. Igif ab amne uaro nicea
oppidum a massiliensibus conditum. Fluuius pado. Alpes populique inalpini multis nominibus: sed
maxime capillati oppido uenditiorum: ciuitatis Cemellion. Portus Herculi. Monæchi. Ligustica ora.
Ligurum celeberrimi ultra alpes salyi deceates: mox ubii: citra ueneni & caturgis orti uagienni: statelli:
elibi uelli: aielli: euburiates: casmonates: ueliatas: & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen
rutuba: oppidum albiu: intemelium: flumen merula: oppidum albingaunum: portus uadum sabati-
um: flumen porcifera: oppidum genua: fluuius feritor: portus delphini. Tigulia intus segesta tigulioq;
Flumen macra liguriæ finis. A tergo autē supradictorum omnium apéninus mōs italiæ amplissimus
ppetuis iugis ab alpibus tendens ad siculū fretū. Ab altero eius latere ad padum amnem italiæ ditissi-
mum omnia nobilibus oppidis nitent. Libarna dertona colonia: trira: barderata: industria: polétia: car-
rea: quod potentia cognominatur. Forofului quod ualentinum. Augusta uaciennorum: Alba pompeia
asta: aquæ scatiellorum. Hæc regio ex discreptione Augusti nona est. Pa et ora liguriæ inter amnes ua-
rū & macrā. ccxi. M. pas. Adnestitur septimæ i qua hetruria est ab amne macra: & ipsa mutatis sæpe no-
minibus. Vmbros inde exegere antiquitus pelasgi. Hos lydia: quoq; rege tyrrheni: mox a sacrificio ritu
lingua græcorum tusci sunt cognominati. Primum hetruriæ oppidū luna portu nobile. Colonia luca a
mari recedens: propiorq; ipsa inter amnes Aeserem & arnu orta a Pelope pifilq; siue a tenucanis græca
gente. Vada uolateranea: fluuius cecina: populonū hetruscorum quondam hoc tantum i littore. Hinc
amnes prille: mox umbro nauigiorum capax: & ab eo tractus umbriæ portusq; telamō: cosa uoltientū
a populo Ro. deducta grauiſce castrum nouum: pygri: cerætanus amnis: & ipsum cære. Intus mil. passi-
bus q̄ tuor agillā a pelasgis cōditoribus dictū alsū: phregune. Tyberis amnis a macra. cclxxxiiii. M. pas.
Intus coloniæ falisca agris otra (ut auctor ē. Cato q̄ cognominat hetruscog; lucus. Colonia rusellana: fe-
nēlis: curtona: dæcetero aretini ueteres: aretini fidetiores: aretini iulieses: amitinenſes: aq̄ ues cognomi-

TERTIVS

ne taurini: blerani: cortonenſes: capinates: cluſini: noui cluſini ueteres: fluentini præfluenti arno ap-
poſiti: feſule: ferentinũ: feſcennia: hortanum: herbanum: nepeta. Nouem pagi præfecturæ: claudia Fo-
ro Clodii: piſtorium: peruſia: ſuanenſes: ſaturnini qui ante aurinini uocabantur: ſudertani: ſtatones: tar-
quenienſes: thuſcanienſes: uetulonienſes: ueretani: ueſentini: uoleterrani cognomine hetruſci: uol-
ſcinienſes in eadem parte. Oppidorum ueterum nomina retinent agri cruſtuminus caletanus. Tybe-
ris antea tybris appellatus: & prius albula e media fere longitudine appennini finibus aretinorum pro-
fluit: tenuis primo nec niſi piſcinis corriuatus: emiſuſque nauigabilis: ſicuti tinia & glanis influentes in
eum nouenorum ita conceptu dierum ſi non adiuuent hymbres: ſed tyberis propter aſpera & confrā-
goſa. Ne ſic quidem præterquam trabibus uerius q̄ ratibus longe meabilis fertur. p. c. l. M. d. non pro-
cul tiſerno peruſia & otriculo: hetruriam ab umbris ac ſabinis: mox citra. xiii. M. paſ. urbis ueientem
agrum a cruſtumino: dein ſidenate: latinumque a uaticano dirimens. Sed intra tiniam & glanim duo-
bus & xl. fluuiis auſtus: præcipuis autē nare & anieue: qui & ipſe nauigabilis. Latium includit a tergo.
Nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis. Et ideo quālibet magnarum nauium
ex italo mari capax rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus. Pluribus prope ſolus q̄ cæ-
teri in omnibus terris amnes accollitur aſpiciturque nullis. Nullique fluuiorum minus licet incluſis
utrinque lateribus: nec tamen ipſe pugnat quanquam creber ac ſubitis incrementis: & nuſquam ma-
gis aquis q̄ in ipſa urbe ſtagnantibus. Quinimmo uates intelligitur potius ac monitor auſtu ſemper re-
ligioſus uerius q̄ ſæuus. Latium antiquum a tyberi circeios ſeruatum eſt. M. paſſuum. l. longitudine.
Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis ſæpe mutatis tenuere alii aliis temporibus. Ab-
origines: pelafgi: archades: ſiculi arunci: rutyli. Et ultra circeos uolſci: oſci: auſones unde nomē modo la-
tii proceſſit ad lirin amnem. In principio eſt oſtia colonia a romano rege deducta. Oppidum laurentum
lucus ſolis indigetis. Amnis numitius. Ardea a Danae perſei matre condita. Dein quondam aphrodiſi-
um antium colonia. Aſtura flumen & inſula. Fluuius nympheus: cloſtra romana. Circeii quōdam inſu-
la immenſo quidem mari circumdata (ſi creditur Homero) & nūc plane. Mirum eſt quod hac de re tra-
dere hominum notiſſimæ poſſumus. Theophrastus qui primo externorum aliqua de romanis diligenti-
us ſcripſit. Nam Theopompus ante quem nemo mentionem habuit urbem duntaxat a gallis captam
dixit. Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad Alexandrum miſſam. Hic iam pluſquam & ſa-
ma circeiorum inſulæ & meſuram poſuit ſtadia. lxxx. in eo uolumine quod ſcripſit Nicodoro atheniē-
ſium magiſtratui: qui fuit urbis noſtræ. cccclx. anno. Quicquid eſt ergo terrarum propter decem Mi-
lia paſſuum prope ambitus adnexum inſulæ. Poſt eum annum acceſſit italiæ aliud miraculum. A circe-
is palus pontina eſt quem locum. xxiii. urbium fuiſſe Mutianus ter conſul prodidit. Dein flumen uſens
ſupra quod terracina oppidum lingua uolſcorum anxur dictum. Ibi fuere amyclæ a ſerpentibus dele-
tæ. Dein lacus fundanus: caieta portus. Oppidum formiæ antiqua læſtrigonum ſedes. Ultra fuit oppi-
dum pyræ: colonia minturnæ lyri amne diuiſa glanico appellato. Sinueſſa extremum in adieſto lario:
quam quidam dixere ſinopem uocitatum. Hinc ſœlix illa campania eſt. Ab hoc ſinu incipiunt uitiferi
colles: & temulentia nobilis ſucco per omnis terras: inclyto: atque (ut ueteres dixere) ſummum Liberi
patris cum cerere cartamen. Hinc ſetini & cecubi obtenduntur agri. Iis iunguntur ſalerni: caleni. Dein
conſurgunt maſſici: gaurani: ſurrentinique montes. Ibi laborini campi ſternuntur: & in delitias alicæ
politur menſis. Hæc littora fontibus calidis rigantur: præterque cætera in toto mari cōchylis piſce no-
bili annotantur. Nuſquam generoſior oleæ liquor. Et hoc quoque certamē humanæ uoluptatis tenue
re oſci: græci umbri: tuſci: campani. In ora ſauo fluuius. Vulturum oppidum cum amne. Linternum cu-
mae calcidenſium: miſenum: portus baiarum: bauli: lacus lucrinus & auernus. Iuxta quem cimerium
oppidum quondam: Dein puteoli colonia dicæarchia dicti poſtque plægrei campi. Acheruſia palus
cumis uicina. Littore autem hoc neapolis calcidenſium: & ipſa parthenope a tumulo ſyrenis appellata.
Herculanum Pompeii haud procul expectante monte ueſunio. Alluente uero ſarno amne ager nuce-
rius eſt: & ix. Milia paſſibus a mari ipſa nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ ſirenum
quondam ſede nauigation a circei duo de lxxx. Milia. p. patet. Regio ea a tyberi prima italiæ ſeruatur ex
deſcriptione Auguſti. Intus Colonia Capua a. xi. Campo dicta aquinum: ſueſſa: uenaſtrum: fora: thea-
num: ſidicinum cognomine nola. Oppida abellinum: aritia: alba longa: acerani: allifani: attinates:
aletrinates: anagnini: attellani. Aefulani: arpinates: auxiniates: auxellani: alfaterni. Et qui ex agro la-
tino. Item hernico. Item labinocano cognominati. Bouellæ: calatiæ: caſinum: calenum: capiru-
tum cernetum: cernetani qui mariani cognominantur. Corania Dardano Troiano orti. Cubulte-
rini: caſtrimonienſes cingulani. Fabienſes. In Monte Albano foropopulienſes. Ex ſalerno fruſinates:
ferentinates: freginates: frabaturni ueteres: frabaturni noui: ficolenſes: fregellani: foroappi: forenta-
tani: gabini: interannates: ſuccaſani qui & lirinates uocantur. Illionenſes: lauini: norbani: nomen-
tani: præneſtini urbe quondam ſtephane dicta. Priuernates: ſetini: ſignini: ſueſſulani: telini trebula-
ni cognomine balimenſes. Trebani: thuſculani: uerulani: ueliterne: ulubrenſes: uluarnates ſup̄ Roma
ipſa: cuius nomen alterum dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimaque & ſalutari fide
abolitum annuntiavit Valerius Solanus: luitque mox poenas. Non alienum uidetur inferere hoc lo-
co exemplum religionis antiquæ ob hoc maxime ſilentium inſtitutæ. Namque Diua Angerona
cui ſacrificatur ad diē. xii. chalendas ianuarii ore obligato obſignatoq̄ ſimulacrum habet. Urbē tris por-
tas habere Romulus reliquit aut ut plurimis tradētibus credamus q̄tuor. Mœnia eius colleger̄ abitu ipſe

ratoribus censoribusque Vespasianis anno conditæ. d. cccxxxviii. Mil. pas. xiii. M. cc. Complexa montes. vii. Ipsa diuiditur in regiones. xiiii. Compita earum. cclxy. pas. eiusdem sparii mensura currente a milario in capite romani fori statuto ad singulas portas: quæ sunt hodie numero. xxxiiii. ita ut. xii. portæ semel numerentur: pretereantur. que ex ueteribus. vii. quæ esse desierunt. Efficit passuum per directum. xxx. M. d. v. lxii. Ad extrema uero tectorum cum castris prætoriiis ab eodem miliario per uicos omnium uiarum mensura colligit paulo amplius. lxx. M. passuum. Quod si quis altitudinem tectorum addat: dignam profecto æstimationem concipiat: fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquini Superbi inter prima opere mirabili. Namque eum muris æquauit: qua maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat præcellis muris aut abruptis montibus: nisi quæ patientia tecta multas addidere urbes in prima regione. Præterea fuere in latio clara oppida satricum: pometia: scaptia: pitulum: politorium: tellene: tifata: cecin ficulnea: crustumeriū: a meridia: medullia: corniculum: saturnia ubi nunc Roma est. Antipolis quod nunc ianiculum in parte romæ: antenna: cameriū. collatia amiternum: nørbe: fulmo: & cum his carnem in monte albano soliti accipere populi albenses. Albani: Aesolani: acciensis: abolani: bubetani: bolani: cusuuetani: coriolani: fidenates: foretii: hortenses: latinienses: longultai: manates: macrales: mutucinienses: olliculani: octulani: pedani: pollustini: querquetulani: sicanii: sisolenses: tolerienses: tutienses: uimitaliuelienses: uenetulani: uicellenses. Ita ex antiquo latio. liii. populi interiere sine uestigiis. In campano autem agro stabie oppidum fuit usque ad Cn. Pompeium. & L. Carbonem conf. a pridie chalend. maii: quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit: quod nunc in uillas abiit: Interdixit ibi & taurania. Sunt & morietis scalini reliquæ. Præterea auctor est Antias oppidum latinorum apiolas captum a L. Tarquino rege: ex cuius præda capitulum is in fine incohauerit. A furrentino ad filarum amnem. xxx. M. passus ager picentinus fuit. thufcorum templo iunonis argiuæ ab lasone condito insignis. Intus oppidum salerni: picentia. A filaro regio tertia & ager lucanus brutiusque incipit. Nec ibi rara incolarum mutatio. Tenuerunt eum pelasgi: oenotrii: itali: morgetes: sicuii: græciæ maxime populi: nouissime lucani a sannitibus orti duce Lutio. Oppida pestum a græcis posidonia appellatum sinus pestanus: oppidum elea: quæ nunc uelia. Promontorium palinurum a quo sinu recedente traiectus ad coloniam regiam. c. M. passus. Proximum autem huius flumen melphes. Oppidum buxentum græciæ pyxus magna: nunc lucania. Saus amnis fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo brutium littus: oppidum blanda: flumen baletum: portus parthenius: & phocentium sinus uibonensis locus clampetia. Oppidum tempsa: a græcis temese dictum: & crotoniensium terina: sinusque ingens terinus. Oppidum cosentia. Intus in penisula fluuius acheron: a quo oppidani acherontini. Hippon quod nunc uibonem ualentiam appellamus. Portus Hercules: Metaurus amnis. Tarentum oppidum: portus Hørestis & medma. Oppidum scylleum: Cratis fluuius pater (ut dixerunt) scyllæ. Dein columna regia. Siculum fretum: ac duo aduersa promontoria ex italia cenys. Ex sicilia pelorum. xii. stradiorum interuallo. Vnde rhegium. xii. passuum. inde apennini silua. Promontorium leucopetra. xii. Mil. passibus. Ab ea locri cognominati: a promontorio zephyro absunt a filaro. ccc. iii. M. Et includitur europæ sinus primus in eoque maria nuncupant. Vnde irumpit atlanticum ab aliis magnū: qua intrat porthmos a græcis. a nobis gaditanum fretum cum intrauit. Hispanum quatenus hispanias abluit. Ab aliis ibericum aut balearicum. Mox gallicum: ante narbonensem prouinciam: hinc ligusticum. Ab eo ad siciliam insulam thufcum quod ex græcis alii notum: alii tyrrhenum: e nostris plurimi inferum uocant. Ultra siciliam quod est ad salentinos æufonium polybius appellat. Erato hostes autem inter hostium oceani & sardiniam quicquid est sardoum. Inde ad siciliam tyrrenum. Ab hac cretam usque siculum: Ab ea creticum. Insulæ per hæc maria primæ omnium pityulæ a græcis dictæ a frutice pineo: nunc ebusus uocatur: utraque ciuitate foederata angusto freto interfluente. patent. xlii. M. passibus absunt a dianio: septingentis. stad. totidem dianium per continentem a carthagine noua. Tantumdem a pityusis in altum baleares duæ: & sucronem uersus colubraria. Baleares funda bellicolas græci gymneas dixere. Maior. c. M. p. est longitudine: circuitu uero. cccclxxx. M. Oppida habet ciuium romanorum palmam & pollentiam latinorum cinium: & cunici quod foederatum bochorum fuit: ab ea. xxx. M. p. distat minor: longitudine. lx. M. circuitu. cl. M. passuum. Ciuitates habet lamonem: saniseram: magonem: a maiore. xii. passuum in altum abest capraria: insidiosa naufragiis: & e regione palmæ urbis meraria ac triquadra parua Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat: colubrariæ parit. Ideo in festa omnibus nisi ebusitanam terram inferentibus: græci ophiussam dixere: nec cuniculos Ebusus gignit populantes balearium messes. Sunt aliæ. xx. ferme paruæ mari uadoso. Galliæ autem hinc ora in rhodani hostio metina: mox quæ blascon uocatur: tres stechades a uicinis massiliensibus dictæ ppter ordinem quas item nominat singulis uocabulis proten: & mesen: quæ & pōponiana uocatur: tertia hyper. Ab iis sturiū: phoenice: phila: lero: & lerina aduersum antipolim: in quæ uergoani oppidi memoria.

De Corsica.

CA. VI.

N ligustico mari est corsica: quam græci cyrnon appellauere: sed thufco propior a septentrio, ne in meridiem proiecta: longa passuum centum quinquaginta. M. lata maiore ex parte. l. Circuitu. cccxxii. M. Abest a uadis uolaterranis. lxii. M. p. Ciuitates habet. xxxiii. & colonias: maria: nam a Mario deductam: aleriam a dictatore Sylla. Citra ē oglasa. Intra uero. lx. M. passibus a corsica plannaria specie dicta æqualis freto: ideoque nauigiis fallax: amplior urgo & capraria: quam græci ægilon dixere. Item igilium & dianium: quam artemisiam: ambæ contra cosanum littus: & contra littus har-

TERTIVS

ponæ: meneria: colubria: uenaria: ilua: cum ferri metallis circuitu. c. p. a. populonia. x. M. a græcis ætalia dicta: ab ea planasia. xxxviii. M. ab iis ultra tyberina historia in antiano astrua mox palmaria sinonia: ad uersum formias pontiæ. In puteolano autem sinu pandataria: prochita non ab Aenææ nutrice: sed quia profusa ab ænaria erat. Aenaria ipsa a statione nauium Aenææ Homero inarimæ dicta: græcis pythecusa: non a symiarum multitudine (ut aliqui existimauere) sed a figulinis pythos dolium. Inter pausilipum & neapolim megaris: mox a surrento. viii. M. passibus distantes Tyberii principis arce nobiles capreæ circuitu. xl. M. pass. cx. leuchotea. Extra quem conspectum pelagus africanum attingens. Sardinia minus. ix. Mil. passibus a corsicæ extremis etiamnum angustias eas arcibus insulis paruis: quæ cuniculariæ appellantur. Item que phitonis fossæ a quibus fretum ipsum taphros nominatur.

De Sardinia.

CA. VII.

f Ardinia ab oriente patens. clxxxviii. M. passuum: ab occidente. clxx. milia: a meridie. lxxiii. milia. a septentrione. cxxii. Circuitu. d. lxii. milia. abest ab africa calaritano promontorio ducenta milia. a gadibus quatuordeciescentena habet: & a gorditano promontorio duas insulas quæ uocantur Hercules a sulchenfi enosin: a calaritano ficariam. Quid haud procul ab ea etiâ beleridas ponunt: & collodem: & quam uocant heras lutra. Celeberrimi in ea populorum iolenses: Balari: corfi. Oppidorum xiii. sulchitani: ualentini: neapolitani: bocenses: calaritani ciuium romanorum. & norenses. Colonia autem una: quæ uocatur ad turrim libysonis. Sardiniam ipsam Timeus sandaliatin appellauit ab effigie soleæ. Myrsilius ichnufam a similitudine uestigii. Contra pestanum sinum leucasia est a syrene ibi sepulta adpellata. Contra ueliam pontia & ifacia: utraque uno nomine œnotrides: argumentum possessæ ab œnotriis italiæ: & contra uibonem paruæ quæ uocatur ithaceliæ ulixis specula.

De Sicilia.

CA. VIII.

u Erum ante omnes claritate Sicilia Sicania a Thucydide dicta: Trinacria a pluribus aut triquetra a triangula specie. Circuitu patens ut auctor est agrippa. d. cxviii. M. passibus: quodam brutio agro cohærens: mox interfuso mari auulsa. xii. M. in longitudinem freto. In latitudinem autem mille quingenti. Iuxta columnam regiam ab hoc dehiscendi argumento rhegium græci nomen dedere oppido in margine italiæ sito. In eo freto est scopulus scylla. Item carybdis. Mare uorticolum. Ambo clara seuitia. Ipsius triquetrae ut diximus promontorium pelorus uocatur aduersus scyllam: uerogens in italiam. Pachinum in græciam. cxliiii. M. ab eo distat peloponneso. Lilybeum in africâ. clxxx. M. in teruallo a Mercurii promontorio: & a calaritano sardinia centum uiginti. M. Inter se autem hæc promontoria late distant his spatiis. Terreno itinere a peloro pachinû. clxvi. M. passus. Inde lilybeum. cc. M. Inde pelorû. clxx. M. coloniae ibi urbes ac ciuitates. lxxii. Apeloro mare ionium ora spectat oppidum Messana ciuium romanorum: quæ mamertini uocant: Promontorium drepanû: colonia taurominiû: quæ antea naxos. Flumē asines. Mōs ætna nocturnis mirus icēdiis. Crater eius patet ambitu stadia. xx. Fauilla taurominû & catinā usque peruenit feruēs: Frigor uero ad maronē & gemellos colles Scopuli tres ryclopum portus ulixis. Bolonia: catena: Flumina symethû: terias. Intus lestrigoni cāpi. Oppida leontini: megaris: amnis panthagies: Colonia syracusæ cū fronte arethusa. Quamq̃ & temenitis: & acchidemisa: & marga: & cyane militiæ fontes in syracusano potant agro: portus nauastachus: flumen elorus. promontoriû pachynû: a qua fronte siciliæ flumen hirminiû: oppidum camarina: fluuius gelas: oppidum a gregas: quod agrigē tū nostri dixere. Thermæ colonia: atis & ipsa & selinus. Oppidum lilybeum: ab eo promontorium drepana: mons erix. Oppida panhormû: selinus hymera cum fluuiio cephædis: aleuntinû agathyrsum: tyndaris colonia: oppidum myle. Et unde cepimus peloros. Intus latina cōditionis centuripini: nestini: aegestini. Stipediarii afforini: ætnenses: agyrini: acestei: acrenses: bidini: citarii & cirini drepanitani: ergetini: ecestenes: erecini: entelletini: edini: enguini: gelani: galatini: halestini: ennenses: hybleenses. herbitēs herbestenses: heubulenses: helicyenses: hadranitani: Imacareses: hypanenses: letenses: mutustratini: magellini: murgētini: motyenses: menanini: naxinonii: petini: paropini. teraphitienses: semellitai: scherini: elnunti: symæti Tallarienses: tiffinenses: triocalini: triracienses: zanclei messeniog. Hæc in siculo freto sunt insulae in africâ uersæ gauros melita a camerina. lxxxiii. M. passibus. Lilybeo. cxiii. Cosyra: hieronessos. Cænegalathæ: Iopadusa: æthusa quam alii ægusam scripserunt. Bucinona ætuæ: & a solute. lxxv. M. ostendes: contraq̃ paropinos ustica. Citra uero siciliam ex aduerso metauri amnis. xxii. ferme passuum ab italia. vii. æoliæ appellata. Eadem lipareorum & ephestiades a grecis: a nostris uulcani. Aeoliæ q̃ Aeolus iliacis temporibus ibi regnabat.

De lipara.

CA. VIII.

i Lipara cum ciuium romanorum oppido dicta a Liparo rege. Cui successit Aeolus: antea longonis uel meligunis uocitata abest. xii. M. p. ab italia ipsa circuitu paulo minori. Inter hæc & siciliam altera antea therasia appellata nunc hiera: quia sacra uulcano est. Collē in ea nocturnas euomētē flammas. Tertia strongyle a lipara mille passus ad exortum solis uergens: in qua regnauit Aeolus: quæ a lipara liquidiore flamma tantum differt. Cuius fumo qui nam flatu sint uenti in triduum prædicere incolæ traduntur. Vnde Aeolo uentos paruissē existimatum. Quarta didyme minor q̃ lipara. Quinta ericusa. Sexta phœnicusa pabulo proximarum relicta. Nouissima eadēq̃ minima euonymus. Hactenus de primo europæ sinu.

De locris italiæ fronte.

CA. IX.

a Locris italiæ frons incipit: magna græcia appellata in tres sinus incedens aufonii maris: quoniam aufones tenuere primi. pater. lxxxii. M. passuum ut auctor est Varro. Pleriq̃. lxxii. M. fecere.

In ea ora flumina innumera: sed memoratu digna loconus: sagra: & uestigia oppidi caulonis: mystia: cōsulinum castrum: carcinum: quod esse longissimum italiae promōtorium aliqui existimāt. Dein sinus & scyllarium & scylletium atheniensibus cum conderent dictum: quē locum occurrēs therineus sinus peninsulam efficit: & in ea portus qui uocat castra Hannibalis: nusq̄ angustiore italia. xx. M. passuum latitudo est. Itaq; Dionysius maior intercisam eo loco adiciere siciliae uoluit. Amnes ibi nauigabiles cæcinos: crotalus: semirus: arocha: targines. Oppidum incus petilia: mons clibanus: promontorium lacinium: cuius ante oram insula. x. M. p. a terra discoron. altera calypsus quam ogygiam appellasse. Home- rus existimat. Præterea tres firenussæ Meloessa ipsum a caulōe abesse. lxx. M. passibus p̄didit Agrippa.

Secundus europæ sinus.

CA. X.

Lacinio promontorio secundus europæ sinus incipit: magno ambitu flexus: & acroceraunio epyri finis promontorio: a quo abest. lxxv. M. passibus. Oppidū cotro: amnis næthus. Oppidū thuriū inter duos amnes crathin & sybarin: ubi fuit urbs eodē nomine. Similiter est inter syrin & acirin heraclea aliquādo syris uocitata. Flumina thaladrū: casuētū. Oppidū metapontum: quo tertia italiae regio finis. Mediterranei brutioꝝ aprustani tantum. Lucanoꝝ aut hinc atinates: buxetini: eburini: grumentini: potentini: fontini: syritini: tergilani: urfentini: uolfentani: qbus numestriani iungunt. Præterea interisse thebas lucanas Cato auctor est. Et pandosiam lucanoꝝ urbem fuisse Theopompus: in qua Alexander epirotes occubuit. Connectit secunda regio amplexa hirpinos: calabriā: apuliam: salen- tinos. ccl. M. sinu qui tarētinus appellat ab oppido laconū in recessu hoc itimo sito contributa eo mari- tima colonia: quæ ibi fuerat. Abest. cxxxvi. M. p. a lacinio p̄montorio aduersam ei calabriā in peninsulā emittēs. Græci messapiē a duce appellauere. Et ante peucetiā a Paucetio Oenotri fratre. In salentino agro inter promontoria. c. M. passuum interfunt. Latitudo peninsulæ a tarento brūdusium terreno itinere: xxxii. M. passibus patet: multoq; breuius a portu sasina. Oppida p̄ cōtinētem a tarento uaria. Cui cognomen apule: messapia: aletū. In ora uero senonū gallipolis: quæ nunc est anexa. lxii. M. passibus a tarento. Iude. xxxiii. M. promontorium quod acran. iapygiā uocat: quo lōgissime in maria excurrit italia. Ab eo hasta oppidū & hydruntium. x. M. ac. ix. M. passuum. ad discrimen ionii & adriatici maris: quia in græ- ciā breuissimus transitus. Ex aduerso appollonia oppido latitudine iterrcurrētis freti. Cētū milia nō am- plius passuū. Hoc iterruallū pedestri cōtinuare transitu pōtibz iactis primum Pyrrhus epyri rex cogita- uit. Post eum. M. Varro cum classibus Pōpei pyratice bello præesset. Vtrunq; aliā impedire curæ. Ab hydrunte soletū desertū. Dein fratuertiū: portus tarētinus: statio militum Lupia: balesiū celiū: Brundu- sium. l. M. passuum. Ab hydrunte: i primis italiae portu nobile ac uelut certiore: transitu: sicuti lōgior excipiente illyrica urbe dirrachio. ccxx. M. traiectū brūdusio cōterminus pediculorū ager nouē adolescē- tes totidēq; uirgines ab illyris. xiii. populos genuere. Pediculorū oppida rhudia: egnatia: barion: ante iā- pyx a Dedali filio a quo & iapygia: amita pactius: aufidus ex hirpinis montibus canusium præfluens. Hinc apulia daunioꝝ cognomine a duce Diomedis socero. In qua oppidum salapia Hānibalis meretri- cio amore inclutum: Sipontum: uria: amnis cerbalus Dauniorum finis: Portus agasus. Promontorium mōtis gargani: a salētinofuē iapygio. c. xxxiiii. Milibus passibus am- bitu gargai porus garganæ: lacus pā- tanus: flumē portuosum frento teanum apulorum. Itemq; larinū. Cliternia: tiernus amnis. Inde regio frentana. Ita apulorum genera tria. Teani a duce Gares: Lucani qui subacti a calchātæ tenuere: loca quæ nunc tenent etinates. Dauniorum præter supradicta coloniae luceria: uenusia. Oppida canusium: harpi aliquando hargos hippium Diomede condente. mox hargirippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes monadoꝝ dardorūq; & urbes duas: quæ in puerbii ludricū uertere apinā & Tricam. Cætera intus. In- secunda regione hirpinorū colonia una beneuentum auspicatius mutato noīe: quæ quondam appellata maleuentum: aufeculani: aqloni: abellinates cognomine p̄tropi: cōpsani caudini: ligures: q cognoiānt cornelani: & q bebiani: uescellani: deculani: aletrini: abellinates: cognoiati marsi: atrani: ecani: ascellani: ai- tinates: arpani: borcani: collatini: corinenfes: & nobiles clade romana cānenfes: dirini: forentani: genusi- ni: herdorienfes. Hyrini: larinaces cognomine frentani: etinates: ex gargano mateolani: nerecinimatini tubustini: siluini: strapelini: turmatini: uibarnates: uenusini: ulurtini: Calabrorum mediterranei egetini butuntinenfes: deciani: brumbestini: narbonenfes: sturnini: tutini. Salētinorū aletini: basterbinilneteti- ni: ualentini: ueretini.

Regio italiae quarta.

CA. XI.

Equitur regio quarta gentium uel fortissimaz italiae in ora frētanorū a tiferno flumen triniū portuosum. Oppida histonium: buca: orton: aternus amnis. Intus anaxini cognomine frent- tani: carētini: supernates: & infernates: lauenses. Muricinorum teatini. Pelignorum corfiniēfes: superequani fulmonenfes. Marfoꝝ anxantini: atinates: succentes: lucentes: marrui. Albensium alba ad- fucinum lacum. Aegculanorū cliternini: carseolani: Vestinorū angulani: pinnenfes: peltuinates: quibus iunguntur aufinates: cismontani. Sānitium quos sabellos & græcisaunitas dixere. Colonia bouianum uetus: & alteꝝ cognomine undecumanorū: aufidenates: esernini: fagi: fugali: ficolenfes: sepinates: treue- riates. Sabinorū amitermini: curenfes: fog: Decii: fog: nouū: fidenates interemnates: nursini: nomentani. Reatini: trebulani qui cognominantur mutustæi & qui suffenates: tyburtes: tarynates. In hoc situ ex aqua- culis interiere comini: radiates: acedici: alfaterni. Gelianus auctor est lacu fucino haustum marforū oppidum alchippe conditum a Marsia duce lydoꝝ. Itē urticinorū in piceno deletum a romanis Valeri- anus Sabini (ut quidā existimauere) a religione & deorum cultu seuini appellati uelinos accollūt lacus roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tyberin ex his petens replete monte fi-

TERTIVS

scello labens iuxta uacuna nemora & reate in eosde conditus. Et ex alia pte anio in monte trebanorum ortus lacus tris amoenitate nobiles qui nomen dedere sub laqueo defert i tyberin. In agro reatino cuty/ liae lacum in quo fluctuet insula italiae umbilicum esse. M. Varro tradit. Infra sabinos latium est: a late/ re picenum: a tergo umbria apeninis iugis sabinos utrinq uallantibus.

Quinta regio.

CA. XII.

Vinta regio piceni est quondam uberrimae multitudinis. ccc. lx. M. picentium in fidem Ro. po/ puli uenere. Oti sunt a sabinis uoto uere sacro. Tenuere ab aeterno amne: ubi nunc ager hadria/ nus: & hadria colonia a mari. vii. M. passuum flumen uomanum: ager praetutianus palmen/ sisque. Item castrum nouum: flumen batinum: truentum cum amne: quod solum liburnorum in ita/ lia reliquum est. Flumina albulates: suinum: heluinum: quo finitur praetuciana regio: & picentium in/ cipit. Cupra oppidum: castellum firmanorum: & super id colonia asculum piceni nobilissima. Intus no/ bana. In ora claucana: potentia: numana a siculis condita. Ab isdem colonia ancon apposita promonto/ rio cumero in ipso flectentis se ore cubito a gargano. clxxxiii. M. passibus. Intus anximates ueregrani: ci/ bulani: cuprenses cognomine montani: salarienses: pausulani: plynienfes: ricinenses: septempedani: tollē/ tinales: triacenses cum urbe saluia: polentini.

Sexta regio.

CA. XIII.

Vngitur hic sexta regio umbriam complexa: agrūq gallicū circa ariminū. Ab ancone gallica/ ora incipit togata gallia cognōie siculi & liburni plurimi eius tractū tenere i primis palmēsem praetutianū adrianūq agrū. Vmbri eos expulere: hos hetruria: hāc galli. Vmbrog gens antiq/ sima italiae existimat: ut quos umbrios a graecis putēt dictos: q. innudetiōe terraz hymbribus supfui/ sent Treceta eoz oppida tusci debellasse reperiunt. Nūc in ora flumē elis: senogallia: metaurus fluuius: colonia fanum fortunae: pisaug cum amne. Et itus hispellū tuder. Decaetero amerini: attidiates: asirina/ tes: arnates: aefinates: camertes: casuentini: carfulani: doiates cognomine salentini: fulginates: foroflāmi/ nienfes: foroiulienfes cognōie cōcubienfes: forobremitiani: forosempronienfes: inginini interānates co/ gnōie nartes: meuanates: meuanionēfes: matilicates: narniēfes: quod oppidū nequinū antea uocitatum ē: nucerini cognōie fauonienfes: & camellani: otritulani: ostrani: pitulani cognōie pifueres: & alii: mer/ gentini: pestini: fetinates: farscinates: spolētini: suareani: festinates: fuillates: sadinates: trebates: tuslicani: tibernates: cognōie tyburini: & alii timetaurenfes: uestionicates: urbinates cognōie metaurēfes: & alii hor/ tenses: uettrionenses: uindinates: uiuentani. In hoc situ interiere feliginates: & qui clusolum tenere: su/ pra interānani: & saranates cū oppidis acerris quae uafriae cognominabant. Turoceo quod uettiolum. Item sollinates: furiates: fallienates. Apiennates interiere & arienates cum crinouolo: & uscidicani: & plā/ genses: pifiates: caelastini: Ameria: supracriptam Cato ante persei bellū conditā annis. d. cccclxiiii. pdidit.

Octaua regio.

CA. XIII.

Craua regio determinatur arimino: pado: appenino. In ora fluuius crustumiū: ariminum co/ lonia cum amnibus arimino & aprusa. Fluuius hinc rubico quōdam finis italiae. Ab eo sapis: & uitis: & anemo. Reuēna sabinoz oppidum cum amne befedē ab ancone. cii. M. passibus. nec/ pcul a mari umbrog. butriū. Intus coloniā bononia felsina uocitata cū princeps hetruriae esset. Brixil/ lum: Mutina: Parma: Placētia. Oppida Cesena: claterna: forūclodii: liuii. Pompisii truentinorum: Corne/ lii: licinii: fauentini: fidentini: otisini: pandinates: regienfes a Lepido: solonates: saltusque qui galliani co/ gnominantur: aquinantes: tannitani: uelutini cognomine ueteti: regiates: urbinates. In hoc tractu inte/ rierunt boii: quorum tribus. cxii. fuisse auctor est Cato. Item senones qui cōeperant Romam.

De pado flumine.

CA. XV.

Adus e gremio uestuli mōris celsissimū in cacumen elati finibus ligurū gabiēnoz uisendo fon/ te pfluēs cōdēsque sese cuniculo: & in foro uibiēsiū agro itez exories: nulli amniū claritate infe/ rior: a graecis dictus eridanus: ac poena Phaetontis illustratus. Augetur ad canis ortus liquatis/ niuibz: agris q nauigiis torrērior: nil tamen ex rapto sibi uendicans. Atq ubi liquit agros: ubertate lar/ gior. ccc. M. passibus a fonte addēs meatu duodenonagita. Nec amnes tātū apēninos albinosque nauigabi/ les capiens: sed lacus quoque immēsos in eū sese exonerātes omni numero. xxx. flumina in mare hadria/ ticum defert. Celeberrima ex iis apēnini latere iactū: tanag: rediā placētinū: tag: nicias gabellum: scul/ ternam. rhenum. Alpium uero sturā: morgū: durias duas: sessiten: ticinū: l. mbrū: abduā: olliū: mintiū. Nec alius amniū tā breui spatio maioris incremēti est. Urget quippe aquaz mole: & in pfundū agitur. Grauis terrae qđ deductus in flumina: & fossas inter rauēnā altinūq passuū. cxx. M. tamen quia largius uomit septē maria dictus facere. Angusta fossa rauēnam trahitur: ubi padosa uocat: quondam messia ni/ cius appellatus. Proximū inde hostiū magnitudinem portus habet: qui uatreni dicitur. Quo Claudius Cæsar e britānia triūphans praegrādi illa domo uerius q naue itrauit hadriā. Hoc ante eridanū hostium dictū est: ab aliis spineticū ab urbe spina: quae fuit iuxta: praualēs & delphicis creditū est thesauris condi/ ta a Diomede. Augēt ibi padum uatrenus amnis ex forocorneliensi agro. Proximum inde hostiū capra/ sia: dein sahis: dein uolane: qđ ante olane uocabatur. Omnia ea fossas fluminaque primi asagi fecere tusci/ egesto amnis impetu p transuersum in hadrianoz paludes: quae septē maria appellant: nobili portu op/ pidi tuscoz attriā a quo atriatū mare ante appellatum: quod nunc hadriaticum. Inde hostia plena car/ bonaria ac fossiones philistinā: quod alli tartarum uocant. Omnia est philistinā fosse abundatione na/ scentia accedentibus atesi ex tridentinis alpibus & uigifono ex patauinoz agris. Pars eoz & pximum

LIBER

portum facit brūdulū sicut edronē Medoaci duo ac fossa clodia. His se padus miscet: aci per hęc effunditur plerunq; ut in ægypto nilus quod uocant delra triquetramq; figurā in alpes atq; oram maris facere prodit stad. ii. M. circuitu. Pudet a græcis italiæ rationē mutuari. Metrodorus Tamen Sceptius dicit. Quoniam circa fontē arbor multa sit picea quæ pades gallice uocetur padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnē ipsum bodincum uocari: quod significet fundo carētem. Dui argumēto adest oppidū iuxta industria uetusto noīe bondicomagum: ubi precipua altitudo incipit.

De italia traspadana regio nona.

CA. XVI.

Raspadana appellat ab eo regio nona tota in mediterraneo: cui maria cuncta fluctuoso alueo iportat. Oppida uibiforū: segusio. Colonia ab alpiū radicibus augusta taurinorū antiqua ligurum stirpe: indenauigabili pado. Dein salasorum augusta prætoria iuxta geminas alpiū fauces graias atq; pœninas. His pœnos: graiis Herculem Transisse memorant. Oppidum eporedia sybillinis libris a po. ro. condi iussum. Eporedicas enim galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ libitiorum ex Salyis ortæ: nouaria ex uerramacoris uocontiorum: hodieque pago. Non (ut Cato existimat) ligurū ex quibus leui & marici condidere tricinum nō procul a pado. Sicut boii transalpes profecti laudē pœpeiam. Insubres mediolanū. Orobiogū stirpis esse Comū atq; Bergomū & licinifogū: & aliquos circa populos auctor est Cato: sed originē gentis ignorare se fatetur: quam docet Cornelius Alexander ortam a græcia interpretatione etiā noīs uitā in mōtibus degentibus. In hoc situ iterit oppidū orobiorū barra: unde bergomates Cato dixit ortos etiānū prodēte se altius q̄ fortunatius siti. Interiere & Catu riges insubrum exules: & spina supradicta. Itē melpū opulētia præcipuum: quod ab insubribus & boiis & senonibus deletū est eo die quo Camillus ueios coepit: ut Nepos Cornelius tradit.

Venetia decima regio.

CA. XVII.

Equitur decima regio italiæ hadriatico mari apposita: Venetia cuius Fluuius Silis ex montibus taurisanis. Oppidū altinum: flumen liquentia ex montibus opiterginis: & portus eodem nomine: colonia concordia: flumen & portus romatinū: tiliauentū maius minusq;: anassum: quo uaramus defluit: alfa: natifō cū turro pfluente aquileiā coloniā. xii. M. passibus a mari sita. Carnogū hęc regio iunctaque regioni iapidum: amnis timauus: castellum nobile uino pucinum. Tergestinus sinus: colonia tergeste. xxiii. M. P. ab aquileia: ultra quam sex milia passuum formio amnis. Ab Rauenna clxxxix. passibus: antiquus auctæ italiæ terminus. Nunc uero istriæ quam cognominatam tradūt a flumine istro in hadriam effluente e danubio amne eodemque istro ex aduerso padi fauces contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente plerique dixere falso & Nepos Cornelius etiam padi accola. Nullus enim ex danubio amni in mare hadriaticum effunditur. Deceptos credo quoniam argo nauis flumine in mare hadriaticum descendit: nec procul tergeste. Nec iam cōstat quo flumine. Humeris trauectam alpes diligentiores tradunt. Subiisse autem istro: dein sao: dein pamporto: cui nomē ex ea causa est inter æmonam alpesq; exorienti.

De istriā.

CA. XVIII.

Stria ut peninsula excurrit. Latitudinē eius. xl. M. passuum: circuitum uero. cxxii. M. prodidere quidam. Item adherentis liburniæ & fanatici sinus. Alii liburniæ. clxxx. M. Nonnulli in fanaticum sinum iapidiam promouere: a tergo istriæ. cxxx. M. passuum. Dein liburniā. cl. M. fecere. tuditanus qui domuit istros in statua sua ibi inscripsit ab aquileia ad titium flumen stad. cc. M. Oppida istriæ ciuium romanorum agida: parentiū. Colonia pola: quæ nūc iulia pietas quondā a colchis cōdita. Abest a tergeste. c. M. n. p. mox oppidum nelfactiū: & nunc finis italiæ fluuius arlia. Polā ab ancona traiectus. cxx. M. passibus ē. In mediterraneo regionis decimæ colonia cremona: brixia cenomannorū agro. Venetorū at matri atestæ & oppida accedum patauinū: opitergiū: beluniū: Vicetia: Mātua thulicorū traspadum sola reliqua. Venetos troiana stirpe ortos auctor ē Cato. Cenomanos iuxta massiliam habitasse. In uolsceis Feltrini: & tridētini: & beruēses. Rhetica oppida rhetorū: & euganeorū Veronā: iuliēses carnorū. Dein quos scrupulose dicere nō attineat: alutracēses: asseriates: flamoniēses: uaniēses: & alii cognomine culici: foroiuliēses cognomine transpadani: forētani: nenidates: quarqueni: taurisani: rogiēses: uaruanii. In hoc situ interiere p oram iraminæ: pellaon: pasitium: ex Venetis atina: & cælina: carnos: segeste: & oera. Tauriscis noreia. Et ab aquileia ad duodecimū lapidē deletum oppidum etiam inuito senatu a. M. Claudio. L. Marcello. L. Piso auctor ē: In hac regiōe & xi. lacus inclyti sunt: amnesque eorum partus aut alumni si mō acceptos reddunt: ut abduam larius: ticinū uerbanus: mintium benacus: ollium sebinus: lābrum eupilis: omnes incolas padi. Alpes in longitudinē. x. M. passuum patere a supero mari ad inferū Cælius tradit. Timagenes. xxii. M. passuum deductis in latitudinē. Cornelius Nepos. c. M. T. Liuius tria. M. stadiorum: uterque diuersis in locis. Nam & centum milia excedunt aliquando ibi germaniā ab italia submouent. nec. lxx. M. explēt: reliqua sui parte glacilis ueluti naturæ prouidentiam. Latitudo italiæ subter radices earum a uaro per uada sabacia taurinos: Comum: Brixiam: Veronam: Vicetiam: opitergium: aquileam: tergeste: polam: arliam. d. ccxlii. M. p. colligit.

De alpibus & gentibus alpinis.

CA. XIX.

Ncolæ alpiū multi populi: sed illustres a pola ad tergestis regionem secusses: subocrini: atali menocaleni: iuxtaque carnos quondā taurisci appellati: nūc norici. His cōtermini rheti & uide lisci oēs in multas ciuitates diuisi. Rhetos thuscorum prolem arbitrantur a gallis pulsos duce Rheto. Verso deinde italiam pectore: alpiū latini iuris euganeæ gentes: quarum oppida. xxxiii. enumerat Cato. Ex iis triumphilini uenalis cum agris suis populus. Dein canuni: compluresq; similes: finiti

TERTIVS

mis attributi municipiis. Leopontios: & salafos tauriscæ gentis idem Cato arbitratur. Cateri fere lepō-
tios relictos ex comitatu Herculis interpretatione græci nominis credunt: præuſtis intra ſinus alpium
niue membris: eiusdem & graios fuiſſe poſitos in tranſitu. Graiarum alpium incolæ præſtantesq; gene-
re euganeos inde tracto nomie. Caput eorum ſtonos: rhetorum uennones: ſarunetesq; ortus rheni am-
nis accolunt. Lepontiorum qui uiberi uocantur fontem rhodani eodem alpium tractu. Sunt præterea
latio donati incolæ: ut octodurenſes & finitimi ceutrones: cottianæ ciuitates. Caturiges & caturigibus
orti: uageni: ligures: & qui montani uocantur. Capillatorumque plura genera ad cōfinium liguſtici ma-
ris. Non alienum uidetur hoc loco ſubiicere inſcriptionem e trophæo alpium quæ talis eſt. Imperatori
Cæſari Diui filio Augu. pontifici maximo imper. xiiii. tribunitiæ poteſtatis. Senatus populuſque Ro. q;
eius ductu auſpiciſq; gentes alpinæ omnes quæ a mari ſupero ad inferum pertinebant ſub imperium
po. Ro. ſunt redactæ. Gentes alpinæ deuictæ: triumphilini: canumi: uennones: uenonetes: hiſarci: breuni:
naunes: focunates: uindelicorum gentes quattuor conſuanetes: uirucinales: licates: cattenates: abiſontes:
rugufci: ſuanetes: collocanes: brixentes: leponitii: iuberi: nauuantes: ſeduni: uaragri: ſalaſſi: acitauones: me-
dulli: ucenni: caturiges: brigiani: ſontiōtii: ebroduntii: nemaloni: edemnates: ſubiani: ueamini: gallicæ:
triu: atti: ætini: uergunni: eugirurinemeturi: oratelli: uerufi: uelauni: ſuetri: Non ſunt adiectæ cottianæ ci-
uitates. xii. quæ non fuerant hoſtilles: ſed item attributæ municipiis lege pompeia. Hæc eſt Italia diis ſa-
cra: hæ gentes eius: hæ oppida populorum. Super hæc Italia quæ. L. Aemilio Paulo. C. Statilio Regulo
conſ. nunciato gallico tumultu ſola ſine externis ullis auxiliis: atq; etiam nūc ſine traſpadanis equitum
lxxx. M. peditum. d. cc. M. armauit. Metalloꝝ omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed iterdictum
id uetere conſultu patrum italiæ parci iubentium.

Illyricum.

CA. XX.

Siæ gens liburnorum iungitur uſq; ad flumen titium. Pars eius fuere mētores: hmani: enche-
leæ: dudini: & quos Callimachus peucecias appellat: nunc totum uno noīe illyricum uocatur:
generatim populorum pauca effatu digna aut ſœlicia nomina. Cōuentū ſcardonitanū petunt
iapides: & liburnoꝝ ciuitates. xiiii. e quibus lacinienſes: ſcultino: burniſtas: albonenſes: nominare nō pi-
geat. Ius italicum habent eo cōuentu alutæ: phlanates: a quibus ſinus noīatur. Lopſi uarubarini: m mu-
neſq; aſſeriatas: & ex inſulis fulſinates curictæ. Cæteꝝ per orā oppida aneaſtio: aluona: ſlauona: tarſati:
ca: ſenia: ioſpica: ortopula: yegium: argirūtum: cornū: enona ciuitas: pauſinus: flumen tedanium: quo ſi-
nitur iapida. Inſulæ eius ſinus cum oppidis præter ſupra ſignificata: abſyrtiū: arba: Croxa giſſa: portuna:
ta: paros ante. Rurſus in continente colonia iadera: quæ a pola. clx. M. p. abeſt inde. xxx. M. p. Mecolentum in
ſula. xviii. hoſtium titii fluminis.

Liburnia.

CA. XXI.

Liburnia ſinis & initium dalmatiæ ſcardona in amne ea. lxii. M. paſſuum a mari. Dein tariota-
rum antiqua regio: & caſtellum tariona. Promontorium Diomedes: uel ut alii peninſula. His
circuitu. c. M. paſſuum tragurium ciuiū romanorū marmore notū ſicum. In quem locum Di-
uus Claudius ueteranos miſit. Salona colonia ab iadera. cxxxix. M. paſſuum. Petunt in ea iura iuribus
deſcriptis in decurias. ccclxii. decuni. cxxxix. ditiones. lxix. mæza: i. lii. ſa diates. In hoc tractu ſunt burnū
mandetriū: tribulium. Nobilitata prælis caſtella petūt ex inſulis Stæi: colentini: ſepari: epetini. Ab his ca-
ſtella piguntia: rataneum: narona colonia. Terri conuentus a ſalona. lxxii. M. paſſuum appoſita cogno-
minis ſui fluuiio a mari. xx. M. p. M. Varro. lxxxix. ciuitates eo uentitaſſe auctor eſt. Nunc prope ſoli no-
ſcunt Cerani decuriis. xxiiii. daurſi. xvii. deſitiatas. ciii. docleates. xxxiii. deretini. xiiii. dere uiſta. xxx. din-
dari. xxxiii. glinditiones. xliiii. melcomani. xxi. ii. naſeſi. cii. ſcirtari. lxxii. ſiculotæ. xxiiii. Populatoresque
quondam italiæ uardei nō amplius q̄. xx. decuriis. Præter hos tenuere tractum eum œnei: partheni: he-
maſi: marſthitæ: armithæ. A narone amne. c. M. paſ. abeſt epidaurum colonia. Oppida ciuium romano-
rum rhizinium: aſcriuium: butua: olchinium: quod antea colchinum dictum eſt a colchis conditum:
annis dirilo: ſuperq; eum oppidum ciuium romanorum ſcodra a mari. xviii. M. paſſuum. Præterea mul-
torum græciæ oppidorum deſiciens memoria: nec non & ciuitatum ualidarum. Eo namq; tractu fue-
re labeates: enederudini: faſſei: grabei: pprieq; dicti illyrii: & taulanti: & pyrei. Retinet nomē in ora nym-
phaum promontorium. Lyſſum oppidum ciuium Ro. ab epidauro. c. M. paſſuum.

Macedonia.

CA. XXII.

Lyſſo macedonia prouincia: gentes parthini: & a tergo eorū diſſaretæ. Montes candauia a dyr-
rachio. lxxix. M. paſſuum. In orauero ciuium Ro. epidamum colonia propter iauſpicatum no-
men a Romanis dyrrachium appellata. Flumē aous a quibuſdam eas nominatum. Apollonia
quondam corinthiorum colonia. vii. M. paſſuum a mari recedēs. Cuius in finibus celebre nympheum
accolunt barbari amantes & belliones. At in ora oppidum oricum a colchis cōditum. Inde initium epi-
ri. Montes acrocerauni: quibus hunc europæ determinauimus ſinum. Oricum a ſalētino italiæ pmon-
torio diſtat. lxxxv. M. paſſus a tergo carnorum & iapidum qua ſe offert magnus iſter.

Norici.

CA. XXIII.

Hetis iunguntur norici. Oppida eorū uirunum: celeia: teurnia: aguntum: uiana. Aemonia clau-
dia: ſlauium ſoluenſe. Noricis iungunt lacus peiſo: deſerta boiorum. Iam tamen colonia Diui
Claudii ſabarīa: & oppida ſacarbantia iulia.

Pannonia.

CA. XXIII.

Abitantur inde glādifera pannoniæ: qua mitelſcentia alpium iuga per medium illyricum a ſe-
ptentrione ad meridiem uerſa molli in dextera ac leua deuexitate conſidunt.

c

Væ pars ad mare hadriaticū spectat appellat dalmatia & illyricū supradictū. Ad septentriones pānonia uergit: finis inde danubio. In ea coloniae mona: fisciā. Amnes clari & nauigabiles i dānubiū fluūt dranus & nogicis uolētior. Saus ex albis carnicis placidior. cxv. M. p. interuallo. Drauus p ferretes: serapillos: iafos: sandrizetes. Sauus p colapia nos breucosq. Populog: hæc capita. Præterea ariuates: azali amātes: belgites: carthari: cornacates: erauisci: hercuniates: latouici: oferiates: uarciani mōsclaudius: cuius i fronte scordisci: itergo taurisci. Insula i sauo merubarris amnicag: maxima. Præterea amnes memorādi colapis i sauu ifluēs iuxta fisciā i gemio alueo isulā ibi efficiēs: q̄ segestica appellat. Alter amnis bacuntius in saum firmio oppido influit: ubi ciuitas firmiensium & amantinorum. Inde xlv. M. passuum taurunum ubi danubio miscetur saus. Supra influunt ualdanus urpanus: & ipsi non ignobiles.

Mesia.

CA. XXVI.

Annonia iungit pñcia q̄ mesia appellat ad pontum usq̄ cū danubio decurrens. Incipit a confluente supradicto. In ea dardani: celegeri: tribali: trimachi: mœsi: thraces: pōtog: cōtermini scythæ. Flumina clara dardanus: margis: pingius: timachus ex rhodope: œscus ex hemo: utus: escamus: ieterus: illyrici latitudo q̄ maxima est. cccxxv. M. p. colligit. Lōgitudo a flumine arsia ad flumē driniū. d. ccc. M. a drinio ad p̄montoriū acrocerauniū. clxxii. M. Agrippa p̄didit uniuersum hūc sinum italiæ & illyrici ambitus. xiii. M. in eo duo maria quo distinximus siue in sege siue ionii in prima parte: interius hadriaticū: qd̄ superū uocat: insulæ in ausonio mari p̄ter iam dictas memoratu dignæ nullæ: in ionio pauca calabro littore ante brundisium: quæ obiectu portus efficiūt. Contra apulū littus diomedea cōspicua monumēto Diomedis. Et altera eodē noīe a q̄busdam teuthria appellata: illyrici ora mille amplius insulis fruequētatur natura uadosi maris æstuariisq: tenui alueo itercusantibus. Claræ ante hostia timauī calidog: fontii cum æstu maris crescentiū iuxta istrog: agrum. Cissā pullariæ & absyrtides grauis dicta a fratre medeæ ibi interfecto: noīe absyrto: iuxta eas electridas uocauere: in q̄bus proueniret succinum: quod illi electrum appellant uanitatis græcæ certissimum documētum. Adeo ut iis quas eaz: designent: haud unq̄ constiterit. Cōtra iader est lissa. Quæq: appellata cōtra liburnoa cretæ aliquot. Nec pauciores ticanæ liburnicæ. Celadusæ intra surium bubus & capris laudata Brattia issa ciuium Ro. reliqua: & cum oppido phara. Ab his corcyra melana cognomiata cum gnidorum oppido distat. xxii. M. passuum. inter quā & illyricum melita. Vnde catulos meliteos appellari Calimachus auctor est. xxii. M. p. Ab ea. iii. M. elaphites: in ionio autem mari aborico. M. M. p. Sasonius piratica statione nota.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER QVARTVS.

Sinus Claritatis Litterarum Et Omnis Fabulositatis.

TERTIVS EVROPAE SINVS ACROCERAVNIVS INCIPIT Mōtibis: finis helleponto: amplectitur p̄ter minores sinus. xix. xxii. M. passuum. In eo epirus a carnani: ætholia: phocis: locris: achaia: messenia: lacōia: argolis: mergaris: atrica: boetia: irerung: ab alia mari eadem phocis: & locris: doris: phthiotis: thessalia: magnesia: macedonia thracia. Omnis græciæ fabulositas: sicut & litterag: claritas ex hoc primū sinu effulsit. Quapp̄ in eo paululū cōmorabimur. Epitos in uniuersum appellata acrocerauniis incipit mōtibis. in ea primi choanes a quibus chaonia. Dein thesproti: antigonēses: locus aornos: & pestifera auibus exhalatio. Cestriini: perhebi: quog: mons pindus: cassopei: driopes: sellæ: hellopes: molossi: apud quos dodonei iouis templum oraculo illustre. Tomarus mons centū fontibus circa radices Theopompo celebratus.

Epirus.

CA. I.

Pirus ipsa ad magnesiā macedoniāq: tendēs a tergo suo dassarethas supradictos liberā gentem mox ferā dardanos hēt. Dardanis leuo triballi p̄tendunt latere. Et mœsicæ gētes a fronte iungunt: mædi: ac bēseletæ: q̄bus thraces ad pontū usq: p̄tinentes: ita succincta rhodopes: mox & hemi uallat excelsitas: i epiri ora castellū. in acrocerauniis chimera: sub eo aquæ regiæ fons. Oppida meandria. Cestria flumē thesprotiæ: Thyamis colōia butrotū: maximeq: nobilitatus ambracius sinus faucibus spatiosum æquor accipiēs. Lōgitudinis. xxxix. M. passuum. Latitudinis. xv. M. i eum deferat amnis acheron e lacu thesprotiæ: acherusia p̄fluens. xxxvi. M. passuum: inde & mille pedū ponte mirabilis oīa sua mirantibus: in sinu oppidū ambracia. Molossog: flumina aphas: & arachthus. Ciuitas anaetoria. Lacus pandosia. Acarnania q̄ antea curetis uocabat. Oppida heraclea: echinus. Et in ore ipso colonia Augusti actiū cū tēplo Apollinis nobili: ac ciuitate libera nicopolitana. Egressos sinu ambracio i ionii excipit leucadiū littus: p̄mōtoriū leucates: dein sinus: ac leucadia ipsa peninsula quodā neritis appellata opere ac colag: abscisa a cōtinēti ac reddita uētog: flatu congeriē harenæ accumulantiū: q̄ locus uocat dioryctos stadiog: lōgitudine triū. Oppidū in ea leucas quodā neritū dictū. Deide acarnanū urbes halyrcæ: astacus: argos: amphiloichicū cognominatū Amnis achelous e pindo fluēs atq: acarnaniā ab ætholia dirimēs: & artemitā insulā assiduo terræ inuēctu cōtinenti annectens.

Aetolia.

CA. II.

QVARTVS

a Etologē populi athamanes. tymphēi: ephyri ænienſes: perrhebi: dolopes: marages: atraces: a quibus atrax amnis in ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidū calidon eſt ſeptē miliū quingentorū paſſuum a mari iuxta euenū amnem. Dein machynia molycrīa: cuius a tergo chalcis & mons eſt taphiaſus. At in ora promontorium antirium: ubi hoſtium corinthiaci ſinus minus mille paſſuum latitudine influentis: ætolofq; dirimentis a peloponneſo. Promontorium quod contra procedit appellatur rhion: ſed in corinthiaco ſinu. Oppida ætolīæ naupaſtum: pylene: & in mediterraneo pleuron: haly carna. Montes clari in dodone tomarus: in ambracia carnia: in acarnania aracynthus: i ætolia acanthon: panetolium: medion.

Locri.

CA. III.

p Roximi ætolis locri q cognominat ozolæ imunes. Oppidū. œanthe. Portus apollinis phæſtii. Sinus criſæus. Intus oppida argon. eupolea: phæſtū: calamifus. Ultra cirrhei phocidis capi: oppidū cirrha: portus chalæon: a quo ſeptē milia. p. introrſus liberum oppidū delphi ſub mōte parnaſo clariſſimi in terris oraculi Apollonis. Fons caſtelius. Amnis cephiſus præfluēs delphos: ortus in liſea quondā urbe. Præterea oppidum criſa & cum bulēſibus antycira: naulocū: pyrrha: amphiffa immunis: trichone tritea ambryſus drymæa regio daulis appellata. Dein in intimo ſinu angulus boetiæ alluitur cum oppidis gymnis: thebis quæ corlicæ cognominatæ ſunt iuxta heliconem. Tertium ab hoc mari boetiæ oppidum page: unde peloponneſi proſilit ceruix.

Peloponneſus.

CA. IIII.

p Elopōneſus apie ante appellata pelafgia & peninſula haud ulli terræ nobilitate poſtferēda iter duo maria ægeū & ionīū plātani folio ſimilis pp anguloſos iceſſus: circuitu qngentorū ſextingentiū miliū paſſuū colligit auctore Iſidoro. Eadē p ſinus pene tātundē adiicit. Anguſtiæ unde pcedit iſthmos appellat. In eo loco irrūpentia e diuerſo q dicta ſunt maria a ſeptentione exortu eius oēm ibi latitudinē uorādo: donec cōtrario i curſu æquorū tātōq; in quinq; miliū paſſuū iteruallo exeiſis utrinq; lateribus anguſta ceruice pelopōneſum cōtingat hellas. Corinthiacus hic: illinc ſaronicus appellatus ſinus. Lecheæ hic: cenchreæ illinc anguſtiæq; termini longo & ancipiti nauīū ambitu: qſ magnitudo plauſtris trāſuehi phibet. Quā ob cām pfodere nauigabili alueo anguſtias tentauere Demetrius rex: dictator Cæſar. C. princeps. Domitius Nero iſauſto ut oīum patuit exitu iccepto. Medio hoc iteruallo qd iſthmi appellauimus applicata colli habitat colonia corithus: antea ephyra dicta ſexagenis ab utroq; littore ſtadiis e ſūma ſua arce q uocat acrocorithus. In q ſons pyrene diuerſa duo maria pſpectans. lxxvii. M. paſſuū ad corinthiacū ſinū traiectus ē patras a leucade. Patræ colonia i lōgiſſimo pmontorio pelopōneſi cōdita ex aduerſo ætolīæ & fluminis eueni minus mille paſſuū ut dictū ē iteruallo. In ipſis faucibus ſinū corithiacū. lxxv. M. p. i lōgitudinē uſq; ad iſthmon tramittūt.

Achaia.

CA. V.

a Chaia nomē puinciæ ab iſthmō icipit: antea egialos uocabat pp urbes in littore p ordinē diſpoſitas. Primæ ibi qſ diximus lecheæ corinthiorū portus. Mox olutus pelleneorū caſtellū. Oppida helice: bura. In q refugere hauſtis prioribus ſytion: ægira ægion: erineos. Intus cleone hyſia: panormus portus. Demōſtratūq; iā rhium: a quo pmontoriū quinq; miliū paſſuū abſunt patræ: qſ ſupra memorauimus. Locus phere in achia nouē montiū ſcio eē. Notiſſimus ſons cymothoe. Ultra patræ: oppidū olenū: colonia dyme: loca bupraſum hyrmyne: pmontoriū araxū: ſinus: cylene pmontoriū chelonathes. Inde cyllenen duorū miliū paſſuū caſtellū philius. Quæ regio ab Homero aræthyrea dicta poſtea aſophis: inde eliorū ager: q antea epeæ uocabat. Ipſa elis i mediterraneo: & a pilo. xii. milibus paſſibus. Intus delubriū olympii iouis ludorū claritate faſtus græciæ cōplexum. Piſa eorū quōdā oppidū pfluente alpheo amne. At i ora pmontoriū ichthis. Amnis alpheus nauigabilis ppe ſex oppida. Aulon: lepriū. pmontoriū planiſtus. Oīa hæc ad occaſum uerſa. Ad meridiē aut cypariſſius ſinus cū urbe cypariſſa. lxxii. miliū paſſuū circuitu. Oppida pylos: methone: locus helos: pmontoriū acritas: ſinus aſineus ab oppido aſinæ: coroneus a corona. Finiunt tenero pmontorio. Ibi regio meſſenia duodeuiginti montium amnis pamifus. Intus aut ipſa meſſene: ithome: œechalia: arenæ: pteleon: thryon: dorion: zancle uariis tpibus clara. Huius ſinus circuitus. lxxx. milia. paſ. Traiectus uero. xxx. milia. Dehic a tænarō ager laconicus liberæ gentis: Et ſinus circuitu ducēta ſex milia: traiectu triginta nouē milia. Oppida tenax: amiclæ: phare: leuſtra & intus ſparta: therāne: atq; ubi fuere Cardamile pitane: anthane: locus thyre gerania. Mons taygetus: amnis eurotas: ſinus ægilodes: Oppidum pſammathus Sinus æytheates ab oppido. Ex quo ad cretā inſulā certiffimus curſus. Oīa aut maleo pmontorio iccludunt. Qui ſequit ſinus ad ſcyleū argolicus appellat traiectu qnquaginta milia paſſuū. Idē ambitu cētum ſeptuagintaduō milia. Oppida boea: epidaurus limera cognōit. Zarax: cyphania portus: Amnes inachus: eraſinus: iter quos argos hippium cognominatū. Supra lacum lernē a mari qdringentis milibus nouēq; additis milibus micenæ: & ubi fuiſſe tyrintha tradūt: & locus mantinea: montes artemius: Apelaſ antheus: aſterio: parparus: aliq; undecim numero: Fōtes niobe: amymone: pſammate. A ſcylleo ad iſthmū. c. lxxvii. mili. paſſibus oppida hermonie: trozene coripharſium appellatū: quæ alias inachiū alias dipſium argos. Portus cenites: ſifnus: ſaronicus olim querno nemore redimitus. Vnde ei nomē ita græcia antiq; appellante quercū. In eo epidaurū oppidū Aſculapii delubro celebre. Pireum promontoriū: portus anthedon: & bucephalon: & quas ſupra dixeramus cenchreæ. Iſthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquēnalibus inclyto ludis. Tot ſinus pelopōneſem orā lancinant: tot maria allatrant: Siquidē a ſeptentriōe ionium irrūpit: ab occidente ſiculo pulſat: a meridie cretico urget: ab oriēte brumali ægeo: ab oriēte ſolſtitiali myrtoo qd a megarico incipiēs ſinu totā atticam alluit.

De archadia.

CA. VI.

LIBER

m Editerranea eius arcadia maxime tenet undiq; a mari remota: initio drymodis: mox pelagis appellata. Oppida eius panophus: matinea: stymphalū: tegea: antigonea: orchomenū: pheneū: pallatiū uñ palatiū romæ. Megalepolis: catia: bocaliū: crānō: prhalia: thelpusa: melānea heræa: pyle: pellana: agræ epiū cynæthe: lepeon: arcalie: ptheniū: alea: methydriū: enispe: macistū: lapea: clitoriū: cleone: iter quæ duo oppida regio nemea est hembinadia uocitata. Mōtes i archadia pholce cū oppido. Itē cyllene: lyceus: in quo lycei iouis delubrū. Menalus: arthemisius: pthenius: lāpeus: nonacris. Præterq; ignobiles octo. Amnes ladon e paludibus: pheneus & erimāthus e mōte eiusdē nois in alpheū defluēs. Reliquæ ciuitates in achaia dicēdæ: aliphiræ: aheata pyrgēs: pethes: peragenite: tortuni: tiania. Thria: siii: attricēs. Vniuersæ achaia libertatē Domitius Nero dedit. Pelopōnesus in latitudine a p montorio maleæ ad oppidū Lechæum corinthiati sinus. clx. milibus passibus patet. Et in trāuersum ab eide epi datū. cxxv. milibus. Ab olympia argos per archadiā. lxxiii. milibus. Ab eodem loco ad phliunta dicta mēsurā est. cl. milium passuum. Vniuersa aut uelut pensante equoꝝ incursus natura in montes sex atq; septuaginta attollitur.

Græcia & attica.

CA. VII.

a B isthmi angustis hellas icipit: a nostris græcia appellata. In ea prima attica: antiquus acē uocata. Attingit isthmū parte sui quæ appellat megaris a colonia megara e regiōe pagæ. Duo hæc oppida excurrēte pelopōneso sita sunt utraq; ex parte uelut in humeris helladis pagei. clii. M. p. & amplius ego sthenēs cōtributi megarēsi bus. In ora aut hac portus schænus. Oppida duo cremion syronia saxa septē milia lōgitudine: geranea: megara: eleusin. Fuere & oenoa & pbalinthos: quæ nūc nō sunt. Ab isthmo qnquaginta duoz miliū passuū pyreus & phalera portus duoz miliū passuū muro recedētib; athenis iuncti. Libera hæc ciuitas: nec idiga ullius pconii amplius tāta claritas supfluit. In attica fontes cephisia: larine: calliroe: enneacrunos Mōtes brileffus: ægelialus: icarius: hymerus: lycabettus: lacus selinos. A pīreo. xlii. Mil. pas. funiū doriscū p montoriū. Polypostere: brauron: ion quondā oppida. Rhānos pagus. Marathon cāpus. Triassus oppidū: miletū & oropus in cōfinio boetia. Cuius anthedon onchestos: thespia libez oppidū: lebedeia. Nec cedētes athēis claritate: quæ cognominat boetia thebæ duoz nūmū Liberi atq; Herculis (ut uolunt) patria. Et musis natale in nemore helicone assignat. Datur & his thebis saltus citheron: amnis ismenius. Præterea fontes in boetia cædipodia: psammate: dirce: epigranea: aretusa: hippocrene: aganippe: gargaphie. Montes extra p dictos micalesus: adilifius: acontius. Reliq; oppida iter megarā & thebas eleuthera: haliartus: platee: pheræ: aspledon: hylæ: tisbe: erithre: glif sas cope: iuxta cephisum amnē lamie & anichie: medeon: phligōe: grephis: coronea chæronia. In ora aut intra thebas ocale: etheon: iolcos: schenos: peteon: hyrie: mycalessus: hyreseon: pteleon: olyros: Tanagra liber populus. Et i ipsis faucibus euripi quē facit obiectū isulæ euboæ aulis capaci nobilis portus: boetos hxantas antiquus dixere: locri deide: epichemidi cognominant olim leges appellati: p quos amnis cephisus defert in mare. Oppida opuns: unde opōtinus cynus phocidis in littore unū daphnus. Introrsus aut larisse: elatea: & in ripe cephisi (ut diximus) lilela delphosq; uersenemis & hyampolis. Rursus i loco rum ora: in q larymna: throniū: iuxta qd boagrius amnis defert in mare. Oppida narycion: alope: scarphia. Postea maliacus sinus ab incolis dictus in quo oppida halcyone: conia: phalara. Doris deinde in q sperchios erineon: boion: pindus: cythinū. Doris a tergo mons est cætha. Sequit mutatis sæpe nois he monia. Eadē pelagicu argos. Hellas eadē thessalia: & driopis semp a regibus cognōiata. Ibi genitus rex noie græcus a quo græcia. Ibi Hellena quo hellenis. hos eisdē Homerus tribus nois appellauit myr midonas & hellenas & acheos. Ex iis phthiotæ nominant dorica accolētes. Eoz oppida echinus in fau cibus sperchii fluminis. Termopilaz angustia: quo argumēto. iiii. milia pa. ide heraclea trachin dicta ē: mōs ibi calidromus. Oppida celebria hellas: halos: lamia: phthia: arne. Thessalia. CA. VIII.

i N thessalia aut amnis orcomenus minyius antea dictus. Et oppidū alimō ab aliis elmon: atrax palamna fons hyperia. Oppida pheræ: qru a tergo pierus ad macedoniā ptendit: larissa: gomphi: thebæ thessalia: nemus pteleō: sinus pagasicus. Oppidū pagasa: idē postea demetrius dictū tricca. Pharsalici cāpi cū ciuitate libera crannon iletia. Mōtes phthiotidis nympheus quodā topiario nat uræ ope spectabilis. Buzigeus: donacesa: bermius: daphusia chimerion: athemas: stephane. In thessalia sunt qttuor atq; trigita mōtes quoz nobilissimi cerceti: olympus: pierus ossa: cuius ex aduerso pidus & othris laphytaz sedes ad occasum uergētes. Ad ortus pelios oēs theatriali mō iflexi caueatis ate eos. lxxv. urbibus. Flumina thessalia apidanus: phoenix: enipheus: onochonus: laminissus. Fōs messeis. Lacus be beis: & ante cūctos claritate peneus ortus iuxta gomphos: iterq; ossam & olympū nemorosa cōualle de fluens qngentis stadiis dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu tēpe uocant. v. milia passuū lōgitudi ne: & ferme sex latitudie ultra uisum hois attollētibus se dextera leuaz leniter conuexis iugis. Intus sua luce uiridate allabit peneus uiridis calculo: amoenus circa ripas gramine: canorus auū cōcentu. Accipit amnē orcon: nec recipit: sed olei mō supnatatē (ut dictū est ab Homero) breui spatio portatū abdicat. Phœnales aquas dirisq; genitas argēteis suis misceri recusat. Magnesia. CA. IX.

t Hæssalia annexa magnesia est: cuius fons libetra. Oppida hormeniū: pyrrha: methone: olizon: Promontoriū sepias. Oppida castana: spalathra. Promōtoriū xantiū. Oppida melibœa: rhizus: erymne. homoliū penei: oppidū omoliū: orthei: rhesia: pelinna thaumacie cyrron: crannon: acarne: dorion: mesite: phila: ceponio. Epiri: achaia thessalia in porrectum lōgitudō quadringentorum octoginta milium passuum traditur. Latitudo. cclxxxvii. milium.

Macedonia.

CA. X.

QVARTVS

Acedonia postea, cl. populorū duobus iclyta regibus quondāq; terrarū īperio: emathia antea di-
 cta. Hæc ad epirotecas gētes in solis occasum recedēs post terga magnesiæ atq; thessaliæ infe-
 sta a dardanis. Partē eius septētrionalē pæonia ac pelagonia ptegunt a triballis. Oppida aegæ:
 in quo mos sepelire reges. Beroa & ī regiōe quæ pieria appellat a nemore egidiū. In ora heraclea: flumē
 apilas: oppida phina: oloros. Amnis haliacmon. Intus haloritæ: uallei: philacei: cyrrei tyrisiæ. Pella colo-
 nia. Oppidū stobi ciuiū ro. Mox antigone europus ad axiū amnē: eodēq; noīe amnis p qd rhedias fluit:
 scydra: phordea: emiona: gorgidone. Mox ī ora ichne: fluuius axius. Ad hūc finē dardani: treres: pieres:
 macedonia accolūt. Ab hoc amne peoniæ gētes: paroeci: heordēs: almopii: pelagones: mygdones. Mō-
 tes rhodope: scopiūs: orobellus. Dein piacēte græmio terrarū arethusii antiochēs: idomenēs: doberi-
 enses: triēs: allatenēs: andaristēs: morilli: gareci: lyncestæ: othryonei: & amātini liberi: atq; orestæ co-
 lonia: bullidēs: ediēs: xylopoliæ: scotussæi liberi: heraclea: sintica: timphei: coronei. In ora sinus ma-
 cedonici oppidū calastia: & itus phileros: lete. Medioq; flexu littoris thessalonica liberæ cōditionis. Ad
 hāc a dyrrachio, cxliiii. miliū passuū thermæ. In thermaico sinu oppida dicea: pydna: derra: scione. Pro-
 mōtorīū chanastreū. Oppida palene: phlegra. Qua in regiōe mōtes hypsizorus: epitus: alchione: leuom-
 ne. Oppida nissos: phryx: eleon: meāde: & hippalefis: isthmo quondā potidea: nūc cassandria colonia: an-
 themus: holophyxos sinus: mecyberna. Oppida physella: ampelos: torone: sogostedes: fretū quo mon-
 tē athon quē Xerxes rex persæ cōtinenti abscidit in lōgitudine passuū mille qngentoz. Mons ipse a pla-
 nicie excurrit in mare, lxxv. milia passuū. Ambitus radices, cl. M. colligit. Oppidū in cacumine fuit acro-
 thon. Nūc sunt uranopolis: paleotrū thyssus cleone: apollonia: cuius icolæ macrobii cognominātur. Op-
 pidū cassera: faucesq; alteræ isthmi. Acātus: istria: graitiōia: heraclea. Regio mygdonia subiacens. In qua
 recedentes a mari apollonia: arethusa. In ora rursus posidiū: & sinus cū oppido cermoro amphipolis. Li-
 beragens bysalte. Dein macedonia terminus. Amnis strimon ortus in emo. Memorādū in septē lacus
 eū fundi priusq; dirigat cursum. Hæc est macedonia terrarū īperio potita quondā. Hæc asiā: armenia: ibe-
 ria: albania: cappadocia: syria: ægyptū: taugæ: caucasiū transgressa. hæc in bactris: medis: p̄lis dominata
 toto oriente possessa. hæc ēt india uictrix per uestigia liberi paris atq; Herculis uagata. hæc eadē est ma-
 cedonia: cuius uno die Paulus Aemilius īperator noster, lxxii. urbes direptas uendidit: tantā differentiā
 fortis præstiterē duo homines.

Thracia.

CA. XI.

Hracia sequit iter ualidissimas europæ gētes in strateas qnquaginta diuisa. Populorum eius
 quos noiare nō pigeat. Amnē strimonem accolūt dextero latere dēselethæ & medi bysalthas
 usq; supradictos. Leuo digeri. Bessorūq; multa noīa ad nestū amnē pangei mōris ima ambien-
 tē: iter heletos: diobefos: carbilefos: inde bryfas: lapæos. Odomātes, odrysæq; gens infundit hebrū accolē-
 tibus: carbiletis: pyrogeris: drugeiis: cænicis: hypsaltis benis: corpillis: botieis edonis. Eodē sunt in tractu
 syaletæ: primatæ: dobangæ: thynica: laletæ maiores emo: minores rhodope subditi. Inter quos hebrus
 amnis. Oppidū sub rhodope peneropolis antea: mox a cōditore philippo polis: nūc a situ termūtium di-
 cta. Emi excelsitas sex, M. p. subit. Auerfa eius & in istrū deuexa mesi, getæ: aoti: gaugdæ: clariaq;. Sub iis
 carrei sarmatæ: quos areates uocāt. Scyræq; & circa pōti littora morisenæ: sithoniq; Orphei uatis geni-
 tores optinēt. Ita finit iter a septētrione. Ab ortu pontus ac ppontis. A meridie ægeū mare: cuius in ora
 astrymone: appollonia: oesyma: neapolis: batos. Intus Philippi colonia. Absunt a dyrrachio, cccxxv. sco-
 rusa: topiris ciuitas. Nesti amnis hostiū. Mons pāgeus: heraclea: olyntos. Abdera libera ciuitas. Stagnum
 bistonū & gens. Oppidū fuit tinda Diomedis equoz stabulis dirū. Nunc sunt dicea: ismaron: locus par-
 thenion: phalesina: maronea prius ortagurea dicta. Mons ferriū & zone: tū locus doriscus centū uiginti
 milia hoīum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitū. Os hebri. Portus stētoris. Oppidū ænos liberū
 cū Polydori tumulo. Ciconū quondā regio. A dorisco incuruat ora ad macrūticos centū uigintiduoz
 milia passuū. Circa quē locū fluuius melas: a quo sinus appellat. Oppida cypsella bisanthe macrōnticos
 dictū qd a ppōtide ad meleā sinum iter duo maria porrectis muris pcurrētē excludit cherōnesum. nāq;
 thraciæ altero latere a pōtico littore incipiēs ubi iter amnis īmergit: uel pulcherrimas in ea parte urbes
 hēt istropolin milesiōz: tomos: calating quæ antea acruetis uocabat. heracleā habuit & bizonē terræ
 hiatu raptā. Nunc hēt dionysiopolin crunos antea dictā. Alluit ziras amnis. Totū eū tractū scythæ arote
 res dicti tenuere. Eoz oppida aphrodisias: libistos: zigere: brocobe: eumeneda: partēopolis: gerania. Vbi
 pygmeoz gens fuisse, p̄dit: quos garizos barbari uocāt: credūtq; a gruibus fugatos. In ora a dionysiopo-
 li est odesus milesiōz. Flumen panisus. Oppidū terra naulochus. Mons emus uasto iugo pcumbēs in
 pontū. Oppidū habuit in uertice aristeū. Nūc in ora mēsebria: anchilaum ubi mēsebria fuerat. Astica re-
 gio habuit oppidū anthiū nunc est apollonia. Flumina panisfa: rira: stearus: orosines. Oppida thynnias:
 halmidesfos: deuelcon cū stagno qd nūc deultum uocāt. Veteranoz phynopolis iuxta quā hosphorus.
 Ab istri ostio ad os ponti passuū qngentoz. lv. M. alii fecere. Agrippa adiecit qdraginta. Inde ad mugē su-
 pradictū. cl. ab eo cherronesus. cxxvi. M. Sed a bosphoro sinus casthenes. Portus senū: & alter q mulierū
 cognominat. Promōtorium chrysocera, in quo oppidum bizātium liberæ cōditiōis: antea lygos dictū.
 Abest a dyrrachio, d. ccxi. M. passuum. Tātum patet lōgitudine terrarū iter hadriaticum mare & pponti-
 dem. Amnes bathynias: pidaras siue atyras. Oppida selymbria pinthus latitudie ducentoz pedū conti-
 nenti annexa. Intus bizya arx regum thraciæ a Terei nefasto crimine iuisa hirundinibus regio: celica: co-
 lonia flauipolis: ubi antea zela oppidū uocabat. Et a binzie qnquaginta. M. passuū apros colonia: quæ
 a philippis abest, clxxxviii. M. pas. Ad in ora amnis eginus. Oppidū ganos fuisse fertur & lysmachia. lam

LIBER

In cheronneso: alius nāq; ibi isthmus angustias similes eodem noīe & pari latitudie illustrāt: duae urbes utrinq; littorā haud dissimili mō tenuere. Pactyā a ppōride: cardia a melāne sinu: hāc ex facie loci noīe accepto utraq; cōprehensā. Postea lysmachia qnq; M. passuum a lōgis muri. Cheronnesos a ppontide habuit tyristalīn: critonē: scissam flumini ego appositā. Nunc hēt a colonia a ppontide, xxii. M. seston: & ex aduerso coloniae pharianae. Et hellepōtus septē ut diximus stadiis europā ab asia diuidēs illic inter se cōtrarias urbes hēt: in europa callipolin & seston. In asia lāpsacum & abydon. Dein p̄montoriū cheronnesi mastusia aduersum igæo cuius in fonte obliqua cynossēma: ita appellatur Hecubae tumulus: statio achæoge. Turris & delubrum Protefilai. Et ī extrema cherōnesi frōte quae uocat aeoliū oppidū eleus. Dein petēti melanē sinum portus cœlos: & pāhormus & supradicta cardia. Tertius europae sinus ad hūc modū claudīt. Mōtes extra p̄dictos thraciae edonus: gygemoros: meritus: melāpillus. Flumina in hebrū cadentia bargus: suemus: Macedoniae thraciae hellepōti lōgitudine supradicta. Quidā. d. ccxx. M. faciūt. Latitudo. cccclxxxiii. M. est. Aegeo mari nomē dedit scopulus iter tenū & chium uerius q̄ īsula ex noīe a specie caprae: quae ita a grācis appellat̄ repēte in medio mari exiliēs. Cernūt eū a dextera parte andrū nauigātes ab achaia digr̄ ac pestiferę. Aegei pars myroodatus appellat̄ ab īsula parua quae cernit̄ macedoniā a geresio petentibus haud p̄cul euboēae caristo. Romani oīa hāc maria duobus noībus appellāt. Macedonicū quodcūq; macedoniā aut thraciā attingit. Graciēse quae graciā alluit. Nā graci & ionii diuidūt in siculū ac creticū ab īsulis. Itē icarium qd̄ est inter samū & myconē. Cætera noīa sinus dedere quos diximus. Et maria quidem gentesq; in tertio europae sinu ad hunc modum se habent.

Insulae inter eas terras inter quas creta: euboea: clyclades: sporades: mæotis.

hellepōtus: ponti: mæotidis: dacia: salmatia: scythia.

CA. XII.

Insula autē ex aduerso thesprotiae a butroto. xii. M. passibus. Eadē ab acrocerauniis. l. M. cū urbe eiusdē noīs corcyra liberae ciuitatis & oppido cassiope: tēploq; cassii iouis passuū. lxxxvii. M. in lōgitudine patēs. Homero dicta schera & phæacia. Callimacho etiā drepane. Circa eam aliquot. Sed ad italiā uergens thoronos: ad leucadiā paxae duae qnq; M. discretæ a corcyra nec p̄cul ab iis. Ante corcyrā ericusa: marathe: elaphusa: maltace: trachie: pytiōia: ptichia: taracie: Et a phalacro corcyrae p̄montorio scopulus in quē mutatā Vlyxis nauē a simili specie fabula est. Ante leucadiā sibora. Inter leucadiā autem & achaia permultae: q̄rum teleboides eadem quae taphiae ab incolis ante leucadiā appellatur: taphias: arnoxia: primeffa. Et ante ætoliā echinades: ægialia: cotonis: thyatira: geoaris: dionysia: cirrus: chalcis: pinara: mystus. Ante eas in alto cephalenia: zacithus: utraq; liberae. Itacha: dulichiū: sanios: crocilea: paxos. Cephalenia quondā melena dicta. xi. M. passuum abest: circuitu pater. xliiii. M. Same di-ruta a Romanis adhuc tamē oppida tria habet. Inter hanc & achaia cum oppido magnifica & fertilitate præcipua zacithus aliquādo appellata hyrie cephaleniae a meridiana parte. xxii. M. abest: mons elatus ibi nobilis. ipsa circuitu colligit. xxxvi. M. Ab ea ithaca. xii. mil. distat. in qua mons neritus. Tota uero circuitu patet. xxv. mil. passuum. Ab eo araxum peloponnesi p̄montorium. xii. mil. pas. Ante hanc in alto asteris. Prothe ante zacinthum. xxxv. mil. passuum. in eorum uentum strophades duae: ab aliis plotæ dictæ. Ante cephaleniam letoia. Ante pilus. iii. sphagia: & totidem ante messenen cœnusta. in sinu asineo threstirides: in laconico theganusa: cothon: Cythera cum oppido antea prophyris appellata. Hæc si ta est a maleæ promontorio. v. mil. passuum ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. in argolica pityusa: irine: ephire contra hermonium agrum tipareus epiropia colonis: aristera cōtra trœzeniū caulauria quinq; ginta. M. pas. distās a plateis. belbina: lasia: baucidias. Cōtra epidaure cetiphalos: sytionefos. vi. M. passuum abest a continente. ab hac egina liberae cōditionis. xvii. M. passuum. cuius. xx. M. passuum nauigatio est. Eadē aut a pireo atheniēsium portu. xii. M. passuum abest ante oenone uocitata. Spiræo p̄montorio obiacent. eleusa: dendros: graugia duae: cetia duae se lacosa: dacēchris: salpi: septē: Et in megario sinu ethrurides q̄ttuor. Aegyla aut. xv. passuum a cythera. Eadēq; a crete phalasarna oppido. xxv. M. passuum. Ipsa creta altero latere ad austrum: altero ad septētrionē inter ortum & occasum quae porrigit centum urbium clara fama. Dosiades eam a creta nimpha hesperidis filia. Anaximāder a rege curretum. Philistides. Malotes Crates primū aëria dictā: deinde posteri curret in appellauere. Et macaron nōnulli a tēperie cæli appellatā existimauere. Latitudine nusq; l. M. passuum excedens: & circa mediam sui partē maxime patens. Lōgitudine implet. cclxx. M. passuum. Circuitu. d. lxxxix. flectensq; se in creticum pelagus ab ea dictum: qua longissima est ad orientē sammonium p̄montorium aduersum rhodo. Ad occidentem criu metopon cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia phalasarne: elea: cisanū: pgamū: cydon: minoum: apteron: pantomatriū: amphim ala: Rhithymna: parnomiū: cyteum: apollonia: matium: heraclia: miletos: ampela: hierapytna: lebana: hierapolis. Et in mediterraneo cortina: phæstū: gnosum: polyrhenium: myrina: lycastus: rhamdus: lietus: dium: asium: phileros: rhytion: clatos: pharæ: holopyxos: laspha: eleuterne: therapne: manathusa: githifos & alioq; circiter. lx. oppidog; memoria extat. Montes cadiscus: idæus: dectineus: crocus. Ipsa abest a p̄montorio suo qd̄ uocat criu metopon: ut p̄dic Agrippa a cyrenag; p̄montorio phicunte. cxxv. M. p. Item cadisto. a meleo pelopōnesi. lxxx. A carpato in sula p̄montorio sammonio. lx. M. in faonium uentum. Hæc inter eā & rhodum interiacet. Reliq; circa eā ante pelopōnesum duae cosicæ: totidē milæ & a latere septētrionali dextera cretam habent. Contra cydoniā leuce: & duae budra. Contra matium dria. Contra itanum promontorium onisa leuce. contra hyerapycnam crysa gaudos. Eodē tractu ophiusa buto: aranus circunuestisq; criu metopon: tres acausfagores appellatæ. Hæc ante sammonium promontorium phocæ: plachia: sirindes: naulocos: armedon:

QVARTVS

zephire. Ac in hellade etiānum in aegeo lycades scarphia corefa: phocasia: cōpluresq; aliæ ex aduerso atticae sine oppidis & ideo ignobiles. Sed contra eleusina clara salamis ante eam psytalia. A sunio uero helene. v. M. passuum distās. Dein coos ab ea totidem: quā nostri quidem dixere ceam. Graeci & drybusam auulsam euboeae: quinquentis longa stadiis fuit quondam: mox quattuor fere partibus quæ ad boetiā uergebant eodem mari deuoratis. Oppida habet reliqua iulida: cartheia: intercidere coressa. pœessa. Ex hac profectum delectationi fœminis uestem auctor est Varro. Euboea & ipsa auulsa boetiæ & a modico interfluente euripo ut ponte iungatur ad meridiem p̄montoriis duobus geraſto ad atticā uergente & ad helleſpontum caphareo insignis: a septētrione ceneo. nūq̄ latitudine ultra. xl. M. passuū extēdit nūq̄ infra. xx. mil. contrahit. Sed in longitudinē uniuersæ boetiæ ab attica theſſaliā usq; prætentā in. cl. mil. p. Circuitu uero. ccclxv. æbeſt ab elleſponto parte caphareo. ccxxv. urbibus clara quondā pyriha: portamo: neſſo: cerintho oreo: dio: ædeſſo: cœchalia: nunc chalcide. Cuius ex aduerso in cōtinēti aulis est geraſto: cretria: caristos: orostane: oritano: artemisia: cum fonte arethusa flumine lelanto aquisq; calidis quæ helopiae uocātur. Caryſtus nobilis notiorq; tamē marmore caryſtio ante uocitata est chalcodotis: aut maris ut Dionysius & Ephorus tradunt. Vt Ariſtides macra. Vt Callidemus chalcis: ære ibi primū reſto: Vt Menechmus ambatias. Vt poetæ uulgo aſopis: extra eam in myrtoo multæ: sed maxime illuſtres glaucōneſos: & begilia: & a promontorio gereſto circa delum in orbem ſitæ: unde & nomen traxere cyclades. Prima earum andrus cum oppido æbeſt a gereſto. x. M. passuum. a ceo. xxxix. M. Ipsiā Myrſilus cauron deinde antandron cognominatam tradit. Callimachus laſſiam: alii nonagriam: hydaufam epagrin. Patet circuitu. xciii. M. paſ. ab eadē andro paſſus mille: & a delo. xvii. M. Tenos cum oppido. xv. M. passuum porreſta. Quā p̄p aquarum abundantia Ariſtoteles hydruſam appellatā ait: alii ophiuſam. Cætere myconos cū monte dimaſto a delo. xvii. mil. passuum. Scyros ſiphnus ante meropia & acis appellata circuitu. xxviii. mil. paſ. ſeriphus. xii. præpeſinthus citanos. Ipsiāq; longe clariffima cycladum media templo Apollonis & mercatu celebrata delos: quæ diu fluctuata (ut p̄ditur) ſola motum terræ nō ſenſit ad. M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam prodidit: quoniā repente apparuerit enata: egloſthenes cynthiam: alii ortygiā: aſteriā: lagiā: ceram: mydiā: cynethum: pyrſilen igne ibi primum reſto. Cingitur quinq; mil. passuū: aſurgit cintho monte. Proxima ei thene: quā Anticlides celaduſam uocat. Item arthemitem Helladius. Scyros quā circuitu pateſ. re. xx. mil. passuum p̄didere ueteres. Mutianus. clx. Olearus: paros cum oppido ab delo. xxxviii. M. mar more nobilis quā primo plateā poſtea minoida uocarunt. Ab ea ſepties q̄ngenta naxus a delo. xviii. mil. cum oppido quā ſtrogylen: dein dian: mox dionyſiada a uineæ fertilitate: alii Siciliā minorem aut calipolin appellarunt. Patet circuitu. lxxv. M. paſ. dimidiog; maior eſt q̄ paros. Et hætenus quidē cycladas ſeruāt. Cæteras q̄ ſequunt ſporades. Sunt aut hellena: phocusa: hecaria: ſchinuſa: pholegrados: & a naxo decem & ſeptem mil. passuum icaros: quæ nomen mari dedit: tantūdem ipſa in longitudinem patens cum oppidis duobus tertio amiſſo ante uocata doliche: & maris: & ichthiſuſa. Sita eſt ab exortu ſolſtiali delo. l. mil. passuum. Eadem a ſamo. xxxv. mil. Inter euboeam & andrum. x. mil. passuum freto. Ab ea gereſtum. cxii. mil. quinq; ginta passuum. Nec deide ſeruari poteſt ordo. Aceruatim ergo ponent reliquæ. Ios a naxo. xiiii. mil. passuum Homeri ſepulchro uenerāda. Longitudinis. xxv. mil. antea phœnice appellata. Odua latandro gyaros cum oppido circuitu. xii. mil. passuū prope. Ab eſt ab andro ſexaginta duog; mil. passuum. Ab ea ſyrnos. lxxx. mil. passuum. Cynethus telos unguento nobilis a Callimacho agathuſa appellata. Donyſa: pathmos circuitu. xxx. mil. passuū. Caruſa lebinthus: gyrus: cynara: ſicynus quæ antea cœnoe: cheratia quæ onus: caſos quæ ætrabe: cimolus quæ echinuſa: melos cum oppido quā Ariſtidis miblida appellat. Ariſtoteles zephyriā: Callimachus mimallida: Heraclides ſiphnum & acitiā: Hæc inſularum rotundiſſima eſt. Poſt machia: hipere quōdam patage: & ut alii platage nunc amorgos polyægos: Philethera cū primum emerſit caliſte dicta: ex ea auulſa poſtea theraſia atq; inter duas enata: mox automate: eadem hiera & in noſtro æuothia iuxta eādē hierā nata. Diſtat ios a thera. xxv. mil. p. Sequuntur lea: aſcania: anaphe: hippurus: hippurtuſa: aſtipalea libera ciuitatis circuitu. lxxviii. mil. p. Ab eſt a cadisto crete. cxv. mil. ab ea platea. lx. mil. Vnde caminia. xxxviii. mil. Azibita: lanife: tragia: phar macuſa: techedia: chalcia: calymna: in qua oppidum co. Coreſia olomnos. A qua carpatum quæ nomen carpatio mari dedit. xxv. mil. passuum. In rhodū africo uento. l. mil. passuū. A carpatio ad caſon. vii. mil. A caſſo ſammoniū cretæ promontoriū. xxx. mil. In euripo aut euboico primo fere introitu petaliæ. iiii. inſulæ & in exitu athlæte cyclades: & ſporades: ab oriente littoribus icariis aſiæ: ab occidente myrtois atticæ: a ſeptētrione ægeo mari: a meridie cretico & carpatio incluſæ. cc. mil. passuum in lōgitudinem: & per. cc. mil. in latitudinem iacent. Pagaficus ſinus ante ſe habet eutyſiam & cicynetum ſcyrum ſupradictam: Sed cycladum & ſporadum extimā gerontiā: ſcadirā: thermeuſim: irheſiā: ſylymniam: eudemīā: neam: quæ mineruæ ſacra eſt: Athos ante ſe quattuor peparethum cum oppido quondam euonum dictam nouem mil. passuum: ſcyathum. xv. mil. imbrum cum oppido. lxxxv. mil. p. Eadem æbeſt a matuſia cherōneſi. lxxv. mil. passuum: ipſa circuitu. lxxii. mil. paſ. Perfunditur amne iliffo. Ab ea lemnos. xxii. mil. quæ ab atho. lxxxvii. mil. Circuitu batet. xxii. mil. d. paſ. Oppida habet epheſtiam & myrinā: in cuius forum ſolſtitio athos eiāculatur umbrā. Ab ea thaſos libera. v. mil. passuum: olim eria uel etria dicta inde abdera a continenti. xxii. mil. paſ. ad othos. lxii. mil. tantūdem ad inſulam ſamothracē: quæ libera ante hebg; ab imbro. xxxii. mil. a lēno. xxii. M. d. attolliē mōte ſaoce. x. mil. p. portuoſiſſima omniū Callimachus eam antiquo nomine dardaniam nominat: inter cheronneſum & ſamothracen utrinq; fere

LIBER

quindecim mil. Halonesos ultra gethonia: lamponia: alpeconnesus haud pcula a caelo Cheroneſi portu & quædā ignobiles: desertis quoq; redduntur in hoc ſinu q̄rum uix inueniri potuerunt nomina. Deſt/ cos iarnos: cyſſiros: carbrufa: calathuſa: ſcylla: dialeon: diſta melantia: draconon: arroneſus: diethuſa: ſca/ pos: capheris: meſatea: eantiron: phateruneſos: pateria: calete: neriphus: polendos. Quartus e magnis eu/ ropæ ſinus ab hellesponto incipiens mæotis oſtio finitur. Sed totius ponti forma breuiter amplectenda eſt: ut facilius partes noſcatur. Vaſtum mare præiacens aſiæ & ab europa porrecto cheroneſi littore ex pulſum anguſto meatu irrumpit in terras ſeptem ſtad. (ut dictum eſt) interuallo europaſ auferēs aſiæ primas anguſtias hellespontum uocat. Hac Xerſes perſarum rex conſtrato in nauibus ponte duxit exer citum. Porrigitur inde tenuis euripus. lxxxvi. mil. paſ. ſpatio ad urbem priapum aſiæ: qua magnus Ale/ xander trāſcendit. Inde expatiatur æquor: rurfuſq; in arcum coit laxitas. Propōtis appellatur. Anguſtiæ thracius boſphorus latitudine. d. paſſuum: qua Darius pater Xerſis copias ponte trāſuexit. Tota ab hel/ lesponto lōgitudō. cc. mil. xxxix. mil. paſſuum. Dein uauſtum mare. pontus axenus qui quondā annexus longe reſugientis occupat terras: magnosq; littorū flexu retro curuatus in cornua ab iis utrinq; porrigi/ ur ſit plane arcus ſcythici forma. Medio flexu iungitur hoſtio mæotici lacus cimerus boſphoros: id os uocat. ii. mil. du. paſſuū latitudie. At inter duos boſphoros thraciū & cimeriū directo curſu ut auctor eſt Polibius. d. paſſus iter ſunt. Circuitu uero totius ponti uitæ ſemel milia ut auctor eſt Varro & fere uete res. Nepos Cornelius. ccc. M. l. adiiicit. Artemidorus uitæ nouies decē nouē milia fecit. Agrippa. xxiii. lx. mil. Mutianus. xxviii. lxv. mil. Simili mō europaſ latere menſurā alii q̄ttuordecies. lxxviii. mil. paſ. deter/ miauere. Alii undecies. lxx. mil. M. Varro ad hūc modū metit. Ab oſtio pōti apolloniā. clxxxviii. M. d. p. Calatin rāundē. Ad oſtiū iſtri. cxxv. Ad boryſtene. ccl. M. Cheroneſum heracleatæ oppidū. cclxxv. M. paſ. Ad panticapeū qđ aliq; boſphorū uocat: extremū in europaſ ora. cc. M. xxii. d. quæ ſumma efficit. xlii. M. xxxvi. mil. d. Agrippa a bizatio ad flumē iſtrū. d. lx. Inde pāticapeū. d. cxxx. Inde lacus ipſe mæotis ta/ nain amnē ex ripheis mōtibus deſluētē accipiēs noniſſimū iter europaſ aſiāq; finē. xlii. M. vi. M. circuitu patere tradiſ. ab aliis. xi. M. xxv. Ab hoſtio eius tanais ortū directo curſu. ccc. lxxv. mil. paſſue eſſe cōſtat. Accolæ ſinus eius in mētione thraciæ dicti ſunt iſtropolin: inde oſtia iſtri. Ortus hic in germaniæ iugis mōtis arnobæ: ex aduerſo taurici galliæ oppidi: multis ultra alpes milibus: ac p̄ innumeras lapſus gētes danubii noīe imēſo aq̄rum auctū & unde primū illyricū alluit iſter appellat: ſexagita amnibus receptis: medio ferme numero eorū nauigabili in pontū uauſtis ſex fluminibus euoluī. Primū oſtiū peuces: mox ipſa peuce inſula: in qua p̄ximus alueus appellatus. xix. M. p. magna palude ſorbet. Ex eodē alueo & ſup iſtropolē lacus gigniſ. lxxiii. M. p. ambitu: halmirim uocat. Secūdu oſtiū naracuftoma appellat. Tertiū ca/ loſtoma iuxta iſulā ſarmaticā. Quartū pſeudoſtoma & iſula conopondiabafis: poſtea borioſtoma & ſpi reoſtoma. Sīgula autē ora tāta ſunt ut p̄daſ in. xl. M. p. lōgitudinis uinci mare: dulcēq; itelligi hauſtū. Ab eo in plenū qđ oēs ſcytæ ſunt gētes: uarie tamē littori appoſitæ tenuere alias gethæ daci a romanis di/ ſti: alias ſarmatæ a græcis ſauromatæ: eorūq; hamoxobii aut aorſi: alias ſcythæ degeneres & a ſeruis or/ ti: aut troglodytæ: mox alani & toxolani. Supiora autē iter danubiū & hycinū ſaltū uſq; ad pānonica hy/ berna carunti germanorūq; ibi cōfiniū. Cāpos & plana iazyges: ſarmatæ uero montes & ſaltus. Pulſi ab his daci ad patiſſum amnē amoris ſiue duria eſt a ſueuis: regnoq; uanniano dirimēs eos. Ex aduerſo ba/ ſternæ tenēt: haliq; idē germani. Agrippa totū eū tractū ab iſtro ad oceanū bis ad decies cētū milia paſ/ ſus: in lōgitudie q̄ttuor milibus q̄dringētis. In latitudie ad flumē uiſtulā a deſertis ſarmatiæ p̄didit. Scy/ tæ nomē uſq; quaq; trāſit in ſarmatas atq; germāos. Nec aliis priſca illa durauit appellatio: q̄ qui extre/ mi gentiū harū ignoti p̄p̄e cæteris mortalibus degunt. Veg; ab iſtro oppida crene ſcepoliū. Montes ma/ crocrēni ſus clarus Amnis tyra oppido nomen imponens: ubi antea ophiuſa dicebat. In eodem inſulana ſpatioſam icolunt tyragetæ. Ab eſt a pſeudoſtomo iſtri oſtio. cxxx. mil. Mox axiacæ cognomines flumi/ ni: ultra quos crobyzi: flumen rhodē: ſinus ſaggaricus: portus ordeſus. Et a tyra. cxx. M. paſſuum flumē boriftenes: lacuſq; & gens eodem nomine: & oppidum a mari recedens. xv. M. paſſuum. Olbiopolis & miletopolis antiquis nominibus. Rurfus in littore portus achæorum. Inſula achillis tumulo eius uiri clara. Et ab ea. cxxv. mil. paſ. peninſula ad formam gladii in trāſuerſum porrecta exercitatione eiufdem cognominata dromos achileos. Cuius longitudinem. lxxx. M. paſſuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum ſardi ſcythæ & ſcyraci tenent. Inde ſilueſtris regio: hyleum mare quo alluitur cognominant. Enæadloæ uocantur incolæ. Ultra panticapem amnis qui nomadas & georgos diſterminat. mox aceſi/ nus. Quidam panticapem confluere infra olbiam cum boryſtene tradunt. Diligentiores hypanin tan/ to errore eorum qui illum in aſiæ parte prodidere. Mare ſubit uauſto reſeſſu donec quinq; mil. paſſ. in/ teruallo abſit a mæotide uauſta ambiens ſpatia multasq; gentes. Sinus carcinites appellatur: flumen pa/ cyris. Oppida nauarum gorcine. A tergo lacus buges foſſa miſſus in mare. Ipſe buges a coreto mæotis la/ cus ſinu petroſo diſcluditur dorſo. Recepti amnes bugem: gerrhum: hypanin: ex diuerſo uenientes tra/ ctu. Nam gerrhus baſilidas & nomadas ſeparat. Hypanis p̄ nomadas & hyleos fluit manu factō alueo in bugem: naturali in coretū. Regio ſcythiæ ſendica noīatur. Sed a carcinite taurica incipit: quōdam ma/ ri circumſuſa & ipſa: quaq; nunc iacent cāpi. Deinde uauſtis attollitur iugis. Triginta ſunt eorū populi. Ex iis mediterranei. xxvii. Sex oppida orgocyni: carafen: aſtyrani: tractari: arcifſali: tecali: caliordi. lugum ipſum ſcythorauti tenent. Clauduntur ab occidente cheroneſo: ab ortu ſcytiſſa taucis. In ora a carclni te oppida taphroē in ipſis anguſtiis peninſulæ: Mox heraclea cheroneſus libertate a romanis donatum. Megarice uocabatur antea præcipui nitoris in toto eo tractu cuſtoditis græciæ moribus: quinque mili.

QVARTVS

passuum ambiente muro. Inde partheniū pmōtorii taurorū ciuitas placia. Symbolum portus. Promōtorii crio metopon aduersum carābico asiā pmōtorio p mediū euxinum percurrēs. clxx. Mil. passuū interuallo quā maxime ratio schyrici arcus formā efficit. Ab eo taurorum portus multi & lacus. Oppi dū theodosia a criu metopo. cxxii. mil. pas. A cheronneſo. cxlv. mil. Ultra fuere oppida cyte: zephiriū: acre nympheum: dia. Restat longe ualidissimum in ipso bosphori introitu panticapeum milesiorum a theodosia mille. xxxv. passuum: a cimerō uero oppido trans fretū sito mille. d. ut diximus spatiū. Hæc ibi latitudo asiā ab europa separat: eaq; ipsa pedibus plerūq; peruiā glaciato freto bosphori cimeri. Latitudo. xii. d. passuū. Oppida habet hermisium: myrmecium: & intus insulā alopecē. Per meotin aut ab extremo isthmo: qui locus taphræ uocatur: ab orā bosphori ducenta sexaginta milia passuū lōgitudo colligit. Ataphris p continentē introſus tenent auchetā: apud quos hypanis oritur. Neuri: apud quos boryſthenes: geloni: thugaſetā: budini: baſilidā: & ceruleo capillo agaihyrſi. Super eos nomades Deide antropophagi. A bute super meotin fauromatā & heſſedones. At per oram ad tanain uſq; mæote a qbus lacus nomē accepit. Vltimiq; a tergo eorum arimaſpi. Mox riphei mōtes: & aſſiduo niuis caſu pinnaq; ſimilitudine pterophoros appellata regio: ps mūdi dānata a natura rex: & dēſa merſa caligine: neq; in alio q̄ rigoris ope gelidis aglonis cōceptaculis. Pone eos montes ultraq; aquilonē gens ſœlix (ſi credimus) quos hypboreos appellauere annoſo degit æuo: fabuloſis celebrata miraculis. Ibi credū ē eē cardines mundi: extremiq; ſyderum ambitus: ſemeſtri luce & una die ſolis auerſi: non ut iperiti dixere ab equinoſtio uerno in autūnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur iis ſoles: brumaq; ſemel occidunt. Regio aprica: ſœlici tēperie: omni aſſatu noxiō carens. Domus iis nemora luci: & deorū cultus. Viriti gregatimq; diſcordia ignota: & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate uitæ epulatis: delibutisq; ſenibus luxu ex quadā rupe in mare ſalientium. Hoc genus ſepulturæ beatiffimum. Quidam eos in prima partē asiæ littorum poſuere non in europa: qui ſunt ibi ſimilitudine & ſittu attacori nomine. Alii medios fecere eos inter utrūq; ſolem antipodum occaſum exorientēq; noſtrum: quod fieri nullo modo poſteſt conſtare tam uaſto mari interueniente. Qui albi q̄ in ſemeſtri luce cōſtituere eos ſerere matutinis: meridie metere: occidente ſole ſœrus arborum decerpere: noctibus in ſpecuſcondi tradiderunt. Nec libet dubitari de gente ea cum tot auctores prodant: frugum primitias ſolitos delon mittere Appollini: quem præcipue colunt. Virgines ſerebant eas hoſpitiū gentium per annos aliquot uenerabiles: donec uiolata fide in pximis accolag; finibus deponere ſacra ea inſtituere. Hiq; ad conterminos deferre: atque ita delū uſq;. Mox & hoc ipſum exoleuit. Sarmatiæ: ſcytiæ: tauricæ: omniſque ab oriſtene amne: tractus longitudo. d. ccccxxx. Mil. Latitudo. d. ccxvii. M. Agrippa tradita eſt. Ego incertam hac terrarum parmenſuram arbitror. Veg; inſtituto ordine reliqua huius ſinus dicant: & maria qdē eius nūcupabimus.

Infulæ ponti.

CA. XIII.

Elleſpontus iſulas nō habet i europa dicēdas. In pōto duæ. M. d. paſſibus ab europa. xiiii. Mil. ab hoſtio cyaneæ: ab aliis ſymplegades appellatæ: traditæq; fabulis inter ſe concurſſe: quoniā am paruo diſcretæ interuallo ex aduerſo intrantibus geminæ cernebantur: paulumq; deflexa acie coeūtiū ſpecē pbebāt. Circa iſtrū appolloniataq; una. lxxx. Mil. a bosphoro thracio. Ex qua. M. Lucullus capitolinum Apollinē aduexit. Inter oſtia iſtri quæ eēnt diximus. Ante boryſthenem achillea eſt ſupradicta: eadē leuce & macaron appellata. Hanc tpoq; hog; demōſtratio a boryſthene. c. xxxx. mil. ponit. a tyra. cxx. mil. a peuce iſula. l. mil. Cingit circiter. x. mil. paſ. Reliquæ in carcinitis ſinu cephaliones: rhoſphodus: amacra. Non eſt omittenda multorū opinio priuſq; digrediamur: a ponto: qui maria omnia interiora illo capite naſci non gaditano freto exiſtimauere: haud improbabili argumēto: quoniam æſtus ſemper e ponto profluens nunq; reciproctur ad eundem. Deinde eſt ut extra europæ dicantur: tranſgreſſiſq; in ripheos montes littus oceani ſeptentrionalis in leua donec perueniatur gades legēdū. Infulæ complures ſine noibus eo ſitu traduntur: ex quibus ante ſcythiā quæ appellat bannonia: unam abeſſe a ſcythia diei curſu: in quam ueris temperie fluctibus electrū eiiciatur Timæus pdidit. Reliqua littora incerta ſignata fama. Septētriōalis oceanus: amalchiū eū hecataeus appellat a paropanīſo amne qua ſcythiam alluit: quod nomen eius gentis lingua ſignificat congelatum. Philemon morimarufam a cimbris uocari: hoc eſt mortuum mare. Inde uſq; ad promontorium rubeas. Ultra deinde cronium. Xenophon lampſacenus a littore ſcytarum tridui nauigatione inſulam eſſe immenſæ magnitudinis baltiam tradit. Eandem Pythias baſiliam nominat. Feruntur & oonæ: in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuant. Aliæ in quibus equinis pedibus homines naſcantur: hippopodes appellati. Fanefiorum alia in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipſorum aures tota integant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente ingeuonum: quæ eſt prima. Inde germaniæ ſeuo mons ibi immenſus: nec ripheis iugis minor immanem ad cimbrorum uſq; promōtorium efficit ſinum: qui codanus uocatur refertus inſulis: quaq; clariſſima ſcādiauia eſt incompertæ magnitudinis. Portione tantū eius quod ſit notū: hil leuionū gente qngentis incolēte pagis: quæ alteq; orbem terræ eam appellat. Nec eſt minor opinione eningia. Quidā hæc habitari uiſtulani uſq; fluuiū: a ſarmatis benedis: ſcyris: hyrris: tradunt. Sinū clylpeum uocari: & in oſtio eius inſulam latrin. Mox alteq; ſinum lagnum conterminū cimbris. Promontorium cimbrorum excurrrens in maria longe peninſulam efficit: quæ hauſtiſus appellatur. xxiii. Mil. paſſuum. Inde inſulæ romanis armis cognitæ. Ea; nobiliſſimæ burcana fabaria a noſtris dicta a frugis ſimilitudine ſponte prouenientis. Itē glæſſaria a ſucino militiæ appellata a barbaris auſterania: præterq; ætania. Toto aut hoc mari ad ſcaldin uſq; fluuiū germaniæ accollunt gentes haud explicabili menſura:

LIBER

tā imodica prudētiū discordia ē. Græci & qdā nostri. xxv. M. pas. orā germaniæ tradiderūt. Agrippa cū
rhetia & norico lōgitudinē. cc. M. p. lxxxvi. M. p. Latitudinē. cc. xlviii. M. Germaniæ. CA. XIII.
Hetia prope unius maiore latitudine: sane circa excessum eius subacta. Nam germania mul-
tis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare permittitur haud multum ore de erit
græcorum opinioni: & longitudinis ab Agrippa tradita. Genera germanorum quicq. Videli-
ci: quorum pars burgundiones: uarrinnæ: charini: guttones. Alterum genus ingeones: quorum pars
cimbrī: teutoni a cauchorum gente. Proximi autē rheno isteuones: quorum pars cimbrī mediterranei:
hermiones: quoz sueui hermūduri: catti: cherufci. Quinta pars peucini: habernæ supradictis contermi-
nidacis. Amnes clari in oceanū defluūt: gutallus iustilus siue uistula: albis uisurgis ammissus: rhenus:
mosa. Iotrorfus uero nulla inferius nobilitate hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in gallico oceano.

CA. XV.

N rheno autē ipso prope cētum Mil. passuum in longitudinē nobilissima batauoz insula &
i cannefatum: & aliæ frisiog: caucog: frisiabonum: ituriog: morsatiog: quæ sternunt inter
helinum ac fleuum. Ita appellant hostria in que effusus rhenus ab septētrione in lacus ab occi-
dēte in amnem mosam se spargit: medio inter hæc chore modicum nomini suo custodiēs alueum.

Britania hibernia.

CA. XVI.

X aduerso huius situs britania insula clara græcis nostrisq. monumētis: inter septentrionē &
e occidētē iacet: germaniæ galliæ hispaniæ multo maximis europæ partibus magno interval-
lo aduersa. Albion ipsi nomē fuit: cū britaniæ uocarent omnes de qbus mox paulo dicemus.
Hæc abest a gesoriaco morinog gentis littore pxime traiecto qnq. ginta milia miliū. Circuitu uero pa-
tere triginta octo Mil. passus. lxxv. Mil. Pythias & Isidorus tradūt. Triginta ppe iā amnis notitiam eius
romanis armis nō ultra uicinitatē siluæ calidoniæ ppagatibus. Agrippa lōgitudinē octingētoz miliū
passuū credit esse. Latitudinē trecētoz milium credit. Et eandē hiberniæ latitudinē. Sed longitudinem
ducentoz Mil. p. minorē. Sup eā hæc sita abest breuissimo trāsitu a siluæ gēte. xx. Mil. passuum. Reli-
quæ mella. cxxv. Mil. circuitu amplior prodit. Sunt aut hinc. xl. Mil. pas. orcares modicis inter se discre-
te spatiis. Septem acmodæ: & triginta hebudes: & inter hiberniā & britaniā: mona: menapia: ricnea ue-
stis: silinus: andros. Infra uero siambis: & axantos. Et ab aduerso in germanicū maræ sparsæ gleffariæ:
quas electridas græci recentiores appellauere: q. ibi electrum nascere. Vltima omniū quæ memorā-
tur tyle. In qua solstitio nullas esse noctes indicauimus cācri signum sole transeunte: nulloq. contra per-
brumā dies. Hæc qdā senis mēsis cōtinuis fieri arbitrat. Timæus hystoricus a britannia itrorfus sex
diez nauigatiōe abesse dicit insulā mitterin. in qua cādidū plūbū pueniat. Ad eā britanos uililibus na-
uigiis corio circūfatis nauigare. Sunt & q alias pdāt scēdiā: dumā: bergos maximāq. oium nerigon: ex
qua in tylen nauigetur. A tyle unius diei nauigatiōe mare concretum a nonnullis cronium appellatur.

Gallia.

CA. XVII.

Allia omnis comata uno nomine appellata in tria populorum genera diuiditur amnis ma-
g xime distincta. A scalde ad sequanam belgica. Ab eo ad garumnam celtica: eademque lugdu-
nensis. Inde ad pyrenei montis excursus aquitania aremorica ante dicta. Agrippa uniuersaz
galliæ iter rhennū & pyreneū atq. oceanū ac montes gebēnā & iurā: quibus narbonensem galliā ex-
cludit: lōgitudinē. ccccxx. M. passuū. Latitudinē. cccxiii. cōputauit. Ascaldi icolūt: externi: texandri pluri-
bus noibus. Deinde menapii: morini: oromāfati iuncti pago q gesoriacus uocat. Britani: ambiani: bel-
louaci: bassi: introrsus castologi: atrebatas: neruii: liberi: uero mādui: sueuconi: sueffiones: ueruni libe-
ri: ulmanetes liberi: tungri: rinuci: frisi: auones: betasi: leuci liberi: treuei liberi: antea: & lingones fœdera-
ti: rhemi fœderati: medio matrici: sequani: rauraci: heluetii. Colonia equestris & rauriaca. Rhenum au-
tem ac colentes germaniæ gentium in eadem prouincia menetes: triboci: uangiones: cubi: colonia agri-
pinensis guberni: butani: & quos in insulis diximus rhēni.

Lugdunensis gallia.

CA. XVIII.

Vgdunensis gallia habet lexouios: uellocasses: galletos: uenetos: abrinatuos: ofisinos: flumen
i clarum ligerin. Sed peninsulam spectatiōe excurrētē i oceanū a fine ossifog circuitu. d. c. xxv.
Mil. passuum lōgitudine. In latitudine. cxxv. mil. Vltra eā uānete. Intus at hedui fœderati: cau-
ratani: fœderati: boii: senones. Auleri qui cognominant eburones: & qui cenomani: meldi: liberi: pari-
sii: trecafes: andegau: inducafes: bodicafes: uenelli: cariosuelites: diablidi: rhedones: turones: itefui: se-
cussi: albi liberi: in quoz agro colonia lugdunum. Aquitania.

CA. XIX.

Quitania sunt: ambulatri: anagnutes: pictones: sanctones: liberi: bituriges liberi: segnani co-
a gnomine ubisci: agtani unde nomē puincia: sediboniatas: Moxim oppidum cōtributi conue-
næ: bergebi: tarbeli qttuor: signani: cocofates: sexagnani: uenam: ienobrisates: belēdi: saltus py-
reneus. Infracq. nemeofi: ofqdates: mōtani sybillates: cāponi: bercorates: pipedimui: sassumini: uellates
tornates: conforanni: aufci: elufates: fottiates: ofquidates: capestres: succafes: latufates: basabocates: uassei
fennates: cambolestri: agelates: pictonibus iuncti. Hinc bituriges liberi qui cubi appellantur. Dein le-
mouices: aruerni liberi: gabales. Rursus Narbonensis prouinciæ contermini rutenti: cadurci: antobro-
ges. Tarnæque amne discreti a tolofanis petrogori maria circa oram ac rhenum septentrionalis ocea-
nus: inter rhenum & sequanam britanicus: inter rhenum & pyreneum gallicus: Insulæ complures ue-
netog: & quæ ueneticae appellantur: & inter aquitanicum sinum.

Pyrenei p̄mōtorio hispania incipit angustior nō gallia mō:ueq; ēt semetipsa (ut diximus) imē/
sum q̄tū hīc oceano illinc hiberico mari cōprimētibus. Ipsa pyrenei iuga ab exortu æqnoctia
li in occasum brumalē breuiores latere septentrionali q̄ meridiano hispanias faciūt. Proxima
ora citerioris ē eiusdē tarraconensis situs a pyreneo p̄ oceanū bastonū saltus. Aolarso uarduloꝝ oppida
morosgi: menosca: uesperies: amanū portus: ubi nūc obrica flauī colonia ciuitatū nouē. Regio cātabro/
rū flumē sanga: portus uictoriae iulio bricēsiū. Ab eo loco fontes hiberi q̄dragita mil. passuū: portus biē/
diū: origeni mixtis cātabris. Portus eoz̄ uesei: ueca. Regio astuꝝ: neoga oppidū in penīsula pisci. Et dein/
de cōuētus lucēsis a flumine nauia. Albiones: cibarci: egouarri cognomine namarini: iadoni: arrotebæ:
p̄mōtorii celticū Amnes: floriū: nelo: celtici: cognōie neria: sup̄q; tamarci: quoꝝ in penīsula trefaræ
festianæ. Augusto dicata & Cæpori oppidū noela. Celtici cognomine p̄semartii: cileni. Ex īsulis noian/
dæ corticata: & aunos: aciliēsis: cōuētus bracaḡ heleni: gronii: castellū tide: græcoꝝ sobolis oia. Insulæ ci/
cæ. Insigne oppidū abobrica. Minius amnis quattuor mil. pas. ore spatiofus: leuni: seurbi: brachaḡ oppi/
dū augusta: quos supra galecia. Flumen limia. Durius amnis e maximis hispaniæ ortus in pelōdonibus
& iuxta numantiā. Lapsus dein p̄ areuacos uacceosq; distēminatis ab asturia uestonibus: a lusitania gal/
lecis. Ibi quoq; turdulos a bracharis arcēs: oīs q; dicta regio a pyreneo metallis referta auri argenti ferri
plūbi nigri albiq;.

Lusitania.

CA. XXI.

Durio lusitania incipit. Turduli: ueteres: p̄furi. Flumē uagia. Oppidū talabrica. Oppidū & flu/
mē eumeniū. Oppida conibrica: colippo: euburno: britiū. Excurrit deīde in aliud uasto cornu
p̄mōtorii: qd̄ alii artabrū appellauere: alii magnū: multi ulysipponēse ab oppido: terras ma/
ria cælū distēminās. Illo finē hispaniæ latus. Et a circuitu eius incipit frōs septētrionis.

Insulæ in oceano.

CA. XXII.

Inc oceanus q & gallicus occasus: illinc oceanus atlāticus p̄mōtorii excursus. xl. mil. p̄dide/
re. Alii. xc. mil. pas. ad pyreneū. Inde nō pauci duodequiquagita milia: & ibi gētē artabrū quæ
nunq̄ fuit manifesto errore. Arrotebras. n. quos ante celticū diximus p̄mōtorii hoc ī loco po/
suere īsis p̄mutatis. Erratū & in amnibus īclytis ab minio quē supra diximus. cc. mil. passuū ut auctor
est Varro abest eminius: quē alibi qdā intelligūt: & limæā uocat: obliuionis antiq; dictus: multūq; fabu/
losus. Ab durio tagus. cc. miliū passuū iterueniētē mūda. Tagus auriferis harenis celebrat. Ab eo. clx. m.
passuū p̄mōtorii sacrū e media p̄pe hispaniæ fronte p̄silic. xliii. milia. passua. Inde & pyreneū medium
colligif Varro tradit. Ab ana uero quo lusitaniā a betica discreuimus. cxxvi. mil. passuū. A gadibus. cii.
mil. pas. additis gētes celticæ turduli: & circa tagū uetones. Ab ana ad sacrū lusitani oppida memorabi/
lia a tago in ora: olyssippo equaḡ e fauonio uēto cōceptu nobile salatia cognominata. Vrbs imperatoria
merobrica: p̄mōtorii sacrū: & alteꝝ cuneus. Oppida ossonoba bassa myrtili. Vniuersa puicia diuidif
in cōuētus tres: emerice sem: pacēsem: scolabitanū. Tota populoḡ. xlv. in qbus coloniæ sunt quīq; mu/
nicipiū ciuiū romanoḡ latii antiq̄ q̄tuor. Stipēdiaria. xxxvi. Colonia augusta emerita anæ fluuio appo/
sita: mertallinēsis: pacēsis: nobēsis cæsariana cognōie. Cōtributa sūt in eā castra iulia: castra cecilia. Quin/
ta est scalabis: quæ præsidū iuliū uocat. Municipiū ciuiū romanoḡ olyssippo foelicitas iulia: cognōia
tū. Oppida ueteris latii ebora: qd̄ idē liberalitas iulia & myrtilis & salatia quæ diximus stipēdiariorum:
quos noiare nō pigeat. Præter iā dictos in betica cognominibus: augustobrigēses: eminēses: arāditanis:
taxabritēses: blaxenses: cæsarobricēses: caperēses: caurēses: colarnici: bilitani: cōcordiēses: & bocori: iterau/
senses: latientes: mirobriēses: qui celtici cognominant: medubrigēses: qui plūbarii: oclenses: lauciēses:
turduli q̄ barduli: & tapori. Lusitaniā cū austuria & galecia patere lōgitudine. xl. M. p. Latitudie. d. xxxvi.
M. Agrippa p̄didit. oēs aut̄ hispaniæ a duobus pyrenei p̄mōtoris p̄ maria totius oræ circuitu. xxxix.
M. xii. colligere existimant. Ab aliis. xxvi. Mil. Ex aduerso celtiberiæ cōplures sunt insulæ cassiterides di/
ctæ a græcis a fertilitate plūbi. & e regione arrotebaḡ p̄mōtorio deoz̄ sex: quas aliq̄ fortunatas appel/
lauere. In ipso uero capite mox beticæ ab ostio freri passus. lxxv. Mil. gadis lōga & (ut Polybius scripsit)
xii. Mil. lata. iii. Mil. passuū abest a cōtinēte p̄xima parte minus pedes. d. cc. Reliqua plus septē mil. ipsius
spatiū. xv. Mil. pas. est. Habet oppidū ciuiū romanoḡ qd̄ appellat̄ augustana urbs iulia. Gaditani ab eo
latere quo hispaniā spectat passibus fere. c. Altera insula est in lōgū. cc. miliū passuū. xl. mil. lata. ī qua pri/
us oppidū gadiū fuit. Vocat̄ ab Ephoro & philistide: ærythrea a Timæo & Syleo ophrodifias: ab indi/
genis lunonis. Maiorē Timæus cotinufam apud eos uocitatā ait. Nostri tarteron appellāt: quā pœni ap/
pellarūt gaditaniā: peni cadituta punica līgua septē significātē. Erythrea dicta est quoniā ryrri ab origine
eoz̄ orti ab erythreo mari ferebant. In hac geriones habitasse a qbusdā existimant: quoꝝ armēta. Her/
cules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam: & cētra lusitaniā arbitrarentur: eodemq; nomine quondā
ibi appellant.

Vniuersæ europæ mensura.

CA. XXIII.

Eractō ambitu europæ reddenda consumatio est: ne quid in expedito non sit noscere uolen/
tibus. Lōgitudine eius Artemidorus atq; Isidorus a tanai usq; gades. lxxxiii. Mil. xliii. passuū
prodiderunt. Polybius latitudinem europæ ab italia ad oceanum scribit. xi. Mil. l. esse etiam
tum īcomperta magnitudine huius. Est aut̄ ipsius italiæ (ut diximus). xii. mil. xx. ad alpes. Vnde lugdu/
num ad portum marinorum britannicum: qua uidetur mensuram agere Polybius. xliii. Mil. xviii. Sed
ceterior mensura ac longior ad occasum solis æstiuū ostiumque rheni per castra legionum germaniæ ab
iisdem dirigif alpibus. xii. Mil. xliii. pas. Hinc deinde africa atq; asia dicentur.

LIBER
CAII PLINYII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER QVINTVS.

Africa Discriptio.

AFRICAM GRAECI LIBYAM APPELLAVERE QVA MARE ante eam libycum incipiens ægypto finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus longe ab occidente littorū obliquo spatio. Populorum eius oppidorumq; nomina uel maxime sunt ineffabilia: præterq; ipsorum linguis & alias castella ferme inhabitāt. Mauritania. CA. I. Ricipio terrarū mauritanie appellant usq; ad C. Cæsare Germanici filiū regna. Seutia eius i duas diuisa est puicias. Promōtoriiū oceani extimū ampelusia noīat a græcis. Oppida fuere lissa: cotte: ultra columnas Herculis: nunc est tingi quondam ab Anteo conditū: postea a Claudio Cæsare cum coloniā faceret appellatum traducta iulia. Abest a belone oppido beticæ proximo traiectu, xxx. mil. pas. Ab eo, xxv. mil. in ora oceani colonia Augusti iulia cōstantia: zubil regū ditioni exēpta: & iura i beticā petere iussa: & ab eo, xxxii. mil. passuum colonia a Claudio Cæsare facta lixos: uel fabulosissime ab antiquis narrata. Ibi regia Ante: certamēq; cum Hercule: & hesperidum horti. Affunditur autem huic æstuarium e mari flexuoso meatu: i quo draconis custodiar instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam: quam solam e uicino tractu aliquanto excelsiore non tamen æstus maris innudant. Extat in ea & ara Herculis: nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa græciæ mendacia de iis de amne lixo prodita: qui cogitent nostros nuper paulominus monstrifica quædam de iisdem tradidisse. Præualidam hanc urbem maiorēq; carthagine magna. Præterea ex aduerso eius sitam & ppe smenso tractu. Abtingi quoq; aliam Cornelius Nepos audacissime credit ab lixo. xl. mil. passuum. In mediterraneo altera Augusti colonia est babba: iulia cāpestis appellata. Et tertia panasa. lxxv. mil. ualētia cognōiata Ab ea, xxxv. mil. passuū uolubile oppidum tantūdem a mari utroq; distās: & in ora a lixo. l. Maamnis sububus præter banasam coloniā defluēs: & magnificus & nauigabilis. Ab ea totidē milibus passuum oppidum sala eiusdē nominis fluuiio impositum: iam solitudinibus uicinum: elephantorūq; gregibus īfēstū. Multo tamē magnis autololum gentē per quā iter est ad montem africæ uel fabulosissimum atlātem. E mediis hunc harenis in cælū attolli p̄diderunt: asperū: squalētē qua uergat ad littora oceani: cui cognomen iposuit. Eundē opacū nemorosumq; & scatebris fontū rigum qua spectat africā fructibus omniū genē: sponte ita subnascētibz ut nunq; satietas uoluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni silere omnia haud alio q̄ solitudinum horrore: subire tacitam religionem animos p̄pius accedentiū: præterq; horrore elati sup nubila atq; inuicinia lunaris circuli. Eūdēq; noctibus micare crebris ignibus ægypanum satyrorūq; lasciuia. Impleri tibiag; ac fistulæ cantu tympanorumq; & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati auctores p̄didere præter Herculi & Perseo laborata ibi: spatiū ad eum imēsum incertūq; Fuere & Hannonis carthaginēsiū ducis cōmētarii punicis rebus florentissimis explorare ambitum africæ iussu: quē secuti pleriq; e græcis nostrisq;. Et alia quædam fabulosa: & urbes multas ab eo conditas ibi prodidere: quæ nec memoria ulla nec uestigium extat. Scipione Aemiliano res in africa gerente Polybius annalium conditor ab eo accepta classe scrutandi illius orbis gratia circūuectus prodidit a monte eo ad occasum uersus saltus plenos feris: quas generat africa: ad flumē anatin. ccccxxv. mil. pass. Ab eo lixum, ccv. Mil. pas. Agrippa lixum a gaditano freto, cxii. Mil. pass. abesse. Inde sinum qui uocetur saguti. Oppidum in promontorio mulelacha. Flumina iubur & salam. Portum rubis a lixo, cccxiii. Mil. pas. Inde promontorium solis portum risardir. Getulos: autoteles: flumen cōsum: gentem selatitos & mafatos: flumen mafata: flumen darat: in quo crocodilos gigni. Deinde sinū. d. cxvi. M. p. Includi montes barce promontorio excurrente in occasum quod appellat surrētiū. Postea flumen palsum: ultra quod æthiopas peroros: quoz a tergo porusios. Iis iungi mediterraneos getulos daras: at in ora æthiopas daratitas. Flumen bambotū crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo mōtes ppetuos usq; ad eum quem theon ochema dicemus. Inde ad p̄montoriū hesperū nauigatiōe diez ac noctiū. x. In medio eo spatio atlātem locauit: a cæteris omnibus in extremis mauritanie proditum. Romana arma primū Claudio principe in mauritania bellauere Ptolemeū rege a C. Cæsare interēptū ulciscēte liberto Aedone: refugientibusq; barbaris uētum constat ad montem atlantē. Nec solum consulatu p̄fūctis atq; e senatu ducibus q̄ tū res gessere: sed eq̄tibz quoq; romanis q̄ ex eo p̄fuere: ibi atlāte penetrasse gloria fuit. Quisq; sunt (ut diximus romanæ coloniæ i ea puicia: puiūq; famæ uideri pōt Sed id plærūq; fallacissimo experimēto deprehēdit: q̄ dignitate idagare uera pigeat: ignoratiæ pudore mētiri nō piget. Haud alio fidei p̄niori lapsu: q̄ ubi falsæ rei grauis auctor exiit. Et eq̄dē minus miror icōperta q̄dā eē equestris ordinis uiris. Iā uero & e senatu nō aliunde ītrātibus q̄ cā luxuriæ: cuius efficacissima uis sentit atq; maxia cū ebori citro siluæ egranē: oēs scopuli getuli muricibus ac purpuris idigenæ tū tradūt i ora ab sala. cl. M. p. flumē asanā mario haustu: sed portu spectabile: mox amnē quē uocat fuit. Ab eo ad dyri hoc. n. atlāti nomē eē eoz ligua cōuēit. cc. mil. pas. iterueniēte flumie cui nomē ē uior. Ibi fama exister circa uestigia habitati quodā soli uineaz palmentorūq; reliqas. Suetonius Paulinus

QVINTVS

quē cōsulē uidimus primus romanorū ducū trāsgressus quoq; atlantem aliquot miliū spatio p̄didit de
 excelsitate qdē eius quā ceteri. Imas radices dēis altisq; repletas siluis icognito genere arborū: p̄cerita
 rē spectabilē enodi nitore: frōdes cupressis similes. Præter grauitatē odoris tenui eas obduci lanugine: q
 bus addita arte posse q̄les bōbice uestes cōfici. Verricē altis etiā æstate opiri niuib. Decumis se eo pue
 nisse castris: & ultra ad fluuiū q niger uocat p̄ solitudines nigri pulueris eminetibus interdū uelut exu
 stis cautibus loca inhabitabilia feruore q̄q; hyberno tēpore expertus. Qui proximos inhabitēt ei saltus
 refertos elephantorū ferarūq; & serpentū omni genere canarios appellari. Quippe uictū eius animalis
 promiscuū iis esse: & diuidua ferarū uiscera. Iunctā æthiopum gentē quos perorros uocant satis cōstat.
 Iuba Ptolæmei pater qui primus utriq; mauritanie imperauit studioq; claritate memorabilior etiam
 q̄ regno similia prodidit de atlante: præterq; gigni ibi hærbā euphorbiā noīe ab inuētore medico suo
 appellatā. Cuius lactē succū miris laudibus celebrat i claritate uisus: cōtra serpētes & uenena oīa priua
 ti dictato uolumīe. Et satis sup̄q; de atlante.

Tingitania prouincia.

CA. II.

Ingitanie prouincie lōgitud. clxx. mil. passuū est: & gens in ea quondā p̄cipua maurog; un
 de nomē puincie: quos pleriq; maurusios dixerūt. Attenuata bellis ab paucis: rediit familias:
 Proxima illi massilyorū fuerat: sed simili modo extincta est. Getulæ nunc tenēt gētes: bānurri,
 multoq; ualidissimi autolobes. Et hōg; pars quondā uesuni: q auulsi iis p̄pria fecere gētē uersi ad æthio
 pas. Ipsa puincia ab oriente mōtosa fert elephātos. In abila quoq; mōte & quos septē fratres a simili alti
 tudine appellāt freto imienti iūcti abila: ab iis ora interni maris. Flumē tamuda nauigabile quondā &
 oppidū. Flumē laud & ipsum nauigiorū capax. Rusaddir oppidū & portus maluana. Fluuius nauigabi
 lis siga. Oppidū ex aduerso malacæ in hispania sitæ Syphacis regia alterius iā mauritanie. Namq; diu re
 gum nomina optinuerunt: ut bogudiana appellaretur extrema. Itemq; Bocchi quæ nūc cæsariensis. Ab ea
 portus magnus arspatio appellatus ciuium romanorū oppidū. Amnis mulucha Bocchi massilyorūq;
 finis. Quiza cenitana peregrinorū oppidū. Arsennaria latinorū tria mil. passuū a mari. Carcēna colonia
 Augusti: legio secūda. Itē colonia eiusdē deducta cohorte prætorie gunugii: promontoriū Appollinis.
 Oppidumq; ei celeberrimū cæsarea antea uocitatū iol iuba regia a Diuo Claudio colonie iure donata
 eiusdem iussu deductis ueteranis. Oppidū nouū & latio datum tipasa. Itēq; a Vespasiano imperatore eo
 dē munere donatum icosio. Colonia. Augusti fusconicæ Ruscuriū ciuitate honoratu a Claudio. Ruza
 sus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem: igilgili oppidum. Tuca ipositū mari & flumini ampsaga.
 itus colonia augusti quæ itē succa: baritem: tubi: subtu. Ciuitates timici: tigaua. Flumina ifarges: gēna
 bades: sardana: lauerna: barginina: turebi: flumen usariensis nauigabile. Flumē ampsaga abest a cæsarea.
 cccxxiii. Mil. passuum. Vtriusque mauritanie longitudo. d. ccc. mil. pas. xxxix. Mil. Latitudo. cccclxvii.
 mil. pas.

Numidia.

CA. III.

B ampsaga numidia est Massinissæ clara nomine: metagonitis terra a græcis appellata. Numi
 dæ uero nomades a pmutadis papilionibus mapalia sua hoc est domus plaustris circūferētes.
 Oppida cullu ruscade. Ab ea ad. xlviii. mil. pas. in mediterraneo colonia cirtas: tianorū cogno
 mie: & alia itus sicca liberūq; oppidū bulla regia. Et in ora tacatua hippo regius. Flumē armua. Oppidū
 tabraha ciuiū ro. Tusca fluuius numidie finis. nec præter marmoris numidici ferarumq; prouentum
 aliud isigne.

Africa.

CA. III.

Tusca zeugitana regio & quæ p̄prie uocet africa est. Tria p̄montoria: candidū: mox Apolli
 nis aduersum sardinie. Mercurii aduersum sicilie in altū p̄currentia duos efficiunt sinus hip
 ponesem proximū ab oppido: qd̄ hipponē dirutū uocat diari hitū a græcis dictū p̄ aqua & ir
 rigua. Cui finitimū theudalis imune oppidū lōgius a littore. Dein p̄montoriū Apollinis: & in altero si
 nu utica ciuiū romanorū Cathonis morte nobilis: flumē bagrada. Locus castra cornelia. Colonia cartha
 go: magnæ in uestigiis carthaginis colonia maxulla. Oppida carpi: misura. Et libez clupea i p̄montorio
 Mercurii. Itē libera curubis neapolis Mox africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocant q̄ bizatiū i
 colūt. Ita appellat regio. ccl. mil. pas. p̄ circuitū fertilitatis eximia cū ceteris ma fruge agricolis fœnus red
 dēte terra. Hic oppida libera leptis adrumētū: ruspina: rapfus. Inde thena auesiaco: madesa: chape: fabra
 ta cōtingēs syrtin minorē: ad quā numidie & africæ ab am psaga lōgitud. d. lxxx. mil. p. Latitudo qua
 cognitū est. cc. mil. Ea pars quā africā appellauimus diuidit in duas puincias: ueterem & nouā discretas
 fossa. Inter africanū sequētē & reges thenas usq; p̄ducta. qd̄ oppidū a carthagine abest. ccxvii. mil. passus.
 Tertius sinus diuidit in geminos duag; syrtiū uadoso ac reciproco mari. Disirhoos ad p̄ximā quæ mi
 nor est a carthagine. ccc. mil. pas. ut Polybius tradit. Ipsam. c. mil. pas. additu. ccc. Mil. ambitu. Et terra
 hæc aut sydeq; obseruatiōe nobilis. Ad eā per deserta harenis perq; serpētes iter est. Excipiūt saltus reple
 ti ferag; multitudine: & itrorius elephātorū solitudines: mox deserta uasta. Vtrinq; garamātes ab augy
 lis dieq; xii. itinere distātes. Sup̄ illos fuere gēs: psyli: sup̄ quos: lacus lycomedis desertis circūdatus. Au
 gylæ ipsi medio fere spatio locant ab æthiopia quæ ad occidētē uergit: & a regione quæ duas syrtes in
 teriacet par utriq; iteruallo: sed littore iter duas syrtes. ccl. M. pas. Ibi ciuitas oensis. Cynips fluuius ac re
 gio. Oppida neapolis: taphra: abrothonū: leptis alera quæ cognominatur magna. Syrtis maior circuitu
 cxxv. mil. pass. aditu aut. cccxiii. mil. Inde accollit gēs cisipadū. In itimo sinu fuit ora lothophagō: quos q
 dā ala chroas dixere adphilenorū aras ex harena sunt eæ. Ab iis nō p̄cul a cōtinēte palus uasta ad amnē:
 tritonē: nomēq; ab eo accepit: palātias appellata a Callimacho: & citra miorē syrti eē dicta: a multis ue
 ro iter duas syrtes. Promontoriū qd̄ maiorē icludit boriō appellat: ultra cirenaica puincia. Ad hunc finē

LIBER

africa a fluuio amplaga populos. xxvi. habet q romano parēt imperio. In iis colonias sex pter iam supra dictas uthinam tuburbin. Oppida ciuium romanor. xv. ex quibus in mediterraneo dicēda abfuritanū abutucēse: ab oriente canophicum: chimanense: simittuense: thunufidense: tuburnicense: tybibrumēse: tibigēse. Vcitana duo maius & minus: uagense: oppidum latinum unū uzzalitanum. Oppidum stipendiarium unum. Castris coneliis oppida libera triginta: ex quibus dicenda intus acolitanum: acharitanū auinense: abziritanum: canopitanum melizitanum: mararense: salaphitanum: tusdritanum: diricense: rhiphicense: tinusense theudense: tagafense sigense ulusubritanum uagiēse: aliud sigense: zianiense. Ex reliquo numero nō ciuitates tātum: sed plāreg ēt nationes iure dici possunt: ut natabudes: caspitani: isulani: fabarbares: maslylini: ciues uamacures: ethini: mussini: marchubi & tota getulia ad flumē nigrin: q africanā ab æthiopia dirimit.

Cyrene.

CA. V.

Yrenaica eadem pentapolitana regio illustrat Hammonis oraculo: quod a cyrenis abest. cccc. mil. pas. fonte solis: pentapolis urbibus maxime quinque bereniæ: arsinoe: ptolemaide apollo/ nia: ipsaq; cyrene. Berenice in syrtis extimo cornu est quondā uocata hesperidū supradictarū uagantibus græciæ fabulis. Nec procul ante oppidū fluuius lethon: locus sacer: ubi hesperidum horti memorant. Abest a lepti. ccclxxv. Mil. p. Ab ea arsinoe tauchera uocitata. xliii. Mil. pas. Et deinde pto/ lemais antiquo noīe barce. xxii. Mil. pas. Mox. ccl. mil. p. montoriū phycus p creticum mare excurrit di/ stans. cccl. mil. pas. a tænarō laconicæ p. mōtorio. A certa uero ipsa. cxxv. mil. Post id cyreue a mari. xi. m. pas. A phicunte appolloniā. xxiiii. mil. pas. ad cgerōnesum. lxxviii. mil. pas. Vnde catabathmum. ccxvi. Mil. pas. accollunt marmaridæ a pharedoni ferme regione ad syrtin usque maiorem porrecti. Post eos acraucæ lesatiani. In ora syrtis nasammones quos melammones græci appellauere ab argumento loci medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager. xv. Mil. p. latitudine a littore arboribus fertilis habetur. In/ tus eodem spatio frugibus tantum mox. xxx. Mil. passuum latitudine: & ccl. mil. passuum longitudine laferi modo. Post nasammonas hasbytæ & macæ uiuūt. Ultra eos hammanientes. xi. dierum itinere a syrtibus maioribus ad occidentem & ipsi quaqua uersus harenis circundati: puteos tamen haud diffi/ ciles binum fere cubitorum iueniunt altitudine ibi restagnatibus mauritanis aquis. Domos sale e mō/ tibus suis exciso ceu ladide cōstruūt. Ab iis ad troglodytas hyberni: occasus plaga dieg. q̄tuor iter: cum quibus cōmertiū gēmae tantum quā carbunculum uocamus ex æthiopia uectæ. Interuenit ad solitudi/ nes africæ super minorem syrtin dictas uersa phazania: ubi gētem phazaniornm urbescq; alenen & cilla/ bā subegimus. Item cidamum e regione fabrate. Ab his mons lōgo spatio in occasum ab ortu tendit: ater a nostris dictus a natura adusto similis: aut solis repcussū accenso. Ultra eum deserta. Matelgæ oppi/ dum garamantum. Itemque detris affuso fonte a medio die ad mediā noctem aquis feruentibus: toti/ dem horis ad mediū diem rigentibus. Clarissimūq; oppidū garadamum caput garadamantū: omnia armis romanis superata: & a Cornelio Balbo triūphata: unius omniū curru exterminio & quiritium iu/ re donato. Quippe gadibus nato ciuitas romana cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum su/ pradicta oppida ab eo capta auctores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter cydamum & gara/ damum oīum aliag gentium urbiumq; numina ac simulacra duxisse: quæ fuere hoc ordine. Tabidiū oppidū: niteris nationis gligemela oppidū. Bubeium natio uel oppidum. Enipi natio. Thuben oppidū. Mons noīe niger: nitibrum rapla oppida: discera natio: detri oppidū: flumen nathabur: taplagum oppi/ dum: nānagi: natio: boin oppidum: pege oppidum: flumen dasibari. Mox oppida cōtinua baracū: bulu/ ba: alafi: balsa: galla: maxalla: zizama. Mons gyri: in quo gēmas nasci titulus p. didit. Ad garamantas iter inexplicabile adhuc fuit latronibus gētis eius. Puteo qui sunt nō alte fodiēdi si locorum noticia adsit ha/ renis operientibus. Proximo bello quod cum oensibus Romani gessere auspiciis Vespasiani imperato/ ris compendium uiæ quadriduo deprehensum est. Hoc iter uocatur præter caput saxi: finis cyrenaicus catabathmos appellatur oppidum & uallis repēte cōuexa. Ad eum terminū cyrenaica africa a syrti mi/ nore decies sexaginta mil. p. in longitudinem patet. In latitudine qua cognitum est. d. ccc. passuum.

Libya mareotis.

CA. VI.

A quæ sequitur regio mareotis libya appellatur: ægypto contermina. Tenent marmarides: adirmachidæ: deinde mareotæ. Mensura a catabathmon ad paretonium. lxxxvi. mil. pas. In eo tractu intus apis interest nobilis religione ægypti locus. Ab eo paretonium. lxii. Mil. passuum. Inde alexādrīam. c. M. pas. Latitudo. clxix. est. Eratosthenes a cyrenis alexādrīam terrestri itinere. d. xxv. mil. p. didit. Agrippa totius africæ a mari atlātico cū iseriore ægypto. lxxxv. mil. pas. lōgitudinem posuit Polybius & Eratosthenes diligētissime existimari ab oceano ad carthaginē magnā. lxvi. mil. pas. Ad ea canopū nili p. ximū ostiū. xvi. mil. passuū. xxix. fecerūt. Isidorus a tigi canopū. xxv. xcix. mil. passuū. Ar/ temidorus q̄dragita: minus q̄ Isidorus. Insulæ circa africanā & aduersag; africæ. CA. VII.

Insulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est meninx longitudine. xxxv. milia. pas. latitudine. xxv. ab Eratosthene latophagites appellata. Oppida habet duo meningen/ ab africæ latere: & altero thoīar. Ipsa a dextro syrtis minoris promontorio passibus. cc. sia ab ea c. p. contra leum cercina cum urbe eiusdem nominis libera longa. xxv. mil. pas. Lata dimium eius ubi plurimum: ac in extremo non plus. v. mil. passus. Hinc per parua carthaginem uersus cercinitis ponte iungitur. Ab iis. l. mil. fere passuum lopadusa longa. vi. mil. passuum. Mox gauleegalata: cuius terra scor/ pionem dirum animal africæ necat. Dicūt & in clupea emori: cuius ex aduerso cossyria cum oppido. At contra carthaginis finem duæ e gremio areæ ææ. Re uera autē scopuli uerius q̄ insulæ: inter siciliā

QVINTVS

maxime & lardinā Auctores sunt has quōdā habitatas subsedisse. Interiōri aut ambitu africā ad meri-
piem uersus: superq̃ getulos interuenientibus desertis primum omnium libyi ægyptii: deinde leucæ
æthiopes habitant.

Aethiopes.

CA. VIII.

Vper eos æthiopum gētes nigrītā a quo dictum ē flumine. Gymnetes pharusi etiam occēa/
num attingentes: quos ī mauritanīā sine diximus perorri. Ab iis omnibus uastā solitudines
orientē uersus: usq̃ garamātes: augylasq̃ & troglodytas: uerissima opinione eorū qui desertis
africā duas æthiopias supponunt: & ante omnes Homeri qui bipartitos tradit æthiopas ad orientē oc/
casumq̃ uersos. Nigri fluuiō eadem natura quæ nilo: calamum & papyrus & easdem gignit animan/
tes iisdemq̃ temporibus augetur. Oritur iter tareleos æthiopas: œcalicas. Hōg oppidum mauin qdā
solitudinibus iterposuerunt. Atlantas iuxta eos: ægipanas semiferos: & blemmias: & gamphasantas: &
satyros: & himātopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus si credimus. Nā neq̃ nominū ulloq̃ in/
ter eos appellatio est: & solē orientē occidentemq̃ dira imprecatione cōtuentur: ut exitiale ipsis agrisq̃.
Neq̃ isomnia uisunt qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excuāt. Hæ illis domus uictus serpē/
tium carnes: stridorq̃ nō uox adeo sermonis cōmercio carent. Garamātes matrimoniōq̃ exortes pas/
sim cū fœminis degunt. Augylæ tantū inferos colunt. Gāphasantes nudi præliorūq̃ expertes nulli ex/
terno congregantur. Blemmiis traduntur capita abesse: ore & oculis pectore affixis. Satyris præter figu/
ram nihil moris humani. Aegipanis qualis uulgo pingit forma. Himātopodes loripedes qdam: qbus
serpēdo ingredi natura ē. Pharusi quondā psæ comites fuisse dicunt Herculis ad hespidas tēdentis. Nec
de africa plura q̃ memorent occurrūt.

De Asia.

CA. IX.

Dhæret asia quā patere a canopico ostio ad ponti ostiū Timosthenes. xxvi. xxxviii. mil. passuū
tradidit. Ab ore aut ponti ad os mæotis Eratosthenes. xv. xlv. mil. p. Vniuersam uero cū ægy/
pto ad tanain Artemidorus & Isidorus. lxxxviii. d. ccl. mil. passus. Maria eius cōplura ab accolis
traxere nomina q̃re simul indicabunt. Proxima africā incolit ægyptus itrorius ad meridiem recedēs
donec a tergo prætendant æthiopes. Inferiōre eius partē nilus dextra leuāq̃ diuisus amplexu suo deter/
minat canopico ostio ab africa: ab asia pelusiaco. c. lxx. mil. passuū iteruallo. Quā ob cām inter insulas q/
dā ægyptum retulere: ita se findente nilo ut triquetra terræ figurā efficiat. Ideo multi græcæ litteræ uo/
cabulo deltā appellauere ægyptū. Mensura ab unitate aluei unde se primum findit ī latera ad canopicū
ostiū. xlv. M. ad pelusiacū. cclvi. Mil. ē. Sūma pars cōtermina æthiopiæ thebais uocat. Diuidit in præse/
cturas oppidōq̃: q̃s nomos nōcant: ombiten: phaturiten: apollopoliten: hermonthiten: tiniten: phantu/
riten: copriten: tētiriten: diopoliten: antiopoliten: aphroditopoliten: lycopoliten. Quæ iuxta pelusium
est regio nomos habet pharbatiten: bubastiten: thyetrotiten: taniten. Reliqua aut arabicū hāmoniacū
tēdentē ad Hāmonis Iouis oraculū oxyrynchiten leontopoliten: atribiten: synopoliten: hermopoliten:
xoiten: mēdesiū: sebenniten: cabastiten: setapoliten: heliopoliten: psopiten: cynopoliten: thermopoliten:
brusophiten: onuphiten: saiten: ptenethum: ptemphū: naucratis: ueratis: meletiten: gymnopoli/
ten: menelaiten: Alexandria regione. Itē libyæ mareotis: heracleopolites est in insula nili lōga passus. l.
M. in qua & oppidū Herculis appellatū. Arsinotæ duo sunt: hi & mēphites usq̃ ad suum mū delta pue/
niūt. Cui sunt cōtermini ex africa duo cæsitræ. Quidā ex iis aliqua noīa pmutant & substituūt alios no/
mos ut heroopoliten: crocodilopoliten. Inter arsinaiten aut ac mēphiten lacus fuit circuitu. ccl. mil. p.
aut ut Mutianus tradit. cccl. M. & altitudinis. lp. manufactus a rege q̃ fecerat Mœridis appellatus. Inde
lxxii. M. pas. prope abest mēphis quondā arx ægypti regnū: inde ad Hāmonis oraculū. xii. dieq̃ itereft.
Ad scissurā aut nili qdā appellauimus delta. xv. M. pas. Nilus incertis ortis fontibus: ut p̃deserta & arden/
tia & imēso lōgitudinis spatio ambulās famaq̃ tātū inermi q̃situ cognitus sine: bellis: q̃ cæteras oēs ter/
ras inuenire: originē (ut iuba rex potuit exquirere) in mōte iserioris mauritanīæ nō pcul oceano habet:
lacu p̃tinus stāstnāte: quem uocat nilidē: ibi pisces reperiunt alabetæ: coracini: siluri: crocodillus quoq̃
ide ob argumētū hoc cæsitræ ortus credit: ī iis quæ nili alueo spectant: hocq̃ lacu educātur: ī heseodi/
catus ab eo spectat hodie. Præterea obseruatū ē prout in mauritania niues hymbresue satiauerit: ita ni/
lum īcrescere ex hoc lacu. Rursus idignatur fluere p̃ harenosa & squalentia. Cōditq̃ se aliquot dieq̃ iti/
nere. Mox alio lacu maiore ī cæsariēsis mauritanīæ gēte maselylū erūpit: & hominū cœtus ueluti circū/
spicit iisdē animalū argumētis iteq̃ harenis receptus conditur rursus. xx. dierum desertis ad proximos
æthiopas: atq̃ ubi iterum senserit hominem p̃rosilit fonte (ut uerisimile est) illo quem nigrin uocauē/
Inde africa ab æthiopia dispecēs etiā si nō protinus populis: feris tamen & beluis frequēs: siluarūq̃ op/
fex medios æthiopas secut cognominatus astapus quod illarum gentium lingua significat aquā ē tene/
bris profluentem. Insulas ita innumeras spargit q̃sdamq̃ tam uaste magnitudinis quamq̃ rapida cele/
ritate ut tamen dierum quinq̃ cursu nō breuiore transuolet: circa carissimam eaq̃ mercen astabores le/
uo alueo dictus: hoc est ramus aque uenientis tenebris. Dextera uero astufapes: quod latentis significa/
tionem adiicit. Nec ante nilus q̃ se totum aq̃s cōcordibus rursus iunxit. Sic quoq̃ etiānum gyrantes
nominatus per aliquot milia & ī totum Homero ægyptus: aliisq̃ triton. Subinde insulis ipactus totidē
incitatus irritamentis. Postremo inclusus montibus nec alibi torrentior uestus aquis properatibus ad
locum æthiopum: qui catadupi uocantur: nouissimo cataracte interoccurrentes scopulos non fluere
immenso fragore creditur: sed ruere. Postea lenis & cōfractis aq̃s domitāq̃ uiolentia: aliogn & spatio fes/
sus multis quīs faucibus ī ægyptiū mare se euomit. Certis tñ diebus auctu magno p̃ totā spatiatus ægy/
ptū fœcūdus inarat terrā. Causas huius īcremēti uarias p̃didere sed maxime pbabiles etesiāq̃ co tēpo

re ex aduerso flantium percussu ultro in ora acto mari. Aut hymbres æthiopiæ æstiuos iisdē etenſiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationem. Phialia ap- pellari fontem eius mergiꝑ in cuniculos ipsum amnē uaporem anhelantem fumibus cautibus ubi con- ditur. Verꝑ sole per eos dies comminus factō extrahi ardoris ui: & suspensum abūdare: ac ne deuoretur abscondi. Idꝑ euenire a canis ortu per introitū solis in leone contra perpendiculū fontis sydere ſtante: cū in eo tractu abſumant umbræ. Plarīſq; e diuerſo opinatis largiorem fluere ad ſeptétrionem ſole diſce- dente: quod in cancro & leone euenit. Ideoꝑ tunc minus ſiccari. Rurſus in capricornum & auſtrinum polum: uerſo ſorberi: & ob id parcius fluere. Sed Timæo ſiquis extrahi poſſe credat umbræ defectus iis diebus & locis ſine fine abeſt. Incipit creſcere luna noua quæcunq; poſt ſolſtitium eſt ſenſim modi- ceꝑ cancrum ſole tranſeunte: abūdantiſſime aut leonem. Et reſidet in uirgine iisdē. quibus accreuit mo- diſ. In totū aut reuocatur intra ripas i libra: ut tradit Herodotus centeſimo die. Cū creſcit reges aut præ- ſectos nauigare eo neſas iudicatum eſt. Auſtus eos per puteos menſurā notis deprehenduntur. Luſtum incrementum ē cubitoꝝ. xvi. Minores aquæ nō oīa rigant. Ampliores detinēt tardius recedēdo. Hæ ſe- rēdi tēpora abſumūt ſolo madēte. Illæ nō dat ſitiente. Vtrumꝑ reputat puincia. In. xii. cubitis famē ſen- tit. in. xiii. etiānum eſurit. xiiii. cubita hilaritatē afferunt. xv. ſecuritātē. xvi. delitias. Maximum incremen- tum ad hoc æui fuit cubitorum. xviii. Claudio. principe. Minimumꝑ pharſalico bello ueluti necē Ma- gni pdigio quodā flumine auerſante. Cū ſteterē aquæ aptis molibus admittunt. Vt quæꝑ liberata eſt terra: ſerit. Idē amnis unus oīum nullas expirat auras. Ditionis ægypti eſſe icipit a fine æthiopiæ: ſyene: ita uocāſ inſula. c. mil. p. ambitu. in qua ceraſtiæ ſunt latere arabiæ & ex aduerſo iſulæ. iiii. phile. d. c. mil. p. & a nili fixura: unde appellari diximus deltā. Hoc ſpatiū edidit Artemidorus: & in eo ccl. oppida fuiſ- ſe. Iuba. cccc. mil. paſſus. Ariſtocreon ab elephantide ad mare. d. ccl. mil. paſ. Elephantis inſula infra no- uiſſimum cataractem. cccc. mil. paſ. & ſupra ſyenem. xvi. mil. habitatur. Nauigationis ægyptiæ finis ab alexandria. d. lxxxv. mil. p. in tantum errauere ſupraſcripti. Ibi æthiopiæ conueniunt naues. Namque eas plicatiles humeris trāſſerunt quotiens ad cataractas uentū eſt. Aegyptus ſup cæterā antiquitatis gloria. xx. mil. urbium ibi Amaſe regnāte habitata præfert. Nunc quoꝑ multis etiā ſi ignobilibus frequēs cele- braſ tamē Apollinis: mox leucothoe: & dioſpolis magna. Eadē thebe: portag. c. nobilis: fama copioſa in- dicarum arabicarumꝑ merciū nilo pximū emporiū. Mox Veneris oppidū: & iteg. iouis ac tentiris: iſra qd abyduſ Mēnonis regia: & Oſiris tēplo inclytū. vii. dieꝝ itinere in libyā remotum a flumine. Deinde ptolemais & panopolis ac Veneris iteg. Et in libyco lycon ubi mōtes finiūt thebaidē. Ab ii oppida Mer- curii: alabaſtrum canum: & ſupra dictum Herculis deinde arſinoes & iam diſta mēphis: inter quam & arſinoiten: nemeon: in libyco turres quæ pyramides uocantur. labyrinthus in myridis lacu nullo addi- to ligno exædificatus. & oppidum crialon. Vnum præterea intus & arabiæ conterminum claritatis ma- gnæ ſolis oppidum.

Alexandria.

CA. X.

Ed iure laudetur in littore ægyptii maris Alexandria a magno Alexandro condita in africæ parte ab oſtio canopico. xii. mil. paſſi iuxta mareotim lacum: qui lacus antea arapotes nomi- nabatur. Metatus eſt eam dinocrates architectus pluribus modis memorabili ingenio: quin- decim milium paſſuum laxitate inſerta ad effigiem macedoniæ chlamydis orbe gytrato lacinoſam dextra leuaque anguloſo procurſu: iam tum tamen quinta ſitus parte regi dicata. Mareotis lacus ad meridianam urbis partem euripo & canopico oſtio mittitur. ex mediterraneo cōmercio. Inſulas quoꝑ plures amplexus. xxx. mil. paſ. traiectū. dc. ambitu ut tradit Claudius Cæſar. Alii ſcœnos i latitudinem patere. xl. faciunt: ſcœnumque ſtadia. xxx. Ita fieri longitudinis. cl. mil. paſſ. tantumdem & latitudinis. Sunt in honore & intra decurſus nili multa oppida præcipue quæ nomina debere oſtiis non omnibus. xi. enim reperiuntur: ſuperque quattuor quæ ipſi falſa ora appellant. Sed celeberrimis ſeptem: proximo Alexandriæ canopico: deinde bolbitino: ſebenitico: phannitico mendefico: tanico: ultimoque peluſiaco. Præterea buthos: pharboetos: leontopolis: attribis: iſidis oppidū: buſiris cynopolis: aphroditos: ſais: nau- cratis: unde oſtiū quidā naucraticū nominant: quod alii heracleoticum: canopico: cui. vi. mi. paſ. proxi- mum eſt præferentes.

Arabia.

CA. XI.

Ltra peluſiacum arabia eſt ad rubrū mare ptingēs & odoriferā illam ac diuitē & beatæ cogno- mine inclytā hæc carabanū & eſbonitag & ſcenitag arabum uocāſ ſterilis: præterq; ubi ſyriæ conſinia attingit. nec niſi caſſio monte nobilis. His arabes iunguntur: ab oriente cāchleis: a me- ridie cedreis qui deinde ambo nabathæis. Heroopoliticus uocatur: alterꝑ lelaniticus ſinus rubri maris in ægyptū uergentis. cl. m. p. interuallo. Inter duo oppida læana: & in noſtro mari gaza. Agrippa a pelu- ſio arſinoē rubri maris oppidum per deſerta. cxxv. mil. p. tradit tam puo diſtat ibi tanta rerum naturæ diuerſitas.

Syria paleſtina phœnicis.

CA. XII.

Vxta ſyria littus occupat quondam terrarum maxima & pluribus diſtincta noībus. Nāꝑ pa- leſtina uocabatur qua contingit arabas: & iudæa: & coele: dein phœnice: & qua recedit intus: damafcena: ac magis etiā nunc meridiana babylonia. Et eadem meſopotamia iter euphraten tigrin: quæque tranſit tauꝝ ſophene. Citra uero etiam comagene. Et ultra armeniā adiabene: aſſyria an- te dicta. Et ubi ciliciam attingit antiochia. Longitudo eius inter ciliciam & arabiam. cccc. lxx. Mil. p. eſt. Latitudo a ſeleucia pieria ad oppidum in euphrate zeuma. d. xxv. Mil. p. Qui ſubtilius diuidunt circum euphraten ſyriam phœniciem uolunt: & eſſe oram maritimam ſyriæ: cuius pars ſit idumæa & iudæa: deinde phœnicē: deinde ſyriam. Id quod præiacet mare totum phœnicum appellatur. Ipſa gens phœ-

QVINTVS

nicum in gloria magna litterarum inuentionis: & syderum: naualiumq; ac bellicarum artium. A pelu-
sio gapriæ castra: cassius mōs: delubrum Iouis Cassii: tumulus magni Pompeii ostracine. Arabia finitur
a pelusio. lxxv. mil. pas.

Idumæa syria: palestina: samaria: ascalum: azotus: cæsarea.

CA. XIII.

Ox idumæa incipit & palestina ab emerfu sirbonis lacus: quē qdā. cl. M. pas. circuitu tradidere.
m Herodotus cassio mōti applicuit. Nūc ē palus modica. Oppida rhinocolura: & intus rhapsa:
gaza: & intus atheodon: mons angaris. Regio p orā samaria: oppidū ascalo liberū: azotus: sam-
nes duæ. Altera uicus ioppe phoenicum antiqor terræ inundatione (ut ferunt) Insidet colli p iacente sa-
xo: in quo uinculorum Andromadæ uestigia ostendūt. Colitur illic fabulosa ceto. Inde apollonia strato-
nis turris: eadē cæsarea ab Herode rege condita. Nūc colonia prima flauia a Vespasiano impatore dedu-
cta. Finis pelestines. clxxxix. mil. pas. a cōfinio arabia. Deide phoenices. Intus aut samaria. Oppida neapo-
lis qd antea mamortha dicebatur. Seabste in monte altiore gamala. Supra idumæam & samariam.

Iudæa: galilæa: hierico: emmaus: lydda: ioppe.

CA. XIII.

Vdæa longe lateq; funditur. Pars enim syriæ iunctā galilæa uocatur. Arabiæ uero & ægypto
i proxima pareat asperis dispersa mōtibus: & a cæteris iudeis iordane amne discreta. Reliqua iu-
dæa diuiditur in toparchias decem quo dicemus ordine. Hiericontem palmetis confitā: fontib-
bus irriguā: emmaū: lyddā: ioppicā: acrabathenā: thamiticā: & zophaniticā: bethole: & tephene: norine in
qua fuere hierosolyma longe clarissima urbium orientis: nomen iudææ: modo herodium cum oppi-
do illustri eiusdem nominis.

Iordanis.

CA. XV.

Ordanis amnis oritur e fonte peneade: qui cognomen dedit cæsareæ de qua diximus: amnis
i amœnus: & quatinus locorum situs patitur ambitiosus: accolisq; se pbens uelut iuitus: asphal-
titem lacum dirum natura petit: a quo postremo ebibitur: aquasq; laudatas perdit pestilenti-
bus mixtas. Ergo ubi prima conualliū fuit occasio: in lacū se fundit: quā plures genesarā uocāt. xvi. M. p.
longitudinis. vi. mil. latitudinis: amœnis circūseptus oppidis: ab oriēte iuliade & hippo: a meridie tha-
ritie: quo & nomine aliqui etiam lacum appellāt. ab occidente tiberiade aquis calidis salubri.

Asphaltites.

CA. XVI.

Sphaltites nihil præter bitumen gignit: unde & nomen. Nullū corpus animalium recipit. tau-
a ri camelisq; fluitant. Inde fama nihil in eo mergi. Longitudine excedit. c. M. p. Latitudine maxi-
ma. xxv. implet. Minima sex. Prospicit eum ab oriente arabia nomadum: a meridie macharō:
secunda quondam arx iudææ ab hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis calli-
rho e aquarum gloriam ipso nomine præferens.

Gens hesenorum.

CA. XVII.

B occidentali littore heseni: quos fugitant usq; quaq; nocentes. Gens sola & in toto orbe præ-
a ter cæteros mira: sine ulla foemina: omni uenere abdicata: sine pecunia sotia palmarum. In diē
ex æquo cōuenarum turba renascitur: longe frequentantibus quos uita fessos ad mores eoge-
fortunæ fluctibus agitat. Ita per seculorum milia (incredibile dictu) gens æterna est: in qua nemo nasci-
tur. Tam fecunda illis aliorum uitæ poenitentia est. Infra hos egadda oppidum fuit secūdam ab hiero-
solymis fertilitate palmetorumq; nemoribus. Nūc alterum bustum. Inde masada castellum in rupe &
ipsum haud procul ab asphaltite. Et hætenus iudæa est.

Decapolis.

CA. XVIII.

Vngitur e latere syriæ decapolitana regio a numero oppidorum: in qua nō oēs eadē obseruāt.
i Plurimi tamē damascum & opoton riguas amne chrysothoa: fertilem philadelphiā raphanā:
oia in arabia recedentia. Scythopolin antea nisa a Libero patre sepulta nutrire ibi scythis dedu-
ctis. Gaddara hieramiace præfluēte & iā dictū hippodion. Pellā aqs diuitē: galasam canatā. Intercurrent
cinguntq; has urbes tetrarchiæ: regnoz istar singulæ: & in regna cōtribuunt: tracoitis penas. In qua cæ-
sarea cū supradictō fonte abila: arca: ampelocssa: gabe.

Tyrus & sidon.

CA. XIX.

Inc redeundū est ad oram atq; phoenicem. Fuit oppidum crocodilo. Est flumē nemptoria ur-
h bi undosum. Sigaminum p montorium: carmelūq; Et in mōte oppidū eodē noie quondam
egbatana dictum. Iuxta getta gebba. Riuis pagida siue belus: uetri fertiles: harenas paruo litto-
ri miscens. Ipse e palude cendeuia a radicibus carmeli profluit. Iuxta colonia Claudii Cæsaris ptolemais
quæ quondam acce. Oppidum ecclippa. Promontorium album. Tyrus quondam insula præalto mari
septingentis passibus diuisa. Nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens. Olim partu clara
usibus genitis: lepti: utica: & illa romani imperii emulta terrarum orbis auida carthagine: etiam gadi-
bus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas cōchylis atq; purpura constat. Circuitus. xix. M.
pas. est. Intra paletyro inclusa. Oppidum ipsum. xxii. stadia optinet. Inde ide ac sarepta & ornithon oppi-
da. Et sidon artifex uetri: thebarumq; boetiarum parens.

Mons libanus.

CA. XX.

Tergo eius mons libanus orsus centum quinquaginta stadiis zymiram usq; porrigitur: quæ
a coelesyria cognominatur. Huic par interiacente ualle mons aduersus antelibanus obtenditur
quondā muro coniunctus. Post eum introrsus decapolitana regio est: prædictæq; cū ea tetra-
chæ & palestines tota laxitas. At in ora nunc subiecta libano fluuius nagoras berytus colonia quæ fœ-
lix iulia appellatur. Leontos oppidus: flumen lycos: palæhyblos: flumen adonis. Oppida biblos: botris:
sycarda: trieris: calamos: tripolis quondam. Tyri & sidonii & araradii optinent orthosia eleutheros flu-
men. Oppida zymira: marathos: contrag arados septem stadiorum oppidum: & insula ducentis pas-

LIBER

fibus a continente diuans. Regio in qua supradicti desinunt montes. Et interiacētibus campis bargilus mons intipit. Hic rursus syria desinente phœnice. Oppida carne balanea paltos. Gabale promōtorium in quo laodicea libera: diopolis: heraclea: caradrus: posidium.

Syria antiochia.

CA. XXI.

Einde promontorium syriæ antiochenæ. Intus ipsa antiochia libera: epidaphneis cognomina ta oronte amne diuiditur. In promontorio autem seleucia libera pieria appellata.

Cassius mons.

CA. XXII.

Vper eam mons eodem quo alius nomine cassius. Cuius excelsa altitudo quarta uigilia orien tem per tenebras solem aspicit breui circumactu corporis diem noctemq; pariter ostendens.

Ambitus ad cacumē. xix. mil. pas. est: altitudo per directum. iiii. At in ora amnis orontes natus inter libanum & antelibanum iuxta heliopolin. Oppidum rhosos: & a tergo portæ quæ syriæ appellan tur interuallo rhosiorum montium & tauri. In ora oppidum myriandros. Mons amanis. In quo oppi dum bomite. Ipse ab syris ciliciam separat.

Cœle syria.

CA. XXIII.

Vnc iteriora dicant. Cœle habet apameā marsia amne diuisam. Anazerinog tetrarchia bām bicen: quæ alio nomine hierapolis uocatur. Syris uero magogibi prodigiofa. Atargatis græ cis hoc decreto dicta colitur chalciden cognominata ad belum: unde regio achalcidene fertilis/ sima syriæ. Et ide cyrestica: irneazates: gindarenos: gabenos: tetrarchias duas quæ granii comatitæ uo cātur. Hemisfenos: hylatas: itureorum gentem: & qui ex iis betemi uocant: mariam mitanos. Tetrarchia quæ māmisea appellat. Paradisum: pagras: pinaritas: seleuciam: præter iam dictas duas: quæ ad euphra ten: & quæ ad amellum uocātur. Tardicēses. Reliqua autem syria habet exceptis quæ cum euphrate di centur arbethusios: berœnesios: epiphanenses. Ad orientem laodiceanos: qui ad libanum cognominant: leucadios: larissæos: præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus decem & septem.

Euphrates.

CA. XXIII.

T de euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in p̄fectura armenia maioris cara nitide. Ut prodidere ex iis qui p̄xime uiderūt Domitius Corbulo in monte aga. Licinius Mu rianus sub radicibus montis quē capoten appellat: supra cymirā. xii. mil. p. initio pyxirates no minatus. Fluit derzenen primū: mox anetiam: armenia regiones a cappadocia excludēs. Dascusa abest a zimara. lxxxv. mil. p. Inde nauigatur pastonam quinquaginta mil. p. Melitenen cappadocia. xxvii. M. pas. Elegia armenia. x. mil. pas. acceptis fluminibus lyco: arsania: arfano. Apud eligeam occurrit ei tau rus mons. Nec resistit q̄q. xii. mil. p. latitudine perforata præualens omnia uocant irrumpentem. Mox ubi cornu perfregit: euphraten. Ultra quoq; saxosum ac uiolentum: arabiam inde leua merorū dictam regionem tricena mensura dextraq; comagenen disternat. Pontis tamen etiam ubi taurū expugnat paties. Apud claudiopolim cappadocia cursum ad occasum solis agit. Primo hūc illi impugnatus cur sum taurus aufert: uictusq; & abscissus sibimet alio modo uicit: ac fractum expellit in meridiem. Ita na turæ dimicatio illa æquatur hoc eunte quo uult: illo prohibente ire qua uelit. A catacētis iterum nau gatur quadragita mil. pas. inde comagenes apud famosata. Arabia præter supradicta habet oppida ede sam: quæ quondam antiochia dicebatur: callirhoen a fonte nominatam: carras clade Crassi nobiles. Iun gitur præfectura mesopotamia originem a syris trahēs: in qua ante musia & incephoriū oppida. Mox arabes q̄ rhetau uocātur. Horum caput singara. A famosatis aut latere syriæ marsias amnis isluit. Gin gla comagenem finit. Merog ciuitas incipit. Oppida alluunt epiphania & antiochia: quæ ad eupratē uo cantur. Item zeugma. lxxii. mil. pas. a famosatis trāsitu euphratis nobilis. Ex aduerso apameā Seleucus. Idem utriusq; conditur ponte iunxerat. Qui cohærent mesopotamia rhoali uocātur. At in syria oppi da europum thapfacum quōdam nunc amphipolis. Arabes schoenitæ ita ferunt usq; urā locum: in quo conuersus ad orientem relinquit syriæ palmirenas solitudines: quæ usq; ad petram urbē & regionē ara bia foelicis appellatæ pertinent.

Palmiras.

CA. XXV.

Almira urbs nobilis situ diuitiis soli & aquis amœnis: uasto undiq; ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta a rege natura priuata so: te inter duo imperia sum maromanog parthorūq;. Et prima in discordia: cuius semp utrinq; cura. Abest a seleucia pathorū quæ uo cat ad tigrin q̄ngentis triginta septē mil. pas. A p̄ximo uero syriæ littore ducētis quinquagintaduobus mil. Et a damasco uiginti septem mil. pas.

Hierapolis.

CA. XXVI.

Ropius infra palmiræ solitudines stellēdena regio est: dictaq; iam hierapolis ac beroea & chal cis. Ultra palmiram quoq; & solitudinibus iis aliquid optinet hemefatem elatium: dimidio p prior petra q̄ damascus. Arura huic proxima est. Philiscum oppidum parthorum ad euphra ten: ab eo seleuciam dierum decem nauigatio: totidemq; fere babylonem. Scinditur euphrates a zeug mate. lxxxiii. mil. pas. circa uicum massicen. Et parte leua in mesopotamiam uadit per ipsam seleuciam: circaq; eam præfluenti infusus tigris. Dexteriore autem alueo babylonē quondā caldeæ caput petit: me diamq; permeans. Item quas otrin uocant: distrahitur in paludes. Increfcit autem & ipse nili modo sta tis diebus paulum differens: ac mesopotamiam inundat sole optinente uicesimam partem cancri. Mi nui incipit in uirgine & leone transgresso. In totum uero remeat in. xxix. parte uirginis.

Cilicia & adiunctæ gentes: amphilia: isauria: homanadum: pisidia lycaonia: taurus mons: lycia.

CA. XXVII.

QVINTVS

Ed redeamus ad orā syriæ cui p̄xima est cilicia. Flumē diaphanes: mōns crocodilus parte ama
 ni montis. Flumina andracus: pynarus: lycus: sinus iflicus. Oppidū issōs: idē alexandria. Flumē
 chlorus: oppidum aegē liberum: amnis pyramus: portæ ciliciæ: oppida mallos: magīrfos: & in
 tus tarfos. Campi alei: oppida cassipponis: mopfos liberum pyramo īpositum: thynos: zephyrium: fan
 cile. Amnes saros: cygnus: tharsum liberam urbem p̄cul a mari secās. Regio celēdiritis cum oppido. Lo
 cus nympheum: soloe ciliciæ: nunc pompeiopoli adana cibyra: pinara: pedalie: hales: arsinoe: tabe: dori
 on. Iuxtaq; mare corycos: eodem noīe oppidū & portus & specus. Mox flumen calicadnus. Promonto
 rium sarpedon: horrida horme. Mili p̄montorium & oppidum Veneris: a quo proxime cyprus insula.
 Sed & in continente oppida myanda: anemurium: coarcesium: finisq; antiquus ciliciæ: melas amnis: In
 tus aut̄ dicendi anazarbeni: qui nunc cæsaragustani: castabala: epiphania quæ antea eniandos: eleusa ico
 nium. Seleucia supra amnem calicadnum tracheoris cognomine a mari relata: ubi uocabatur hormia.
 Præterea intus flumina liparis: bombos: paradisus. Mons imbarus. Ciliciæ pamphiliam omnes iūxere
 neglecta gente isaurica. Oppida eius intus isaurica: clybanus: lalasis fluuius decurrit. Hic autem ad mare
 a neumuriæ regione supradicta. Simili modo omnibus qui eadem composuere ignorata est contermi
 na illi gens homanadum: quorum intus oppidum homana. Cætera castella. xliiii. inter asperas conual
 les latent. insident uerticem pisidiæ quondam solymi appellati: quorum colonia cæsarea: eadem antio
 chia. Oppida oronda: agalefos. Hos includit lycaonia in asiaticam iurisdictionem uersa: cum qua conue
 niunt philomelienses: tymbriani: leucolithi: pel heni: tyrienses. Datur & tetrarchia ex lycaonia qua par
 te galatiæ contermina est ciuitatum. xliii. urbe celeberrima iconio. Ipsius lycaoniæ celebrantur thebasa
 in tauro: idēa in confinio galaciæ atq; cappadociæ. A latere autem eius super pamphiliam ueniunt thra
 cum soboles milyæ. Quorum aricanda oppidum: pamphilia ante mosopia appellata. Mare pamphiliū
 cilicio iungitur. Oppida eius sīde: & in monte aspendum: plantanistum: perga. Promōtorium leucolla.
 Mons sardemisus: Amnis eurimedon iuxta aspendum fluens caractes: iuxta quem lynesus & olbia. Vi
 timaq; eius oræ phaselis: iunctum ei mare lyciū est gensq; lycia: unde uastus sinus. Taurus mons ab eo
 ueniens littoribus chelidonio promontorio determinatur. Immensus ipse: & innumerarum gentiū ar
 biter: dextero latere septentrionales: ubi primū ab indico mari exurgit: leuo meridianus: & ad occasum
 tendens: mediūq; distrahens asiam nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad septentrio
 nes: flexusq; immensum iter quærit: uelut de industria rerum natura subinde æquora opponente: hinc
 phœnicum: hinc pōticum: illinc caspium & hyrcanum: contraq; mœotium lacum torquetur. Itaq; col
 lisus inter hæc claustra: & tamen uictor flexuosus euadit usq; ad cognita riphæorum mōtium iuga nu
 merosis nominibus: & nouis quocūq; incedit insignis. Imaus prima parte dictus: mox edigis: paropan
 ius: circius: cambades: pharphariades: cohatras: orege: oroades: nyphates: taurus. Atq; ubi se quoq; exu
 perat caucalus: ubi brachia emittit subinde tentati maria similis sarpedon: coarcesius: caragus: iterumq;
 taurus etiam ubi dehiscit: seq; populis aperit: portarum tamen nomine unitatem sibi uendicās: quæ ali
 bi armeniciæ alibi caspiæ: alibi ciliciæ uocatur. Quinetiā cōfractus effugiens quoq; maria plurimis se gē
 tium nominibus hinc & illinc implet: & a dextra hyrcanus caspius: a leua pariedrus moschius: amazo
 nicus: coraxicus scythicus appellatus. In uniuersum uero græce ceraunius. In libya igitur a promōtorio
 eius oppidum semena: mons chimera noctibus flagrans: ephestium ciuitas: & ipsa sæpe flagratibus iu
 gis. Oppidum olympus ibi fuit: nunc sunt mōtana gage corydalla rhodiopolis. Iuxta mare lymira cum
 amne: in quem aricadus influit: & mons mascitus: andria ciuitas mira: oppida aperie & antipellos: quæ
 quondā habessus atq; in recessu phellus. Deinde phyrra. Itemq; xantus a mari. xv. mil. pas. flumen eodē
 nomine. Deinde patara: quæ prius pataros: & in monte sidyma. Promōtorium gragus. Ultra par sinus
 prior. Ibi pirana: & in quæ lyciā finit termesus. Lycia quondam septuaginta oppida habuit: nunc trigin
 tafex habet. Ex his celeberrima præter supradicta canas: candima: ubi laudatur oenium nemus. Pedalia
 coma præfluente. Edefa cyane: ascandialis: amelas: noscopium tlos: telendus. Comprehendit & in medi
 terraneis cabaliā: cuius tres urbes: oemanda: balbura: bubona Telmeso. Asiaticum mare siue carpatum
 & quæ propriæ uocatur asia in duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab oriente phrygia & ly
 caonia: ab occidente ægæo maria: a meridie egyptio: a septentrione paphlagonia. Huius longitudinem
 cccclxx. mil. pas. Latitudinem. ccc. mil. fecit. Alteram determinauit ab oriente armenia minore. Ab occi
 dente phrygia lycaonia pamphylia. A septentrione prouincia pontica. A meridie mari pamphylia. Lon
 ga. d. lxxv. mil. pas. Lata. cccxv. mil. In proxima ora caria est: mox ionia. Ultra eam æolis: media doride.
 Circūfunditur mari utroq; latere ambiente. In ea promontorium pedaliū. Amnis glaucus deferens
 temedum. Oppidum dedala cyria fugitiuorum. Flumen axon: oppidum calinda.

Indus fluuius.

CA. XXVIII.

Mnis indus cybiratarum iugis ortus recipit. lx. perennos fluuios: torrentes uero amplius cen
 tum Oppidum caunos liberum: dein pynnos. Portus creffa a quo rhodus insula pas. xx. M. La
 cus lorima. Oppida thyfanusa: paridion: larimna. Sinus tymnias. Promontorium aphrodisi
 as. Oppidum lydas. Sinus schœnus. Regio bubassus. Oppidum fuit acanatus: alio nomīe dulopolis. Est
 in promōtorio gnidos libera: triopia. Deinde pegusa est stadia appellata. Ab ea doris īcipit: sed prius ter
 ga. Et mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniat. Vna appellatur cybiratica. Ipsum oppidū phry
 giæ est. Conueniunt eo. xxv. ciuitates.

Laodicea: apamea: ionia.

CA. XXIX.

f ii

LIBER

Eleberrima urbs laodicea imposita est lyco flumini latera affluentibus a fopo & capro: appellata primo dispolis: dein rhoas. Reliqui in eo conuentu quos nominare non pigeat: hydrelitæ: temisiones: hieropolitæ. Alter conuentus a synnada accipit nomen. Conueniunt lycaones: apiani: corpeni: dorilei: mudei: iuliæses: & reliqui ignobiles populi. xv. Tertius apameam uadit ante appellatam celenas: dein ciborthon. Sita est in radice montis signiæ circûfusa marsia: obrima orba fluminibus in mæandrum cadentibus Marfyas ibi creditur ortus: ac paulo mox conditus: ubi certauit tibiari can tu cum Apollinæ: Aulocrenes ita uocatur conuallis. x. mil. pas. phrygiam ab apamea petētib. Ex hoc cōuentu deceat nominare metropolitas: dionysipolitas: euphorbenos: ac monefos: peltenos: siluianos. Reliqui ignobiles. ix. Doridis sinu leucopolis: amaxitos: eleusis: & eutene. Deinde caria oppida pium: euthanæ: halycarnasus: sex oppida contributa ei sunt a magno Alexandro thagele: asideni: ednassa: euranium: pedasum: telmessum. Habitat inter quos sinus ceramicum & iasium inde mindos: & ubi fuit palemindus: nariandus: neapolis: ariada: termera libera: bargila & a quo sinus iasius oppidum iasus. Caria iteriorum nominū fama prænitet. Quippe ubi sunt oppida mylasa libera: antiochia: ubi fuere semnethos & chranaos: oppida: nunc eam circûfluunt mæander & molinus. Fuit in eo tractu & mæandropolis. Est eumenia cludro flumini apposita. Glaucus amnis: lysias oppidū: & orthesia: berecynthius tractus: nisa: trallis: eadem euatia & seleucia & antiochia dicta. Alluitur eudone amne: perfunditur thebaide. Quidam ibi pigmæos habitasse tradunt. Præterea sunt thydonos: pyrrha: eurome: heraclea: amyzon: alahanda libera: quæ conuentum eum cognominauit. Stratonice: alinda libera: hynidos: ceramus: throcene: phorontis. Longinquoies eodem disceptant foro orechronienfes: halydienes: seu hippini: xystriani: hydienes: apolliniatæ: trapezopolitæ: aphrodienses liberi. Præter hæc coscinus: harpasa apposita fluuiio harpaso: quo & trallicon cum fuit alluebatur. Lydia autem persusa flexuosi amnis mæandri recursibus super ioniam procedit: phrygiæ ab exortu solis uiciua: ad septettrionem mysia: meridia na parte carian amplectens: meonia ante appellata. Celebratur maxime sardibus in latere timoli montis: qui ante timolus appellabatur uitibus confitus: ex quo profluente pactolo eodemq; chrysothoæ ac fonte tarne a meoniis ciuitas ipsa hyde uocitata est: clara stagno gygeo. Sardiana appellatur nunc ea iurisdic tio. Conueniuntq; in eam extra prædictos macedones: caduēni: lorenī: philadelpheni: & ipsi in radice timoli cogamo flumini appositi. Meonii: tripolitani. Idem & antoniopolitæ mæandro alluuntur. Apolloniheritæ: mysotmolitæ: & alii ignobiles. Ioniam ab iasio sinu incipiens numerofo ambitu littorum fluitur. In eam primus sinus basilicus. Possideum promontorium & oppidum: oraculus brancidarum appellatum. Nunc didymei Apollinis a littore stadiis. xx. mil. Et inde. clxxx. mil. miletus ionia caput. Lelegeis antea & phitiusa & anactoria nominata: super. lxxx. urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo: qui primus profaicam orationem condere instituit. Amnis meander ortus est lacu in monte aulocrene plurimisq; affusus oppidis. & repletus fluminibus: crebris ita sinuosus flexibus: ut sæpe credatur reuerti. Apamenam primum peruagatur regionem: mox eumeneticam: ac dein hargylieticoz campos. postremo cariam placidus: omnesq; eos agros fertilissimo rigans limo. Ad decimum a mileto stadium lenis illabit mari. Inde mons latmus. Oppida heraclea. Montis eius cognominis caria minus: quod primo condidisse iones narrantur: atheis profecti naulocum prienne. In ora quæ trogela appellatur gessus amnis. Regio omnibus ionibus sacra: & ideo paniona appellata. Iuxta fugitiui cōditum (uti nomen inditio est) phygela fuit & marathesium oppidum. Supra hæc magnesia mæandri cognomine insignis a thessalica magnesia orta. Abest ab epheso. xv. M. pas. Tralibus eo amplius. ccc. mil. antea thessaloce & androlitia nomiata & littori apposita. Derasidas insulas secum substulit mare. intus & tyana alluitur: & lyco pelopea: aliquādo & euhippia cognominata. in ora autem mathium: ephesus amazonum opus multis ante expetita nominibus. Alopes cum pugnatum apud troia est: mox ortygia & morges uocata est & smyrna cognomine thracia & hemonion & ptele. Attollitur monte pione. Alluitur caystro i cilbianis iugis orto: multosq; amnes deferēte & stagnum pegaseum. quod phyrites amnis expellit. Ab iis multitudo limi est: qua terras propagat: mediisq; iam campis syrien insulas adiecit. Fons in urbe callippia templum Dianæ complexa. E diuersis regionibus duo selinutes. Ab epheso mathium aliud colophoniorum: & intus ipsa colophon: halefo affluente. Inde Apollinis clarii fanum lenedos fuit & notium oppidum. Promontorium cyreneum: mons minas. ccl. mil. pas. excurrens: atq; in continenti bus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat. vii. mil. d. pas. lōgitudine: ut duos sinus iungeret: erythrasq; cum minate circûfunderet. Iuxta eos fuerunt oppida pteleon: helos: doryon: nunc est aleon. Fluuius corineon. Minantis promontorium: clazomenæ: ptheniæ: & epiothophoria appellatæ cum insulæ essent. Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. In teriere intus daphnus & hermesia: & syphilum quod ante tantalus uocabatur caput mæonia: ubi nunc est stagnum sale ob id & archeopolis substituta typilo & inde. illicolpe & huic lebade regredientibus. Inde abest. xii. mil. pas. ab amazone condita: restituta ab Alexandro. In ora smyrna amne melete gaudens non procul orto. Mōtes asia nobilissimi in hoc tractu fere explicant se: mastusia a tergo smyrnæ & thermeris olympi radicibus iunctus. Is in dracone definit: draco in timolo: timolus in cadmo: ille in tauro. A smyrna hermus amnis capos facit: & nomini suo adoptat. Oritur iuxta dorilaum phrygiæ ciuitatē: multosq; colligit fluuios: inter quos phrygem: qui noie genti dato a caria eam disternit: hyllū & cryon: & ipsos phrygiæ: mesia: lydiæ amnibus repletos. Fuit in ora eius oppidū temnos: nunc in extremo sinu smyrne cheseopolis p montoriū. Leuce dein oppidū qd igfula fuit: sinisq; ionia. Smyrnū cōuetum

QVINTVS

magna pars æoliæ quæ mox dicitur frequenter: præterq̃ macedōes hyrcani cognominati & magnetes. A syphello uero ephesum alteq̃ lumen asiæ remotiores conueniunt cæsarienses: metropolitæ: cilbiani: inferiores & superiores mysomacedones: mastatarenses: brulitæ: hypepeni: dilhieritæ.

Ephesus: æolis: troas: pergamus.

CA. XXX.

Eolis p̃xima est quondā misia appellata: & quæ helleponto adiacet troas. Ab ea phoceæ: ascanius portus: dein fuerat larissa & cyme mirine: quæ sabastopolim se uocat. & intus æge attalia post edæ: neon tichos: temnos. in ora autē titanus amnis & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & gryniæ: nunc tātum portus soli insula apprehensa. Oppidū elæa: & ex mysia ueniens caicus amnis. Oppidū pitane canaius amnis. interciderē cane lysimacea: atarneæ: cārene: cistene: cilla: cocyltum: thebe: astyre: chrysa: palæpsestis: gergithos: noādros: nūc est perperēne ciuitas Heracleotes tractus. Coriphas oppidū. Amnis gryliosolius. Regio aphrodiasias: quæ ante politiceorgas. Regio scepsis. Flumē euenū: cuius in ripis interciderē lynesos & miletos. in hoc tractu ida mons. Et in ora quæ sinū cognominauit & cōueniunt adramyrtēos olim pedasus dicta. Flumina astron: cormalos: cryanos: alahastros: hierus ex ida. Intus mons gargara eodēq̃ noīe oppidū. Rursus in littore antādros edonis prius uocatā: deinde cymeri & ascos: eadē apollonia. Fuit & palamedii oppidū. Promontoriū lectū disternās æolida & troada. Fuit & polymedia ciuitas: & chrissa: & larissa alia: simintiū templum durat. Intus coloniæ interciderē deportata adramiteū negocia: apolloniata: arhindaco amne erefi miletopolite pēmanetii: macedōes aschylacæ polynæi: pionitæ: cilices: mādagandeni: misani: abreteni: & hellepontiū appellati: & alii ignobiles Troadis primus locus amaxitus: dein cebrenia. Ipsaq̃ troas antigoniam dicta nunc alexādria colonia romana. Oppidū nee. Scamander amnis nauigabilis: & in p̃mōtorio quodā sigæū oppidū. Dein portus achæoz: in quē influxit xantus simeonti iūctus stagnūq̃ prius faciēs. Palæscamāder. Ceteri Homero celebrati rheus: heptaporus: acresus rhodius uestigia nō habēt. Granicus diuerso tractu in p̃pōntida fluit. Est tamē & nunc scamādria ciuitas pua. Ac mille q̃ngentis passibus remotū a portu illiū imune: unde oīs regū claritas. Extra sinū sunt rhetea littora rheteo & dardanio & arisbe oppidis habitata. Fuit & achilleon oppidū iuxta tumulū Achillis cōditū a mytilenæis: & mox atheniensibus: ubi classis eius steterat. In sigæo fuit & æantion rhodiis cōditū. in altero cornu Aiace ibi sepulto. xxx. stadiorū interuallo a sigæo & ipso in statione classis suæ. Supra æolida & partē troadis in mediterraneo est. quæ uocatē teutrania: quā mysii antiquitus tenuere. Ibi carcus amnis iā dictus oris. Gens ampla per se etiā cū totū mysia appellaret. In ea pionia: andera: dale: stabulū: conisiū. regiū: balcea. Tiare: teutranie: sarnaca: haliferne: lycide: partheniū: tymbre: oxyopū: lygdanū: apollonia: longeq̃ clarissimū asiæ pergamū: quod intermeat silenus: præfuit cetius p̃fusus pindaſo monte. Abest haud p̃cul elea quā in littore diximus. Pergamea uocatē eius tractus iurisdictio. Ad eā conueniunt thyatireni: migdones. mossini: bregmēteni: hierocomitæ: perpereni: tyareni: hidropoliēs: hermatopolitæ: attalēs: pantaenses: apollodonienses: aliaq̃ in honore ciuitates. Arheteo dardanium oppidum paruum abest stadia. lxx. mil. Inde. xviii. mil. promontoriū trapeze. Vnde primum concitat se hellepontos. Ex asia interisse gentes tradit Eratosthenes solymorum: lelegū: bebricū colycantiorum. trespēdog. Isidorus arimos: & capretas: ubi sit apamea condita a Seleuco rege inter ciliciam cappadociam cataoniam armenia. Et quoniā ferocissimas gentes domuisset initio dameā uocatā.

Insulæ ante asiā: pamphilium mare rhodus samus chius.

CA. XXXI.

Insulæ ante asiā prima est in canopico hostio nili a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera iuncta p̃tē alexādria colonia Cæsaris dictatoris pharus: quondā diei nauigatione distas ab ægypto: nūc e turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nāq̃ fallacibus uadis alexādria tribus oīno adit alueis maris: tegamo: possidonio: tauro. In phoeniceo deinde mari est ante iope paria. Tota oppidū in q̃ obiectā beluæ Andromedā ferūt: & iā dicta arados. Inter quā & continentē. In cubita alto mari (ut auctor est Mutianus) e fonte dulcis aqua tubocoriis facto usq̃ ad uadū trahit. Pamphilium mare ignobiles insulas hēt. Ciliciū ex q̃ng̃ maximis cyprū ad ortū occasumq̃ ciliciæ ac syriæ obiectā: quondā nouē regnorū sedē. Huius circuitū Timosthenes. ccccxxix. mil. d. p̃didit. Isidorus. ccclxxv. mil. Longitudinē iter duo p̃mōtoria dinareta & acamāta qdē ad occasum. Artemidorus. clxii. d. Timosthenes. cc. uocatā antea acamātida. Philonides ceraſtin. Xenagoras & aspelia & amathusiam: & macaria. Astymonus cripton & coliniā. Oppida in ea. xv. paphos: palæpaphos: curias: cithium: corinæum: salamina: amatus: lapetos: soloe: ammasus: epidag: chytr: arsinoe: carpasium: golgoe. Fuere & ibi cynyria: mariū: idaliū. Abest ab anemurio ciliciæ. l. p̃as. Mare qdē p̃tendit uocant aulona ciliciū. In eodē situ eleussa insula est & quattuor ante p̃mōtoria. Ex aduerso syriæ clides: rursusq̃ ab altero capite stiria. Cōtra meā paphaum hierocepia. Cōtra salamina salaminæ. In lycio autē mari illyris: telandros: attælebusa. Cypriæ tres steriles: & dionysia prius caretha dicta. Deinde contra tauri p̃montoriū pestiferæ nauigantibus chelidonæ totidē. Ab iis cum oppido leucolla: pactyæ: elisia: nymphalis: meris. megista cuius ciuitas interiit: Multæ deinde ignobiles. Sed cōtra chimerā dolichistæ: chirogyliū: crambussa rhogæ: enagora. viii. mil. p̃as. dædaleon duæ cyrieon: tres strūgylæ: & contra sidyma antiochia glaucumq̃ uersus amnem legusa macris didyme: helbo: cope: aspis: & in qua oppidum interiit celandia: proximāq̃ cynorodossa. Sed pulcherrima & libera rhodos circuitu. cxxv. mil. p̃as. Aut si potius Isidoro credimus. ciii. habitata urbi bus lyndo: camyro: ialyso: nunc rhodo. Distat ab alexandria ægypti. d. lxxviii. M. ut Isidorus tradit. Vt Eratosthenes. ccccclxix. mil. Vt mutianus. d. a cypro: clxvi. Vocitata est antea ophiusa: alteria: aethrea: triacria: corymbia: poessa: atabiria ab rege. Deinde macria & ploessa. Rhodiorum insulæ carpatas quæ ma

LIBER

ri nomen dedit. Caros ac neelinia scyros distas ab gnido. xii. mil. d. porphyris antea dicta. Et eodem tra-
ctu media inter rhodum gnidumq; sime. Cingitur. xxxvii. mil. d. Portus benigne præbet octo. Præter
has citra rhodum cyclops tergamon: cordylusa diabeta. iiii. Hamos calche cum oppido seutlusa: nar-
thecusa: dymastos: progne: & a gnido ciferusa: therion: archia: calydnæ: cū tribus oppidis nououistiro:
mendetero: & marconneso. Oppidum ceranyus. In caria ora quæ uocantur argia numero. xx. ethecu-
sa: lepsia: ieros. Nobilissima uero in eo sinu co ab halycarnaso. xv. pas. distas circuitu. c. mil. ut plures exi-
stimant meropes uocata. Cos ut Staphylus: meropis ut Dionysius: dein nymphæa. Mons ibi prion & ni-
siron. Abruptam illi putant quæ porphyris antea dicta est. Hinc cariada cum oppido. Nec procul ab ha-
licarnaso pidofus. In ceramico aut sinu priaponnesos: hipponesos: pyra: mya: lampsa: emindus: passala:
crusa: pyrthe: sephiusa: melano paulumq; a cōtinente distans quæ uocata est cynedopolis probrosis ibi
re ictis a rege Alexandro. Ionæ ora egeas & corseas habet: & icaron: de qua dictum est. Ladem quæ pri-
us late uocabatur: atq; inter ignobiles aliquot. Duas camelidas mileros: uicinas: mycalem: trogillas: tre-
spylon: argennon: scandalion: samon liberam circuitu. lxxxvii. mil. d. Aut ut Isidorus. c. partheniam pri-
mum appellatam. Vt Aristotiles tradit: postea adriam: dein antemusam. Aristocritus adiicit melam-
phylum: dein cyparissia. Ab parthenio arulam: stephanem. Amnes in ea imbratus: chefus: ibetthes. Fon-
tes eucarto: leucothea. Mons cerceius. Adiacent insulæ rhypara: nymphæa: Achillea: par claritate ab ea
distat. xciii. mil. pas. cum oppido. Chios libera quæ et aliam Ephorus prisco nomine appellat. Metrodo-
rus & Cleobolus chiam a Chione nymphea: aliqui a niue: & macrin & pityusam. Montem habet pilline-
um. Marmor chium circuitu. cxxv. mil. pas. colligit ut ueteres tradidere. Isidorus. ix. M. adiicit. Posita est
inter samum & lesbium. Ex aduerso maxime erythrarum. Finitime sunt thallusa: quæ alii daphnusam
scribunt. Oenüsse laphites: eurianassa: arginusa cum oppido. Iam hæ circa ephesum: & quæ Pisistrati uo-
cantur athinæ: myonnesos: clareusa. In utraq; oppida itercidere. Poroselene cum oppido. cercie: halene:
commone: illetia: lepria: & rhesperia: procuse: bolbule: pheate: priapos: syce: melane: enaresidusa: pela: dri-
musa: anhydros: stopelos: sicusa: marathusa: psile: perirheusa: multa: & ignobiles. Clara uero in alto teos
cum oppido a chio. lxxi. mil. d. Tantundem ab erythris. Iuxta smyrneam sunt peristerides. Cateria: alo-
pece: eleusa: bachina: pyrtira: commionnesos: megale. Ante troada ascania: plateæ tres. Dein lamia: pli-
tania: duæ: plateæ: scopelos: gerõe: artheidon: celæ: laguæ: didymæ. Clarissima autem lesbos a chio. lxxv.
mil. pas. Hermete: & lasia: pelaspia egira: æthiopie macaria appellata fuit nouem oppidis incluta. Ex iis
pyrtha hausta est mari. Arisbe terrarū motu subuersa. Antissam methymna traxit in seipsam octo urbi-
bus asia. xxxvii. mil. pas. uicina. Et agademe obiit & hiera. Restat erefon: pyrtha: & libera mytilenæ am-
nibus. l. potens. Tota insula circuitur (ut Isidorus). clxvii. mil. pas. Vt ueteres. cxcv. mil. Montes habet le-
pethymnum: ordimum: macyrus: creonem: olympum. A proxima continente abest. vii. mil. d. pas. in
sulæ appositæ scandalion: leuca. v. Ex his cydonea cum fonte calido. Argenussa. iiii. pas. distat Dein phe-
lusa pedna. Extra hellepōtum aduersa figeo littori adiacet tenedus: leucophrys dicta: & phœnice & lyc-
nesos. Abest a lesbio. lvi. mil. pas. A figeo. xii. mil. d.

Hellepōtus: mysia: phrygia: galatia: nicea: bithynia: bosphorus. CA. XXXII.

Mpetum deinde sumit hellepōtus: & mare incumbit uorticibus limitem fodiens: donec asi-
am abrumpat europæ. Promontorium id quod appellauimus trapezam ab eo. x. mil. pas. ad
abydum oppidum: ubi angustia septem stadiorum. Deinde percote oppidum: & lampscum
antea pityusa dictum. Parium colonia quæ Homerus adrastiam appellauit Oppidum priapos. Amnis
apelus: zelia propontis: ita appellatur ubi se dilatat mare. Flumē granicum: artace portus: ubi oppidum
fuit ultra insulā quā continenti iunxit Alexander. In qua oppidum milesiōrum cizicum antea uocita-
rum arctonnesos: & dolionis: & didymis: cuius a uertice mons didymis. Mox oppida placia: ariacos: scy-
lace: quorum a tergo mons olympus mysus dictus. Ciuitas olympena. Amnes horisius: & rhyndacus:
ante lycus uocatus Oritur in stagno artynia iuxta miletopolim. Recipit maceston & plerosq; alios. Asi-
am bithyniaq; determinans. Ea appellata est cronis: dein thessalis: deinde malianda: & strymonis. Hos
Homerus halizonas dixit: quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa attusa nomine: nūc sunt
xy. ciuitates inter quas gordiu: come: quæ iuliopolis uocatur. & in ora dastylus. Deinde flumen gebes:
& intus elgas: oppidum quæ germanicopolis: alio nomine booscoete: sicut apamea quæ nunc myr-
lea. Colophoniorum flumen ethecanticus troadis finis: & mysiæ initium. Postea finis in quo flumen
ascanium: oppidum brylliō: amnes hylas: & cios cum oppido eiusdem nominis: quod fuit emporium
non procul accolentis phrygiæ a milesiis quidem conditum. In loco tamen qui ascania phrygiæ uoca-
batur. Quapropter non alibi aptius de ea dicitur. Phrygia troadi superiecta populisq; a promontorio le-
cto ad flumen celeum prædictis septentrionali sui parte galatiæ contermina: meridiana lycaonia: pysi-
dæ: mygdonia: ab oriente cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta ancyræ: an-
dria: celene: colosse: carina: cotiason: cerane: iconium: midaium. Sunt auctores transisse ex europa Myfas
& Phrygos & Thinos a quibus appellantur mysi phryges bithyni. Dicendum simul uidetur & de gala-
tia quæ superposita agros maiori ex parte phrygiæ tenet. Caputq; quondam eius gordiū. Qui partem
eam insedere gallorum tolisobogi & uoturi & ambiani uocantur: qui meonia & paphlagonia regio-
nem Trogini. prætenditur cappadocia a septentrione & solis ortu: cuius uberrimam partem occupauere
tectofages & teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi uero ac tetrarchia omnes numero. cxcv. Op-
pida tectogafum anquera: trogmorum tauium: tolisobegorum pessinus. Præter hos celebres attalenæ

SEXTVS

ses:alafenses:comēses:didyēses:hieronēses:lysiſirenæ:neapolitani:œandēses:seleucēses:sebasteni:timonia/
cēses:thebiſeni. Attingit galatia & pamphylie carbalia & mylias:q circa barin sunt:& cyllanticū & oron
dicum pyſidiæ tractum. Item lycaoniæ partem obigenen. Flumina ſunt in ea pter iam dicta ſangarium:
& gallus:a quo nomen traxere matris deū ſacerdotes. Nunc reliqua in ora a Cio intus & bithynnia pru
ſa ab Hannibale ſub olympo condita. Inde nicea.xxv.mil.paſ.interueniente aſcanio lacu. Deinde nicea in
ultimo aſcanio ſinu:quæ prius olbia & pruſa. Item altera ſub hippio mōte. Fuere pythopolis:partheno
polis:coriphanta.Sunt in ora amnes eluiſ:bryazon:plataneus:areus:iſiſros:gendos: qui & chryſorboas.
Promontorium in quo megarice oppidum fuit.Inde craſpedites ſinus uocabatur:quoniam id oppidū
uelut in lacinia erat.Fuit & aſtacum:unde & ex eo aſtacenus idem ſinus.Fuit & libyſſa oppidū:ubi nunc
Hannibalis tantum tumulus.& in intimo ſinu nicomedia bithyniæ præclara. Leucadas promontori
um quo includitur aſtacenus ſinus a nicomedia.xlii.mil. quingentis paſſibus. Rurſus coeuntibus terris
angultiæ pertinentes uſq; ad boſphorum thracium. In iis chalcedon libera a nicomedia.lxxii. quingen
torum proceratiſ ante dicta:dein compuſa. Poſtea cæcorum oppidum quod locum eligere neſciſſent:
ſeptem ſtadiis diſtans a bizantio tanto ſœliciore omnibus modis ſede. De cætero intus in bithynia co
lonia apamena:agrippenſes:iuliopolitæ:bithynion. Flumina ſyrium:lapiſſas:pharmicas:alces:crynis:ly
leus:ſcopius:hieras qui bithyniam & galatiam diſterminat. Ultra calchedona: deinde chryſopolis fuit.
Deinde nicopolis:a qua nomen etiā ſinus retinet. In quo portus azari. Deinde naulocium:promō
torium eſtiæ templum Neptuni. Boſphorus quingētorum paſſuum interuallo aſiam europæ iterum
auferens abeſt a calchedone.xii.mil.d.paſ. Inde fauces primæ.viii.mil.ccl.paſ.ubi hoſporopolis oppidū
fuit. Tenent oram omnem thyni:interiora bithyni. Finis aſiæ eſt populorumq;.cclxxxii.mil. qui ad eū
locum a ſine lyciæ numerantur. Spatium helſponti & propontidis ad boſphorum thraciū.clxxxviii.
mil.paſ.diximus. A calchedone ſigæum liſidorus.cccxii.mil.d.paſ. Inſulæ in propōtide ante cizicum ela
phoneſus:unde cizicenum marmor. Eadem neuris & proconneſus dicta. Sequuntur ophiuſa.acârhus
phœbe:ſcopelos:porphyriane:halone cum oppido dephace:polydora:utarceon cum oppido. Eſt & cō
tra nicomediā demōneſos. Item ultra heracleam aduerſa bithyniæ thynias: quā barbari bithyniam
uocēt. Eſt & antiochiæ & cōtra fauces rhyndaci belbicos.xviii.mil.paſ.circuitu. Eſt & elea: & duæ rho
diuiſſe:erebintus:magale:chalcitis:pityodes.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER SEXTVS PRAEFATIO.

ONTVS EVXINVS ANTEA AB INHOSPITALI FERITATE
anexos appellatus eſt:peculiari inuidia naturæ ſine ullo ſine indulgentis
auditati maris. Et ipſe in europam aſiamq; funditur. Non fuerat ſatis oc
ceano ambiſſe terras:& partem earum aucta inanitate abſtuliffe. Non ir
rupiſſe fractis montibus:calpeq; africæ auulſa multo maiora abſorbuiſſe
q̄reliquerit ſpatia. Non per helſpontum propōtida inſudiſſe iterum ter
ris deuoratis. Ab oſphoro quoq; in aliam uarietatem panditur nulla ſacie
tate:donec expatianti lacus amæoti rapinam ſibi iungāt. Inuitis hoc acci
diſſe terris inditio tot ſunt angultiæ:atq; tam parua naturæ repugnantis
interualla: ad helſpontum octingentorum.lxxv.mil.paſ.ad boſphoros
duos:uel bubus nœabili tranſitu. Vnde nomen ambobus:& tanq̄ in diſ
ſotiatione germanitas concors. Alitum quippe cantus canumq; latratus
inuicem audiuntur. Vocis etiam humanæ commertia inter duos orbes
manente colloquio niſi cum idipſum auferunt uenti. Mēſuram ponti a boſphoro ad mæotium lacum
quidam fecere.xlii. xxxviii.mil.d.paſ. Eratoſthenes.c.minorem. Agrippa a calchedone ad phaſin.x.mil.
Inde boſphorum cimerium.cclx.mil. Nos interualla generatim ponimus cōperta in noſtro æuo:quā
do etiam in ipſo ore cimmerico pugnatum eſt. Ergo a faucibus boſphori eſt amnis rhebas:quem aliqui
rheſum dixerunt. Deinde pillis. Portus calpas. Sangaris fluuius ex inclitis. Oritur in phrygia:accipit ua
ſtos amnes:inter quos tembrogium & gallum. Et idem ſangarius a pleriq; dictus coralius:a quo inci
piunt mariandini ſinus: oppidumq; heraclea celeceno flumini appoſitum. Abeſt a ponti ore miliariis
ducentis portus acone ueneno aconito dirus. Specus acheruſia. Flumina pedopiles:callicorum ſonātes.
Oppidum Tium ad heraclea.xxxviii.mil.paſ. Fluuius Bilæus.

Gens paphlagonum & cappadocum.

CA. II.

Ltra quem gens eſt paphlagonia:quā pylæmeniam aliqui dixerunt:incluſam a tergo galatia.
Oppidum maſtya mileſiorum:deinde cromna. Quo loco henetos adiicit Neopos Cornelius:
a quibus in italia ortus cognomines eorum uenetos credi poſtulat. Seſamum oppidum quod
nunc amaſtris. Mons cytorus a Tio.lxiii.mil.paſ. Oppida Cimolis ſtephane. Amnis perthenius. Promō
torium carambis uaſto excuſu abeſt a ponti hoſtio.cccxv.mil.paſ. uel ut aliis placuit.ccl.mil. Tantū dē
a cimmerico:aut ut aliqui maluerit.cccxii.mil.d. Fuit & oppidum eodem nomine: & aliud inde armine
nunc eſt colonia ſinope pteria a cytoro.clxiii. flumen uaretum. Gens cappadocum. Oppidum gaziura
& gazælum. Amnis halys a radicibus tauri per cataoniam cappadociamq; decurrens. Oppida gangie ca
riſſa inde. Amyſum liberum a ſinope.cxxx.mil.paſ. Eiufdemq; nominis ſinus tanti reſſus ut aſiam pe

LIBER

ne insulam faciant ducentis milibus passuum aut amplius: per continentem ad isthmicum ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur tres tantum gentes græcas iuræ dici doricam: ionicam: æolicam: cæteras barbarorum esse. Amyso iunctum fuit oppidum eupatoria a Mithridate conditum. Victo eo pompeiopoli utrumque appellatum est.

Cappadocia.

CA. III.

Appadocia intus habet coloniam Claudii Cæsaris archelaidæ: quæ præfluit halys. Oppida comana: quod farus. neocæsarem quod lycus: amasiam quod iris. In regione hac gazacena in colopena a uero sabastiam & sabastopolin. Hæc parua, sed paria supradictis. Reliqua sui parte habet melitam a Semiramide conditam haud procul euphrate. Diocæsariam: tianam: castaliam: megalopolin. zelam. Et sub monte argæo Mazaca: quæ nunc cæsarea nominatur. Cappadociæ pars præfeta armeniae maiori melitene uocatur: comagenæ cataonia phrygiæ garfauritis: sargaurasane câmanene: galatiæ morimeni: ubi disternit eos cappadox amnis: a quo nomē traxere: antea leucosyri dicti. A neocæsarea supradicta minorem armeniam lycus amnis disternit. Est & ceraunus intus clarus. In ora autem ab amyso oppidum & flumen chadisia lycastrum a quo themiscyrena regio. Iris flumen deferens lycum. Ciuitas ziela itus nobilis clade Triarii & uictoria. C. Cæsaris. in ora amnis thermoodon ortus ad castellum: quod uocant phannariam: præterque radices amazoni montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine: & alia quinque phamizonium: themiscyra: sortira: amasia: comara.

Themistidæ regionis gentes.

CA. IIII.

Vnc manteum: genetarum chalibum. Oppidum cotyrorum. Gentes tybareni: mossini notis signantes corpora. Gens macrocephali: oppidum cærasus: portus cordulæ. Gentes bechires buxeri: flumē melas. Gens macrones sydeni: flumenque sydenum: quo alluitur oppidum balemonium ab amyso. cxx. mil. passuum. inde flumina iasoniū: melathium: & ab amyso. lxxx. mil. passuum. Pharnace oppidum: tripolis castellum & fluuius. itē philocalia: & sine fluuiio liuiopolis & a pharnace. c. mil. passuum. Trapezus liberum uasto monte clausum. Ultra quod gens armenocalybes: & maior armenia. xxx. mil. passuum. diastans. in ora autem trapezonta flumen est pyrites. Ultra uero gens annorum heniochorum. Flumē abysarum cū castello cognomine in faucibus. a trapezunte. cxi. mil. passuum. eius loci a tergo montium hiberia est. in ora uero eniochi: ampreute lazi. Flumina a campseonyxis: nogrus bathis. Gentes colchorum. Oppidum matiū. Flumen heracleum: & promontorium eodem nomine. Clarissimusque ponti phasis oris in moschis. Nauigat quilibet magnis nauigiis. xxxviii. M. d. p. Inde minoribus loco spatio pontibus. cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura. Celeberrima Tyritacen: cygnum: & in faucibus phasin. Maxime autem inclaruit ea. xv. mil. passuum. a mari: ubi hippos & cyanos uasti amnes e diuerso in eū confluunt. Nūc habet surium tantum: & ipsum ab amne influente ibi cognominatum: usque quo magnæ nauium capacē esse diximus. Et alios accipit fluuios magnitudine numeroque mirabiles. Inter quos glaucum. in ora eius insulæ sine nomine. Abest absaro. lxxv. mil. Inde aliud flumen charien. Gens salæ antiquis phthirophagi dicti & suaui. Flumē cobum e caucaso per suanos fluens. Dein rhoan. Regio ecretice: amnes sigania: terios: atelpos: chryfor: rhoas: gēs absylæ: castellum sebastopolis. A phaside. c. mil. passuum. gens sannigarum: oppidum cygnus. Flumen & oppidum penius. Deinde multis nominibus eniochorum gentes.

Regio colchica anchæi & cæteri eodem tractu.

CA. V.

Vbiicitur ponti regio colchica: in qua iuga caucasi ad rhipheos montes torquentur: ut dictum est: altero latere in euxinum & mæotin deuexa. altero in caspium & hircanum mare. Reliqua littora fere nationes tenent melanclæni coraxi urbe colchorum dioscoriade iuxta fluuiū antemunta. Nunc deserta: quondam adeo clara ut Timosthenes in eam. ccc. nationes quæ dissimilibus linguis uterentur descendere prodiderit. Et postea a nostris. cxxx. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio Castoris ac Pollucis aurigis putant: a quibus ortam eniochorum gentem ferā constat. A discoriade oppidum heracleum distat a sebastopoli. lxxx. mil. passuum. achæi mardicercetæ. post eos ferri cephalontomi. in intimo eo tractu pityus oppidum opulentissimum ab eniochis directum est. A tergo eius epageritæ sarmatæque populus in caucasi iugis. Post quæ sauromatæ. Ad hos confugerat Mythrydates Claudio principe: narrauitque thalos iis asse confines quæ ab oriente caspii maris fauces attingerent sicari eas aestu recedente. in ora autem iuxta cercetas flumen icarusa cum oppido hiero: & flumine ab heracleo. cxxxvi. mil. Inde promontorium cronea quo supercilium arduum tenent torrete. Ciuitas sindica ab hiero. lxxvii. mil. d. passuum. flumen sceaceriges.

Bosphorus cimericus: mæotis.

CA. VI.

Inde ad bosphori cimmerici introitum. lxxviii. mil. d. passuum. Sed ipsius peninsulæ inter pontum & mæotin lacum excurrentis non amplior. lxxvii. mil. d. passuum. longitudo est. Latitudo usque intra duo iugera eionem uocant. Ora ipsa bosphori utrinque ex asia atque europa curuatur in mæotin. Oppida in additu bosphori primo hermonassa. Dein cepœ milesiorum. Mox stratoclia: & phanagoria & pene desertum apaturos: ultimoque in hostio cimmericum: quod antea cimbricum uocabatur.

Gentes circa mæotin.

CA. VII.

Inde mæotis lacus in europa dictus. A cimmerico accolunt mæotici: ualli: serui: arrechii: zingiphesii. Dein tanain amnem gemino ore influentem incolunt iaxamate medorum (ut ferunt) soboles. Et ipsi in multa genera diuisi. Primo sauromatæ: gynei: gratumenæ: unde amazonum conubia. Dein euazæ: cottæ: cizimeni: messeniani costobocci: choatræ: cyzæ: dandari: tussagetæ: turcæ: usque ad solitudines saxosis conuallibus asperas: ultra quas ariphæos: qui ad harrifeos pertinent

SEXTVS

montes Tanain ipsum scythæ filium uocant: mæotin temerinda: quod significant matrem maris. Oppidum in tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi cares. Deinde clazomenii & mæones. Postea ponticenses: Sunt qui circa mæotin ad ceraunicos montes altiores has tradunt gentes: a littore napoas: supraque effedonas colchis iunctos: ac montium cacuminibus Dein carmacas: oranos: antacas: mazacas: ascantios: acapeatas: agagammatas: phycaros: rhimosolos: ascom marchos. Et ad iuga caucasi icatalas: imaduchos: ranos: anclacas: tydios: carastascos: asuriandas. Lagoum amnem ex montibus carheas: in quem defluit opharus: ubi gentes caucadas: opharitas. Amnem menotharum imituenis ex montibus scissum. Inter agdeos: carnapas: gardeos: accisos: gabros: gregaros. Circaque fontem imitissi imituos: & aparthenos. Alii influxisse eos ciuitas: auchetæ: latarneos: asanpatas. Ab his tanaitas: & nepheonitas uirum detos. Aliqui flumen ocharium labi per cantecos & sapeos tradunt. Tanain uero transisse fatareos: heriticeos: spondolicos: synhietas: amassos: issos: caracetos: tagoros catonos: neripos: agandeos: mandareos: saturecheos: spaleos.

Armenia duæ.

CA. VIII.

Eracta est interior ora: omnesque accolæ: Nunc reddatur gentes in mediterraneo sinu: in quo multo aliter ac ueteres proditurum me non eo inficias anxia perquisita cura rebus nuper in eo sita gestis a Domitio corbulone: regibusque inde missis supplicibus: aut regum liberis obsidibus. Ordinem autem a cappadocum gente. Longissime hæc ponticæ omnium introitus: recedens minoræ armenia maioræque & comagenæ leuæ suo latere transit. Dextra uero omnes in asia dictas gentes plurimis superflua populis: magnoque impetu scandens ad ortum solis & tauri iuga transit lycaonia: pyrsidia: ciliciam. Vadit super antiochiæ tractum usque ad cyresticam eius regionem: parte sua quæ uocatur cataonia. Contendit itaque ibi longitudo asiæ. xii. l. m. p. efficit latitudo. d. c. m. xl. m.

Armenia maior.

CA. IX.

Armenia autem maior incipit a parideris montibus: euphrate amne ut dictum est: aufertur cappadocia: & quæ discedit euphrates mesopotamiæ haud minus clara amne tigris. Vtrumque fundit ipsa: & initium mesopotamiæ facit inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi tenent arabes orei. Sic finem usque in adiabene præfert. Ab ea transuersi iugis inclusa. Latitudinem in leuam pandit ad cyrum amnem transuersa in araxem. Longitudinem uero ad minorem usque armeniam absarum amne in pontum defluente & pariedris montibus qui fundunt absarum: discreta ab illacoris. Oritur in eniochiis montibus: quos alii coraxicos uocauere. Araxes eodem monte quo euphrates. vi. mil. passuum intervallo actusque amne musis & ipse (ut plures existimauere) a cyro deferretur in caspium mare. Oppida celebrant in minore casara azanico polis. In armenia maiore arsamote euphrati proximam. Tigri carathiocerta: in excelsis autem tigranocerta. Et in campis iuxta araxem artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidus quinquagies centena milia prodidit. Claudius Cæsar longitudinem ad sacusa ad confinium caspii maris. xiii. mil. passuum. Latitudinem dimidium eius. A tigranocerta ad hiberiam diuidit (quod certum est) in præfecturas: quas ii strategias uocant. Quasdam ex iis uel singula regna quondam barbaris nominibus. cxx. Claudium eam ab oriente montes: sed non statim ceranui: nec adiabene regio. Quod interest spatiis sopheni tenent. Ab iis iuga ceraunia. Ultra diabeni tenent. Per conualles autem proximi armenia sunt menobardi: & moscheni. Adiabene tigris & montium sinus multi cingunt. Ab leua eius regio medorum: est profectus caspii maris. Ex oceano hoc ut suo loco dicemus funditur: totumque caucasiis montibus cingit. Horum incolæ per confinium armenia nunc dicentur.

Albania hyberia.

CA. X.

Latentem omnem a cyro usque albanorum gens tenet. Mox hiberia discreta ab iis amne aragone in cyro e caucasis montibus defluente. Præualent oppida albania cabala. Hiberia harmastis iuxta flumen neoris. Regio thasia: & triare usque ad partedoros montes. Ultra sunt colchicæ solitudines: quarum a latere ad ceraunios uerso armenochalybes habitant. Et moscorum tractus ad hiberum amnem in cirum defluentem: & infra eos sacasani: & deinde macrones ad flumen absarum. Sic plana ac deuexa optinentur. Rursus ab albania confinio tota montium fronte gentes siluorum fere & infra lubienorum: mox diduri & sodii.

Portæ caucasia.

CA. XI.

Ab his sunt portæ caucasia magno errore a multis caspia dictæ: ingens naturæ opus & montibus interruptis repente ubi fores obditæ ferratis trabibus subter medias amne dyriodori fluit. Citraque in rupe castello quod uocatur cumania: communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ubi loci terrarum orbe portis discluso: ex aduerso maxime armastis oppidi hiberum a portis caucasiis per montes gordygeos uallibus. Suani indomitæ gentes auri tantum metalla fodiunt. Ab iis ad pontum usque eniochorum plurima genera: mox acheorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis. Aliqui inter pontum & caspium mare. cclxxv. mil. passuum. non amplius interesse tradiderunt. Cornelius Nepos. cl. mil. tantis interim angustiis infestatur asia. Claudius Cæsar a cimmerico bosphoro ad caspium mare. cl. mil. prodidit: eaque perfodere excogitasse Nicanorem Seleucum quo tempore ab Ptolomæo Ceraunio sit interfectus. A portis caucasiis ad pontum. cc. mil. passuum esse constat fere.

Insulæ in ponto.

CA. XII.

Insulæ in ponto planetæ siue cyaneæ: siue symplegades. Deinde apollonia thynias dictæ: ut distingeretur ab ea quæ est in europa. Distat a continente passibus mille. Cingitur. iii. mil. & contra pharnaceam calcitin: quam greci ariem dixerunt sacramque Marti: & in ea uolucres cum aduenis pugnasse pennarum ictu.

Gentes in scythico oceano.

CA. XIII.

Vinc omnibus quæ sunt interiora asiæ dictis rhipheos montes transcendat animus: dextraque littora oceani incedat. Tribus hic e partibus cæli alluens asiam scythicus a septentrione: ab oriente

LIBER

te eous: a meridie indicus uocatur: uarieq; per sinus & incolas in complura nomina diuiditur. Verum asia hac quoque magna portio apposita septentrioni iniuria syderis rigentis uastas solitudines habet. Ab extremo aquilone ad initium orientis æstiu extra eos scythæ sunt. Ultra aquilonis initia hyperboreos aliqui posuere: pluribus in europa dictos. Primū inde noscitur promontorium celtice lytarimis. Fluius carambucis ubi lassata cū syderum uirhipheog mōrium deficiunt iuga. Ibiq; arimpheos quosdā accepimus haud dissimilē hyperboreis gentē. Sedes illi nemora. Alimēta bacca. Capillus iuxta fœminis uirisq; in probo existimatur. Ritus clémentis. Itaq; sacros haberi narrant inuiolatosq; esse etiam feris accollarum populis. Nec ipsos modo: sed illos etiam qui ad eos perfugerint. Ultra eos plane iam scythæ cimerii: cianthi: georgi: & amazonū gens. Hæc usq; ad caspiū & hircaniū mare. Nāq; id erumpit scythico oceano in aduersa asia pluribus nominibus accolarū appellatū celeberrimis duobus caspio & hircano. Nō minus hoc esse q̄ pontum euxinū Clytarchus putat. Eratosthenes ponit & mēsuram ab exortu ad meridiē p cadusiæ & albaniaē orā quinquies quadringēta stadia: inde paratiaticos. amarbos hyrcanos: ad ostiū zoni fluminis quater octingenta stadia. Ab eo & ostiū laxatium mille quadraginta. Quæ summa efficit quindecies. lxxv. mil. pas. Artemidorus hinc detrahit. xxv. mil. pas. Agrippa caspiū mare gentesque quæ circa sunt: & cum iis armeniam disteminans ab oriente oceano serico: & ab occidente caucasi iugis: a meridie tauri a septentrione oceano scythico patere qua cognitū est. cccxc. M. pas. in longitudinem. ccxc. mil. in latitudine prodidit. Nō desunt uero qui eius maris uniuersum circuitū a freto. xxv. mil. pas. tradunt. Irrūpit autē arctis faucibus in longitudine spatiosis. At ubi cœpit in latitudinem pandi: lunatis obliquas cornibus uelut: ad mæotium lacum ab ore discedēs scythici arcus ut auctor est. M. Varro similitudine. Primus sinus appellat scythicus: utrunq; enim accolunt scythæ: & per angustias inter se cōmeant. Hinc nomades & sauromata multis nominibus: illinc abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra mucronem ipsum facium tenent udini: scythæq; populus. Deinde per orā albanī (ut ferunt) ab lasone orti. Ante quos mare quod est albanū nominat. Hæc gens superfusa montibus caucasiis ad cyrū amnem armeniaē confiniū atq; hyberiaē descendit ut dictum est. Super maritima eius udinorūq; gente sarmata: ut idorsī: aroteres prætendunt. Quoz a tergo indicate iam amazones sauromatides. Flumina p albaniam decurrunt in mare cassios & albanos. Deinde cāyses in caucasiis ortus montibus: mox cyrus in coraxicis ut diximus. Oram oēm a caucaso præaltis rupibus in accesso patere. cccxxv. passuum auctor est Agrippa. A cyro caspiū mare uocari incipit: accollunt caspii. Corrigendus est error in hoc loco multoz: & eoz etiā qui in armenia res proxime cum Corbulone gessere. Nāq; ii caspias appellauere portas hyberiaē: quas caucasias diximus uocari. Situsq; depicti & inde missi hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis cōminatio ad caspias portas tendere dicebat: cum peteret illas: quæ per hiberiam in sarmatas tendunt uix ullo propter appositos montes aditu. Ad caspiū mare sunt alia caspiis gentibus iuncta: quod dignosci nō potest nisi in comitatu rerū Alexandri magni. Namque persarum regna quæ nunc parthorum intelligimus inter duo maria persicum & hyrcanum caucasiis iugis attolluntur utrinq; per deuexa laterum. Armenia maiori a frontis parte quæ uergit in comagenem sophene ut diximus copulatur: eique adiabene assiriorum initium. Cuius pars est arbelitis: ubi Darium Alexander debellauit. p xima syria. Totā eam macedones mygdoniam cognominauerunt a similitudine. Oppida Alexandria: item antiochia: quam nysibim uocant. Abest ab artaxatis. dccl. mil. pas. Fuit & ninus imposita tigris ad solis occasum spectans quondam clarissima. Reliqua uero fronte qua tendit ad caspiū mare atrapatenæ: ab armenia opene regione discreta araxe. Oppidū eius gazæ ab artaxatis quadringenta quinquaginta mil. pas. Totidem ab ecathanis medoz: quorum pars sunt atrapateni.

Media caspiæ portæ caucasias.

CA. XIII.

Chatana caput mediæ est. Seleucus rex condidit. A seleucia magna. dccl. mil. pas. a portis uero caspiis. xx. mil. Reliqua mediorum oppida phausya & aganzua: apamea raphane cognominata. Causa portarum nominis eadē quæ: supra: interruptis angusto transitu iugis: ita ut uix singula meent plaustra: longitudine. viii. mil. pas. toto opere manufacto. Dextra leuaque ambustis similes impendent scopuli sitiente tractu per. xxxviii. mil. pas. Angustias impedit corriuatus salis e cautibus liquor: atq; eadem emissus. Præterea serpentium multitudo nisi hyeme transitum non finit.

Gentes circa hyrcanum mare.

CA. XV.

Diabenis cōnectunt carduci quondā dicti: nunc gordyænos præfluente tigris: hysspratitæ pare redoni appellati qui tenent caspias portas. Iis a latere occurrunt altero deserta parthia & cythenis iuga. Mox eiusdem parthiaē amoenissimus situs qui uocat choara. Duæ urbes ibi parthorum appositæ quondam medis cauliope: & alia in rupe issatis quondam. Ipsius uero parthiaē caput hecatompylos adest a portis. cxxxiii. mil. pas. Ita parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egredios portis excipit protinus gens caspica ad littora usque: quæ nomen portis & mari dedit. Leua monto sa. Ab ea gente retrorsus ad cyrum amnem produntur. ccxx. mil. pas. Ab eodē amne si subeatur ad portas. dcc. mil. pas. Hunc enim deinde cardinem Alexandri Magni itinera fecere. Ab iis portis ad india præcipium stadia. xv. dc. lxxx. mil. procedendo ad bactra oppidum: quod appellant zaria spa milies tria milia. dcc. mil. Inde ad iaxartem amnem. v. mil.

Item gentes.

CA. XVI.

Caspiis ad orientē uersus regio est zapauortene dicta & in ea fertilitatis inclytæ locus dareium mons: gētes tapyri: anariaci: stauri: hyrcani: a quoz littoribus idē mare hyrcanium uocari in-

SEXTVS

cepit a flumine sideri. Citra id amnes maxeras: strator oia ex caucaso. Sequitur regio margine apricita-
tis inclytæ: sola in eo tractu uitifera. Vndiq; insula montibus amœnis: ambitu stadiorum mille quingē
torum: difficilis aditu propter harenosas solitudines per. cxx. mil. pas. & ipsa contra parthium tractum
sita. In qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta a barbaris. Antiochus Seleuci filius eodem
loco restituit seleuciam. Nam interfluere margo qui corriuatur in zotale. Is maluerat illam Antiochiā
appellare. Urbis amplitudo circuitu. lxx. stadiis. In hanc Orodes Romano crassana clade captos dedu-
xit. Ab huius excelsi per caucasi protenditur ad bactros usque gens mardorum fera sui iuris. Ab eo tra-
ctu gentes ochani chomari: berdrigei: pharmacotropi: bomarei: coamani: marucæi: mardrieni: iatii. Flu-
mina mandrum: cridinum. Vltraque chorasmi: gandari: arasini: paricani: sarangæ: parrasini: martiani:
nasoriani aorsi gelæ: quos græci cadusios appellauere: matiani. Oppidū heraclea ab Alexandro conditū:
quod deinde subuersum ac restitutum Antiochus achaida appellauit. Derbites: quorum medios fines
secat oxus amnis ortus in lacu oaxo. Syrmata: oxii: tagæ: bateni: sarapara: bactri quorum oppidum za-
riaspe: quod postea bactrum a flumine appellatum est. Gens hæc optinet aduersa montis paropamisæ
& aduersus fontes indi. Includitur flumine ocho. Vltra fogdiani oppidum panda: & in ultimis eorum
finibus Alexandria ab Alexandro magno cōditum oppidū: Aræ ibi sunt ab Hercule & Libero patre cō-
stitutæ. Item Cyro & Semiramide atq; Alexandro. Finis omniū eorū ductus ab illa parte terrarum in-
cludente flumine iaxartæ: quod scythæ sylin uocant. Alexander militesque eius tanain putauere esse.
Transcendit eū amnem Dæmonas Seleuci & Antiochi regnū dux: quem maxime sequimur in is: aras-
que Appollini dydimeo statuit.

Scytarum gentes.

CA. XVII.

Ltra sunt scytarum populi. Per se illos facas uniuersos appellauere a proxima gente. Antiqui
arameos. Scythæ ipsi p̄sas chorasos: & caucasum montē graucasum: hoc est niue candidum.
Multitudo populorū innumera: & quæ cū parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorū sacæ: mas-
sagetæ: dahæ: effedones: ariacæ rhimnici: perstihomori: histi: edones: camæ: camacæ: eucharæ: cotieris:
antariani: pialæ: arimaspi: antea cadidiri: asæi: oerei. Ibi napei interisse dicuntur & appellari. Nobili apud
eos flumina mādtagreum & caspasum. Nec in alia parte maiore auctorum inconstantiam credo pro-
pter innumeras uagatq; gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse: & Alexander magnus prodidit: &
M. Varro talem prælatum Pompeio iuxta res gerenti mithridatico bello magnitudine haud dubie in-
fluētium amnium uicto sale. Adicit idem pompeii ductu exploratum in bactros. vii. diebus ex idia per-
ueniri ad icarum flumen: qd̄ in oxum influat. Et ex eo per caspium in cyrū subuectos. Et qnq; non am-
plius diebus terreno itinere ad phasin in pōtum indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari mul-
tæ. Vulgata una maxime tazata. A caspio mari scythicoq; oceano in eam cursus inflectit ad orientē cō-
uersa littorū fronte. Inhabitabilis eius prima pars a scythico promontorio ob niues. Proxima inculta sæ-
uitia gentiū: antrophagi scythæ insidēt humanis corporibus uescētes. Ideoq; iuxta uastæ solitudines fe-
rarūq; multitudo haud dissimilē hominū imanitate obsidens. Itaq; deinde scythæ: iterūq; deserta cum-
beluis usq; ad iugū incumbēs mari quod uocat tabin. Nec ante dimidā ferme lōgitudinē eius oræ quæ
spectat æstiuū orientē inhabitatur illa regio. Primi sunt hominū q̄ noscātur: feres lanitio siluarum no-
biles: perfusam aqua depeccantes frondium caniciem. Vnde geminus scæminis nostris labor redordiēdi
sila: rursumq; ostendi tam multiplici opere tam longinquo orbe penitus ut in publico matrona trāflu-
ceat. Seres mites qd̄: sed & ipsis feris per similes. Coetū reliquorū mortaliū fugiūt: cū cōmertia expetant
Primū eorū noscitur flumē psitaras: proximū carabi: tertiū lanos: a quo promontoriū: chi yse sinus cyr-
naba flumē: attanos sinus. Et gens hominum attacorum apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus:
eadē qua hyperborei degūt: tēperie. De iis priuatim cōdidit uolumen Amometus: sicut Ecateus de hy-
perboreis. Ab attocoris gentes unni & thocari: & iā indorū casiri itorsus ad scythas uersi humanis cor-
poribus uescunt. Nomades quoq; indiæ uagant. Sunt q̄ ab aglone cōtingi ab ipsis & cyconas dixere: &
bryfanos. Sed inde (ut plane cōsentiūt oēs) emodi mōtes assurgūt. Indorūq; gens incipit nō eo tantū ma-
ri adiacēs: ueq; & a meridiano qd̄ indicū appellauimus quæq; pars oriēti aduersa recto prætedit spatio
ad flexū & initiū indici maris. xviii. lxxv. mil. pas. colligit. Deinde qua flectit in meridiē. xxiiii. lxxv. mil.
pas. ut Eratosthenes tradit usque ad indum qui est ab occidente finis indiæ. Complures autem totam
ipsius longitudinem. xl. dierum noctiumque uelifico nauium cursu determinauere. Et a septentrione
ad meridiem. xxviii. l. milia pas. Agrippa longitudinis. xxxiii. milia. latitudinis. xxiii. mil. prodidit. Possi-
donius ab æstiuo solis ortu ad hybernum exortum metatus est. Eam aduersam galliæ statuens: quam
ab occidente æstiuo ad occidentem hybernum metabatur totam a fauonio. Itaque obuersam eius uen-
ti afflatu iuuari indiam salubremque fieri haud dubia ratiōe docuit. Alia illius cæli facies. Alii syderum
ortus. Binæ messes in anno. Binæ æstates media inter illas hyeme etefiarum flatu. Nostra uero bruma
li. Lenes ibi auræ. Mare nauigabile. Gentes & urbes innumerabiles: siquis omnes persequi uelit. Etenī
patefacta est non modo Alexandri magni armis regumque qui ei succedere: circumuectit etiam in hyr-
canum mare & caspium Seleuco & Antiocho: præfectoque classis eorum Patrocle. Verum & aliis
auctoribus græcis qui cum regibus indicis morati sunt: sicut Megasthenes & Dionysius a Philadel-
pho missus est ea causa uires quoque gentium prodidere. Aon tamen deest diligentia locus: adeo
diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu indiæ quem subegerant
scripserunt quinque mil. oppidorum fuisse: nullum cominus gentium. ix. Indiamque tertiam par-
tem esse terrarum omnium. multitudinem gentium innumerā probabili sane ratione. Indi enim ppe

LIBER

gentiū soli nunq̄ emigrauerē finibus suis. Colligunt a Libero patre ad Alexandrum magnum reges eorum. clii. annis. vi. mil. cccii. adiciunt & menses tres. Amnium mira uastitas. Prodit Alexandrū magnū nullo die minus stadia sexcenta nauigasse in indo: nec potuisse ante mēses quinque enauigare adiectis paucis diebus: & tamen minorem gange esse constat. Seneca etiam apud nos Megasthenes tēta indiae commentatione. lx. amnes eius prodidit. Gētes duodeuiginti cētumq̄. Par labor sit mōtes enumerare. Iunguntur inter se manus: hemodus: paropamisus. caucasus. p. a. R. a. quibus tota decurrit in planitiem immensam & ægypto similem. Verum ut terrena demonstratio intelligatur. Alexandri magni uestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerum eius mensores scripsere a portis caspiis hecatompylō parthorū quot diximus milia esse. Inde Alexandriam arion: quā urbem is rex condidit. d. lxxv. mil. inde ad prophthasiam drāgarum. cxcix. mil. ad arachosiorum oppidum. d. xv. mil. inde orthospanum. ccl. mil. inde Alexandri oppidum. l. mil. in quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur. Hāc urbē sub ipso caucaso esse positam. Ab ea ad flumen chepta & oppidū indorū peucolaitin. ccxxvii. mil. inde ad flumen indum & oppidum taxilla. lx. mil. ad hyspasin fluuium clarum. cxx. mil. ad hispasin non ignobiliorē. lxxix. cccxc. mil. qui fuit Alexandri itinerum: terminus exuperato tamen amne arilque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicanori peragrata sunt ad hesidrum. clxviii. mil. dianumē amnem tantūdem. Exemplaria aliqua adiciunt. v. mil. pas. idē ad gāgem. cxii. mil. ad rhodapham. clxix. mil. Alii. ccc. mil. xxv. mil. in hoc spatio produnt ad calinipaxa oppidum. lxxvii. d. alii. cclxv. mil. inde ad confluentem iomanis amnis & gangis. dc. xxv. mil. Plerique adiciunt. xlii. mil. ad oppidumque palibotra. ccccxxv. Ad ostium gangis. dcxxxviii. mil. d. gentes quas memorare non pigeat a montibus hemodis: quorum promontorium hymaus uocatur: incolarum lingua niuofum significante: isari: cosyri: izgi: & per iuga chisofotofagi: multarumq̄ gentium cognomen bracmana: quorum macco calingæ flumina pumas & cainas: quod in gangem influit ambo nauigabilia. Gentes calingæ proximæ mari: & supra mandei: malli: quorum mons mallus tractusque eius finis ganges fluuius ganges.

CA. XVIII.

Vnc alii incertis fontibus ut nilum: rigantemq̄ uicina eodem mō: alii in scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eū. xix. amnes. Ex iis nauigabiles præter iam dictos Canucham uamā: erranoboan cosoagū soan. Alii cū magno fragore ipsius statim fontis erumpere: deiectioneq̄ per scopulosa & abrupta ubi primum molles planities contingat i quodam lacu hospitari: inde lenem fluere: ubi minimum. viii. mil. pas. latitudine: ubi modicum stadiorum. c. Altitudine nūq̄ minore pa. xx. mil.

Gentes indiae.

CA. XIX.

Optimæ gentes gadaridū: calignæ. Regio ptalis uocatur. Regi. lxx. mil. peditū: equites mil. le: elephantum. dcc. in procinctu belloḡ excubant. Namq̄ uita mitioribus populis indorū multi partita degit. Alii tellurē exercēt. militiā alii capeffunt: merces alii suas euehant: res externas inuehūt res publicas optimi ditissimiq̄ tēperāt. Iudicia reddūt. Regibus assident. Quintum genus celebratū illic & prope in religionē uersæ sapientiæ deditū: uoluntaria semper morte uitam accēso prius rogo finit. unū super hoc est semiferum ac plenum laboris immensū: a quo supradicta continentur uenandi elephantēs domandiq̄. lis arant. lis inuehunt. Hāc maxime nouere pecuaria. His dimicant: militatq̄ pro finibus. Delectum in belua uires & ætas atq̄ magnitudo faciūt. Insula in gange est magnæ amplitudinis gentem continens unam modogalicam noīe. Vltra siti sunt modubæ molindæ. Vbere cū oppido eiusdē noīs magnifico modroesi: præti: calissæ: saluri: assula: colubæ: orcusæ: alabi: taluctæ. Rex horū peditū. l. mil. equitum. iiii. milia elephantorū. cccc. in armis habet. Validior deinde gens andaræ plurimis uicis. xxx. oppidis: quæ muris turribusq̄ muniuntur. Regi præbet peditū. c. milia: equitū duo milia: elephantos. mille. Fertilissimi sunt auri: dardæ setæ uero argenti. Sed omniū in india prope nō mō in hoc tractu potentā claritatēq̄ antecedunt præti amplissima urbe ditissimaq̄ palyotra. Vnde quidā ipsam gentē palybotros uocant: imo uero tractum uniuersum a gange. Regi eorum deditum sexcenta milia: equitū. xxx. milia: elephantorū. ix. milia per oēs dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ monedes & suari. quorum mons maleus: in quo umbrae ad septentrionē cadūt hyeme: æstate in austrū per senos menses. Septētriones eo in tractu semel in anno apparere: nec nisi. xv. diebus. Betō auctor est. Hoc idē pluribus locis indiae fieri Megasthenes. Austrinum polum indi drama fa uocant. Amnis iomanes per gangem & palybothros decurrit. Inter oppida methora & cyriso borca. A gange uersa ad meridiem plaga tinguntur sole populi iam quidem infecti nondum tamen æthiopū modo exusti: quantum ad indum accedunt: tantum colore præferunt sydus. Indus statim a prasiorum gente quoq̄ in mōtanis pygmei traduntur. Artemidorus iter duos amnes. xxi. mil. pas. iteresse tradit.

Indus fluuius.

CA. XX.

Indus sandus ab incolis appellatus in iugo caucasi montis quod uocatur paropanyfus aduersus solis ortum effusus: & ipse undeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos hydaspem quattuor alios afferentem: cantabram tres. Per se uero nauigabiles acelinum & hypasin quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis: aut altior. xv. pass. amplissimam insulam efficiens: quæ prasiane nominatur: & aliam minorem quæ patale. ipse per. xii. xl. pas. paucissimis auctoribus nauigatus: & quodam solis comitatu in occasum uersus oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam ut inuenio generatim: quāq̄ inter se nullæ congruant. Ab ostio gangis ad promontoriū calingon & oppidum dandagula. dccxxv. mil. pas. Ad tropina. xii. mil. xxy. ad perimulæ promontorium

ubi est celeberrimum indiae emporium. dcl. ad oppidum in insula quā supradiximus patalam. dclxx. mil. pas. Gentes montanae inter eum & iomanem celi: cetrizoni siluestres. Deinde megallae quoque regi quingenti elephantum peditum & equitum numerus incertus. Chrysei: parafrangae: asangi: tigris fera scitētes. Armant peditum. xxx. mil. elephantos. ccc. equites. dccc. Hos includit indus montium corona circumdatus & solitudinibus. dclxxv. mil. Infra solitudines dari: surae. Iterumque solitudines per. clxxxvii mil. pas. plerumque harenis ambiētibus haud alio modo quam insulas mari: infra deserta haec maltecorae: singae marohae: rarungae: morantes & masuae: pangungae: ialii. Hi montium qui perpetuo tractu oceani oram tenent: incolae liberi & regnum expertes multis urbibus montanos optinent coles. Nareae deinde quos claudit mons altissimus indicorum capitalia. Huius incolae alio latere late auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis oraturae. Quorum regi elephantum quidem. x. milia. Sed ample vires peditum. Varetatae qui sub rege elephantos non alunt fiducia equitum peditumque. Odomboerae: salabastreae horatae urbe pulchra fossis paulstribus munita: per quas crocodilli humani corporis audissimam aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum automela impositum littori quinque annuum in unum confluente concursu emporio nobili. Regi eorum elephantos mille. dc. peditum. cl. equitum quinque Pauperior charmarum rex elephantos. lx. paruasque reliquas vires habet. Ab iis gens pande sola indorum regnata foeminis. Vnam Herculi sexus eius genitam ferunt: ob idque gratiorem regno donatam praecipuo. Ab ea deducunt originem imperitant. ccc. oppidis: peditum. cl. milia: elephantis quingētis. Post hanc trecentarum urbium syrieni: derangae: posingae: buzae: gogiarei: umbrae: nereae: brancosi: nobunda: cocondae: nesei: pedatritae: salobri sae: olostreae: patalam insulam attingentes: a cuius extremo litore ad caspias portas. xviii. xxv. mil. produntur. Hinc deinde accollunt indum aduersus eos euidenti demonstratione amatae: bolingae: gallitalutae: dimuri: megari: ordabae: mesae: abhifuri: syleni. Mox desertum in. ccl. mil. pas. Quibus exuperatis organagae: abaoitae: sibirae: suertae: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein sarophages: forgae: baragomatae: umbratae: quoque. xii. nationes singulisque binae urbes. Aserni trium urbium incolae. Caput eorum bucephala Alexandri regis equo: cui fuerat hoc nomen ibi sepulchro conditum. Mutani super hos caucaso subiecti. Soleadae: sondrae: transgressisque indum: & cum eo decurrentibus samarabiae: sambraceni: brisabritae: orsiandi: xeni raxilae: cum urbe celebri. Iam in plana demisso tractu cui uniuerso nomen amandreae. Populi quattuor peucolaitae: aragalitae: geretae: aloi. Etenim plerique ab occidente non indo amne determinant: sed adiiciunt quattuor satrapias gedrosos: arachotas: arios paropamisadas lasdas.

Arii & iunctae gentes.

CA. XXI.

Ultimo fine cophete fluuii: quae omnia ariorum esse aliis placet. Necnon & nyfiam urbem plerique indiae ascribunt: montemque meze Libero patri sacrum. Vnde origo fabulae louis femine editum. Item aspingonas gentem uitis & lauri & buxi pomorumque omnium in gratia nascentium fertilem. Quae memoranda & prope fabulosa de fertilitate terrae ac genere frugum arborumque aut ferarum aut uolucrum & aliorum animalium traduntur: suis quaque locis in reliqua parte operis commemorantur. Quattuor uero satrapiae mox paulo ad taprobanam insulam festinante aio. Sed ante sunt aliae patalae quae significauimus in ipsis faucibus indi triquetra figura. cclxx. mil. pas. latitudine. Extra ostium indi chrysa & argyrea fertiles metallis ut credo. Nam quod aliqui tradidere aureum argentumque iis forum esse haud facile crediderim. Ab iis. xx. mil. pas. crocale. Ab ea. xii. mil. pas. bibaga ostreis & conchiliis referta. Deinde toralliba. ix. mil. pas. a supradicta multaque ignobiles.

Taprobane insula.

CA. XXII.

Aprobanem alterum orbem terrarum esse diu existimatum est antichthonum appellatio. Vt liqueret insulam esse Alexandri magni aetas resque praestitere. Onesicritus classis eius praefectus elephantos ibi maiores bellicosioresque quam in india gigni scripsit. Megasthenes flumine diuidi: incolaeque palaeogones appellari: auri margaritarumque grandium fertiliores quam indos. Erathostenes & mensura prodidit longitudinis. vii. mil. stadiorum. Latitudinis. v. mil. nec urbes esse: sed uicos septingentos. Incipit ab eodem mari inter ortum occasumque solis indiae praetenta: & quondam credita. xx. diebus nauigatione a prasiana gente distare: mox quia papyraceis nauibus armamentisque nili petere ad nostrarum nauium cursus. vii. dierum interuallo taxato. Mare interest uaduosum: senis non amplius altitudinis passibus: sed certis canalibus adeo profundum ut uallae anchorae sidant: ob id nauibus utrinque prora: ne per angustias aluei circumagi sit necesse. Syderum in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur. Sed uolucres secum uehunt emittentes saepius: meatumque earum terras petentium comitantur. Nec plusquam ternis mensibus in anno nauigant. Cauent a solstitio maxime. c. dies tunc illo mari hyberno. Haecenus a priscis memorata. Nobis diligentior notitia. Cladii principatu contingit. Legatis etiam ex insula aduectis. Id accit hoc modo. Annii Plocamii qui maris rubri uectigal a fisco redemerat libertus: libertus circa arabiam nauigans aquilonibus raptus praeter carmaniam quintodecimo die hippuros portum eius inuectus hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio percotanti postea enarrauit romanos: & Caesarem riuum in modum in auditis iusticia: ille suspexit quod pares pondere denarii essent in captiua pecunia: cum diuersae imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam legatos quattuor misit principe eorum Rhachia. Et iis cognitum. d. esse oppida: portum contra meridiem appositum oppido palefimundo omnium ibi clarissimo ac regia. cc. pas. Lebis stagnum in tus megisba. ccc. lxxv. mil. pas. ambitu insulas pabuli tantum fertiles complexum. Et ex eo duo amnes erumpere palefimundum iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis. y. stadio

rū arctissimo. xv. amplissimo. Alterum ad septentrionē indiamq; uersus cydara nomine. Proximū esse indiae promontorium: quod uocatur colaicum quatrui nauigatione medio in cursu solis insula incurrente. Mare id colore peruiridi: praeterea fruticosum arboribus iubarum gubernaculis deterrentibus. Septentriones uergiliaeq; apud nos ueluti in nouo caelo mirabantur. Lunam quidem apud ipsos nō nisi ab octaua ad. xv. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus sydus ingēs & clarum. Sed maxime mirum iis erat umbras suas in nostrum caelum cadere non in suum: solemque a leua oriri & in dextra occidere potiusq; e diuerso. Idem narrauere latus insulae quod praetenderet indiae. x. mil. stadiorum esse ab oriente hyberno ultra montes emoros. Seras quoq; ab ipsis aspici: notos etiam commercio patrem mabaciem comēasse eo aduenis ibi feras occurfare. Ipsos uero excedere hominum magnitudinem: rutulis comis: ceruleis oculis: oris sono truci nulli commercio linguae. Caetera eadem quae nostri negociatores. Fluminis ulteriore ripa merces positae iuxta uenalia tolli ab iis si placeat permutatio nō aliter odio tristiorae luxuriae q̄ si perducta mens illuc usq; cogitet qd & quod petat & quare. Sed ne taphrone quidem quis extra orbem a natura relegata nostris uitis caret: aurum argentumque & ibi in precio. Marmor testudinis simile. Gemmae margaritaeque in honore multo praestantiores. Et totus luxuriae nostrae cumulus ipsorum opes maiores esse dicebant: sed apud nos opulentiae maiorem usum. Serum nemini. Ne in diem aut interdiu somnum. Aedificia modice ab humo extantia. Annonam nunquam augeri. Non foralites uē esse. Coli Herculem. Eligi regem a populo senecta clamētiaque liberos non habentem: & si postea gignat abdicari: ne fiat haereditarium regnum. Rectores ei a populo. xxx. dari: nec nisi plurium sententia quemq; capite damnari: sic quoq; appellationem esse ad populum. Lxx. iudices dari: si liberent ii reum amplius. xxx. iis nullam esse dignationem grauissimo probro. Regi cultū Liberi patris: caeteris arabum. Regem siquid delinquat morte mulctari nullo interimente: sed aduersantibus cunctis & cōmercia etiam sermonis negantibus. Fosta uenatione absumi. Gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Agros diligenter coli. Pomis abundare: Essē in piscatu uoluptatē: testudinū maxime: quarum superficie familias habitantium contegi tanta reperiri magnitudine. Vitam hominū centum annis modicam. Haec comperta de taprobane. Quattuor satrapiae quas in hunc locum distulimus ita se habent.

Capissenae: dariti: carmania.

CA. XXIII.

Proximis indo gentibus montana capissenae habet capissam urbem: quam diruit Cyrus. Arachosia cum oppido & flumine eiusdem noīe: quod quidam Cophen dixerunt a Semiramide conditum. Amnis hermaeus praefluens pabestem arachosiorum. Proximos iis a meridie ad partē arachosiae faciunt gedrosos: & septentrione paropamisadas. Cartana oppidū sub caucaso: quod postea cecrogonis dictū. Haec regio est ex aduerso bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria a conditore dictum: Syndraci: daugala: parapianae: cantaces: magi. Ad caucasum cadusi oppidum ab Alexandro conditum. Infra haec oīa ora arbindo. Ariana regio ambusta feruoribus: desertisq; circumdata. Multa tamē interfusa opacitate cultores congregat circa duos maxime fluuos tonderon & arosapen. Oppidum artacna arius amnis: qui praefluit Alexandriam ab Alexandro condita. Patet oppidū stadia. xxx. multoque pulchrius (sicut Atracinus tradit) artacabane. Item ab Antiocho munitum stadia. l. Deinde doriscigens. Amnes pharnacotis: oppradus: prophthasia. Oppidum zarasparum drangae: argetae: zarangae: gedrusi. Oppida peucolais: lymphorta: methoricum: deserta. Amnis manain. Auguttiri gens. Flumen boru. Gensurbi flumen nauigabile ponamus pandorum finibus: item caberon forarū ostio portuosus. Oppidū cūdrigrama. Flumen cophes influunt in eum nauigabilia sadarus: parospus: sodinus. Ariane partem esse dararin aliqui uolunt: mensuramq; produnt utriusq; longitudine. xix. l. miliū passuum: latitudine dimidio minore q̄ indiae. Alii gedrusos & syrios posuere per. clxxxiii. mil. passuum. mos ichthiophagos. Oritas propria nō indorum lingua loquētes p. cc. mil. passuum. inde posuere arbiorem gentē per. cc. mil. passuum. Ichthiophagos omnes Alexander uetuit piscibus uiuere. Ultra deserta deinde carmania: ac persis atq; arabia. Sed priusquam haec generatim persequamur: indicare cōuenit quae prodit Onesicritus classe Alexandri circūuectus in mediterranea perfidis & indiae narrata proxime a iuba. Deinde eam nauigationem quae his annis cōperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec noīa habet mansionū nec spatia. Primūque xylenopolis ab Alexandro condita unde coeperūt exordium. Iuxta quod flumē aut ubi fuerit non satis explanat. Haec tamen digna memoratu produnt. Ab iis oppidū a Nearcho conditū in nauigatione ea. Flumen nabrū nauium capax contra insulam distans. lxx. stadiis. Alexandria condita a Leonato iussu Alexandri in finibus gentis. Argenuus portu salubris. Flumen tuberum nauigabile: circa quod parere. Deinde ichthiophagi tam longo tractu ut. xx. dierum spatio praenauigauerint insula: quae solis appellatur: & eadem cubile nympharum rubens: in qua nullū nō animal absumitur incertis causis. Origens. Flumen carmaniae hytanis portuosum & auro fertile. Ab eo primū septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus nec totis unq̄. Achemenide usq; illo tenuisse. Aeris & ferri metalla & orsini & minii exercere. Inde promontorium carmaniae est. Ex quo in aduerso ora ad gentem arabiae macas traiectus distat. l. mil. passuum. insulae tres: quarum organa tantum habitatur a cosa a continenti. xxv. mil. passuum. insulae quattuor intimo in sinu ante perfida. Circa has hidri marini uicenum cubitorum adnantes terruere classem: insula acrotadus: item gaurata: in quibus chiana gens. Flumen hyperis in medio sinu persico onerariarum nauium capax. Flumen sitiogagus: quo pafargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile phirstimus. insula sine nomine. Flumen granus modicarum nauium capax per fusia uem fluit. Dexterā eius accollunt deximontani: qui bitumen perficiunt. Flumen Oroatis ostio difficili

nisi petitis: insulae duae partae insule uadosa nauigatio palustri similis. Per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium euphratis. Lacus quem faciunt euleus & tigris iuxta cariacem: inde tigulisa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense postquam digressus ab iis fuerat patalis tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Postea a syagro arabiae promontorio patalen fauonio quem hyppalum ibi uocant peti certissimum uidebatur. xiii. mil. xxxii. pas. aestimatione. Secuta uero aetas propiorum cursum tutioremque indicauit si ab eodem promontorio zizerum amnem portum indiae peteret. Diuque ita nauigatum est: donec compendia inuenit mercator: lucroque india admoti sunt. Quippe omnibus annis nauigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim pyratae maximae infestabant. Nec pigebit totum cursum ab aegypto exponere nunc primum certa notitia patescere. Digna res nullo anno minus hic quingentesimis imperii nostri exhauriente india & merces remittente: quae apud nos centuplicato ueniant. Mille millibus pas. ab Alexandria abest oppidum Helipolis: Inde nauigant nilo coptum. ccciii. mil. pas. qui cursus etesiis flantibus peragitur. xv. diebus. A copto camelis iter aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur hydreum. xxxii. Secunda in monte diei itinere. Tertia in altero hydremate a copto. xcv. Deinde in monte. Mox ad hydreum Appollinis a copto. clxxxiii. mil. pas. Rursus in monte. Mox ad nouum hydreum a copto. ccxxxiii. pas. Est & aliud hydreum uetus. Trochoditicum nominatur: ubi praesidium excubat diuerticulo duum milium. Distat a nouo hydremate quattuor mil. pas. Inde berenice oppidum ubi portus rubri maris a copto. cclviii. pas. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter aestus: & statim die absumuntur totum a copto berenice iter duodecimo conficitur die. Nauigare incipiunt aestate media ante canis ortum: aut ab exortu protinus. Veniuntque circiter. xxx. die ocelin arabiae: aut canan thuriferae regionis. Est & tertius portus: qui uocatur muza: quem indica nauigatio non petit: nec nisi thuris odorumque arabicorum mercatores. Intus oppida regiae eius: unum appellatur saphar: aliudque saua. Indos autem petentibus utilissimum est ab oceli egredi. Inde uento hipalo nauigant diebus. xl. ad primum emporium indiae. Muzirum non expectandum propter uicinos pyratas qui optinent locum nomine hydras: neque est abundans mercibus. Praeterea longe a terra abest nauium statio: lintribusque efferuntur onera que geruntur. Regnabat ibi cum proderem haec Celebothras. Alius utilior portus gentis necanidon: qui uocatur becare. Ibi regnat paridion longe ab emporio mediterraneo distate oppido quod uocatur modusa. Regio autem ex qua piper monoxylis lintribus baraton conuehitur uocatur cottonara: quae omnia gentium portuue aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex india reuoluant mense aegypto tybi incipite nostro decembri: aut utique mechiris aegypti intra diem sextum: quod sit intra idus ian. nostras. Ita euenit ut eodem anno remeant. Nauigant autem ex india uento uulturno & cum intrauere rubrum mare africo uel austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniae oram patere duodecies. l. mil. pas. Nearchus scripsit. Ab initio eius ab flumen sabin. c. mil. pas. Inde uineas coli & arua. Flumen andanin. xxv. mil. spatio. Regio uocatur arminia. Oppida carmaniae zetis Alexandria. Irrumpit deinde & in hac partae geminum mare in terras: quod rubrum dixere nostri: graecia erythreum a rege erythra: aut ut alii solis percussu talem reddi colorem existimantes. Alii ab harena terraque. Alii tali aquae ipsius natura.

Sinus persicus & arabicus.

CA. XXIII.

Ed in duos diuiditur sinus. Is qui ab oriente est persicus appellatur. xxv. mil. pas. circuitu: ut Eratosthenes tradit ex aduerso est arabia: cuius. xii. mil. pas. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu arabico nominato: oceanum qui influit azanium appellant. Persicum introitu. v. mil. pas. latitudinis: alii quattuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu. xi. mil. xxv. propemodum constat esse: & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab indo amne in sinum persicum: atque illinc babylonem ab euphratis paludibus scripserunt. xxv. mil. pas. eē. in carmaniae angulo sunt cheilonophagi testudinum superficie casae tegentes: carne uestiētes. A flumine arbi promontorium ipsum inhabitant: praeter capita toto corpore hirti: coriisque piscium uestiti.

Cascandrus insula parthorum regna.

CA. XXV.

B hoc tractu indiae uersus cascandrus deserta insula in oceano. mil. pas. traditur. iuxta eam fluento influente stoidis quatuordecim margaritis a promontorio. Carmanis iunguntur armozei. Quidam interponunt arbios. cccxii. pas. toto littore. Ibi portus macedonum: & arae Alexandri: in promontorio amnes saganos: dein: daras & falsus. Ab eo promontorium themistaeas: insula aphrodisias habitata. inde persidis initium ad flumen orotam: quo diuiditur ab elimaide. Contra praesidium insulae philos casandra aracia cum monte praesalto Neptuno sacra: ipsa praesidis aduersus occasum sita optinet littora. d. l. mil. pas. etiam in luxum diues in parthorum iam pridem translata nomen. Hoc de imperio nunc paucis. Regna parthorum duodeuiginti sunt omnia. ita. n. diuidunt provincias circa duo ut diximus maria: rubrum a meridie: hyrcanum a septentrione. Ex iis. xii. quae superiora dicuntur incipiunt a confinio armeniae caspiisque littoribus pertinent ad scythas: cum quibus ex aequo degunt. Reliqua. vii. regna inferiora appellantur. Quod ad parthos attinet: semper fuit parthia in radicibus montium saepius dictorum: qui omnes eas gentes praetexunt. Habent ab ortu arios: a meridie carmaniam & arrianos ab occasu: hyrcanitas medos a septentrione hyrcanos. undique desertis cincta. Vltiores parthi nomades appellantur. Citra deserta. Ab occasu urbes eorum: quas diximus issatis & calliope: ab oriente aestiuo Europum: ab hyberno mania: in medio hecatopylos Arsacia regio nisea parthienae nobiles: ubi alexandropolis a conditore.

n Ecessarium est in hoc loco signare & medogæ situm: terrarūq; faciē circūagere ad persicum mare: quo facilius deinde reliqua noscant. Namq; media ab occasu trāuersa oblique parthiæ occurrēs utraq; regna includit. Habet ipsa ab ortu caspios & parthos: a meridie sitacem & sianē & persida: ab occasu adiabenen: a septētrione armeniā: Persæ rubrū mare semp accollere: propter quod is sinus p̄sicus uocat. Regio ibi maritima cyropolis. Quia uero ipsa subit ad medos elymais me-
galla appellatur locus arduo montis ascensu per gradus introitu angusto ad persopolin caput regni dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus laodiceā ab Antiocho conditam. Inde ad oriētē magni optinent passargada castellū: in quo Cyri sepulchrū ē. Ex & hōz agbatana oppidū translātū ab Dario rege ad montes. Inter parthos & arrianos excurrūt parætacene. His gentibus & euphrate inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a mesopotamia excepto mucrone eius arabumque populis in priore dictis uolumine. Mesopotamia tota assyriorum fuit uicatim dispersa: præter babylona & ninum. Macedones eam in urbes cōgregauere ppter ubertatē soli. Oppida præter iam dicta habet seleuciam: laodiceam: artemitam. Item in arabum gente qui arroei uocantur & mardani: antiochia: quæ a præfecto mesopotamiæ Nicanore condita nicatoria uel arbelis uocatur. Iunguntur iis arabes: introrsus eldamarii. Super quos ad pellacontam flumen bura oppidum: salmani & masei arabes. Gordyæis uero iuncti aloni: per quos zerbis fluuius in tigrin cadit: azones: silices: montani: & orontes. Quorū ad occidentem oppidum gaue camela. Item sue in rupibus. Supra sicclasi. iii. mil. pas. p quos lycus ex armenia fertur. Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida diospage: polytelia: stratonicea: anthemus. In uicina euphratis nicephorion: quod ut diximus Alexander iussit condidi propter loci oportunitatem. Dicta est & in zeumate apamia: ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum quondam stadiorum. lxxv. amplitudine: & satraparum rēgia appellatum: quod tributa conferebantur: nunc in arcem redactum. Durant ut fuerāt hebata: & ductu Pompei magni terminus romani imperii oruros. Azeumate. ccl. mil. pas. Sūt qui tradūt euphratem Cobaris præfecti opere deductum: ubi eum diximus fidi: ne præcipiti cursu babyloniam īfestaret. Ab assyriis uero uniuersis appellatum armalchar: quod significat regium flumē. Qua deriuatus oppidum fuit agrani e maximis quod diruere persæ. Babylon chaldiacarum gentium caput diu summam claritatem optinuit in toto orbe: propter quam reliqua pars mesopotamiæ assyriæque Babylonia appellata est. lx. mil. pas. amplexa: muris ducenos pedes: altis quinquagenos latis. In singulos pedes ternis digytis mensura ampliore q̄ nostra: interfluo euphrate mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi louis beli templum. Inuēor hic fuit syderalis scientiæ. Cætero circuitu in solitudinem reddit exhausta uicinitate seleuciæ ob id conditæ a Nicanore intra nonagesimū lapidem in confluentē euphratis fossa perducti atq; tigris: quæ tamen babylonia cognominatur: libera hodie: ac sui iuris macedonūq; moris. Feruntur ei plebes urbanæ sexcēta esse. Situm uero mœnium aquilæ pādētis alas. Agrū totius orientis fertilissimū. Inuicem ad hanc exhauiendam & cesiphontem iuxta tertiū ab ea lapidē in chalonitide condidere parthi: quod est nunc caput regni. Et postq̄ nihil p̄ficiebat nuper Vologesus rex aliud oppidū uelogeocertā in uicino condidit. Sunt etiā in mesopotamia oppida borsippenos chaldeog; doctrina clag. Et hoc sicut Babylon iuxta flumen narragam: qui dedit ciuitati nomen. Moros hipparenorum persæ diruere. Orcheni quoque tertia chaldeog; doctrina in eodē situ locant ad meridiē uersi. Ab iis notitæ & orthophanitæ & græciochanthæ. Euphratæ nauigari Babylonem & persico mari. cccxxii. mil. pas. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui uero postea scripsere a seleucia. ccccxc. mil. luba a babylone characem. clxv. mil. d. Fluere alii qui ultra Babylonem continuo alueo priusq; distrahitur in irrigua. lxxxvii. mil. Vniuerso autem cursu xi. mil. pas. inconstantia mensuræ diuersitas auctōrū facit: cum persæ quoq; schoenos & parasangas alia mensura determinent. Vbi definit alueo munire ad confinium caracis accedente tractu statim īfestāt attali latrones: arabum gens. Ultra quos scenitæ. Ambitu uero euphratis nomades arabicæ usq; ad deserta syriæ: unde in meridiem flecti eum diximus solitudines palmirenas relinquentē. Seleucia abest a capite mesopotamiæ euphraten nauigantibus undecies. xxv. mil. pas. Amari rubro si tigris nauigetur. cccxx. mil. A zeumate. d. mil. xxvii. Zeuma a seleucia syriæ ad nostrum littus. cxxxii. mil. pas. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici uero regni. d. cccc. M. l. xliiii. pas. Est etiānum oppidum mesopotamiæ in ripa tigris circa confluentes: quod uocant digbani.

Flumen tigris.

f Ed & de tigris ipso dixisse conueniat. Oritur in regione armenicæ maioris fonte conspicuo in planitie. Loco nomen elongosine est. Ipsius qua tardior fuit diglito. Vnde concitat a celeritate tigris incipit uocari. Ita appellant medii sagittam: influit in lacum arethussam omnia illata pōdera sustinentē: & nitrum nebulis exhalantem. Vnum genus ei piscium est: & hic aquæ transcurrentis non miscetur alueo: sicut nec e tigris pisces in lacum transnātant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis. Transuectusque occurrente tauro monte in specu mergitur. Subterq; lapsus a latere altero eius erūpit locus uocatur zoroanda. Eundem esse manifestum est quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum: qui tesbidis appellatur: rursusq; in cuniculos mergitur: & post. xxv. mil. pas. circa nympheum redditur tam uicinum arsanicæ. Fluere eum in regionem arheni Claudius Cæsar auctor est: ut & cū in tumuere confluant: nec tamē misceant. Leuiorq; arsanias innatat. iiii. mil. ferme spatio. Mox diuisus in euphratem mergitur. Tigris aut ex armenia acceptis fluminibus claris ptheni agnice pharione arabas

SEXTVS

oreos adiabenosq; difterminas:& quā diximus mesopotamiam faciens lustratis montibus gordyæoge circa apameam mēfenē oppidū:citra seleuciā babyloniam.cxxv.mil.paf.diuiſus in alueos diuos. Altero meridiem ac seleuciam petit mēfenē profundens.Altero ad ſeptentrionē flexus eiufdē gentis tergo campos caucas ſecat.Vbi remiauerē aquæ paſitigris appellatur.Poſtea recipit ex media choapſen:atq; ut diximus inter ſeleuciā & cteſiphontem uectus in lacus chaldiacos ſe fundit:eoſq;.lxx.mil.paf.amplitudine implet.Mox uasto alueo profuſus dextra caracis oppidi infertur mari perſico decimo ore. Inter duorum amnium hoſtia.xxv.mil.paf.fuere.Aut ut alii tradunt.vii.mil.utroq; nauigabili. Sed lōgo tempore euphratem præcluſere orcheni & accolæ agros rigantes:nec niſi poſt tigrin defertur in mari. Proxima tigrī regio paropotamia appellatur in ea dictum eſt de mēſene.Oppidū eius dībitach Iunguntur chalonitis cum cteſiphonte:non palmetis mō:uerum & olea pomifq; aliifq; arbuſtis nobilis. Ad eā peruenit zagrus mons ex armenia inter medos adiabenosq; ueniēs ſupra parætacēnem & perſidē.Chalonitis abeſt a perſide.cccclxxx.mil.paf. Tātum a caſpio mari aſſyria abeſſe compendio itinerum aliqui tradunt.Inter has gētes atq; mēſenen ſittacene eſt:eadem arbelitis & paleſtinæ dicta.Oppidum eius ſittace græcorum ab ortu eſt & ſabata.Ab occaſu autem antiochia inter duo flumina tigrin & tornadotū. Item apameæ cui nomen Antiochus matris ſuæ impoſuit.tigris circūfunditur.Hæc diuiditur archoo. Infra eſt ſuſiane:in qua uetus regia perſæ ſuſa a Dario Hiſtapis filio condita.Abeſt a ſeleucia babylonica ccccl.mil.paf. Tantundem ab egbatanis medorum per montem charbantum in ſeptentrionali. Tigris alueo oppidum eſt babythace.Abeſt a ſuſis.cxxxv.mil.paf.lbi mortalium ſoli aurū in odio contrahunt. Id defodiunt ne quo cui ſit in uſu.Suſianis ad orientem uerſus iunguntur coſſæi latrones & mizeorum xl.populi liberæ ſeritatis.Supra eos parent parthuſi mardī & ſaitæhyi qui prætendūtur ſupra helimaida:quā perſidi in ora iunximus.Suſa a perſico mari abſunt.ccl.mil.paf.qua ſubiit ad eam claffis Alexandri paſitigrī intus ad lacum chaldaicum uocatur alphle.unde ſuſa nauigatione.lxv.mil.d.p.abſunt Suſanis ab oriente ſunt choſiei.Supra choſieos ad ſeptentrionem moſobabatene ſub monte cambalido:q; eſt caucaſi ramus.Inde molliſſimo tranſitu in baſtros. Suſianen ab elemaide difterminat amnis euleus ortus in medis:mediog; ſpatio cuniculo conditus:ac rurfus exortus per meſobatenen lapſus circuit arcem fuſarum ac Dianæ templum auguſtiſſimum cum illis gentibus & ipſe in magna cerimonia ſit.Siquidem reges non ex alio bibunt:& ob id in longinqua portant.Recipit amnes edippū præter aſylum a montibus perſarum uenientem ad unum ex ſuſianis oppidum:iuxta eū magoga a carace.xv.paf. Qui dam hoc in extrema ſuſiane ponunt ſolitudinibus proximum.Infra euleum elymas eſt,in ora iuncta perſidia flumīe oroati ad characen.ccxl.M.paf.Oppida eius ſeleucia & ſoſirate appoſita monti caſyro Orā quæ præiacet minorem ſyrtium uice diximus inaceſſam coeno plurimum limi deferentibus brīxia & orta cea amnibus madente:& ipſa elymaide in tantum ut nullus ſit niſi circuitu eius a perſide aditus.In feſtaſ a ſerpentibus quos flumina deportant:pars eius maxime inuia characene uocatur ab oppido arabia claudente regna de quo dicemus expoſita prius.M. Agrippæ ſentētia.Namq; is mediam & parthiam & perſidem ab oriente indo:ab occidente tigrī: a ſeptentrione tauro caucaſo: a meridie rubro mari terminatas patere in longitudinem terdecies.xx.mil.paf.in latitudine.d.cccxl.prodidit. Præterea per ſe meſopotamiam ab oriente tigrī:ab occaſu euphrate:a ſeptentrione tauro:a meridie mari perſico incluſam longitudine octingentorum mil.paf.latitudine.cccxl. Charax oppidum perſici ſinus intimū a quo arabia eudemon cognominata excurrit:habitat in colle manuſactio inter confluentes dextra tigrin:leua euleum.iii.mil.paf.laxitate conditum eſt.Primum ab Alexandro magno colonis ex urbe regia duri ne:quæ tum interiti deductis:militumq; inutilibus ibi relictis alexandriam appellari iuſſerat:pagumq; pelleneum a patria ſua quem proprie macedonū fecerat.Flumina id oppidum expugnauere. Poſtea Antiochus reſtituit quintus regum & ſuo nomine appellauit. Iterumq; infeſtatum Paſſiones Sogdonaci filius rex finitimorum arabum quem iuba ſatrapem Antiochi fuiſſe falſo tradit oppoſitis molibus reſtituit:nomen ſuum dedit emunito ſitu iuxta in longitudinem.vi.mil.paf.Latitudine paulo minus. Prius fuit a littore ſtadiis.x.& maritimum etiam in pſanda porticus habet iuba uero prodente.l.mil.paf. Nunc abeſſe a littore.cxx.mil.Legati arabum noſtriq; negociatores qui inde uenere affirmant. Nec in ulla parte plus aut celerius profecere terræ fluminibus inueſtæ.Magis id mirum eſt eſtu longe ultra id accedente non repercuſſa.Hoc in loco genitum eſſe Dionyſium terrarum orbis ſitus recentiſſimum auctorem conſtat:quem ad commentanda omnia in orientem præmiſit Diuus Auguſtus ituro in armeniam ad parthicas arabicaſq; res maiore filio.Non me præterit:nec ſum oblitus ſui quēq; ſitus diligentiſſimum auctorem uiſum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma romana ſeq; placet nobis:lubāq; regem ad eundem Claudiū Cæſarem ſcriptis uoluminibus de eadē arabica expeditione.

Arabia:nomades:nabatei:omani:tilos:& ogyris inſulæ.

CA. XXVIII.

Rabia gentium nullis poſſerenda amplitudine lōgiſſima a monte amano a regione ciliciæ comageniſq; deſcendit ut diximus multis gentibus eorum deductis illo a Tigrahe magno:ſponte uero ad mare noſtrumq; lituſq; ægyptiacum ut docuimus.Necnō & in media ſyriæ ad libanum montē penetrātibus nubeis qbus iungunt ramifi.Deide teranei:deide patami. Ipſa uero peninſula arabia intra duo maria rubrū pſicūq; pcurrēs quodā naturæ artificio ad ſimilitudinē atq; magnitudinē tali maris etiā circūfuſa. In eadē etiā cæli partē nulla differētia ſpectat.Hæc quoq; in illo ſitu. Foelix eius populus. A noſtro mari uſq; ad palmirenæ ſolitudines diximus. Reliqua nūc inde peragemus. Nomades infeſtatoresq; chaldeorum ſcenitæ ut diximus claudūt:& ipſi uagi:ſed a tabernaculis cognomi

LIBER

nati: quæ ciliciis metantur ubi libuit. Deinde nabatheï oppidū incolunt petram nomine in cōualle pau-
 lominus. ii. mil. pas. amplitudinis circumdatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest a gaza op-
 pido littoris nostri. d. c. mil. a sinu persico. cxxii. mil. Huc cōuenit utrunq; biuium eorum: qui syriæ pal-
 miram petiere: & eorum qui ab gaza uenerunt. A petra incoluerunt omani ad characen oppidis quon-
 dam clavis a Semiramide conditis abesamide & soroactia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum
 quod characenorum regi paret in pasitigris ripa forath nomine. In quo a petra conueniunt characeni.
 Inde. xii. mil. pas. secundo æstu nauigant. E parthico enim regno nauigantibus uicus. teredon. Infra con-
 fluentem euphratis & tigris leua fluminis chaldei optinent: dextra nomades scenitæ. Quidā & alia duo
 oppida longis interuallis tigris per nauiga tradunt barbathiam: mox thumathā: quod abest a petra decē
 dieꝝ nauigatione. Nostri negociatores dicunt characenorum regi parere: & apameā sitam ubi restagna-
 tio euphratis cum tigri confluat. Itaq; molientes incursonē parthos operibus abiectis inundatione ar-
 ceri. Nunc a charace dicemus oram Epiphanio primū exsitam: locus ubi euphratis ostium fuit flumē
 falsum promontorium chaldone uoragini similis q̄ mari: per. l. pas. ore: flumē achana: deserta. c. mil. p.
 usq; ad insulā icarian. Sinus capeus quē accollunt gaulopes & chateni. Sinus gerraicus. Oppidum gerra.
 v. mil. pas. amplitudine turres habet ex salis quadatis molibus. A litore. l. mil. pas. regio attenæ. Ex ad-
 uerso tilos isula totidem milibus a litore. Plurima margaritis & celeberrima cum oppido eiusdem no-
 minis. Iuxtaq; altera in ora promontoria eius. xxii. d. pas. Ultra magnas aspici insulas tradunt ad q̄s non
 sit peruentum. Huius ambitum. cxii. mil. d. pas. a perside longius abesse: adiri uno alueo angusto. In insu-
 la asgilia gentes nocheti: zurachi: borgodi: catarrei: nomades. Flumen cynos. Ultra nauigationem in-
 compertam ab eo latere propter scopulos tradit iuba. Prætermissa mentione oppidi omanorum batra-
 sa aues & tomamem: quod priores celebrem portum carmaniae fecere. Item omne & athane: quæ nunc
 oppida maxime celebrari a persico mari nostri negociatores dicunt a flumē canis: ut iuba tradit mons
 adusto similis. Gentes epimaranitæ. Mox ichthiophagi. insula deserta. Gentes bathymi. Eblitei mōtes.
 insula omœmus. Portus machorbe. insulæ etaxalos. Onchobrice gēs cadei. insulæ sine nominibus mul-
 tæ. Celebres uero isura rhinnea & proxima in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ litteris incognitis. Goboea
 portus: bragæ insulæ deserta. Gens caludei: dabanegoris regio. Mons orsa cum portu. Sinus duatus. in-
 sulæ multæ. Mons tricorniphos. Regio cardalena. insulæ solanidæ: capina: item ichthiophagorum. Dein-
 de glari. Littus hāmaeum: ubi auri metalla. Regio canauna. Gentes apitami: gasani: insula deuade. Fōs
 goralus garpheti. insulæ alaea & amnamethus. Gens clare. insulæ chelonitis: ichthiophagon: multhe.
 Eodanda deserta basag. Multæ sabæorum. Flumina tharnar: amnū. insulæ dolica. Fontes daulotes do-
 ra. insula epteros: labanis: coboris: sambracate: & oppidum eodem nomine incontinenti. A rueridie in-
 sulæ multæ: maxima camari: flumē mysecros: portus leupas. Scenitæ sabæi. insulæ multæ. Emporium
 eorum acila: ex quo in idiam nauigatur. Regio amithoscuta: damnia. Mizi maiores & minores: drima-
 ti: mace. Horum promontorium cōtra carmaniam est. Distat. l. mil. pas. Mira res ibi traditur. Numeni-
 um ab Antiocho rege misenæ præpositum ibi uicisse. Eodem die classe æstuq; reuerso: iterum equita-
 tu contra persas dimicantem & gemina trophea eodem in loco ioui ac Neptuno statuisse. insula in alto
 obiacet ogyris: clara Erythra rege ibi sepulto. Distat a continente. cxxv. M. pas. Circuitu. cxii. mil. d. Nec
 minus altera clara in azanio mari dioscuriada distans a siagro extimo promontorio. cclxxx. mil. pas. Re-
 liqui in continente a noto etiānum autaride in montes octo dierum transitus. Gentes larendani: cataba-
 ni: gebanitæ pluribus oppidis: sed maximis nagia & thonna templorū. lxxv. Hæc est amplitudinis signi-
 ficatio hoc promontorium: a quo ad continentem troglodytarum. l. mil. pas. thoani: achchitæ: chatra:
 motitæ: tonabei: antidalei: lexianæ: agrei: cerbani: sabæi arabum propter thura clarissimi ad utraq; ma-
 ria porrectis gentibus. Oppida eorum in rubro litore marine: marma: corolia: sabatra: intus oppida na-
 scus: cardaua: carnus: & quo merces odorum deferunt tomala. Pars eorum atramitæ quorum caput so-
 botale. lx. mil. templa muris includens. Regia tamen omnium mari iaba. Sinum optinet. xciiii. mil. pas.
 refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iungunt. Minei mare accollunt: & elamitæ. Op-
 pidum eiusdem nominis. lis iunguntur cagulatæ. Oppidum sibi: quod græci appoten uocant arficoda-
 ni. Vadei oppido magno: barasei: licheni. sygaros insula: quā canes non intrant: expositiq; circa littora et
 rando moriūtur. Sinus intimus in quo leanite quī nomen ei dedere. Regia eog læana: & in sinu leanar:
 uel ut alii elana. Nā & ipsum sinū nostri elaniticū scripsere: alii alaniticū. Artemidorus alaniticū. Iuba la-
 niticū. circuitus prabiæ acharace læana colligere p̄dis q̄dragies octies. lxxv. pas. Iuba paulo minus. xl. mil.
 putat. Latissima est a septentrione inter oppida heroeū & characen. Nunc & reliqua mediterranea eius
 dicantur. Nabatheis thimaneos iunxerunt ueteres: nunc sunt taueni: suelleni: sarraceni: arrareni. Oppi-
 dum in quo omnis negociatio conuenit: hemuatæ: analitæ. Oppida domada: egrata: mudei. Oppidum
 badanatha: carrei. Oppidū chariati achoali. Oppidū phoda: ac minei a rege cretæ Mince (ut existimant)
 originem trahentes: quorum charmei oppidum. xiiii. mil. pas. marriba baramalacū: & ipsum non sper-
 nendum. Item carnion rhammei: & horū origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homerite mas-
 sala. Oppida hamirei: sannei: chantace: bactias: harma. Oppidū gedranite: ampre: ilisanite: bachilite: sam-
 mei: amatheï. Cū oppidis nessa & cennefferi. Zamareni cum oppidis saiaie scantate: bacascami. Riphear-
 ma oppidum quo uocabulo appellant ordeum. Aurei & rhau gyrei & mathæi. Helmodenes: cum op-
 pido ebode. Agatur in montibus oppido. xxv. mil. pas. in quo fons emischabales: quod significat came-
 lorum oppidum. Amyelomei colonia milesiorum. Aetrida oppidum calingii: quoq; mariba oppidum

SEXTVS

significat dominos omnium. Oppida pallon murannimal iuxta flumen per quod euphraten emerge-
re putant. Gentes agrei hammonii. Oppidum athenæ:cauraran: quod significat ditissimos armento.
Coranitæ:cesani:choani. Fuerunt & græca oppida:arethusa larissa:chalcis deleta uariis bellis. Romana
arma solus in eam terram adhuc itulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam Caius Cæsar Augusti fi-
lius prospexit tantum arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab auctoribus qui ante scripserūt:
egran annestum:escam:magusum:ram macum:labeciam:& supradictam maribam:circuitu.vi.mil.p.
Item caripeta:quo longissime processit. Cætera explorata rettulit. Nomades lacte & ferina carne uesci.
Reliquos uinum ut indos palmis exprimere. Oleum sesamæ. Numerosissimas esse homeritas minoæs
fertiles agros palmetis arbuſtis. In pecore diuites cembanos & areos:armis præstare maxime chatramo-
ritas. Carreis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos,ditissimos siluarum fertilitate odorifera:auri me-
tallis agrorum riguis mellis:cæræq; prouentu. Deinde de odoribus suo dicemus uolumine. Arabes mi-
trati degunt:aut in tonso crine:barba abraditur:præterq; in superiore labro. Aliis & hæc in tonſa:mirūq;
dictū ex innumeris populis pars coæqua in commertiis aut latrociniiis degit:in uniuersum gentes ditif-
simæ:ut apud quas maxime opes romanorum parthorumq; subsistant: uendentibus quæ e mari aut
siluis capiant.nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquā oram arabiaē cōtrariam persequemur. Timo-
sthenes totum sinum quatrui navigatione in lōgitudinem taxauit:bidui latitudinem. Angustias.iiii.
mil.d.paf. Eratosthenes ab ostio. xiii. mil. in quāq; partem. Artemidorus arabiaē latere. xiiii. l. mil.

Sinus maris rubri troglodytici & æthiopici.

CA. XXIX.

Roglodytico uero undecies. lxxxi. mil. d. pa. ptolemaida usq; Agrippa. xiiii. paf. xxxii. sine dif-
ferentia laterum. Pleriq; latitudinem. cccclxii. prodiderunt faucis quæ hyberno orienti obuer-
sa. Alii. iiii. mil. alii. vii. mil. alii. xii. mil. paf. patere. Situs autem ita se habet. A sinu elantico alter
sinus quem arabes aeant uocant:in quo oroon oppidum est. Fuit & cambiso inter nelos & marchadas
deductis eo ægris exercitus. Gens tyra. Daneon portus. Ex quo nauigabilem alueum perducere in nilū
qua parte ad delta dictum decurrit. lxii. d. paf. interuallo. quod inter flumen & rubrum mare iter est pri-
mus omnium Sefostris ægypti rex cogitauit. Mox Darius persarum. Deinde Ptolomæus sequens qui
eduxit fossam latitudine pedum. c. altitudine. xx. in lōgitudine. xxxvii. d. paf. usq; ad fontes amaros. Vi-
tra deterruit inundationis metus excelsiore tribus cubitis rubro mari comperto q̄ terra ægypti. Aliqui
eam non auferunt causam: sed ne immisso mari corrūperetur aqua nili: quæ sola potus præbet. Nihil o-
minus iter totum terendo frequentatur a mari ægyptio: quod est triplex. Vnum a pelusio per harenas
in quo nisi calami defixi regant uia non reperitur: ibi inde aura uestigia operiente. Alterum uero duo-
bus mil. paf. ultra casium montem: quod a. lx. mil. paf. redit in pelusiacam uiam. Accolunt arabes autei.
Tertium a gerro quod ad ipsum uocant. Per eisdem arabes. lx. paf. propius asperum montibus & inops
aquarum. Eæ uia omnes arsinoen ducunt conditam sororis noie in sinu charandra a Ptolemæo Phila-
delpho: qui primus troglodytice excussit amnem: qui arsinoen præfluit: ptolemeum appellauit. Mox
oppidum paruum est æennum: pro quo alii philoteram scribunt. Deinde sunt azarei: ex troglodytarum
connubiis arabes feri. insulæ sapirene: scitila: mox deserta admyos herino: ubi fons tadnos: mōs eos: in-
sula lambe. Portus multi. Berenice oppidum matris Philadelphi nomie: ad quod iter a copto diximus.
Arabes autei & gnebadei troglodytice: quā prisca michoen: alii midoen dixerunt. Mons pentedactylos. In-
sulæ stenediræ aliquot halonneſes non pauciores: cardamin. Topazos quæ gēmæ nomen dedit. Sinus
insulis refertus ex iis: quæ maren uocatur: aquola quæ eratanos: sinentes. Regū ii præfecti fuere. Intror-
sus canderi: quos opiophagos uocant: serpētibus uesciaſſuerti. Neq; alia regio fertilior earum. Iuba qui ui-
detur diligentissime profecutus hæc omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) berenice al-
teram: quæ panchryfos cognominata est. Tertiam quæ epidires insignem loco. Est enim sita in ceruice
longe procurrente: ubi fauces rubri maris. iiii. mil. d. paf. ab arabia distant. Insulæ ibi cytis topazium fe-
rens & ipsa ultra siluas ubi ptolemais a Philadelpho condita ad uenatus elephantorum: ob id epiterias
cognominata iuxta lacum monoleum. Hæc est regio secundo uolumine a nobis significata. In qua. xlv.
diebus ante solstitium totidemq; postea horæ. vi. consumuntur umbræ: & in meridiem reliquis horis
cadunt. Cæteris diebus in septentrionem: cum in berenice quam primam posuimus ipso die solstitii. vi.
hora umbræ in totum absumentur: nihilq; adnotatur aliud noui. D. cii. mil. paf. interuallo a ptolemai-
de res ingentis exempli: locusq; subtilitatis immensæ mundo ibi deprehensio cū indubitata ratione um-
brarum. Eratosthenes mensuram terræ prodere inde cœperit. Hinc azanium mare: promontorium qđ
aliqui hispalum scripsere. Lacus mandalum. Insula casitis: & in alto multæ: in quibus testudo plurima.
Oppidum suchæ. Insula daphnidis. Oppidum aduliton. Aegyptiorum hoc serui a dominis profugi cō-
didere. Maximum hic emporium troglodytarum etiam æthiopum. Abest a ptolemaide. v. dierum na-
uigatione. Deferunt plurimum ebur. Rhinocerotum cornua. Hippopotamorum coria: celtium: testu-
dinum sphingia: mancipia. Supra æthiopes arroteras insulæ quæ alæan uocantur. Item bacchias: & an-
tibachias. & stratioten. Hinc in ora æthiopie sinus incognitus: quod admiremur cum ulteriora merca-
tores scrutentur. Promontorium in quo est fons cutius expetitus nauigantibus. Ultra lfidis portus. x.
dierum remigio ab oppido adulitarum distans. In eum troglodytis myrrha confertur. Insulæ ante por-
tum duæ pseudopylæ uocantur: interiores totidem pylæ. In altera stellæ lapideæ litteris incognitis. Vi-
tra sinus abalites. Insula diodori: & aliæ desertæ. Oppidum gaza: promontorium & portus mossilicus:
quo cynamomum deuehitur. Hucusq; Sefostris exercitum duxit. Aliqui unum æthiopie oppidum

ultra ponunt in littore baragaza. A moselite promontorio atlanticum mare incipere uult Iuba: præter mauritanias suas: gadis usq; nauigandum choro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio indorum quod uocatur lepte acra ab aliis drepanum proponit recto cursu pter exusta & malacho insulam. xv. mil. pas. esse. Inde ad locum quem uocat sceneos. ccxxv. mil. Inde ad insulâ sada/ num. cl. mil. pas. Sic fieri ad apertum mare. xviii. lxxxv. mil. pas. Reliqui oēs propter solis ardorē nauigare posse non putauerunt. Quin & commertia ipsa infestât ex insulis arabes ascitæ appellati: quorum bubulos utres binos sternentes ponte pyriticam exercent sagittis uenenatis. Gentes troglodytarum iuba tradit therothoas a uenatu dictos miræ uelocitatis sicut ichthiophagos natâtes ceu maris aialia. Bar genos: zageras: chalybas: saxinas: syrecas: daremas: domazenes. Quin & accolâs nili a syene non æthiopum populos: sed arabum esse dicit usq; meroen. Solis quoq; oppidum qđ non procul mēphi in ægypti situ diximus arabas conditores habere. Sunt & qui ulteriores ripam æthiopie auferant adnecstantq; africæ. Ripas autem incolere propter aquâ. Nos relicto cuiq; arbitrio intelligendi oppida quo tradunt ordine utrinq; ponemus. A syene & prius arabie latere gens cataduppi. Deinde syenitæ. Oppida tacom/ pson: quâ quidâ appellauerūt thathicen: araman: sesamon: sandura: nasaudum: anaundoma: cumara: be/ ta: & bochiana: leuphitorga: tantarene: meechindita: noa: gophoa: gyltate: megeda: lea: rhennia: nupsia: direa: pataga: bagada: dumana: rhadata: in quo felis aurea p deo colebatur. Boron in mediterraneo mal/ lo: proximum meroe. Sic prodidit Bion. iuba aliter. Oppidum limum in monte megaticos inter ægy/ ptū & æthiopîâ: quod arabes myrson uocauere. Deinde metacompson: araniū: sesanium: pidne: mamu/ da: corambin. Iuxta eam bituminis fontem: hâmodata: prosda: parêta: mama: tessata: gallas: zoton: gau/ comene: meupidi: botas: endonda: cametas. Nomadas in tabernaculis uiuentes cystæ: pēmani: gadaga/ leni: paloi: primi: nupsii: defeleni: patini: gram breues: magasne: segasmala: crâda: dēna: cadeumna: thena: batha: alana: macua: scâmos: gorâ, in insula ab iis ab Alexandro callim: seren: mallos: agocen. Ex africæ la/ tere tradita sunt eodem nomine tacompos altera: siue pars prioris mogora: sea: edola: pelenaria: epyn/ dis: magufa: bauma: lanitima: spyntuma: sydopta: gensoa: pindictora: cugoa: orsima: suasa: mauma: rhu/ ma: urbuma: mulona: quod oppidum græci hypatiton uocarunt. Pagoargas: zamnes: unde elephantî incipiant. Mambliâ: berrefa: cetuma. Fuit quondam & epis oppidum contra meroen anteq̃ Bion scribe/ ret deletum. Hæc sunt prodita usq; meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroq; latere extat. Cæteræ solitudines. Nuper renunciauere principi Neroni missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum inter reliqua bella æthiopicum cogitanti. Intrauere autē & eo arma romana Diui Au/ gusti temporibus duce. P. Petronio & ipso equestris ordinis præfecto. Aegyptus oppida eorū expugna/ uit quæ sola inuenerat quo dicemus ordine. pselchin: primin: boccin: furumin: cambusin: attenân: stadi/ sin: ubi nilus præcipitans se fragore auditum accolis aufert. Diripit & nepata. Longissimi autem a syene progressus. d. ccclxx. mil. pas. Nec tamē arma romana solitudinem ibi fecerūt. Aegyptiorum bellis attri/ ta est æthiopia uicissim imperitando seruiendq; clara & potens etiam usq; ad troiana bella Mēnone re/ gnante. Et syriæ imperitasse eam nostrog; littore ætate regis Cephei pater Andromadæ fabulis. Simili/ modo & de mensura eius uaria prodidere. Primus Dalion ultra meroen longe subuectus. Mox Aristot/ creon: & Bion: & Basilis. Simōides mior etiam quinquēnio in meroe moratus cum de æthiopia scribe/ ret. Nam & Thimosthenes classium Philadelphi præfectus sine mēfura dierum. lx. a syene meroen iter/ prodidit. Eratosthenes. d. c. mil. xxv. Artemidorus. d. c. mil. Sebosus ab ægypti extremis sexdecies. lxxv. mil. pas. proxime dicti. lxx. Verum omnis hæc finita nuper disputatio est: quoniâ a syene. d. ccclxii. mil. Neronis exploratores renunciauere his modis. A syene hieranificamenon. liiii. mil. pas. Inde tania. lxxv. mil. pas. regione enominiton. Aetiopum primi. cxx. mil. Acinam. lxiiii. mil. Pitarâ. xxv. Tergedū. cvi. M. insulâ gagauden esse in medio eo tractu. Inde primum uisas aues psitacos: & alteram quæ uocatur arti/ gula: animal: spingion: a tergedo cynocephalos. Inde nabatha. lxxx. mil. Oppidum id paruum inter præ/ dicta solum. Ab eo ad insulam meroen. ccclx. mil. Harbas circa meroen demum uiridiores siluarumq; aliquid apparuisse rhinocerotum elephantorumq; uestigia. Ipsum oppidum meroen ab introitu insu/ læ abesse. lxx. mil. pas. Iuxtaq; aliâ insulâ tractu dextro subeūtibus alueo quæ portū faceret. Aedificia oppi/ di pauca. Regnare foeminâ Candacē: quod multis iâ annis nomen ad reginas trāsīt. Delubrū Hâmonis est ibi religiosum: & toto tractu sacella. Cæteræ cum potirent rerū æthiopes: insula ea magnæ claritatis fuit. Tradūt armatoz. ccl. mil. dare solitâ: artificū. iiii. mil. alere. Reges æthiopū. xlv. & hodie traduntur.

Multiformes & miræ hominū effigies.

CA. XXX.

Niuerfa uero gens etheria appellata est: deinde atlâtia: mox a Vulcani filio Aethiope æthiopia. u Animalium hoīumq; effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minime mirū artifi/ ci ad formanda corpora effigiesq; celendas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte inti/ ma gētes esse sine naribus: æquali totius corporis planitie. Alias superiore labro orbas: alias sine linguis. Pars etiam ore concreto: & naribus carens uno tantum foramine spirat: potumq; calamis auenæ tra/ hit & grana eiusdem auenæ spōte pueniētis ad uescēdū. Quibusdā p sermone nutus motusq; mēbroz eē. Quibusdā ante Ptolemæū laturū regē ægypti ignotus fuit usus ignium. Quidam & pygmeoz gen/ tem prodiderunt ante paludes: ex qbus nilus oriretur. In ora enim ubi desimus continui montes ardē/ tibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari a meroe tractus omnis qui supponitur a napata tridui itinere ad rubrum littus aqua pluuiâ ad usum compluribus locis seruatur: fertilissima regione quæ in/ tereft auri. Vltiora atabuli æthiopum gens tenet. Deinde contra meroen megabarri: quos aliqui adia/

SEXTVS

baras nominauere: oppidum habent Apollinis. Pars eorum nomades quæ elephantis uescit. Et ex aduerso in africæ parte macrobii. Rursus a megabariis ménones: & danelli: dierum. xx. interuallo critensi. Ultra eos dochi. Deinde gymnites semper nudi. Mox anderæ: mathitoe: melagebes: hiporeæ atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex africæ parte medimni. Deinde nomades cynocephalorum lacte uiuentes: olabi: sorbotæ: qui octonum cubitorum esse dicunt. Aristocreon libyæ latere a meroe oppidum tolen dierum quinque itinere tradit. inde diebus. xii. esar ægyptiorum oppidum: quo psammetichum fugerent in eo perdidit annis. ccc. habitasse. Contra in arabico latere diaron oppidum esse eorum. Bion autem sapen uocat quod ille esar: & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula sembobitin: & tertium in arabia sai. Inter montes autem & nilum symbarri sunt phaliges, in ipsis uero montibus aschæ multis nationibus. Abesse a mari dicuntur dierum quinque itinere. Viunt elephantorum uenatu. insula in illo sambritæ regio: ni paret. Ab ea nubei æthiopes diebus octo itinere. Oppidum eorum nilo impositum tenupsi sambri: apud quos quadrupes omnes sine auribus etiam elephantum. At ex africæ parte ptoembari tonéphoræ: qui canem pro rege habent motu eius imperia augurantes. Arusi oppido longe a nilo sito. Postea achisarin: phaliges marigerri casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit. A sembobiti meroe uersus dierum toto itinere. xx. Proxime insulæ oppidum sebarritæ sub regia. Et aliud asara. Alterius oppidum dandem. Tertium medoen uocant in qua oppidum asel. Quartum eodem quo oppidum nomine garoden: inde paropas oppidum. Nauos modum: madatini: secaduni: colligati: secadæ: nauectabæ: cumi: agrospi: ægyptiani: candrogari arabum summorum. Regio supra sirbitum ubi desinunt montes traditur a quibusdam habere maritimos æthiopes nificastes: nificas: quod significat ternum & quaternum oculos uiros: non quia sic sit: sed quia sagittis præcipua contemplatione utuntur. Ab ea uero parte nili quæ supra syrtis maiores oceanum meridiano protenditur dalion uocatos esse dicit pluuia tantum aqua utentes ciferos: logoporos. Ab eocali cibus dierum. v. itinere usibalcos: isuelos: perusios: ualios: cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa ad occidentem uersus nigroæ: quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi pantherarum & leonum carnibus maxime uiuentes: pamphagi omnia mactantes. Antropophagi humana carne uescites. Cynamologi caninis capitibus. Arthabathitæ quadrupedum ferarum modo uagi. Deinde hesperia sperorgi quos in mauritanie confinio diximus. Pars quedam æthiopum locustis tantum uiuit fumo & sale duratis in annua alimenta in quadragesimum uitæ annum non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cum mari rubro patere in longitudinem semel & uitas. lxx. mil. passuum. In latitudinem cum superiore ægypto duodecies. xcvii. M. Agrippa existimauit. Quidam longitudinem ita diuiserunt. A meroe sirbitum. xv. dierum nauigatione. Ab ea. xii. ad dabellos. Ab iis ad oceanum æthiopicum. vi. dierum iter. In totum enim ab oceano ad meroen. d. cc. mil. xxy. mil. passuum. esse inter auctores fere conuenit. Inde syenem quantum diximus. Sita est æthiopia ab oriente hyberno ad occidentem hybernum. Meridiano cardine siluæ hebeno maxime uiuent. meridiana eius parte imminens mari mons excelsus æternis ardet ignibus æonocauma dictus a quo natiuitas quatruidi ad promontorium quod hesperionceras uocatur confine africæ iuxta æthiopas & hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos ægypanum satyrorumque pdunt.

Insulæ æthiopici maris.

CA. XXXI.

Insulas toto eo mari & Euphorus complures esse tradit & Eudoxus & Thimosthenes. Clitar chus uero Alexandro regi renuntiatam adeo diuitem: ut equos incolæ talentis auri permutarent. Altera ubi sacer mons opacus silua repertus esset distillatibus arboribus odore miræ suauitatis Contra sinum persicum cernen nominat insula aduersa æthiopiæ: cuius neque magnitudo neque iter uallum a continente constat. Aethiopias tantum populos habere tradit. Euphorus auctor est a rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur) paruæ insulæ prouehi. Polybius in extrema mauritania contra montem atlantem a terra stadia. viii. abesse prodidit cernen. Ne pos Cor. ex aduerso maxime carthaginis a continente. passuum. mil. non amplior circuitum. ii. mil. Traditur & alia insula contra montem atlantem: & ipsa atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad æthiopas hesperios: & promontorium quod uocamus hesperionceras. Inde primum circuegente se terrarum fronte in occasum ac mare atlanticum. Contra hoc quoque promontorium gorgones insulæ narrant. Gorgonum quondam domus bidui nauigatione distantes a continente ut tradit Xenophon Lapsacenus. Pertrauit in eas Hanno poenorum imperator prodiditque hirta foeminarum corpora uiros pernicitate euasisse. Duarumque gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit spectatas usque ad carthaginem captas. Ultra has etiam duæ hesperides insulæ narrant. Adeoque omnia circa hæc incerta sunt: ut Statius Sebosus a gorgonum insulis præuauigatione atlantis dierum. xl. ad uesperidum insulas cursum prodiderit: ab iis ad hesperionceras unius. Nec mauritanie insularum certior fama est. Pauca modo constat esse ex aduerso autologum a Iuba repertas: in quibus getulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis.

CA. XXXII.

Vnt qui ultra eas fortunatas putant esse quasdam & alias: quarum numero idem Sebosus etiam spatia complexus iunoniam abesse a gadibus. d. ccl. mil. passuum. tradit. Ab ea tantundem ad occasum uersus pluuiariam caprariamque: in pluuiaria non esse aquam nisi ex hymbribus. Ab iis. ccl. mil. passuum. Fortunatas contra leuam mauritanie. viii. mil. passuum. Ora solis uocari in conualle a conuexitate & planariam a specie conuallis: circuitu. ccc. mil. passuum. Arbores ibi proceritatem ad centum quadraginta quattuor pedes adulescere. iuba de fortunatis ita inquisiuit: ut sub meridiem positas esse prope occasum a purpurariis. d. cc. xxy. mil. passuum. sic ut. ccl. supra occasum nauigetur. Deinde p. cccl. xxy. mil. passuum. ortus petat. Primam uoca-

LIBER

ri ombrion nullis ædificiorū uestigiis: habere in montibus stagnū: arbores similes ferulæ: ex quibus aqua exprimitur ex nigris amara: ex candidioribus potui iucunda. Alterā insulā iunoniā appellari. in ea ædiculam esse tātum lapide extructam. Ab ea in uicino eodem noīe minorē. Deinde caprariā lacertis grandibus refertam. in conspectu eaz esse niguariā: quæ hoc nomē accepit a perpetua niue nebulosam. Proximam ei canariā uocari a multitudine canum ingentis magnitudinis. Ex quibus pducti sunt a iuba duos: qui apparent ibi uestigia ædificiorū. Cum autem copia oēs pomorū & auium omnis generis abundet: hanc & palmetis carioras ferētibus ac nuce pinea abundare. Esse copiam quoque mellis. Papyrus quoque & siluros in amnibus gigni. infestari eas beluis quæ expellantur assidue putrescentibus. At abunde orbe terrarum extra intra indicato collecta in arcum mensura æquior uidetur.

Terræ per mensuras computatæ digestio.

CA. XXXIII.

Olybius a gaditano freto longitudine directo cursu ad os mæotis. xxxiiii. xxxvii. mil. d. pas. pdidit. Ab eodem initio ad orientē recto cursu siciliā duodecies. lx. mil. d. pas. Cretā. cclxxv. pas. Rhodum. clxxxvi. d. pas. Chelidonias tantūdem. Cyprū. cccxxv. pas. Inde syriæ seleuciam pieriam. cxv. pas. Quæ computatio efficit uicies ter. xl. mil. passus. Agrippa hoc idem interuallum a freto gaditano ad sinum persicum p longitudinem directā. xxxiiii. xl. mil. pas. taxat. in quo haud scio an sit error numeri: quoniam idem a siculo freto alexandriam cursus. xii. l. M. pas. tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit intra mæotin lacum. clvi. M. pas. Artemidorus adiicit. d. cclvi. mil. Idem cum mæotide. clxxiii. xc. pas. esse tradit. Hæc est mensura inermiū & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparatur utcūque difficultatē afferet auctorum diuersitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum europæ magnitudo. lxxxi. xlviii. mil. pas. Africæ ut media ex omni uarietate pdenrium summatur computatio. Efficit longitudo. xxxvii. xlviii. mil. Latitudo qua colitur nusq. ccl. M. pas. excedit. Sed quoniam a cyrenaica eius parte. d. cccc. mil. pas. eam fecit Agrippa. Deserta eius ad garamātas usq. qua noscebantur complectens uniuersam mensuram quæ uenit in computationem. xlv. viii. mil. pas. efficit Asiæ longitudo in confesso est. lxiii. mil. pas. Latitudo sane computetur ab æthiopico mari alexandriam iuxta nilum sitam: ut per meroen & syenen mensura currat. xviii. lxxv. mil. pas. Apparet ergo europam paulominus dimidia asiæ parte maiorem esse q. asiam. Eandem altero tanto & sexta parte africæ ampliorem q. africanam. Quod si misceatur omnes summæ liquido patebit europam totius terræ tertiam esse partem & octauam paulo amplius. Asiam uero quartam & quartadecimam. Africā aut quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiā unam græcæ inuentionis sententiam uel exquisitissimæ subtilitatis ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisq. regiōibus noscatur: & quæ cuique earum societas sit siue cognitio dierum ac noctium: quibusq. iter se pares umbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam: terrarū uniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autē hæc segmenta mundi: quæ nostri circulos appellauere: græci pararellos.

Digestio terrarum in pararellos & umbras pares.

CA. XXXIII.

Rincipium habet indiæ pars uersa ad austrum. Patet usq. arabiam & rubri maris accolæ. Cōtinentur gedrosi: persæ: carmani: elimæi: parthienæ: ariæ: fusiane: mesopotamia seleucia cognominata. Babylonia arabia ad petras usq. Syria cele: pelusium ægypti. Inferiorq. ora quæ uocatur alexandriæ africæ maritima. Cyrenaica oppida omnia. Taplus: hadrumentū: clupea: carthago. Vtica utraq. hippo. Numidia mauritania utraq. atlanticum mare: columnæ Herculis. In hoc cæli circōplexu æquinoctii die media umbilicus quem cognomen uocant: septem pedes longus: umbram non amplius quattuor pedes longam reddit. Noctis uero dieiq. longissima spatia horas. xiiii. æquinoctiales habet breuissima e contrario decem. Sequens circulus incipit ab india uergente ad occasum: uadit per medios parthos: persopolin: citima: persidis: arabiam: citeriorem iudæam: libani mōtis accolæ. Amplectitur babylonem: ydumæam: samariam: hierosolymā: ascalonem: ioppam: cæsaream: phœnicē: ptolemaidem. sydonem: tyrū: beritū: botrin: tripolin: byblum: anthiochiā: laodiceā: seleuciam: ciliciæ maritima: cyprū: austrinam: cretam: lilybeū in sicilia: septentrionalia africæ & numidiæ. Vmbilicus æquinoctio. xxxv. pedū umbram. xxiiii. pedes longam facit. Dies autem noxq. maxima quattuordecim horarum æquinoctialium est accedente iis quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab indis imauo proximis orit. Tendit per caspias portas mediæ proximæ cataoniā: cappadociā: taurū: amanū: ißsum: cilicias portas: solos: tharsum: cyprū: pisidiā: pamphyliā: syden: lycaoniam: lyciam: patharam: xanthū: caunū: rhodū: coum: halycarnasum: gnidum: doriadum: delum: cycladas medias: cithium: malean: argos: laconiā: elin: olympiā: messeniam: peloponnesi: syracusas: catinā: siciliā mediam: sardinia austrina: carteiā: gades. Gnomonis centum uncia umbrarum. lxxvii. unciaq. faciunt. Longissimus dies est æquinoctialiū horarū. xiiii. atq. dimidiæ cum. xxx. parte unius horæ. Quarto subiacent circulo. quæ sunt ab altero latere imau. Cappadociæ austrina galatia: mysia: sardis: smyrna: sipylus: tmolus mons: lydia: caria: lonia: tralis: colophon: ephesus: miletos: samos: chios: licarium mare: cyclades septentrionales: athenæ: megara: corinthus: sicyon: achaia: patare: isthmus: epirus: septentrionalia siciliæ: narbonensis galliæ exortiuæ: hispaniæ maritima a carthaginē noua & inde ad occasum. Gnomoni. xxi. pedum respondent umbræ. xvii. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quattuordecim & duas tertias unius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu caspii maris bactria: hyberia: armenia: mysia: phrygia: hellepontus: troas: tenedus: abidos: scepsis: ilium: ida mons: cizicum: laplacum: sipope: amisum: heraclea in ponto: paphlagonia: lemnus: im-

SEXTVS

brus: thassus: casandria: thessalia: macedonia: larisa: amphipolis: thessalio: pella: edesus: beorea: phar/salia: caristū: euboea: boeotum: chalcis delphi: acarnania: aetholia: apollonia: brundisium: tarētum: thu/rīi: locri: regium: lucani: neapolis: puteoli: thufcum mare: corsica: baleares: hispania media. Gnomoni se/ptem pedes umbris sex. Magnitudo diei summa horarum æquinoctialium quindecim. Sexta compre/hensio qua continentur urbis roma amplectis caspias gentes: caucasum: septentrionalia armenia: apol/loniam supra rhyndacum: nicomediam: niceam chalcedonem: bizantium: lysimachiam: cherōnesum: melanem sinum: abderam: samothraciam: maroneam: oenum: bessicam: thraciam: mædicam: pæoni/am: illyrios: dyrrachium: canusium: apulia: extima: campaniam: & ethuriam: Pisas: Lunam: Luccam: Genuam: liguriam: antipolin: massaliam: narbonem: tarraconem: hispaniam tarraconensem mediam: & inde per lusitaniam. Gnomoni pedes nouem umbræ octo. Longissima diei spatia horarum æquino/ctialium. xv. addita nona parte unius horæ: aut ut Nigidio placuit quinta. Septima diuisio ab altera ca/spii maris hora incipit. Caditq; supra callatin: bosphorum: borysthenen: stōmos: thraciæ auersa: tribal/los: illyrici reliqua: adriaticum mare: aquileiam: altinum: uenetiam: uincentiam: patauium: Veronam: Cremonam: rauennam: anconam: picenum: marios: pelignos: sabinos: umbriam: ariminum: bononi/am: placentiam: Mediolanum: omniq; ab apenino. Transq; alpes galliam: aquitaniam uienam: pirene/um: celtiberiam. Umbilico. xxxv. pedum umbræ. xxxvi. Vt tamē in partem uenetia: exequetur umbra gnomoni. Amplissima dies horarum æquinoctialium. xv. & quintarum partium horarum trium. Ha/ctenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi quod superest terrarū tribus assi/gnauere segmētis. A tanai per mæotin lacum & sarmatas usq; borysthenen: atq; ita per dacos partemq; germaniæ gallias oceani littora amplexi: quod esset horarū. xvi. Atq; per hyperboreos & britaniā ho/rarum. xvii. Postremo scythicum a rhipheis iugis in thilem: in quo dies continuaretur (ut diximus) no/ctesq; per uices. Idem & ante principia quæ fecimus posuere circulos duos. Primum per insulam mero/en & Ptolemaidem in rubro mari ad elephantorum uenatus conditam ubi longissimus dies. xii. hora/rum esset dimidia hora amplior. Secundum per syenem ægypti euntem: qui esset horarum. xiii. Idemq; singulis dimidia horarum spatia usq; ultimum adiecere circulis. Et hæcenus de terris.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. VII. PROHOEMIUM.

De Animalibus.

VNDVS ET IN EO TERRAE GENTES MARIA: INSVLAE:

Insignes urbes adhuc modū se habent. Animantiū in eodem natura nul/lius ppe partis cōtemplatione minor est. Siquidē cum oīa exequi huma/nus nequeat animus. Principiū iure tribuetur homini: cuius causa uidet cuncta alia genuisse natura: magna & sæua mercede contra tanta sua nu/mera: ut non sit satis æstimare parens melior homini an tristior nouerca fuerit. Ante oīa unum animantiū cūctorum aliena alienis uelut opibus: cæteris uarie tegumenta tribuit: testas: cortices: coria: spinas: uillos: setas: pilos: plumā: pennas: squamas: uellera. Truncos etiā arboreosq; cortice in/terdū gemino a frigoribus & calore tutata est. Hoīem tātum nudū & in nuda humo natali die abiicit ad uagitus statim & ploratum: nullūq; tot aīalium aliud ad lachrymas: & has p̄tinus uitæ principio. At hercule risus præcox illi & celerrimus ante quadagesimū diē nulli dat. Ab hoc lucis rudimento qđ ne feras quidē inter nos genitas uincula excipiūt: & oīum membrog; nexus atq; infœlici ter natum iacet manibus pedibusq; deuinctis flens. Aīal cæteris imperatur: & a suppliciis uitā auspicat: unā tantū ob culpā quia natū est. Heu demētia ab iis initiis existimatiū ad superbiā se genitos. Prima roboris spes primūq; tēporis munus qđ drupedi similē facit. Quādo hoī incessus: quando uox: quādo fir/mū cibus os: quādiu palpitans uertex. Summæ inter cūcta aīalia ibecillitatis indicium. Iam morbi tot atq; medicinæ tot cōtra mala excogitata: & hæc quoq; subinde nouitatibus uictæ: cætera sentire naturā suā. Alia pnicitatē usnrpare: alia præpetes uolatus: alia uires: alia nare. Hoīem scire nihil sine doctrina: nō fa/rī nō ingredi: non uesci: breuiterq; nō aliud naturæ sponte qđ flere. Itaq; multi extitere qui nō nasci opti/mū censerent: aut qđ ocissime aboleri. Vni aīantium luctus est datus. Vni luxuria: & qđem innumerabi/libus modis: ac per singula membra uni ambitio. Vni auaritia. Vni immēsa uiuendi cupido. Vni sup̄sti/tio. Vni sepulturæ cura: atq; etiā post se de futuro. Nulli uita fragilior. Nulli rerum oīum libido maior. Nulli pauor cōfusior. Nulli rabies acrior. Deniq; cætera aīantia in suo genere probe degunt. Congrega/rī uidemus & stare cōtra dissimilia. Leonū feritas inter se nō dimicat. Serpentū morsus nō petit serpen/tes. Ne maris qđ beluæ ac pisces nisi in diuersa genera sæuiunt. At hercule nō homini plurima ex hoīe sunt mala.

Gentium mirabiles figuræ.

CA. I.

T de uniuersitate quidē generis humani magna ex parte in relatione gentiū diximus. Neq; n. ritus moresq; nunc tractamus. Innumeri sunt totidē pene quot sunt hoīum coetus. Quædā ta/men nō omittenda duco: maximeq; lōgius a mari degentiū. In qbus p̄digiosa aliq; & incredibi/liam multis uisum iri haud dubito. Quis, n. æthiopus anteq; cernetet credidit: aut cui non miraculo est cū

LIBER

primū in noticiā uenit: Quā multa fieri nō posse priusq̃ sint facta iudicantur. Naturæ uero regis atq̃ maiestas in oībus momētis fide caret: si q̃s mō partes eius ac nō totā cōplectat aīo. Ne pauones aut tigri/ um pantherarūq̃ maculas & tot aīaliū picturas cōmemorē: paruū dictū: sed imensum æstimatione: tot gentiū sermones: tot linguæ: tāta loquēdi uarietas: ut externus alieno pene nō sit hoīs uice. Iā in facie uul/ tuq̃ nostro cū sint. x. aut paulo plura mēbra nullas duas in tot milibus hoīum indiscretas effigies existe/ re. Quod ars nulla in paucis numero p̃stet affectando. Nec tamē ego in plerisq̃ eorū obstringā fidē meā: potiusq̃ ad auctores relegabo: qui de dubiis rogent oībus. Mō ne sit fastidio græcos seq̃ tāto maiore eo/ rū diligētia uel cura uetustiore.

De scythis & alijs diuersitate gentium.

CA. II.

Sse scytharum genera & quidem plura: quæ corporibus humanis uescerentur indicauimus. Id/ ipsum incredibile fortasse ni cogitemus in medio orbe terrarum ac Sicilia & Italia fuisse gen/ tes huius monstri cyclopas & lestrigonas: & nuperrime trāsAlpes hoīem imolari gētium earū more solitum: quod paulo a mādendo abest. Sed & iuxta eos qui sunt ad septētrionē uersi haud procul ab ipso aquilonis exortu specuq̃ eius dicto: quē locum gelglitron appellant p̃duntur arimaspī: quos di/ ximus uno oculo in fronte media isignes: quibus assidue bellum esse circa metalla cū gylphis ferarum uolucris genere, quale uulgo traditur: eruente ex cuniculis aurum mira cupiditate & feris custodiētibus & arimalpis rapientibus: multi sed maxime illustres. Herodotus & Aristas Proconēsius scribūt: super alios aut antropophagos scythas in quadam cōualle magna timāui montis regio est: quæ uocatur abarimon: in qua siluestres uiuunt hoīes aduersis post crura plantis eximia uelocitatis: passim cū feris uagātes. Hos in alio nō spirare cælo: ideoq̃ ad finitimos reges non pertrahi. Neq̃ ad alexādrum magnū per tractos Beton itinerum eius mēsor prodidit. Priores antropophagos quos ad septētrionē esse diximus. x. dierum itinere supra borysthenem amnem ossibus humanorū capitū bibere. Cutibusq̃ cū capillo p/ batheilibus ante pectora uti Isigonus Niceensis. Idem in albania gigni quosdam glauca oculorum acie/ pueritia statim canos: qui noctu plusq̃ interdiu cernāt. Idem itinere dierum. x. supra borysthenem sau/ romatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in hellepōtū circa parium genus homi/ num fuisse tradit: quos ophiogenes uocat: serpentum ictus cōtactu leuare solitos: & manu imposita ue/ nena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi: quorum saluæ contra ictus serpentum me/ deantur. Similis & in africa gens psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit: a Psyllo rege dicta cuius sepul/ chrum in parte syrtiū maiore est. Horū corpori ingenitū fuit uirus exitiale serpētibus: ex cuius odore so/ pirent eas. Hos uero liberos genitos protinus obitiendi sæuissimis earum. Eorū genere pudicitiam cō/ iugum experiendi non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem prope interemptione sublata est a nasamonibus: qui nunc tenent has sedes. Genus tamē hominum ex iis qui profugerāt: aut cū pugnatū est abfuerant: hodieq̃ remanet in paucis. Simile & in Italia marforū genus durat: quos a Cyrce filio ortos ferunt: & ideo inesse iis uim naturalē eam. Et tamē oībus hoībus contra serpentes inest uenenum. Feruntq̃ ictas salua ut feruētis aquæ contactu fugere. Quod si in fau/ ces penetrauerit: etiam mori. Idq̃ maxime humani ieiuni oris. Supra nasamonas cōfinesq̃ illis maclias androgynas esse utriusq̃ naturæ inter se uicibus coeuntes Calliphantes tradit. Aristoteles adiicit dextrā mammā iis uirilem: leuam muliebrem esse. In eadē africa familias quasdam effascinantīū Isigonus & Mē/ phodorus tradunt. Quarum laudatiōe intereant p̃bata: arefcāt arbores: emoriant infantes. Essē eiusdē generis in triballis & illyris adiicit Isigonus: qui uisu quoq̃ effascinēt: interimātq̃ quos diutius intuean/ tur: iratis præcipue oculis: quod eorū malum facilius sentire puberes. Notabilius esse: q̃ pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis fœminas in scythia quæ uocantur uitiæ prodit Apollonides. Philarchus & in ponto thibiorum genus: multosq̃ alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in ocu/ lo altero geminam pupillam: in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi: nec ueste qui/ dem degauatos. Haud dissimile iis genus pharmacum in æthiopia prodidit Damō. Quoq̃ sudor tabē contractis corporibus afferat. Fœminas quidē oēs ubiq̃ uisu nocere: quæ duplices pupillas habeant Ci/ cero quoq̃ apud nos auctor est. Adeo naturæ cum ferarū more uescēdi humanis corporibus in hoīem rabiem genuisset: gignere in toto corpore & quorūdā oculis quoq̃ uenena placuit: ne quid usq̃ mali eēt quod in homine non esset. Haud procul urbe roma in faliscorū agro familiæ sunt paucae quæ uocantur hirpiæ: quæ sacrificio annuo quod fit ad montem foractē Apollini super ambustā ligni struē ambulā/ tes non aduruntur. Et od id ppetuo senatusconsulto militiæ oīumq̃ albū munēq̃ uacationem habent. Quorundam corpori partes nascuntur ad aliqua mirabiles. Sicut pyrrho regi pollex in dextro pede cui/ us tractu lyenosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt. Conditumq̃ loculo in tēplo. Præcipue india æthiopumq̃ tractus miraculis scatent. Maxima in india gignunt anima/ lia. Indicio sunt canes grādiore cæteris. Arbores quidē tātā p̃ceritatis tradunt: ut sagittis supari nequāt. Hæc facit ubertas soli: temperies cæli: aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ cō/ dantur equitū. Arūdines uero tantæ p̃ceritatis: ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita cōstat longitudine excedere. Nō expuere. Nō capitis: nō denti/ um aut oculorū ullo dolore affici. Raro alijsq̃ corporis partium: tam moderato solis uapore durari. Phi/ losophos eorū quos gygnosophistas uocant ab exortu ad occasum p̃stare cōtuentes solē immobilibus oculis: Feruētibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In mōte cui nomē est milo hoīes eē auersis plantis octonos digytos in singulis pedibus habentes auctor est Megasthenes. In multis autem monti/ bus genus hominum capitibus caninis ferarum. pellibus uelari: pro uoce latratum edere: unguibus ar/

Arimaspi.

Ophiogenes.

Psylli.

Marfi.

Androgynæ.

Vitiæ.

Thibij.

Hirpiæ, familiæ.

De India laudib.

Gygnosophistas.

SEPTIMVS

matum uenatu & aucupio uelci. Hoge supra. cxx. mil. fuisse produntur. Cresias scribit in quadam gente indiae foeminas semel in uita parere: genitosq; cōfestim canescere. Itē hoīum genus qui monoscēli uocantur singulis cruribus mirae pernicitatis ad saltum. Eosdemque sciopodas uocari qui in maiore aestu humi iacentes resupini umbra se pedum protegant. Non longe eos a troglodytis abesse. Rursusq; ab iis occidentem uersus quosdam sine ceruice: oculos in humeris habentes. Sunt & satyri sub solanis indog montibus cartadulorum dicitur regio: pernicissimum animal tanq; quadrupedes tam recte currētes: humana effigie ut ppter uelocitatē nisi senes aut aegri non capiantur. Choromadrū gentem uocat Tauron siluestrem sine uoce: stridoris horrēdi hirtis corporibus: oculis: glaucis: dentibus caninis. Eudoxus in meridianis indiae uiris plantas esse cubitales. Foeminis adeo paruas ut struthopodes appellent. Megasthenes gentem inter nomadas indos narium loco foramina tantum habentē: anguiū modo loripedē: uocari scyritas. Ad extremos fines idiae ab oriēte circa fontem gangis aestuorū gētē sine ore corpore toto hirtam uestiri frondium lanugine: halitu tantū uiuentē & odore quē naribus trahant. Nullum illis cibū: nullūq; potum. Tantū radicum florumq; narios odores siluestrium malorum: quae secum portant longiore itinere: ne desit olfactus: Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Super hos extrema in parte montiū spithamēi pygmāi narrantur: ternas spithamas longitudine hoc est ternos doctēs non excedentes. Salubri caelo: semperq; uernate: mōtibus ab aquilone oppositis: quos a gruibus infestari. Homerus quoq; prodidit. Fama est insidentes arietū caprarumq; dorsis armatos sagittis ueris tempore uniuerso agmine ad mare descendere: & oua pullosq; eaq; alitū cōsumere ternis: eam expeditionē mensibus confici: aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorū luto pennisq; & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis uiuere pygmāos tradit. Cetera de his ut reliqui. Cirnos indog genus Isigonus tradit annis centenis quadragenis uiuere. Itē aethiopas macrobios & Ieras existimant: & qui athon montem incolāt. Hos quidē quia uiperinis carnibus alant: itaq; nec capiti nec uestibus eorū noxia corpori inesse animalia. Onescritus quibus in locis indiae umbrā non sint. Corpora hoīum cubitoq; quinnū & binorum palmorū existere: & uiuere annos. cxxx. nec senescere sed ut medio aeuo mori. Crates Pergamenus indos qui cētenos annos excedāt gymnēstas appellat: nō pauci macrobios. Cresias gentem ex iis quae appellatur pandorā in conualibus litā annos ducenos uiuere: in iuuenta candido capillo qui in senectute nigrescat. Contra alios quadragenos non excedere annos iunctos macrobiis: quorum foemine semel pariant. Idq; & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali: & esse pernices. Mandrorum nomen iis dedit Clytarchus & Megasthenes: tricentosque eorum uicos annuerāt. Foeminas septimo ætatis anno parere: senectam quadragesimo anno accidere. Artemidorus in taprobanam insulā longissimā uitam sine ullo corporis langore traduci. Viros indorum quosdam cū feris coire: mixtosq; & semiferos esse partus. In calingis eiūsdē indiae gente qui quēnes cōcipere foeminas: octauum uitæ annum nō excedere. Et alibi cauda uillosa hoīes nasci pernicitatis eximiae. Alios auribus toto cōtegi. Soritas ab indis arbis fluuius determinat. ii nullum alium cibum nouere q; piscium: quos unguibus dissectos sole torreat: atq; ita panem ex iis faciunt: ut refert Clitarchus. Troglodytas super aethiopiam uelociore esse equis Pergamenus Crates. Itē aethiopas octona cubita longitudine excedere: syrboras uocari gentem eam nomadam aethiopum secundū flumen astragū ad septentrionē uergētem. Cens minorum appellata abest ab oceano dieq; itinere. xx. Animalū quae cynocephalos uocamus lacte uiuunt: quoq; armenta pascit maribus interēptis præterq; sobolis causa: in africae solitudinibus hominū species obuiae subinde fiunt: momentorū euanescent. Hæc atq; talia ex hoīum genere ludibria sibi: nobis miracula iugeniola fecit natura. Et singula quidem quae facit indies aut prope horas qui enumerare ualeat? Ad detegendam eius potentiam satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hic ad confessa in homine pauca.

De prodigiis partibus.

CA. III.

Ergeminos nasci certū est Oratioq; Curatioq; exemplo. Supra inter ostenta adducitur: præterq; in ægypto ubi: foetifer potu nilus. Proxime supremis Diui Augusti annis Fausta quadā e plebe ostia duos mares: totidem foeminas enixa famē quae secuta est portendit haud dubie: Reperit & in pelopōneso binos quater enixa: maiorēq; partem ex omni eius uixisse partu & in ægypto septenos utero simul gigniauctor est Trogus. Gignuntur & utriusq; sexus: quos hermophroditas uocamus: olim androgynos uocatos: & in prodigiis habitos: nunc uero in delitiis. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles famā posuit effigies: ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas. inter quas legitur Eutice a. xx. liberis rogo illata trallis enixa triginta partus. Alcippe elephantum q̄q̄ id inter ostenta est. Namq; & serpentem peperit inter initia marsici belli Ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstrum partus eduntur. Claudius Cæsar scribit hippocentaurum in thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex ægypto in melle uidimus. Est inter exempla in uterum protinus reuersus infans sagunti quo anno ab Hannabile deleta est.

De mutatione sexus & geminis partibus.

CA. IIII.

X foeminis mutari in mares non est fabulolus. Inuenimus in annalibus Licinio Crasso. C. Cassio Longino conf. Casini puerū factum ex uirgine sub parentibus: iussuq; aruspiciū deporatū in insulā desertā. Licinius Mutianus prodidit uisum a se argis Aristontē cui nomen Aristus fuisse. Nupisse etiā. Mox barbā & uiriliteratē prouenisse: uxorēq; duxisse. Eiūsdē sortis & smyrnæ puerum a se uisum. Ipse in africa uidi mutatū in marē nuptiarū die. L. Cossiciū ciuē tisdritanum. Editis germinis rari esse aut puerperæ aut puerperio præterq; alteri uitam. Si uero utriusq; sexus editi sint

LIBER

gemi rariore utriusque salutem. Foeminas gigni celerius quam mares: sicuti celerius senescere. Sapius uero mori mares in utero: & in dextra fere parte: in leua foeminas constat.

De homine generando: & pariendi tempore per illustria exempla a mensibus. vii. ad. xi. CA. V.
Aeteris amantibus statutum & pariendi & partus egerendi tempus est. Homo tanto anno & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense: alius octauo: & usque ad initia decimi undecimique.

Ante septimum mensem haud unquam uitalis est. Septimo non nisi pridie postero uel plenilunii die aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in aegypto est & octauo gigni. Iam quidem & in italia tales partus esse uirales. Contra priscorum opiniones uariant haec pluribus modis. Vestilia. C. Herdicii ac postea Pomponii atque Orfiti clarissimorum ciuium coniunx ex iis quattuor partus enixa semper septimo mense: genuit Suillum Ruffum undecimo. Corobulonem septimo utrumque consulum. Et postea Cesoniam Caii principis coniugem octauo. In quo mensium numero genitis intra quadagesimum diem maximus labor grauidis. Quarto autem & octauo mense laetales in iis abortus. Masurius auctor est. L. Papyrium praetorem secundo haerede lege agente bonorum possessionem contra eum dedisse cum mater partum xiiii. mensibus diceret tulisse. quoniam nullum certum tempus pariendi statutum uideretur.

De conceptibus & signa sexus in grauidis pertinentia ante partum. CA. VI.
Conceptu decimo die dolores capitis: oculorum uertigines tenebraeque: fastidium in cibis redudatio stomachi indices sunt hominis inchoati. Melior color maris ferenti & facilius partus. Motus in utero quadagesimo die. Contraria omnia in altero sexu. Ingestibile onus. Crurum & inguium leuis tumor. Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum laboris in utroque sexu: capillum germinare partu & in plenilunio. Quod tempus editos quoque infantes praecipue infestat. Adeoque incessus atque omne quicquid dici potest in grauida refert: ut falsioribus cibis usae carente unguiculis partum edant. Et si respirare: difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu laetis est: sicut sternuisse a coitu abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. CA. VII.
Iferet atque etiam pudet aestimantem quod sit friuola animalium superbissimi origo. Cum plerumque abortus causa fiat odor a lucernae extinctu. His principis nascuntur tyranni. Carnifex his animus. Tu qui corporis uiribus fidis. Tu qui fortunae munera amplexaris: & te ne alumnus quidem eius existimas: sed partum. Tu cuius semper in uictoria mens. Tu qui te deum credis aliquo successu tu mens: tanti tamen perire potuisti. Atqui etiam hodie minoris potes: quantulo serpentis ictus dete. Aut etiam ut anacreon poeta acino uuae passae. Ut Fabius senator praetor in lactis haustu uno pilo transgurgatus. Is demum profecto uitae aqua lance pensabit: qui semper fragilitatis humanae memor fuerit.

De agrippis. CA. VIII.
Nepedes procedere nascentem contra naturam est. Ex quo argumento eos appellauere agrippas ut agere partos. Qualiter. M. Agrippa ferunt genitum unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quamquam is quoque aduersa pedum ualitudine. Misera iuuenta exercito aetno inter arma hostesque & ad mortem obnoxio accessu: infelici terris stirpe omni: sed per utrasque Agrippinas maxime: quae Caium & Domitium Neronem principes genuere totidem facies generis humani. Praeterea breuitate aui quinquagesimouno raptus anno in tormentis adulteriorum coniugis: locerique praegraui seruitio luisse praeposteri ortus augurium existimatur. Neronem quoque paulo ante principem & toto principatu suo hostem generis humani pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturae capite hominem gigni mos est: pedibus efferri.

Monstruosi partus excisi utero. CA. IX.
Vspiciatius enecta parente gignuntur. Sicut Scipio Africanus prior natus: Primusque Caesar a caeso matris utero dictus. Qua de causa & Caesones appellati. Simili modo natus & Maelius qui carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint uopisci. CA. X.
Opiscum appellant unum ex geminis: qui recenti utero nasceretur alio interempto abortu. Namque maxima & si rara circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosae sobolis. CA. XI.
Praeter mulierem pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino aut alterum superfecundat. Extat in monumentis etiam medicorum: & quibus talia consecrari curae fuit: uno abortu duo puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit: uterque est perfectus ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit. Et in ea quae gemino partu alteri marito simile alterum adultero genuit. Ite Procōnesia ancilla quae eiusdem diei coitu alteri domino simile alterum procuratori eius. Et in alia quae unum iusto partu: quinque mensium alterum edidit Ruffus in alia quae septem mensium edito puerperio in secundis mensibus geminos enixa est. Iam illa uulgata est uarietas. Ex integris truncos gigni: ex truncis integros eademque parte truncos. Signa quaedam neuosque & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu duorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. CA. XII.
Nepidorum gente tres intermisso ordine obducto membrana oculo genitos accepimus. Si miles quidem alios aui. Et ex geminis quoque alterum patri: alterum matri. Annosque post genitum maiori similem fuisse ut geminum. Quasdam sibi similes semper parere: quasdam uiro: quasdam nulli: quasdam foeminam patri: marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicei nobilis poetae bizantii

SEPTIMVS

geniti: qui adulterio æthiopis nata matre nil a cæteris colore differente: ipse i auū degenerauit æthiopē. Similitudinum quidē in mente reputatio est: & in qua credantur multa fortuita pollere: uisus: auditus: memoriaque: haustæ imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animo subito transuolans effingere similitudinē aut miscere existimatur. Ideoq; plures in homine q̄ in cæteris omnibus animalibus differentia: quoniam uelocitas cogitationū animiq; celeritas & ingenii uarietas multiformes notas imprimat: cum cæteris animantibus immobiles sint animi: & similes omnibus singulisq; in suo cuiq; genere. Antiocho regi syriæ e plebe nomine Arteon in tantum similis fuit: ut Laodice coniunx regia necato iam Antiocho munus per eū cōmendationis regniq; successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam ē plebe & Publitius etiā seruitute liberatus indiscreta ppe specie fuere similes: illud os probum reddentes: ipsumq; honorem eximie frontis. Qualis causa patri quoq; eius Menogenis coti sui cognomen iposuit Strabonis a specie oculorū nomē habētis uitiū imitata. Et Scipioni i seruo Serapione uictimarii negociatoris uili mæcipio. Eiusdē familiæ Scipioni post Gneum cognomē salutio minus dedit. Sicut Spinter Secūdanus. Retariusq; Pāphylus collegio Lētuli & Metelli cōsulū. In quo perq̄ infortune fortuitū hoc quoq; fuit. Duorū simul cōsulū in scēna imagines cerni. E diuerso, L. Plancus orator hystrioni Rubrio cognomē imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius. Itēq; Messalæ cēlorio Menogenes perinde hystriones. Suræ quidē procōsulū etiā rictū in loquendo cōtractionem linguæ & sermonis tumultum nō imaginē mō piscator quidā in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori armentarii Mirmillonis obiecta similitudo est. Torānius. M. Antonio iam triūuiro eximios forma pueros alterum in asia genitū: alteq; trāsalpes ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Postq̄ deinde sermone puerum detecta fraude a furente increpitus Antonio est inter alia magnitudinem precii requirente (nā ducētis erat mercatus sestertiis) respondit uersutus ingenii magno ob id ipsum se tanti uendidisse quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis. Diuersarum quidem gentium natales tam concordia figura reperiri: super omnem esse taxationem: adeoque tempestiuam admirationem intulit: ut ille proscripserat aīus mero & contumelia furens non aliud in censu magis & in fortuna sua duceret.

Quæ sit generandi ratio.

CA. XIII.

St quædam priuatim dissociatio corporū: & inter se sterilis. At ubi cum aliis iūxere gignunt. Sicut Augustus & Liuia. Item alii aliaq; fœminas tantū generant: aut mares. Plerūq; alternāt.

Sicut Gracchorū mater duodecies: & Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est inuenta. Aliis semel in uita datur gignere. Quædam non perferunt partus. Quales siquando medicina & cura uicere: fœminam fere gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate neptis suæ nepotem uidit genitum quo excessit anno. M. Syllanus: qui cum asiam optineret post consulatum Neronis principis successionē ueneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus cum sex liberos reliqueret undecim nepotes reliquit. Nurus uero generosque & omnes qui se patris appellatione salutarent. xxvii. In actis Diui augusti temporum inuenitur. xii. consulatu eius quem. L. Sylla collega ad. iiii. idus aprilis gessit Crispinum Hylarium ex ingenua plebe fesulana cum liberis nouem: in quo numero filia duæ fuerunt: nepotibus. xxvii. pronepotibus. xxix. nepribus. ix. præalta pompa cum omnibus his in capitolio immolasse.

Item de eodem multiplicius.

CA. XIII.

Vlier post quinquagesimum annum post gignit: maiorq; pars quadagesimo profluuium genitale sistit. Nā in uiris Masinissam regem post octoginta sex annos generasse filium: quē Metymathnū appellauerit clare est. Catonem sensorium octogesimo exacto e filia Salonii cliētis fui. Qua de causa aliorū eius liberorū propago Liciniani sunt cognominati: hi Saloniani: ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiam. L. Volusio Saturnino in urbis præfectura extincto notum est Cornelii e Scipionum gente Volusium Saturnium qui fuit consul post. lxxii. annū genuisse. Et usq; ad. lxxv. apud ignobiles uulgaris reperitur generatio.

De mensuris mulierū.

CA. XV.

Olum aut animal menstruale mulier est. In unius utero quas appellant molas. Ea est caro informis in anima ferri ictum & aciem respuens mouetur: sistitque menses & ut partus: alias lætalis: alias una senescens: aliquando aluo citatior excidens. Simile quidam & uiris in uentre gignitur quod uocant scyron. Sicut Oppido Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facile reperitur mulierē profluuiū magis mōstrificū. Accescunt superuentu musta. Sterilescunt. Tactæ fruges. Moriuntur insita. Exoruntur hortorū germina: & fructus arborum quibus insidere decidunt. Speculorū fulgor aspectu ipso hebetatur. Acies ferri præstringitur: eborisq; nitor. Aluei apum emoriunt. Aes etiam ac ferrū rubigo protinus corrūpit: odorq; dirus aera. Et in rabie agunt gustato eo canes: atq; insanabili ueneno morsus infigitur. Quin & bōtuminū sequax alioquin & lenta natura in lacu iudææ qui uocatur asphaltites certo tempore anni supernatans nequit sibi auelli: ad omnem contactum adhærens præterq̄ filo quod tale uirus infecerit. Etiam formicis animali minimo inesse sensum eius ferunt: abiiciq; gustatas fruges: nec postea repeti. Et hoc tale tantūq; omnibus tricenis diebus malū in muliere existit: & trimestri spatium largius. Quibusdam uero sæpius mense: sicut aliquibus nunq̄. Sed tales non gignunt. Quando hæc est generando homini materia germinis e maribus coaguli modo hoc in sese glomerante. Quod dein de tēpore ipso animatur: corporaturq;. Ergo cū grauidis fluxit. iualidi aut nō uiales partus edūtur: aut saniosi ut auctor est Nigidius.

Item de ratione partuū.

CA. XVI.

Dem lac fœminæ nō corrumpi alenti partū: si ex eodē uiro rursus conceperit arbitratur. Incipiente aut hoc statu aut desinate cōceptus facillime traduntur. Fœcunditatis in fœminis præ-

LIBER

rogatiuam accepimus inūctis medicamine oculis saluā infici. Ceterum editis primores septimo mēse gigni dentes: priusq̃ in supera fere parte haud dubium est. Septimo eodē decidere anno aliosq̃ suffici. Quosdā & cum dentibus nasci: sicut. M. Curriū qui ob id dentatus cognominatus est. Et Cn. Papyriū Carbonē praeclaros uiros. In foeminis ea res in auspiciis fuit exempli regum temporibus: cum ita nata esset Valeria exitio ciuitati in quā deleta esset futurum responso aruspicum uaticinante. Sessapiā ē illa tempestate florentissimam deportata est ueridico exitio consecuto. Quasdā cōcretō genitali gigni infausto omine Cornelia Gracchorū mater indicio est. Aliqui uice dentiū continuo osse gignunt. Sicuti Prusiae regis bithyniorū filius superna parte oris. Dentes aut tantū inuicti sunt ignibus: nec crematur cum reliquo corpore. Idem flāmis indomiti tabe cauatur pituita ue. Candorē trahūt quodā medicamine. Vsu atterūtur: multoq̃ primū in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantū & alimētis necessariū. Quippe uocis sermonisq̃ regimē primores tenent concentu quodā excipientes ictum linguā: firiemq̃ structurā: atq̃ magnitudine mutilantes moliētes ue aut hebetantes uerba. Et cū defluxere explanationē oēm adimentes. Quin & auguriū in hac esse creditur parte. Triceni bini uiris attribuunt: excepta turdulo gente. Quibus plures fuere longiora promitti uite putāt spatia. Foeminis minor numerus. Quibus in dextra parte gemini superne a canibus cognominati: fortunā blandimenta pollicent. Sicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contra in leua. Hominē priusq̃ genito dente cremari mos gētium non est. Sed mox plura de hoc: cum mēbratim hystoria decurret. Risisse eodē die quo genitus esset unum accepimus hoīem Zoroastren. Eidē cerebrum ita palpitasse ut impositā repelleret manum: futurā praestigio scientie. In trimatu suo cuiq̃ dimidiam esse mensuram staturā certū est. In plenū autē cuncto mortalium generi minore indies fieri propemodū obseruat. Rarosq̃ patribus p̃ciores cōsumēte ubertatem seminū exustione: in cuius uices nunc uergat auum: in creta terrā motu rupto monte inuentū est corpus stans. xvi. cubitorum: quod alii Orionis: alii Etionis fuisse tradūt. Horestis corpus oraculi iussu refossum septē cubitorū fuisse monumentis tradit. Iam uero ante annos p̃pe mille uates ille Homerus non cessauit minora corpora mortaliū q̃ prisca cōqueri. Neuii Pollionis amplitudinē annales nō tradūt. Sed quia populi concursu pene interēptus esse p̃digii uice habitū. Procerissimū hoīem aetas nostra diuo Claudio principe Gabbarā nomine ex arabia aduectū nouē pedum & totidem unciaq̃ uidit. Fuere sub Diuo Augusto semipede addito: quoq̃ corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorū asseruabant hortorū. Pusioni & Secūdillae erant noīa. Eodē praeside minimus hō duos pedes & palmum Conopas noīe in delitiis iuliae neptis eius fuit. Et mulier Andromeda libera iuliae Augustae Manium maximū & M. Tulliū equites romanos binū cubitorū fuisse auctor est Varro. Et ipsi uidimus in loculis asseruatos. Sexq̃ pedales gigni quosdā longiores ī trimatu īplentes uitae cursum haud ignotū est: inuenimus in monumentis salaminiae Eutimenis filiū in tria cubita triēnio adoleuisse: incessu tardū: sensu hebetē: & iam puberē factū uoce robusta: absumptū contractiōe mēbrorū subita triennio circūacto. Ipsi nos pridem uidimus eadem ferme omnia praeter pubertatem in filio Cornelii Taciti equitis Ro. belgicae galliae rationes procurantis. Et apelos graeci uocant eos. In latino non habent nomen.

Insignia corporum.

Vod sit hoīum spatiū a uestigio ad uerticem: id esse sparsis manibus inter lōgissimos dygitos obseruatū est, sicuti uires quibusdā dextra parte maiores: quibusdā aequas utraq̃: aliquibus leua manu p̃cipuas. Nec id unq̃ in foeminis. Mares praestare pōdere. Et defuncta uiuentibus corpora oīum animalīū. Et dormiētia uigilātibus. Virosq̃ cadauera spina fluitare. Foeminaq̃ p̃na: uelut p̃dori defunctaq̃ parcente natura.

Exempla uariarum figurarum.

Oncretis quosdā ossibus ac sine medullis uiuere accepimus. Signū eorū esse nec sitim sentire: nec sudorem emittere: quāq̃ & uoluntate sciamus sitim uictā. Equitēq̃ Ro. Iulium Viatorem euocōtiōe gente foederata ī pupillaribus annis aquae subter cutē fusae morbo phibitū humore a medicis naturā fecisse cōsuetudine: atq̃ senecta caruisse potu. Necnon & alii multa sibi impauere.

Diuerforum morum exempla.

Erunt crassum auū Crassi in parthis interempti nunq̃ risisse. Ob id Agelastū uocatum. Sicuti nec fesse multos. Socratē clage sapiētiae eodem semper uisum uultu: nec aut hylari magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquādo in rigore quēdā toruitatēq̃ naturae durā & inflexibilē: affectusq̃ humanos adimit: quales apathes graeci uocāt. Multos eius generis experti: quodq̃ mirum sit auctores maximae sapiētiae. Diogenem cynicum. Pyrrhonē. Heraclitum. Timonem. Hūc quidē etiā in totius odium generis humani euectum. Sed haec parua naturae insignia in multis uaria cognoscuntur. Vt in Antonia Drusi nunq̃ expuisse. In pomponio consulari poeta nunq̃ ructasse. Quibus natu cuncta sunt ossa: qui sunt rari admodum: cornei uocantur.

De fortitudine & uelocitate.

Orpore uesco ēē: sed eximiis uiribus. Tritanum in gladiatorio ludo sannitium armatura celebrem. filiumq̃ eius militē magni Pōpei: & rectos & trasuersos cācellati toto corpore habuisse neruos in brachiis etiā manibusq̃ auctor est Varro. ī p̃digiosa uiriū elatione. Atq̃ etiam hostē ab eo ex puocatione dimicantem inermi dextra uno digyto superatū: & postremo correptū ī castra translātum. Alunius Valens meruit in praetorio Diui Augusti centurio uehicula cum culeis onusta donec exinanirentur sustinere solitus. Carpentā comprehensā una manu retinere obnoxius contra nitentibus iumentis. Et alia mirifica facere: quae insculpta monumento eius spectantur. Ideo. M. Varro Ru-

CA. XX.

SEPTIMVS

ticellus inquit Hercules appellatus: mulum suum tollebat. Fufius Saluius duo centenaria pondera pedibus: totidē manibus: & ducentaria duobus humeris contra scalas ferebat. Nos quoque uidimus Athanatum nomine: prodigiosa ostentationis quinquagenario thorace plumbeo indutū. Coturnis quoque quingentorum pondo calciatum per scenā ingredi. C. Milonē athletā cū cōstitisset nemo uestigio educebat. Malū tenenti nemo digytū corripiebat. Cucurrisse mille centum. lx. stadia: ab athenis lacedemonem bi- duo Philippidē magnum erat: donec Canistius cursor lacedemonius & Philonides Alexandri magni a sytione helyn uno die. mil. cccii. stadia cucurrerunt. Nunc quidē in circo quosdam. clx. pas. tolerare non ignoramus. Nuperque Fonteio & Vipsano cōs. ānos. ix. genitum puerque a meridie ad uersū. lxx. M. p. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perueniet: si quis cogitet nocte ac die longissimum iter uehiculis tribus Tyberium Neronem emensum festinantem ad drusum fratrem aegrotantem in germania in ea fuerunt ducenta mil. pas.

De uisu.

CA. XXI.

Culorum acies uel maxime fidē excedentia inuenit exēpla. in nuce inclusam iliada Homeri carmen in mēbrana scriptum tradidit Cicero. Idē fuisse qui puideret. c. xxxv. mil. pas. Huic & nomen. M. Varro reddidit Strabonē uocatum Solitum autē punico bello a hilybeo siciliā promōtorio exēute classe carthaginis portu ēt numere nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas & alia tam parua fecit animalia: ut partes eaque a ceteris cerni nō possent. Mermecides quidam in eodem genere inclaruit. a quo quadrigam ex eadem materia quā musca integeret aliis fabricatam: & nauem quam apicula pennis absconderet.

De auditu.

CA. XXII.

Vditus unū exēplum habet mirabile. Præliū quo sybaris deleta est: eo die quo gestum erat autum olympiæ. Nā cymbricæ uictoriæ Castoresque romani que persicā uictoriā ipso die quo cōtingit nūciauere uisus & auditus & numinū fuere præfagia.

Exēpla patiētiæ

CA. XXIII.

Atiētia corporis ut est crebra fors calamitatū innumera documēta peperit. Clarissimū in fœminis leænæ meretricis exēplū: quæ torta nō indicauit Harmodium & Aristogitonē tyrēnicidas. In uiris Anaxarchides que simili de causa cū torqueret præcisam e dentibus linguam unāque spem indicit in tyrannos expuit.

Memoriæ exempla.

CA. XXIII.

Emoria necessariū maxime uitæ bonū cui præcipua fuerit haud facile dictū est. tā multis gloriā eius adeptis. Cyrus rex oībus ī exercitu suo militibus noīa reddidit. L. Scipio populo romano Cyneas Pyrrhi regis legatus senatui & æquestri ordini romæ postero die que aduenerat. Mithridates duage & xx. gentiū rex totidē linguis iura dixit: pro contione singulas sine interprete affatus. Car-madas quā in græcia quæ qs exegerit uolumina in bibliothecis legentis mō repræsentauit. Ars postremo eius rei facta & inuenta est a Simonide melito consumata a Metrodoro Sceptio: ut nihil nō iisdem uerbis redderet auditū. Nec aliud est æque fragile in hoīe morboque & casus iniurias atque etiam metus sentiens alias particulatū: alias uniuersa. ictus lapide oblitus est litteras tantum. Ex præalto tecto lapsus matris & affiniū ppinquoque coepit obliuionē. Alius ægrotus seruoque etiā. Sui uero noīs oblitus Messala Coruinus orator. itaque sæpe deficere tentat & meditat uel quieto corpore & ualido. Sōno quoque serpente computat: ut inanis mens quærat ubi sit loci.

Laus. C. Iulii Cæsaris.

CA. XXV.

Nimi uigore præstātissimū arbitror. C. Cæsarem dictatorem. Nec uirtutē constantiaque nunc cōmemoro: nec sublimitatē omniū capacē quæ cælo continent: sed ppiū uigorē celeritatēque quodā igne uolucrē. Scribere & legere simul dictare & audire solitū accepimus. Epistolas uero tantarum regū quaternas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret: septenis. Idem signis collatis quinquagies dimicauit. Solus. M. Marcellum transgressus que unde quadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles uictorias undecies centum & nonagintaduo milia hominum occisa præliis ab eo nō quē in gloria posuerim. Tantam etiā coactā humani generis iniuria: quod ita esse confessus est ipse: belloque ciuiliū stragem nō prodēdo. Ut iustius Pompeio magno tribuatur: octingentas quadragintasex naues piratis adāmissee. Cæsari propriū & peculiare fuit præter iam supradicta clāmētia ī igne: quauis ad poenitētiā oēs superauit. Idē magnanimitatis perhibuit exēplum: cui compari nō possit aliud. Spectacula enim edita effusaque opes aut operū magnificentia in hac parte enumerare luxuriæ fauentis est. Illa fuit uera & incomparabilis inuicti animi sublimitas. Captis apud pharsaliam Pompeii magni scriniis epistolarum iterumque apud taptum Scipionis ea optima concremasse fide: atque non legisse.

Laus Pompeii magni.

CA. XXVI.

Erū ad decus imperii Ro. non solum ad uiri unius pertinet uictoriā. Pōpeii magni titulos oēs triūphosque hoc in loco nūcupare: æquato nō mō Alexātri Magni rerū fulgore: sed etiam Herculis ppe ac Liberi patris. Igitur sicilia recuperata unde primum Syllanus ī reipublicæ cā exoriens auspicatus est. Africa uero tota subacta & in ditionem redacta. Magnique noīe spolio inde capto eques romanus id quod antea nemo curru triūphali reuectus est: & flatis ad solis occasum transgressus excitatis in pyreneo tropheis oppida octingenta. lxxvi. ab alpibus ad fines hispaniæ ulterionis in ditionem redacta uictoriæ suæ ascripsit: & maiore animo Sertoriū domuit: belloque ciuili quā oīa cōcutiebat externa extincto itaque triūphales currus eques Ro. induxit. Toties imperator anteq miles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus hos rettulit patriæ titulos more sacris certaminibus uincientium. Neque enī ipsi coronant: sed patrias suas coronant. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ

LIBER

quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius magnus imperator bello, xxx. annos confecto fufis fugatis occifis in deditiōe acceptis hoīum centies uicies ſemel octuagintatribus milibus. Depreſſis aut captis nauibus, d. cccxlvj. Oppidis caſtellis mille quingentis. xxxviii. in fidem receptis. Terris a mæotis lacu ad rubrum mare ſubactis uotum merito Mineruæ. Hoc eſt breuiariū eius ab oriente. Triūphi uero quē duxit ad. iij. Kalen. octob. M. Meſſala. M. Piſone conſ. præſatio hæc fuit. Cum orā maritimam a prædonibus liberaffet: & imperium maris populo. Ro. reſtituiſſet: ex aſia: ponto: armenia: paphlagonia: cappadocia: cilicia: ſyria: ſcythis: iudæis: albanis hiberia inſula: creta: baſternis: & ſuper hæc de regibus Mithridate atq; Tigrane triūphauit. Summa ſummarum in illo gloria fuit: ut ipſe in contione dixit: cum de rebus ſuis diſſereret. Aſiam ultimam prouinciæ accepiffe: eadēq; mediam patriæ reddidiſſe. Si quis e cōtrario ſimili modo uelit per cenſere Cæſaris res qui maior illo apparuit: totū profecto terrarum orbē enumeret: quod infinitū eſſe cōueniet.

Laus Catonis primi.

CA. XXVII.

Aeteris uirtutum generibus uarie & multi fuere præſtantes. Cato primus portię gentis tres ſummas in homine res præſtitiffe exiſtimatus eſt: optimus erator: optimus imperator: optimus ſenator. Quæ mihi oīa ēt ſi nō prius attamen clariuſ fuiſſe in Scipione Aemiliano uidetur. Dempto præterea plurimorum odio: quo Cato laborauit. Itaq; ſit propriū Catonis quater & quædragies cauſam dixiſſe: nec quēq; ſapius poſtulatū: & ſemper abſolutū.

Item de fortitudine.

CA. XXVIII.

Ortudo in quo maxime extiterit imenſæ quæſtionis eſt. Vtiq; ſi recipiaſ poetica fabuloſitas. Q. Ennius. T. Ceciliū Teucrum fratremq; eius præcipue miratus propter eos ſextum annalem adiecit. L. Sicinius Dentatus: qui tribunus plebis fuit. Sp. Tarpeio. A. Thermo conſ. haud multo poſt exactos reges innumerofiſſima ſuffragia habet centies uicies præliatus: ocies ex prouocatione uictor. xlv. cicatricibus aduerſo corpore inſignis nulla i tergo. Item ſpolia cœpit. xxxiiii. Donatus haſtis puris duodeuiginti. Phaleris. xxy. Torqbus tribus & lxxx. Armillis. c. lx. Coronis. xxxvi. Ciuicis. xliii. Aureis octo. Muralibus tribus. Obſidionali una. Fiſco æris. x. Captiuis. xx. milibus iperatores nouē ipſius maxime opera triumphantes ſecutus. Præterea qđ optimum in operibus eius reor uno ex ducibus. T. Romulo ex conſulatu ad populū cōuiſto male aſti iperū rei militaris. Haud minora forēt Mālii Capitoli decori: ni pdidiſſet illa exitu uitæ ante. xxii. annos bina cœpat ſpolia. Primus oīum eques coronā muralē acceperat. vi. ciuicas. xxxvii. dona. xxxiiii. cicatrices aduerſo corpore exceperat. P. Seruiliū magiſtrum eqtū ſeruauerat: ipſe uulneratus humerum ac femur. Super oīa capitoliū ſummāq; rem in eo ſolus a gallis ſeruauerat: ſi nō regno ſuo ſeruafſet. Vex ſunt in his quidē uirtutis opera magna ſed maiora fortunæ. M. Sergio ut eqdē arbitrior nemo quemq; hoīum iure prætulit: licet p nepos Catilina gratiam noi derogarit. Secūdo ſtipendio dextrā manū perdidit. Stipēdiis duobus ter & uicies uulneratus eſt ob id neutra manu neutro pede ſatis utilis. Vno tantū ſeruo plurimū poſtea ſtipēdiis debilis miles. Bis ab Hannibale captus. Neq; enim cū quolibet hoſte res fuit. Bis uinculorū eius profugus. xx. menſibus nullo non die in catenis aut cōpedibus cuſtoditus. Siniftra manu ſo. a quater pugnaui: duobus equis inſidente eo ſuffoſſis. Dextrā ſibi fecit ferreā: eaq; religata præliatus. Cremonā obſidione exemiſ. Placētiam tutatus eſt. Duodena caſtra hoſtium in gallia cœpit. Quæ oīa ex oratiōe eius apparēt habita cum in prætorio ſacris arceretur a collegiis ut debilis. Quos hic coronarum acruos cōſtructor hoſte mutato? Etenim plurimū refert in quæ cuiuſq; uirtus tēpora inciderit. Quas trebia ticinuſq; aut traſimenus ciuicas coronas dedere? Quæ cānis corona merita? unde fugiſſe uirtutis ſummū opus fuit. Cæteri pfecto uictores hoīum fuere. Sergius uicit etiā fortunā. Ingenioq; gloriæ qſ poſſit agere delectū p tot diſciplināū genera & tantā regū operūq; uarietate? niſi forte Homero uate græco nullum foelicioſe extitiſſe cōuenit: ſiue operis fortuna ſiue materia æſtimeſ. Diuerſæ laudes plurimog. Ca. XXIX.

Itaq; Alexander magnus (etenī inſignibus iudiciis optime citraque inuidiā tā ſuperba cenſura peragetur) inter ſpolia Darii perſæq; regiis unguetog ſcrinio capto quod erat au: o gēmiſq; ac margaritis præcioſum uarios eius uſus amicis demonſtrantibus: quādo tedeat unguēti beliatorē & militia fordidū: imo Hercule inquit librog Homeri cuſtodia detur: ut præcioſiſſimū humani animi opus q; maxime diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibuſq; iuſſit parci: cū thebas raperet. Ariſtoteliſ philoſophi patriam condidit: tantāq; rerum claritati tā benignū teſtimoniū miſcuit. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit delphis. Sophoclē tragici cothurni pſcipem deſunctum ſepelire Liber pater iuſſit obſidentibus mœnia lacedæmoniis. Lyſandro eog; rege inquiete ſæpius admonito ut patereſ humari delicias ſuas. Requiſiuit rex qui ſupremum diē athenis obiſſet: nec difficulter ex iis quæ deus ſignificaffet intellexit: pacemq; funeri dedit.

De platone: Ennio: Virgilio. M. Varrone & M. Cicerone.

CA. XXX.

Latoni ſapientiæ antiſtiti Dionyſius tyrānus alias ſæuitiæ ſupbiaq; natus uittatā nauem miſit obuiā. ipſe quadrigis albis egredientē in littore excepit. Viginti talētis unā orationē Iſocraſtes uendidit. Aefcines athenienſes ſūmus orator cū accuſationē qua fuerat uſus rhodi legiſſet: legit & deſenſionē Demoſthenis: ob quā in illud depulſus fuerat exiliū. Mirantibuſq; tum magis fuiſſe miraturos dixit: ſi ipſum orantē audiuiſſent: in calamitate teſtis ingēs factus inimici. Tucydidē impatorē athenieſes in exiliū egere regū cōditorē reuocauere: eloquentiā mirati cuius uirtutem dānauerāt Magnū & Menādri in comico ſocco teſtimoniū regū ægypti & macedoniæ cōtingit claſſe & p legatos petito. Maius ex ipſo regiæ fortunæ prælata litteraz cōſcientia. Perhibuere & romani pceres etiam exte-

SEPTIMVS

ris testimonia. Cn. Pompeius cōfecto mithridatico bello intraturus Posidonii sapiētiae professione clari domū fores percuti de more a littore uetuit & fascēs lictorios ianuæ submisit: is cui se oriēs occidensq; submiserat. Cato cēforius in illa nobili triū sapiētiae procerum ab athenis legatiōe audito Carneade: q; primū legatos eos cēfuit dimittendos: quoniā illo uiro argumētante quid ueri esset haud facile discerni posset. Quanta mox cōmutatio? Ille semp alioquin exitiali appellans noīe uniuerfos ex italia pellēdos censuit grācos. At p̄nepos eius uticensis cāton unū ex tribunatu militū philosophū: alterum ex cypria legatione deportauit. Eādēq; linguā ex duobus Catonibus in illo abiecisse: in hoc iportasse memorabile est. Sed & nostrorū gloriā p̄cēseamus. Prior Africanus. Q. Enni statuam sepulchro suo imponi iussit: clarumque illud nomē imo uero spoliū ex tertia orbis parte raptū in cinere supremo cū poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilio cremari cōtra testamēti eius uerecūdiā uetuit. Maiusq; ita uati testimoniu cōtigit: q; si ipse sua carmina pbauisset. M. Varronis in bibliotheca quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ & unius uiuentis posita imago est: haud minore (ut equidē reor gloria principe oratore & ciue ex illa ingeniorū quæ tūc fuit multitudine uni hanc coronā dante: q; cū eidē magnus Pōpeius pyratice ex bello nauale dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana si p̄sequi libeat: cum plures una gens in quocumq; genere eximios tulerit. q; cætera certæ. Sed quo & te M. Tullii piaculo taceā? quo ue maxime excellentē insigni prædicē: quo potius q; uniuerfi populi & illius gentis amplissimo testimonio: & tota uita tua ad consulatū tātum opibus electis. Te dicente legem agrariā hoc est alimenta sua abdicauerunt tribus. Te suadente Roscio theatralis seditionis auctori leges ignouerunt: notataq; ledes ignominiae discrimine æquo aīo tulerunt. Te orante p̄scriptorū liberos honores petere puduit. Tuū Catilina fuit ingeniū. Tu. M. Antoniū p̄scripsisti. Salue primus oīum parens patriæ appellate. Primus ī toga triumphū: linguæq; laurea merite: & facundæ litterarum latinarum parens æque ut dictator Cæsar hostis quondam tuus de te scripsit oīum triūphorū laureā adepte maiorē. Quanto plus est ingenii romani terminos in tantum promouisse q; imperii.

De morū honestate.

CA. XXXI.

r Eliquis animi boni præstiterē & apud cæteros mortales sapiētia: ob id Cati Corculi apud Romanos cognominati. Apud grācos Socrates oraculo Apollinis Phytii prælatus cunctis.

De auctoritate.

CA. XXXII.

r Vrsus mortales oraculorū societate dedere Chiloni lacedæmonio tria præcepta eius delphis cōsecrando aureis litteris quæ sunt hæc. Nosse se quēq; & nihil nimiū cupere. Comitēq; æris alieni atq; litis esse miseriam. Quin & funus eius cum uictore filio olympiæ expirasset gaudio tota grācia profecuta est.

De diuinitate.

CA. XXXIII.

d Iuinitas & quædā cælitū societas nobilissima ex fœminis in sybilla fuit. Ex uiris in Melampo de apud grācos apud Romanos in Martio.

De Nafica.

CA. XXXIII.

u Ir optimus semel a cōdito æuo iudicatus est Scipio Nafica a iurato senatu. Idē in toga candida bis repulsa notatus a populo. In summa ei ī patria mori nō licuit. Nō hercule magis q; extra uicula illi sapiētissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia.

CA. XXXV.

p Vdicissima fœmina semel matronæ sentētia iudicata est Sulpitia Paterculi filia: uxor Fuluii Flacci electa ex centū præcipuis: quæ simulacrū Veneris ex sybillinis libris dedicaret. Itē religionis expimento claudia iudicta Romæ deorū matre.

De pietate.

CA. XXXVI.

p Ietatis exēpla infinita qdē toto orbe extitere: sed Romæ unū: cui compari cuncta non possint. Humilis in plebe & ideo ignobilis puerpera supplicii causa carcere iclusam matrē cum ipetras set aditum a ianitore semp excussa ne quid inferret cibi: deprehensa est uberibus suis alens eā.

Quo miraculo matri salus donata filia pietate est. Ambeg; perpetuis alimētis. Et locus ille eidē consecratus est deæ. C. Quntio. M. Attilio cons. templo pietatis extructo in illius carceris sede: ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus apprehensus in domo cum responderetur ipsum uicturum alterius sexus interempto: immo uero inq; meum necate. Cornelia. n. iuuenis est: & parere adhuc potest: hoc erat uxori parcere: & reipublicæ consulere: idque mox consecutum est. M. Lepidus Apuleiæ uxoris caritate post repudium obit. P. Rutilius morbo leui impeditus nuntiata fratris repulsa in consularis petitione ilico expirauit. Publius Catienus Philotimus patronum adeo dilexit ut hæres omnibus bonis institutus in rogum eius se iaceret.

De arcu plurimæq; excellētia: astrologia: grāmatica. geometria. CA. XXXVII.

u Ariarū artiū sciētia innumerabiles enituere: quos tamen attingi par sit florem hoīum libantibus. Astrologia Berofus cui ob diuinas prædictiones athenienses publico ingymnasio statuā in aurata ligua statuere. Grāmatica Apollodorus: cui amphictiōes grāciæ honorē habuere. Hippocrates medicina pollens: qui uenientē ab illyriis pestilentia prædixit: & discipulos ad auxiliandū circa urbes dimisit. Cui ob meritū honores illos quos Herculi decreuit grācia. Eandem scientiam in Teōbroto Ptolemæus rex megalensibus sacris donauit centū talentis seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est extracta Philippi regis oculo sagitta: & citra deformitatē oris curata orbitate luminis. Summa aut Asclepiades prusiensis condita noua secta spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis: reperta ratione qua uinū egris medef: relato & funere hoīe & cōseruato: sed maxime sponsione facta cum fortuna ne medicus crederetur: si unq; inualidus ullo modo fuisset ipse: & uictor suprema in senectā lapsu scalarū examinatus est. Grāde & Archimedi geometricæ ac machinalis sciētiae testimo

LIBER

niū. M. Marcelli contingit interdictio cū syracusæ caperent: ne uiolaref unus: nisi sefellisset iperium mi-
litaris imprudētia. Laudatus Ctesiphon Gnosius æde ephesiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon
arhenis armamentario mille nauū. Ctesibius pneumatica ratiōe & hydraulicis organis repertis. Dino
crates metatus Alexandro cōdente in ægypto Alexandria. Idem hic iperator edixit ne quis ipsum alius
q̄ Apelles pingeret: q̄ Pyrgoteles sculperet: q̄ Lisippus ex ære duceret. Quæ artes pluribus inclaruere
exemplis.

Item mira opera artificis

CA. XXXVIII.

Ristidis thebani pictoris unā tabulā centum talentis rex Attalus licitatus est. Octingenta emit
duas Caesar dictator. Mediā & Aiace Timomachi in tēplo Veneris genetricis dicaturus. Cā
daules rex Bularchi picturā magnetū exitii haud mediocris pari repēdit auro. Rhodum non
incendit rex demetrius expugnator cognominatus ne tabulā Protogenis cremaret a parte ea muri lo-
catā. Praxitelis marmore nobilitatus est: gnidiq; Venere præcipue: uesano amore cuiusdam iuuenis in
signi: & Nicomedis æstimatiōe regis grandi gnidiq; ære alieno pmutare eam conati. Phidiæ Iupiter
olympius quotidie testimonium perhibet. Mentori Capitolinus & Diana ephesiā: quibus fuere conse-
creta artis eius uasa.

De seruitiis.

CA. XXXIX.

Ræcium hoīs in seruitio geniti maximū ad hanc diē quod equidē cōperierim fuit grāmaticæ
artis Daphnidis Cn. Pisaurense uendente: & M. Scauro principe ciuitatis. iiii. mil. d. cc. festertis
licente. Excessere hoc in nostro æuo nec modice histriōes: sed libertatē suā mercati. Quippe cū
iam apud maiores Roscius histrio. iiii. mil. d. annia mercasse prodas: nisi si quis in hoc loco desiderat ar-
meniāci belli paulo ante ppter Tyridatē gesti dispēsatorē quē Nero. iiii. cxxx. manumisit. Sed hoc preci-
um belli nō hoīs fuit. Tā hercule q̄ libidinis nō formæ Paronete mi spadōis Seiano. iiii. mil. d. mercate a
Sutorio prisco. Quam quidem iniuriam lucrificet ille mercatus i luctu ciuitatis quoniam arguere nul-
li uacabat.

De præstantia gentium.

CA. XL.

Entium in toto orbe præstantissima una oī uirtute haud dubie romana exitit. Felicitas cui
præcipua fuerit hoī nō est humani iudicii: cū prosperitatem ipsam alius alio mō & suo pte in-
genio quisq; terminet. Si uerū facere iudiciū uolumus ac repudiata omni fortunæ ambitione
decernere: mortaliū nemo est fœlix. Abunde igit atq; indulgenter fortuna deceditur cū eo qui iure dici
non infœlix pōt. quippe ut alia nō sit: certe ne lacescat fortuna metus est. Quo semel recepto solida fœli-
citas non est. Quid q̄ nemo mortalium omnibus horis sapit: utinamque falsum hoc & non a uate di-
ctū q̄ plurimi iudicent. Vana mortalitas: & ad circūscribēdā seipsam igeniosa: cōputat more thraciæ gē-
tis: quæ calculos colore distinctos pro experimento cuiusq; diei in urnam condit: ac supremo die separa-
tos dinumerat: atq; ita de unoquoq; pronuntiat. Quid q̄ iste calculi candore illo laudatus dies originē
mali habuit? Quam multos accepta affligere imperia? Quam multos bona perdidere: & ultimis merere
supplicii? Ista nimis bona: si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profecto alius de alio iudicat dies: &
tamen supremus de oībus. Ideoq; nullis credēdū est. Quid q̄ bona malis paria nō sunt etiā pari nume-
ro? Nec lætitia ullo minimo mœrore pensanda. Heu uana & iprudēs diligētia. Numerus dierū compu-
tatur ubi quæritur pondus.

De felicitate foeminae.

CA. XLI.

Na foeminae in omni æuo Lampido lacedæmonia refertur: quæ regis filia: regis uxor: regis
mater fuit. Vna Bērenice: quæ filia soror mater Olympionicarum. Vna familia Curionum:
in qua tres continua serie oratores extiterunt. Vna Fabiorum: in qua tres continui principes
senatus. M. Fabius Ambustus. Fabius Rutilanus filius. Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ.

CA. XLII.

Aetera exempla fortunæ uariātis innumera sunt. Etenim quæ facit magna gaudia nisi ex ma-
lis: aut quæ mala immensa nisi ex ingentibus gaudiis.

De bis proscriptis. L. Sylla. Q. Metello.

CA XLIII.

Eruauit pscriptū a Sylla. M. Fidustiū senatorē annis. xxxvi. Sed ite pscriptus supstes Syllæ
uixit usq; ad Antonium. Constat nulla alia de cā ab eo proscriptum q̄ quia pscriptus fuisset.
Triūphare. P. Ventidiū de parthis uoluit quidē solū: sed eundē in triūpho asculano. Cn. pom-
peti Strabonis duxit pueg. Quāq; Massurius auctor est bis in triūpho ductum. Cicero mulionē castren-
sem suffaraneū fuisse. Plurimi iuuetā inopē in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior
consul: sed accusatus atq; de iure uirgarum in eū iudicē in exiliū missus. Primus externog; atque etiam
in oceano genitog; usus illo honore quē maiores latio quoq; negauerunt. Est & L. Fuluius inter insi-
gnia exēpla tusculanog; rebellantium cōsul: eodē quoq; honore cū transisset exornatus confestim a po-
pulo ro. q̄ solus eodē anno quo fuerat hostis romæ triūphauit ex iis: quoq; cōsul fuerat. Vnus hominū
ad hoc æui fœlicis sibi cognomen assepuauit. L. Sylla: ciuili nēpe sanguine ac patriæ oppugnatione ado-
ptatus: & qbusq; fœlicitatis inductus argumentis: q̄ pscribere tot milia ciuiū ac trucidare potuisset. O
pāua interpretatio & futuro tpe infœlix. Non melioris fortis tūc fuere peuntes: quoq; miseremur ho-
die: cū Syllā nemo nō oderit? Age nō exitus uitæ eius oīum pscriptorum ab illo calamitate crudelior
fuit erodēte seipso corpore & supplicia sibi gignente: qd ut dissimulauerit & supremo somno eius cui
imortuus quodāmodo est: credamus ab uno illo inuidiā gloria uictā. Hoc tamē nēpe fœlicitati suæ de
fuisse cōfessus est q̄ capitolium non dedicauisset. Q. Metellus in ea orationē quā habuit in supremis lau-
dibus patris sui. L. Metelli pont. bis cōsulis: dictatoris magistrī equitum. Quindecim uiri agris dādis: q̄
primus elephantos primo punico bello duxit in triūpho scriptū reliquit. Decē maximas res optimasq;

SEPTIMVS

in quibusq; quærendis sapientes ætatē exigent: cōsumasse eū. Voluisse, n. primariū bellatorē esse. Optimum oratorē. Fortissimum imperatorē. Auspicio suo maximas res geri. Maximo honore uti: summa sapiētia esse. summū senatorē haberi. Pecuniā magnā bono modo inuenire. Multos liberos relinquere: & clarissimū in ciuitate esse. Hæc cōtigisse ei: nec ulli alii post romam cōditam. Longum est refellere & supuacuum: abunde uno casu refutante. Siquidē is Metellus orbam luminibus exegit senectam amissis incendio cum palladium raperet ex æde ueste memorabili causa: sed euentu misero. Quo fit ut infœlix quidē dici nō debeat: fœlix tamē esse non possit. Tribuit ei po. Ro. quod nunq; ulli alii ab cōdito æuo ut quotiens in senatum iret: curru ueheretur ad curiam. magnum & sublime sed pro oculis datum.

De altero Metello.

CA. XLIII.

h Vius quoq; Q. Metelli q; illa de patre dixerat filius inter rara fœlicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos cognomenq; macedoniæ a quattuor filiis illatus est rogo: uno p̄tore: tribus cōsularibus: duobus triūphalibus: uno censorio. quæ singula quoq; paucis contingere. In ipso tamē flore dignitatis suæ ab Catinio Labeone cui cognomē fuit Macerioni: tribuno plebis: quē e senatu censor eiecerat reuertēs e cāpo meridiano tempore uacuo foro & capitolio ad tarpeiū raptus ut p̄cipit̄ retur conualente quidā tam numerosa illa cohorte quæ patrē eum appellabat. Sed ut necesse erat in subito tarde & tanq; in exequias cū resistendū sacroq; factum repellendi ius nō eēt: uirtutis suæ opera & censura periturus: ægre tribuno qui intercederet reperto a limine ipso mortis reuocatus alieno beneficio postea uixit. Bonis inde etiam cōsecratis a damnato suo tanq; parū eēt faucium certe intortarum: expressiq; p̄ aures sanguinis poenā exactā eēt. Equidē & Africani Aemiliani inimicum fuisse iter calamitate duxerim ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit. Ite filii celebrate exequias: nunq; ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iā balearicis & creticis diadematis iā Macedonicus ipse. Verum ut illa sola iniuria æstimes: quis hunc iure fœlicem dixerit periclitatū ad libidinem innimici? nec Africano saltem perire. quos hostes uicisse tanti fuit: aut quos non honores currusq; illa sua uolentia fortuna retroegit per mediā urbem censore tracto. Etenim sola hæc moriendi ratio fuerat tracto in capitolium illo in qd̄ triūphās ipse deoz; exuuiis ne captiuos qdē sic traxerat. Maius hoc scelus fœlicitate cōsecuta factū ē periclitato macedonico uel funus tātū ac tale p̄dere: i quo a triūphalibus liberis porta retur in rogū uelut exequiis quoq; triumphās. Nulla est p̄fecto solida fœlicitas. quā cōtumelia ulla uitæ rūpit: nedū tāta. Quod superest nescio maior gloriæ an indignatiōi dolor accedat: iter tot Metellos tam scelerata Catinii audaciā semp fuisse inultā.

De Diuo Augusto.

CA. XLV.

i N Diuo quoq; Augusto quē uniuerſa mortalitas in hac cēsura nūcupat: si diligēter æstiment cuncta magna sortis humanæ reperient uolumina. Repulsa in magisterio equitū apud auunculum: & contra uoluntatem eius prælatus Lepidus. Proscriptionis inuidia in collegam. Collegium in triumphatu pessimorum ciuium: nec a qua saltē portione: sed prægrauis Antonio. Philippenſi proelio morbo: fuga: & triduo in palude latebræ ægroti. Et ut fatētur Agrippa & Mœcenas aqua subter cutem fusa. Turgida latera. Naufragia sicula. Et alia ibi quoq; in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hostium manu p̄ces Proculeio mortis admotæ. Cura perusina cōtentiōis. Sollicitudo martis actiæ: pannonicq; belli. Ruinæ pōtis. Tot seditiones militū. Tot ancipites morbi corporis. Suspecta Marcelli uota. Pudēda Agrippæ ablegatio. Tortiēs petita infidiis uita: Incusata liberoz; mortes: luctusq; non tantū orbitate tristes. Adulterium filia. Et cōsilia patricidæ palā facta. Cōtumeliosus priuigni Neronis secessus. Aliud neptis adulterium. Iuncta deinde tot mala. Inopia stipendii. Rebellio illyrici. Seruitiorum delectus. luuentutis penuria. Pestilētia urbis. Fames sitisq; italia. Destinatio expirandi. Et quæ tridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. iuxta hæc uariæ clades: & maiestatis eius fœda sugillatio. Abdicatio postumi Agrippæ post adoptionē. Desiderium post relegationem. Inde suspitio in Fabium: archanorumq; prodicionem. Hinc uxoris & Tyberii cogitationes suprema eius cura. In summa deus ille celumq; nescio adeptus magis an meritis hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatissimos dii iudicauerunt.

CA. XLVI.

f Vbeunt in hac reputatione delphica oracula uelut ad castigādā hominum uanitatem a deo emissa. Duo sunt hæc. Phedium fœlicissimum qui pro patria proximo occubuiſſet. Iterum a Gige rege tunc amplissimo terrarum consultum Aglauiū Prophodiū esse fœliciores. Senior hic in angustissimo archadiæ paruū sed annuis uictibus large sufficiens p̄dium colebat: nunq; ex eo egressus. Atq; ut e uitæ genere manifestum est: minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quem uiuentem ut deum coli iusserunt.

CA. XLVII.

c Onsecratus est uiuus sentiensq; oraculi eiusdem iussu & iouis deoz; summi astipulatu Euthymus poeta semper olympiæ auctor & semel uictus. Patria ei loci initialia: bi imaginē eius eēt: & olympiæ alterā eadē die tactā fulmine. Callimachū ut nihil aliud miratū uideo: ad eūq; iussisse sacrificari: quod & uiuo factitatum & mortuo: nihilq; adeo mixtū aliud q̄ hoc placuisse diis.

De spatiis uitæ longissimis.

CA. XLVIII.

d E spatio atq; longinquitate uitæ hoium nō locoz; modo situs: uerz; exēpla ac sua cuiq; fors nascendi icertū fecere. Hesiodus qui primus de hoc aliqua p̄didit fabulose (ut reor) multa de hominū æuo referēs cornici nouē nostras attribuit ætates. Quadruplū eius ceruis. id triplicatū coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac nymphis. Anacreon poeta Argantonio tartesiog; regi. cl. tribuit annos. Cyniræ cypriog; x. annos amplius. Aegimio ducetos. Theopōpus Epimenidi Gnostio. clyii.

h

*dalmaticis legit Bez
xapul. com. nō ut patet
ap̄ asconiu p̄dianū dicit
est dalmaticus mors
a dalmatia deuicta*

LIBER

Hellanicus quosdā in ætholia epiog gentis ducetos explere. Cui astipulat Damiates memorans Pictorē ex iis præcipuū corpore uiribusq; etiā trecētis uixisse. Ephodorus arcadū reges trecētis annis. Alexāder & Cornelius Dandonē quædā in illyrico quingētis uixisse. Xenophon Impetrim pulutiniorū insulæ regē octingētis: atq; ut parce mētitus est filiū eius sexcētis. Quæ oīa inscitia tēporum acciderunt. Annum. n. alii ætate unū determinabant: & alteꝝ hyemē. Alii quadripartitis tēporibus sicut arcades: quorum anni trimestres fuere. Quidā lunæ senio ut ægyptii. Itaq; apud eos aliqui & singula milia annorū uixisse produnt. Sed ut ad cōfessā trāseamus. Argatoniū gaditanum octoginta annis regnasse prope certum est. Putant quadragesimo cōpisse. Maximissā. lx. annis regnasse indubitātū est. Gorgiam siculum centum octo uixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis augur fuit. M. Perpenna & nuper. L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiā rogauerāt superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis quos cēsor legerat. Vixit annos nonaginta octo. Qua in re & illud adnotare succurrit: unum omnino quinquēniū fuisse puo senator nullus moriret. Cū Flaccus & Albinus censores lustrum cōdidere usq; ad p̄ximos censes ab anno urbis qngentesimo septuagesimo nono. M. Valerius Coruinus cētum annos impleuit. Cuius inter primū & sextum cōsulatū. xlvj. anni fuere. Idem selia curuli semel ac uicies: sedit: quotiens nemo alius. Aequauit eius uitæ spatiū Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liua Rutillii nonaginta septem annos excessit. Statilia Claudio principe ex nobili domo nonaginta nouem. Terētia Ciceronis. cvii. Clodia Ofeli. cxv. Hæc quidem etiā enixa quindecies. Luceia mima cētum annis in scēna pronūciauit. Valeria Copiola Emboliaria reducta est in scēnam Gn. Pompeio. Q. Sulpitio cōsul. Iudis pro salute Diui Augusti uotiuus annum cētesimum quartum agens. Quæ producta fuerat tyrocinio a. M. Pompeio ædili plebis. C. Mario. Cn. Carbone cōs. ante annos nonaginta unum. Et a magno Pompeio magni theatri dedicatione anus promiraculo reducta. Sammulam quoq; cētum decem annis uixisse auctor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionē qui primus togatus saltare instituit utriusq; secularibus ludis saltasse: & Diui Augusti & quos Claudius Cæsar cōsulatu suo quarto fecit: quando sexaginta tres non amplius anni interfuere: q̄q; & postea diu uixerit. In tmoli montis cacumine quod uocat temp̄sin. cl. annis uiuere Mutianus auctor est. Totidē annos item cēsū Claudii Cæsaris cēsura. T. Fullonium bononiensem: idq; collatis cēsibus quos ante detulerat: uitæq; argumētis (etenim id curæ principi erat) ueꝝ apparuit.

De uarietate nascendi.

CA. XLIX.

Oscere uidetur locus ipse syderalis scientiæ sententiā. Epigenes. cxxii. annos impleri negauit posse. Berofus excedi centum septemdecim. Durat & ea rō quā Petosyris ac Necepsos tradiderunt: & trimorion appellāt a triū signorum portione: qua posse in italiæ tractu. cxxvi. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quēq; nonaginta partium exortiuam mensuram quod anaphoras uocant transgredi: & has ipsas incidi occurſu maleficiorum syderum: aut etiā radiis eorum solisq; Rursus Aesculapii sententiā secuti: qui statuta uitæ spatia a stellis accipi dicit. Sed quātū primū tribuat incertū est. Rara autem esse dicunt longiora tēpora: quando quidem momētis horaz̄ isignibus lunæ dierum ue septem atq; xxiiii. quæ nocte ac die obseruātur ingens turba nascatur: scanſili annorum lege occidua: quā climactaras appellant: non fere ita genitis qnquagesimū quartum annū excedentibus. Primū ergo artis ipsius incōstantia declarat q̄ incerta res sit. Accedūt experimenta & exēpla recētissimi census: quem intra quadriennium impatores Cæsares Vespesiani pater filiusq; censes egerunt. Nec sunt oīa uasaria excutienda. Mediæ tantū partis inter apēninū montē padūq; ponemus exēpla. Centū uiginti natos annos parmæ tres edidere. Brixelli unū. cxxv. Parmæ duos. cxxx. Placētiae unū. cxxxi. Fauentiae unā mulierem. cxxxi. Bononiæ. L. Terētium Marci filiū. Arimini uero. M. Apomū. C. & L. Tertulā. cxxvii. Citra placētiam in collibus oppidum est uelleiaciū: in quo. cx. natos annos sex detulere. Quattuor cētenos uicenos. Vnū. cl. M. Mutius. M. filius Galerius sc̄lix ac ne pluribus moremur in re cōfessā in regione italiæ octaua centenum annorū censi sunt hoīes. liiii. Centenū denū hoīes. lvii. Centenū uicēnū quinū hoīes duo. Centenum tricēnū hoīes quattuor. centenū tricenum quinū aut septenū totidē. centenū quadragenū hoīes tres. Alia mortalitatis constantia. Homerus eadem nocte natos Hectorē & Polydamāta tradit tam diuersæ fortis uiros. C. Mario. C. Carbone. iiii. cōs. ad. v. Kalen. iunias. M. Celius Ruffus & Cornelius Lucinius Caluus eadem die geniti sunt: oratores quidē ambo: sed tamen dispari euetū. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit: pariterq; domini ac serui gignuntur: reges & inopes.

In moribus uaria exempla.

CA. L.

Vblius Cornelius Ruffus qui cōsul cū Manio Curio fuit dormiēs oculoꝝ uisum amisit: cū id sibi accidere somniaret. E diuerso Phalereus iā tum deploratus a medicis uomicæ morbo: cū mortem in acie quæreret uulnerato pectore medicinā inuenit ex hoste. Q. Fabius Maximus cōs. apud flumen isaram proelio commissio aduersus allobrogū regem aruernorūq; gentes ad. vi. idus augustas. cxxx. perduellium cæsis febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimiz est hoc munus naturæ quicquid datur nobis. Malignum uero & breue in iis etiā qbus largissime cōtingit: uersum utiq; xui tempus intuētibus. Quid q̄ æstimatione nocturnæ quietis dimidio quisq; spatio uitæ suæ uiuit? Pars æqua morti similis exigitur: aut poenæ nisi cōtingit quies. Nec reputantur infantiae anni qui sensu carēt: nec senectæ in poenam uiuacis. Tot periculoꝝ genera: tot morbi: tot metus: tot curæ totiens inuocata morte ut nullum frequentius sit uotum. Natura uero nihil hoībus breuitate uitæ præstitit melius. Hebescent sensus. Membra torquentur. Promoriſ uisus: auditus: incessus: dentes etiā ac ciborum instrumēta: & tamen uitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium.

SEPTIMVS

reperitur exemplum. Xenophilum musicum cētum & quinq; annis uixisse sine ullo corporis incōmo-
do. At hercule reliquis oībus per singulas membroꝝ partes qualiter nullis aliis aīalibus: certis pestifer
calor remeat horis: aut rigor: neq; horis mō: sed & diebus noctibusq; trinis q̄drinis ue etiam toto anno.
At etiā morbus est aliquis per sapientiā mori. Morbis. n. quoq; quasdā leges natura imposuit. Quadri-
ni circuitus febrem nunq; bruma nunq; hybernīs mensibus incipere. Quosdā post sexagesimū uitā spa-
cium nō accedere. Alios pubertate deponi: a foeminis præcipuā. Senes minime sentire pestidentia. Nāq;
uniuersis gentibus ingruūt morbi: & generatim mō seruitiis: mō procerū ordini alioq; p̄ gradus. Qua
in re obseruatū in meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semp̄ ire. Nec unq; fere aliter fieri ni-
si hyeme: nec ut ternos excedat menses.

De signis mortis.

CA. LI.

Am signa lætalia in furoris morbo risum. Sapientiæ uero ægritudine fimbriæ curam & stra-
gulæ uestis plicaturas. A somno mouētium neglectū profundi humoris e corpore effluuiū: in
oculorū quidem & narium aspectu indubitata maxime: etiā supino assiduo cubitu. Venarum
inæquali aut formicante percussu. Et alia quoq; Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cum
innumerabilia sint mortis signa: salutis securitatisq; nulla sunt. Quippe cum censorius Cato ad filiū de
ualitudinis quoq; obseruatione ut ex oraculo aliquo prodiderit senile iuuentā præmaturæ mortis esse
signum. Morborū uero tam infinita est multitudo ut Pherecides Syrus copia serpentū ex corpore eius
erūpente expirauerit. Quibusdā ppetua febris est ut. C. Mœcenati. Eidē triēnio sup̄mo nullo horæ mo-
mēto contigit somnus. Antipater sydonius poeta oībus annis uno die natali tantū corripiebat febre. &
eo cōsumptus est satis longa senectū.

De his qui elati reuixerunt.

CA. LII.

Viola consularis in rogo reuixit. Et quoniā subueniri nō potuerat præualente flamma uiuus
crematus est. Similis causa in. L. Lamia prætorio uiro traditur. Nā Celium Tuberonē prætu-
ra functum a rogo relatum Messala Ruffus & pleriq; tradunt. Hæc est conditio mortaliū. Ad
has & huiusmodi occasiones fortunæ gignimur: uti de hoīe ne forte morti quidē debeat credi. Reperi-
mus inter exēpla Hermotinii Clazomeni aiām relicto corpore errare solitā: uagamq; e longinquo mul-
ta annuntiare: quæ nisi a p̄senti nosci non possent: corpore interim semianimi: donec cremato eo inimi-
ci qui Cātari dæ uocabātur remeanti animæ uelut uaginam ademerint. Aristei etiā uisam euolatē ex
ore in p̄conneso corui effigie magna quæ sequit̄ fabulositate: quā equidē & in gnosis Epimenide simi-
li mō accipio. Puerū æstu & itinere fessum in specu septē & qnquaginta dormisse annis: regē faciē muta-
tionēq; mirantē uelut postero experrectū die. Hinc pari numero dieꝝ senio ingruēte: ut tamen in septi-
mū & qnquagesimū atq; cētesimū uitā duraret annū. Foeminæq; sexus huic malo uidet̄ maxime opor-
tunus cōuersione uulua: quæ si corrigat̄ spiritus restituit̄. Huc pertinet nobile illud apud græcos uolu-
men Heraclidis septē diebus foeminæ exanimis ad uitā reuocata. Varro quoq; auctor est uiginti uiris
agros diuidētibus capuā quendā qui efferret feretro domū remeasse pedibus. Hoc idē aquini accidisse.
Romæ quoq; Corfidium materteræ suæ maritū funere locato reuixisse: & locatorem funeris ab eo ela-
tum. Adiecit miracula quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestri ordinis Corfidio ma-
iori accidisse ut uideret̄ expirasse: apertorū testamēto recitatū hæredē minorē funeri instituisse. Interim
eum qui uidebat̄ extinctus plaudendo cōcinnuisse mysteria: & narrasse a fratre se uenisse. Cōmendatam
sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea quo in loco defodisset aug; nullo conscio: & rogasse ut iis fu-
neribus quæ comparasset efferretur. Hoc eo narrate fratris domestici prope annūciauere exanimatū il-
lum: & aurū ubi dixerat repertum est. Plena præterea uita est his uaticiniis: sed nō cōferenda: cū sapius
falsa sint. Sicut ingenti exēplo docebimus. Bello siculo Gabienus Cæsaris classium fortissimus captus a
Sex. Pompeio iussu eius incisa ceruice & uix cohærente iacuit in littore tota die. Deinde cum aduerspera-
uisset: cum gemitu precibusq; congregata multitudine petiit uti Pōpeius ad se ueniret: aut aliquē ex ca-
ris mitteret. Se autē ab inferis remissum: habereq; quod nuntiaret. Misit plures Pōpeius ex amicis: qbus
Gabienus dixit. Inferis diis placere Pōpeiū causas & partes pias. Proinde euentum futurū quē optaret: hoc
se nuntiare iussum. Argumentū fore ueritatis q; peractis mandatis p̄tinus expiraturus esset. Idq; ita eue-
nit. Post sepulturā quoq; uisorum exempla sunt: nisi q; naturæ opera non prodigiosa consēctamur.

De mortibus repentinis.

CA. LIII.

N primis autem miraculo sunt atq; frequenter mortes repentinæ. Hæc est summa uitæ foeli-
citas: quā esse naturalem docebimus. Plurimas p̄didit Verrius. Nos cū delectu modū seruabi-
mus. Gaudio obire præter Chilonem de quo diximus Sophocles & Dionysius siciliæ tyrā-
nus uterq; accepto tragica uictoriæ nuntio. Mater pugna illa cannensi filio incolumi uiso cōtra falsum
nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ dialecticæ professor lusoria quæstione nō protinus ad interroga-
tiones Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obire dum calciant̄ matutino duo Cæsares Prætor
& prætura populi ro. functus dictatoris Cæsaris pater. Hic p̄p̄is exanimatus: ille romæ. Q. Fabius maxi-
mis in cōsulatu suo pridie. Kalen. ianua. In cuius locum. M. Orellius paucissimarum horarum consula-
tum petiit. Item. C. Vulcatius Gurgēs senator. Oēs adeo sani atq; tēpestiui ut de p̄grediendo cogitarent:
Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius cum egressus in senatū
iret offenso pede in comitio. Legatus quoq; qui rhodiōꝝ cām in senatu magna cū admiratiōe orauerat:
in limine curiæ protinus expirauit progredi uolens. Cn. Bebius Pamphilus præfectura & ipse functus
cum a puero quæsisset horas. A. Pompeius in capitolio cū deos saluasset. M. Iuuentius Thalna cōs. cum
sacrificaret. C. Seruilius Pansa cum staret in foro ad tabernā hora diei secunda: in. P. Pansam fratrem in-

h ii

LIBER

nixus. Bebius Iudex dum uadimoniū differri iubet. M. Terentius Corax dū tabellas scribit in foro. Nec non & proximo anno dū consulari uiro in aurem dicit eques romanus ante Apollinē eboreū qui est in foro Augusti. Super oēs. C. Julius medicus dum inungit specillū per oculū trahēs. A. Manlius Torquatus consularis cum in coena placētam appeteret. L. Dutius medicus Valla dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius cum a balneo reuersus mulsum bibisset: ouumq; sorberet. P. Quintius Scapula cum apud Aquilium Gallū cōnaret. Decimus Saufeius Scriba cum domi suā prāderet. Cornelius Gallus p̄torius & Q. Heterius eques ro. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit aetas duo æquestris ordinis in ædē Pantomimo Mythico tum forma præcellente. Operosissima tamē securitas mortis in. M. O filio Hylaro ab antiquis tradit̄ comoediæ histrionē: cum populo admodum placuisset natali die suo: cōiuiūq; haberet edita coena calidā potionem in pultario poposcit: simulq; personā eius diei acceptā intuēs coronā e capite suo in eā transtulit: tali habitu rigens nullo sentiente: donec accubantiū p̄ximus tepescere portione ammoneret. Hæc foelicia exēpla. At cōtra miseriæ innumera. L. Domitius clarissimæ gētis apud massiliam uictus: corfini captus ab eodem Cæsare ueneno potō propter tediū uitæ: postq; biberat: omni opere ut uiueret anixus est. Inuenit̄ in actis Foelici Russati aurigæ iā igne illato in rogam eius unum e fauentibus iecisse sese. Friuolum dictu ne hoc gloriæ artificis daretur: aduersis studiis copia odorū corruptum criminantibus. Cum ante nō multo. M. Lepidus nobilissimæ stirpis quē euenti anxietate diximus mortum flammæ uel e rogo eiectus recondi propter ardorē non potuisset: iuxta sarmentis aliis nudus crematus est.

De sepultura.

CA. LIII.

Psūm cremare apud romanos nō fuit ueteris instituti. Terra condebant. At postq; lōgings bel-
lis obrutos erui cognouere: tunc institutum. Et tamē multifarie priscos seruauere ritus. Sicut
in cornelia domo nemo ante Syllā dictatōrē tradit̄ eē crematus. Idq; eū uoluisse ueritū rationē
eruto. C. Marii cadauere. Sepultus intelligit̄ quoquo mō cōditus: humatus uero humo contextus.

De aīa uel de manibus uel de resurrectione uerba gentiliū inania.

CA. LV.

Of̄t sepulturam aliā atq; aliā manium ambages. Omnibus a suprema die eadē quæ ante pri-
mum. Nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut aīa q̄ ante natalē. Eadē. n. uanitas in fu-
turum etiā se ppagat: & in mortis quoq; tēpora ipsa sibi uita mentit̄. Alias immortalitātē aīa:
alias trāsfigurationem: alias sensum inferis dando: & manes colēdo: deūq; faciēdo: qui iā etiā homo esse
desierit. Ceu ullo mō spirādi ratio hoī a cæteris aīalibus distet. Aut nō diuturniora in uita multa reperi-
antur: qbus nemo similē diuinat immortalitatem. Quod aut corpus aīa prosequit̄ materiā. Vbi cogita-
tio illi: quomō uisus: auditus: aut qui tangit: qui usus eius: aut quod sine his bonum: Quæ deinde se-
des: quanta uel multitudo tot sæculis animæ uelut umbræ: Pueriliū ista deliramentorum. Auidæq;
nunq; desinere mortalitatis commēta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hoīum ac reuiuiscen-
dis promissa a Democrito uanitas: qui nō reuixit ipse. Quæ malum ista demētia est iterari uitam mor-
te. Quæ genitis quies unq; si in sublimi sensus animæ manet: inter inferos umbræ: Perdit profecto ista
dulcedo credulitasq; præcipuum naturæ bonum mortē: ac duplicat obitus: si dolere etiam post futuri
æstimationē euenit. Etenim si dulce uiuere: cui potest esse uixisse: At quāto facilius certiusq; sibi quenq;
credere: ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

Quæ quis inuenerit in uita.

CA. LVI.

Onsentaneū uidet̄ priusq; digrediamur a natura hoīum indicare quæ cuiusq; scientia a quoq;
inuenta sunt. Emere ac uēdere instituit Liber pater. Idē diadema regū insigne & triumphum
inuenit. Ceres frumenta cū antea glande uescerent. Eadē molere & conficere in attica italia &
sicilia: ob id dea iudicata. Eadē prima leges dedit. Ut alii putauere Rhadamanthus. Litteras semper arbi-
tror assyrias fuisse. Sed alii apud ægyptos a Mercurio ut Gellius. Alii apud syros repertas uolunt. Vtriq;
in græciam attulisse e phoenice Cadmum sexdecim numero. A. B. C. D. E. G. I. L. M. N. O. P. R. S. T. V.
Quibus troiano bello Pallamedem adiecisse quattuor hac figura Ϟ ϙ χ totidem post eū Simonidem
melicum χ η κ ω. Quarum omniū uis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem & octo priscas fuisse.
α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ο π ρ σ τ χ Et duas ab Epicharmo additas Ϟ χ q̄ a Palamede mauult. Antichides i
ægypto inuenisse quēdā nomine Menona tradit q̄ndecim annis ante Phoroneum antiquissimum græ-
ciæ regem. Id monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes apud babylonios septingentorum
uiginti annorum obseruationes syderum costilibus laterculis inscriptas docet: grauis auctor in primis.
Qui minimum Berofus & Critodemus quadringentorum octoginta annorum. Ex quo apparet æter-
nus litterarum usus. In latium eas attulerunt pelalgi. Laterarias domos cōstituerunt primi Euryalos &
Hyperbios fratres athenis: antea specus erant p̄ domibus. Gelio Doxius Celi filius lutei ædificii inuen-
tor placet: exemplo sumpto ab hirundinū nidis. Oppidū Cecrops a se appellauit cecropiā: quæ nunc est
arx athenis. Aliqui argos a Phoroneo rege ante cōditum uolunt. Quidā & sicyonem. Aegyptii multo
ante apud ipsos diospolin. Tegulas iuenit Cinyra Agriopæ filius: & metalla æris. utrūq; in insula cypro.
Item forcipē: marculū: uectē: incudē. Puteos Danaus ex ægypto aduectus in græciā qua uocabat̄ argos
Lapidicinas Cadmus thebis. aut ut theophrastus in phoenice. Trasos muros. Turres ut Aristoteles Cy-
clopes. Phœnices ut Theophrastus. Aegyptii textilia. Infecere lanas sardibus Lydi. Fusos in lanificio Clo-
ster filius Arachnæ. Linum & retia arachnæ. Fulloniā artē Nitias megarensis. Sutrinā Boetius. Medici-
nam ægyptii apud ipsos uolūt repertam. Alii per Arabum babylonis & Apollinis filium. Harbariā &
medicamentariā a Chirone Saturni & Philliræ filio. Aes conflare & tēperare Aristoteles Lydū scytem

SEPTIMVS

monstrasse. Theophrastus Delā Phrygē putat. Aerariā fabricā alii Chalybas: alii Cyclopes. Ferrum Hesi-
diodus in creta eos qui uocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichonius atheniensis: ut alii cea-
cus. Auri metalla & conflaturam cadmus phœnix ad pangeum mōtem. Vt alii Thoas & Eacis in pan-
chaia aut Sol Oceani filius: cui Gellius medicinā quoq; inuentionem ex melle assignat. Plumbum ex
cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferream inuenere cyclopes. Figulinas chore-
bus atheniensis. In iis orbem anacharsis scythes: ut alii Hyperbeos corinthius. Fabricam materiæ De-
dalus: & in ea ferram: asciam: perpendiculum: terebrā: glutinum: ichthyocollam: Normā: fornicē aut &
libellam & torum & clauem Theodorus famius. Mensuras & pōderā Phidon argiuus: aut Palemedes
ut maluit Gellius. Ignem e silice pyrodes: cilicis filius. At eundem asseruare in ferula prometheus. Vehi-
culum cum quattuor rotis phryges. Mercaturas pœni. culturas uitium & arborum Eumolphus athe-
nienſis. Vinum aqua miseri Staphilus Sitheni filius. Oleum & trapetas Aristeus atheniensis. Idem mel-
la. Bouem & aratrū Briges atheniensis: ut alii Triptolemus. Regiā ciuitatē ægyptii: popularē attici: post
Theseum tyrannū primus fuit phalaris agrigēti. Seruitiū inuenere lacedæmonii. ludiciū capitis in ario
pago primum actum est. prœlium afri cōtra ægyptios primi fecere fustibus quos uocant phalangas: cli-
peos inueniunt prœtus & Acritus inter se bellantes: siue chalchus Athamātis filius. Loricam Mydias
messenius. Galeam: gladium: hastam lacedæmonii. Ocreas & cristas Cares. Arcū & sagittam Scythem
Iouis filium. Alii sagittas Persen Persei filium inuenisse. Lanceas ætolas. Laculū cū amento ferūt inueni-
se Aetolum Martis filiū. Hastas uelitates Tyrrhenū pilumq;. Penthesileā amazonē securim. Piseum ue-
nabula. Et in tormētis scorpionē Cretas. Catapultā syros. Phœnicas balistam & fundā. Aeneā tubam Pi-
seum Tyrrhenum. Testudines Artemonē clazomenū. Equū qui nunc aries appellat in muralibus ma-
chinis epeum ad troiā. Equo uehi Bellerophonē. Frænos & strata equoq; Peletroniū. Pugnare ex quo
thessalos: qui centauri appellati sunt: habitantes secundū pelium montē. Bigas primū iunxit phrygum
natio. Quadrigas Erichonius. Ordinem exercitus: signi dationem: thessaras: uigilias inuenit Palamedes
troiano bello. Specularem significationem eodē bello Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus. Augu-
ria ex auibus Caria quo caria appellata. Adiecit ex cæteris aialibus Orpheus. Aruspiciū Delphus. Igni
spicia Amphiaras. Auspicia auium Tyresias thebanus. Interpretationē ostentog; & somniorum Am-
phyctyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius: ut alii ægyptii: ut alii assyrii. Spherā in ea milesius Anaximā-
der. Ventorum rationē Aeolus Hellenis filius. Musicā Amphion. Fistulā Pan. Monaulū Mercurius. Ob-
liquā tibiā Mydas in phrygia. Geminas tibiās Marsias. In eadē gente lydios modulos Amphion. Dori-
os Thamyras thrax. Shrygios Marsias phryx. Citharam Amphion: ut alii Orpheus: ut alii Linus. Septē
cordis additis Terpander. Octauā Simonides addidit. Nonā Timotheus. Cithara sine uoce cecinit Tha-
myras prius. Cum cantu Amphion: ut alii Linus. Cithara edita carmina composuit Terpāder. Cum ti-
biis canere uoce Troezenus Dardanus instituit. Saltationē armatam Curetes docuere. Pyrrhycem Pyr-
thus: utrang; in creta. Versum heroiū pythio oraculo debemus. De poematū origine magna quæstio
est. Ante troianum bellū probant; fuisse. profaicam orationē condere pherecides Syrius instituit tēpore
Cyri regis. Hystoriā cadmus milesius. Ludos gymnicos in arcadia Lycaon. Funebres Acastus in iolcho
post eū Theseus in isthmo. Hercules olympiæ athleticam. Pythus pilā lusoriā. Gyges lydius picturā in
ægypto. In græcia uero pyrrhus Dedali cognatus aut Aristoteli placet: ut Theophrasto polignotus athe-
nienſis. Nauem primus in graciā ex ægypto Danaus aduexit. Ante ratibus nauigabatur inuentus in
mari rubro inter insulas a rege Erythra. Reperiūtur qui mysos & troianos priores excogitasse in helle-
sponto putent cum transirent aduersus thracas. Etiam nūc in britānico oceano uitiles corio circūsuræ
fiunt. In nilo ex papyro & scirpo & arundine. Longa naue lasonem primū nauigasse philostephanus au-
ctor est. Egēſias parrhalum. Ctesias Samyam. Saphanus Semiramam. Arthimachus Aegæonem Bire-
men Damasthenes erythreos fecisse. Triremē Thucydides Amoclen corinthiū. Quadriremē Aristote-
les carthaginenses. Quinqueremē instituit Nesichthon salaminus. Sex ordinum Zenazoras syracusi-
us. Ab ea ad deciremē Nesigitō. Alexandrū magnū ferunt instituisse ad duodecim ordines. Philostepha-
nus Ptolæmeum Soterem ad quindecim. Demetrium Antigoni ad. xxx. ptolemæū philadelphū ad. xl.
ptolemæum philopatorem qui Triphon cognominatus est ad. l. Onerariā Hippius tyrius inuenit. lem-
bum cyrenenses. Cymbā phœnices. Celocem rhodi. Cercyrā cyprii. Syderum obseruationem in nauigando
phœnices. Rhemum topæ. latitudinem eius platea. Vela Icarus. Malū & antēnam Dedalus. Hi-
pagum salaminii: aut pericles atheniensis. Tectas longas talsii: antea ex prora tantum & puppi pugnaba-
tur. Rostra addidit piseus. Tyrrheni anchoram. Eupalamius eandem bidente: anacharsis harpagonas.
Et manus picles atheniensis: amminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit. Minos ani-
mal occidit primus Hyperbis Martis filius. Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus.

CA. LVII.

Entium consensus tacitus primus omnium conspirauit ut ionum litteris uterentur.

De litteris antiquis.

CA. LVIII.

Eteres græcas fuisse easdem pene quæ nunc latinæ inditio erit delphica tabula antiq; æris: quæ
est hodie in palatio dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca cum inscriptione tali.

Quando primum tonsores romæ.

CA. LIX.

Equens gentiū cōsensus in tonsoribus fuit: sed romanis tradior. In Italiā ex sicilia uenere post
romā cōditam anno quadringentesimo. quinquagesimo quarto: adducere p. Ticinio Mena ut

h iii

Cercyrā cyprii.

Ναυοικατῆς τῆς πύρας
Ἰνναῖος ἀνέδρα.

LIBER

auctor est Varro. ante innotuissuere. primus omnium radi quotidie instituit africanus. Sequens Diuus Augustus cultus semper usus.

Quando primum horologia.

CA. LX.

Ertius consensus fuit in horarum obseruatione iam hac ratione accedens. Quando & a quo in graecia reperta diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc romae contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominatur: post aliquot annos adiectus est & meridies accenso consulum id. prunitione cum curio inter rostra & graecostasin prospexisset talem solem. A columna aenea ad carcerem inclinato sydere supremam pronuntiavit. Sed hoc serenitas tantum diebus usque ad primum punicum bellum. princeps romanis solarium horologium statuisset ante. xii. annos cum pyrro bellatum est ad aedem. Qui rini. L. Papyrius Cursor cum eandem dedicaret a patre suo uotam a Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologii rationem uel artificis significat: nec unde translatum est: aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum rostra in columna tradit bello punico primo a. M. Valerio Messala consule catina capta in sicilia. Deportatum inde post. xxx. annos cum de papyriano horologio traditur anno urbis quadringentesimo septuagesimo septimo. Nec congruebant ad horas eius lineae: paruereunt tamen ei annis undecim: donec. Q. Martius philippus quicum. L. Paulo fuit censor diligentius ordinatum iuxta posuit. Idque munus inter censoria opera gratissime est acceptum. Etiamnum tamen nubilo incertae fuerat horae usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega lenati primus aqua diuisit horas aequae noctium ac dierum. Idque horologium sub testamento dicauit anno urbis. d. lxxxv. Tam diu po. Ro. indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia: primumque terrestria.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE. LIBER OCTAVVS.

De animalibus terrestribus. Elephantorum commendatio: & de sensu eorum.

CA. I.

DRELIQVA TRANSEAMVS ANIMALIA ET PRIMVM TERRESTRIA. Maximus est elephas: proximique humanis sensibus. Quippe intellectus illis sermonis patrum. Et in primis obedientia: officiorumque quae didicerit memoria. Amoris & gloriae uoluptas: immo uero quae etiam in homine rara: probitas: prudentia: aequitas. Religio quoque syderum solisque ac lunae ueneratio. Auctores sunt in mauritaniae saltibus ad quendam amnem cui nomen est anulo nitescere luna noua greges eorum descendere: ibique se purificantes solent inter aqua circumspergi: atque ita salutato sydere in siluas reuerti: uulgoque fatigatos praeseferentes. Alienae quoque regionis intellectu credunt maria transsaturi non ante naues conscendere: quam inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visique sunt festi agitudine: quando & illas moles infestant morbi: per haerbas supini in caelum iacentes: ueluti tellure precibus alligata. Nam quod ad docilitatem attinet. Regem adorant. Genua submitunt. Coronas porrigunt.

Indicis arabici minores: quos appellant nothos.

Quando primum iuncti.

CA. II.

Omae iuncti primum subire currum Pompeii magni africo triumpho. Quod prius idia uicta triumphante Libero patre memorat. Procius negat potuisse Pompeii triumpho iunctos ingredi porta. Germanici Caesaris munere gladiatorio quosdam incoditos motus edidere saltantium modo. Vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus uentis: atque inter se gladiatorios congressus edere: aut lasciuiente pnicitate colludere. Postea & per funes incessere. Lecticas etiam ferentes quaterni singulas: puerperas imitantes: plenisque hominum tricliniis accubitu: iere per lectos ita libratissimis uestigiis: ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum.

CA. III.

Ertum est unum tardioris ingenii in accipiendis quae tradebant: saepius castigatum uerberibus eadem illa meditante noctu repertum. Mixta maxime & aduersis quidem funibus subire. Sed regredi magis utriusque pronis. Mutianus ter consul auctor est aliquem ex iis & litterarum ductus graecage didicisse: solitumque praescribere eius linguae uerbis. Ipse Ego haec scripsi: & spolia celtica dicaui. Itemque se uidente puteolis cum aduerti de naue egredi cogerentur: territos spatio procul portis a continente porrecti: ut sese longinquitatis aestimatione fallerent: auersos retrorsus isse. Praedam ipsi in se expectanda sciunt solam esse in armis suis: quae luba cornua appellat. Herodotus tanto antiquior & consuetudo melius detestatur. Quam ob rem deciduos casu aliquo uel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est. Caeterum & in iis quoque quod corpus intexit uilitas ossa. Quam nuper ossa etiam in laminas secari coepere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium praeterquam ex india reperitur. Caeterum in nostro orbe cessare luxuriam. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos belli cura summa. Alterius mucroni parcunt: ne sit poeliis hebes. alterius operario usu fodiunt radices. Impellunt moles. Circuuentique a uenantibus primos constituunt: quibus sunt miunimi: ne tanti proelium putet: postea fessi impactos arbori frangunt: praedamque se redimunt.

De clementia eorum: & quod pericula sua intelligant: & de tigridis truculentia.

CA. IIII.

Inuicem in plenisque animalium scire quare petant. Sed & per cuncta quod caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine & simpliciter oberrante clamens placidusque etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis aduerso priusquam homine tremiscere insidiarum metu. Subsistere ab olfatu. Circum-

OCTAVVS

spectare: Iras p̄flare. Nec calcare: sed erutū p̄ximo tradere. Illū sequenti nuntio simili usq; ad extremū tunc agmen circumagi: & reuerti: aciemq; dirigi. Adeo omniū odori durare uirus illud maiore ex parte ne nudorum quidē pedū. Sic & tigris etiā feris ceteris truculenta: atq; ipsa elephātū quoq; sp̄nēs uestigia. Hōie uiso transierre dicitur protinus catulos. Quo nam modo agnito: ubi ante cōspecto illo quē timet? Etenim tales siluas minime frequentari certum est. Sane mirantē ipsam uestigii raritatē. Sed unde sciunt timendos esse? immo uero cur uel sapius cōspectum pauent: tāto uiribus magnitudine uelocitate prāstantiores? Nimirum hāc est natura rerum: hāc potētia eius s̄auissimas ferarū maximasq; quā nūq; uidissent: quod debeant timere: & statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum.

CA. V.

Lephanti gregatim semp ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu. Cogit ætate proximus amnē transitori minimos prāmittunt: ne maiore ingressu atterente alueū crescat gurgitis altitudo. Antipater anctor est duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiā cognominibus fuisse. Etenim nouere ea. Certe Cato cū imperatorq; noīa annalibus describeret: eū qui fortissime proelia tus eēt in punica acie Sutrū tradidit uocatū altero dēte mutilato. Antiocho uadū fluminis experiēti reuinit Ajax: alioq; dux agminis semp. Tū pronuntiātū eius fore principatum qui transisset: ausūq; Patroclū. Ob id phaleris argēteis quo maxime gaudent: & reliquo oī primatu donauit. Ille qui notabatur inedia mortē ignominia p̄tulit. Mirus nāq; pudor est. Victusq; uocē fugit uictoris. Terram ac uerbenas porrigit. Pudore nūq; nisi in abdito cōeunt. Mas qnquēnis: s̄cēmina decēnis. Inis autē biēnio: quis ut ferunt cuiusq; anni diebus: nec amplius. Sexto pfundunt amne nō ante reduces ad agmen. Nec adulteria nouere. Nulla ue pp̄ s̄cēminas inter se proelia: ceteris aīalibus pernicialia. Nec quia desit illis amoris uis. Nāq; traditur unus amasse quandā in ægypto corollas uendentē. Ac ne quis uulgariter electā putet: mīretur gratā Aristophani celeberrimo in arte grāmatica: alius Menandrū syracusanū incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi desiderū eius quotiēs nō uideret inedia testatus. Er unguentariā quādā delectam iuba tradit. Oīum amoris fuere argumēta gaudiū a cōspectu: blanditiāq; incōditā: stipes quas populus dedisset seruata: & in sinum effusa. Nec mirū esse amorē quibus sit memoria. Idem nāq; tradit agnitū in senecta multos post annos qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationē quandā iusticiæ. Cū Bocchus rex. xxx. elephātis totidem in quos s̄auire instituerat stipitibus alligatos obiecisset: procurstantibus inter eos qui lacefferent: non potuisse effici ut crudelitalis alienæ ministerio fungeretur.

Quando primum in italia.

CA. VI.

Lephantes italia primum uidit pyrrihi regis bello: & boues lucas appellauit in lucanis uisos anno urbis quadringentesimo septuagesimo secundo. Roma autē in triūpho septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo uictoria. L. Metelli pontificis in sicilia de p̄cenis capros. cxlii. fuere trauecti ratibus: quas doliorum confertis ordinibus imposuerant. Verius eos pugnasse in cyrcō: interfectosq; iaculis tradit penuria consilii. Quoniā neq; ali placuisset: neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in cyrcum: atq; ut contemptus eorum incretceret ab operariis hastas prāpilatas habentibus: per cyrcum totum actos. Nec quid dein de iis factum sit auctores explicant: qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum.

CA. VII.

Lara est unius e romanis dimicatio aduersus elephantū. Cū Hannibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Namq; unū qui superat obiecit elephātū: & illū dimitti pactus si intremisset. Solus ergo in harena cōgressus magno p̄cēnoq; dolore cōfecit. Hānibal cum famā eius dimicationis contēptū allaturā beluis intelligeret: equites misit qui abeuntē interficerēt. Promuscidem eoz facillime amputari Pyrrihi proelioq; experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primū oīum in cyrcō Claudii Pulchri ædilitate curuli. M. Antonio. A. Posthumō cōs. anno urbis sexcētesimo quinquagesimo quinto. Itē post annos. xx. Lucullog; ædilitate curuli aduersus tauros. Pōpei quoq; altero cōsulatu dedicatione tēpli Veneris uictoris pugnauere in cyrcō. xx. aut ut quidā tradunt. xvii. Gerulis ex aduerso iaculātibus mirabili unius dimicationē: qui pedibus confossis rep̄sit genibus in cateruas: arrepta scuta iaciens in sublime: quæ decidentia uolubilitate spectantibus uoluptati erant in orbē circūacta: uelut arte nō furore beluæ iacerent. Magnū & in altero miraculū fuit uno ictu occiso. Pilū sub oculo adactum in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionē tentauere non sine uexationē populi circūdantis claustris ferreis. Qua de causā Cæsar dictator postea simile spectaculū editurus euripis harenam circūdedit: quos Nero princeps sustulit equiti loca addens. Sed Pōpeiani amissa fuge spe misericordiā uulgi inenarabili habitu quæsentēs supplicare quādā sese lamētatione cōplorantes: tāto populi dolore: ut oblitus imperatoris ac munificentiaē honorisue exquisitæ flens uniuersus consurgeret: dirasq; Pōpeio quas ille mox luit p̄cenas imprecaret. Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius. xx. contra pedites quingentos. Iterū totidē turriti cū sexagenis ppugnatoribus eodē quo priores numero pedītū: & pari equitū e diuerso dimicāte. Postea singulis principibus Claudio & Neroni in cōsumatione gladiatorū. Ipsius animis tanta narratur clāmentia contra minus ualida ut in grege pecudum concurrētia manu dimoueat: ne quid obterat imprudens. Nec nisi laceffiti noceāt. ideoq; gregatim semper ambulent. Minime ex omnibus soli uagi. Equitatu circūuecti infirmos aut fessos uulneratosue in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio aut ratione per uices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

Quomodo capiantur.

CA. VIII.

Apiunt autē in india unum ex domitis agente rectore: qui deprehensum solitarium abactumue

LIBER

a grege uerberat ferum. Quo fatigato transcendit in eū: nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit: in quas deerante aliquo ptinus cæteri cogerunt ramos: moles deuoluunt: aggeres construunt: omniq; uolunt extrahere. Antea domitadi gratia gregis equitatu cogeāt in conuallē manufactā: & longo tractu fallacē. Cuius inclusos ripis fossilq; fame domabāt. Argumentū erat ramus hofe porrigente clāmēter acceptus. Nunc dentium cā. Pedes eoz iaculātur aliqñ mollissimos. Troglodytæ cōtermini æthiopīæ qui hoc solo uenatu alunt arbores propinquas itineri eoz cōscendunt. Inde totius agminis nouissimum speculati extremas incliues defiliunt. Leua apprehendit cauda. Pedes stipant in sinistro fœmore. Ita pendēs alterq; poplitem dextra cedit: ac præacuta bipenni hoc crure tardato profugiens alterius poplitis neruos ferit: cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere: sed magis fallaci intētos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes continent. Alii connixi pari conatu tendunt: ac ptereuntibus sagittæ uenabula infigunt: mox sanguinis uestigijs sequuntur. Elephantoz generis fœmine multo pauidiores.

Quomodo domantur.

CA. IX.

Omātur autē rabidi fame & uerberibus: elephantis alijs admotis qui tumultuantem cathenis coercent. Alias circa coitus maxime efferant: & stabula indog; dētibus sternūt. Quapropter arcent eos coitu: fœminarūq; penuria separant: quæ haud alio modo q; armentoz habent. Domiti militanti: & turres armatoz in hostes ferunt: magnaq; ex parte oriētis bella cōficiunt. Prosterunt acies: proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrent: uulneratq; & terri retro semp cedunt. haud minore partium suarum pernicie. Indicum afri pauent: nec contueri audēt. nam & maior indicis magnitudo est.

De partu eorum & reliqua natura.

CA. X.

Ecē annis gestare in utero uulgus existimat. Aristoteles biennio: nec amplius q; singulos semel gignere: pluresq; uiuere ducentis annis: & quosdam trecentis. Iuuenta eorum sexagesimo incipit. Gaudent annibus maxime. Et circa fluuios uagantur cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum: inflationemq; & pfluuiū alui: nec alia morboz genera sentiunt. Olei potu tæla quæ corpori eoz inhæserant decidere inuenio. A sudore autem facilius adhærescere. Et terrā edisse iis rabificū est: nisi sapius mādant. Deuorant aut & lapides. Truncos quidē gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosterunt. Ac ita iacentium assumunt fructum. Mandunt ore. Spirant & bibunt: odorāturq; haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo uidere: fastidiunt. Cruciatum in potu maximū sentiunt hausta hirundine: quā sanguisugā uulgo cœpisse appellari aduerto. Hæc ubi in ipso anime canali se fixit: intolerando afficit dolore. Durissimum dorso tergus. Vētres molles. Setæ nullū tegumentum. ne in cauda quidē præfidiū abigendo tedio muscarum. Namq; id & tanta uastitas sentit. Sed cancellata cutis & inuitas id genus animalū odore. Ergo cum extenti recepere examina arctatis in rugas repente cancellis cōprehensas enecat. Hoc iis pro cauda: pro iuba: pro uillo est. Dentibus ingens precium: & deorum simulacris laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria commēdationem: & aliam expetit in callo manus uim saporis haud alia de causa credo q; quia ipsum ebur si bi mandere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis p̄cipua. Sed tamen in extremis africæ qua confinis æthiopīæ est. postium uicem in domicilijs præbere. Sepeq; ea iis & pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri Polybius tradit auctore Gaulusa Regulo.

Vbi nascantur: & de discordia eorum & draconum.

CA. XI.

Lephātes fert africa ultra syrticas solitudines: & in mauritania. Ferunt æthiopes & troglodytæ ut dictū est. Sed maximos india bellantesq; cū iis perpetua discordia dracones tātæ magnitudinis ut & ipsos circūflexu facili ambiāt: nexuzq; nodi p̄stringāt. Cōmoritura dimicatio uictusq; corruens complexum elidit pondere.

De solertia animalium.

CA. XII.

Ira animalium pro se cuiq; præcipua solertia est ut iis una scandēdi in tantā altitudinē difficultas. Draco itaq; iter ad pabula speculatur. Ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparē sibi luctatum contra nexus. Itaq; arboz aut rupiū attritū quærit. Cauent hoc dracones: ob idq; gressus primū alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in ipsa nare caput cōdunt: pariterq; spiritum pcludunt: & mollissimas lancināt partes. Iidem obuui deprehensi in aduersos erigūt se: oculosq; maxime petunt. Ita fit ut plerunq; cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiant. Quā quis aliam tātæ discordiæ causam attulerit: nisi naturæ spectaculum sibi ac paria componentis. Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id æstu torrente p̄cipuæ a draconibus expeti. Quā obrem in amnes merfos insidiari bibētibus: arctatisq; illigata manu in aurem morsum defigere. Quoniam is tantum locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos ut totum sanguinem capiāt. Itaq; elephantos ab iis ebibi: ficcatozq; concidere: & dracones inebriatos opprimi commorig.

De draconibus.

CA. XIII.

Enerat dracones æthiopia indicis pares uicenum cubitorum. Id modo mirum unde cristatos iuba crediderit. Afachæi uocantur æthiopes: apud quos maxime nascantur. Narratur in maritimis eoz quaternos quinosq; inter se cratium. modo implexos erectis capitibus uilificātes (ad meliora pabula arabīæ) uehi fluctibus.

De serpentibus maximis & bois.

CA. XIII.

Egasthenes scribit in india serpentis in tantam magnitudinem adulescere: ut solidos hauriant ceruos taurozq; Metrodorus circa rhindacū annē in ponto ut supuolātes quis alte pniciterq;

OCTAVVS

alites haultu raptas absorbeant. Nota est in punicis bellis ad flumen bagradam a regulo imperatore balistis tormentisque ut oppidum aliquot expugnata serpens. cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillae usque ad bellum numatinum durauere romae in templo. Faciunt his fide in italia appellatae boae in tanta magnitudine exeuntes ut Diuo Claudio principe occisae in uaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Alunt primo bubuli lactis succo. Vnde nomen traxere. Caeterorum animalium quae modo conuecta undique italiae contingere saepius: formas nihil attinet scrupulose referre.

De scythicis animalibus & septentrionalibus.

CA. XV.

Aucissima scythia dignitopia fructuū. Pauca cotermina illi germania. Insignia tamen bouum ferag genera: iubatos bisontes: excellentique & ui & uelocitate uros: quibus iperitū uulguis bubalorum nomen imponit: cum id gignat africa uituli potius ceruiue quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum: sicut asinorum asia & africa. Praeterea alcen niperitatis aurium & ceruicis distinguat: iumento similem. Item natam in scardinauia insula: nec unquam uisam in hoc orbe: multis tamen narrata alcen haud dissimilem illis & nullo suffraginum flexu. Ideoque non cubilem & accliuem arbori in somno: eaque incisa ad insidias capi. Alias uelocitatis memorata. Labrum ei superius praegrande: ob id retrograditur in pascendo: ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in paonia feram quae bonasus uocetur equina iuba: caetera tauro similem: cornibus ita in se inflexis ut non sint utilia pugnae. Quapropter furga sibi auxilia: reddentem ea fimum interdum & trium iugum longitudine cuius contactus sequentes ut ignis aliquis comburat. Mirum pardos patheras leones & similia condito in corporis uaginas unguum mutrone ne refringantur hebetenturque ingredi: auersisque faculis currere: nec nisi appetendo praetendere.

De leonibus.

CA. XVI.

Eoni praecipua generositas: tunc cum colla armosque uestiunt iuba. Id enim aetate contingit e leone conceptis. Quos uero pardi generauere semper insigni hoc carent. Simili modo foeminae magna iis libido coitus: & ob hoc maribus ira. Africa haec maxime spectat iopia aquarum ad paucos annes congregatibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: uariae foeminis cuiusque generis mares aut ui aut uoluptate miscente. Vnde etiam uulgare graeciae dictum semper aliquid noui africa affere. Odore pardi coitum sentit in adultera leo: totaque ui consurgit in poenam. Idcirco aut culpa flumine abluitur: aut longius comitatur. Semel autem editi partu laerato unguum acie utero in enixu uulguem credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit: uir quem in iis magna secuturus in parte praefandum reor. Alexandro magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi: delegataque comentatione Aristoteli summo in oiscentia uiro: aliquot milia hominum in totius asiae graeciaeque tractu parere iussa: omnium quos uenatus aucupia piscatusque alebant. Quibusque uiuaria armenta: aluearia: piscinae: auaria in cura erant: ne quod usque gentium ignoraretur ab eo. Quos percontando. L. ferme uolumina illa praeflora de animalibus condidit. Quae a me collecta in arctum cum iis quae ignorauerat: quaeso ut legentes boni consulant in uersis regum naturae operibus: medioque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leonem primo foetu parere quinque catulos: ac per annos singulos uno minus: ab uno sterilesce. Informes minimasque carnes magnitudine mustellarum esse initio. Semestres uix ingredi posse: nec nisi bimestres moueri. In europa autem inter achelou tantum & nestum annes leones esse: sed longe uiribus praestantiores iis quos africa aut syria gignant. Leonum duo genera compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidores esse quam longo simplicique uillo: eos contemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere ut canes. Graue odorem: nec minus halitum. Raros in potu. Vesci alternis diebus. A saturatione interim triduos cibis carere. Quae possint in mandendo solida deuorare: nec capiente aluo coiectis in fauces unguibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes in senecta hominem appeti ab iis refert. Quoniam ad persequendas feras uires non suppetant. Tunc obsidere africae urbes: eaque de ca crucifixos uidisse se cum Scipione: quia caeteri metu poenae similis absterrentur eadem noxa. Leoni tantum ex feris clamentia in supplices perstratis parcat: & ubi saeuit in uiros prius quam in foeminas fremit: infantes non nisi magna fame. Credit libya intellectum puenire ad eos precum. Captiuam certe getuliae reducere audiui multorum in siluis impetum a se mitigatum alloquio ausae se dicere foeminam per fugam infirmam supplicem aialis omnium generosissimi: caeterisque imperatis: indignam eius gloria praedam. Varia circa haec opinio ex ingenio cuiusque uel casu mulceri alloquiis feras. Quippe iam serpentes extrahi catu: cogique in poenam. Vex falsumue sit uita decreuerit. Leonum animi index cauda: sicut & equorum aures. Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immoti ergo placido clamentis bladietique similis: quod rage est. Crebrior enim iracundia eius. In principio terra uerberatur. Incrememento terga ceu quodam icitamento flagellatur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere siue ungue impresso siue dente ater perfuit sanguis. Iidem satiati innoxii sunt. Generositas maxime in periculis deprehenditur: non in illo tantum modo quod spernens tela diu se terrore solo tuetur: aut uelut cogi testatur. Cogiturque non tantum periculo coactus: sed tantum amemia iratus. Illa nobilior animi significatio qualibet magna canum & uenantium urgente ut contemptim restitansque cedit in campis: & ubi uideri potest. Idem ubi uirgulta siluasque penetrauerit acerrimo cursu fertur: uelut deputans absconsione turpitudinem. Dum sequitur: insiluit saltu: quomodo in fuga non utitur. Vulneratus obseruatione mira percussorem non uir: & in quatalibet multitudine appetit. Eum uero qui tela quidem miserit: sed tamen non uulnerauerit correptum raptatque sternit: nec uulnerat. Cum pro catulis foeta dimicat: oculorum acie tradit defigere in terram ne uenabula expauescat. Caeterum dolis carent & suspicionem. Nec limis intuetur oculis: aspicique

LIBER

simili modo nolūt. Creditū est a moriente humū morderi: lachrymamq; læto dari. Atq; hoc tale tanq; sæuū animal rotæq; orbes circūacti: currusq; inanes: & gallinaceoq; cristæ cantusq; etiam magis terrēt: sed maxime ignes. Aegritudinem fastidii tantum sentit: in qua medetur ei contumelia: in rabiem agēte annexæ lasciuiæ simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonū simul pugnam pluriū romæ princeps dedit. Q. Sceuola. P. filii in curuli edilitate. Centum aut iubatog; primus omniū. L. Sylla qui postea dictator fuit in prætura. Post eum Pompeius magnus in cyrco dc. ac i iis iubatog; cccxv. Cæsar dictator quadringentos. Capere eos ardui erat quondam operis: foueisque maxime. Principatu Claudi casus rationem docuit pudendā pene talis fere noīe: pastoris getuli sago contra ingruētis impetum obiecto. Quod spectaculū in harenā protinus translatū est: uix credibili modo torpescēte tanta illa feritate: quis leui iniectu opto capite: ita ut deuinciat nō repugnans. Videlicet oīs uis cōstat in oculis. Quo minus mirum sit a Lyfimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos. Primusq; Romæ ad currum iunxit. M. Antonius & quidem ciuili bello: cū dimicatū esset in pharsalicis campis non sine ostento quodā tēpore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significante Namq; ita uestus est cū Mima cytheride supra monstra etiā illæ calamitatū fuit. Primus aut hominum leonem manu tractare ausus: & ostendere mansuetū Hāno e clarissimis pœnog; tradit. Dānatuq; illo argumento: quoniā nihil nō persuasurus uir tā artificis ingenii uidebat: & male credi libertas ei: cui in tantū cessisset etiam feritas. Sunt uero & fortuita eog; quoq; clemētiæ exempla. Mentor Syracusanus i syria leone obuio suppliciter uolūtante attonitus pauore: cū refugienti undiq; ferra opponeret sese: & ueftigia lamberet: adulanti similis animaduertit in pede eius tumore uulnusq; & extracto furculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur syracusis. Simili mō Helpis famius natione in africam delatus naue: iuxta littus conspectu leone hiactu minaci arborem fuga petit Libero patre inuacuato: quoniam tum præcipuus uotorum locus est: cum spei nullus est. Sed neq; pfugiēti cum potuisset: fera institerat: & p̄cubens ad arborem hiatu quo terruerat miserationē quærebat. Os morsu ualidiore adhæferat dentibus: cruciabatque inedia. Tum pene in ipsis eius talis suspectantem ac uelut mutis precibus orantem dum fortuitu fidens non est cōtra feram. Multoq; diutius miraculo q̄ metu cessatū est. Digressus tandē euellit præbenti: & q̄ maxime opus est accomodanti. Traduntq; q̄diu nauis ea in littore stetit retulisse gratiā uenatus aggerendo. Qua de cā Lybero patri templū in samo Helpis sacrauit: qđ ab eo factū grāci *σωτήρος ναῶν Διονύσου* idest saluatoris templum Dionysii appellauere. Miremur postea uestigia hoīum intelligi a feris: cū etiā auxilia ab uno animalium sperent. Cur enim nō ad alia iere: aut unde medicas manus hominis sciunt: nisi forte uis malorum etiam feras omnia experiri cogit?

De pantheris.

CA. XVII.

Equè memorandū & de panthera tradit Demetrius physicus. Iacētem in media uia hominis desiderio repente apparuisse patri cuiusdā Philinis affectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse egredi. Feram uero circūuolutari nō dubie blandientem sese conflitantem mærore: q̄ etiā in pāthera itelligi posset. Foeta erat: catulis p̄cul in foueam delapsis. Primum ergo mirationi fuit nō expauescere. Proximū ei curam intēdere. secutusq; qua trahebat uestem unguium leni iniectu: ut causam doloris intellexit: simulq; salutis suæ mercedem: exemit catulos: eaq; cum iis p̄sequente usque extra solitudines deductus læta atq; gestiente: ut facile appareret gratiam referre: & nihil inuicem imputare: qđ etiam in homine rarum est. Hæc fidem etiam Democrito asserunt: qui Thoantem in achaia feruarum a dracone narrat. Eum nutrierat puer dilectum admodum: pauēsq; serpentis naturam & magnitudinem metuens in solitudines tulerat. In quibus circumuento latronum insidiis agnitog; uoce subuenit. Nā quæ de infantibus ferarum lacte nutricis cum essent expositi produunt: sicut de cōditoribus nostris a lupa: magnitudini fatorum acceptare ferri æquius q̄ ferarū naturæ arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate prope solæ bestiæq; spectant. Cæteris unus ac suus cuiusq; generis color est. Leonū tantum in syria niger. Pātheris in candido breues macularū oculi. Ferūt colore earum mire sollicitari quædrupedes cunctas: sed capitis toruitate terreri. Quāobrem occultato eo reliquas dulcedine iuitatas corripunt. Sunt qui tradant in armo iis similem lunæ esse maculā crescentē in orbes: & cauante pari mō cornua. Nunc uarias & pardos qui mares sunt appellant in eo oī genere creberrimo in africa syriaque. Quidam ab iis pātheras solo candore discernunt: nec adhuc aliā differentiā inueni. Senatuscōsultū fuit uetus: ne liceret africanas in italiā aduehere. Cōtra hæc tulit ad populum. Cn. Aufidius tribunus plebis permisitq; circensium gratiā importare. Primus autē Scaurus ædilitate sua. cl. uniuerfas misit. Deinde Pompeius magnus quadringentas decem. Diuus Augustus quadringentas uiginti. Idem. Q. Tubero ne Fabio Maximo conf. iiii. nonas maii theatri Marcelli dedicatione tigrin primus oīum romæ ostēdit in cauea mansuetā. Diuus uero claudius simul quattuor.

De tigridis natura: & camelis: & camelopardali: & quō primū uisa Romæ. CA. XVIII.

Igrin hyrcani & indi ferunt animal uelocitatis tremēdæ: & maxime cognitæ dū capiūt. Totus eius foetus qui semper numerosus est ab insidiante rapit equo q̄ maxime perniciatq; in recētem subide transferit. At ubi uacuum cubile repperit foeta (maribus enim cura nō est sobolis) fertur præceps odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu abiicit unū ex catulis. Tollit illa morsu: & pondere etiam ocior acta remeat: iteq; consequit & subinde donec: i nauem regresso irrita feritas sæuit in littore. Camellos inter armēta pascit oriens: quoq; duo genera bæctriæ & arabie differunt: q̄ illi bina habent tubera in dorso: hi singula: & in pectore alteq; cui incubant. Dentium superiore ordine ut

OCTAVVS

boues carent in utroq; genere. Oēs aut iumetoz in iis terris dorso fungunt: atq; etiā equitatu i proeliis. Velocitas inter equos. Sed sua cuiq; mensura: sicuti uires. Nec ultra assuetū procedit spatium: nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatrduo tolerant. Implent cum bibendi occasio est: & in præteritum & in futurum: obturbata conculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis: quidam & centenis. Vtuncq; rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam foeminas quæ bello præparentur inuentū est. Fortiores ita fiūt coitu negato. Hoz aliqua similitudo in duo transfertur aīalia. Nabim æthiopes uocāt: collo similem equo: pedibus & cruribus boui: camelo capite: albis maculis rutilum colorem distinguētibz. Vnde appellata camelopardalis. Dictatoris Cæsaris circēsis ludis primū uisa romæ. Ex eo subīde cernit aspectu magis q̄ feritate cōspicua. Quare etiā ouis feræ nomē inuenit.

De chao & cepho.

CA. XIX.

P Ompeii magni primū ludi ostenderunt chaum: quē galli Rhaphiū uocabant: effigie lupi: par dogz maculis. Idem ex æthiopia quas uocant cephos: quarū pedes posteriores pedibus humanis & cruribus. priores manibus fuere similes: hoc animal postea Roma non uidit.

De rhinocerote.

CA. XX.

I Idem ludis & rhinoceros unius in nare cornu qualis sæpe uisus. Alter hic genitus hostis elephantanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ. In dimicatione aluum maxime petens: quā scit esse molliorem. Longitudo ei par. Crura multo breuiora. Color buxeus.

De lyncibus: & spingibus: & crocutis. cercopithecis: indicis bubus: leucrocutis eale: tauris æthiopiæ: maticora: monocerote: catoblepa. basilisco.

CA. XXI.

I Yncas uulgo frequentes & spingas fusco pilo: mammis in pectore geminis æthiopia generat: multaq; alia monstro similia. Pennatos equos & cornibus armatos: quos pegafos uocāt. Crocutas uelut ex cane lupoz conceptos oīa dentibus frāgentes: p̄tinusq; deuorata cōficiētes uentre. Cercopithecus nigris capitis: pilo asinino: & dissimiles cæteris uoce. Indicos boues unicornes tricornesq;. Leucrocutam perniciosissimam feram asini fere magnitudine: cruribus ceruinis: collo cauda pectore leonis: capite meliū: bifulca ungula: ore ad nares usq; rescisso: dentiū locis osse ppetuo. Hāc ferā humanas uoces tradunt imitari. Apud eos & quæ uocat eale magnitudine eq̄ fluuiālis: cauda elephāti: colore nigra uel fulua. Maxillas apri: maiora cubitalibus cornua habens mobilia: quæ alterna in pugna sistit: uariatq; īfesta aut obliqua: utcūq; rō mōstrauit. Sed atrocissimos habet tauros siluestres maiores agrestibus: uelocitate ante oēs: colore: fuluos: oculis ceruleis: pilo in contrariū uerso: rictu ad aures dehiscente: iuxta cornua mobilia. Tergoris duricia silicis: oē respuēs uulnus. Feras oēs uenant. Ipsi non aliter q̄ foueis capiti fetitate semp̄ itereūt. Apud eosdē nasci. Ctesias scribit quā maticorā appellat triplici dentium ordine pectinatim coeunt. Facie & auriculis hoīs: oculis glaucis: colore sanguineo: corpore leonis: cauda scorpionis mō spicula infigentē. Vocis ut si mīscēat fistulæ & tubæ cōcētus. Velocitatis magnæ: humani corporis uel præcipue appetentē. In india & boues solidis ungulis: unicornes: & feram nomine axin: hinnuli pelle: pluribus candidioribusq; maculis sacram Liberi patris. Orsei indi simias candentes toto corpore uenant. Asperrimā aut ferā monocerotē: reliquo corpore equo simile: capite ceruo: pedibus elephanto: cauda apro: mugitu graui: unocornu nigro media fronte cubitoz duū emīnēte. Hāc feram uiuā negant capi. Apud hesperios æthiopas fons est nigris ut pleriq; existimauere nili caput: ut argumenta quæ diximus psuadēt. Iuxta hūc fera appellatur catoblepas modica alioquin: cæterisq; membris iners: caput tantū prægrauē ægre ferens: id deiectū semp̄ in terrā. Alias internecio humani generis oībus: qui oculos eius uidere: confestim expirantibus. Eadē & basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat puincia. xii. nō amplius digytoz magnitudine. Cādida i capite macula ut quodā diademate insigni. Sibilo oēs fugat serpētes. Nec flexu multiplici: nec ut reliquæ corpus impellit: sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices nō cōtactas modo: ueq; & afflatas exurit hærbas: rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditū quondā ex equo occiso hasta: & per eam subeunte ui non equitem mō sed quoq; absumptum. Huic tali mōstro (sæpe. n. enectū cōcupiuerē reges uidere) mustellaz uirus exitio est: adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Interficiūt eos cauernis facile cognitus sola tabe. Necant illi simul odore: moriūturq; & naturæ pugnā cōficiūt.

De lupis.

CA. XXII.

I Ed in italia quoq; credit lupoz uisus est noxius. Vocēq; hoī quē priores cōtēplentur adimere ad præsens. Inertes hos paruozq; africa & ægyptus gignūt: aspos trucesq; frigidior plaga. Homines in lupos uerti: rursumq; restitui sibi fallum esse confidenter existimare debemus: aut credere oīa quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista uulgo infixa sit fama in tantū ut in maledictis uersipelles habeant: indicabit. Euātes inter auctores græciæ non spretus tradit arcadas scribere ex gente Antæi cuiusdā sorte familia electū ad stagnū quoddam regionis eius duci: uestituque in quercu suspēso tranare: atq; abire in deserta transfigurariq; in lupū: & cū cæteris eiusdē generis congregari per annos nouem. Quo in tpe si hoīe se abstinerit: reuerti ad idē stagnum: & cū tranauerit effigie recipe ad pristinum habitum addito nouem annoz senio. Addidit quoq; Fabius eadē recipere uestem. Mixtū est q̄ pcedat græca credulitas. Nullū tam impudēs mendaciū est ut teste careat. Itaque Copas qui olympionica scripsit narrat Demarchum Parrasiū in sacrificio quod arcades loui Lyceo humana etiā cum hostia faciebant: immolati pueri exta degustasse: & in lupum se cōuertisse. Eundē decimo anno restitutū athleticæ restitisse in pugilatu: uictorēq; uictoria olympia reuersum. Quin & caudæ huius aīalis creditur uulgo īesse amatoriū uirus exiguo in uillo: eūq; qui capiat abiicere. Nec idem pollere: nisi ui-

LIBER

uenti direptum. Dies quibus coeant toto anno non amplius, xii. Eundē in fame uesci terra. Inter augu-
ria ad dexteram commeantium præciso itinere si pleno id ore fecerit: nullum omnium præstātius. Sūt
in eo genere qui ceruarii uocantur: qualem e gallia in Pompei magni harena spectatum diximus. Huic
quis in fame mādenti si respexit obliuionem cibi surrepere aiunt: digressumq; quærere aliud.

De serpentibus.

CA. XXIII.

Vod ad serpentes attinet uulgatū est colores eaz; pleraq; terras habere in quas occultentur. In
numera esse genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quoz; motu reli
quo corpore occultato sollicitent ad se aues. Geminū caput amphesibenæ: hoc est & ad caput
& ad caudam tanq; pag; esset uno ore fundi uenenū. Aliis squamam esse. aliis picturas. Omnibus exitia/
le uirus. Iaculū ex arbor; ramis uibrari. Nec pedibus pauēdas tantum serpētes: sed & missili uolare tor/
méto. Colla aspidum intumescere nullo ictus remedio: præterq; si cōfestim ptes contactæ amputentur.
Vnus huic tam pestifero aīali sensus uel potius affectus est. Cōiuga ferme uagātur: nec nisi cum compa/
re uita est. Itaq; alterutra interēpta incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interfectorem unumq;
eum in quātolibet populi agmine notitia quadā infestat. Perrūpit oēs difficultates. Permeat spatia: nec
nisi amnibus arcetur aut præceleri fuga. Non est fateri reg; natura largius mala an remedia genuerit. Iā
primū hebetes oculos huic malo dedit: eosq; non in fronte aut ex aduerso cernere: sed in tēporibus. Ita
excitatur: sed sæpius auditu q; uisu.

De ichneumone.

CA. XXIII.

Abet deinde interneciū bellū cū ichneumone. Notū est aīal hac gloria maxime ī eadē natum
ægypto. Mergit se limo sæpius: siccaturq; sole. Mox ubi pluribus eodē mō se cortis loricauit in
dimicationem pergit. In ea caudā attollens ictus irritos auersus excipit: donec obhquo capite
speculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus aliud haud mitius debellat animal.

De crocodilo & hippopotamo.

CA. XXV.

Rocodilum habet nilus quadrupes malum: & terra pariter ac flumine infestum. Vnū hoc ani/
mal terrestrem linguæ usu caret. Vnū supiore mobilli maxilla imprimit morsum: alias terri/
bile peccinatim stipate se dentiū serie. Magnitudine excedit plerūq; duodeuiginti cubita. Parit
oua quāta anseres: eaz; extra eum locum trāsferens semp incubat: prædiuinatione quadā ad quē sūmo
auctu eo anno egressurus est nilus. Nec aliud aīal ex minori origine in maiore crescit magnitudinem.
Et unguibus hic armatus est cōtra oēs ictus cute inuicta. Dies in terra agit: noctes aqua teporis utrūque
ratione. Hūc satuz; cibo piscium: & semp esculento ore in littore somno datū parua auis quæ trochilos
ibi uocatur rex auiū in italia: inuitat ad hiādum pabuli sui gratia os primum eius adsultim repurgans:
mox dentes & intus fauces quoz; ad hanc scabendi dulcedinē q; maxime hiātes. In qua uoluptate som/
no pressum conspicatus ichneumon p eadē fauces ut tælū aliquod imissum erodit aluū. Similis croco/
dilo: sed minor etiā ichneumone est in nilo natus scincos: contra uenena præcipuū antidotū. Item ad in/
flammandā uiroz; uenerem. Ver; in crocodilo maior erat pestis q; ut uno esset eius hoste natura contē/
ta. Itaq; & delphini imeantes nilo quoz; dorso tanq; ad hunc usum cultellata inest penna abigentes eos
præda: ac uelut in suo tantū amne regnātes alioquin impares uiri bus ipsi actu interimunt. Callent. n. in
hoc cuncta aīalia: sciūtq; nō modo sua cōmoda: ueq; & hostiū aduersa. Norūt sua tæla: norunt occasio/
nes: partesq; dissidentiū in bellis. In uentre mollis est: tenuisq; cutis crocodilo: ideo se ut territi immer/
gunt delphini: subeuntq; aluū illā secant spina. Quin & gens hoīum est huic beluæ aduersa in ipso ni/
lo. Tentyritæ ab insula in qua habitat appellata. Mensura eoz; parua: sed præsentia animi in hoc tātum
uisu mira. Terribilis hæc contra fugaces belua est: fugax contra insequentes. Sed aduersum soli hi audēt
Quinetiam flumini innatant. Dorsoque equitantium modo impositi hiātibus resupino capite ad mor/
sum addita in os claua dextra ac leua tenentes extrema eius utrinq; ut frenis in terrā agunt captiuos: ac
uoce etiam sola territos cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaq; ei uni insulæ crocodili
non adnatant. Olfatuz; eius generis hoīum ut psyllog; serpentes fugantur. Hebetes oculos hoc animal
dicitur habere in aqua: extra acerrimi uisus. Quattuorq; mēses hyemis inedia semp transmittere in spe/
cu. Quidam hoc unum q; diu uiuat crescere arbitrant. Viuit aut longo tēpore. Maior altitudine in eodē
nilo belua hippopotamus editur. Vngulis binis quales bubus: dorso equi: & iuba: & hinnitu: rostro re/
simo: cauda torta: & dentibus aproz; aduncis: sed minus noxiis. Tergoris ad scuta galeasque impetra/
bilis: præterq; si humore madeat. Depascitur segetes: destinatione ante ut ferunt determinatas in diem
& ex agro ferentibus uestigiis ne quæ reuertenti insidiæ comparentur.

Qui primus romæ hippopotamū & crocodilos ostēdit: & medicinæ ab aīalibus reptæ. CA. XXVI.

Rimus eum & quinq; crocodilos romæ ædilitatis suæ ludis. M. Scaurus temporario euripo
ostendit. Hippopotamus in quadā medendi parte etiam magister existit: assidua namq; satie/
tate obesus exit in littus: recentes arundinū cæsuras perspeculatus: atq; ubi acutissimum uidet
stipitem imprimens corpus uenam quandam in crure uulnerat: atque ita profluuio sanguinis morbi/
dum alias corpus exonerat: & plagam limo rursus obducit.

Quæ aīalia q; hæbas ostēderūt cerui: lacerti: hirūdines: testudines: mustella: ciconia: ap: anguis: dra/
co: pāthera: elephas: urfi cerui: palūbes: colūbæ: grues: coruus.

CA. XXVII.

Imile quidam & uolucris in eadē ægypto mōstrauit: quæ uocatur ibi rostri aduncitate p eam
partem se perluens qua reddi ciboz; onera maxime salubre est. Nec hæc sola multis animali/
bus reperta sunt usui futura: & hoī. Diētām hærbam extrahēdis sagittis cerui monstrauere

OCTAVVS

perculsi eo tælo pastuq; eius hærbæ eiecto. Idē percussi a phalāgio quod est aranei genus: aut aliquo si-
mili cancos edendo sibi medent. Est & ad serpentū ictus præcipua: qua se lacerti quotiens cū his cōfer-
uere pugnā uulnerati refouent. Chelidonā uisui saluberrimā hirūdines mōstrauere uexatis pullorum
oculis illa medentes. Testudo cunilæ quā bubulā uocant pastu uires contra serpentes refouet. Mustella
ruta in muriū uenatu cū iis dimicatione conferta. Ciconia origano. Edera apri in morbis sibi medetur:
& cancos uescendo maxime mari eiectos. Anguis hyberno situ mēbrana corporis obducta scēniculi
succo impedimentum illud exuit: nitidusq; uernat. Exuit aut a capite primum: nec celerius q̄ uno die ac
nocte replicans: ut extra fiat mēbrana quod fuerat intus. Idem hyberna latebra uisu obscurato mara-
thro hærbæ sese affricans oculos iungit ac refouet. Si uero squamæ obtorpuere: spinis iuniperi se scabit
Draco uernam nauſeam siluestris lactuca succo restringit. Pantheras per carnes fricatas aconito uenan-
tur barbari. Occupat ilico fauces eaz; angor. Quare pardalanches id uenenum appellauere qdā. An fe-
ra contra hæc excrementis hoīs sibi medetur: & alias tam auida eoz; ut a pastoribus est industria i ali-
quo uase suspensa altius q̄ ut queat saltu contingere: iaculando ea petendoq; defatigata & postremo ex-
pirari dicatur alioquin uiuacitatis adeo lentæ: ut eiectis interaneis diu pugnet. Elephas cameleonte cō-
colori fronde deuorato occurrit oleastro huic ueneno suo. Vrsi cū mandragoræ mala degustauere: for-
micas lambūt. Ceruus hærbæ cynare uenenatis pabulis resistit. Palumbes: graculæ: merulæ: pdices: lau-
ri folio annuum fastidium purgant. Columbæ: turtures: & gallinacei hærbæ quæ uocatur helxine. Ana-
tes: anseres: cæteræque aquaticæ hærbæ fiderite. Grues & similes iunco palustri. Coruus occiso camele-
onte qui etiam uictori nocet lauro infestum uirus extinguit.

Prognostica animalium.

CA. XXVIII.

Ilia præterea utpote cum plurimis aialibus eadē natura regē cæli quoq; obseruatione & uen-
torū & hymbrū & tēpestatum præfagia aliis alia dederit: quod psequi imensum est: a que sci-
licet q̄ reliquā cum singulis hoīum societate. Siquidē & pericula præmonēt non sibi modo
extisq; circa quod magna mortaliū portio hæret: sed alia quadam significatione. Ruinis imminētibus
musculi præmigrant. Aranei cū telis primī cadunt. Auguria quidem artē periculis fecere. Apud roma-
nos sacerdotum collegium uel maxime solemne est. In tracia locis rigentibus & uulpes animal aliqñ
solerti auditu: amnes gelatos lacusq; non nisi ad pastus ituræ redituraq; transeunt. Obseruatum eam
aure ad glaciem appolita coniectare crassitudinem gelu.

Ciuitates & gentes a minutis animalibus deletæ.

CA. XXIX

Ec minus clara exitii documenta sunt etiā ex contēnēdis aialibus. M. Varro auctor est a cuni-
culis suffosum in hispania oppidum: a talpis in thessalia: ab ranis ciuitatem in gallia pulsam:
ab locustis in africa. Ex gyaro cycladū insula incolas a muribus fugatos. In italia amyclas a fer-
pentibus deletas. Citra cynamulgos æthiopus late deserta regio est a scorpiōibus & solpugis gente sub-
lata & a scolopēdis abactros otrerietes auctor est Theophrastus. Sed ad reliq; feraz; genera tranſeamus

De hyena & crocuta & manticora & fibris & lutris.

CA. XXX.

Yenis utraq; esse naturā: & alternis annis esse marē: alternis fœminam fieri. Parere sine mare
uulguſ credit. Aristoteles negat. Collū & iuba cōtinuitate spinæ porrigitur flectiq; nisi circūa-
ctu totius corporis nequit. Multa præterea mira tradunt. Sed maxime sermonem humanū
inter pastoz; stabulū assimilare: nomenq; alicuius adiscere: quē euocatū foras laceret. Itē uomitionē ho-
minis imitari ad sollicitandos canes: quos inuadat. Ab uno aiali sepulchra erui inquisitione corporū. Fœ-
minā raro capi. Oculis mille esse uarietates: oculorūq; mutatiōes. Præterea umbræ eius cōtractu canes
obtumescere. Et qbusdā magicis artibus omne animal qd ter lustrauerit in uestigio hære. Huius ge-
neris coitu læna æthiopica parit crocutā: similiter uoces imitantē hoīum pecorūq;. Actes ei perpetua
in utraq; parte oris: nullis gingiuis dente cōtinuo: qui ne cōtrario occurſu habere: capſaz; modo inclu-
dit. Hoīum sermones imitari & manticoram in æthiopia auctor est iuba. Hyenæ plurimæ gignūt in
africa: quæ & asinorū siluestrū multitudinē fundit. Mares in eo genere singulis fœminaz; gregibus im-
peritāt. Timēt libidinis æmulos: & ideo grauidas custodiunt. Mo. suq; natos mares castrant. Cōtra gra-
uidæ latebras petūt: & parere furto cupiūt: gaudētq; copia libidinis. Easdem partes sibi ipsi pontici am-
putant fibri periculo urgēte: ob hoc se peti gnari. Castoreū id uocat medici. Alias animal horrēdi mor-
ſus. Arbores iuxta flumina ut ferro cædit. Hoīs pre cōprehēsa nō anteq; fracta cōcrepuerint ossa mor-
ſu resoluit. Cauda pisciū iis: cætera spēs lutræ. Vtrūq; aquaticū. Vtrūq; mollior pluma pilus.

De ranis & uitulis marinis & stellionibus.

CA. XXXI.

Anæ quoq; rubetæ quaz; & in terra & in humore est uita: purimis refertæ medicamibus de-
ponere ea quotidie ac resumere a pastu dicunt: uenena tantū sibi referuantes. Similis & uitulo
marino uictus in mari ac terra. Simile fibro & ingeniū. Euomit fel suū ad multa medicamen-
ta utile. Itē coagulum ad comitiales morbos. Ob ea se peti prudēs. Theophrastus auctor est: angues eo
modo & stelliones senectutem exuere: eamq; protinus deuorare: præcipientes comitali morbo reme-
dia. Eosdem pestiferos ferunt in græcia: innocuos esse in sicilia.

De ceruis.

CA. XXXII.

Erui quoq; est sua malignitas quāq; placidissimo animalū: urgente ui canū ultro confugiant
ad hoīem. Et in pariēdo semitas minus cauēt: humanis uestigiis tritas: q̄ quæ secretæ ac feris
opportunæ. Conceptus earum post arēturi sydus. Octonis mēſibus ferūt partus: & interdum

LIBER

geminos. A cōceptu sepant se. At mares relictī rabie libidinis seuiūt. Fodiūt scrobes. Tunc rostra eoz ni grescūt: donec aliqui abluāt hymbres. Fœminæ autē ante partum purgānt hærba quadā quæ seselis dicitur: faciliore ita utētes utero. A partu duas habēt hærbas quæ aros & seselis appellatur. Pastæ redeūt ad fœtum. Illos imbui lactis primo nolūt succo quacūq; de cā. Editos partus exercent cursu: & fugam meditari docent. Ad prærupta ducūt: saltūq; demonstrāt. Iam mares soluti desiderio libidinis auide petūt pabula. Vbi se præpingues sensere latebras quærūt: fatentes incōmodū pondus: & alias semper in fuga acquiescunt: stantelq; respiciunt. Cū ppe uetū est: rursus fugæ præsidia repetētes. Hoc fit intestini dolore tā infirmi: ut ictu leui rūpatur intus. Fugiunt autē latratu canū audito aura semper secūda: ut uestigia cum ipsis abeant. Mulcent fistula pastoralī & cantu. Cū erexere aures: accerrimi auditus: cum remisere: surdi. Cæterū animal simplex: & oīum regū miraculo stupēs: in tātū ut equo aut bucua accedēte pprius hoīem iuxta uenātem nō cernant: aut si cernunt: arcū ipsum sagittasq; mirent. Maria tranāt gregatim nātes porrecto ordine: & capita imponētes præcedentium clunibus: uicibusq; ad terga redeunt. Hoc maxime notatur a cilicia cyprum traicientibus. Nec uident terras sed in odore eaz natant. Cornua mares habēt: soli q; aīalium oībus annis statuo ueris tempore amittunt. Ideo sub ipsa die q̄ maxime inuia petunt. Latēt amissis uelut inermes. Sed & ipsi bono suo inuidentes. Dextrum cornu negant inueniri: ceu medicamento aliquo peditum. Idq; mirabilius fatēdum est: & cum & in uiuariis mutēt oībus annis. Defodi ab iis putant. Accēsis autem utrislibet odore serpentes fugantur: & comitiales morbi deprehendunt. Indicia quoq; ætatis in illis gerunt singulis annis adiciētibus ramos usq; ad sexēnes. Ab eo tēpore similia reuiuiscunt. Nec potest ætas discerni. Sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos: alioquin ante frōtem pminere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua: nec nascuntur. Erūpunt autē renascentibus tuberibus primo arida cutis filia. Eadem teneris increfcunt ferulis arūdineas in pāniculas molli plumata lanugine. Quādiu carēt iis notētib; procedunt ad pabula. Increfcencia solis uapore durāt: ad arborē subinde experientes. Vbi placuerit robur: in aperta pdeunt. Capiti iam sunt edera in cornibus uiridante ex attritu arborū: ut in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando ex candido calore qualē fuisse traditur. Q. Serpenti ceruā: quā esse fatidicā hispaniæ gentibus psuaserat. Et iis est cū serpente pugna. Inuestigant cauernas: nariūq; spiritu extrahuntur renitentes. Ideo singulare abigēdis serpētibus odor adusto cornu cerui no. Cōtra morsus uero præcipuū remediū ex coagulo hinnuli in utero occisi. Vita ceruis in cōfessio longa: post centū annos aliquibus captis cū torquibus aureis quos Alexander magnus addiderat: ad optis iam cute in magna obelitate. Febriū morbos non sentit hoc animal. Quin & medet̄ huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus oībus diebus mututinis carnem eam degustare solitas: & lōgo æuo caruisse febribus. Quod ita demū existimant ratum si uulnere uno interierit.

De tragelapho: & chameleonte: & reliquis colorē mutantibus.

CA. XXXIII.

St eadē specie barba tātū & armoz uillo distās: quē tragelaphon uocant: non alibi q̄ iuxta phasin amnē nascens. Ceruos africa propemodū sola non gignit. At chameleontem & ipsa: quāq; frequentiore india. Figura & magnitudo erat lacerti: nisi crura essent recta & excelsiora. Latera uentri iunguntur ut piscibus & spina simili modo. Eminent rostrū ut in paruo sit haud absimile suillo. Cauda prælonga in tenuitate desinens: & iplicans se uiperinis orbibus. Vngues adunci. Motus tardior ut testudini. Corpus asperum ut crocodilo. Oculi in recessu cauo: tenui discrimine prægrādes: & corpori concolores. Nunq̄ eos operiri: nec pupillæ motu: sed totius oculi uersatione circūaspicit. Ipse celsus hianti semper ore. Solus animaliu nec cibo nec potu semper aliē: nec alio q̄ aeris alimento. Circa caprificos ferus: innoxius alioquin. Et coloris natura mirabilior. Mutat namq; eum subinde & oculis & cauda & toto corpore. Redditq; semper quēcūq; pxime attingit præter rubrum cādīdumq;. Defuncto palior est. Caro in capite & maxillis & ad commissuram caudæ admodum exigua. Nec alicubi toto corpore. Sanguis in corde & circa oculos tantū. Viscera sine splene. Hybernīs mēsis; latet ut lacerta.

De tarando & lycaone & thoe.

CA. XXXIII.

Vtat colores scytharum tarādus: nec aliud ex iis quæ pilo uestiunt: nisi in indis lycaon: cui iubata traditur ceruix. Nā thoes luporum id genus est pcerius lōgitudine: breuitate crurū dissimile: uelox saltu. Venatu uiuēs. Innocuū hoī. Habitum nō colorem mutat. Per hyemes hirti. æstate nudi. Tarando magnitudo quæ boui est. Caput maius ceruino: nec absimile. Cornua ramosa: ungula bifida: uillus magnitudine ursoz. Sed cū libuit sui coloris esse: asino similis est. Tergori tanta duritia: ut thoraces ex eo faciant. Colorē oīum arborum fruticū florum locorumq; redit metuens in qbus latet. Ideoq; raro capitur. Mirum esset habitum corpore tam multiplicem dari mirabilius & uillo.

De hystrice.

CA. XXXV.

Ystrices generat india & africa spina cōtectas: ac erinaceorum genere: sed hystrici lōgiores aculei: & cum intendit cutem missiles. Ora urgentium figit canū: & paulo longius iaculatur. Hybernīs autem se mensibus condit. Quæ natura multis & ante omnia ursis.

De ursis & fœtibus eorum.

CA. XXXVI.

Orū coitus hyemis initio: nec uulgarī quadrupedū more: sed ambobus cubātibus cōplexisq;. Deinde secessus in specus sepatim: in quibus pariūt tricesimo die: ac plurimum quos. Hi sunt candida informisq; caro: paulo muribus maior: line oculis: sine pilo. Vngues tātū pminent. Hāc lambēdo paulatim figurāt. Nec q̄q; rarius hoīes q̄ parientem uidere ursam. Ideo mares quadra-

OCTAVVS

genis diebus latent, Foeminae quaternis mēfibus. Specus si nō habuere ramorū fruticūq; cōgerie ædifi-
cāt impenetrabilibus hymnribus molliq; frōde cōstratos. Primis diebus bis septenis tā graui somno prae-
munt: ut ne uulneribus quidem excitari queāt. Tūc mixtū imodum uterno pinguescunt. Illi sunt adipēs
medicaminibus apti: cōtraq; defluuū capilli tenaces. Ab iis diebus residūt: ac priorū pedū suctu uiuūt.
Foetus rigentes apprimendo pectori fouent: non alio incubitu q̄ oua uolucres. Mixtū dictū credit Theo-
phrastus per id tempus coctas quoq; urforū carnes si asseruent īcrefcere. Cibi tunc nulla argumen-
ta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri. Sanguinis exiguas circa corda tantum guttas: reliquo
corpori nihil esse. Procedunt ueres sed mares prapīgues. Cuius rei causa non prompta est. Quippe nec
somno quidē saginatis prāter quattuordecī dies ut diximus. Exeūtes hārbā quādam aron noīe laxan-
dis intestinis aliogn cōcretis deuorāt: circaq; sulculos dentium prādomantes ora. Oculi eorū hebetant
crebro. Qua maxime fauos cā expetūt: ut conuulneratū ab apibus os leuet sanguine grauedinē illam.
Inualidissimum urso caput: qđ leoni fortissimū. Ideo urgēte ui prapīpaturū se ex aliq; rupe manibus
eo operto iaciunt: ac saepe in harena colaphis infictis exanimant. Cerebro ueneficiū esse hispaniā cre-
dūt occisorūq; in spectaculis capita cremāte testato quoniā potū in urfinam rabiē agat. Ingrediuntur
& bipedes. Arborē auersi diripiūt. Tauros ex ore cornibusq; eorū pedibus oībus suspēsi pōdere fatigāt.
Nec alteri aīaliū in maleficia stultitia solertior. Annalibus notatū est. M. Pisone. M. Messala cōs. ad. xiiii.
Kalen. octob. Domitiū Aenobarbū aīalē curulē urfos numidicos. c. & totidem uenatores æthiopas in
cyrco dedisse. Miror adiectum numidicos fuisse: cum in africa urfos non gigni constet.

De muribus ponticis & alpinis & herinaceis.

CA. XXXVII.

Ondunt hyeme & pontici mures dūtaxat albi. Quorū palatū ī gustu sagacissimum auctores
quo nā modo intellexerint miror. Condunt & alpini: quibus magnitudo media est. Sed hi pa-
bulo ante in specus cōiecto: cū qdam narrēt alternos marem ac foeminam supra se complexo
falce hārbāe supinos cauda mordicus apprehensa inuicē detrahēre ad specum. Ideoq; illo tēpore detri-
to esse dorso. Sunt his partes & in ægypto. Similiter resident in clunes: & in binis pedibus gradiuntur:
prioribusq; ut manibus utunt. Prapārant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati supra iacētia poma affi-
xa spinis unū nō amplius tenentes ore portant in cauas arbores. Iidē mutationē aquilonis in austrum
cōdentes se in cubile prapāgiunt. Vbi uero sensere uenantē cō: racto ore pedibusq; ac parte omni inferio-
re qua rarā & innocuā habent lanuginē cōuoluūt in formā pilā: ne quid cōprehēdi possit prāter acu-
leos. In desperatione uero urinā ex se reddunt rabisificam tergori suo spinisq; noxiam: ppter hoc se capi-
gnari. Quāobrem exinanita prius urina uenari ars est. Et tum prapācipua dos tergoris. Alias corrupta
fragilis putribus spinis atq; deciduis: etiam si uiuat substractus fuga. Ob id non nisi ī nouissima spe ma-
leficio illo pfundit. Quippe & ipsi odere insitum ueneficiū ita parcentes sibi: terminumq; supremū ope-
rientes: ut ferme ante captiuitas occupet. Calidā postea aquā aspersu resoluūt pilā apprehensusq; pede
altero e posterioribus suspendio ac fame necatur. Aliter non est occidere & tergori parcere. Ipsum ani-
mal non uerent pleriq; dicere uitāe hoīum superuacuū esse. Si non sint illi aculei: frustra uellerū molli-
cies in pecude mortalibus data. Hac cute expoliunt uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolium
inuenit. De nulla re crebritoribus senatusconsultis nulloq; non principe adito querimoniis prouinciali-
bus. Vrina & duobus aliis animalibus ratione mira est.

De leontophono: lynce: melibus: & sciuris.

CA. XXXVIII.

Leontophonon accepimus uocari paruum: nec aliubi nascens q̄ ubi leo gignitur. Quo gustato
tanta illa uis est ut cæteris quadrupedū imperitans ilico expiret. Ergo corpus eius adustum as-
pergunt aliis carnibus polēte mō insidiātes feræ: necātq; etiam cinere tam contraria est pestis.
Haud im merito igit odit leo: uisumq; frangit: & circa morsum exanimat. Ille cōtra urinā spargis pru-
dēs: hāc quoq; leoni exitiale. Lynceum humor ita redditus ubi gignūtur glaciā: arefcitue in gēmas car-
būculis similes: & igneo colore fulgētes: lyncurium uocatas: atq; ob id sucino a plerisq; ita generari pro-
dito. Nouere hoc sciūtq; lynces: & inuidentes urinam terra operiūt: eorū celerius solidat. Illa alia solertia
in metu melibus sufflata cute distentā ictus hoīum & morsus canum arcent: Præuidēt tempestatem
& scyuri: obturatisq; qua spiraturus est uentus cauernis: ex alia parte aperiunt fores decretos. Ipsi uillo-
sior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum aliis pro cibo somnus.

De uipera cocleis & lacertis.

CA. XXXIX.

Erpentium uipera sola terra dicitur cōdi. Cæteræ arborū aut saxorū cauis. Et alias uel annua
fame edurant algore mō dempto. Oīa secessus tēpore ueneno orba dormiūt. Simili mō & co-
clea. Illæ quidē iteg & estatibus adherētes maxime saxi: ut etiā iniuria resupinatae auulsæq;
non tamē exeāt. In balearibus uero insulis cauaticæ appellatæ non prorepunt e cauis terræ: neq; hārbā
uiuunt: sed uuæ mō inter se coherent. Est & aliud genus minus uulgare. Adhærent operculo eiusedē te-
stæ se operientes: obrutæ terra semp. Hæ & circa maritimas tantum alpes quōdam effosæ cōepere iam
erui & in ueliterno. Omniū tamē laudatissimæ in astypalea insula. Lacertæ inimicissimum genus cocle-
is. Negantur semestrem uitam excedere. Lacerti arabīæ cubitales. In india uero in nisa monte. xxiiii. in
longitudine pedum: colore fului aut punicei aut cerulei.

De canibus.

CA. XL.

Xiis quoq; animalibus quæ nobiscū degūt multa sunt cognitu digna. Fidelissimi ante omnia
homini canes atque equi. Et pugnas aduersus latrones canem pro domino accepimus: cōfe-

ctumque plagis a corpore non recessisse: uolucres & feras abigentem. Ab alio in epiro agnitum in conuentu percussorem domini laniatu & latratu adactum: ut cogeretur fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reducere proeliantes contra resistentes. Propter bella colophonii: itemque castabales cohortes canum habuere. Ea primæ dimicabant in acie nunq̄ detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia: nec stipendiorum indiga. Canes defendere cimbro cæsis dominis eorum plaustris impositis. Canis lasone Lycio interfecto cibum capere noluit inediaque consumptus est. Is cui uero nomē hyrcani reddidit. Durides accenso regis: Lylimachi rogo iniecit se flammæ. Similiterq̄ Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyrāni canē Philistus. Memorat & Nicomedis bithyniæ regis uxore eius Confyngē laceratā ppter lasciuiorē cum marito iocū. Apud nos Volcatium nobilē qui Cefeliū ius ciuile docuit asturcone e suburbano redeuntē cū aduersperauisset canis a crassatore defendit. Itē Celiū senatorem agrū placentiæ ab armatis oppressum. Nec prius ille uulneratus est q̄ cane interēpto. Sed super oīa in nostro æuo actis populi ro. testatū Appio Iunio & P. Silio cōs. cū aduerteretur ex causa Neronis Grammatici filii. in. T. Sabinū & seruitia eius: unius ex iis canem nec a carcere abigi potuisse: nec a corpore recessisse: abiecto in gradibus gemoniis mœstos edentem ululatus magna populi ro. corona circumstante: ex qua cū quidā ei cibū obiecisset: ad os defuncti tulisse. Innatauit idem in tyberim cadauere abiecto sustentare conatus: effusa multitudine ad spectandam aiālis fidē. Soli dominum nouere. Et ignotū quoq̄ si repente ueniat intelligunt. Soli noiā suā: soli uocem domesticam agnoscunt. Itinera quīs longa meminere. Nec ulli præter hoīem memoria maior. Impetus eorū & seuitia mitigat ab hoīe confidente humi. Plurimi alia in his quotidie uita inuenit. Sed in uenatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur uestigia atq̄ persequit. Comitantē ad ferā inquisitorē loro retrahens: quis aquā transiliens se occultasset: quā significans demonstratio est cauda primū: deinde rostro. Ergo etiā senecta fessos cæcosq̄ ac debiles sinu ferunt: uentos & odorē captantes: pudentesq̄ rostro cubilia. E tigribus eos indi uolunt concipi. Et ob id in siluis coitus tempore alligant foeminas. Primo & secundo foetu nimis feroces putant gigni: tertio demū educant. Hoc idē e lupis galli: quoq̄ greges suum quisq̄ ductorē e canibus & ducē habent. Illum in uenatu comitantē: illi parent. Nāq̄ inter se exercent etiā magisteria. Certū est iuxta nilum amnē currentē lambere: ne crocodilorum auuiditati occasionē præbeāt. Indiā petenti Alexandro magno rex albania dono dederat inusitatae magnitudinis unum cuius specie delectatus iussit urfos mox apros & deinde damas emitti contemptu imobili iacente. Ea q̄ segnicie tanti corporis offensu iperator generosi spiritus eum interim iussit. Nunciauit hoc fama regi. Itaque alteq̄ mittens addidit mandata: ne in paruis experiri uellet: sed in leone elehantone. Duos sibi fuisse. Hoc interempto præterea nullum fore. Nec distulit Alexander: leonemq̄ fractū protinus uidit. Postea elephantū iussit induci haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus qppe p totum corpus uillis ingenti primū latratu itonuit. Mox in ceruicem assultans cōtraq̄ beluam exurgēs hinc & illinc artifice dimicatione: qua maxime opus esset infestans atq̄ euitans: donec assidua rotatū uertigine afflixit: ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iuxta ad pariēdum annua ætas. Gerunt in utero sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte: eo tardiorē uisum accipiūt. Nō tamē unq̄ ultra uicesimū primū diem: nec ante septimū. Quidā tradūt si unus gignat nono die cernere: se gemini decimo. Idemq̄ i singulos adici totidemq̄ esse tarditatis ad lucē dies. Et ab ea quæ foemina sit ex primipara genita citius cerni. Optimus in foetu qui nouissimus cernere incipit: aut quem primum fert in cubile foeta. Rabies canum syrio ardente homini pestifera ut diximus: ita mortis letalis aquæ metus. Qua ppter obuiā itur p. xxx. eos dies gallinaceo maxime fimo mixto canum cibis: aut si præuenerit morbus ueratro.

Ad canis rabidi morsum.

CA. XLI.

D morsum uero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum. Radix siluestris rosæ quæ cynorhoda appellatur Columella auctor est si quadragesimo die q̄ sit natus castres morsu cauda: sumusq̄ eius articulus auferatur: sequenti neruo exēpto: nec caudā crescere: nec canes rabidos fieri. Canē locutum in prodigiis quod eqdē annotauerim accepimus: & serpentē latrasse cum pulsus est regno Tarquinus.

De natura equorum.

CA. XLII.

Idem Alexandro & equi magna raritas cōtingit. Bucephalus^{um} uocatur: siue ab aspectu toruo: siue ab insigni taurini capitis armo ipressi. Sexdecim talētis ferūt ex Philonico pharfali grege emptū etiam tū puero capto eius decore. Nemine hic aliū q̄ Alexandrū regio instratus ornatū recepit in sedem: alios possim reiiciens. Idem in præliis memoratæ cuiusdā phibetur operæ. Thebag oppugnatione uulneratus in aliū transire Alexandrū nō passus. Multa præterea eiusdem modi. Propter quæ rex defuncto ei duxit exequias. Urbem tumulo circumdedit nomine eius. Nec Cæsar dictatoris: quemq̄ aliū recepisse dorso equus tradit: idēq̄ hoīs similes pedes priores habuisse. Hac effigie locutus ante Veneris genitricis ædem. Fecit & Diuus Augustus equo tumultum. De quo Germanici Cæsaris carmē est. Agrigēti cōplurium equorū tumuli pyramydes habēt. Equū adamatū a Semiramide usq̄ ad coitum Iuba auctor est. Scythæ quidē equitatus & equorum gloria strepunt. Occiso denique ipso rū regulo ex prouocatione dimicante hostem cum uictor ad spoliandum uenisset ab equo eius ictibus morsuq̄ cōfectum. Alium detracto oculo operimēto & cognito cū matre coitu petisse prærupta atq̄ exanimatum. Equā eadē ex cā in reatino agro laceratūq̄ pariter aurigam inuenimus. Nāq̄ & cognationum intellectus in iis est: itaq̄ in grege prioris anni sorore libentius etiam q̄ matre equa comitatur. Docilitas tanta est ut uniuersus sybaritani exercitus equitatus ad symphonie cantū saltatione quadā mo-

sonat erat

Sexdecim, gell. i. v. cap. 2.
si sit i eius codice mēdi.

OCTAVVS

ueri solitus inueniat. Iidem præfagiunt pugna & amissos lugent dominos: lachrymasq; interdū desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus eius in edia uitā finiunt. Philarchus refert Centaetrium e galatis in proelio occiso Antiocho potitum equo eius cōscendisse ouārem. At illū indignatione accensum domitis frenis ne regi posset præcipite in abrupta isse: exanimatumq; una. Philistus a Dionysio relictum in cœno hærentē ut sese euellisset: secutū uestigia domini examine apū iubæ inhærente. Eoq; ostēto tyrānidem a Dionysio occupatam. Ingenia eorū inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur. Difficiles conatus corpore ipso: nixuq; inuitantium. Iam tæla humi collecta eq̃ti porrigunt. Nam in cyrco ad currus iuncti nō dubie intellectū abhortationis & gloriæ fatent. Claudii Cæsaris seculariū ludorū cyrcēsis excussio in carceribus auriga albatī equi palmā occupauere: primatū optinuerunt: opposita effundentes oīa: quæ cōtra æmulos debuissent peritissimo auriga insistere facientes. Cū puderet hoīum artes ab equis uinci: pacto legitimo cursu ad metā steterunt. Maius auguriū circa prisca plebeis cyrcēsis excussio auriga: ita ut si staret in capitolū currisset equos: sedēq; ter lustrasse. Maximū uero eodē peruenisse a ueis cū palma & corona effuso Ratumena: qui ibi uicerat. Vnde postea nomen portæ est. Sarmatæ lōginq; itinera acturi in edia pridie præparāt eos exigū tantum potum impartientes: atq; ita per centena milia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidem quinquagenis. Fœmine minore spatio. Eadem quinquennio finem crescendi capiunt. Mares anno addito. Forma equorum quales maxime legi oporteat. Pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: & fere inter omnes constare uideo. Diuersa autē cyrco ratio quaeritur. Itaq; cum bimi in alio subigantur imperio: non ante quinquēnes ibi certamen accipiunt. Partum in eo genere undenis mēsis ferunt: duodecimo gignunt. Coitus uerno equinoctio bimo utrinq; uulgaris. Sed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres. Vt pote cum a cyrco post uicesimum annum mittantur ad sobolē reparandam. Et ad quadraginta durasse tradunt: aditum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis aīalium minor fertilitas. Qua de causa per interualla admissure dantur: nec tamen quindecim initus eiusdem anni ualet tollerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimū. Vixisse equū septuagintaquinque annis proditur. In hoc genere grauida stans parit: præterq; cæteras foetum diligit. Et sane equis amoris innasci ueneficium hippomones appellatum in fronte: caricæ magnitudine: colore nigro. Quod statim edito partu deuorat foeta: aut partum ad ubera non admittit si quis præreptum habeat. Olfatu in rabiē id genus agitur. Amissa parente in grege armenti reliquæ foetæ educant orbem. Terram attingere ore triduo proximo q̃ sit genitus negat posse. Quo quis acrior: in bibēdo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis uti malunt: quoniam urinam cursu non impedito reddant. Constant in lusitania circa ulyxipponem oppidum & tagum annem equas fauonio flante obuertas animalem concipere spiritum: idq; partum fieri. & gigni pernicissimum ita: sed triennium uitæ non excedere. In eadem hispania galleca gena & asturia est eq̃ni generis. Hi sūt quos theldones uocamus. Minori forma appellatos asturcones gignunt. Quibus nō uulgaris in cursu gradus: sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio. Vnde equis tollutim carpere in cursus traditur arte. Equo fere qui homini morbi præterq; uesicæ conuersio: sicut omnibus in genere ueterino.

De asinis.

CA. XLIII.

a Sinum quadringentis nummis emptum. Q. Asio senatori auctor est. M. Varro: haud scio an oīum præcio aīalium uicō: opera sine dubio geruli mirifica arando quoq;. Sed mularū maxime p generatione patria etiā spectatur in iis arcadibus in achaia. In italia reatinis. Ipsum aīal frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in ponto: ne in equinoctio uerno ut cætera pauca admittitur: sed solstitio. Mares in remissione operis deteriores. Partus. xxx. mēse ocissimus: sed a trimatu legitimus. Totidem quot equæ & eisdem mensibus & simili modo. Sed incontines uterus urinam genitalē reddit: ni cogatur in cursum uerberibus a coitu. Raro geminos parit. Paritura lucem fugit: & tenebras quaerit: ne cōspiciatur ab homine. Gignit tota uita: quæ est ei ad. xxx. annum. Partus caritas summa: sed aquarum tedium magis. Per ignes ad foetus tendunt. Eæ item si riuus minimus inter sit: horrent ita ut pedes omnia caueant tingere. Nec nisi assuetos potāt fontes: qui sunt in pecuariis. Atq; ita ut sicco tramine ad potum eant. Nec pontes transeant per raritatem plantarum translucentibus fluuiis. Mirumq; dictu sitiunt: & si immutentur aquæ ut bibant: cogendæ exonerandæue sunt. Nec nisi spatiose incubant alias atteruntur. Varia namq; somnio uisa cōcipiunt ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit repulsu durioris mareris claudicantem ilico affert. Quæstus ex iis opima prædia exuperat. Notum est in celtiberia singulas quadragenis milibus numorū emi. At mularum maxime partus aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quāuis enim unicolor toto reliquo corpore: totidē tamē colores quot ibi fuere reddit. Pullos earum epulari Mœcenas instituit: multum eo tēpore prælatos onagris. Post eum interiit auctoritas saporis. Sed asino moriens uiso celerrime id genus deficit.

De mulis.

CA. XLIIII.

e Xasino & equa mulus gignitur mēse. xii. Animal uiribus in labore eximium. Ad tales partus equas neq; quadrimis minores: neq; decēnis maiores legunt: arceriq; utrūq; genus ab altero narrant: nisi infantia eius generis qd̃ ineant lacte hausto. Quapropter subreptis statim pulis in tenebris equarum uberi asinarum equuleos admovent. Gignit autē mula ex equo & asina: sed affrenis & tardatis indomitæ. Læta oīa esse uetulis. Cōceptū ex equo secutus asini coitus abortu perimit. Nō

item ex asino equi. Fœminas a partu optime. vii. die impleri obseruatum est: mares fatigatos melius implere. Quæ non priusq̃ dentes quos pullinos appellant iaciat conceperit: sterilis intelligitur. Et quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares hinulos antiqui uocabant: contraq̃ mulos: quos asini & equæ generarent. Obseruatum e duobus diuersis generibus nata tertii generis fieri: & neutri parentum esse similia. Ea q̃ ipsa quæ ita nata sunt non gignere in omni aialium genere: idcirco mulas nō parere. Est in annalibus nostris peperisse sæpe: uerum prodigii loco habitum. Theophrastus uulgo parere in cappadocia tradit. Sed eē id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebrior potu. In plurium græcorum est monumentis cum equa muli coitu natum quem uocauerūt hinum idest paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ ueloces in cursu: duricia eximia pedum: uerū rugoso corpore: in domito animo: sed generoso. Onagro ex asina genitus omnes antecellit. Onagri in phrygia & lycaonia præcipui. Pullis eorum ceu præstantibus sapore africa gloriatur: quos lalisiones appellant. Mulum. lxxx. annis uixisse atheniensium monumētis apparet. Eo gauisi cum templum in arce facerent: quod derelictus senecta cadentia iumenta comitatu nifug exhortaret decretum fecere: quo caueretur ne frumentarii negociatores ab incerniculis eum arcerent.

De bubus.

CA. XLV.

b Vbus indicis camelorum altitudo traditur: cornua in latitudinem q̃ttuor pedū. In nostro orbe epiroticis laus magna a Pyrrhi (ut ferunt) iā inde regis cura. Id consecutus est non ante quadrimatum ad partus uocandos. Prægrandes itaq̃ fuere: hodieq̃ reliquæ stirpium durant. At nunc aniculæ ad fœcunditatem poscuntur. Tolerantius tamē bimæ. Tauri generationem quadrim implent. & singulis denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum ad dexteram partem habeant tauri: generatos mares esse: si in leuam fœminas. Cœceptio uno initu peragitur: quod si forte pererrauit. xx. post die marem fœmina repetit. Pariunt mense. x. quicquid ante genitum inutile est. Sunt auctores ipsa complente. x. mense duos parere: nunc raro geminos. Coitus a delphini exortu ad pridie nonas ianuarii diebus. xxx. aliquibus & autumnis: gentibus quidem quæ lacte uiuunt ita fœtus dispensantibus: ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius q̃ bis die ineunt. Boues animalium soli & retro ambulantes pascuntur. Apud garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis. xv. annis longissima. Maribus. xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere: & si quis incisa cute spiritum in uiscera harundine adigat. Non degeneres existimari etiam minus laudato aspectu: plurimum lactis alpinis: quibus minimum corporis plurimum laboris capite non ceruice iunctis. Syriacis nō sunt palearia: sed gibber in dorso. Carici quoq̃ in parte Asiæ fœdi uisu tubere super armos a ceruicibus emittente: laxatis cornibus excellentes in opere narrantur. Cæteri nigri coloris candidiue ad laborem damnantur. Tauris minora q̃ bubus cornua tenuioraque. Domitura bouum in trimatu: postea sera: ante præmatura. Optime cum domito iuuenus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturæ habemus. Hoc animal tātæ apud priores curæ: ut sit inter exempla damnatus a populo Romano die dicta: qui cō cubino procaci rure omasum edisse se neganti occiderit bouem: actusque in exilium tanquā colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas torua fronte: auribus setosis: cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat: ira gliscente alteros replicans: spargensque in altum harenam: & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes: & ideo se demonstratos rotari cornibus cadentes excipi: iterumque resurgere: modo iacentes ex humo tolli: bigarumque etiam curru citato uelut aurigas insistere. Thessalorum gentis inuētum est equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primus id spectaculum dedit romæ Cæsar dicta tor. Hinc uictimæ optimæ & lautissima deorum placatio. Huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consumatæ ut cæteris mensuræ crescit uni donec ad uestigia ima perueniat. Quam ob rem uictimarum probatio in uitulo ut articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum uitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare: sicut nec claudicantem: nec aliena hostia deos placari: nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis prisorum bouem locutum. Quo nuntiato senatum sub diuo haberi solitum.

De api boue.

CA. XLVI.

b Os in ægypto etiam numinis uice colitur. Apim uocāt. Insigne ei in dextro latere candicans macula cornibus lunæ crescere incipientis. Nodus sub lingua: quem cantarum appellant. Non est fas eum certos uitæ excedere annos: merusumque in sacerdotum fonte enecant quæsituri luctu alium: quem substituant: donec inueniant moerent. Derasis etiam capitibus: nec tamen usque diu quæritur. Inuētus deducitur a sacerdotibus memphim. Sunt delubra ei gemina: quæ uocant thalamos auguria populorum. Alterum intrasse lætum est: in altero dira portendit. Responsa priuatis dat: e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est haud multo post extincti. Cætero secretius cum se prorupit in cœtus incedit: summo strepitu liætorum: grexque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere uidetur: & adorari uelle. Hi greges repente lymphati futura præcunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur suis & ipsa insignibus quāq̃ aliis: semperque eodem die & inueniri eam extinguique tradunt. Memphi est locus in nilo: quæ a figura uocāt phialam. Omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes diebus quos habent natales opus apis. Septem hi sunt. Mirumque neminem per eos a crocodilis attingi. Octauo post horam diei. vii. redire beluæ feritatem.

OCTAVVS

De natura pecudum & pecorum.

CA. XLVII.

m Agna & pecori gratia uel in placamentis deorum: uel in usu uellerum. Vt boues sumptum hominem excolūt: ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad nouenos annos: quibusdam & ad .x. primiparæ minores foetus. Coitus omnibus ad arcturi occasum idest a tertio idus maias ad aquilæ occasum idest .xiii. Kalen. augusti. Gerunt partum diebus .cl. postea concepti inualidi Cordos uocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt uernis: quoniam magis inter sit ante solstitium quam ante brumam firmos esse: solumque hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire: senectam ouium consecretari: & ipse senecta melior: illis quoque utilior. Ferocia eius cohibetur cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste pligato foeminas generat: leuo mares. Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas ut coetu iuuent. Aquilonis flatu mares concipi dicunt: austri foeminas. Atque in eo genere arietum maxime spectantur ora. Quia cuius coloris sub lingua habuere uenas eius: & lanitium est in foetu: uariumque si plures fuere: & mutatio aquarum potiusque uariat. Ouium summa genera duo testum & colonicum. Illud mollius. hoc in pascuo elegantius. Quippe cum testum rubis uescatur. Operimenta eis ex arabicis præcipua. Lana autem laudatissima apula: & quæ in italia græci pecoris appellatur: alibi italica. Tertium locum milesiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo: nec nisi penulis celebres. Circa tarentum canusiumque summam nobilitatem habet. In asia uero eodem genere laodiceæ. Alba circupadanis nulla præfertur: nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit ulla. Oues non ubique tondentur. Durat quibusdam in locis mos uellendi. Colorum plura genera. Quippe cum desint etiam nomina eis: quas natiuas appellant aliquot modis.

De generibus lanarum & uestium.

CA. XLVIII.

h Hispania nigri uelleris præcipuas habet: pollentia iuxta alpes: canusia rutili: quas erythras uocant. Item betica ut canusium. Fuluas tarentum ac pulliginis sue: & succidis omnibus usus medicatus. Hystriæ liburniæque pilo prior quam lanæ pexis aliena uestibus: & quæ sola ars scutulato textu commendat. In lusitania similis circa piscinas prouinciæ narbonensis. Similis & in ægypto ex qua uetis detrita usu tingitur: rursusque æuo durat. Est & hirtæ filo crasso in tapetis antiquissima gratia. Iam certe præscos iis usos Homerus auctor est. Aliter hæc galli tingunt: aliter parthorum gentes. Lanæ & per se coactæ uestem faciunt: & si addatur acetum etiam ferro resistunt: immo uero etiam ignibus. Nouissimo sui purgamento quippe ahenis coquentium extractæ indumentis usu ueniunt galliarum (ut arbitror) inuentum. Certe gallicis hodie nominibus discernuntur: nec facile dixerim qua id ætate coeperit. Antiquis enim torus & stramento erat: qualiter nunc etiam in castris gausape. Patris mei memoria coepere amphiala nostra: sicut uillofa & etiam uentralia. Nam tunica lati clauis in modum gausape texti nunc primum incipit. Lanarum nigra nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus. In cōchyliis marinis aut herbarum natura: lanam colo & fuso Tanaquilis quæ eadem Caia Cecilia uocata est: in templo. M. Anci durasse prodente se auctor est. M. Varro: factamque ab ea togam regiam unguatam in æde fortunæ: qua Seruius Tullius fuerat usus. Inde factum ut nubentes uirgines comitaretur colus compta & fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam: qua simul cum toga pura tyrones induunt nouæque nuptæ. Ungulata uestis primo lautissimis fuit: inde suriculata defluxit. Togas raras phrygianasque Diui Augusti nouissimis temporibus coepisse scribit Fenestella. Crebræ papaueratæ antiquiorē habent originem. Iam sub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud etruscos originem inuenere. Traubeis usos accipio reges. Pictas uestes iam apud Homerum fuisse: unde triumpheles natæ. Acui facere idæi phryges inuenerunt: ideoque phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem asia inuenit Attalus rex: unde nomen attalicis. Colores diuersos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit: & nomen imposuit. Plurimis uero licis texere quæ polymita appellant: alexandria instituit. Scutulis diuidere gallia. Metellus Scipioni triclinaria babylonica sestertium octingentis milibus uenisse iam tunc posuit in capitalibus criminibus: quæ Neroni principi quadringentis milibus sestertium nuper steteret. Serui Tullii prætextæ quibus signum fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat durauere ad Seiani exitum. Mirumque fuit nec defluxisse eas: nec teredonum iniurias sensisse annis .d. lx. Vidimus iam & bidentium uellera purpura: cocco: conchylio sexquipedalibus libris infecta: uelut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis generositatis ostenditur breuitate crurum uentris uestitu: quibus nudus esset apicas uocabant dānabātque. Syriæ cubitales ouium caudæ: plurimumque in ea parte lanici. Castrari agnos nisi quinquemestres præmaturum existimant.

De musimonio.

CA. XLIX.

e St & in hispania & maxime corsica non maxime absimile pecori genus musimonum caprino uillo quam pecoris uelleri propius. Quorum e genere & ouibus natos præsci umbros uocauerunt. Infirmissimum pecori caput. Quāobrem auersum a sole pasci cogendum. Quā stultissima animalium lanata. Qua timere ingredi unum cornu rapto sequuntur. Vita longissima annis .x. in æthiopia. xiii. Capris eodem loco. xi. In reliquo orbe plurimum octo. Verumque genus intra quartum coitum impletur.

De capris & generatione earum.

CA. L.

c Apræ pariunt & quaternos: sed raro admodum. Ferunt quinquemestres ut oues. Capræ pinguedine sterilesunt. Trimæ minus utiliter generant & in senecta: nec ultra quadriennium. Incipiunt vii. mense & adhuc lactantes. Mutilum in utroque sexu utilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior: ac deinde concipiunt nouembri mense: ut martio pariant turgescētibus uirgultis. Aliqua

do aniculæ: semp bimæ: in trimatu inutiles pariūt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos capra suffolos iunci puncto sanguine exonerat. Caper rubri. Solertiam eius animalis Mutianus uisam sibi prodidit in ponte prærenui duabus obuiis e diuerso cum circumactum angustia non caperent: nec reciprocationem lōgitudō in exilitate, cæca torrente rapido minaciter subterfluente alterā decubuisse: atq; ita alteram proculcate supergressam. Mares q̄ maxime simos longis auriculis infractisq; armis q̄ uilis simos probant. Fœminarum generositas insigne lacinia corpibus & ceruice binæ dependentes. Nō omnibus cornua: sed quibus sunt: in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas spirare nō naribus: nec unq̄ febri carere Archelaus auctor est. Ideoq; fortassis q̄ anima his q̄ ouibus ardentior: calidioresq; concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere q̄ interdiu. Et ideo caprinum iecur si uestatur: restituit uestpertinam acie his: quos myctilopas uocant. In cilicia circaq; syrias uillo tonsili uestiuntur. Capras in occasum declui sole in pascuis negāt cōtueri inter sese: sed auersas iacere. Reliquis autem horis inter se aduersas & cognitiores. Dependet omnium mēto uillus: quem aruncum uocant. Hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat: cæteræ stupentes spectant. Id etiam eēnre cum quādam hærbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Oliuā lambendo quo sterilem faciunt. Ea q; ex causa Mineruæ immolatur.

De suis & natura earum.

CA. LI.

Villi pecoris admissura a fauonio ad æquinoctium uernum ætatis. viii. mense. Quibusdam in locis etiam a. iii. usq; ad. vii. annum. Partus bis in anno. Tempus utero. iii. mensium. Numerus fœcunditatis ad uicenos. Sed educare tam multos nequeunt. Diebus. x. circa brumam statim dentes nasci Nigidius tradit. Implentur uno coitu: qui & geminatus propter facilitatē abortiendi remedium ne prima subactione: neq; ante flacidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Fœminæ senectute fesse cubantes coeunt. Comesse fœtus his non est p̄digiū. Suis fœtus sacrificio die. v. purus est. Pecoris die. vii. Bubus. xxx. Corūcanius ruminalis hostias donec bidentes fierent puras negauit. Suem oculo amisso putant cito extinguī: aliqñ uita ad. xv. annos: quibusdā uicenos. Verum efferantur: & alias obnoxii genus morbis anginae maxime & strumæ. Index suis iualidæ cruor in radice setæ dorso euulsæ: caput obliquū in incessu. Penuriam lactis p̄pingues sentiūt: & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto uolutatio generi grata. In torta cauda. Id etiam notatum facilius iacere in dextera q̄ leuam detorram. Pinguescunt. lx. diebus: sed magis tridui inedia ante saginationē orsa. Animalium hoc maxime brutum: aīamq; ei p̄ sale datā non illepide existimabat. Cōpertū agnita uoce suarii furto abactos merso nauigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe foz nūdinarium domosq; petere discunt: & fieri sapiunt uestigia palude cōfundere: urina fugā leuare. Castratur fœminæ sic quoq; uti camelis post bidui inediam suspensæ pernis prioribus uulua recisa celerius. Ita pinguescunt. Et adhibetur ars iecori fœminæ: sicut anserum. inuentum. M. Apicii fico carica saginatis a facietate necatis repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganæ: quinquaginta ppe sapes cū cæris singuli. Hinc censoriaq; legum paginæ: interdictaq; cœnis abdomina: glandia: tecticuli: uulua: sincipita uerri: na: ut iam publici minorum poetæ cœna postq; seruitutē exuerat: nulla memores sine abdomine: etiā uocabulo fumini ab eo imposito. Placere autem & fieri uesticæ. Catonis cœsoris orōnes caprinum exprobrant callum. in tres tamen partes diuiso apro media ponebant lumbos aprunos appellata. Solidū aprū romanorū primus in epulis apposuit. P. Seruilius Rullus pater eius Rulli: qui Ciceronis in cōsulatu legē agrariam pmulgauit. Tā p̄pinqua origo nūc quotidianæ rei est. Et hoc annales notarūt horū. sed emendationē morum: qbus notata quidē esset cœna. sed in principio bini terniq; pariter mādēbant apri.

De uiuariis bestiarum.

CA. LII.

Iuaria eorum cæterorumq; siluestrium primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus q̄ in tarquinensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores desuere. L. Lucullus & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant indurantes attritu arborum costas: lutoq; se tergorates. Fœminæ in partu asperiores: & fere similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus non nisi anniculis generatio. In india cubitales dentium flexus gemini ex rostro. Totidem a fronte ceu uituli cornua exeunt. Pilus æreo similis agrestibus: cæteris niger. At in arabia suillum genus non uiuit in ullo genere.

De semiferis animalibus.

CA. LIII.

Eque facilis mixtura cum fero: qualiter natos antiqui hybridæ sues uocabāt semiferos: ad homines quoq; ut in Caium Antonium Ciceronis in consulatu collegam appellatione translata non in suis tantum: sed in omnibus quoq; aīalium cuiuscunq; generis ullum est placidum. Eiusdē inuenit & ferū: utpote cum hoīum etiā siluestriū tot genera prædicta sint. Capræ tamē in plurimas similitudines transfiguratur. Sūt capræ: sunt rupicapræ: sunt ibices pernicitatis mirandæ: q̄q̄ onerato capite uastis cornibus gladiatorum uaginis: hæc se librant ut tormēto aliquo rotati in petris potissimum e monte aliquo in alium transilire cupientes: atq; recursum pernici quo libuerit exultant. Sūt & ori ges solia quibusdam dicti contrario pilo uestiti: & ad caput uerso. Sunt & damæ: & pigardi: & sterplices: rotes multaq; alia haud dissimilia. Sed illa alpes: hæc transmarini situs mittunt.

De simiis.

CA. LIII.

Imiarū quoq; genera hoīs figuræ p̄xima caudis inter se distinguunt. Mira solertia uisco iungunt laqueos: calceariq; imitatione uenātium tradunt. Mutianus & latrūculis lusisse fictis cæra: nū

OCTAVVS

ces visu distinguere. Cornelius luna caua tristes esse: quibus in eo genere cauda sit. Noua exultationem adoriri. Namq; defectum syderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Gestant catulos quos māluefactæ intra domos peperere: omnibus demōstrant: tractariq; gaudet: tractatu gratulationem intelligētes. Itaq; magna ex parte complectēdo necant. Efferatior cynocephalis natura: sicut mitissima satyris. Callitriches toto pene aspectu differunt. Barba est in facie: caudate diffusa priori parte. Hoc animal negatur uiuere in alio nisi in æthiopæ quo gignitur cælo.

De leporibus.

CA. LV.

Eporum plura sunt genera: in alpihus cādidi: quibus hybernis mēsis pro cibatu niuem credunt esse. Certe liquecente ea rutilescunt annis omnibus. Et est aliquod animal intolerādi rigoris alumnus leporum generis. Sunt & quos hispania cuniculos appellat fœcūditatis innumeratæ: famemq; balearibus insulis populatis mēsis afferens. Fœtus uētre exactos, uel uberibus ablatis non repurgatis interreneis gratissimo in cibatu habent: laurices uocant. Certum est balearicos aduersus prouentum eorum auxilium militare a Diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum eorum uiueris gratia est. Iniiciunt eas in specus: qui sunt multiformes in terris: unde & nomen animali atq; ita eiectos superne capiunt. Archelaus auctor est quot sint corporis cauernæ ad extremēta lepori totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utraq; uim singulis inesse: ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omniū prædæ nascens, solus præter dasipodem superfoerat. aliud educas: aliud in utero pilis uestitum: aliud implume: aliud inchoatæ gerens partem. Necnon & uestes leporino pilo facere tentatum est, tactu nō perinde molli ut in cute: propter breuitatem pili labili.

De damis.

CA. LVI.

Amæ mansuescunt raro: cum feræ iure dici nō possint. Complura namq; sunt: nec placida nec fera: sed mediæ inter utraq; naturæ: ut in uolucris hirundines: apes in campo in mari delphini. Quo in genere multi & hos incolas domus imposuere.

De muribus & gliribus.

CA. LVII.

Vres haud spernendum in ostētis etiam publicis aīal. Arrosi lauini clypeis argenteis marsicū portēdere bellum. Carboni imperatori apud clausium fasciis quibus in calciatu utebatur exitium. Plura eorū genera in cyrenaica regione: alii lata fronte: alii acuta: alii herinaceorum genere pungētibus pilis. Theophrastus auctor est in gyaro insula cum incolas fugassent: ferrū quoq; rosisse. Cōstat id quod iacturam quidā & ad chalybas fecere in ferrariis officinis. Aurariis qdem in metallis ob hoc aluos eorum excidi: semperq; id furtū deprehēdi: tātam esse dulcedinem furandi. Venisse murē, cœnum mis casilinum obsidente Hānibale: eūq; quendiderat fame interisse: emptorem uixisse annales tradūt. Cum cādidi prouenere: lætum faciunt ostētum. Nam soricum occentu dirimi auspicia annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme cōdi auctor est Nigidius: sicut glires: quos censoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in consulatu non alio modo cœnis ademere q̄ cōchylia: aut ex alio orbe cōuectas aues. Semiferum & ipsum animal: cui uiuaria in doliis idem qui apris instituit. Qua in re notatum non congregari nisi populares eiusdem siluæ: & si misceantur alienigenæ: nisi amne uel monte discreti interire dimicando. Genitores suos festos senecta alunt insigni pietate senium finitur hyberna quiete. Conditū enim & hi cubant: rursus æstate iuuenescunt: simili & mustellis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint.

CA. LVIII.

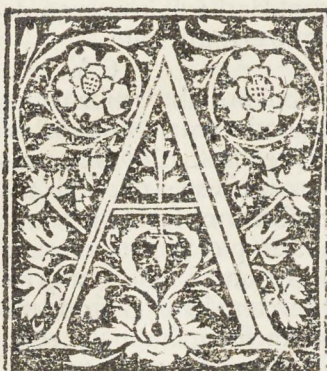
Id mirum rerum naturam non solum alia aliis dedisse terris animalia: sed in eodem quoq; situ quædam aliquibus locis negasse. In mesia silua italiæ non nisi in parte reperiuntur hi glires. In licia dorcades non transeunt montes syris uicinos. Onagri montem qui cappadociam a lycia diuidit. In helleponto in alienos fines non commeant cerui: & circa arginussiam elatum montem non excedunt auribus etiam in monte fissis. In pordosolene insula uiciniam mustellæ non trāseunt. In bæotia lebadia illatæ solum ipsum fugiunt: quæ iuxta in orchomeno tota subruunt arua talpæ: quarū e pellibus cubicularia uidimus stragula. Adeo ne religio quidem a portentis sum mouet delitias. In ithaca lepores illati moriuntur extremis quidem in littoribus. in ebuso cuniculi non sunt: scatent in hispania balearibusq; Cyrenis mutæ fuere ranæ: illatis e cōtinente uocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiam nunc in seripho insula. Eadem alio translata canunt. Quod accidere & in lacu thessaliæ sciendo tradunt in italia muribus araneis uenenatus est morsus. Eosdē ulterior apennina regio non habet. Iidē ubicunq; sint orbitam si transire moriuntur: in olympo macedoniæ monte non sunt lupi. Nec increta insula: ibi quidem non uulpes ursiue aut omnino ullum maleficum aīal præter phalāgium: Aranei id genus de quo dicemus suo loco. Mirabilius in eadem insula ceruos præterq; in cidoneatarum regionem non esse, item apros & attagenas: herinaceos. in africa autem nec apros nec ceruos nec capreas nec urfos.

Quæ aduenis noceant.

CA. LIX.

Am quædam animalia innoxia indigenis aduenas interimunt sicut serpentes. Parcut in myrinthe quos terra nasci proditur. item in syria angues circa euphrates maxime ripas dormientes syros non attingunt. Aut etiam si calcati momordere non sentiunt maleficia: alios cuiusq; gentis infesti auide & cum cruciatu exanimantes. Quamobrem & syri non necant eos. Contra in aletorio cariæ monte Aristoteles tradit a scorpionibus hospites non lædi: indigenas interim. Sed reliquorū quoq; animalium & præterea terrestrium dicemus genera.

NIMALIVM QVAE TERRESTIA APPELLAVIMVS HOMI-
num quadam consortione degentia indicata natura est. Ex reliquis mini-
mas esse uolucres conuenit. Quamobrem prius æquorum amnium sta-
gnorumque dicentur.

Quæ in mari maxima animalia.

CA. II.

Vnt autem compluria in his maiora etiam terrestribus. Causa
euidens humoris luxuria alia fors alitum. Quibus uita penden-
tibus. in mari autem tam late supino molliq; ac fertili accremen-
to accipiente causas genitales sublimi semperq; pariente natura pleraque
etiam monstrifica reperiuntur perplexis & in semet aliter atq; aliter nunc
flatu nunc fluctu cōuolutis seminibus atq; p̄cipiis. Vt uera fiat uulgi op̄i-
nio qcqd nascat in parte naturæ ulla & in mari eē: p̄terq; multa quæ nusq;
alibi regē quidē non solū aialium simulacra inesse licet itelligere intuenti-

bus uuam: gladium ferras. Cucumim uero & in colore & in odore similē. Quo minus miremur equo-
rum capita in tam paruis eminere cocleis.

De indici maris beluis.

CA. III.

Lurima autē & maxima in indico mari animalia: e quibus balenæ quaternū iugerum: pristis
ducentum cubitoꝝ. Quippe ubi locustæ quaterna cubita impleant. Anguillæ quoq; in gange-
amne tricenos pedes. Sed in mari beluæ circa solstitia maxime uisuntur. Tunc illic ruunt tur-
bines: tūc imbres: tūc deiectæ mōtium iugis pcellæ ab imo uestunt maria: pulsataq; ex p̄fundo beluas
cum fluctibus uoluunt: & alias tanta tynnorum multitudine: ut magni Alexandri classis haud alio mō
q̄ hostium acie obuia contrarium agmen aduersa fronte direxerit. Aliter sparsis nō erat euadere: qui nō
uoce: non sonitu: nō ictu: sed fragore terrentur: nec nisi ruina turbant. Cadara appellatur rubri maris pe-
ninsula. Huius obiectu uastus efficitur sinus. xii. dierum & noctiū remigio enauigatus Ptolomæo regi:
quādo nullius auræ recipit afflatū. Huius loci gete p̄cipua ad immobilē magnitudinē beluæ adolefcūt.
Gedrosi qui arbm amnē accolunt Alexandri magni classium p̄fecto prodidere in domibus fores maxil-
lis beluag; facere: ossibus testa cōtignare. Ex qbus multa quadragenū cubitoꝝ lōgitudinis repe-
ta. Exe-
unt & pecori similes beluæ ibi in terram: pastaq; radices fruticum remeāt: & quædam equoꝝ: asinoꝝ:
tauroꝝ capitibus: quæ depascuntur sata. Maximū animal in indico mari pristis & balena est.

Quæ in quoq; oceano maxima.

CA. IIII.

In gallico oceano physter ingentis columnæ modo se attollēs: altiorq; nauium uelis diluuiē
quandam eructans. In gaditano oceano arbor in tantum uastis dispensa ramis: ut ex ea cau-
sa fretum nunq; intrasse credatur. Apparent & rotæ appellatae a similitudine quaternis distin-
ctæ radiis modiolos earum oculis duobus utrinq; claudentibus.

De tritonum & uereidum & elephantoz maritimorū figuris.

CA. V.

Iberio principi nunciauit olisiponēsiū legatio ob id missa uisum auditūq; in quodam specu
concha canentem Tritonē qua noscī forma. Et Nereidū falsa opinio nō est squamis: modo hi
spido corpore etiā in quo humanā effigiē habēt. Nāq; hæc in eodem spectata littore est. Cuius
moriētis etiam gānitum tristem accolæ audiuerē longe. Et Diuo Augusto legatus galliæ cōplures in lit-
tore apparere exanimis Nereidas scripsit. Auctores habeo in equestri ordine splēdentes uisum ab his in
gaditano oceano marinum hoīem toto corpore absoluta similitudine ascendere nauigia nocturnis tē-
poribus: statimq; degrauari quas insederit partes: & si diutius permaneat etiam mergi. Tiberio principe
contra lugdunensis prouiciæ littus insulag; trecētas amplius beluas reciprocās destituit oceanus miræ
uarietatis & magnitudinis. Nec pauciores in santonum littore. Interq; reliquas elephantos & arietes cā-
dore tātum cornibus assimilatis. Nereidas uero multas. Turanius uero pdidit expulsam beluam in ga-
ditana littora: cuius inter pinnas duas ultimæ caudæ cubita. xvi. fuissent: dentes eiusdē. cxx. Maximi do-
drantium mensura: minimi semipedū. Beluæ cui dicebat expōita fuisse Andromada ossa romæ appor-
tata ex oppido iudææ iope ostendit inter reliqua miracula ædilitate sua. M. Scaurus: lōgitudine pedum
xl. altitudine costarum indicos elephantos excedente Spinæ crassitudine sexquipedali.

De balenis & orcis.

CA. VI.

Alenæ in nostra maria penetrant. In gaditano oceano nō ante brumam conspici eas tradunt.
Cōdi autē æstatis tēporibus in quodā sinu placido & capaci mire gaudētes ibi parere. Hoc sci-
re orcas infestam his beluam. Et cuius imago nulla repræsentatiōe exprimi possit alia: q̄ carnis
immesæ dētibus truculētæ. Irrumpunt ergo in secreta ac uitulos eaz; & foetas uel etiā in annum graui-
das lacerat morsu: incursumq; ceu liburnicaz; rostris fodiunt. Illæ ad flexū immobiles: ad repugnandum
inertes: & pondere suo oneratae. Tūc quidem & utero graues: pariendū p̄cenis inualidæ solū auxilium
nquere in altum pfugere: & se toto defendere oceano. Contra orcas occurrere laborāt: seseq; opponere:
& cautium angustiis trucidare: in uada urgere: saxis illidere. Spectātur eo proelia ceu mari ipso sibi irato

NONVS

nullis in sinu uentis. Fluctibus uero ad anhelitus ictusq; quātos nulli turbines uoluant. Orca & in portu hastiensis uita est oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exaedificante eo portum inuitata naufragiis tergorum euectoz & gallia: satiansq; se per complures dies alueum in uado sulcauerat accumulata fluctibus in tātum: ut circūagi nullo modo posset. Et dum saginam persequit in littus fluctibus propulsa eminente dorso multum super aquas carinæ uice inuersa. Protēdi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectusq; ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum p̄buit: lanceas congerente milite & nauigiis assultantibus: quorum unum mergi uidimus reflatu beluæ oppletum unda. Ora balenæ habēt in frontibus. Ideoq; summa aqua annatantes in sublime nimbos eflant.

An spirent pisces an dormiant.

CA. VII.

Pirant aut cōfessione oīum & paucissima alia in mari: quæ internoz uiscerz pulmonē habent. Quoniā sine eo nullū aīal putatur spirare: nec pisciū brāchias habentes anhelitū reddere: ac per uices recipere existimāt: quoq; hæc opinio est. Nec multa alia genera etiā branchiis carentia. In qua snia fuisse Aristotēle uideo: & multis p̄suasisse doctrinæ indaginibus. Nec me p̄tinus huic opinioni eoz accedere haud dissimulo: quoniā & pulmonū uice aliis possunt alia spirabilia inesse uiscera ita uolēte natura: sicut & pro sanguine multus alius humor. In aquas quidē penetrare hūc uitalē halitum quis miret? qui etiā reddi ab his eū cernat: & in terras tāto quoq; spissiore naturæ partē penetrare argumēto aīalium: quæ semp defossa uiuūt ceu talpæ. Accedit apud me certæ efficaciz ut credā oīa in aquis spirare naturæ suæ sorte: primū sæpe annotata pisciū æstiuo calore quædam anhelatio: & alia trāquillo uelut oscuratio. Ipsoz quoq; qui sunt in aduersa opinione de somno piscium cōfessio. Quis. n. sine respiratione somno locus? Præterea bullātium aquaz sufflatio lunæq; effectu conchaz quoq; corpora augeſcentia: sup omnia est: q; esse auditum & odoratū piscibus nō erit dubiū ex aeris utrūq; materia. Odorē quidē non aliud q̄ infectū aera intelligi posse. Quāobrē de his opinetur ut cuiq; libitū erit. Branchiæ nō sunt balenis nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirāt: quæ ad pulmonē pertinēt. Balenis a frōte: delphinis a dorso: & uituli marini quos uocat phocas spirant & dormiunt in terra. Item testudines de quibus mox plura.

De delphinis.

CA. VIII.

Elocissimū oīum aīalium non solū marinoz delphinus: sed ocior uolucres: acrior tælo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio pene in uentre: nullus piscium celeritatē eius euaderet. Sed affert mōrem pudentia naturæ: q̄a nisi resupini atq; cōuersi nō corripiunt quæ causa præcipue uelocitatem eorum ostendit. Nam cum fame concitati fugiētē in uada ima p̄secuti piscem diutius spiritum cōtinuere: ut arcu emissi ad respirandum emicant. Tanta ui exiliūt: ut plerūq; uela nauium transuolent uento. Agunt uere coniugia: pariunt catulos. x. mense æstiuo tempore. Interdum & binos nutriunt uberius sicut balena. Atq; etiā gestant foetus in infantia infirmos. Quinetiā adultos diu comitātur magna erga partum caritate. Adoleſcunt celeriter. X. annis putātur ad summā magnitudinē peruenire. Viuunt etiā tricenis. Quod cognitū præscissā cauda in experimentū. Abdunt tricenis diebus circa canis ortū: occultanturq; incognito modo. Quod eo magis mirum est: si spirare in aqua nequeūt. Solēt in terram erūpere incerta de causa. Et statim tellure tacta moriūtur: multoq; ocius fistula obturata. Lingua est his contra naturam aquatiliū mobilis: breuis: atq; lata: haud differens suilla. Pro uoce gemitus humano similis: dorsum repandū: rostrum simū. Qua de causa nomē Simonis oēs miro modo agnoscūt: malūtq; ita appellari. Delphinus nō tantū hoīs amicū aīal: uerū & musica arte mulcetur symphoniz cantu: & præcipue hydraulī sono. Hoīem nō pauescit ut alienū. Obuiam nauigiis euenit. Alludit exultans: certat etiā: & quāuis plena præterit uela. Diuo aut Augusto principe lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam pueg ex baiano puteolos in ludū litteraz itātem: cum meridiano immorās appellatum eum Simonis noīe sæpius fragmētis panis quē ob id ferebat allexisset: miro amore dilexit. Pigeret referre: ni res Mœcenatis & Flauiani & Flauii Alſii multorumq; esset litteris mandata. Quocunq; diei tempore inclamatus a puero quīs occultus atq; abditus ex imo aduolabat: p̄stusq; e manu præbebat ascensuro dorsum pinnæ aculeos uelut uagina cōdens: receptumq; puteolos p̄ magnū æquor in ludum ferebat. Simili modo reuehēs pluribus annis donec morbo extincto puero subinde ad cōsuetum locum uentitās tristic & merēti similis ipse quoq; (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. Alius iter hos annos in africo littore hipponis diarrhyti simili modo ex hominū manibus uescēs: ferēs q; se tractādū: & alludēs natātibus: impositosq; portās unguēto perunctus a Flauiano proconsule africæ: & sopitus ut apparuit odoris nouitate fluctuatq; similis exanimi caruit hoīum cōuersatione: ut iniuria fugatus per aliquot mēses: mox reuersus in eodē miraculo fuit. Iniuriæ potestātū inhospitales ad uiscendum uenientū hyponēs in necem eius compulerunt. Ante hæc similia de puero in iaslo urbe memorantur. Cuius amore spectatus lōgo tempore dum abeūtem in littus auide sequitur: in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexāder magnus babylone Neptuni sacerdotio præfecit: amorē illum numinis propitiū fuisse interpretatus. In eadē urbe iaslo Egesidemus scribit & aliū puerum Hermiā noīe similiter maria perequitatem cum repētina procellæ fluctibus exanimatus esset relatū: delphinūq; causam læti fatentem nō reuersum in maria: atq; in sicco expirasse. Hoc idem & naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exēploz. Eadē amphiloχii & tarētini de pueris delphinisq; narrāt. Quæ faciunt ut credat Arionem quoq; citharedicæ artis interficere nautis in mari parantibus ad intercipiendos eius quæstus eblādītum: ut prius caneret cithara: cōgregatū cātū delphinis cum se iecisset in mare: exceptū ab uno tenarum in littus p̄uectū. Est prouinciæ narbonēsis & in nemausiensi agro stagnū laterna appellatū: ubi

LIBER

cū hoīes delphini societate piscātur: innumera uis mugilū statuto tēpore angustis faucibus stagni in mare erūpit obseruata aestus reciprocatione. Qua de causa pratēdi nō queūt retia: quā molē pōderis nullo mō tolerēt: etiā si nō solertia insidietur tempori simili rōne in altum protinus tendūt: quod uicino gurgite efficere. locūq; solum pādendis retibus flabilem effugere festināt. Quod ubi animaduertēte piscantes: cōcurrit aut multitudine tēporis gnara: & magis etiā uoluptatis huius auida: totusq; populus e litore quāto potest clamore cōciēt Simonem ad spectaculi euētum. Celeriter delphini exaudiunt desideria aquilonum flatu uocem prosequēte: austro uero tardius ex aduerso referēte. Sed tunc quoq; improuiso in auxilium aduolāt. Propere apparet acies: quā protinus disponitur in loco: ubi coniecta est pugna. Opponunt sese ab alto: trepidosq; in uada urgent. Tunc piscatores circūdant retia: furcisq; subleuant. At mugilum nihilominus uelocitas transilit. At illos excipiunt delphini: & occidisse ad præsens cōtenti cibos in uictoriam differūt. Operæ proelium feruet: includiq; retibus se fortissime urgētes gaudēt. Aque id ipsum fugam hostium stimulet: inter nauigia & retia natātesue homines ita sensim elabūtur: ut exitus non appareat. Saltu quod est alias blandissimum his nullus conatur euadere. nī sumitātur sibi retia. Egressi protinus ante uallum proeliātur. Ita peracta captura quos interemere diripiūt. Sed enixioris operæ q̄ in unius diei prēmium ut cōscii sibi operiūtur in posterum: nec piscibus tātum: sed interiectu panis ac uino satiātur. Quā de eodem genere piscandi in iassio sinu cōsul Mutianus tradit: hoc differunt: q̄ ultro neq; inclinati præsto sint: partesq; e manibus accipiant: & suum quēq; cubantes cum delphinis forium habeant: quīs noctu & ad faces. Ipsi quoq; inter se est publica societas. Capto a rege cariae alligatoq; in portu delphino ingens reliquorum conuenit multitudo mœstitia quadam quā posset intelligi miserationem petens: donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur ut custos. Conspectiq; sunt iam defunctum portantes: ne laceretur a beluis.

De torsionibus aquatilibus.

CA. IX.

Elphinorum similitudinem habent qui uocantur torsiones. Distant & tristitia quidem aspectus. Abest enim illa lasciuia maxime: tamen rostris canicularum maleficētia assimilati.

De testudinibus quomodo capiantur.

CA. X.

Estudines tantæ magnitudinis indicum mare emittit ut singulaq; superficies habitabiles casus integāt. Atq; inter insulas rubri præcipue maris his nauigent cymbis. Capiūtur multis quidē modis: sed maxime euectæ in summa pelagi aut meridiano tēpore blādito eminēte toto dorso per trāquilla fluitates. Quā uoluptas libere spirādī in tantum fallit oblitus fui: ut solis uapore siccato cortice nō queant mergi. inuitaq; fluitēt opportuna uenātium prædæ. Ferunt & pastū egressas noctu: auidēq; saturatas laxari. Atq; ut remearint matutino summa in aqua obdormiscere: id p̄ distertētium sonitu. Tuncq; leuiter capti. Annatare. n. singulis ternos: a duobus in dorsum uerti: a tertio laqueū iniici supinae: atq; ita ad terram a pluribus trahi. In phœnicio mari haud ulla difficultate capiūtur: ultroq; ueniunt tempore statuto anni in amnem eleuthæ effusa multitudine. Dētes nō sunt testudini: sed rostri margines acuti superna parte inferiorē claudente pixedū mō. In mari uiuunt conchyliis tanta oris duritia: ut lapides cōminuāt. In terram egressæ in hærbis pariūt oua auium ouis similia ad cētena numero. Ea q; defossa extra aquas & cooperta terra ac pauca pectore & cōplanata incubāt noctibus: educant foetus anno spatio. Quidam oculis spectādo quoq; oua foueri ab iis putāt. Fœmina coitum fugere: donec mas festucam aliquā imponat aduersæ. Troglodytæ cornigeras habēt: ut in lyra annexis cornibus latis: sed mobilibus: quorum in natādo remigio se adiuuāt. Celinum genus id uocat eximia testudinis: sed raræ. Nāq; quasi scopuli præacuti chelonophagos terrent. Troglodytæ autē ad quos adnatant ut sacras adorant. Sunt & terrestres: quæ ob id in operibus chersinæ uocant in africæ desertis: qua parte maxime sitientibus harenis squalent rosido (ut creditur) humore uiuētes. Neq; ibi aliud animal peruenit.

Quis primus testudines secare instituit.

CA. XI.

Estudinum putamina secare in laminas: lectosq; & repositoria his uestire Carbilius Pollio instituit prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.

Tegmenta aquatiliū.

CA. XII.

Quatiliū tegmenta plura sunt. Alia corio & pilis tegūt ut uituli: hippopotami. Alia corio tantum ut delphini. Cortice ut testudines. Silicum duricia ut ostreae & conchæ. Crustis ut locustæ. Crustis & spinis ut echini. Squamis ut piscis. Aspera cute ut squatina: qua lignum & eborapoliuntur. Molli ut murenæ. Alia nulla ut polypus.

De uitulo marino.

CA. XIII.

Væ pilo uestiunt animal pariūt ut pristis: balena: uitulis. Hic parit in terra pecudum more. Secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunq; geminis plures. Educat mātremis foetum. Non ante. xii. diem deducit in mare: ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsi in somno mugitus. Vnde nomen uituli accipiunt. Tenent disciplinā: uoceq; pariter & uisu populum salutant. Condito fremitu nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis quibus in mari utuntur humi quoq; uice pedum serpunt. Pelles eorū etiam detractas corpori sensum æquorum retinere tradunt: semperq; aestu maris recedente inhorrescere. Præterea dextræ pennæ uim sopotiferam inesse somnosq; allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carentibus: & quomodo pariant: & quot eorū genera.

CA. XIII.

Ilo carentium duo oīno aīalia pariūt: delphinus ac uipera. Piscū spēs sunt. lxxiii. præter crustus intacta quæ sunt, xxx. De singulis alias dicemus. Nunc, n. naturæ tractantur insignium.

NONVS

De nominibus & naturis multorum piscium.

CA. XV.

P Ræcipua magnitudine tynni. Inuenimus talenta. xv. pepēdisse. Eiusdem caudæ latitudinem duo cunita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores. Sylurus in nilo: efos i rhenio: attilus in pado inertia pinguescēs ad mille aliquādo libras catenato captus hamo: nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus appellatus clupea uenā quādam eius in faucibus miracupidine appetens morſu exanimat. Sylurus grassatus ubicūq; est omne animal appetēs: equos innatantes sæpe demergēs: præcipue in meno germaniæ amne ppter hīboū. Et in danubio mari extrahit poculo marino simillimus. Et in boristhene memoratur præcipua magnitudo nullis ossibus spinisue iter sitis: carne prædulci. In gange indiæ platanistas uocant rostro delphini & cauda: magnitudine autē. xv. cubitoꝝ. In eodem esse Statius Sebofus haud modico miraculo affert uermes brachijs binis. lx. cubitorum ceruleos: qui nomē a facie traxerunt. His tantas esse uires: ut elephantos ad potū uenientes mordicus cōprehensa manu eorū abstrahant. Tynni mares sub uentre nō habent pinnā. Intranſ magno mari pontū uerno tempore gregatim: nec alibi foetificant. Cordilla appellat partus qui foetas redeūtes in mare autūno comitat. Limosa uero a luto pelamedes incipiūt uocari: & cū annum excessere tempus tynni. Hi membratim caſi ceruice & abdomine commendant: atq; edulio recēti dūtaxat: & tū quoq; graui ructu: cætera parte plenīs pulpamētis sale asseruātur. Melādria uocat cæſis quernīs assulis simillima. Vilissima ex his quæ caudæ pxima quia pingui carēt: probatissima ea quæ faucibus. At in alio pſce circa caudam exercitatissima. Pelamides in alica coctæ particulatimq; confectæ in genera ciborū dispartiūtur. Piscium genus omne præcipua celeritate adoleſcit: maxime in ponto. Causa multitudo amnium dulces inferentium aquas: amia uocat: cuius incremētū singulis diebus intelligit. Cū tynnis hæc & pelamides in pontum ad dulciora pabula intrāt gregatim cum suis quæq; ducibus: & primi omnium scōbri. Quibus & in aquis sulphureus color: extra q; cæteris. Hispaniæ cætaras hi replēt tynnis non cōmeantibus. Sed in pōtum nulla intrat bestia piscibus maleficia: præter uitulos & paruos delphinos. Tynni dextera ripa intrant: exeunt leua. Id accidere existimatur quia dextro oculo plus cernunt utroq; hebere natura. Est in euripo thracii bosphori: quo propontis euxino iungitur in ipsīs europam asiāq; sepanris freti angustis saxum miri candoris a uado ad summa plucēs iuxta calcedonem i latere asiæ. Huius aspectu repente territi semper aduersum bizatii p montonū ex ea causa appellatū auricornu præcipiti petunt agmine. Itaq; oīs captura bizatii est magna calcedonis penuria. M. P. medie interfluentis euripi. Opperiuntur autē aquilonis flatum: ut secūdo fluctu exeant ex ponto: nec nisi intrantes pontū bizantii capiuntur. Bruma non uagātur. Vbicūq; deprehēsi usq; ad ægnoctium ibi hybernāt. Iidē sæpe nauigia uelis euntia comitantes mira quadā dulcedine paliquot horarū spatia & passuum milia a gubernaculis nō sepanſ: ne tridēte quidē i eos sapius iacto territi. Quidā eos q; hoc e tynnis faciāt pōpilos uocat. Multi in propontide æstuant: pōtum nō intrant. Itē soleæ: cum rombi intrent. Nec sapia est cum loligo reperiatur. Saxatiliū turdus & merula defunt: sicut cōchylia: cum ostrea abundēt. Oīa aut hybernant in ægeo. Intranſiū pontū soli nō remeāt trichia. Græcis. n. i. plærīq; noībus uti par erit: quādo alijs atq; alijs eorū diuerſi appellauere tractus. Sed hi soli hīstrum amnem subeunt ex eo subterraneis eius uenis in adriaticū mare defluunt. Itaq; & illic descendentes nec unq; subeunt e mari uisunt. Tynnorū captura est a uergiliæ exortu & arcturi occasum. Reliquo tēpore hyberno latēt in gurgitibus imis: nisi tempore aliquo euocati: aut plenilunijs. Pinguescunt & in tantū ut dehiscant. Vita longissima his biēnio. Animal est paruum: scorpionis effigie: aranei magnitudine. Hoc se & tynno & ei qui gladius uocatur: crebro Delphini magnitudinē excedenti sub pīna affigit aculeo: tantorū infestat dolore: ut in naues sepenumero exiliant. Quod & alias faciunt aliorū uim timentes mugiles maxime tam præcipue uelocitatis: ut transuersa nauigia interim superiacent.

De augurijs & diuersitate piscium.

CA. XVI.

I Vnt & piscibus præſcita in hac parte auguria. Siculo bello ambulāte in littore Augusto piscis e mari ad pedes eius exiliit. Quo argumento uates respondere Neptunum patre adoptatē eum sibi Sexto Pōpeio repudiato. Tāta erat naualis rei gloria: sub pedibus Cæsaris futuros q; maria tempore illo tenerēt. Piscium scēmine maiores q; mares. In quodā genere oīno nō sunt mares: licut in erythinis & chromibus. Oēs enim ouis grauidæ capiunt. Vagant gregatim fere cuiusq; generis squamosi. Capiuntur ante solis ortū. Tum maxime pisciū fallitur uisus. Noctibus qdē illustribus equæq; die cernunt. Aiunt & si iteretur gurgēs interesse captura. Itaq; plures secundo tractu trahi q; primo: gustu olei maxime. Dein modicis imbribus gaudēt alunturq;. Quippe & harundines quis in palude pgnatæ: nō tamen sine imbre adoleſcūt. Et alias ubicūq; pisces in eadē aqua assidui si nō affluat exanimātur. Prægelidā hyemem oēs sentiunt: sed maxime q; lapidem habere in capite existimantur ut lupi: coracini: sciena: pagri. Cum asperæ hyemes fuere multi cæci capiuntur. Itaq; his mensibus iacēt in speluncis conditi: sicut in terrestrium genere rettulimus. Maxime hippurus & coracinus hyeme nō capi: præter q; æstatis diebus paucis & iisdem semper. Item murena & orphus: cōger: perca: & saxatiles omnes. Terra quidē hoc est uado maris excavato cōdi per hyemes torpedinem pistam soleamq; tradunt. Quidā rursus æstus impatiētia medijs feruoribus sexagenis diebus latent ut glaucus: aselli: aurata. Fluiuatiliū sylurus caniculæ exortu syderat: & alias fulgore sopitur. Hoc in mari accidere cyprio putāt: & alioquin totum mare sentit exortum eius syderis. Quod maxime in bosphoro apparet. Algæ enim & pisces suferferuntur: ab imo uersa omnia.

LIBER

De mugilli & aliis piscibus: & q non idem ubiq placeant.

CA. XVII.

m Vgilum natura ridetur: in metu capite abscondito toto se occultari credentiū. Iisdem tamen tāta facilitas: ut in phœnice & narbonēsi puincia coitus tempore e uiuariis marē lineæ lōginqua per os ad brāchias religata emissum in mare: eadēq lineā retractū foeminā sequant ad littus: rursusq foeminā mares ptus tpe. Apud antiquos pisciū nobilissimus habitus accipi enser: unus oīum squamis ad os uersis cōtra aquā nādo meat: nullo nūc in honore est. Quod quidem miror: cū sit rarus inuētū. Quidam eū elopē uocat. Postea præcipuā auctoritatē fuisse luppo & asellis Cornelius Nepos & Laberius poeta mimog tradidere. Lupog laudatissimi qui appellantur lanati a candore mollitiq carnis. Asellorum duo genera collyri minores & rhachi: qui non nisi in alto capiūtur. Ideog prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferuntur. Nunc sarco datur p̄cipatus: qui solus pisciū dicitur ru minare: hærbisq uesti non aliis piscibus: mari carpachio maxime frequens. Promontorium troadis lectum sponte nunq transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus Elipertius præfectus clas sis inter hostiensem & campaniæ horam sparsos disseminauit. Quinquēnio fere cura est adhibita: ut cap ti redderentur mari. Postea frequentes inueniuntur italiæ littoræ nō ante ibi capti. Admouitq sibi gula sapores piscibus satis: & nouum incolam mari dedit: ne qs peregrinas aues romæ parere miret. Pro xima est his mēsa generis dūtaxat mustellag: quas mirū dictū iter alpes lacusq retiæ bigratinus æmū las marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia nullis: sicut magnitudo modi ca: binasq libras ponderis raro admodum exuperant: nec in uiuariis piscinisq crescunt. Septentrionalis tantum hos & proxima occidentis parte gignit oceanus. Cætera eog genera plura. Nam & alga uestū tur & ostreis & limo & aliog piscium: carne & barba gemina insigniuntur inferiori labro. Alutarium ex his uilissimi generis appellant. Hunc semp comitatur sargus nomine alius piscis & cœnum fodiente eo excitatū deuorat pabulū: nec littoralibus gratia. Laudatissimi conchiliū sapiunt. Nomē his Fenestella a colore mulleog calciamentorum datum putant. Pariūt ter anno. His certe toriens foetura apparet. Mullum expirantē uersicolori quadā & numerosa uarietate spectari p̄ceres gulæ narrant rubetiū squa max multiplici mutatione pallefcētem: utiq si uitro spectetur inclusus. M. Apitius ad oēm luxum iēniū maius in sotioz garo (nā ea quog res cognomē inuenit) necari eos præcellens putauit: atq e iecore eog alecē excogitare puocauit. Id. n. est facilius dixisse: q quis uicerit. Asinius Celer e consularibus hoc pisce p̄digus Claudio principe unū mercatus octo milibus nūmū. Nullus æque reputatione aufert trās uersum animū ad cōtēplationē eog: q in cōquæstiōe luxus cocos emi singulos pluris q equos querebātur. Adhuc coci triūphog precii parant: & equog pisces. Nullusq p̄pe iā mortalis æstimat pluris: q q peritissime cēsum domini mergit.

De mullo: salpa: & salmone.

CA. XVIII.

m Vllum. lxxx. librag in mari rubro captū Licinius Mutianus p̄didit. Quanta mercatura cum luxuria suburbanis littoribus inuenit. Et hæc natura ut alii alibi pisces principatū optineant. Coracinus in ægypto. Zeus idē faber appellatur gadibus. Circa ebusum salpa. Obsenus alibi: & qui nusq p̄coqui possit: nisi ferula uerberatus. In aquitania salmo fluuiatilis marinis oībus præfertur. Piscium alii brachias multiplices habēt. alii simplices: alii duplices. His aquam acceptam ore remittūt. Senectutis indicium squamarum duritia: quæ nō sunt oībus similes. Duo lacus italiæ in radicibus alpi um larius & uerbanus appellant: in qbus pisces oībus annis uergiliag ortu existunt squamis conspicui crebris atq præacutis clauog caligariū effigie: nec amplius q circa eum mensem uiuuntur.

De exocoeto.

CA. XIX.

m Iratur arcadia suum exocoetū appellatū ab eo quod in siccū somni causa exeat. Circa clitorium uocalis hic traditur & sine branchiis. Idem aliquibus adonis dictus. Exeūt in terrā & qui marini mures uocant: polypi & murenæ. Quin & in indiæ fluminibus certum genus piscium: ac deinde resilit. Nam stagna & amnes transeunt: plerisq & euident ratio est: ut tuto foetus edant: quia nō sint ibi qui deuorēt foetus: fluctusq minus seuiant. Has itelligi ab his causas seruariq tēpog uices magis miretur: si quis reputet quoto cuiq hominum nosci uerrimam esse capturam sole transeunte piscium signum.

Digestio piscium in figuras corpog.

CA. XX.

m Arinog alii sunt plani ut rūbi: soleæ: ac pasceres: qui a rūbis situ tantū corpog differūt. Dexter resupinatus est illis: pasceri leuius. Alii longi ut murena: cōger. Ideo pennarum quog fiunt discrimina: quæ pedum uice datæ sunt piscibus. Nullis super gnas. Quibusdā binæ: quibusdam trinæ: aliquibus nullæ. In fucino tantum lacu piscis est: qui octonis pēnis natat. binæ oīo longis: ut lombricis & anguillis & congris. Nullæ ut murenis: qbus nec branchiæ: Hæc oīa flexuoso corporum impul su ita mari utuntur: ut serpentes terræ in sicco quog repunt. Ideo etiā uiuaciora talia. Et e planis aliqua nō habent pēnas: ut pestinacæ. Ipsa. n. latitudine natant. Et quæ mollia appellantur ut polypi quoniam pedes uicem pennarum illis præstāt.

De anguillis.

CA. XXI.

a Nguillæ octonis uiuunt anni. Durant & sine aqua senis diebus aquilone spirāte: austro paucioribus. At hyemē eadē in exigua aqua non tolerāt: nec in turbida. Ideog circa uerailias maxime capiuntur. fluminibus tum præcipue turbidis. Pascuntur noctibus exanimes piscium solæ non fluitant.

De lacu benacu.

CA. XXII.

i Acus est italiæ benacus in ueronensi agro: minciū amnē trāsmittens: ad cuius emerfus annuo tempore octobri fere mense autūnali sydere ut palā est hyemato lacu fluctibus glomeratæ uoluuntur in tantū mirabili multitudine: ut in excipulis eius fluminis ob hoc ipsum fabricatis

singulorū mīlīum globi reperiantur.

De murena.

CA. XXIII.

Vrena quocūq; tēpore parit: cum cāteris pisce statō pariant. Oua eius citissime crescūt in sicco littore: elapsas uulgus coitu serpentīū impleri putat. Aristotiles myrinū uocat marē qui generat. Discrimen esse q; murena uaria & infirma sit: myrinus unicolor & robustus: dentesque extra os habeat. In gallia septētrionali murenis omnibus dextera in maxilla septenae maculae ad formam septētrionis aureo colore fulgent dūtaxat uiuentibus: pariterq; cum anima exstinguntur. Inuenit in hoc animali documenta sauitiae Vedius Pollio eques Ro. ex amicis Diui Augusti uiuariis eae imergēs dā nata mancipia: nō tanq; ad hoc feris terrae nō sufficētibz: sed qā ī alio genere totum pariter hoīem distrahi spectare nō poterat. Ferūt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. Tenuissimū his tergus. Contra anguillis crassius: eoq; uerberari solitos tradit Verius prae-textatos. Et ob id multā his dicit nō īstituta.

De planis piscibus.

CA. XXIII.

Lanorū pisciū atq; est genus: quod pro spina carthilaginem habet: ut rapae: pastinacae: squatinae: torpedo: & quos bouis: lamiae: aquilae: ranae nomibz graecia appellat. Quo numero sunt squali quoq; quis non plani. Haec graecia in uniuersum selache appellauit Aristoteles primus.

Hoc noīe eis īposito nos distinguere nō possumus: ni carthilaginata appellare libeat. Oīa autem carnosiora sunt talia: & spina uescunt: ut in delphinis diximus. Et cū cāteri pisces oua pariant: hoc genus solū ut ea quae cete appellāt aīal parit excepta quā ranā uocant.

De echeneide.

CA. XXV.

St paruus admodum piscis affluet petris echeneis appellatus. Hoc carinis adhaerente naues tardius ire creduntur. Inde noīe īposito. Quā ob causam amatoris quoq; ueneficiis infamis ē: & iudiciorū ac litium mora. Quae crimina una laude pensat. Fluxus grauidarum utero sistens: partusq; continens puerperū. Tamē in cibos nō admittit. Pedes eum habere arbitrat Aristoteles: ita posita penaē similitudine. Mutianus muricē esse latiorē purpura: neq; aspero neq; rotundo ore: neque in angulos pdeunte rostro: sed simplice cōcha utroq; latere sese colligente. Quibus inhaerentibus plenā uentis stetit nauē portantē nuntios a Periandro ut castraretur nobiles pueri: cōchasq; quae id praestire runt apud gnidiōz Venerē colī. Trebius niger sexpedalē esse: & crassitudine qnq; dygitōz: naues morari. Praeterea hanc esse uim eius asseruati in sale: ut aurum quod deciderit in altissimos puteos admotus extrahat.

De uarietate naturae piscium.

CA. XXVI.

Vtāt pisces colorē. Cādidā hyeme menae: & sūt aestate nigriores. Mutēt & phycis reliquo tpe cādida: uere uaria. Eadē pisciū sola nidificat ex alga: atq; in nido parit. Volat hirundo sane per q; similis uolucris hirūdini.

De miluo pisce & dracone marino.

CA. XXVII.

Tem miluus subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna: linguaq; ignea p os exerta tranquillis noctibus relucet. Attolit cornua e mari sexquipedalia fere cornua: quae ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus atq; īmissus ī harenā cauernam sibi rostro

mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus.

CA. XXVIII.

Isium qdam sanguine carent: de quibus dicemus. Sunt aut tria genera. In primis quae mollia appellantur. Deinde cōtecta crustis tenuibus. Postremo testis cōclusa duris. Mollia sunt loligo saepia: polypus: & cātera eius generis. His caput inter pedes & in tētre Pediculi cōtōni oībz sapie & loligini pedes duo. Ex his longissimi & asperi quibus ad ora admovent cibos: & in fluctibus se uelut anchoris: stabiliunt: cāteri cirri cum quibus uenantur.

De loligine & saepiis & polypis & naupliis.

CA. XXIX.

Oligo etiā uolitat extra aquā se efferens: quod & pectūculi faciunt sagittae mō saepiaē generis mares uarii & nigriores: constantiaq; maioris. Percussae tridente foeminae auxiliantur. At saepia īcto mare fugit. Ambo aut tibi sensere se apprehēdi: effuso attramēto quod pro sanguine his est infusata aqua absconduntur. Polypoz multa genera. Terreni maiores q; pelagici: & oēs brachiis ut pedibus ac manibus utuntur. Cauda uero quae est bisulca & acuta in coitu. Est polypis fistula in dorso: qua transmittunt mare: eamq; mō in dexteram partem mō in sinistram trāsserunt. Natant obliqui in caput: quod praeduz est suffocatione uiuentibus. Cāteq; p brachia uelut acceptabilis disparis eo hausto quodāmodo cui adhaerescūt tenēt spini: ut auelli nō queant. Vada nō apprehēdūt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in sicco exeunt dūtaxat asperum. Leuitatem odore. Vescuntur conchyliorū carne: quoq; cōchas cōplexu crinium frangunt. Itaq; praeciāentibus testis cubile eoz deprehendit. Et cū alioquin brutū habeatur animal: ut quod ad manū hominis adnatat in re quodam mō familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina rosa carne egerit: annatāteq; pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinem loci: & maxime in metu. Ipsū brachia sua rodere falsa opinio est. Id. n. a cōgris euenit ei. Sed renasci sicut coloris & lacertis cauda haud falsum: Inter praecipua autem miracula est qui uocatur naupilos: ab aliis pōpilos. Supinus in summa aequorū puenit: ita se paulatim subrigens: ut emissā omni per fistulam aqua uelut exoneratus sentina facile nauiget. Postea duo prima brachia retorquens membranā inter illa mirae tenuitatis extendit. Qua uelificante in auras cāteris subremigans brachiis media cauda ut gubernaculo dirigit. Ita uadit alto liburnicarum gaudens imagine. Siquid pauoris interueniat hausta se mergens aqua.

De onigena: locustis: & cancris: coeleis: & conchis.

CA. XXX.

Olypogz generi onigena dicta graui capitis odore. Ob hoc maxime murenis eam consecretantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum nō uiuunt. Pereunt aut tabe semper.

LIBER

Foeminae celerius & fere a partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo procōs. beticæ comperta de poly-
pis quæ Trebius Niger e comitibus eius prodidit. Auidissimos esse cōchag. Illas ad tactum comprimī
præcidentes brachia eorum: ultroq; escam ex prædante capere. Carent conchæ uisu omniq; sensu alio q̃
cibi & periculi. Insidiantur ergo polybi apertis. Impositoque lapillo extra corpus ne palpitatu eiiciatur:
ita securi grassantur: extrahuntque carnes. Illæ se contrahunt: sed frustra discuneate. Tanta solertia aial
um hebetissimus quoque est. Præterea negat ullum esse atrocius aial ad conficiendum hoīem in aqua.
Luctatur. n. cōplexu: & sorbet acceptabilis: ac numerofo suctu detrahit eū. In naufragos urinantisue im-
petum capit. Sed si inuertatur: elanguescit uis. Exporrigunt enim se resupinati. Mire omnibus marinis
expetentibus odorē quoq; eorū. Qua de causa & nassis illinunt. Cætera quæ idē retulit monstro p̃pio
ra possunt uideri. Carteiæ in cetariis asluetus quidā polypus exire e mari i lacus eorū apertos: atq; ibi sal-
samenta populari. Conuertit in se custodū indignationē assiduitate furti imodici. Sæpes erant his oble-
ctæ. Sed has transcendebat per arborē: nec deprehendi potuit nisi canū sagacitate. Hi redeuntē circūua-
fere noctu concitiq; custodes expauere nouitatē. Primū oīum magnitudo inaudita erat. Deinde color
muria obliti odore diri. Quis ibi polypū expectasset? aut ita cognosceret? Cū monstro dimicare sibi ui-
debant. Nāq; & afflatu terribili canes agebat: nūc extremis crinibus flagellatos: nūc robustioribus bra-
chiis clauarum modo incussos: ægræq; multis tridētibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius
doli magnitudine amphorag. xv. capax: atq; (ut ipsius Trebii uerbis utar) brachias quas nix utroq; bra-
chio cōplecti esset: clauag. modo torosas: longas pedum. xxx. acceptabilis siue calliculis urnalibus pelui-
um modo. Dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo perpēdere pōdo septingē-
toz. Sæpias quoq; & loligines eiusdē magnitudinis expulsas in littus illud idē auctor est. In nostro ma-
ri loligines quinū cubitoz capiuntur: sæpiæ binū. Neq; his bimatu longior uita. Nauigerā similitudinē
& aliā in p̃pontide uisam sibi p̃didit Mutianus conchā esse achanti modo carinatā iflexa puppe prora
rostra. In hanc cōdi nauplium animal sæpiæ simile ludendi societate sola. Duobus hoc fieri generibus.
Tranquillo. n. uectore demissis palmulis ferre ut remis. Si uero flatus inuitent: eisdē in usu gubernacu-
li porrigi pandiq; concharum sinus aura. Huius uoluptatē esse ut ferat: illius ut regat. Simulq; eandem
descendere incluso sinu: fluctu hausto: tertiā uisu. Id. n. ut constat rumore nauigantiū humana calami-
tas in causa est. Locustæ crusta fragili muniunt in eo genere quod caret sanguine. Latent mensibus qui-
nis. Similiter cancri qui eodem tempore occultantur: & ambo ueris p̃cīpio senectutem anguium mo-
re exeunt reuocatione tergorum. Cætera in aquis natant. Locustæ reptantium modo fluitant. Si nul-
lus ingruat metus: recto meatu cornibus quæ sunt rotunditate præpilata ad latera porrectis. Iisdem ere-
ctis in pauore obliquæ in latee procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalū nisi unū
feruenti aqua incoquat: fluida carne nō habet callū.

De cancris.

CA. XXXI.

luunt petrosi locis cancri mollibus. Hyeme aprica loca festantur. Aestate in opaca gurgitum
recedunt. Omnia eius generis hyeme leduntur: autūno & uere pinguescunt: & plenilunio ma-
gis: q̃a nocte sydus tepido fulgore mitificat. Cancroz genera carabi: astaci: tacinæ: paguri he-
racleotici: leones: & alia ignobiliora. Carabi a cæteris cancris cauda distant. In phœnice hippoe uocatur:
tantæ uelocitatis ut consequi nō sit. Cancris uita longa. Pedes octoni omnibus i obliquum flexi. Foemī-
næ primus pes duplex: mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars i pri-
moribus his mouetur inferiore immobili. Dextrū brachium omnibus maius. Vniuersi ubi aliquando
congregantur os ponti euincere nō ualent. Quāobré egressi circūeunt: apparetq; tritum iter. Pinnote-
ras uocatur minimus ex omni genere. Ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inaniū ostreag. testis
se condere: & cū accreuerit migrare in cappaciores. Cancris in pauore etiam retrorsum pari uelocitate re-
deunt. Dimicant inter se ut arietes diuersis cornibus incursantes. Contra serpentium ictus medent. So-
le cancri signum transeunte & ipsorum cū exanimati sint corpus transfigurari in scorpiones narratur i
sicco. Ex eodem genere sunt echini: quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est hic in orbem uolui. Itaq; de-
tritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellatur quoq; spinæ lōgissimæ: calices minimi.
Nec oībus idē uitreus color. Circa turonem candidi nascunt: spina parua. Oua omniū amara: quina nu-
mero. Ora in medio corpore in terram uersa. Tradūt sæuitia maris præfagire eos: correptisq; operiri la-
pillis: mobilitatemq; pondere stabilientes nolunt uolutatione spinas atterere. Quod ubi uidere nautici
statim pluribus anchoris nauigia infrenant.

De cocleis.

CA. XXXII.

Neodem genere sunt cocleæ aquatiles terrestresq; exerentes se domicilio: binag. ceu cornua
protendentes contrahentesq; oculis carent: ideoq; corniculis prætentant iter.

De peccinibus.

CA. XXXIII.

Estines in mari ex eodem genere habentur. Reconditi & ipsi in magnis frigoribus ac magnis
æstibus: unguetq; uelut igne lucentes in tenebris etiam uelut in ore mandentium. Firmioris
iam testæ murices: & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas: tot co-
lorum differentiæ tot figuræ: planis: & conchauis: longis: lunatis: in orbem circumactis: dimidio orbe
cælis in dorsum elatis: læuib; rugatis: denticulatis: striatis: uertice mutricatim itorto margine in mu-
cronē emissio: foris effuso intus replicato: iā distinctione uirgulata: crinita: crispa: cuniculati peccinatim
imbricatim undata: cancellatim reticulata: in obliquū: in rectum expansa: predensata: porrecta: sinuata:
breui nodo ligatis toto latere connexis: ad plausum apertis: ad buccinam recuruis. Nauigant ex his neri-
tæ: præbentesque concauam sibi partem: & alteram auræ opposcentes per summa æquorum uelificat.

Saliunt pectines & extra uolitant: seq; & ipsi carinant,

De diuitiis marinis.

CA. XXXIII.

Ed quid hæc tam parua cōmemoro: cū populatio mox atq; luxuria non aliunde maior q̄ e conchaz genere proueniat: Iam quidem ex tota reg; natura dānosissimum uentri mare est tot modis: tot mensis: tot piscium saporibus: quibus precia capientium periculo fiunt.

Quomodo nascant: & ubi: & quō inueniunt margaritæ.

CA. XXXV.

Ed quota hæc portio est reputantibus purpuras: cōchylia: margaritas: Parū scilicet fuerat in gulas cōdi maria: nisi manibus: auribus: capite: toto corpore a feminis iuxta uirifq; gestarent.

Quid mari cum uestibus: Quid undis fluctibus cum uellere: Non recte recipit hæc nos reg; natura nisi nudos. Esto: si tanta uentri cum eo societas. Quid tergori: Parum sit nisi quid uestimur: periculis etiam uestiamur. Adeo per totū corpus animæ hois periculo quæsitæ maxime placet. Principium ergo culmenq; oīum reg; præcii margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas be-luas tales tantazq; quas diximus p tot maria ueniētes tam longo terraz tractu: e tantis solis ardoribus: atq; indiciis quoq; isulis petunt & admodum paucis. Fertilissima est taprobane & torois ut diximus in circuitu mundi. Item perimula p montoriū indiæ. Præcipue aut laudant circa arabia i persico sinu maris rubri. Origo aut atq; genitura conchæ est haud multum ostreaz conchis differens. Has ubi genita-lis anni stimulauerit hora pādentes sese quadā obscitatione ipleri roscido cōceptu tradūt: grauidas po-stea eniti: partūq; conchaz esse margaritas pro qualitate roris accepti. Si purus influxerit: candorē con-spici. Si uero turbidus: & foetū sordescere. Eundē pallere cœlo minante cōceptū. Ex eo quippe constare: cæliq; eis maiorē societate esse q̄ maris: inde nubilū trahit colorem: aut p claritate matutina serenum. Si tēpestiue fatient: grandescere & partus. Si fulgeret: cōprimi cōchas: ac pro ieiunii modo minui. Si ue-ro & tonuerit: pauidas ac repente cōpressas: quæ uocat phylemata efficere specie: uerum inani inflatam sine corpore. Hos esse conchaz abortus. Sani quidē partus multiplici cōstant cute: non improprie callū ut existimari corporis possit. Itaq; & purgantur a peritis. Miror ipso tantum eas cœlo gaudere: sole ru-bescere: cādoremq; perdere ut corpus humanum. Quare præcipuū custodiūt pelago altius mersæ: q̄ ut penetrent radii. Flauescunt tamē & illæ senecta: rugisq; torpescūt: nec nisi in iuuenta cōstat ille qui quæ-ris uigor. Crassescunt etiam in senecta: conchisque adhærescunt: nec iis auelli queunt: nisi lima. Quibus una tantum est facies & ab ea rotunditas: auersis planicies: ob id tympania nominantur. Cohærentes ui-demus in conchis hac dote ungueta circūferentibus. Cætero in aqua mollis unio: exēptus protinus du-cescit. Cōcha ipsa cum manū uidet cōprimit: sese operitq; opes gnara ppter illas se peti manūq; & præueniat acie sua abscondit: nulla iustiore pœna: & aliis munita suppliciis. Quippe inter scopulos pars maior inuenitur: sed in alto quoq; comitantur marinis canibus. Nec tamen aures foeminaz arcentur. Quidā tradunt sicut apibus ita concharū examinibus singulas magnitudine & uetustate præcipuas esse ueluti duces: miræ ad cauendum solertiæ. Has urinātium cura peti. Illis captis facile cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus erosa carne oī nucleos quosdā corpore hoc est unio-nes decidere i ima. Visu atteri nō dubiū est: colorēq; idiligētia mutari. Dos oīs in cādore: magnitudine: orbe: leuore: pondere: haud p̄mptis rebus in tantū: ut nulli duo reperiant indidcreti. Vnde nomen unio-nū romanæ scilicet iposuerit deliciae. Nā apud græcos nō est: nec apud barbaros inuentores eius aliud q̄ margaritæ. Et in candore ipso magna differētia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus speculariū lapi-dū squamas assimilat: alias magnitudine præcellēs. Sūma laus coloris est exaluminatos uocari: & proce-rioribus sua gratia est. Elenchos appellant fastigiata lōgitudine. Alabastrorū figura in pleniore orbe de-sinētes. Hos digytis suspendere: & binos ac ternos auribus. Foeminaz gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tedia exq̄sita pditione portatu. Siquidē cū id fecere crotalia appellāt: ceu sono quoq; gaude-ant: & collisu ipso margaritaz. Affectantq; iā & pauperes lictorem foeminæ in publico unionem esse di-ctantes. Quin & pedibus: nec crepidaz tantū obstragulis: sed totis socculis addunt. Neq; n. gestare iam margaritas: nisi calcēt: ac p uniones etiā ambulent satis est. In nostro mari reperiri solebant. Crebrius cir-ca bosphorum thracium: ruffi ac parui in cōchis: quas myas appellāt. At i carnania quæ uocat pinna gi-gnit. Quo apparet nō uno cōchæ genere nasci. Nam & luba tradit arabicis concham eē similem pectini infecto. hirsutam echinorum modo. Ipsum unionem in carne ipsa esse grandini similem. Cōche nō ta-les ad nos afferuntur. Nec in acarnania ante laudati reperiuntur: enormes & feri: colorisq; marmorei. Meliores circa actium: sed & ii parui. Et in mauritaniæ maritimis. Alexāder Polyhistor & Sudines sene-scere eos putant: coloremq; expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est: q̄ nullo lapsu frāgun-tur. Non autem semper in media carne reperiunt: sed aliis atq; aliis locis. Vidimusq; iā extremis etiam marginibus uelut e concha exeuntes. Et in quibusdā quaternos gnoscq;. Podus ad hoc æui semūciæ pau-ci singulis scrupulis excessere. In britannia paruos atq; decolores nasci certū est. Quoniam Diuus Iulius thoracē quē Veneri genetrici in templo eius dicauit: ex britānicis margaritis factū uoluerit intelligi. Lol-liā Paulinam quæ fuit Caii principis matrona nec serio quidē aut solēni ceremoniaz aliquo apparatu: sed mediocriū etiam sponsaliū cœna uidi smaragdis margaritisq; opertā: alterno textu fulgētibus toto capite criminibus: spiris auribus: collo monilibus digitisq;. Quæ summa quadringenties sestertiū colli-gebat. Ipsam confestim paratā nuncupatione tabulis p̄bare. Nec dona p̄digi principis fuerant: sed aui-tæ opes p̄uintiaz scilicet spoliis partæ. Hic est rapinaz exitus. Hoc fuit quare. M. Lollius infamatus re-gū muneribus in toto oriēte interdicta amicitia a Caio Cæsare augusti filio uenenum biberet: ut neptis

eius quadringentis festeriū opta spectaret ad lucernas. Cōputet nūc aliq̄s ex alia parte quantum. Curius aut Fabritius in triūphis tulerint: & imagines eorū fercula: & ex altera parte Lolliā unā imperii mulierculā accubantē: non illos curru detractos q̄ in hoc uicisse malit. Nec hęc summa luxurię exempla sunt. Duo fuere maximi uniones p̄ oēm æuū. Vtrūq̄ possedit Cleopatra ægypti reginā: nouissima p̄ manus orientis regū sibi traditos. Hęc cū exq̄sitis quotidie Antonius saginare ēpulis: superbo simul ac p̄caci faustu ut regina meretrix lautitiam eius oēm apparatūq̄ detractas: quærēte eo qd̄ astrui magnificentię possit respondit. Vna se cœna centies festeriū absumpturā. Cupiebat discere Antonius: sed fieri posse nō arbitrabat̄. Ergo sponsonibus factis postero die quo iudiciū agebat: magnificam alias cœnam ne dies periret: sed quotidianā Antonio apposuit irridenti: cōputationēq̄ exposulanti. At illa corallarium id esse: cōsumpturamq̄ se ea in cœna taxationē confirmans: solamq̄ se centies festerium cœnaturam. Inferri mēsam secūdā iussit. Ex p̄cepto ministri unū tantum uas ante eam posuere aceti: cuius asperitas uisq̄ in tabem margaritas resoluit. Gerebatq̄ auribus tum maxime singulare illud & uere unicum naturę opus itaq̄ spectante Antonio quid nam esset actura detractū alteq̄ merfit: ac liquefactū absorbuit. Iniecit alteri manū. L. Plaucus iudex sponsonis eius eū quoque paranti simili modo absumere. Victūq̄ Antoniū p̄nuntiāuit hoīe irato. Comites fama unionis eius parē facta illa tantę quærstionis uictrice regina dissectū: ut esset ī utrisq̄ Veneris auribus romę in pantheo dimidia eorū cœna. Non ferent tamen hęc palmam: spoliabunturque etiam luxurię gloria. Prior id fecerat romę in unionibus magnę taxationis Clodius tragœdi Aesopi filius relictus ab eo in amplis opibus hæres: ne triūphatu suo nimis superbiat Antonius pene histriōni comparatus. Et quidem nulla sponsonē ad hoc p̄ductus: quo id magis regium erat: sed ut experiretur in gloria palati quid saperent margaritę: atque ut mire placere: ne solus hoc sciret singulos uniones conuiuii ad sorbendum dedit. Romę in p̄miscuū ac frequentē usum uenisse Alexandria in ditione redacta. Primū aut cœpisse circa syllana tēpora minutas & uiles Fenestella tradit manifesto errore: cum Elius Stilo iugurthino bello unionū nomen impossitū maxime grandibus margaritis prodat. Et hoc tamē æternę p̄p̄e possessionis est: sequitur hæredem. In mancipatū uenit ut prædiū aliquod. Cōchylia & purpuras oīs ora atterit: q̄bus eadem mater luxuria paria pene etiā margaritis præcia fecit.

De natura purpurę & muricis.

CA. XXXVI.

Vrpurę uiuunt annis plurimū septenis. Latet sicut murices circa canis ortū tricenis diebus. Cōgregant̄ uerno tempore: mutuōq̄ attritu lentorē cuiusdā cære saluāt. Simili modo & murices. Sed purpurę florem illū tingendis expetitur uestibus ī medijs habent faucibus. Liqueoris hic est minimi in candida uena. Vnde preciosus ille bibis nigratis rosę colore subluces. Reliquum corpus sterile. Viuas capere cōtendunt: quia cū uita sua succū illum euomūt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cū trapetis frangunt. Ita demum rorem eum excipientes tyrii. Præcipuus hic asię. In eninge africa: & getulo littore oceani: in laconica europę. Hic fascēs securesq̄ romanę uiam faciūt. Idēq̄ pro maiestate in pueritia est. Distinguit ab egte curiam. Diis aduocatur placandis: oēmq̄ uestē illuminat. In triumphali misceť auro. Quapropter excusata & purpurę sit infania. Sed unde cōchylis præcia? Quis uirus graue in fuco: color austerus in glauco & irascenti similis mari. Lingua purpurę lōgitudine digyali: qua pascitur p̄forando reliqua conchylia: tanta duricia aculeo est. Aqua dulci enecantur: & sicubi flumini imerguntur alioquin captę diebus quinquagenis uiuunt salua sua. Cōchę oēs celerime crescunt præcipue purourę. Anno magnitudinē implēt. Quod si hactenus transcurrat expositio: fraudatam se protinus luxuria credat. Nos indiligentię dānet. Quamobrē p̄sequemur etiā officinas: ut tanq̄ inuictu frugū noscitur ratio. Sic oēs q̄ istis gaudēt præmio uitę suę calleant. Conchę ad purpuras & cōchylia eadē qdem est materia: sed distat temperamento. Duo sunt genera. Buccinū minor concha ad similitudinem eius bucinī: quo sonus editur. Vnde & cā nomini rotūdinate oris in margine incisa. Alterū purpura uocatur calliculatim procurrēte rostro: & calliculi latere introrsus tabulato qua p̄ferat̄ lingua. Præterea cauātū ē ad turbine usq̄: aculeis in orbē septenis fere: qui non sunt bucinno: sed utrisq̄ orbes totidem quot habent annos. Buccinum non nisi petris adhæret: circa scopulos legitur.

Quot sunt genera.

CA. XXXVII.

Vrpurę noīe alio pelagię uocant̄. Earum genera plura: pabulo & solo discreta. Lutense putrilimo: & algense enutritū algala uilissimum. Vtrisq̄ melius teniēse in teneiam maris ora collectum. Hoc quoq̄ tamen etiānum leuius atq̄ dilutius. Calculosę appellantur a calculo maris mire apto cōchylis: & longe optimo purpuris. Dialusitēse idēst uario soli genere pastum: capiūtur autē purpurę paruulis rarissq̄ cōchis textu ueluti nassis in alto iactis. Inest iis esca clusiles mordacesq̄ concharum: quales uidemus has semineces: sed redditas mari auido hiatu reuiuiscētes. Appetunt eas purpurę: porrectissq̄ liguis infestant. At illę aculeio extimulatę claudunt sese: comprimuntque mordētia: ita pendētes auiditate sua purpurę tolluntur.

Quo capiūtur tēpore.

CA. XXXVIII.

Api eas post canis ortum aut ante uernū tēpus utilissimū: quoniam cum foetificauere fluxos. habēt succos. Sed id tingentū officinę ignorāt: cum summa uertat̄ in eo. Eximitur postea uena quā diximus. Cui addi salem necessariū: sextarios ferme in libras cētenos. Macerari triduo iustū. Quippe maior uis tanto quanto recentior. Feruere in plūbo: lingulisq̄ aquę amphoris centenas atq̄ quinquagenas medicaminis libras æquari: ac modico uapore torreri: & ideo longinquę fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus quas hæsisse uenis necesse ē: decimo ferme die liquatis cortina uellus elutriatū mergit̄ in experimentū. Et donec spei satissiat uritur liquor. Rubens color nigratē

NONVS

deterior. Quinis lana potat horis. Rursusq; mergit carrinata: donec oem ebibat faniem. Buccinū per se damnant: quoniā fucum remittit. Pelagio admodū alligat: nimiaq; eius nigritia dat austeritatē illam nitorēq; q; quærif cocci. Ita p̄mixtis uiribus alteq; altero excitatur: aut astringit. Sūma medicaminū ī lī bras. Vellegz buccino ducenta. Pelagio. cxi. Ita fit amethysti color eximius ille. At tyrius pelagio primū sariat imatura uiridiq; cortina: mox permutat in buccino. Laus ei summa in colorē sanguinis concreti nigricans aspectu: idēq; suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicit sanguis.

Romæ quando usus purpuræ.

CA. XXXIX.

Vrpuræ usum Romæ semper fuisse uideo. Sed Romulo in trabea. Nā toga prætexta & latior re clauo Tullum Hostiliū e regibus primū usum hetruscis deuictis satis constat. Nepos Cornelius qui Diui Augusti principatu obiit. Me inquit iuuenē uiolacea purpura uigebat: cuius lī bra denariis centum ueniebat: nec multo post rubra tarentina. Huic successit dibapha tyria: quæ in lī bras denariis mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta usus im probabatur. Qua purpura quis non iam inquit triclīnaria facti? Spinter ædilis fuit urbis cōditæ anno dccc. Cicerone cons. Dibapha tunc dicebatur: quæ bis tincta esset ueluti magnifico impendio. Qualiter nunc oēs pene commodiores purpuræ tingunt. In cōchylīata ueste cætera eadē sine buccino: præterq; ius temperaturæ. Aequē p̄ indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addunt. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata tantq; dilucidior quāto magis uellera esuriunt.

De præcio earum.

CA. XXXX.

Ræcia medicamento sunt qdem pro fertilitate littorū uiliora. Nō tamē usq; pelagii libras quī quenos nūmos excedere: & buccini centenos sciant: qui ista mercant īmenso. Sed alia sunt: nec habent sinē uitia. Iuuatq; ludere ipendio: & lusus geminare miscendo iterum: & ipsa adultera re adulteria naturæ: sicut testudines tingere: argentum auro confundere ut electra fiant: addere iis æra: ut corinthia.

De tingendo amethystino & cocco byssino

CA. XXXXI.

On est satis abstulisse gemmæ nomē tamē hyssū. Rursus absolutus inebriatur tyrio: ut sit ex utroq; nomē improbū tyriamethystus: simulq; luxuria duplex. Et cū confecere cōchylia: trāfire melius in tyriū putant. Poenitentia hoc primū debet inuenisse artifice mutante quod dā nabat. Inde rō est nata. Votum quoq; factū e uitio portetosis ingeniis: & gemina demonstrata uia luxuriæ: ut color alius operiretur alio. Suauior ita fieri leuiorq; dictus. Quin & terrena miscere coccoq; tinctum tyrio tingere ut fieret his byssinū. Cocci galliæ rubēs gramē: ut dicemus in terrestribus aut circa emeritā lufitanīæ in maxima laude est. Vegz ut simul peragant mobilia pigmēta anniculo graminī lāguidus succus. Idē a quadrino euanidus. Ita nec recenti uires neq; senescēti. Abunde tractata est ratio: qua se uirorum iuxta fœminarumq; forma credit amplissimam fieri.

De pinna & pinnotere: & aquatiliū sensu.

CA. XXXXII.

Onchaz generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper: nec unq; sine comite: quem pinnoterē uocat: alii pinnophylacem id est suilla parua. Aliubi cancer dapis affectator. Pandit se pinna luminibus orbū corpus intus minutis piscibus præbēs. Assultat alii p̄tinus: & ubi lī centia audacia creuit: implent eā. Hoc tēpus speculatus index morsu leui significat. Illa ore cōpresso quicqd̄ inclusit exanimat: partēq; sotio tribuit. Quo magis miror quosdā existimasse aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpēdo uim suā ipsa nō torpēs: merfagz ī limo se occultat: pisces: q; securi natantes obtorpuere corripēs. Huius iecori teneritas nulla præfert. Nec minor solertia ranæ: quæ in mari piscatrix uocat: eminētia sub oculis cornicula turbato limo exerit: assultātes pisciculos p̄trahēs: donec tā ppe accedat: ut assiliat. Simili modo squatina & rhōbus aditi pinnas exertas mouent specie uermiculorum. Itēq; quæ uocat raia. Nā p̄stinaca latrocina ex occulto transeuntes radio: quod tælū est ei figēs. Argumēta solertiæ huius quod tardissimi pisciū hi mugilē uelocissimū oīum habētes in uētre reperiunt.

De scolopendris uulpibus & glanis.

CA. XLIII.

Colopēdræ terrestribus similes quas centipedes uocant hamo deuorato omnia iterranea euomūt: donec hamū egerant: deinde resorbēt. At uulpes marinæ simili in periculo glutit amplius usq; ad infirma lineæ: quæ facile prærodāt. Glaucus qui & glanis uocat auersus mordet hamos nec deuorat: sed esca spoliat.

De ariete p̄fice.

CA. XLIII.

Rassatur aries ut latro. Et nunc grandium nauium in salo stantiū occultatus umbra si quē nandi uoluptas inuitet expectat. Nunc elato extra aquam capite piscantium cymbas speculat: occultusq; adnatans mergit.

De his quæ tertiā naturā habēt nō animalū neq; fruticū: & de urticis & spōgiis.

CA. XLV.

Quidē & iis sensum inesse arbitror qui nec aialiū neq; fruticū sed tertiā ex utroq; naturā habēt: urticis dico & spongiis. Vrticæ noctu uagant: noctuq; mutant: carnosæ frōdis. Iis natura ut carne uescant. Vix pruritu mordax: eademque quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo se q; maxime rigens: ac prænatate pisciculo frondē suā spargit: cōplectensq; deuorat. Alias mercenti similis: & iactari se passā fluctu algæ uisce cōtractos pisces: attritūq; petræ scalpētes pruritū inuadit. Eadem nō tū pestines & echinos perquirat. Dū admoueri sibi manū sentit: colorem mutat: & contrahitur. Tacta iuredinē mittit: paulūq; si fuerit interualli: abscondit. Ora ei in radices esse tradunt. Excrementa p̄ summa tenui fistula reddi. Spongiæ tria genera accipimus. Spissum: ac predugz: & asperum. Tragos id uocatur. Spissum & mollius: magis tenue densumq; ex quo penicilli: achilleū. Nascunt oēs in petris: Alun

LIBER

tur cōchis: pisce: limo. Intellectum inesse iis apparet: quia ubi auulforem sentire: cōtraflā multo difficilius abstrahuntur. Hoc idē fluctu pulsante faciunt. Viuere esca manifesto conchā minutā in iis reperi-
tā ostendunt. Circa toronem uesci illis auulsa etiam aiunt: & ex relictis radicibus recrefcere. In petris
cruror quog; inhāret color: africis prācipue quā generant in syrtibus: maxime fiunt manā. Sed mol-
lissimā circa lyciā. In pfundo aut nec uentoso molliores. In helleponto aspera. Et dēfā circa maleam.
putrescunt in apricis locis. ideo optimā in gurgitibus uiuentibus: idēq; madentibus nigricās color. Ad-
hāret nec parte nec totā. intersunt. n. fistulā quādam inanes: quaternā fere aut quine: p quas pasci exi-
stimantur. Sunt & aliā sed supernā concretā. Et subesse membrana quādam radicibus earum intelli-
gitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omnium genus earum est: quā aplysiā uocantur: qā
erui non possunt: in quibus maxime sunt fistulā: & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis.

CA. XLVI.

Aniculae maxima multitudo circa eas urinantes graui periculo infestant: Ipsi ferunt & nubē
c quādam crassēscere sup capita animalium planog; piscium similem prementem eos: arcen-
temq; a reciprocando: & ob id stilos prācutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossā
ita non recedant: caliginis & pauoris (ut arbitror) opere. Nubem. n. & nebulā cuius nomine id malū ap-
pellant inter animalia illa haud ultra cōperit quisq;. Vt cum caniculis atrox dimicatio. Inguina & calces
omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in aduersas eundi ultroq; terrendi. Pauet enim
hominem aequē ac terret. Et fors aequa in gurgite. Vt ad summa aquā uentū est: tibi periculum anceps.
Adempta rōne contra eundi: dum conetur emergere. Et salus omnis in sotis. Funem illi religatum ab
humeris eius trahunt. Hunc dimicans ut sit periculi signum leua quatit. Dextera apprehēso stilo in pu-
gna est. Modicus alias tractus. Vt ppe carinam uentum est: nisi prāceleri ut repente rapiant: absumi spe-
ctant. Ac saepe iam subducti e manibus auferuntur: si non trahentium ope conglobato corpore in pilā
modum ipsi se adiuuere. Protendunt quidem tridentes illi. Sed monstri solertia est nauigium subeūdi
atq; ita e tuto proeliandi. Omnis ergo cura ad speculandū hoc malum infumitur.

De aiantibus quā silicea testa: & quā sine uillo includunt: & reliqs sordidis aialibus.

CA. XLVII.

Ertissima est securitas uidisse planos pisces: quia nunq; sunt ubi maleficā bestia. Quā de cau-
c sa urinātes sacros appellant eos. Silicea testa inclusis fatendum est nullum eē sensum ut ostrea-
is. Multis eadem natura quā frutici ut olothryis: pulmonibus: stellis. Adeog; nihil nō gigni-
tur in mari ut cauponarum etiam aestiua animalia pernici molesta saltu: aut quā capillus maxime celat
existant: & circumglobata esca saepe extrahuntur. Quā causa somnium piscium in mari noctibus in-
festare existimatur. Quibusdam uero ipsis innascuntur: quo in numero chalcis accipitur.

De uenenatis marinis.

CA. XLVIII.

Et uenena cessant dira ut in lepote: qui in indico mari etiam tactu pestilens uomitum dissolu-
n tionēq; stomachi protinus creat. In nostro offa in formis: colore tātum lepori similis. In indis
& magnitudine & pilo duriore. Tantū uiuus ibi capit. Aeq; pestifex aial araneus spinā indor-
fo aculeo noxius. Sed nullū usq; execrabilius q; radius sup caudā eminens trigonis: quam nostri pastina-
cā appellāt. Quin cōchylī magnitudine arbores infixus radici necat. Arma ut tælum pforat & ferri &
ueneni malo.

De morbis piscium.

CA. XLIX.

Orbos uniuersa genera piscium & cætera animalia etiam fera non accipimus sentire. Verum
m agrotare singulos manifestum facit aliquorum macies: cum in eodē genere prāpingues alii
capiantur.

De generatione eorum mira.

CA. L.

Vo nam modo generent desiderū & admiratio hominū differri nō patitur. Pisces attritu uē-
q trium coeunt: tanta celeritate ut uisum fallant. Delphini & reliqua cete simili modo & paulo
diutius. Foemina piscis coitus tempore marem sequit: uentrē eius rostro pulsans. Sub partu
mares foeminā similiter oua uescentes eog;. Nec satis est generationi per se coitus: nisi editis ouis inter
se uersando mares & foeminā uitale asperferint uirus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multi-
tudine: alioquin replerentur maria & stagna: cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione & qui pisces oua pariant.

CA. LI.

Isium oua in mari crāscunt: quādam summa celeritate ut murenag;. Quādam paulo tardius:
p Plani piscium quibus cauda nō obest aculeiq; ut testudines & raia in coitu superueniunt. Po-
lypi crino uno foeminā naribus adnexo. Sapia & loligines linguis cūponētes iter se brachia:
& in contrariū nantes: & pariunt ore. Sed polypi in terrā uerso capite coeunt. Reliqua molliū tergis ut
canes. Itē locustae & squillae. Cancri ore. Ranā superueniunt: prioribus pedibus alas foeminā mare ap-
prehendente: posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras: quas gyrinos uocat: oculis tamē &
cauda insignes: mox pedes figurant: cauda findente se in posteriores. Mirūq; semestri uita resoluunt in
limū nullo cernente: & rursus uernis aquis renascunt quā fuere natā perinde occulta ratione cum oi-
bus annis id eueniat. Et mytuli & pectines sponte naturā in harenosis proueniunt. Quā durioris te-
stae sunt: ut murices purpurā saluuario lēto. Sicut acēscēte humore culices: atq; spuma maris incale-
scēte cum admissus est hūmber. Quā uero siliceo tegmine operiuntur: ut ostrea putrescente limo: aut
spuma circa nauigia diutius stante: defixosq; palos: & lignū maxime. Nuper cōpertū i ostreariis: humo-
rem iis foetificum lactis modo effluere. Anguillae atterunt se scopulis ea strigmēta uiuēscūt. Nec alia est
eag; procreatio. Piscū diuersa genera nō coeūt prāter: squatinā & ranā: ex qbus nascit priori parte ranā

similis: & nomen ex utroq; compositū apud græcos trahit. Quædā tēpore anni gignunt & in humore & in terra. Vere peſtines limaces hirūdines eodē tēpore euanescunt. Piscium autem lupus & trichias bis anno parit: & saxatiles oēs. Mulli ter: & chalcis: cyprius: exien. Scorpiones bis ac sargi uere & autūno. Ex planis squatina sola autūno occaſu uergiliæ. Plurimi pisciū tribus mēſibus aprili maio. Salpæ autūno: spari: torpedo: squali circa æquinoctium. Molles uere. Sæpia omnibus mēſibus. Oua eius glutino atra/ menti ad speciē uuæ cohærentia masculis pſequitur afflatu: alias ſterileſcunt. Polypi hyeme cœunt. Pa/ riant uere oua tortili uibrata panpino. tanta ſœcunditate ut multitudine ouorum occiſi non recipiant cauo capitis: quæ prægnantes tulere. Ea excludunt quinquageſimo die: e qbus multa propter numerū intercidunt. Locuſtæ & reliqua tenuioris cruſtæ ponunt oua ſupra oua: atq; ita incubant. Polypis ſœmi/ na modo in ouis ſedet: modo cauernā brachiog; implexu claudit. Sæpia in terreno parit inter harundi/ nes: aut ſicubi enata alga. Excludit quintodecimo die. Loligines in alto cōſerta oua edunt ut ſæpiæ. Pur/ puræ murices eius deniq; generis uere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme. Et cocleæ hyber/ no tempore naſcuntur. Torpedo octogenos ſœtus habēs inuenitur: eaq; quæ intra ſe parit oua præmol/ lia in alium locū uteri tranſferens: atq; iba excludens. Simili modo oia quæ carthilaginea appellauimus ita ſit ut ſola piscium & animal pariant: & oua concipiāt. Sylurus mas ſolus omnium edita cuſtodit oua ſæpe & quinquagenis diebus ne abſumatur ab aliis. Cæteræ ſœminæ in triduo excludūt: ſi mas attigit. Acus ſiue belonæ unus piscium dehiſcente propter multitudinem utero parit. A partu calleſcit uulnus: quod & in cæcis ſerpentibus tradūt. Mus marinus in terras ſcrobe effoſſa parit oua: & rursus obruit: ter/ ra. Triceſimo die refoſſa aperit: ſœtumq; in aquā ducit.

De uuluis pisciū.

CA. LII.

Rrythini & chanæ uuluas habere tradunt. Qui trochos appellat a græcis ipſe ſe inire. Aquati/ tilium omnium ſœtus inter initia uiſu carent.

De longiſſima uita piscium.

CA. LIII.

Eui pisciū memorandum nuper exemplū accepimus. paufylipum uilla eſt cāpaniæ haud pcul/ neapoli. In ea in Cæſaris piscinis a Pollione Vedio cōiectum piſcē ſexageſimum poſt annū expi/ raſſe ſcribit Anneus Seneca. Duobus aliis æqualibus eius ex eodē genere etiā tunc uiuentibus.

Quæ mētio piscinag; admonet ut paulo plura dicamus hac de re: priuſq; digrediamur ab aquatilibus.

De uiuariis oſtrearum: & quis ea primus inuenit.

CA. LIIII.

Streag; uiuaria primus oīum Sergius Orata iuenit in baiano ætate. L. Craſſi oratoris ante mar/ ſicū bellū: nec gulæ cauſa: ſed auaritiæ: magna ueſtigalia tali ex ingenio ſuo picipiēs. Vt qui pri/ mus pſiles inuenit balineas ita māgonizatas uillas ſubinde uendēdo. Is primus optimū ſapo/ rē oſtreis lucrinis adiudicauit: quādo eadē aquatilia genera aliubi atq; aliubi meliora. Sicut lupi piſces in/ tyberi amne inter duos pontes: rhōbus rauennæ: murenæ in ſicilia: elops rhodi: & alia genera ſimiliter: ne culinag; cēſura peragatur. Nōdum britānica ſeruiebāt littora: cum Orata lucrina nobilitabat: poſtea uiſum tāti in extrema italia petere brūdusium oſtreas ac uelitis. Sed inter duos ſapores nuper excogita/ tum tamen longæ adueſtiōis a brundusio cōpaſcere in lucrino. Eadē ætate prior Licinius Munera reli/ quog; pisciū uiuaria inuenit. Cuius deinde exemplū nobilitas ſecuta eſt Philippus. Hortenſius Lucullus exciſo etiā mōte iuxta neapolim maiore impēdio q̄ uillā ædificauerat euripiū: & maria admifiſit. Qua de/ cauſa magnus Pōpeius Xerſem togatū eum appellabat. Quadringēta ipſius piscinae. A deſuncto illo ue/ nire piſces.

Quis primus murenag; uiuaria fecerit.

CA. LV.

Vrenarum uiuariū priuatim excogitauit. C. Hirrus ante alios qui cœnis triūphalibus Cæſaris dictatoris ſex milia numero murenarum mutua appēdit. Nā permutare quidē præcio noluit: aliaue merce. Huius uillā inter q̄ modicū. xl. milibus piscinae uendiderūt. Inuaſit deinde ſingu/ log; pisciū amor. Apud baulos in parte baiana piscinam habuit Hortēſius orator. Murenā adeo dilexit: ut exanimatam fleſſe credatur: In eadem uilla Antonia Druſi murenæ quam diligebat i aures addidit. Cuius propter famam nonnulli baulos uidere concupiuerunt.

De coclearum uiuariis & quis primus inſtituit.

CA. LVI.

Ocleag; uiuaria inſtituit Fuluius Hirpinus in tarqnensi pauloante ciuile bellū: qd̄ cum Pōpeio magno actū eſt: diſtinctis quidē generibus eaz; ſeparatim ut eſſent: albæ quæ in reatino agro naſcūtur. Separatim illyricæ: qbus magnitudo p̄cipua. Africanæ quibus ſœcunditas. Solitanæ qbus nobilitas. Quin & ſaginā eaz; cōmentatus eſt ſapa & farre: aliſq; generibus. Vt cocleæ quog; alti/ les ganeam implerēt. Cuius artis gloria in eam magnitudinē perducta ſit ut octoginta quadrātes cape/ rent ſingulag; calices auctor eſt. M. Varro.

De piſcibus terrenis.

CA. LVII.

Iſciū genera etiānum a Theophrasto mira produnt circa babylonis rigua decedētibus flumiis in cauernas aquas hebetes remanere. Quosdam inde exire ad pabula pennulis gradientes cre/ bro caudæ motu. cōtraq; uenantis refugere in ſuas cauernas: & in iis obuertos ſtare. Capita eo/ rum eſſe ranæ marinæ ſimilia: reliquas partes gobiog;. Branchias ut cæteris piſcibus. Circa heracleā & ſorōnē & lycum amnē eſſe multifaria. In pōto unum genus eſſe: quod extremas fluminū aquas ſectet: cauernasq; ſibi faciat in terra: atq; in iis uiuat etiā reciprocis amnibus ſiccato littore. Effodi ergo: motu demū corpog; uiuere eos approbant. Circa heracleā eandē eodēq; lyco amne decedēte ouis relictis in li/ mo generari piſces: qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis. Quod fieri nō indigo humoris: ppter quos & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua aut in ſicco maturari ut teſtudinū. Eadē in ponti regione apprehendi in glaciē pisciū quosdā maxime gobiones non niſi patinarum calore uitalem

LIBER

motum fatētes. In iis quidē tamēssi mirabilis : est aliqua ratio. Idem tradit in paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus. In iis locis ubi nullae restagnent aquae. Miraturq; & ipse gigni sine coitu. Humoris quidē uim aliquā inesse quā puteis arbitratur: cum nōnulli reperiānt pisces. Quicquid est hoc certe minus admirabilem talparum facit uitam subterraei animalis: nisi forte uermium terrenorum & iis piscibus natura est.

De muribus nili.

CA. LVIII.

u Erum omnibus iis fidem nili inundatio affert omnia excedentem miracula. Quippe deturgēte eo musculi reperiuntur inchoato opere. Genitalis aquae terraeq; iam parte corporis uiuētes: nouissima effigie etiamnum terrena.

De anthia pisce: & quomodo capiatur.

CA. LIX.

u Ec de anthia pisce fileri cōuenit. Itaq; plerosq; aduerto credidisse adud chelidonias insulas quas diximus asiae scopulos in mari ante promontoriū sitas. Ibi frequens hic piscis & celeriter capitur uno genere: paruo nauigio & concolori ueste: eadēq; ora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio: escamq; proficit. Quicquid ex eo mutet: suspecta fraus praedae est. Cauēsq; qd timuit: cum id saepe factum est: unus aliquando cōsuetudine inuitatus anthias escam appetit. Notat hic intentione diligenti: ut auctor spei: conciliatorq; capturae. Neq; n. est difficile cum per aliquot dies solus accedere audeat: tandem & aliquos inuenit paulatim comitator. Postremo greges adducit innumeros: iam uetustissimis quibusq; assuetis piscatore agnoscere: & cibum e manu capere. Tū ille paulū ultra digytos in esca iaculatus hamum singulos inuolat uerius q; capit: ab umbra nauis breui conatu absens. Ita ne ceteri sentiant alio intus excipiente centonibus raptum: ne palpiratio ulla aut sonus ceteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest: ne capiat. Parcit piscator fugituro in reliquū gregē. Ferunt discorū dem sotiū duci socio infidiatū puchre noto coepisse maleficia uoluntate. Agnitū in macello a sotio cuius iniuria erat: & dati dāni formula ex edicto cōdemnatū. Addit Mutianus aestimata lite decē libris. Idē anthiae cum unū hamo teneri uiderit: spinis q̄s in dorso serratas hēnt lineā secare tradunt: eo q; teneat extēdente: ut praecidi possit. At inter sargos ipse qui tenetur ad scopulos lineam terit.

De stellis marinis.

CA. LX.

p Rater haec claros sapiētia auctores uideo mirari stellā in mari. Ea figura est parua admodū caro intus: extra duriore callo. Huic tā igneū feruorem esse tradūt: ut oīa in mari cōtacta adurat. Oēm cibū statim pagat. Quibus sit hoc cognitū experimētis haud facile dixerim. Multo mirabilius dixerim id cuius experiēdi quortidie occasio est.

De dactylis: eorūq; miraculis. CA. LXI.

c Oncharum e genere sunt dactyli ab humanorum unguium similitudine appellati. Iis natura in tenebris remoto lumine alio fulgore clarere: & quanto magis humorem habeāt. Lucere in ore mandentium. Lucere in manibus: atq; etiam in solo: atq; ueste decidentibus guttis: ut proculdubio pateat succi illam naturam esse: quam miremur etiam in corpore.

De inimicitii & amicitii inter se aquarilium.

CA. LXII.

f Vnt & inimicitiarum atq; concordiae miracula. Mulgi & lupo mutuo odio flagrant. Cōger & murena caudas inter se praerodentes. Polypū in tātum locusta pauet: ut si iuxta uiderit oīno moriatur. Locustam conger. Rursus polypum congru lacerant. Nigidius auctor est praeroderē caudam mugili lupum: eosdemq; statim mensibus concordēs esse. Omnes autem uiuere quibus caudae sic amputentur. At e cōtrario amicitiae exempla sunt: praeter illos de quorum diximus societate. Balenae musculus quandoq; praegraui superciliorum pondere obtutis eius oculis infestātia magnitudinē uada praenatantis demonstrat: oculorumq; uice fungitur. Hinc uolucrum naturae dicentur.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS

De Natura Auium.

CA. I.

EQVITVR NATVRA AVIVM: QVARVM GRANDISSIMI ET pene bestiarum generis strutioca meli. Africi uel aethiopici altitudinē equitatis insidentis equo excedunt: celeritate uincunt. Ad hoc demum datis penis ut currentem adiuuent. cetero non sunt uolucres: nec a terra tollunt. Ungulae iis ceruinis similes: quibus dimicant: bisulcae comprehendendis lapidibus utiles: quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Cōcoquēdi sine delectu deuorata mira natura. Sed non minus stoliditas: in tāta reliqui corporis altitudine cū colla frutice occultauerint latere sese existimātium. Præmia ex iis oua propter amplitudinem pro quibusdam habita uasis: conosq; bellicos & galeas adornantes pennae.

De phoenice.

CA. II.

a Ethiopes atq; indi discolores maxime & ienarrabiles ferūt aues. Et ante omnes nobilē arabiae phoenicem. Haud scio an fabulose unum in toto orbe: nec uisum magnopere. Aquilae narratur magnitudine: auri fulgore circa colla: caetera purpureus: caeruleam roseis caudā pennis distinguētibus. Cristis faciem: caputq; plumeo apice honestate. Primus atq; diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius senator ille maximis nobilis de

DECIMVS

Strinis doctore nullo. Auctor est neminem extitisse qui uiderit uescetem. Sacrum in arabia soli esse. Vi-
uere annis sexcentis sexaginta. Senescit casia thurisq; furculis construere nidum: replere odoribus:
& super emori. Ex ossibus deinde ac medullis nasci primo ceu uermiculū: inde fieri pullum. Principioq;
iusta funeri priori reddere: & totum deferre nidum prope pancaiam in solis urbem: & in ara ibi deponere.
Cum huius alitis uita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius. Iterumq; significationes
tempestatum & syderum eodem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere. Quo die signum arietis
sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se. P. Licinio. M. Cornelio cons. ducentesimo
quintumdecimum. Cornelius Valerianus phoenicem deuoluisse in ægyptum tradit. Q. Plautio Sex.
Papinio cons. Allatumq; esse in urbem Claudii principis censura anno urbis. dccc. & in comitio propo-
sitū. Qd actis testatū est. Sed quæ falsa esse nemo dubitavit.

De aquilis.

CA. III.

Xiis quas nouimus aquilæ maximus honos: maxima & uis. Sex eaz; genera. Melenatos a græ-
cis dicta: eademq; ualeria minima magnitudine: uiribus præcipua: colore nigricans. Sola aquila
rum foetus suos alit. Cæteræ (ut dicemus) fugant. Sola sine clangore sine murmuratione. Con-
uersatur autem in montibus. Secūdi generis pigardis in oppidis & in cāpis albicante cauda. Terti mor-
phos: quā Homerus & parnon uocat: aliqui & plancum & anataria: secunda magnitudine & ui: huicq;
uita circa lacus. Phoemone Apollinis dicta filia dentes ei esse prodidit: mutæ alias carenti lingua. Eadēq;
aquilarum nigerrimam prominentiore cauda. Consensit & Boetius. Ingenium est ei testudines raptas
frangere e sublimi iaciendo. Quæ fors interemit poetam Aeschylum: prædictam satis (ut ferunt) eius
diei ruinam secuta cæli fide cauentem. Item quarti generis est percepturus: eadem morat per lacus: uul-
turina specie: alis minimis: reliquas magnitudine antecellens: sed imbellis & degener: utpote quā uerbe-
ret coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis: & quæulæ murmuratiōis. Sola aquilarum exanima fert
corpora. Cæteræ cum occidere confidunt. Hæc facit ut quintū genus gnesion uocetur: uelut uerum so-
lumq; incorruptæ originis: media magnitudine: colore subrutilo: rarum cōspectu. Superest halietus cla-
rissima oculorum acie: librans ex alto sese: nifosq; in mari pisce præceps in mari ruens: & discussis pecto-
re aquis rapiens. Illam quā tertiam diximus circa stagna aquaticas aues appetit: mergētes se subinde: do-
nec sopitas lassatasq; rapiat. Spectanda dimicatio aue ad perfugia littorum tendente: maxime si conden-
sa harundo sit. Aquila in deiectu abigente alio: & cum appetit in lacus cadente: umbramq; suam nanti
sub aqua a littore ostendente. Rursus aue in diuersa & ubi minime se credat spectari emergēte. Hæc cau-
sa est gregatim auius natandi: quia plures simul non infestatur: resperfu pennaz; hostem occæcantes.
Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum una merguntur. Halietus tantū implumes
etiamnum pullos suos percuteiens subinde cogit auersus intueri solis radios: & si conuenientē flētemq;
animaduertit: præcipitat e nido uelut adulterinum & degenerem. Illum cuius acies firma contra stete-
rit: educat. Halietus suum genus non habent: sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem quod
ex iis natum est in ossifragis genus habet: e quibus uultures progeniuntur minores. Et ex iis magni qui
omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilæ: quā barbatam uocāt: thulci uero ossifragam:
tribus primis & quinto aquilarum generi medicatur. Nido lapis ætites quem aliqui dixere gagiten: ad
multa remedia utilis: nihil igne deperdens. Est autem lapis iste prægnans: intus cum quatiā alio uelut
in utero sonante. Sed uis illa medica non nisi in nido direptis. Nidificant in petris & arboribus. Pariunt
oua terna. Excludunt pullos binos: uisi sunt & tres aliquando. Alterū expellunt tedio nutriendi. Quip-
pe eo tempore ipsis cibum negauit natura pspiciens: ne oīum feraz; foetus raperent. Vngues quoq; eaz;
inuertuntur diebus iis. Albescent inedia pennæ: ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab iis cogna-
tum genus ossifragi excipiunt: & educant cum suis. Verum adultos quoq; persequit parens: & longe fu-
gat æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin unum par aquilaz; magno ad populandū tractu ut saties indi-
get. Determinant ergo spatia: nec in pximo prædant. Rapta non protinus ferūt: sed primo deponūt: ex-
pertaz; pondus tūc demum abeunt. Opperūt nō senio nec egritudine: sed fame: in tātum supiore accre-
scente rostro. ut ad uncitas aperiri nō queat. A meridiano aut tēpore operant: & uolant. Prioribus horis
diei donec impleantur hoīum conuētū fora ignauæ sedent. Aquilaz; pēnæ mixtas reliquaz; auiū pēnas
deuorant. Negant unq; solā hanc alitem fulmine exanimatā. Ideo armigerā Ioui cōsuetudo iudiciuauit.

Quando legionum signa esse cœperint.

CA. IIII.

Omanis eā legionibus. C. Marius in secūdo cōsulatu suo pprie dicauit. Erat & antea prima cū
quattuor aliis lūpis: minotauris: equis: apris: quæ singulos ordines anteibāt. Paucis ante annis
sola in acie portari cœperat: reliqua in castris relinquebant. Marius in totū ea abdicauit. Ex eo
notatū nō fere apud legiones unq; hybernātū esse in castris ubi aquilaz; nō sit iūgū. Primo & secūdo ge-
neri nō minoz; tantū quadrupedū rapina: sed etiā cum ceruis proelia. Multū puluerē uolutatu collectio
insidens cornibus excutit in oculos: pēnis ora uerberans: donec præcipitet in rupes. Nec unus hostis illi
satis est. Acrior est cum dracone pugna: multoz; magis anceps etiā si in aere. Oua hic cōsestatur aquilæ
auiditate maleficia. At illa ob hoc rapit ubicunq; uisum. Ille multiplici noctu alas ligat: ita se implicans
ut simul decidat.

Mirum de aquila.

CA. V.

St percelebris apud feston urbem aquilæ gloria. Educata a uirgine retulisse gratiam aues pri-
mo mox deinde uenatus aggerentem. Defuncta postremo in rogi accensum eius iniecit
se: & simul cōflagasse. Quam ob causam incolæ quod uocant herotum in eo loco fecere ap-
pellatum Iouis & uirginis: quoniam illi deo ales ascribitur.

De uulturibus.

CA. VI.

Vlturum præuolent nigri. Nidos nemo attingit. Ideo etiam fuere qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falso. Nidificant. n. in excelsissimis rupibus. Foetus quidem sæpe cernuntur fere bini. Vmbrius auruspici in nostro æuo peritissimus parere tradit oua. xiii. Vno ex iis reliqua oua nidūq; lustrare: mox abiicere. Triduo autem ante ut biduo uolare eos ubi cadauera futura sunt.

De sanquale.

CA. VII.

Anqualem auem atq; immusulum augures romani magnæ quæstioni habent. Immusulum aliqui uulturis. pullum arbitrantur esse: & sanqualem ossifragam. Massurius sanqualem ossifragā dicit esse. Immusulū aut pullū aquilæ priusq; albicet cauda. Quidā post Muriū augurē uisos non esse romæ confirmare. Ego (qd̄ uerisimilius est) in desidia regis oīum nō arbitror agnitos.

De accipitribus.

CA. VIII.

Accipitrum genera. xvi. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negociis & pecuariæ rei. Triorchē a numero testium: cui principatū in auguriis Phœmonœ dedit. Buteonem hunc appellant romani. Familia etiam ex eo cognominata cum pro spero auspicio in ducis naui sedisset. Esalona græci uocāt: qui solus omni tempore apparet. Cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auditate. Alii non nisi ex terra rapiunt auem. Alii non nisi circa arbores uolitantem. Alii sedentem sublimi. Aliqui uolantem in aperto. Itaq; & columbæ nouere ex iis pericula: uisq; confidunt: uel subuolant: contra naturam eius auxiliantes sibi: in insula africæ cernen in oceano. Accipitres totius massiliæ humi foetificant: nec alibi nascuntur illis assueri gētibus. In thraciæ parte super amphiolim homines atq; accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex siluis & harundinetis excitant aues. Illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditū est missas in sublime ibi excipere eos: & cum tempus sit capturæ: clangore ac uolatus genere inuitare ad occasionem. Simile quidam lupi apud mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem a piscantibus suam accipere: expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cybindus uocatur: rarus etiam in siluis: interdū minus cernens. Bellum internecium gerit cum aquila: coherentesq; sæpeprehenduntur.

De cocyce quæ a suo genere interimitur.

CA. IX.

Ocyx ex accipitre uidetur fieri: tempore anni figuram mutans: quoniam tunc nō apparent reliqui: nisi perq; paucis diebus. Ipsaq; modico tempore æstatis uisus non cernitur postea. Est aut neq; aduncis unguibus solus accipitrū: nec capite similis illis: neq; alio q̄ colore: ac rictu columbi potius. Quin absumentur ab accipitre: si quando una apparuere. Sola omnium auis a suo genere interempta. Mutat autem & uocem. Procedit uere. Occultatur caniculæ ortu: semperq; parit in alienis nidis maxime palumbium maiori ex parte singula oua: quod nulla alia auis: raro bina. Causa subiiciendi pullos putatur: q; sciat se inuisam cunctis auibus. Nam minuta quoq; infestant. Ira non fore tutam generi suo stirpem opinatur ni fefellerit. Quæ nullum facit nidum: alioquin trepidum animal. Educat ergo subditū adulterato foera nixu. Ille audus ex natura præripit cibos reliquis pullis. Itaq; pinguescit: & nitidus in se nutricem conuertit. Illa gaudet eius specie: miraturq; sese ipsam: q; talem peperit. Suos comparatione eius damnat ut alienos: absumiq; etiā se inspectante patitur: donec corripit ipsam quoq; iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

De miluis.

CA. X.

Ilui ex eodem accipitrum genere magnitudine differunt. Notatum in iis rapacissimam & famelicam semper alitem nihil esculēti rapere unq; ex funerum ferculis: nec olympiæ ex ara. Ac ne ferentiū quidē manibus: nisi lugubri municipioq; immolatiū ostento. Iidē uident artē gubernadi docuisse cauda flexibus in cælo monstrāte natura qd̄ opus esset in pfundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent: non tamen ante hirundines abeuntes. Traduntur autem & solstitiis affici podagra.

Digestio auium per genera.

CA. XI.

Olucrum prima distinctio pedibus maxime cōstat. Aut enim aduncos ungues habent: a ut digytos: aut palmipedum in genere sunt: uti anseres: & aquaticæ fere aues. Aduncos ungues habentia carne tantum uescuntur ex parte magna.

De inauspicatis auibus cornice: corui: bubone.

CA. XII.

Ornices & alio pabulo. Vtq; duritiā nucis rostro repugnantem uolantes in altū in saxa tegulas ue iaciunt iterum ac sæpius: donec quassatam pfringere queāt. Ipsa ales est inauspicatæ garulitatis: a quibusdā tamē laudata. Ab arcturi sydere ad hirundinū aduētum notat eam in Minervæ lucis templisq; raro: alicubi oīno non aspici: sicut athenis. Præterea sola hæc etiā uolantes pullos aliquādiu pascit. Inauspicatissima foetus tēpore: hoc est post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos: ac uolare cogunt: sicut & corui: qui & ipsi nō carne tantum aluntur: sed robustos quoq; foetus suos fugant longius. Itaq; paruis in uicis non plus bina coniugia sunt. Circa cranonem quidē thessaliæ singula perpetuo. Genitos soboli loco cedunt. Diuersa in hac & supradicta alite quædam corui ante solstitium generant. Item ægrescunt sexagenis diebus: siti maxime anteq; fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimos quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitrat. Ideoq; grauidas si ederint coruinū ouū per os partū reddere: atq; in totū difficulter parere: si tecto inferantur. Aristoteles negat. Nō hercule magis q̄ in ægypto ibim. Sed illā ex oscu-

DECIMVS

lationē quæ sæpe cernitur: qualē in columbis esse. Corui in auspiciis soli nident̃ intellexū habere signi-
ficationum suarū. Nam cū mediæ hospites occisi sunt: oēs e peloponneso & attica regiōe uolauerūt. Pesi-
sima eorū significatio cum glutiant uocem uelut strangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habēt: ut
noctux: bubo: ululā. Omnium horū hebetes interdiu oculi. Bubo funebris & maxime abominatus pu-
blicis præcipuæ auspiciis. Deserta incolit: nec tātum desolata sed dira etiam & inaccessa. Noctis mōstrū:
nec cantu aliquo uocali: sed gemitu. Itaq; in urbibus aut oīno in luce uisus dirū ostentū est. Priuatorum
domibus insidentem plurimum scio non fuisse feralem. Volat nunq̃ quolibet: sed trāsuersus auferē. Ca-
pitoli cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro. L. Pediano cōf. propter quod nonis martiis urbs lustra-
ta est eo anno.

De incendiaria aue.

CA. XIII.

Nauspicata est & incēdiaria auis: ppter quā sæpenumero lustratam urbem in annalibus inue-
nimus sicut, L. Crasso. C. Mario cōf. Quo anno & bubone uiso lustrata est. Quæ sit auis ea nec
reperitur nec traditur. Quidam ita interpretantur incendiariam esse quæcunq; apparuerit car-
bonem ferens ex aeris uel altaribus. Alii spinturnicem eam uocāt. Sed hæc ipsa quæ esset inter aues: qui
se scire diceret non inueni.

De cliuina.

CA. XIII.

Liuinam quoq; auem ab antiquis nominatim animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam
dicunt. Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur auis: quæ aquilarum oua
frangat.

De auibz incognitis.

CA. XV.

Vnt præterea complura genera depicta in hetrusca disciplina sæculis non uisa: quæ nunc dese-
cisse mirum est: cum abundant etiam quæ gula humana populatur.

De auibz nocturnis.

CA. XVI.

Xternorum de auguriis peritissime scripsisse illapsas nomine putatur. Is tradit noctuam bubo-
nem picum arbores cauantem: trogonem cornicem a cauda de ouo exire: quoniam pondere
capitum peruersa oua posteriorem partem corporum fouendam matri applicent.

De noctuis.

CA. XVII.

Ostuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circūdata multitudine resupinæ pedibus re-
pugnēt: collectaq; in arcu rostro & unguibus totæ teguntur. Auxilia accipiter collegio quo-
dam naturæ: bellumq; partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare & nouem uoces ha-
bere tradit Nigidius.

De pico martio.

CA. XVIII.

Vnt & paruæ aues uncorū unguum: ut picus martius: cognomine insignes & in auspiciis ma-
gnæ. Quo in genere arborum cauatores scandentes in subrectum stellionum modo: illi uero
& supini percussi corticis sono pabulum subesse intelligūt. Pullos in cauis educant auium soli.

Adactus cauernis eorū pastore cuneus admota quadam hæra ab iis elabi creditur uulgo. Trebius au-
ctor est clauum uel cuneū adactū quāta ui libeat in arbores: in quibus nidum habeat statim exilire cum
crepitu arboris: cū infederit clauo aut cuneo. Ipsi principales latio sunt in auguriis a rege qui nomē huic
aui dedit. Vnum eorum præscitum transire nō queo. In capite prætoris urbani. L. Tiberonis in foro iu-
ra pro tribunali reddentis sedit ita placide ut manu apprehenderetur. Respondere uates: exitium impe-
rio portendi si dimitteretur. At si examinaretur prætori. Et ille auem protinus concerpsit. Nec multo
post impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere: pomisq; multæ: sed quæ carne tantū non
uiuunt. Excepto miluo: quod ipsum in auguriis dierum est.

De uncis ungues habentibus & digytos.

CA. XIX.

Ncos ungues habentes omnino non congregantur: & sibi quoq; prædantur. Sūt autem om-
nes fere altiuolæ præter nocturnas & magis maiores. Oībus quibus alæ grādes corpus exigui-
um. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt curuatura unguum prohibente. Nec de se-
cundo ordine dicamus: qui in duas diuiditur species: oscines: & alites. Illarū generi cantus oris:
his magnitudo differentiam dedit. Itaq; præcedent ordine omnes reliquas.

De pauonibus: & quis eos primus comederit.

CA. XX.

N his pauonum genus cum formā tum intellectū eius & gloriā geminātes. Laudatus expādit
colores aduerso maxime sole: quia sic fulgentius radiat. Simul umbræ quosdā repcussus cate-
ris qui in opaco clarius micāt. Cōcaua quærit cauda. Oēsq; in acruum cōtrahit pennas: quos
spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis uicibus amissa cum folijs arbore: donec renascat̃ iterū cū flo-
re: pudibūdus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis. xxv. Colores incipit fundere in trimatu. Ab au-
ctoribus non gloriosum tātum animal traditur: sed & maliuolū: sicut anserum uerecūdum. Quoniam
has quoq; quidam addiderūt notas in his: haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia romæ primus oc-
cidit orator Hortensius adiciali cœna sacerdotii. Signare primus instituit circa nouissimum piraticum
bellum. M. Aufidius Lurco: exq; eo quæstu redditus is sestertium sexagena milia habuit.

De gallis & quomodo castrentur: & de gallinaceo locuto.

CA. XXI.

Roxime gloriā sentiūt & hi nostri uigiles nocturni: quos excitādis in opera mortalibus rūpen-
doq; somno natura genuit. Norūt sydera: & ternas distingūt horas interdiu cātū. Cū sole eunt
cubitū. Quartaq; castreſi uigilia ad curas laborēq; reuocāt. Nec solis ortum incautis patiuntur
obrepere. Diēq; uenientē nuntiāt cātū. Ipsum uero cantū plausu lateq; Imperitāt suo generi: & regnū in
quacūq; sunt domo exercēt. Dimicatioē parit hoc quoq; iter ipsos: uelut ideo tæla agnata cruribus suis
intelligētes. Nec finis sæpe cōmoriētibus. Quod si palma cōtingit: statim in uictoria canūt: seq; ipsi prin-

LIBER

cipes testatur. Victus occultat silens: aggregat seruitium patris. Et plebs tamen æque supba gradit: ardua ceruice: cristis celsa. Cælum solū uolucrum aspicit crebro. In sublime quoque caudam falcatam erigens. Itaque terrori sunt etiam leonibus generosissimis ferax. Iam ex his quidā ad bella tantum & proelia assidua nascuntur: quibus etiam patrias nobilitarunt rhodum ac tanagram. Secundus est honos habitus melicis & chalcidicis: ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt: domosque ipsi suas claudunt: aut referant. Hi fasces romanos impellunt aut retinent. Iubent acies aut prohibent. Victoriæque omnium toto orbe partem auspices. Hi maxime terrarum imperio impitāt. Ex iis etiam fibræ sunt: quæ haud aliter quam optime uictimæ diis grata. Habent ostenta ex se & præposterius eorum uespertini cantus. Namque totis noctibus canendo boetis nobile illam aduersus lacedemonios prælaguere uictoriā. Ita coniecta interpretatione: quoniam uicta ales illa non caneret. Desinunt canere castrati. Quod duobus fit modis: libis adustis candente ferro: aut imis cruribus. Mox ulcere oblito figulina creta. Facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum. Inuenitur in annalibus in ariminenſi agro. M. Lepido. Q. Catulo cons. in uilla Galerii locutum gallinaceum semel quod equidem sciam.

De anseribus & quod primus iecur anserinum comederit: & de adipe anserino comageno. CA. XXII.

St & anseri uigil cura capitolio testata defenso: per id tempus canum silentio perditis rebus. Quam obrem cibaria anserum censes imprimis locat. Quin & fama amoris. Argis dilecta forma pueri noie oleni: & Glaucos Ptolomæo regi cithara canentis quæ eodem tempore & aries amasse perdit. Potest & sapientiæ uideri intellectus iis esse: ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi philosopho dicit: nusquam ab eo non in publico non in balneis: non noctu: non interdiu digressum. Nostri sapientiores qui eos iecoris bonitate nouere. Fertilibus in magnā amplitudinem crescit: exemptum quoque lacte mulso auget. Nec sine causa in quæstione est. Quis primus tantum bonum inuenerit. Scipio an Metellus uir consularis: an. M. Sessius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta Messalæ oratoris filius palmas pedum ex iis torrere: atque patinus cum gallinaceorum cristis condire repperit. Tribue. n. a meculinis cuiusque palma cum fide. Mirum in hac alite: a morinis usque romam pedibus uenere. Fessis perferuntur ad primos. Ita cæteri stipendiæ naturali perpellunt eos. Candidorum alterque uestigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri uestiunt: molliorque quæ corpori quam proxima. Et e germania laudatissima. Cædidi ibi: uerum minores. ganzæ uocant. Precium plumæ eorum in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum præfectis a uigili statim ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eorum delicta percellere: ut sine hoc instrumento durare iam ne uirosum quidem ceruices possint. Aliud repperit syriæ pars quæ comagene uocatur. Adipe eorum in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum: ac rigore gelido maceratum ad usum præclari medicaminis quod ab gente dicitur comagenum. Anserum generis sunt penolopes: & quibus lautiores epulas non nouit britannia chenalopes fere anseres minores. Decet & erythraonas sauis nitor: absolutaque nigritia: in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus uulturum magnitudinem excedit: quorum & color reddit. Nec ulla auis excepto strutiocamelo maius corpore implens pondus in tantum aucta ut in terra quoque immobilisprehendatur. Gignunt eos alpes: & septentrionalis regio. In auariis saporem perdunt. Morium rur contumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt quæ hispania aues tardas appellat. Græci otidas: damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla odoris tedium extemplo sequitur.

De gruibus: ciconiis: oloribus: & peregrinis auibus: & coturnicibus de glotte. CA. XXIII.

Nducias habet gens pygmeorum abscessu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus quo ueniunt si quis reputet a mari eo. Quando perficiscunt consentiunt. Volant ad perspicuum altæ. Ducem quem sequantur eligunt. In extremo agmine per uices qui acclament dispositos habent: & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes: qui lassatis somno decidens indiligentiā sono coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo: ac prædicit. Ex eadem mansuetæ lasciuunt: gyrosque quosdam indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est pontum transuolaturas primum omnium angustias petere inter duo promontoria criumetopum & carabeni. Mox saburra stabiliri. Cum medium transierint: abiici lapillos e pedibus. Cum attingerint continentem: & e gutture harenā. Cornelius Nepos qui Diui Augusti principatu obiit: cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari: addidit ciconias magis placere quam grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur: illam nemo uelit tetigisse. Ciconiæ quoque nam e loco ueniant: aut quo se referant incognitum adhuc est. E longinquo uenire non dubium eodem quo grues modo. Illas hyemis: has æstatis aduenas. Abitura congregantur in loco certo: comitataque sic: ut nulla sui generis relinquatur: nisi captina & serua: ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentium: cum discessurum appareat: nec uenire: sed uenisse cernimus. Vtrumque nocturnis fit temporibus: & quis ultra citraue peruolent: nunquam tamen aduenisse usque: nisi noctu existimantur. Pithonis comen uocant in asia patetibus capis: ubi congregatae inter se commurmurant. Eadem denique quæ nouissimo aduenit lacerant: atque ita abeunt. Notatum post idus augustas non temere uisas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirmet. Honos iis serpentium exitio tatus: ut in thessalia capitale fuerit occidisse: eadem legibus poena: quæ in homicida. Simili anseres quoque & olores ratione commeat. Sed hoc uolatus cernitur: liburnicæ more rostrato impetu ferunt: facilius ita fidentes aera: quam si recta fronte impellerent a tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen: largeque impellenti præbetur aura. Colla imponunt precedentibus. Fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt. Genitricum senectam inui-

DECIMVS

cem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus falsis (ut arbitror) aliquot experimētis. Idem mu-
tua carne uescunt inter se. Vex hęc cōmeantiū per maria terrasq; peregrinatio non patit deferri mino-
res quoq; qbus est natura similis. Vtrūq; n. supradictas magnitudo & uires corpore inuitare uideri pos-
sunt. Cōturnices etiā semp anteueniūt q; grues. Parua auis: & cū ad nos uenit terrestres potiusq; sublimis.
Aduolant & eā simili mō non sine periculo nauigantiū: cū appropinquauere terris. Quippe uelis sēpe
incidunt: & hoc semp noctu: mergūtq; nauigia. Iter est iis per hospitia certa. Austro nō uolant humido
scilicet & grauiore uento. Aura tamē uehi uolunt ppter pondus corpore: uiresq; paruas. Hinc uolātium
illa cōquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime uolāt ortygomētra duce. Primam eaq; terrē ap-
propinquātem accipiter rapit. Et semp hinc remeātes comitatū sollicitant. Abeuntq; una per sua signa
glottis & ottus & cenchramus. Glottis per longā exerit linguā unde ei nomē. Hanc in initio blandita pe-
regrinatione auide puectam pœnitētia in uolatu cū labore scilicet subit. Reuerti incomitatā piget: & se-
qui: nec unq; plus uno die peragit. In pximo hospitio deserit. Vex inuenit alia antecedente anno relicta.
Simili modo in singulos dies. Cēchramus pſeueratior festinat etiā puenire ad expetitas sibi terras. Itaq;
noctibus is eas excitat: admonetq; itineris. Otus bubōe minor est: noctuis maior: auribus plumeis emi-
nentibus: unde & nomē illi. Quidam latine afionem uocant. Imitatrix alias auis ac parasita: & quodam
genere saltatrix. Capitur haud difficulter ut noctuā: intēta in aliquo circumeunte alio. Quod si uentus
agmen aduerso flatu cōeperit inhibere: pondusculis lapidum apprehēsis: aut gutture harena repleto sta-
bilitā uolant. Coturnicibus ueneni semen gratissimus cibus. Quam ob causam eas damnauere mēsis.
Simulq; comitalem propter morbum despui suetum: quē solae animalīū sentiunt prāter hominem.

De hirundinibus: merulis: turdis: & sturnis: turturibus: & palumbis.

CA. XXIII.

a Beunt & hirundines hybernis mēsisbus sola carne uescens auis. ex iis quā aduncos unguēs nō
habēt: sed in uicina abeunt: africanos secutā mōtium recessus. Inuentāq; iā sunt ibi nudā atq; de
plumes. Thebag; testa subire negant: quoniā urbs illa sēpius capta sit. Nec bizia in thracia pp
scelera Terei. Cecina uolaterranus equestis ordinis quadrigarum dominus cōprehēsas in urbē secum
afferens uictoriā nuntias amicis mittebat: in eundem nidum remeātes illito uictoriā colore. Tradit &
Fabius pictor in annalibus suis: cum obsideretur prāscidium romanū a ligurtinis hirundinē a pullis ad
se cum epistola allatā: ut lino ad pedē eius alligato nodis significaret quotidie adueniēte auxilio eruptio
fieri deberet. Abeunt & merulā turdig; & sturni simili modo in uicina. Sed ii plumam nō amittūt: nec
occultantur nisi spe cibi: quo hybernū pabulum petant. Itaq; in germania hyeme maxime turdi cer-
nuntur. Vere turtur occultat: pennasq; amittit. Abeunt & palūbes quo nam & in iis incertum. Sturno
rum generi propriū cateruatim uolare: & quodam pilā orbe circūagi omnibus in medium agmen
tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuoli uolatus: uelox celeritas: quibus ex causis neq; rapinā cæ-
terarum alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur.

Quae auium perennes: quae semestres: quae trimestres.

CA. XXV.

c Emporum magna differentia auibus. Perennes ut columbā. Semestres ut hirūdines. Trime-
stres ut turdi: & turtures: & quae cum foetum eduxere abeunt: ut galguli: upupae.

De auibus mira.

CA. XXVI.

a Vctores sunt oībus annis aduolare ilium ex aethiopia aues: & cōfligere ad Mēnonis sepulchrū
quas ob id memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoq; anno facere eas in aethiopia circa re-
giā Mēnonis exploratum sibi Cremutius tradit. Simili mō pugnant meleagrides in boetiae
africae: hoc est gallinarum genus gibberū: uariis spersum plumis: quae nouissimae sunt peregrinae: auīū
in mensas receptae propter ingrātum uirus. Verum meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus.

CA. XXVII.

f Eleucides aues uocantur: quarum aduentū ab Ioue precibus impetrāt casini mōtis incolae fru-
ges eorum locustis uastantibus. Nec unde ueniant: quoue abeant cōpertum: nunq; conspectus
nisi cum prāsidio earum indigetur.

De Ibi.

CA. XXVIII.

i Nuocant & aegyptii ibes suas contra serpentium aduentū. Et cyrenaici Achorē deum musca-
rum multitudine pestilentiam afferente: quae protinus intereunt q; litatum est illi deo.

Quae aues in quibus locis non sunt: & quae mutant colorē & uocē & lusiniis.

CA. XXIX.

f Ed in secessu auium & noctuā paucis diebus latere tradunt. Quae genus in creta insula non
est: & etiam si qua inuecta sit emorif. Nā hēc quoq; mira naturae differentia. Alia aliis locis ne-
gat: tanq; genera frugum fruticumue: sic & animalium nō nasci: translatitiorūq; inuecta mori.

Mirum quidē est illud unius generis aliti aduersum. Quae nā est iis naturae inuidia: aut q; terrae dica-
ti auibus termini? Rhodus aquilā nō habet. Transpadana italia iuxta alpes lariū lacū appellat amœnum
arbusito agrum: ad quē ciconiae nō trāsmēāt. Sicuti nec octauum circa lapidē ab eo. Immēsa alioqn finiti-
mo insubriū tractu examina gracculor; monedulag; cui soli aui furacitas auri argētīq; p̄cipue mira est.
Picus martius in tarentino agro negat esse. Nup & adhuc tamē rara ab apēnino ad urbem uersus cerni
cōpere picarum genera: quae lōga insignes cauda uariae appellant. Propriū iis caluescere oībus annis cū
serif rapa. Perdices non transuolant boetiae fines in attica. Nec ulla auis in ponto insula in qua sepultus
est Achilles infestat sacratā ei aedem. In fidennate agro iuxta urbē ciconiae nec nidū faciunt. At in agrum
uolaterranū palūbiū uis e mari quot annis aduolat. Roma in aedē Herculis in foro boario nec muscae
nec canes intrant. Multa p̄terea similia: quae prudens subinde omitto in singulis generibus fastidio par-

cens. Quippe cum Theophrastus tradat inuectitias esse in alia etiam columbas : & pauones : & ceruos : & in cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oscines: fere mutant colorem uocemq; tpe anni ac repente fiunt alia. Quod in grandiore alitu genere grues tantum. Eae enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit. Canit aestate: hyeme balbutit: circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur: duntaxat maribus. Turdis color aestate circa collum uarius: hyeme concolor. Lusiniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermissione cantus: desante se frondiū germine non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo: tam ptinax spiritus. Deinde in una perfecta musicae scientia modulatus edit sonus: & nunc continuo spiritu trahit in longum: nunc uariatur inflexo: nunc distinguit conciso: copulat intorto: permittit: reuocat: infuscat ex inopinato. Interdum & secum ipsa murmurat: plenus: grauis: acutus: creber: extensus: ubi uisum est uibras: summus: medius: imus. Breuiterque omnia tam paruulis in faucibus: quae tot exquisitis tibiis tormentis ars hominum excogitauit. Ut non sit dubium hanc suauitatem praemonstratam efficaci auspicio: cum in ore Sterficori cecinit infantis. At ne quis dubitet artes esse plures: singulis sunt cantus: & non idem omnibus: sed suis cuique. Certant inter se: palamque animosa contentio est. Victa morte finit saepe uita spiritu prius deficiente quam cantu. Meditantur aliae iuniores: uersusque quos imitent accipiunt. Audit discipula intentione magna: & reddit: uicibusque recitent. Intelligit emendatae correctio: & in docente quaedam reprehensio. Ergo seruorum illis praecia sunt: & quidem ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. Candidam scio in conditam: alioquin quid est prope inusitatum uenisse: quae Agrippinae Claudii principis coniugi dono dare. Visum iam saepe iussas canere coepisse: & cum symphonia alternasse. Sicut homines reptos qui sonum earum audita in transuersas labias fronde arundinea quasi foramine inspirantis linguae: ut parua aliqua opposita mora indiscreta redderent similitudine. Sed eae tantae tamque artifices argutiae a. xv. diebus paulatim desinunt: nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox aestu aucto in totum alia uox fit: nec modulata aut uaria. Mutatur & color. Postremo hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est: quae ceteris auibus. Pariunt uere primo: cum plurimum senua oua. Alia ratio ficedulis. Nam forma simul coloremque mutant. Hoc non nisi autumno habet: postea melacorphi uocantur. Sic & erythacus hyeme: idem phoenicurus aestate. Mutatur & upupa. ut tradit Aeschilus poeta. Obscena alias pastu auis. Crista uisenda plicatili: contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet: ex oriente syrio occultata: ab occasu eiusdem prodit. Quod miremur ipsis diebus utrumque. Chlorion quoque qui totus est luteus: hyeme non uisus circa solstitia praecedit.

De merulis.

CA. XXX.

Erulae circa cyllenae arcadiae nec usque aliubi candidae nascuntur. Ibis circa pelusium tantum nigra est ceteris omnibus locis candida.

Tempus auium geniturae.

CA. XXXI.

Scines praeter exceptas non temere foetus faciunt ante aequinoctium uernum: aut post autumnale. Ante solstitium autem dubios: post solstitium uitales.

De halcyonibus: & de diebus earum nauigabilibus: & gaudie: & reliquo aquaticarum genere. CA. XXXII.

Omnium maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus qui maria quoque nauigant nouere. Ipsae auis paulo amplior: passere: colore cyaneo ex parte maiore tantum purpureis & candidis admixtis pennis collo gracili ac procero. Alterius genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem uidere rarissimum est: nec nisi uergiliarum occasu: & circa solstitia brumae uel naue alienando circumuolata statim in latebras abeunt. Foetificant bruma: qui dies halcyonides uocantur: placido mari per eos & nauigabili siculo maxime. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus. Siculum utique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos: & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent: pilae figura paulum eminenti: ore perquam angusto: grandium spogiarum similitudine. Ferro intercidi non queunt. Frangunturque ictu ualido: ut spuma arida maris. Nec unde confingant inueniunt. Putant ex spinis aculeatis. Piscibus. non uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quana. Gaudiae in petris nidificat. Mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna. Sed gaudiae aestate: mergi incipiente uere.

De diuersitate nidificantium auium argathylis cinnamulis & plicibus. CA. XXXIII.

Alcyonum nidi figura reliquarum quoque solertiae nos admonet. Neque alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt: stramento roborant. Si quando inopia est luti: madefactum multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepesciendis ouis simul: ne durus sit infantibus pullis. In foetu summa equitate alternant cibum. Notabili mundicia egerunt excrementa pullos. Adultioresque circumagi docent: & foras saturitate emittere. Alterius genus hirundinum est rusticarum & agrestium: quae raro in domibus diuersos figura. sed eadem materia configunt nidos totos supinos faucibus porrectis in angustum utero capaci. Mixta qua peritia occultatis habiles pullis: & substernendis molles. In aegypti heracleotico ostio mole continuatione nidorum euagati nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatium: quod humano opere perfici non posset. In eadem aegypto iuxta oppidum coptio insula est sacra Isidi: quam ne laceret amnis idem muniunt opere incipientibus uernis diebus palea & stramento rostro firmantes continuatis per triduum noctibus tanto labore: ut multas in opere emori constet. Earum militia illis cum anno redit semper. Tertiū est earum genus quae ripas excavant atque ita in terram foetificant. Harum pulli ad cinerem ambugi mortifero faucium malo multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt haec nidos. Migrantque multis diebus ante si futurum est ut auctus amnis attingat. In genere uiteriparum est: ut nidus ex musco arido ita absoluta perficiatur pila: ut inueniri non possit aditus. Argathylis appellatur: eadem figura ex lino intexens. Picorum aliqui suspendit in furculo

DECIMVS

primis in ramis cyathi modo: ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidē ipsos depēdentes pedibus somnū cape confirmāt: quia tutiores ita se sperant. Iam publicum qdē oīum est: tabulata ramorū sustinendo nido pūide eligere: cameraq; ab hymbri aut fronde ptegere densa. In arabia cinnamulgus auis appellat. Cinnami surculis nidificat. Plūbātis igit eos sagittis decutiunt indigenæ mercis gratia. In scythiis auis magnitudine otidis binos parit in leporina pelle semp in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius uisum ab hoīe nidū sensere: oua transgerunt alio. Hoc in his auibus: quarum digyti nō sint accōmodati cōplectendi transferendisq; ouis miro tradit modo. Nāq; surculo sup bina oua imposito ac ferruminato alui glutino subdita ceruice medio æque utrinq; libra deportant alio. Nec uero iis minor solertia: quæ cunabula in terra faciunt corporis grauitate phibitæ sublimē petere. Meros uocat genitores suos recōditos pascēs pallido intus colore pēnag: supne cyaneo: priori subbrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossā altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum: ut contra feras abunde uallent. Ouis stragulū molle puluere cōtumulant: nec in quo loco peperere incubant. Neue cui frequētiōr cōuersatio sit suspecta transferunt alio. Illæ qdē & maritos suos fallant: quoniā in tēperantia libidinis frangūt eaz; oua: ne cubando detineant. Tūc inter se dimicant mares desiderio foeminag. Victū aiunt uenerem pati. Id quidē & cōturnices. Trogus ingt & gallinaceos aliquando. Perdices uero a domitis feros & nouos haud uictos inhiri pmiscue. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis contra aucupis indicem exeunte in proeliū duce totius gregis. Capto eō procedit alter: ac subinde singuli. Rursus circa cōceptum foeminæ capiūtur cōtra aucupem foemina exeūte: ut rixando abigat eum. Nec in aīali alio par opus libidinis. Si cōtra mares steterint foeminæ: aura ab iis flante prægnautes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tēpus æstuant: cōcipiūtq; supuolantiū afflatu: sæpe uoce tantum audita masculi. Adeoq; uincit libido etiam foetus caritatem: ut illa furtim & in occulto incubans cum sit foemina aucupe accedēte ac marem recanat: reuocetq; & ultro præbeat se libidini. Rabie qdem tanta ferunt: ut in capite aucupantiū sæpe cæcæ metu sedeāt. Si ad nidum is cōperit accedere procurrit ad pedēs eius foeta prægrauem aut delūbem sese simulans: subitoq; in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala: aut pedibus. Aut pcurrit iteq; iā iam prehensurū effugiens spe frustrans: donec in diuersum abducatur a nidis. Eadem iam pauore libera ac materna uocante cura in sulco resupina gleba se terra pedibus apprehensa operit. Perdicum uita ad xvi. annos durare existimatur.

De columbis.

CA. XXXIII.

B iis columbag; gesta spectant maxime simili rōne. Mores iidem: sed pudicitia illis prima: & neutri nota adulteria. Coniugii fidem nō uiolant: cōmunēq; seruant domū. Nisi celebs aut uia dua domum non relinqt. Et imperiosos mares subinde etiā iniquos ferūt. Quippe suspitio est adulteri: quis natura nō sit. Tūc plerū quærela guttur: sæuiq; rostro ictus: mox in satillatione exosculatio: & circa ueneris præces crebris pedū orbibus adulatio. Amor utriq; sobolis æqualis. Sæpe & ex hac causa castigatio pigrius intrante foemina ad pullos. Parturienti solacia & ministeria ex mare. Pullis primo falsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt: præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum cum bibant colla non resupinare: large: bibere iumentorum modo.

De palumbibus & differentia columbarum.

CA. XXXV.

Iuere palūbes ad tricesimum annum: reliquos ad xl. Aristoteles auctor est. Vno tamen incōmodo ungiū: eodem & argumento senectæ: qui citra pernitem reciduntur. Cantus oībus similis atq; idem: terno conficit uersu: præterq; in clausulæ gemitu. Hyeme muris: uere uocalibus. Nigidus putat cū orna incubant sub tecto noīatam: palūbē relinquere nidos. Pariūt autē post solstitia. Columbæ & turtures octonis annis uiuunt.

De passeribus.

CA. XXXVI.

Ontra passeri minimū uitæ: cui salacitas par. Mares negant anno diutius durare. Argumento qā nulla ueris initio appareat nigrigudo i rostro: quæ ab æstate icipit. Foeminis lōgiuiculū spatiū. Vex colūbis iest qdā gloriæ itellectus. Nōsse credas suos colores: uarietateq; dispositā: quæ etiā ex uolatu credunt plaudere i cælo: uarieq; sulcare. Quā i ostētatōe ut uictæ prebent accipitri iplicatis strepitu pēnis: q nō nisi ipsis alag; humeris elidit. Aliogn solito uolatu multū uelociorē speculat ocultus frōde latro: & gaudēt i ipsa gloria rapit.

De tinungulo.

CA. XXXVII.

B id cū iis habenda est auis quæ tinungulus uocat. Defendit enim illas terretq; acipitres naturali potentia in tantū ut uisum uocēq; eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntq; si in quattuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis non mutare sedem columbas. Quod auro insectis alag; articulis quæsiere aliq nō aliter innoxiiis uulneribus: multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri: & corrūpere alias: furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internuntia in rebus magnis fuere: & epistolas adnexas eaz; pedibus obsidione mutinensi in castra cōsulū ptulere. D. Bruto mittēte. Quid uallū & uigilum obsidio: atq; etiā retia amne prætenta profuere Antonio per cælum eunte nuntio. Et hæg; amore insaniunt multi: ac super tacta exedificant turres iis: nobilitatēq; singularū & origines narrant uetere iam exemplo. Laxius eques romanus ante bellū ciuile pompeianum denariis quadringentis singula paria uendicauit: ut. M. Varro tradit. Quin & patriā nobilitauere. In campania grandissimæ puenire existimatæ. Hæg; uolatus in reputationem cæterag; quoq; uolucrum nos impellit.

De uolatu & incessu auium.

CA. XXXVIII.

Mnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi & in suo cuiq; genere incessus est. Aues sola uario meatu feruntur & in terra & in aere. Ambulant aliquæ ut cornices. Saliunt aliquæ ut

passeres: merulae. Currunt ut perdices rusticulae. Ante se pedes iaciunt: ut ciconiae & grues. Expandunt alas: pandentesque raro interuallo quatiunt. Aliae crebrius: sed & primas duntaxat pennas. Aliae & totam latera pandunt. Quaedam uero maiore ex parte compressis uolant. Percussosque semel aliquae & gemino ictu aere feruntur: uelut inclusum eum prementes. Iaculantur sese in sublime: in rectum: in pronum: in pingui putes aliquas. Aut rursus ab alto cadere has: illas salire. Anates solae quaeque sunt eiusdem generis in sublime protinus sese tollunt: atque uestigio caelum petunt: & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus faras uenamus delapsae solae auadunt. Vultur & ferae grauiore nisi ex procursu aut altiore tumultu immisae non euolant. Cauda teguntur aliae. Circumspectant aliae: flectuntque colla. Nonnullae uescuntur ea quae rapuere pedibus. Sine uoce non uolant multae. Aut e contrario semper in uolatu silent. Subreptae: pronae: obliquae in latera: in ora. Quaedam & resupinae feruntur: ut si pariter cernantur: plura genera non in eadem natura meare uideantur.

De apodibus.

CA. XXXIX.

Lurimum uolant quae apodes uocantur: quia careant usu pedum. Ab aliis cypseli appellantur hircundinum specie. Nidificant in scopulis. Haec sunt quae toto mari cernuntur. Nec unquam tam longo naues tamque continuo cursu recedunt a terra: ut circueuolitet eas apodes. Caetera genera residunt & sistunt. His quies nisi in nido nulla. Aut pedent aut iacent: & ingenia aeque uaria ad pastum maxime.

De caprimulgis & plateis.

CA. XL.

Aprimulgi appellantur grandiores merulae aspectu: fures nocturni. Interdum enim uisu caret. Intranst pastorum stabula: caprarumque uberibus aduolant suctum propter lactis. Qua iniuria uber emoritur. caprisque caecitas quas ita mulserit oboritur. Platea nominatur aduolans ad eas: quae se in mari mergunt: & capita illarum morsu corripies: donec capturam extorqueat. Eadem cum deuo ratis se impleuit conchis: calore uentis coctas euomit: atque ita ex iis esculenta legit testas excreans.

De ingeniis auium.

CA. XLI.

Illaribus gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ouo: excutuntque sese: & circueactae purificant: aut festuca aliqua sese & oua lustrant.

De carduele & psytaco & auibus quae loquuntur.

CA. XLII.

Inimae auium cardueles imperata faciunt: nec uoce tantum: sed pedibus & ore pro manibus. Est quae bouum mugitus imitetur in arelatensi agro taurus appellata: alioquin parua. Est quae equorumque hinnitus anthus nomine: haerbae pabulo aduentu eorum pulsa imitatur ad hunc modum ulciscens. Super omnia humanas uoces reddunt psytaci: & quidem sermocinantes. India autem hanc mittit. Sitacem uocant: uiridem toto corpore torque tantum miniato in ceruice distincta. Imperatores salutat: & quae accipit uerba pronuntiat. In uino praecipue lasciuia. Capiti eius duricia eadem quae rostrum. Haec cum loqui discit ferreo uerberat radio. Non sentit aliter ictus. Cum deuolat rostrum se excipit. Illi innititur: leuioremque se ita pedum infirmis imitari facit. Minor nobilitas: quia non ex longinquo uenit: sed expressior loquacitas certo generi picarum est. Adamant uerba quae loquuntur. Nec discunt tantum: sed diligunt: meditanturque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultat. Constat emori uictas difficultate uerbi: ac nisi subinde eadem audiat: memoria falli: quaerentesque immodum hylarari: si iterum audierint id uerbum. Nec uulgaris iis forma: quis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verge adiscere alias negat posse: quae ex genere earum sunt: quae glande uescuntur. Et inter eas facilius quibus quini sunt digyti in pedibus. Ac ne eas quidem ipsas primis duobus uitae annis. Latior iis est lingua omnibus in suo cuiusque genere: quae sermonem imitantur humanum: quod id pene in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudii Caesaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem sermones hominum cum haec perderem. Habebant & caesares iuuenes item sturnum: lusciniarum graeco atque latino sermone dociles. Praeterea meditates in die: & assidue noua loquentes longiore etiam contextu. Docent secreta: & ubi nulla alia uox misceat: assidue qui crebro dicat ea: quae condita uelit adisci aliquo blandiente.

De coruorum intelligentia.

CA. XLIII.

Eddas & coruis sua gratia indignatione quoque populi Romae attestata: non solum conscia. Tiberio principe ex foetu supra castorum aedem genitus pullus in oppositam futrinam deuolauit: etiam religione commendatus officinae domino. Is mature sermoni assuefactus omnibus matutinis euolans in rostra: in forum uersus Tiberium: deinde Germanicum & Drusum Caesares nominatim: mox transeuntem populum Romae salutabat. Postea ad tabernam remeans plurimum annorum assiduo officio meritis. Hunc siue emulatione incitatus manceps proxime futrinae: siue iracundia subita: ut uoluit uideri: excrementis eius posita calceis macula exanimauit: tanta plebei consternatione: ut primo pulsus ex ea regione: mox & interemptus: sit funusque innumeris aliti celebratum exequiis. Constratum lectum super aethiopum duorum humeros praecedente tibicene: & coronis omnium generum ad rogam usque: qui constructus dextra uiae appiae ad secundum lapidem in capite rediculi appellato fuit. Adeo satis iusta causa populo Romae uisa est exequiarum ingenium auis: aut supplicis de ciue romano in ea urbe qua multorum principum nemo deduxerat funus. Scipionis uero Aemiliani post carthaginem numantiamque deletas ab eo nemo uidicauerat mortem. Hoc gestum. M. Seruilio. C. Cestio consad. v. Kalen. april. Nunc quoque erat in urbe Roma haec perdente me equitis Romae cornix e betica primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta uerba exprimens: & alia atque alia crebro addiscens. Necnon & recens fama Crateri monocerotis cognomine in troezena regione asiae coruorum opera uenantis: eo quod deuehebat in siluis eos confidentes humeris. Atque coruiculos illi uestigabat agebatque: eo producta consuetudine: ut exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriae quidam uisum per situm lapides congerentem in sicula monumeti: in qua pluuia aqua durabat: sed quae

DECIMVS

attingi non posset. Ita descendere pauentem expressisse tali congerie: quæ poturo sufficeret.

De diomedæis auibus.

CA. XLIII.

n Ec diomedæas præteribo aues. Iuba cataraëtas uocat. Et eis esse dentes oculosq; igneo colore: cætero cædidas tradens. Duos semp iis duces. Alterum ducere agmē: alterum cogere: scrobes excauere rostro: inde crate consternere: & operire terra quæ ante fuerit egesta. In iis scetifica-
re. Fores binas oïum scrobibus. Orientē spectare qbus exeant i pascua: occasum quibus redeant. Aluū exoneraturas subuolare semp: & cōtrario flatu. Hæ in solo loco totius orbis uisunt. In insula quā dixi-
mus nobilē Diomedis tumulto atq; delubro cōtra apuliæ oram fulicæq; similes. Aduenas barbaros clā-
gore infestant. Grægis tantū adulanf miro discrimine: uelut generi Diomedis hoc tribuentes. Aedēq; eius quotidie pleno gutture madentibus pennis perluūt atq; purificant. Vnde origo fabulæ. Diomedis sortios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil discant.

CA. XLV.

n On omittendū est cū de ingeniis differimus: uolucris hirundines esse idociles & terrestri-
bus mures: cum elephanti iussā faciant. Leones iugum subeant. In mari uituli totq; piscium genera mitescant.

De potu auium.

CA. XLVI.

b Ibunt aues fustu cæteræ. Sed ex iis quibus longa sunt colla intermittentes capite resupinato ueluti infundentes sibi. Porphyrio solus morfu bibit. Idē ex pprio genere oēm cibū aqua sub inde tingēs. Deinde pede ad rostrum ueluti manu afferens. Laudatissimi i comagene. Rostra iis & plōga crura rubent. De hematopodi & onocrotali: & de pegrinis auibus.

CA. LXVII.

h Aec quidem & hematopodi multo minori: q̄q; eadē crurū altitudine. Nascit in ægypto. Insi-
stit ternis digytis. Præcipue ei pabulū muscæ. Vita in italia paucis diebus. Grauiore oēs fruge uescuntur: altiuolæ carne tantum. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare quæ cæteræ red-
dunt. Olorum similitudinē onocrotali habent: nec distare existimarentur oïno: nisi faucibus ipsis ines-
set alterius uteri genus. Huc omnia inexplēbile aīal cōgerit. mira ut sit capacitas. Mox pfecta rapina sen-
sim inde in os reddita inferam in aluū ruminātis modo desert. Gallia hos septētrionalis p̄xima ocea-
no mittit. In hercinio germaniæ saltu iusitata genera alitum accepimus quarum plumæ ignium mo-
do colluceant noctibus. In cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam memorādū occurrit.

De multarum auium nominibus & natura.

CA. XLVIII.

p Halerides in seleucia parthorū & in asia aquaticæ laudatissimæ. Rursus phasianæ in colchis geminas ex pluma aures submittūt: subriguntq;. Numidicæ i parte africæ numidia: omnēsq; iam in italia. Phœnicopetri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurgēs. Atagnē maxime ionius celebrat: uocalis alias captus uero obmutescēs: quōdam exi-
stimatus inter raras aues. Iam & in gallia hispaniæq; capitur: & alpes etiam ubi & phalacrocoraces aues balearium insularum peculiare. Sicut alpiū phyrrochoras luteo rostro niger & præcipuo sapore La-
gopus: pedes leporino uillo ei nomē hoc dedere. Cætero candidæ columbæq; magnitudine. Non extra
terram in qua nascitur eam uesci facile: quando nec uiuā mansuescit: & corpus occisæ statim marcescit.
Et alia noīe eodē a coturnicibus magnitudine tantū differens croceo tinctu cibus gratissima. Visant in
alpiibus ab se peculiare ægypti ibin. M. Egnatius. Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus & fabulosis.

CA. XLIX.

n Enere in italiā bebiacensibus bellis ciuilibus trāspadum externæ & nouæ aues ita enim ad-
huc uocantur turdorū specie: paulū infra colūbas magnitudine: saporæ gratæ. Baleares insulæ
nobiliores etiā supradictō porphyriōnē mittunt. Ibi & buteo accipitrū generis i honore mē-
sag; est. Item uipiones: sic enim uocant minorē gruem. Pegafos egno capite uolucres: & griphas auritos
aduncitate rostri fabulosos reor. Illos in scythia: hos in æthiopia. Equidē & tragopanadē quam plures
affirmant maiorē aquila: cornua in tēporibus curuata habentē ferruginei coloris: tantū capite phœni-
ceo. Nec sirenes ipetrauerint fidem: licet affirmet Dino Clitarchi celebrati auctoris pater in india esse:
mulcerig; eaz; cantu: quos grauatos somno lacerant. Qui credit ista & Melāpodī profecto aures lam-
bendo dedisse intellectum auium sermonis dracones non abnuet. Vel Quæ Democritus tradit nomi-
nando aues quæq; confuso sanguine serpens gignat: quē quisquis ederit itellekturus sit alitū colloquia.
Quæq; de una aue galerita priuatim cōmemorat: etiā sine iis imensauitæ ambage circa auguria. No-
minant ab Homero scopes auium genus. Neq; harū satyricos motus cum insident plæriscq; memora-
tos facile cōceperim mente. Neq; ipsæ iam aues nascunt. Quāobrem de cōfessis differuisse præstiterit.

Quis gallinas fārcire iſtituerit: de auariis & quis ea primus iſtituerit.

CA. L.

g Allinas fāginare deliaci cōepere. Vnde pestis exorta opimas aues & suo pte corpore unctas de-
uorandi. Hoc primū antiquis cœnæq; interdictis exceptū inuenio iam lege. C. Fanni consulis.
xi. annis ante tertium punicū bellū: ne quid uolucrū pponeret: præter unam gallinā: quæ nō
esset altilis. Quod deinde caput translatū p oēs leges ambulauit. Inuentūq; diuerticulū est in fraude ea-
rum gallinaceos quoq; pascendi lacte addito cibus. Multo ita gratiores approbant. Fœminæ quidē non
oēs ad fāginam eligunt: nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinæq; artes ut clunes spectent: ut diui-
dantur in tergora: ut a pede uno dilatata repositoria occupent. Dedere & parthi cocis suos mores. Nec
tamen in hoc mangonio quicq; totum placet: hic clune: alibi pectore tantum laudatis. Auaria primus

LIBER

instituit inclusis oïum geneg: auibus. M. Lælius Strabo brūdusii equestris ordinis. Ex eo cœpimus car
cere aīalia cohercere quibus natura cælū assignauerat. De Aesopi patina. CA. LI.

m Axime tamē insignis ē in hac memoria Clodii Aesopi tragici histrionis patina sexcentis fester
tiis taxata in qua posuit aues cātu aliquo aut humano sermone uocales nummis sex singulas
coēptas nulla alia inductus suauitate nisi ut in iis imitationem hoīs māderet: ne quæstus qdē
suos reueritus illos opimos & uoce meritos: dignus prorsus filio a quo diximus deuoratas margaritas.
Non sit tamē (ut uerum fatear) facile iter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est: summas re/
rum naturæ opes q̄ hominum linguas coenasse.

De generatione auīū: & præter aues quæ quadrupedes oua pariāt. CA. LII.
g Eneratio auīū simplex uidet esse: cum & ipsa sua habeat miracula: quoniam & quadrupedes
oua gignunt: chamæleontes: lacertæ: & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autē infœ/
cunda sunt quæ ad uncōs habent unguēs generi. Nulla ex iis supra quaterna edit oua. Tribuit
hoc auīum generi natura: ut foecūdiōres essent fugaces eaq̄ q̄ fortes. Plurima pariunt strutiocamei: gal/
linæ: perdices: fali. Coitus auibus duobus modis. Foemina humi confidente ut in gallinis: aut stante ut
in gruibus. Quorum alia sunt candida ut columbis: perdicibus. Alia pallida ut aquaticis. Alia punctis
distincta ut meleagridū. Alia rubri coloris ut phasianis: cēchridis. Intus autem omne ouū uolucrū bico/
lor. Aquaticis lutei plus q̄ albi. Idq̄ ipsum magis liuidū: q̄ cæteris. Piscium unus color: in quo nil cādidi
Auīū oua ex calore fragilia. Serpētium ex frigore lēta. Piscīū ex liquore mollia. Aquatiliū rotunda. Reli/
qua fere fastigio cacuminata. Exeunt a rotūdiōssima sui pte: dū pariunt molli putamine: sed p̄tinus dū
rescēte: quibuscūq̄ emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua gravioris saporis putat Oratius Flac/
cus. Foeminā edūt quæ rotundiora gignunt reliqua marem. Umbilicus ouis a cacumīe inest ceu gutta
eminēs in putamine. De tēpore & generatiōe incubatus auīum & coitu. CA. LIII.

q Vadam oī tempore coeūt ut gallinæ: & pariūt: præterq̄ duobus mensibus hyemis brumali/
bus. Ex iis iuuenæ plura q̄ ueteres: sed minora. Et in eodem foetu prima & nouissima. Est au/
tem tanta foecunditas ut aliquæ & sexagena pariant: aliquæ quottidie: aliquæ bis die: aliquæ
in tantum ut effœtæ moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt: quædam &
undecies. In ægypto etiam brumali mense. Hirūdines & merulæ & palūbi & turtures bis anno pariūt.
Cæteræ aues fere semel. Turdi in cacuminibus arborū luto nidificantes pene cōtextim in secessu gene/
rant. A coitu. x. diebus oua maturescunt in utero. Vexatæ autē gallinæ & colūbæ pēna euulsæ aliaue si/
mili iniuria diutius. Oībus ouis medio uitelli parua inest uelut sanguinea gutta quod esse cor auīum
existimant. Primū in omni corpe id gigni opinātes. In ouo certa est gutta ea salit: palpitatq̄. Ipsum ani/
mal ex albo liquore oui corporatur. Cibis eius in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore.
Oculi cōpressi capite maiores. Increcente pullo candor in mediū uertitur. Luteū circūfundit uicesimo
die: si moueatur ouū. Iam uiuētis intra putamē uox auditur. Ab eodē tēpore plumescit ita positus: ut ca/
put supra dextrū pedē habeat: dexteram uero alam supra cadāt. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes
impedes nascuntur contra q̄ reliqua aīalia. Quædā gallinæ omnia gemina oua pariūt: & geminos iter/
dū excludūt: ut Cor. Celsus auctor est: altēq̄ maiore: alioquin negant oīno geminos excludi. Plus uice/
nagna incubēda subiici uetant. Parere a bruma incipiūt. Optima foetura ante uernū æquinoctium. Post
solstitiū nata nō implent magnitudinem iustam: tantoḡ minus quanto serius peruenere.

De uitis & remediis incubantium. CA. LIIII.
o Va incubari infra. x. dies edita utilissimū. Vetera autē recētiora infœcūda. Subiici impari nume/
ro debent. Quarto die postq̄ cœpere incubari si cōtra lumē cacumine ouoḡ apprehenso una
manu purus & uniusmodi pluceat color: sterilia existimantur esse: proq̄ eis alia substituēda.
Et in aqua est experimentū: inane fluitat. Itaq̄ fidētia hoc est plena subiici uolunt. Cōcuti uero experi/
mēto uetāt: quoniā nō gignāt cōfusis uitalibus uenis. Incubationi dat̄ initiū post nouā lunā: quia prius
inchoata nō pueniant. Celerius excludunt calidis diebus. Ideo æstate undeciesimo educūt foetū: hye/
me uicesimo quinto. Si in cubatu tonuerit oua pereūt: & accipitris audita uoce uitiant. Remediū cōtra
tonitrum: clauus ferreus sub stramine ouoḡ positus aut terra ex aratro. Quædā autē & citra icubitum
sponte natura gignit: ut in ægypti figmentis est scriptum. De quodam uinipotore reperit̄ syracusis tā/
diu potare solitum: donec ab eo cooperta in terra foetum ederet oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De auguriis ouorum. CA. LV.
i Iulia Augusta prima sua iuuetā Tiberio Cæsare ex Nerōe grauida cū parere uirilē sexū admo/
dū cuperet: hoc usā est puellari augurio. Ouū i sinu fouēdū atq̄ cū deponēdū haberet nutrici p̄
sinū tradēdo ne iterimereſ tepor. Nec falso Augusta augurata p̄dit̄ ip̄eratoris idē foeta. Sed in
uētū ut oua i calido loco ip̄posita paleis igne modico fouerent: hoīe uersante pariter nocte ac die: & statu
to die illic erūpere foetus. Tradit̄ qdā ars gallinarii cuiusdā dicētis qd ex quoḡ cēt. Narrant̄ & mortua
gallina mariti eaq̄ uisi succedētes iuicē: & reliq̄ foetæ more faciētes: abstinentesq̄ se a cātu. Sup oīa est ana/
tū ouis subditis atq̄ exclusis admiratio prima nō plane agnoscētis foetū. Mox icertos cōcubitus sollici/
tæ cōuocatiōis. Postremo lamēta circa piscinæ stagna mergētibus sepullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. CA. LVI.
g Allinæ generositas spectatur circa erecta: interdū & gemina: pēnis nigris: ore rubicundo: dy/
gitis imparibus: aliquando & super quattuor dygitos trāuerso uno. Ad rem diuinam luteo

DECIMVS

roftro pedibus puræ non uidentur. Ad opertanea sacra nigra. Est & pumilionum genus non sterile: in
iis: quod non in alio genere alitum: sed quibus certa foecunditas rara & incubatio ouis noxia.

De morbis eage & remediis.

CA. LVII.

Nimicissima autē oīum generi pituita: maximeq; inter messis & uindemiæ tempus. Medici
ua in fame: & cubatus in fumo: si utiq; ex lauro aut hæba sauina fiat: pēna per transuersas in
serta nares: & per omnes dies mota. Cibus alium cum farre aut aqua perfusus in qua lauerit
noctua auis cum semine uitis albæ coctus & quædam alia.

De conceptu & numero foetus auium.

CA. LVIII.

Olumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina oua: ita natura moderatē ut
aliis crebrior sit foetus aliis numerosior. Palūbes & turtures plurimū terna: nec plusq; bis fere
pariunt atq; ita si prior foetus corruptus est. Et quis tria pepererit: nunq; plus duobus educat.
Tertium quod irritum est urinum uocant. Palūbes incubat foemina post meridiana in matutinum: cæ
tero mas. Colūbæ marem semper & foeminam pariunt priorem marem: postridie foeminā. Incubant
in eo genere ambos: interdū mas: noctu foemina. Excludunt uicesimo die. Pariunt a coitu. v. Aestate q;
dem interdum binis mēfibns terna edunt paria. Nāq; octauo decimo die excludunt: statimq; cōcipiūt.
Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur: & alii prouolant: alii erūpūt. Ipsi deinde pulli quoniam estres
foerificant. Et ipsæ aut inter se (si mas non sit) foeminæ æque saliant: pariūtq; oua irrita: ex quibus nihil
gignitur quæ hypenemia græci uocat.

De pauone & anseribus.

CA. LIX.

Auo a trimatu parit. Primo anno unū aut alterum ouum: sequēti quaterna quinaue: cæteris
duodena non amplius intermittēs binos dies ternosue parit & ter anno si gallinis subiiciant
incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantiū. Quapropter noctu & in latebris pariūt.
aut in excelso cubantes & nisi molli strato excepta franguntur. Mares singuli quis sufficiūt cōiugibus.
Cū singulæ aut binæ fuere: corrūpitur salacitate foecunditas. Partus excluditur diebus terno uenis: aut
tardius tricesimo. Anseres in aqua coeūt: pariūt uere: aut si bruma coiuere post solstitium: quadraginta
prope. Bis anno si priorē foetum gallinæ excludant: alias plurima oua. xvi. paucissima septē. Siquis surri
piat pariunt: donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubāda subiici utilissimum nouem aut unde
cim. incubāt foeminæ tātū tricenis diebus. Si uero tepidiores sint: uicesimo quinto. Pullis eoz urtica cō
ractu mortifera. Nec minus auiditas: nūc facietate nimia: nūc suamet: ut quando apprehēsa radice mor
fu: sæpe conātes auellere ante colla sua abrūpūt. Cōtra urticā remediū stramēto ab incubatu subdita ra
dix earum.

De ardeolis: & quō seruentur optime oua.

CA. LX.

Rdeolæ tria genera: leucon: asterias: pellos. Hi in coitu anguntur. Mares qdē cum uociferatu
a sanguinē etiā ex oculis pfundunt. Nec minus ægre pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus
incubat: & fere maiores alites. Minores uicenis: ut miluus & accipiter. Singulos uere parit: nū
q; plus ternos: iis qui egolios uocatur quaternos. Coruus aliquando & quinos: incubāt totidem diebus:
Corniē incubantē mas pascit. Pica nouenos. Melācoriphus supra uiginti parit semper numero impari
inæqualia. Nec alias in pluribus tanta foecunditas: maior tamē paruis. Hirundini cæci primo pulli: &
fere oībus quibus numerosior partus: irrita oua quæ hypenemia diximus: quæq; aut mutua foeminæ
inter se libidinis imaginatione cōcipiunt: aut puluere. Nec colūbæ tātū: sed & gallinæ: perdices: pauones
anseris: chenalopeces. Sunt autē sterilia & minora ac minus iucundi saporis: & magis humida. Quidā
& uento putant ea generari. Qua de causa etiā zephyria appellantur. Hæc aut uere tantum. Vrina fiunt
incubatione derelicta: quæ alii cynosura dixerunt. Oua aceto macerata in tātum emolliunt ut p annulos
trāseāt. Seruari ea i lomēto: aut hyeme i paleis: æstate i furfuribus utilissimum. Sale exinaniri creduntur

Quæ uolucrum sola animal pariat: & lacte nutriat.

CA. LXI.

Olucrum animal parit uespertilio tantum: cui membrana ceu pēna. Eadem sola uolucrum
a lacte nutrit ubera admouens: geminos uolitat amplexa infantes: secūq; deportat. Eidem co
xendix una traditur: & in cibatu culices gratissimi.

De cōceptu. uiperæ & partu: & quæ terrestrium oua pariāt.

CA. LXII.

Vrsus in terrestribus oua pariunt serpentes: de quibus nondum dictū sit. Coeūt cōplexu adeo
a circumuolutæ sibi: ut una existimari biceps possit. Vipere mas caput inserit in os: quod illa ab
rodit uoluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit oua unius coloris & mollia
ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde siugulos diebus singulis parit uiginti fere nu
mero. Itaq; cæteri tarditatis impatientes prærumpunt latera occisa parente. Cæteræ serpentes contexta
oua in terra incubant: & foetum sequente excludunt anno. Crocodili uicibus incubant mas & foemina.
Sed reliquorum quoq; terrestrium reddetur generatio.

De generatione terrestrium.

CA. LXIII.

Ipedū solus homo animal gignit. Homini tātū primi coitus pœnitentia auguriū scilicet uitæ.
b a pœnitenda origine. Cæteris aīalibus statim p tempora anni concubitus. Homini (ut dictū est)
oībus horis dierū noctūq;. Cæteris satietas i coitu. Homini ppe nulla. Mesfalina Claudii Cæ
saris cōiūx hāc regalē existimās palinā elegit i id certamē nobilissimā e pstitutis ancillā mercenariæ sti
pis: eāq; die ac nocte supauit qnto ac uicesimo cōcubitu. In hoīum genere maribus diuerticula Veneris
excogitata oīa scelere naturæ: foeminis uero abortus. Quantū i hac pte multo nocetiores q; feræ sumus
Viros audiores ueneris hyeme: foeminas æstate Hesiodus pdidit. Coitus auersus elephantis: camelis

tigris:lynx:rhinocerotis:leoni:dasipodi:cuniculis: quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines aut secreta certa petunt: neque interuenire datur sine perniciē. Coitus tota die est tantum iis ex omnibus: quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus antecedit. Auertuntur & canes: phocae: lupi: in medioque coitu: inuitique etiam cohaerent. Supradictoque plerumque foeminae priores superueniunt: reliquis mares. Vt si autem ut dictum est humanitus strati. Herinaci stantes ambo inter se complexi. Feles mare stante foemina subiacente: Vulpes in latere proiectae: mareque foemina amplexa. Tauro- rum ceruorumque foeminae uim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in conceptu. Cerui uicissim ad alias transeunt: & ad priores redeunt. Lacertae ut ea quae sine pedibus sunt circūplexu uenerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore: eo minus foecunda sunt. Singulos gignunt elephanti: cameli: eque. Achantis duodenos auis minima. Ocissime pariunt quae plurimos gignunt. Quo maius est animal: tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur quibus longiora sunt uitae spatia. Neque crescentiū tempus ad generandū aetas. Quae solidas habent ungulas singulos: quae bifidas & geminos pariunt. Quorum in dygitos pedum fissura diuisa est: eo numerosiora in foetu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus: haec inchoatos. In quo sunt genere leaenae: urse: & uulpes. Informia etiam magis quam supradicta ursae pariunt: rarumque est uidere parientes. Postea lambendo calefaciunt foetus omnia ea: & figurat: pariunt plurimum quaternos. Caecos autem gignunt canes: lupi: panthere: thoes. Canum plura sunt genera. Laconicae octauo mense utrinque generant. Ferunt. lxx. diebus: & plurimum tribus mensibus. Caeterae canes & semestres coitum patiunt. Implet omnes uno coitu. Quae ante istum tempus concipere: diutius caecos habent catulos: nec omnes totidem diebus. Existimant in urina attollere crus fere semestres: id est signum consummati uirium roboris: foeminae hoc idem fidentes. Partus duodeni quibus numerosissimi: caetero quini: seni aliquando singuli: quod prodigiosum putant. Sicut omnes mares: aut omnes foeminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in caeteris alternant: si inean oportuno & recto mense. Ineunt a partu sexto mense. Octonos laconicae pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt laconici annis denis: foemina duodenis. Caetera genera quiddecim annos: aliquando uiginti. Nec tota sua aetate generant: fere a duodecimo desinentes. Feliū & ichneumonū reliqua ut canum. Viuunt annis senis. Dasipodes omni mense pariunt: & superfoetant sicut lepores. A partu statim implet. Concipiunt quis ubera siccante foetu: pariunt non caecos. Elephanti ut diximus pariunt singulos magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt a trimatu: pariunt uere: iterumque post annum implet a partu. Equas autem post tertium diē aut post unum ab enixu utiliter admitti putant: coguntque inuitas. Mulier septima die concipere facillime credit. Equae iubas tonderi praecipiant: ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbi re. A coitu solae aialium currunt: ex aduerso aquilonum austrorūue putant mare aut foeminam concipere. Colorem ilico mutant rubriore pilo: uel quicumque sit plenior. Hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec ipedit partus quaedam ab opere. Falluntque grauidae. Vicisse olympia praegnantem equam Hecraetidis thessali inuenimus. Equos & canes & sues initium matutinum appetere: foeminas autem post meridiem blandiri diligentiores tradunt. Equas domitas. lx. diebus equire: antequam gregales. Sues tantum coitum spumam ore fundere. Verrē subantis audita uoce nisi admittat cibum non cape usque in maciem. Foeminas tantam efferari: ut hominem lacerent: candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturae asperfo. Auiditas coitus putat ex cibis fieri. Sicut uiro eruca: pecori cepa. Quae ex feris mitigentur non concipere: ut anseres: apros uero tarde: & ceruos: nec nisi ab infantia educatos. Mirum est quadrupedum praegnantes uenerem arcent: praeter equam & suem. Sed superfoetant: & dasipus & lepus tantum.

De uaria generatione auium.

CA. LXIII.

Vacuūque animal pariunt in capite gignunt circumactō foetu sub enixum: alia in utero porrectae. Quadrupedes gestant extensis ad longitudinem cruribus: & ad aluum suam applicatis. Homino in semet conglobatus inter duo genua naribus sitis. Molas de quibus ante diximus gigni putant: ubi mulier non ex mare: ueque ex semetipsa tantum concipit. Ideo nec aiari: quia non sit ex duobus. Altricemque habere per se uitam illam: quae satis arboribusque contingat ex omnibus quae perfectō. Foetus uel tantos & innumerosos edunt. Item plures contra naturam solibipedum aut bifidorum.

De murium foetu.

CA. LXV.

Vpra cuncta est muriū foetus haud sine cōtatione dicendus. quā auctore Aristotele & Alexandri magni militibus generatio eorum lambendo constare non coitu dicatur. Ex una genitos. cxx. tradiderunt. Apud persas uero praegnantes in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri praegnantes opinantur. Ita desinit mixtum esse: unde uis tanta messes populetur muriū agrestium. In quibus illud quoque adhuc latet quo nam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimis reperiunt: neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi itaque ad troadem perueniunt. Et iam inde fugauerunt accolae. Prouentus eorum siccitatibus tradunt. Et iam obituris uermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus: sicut herinaceis. Idem bipedes ambulant: ceu alpini. Cum diuersi quoque generis coire animalia: ita demum generant: si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere ut creditur uulgo Aristoteles negat. Neque incumbant caedē oblitae quo sint in loco enixae: quoniam huic animali nulla memoria: itaque catuli per se erumpunt.

De spina hominis anguem nasci.

CA. LXVI.

Nguem ex medulla hominis spinam gigni accepimus a multis. Pluraque enim occulta & caca origine proueniunt: etiam in quadrupedum genere.

De salamandra.

CA. LXVII.

Icut salamandra animal lacerti figura stellatum nūquam nisi magnis hymbribus proueniēs:
 & serenitate deficiens. Huic tantus rigor: ut ignem tactum extinguat non alio modo q̄ glaci/
 es. Eiusdem sanie quæ lactea ore uomitur: quacunq; parte corporis humani contacta toti de/
 fluunt pili. Idq; quod contactum est colorem in uutiliginem mutat.

De iis quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt.

CA. LXVIII.

Vædam uero gignuntur ex non genitis: & sine ulla simili origine ut supradicta: & quæcūque
 æstas aut uer statūq; tēpus a nni generant. Ex iis quædā nihil gignunt ut salamandra. Neq; est
 in iis genus masculinum scēmineūue: sicut neq; ī anguillis: oībusq; quæ nec aīal nec ouum ex
 sese generant. Neutrum est & ostreis genus: & cæteris adherentibus uado uel saxo. Quæ autem p se ge/
 nerantur sicuti infra mares ac scēminas descripta sunt: ita generant quidē ea aliqd coitu: sed imperfectū
 & dissimile: & ex quo nihil amplius gignatur: ut uermiculos muscæ. Id magis declarāt naturæ eorum
 quæ insecta dicunt. Arduæ explanationi oīa: & priuatim dicato opere narrāda. Quapp ut īgeniū p̄di/
 ctog; ita & reliqua subtexet desertatio.

De sensibus aīalium.

CA. LXIX.

X sensibus ante cætera homini tactus: deīde gustus. Reliqs superatur a multis. Aquilæ clarius
 cernunt. Vultures sagacius odorantur. Liquidius audiunt talpæ obrutæ terra: tam denso atq;
 surdo naturæ elemēto. Præterea uoce oīum in sublime tēdēte sermonē exaudiunt: & si de iis
 quare intelligere etiam dicūtur: & profugere. Auditus cui hominum primo negatus est huic & sermo/
 nis usus ablatus. Nec sunt naturaliter surdi: ut nō idem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse nō
 est uerisimile: sed ad sonum mergere se solent. Ideo & silentiū in mari piscantibus.

Auditum & olphatum esse piscibus.

CA. LXX.

Isces quidem auditus nec mēbra habēt nec foramina: audire tamen eos palā est: ut patet cum
 plausū cōgregari feros ad cibum cōsuetudine in quibusdā uiuariis spectetur. Et ī piscinis Cæsa/
 ris genere pisciū ad nomē uenire: quosdā singulos. Itaq; p̄duntur etiam clarissime audire mu/
 gil: lupus: salpa: chromis: & ideo in uado niuere. Olfatū iis esse manifestū patet. Quippe non oēs eadem
 esca: capiuntur: & priusq; appetant odorantur. Quosdā & spelūcis latētes falsamēto illitis faucibus scopu/
 li piscator expellit: uelut sui cadaueris agnitionē fugiētes. Conueniūtq; ex alto etiā ad quosdā odores: ut
 scēpiam ustam: & polypū: quæ ob id cogunt iu nassas. Sentinæ qdem nauīū odorē fugiunt procul: ma/
 xime tamen piscium sanguinē. Non potest petris auelli polypus. Idem cunicula admōta ab odore protī/
 nus resilit. Purpuræ quoq; foetidis capiunt. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus/
 nus ceruini odore serpentes fugantur: sed maxime styracis: origani: aut chalcis aut sulphuris formicæ
 necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

Tactum communem esse omnibus.

Aq̄sus sensus omnibus est: etiā quibus nullus alius. Nam & ostreis & terrestribus uermibus.
 Quo existimauerim oībus sensum gustus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? In quo
 uel præcipua naturæ architectiq; uis. Alia dentibus prædatur: alia unguibus: alia rostri adūci/
 tate capiunt. Alia latitudine ruunt. Alia cacumine excauant. Alia sugunt. Alia lambunt: sorbēt: mādūt:
 uorant. Nec minor uarietas in pedum ministerio: ut rapiāt: distrahāt: teneāt: premāt pendeāt: tellurem
 scabere non cessent.

Quæ uenenis uiuāt & quæ terra.

CA. LXXII.

Enenis capræ & conturnices (ut diximus) pinguescunt placidissima aīalia: at serpentes ouis.
 Spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriunt: si iam fauces capiunt: quæ dein/
 de in semet conuoluti frangunt intus: atq; ita putamina excutiunt: aut si tenerior est & catuli
 adhuc ætas orbe apprehensa spira: ita sensim uehementēq; præstringūt: ut amputata parte ceu ferro: re/
 liquam quæ amplexu tenetur sorbeant. Simili mō auib; deuoratis solidis contētionē plurima & cæte/
 ra ossa reuomunt. Scorpiones terra uiuunt. Serpentes cum occasio est uinū præcipue appetunt: cū alio/
 quin exiguo indigeāt potu. Eadē minimo & pene nullo cibo cū adseruātur incluse: sicuti aranei quoq;
 alioquin suctu uiuētes. Ideo nullū interit fame aut siti uenenatū. Nam neq; caloris uim habent: neq; san/
 guinis: neq; sudoris: quæ auiditatē naturalē sale augent. In quo genere omnia magis exit alia: si suum
 genus edere anteq̄ noceant. Condit in thesauros maxillæq; cibū spōgionū & satyroꝝ genus. Mox inde
 sensim ad mādendū manibus exprimit. Et quod formicis in annū solēne est his in dies uel horas.

De cibo & potu quorūdam.

CA. LXXIII.

Num animal digy tos habentiū herba alitur lepus: sed & fruge. Solibipedes & bisulci sues om/
 ni cibatu & radicibus. Solidipedū uolūtatio propria. Serratoꝝ dentiū corniuora sunt oīa. Vrsi
 & fruge fronde uindemia pomis uiuūt & apibus cancris etiā & formicis. Lupi ut diximus &
 terra in fame. Pecus portu pinguescit: ideo sal illis apūssimus: itē ueterina: q̄q; & fruge & herba sed ut bi/
 bere: secedunt. Ruminant præter iā dicta siluestriū cerui cū a nobis aluntur. Oīa aut iacētia potius q̄ stā/
 tia: & hyeme magis q̄ æstate septenis fere mēlibus. Pōtici quoq; mures simili mō remandunt. In potu/
 quibus ferrati dentes: lambūt. Et mures hi uulgares: quīs ex alio genere sint. Quibus continui dentes
 sorbēt: ut equi: boues. Neutrū ur̄si: sed aquā quoq; morsu uorant. In africa maior pars ferarū æstate non
 bibunt inopia hymbriū. Quā ob causam capti mures libyci si biberint moriunt. Orygē ppetuo sitien/
 tē africa generat ex natura loci potu carentē cū mirabili mō ad remedia sitientiū. Nāq; getuli latrones
 eo durant auxilio repertis in corpore eoz saluberrimi liquoris haustu uesticis. Insidunt in eadem africa

LIBER

par di cōdenſa arbore: occultatiq; eius ramis in prātereūtia deſiliūt: atq; e uolucrū cāde craſſant. Feles q̄ dem quo ſilentio q̄ lenibus ueſtigis obrepunt auibus? q̄ occulto ſpeculatu in mūſculos exiliūt? Ex cremēta ſua effoſſa obruunt terra: intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

Quæ inter ſe diſſideant: & quæ inter ſe conueniant.

CA. LXXIII.

Rgo & alios ſenſus quosdam eſſe q̄ ſupradictos haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiaq;. Vnde & affectus præter illa quæ de q̄buſq; eorū ſuis diximus locis. Diſſident olores & aquilæ. Coruus & cloreus noctu inuicē ova exgrentes. Simili modo coruus & miluus illo præcipiēte huic cibos. Cornices & noctua. Aquilæ & trochilus (ſi credimus) quoniā rex appellatur auis. Noctuæ & cætera minores aues. Rurſus cū terreſtribus muſtella & cornix. Turtur & pyralis. Ichneumones ueſpæ. & Phalāges aranei. Aq̄ticæ anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ inuicē ſœtibz inſidiātes. Egithus auis minima cū aſino. Spinētis enim ſe ſcabendi cauſa atterētēs nidos eius diſſipat: quod illa adeo pauet: ut uoce oīno rudētis audita ova eiiciat: pulli ipſi metu cadant. Igif aduolans ulcera eius roſtro excauat. Vulpes & milui. Angues & muſtellæ: & ſues. Eſalon uocat parua auis ova corui frāgēs: cuius pulli inſeſtant a uulpibz. Inuicē hæc catulos eius ipſamq; uel lit. Quod ubi uiderint corui contra auxiliant: uelut aduerſus cōem hoſtem. Et anchatis in ſpinis uiuit: Idcirco aſinos & ipſa odit flores ſpinæ deuorātes. Egithū uero in tantū: ut ſanguinē eorū credant nō cōire: multiſq; ob id ueneficiis inſamēt. Diſſident thoēs & leones: & minima æque ac maxima. Formicoſam arbore ſorices cauent. Librat araneus ſe filio in caput ſerpētis porrectæ ſub umbra arboris ſuæ: tanq; ui morſu cerebrū apprehēdit: ut ſtridēs ſubinde ac uertigie rotata nē filiū q̄dem deſup pēdentis tūpere adeo nō fugere queat: nec finis ante mortē eſt. Rurſus amici pauones & colūbæ. Turtures & pſita. Merulæ & turdi. Cornix & ardeolæ. Cōtra uulpiū genus cōibz inimicitia. Harpæ & miluus & cōtra triorchin. Quin & affectus indicia ſunt etiā in ſerpētibus imitiſſimo aialū genere. Dicta ſunt quæ arca dia narrat de domino a dracone ſeruato. & agnito uoce hoīs. De aſpide miraculū a Philarcho tradiſ. Is n. auctor eſt. Cū ad inēſam cuiuſdā ueniēs ī ægypto alereſ aſſidue enixā catulos: quoz ab uno filiū hoſpitis interēptū. Illam reuerſam ad cōſuetudinē cibi intellexiſſe culpā: & necē intuliſſe catulo: nec poſtea in tectum id reuerſam.

De ſomno aialium.

CA. LXXV.

Omni quæſtio nō obſcuram coniectationem habet. In terreſtribus omnia quæ cor habēt dormire manifeſtū eſt. Aquatiliū quoq; exiguū q̄dam etiā qui de cæteris dubitat: dormire tamen exiſtimant: nō oculoz argumēto: quia nō habēt genas: uerum ipſa gete cernuntur placida cetū ſoporata: neq; alia q̄ caudis mouētia: & ad tumulū aliquē expauentia. De thynnīs confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Planī aut piſcium in uado: ut manu ſæpe tollantur. Nam & delphini balenæq; ſtertentēs etiā audiūtur. Inſecta quoq; dormire ſilentio apparet: quia nec luminibz quidem admotis excitētur. Homo genitus premitur ſomno per aliquot mēſes. Deinde longior in dies uigilia. Somniat ſtatim inſans. Nam & pauore expergitur: & ſuctū imitat. Quidam uero nunq̄ quibus mortiferū fuiſſe ſignū contra cōſuetudinē ſomniog̃ inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus: & diuerſis reſertus documentis: utrū ne ſint aliqua præſcīta animi quieſcentis. Qua ſiant ratione an fortuita res ſit ut plærag;? Et ſi exemplis agatur proſecto paria ſiant. A uino & a cibis proxima atq; in redormitione uana eſſe uiſa prope conuenit. Eſt autē ſomnus nihil aliud q̄ animi in medium ſe ſe reſceſſus. Præter hominem ſomniare equos: canes: boues: pecora: capras: palam eſt. Ob hoc creditur & in omnibz quæ animal pariunt. De iis quæ ova gignunt incertum eſt. Sed dormire ea certū. Verum & ad inſecta tranſeamus. Hæc nāq; reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia.

Somnus qd.

CAII PLINII SECVNDINATVRALIS HYSTORIAE LIBER. XI. PROHEMIVM.

De inſectis animalibus: ut ſunt apes: formicæ: & huiuſmodi.

ESTANT IMMENSAE SVBTILITATIS ANIMALIA. QVOMO do aliqui ea neq; aſpirare & ſine ſanguine eſſe etiā prodiderunt.

De inſectorum genere.

CA. .I.

Uita hæc & multigena terreſtrū uolucrūq; uita. Alia pēnata ut apes. Alia utroq; modo ut formicæ. Alia & pēnis & pedibus carentia. Et iure omnia inſecta appellata ab inciſuris: quæ nunc ceruicū loco: nunc pectorum atq; alui præcincta ſeparant membra tenui modo fiſtula cohærentia. Aliquibus uero nō tota inciſura eas ambiente rugas: ſed in aluo aut ſuperne tātum imbricatis flexiliū uertebris nuſquam alii ſpectatiore naturæ rerum artificio.

De ſubtilitate naturæ.

CA. II.

N magnis ſiquidē corporibus aut certe maioribus facilis officina ſequaci materia fuit. In his uero tam paruis atq; tam nullis quæ ratio q̄tauis tam iextricabilis p̄fectio. Vbi tot ſenſus collocauit in culice? Et ſunt alia dictū minora. Sed ubi uiſum in ea pretendit? Vbi guſtatum applicauit? ubi odoratū inſeruit? ubi uero truculentā illā & portione maximā uocē īgenerauit? Qua ſubtilitate pennas adnexuit? Prælogauit pedū crura? Diſpoſuit ieiunā caueam uti aluū? Auidam ſanguinis

VNDECIMVS

& potissimū humani sitim accēdit: Tālū uero pfodiēdo tergori quo spiculauit ingenio: Atq; ut in cāpā ci cū cerni nō possit exilitas: ita reciproca generauit arte: ut fodiēdo acuminatū pariter sorbēdoq; fistulo sum esset. Quos terendini ad pforanda robora cū sono teste dentes affixit: potissimūq; e ligno cibātū fecit: Sed turrigeros elephantoz; miramur humeros: taurorūq; colla: & truces ī sublimē iactus: tigriū & apinas: leonū iubas: cū reg; natura nūq; magis q̄ in minimis tota sint. Quapp quāso ne nostra legentes (quoniā ex iis spernunt multa) etiā relata fastidio damnent: cū in templatiōe naturæ nihil possit uideri supeauacuum.

Vtrū spirent: an habeāt sanguinē.

CA. III.

i Nsecta multi negarūt spirare id ratiōe persuadētes: quoniā uisceri interiori nexus spirabilis nō inesset. Itaq; uiuere ut fruges: arboresq; Sed plurimū interesse spiret aliquo an uiuat. Eadem de causa nec sanguinē iis esse: q̄ sit nullius carentibus corde aut iecore. Sic nec spirare ea qbus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionū series exoritur. Idē. n. & uocē esse iis negāt in tāto murmure apū: ci/ cadag; sono & aliis quæ suis æstimabunt locis. Nā mihi cōtuenti semp suauit reg; natura nihil incredibile existimare de ea. Nec uideo cur magis non possint trahere aīam talia & uiuere: q̄ spirare sine uisceribus. Quod etiā in marinis docuimus: quīs arcēte spiritū densitate & altitudine humoris. Volare quidē ali/ qua & aīatu carere in ipso spiritu uiuentia. Ha bere sensum uictus generationis atq; operis & de futuro etiā curam. Et quīs nō sint mēbra: quæ uelut carinas sensus inuehant: esse tamen iis auditū: olfatū: gustatum: eximia præterea naturæ dona: solertiā: aīum: artē: quīs facile crediderit? Sanguinē nō esse iis fateor: sicut ne terrestribus qdem cunctis inter se similit quidē: ut sapiā in mari sanguinis uires atramentū op/ tineat: purpurag; generi infector ille succus. sic infectis q̄squis est uitalis humor hic erit sanguinis loco. Sed existimatio sua cuiq; sit. Nobis propositum est naturas rerum manifestas indicare: non causas iudi/ care dubias.

De corpore eorum.

CA. IIII.

i Nsecta ut intelligi possit nō uidētur neruos habere: nec ossa: nec spinas: nec carthilaginē nec pinguiā: nec carnes: nec crustam quidem fragilem: ut quādā marina: nec iure dicetur cutis: sed mediæ cuiusdam inter oīa hæc naturæ corpus arēti simile neruo mollius: in reliquis partibus siccius uerius q̄ durius. Et hoc solū iis est: nec præterea aliud. Nihil intus nisi admodum paucis intesti/ num implicatum. Itaq; diuulsis præcipue uicacitas: & partium singulag; palpitatio. Quia quæcūq; est ratio uitalis: illa nō certis inest membris: sed toto in corpore: minime tamē capite. Solūq; nō mouet nisi cum pectore auulsū. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex iis plurimi: diutius uiuunt diuul/ sa: ut in scolopendris uidemus. Habēt autem oculos: præterq; sensus tactum & gustatū: aliqua & odora/ tum: pauca & auditum.

De apibus.

CA. V.

f Ed inter oīa principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hoīum cā geni/ ris. Mella cōtrahunt succūq; dulcissimū atq; subtilissimū ac saluberrimū. Fauos confingunt & cæras. Illæ ad usum uitæ laborem tolerāt. Opera cōficiunt. Rempublīcā habēt: cōsilia priuatim ac duces gregatim: & quod maxime mir; sit mores habēt. Præterea cū sint neq; māsueti generis neq; fe/ ri: tamē tanta est natura rerum: ut prope ex umbra minimi animalis incomparabile effecerit quiddam. Quos efficacīæ industriæq; tātæ compemus neruos: quos rōne mediūsfidius uiros? Hoc certe præstā/ tioribus quo nihil nouere nisi cōmune. Nō sit de anima quæstio. Cōstet & de sanguine: quantulum ta/ men esse in tantulis potest. Aestimemus postea ingenium.

Qui ordo naturæ in eis

CA. VI.

h Yeme cōduntur. Vnde enim ad pruinās niuesq; & aquilonū flatus perferēdos uires? Sane & in/ secta oīa: sed minus diu quæ parietibus nostris occultata naturæ tepefiunt. Circa apes aut tem/ porum locorūue ratio mutata est: aut errauerūt priores. Cōduntur a uergiliag; occasu: sed la/ tent ultra exortum. Adeo nō ad ueris initū ut dixere: nec ut quisq; in italia de alueis existimat. Ante fa/ bas florentes nō exeunt ad opera & labores: nullusq; (cū per cælum licuit) ocio perit dies. Primū itaq; fa/ uos cōstruunt: cæram fingunt: hoc est domos cellasq; faciunt. Deinde sobolē: postea mella: cæra ex flori/ bus. Melliginē a lachrymis arboz; quæ glutinum pariunt salicis: ulmi: arūdinis succo: gummi resina. Iis primū alueum ipsum intus totum ut quodam tectorio illinunt: & aliis amarioribus succis contra alia/ rum bestiolag; auiditates. Id se facturas conscīæ quod cōcupisci possit. Iis deinde fores quoq; latiores cir/ cunstruunt.

De uocabulis operis.

CA. VII.

p Rima fundamēta operis metyn uocāt periti: secūda pissocæron: tertia propolin. Inter coria cæ/ rasq; magni ad medicamina usus. Metys crusta est prima saporis amari. Pissocæros super eam uenit picantiū modo ceu dilutior cærae initū populorumq; mitiore gummi. Propolis crassio/ ris iam materiæ additis floribus nundū tamē cæra: sed fauorū stabilimentum quā oēs frigoris aut iniu/ riæ aditus obstruunt: odore etiā nunc graui: ut qua pleriq; p galbano utant. Præter hæc conuehet rhi/ thace: quā alii sandaracam: alii cærinthū uocant. Hic erit apū dum operātur cibus: q̄ sæpe inuenit in fa/ uorum inanitatibus sepositus: & ipse amari saporis: sed plenus humoris cibus. Gignit autē rore uerno: & arborum succo gummi modo: africi minor: austri flatu nigrior: aquilonibus melior: & rubens. Plu/ rimum in græcis nucibus Menecrates florē ait esse futuræ messis indicium: sed nemo præter eum.

Ex quibus floribus opera fiant.

CA. VIII.

c Aeras ex oīum arboz; satorūq; floribus cōfingunt: excepta rumice & chenopode. Hærbarum hæc genera. Falso excipit spartū. Quippe cū hispania multa in spartariis mella hærbā eam fa/ piunt. Falso & oleas excipi arbitror. Quippe oliuæ puētū plurima examina gigni certum est.

LIBER

Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem non modo corporibus insidunt. Operantur intra. lx. passus. Et subinde cōsumptis in proximo floribus speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ: ut alas a rore protegant.

De amatoribus earum.

CA. IX.

Equis miretur amore earum captos Aristomachum solēsem duo defexaginta annis nihil aliud egisse Hyliscum uero thasium in desertis apes colētem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de iis.

Ratio operis.

CA. X.

Ario operis interdiu statio ad portas more castrorū. Noctu quies in matutinū donec una excitet oēs gemino aut triplici bombo: ut buccino aliquo. Tunc uniuersæ: prouolant: si dies mitis futurus est. Prædiuināt enim uentos hymbresq: & tūc se continent tectis. Itaq: temperie cæli (hæc enim inter præscita habēt) cū agmen ad opera pcessit: aliæ flores aggerunt pedibus: aliæ aqua ore: guttasq: lanugine totius corporis. Quarum adolefcētiore ad opera exeunt: & supradicta cōuehant. Seniores intus operantur. Quæ flores comportāt prioribus pedibus femora onerāt: ppter id natura scabra: pedes priore rostro: totaq: onustæ remeāt sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ: quaternæ exonerant. Sunt enim intus quoq: officia diuisa. Aliæ struunt. Aliæ poliunt. Aliæ suggerūt. Aliæ cibum comparant ex eo quod allatum est. Neq: enim separatim uestuntur: ne inæqualitas operis aut cibi fiat & teporis. Struunt rursus ea orsa cōcameratione aluei textūq: uel usq: ad summa tecta deducunt: limitibus binis circa singulos actus: ut aliis intrent: aliis exeant. Fauis superiore parte affixi: & paululum etiā lateribus simul hærent: & pendēt una. Alueū non cōtingunt: nunc obliq: nūc rotundi qualiter poscit alueus: aliquādo & duorum generum: cum duo examina cōcordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes cæra fulciunt pilarum instar interius a solo fornicatis: ut sit aditus ad sarciedum. Primi fere tres uersus inanes struuntur: ne pemptum sit quod inuitet furantē. Nouissimi maxime implētur melle: ideoq: auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos status captant. Si cooriatur procella: apprehēsis pedibus lapillis se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolāt in aduerso flatu uepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant: castigant: mox & puniunt: morte. Mira munditia. Amoliūtur omnia e medio: nullæq: inter opera spurcitia iacent. Quin & excrementa operantium intus ne lōgius recedant unum congesta in locū turbidis diebus & operis ocio egerunt. Cum aduersa sperasit in alueo strepunt minus ac minus: donec una circumuolet eodem quo excitauit bombo: ceu quietem capere imperans. Et hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt. Domos primum plebeis exædificant: deinde regibus.

De fucis.

CA. XI.

Isperatur largior prouentus: adiciuntur contubernia & fucis. Hæ cellarum minimæ: sed ipsi maiores apibus. Sunt autem fuci sine aculeo uelut imperfectæ apes nouissimeq: fessis & iam emeritis inchoatæ: serotinus foetus & quasi seruitia uerarum apum. Quāobrem imperant iis: primosq: in opera expellunt: tardantes sine clāmentia puniunt. Neq: in opere tātum: sed in foetu adiuant eas multū ad calorē cōferente turba. Certe quo maior eorū fuerit multitudo: eo maior fiet examen prouentus. Cū mella cœperint maturefcere: abigunt eos. Multæ singulos aggressæ trucidāt. Nec id genus nisi uere cōspicitur. Fucus adeptis alis in alueum: reiectus ipsæ cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruunt amplas: magnificas: separatas: tuberculo eminentes. Quod si exprimatur non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ: a singulorum eæ pedum opere. Nihil horū statuto tempore: sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno altero ue ad summū die cellas replēt.

Quæ natura mellis.

CA. XII.

Enit hoc ex aere: & maxime siderū exortu: p̄cipueq: in ipso syrio explendēte fit: nec oīno prius uergiliæ exortu sub lucanis teporibus. Itaq: cum prima aurora folia arborū melle rosida inueniunt. At si qui matutino sub diuo fuere: unctas liquore uestes: capillūq: cōcretū sentiūt. Siue ille est cæli sudor: siue quædā sydegz salua: siue purgantis se aeris succus: siue aquæ est & purus ac liquidus & suæ naturæ: qualis defluit primo. Nūc uero e tāta cadēs altitudine multūq: dū uenit sordescens: & obuio terræ halitu infectus. Præterea a fronde ac pabulis potus: & in uterculos congestus apum. Ore n. uomūt. Ad hæc succo flogz corruptus & alueis maceratus: totiēsq: mutatus. Magnā tamē cælestis naturæ uoluptatē affert.

Quæ optima mella.

CA. XIII.

Bi optimus semp: ubi optimoz doliolis flogz cōditur. Atticæ regiōis hic & siculæ hymeto & hybla ab locis: mox calline insula. Est aut initio mel ut aqua dilutū: & primis diebus feruet ut musta: seq: purgat. Vicesimo die crassescit. Mox obducit tenui membrana: qua feruoris ipsius spuma concreuit. Sorbetur optimum & minime fronde infestum e quercus tilæ arundinum foliis.

Quæ genera mellis in singulis.

CA. XIII.

Vmna quidē bonitatis natiōe cōstat (ut supra diximus) pluribus modis. Aliubi enim faui cæra spectabiles gignunt: ut in pelignis: sicilia. Aliubi mellis copia: ut in creta: cypro africa. Aliubi magnitudine: ut in septentrionalibus: uisō iam in germania octo pedum longitudinis fauo: in caua parte nigro. In quocūq: tamē tractu terna sunt mellis in genera. Vernū ex floribus cōstructo fauo: qd̄ ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetant: ut largo alimento ualida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt: quoniā magna sequat ubertas magnoz sydegz exortu. Præterea solstitio cū thymis & una florere incipiunt p̄cipua cellagz materia. Est aut in eximendis fauis necessaria disp̄

VNDECIMVS

fatio: quoniā inopia cibi desperāt: moriūturq; aut effugiunt. Cōtra copia ignauia affert. Maciē melle nō rhithace pascunt. Qui aut sunt diligētiore ex hac uindemia duodecimā partem apibus relinquunt. Di- es statutus inchoādī ut quadā lege naturae: si scire aut obseruare hoīes uelint: tricesimus ab educto exa- mine: fereq; maio mēse includit hāc uindemia. Alterz genus est mellis aestiui: qđ ideo uocat horeum a tēpestiuitate prācipua ipso syrio explendescēte post solstitiū diebus. xxx. fere. Immensa circa hoc subtili- tas naturae mortalibus patefacta est: nisi fraus hoīum cuncta perniciē corrūperet. Nāq; ab exortu syde- ris cuiuscunq; sed nobilium maxime aut caelestis arcus si nō sequant hymbres: sed ros tepescat solis ra- diis. Medicamēta nō mella gignunt oculis ulceribus. internisq; uisceribus dona caelestia. Quod si serue- tur hoc syrio exoriente casuq; cōgruat in eundem diem: ut saepe Veneris aut Iouis Mercuriue exortus non alia suauitas: ususq; mortalium malis a morte uocandis q̄ diuini nectaris fiat.

Quomodo probentur mella.

CA. XV.

El plenilunio uberius capitur: serena die pinguius. In omni melle se quod perfluxit ut mustū oleumq; appellaturq; acetone: maxime laudabile est. Aestiuum omne rutilum: ut diebus con- festum siccioribus. Aptissimum in aestimatiōe e thymo coloris aurei: saporis gratissimi: cum sit palam doliolis pingue: marino e rore spissum. Quod conrescit autem hoc minime laudatur. Thy- mosum non coit: & tactu prātenuia fila mittit. Quod primum grauitatis argumentum est: abrumpi statim & resiliere guttas: uilitatis indicium habetur. Sequens probatio ut sit odoratum & ex dulce reglu- tinosum perlucidum. Aestiuā mellatiōe decimā partem thasio Dionysio apibus relinqui placet: si ple- ni fuerint aluei. Si minus: pro rata portione: aut si inanes: omnino non attingi. Huic uindemiae attici si- gnum dedere initium caprificalem diem uulcano sacrum.

De tertio genere mellis: & quomodo apes probentur.

CA. XVI.

Ertium genus mellis minime probatū siluestre: quod ericeum uocat. Cōuehitur post primos autūni hymbres cū erica sola floret in siluis. Ob id harenoso simile. Gignit id maxime arcturi exortu a pridie idus septēbris. Quidā aestiuā mellatiōē ad arcturi exortū proferūt: quoniā ad æquinoctium autūni ab eo supersunt dies. xiiii. & ab æquinoctio ad uergiliag; occasum diebus. xlviii. Plu- rima sit erice: athenienses tetradicē appellant: euboea sisag; putantq; apibus esse gratissimā fortassis quia tūc nulla alia sit copia. Hāc ergo mellatiō sine uindemia & uergiliag; occasu idibus nouēbris fere inclu- dit. Relinqui ex ea duas partes apibus rō psuadet: & semp eas partes fauog; quae habeāt rhithacē. A bru- ma ad arcturi exortū diebus. lx. somno alūtur sine ullo cibo. Ad arcturi exortū ab æquinoctio uerno te- pidiorē tractu iā uigilant. Sed etiā tunc alueo se cōtinent: seruatosq; in id tēpus cibos repetūt. In italia ue- ro hoc idē a uergiliag; exortu faciunt: & in eū dormiunt. Alueos qdam in eximēdo melle expēdunt: ita dirimētes q̄tum relinquunt. Aequitas etiā in eis obstringit feruntq; societate fraudā alueos mori. In pri- mis prācipit ut lauti puriq; eximāt mella. Furem & mulierē menses odere. Cū eximunt mella apes abi- gi fumo utilissimū: ne irascant: aut ipsae auidae uorēt. Fumo crebriore etiā ignauia ear; excitatur ad ope- ra. Nā ubi incubauere fauos liuidos faciūt. Rursus nimio fumo inficiunt: quag; iniuriā celerrime senti- unt mella: uel minimo cōtactu roris accescētia. Et ob id inter genera seruat quod acaron uocant. Albū mel nō fit quod bithymū est: sed oculis & ulceribus aptissimū. Foetus quo nam mō pgenerarēt: magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apū. n. coitus uisus est nunq̄. Plures existimauere oportere confi- ci floribus cōpositis apte atq; utiliter. Aliq̄ coitu unius: qui rex in quog; appellat examine. Hunc esse so- lum marē: prācipua magnitudine: ne fatiscat. Ideo foetū sine eo nō edi: apesq; reliquas tanq̄ marē foemi- nas comitari: nō tanq̄ ducē. Quā probabilē alias sniam fucog; euentus coarguit. Quae. n. ratio ut idē coi- tus alios pfectos imperfectos generet alios? Proprior uero prior existimatio fieret: ni rursus alia difficul- tas occurreret. Quippe nascunt aliquādo in extremis fauis apes grādiores quae cæteras fugant. Oestrus uocatur hoc malū: quo nā modo nascens: si ipsae se fingunt? Quod certū est gallinag; modo incubāt. Id quod exclusum est primū uermiculus uidet candidus: iacens trāsuersus: adhærēsq; ita: ut pascere uidea- tur. Rex statim mellei coloris ut electo flore ex oī copia factus: neq; uermiculus: sed statim pēniger. Cæ- tera turba cum formā capere cōepit nymphæ uocant ut fuci: sirenes: atq; cephenes. Si qs alterutris capi- ta demat: priusq; pennas habeāt: p gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore pcedente instillāt cibos: atq; incubant tū maxime murmurantes calorē ut putāt faciendi gratia necessarij excludēdis pullis: do- nec ruptis mēbranis quae singulos cingunt: ouog; mō uniuersum agmen emergat. Spectatū hoc romae consularis cuiusdā suburbano alueis cornu laternae translucido factis. Foetus intra. xlv. diē peragit. Fit in fauis qbusdam qui uocat clerus amaræ duricia cæræ: cū foetū inde nō eduxere morbo aut ignauia: aut infocēditate naturali. Hic est abortus apū. Protinus autē educti operant quadā disciplina cū matribus. Regēq; iuuenē æqualis turba comitat. Reges plures inchoant ne desint. Postea ex iis soboles cum adul- ta esse cōepit concordī suffragio deterrimos necant: ne distrahant agmina. Duo aut genera eorum: meli- or rufus niger uariisq;. Omnibus forma semper egregia: & duplo q̄ cæteris maior. Pennae breuiore: crura recta: ingressus celsior. In fronte macula quodam diademate cādicans. Multum etiā nitore a uul- go differunt.

Quae regiminis ratio.

CA. XVII.

Verat nunc aliq; unus ne Hercules fuerit: & quod Liberi patris sepulchrum? & reliqua uetu- statis situ obruta? Ecce in re parua uillisq; nostris annexa: cuius assidua copia est non cōstat in- ter auctores. Rex nullum ne solus habeat aculeum maiestate tātum armatus: an- dederit eū q̄ dē natura: sed usum esse tantū negauerit. Illud constat imperatorē aculeo nō uti. Mira plebei circa eum

LIBER

obedientia: cū pcedit una est. Totū examē circa eū cōglobatur: cingit: ptegit: cerni non patitur. Reliquo tēpore cum populus in labore est: ipse opera intus circuit similis exortanti: solus īmunis. Circa eū satellites qdam lictoresq: assidua custodiētes auctoritate. Procedit foras nō nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepēte apparatus indicio diē tēpestiū eligentiū. Si qs alam ei detruncet: non fugiet examen. Cū pcessere se quaq: proximā illi cupit esse: & in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuāt. Validius fatigatū ex toto portant. Si qua lassatus deficit: aut forte aberrauit: odore prosequitur. Vbicunq: ille confedit: ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostēta faciunt priuata ac publica una dependente in domibus templis ue sēpe expiata magnis euētibz. Sedere in ore infantis Platonis: tunc etiam suauitatem illam prādulcis eloqui portendentes. Sedere in castris ducis Drusi imperatoris cum prosperrime pugnatum apud arbalonem est: haud quaq: perpetua aruspiciū cōiectura qui dix: id ostētum existimāt. Semp duce prehēso totū tenet agmen. Amisso dilabit: migratq: ad alios. Esse utiq: sine rege non possunt. Inuite aut interimunt eos cū plures fuere: potius q: nascentiū domos dirimunt. Si puentus desperat: tunc & fucos abigūt. Quāq: de iis uideo dubitari: ppiūq: iis genus esse alios quos existimare. Sicut furibus grādissimis inter illas: sed nigris: lataq: aluo. Ita appellatis quia furtim deuorent mella. Certum est ab apibus fucos interfici. Vtiq: regem non habēt. Sed quō sine aculeo nascuntur in quāstione est. Humido uere melior foetus: siccō mel copiosius. Quod si defecerit alicuius aluei cibus: impetū in pimas faciunt rapinā pposito. At illae contra dirigunt aciem: & si custos adsit alterutra pars quē suis fauere sentit non appetit eū. Et aliis quoq: sēpe dimicant causis: easq: acies contrarias. duo imperatores instruūt. Maxima rixa: & incōuehendis floribus exorta: & suoz quibusq: euocātibus. Quā dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur uero lacte uel aqua mulsā.

De genere apum: & quā inimica apibus.

CA. XVIII.

a Pes sunt & rusticae siluestresq: horridae aspectu: multo iracundiores. sed opere ac labore pstantes. Vrbānorum duo genera. Optimae breues: uariaeq: & in rotunditate cōpactiles. Deteriores longae: & quibus similitudo uespae: etiānum deterrimae ex iis pilosae. In ponto sunt quaedam albae: quae bis in mēse mella faciūt. Circa thermodoontē aut fluuiū duo genera. Aliarum quae in arboribus mellificāt. Aliarū quae sub terra: triplici cerasū ordine uberrimi puentus. Aculeū apibus natura dedit uētri cōsertū: ad unū ictū hoc infixo. Quidā eas statim emori putāt. Aliq non nisi in tantū adacto: ut in testinū sēpe assequat. Sed fucos postea esse: nec mella facere uelut castratis uiribus. Pariterq: & nocere & prodesse: dein desinere. Est in exēplis equos ab iis occisos. Odere foedos odores: pcul fugiūt: sed & infectos. Itaq: unguenta redolētes infestant. Ipsae plurimoz aialium iniuriis obnoxiae. Impugnāt eas naturae eiusdem degeneres uespae atq: carbonēs: & e culicum genere qui uocant muliones. Populantur hirundines & quaedā aliae aues. Insidiant aquatibus ranae: quae maxima eaz est opatio: tum cū sobolē faciunt. Nec ea tantū quae stagna riuosq: obsidēt: ueq: & rubetae ueniunt ultro: arripētēsq: floribus operas sufflant: ab hoc spatio puolat: cōfestimq: abripiant. Nec sentire ictus apum ranae tradūt. Inimicae & oues: difficile se a lanis eaz explicātibus. Cancroz etiā odore si quis iuxta coquat examinantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eoz tristitia torpens. Et cū ante fores in teporē solis promōtis aliae cibos ministrant. Cum defunctas pgerunt. Funerantiūq: more comitant exequias. Rege hac peste consumpto mōeret plebs ignauo dolore. Nō cibos cōuehant. Non procedunt. Tristi tātum murmure glomerant circa corpus eius. Subtrahit itaq: deducta multitudine: alias spectantes exanimē luctū non minuunt. Tunc quoq: ni subueniat: fame moriuntur. Hylaritate igitur & nitore sanitas aestimatur.

De morbis apum.

CA. XIX.

f Vnt & operis morbi cū fauos nō explent: cleron uocant. lidē blaspigoniā si foetū non peragant. Inimica & echo est resultanti in sono: qui pauidas alterno pulsāt ictu. Inimica & nebula. Aranei quoq: uel maxime hostiles cum praeualuere ut intexāt: enecant alueos. Papilio etiam ignauus & inhonoratus luminibus accensis aduolās pestifer: nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur: & relinquit excrementa qbus teredines gignunt. Filis etiā araneus quacunq: inceserit alaq: maxime lanugines obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines quae ceras praeipue appetūt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate uerno maxime tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantū: sed omnia infecta exanimantur: praeipue si capite uncto in sole ponantur. Aliquando & ipsae contrahunt mortis sibi causas: consensere eximi mella auide uorantes. Caetero praeparcae: & quae alioquin prodigas atq: edaces non secus ac pigras & ignauas perturbent. Nocent & sua mella ipsis: illitaeq: ab aduersa parte moriūtur tot hostibus: tot casibus: & quota portione eorum cōmemorata: tam munificū animal expositū est. Re media dicemus suis locis. Nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus: & quomodo reparentur.

CA. XX.

g Audēt plausu atq: tinnitu aeris: eoz conuocantur. Quo manifestū auditus quoq: inesse sensū. Effecto opere educto foetu functae munere omni: exercitationem tamen solēnem habent. Spatiataq: in aperto: & in altum datae gyris uolatu editis tum demū ad cibū redeunt. Vita eis longissima: ut prospere inimica ac fortuita cedant: septenis annis uniuersa. Alueos nunq: ultra .x. annos durasse proditur. Sunt qui mortuas si intra tectum hyeme seruent: deinde sole uerno torreantur: ac ficulo cinere toto die foueant: putēt reuiuiscere. In totū uero amissas reparari uētribz bubulis recētibus cum fimo obrutis. Virgilius iuuenorum corpore exaiato: sicut equoz uespas atq: carbonēs: sicut asinorū scarabeos mutāte natura ex aliis quaedā in alia. Sed hoz omnium coitus cernunt. Et tamen in fo-

VNDECIMVS

tu eadē ppe natura quæ apibus.

De uespis & crabronibus.

CA. XXI.

u Espæ in sublimi e luto nidos faciūt & in iis cæras. Crabrones cauernis ac sub terra. Ex florum omnium sexangulæ cellæ: cætera autem cortice. Araneis foetus & ipsæ inæqualis ut barbarus: alius euolat: alius in infantia est: alius in uermiculo. Et autumno non uerno omnia ea. Plenilunio maxime crescunt. Vespæ quæ ichneumones uocātur (sunt autem minores q̄ aliæ) unum genus ex araneis perimunt phalangium appellatum: & in nidos suos ferunt: deinde illinunt. Et ex iis incubando suum genus procreāt. Præterea omnes carne uestuntur contra q̄ apes: quæ nullum corpus attingunt. Sed uespæ muscas grandiores uenantur: & amputato iis capite reliquum corpus auferūt. Crabronum siluestres in arborum cauernis degunt. Hyeme ut cætera insecta conduntur. Vita bimatum non trāsīt. Ictus eorum haud temere sine febris nō est. Auctores sunt ternouenis punctis interfici hoīem. Aliorum qui mitiores uidentur duo genera. Opifices minores corpore: qui moriuntur hyeme. Matres quæ biniō durant ii & clementes. Nidos uere faciunt fere quadrifores: in quibus opifices generent. Iis educatis alios deinde nidos maiores fingunt in quibus matres futuras producant. Iam tunc opifices funguntur munere: & pascunt eas. Latior matrum species: dubiumq̄ an habeant aculeos quia non egrediūtur. Et his sunt sui fuci. Quidam opinātur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem nec uesparum generi reges aut examina. subinde renouatur multitudo sobole.

De bombicibus: & bombili: & necydalo: & qs primus bombicinā uestē inuenerit.

CA. XXII.

q Vartum inter hæc genus est bombicum in assyria proueniens magis q̄ supradicta. Nidos luto fingunt salis speciei applicatos lapidi: tanta duritia: ut spiculis perforari uix possint. In iis & cæteras largius q̄ apes faciunt: deinde maiorem uermiculum. Et alia horum origo. Ea grandiore uermiculo gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde quod uocatur bombylis: ex ea necydalus. Ex hoc in sex mensibus bombyces. Telas araneorū modo texunt ad uestē luxūq̄ foeminarum: quæ bombicina appellatur. Prima eas retorqueri: rursusq̄ texere inuenit in Co mulier Paphile Platis filia non fraudanda gloria excogitata rationis: ut denudet foeminam uestis bombicina.

De bombice coa.

CA. XXIII.

e T in co insula nasci tradūtur cupressi: terebinthi: fraxini. Quercus florē hymbribus decussum tereæ halitu animante. Fieri autem primo papiliones paruos nudosq̄. Mox frigoriū impatentia uillis inhorrescere: & aduersus hyemem tunicas sibi instaurare densas: pedum asperitate radente foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his quoq̄ cogi subigiq̄ unguum carminatiōe. Mox trahi inter ramos tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori inuolui nido uolubili. Tunc ab hoīe tolli: fictilibusq̄ uasis tepore & futurum esca nutrirī. Atq̄ ita subnasci sui generis plumas: qbus uestitos ad alia pensa dimitti. Quæ uero capta sit lanificia humore lentescere: mox in fila tenuari iunceō fuso. Nec puduit has uestas etiam uiros leuitate usurpare propter onera æstiuā in tantum a lorica gerēda discesse re mores: ut oneri sint etiam uestes. Assyria tamen bombice adhuc foeminis cedimus.

De araneis: & generatione eorum.

CA. XXIII.

a Raneorū his nō absurde iungatur natura: digna uel præcipue admiratiōe. Plura aut hęc sunt genera: nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex iis appellantur: quoq̄ noxii morsus: corpus exiguum: uariū: acuminatū: ad saltū ingredientium. Altera eorū species nigri prioribus cruribus longissimis. Oibus internodia terna in cruribus luporū modo. Minimi nō texunt. Maiores in terra cauernarum exigua uestibula præpandūt. Tertiū eorūde genus erudita operatiōe cōspiciū. Ordif telas: tantiq̄ operis materiæ uterus eius sufficit: siue ita corrupta alui natura statuto tēpore (ut Democrito placet) siue est intus quædam lanigera fertilitas: tam moderato ungue: tam tereti filo: & tam æquali deducit stamina ipso se pondere usus. Texere a medio incipit circinato orbe subtegmina adnectēs maculasq̄ paribus semp interuallis: sed subinde crescētibus ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quāta arte celant pedicas scutulato rete ad capiendas muscas circa grassantes: q̄ nō ad hoc uidetur pertinere crebra tapexitas telæ: & quadam politura artis: ipsa per se tenax ratio textrina: q̄ laxus afflatus ad non respuenda quæ ueniant: sinus derelicto laxo prætenti summa parte: ut arbitrari liceat illa quæ difficile cernuntur: atq̄ ut in plagis lineæ offensæ præcipitantur in sinum. Specus ipsæ qua cōcamerata architectura: & contra frigora quāto uillosior: q̄ remotus a medio aliudq̄ agēti similis: inclusus uero sic ut sit nec ne intus aliquis cerni nō possit. Age firmitas quāta irrūpentibus uentis: qua puluerq̄ mole degraauante. Latitudo telæ sæpe inter duas arbores cū exercet artem & discit texere. Longitudo fili a culmine: ac rursus a terra per illud ipsum uelut reciprocatio: subitq̄ pariter ac fila deducit. Cum uero captura incidit q̄ uigilās & paratus ad cursum. Licet extrema hæreat plaga semp in mediū currit: ex quo sic maxime totū cōcutiendo implicet. Scissa ptinus reficit ad politurā fartiens. Nāq̄ & lacertarū catulos uenantur. Hos primum tela inuoluentes: & tūc demū labra utraq̄ morsu apprehendētes amphitheatrali spectaculo cū cōtingit. Sunt & ex eo auguria. Quippe incremento annuum futuro telas suas altius tollūt: iidem sereno nō texunt nubilo textūt. Ideoq̄ multæ araneæ hymbrium signa sunt. Foeminā putant esse quæ texat: marem qui uenat. Ita paria fieri merita. Coniugio aranei cōueniunt crunibus. Pariūt uermiculos ouis similes. Nā nec differri hōrū genitura pōt: quoniam insectorū uix ulla alia narratio est. Pariūt autem oua in telas expansa quia saliant: atq̄ ita emittunt. Phalangius tantum in ipso specu incubat magno numero. Qui ut emerferit matrem consumit: sepæ & patrē. Adiuuat. n. incubare. Pariunt autē trienos. Cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Consumunt aranei quater septenis diebus.

De scorpionibus.

CA. XXV.

Imisiter his & scorpiones terrestres uermiculos ouosq; specie pariūt: similiterq; piment. Pestis importuna ueneni serpentium: nisi q; grauiore supplicio lenta per triduum morte cōficiunt. Virginibus lætali semper ictu: & foeminis fere in totum. Viris autem in matutino exeūtes canis priusq; aliquo fortuito ictu ieiunum egerant uenenum. Semp cauda in ictu est: nulloq; momēto menditari cessat: ne quādo desit occalioni. Ferit obliquo ictu & inflexu. Venenum ab iis cādīdū fundi Apollodorus auctor est in nouem genera descriptis per colores maxime superuacuos: quoniam nō est scire quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibusdā aculeos esse: maresq; sæuissimos. Nā coitū iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & lōgitudine. Venenū oībus medio die cum incandueret solis ardoribus. Itemq; cum sitiunt inexplēbiles potu. Cōstat & septena caudæ internodia sæuiora esse. Pluribus, n. sena sunt. Hoc malum africæ uolucra etiā austru faciunt: pandentibus brachia ut remigia subleuant. Apollodorus idē plane quibusdā inesse pennas tradit. Sæpe psylli qui reliqua uenena terræ inuehētes quæstus sui causā peregrinis malis impleuere italiā. Hos quoq; importare conati sunt. Sed uiuere intra siculi cæli regionē nō potuere. Visunt tamē aliquādo in italia: sed innocui: multisq; aliis in locis: ut circa fage in egypto. In scythia interimunt etiā sues: alioqn uiuaciores cōtra uenena talia. Nigras qdē celerius si in aquā se immerferint. Hoi ictu putat esse remedio ipsos cinis potus in uino: aut oleo mersus. Magnā aduersitatē cū stellionibus putat esse: innocuos dūtaxat iis: qui & ipsi carent sanguine lacertæq; figura. Atq; scorpiones in totū nulli nocere: qbus nō sit sanguis. Quidā & ab ipsis foetū deuorari arbitrant. Vnū mō relinqui solertissimum: & qui se ipsius matris clunibus imponēdo tutus & a cauda & a morsu loco fiat. Hunc esse reliquosq; ultorem: qui postremo genitores conficiat superne: pariuntur autem undeni.

De stellionibus.

CA. XXVI.

Hameleonū stelliones quodāmodo naturā habēt: rore tātum uiuentes: pterq; araneis. Similis cicadis uita: quæq; duo genera. Minores quæ primæ pueniunt: quæue sunt mutæ: & nouissime pereūt. Sūt aut multæ. Sequēs est uolatura. Quæ canūt uocant achetæ: & quæ minores ex iis sunt tergitioniæ. Sed illæ magis canoræ. Mares cantant in utroq; genere. Foeminae silent. Gētes uelcūtur iis ad orientē: etiā parti opibus abūdantibus. Ante coitum mares pferunt: a coitu foeminas: ouis eaq; corruptis quæ sunt candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso: qua excuāt foeturæ locum in terra. Fit primo uermiculus. Dein ex eo quæ uocat tetrigometra: cuius cortice rupto circa solstitia euolent: noctu semp. Primū nigræ atq; duræ. Vnū hoc ex iis quæ uiuūt & sine ore est. Pro eo qdam acculeatū linguis simile. Et hoc in pectore: quo rore labunt. Pectus ipsum fistulosum. Hoc canunt achetæ ut diximus. De cætero in uētre nihil est. Excitata cū subuolant humorē reddunt: quod solū argumētum est rore easdē ali. Iisdem solis nullū ad excrementa corporis foramē. Oculis tam hebetes: ut si qs digytū cōtrahens ac remittēs iis appropinquet: trāseant uelut folia. Quidā duo alia genera faciūt eaq;. Singulariā quæ sit grādiōr: frumentariā quā alii auenariā uocant. Apparet. n. simul cū frumentis arcescentibus.

De cicadis.

CA. XXVII.

Icadæ nō nascunt in raritate arborū. Idcirco sunt cyrenis circa oppidū: nec in campis nec i frigidis aut umbris nemoribus. Est quādā & iis locorum differētia. In milesia regiōe pauci sunt locis. Sed in cephalenia amnis quidā penuriā eaq; copiā dirimit. At in regio agro silent oēs. **V**ltra flumen in locis canunt. Pennarum illis natura quæ apibus: sed pro corpore amplior.

De pennis insectosq; & scarabeis: & reliqs scarabeosq; generis.

CA. XXVIII.

Insectosq; quādā binas gerunt pēnas ut muscæ: quādā quaternas ut apes. Mēbranis ut cicadæ uolant. Quaternas habent quæ aculeis in aluo arman. Nullū cui tælū in ore: pluribus q; binis aduolat pennis. Illis enim ultionis causa datum: & his auiditatis. Nullis eorū pēnæ reuiuiscunt auulsæ. Nullum cui aculeus in aluo bipennæ est. Quibusdā pēnæ tutelæ crusta supuenit ut scarabeis. Quorum tenuior fragiliorq; penna: iis negatus aculeus. Sed in quodā genere eorū grandi cornua prælonga bifulcis dētata forcipibus in cacumine (cum libuit) ad morsum coeuntibus. Infantū remediis etiā ex ceruice suspenduntur. Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud rursus eorū genus qui e fimo ingētis pilas auersi pedibus uolunt: paruosq; in iis cōtra rigorem hyemis uermiculos foetus sui nidulant. Volitant alii magno cum murmure aut mugitu. Alii focos & prata crebris foraminibus excuant nocturno stridore uocales. Lucent ignium modo noctu laterum & clunium colore lampyrides: nunc pennarū hiatu refulgentes: nunc uero compressu obumbratæ non ante matura pabula aut post defecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum alumnae blattæ uitam lucemq; fugiunt in balneis maxime humido uapore pgnatæ. Fodiunt ex eodem genere rutuli atq; prægrandes scarabei tellurem aridam: fauosq; parua & fistulosæ modo spongiæ medicato melle fingunt. In thraciæ partibus iuxta olympum locus est paruus: in quo unum hoc animal examinatur: ob hoc canthorolethrus appellatus. Pēnæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda nisi scorpiōi. Hic eorum solus & brachia habet: & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdā aculeus in ore ut asilo: siue tabanum dici placet. Item culicibus & quibusdā muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. quibusdā hebetes: neq; ad punctum: sed ad suctum ut muscarum generi: in quo lingua euidentis fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignauia ut papilionibus. Quædam insecta carent pennis: ut scolopēdræ. Insectorum pedes quibus sunt in obliquum mouentur. Quorūdam extremi longiores foris curuantur ut locustis.

De locustis.

CA. XXIX.

VNDECIMVS

Ae pariunt in terra demisso spinæ caule oua cōdensa autūni tēpore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu ueris emittunt paruas nigrātes & sine cruribus: pennisq; reptantes. Itaq; uernis aquis intereūt oua: sicco uere maior puentus. Alii duplicē eaz; foētū: geminūq; exitum tradunt. Vergiliāq; exortu parere: deinde ad canis ortū obire: & alias renasci. Quidam arctari occasu renasci. Mori matres cū pepererint certū est uermiculo statim circa fauces innascente qui eas strāgular. Eodē tēpore mares obeunt. Tā friuola rōne moriētes serpētem (cum libuit) necāt singulæ faucibus eius apprehēsis mordicus. Nō nascunt nisi in planis & rimosis locis. In india ternū pedū lōgitudinis esse tradunt: cruribus & femoribus ferrag; usum prābētes cū inaruerint. Est & alius eaz; obitus. Gregatim sublatae uēto in maria aut stagna decidūt. Forte hoc casuq; euenit nō ut prisca existimauere: madefactis nocturno humore alis. Idem qppe noctibus nō uolare eas pp frigora tradiderunt. Ignari etiā lōginqua maria ab iis trāsiri continuata plurium dieq; profectiōe. Quod maxime miremur famē quoq; quā propter externa pabula patiēre sciunt imminere. Ac deaz; ire pestis ea intelligit. Nāq; & grādiōres cernunt & rāto uolant pennarum stridore. ut aliæ alites credātur: solemq; obumbrēt: sollicitē suspectātibus populis: ne suas operiāt terras. Sufficiunt qppe uires: & tanq; sit maria transire: immēsos permeant tractus: diraq; messibus cōtegūt nube: multa cōtractu adurētes. Oīa uero morsu erodētes: & fores quoq; tectorum. Italiā ex africa magna cohorte infestāt: sēpe populo ad sybillina coactō remedia confugere inopiā metu. In cyrenaica regione lex est ter anno debellandi eas. Primo oua obterendo: deinde foētum: postremo adultas. Desertoris poēna in eum qui cessauerit. Et in lemno insula certa mensura prāfinita est: quā singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracchulos quoque ob id colunt aduerso uolatu occurrentes earum exitio. Necari & in syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus uagatur id malū. Parthis & hāc in cibo grata. Vox earum proficisci ab occipitio uidetur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur. eosq; inter se terēdo stridorem edere: circa duo æquinoctia maxime: sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum qui & insectorum oīum quæ coeunt: marē portāte foemina: in eum foeminarum ultimo caudæ reflexo tardoz digressū. Minores autem in omni hoc genere foeminis mares.

De formicis nostratibus.

CA. XXX.

Lurima insectorum uermiculū gignunt. Nā & formicæ similit̃ ouis Vere & hāc ut apes cōcant laborē. Sed apes utiles faciunt cibos. Hāc cōdunt. Ar si q; compet onera corporibus eaz; fateatur nullis portione uires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliūtur humeris obnixæ. Et iis reipu. ratio: memoria. cura. Semina arrosa cōdunt: ne rursus in fruges exeant e terra. Maiora ad introitū diuidunt. Madefacta hymbræ proferunt: atq; siccant. Operātur & noctu plena luna. Eadē interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehant altera alterius ignara: ut signa inuicē recognoscant: certi dies ad recognitionē mutuā nundinis danf. Quæ tunc eaz; cōcursatio? q; diligēs? Cum obuiis quædā collocutio atq; percōtatio. Silices itinere eaz; attritos uidemus: & in opere semitā factam: ne quis dubitet qualibet in re qd possit q̃tulacūq; sedulitas. Sepeliuntur inter se uiuentium solæ: prāter hominem. Non sunt in sicilia pennatæ.

De indicis.

CA. XXXI.

Ndicæ formicæ cornua erythris in æde Herculis fixa miraculo fuere. Aug; ex cauernis egerūt terræ in regione septētrionalium indoz: q; dardæ uocant. Ipsis color feliū. Magnitudo ægypti lupoz. Erutū hoc ab iis tpe hyberno indi furant æstiuo feruore: cōditis pp uaporē in cuniculis formicis: quæ tamē odore sollicitatæ. puolant crebroq; lacerāt. quīs præ uelocibus camelis fugiētes. Tāta pnicitas feritasq; est cū amore auri.

De diuersitate insectoz.

CA. XXXII.

Vltā autē insecta & aliter nascunt. Atq; asilus in primis. Insidet ex rore hic raphani filio primo uere: & spissatus sole in magnitudinem milii cogit. Inde oritur uermiculus paruus: & triduo: mox eruca: quæ adiectis diebus crescit immobilis duro cortice ad tactū mouetur aranei. Hāc eruca quam chrysalidem appellant: rupto deinde cortice uolat papilio.

De aīalibus in ligno & ex ligno nascentibus.

CA. XXXIII.

Ic quædam ex hymbre generantur in terra: quædam & in ligno. Nec enim & cossi tantum in eo sed etiam tabani ex eo nascuntur: & alia ubicunq; humor est nimis. Sic intra hoīem tineæ tricenū pedū: aliquando & plurium lōgitudine: iā in carne exanimi uiuētium quoq; hoīum capillo. Qua foeditate & sylla dictator & Alcman ex clarissimis græciæ poetis obiere. Hoc quidē & aues infestat. Phasianas uero interimit: nisi puluerantes sese. Pilos habētium asinum tātum immunem hoc malo credūt: & oues. Gignuntur autem ex uestis genere: præcipue lanicio interemptarum a lupis ouīū Aquas quoq; quasdam quibus lauamur fertiliores eius generis inuenio apud auctores. Quippe cum & cæræ hoc gignant: quod animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus aridi soli: posteriorum crurum lasciuiā petauri & auris. Alia puluere humido in cauernis uolucra.

De animali cui cibi exitus non est.

CA. XXXIII.

St animal eiufdem temporis infixo semper sanguini capite uiuens: atq; ita intumescēs: unum animalium cui cibi non sit exitus: cum nimia dehiscit facietate alimento ipso moriens. Nunq; in iumentis gignitur: in bubus frequens: in canibus aliquando: in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solum. Aequē est mira sanguinis & hirundinum generi in plaustrī aqua sitis. Nāq; & hāc toto capite conduntur. Est & uolucra canibus peculiare suum malum: aures maxime lancinās quæ defendi morsu non queunt.

LIBER

De tineis & culicibus & diuerſitate earum.

CA. XXXV.

Dem puluis in lanis & ueste tineas creat: præcipue si araneus una includatur. Sicut enim & omnem humorē absorbens ariditatem ampliat. Hoc est in chartis nascitur. Est eaque genus tunicas suas trahentium quo cocleæ mō. Sed hox pedes cernūtur. Spoliatae expirant. Si accreuerē faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharides uermiculi ficorū & pyri: & peuces: & cyna chanta: & rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medentur: quibus demptis lætale est. Rur/ sus alia genera culicum acceſcēs natura gignit. Quippe cū in niue cādidī repianf: & uetustiores uermicu/ li in media qdē altitudine rutili. Nā & ipsa nix uetustate rubescit. Hirti pilis: grandiores torpentesq.

De pyrali siue pyrausta.

CA. XXXVI.

Ignit aliqua & cōtrarium natura elementū. Siquidem in cypri ærariis fornacibus ex medio igni maioris muscæ magnitudinis uolat pēnatum quadrupedes appellat pyralis a quibusdam py/ rausta. Quādiu est in igne uiuit. Cū euasit longiore pabulo uolatu tūc morif. Hypanis fluuius in ponto circa solstitium desert acinorum effigie tenues mēbranas: qbus erumpit uolucris quadrupes supradictæ modo: nec ultra diem uiuit: unde hemerobion uocat. Reliquis taliū ab initio ad finē septe/ narii sunt numeri. Culici & uermiculo tersepteni. Corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex iis pennata autūno fere moriuntur. Tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis si cinere condantur redit uita.

Hystoria naturæ animalium per singula membra.

CA. XXXVII.

Taq nūc per singulas partes corporis præter iam dictas membratim tractet hystoria. Caput habet cuncta quæ sanguinem. In capite paucis aīalium nisi uolucris apices: diuerſi quidē ge/ neris. Phoenici plumarum serie medio eo exeūte alio. Pauonibus crinitis arbusculis. Stympha/ lida cirro. Phasianæ corniculis. Præterea parco: atq ab illo galerita appellata quondā. Postea gallico uo/ cabulo etiam legioni nomē dederat alauda. Diximus & cui plicatilē cristam dedisset natura per mediū caput a rostro residētem. Et fulicarum generi dedit cirros pico quoq martio & grui halearita. Sed spe/ ctatissimū insigne gallinaceis corpore cōserratum: nec carnē id esse: nec cartilaginé: nec callum iure dixe/ rimus: ueq peculiare. Draconum enim cristas qui uiderit nō reperitur. Cornua multis quidē & aquati/ lium & marinorū & serpentū uariis data sunt modis. Sed quæ iure cornua intelligant qdrupedi tantū generi. Acteonū. n. & Cippū etiā i latina hystoria fabulosos reor. Nec alibi maior lasciuia naturæ lusit ani/ malium armis. Sparſit hæc in ramis: ut ceruorū. Aliis simplicia tribuit ut in eodem genere sublonibus ex argumēto dictis. Aliorū finxit in palmas: digytorūq emisit ex iis: unde platycerotas uocant. Dedit ra/ mosa capreis: sed parua: nec fecit decidua. Cōuoluta in anfractū arietum generi: ceu cestus daret: infesta tauris. In hoc quidem genere & foeminis tribuit. In multis tantū moribus. Rupicapris in dorsum adū/ ca. Damis in aduersum. Erecta autem rugarum ambitu contorta & in leue fastigiū exacuta ut lyras de/ cerent strepsiceroti: quē addacē africa appellat. Mobilia eadē: ut aures: phrygiæ armentis. Troglodytag in terram directæ: quæ de causa obliqua ceruice pascuntur. aliis singula: & hæc medio capite aut naribus ut diximus. Iamq aliis ad incursum robusta: aliis ad istum pluribus modis: supina: conuersa: connexa: omnia in mucronem migrātia. In quodam genere pro manibus ad scabendū corpus. Cochleis ad pten/ tādum iter. In corpore cornua hæc sicut cerastis aliquando & singula. Cochleis semper bina: & ut pten/ dant: ac resiliant. Vrorū cornibus barbari septētrionales potant: urnasq binas capitis unius cornua im/ plent. Alii præfixa his pila cuspidant. Apud nos in lamina secta trāslucēt: atq etiam lumen inclusum la/ tius fundunt: multasq alias ad delicias conferuntur: nunc tinēta: nunc sublita: nūc quæ cerosfrata pictu/ ræ genere dicuntur. Omnibus autem caua: & in mucrone demum concrēta sunt. Ceruis tātum solida: & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis cornua unguendo aruina medentur agricolæ. Adeo sequax natura est: ut in ipsis uiuētium corporibus feruētī cæra flectātur: atq incisa nascentiū in diuerſas partes torqueātur: ut singulis capitibus qterna fiant. Tenuiora foeminis plerūq sunt ut in pecore. Mul/ tis ouium nulla: nec ceruorū: nec quibus multifidi pedes: nec solidipedum ulli: excepto asino indico: qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit. Nulli qui superne primores habent dentes. Qui putāt eos in cornua absumi facile coarguunt ceruorū natura: quæ neq dentes habet: ut neq nares: nec tamen cor/ nua. Cæterorū ossibus adhærent. Ceruorū tantum cutibus enascūtur. Capita piscibus portione corpore maxima fortassis ut mergantur. Ostrearum generi nulla: nec spongiis: nec aliis fere: quibus solus ex sen/ sibus tactus est. Quibusdam indiscretū caput est ut cancris. In capite cunctorū animalium homini plu/ rimus pilus iam quidem promiscue maribus ac foeminis. Apud intōsas utiq gētes atq etiam nomina ex eo capillatis alpium incolis galliæ comatæ: ut tamē sit aliqua in hoc terrarum differētia. Quippe mi/ conii carentes eo gignuntur: sicut in cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluēt: sicut stru/ tiocameli & corui aquatici: quibus apud græcos nomē est inde. Defluuium eorum in muliere rarum. In spadonibus nō uisum. Nec in ullo ante ueneris usum. Nec infra cerebrum: aut infra uerticem: aut cir/ ca tempora: atq aures. Caluitium uni tantum animalium homini: præterq innatum. Canicies homini tātum & equis: sed homini semper a priori parte capitis tum deinde ab auersa. Vertices bini homini tātum. Aliquibus capitis ossa plana: tenuia: sine medullis: serratis pētinatim structa compagibus. Perfra/ cta non queunt solidari. Sed exempta modice nō sunt lætalia in uicem eorū succedēte corporea cicatri/ ce. Infirmissima esse urliis: durissima psitacis suo diximus loco. Cerebrum omnia habent animalia: quæ sanguinem. Aequæ & in mari quæ mollia appellauimus: quāuis careant sanguine: ut polypi. Sed homo

Simul
mbris aīalium

Draconi no
hnt cristas.

Cornua. data
sunt multis.

Capita piscib.
maxima.

Que naturat
caluent.

Defluuium
Caluitium.

Cerebrum.

VNDECIMVS

portione maximum & humidissimū: omniūq; uiscerū frigidissimū: duabus supra subterq; mēbranis uelatum: quāq; alterutram rumpi mortifex ē. Cetero uiri q̄ fœminæ maius. Hominibus hoc sine sanguine: sine uenis: & reliqui sine pingui. Aliud esse q̄ medullam eruditi docent: quoniam coquendo durecat. Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominū in infantia palpitāt: nec roboratur ante primū sermonis exordium. Hoc est uiscerum excelsissimū: proximūq; cælo capitis sine carne: sine truoire: sine sordibus. Hic habet sensuum arcem. Huc uenāq; oīs a corde uis tendit. Hic definit. Hic culmen altissimū. Hic mētis est regimē. Oīum aut̄ aīaliū in priora pronū: quia & sensus ante non tendunt. Ab eo proficiscit̄ somnus. Hic capitis nutatio. Quæ cerebrū nō habent non dormiunt. Ceruis in capite inesse uermiculi sub linguā inanite & circa articulum qua caput iungit̄ humero numero. xx. produnt. Aures hoī tantū imobiles. Ab iis Flaccog; cognomina. Nec in alia parte fœminis maius īpendium margaritis depēdētibus. In oriēte quidē & uiris aug; gestare eo loci decus existimat̄. Animalīū aliis maiores: aliis minores. Ceruis tantū scissæ: aut uelut diuisæ. Soricibus pilosæ. Sed aliquæ oībus animal dūtaxat generantibus: excepto uitulo marino atq; delphino: & quæ cartilaginea appellauimus & uiperis. Hæc cauernas tantū habent auriū loco: præter cartilaginea & delphinū: quem tamē audire manifestū est. Nā & cātu mulcerentur: & capiunt̄ attoniti sono. Quo nā modo audiant: mirū. Iidē nec olfactus uestigia habent: cū olfaciant sagacissime. Pēnatog; aīaliū buboni tantū & oro plumæ uelut aures. Cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atq; serpentibus. In equis & oīum iumentorum genere indicia animi præferunt. Fessis marcidæ. Nutātes pauidis. Subrectæ furētibus. Resolutæ agris. Facies hoī tantū: cæteris os aut rostra. Frons & aliis. Sed hoī tantū tristitiæ: hilaritatis: clementiæ: seueritatis index in assensu eius. Supercilia homini & pariter & alterne mobilia & in iis pars animi. Negamus annuimus: hæc maxime indicant. Fastus superbia aliubi conceptaculum: sed hic sedē habet. In corde nascit̄: hic subit: hic pendet. Nihil altius simul abruptiusq; inuenit in corpore ubi solitaria esset. Subiacent oculi pars corporis preciosissima: & qui lucis usu uitā distinguant a morte. Nō oībus aīaliū hi. Ostreis nulli. Quibusdam contharum dubiū. Pectines enim si qs digytos aduersum hiantes eos moueat: contrahuntur ut uidentes. Et olentes fugiunt ad mota feramenta. Quadrupedū talpis uisus nō est. Oculog; effigies inest: si quis prætentā detrahat mēbranā. Et iter aues ardeolag; genera: quos leucos uocat̄ altero oculo carere tradunt. Optimī auguri cū ad austrū uolāt septētrionēue. Solui enim picula & metus narrant. Nigridius nec locustis nec cicadis esse dicit. Cochleis oculog; uicem cornicula bina præteratu adimplēt. Nec lumbricis ulli sunt: uermiumue generi. Oculi homini tantum diuerso colore: cæteris in suo cuiq; generi similes. Et equorum qbusdā glauci: sed ī hoīe numerosissimæ diuersitatis atq; differētiæ: grādiores: modici: parui: pminentes: quos hebetiores putant. Conditī quos clarissime cernere: sicut in colore caprinos. Præterea alii cōtuentur longinqua. Alii nisi prope ad motā nō cernunt. Multog; uisus fulgore solis cōstat nubilo die nō cernentium: nec post occasum. Alii interdiu hebetiores. noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis aut qbus noxii uisus essent satis diximus. Tyberio Cæsari ipsi aliā q̄ ceterorum mortalium fuisse naturā: ut expgefactus noctu paulisper haud alio modo q̄ luce clara contueretur omnia: paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equog; mō glauci fuere: supraq; hoīem albicantis magnitudinis. Quam ob cām diligentius spectari eos iracūdiæ ferebat. Claudio Cæsari ab angulis canæore carnosio: sanguineisq; uenis subinde suffisi. Caio principi rigentes. Neroni nisi cum cōnueret ad ppe ad mota hebetes. Viginti gladiatorū paria in Caii p̄cipis ludo fuere: in iis duo oīno qui cōtra cōminationē aliquā nō continuerēt. & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisq; uero naturale ut mutare non cessent: quos pauidiores accepimus. Oculos unicolores nulli cum candore omnibus medioculo differentes. Neq; ulla ex parte maiora indicia animi cunctis aīalibus: sed maxime homini ideo moderatiōis: clemētiæ: misericordiæ: odii: amoris: tristitiæ: læticiæ. Cōtuitu quoq; multiformes: truces: torui: flagrātes: graues: trāsuerſi: limi: sūmi: blādi. Profecto in oculis aīus inhabitat. Ardentes: incēdūtur: humectant: cohibent. Hinc illæ misericordiæ lachrymæ. Hos cum osculamur aīum ipsum uidemur attingere. Hinc fletus & rigantes ora riui. Quis ille humor est in dolore tam fœcundus & paratus? Aut ubi reliquo tpe? Animo aut̄ uidemus. Animo cernimus. Oculi ceu uasā quædam uisibilem eius partē accipiunt: atq; trāsmittūt. Sic magna cogitatio obcæcat abducto intus uisū. Sic in morbo cōmitiali apertī nihil cernunt animo caligante. Quin & patentibus dormiūt lepores: multiq; hominum quos corybantiam græci dicunt. Tenuibus multisq; membranīs eos natura cōposuit: callosis contra frigora caloresq; in extremo tunicis: quas subinde purificant lachrymationū saluiis: lubricos propter icursantia & mobiles. Media eorum cornea fenestruit pupilla: cuius angustię non sinunt uagari in certam aciem: & uelut canali dirigunt: obiterq; incidentia facile declinant. Aliis nigra: aliis atra: aliis ruffa: aliis glauci coloris orbibus circundatis: ut habili mixtura accipiatur circumiecto candore lux: & temperato percussu nō obstrepat: adeog; iis absoluta uis speculi: ut tam parua illa pupilla totā imaginem reddat hominis. Ea causa est: ut pleræq; alitum e manibus hoīum oculos potissimū appetant: q̄ effigiem suā ī iis cernentes uelut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantū quædam & incrementa lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emissio humore cæcitate liberat̄. Post uicesimum annum multis restitutus est uisus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculog; uitio. Multis repente ablatu simili mō nulla præcedente iniuria. Venam ab iis pertingere ad cerebrum pitissimi auctores tradunt. Ego ad stomachum crediderim. Certe nulli sine redūdatiōe eius eruiſ oculi: moriētibus illos operire rursusq; in rogo patefacere quiritiū magno ritu sacrum est. Ita more condito ut neq; ab hoīe supremum

Aures.

*facies
frons.
Supercilia.
oculi pars
preciosissima.*

*oculorum, di
sitns.*

LIBER

eos spectari fas est: & cælo non ostendi nefas. Vni animalium hoi deprauant. Vnde cognomina Strabo nū & Petoræ. Ab iisdē q̄ altero lumine orbi nascerentur coclites uocant. Quis parui utriq; ocelli lucini iniuriæ cognomē habuere. Nocturnoq; aialū ueluti feliū in tenebris fulgerent radiantq; oculi: ut con- tueri non sit. Et capræ lupog; splendent: lucēq; iaculant. Vitulo marino & hyenæ in mille colores tran- seunt subinde. Quin & in tenebris multog; pisciū refulgent: sicut aridi robustiq; caudices uetustate pu- tresq;. Nō conuiuere diximus quæ nō obliquis oculis: sed circūactō capite cernerēt. Chamæ leonis ocu- los circūagi totos tradūt. Cancrī in obliquū aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigentes. Locustis squillisq; magna ex parte sub eodē munimēto præduri eminēt. Quog; duri sunt minus cernunt: q̄ quog; humi- di. Serpentiū catulis & hirundinū pullis si quis eruat: renasci tradunt. Insectog; oīum & quibus testacea operaimenta oculi mouentur: sicut quadrupedū aures. Quibus fragilia opimenta: iis oculi duri. Oīa ta- lia & pisces & insecta non habent genas: nec integūt oculis. Oībus mēbrana uitri modo translucida op- tendit. Palpebræ in genis homini utrinq;. Mulieribus etiā insectæ quottidiano tanta est decoris affecta- tio ut tingant oculi quog;. Alia de causa hoc natura dederat ceu uallum: quoddam uisus & prominens munimentum circa occurrantia animalia: aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immerito ue- nere abūdātibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt: nisi qbus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedi in superioribus tantum genæ. Volucris in inferiore. Et qbus molle tergus ut serpentibus. Et quadru- pedibus quæ oua pariūt ut lacertæ. Strutio camelus alitum sola ut hō utrinq; palpebras habet. Nec ge- næ quidē oībus: ideo neq; nictationes iis quæ animal generāt. Grauiiores alitum inferiore gena conui- uent. Eadem nictant ab angulis mēbrana obeunt. Colūbæ & similia utraq; conuiuent. Et quadrupe- des quæ oua pariunt ut testudines: crocodili inferiore tantum sine ulla nictatione: propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris antiqui cilium uocauerunt: unde & supercilia. Hoc uulne- re aliquo diductum nō coalescit. In paucis humani corporis mēbris. Infra oculos malæ homini tātum quas prisca genas uocabant. xii. tabulæ interdicto radi a fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostendit rubor. Infra eas hylaritates risumq; indicantes buccæ. Et altior homini tantū: quem noui mores subdola irrisione dicauere nasus. Non alii aialium nares eminent. Auibus: serpētibus: pisci- bus foramina tantū ad olfatus sine naribus. Et hinc cognomina simog; silonū. Septimo mense genitus sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra qbus brochi labeones dicti. Et os pbum du- riusue animal generantibus. Pro iis coronea & acuta uolucris rostra. Eadem rapto uiuentibus adun- ca. Collectio recta herbas ruentibus limumq; redunca ut suum generi. Lata in usum iumentis uice ma- nus ad colligenda pabula. Ola apertiora laniatu uiuentibus. Mētum nulli præter hominem: nec malæ. Maxillas crocodilus tantū superiores mouet. Terrestres quadrupedes eodē quo cæteræ more: præterq; in obliquū. Dentiū tria genera. Serrati: aut cōtinui: aut exerti. Serrati peccinatim coeuntes: ne contrario occurſu atterantur: ut serpentibus: piscibus: canibus. Continui ut homini: equo. Exerti apro: hippopo- tamato: elephāto. Continuatorum qui digerunt cibum lati & acuti. Qui conficiunt: duplices. Qui discri- minant eos canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Cōtinui autē utraq; parte oris sunt ut equo. Aut superiore primores nō sunt ut bubus: ouibus: omnibusq; quæ rumināt. Capræ superiores nō sunt: præter primores geminos. Nulli exerti quibus serrati. Raro fœminæ & tamen sine usu. Itaq; cū apri p- cutiant: fœminæ sues mordent. Nulli cui cornua exerti: sed omnes sui concaui. Cæteris dentes solidi. Piscīū omnibus serrati: præter scagæ. Huic uni aquatiliū plani. Cætero multis eorū in lingua & toto ore: ut turba uulnere molliant: quæ attritu subrigere nō queunt. Multis & in palato: atq; etiā in cauda. Præterea in os uergentes ne excidant cibi nullū habentibus retinēdi amminiculū. Similes aspidi & ser- pentibus: sed duo in superna parte dextera leuag; longissimi tenui fistula perforati: ut scorpionum acu- lei uenenum infundentes: non aliud hoc esse q̄ fel serpentium. Et inde uenis sub spina ad hos peruenire & has per uentrem descendere diligentissimi auctores scribunt. Quidam unū esse eū: & quia sit adun- cus: resupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum: rursusq; recrescere faciem decussu: & sine eo esse quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum: & plerisq; ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem pregnans ueneno impresso dētium repulſu uirus fundit i morsus. Volucrum nulli dentes præter uestertilionem. Cameli soli ex iis quæ non sunt cornigera in superiori maxilla pri- mores non habent. Cornua habentium nulli serrati. Et cocleæ dentes habent: indicio est a minimis ea- rum derosas uites. At in marinis crusta & cartilaginea priores habere. Item chinis quinos esse: unde in- telligi potuerit miror. Dentium uice aculei insectis. Simiæ dentes ut homini. Elephantō intus ad man- dendum quattuor: præterq; eos qui prominent. Masculis reflexi: fœminis recti atq; pni. Musculus ma- rinus qui balenam antecedit nullos habet. Sed pro iis feris intus os hirtū: & liguam etiam appellatum. Terrestrium minutis quadrupedibus primores bini utrinq; lōgissimi. Ceteris cum ipsis nascūtur. Ho- mini postq; natus est septimo mēse. Reliqs perpetui manēt. Mutant homini: leoni: iumento: cani: & ru- minātibus. Sed leoni & cani nō nisi cabini appellati. Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus. Maxillares qui sunt a caninis nullū animal mutat. Homini nouissimi qui genuini uocantur circiter ui- cesimū annū gignunt: multis & octogesimo. Fœminis quog; sed quibus in iuuenta nō fuere nati: deci- dere in senectæ: & mox renasci certū est. Zanclen samothracenū ciuem cui renati essent post centum & quattuor annos Mutianus uisum a se prodidit. Cætero maribus plures q̄ fœminis in homine: pecude: caprifue. Timarchus Nicoclis filius Pappi duos ordines habuit maxillag;. Frater eius non mutauit pri- mores: ideoq; præteriiuit. Est exemplum dētis homini & in palato generi. At canini amissi casu aliquo

palpebræ.

Malæ.

Mentum.

De fœminis gna.

Quibus Dētes
mutantur.

Zancles.

VNDECIMVS

nunq̄ renascunt. Cæteris senecta rubescunt. Equo tantū cādidiores fiunt. Aetas ueterinorū dētibus indi-
catur. Equo sunt numero. xl. Amittit tricesimo mense primores utrinq̄ binos. Sequenti anno totidē p-
ximos cū subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiēte binos amittit: qui sexto anno renascunt.
Vii. oīs habet & renatos & imutabiles. Equo castrato prius nō decidūt dentes. Asinorū genus tricesimo
mense similiter amittit: deinde senis mēsis. Quod si nō prius peperint: q̄ decidant postremi: sterilitas
certa. Bobus bis mutant. Suis decidunt nunq̄. Asumpta hac obseruatione senectus in equis & cæte-
ris ueterinis intelligitur dentiū brochitate: supcilioꝝ canicie: & circa ea lacunis cum fere. xvi. annorū exi-
stimant. Hoīum dentibus quoddā inest uirus. Nāq̄ & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetāt: & co-
lumborū foetus iplumes necāt. Reliqua de iis in generatione hoīum dicta sunt. Erūpētibus morbi cor-
pora infantia accipiunt. Reliqua animalia quæ ferratos habent: sœuissima dētibus. Linguae non oībus
eodem modo. Tenuissima serpentibus & trisulca: uibrās: atri coloris: & si extrahas prælonga. Lacertis
bisida & pilosa. Vitulisc̄q̄ marinis duplex. Sed supradictis capillamenti tenuitate. Cæteris ad circūlam-
bēda ora. Piscibus paulominus q̄ tota adhærens. Crocodilis tota. Sed i gustatu linguae uice carnosum
aquatilibus palatū. Leonibus ac pardis oībusq̄ generis eius etiam felibus imbricatæ asperitatis: & limæ
similis: attenuāsq̄ lambēdo cutem hoīs. Quæ causa etiā māsuefacta ubi ad uicinū sanguinē peruenit sa-
liua: inuitat ad rabiem. De purpuræ linguis diximus. Ranis prima cohæret. Intima absoluta a guttu-
re qua uoce mittunt. Mares tum uocantur ololygones statō id tpe euenit: cientibus ad coitū scēminas
Tum siquidē inferiore labro demisso ad libramētum modicæ aquæ receptæ in fauces palpitāt ibi li-
gua ululatus elicit. Tūc extēti buccæ sinus plucēt. Oculi flagrant labore ppulsi. Quibus in posteriore
parte aculei: iis & dentes & lingua. Apibus etiam prælonga: eminēs & cicadis. Quibus aculeus in ore si-
stulosus: iis nec lingua nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua & formicas. Cæterum lata elephā-
to præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta. Homini tantum ita sæpe constricta uenis: ut in-
terdici eas necesse sit. Metellum pontificem adeo inexplanata fuisse accepimus: ut multis mēsis tor-
tus credatur: cū meditatur in dedicanda æde opifere dicere. Cæteris septimofere anno sermonē expri-
mit. Multis uero talis eius ars contigit: ut auium & aīalium uocis id discrete edat imitatio. Intellectus sa-
porū est cæteris in prima ligua: hoī & in palato. Tonillæ in hoīe. In sue glādula: quod iter eas uuæ no-
mine ultimo depēdet palato hoī tantū est. Sub ea minor lingua. Nulli oua generantiū. Opera eius ge-
mina duabus iterposita fistulis. Interior eaz̄ epiglossis appellat arteria ad pulmonē atq̄ cor pertinens.
Hac operit in epulando spiritu ac uoce illac meante: ne si potus cibusue in alienum deerauerit tramitē
torqueat. Altera exterior est: appellatur sane gula: qua cibus atq̄ potus deuorat. Tendit hac ad stoma-
chum: is ad uentrē. Hæc p̄ uices operit cū spiritus tantū aut uox cōmeat: ne restagnatio itēpestiua alui
obstrepāt. Ex cartilagine & carne arteria: gula neruo & carne cōstat. Ceruix nulli: nisi quibus utraq̄ hæc
Cæteris collū: quibus tantū gula. Sed q̄bus ceruix e multis uertebratisq̄ orbiculatim ossibus flexilis ad
circūspectum articulorum nodis iungitur. Leoni tantū & lupo & hyenæ & singulis rectisq̄ ossibus ri-
gens. Cætero spinæ adnectitur. Spina lūbis ossia: sed tereti structura p̄ media foramina a crebro medul-
la descendēte. Eandē esse ei naturā: quā cerebro colligunt: quoniam prætenui eius mēbrana mō incisa sta-
tim expiret. Quibus lōga crura: iis longa & colla. Itē aquaticis quibus breuia crura habentibus: simili mō
uncos ungues. Guttur hoī tantū & suis itumescit: aquæ quæ potātur plerūq̄ uitio. Sūmum gulæ
fauces uocant: postremū stomachus. Hoc noīe est sub arteria iam carnosā ianitas adnexa spinæ ad lati-
tudinem ac longitudinē lagenæ mō fusa. Quibus fauces non sunt: ne stomachus qdē est: nec colla: nec
guttur: ut piscibus: & ora uentribus iunguntur. Testudini marinæ lingua nulla: nec dentes: sed rostri
acie cōminuit oīa. Postea arteria & stomachus denticulatus callo in modū rubi ad cōficiēdos cibos de-
crescētibus crenis quicquid appropinquat uentri. Nouissima asperitas ut scobina fabri. Cor aīalibus cæ-
teris in medio pectore est. Homini tantū infra leuā papillā turbinato mucrone in priora eminēs. Pisci-
bus solis ad os spectat. Hoc primū nascētibus formari in utero tradūt. Deinde cerebrū: sicut tardissime
oculos. Sed hos primū mori: cor nouissime. Huic præcipuus calor. Palpitāt certe: & quasi alterum mo-
uet. Intra aīalia præmolli firmoq̄ opum mēbranæ inuolucro: munitū costarū & pectoris muro: ut pa-
reat præcipuam uitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet: sinuoso
specu: & in magnis aīalibus triplici: i nullo nō gemino. Ibi mēs habitat. Ex hoc fonte duæ grādes uenæ
in priora & terga discurrūt: sparsæq̄ ramorū serie per alias minores oībus mēbris uitalem sanguinē ri-
gant. Solū hoc uiscerū uitis non macerat: nec supplicia uitæ trahit: lesūq̄ mortē ilico affert. Cæteris
corruptis uitalitas in corde dura. Bruta existimantur aīalium q̄bus durū riget: audacia q̄bus paruū est:
pauida quibus prægrāde. Maximū autē est p̄ portione muribus: lepori: asino: ceruo: pātheræ: mustellis:
hyenis: & omnibus timidis aut ppter metū maleficis. In paphlagonia bina p̄dicibus corda. In equorū
corde & boum ossa reperiuntur interdū augeri id p̄ singulos annos in hoīe ad binas drachmas p̄deris
ad quinquagesimū annū accedere. Ab eo detrahi tātū dē: & ideo nō uiuere hoīem ultra cētesimum an-
nū defectu cordis ægyptii existimant. Quibus mos & cadauera asseruare medicata. Hirto corde gigni
quosdā hoīes p̄dunt: nec alios fortiores esse industria: sicut Aristomenem messenium: qui. ccc. occidit
lacedæmonios. Ipse cōuulneratus & captus semel per cauernā latomiæ euasit angustias: uulpiū ad-
tus secutus. Itē captus: sopitis custodibus somno ad ignē aduolatus lora cum corpore exussit. Tertio
capto lacedæmonii pectus dissecuere causa uiuendi: hirsutūq̄ cor repertū est. In corde summo pingui-
tudo est quædam latis extis. Non semp hoc aut in parte extorū habitū est. L. Postumio. L. Albino rege

Equi dentes

Virus. in
dentibus.
Linguarū

Saporū intell.

Arteria.
Gula.

Cordis loci

pinguitudo in
cordis.

LIBER

sacrorum post centesimā uicesimā tertiam olympiadem: cum rex Pyrrhus ex italia discessisset cor in extis aru-
 spices aspicere ceperunt. Caesari dictatori quo die primū ueste purpurea pcessit: atque in sella aurea in-
 dit sacrificanti bis in extis defuit. Vnde questio magna de diuinatione argumentatibus: potuerit ne sine
 illo uiscere hostia uiuere? An ad tempus amiserit? Negat cremari posse i iis: quod cardiaco morbo obierit
 Negat & ueneno interceptis. Certe extat oratio Vitelli: qua reū Pisonem eius sceleris coarguit: hoc usus
 argumēto: palāque testatus: nō potuisse ob uenenū cor Germanici Caesaris cremari. Contra genere mor-
 bi defensio est Piso. Sub eo pulmo est: spirandique officina attrahēs: ac reddens aīam idcirco spongiosus:
 ac fistulis inanibus cauus. Pauca eū (ut dictū est) habent aquatilia: ac cetera oua parietia exigua: spumo-
 sum: nec sanguineū: ideo non sitiunt. Eadē est causa quare sub aqua diu ranæ & phocæ urinētur. Testu-
 do quoque quis prae grandem & sub toto tegumento habeat: sine sanguine tamē habet. Quanto minor
 hic corporibus: tanto uelocitas maior. Chameleoni portione maximus & nihil aliud itus. Iecur & dex-
 tera in parte est. In eo quod caput extorū uocant magnæ uarietatis. M. Marcello circa mortē cum periit
 Ab Hannibale defuit in extis. Sequenti deinde die geminū repertū est. Defuit & Caio Mario cū immo-
 laret uticā. Itē caio principi Kalen. ianuariis cum iniret consulatum: quo anno interfectus est. Claudio
 successoris eius quo mense interemptus est ueneno. Diuo Augusto spoleti sacrificanti primo potestatis
 suae die sex uictimarū iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt. Responsumque duplicatū i
 tra annū imperiū. Caput extorū tristis ostenti uisum tū quoque est: praeterque in solitudine ac metu. Tūc
 enim peremit curas. At bina iocinera leporibus circa briletū & tharnē: & in cherōneso ad pponitidem
 Mirūque trāslatis alio interit alterū. In eodē est etiā fel nō oībus datum animalibus. In euboeae chalcide.
 nullū pecori. In naxo praegrade geminūque ut pdigii loco utriusque aduenā. Equi: muli: asini: cerui: caprae
 aprī: cameli: delphini nō habent. Murium aliqui habēt. Hominū paucis nō est: quoque ualutudo firmior
 & uita longior. Sunt qui equo nō quidē in iecore esse sed in aluo putēt: & ceruo in cauda aut intestinis.
 Ideo tantā habent amaritudinem: ut a canibus nō attingantur. Est autē nihil aliud quā purgamentum pes-
 simi sanguinis: & ideo in materia eius est. Certe iecur nulli est: nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc
 a corde cui iungitur: funditque in uenas. Sed in selle nigro isaniae causa homini: morsque toto reddito. Hic
 & in mores crimen bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte uirus: cum se fundit in animū. Quin
 & toto corpore uagum colorem quoque oculis aufert. Illud quidem redditum etiā ahenis. Nigrescuntque
 contacta eo: ne quis miretur id uenenum esse serpentium. Carent eo qui absinthio uescuntur in ponto.
 Sed renibus ex parte tantum altera intestino iungitur: ut coruis coturnicibus: phasianis. Quibusdam
 intestino tantum ut columbis: accipitri: murenis. Paucis auium in pectore. Seruentibus portione maxi-
 me copiosum & piscibus. Est autē plerisque toto intestino sicut accipitri miluo. Praeterea i pectore ē & cæ-
 teris auibus. Vitulis quidē marinis ad multa quoque nobile. Tauroque felle aureus ducit color. Aruspices
 id Neptuno & humoris potētiae dicauere. Geminūque fuit Diuo Augusto: quo die apud actium uicit.
 Muriū iecusculis fibræ ad numeque lunæ dieque in mense congruere dicunt: totidēque & inueniri quotū lu-
 men eius sit. Praeterea bruma increscere. Cuniculorum exta in betica gemina saepe reperiunt. Ranarū ru-
 betaque altera fibra a formicis nō attingitur propter uenenum: ut arbitrant. Iecur maxime uetustatis pa-
 tiēs centenis durare annis obsidionum exēpla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinae uo-
 laterrano dracones emicuisse de exti lato pdigio tradit. Et profecto nihil incredibile sit existimanti-
 bus. Pyrrho regi quo die perit praecisa hostiarum capita tepfisse sanguinē suū labentia. Extā homini ab
 inferiore uiscerū parte sepanē mēbranis quae p̄cordia appellāt: quae cordi praetēdunt: quod graeci appellauer-
 ſūt phrenas. Omnia quidē p̄cipalia uiscera mēbranis propriis ac uelut uaginis inclusit p̄uidēs natu-
 ra. In hac fuit & peculiaris cā uicinitas alui: ne cibus supprimeretur animus. Hinc certe refertur accepta
 subtilitas mētis: ideo nulla est ei caro: sed neruosa exilitas. In eadē praecipua hylaritatis sedes: quod titil-
 latu maxime intelligitur alae: quas subit: nō alibi tenuiore cute humana: ideo scabendi dulcedine ibi
 p̄xima. Ob hoc in proeliis gladiatorūque spectaculis mortē cū risu traiecit praecordia attulerūt. Subest
 uenter stomachū habentibus: ceteris simplex: ruminantibus geminus sanguine carētibus nullus. Inte-
 stinus enim quibusdā ab ore incipiēs quadā uia eodē reflectit: ut sapiā & polypo. In hoīe adnexus infi-
 mo stomacho similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior. Itaque & sola uomunt: quia re-
 pleto p̄pter angustias supprimūt cibus. Quod accidere nō potest iis: quoque spatiosa laxitas eum ad infer-
 riora transmittit. Ab hoc uētriculos lactes in hoīe & oue p̄ quas labit cibus. In ceteris ilae a quibus ca-
 paciora itestina ad aluū. Hominique flexuolissimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum: quibus ab aluo lon-
 gius spatiū. Idē minus solertes: quibus obelissimus uenter. Aues quoque geminos sinus habēt. Quaedam
 unum quo merguntur recentia: ut guttur. Alterū in quē ex eo dimittunt concoctione maturata: ut gal-
 linæ: palūbes: colūbae: perdices. Cetera fere carēt eo: sed gula potētior utuntur ut gracchuli: corui: corni-
 ces. Quaedam neutro modo. Sed uentrē p̄ximū habēt quibus praelōga colla & angusta: ut porphyrioni.
 Venter solidipedū asper & durus. Terrestrium aliis denticulatae asperitatis: aliis cancellatim mordacis.
 Quibus dentes utrinque: nec ruminatio. Hic cōficiunt cibi. Hinc in aluū delabunt. Medio haec umbili-
 co adnexa oībus. In hoīe ilae infima parte simile suillo: a graecis appellat colon: ubi doloque magna causa
 est. Angustissima canibus. Qua de causa uehementi nisu nec sine cruciatu leuant eā. Infatiabilia anima-
 lium quibus a uentre p̄tinus recto intestino transeunt cibi: ut lupis ceruariis: & inter aues mergis. Ven-
 tres & elephanto quattuor. Cetera suis similia. Pulmo quadruplo maior quā bubulo. Auibus uenter
 carnosus callosusque in uentre hirūdinū pullis lapilli cādido aut rubenti cōcolore: quod chelidonii uocantur:

pulmo,

 fl. purga-
 mentum
 sanguinis.

Iecur,

 Extā
 p̄cordia,

Venter,

VNDECIMVS

magicis narrati artibus reperiunt. Et in iuuencaꝝ secundo uentre pilæ rotunditate nigricās tophus: nullo pōdere singulare (ut putant) remediū ægre parietibus: si tellurē non attigerit. Ventriculi atq; intestina pingui ac tenui omento integunt: præterq; oua gignentibus. Huic adnectitur lyen i sinistra parte aduersus iecur: cū quo locū aliquādo permutat: sed prodigiose. Quidā eum putant inesse oua parietibus: itē serpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in testudine: & crocodilo: & lacertis: & ranis. Aegoccephalo aui nō esse constat: neq; iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimētum aliquādo i eo. Quāobrem inuritur cursuꝝ laborantibus. Et p uulnus etiā exēpto uiuere aīalia tradunt. Sunt q; putent adimi risum simul hoī: intēperantiq; ioci cōstare lyenis magnitudine. Asiæ regio sepsis appellat: i qua minimos esse pecori tradit: & inde ad lyenē inuēta remedia. At in brileto & tharne quaterni renes ceruis. Cōtra pēnatis squamosisq; nulli. Cætero summis adhærent lūbis. Dexter oibus est latior: & minus pinguis: sicciorq;. Vtriq; aut pinguitudo e medio exit: præterq; in uitulo marino. Aīalia in renibus pinguisima. Oues quidē lœtaliter circū eos cōcreto pingui. Aliquādo in eis inueniunt lapilli. Renes habēt omnia quadrupedū quæ aīal generāt. Oua parientiū testudo sola: quæ & alia oīa uiscera. Sed homo bubulis similes uelut e multis renibus cōpositos. Pectus hoc est ossa p̄cordiis & uitalibus natura circūdat. At uentri quē necesse erat crescere ademit. Nulli aīalium circa uentrē ossa. Pectus hoī tantū latum reliquis carinatum: uolucris magnis: & inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tantum octonæ: suis denæ: cornigeris tredecim: serpentibus triginta. Infra aluum est a priore parte uesica: quæ nulli oua gignentium præter testudinem. Nulli nisi sanguineum pulmonem habenti. Nulli pedibus carentium. Inter eā & aluum arteriæ ad pubē tendentes: quæ ilia appellant. In uesica lupi lapillus qui firytes appellatur. Sed hoīum quibusdā diro cruciatu subinde nascētes calculi: & setæ capillamēta. Vesica mēbrana constat: quæ uulnerata cicatrice non solidescit: neq; qua cerebrum aut cor inuoluitur. Plura. n. mēbranarum genera. Fœminis eadem oīa: præterq; uesicæ iunctis utriculus: unde dictus uterus: quod alio noīe locos appellant. Hoc in reliquis aīalibus uulua. Hæc uisera & intra se parentibus duplex. Oua generatium adnexa p̄cordiis. Et in muliere geminos sinus ab utraq; parte lateꝝ habet. Funebris quotiens uersa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterq; dextero uulua sinu ferre etiā cum geminos ferant. Vulua enecto partu melior q̄ edito. Eiectia uocat illa. Hæc porcaria. Primiparæ suis optima. Cōtra effœtis a partu: præterq; eodē die suis occisæ liuida ac macra. Nec nouellæ suum præterq; primiparū probantur: potiusq; uetere: necdū effœtarum: & biduo ante partum aut post partū: aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ uno die post partum. Huius & sumē optimum: si modo fœtus non hauserit. Eiectitiæ teterrimum. Antiqui abdomen uocabāt: priusq; calleret id scientes occidere nō assueti. Cornigera una parte dentata & quæ in pedibus talos habet sæuo piguescunt. Bisulca scissisue in digyros pedibus & non cornigera adipe. Cōcretus hic & cum refrixit fragilis semperq; in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemq; succo liquidum. Quædam non piguescunt: ut lepus: perdix. Steriliora cuncta pingua & in maribus & in fœminis. Senescunt celerius præpingua. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingua. Adeps cunctis sine sensu: qui nec arterias habet nec uenas. Plerisq; animalium est pinguedo sine sensu: quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt rosas. Quin & L. Apronii consularis uiri filio detractos adipēs: leuatūq; corpus im mobili onere. Et medulla ex eodem uidetur esse a iuuenta rubens: & senectā albescēs. Nō nisi canis hæc ossibus. Nec cruribus iumento rū aut canū. Quare fracta non feruinent: qd̄ defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis quibus adeps. Seuosa cornigeris. Neruosa & in spina tantū dorsi ossa nō habentibus ut pisciū generi. Vrsis nulla. Leoni in femorē & brachiorē ossibus paucis exigua admodū. Cæteris enim est tanta duritia: ut ignis elidat uelut e silice. lis dura quæ nō piguescunt. Asinorum ad tubas canora. Delphinis ossa non spinæ. Animal enim pariunt. Serpentibus spinæ. Aquatiliū mollibus nulla. Sed corpus circulis carnis uinctum ut sæpiæ atq; lolligini. Et insectis negatur æque esse ulla. Cartilaginea animalium aquatiliū habent medullam in spina. Vituli marini carthilaginē: non ossa: itē oīum auriculæ ac nares quæ modicū emittēt flexili mollicia naturæ puidētia: ne frangerēt. Cartilago rupta nō solidescit. Nec præcisa ossa recreant: præterq; ueterinis ab ungula ad suffragina. Homo crescit in longitudinem ad annos usq; ter septenos. Tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nondum quēdā soluere: & præcipue ægritudine sentitur. Nerui orsi a corde: bubuloq; etiam circumuoluti similem naturam & causam habent in omnibus lubricis appellati ossibus: nodosq; corporū qui uocantur articuli. Aliubi interuentu aliubi ambitu: aliubi transitu ligantes. Hic teretes: illic lati: ut in unoquoq; poscit figuratio. Neq; ii solidantur incisi: mirumq; uulneratis sumus dolor: præfectis nullus. Sine neruis sunt quædam animalia: ut pisces: arteriis enim constat. Sed neq; eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui: interiores condunt mēbra: superiores reuocant: inter hos latent arteriæ: idest spiritus semitæ: iis innatant uenæ: idest sanguinis riuī. Arteriarum pulsus in cacumine maxime membrorum euidentis index fere morborum in modulos certos legesq; metricas per ætates stabilis aut citatus aut tardus descriptas ab Eriphilo medicinæ uate miranda: arte nimiam propter subtilitatem desertus. Observatio tamen crebri aut languidi ictus gubernacula uitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam & sanguine. Nec omnes uitalem continent spiritum: præcisissq; torpescit tantum pars ea corporis. Aues nec uenas nec arterias habent: item serpentes: testudines: lacertæ minimumq; sanguinis. Venæ in prætenuēs postremo fibras subter totam cutem dispersæ adeo in angustam subtilitatem tenuantur: ut penetrare sanguis non possit aliudue q̄ exilis humor ab illo qui cacuminibus innumeris sudor appellatur: in umbilico uenarum nodoso coitu.

Lyen.

pectus.

Costæ. bon
quorū
Vesica, q

vulua.

Homo, ad anno
tra septenos cres

venæ.

LIBER

De sanguine & quorum celerime siccatur: quorum non coeat: quorum grauiſſimus uel tenuiſſimus: quorum nullus.

CA. XXXVIII.

Anguis qbus multus & pinguis iracundia. Maribus q̄ foeminis nigrior. Et in iuuenta magis q̄ ſenio. Et inferiore parte pinguior. Magna & in eo uitalitatis portio. Emiſſum ſpiritu trahit ſecū: & tamē tactū nō ſentit. Aīaliū fortiora qbus ſanguis craſſior. Sapiētiora qbus tenuior. Timidiora qbus minimus. At qbus nullus hebetia. Tauroꝝ celerime coit atq; dureſcit: ideo peſtifer potu maxime. Aproꝝ & ceruoꝝ caprarūꝝ & bubaloꝝ oīum nō ſpiſſat. Pinguſſimus aſinus. Homini tenuiſſimus. Iis qbus plus quaterni pedes nullus. Obes ſ minus copioſus: quoniā abſumit pingui. Profluuium eius uni ſit in naribus homini: aliis nare altera: aliis utraq;. Quibuſdam per inferna. Multis per ora ſtatuto tempore: ut nuper Macrio uiro prætorio: & oībus ānis Voluſio Saturnino urbis praeſecto: qui nonageſimū etiā exceſſit annum. Solū hoc in corpore tēporariū ſentit incrementū. Siquidē hoſtiæ abundantiore fundunt: ſi prius bibere. Quæ aīalium latere certis tēporibus diximus nō habēt tunc ſanguinem præter exiguas admodū circa corda guttas miro ope naturæ. Sicut & in hoīe: uim eius ad minima momenta mutari: nō mō tantum in ore ſuffuſa materia: ueꝝ ad ſingulos animi habitus: pudore: ira: metu: pallioribus pluribus modis: item ruboris. Alius enim iræ: & alius uerecūdiæ. Nam & in metu refugere: & nuſq; eſſe certum eſt. Multiſq; non tranſluere traſſoſſis: quod homini tātum euenit. Nā quæ mutari diximus colorem: alienum accipiunt quodam repercūſſu. Homo ſolus in ſe mutat. Mori omnes morſq; ſanguinem abſumunt.

An i ſanguine pricipatus: & tergoꝝ: & pilis: & māmīs: & uestitu.

CA. XXXIX.

Vnt qui ſubtilitatē animi conſtare nō tenuitate ſanguinis putēt: ſed cure opi mētīſq; corporū. Et tunc magis aut minus bruta eſſe: ut oſtreas & teſtudines. Boui tergoꝝ ſetas ſuū obſtare tenuitati innati ſpiritus: nec purum liquidumq; tranſmitti. Sic & in hoīe cū craſſior calloſior ue excludat cutis. Quæ uero rō crocodilis ſi enim cruori ſed duriciæ tergoꝝ tribuatur & ſolertia. Hippopotami corii craſſitudo talis: ut ide torreatur eſcā. Et tamen eſt quædā ingenio medica diligētia. Elephantōꝝ quoq; tergoꝝ ipenetrabiles ſetas habēt: cū tamē oīum quadrupedū ſubtilitas animi præcipua phibeat illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret: maxime i capite. Vbicūq; per ſe hac ſine carne eſt uulnerata nō coit: ut in bucca cilioꝝ. Quæ animal pariūt pilos habēt. Quæ oua pennas: aut ſquamās: aut corticē: aut teſtam: ut teſtudines: aut cutem puram ut ſerpentes. Pennaꝝ caules omniū auium præciſæ non creſcūt uulſæ autem renaſcuntur. Membranis uolant fragilibus inſecta. Humētibus hirūdines in mari. Siccis inter teſta ueſpertilio. Horum quoq; alæ articulos habent. Pili a cute exeunt craſſa hiri. Foeminis tenuiores. Equis in iuba largi. In armis leoni. Daſipodi & in buccis intus & in pedibus. Quæ utraq; Troꝝ & in lepore tradit. Hoc exemplo libidinoſiores hoīum hirtōs colligens. Villiſſimus animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus quod niſi contingat ſterilis in gignēdo eſt: ſeu maſculus ſeu foemina. Pili in hoīe partim ſimus: partim poſtea gignunt. Cogeniti aut non deſinunt: ſicut nec foeminis magnopere. Inuentæ tamē quædā deſluuiſ capitis inualidæ: uelut languidiores cū menſtrui curſus ſterere. Quibuſdā poſt geniti. Viuis ſponte non gignunt. Quadrupedibus pilū cadere atq; ſubnaſci annuum eſt. Viris creſcunt maxime in capite: mox in barba. Recis nō ut hæꝛba ab cætera inciſura augētur: ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis maxime tuſcis: & in ſenectā. Deſunctoꝝ quoq; corporibus. Libidinoſis congeniti maturius deſluūt. At nati celerius recreſcunt. Quadrupedibus ſenectute craſſeſcunt: lanæq; rareſcunt. Quadrupedum dorſa pilola: uētres glabri. Boum coriis glutinū excoquit: taurorūꝝ & id præcipuū. Māmas homo ſolus e maribus habet. Cætera animalia māmaꝝ notas tantū. Sed ne foemina quidē in pectore: niſi quæ poſſunt partus ſuos attollere. Oua gignentium nulli. Nec lac niſi animal parienti. Volucrum ueſpertilio tantū. Fabuloſum enim arbitror de ſtrigibus ubera eas infantium labris imulgere. Eſſe in maledictis iam antiq; ſtrigem cōuenit: ſed quæ ſit auium cōſtare non arbitror.

Notabilia animalia quæ mammis.

CA. XL.

Sinis a foetu dolent: ideo ſexto menſe arcent partus: cum equæ anno ppe toto præbeant. Quibus ſolida ungula nec ſupra geminos partus. Hæc oīa binas habent māmas: nec aliubi q̄ in femoribus. Eodē loco biſulca & cornigera. Boues quaternas. Oues capræ binas. Quæ numero ſo foecunda partu: & quibus digyti in pedibus: hæc plus habent toto uentre duplici ordine: ut ſues. Generoſæ duodenas. Vulgares binis minus. Similiter canes. Alia uētre medio quaternas ut pāthera. Alia binas ut leænæ. Elephas tantū ſub armis duas: nec in pectore. ſed citra in alis occultas. Nulla in foemori bus digytos habentium. Primi geniti in quaq; parte ſues primas premuunt. Et ſi eſcæ ſunt faucibus proxima: tamen ſuam nouit: qſq; in foetu quo genitus eſt ordine: eaꝝ alitur: nec alia. Detracto illa alumnus ſuo ſterleſcit ilico: ac reſilit. Vno uero ex oī turba relicto ſola munifex quæ genito fuerat attributa deſcendit. Verſæ māmas quaternas gerūt. Delphini binas in ima aluo papillas tātū: nec euidētes: & paulo in obliquū porrectas. Neq; aliud animal in curſu lambitur. Et balenæ uituliq; māmis nutriūt foetus.

De lacte: & unde caſeus non fiat.

CA. XLI.

Vlieri ante ſeptimum mēſem pſuſum lac inutile. Ab eo mēſe quod uitalis eſt partus: ſalubre. Pleriq; aut totis māmis: atq; etiā in alax ſinus fluit. Cameli lac mulget: ne iteq; graueſcat. Sua uiſſimū hoc exiſtimat ad unā menſurā tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper a partu coloſtra fiunt: ni admiſceatur aqua: in pumicis modū coeunt duritia. Aſinae prægnantes cōtinuo lacteſcunt. Pullo eaꝝ ubi pingue pabulū biduo a partu maternum lac guſtaſſe lætale

VNDECIMVS

est. Genus mali uocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinque dentatis: quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis: mox equabus. Crassissimum asinae ut coaguli uice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute existimat. Pöpeia certe Comitii Neronis coniunx quingentas pro oia secum foetas trahens balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat: extendi quoque cutem credens. Omne autem lac igne spissatum humore feruescit. Bubulum caseo fertilius quam caprinum: ex eadem mensura pene altero tanto. Quae plures quaternis mamas habent caseo inutilia: & meliora quae binas. Coagulum inutile leporis. Haedi laudati. Precipuum tamen dasipodis: quod & profluuium alui medetur. Vnius utrinque dentarum. Mirum barbaras gentes quae lacte uigant ignorare aut spernere casei tot saeculis dotem: densantes id alioquin in acorem iucundum & pingue butyrum: spuma: id est lactis concretiusque quam quod ferum uocat. Non omitendum in eo olei uim esse: & barbaros omnes infantescque nostros ita ungi.

De diuersitate caseorum.

CA. XLII.

Aus caseo Romae: ubi omnium gentium bona iudicantur: communis et prouintiis nemaufensi principum: lesurae gabalicaeque pagis. Sed breuis ac musteo tantum commedatio. Duobus alpes generibus pabula sua approbant. Dalmatiae docleatem mittunt. Cetrionicae uatuficum. Numerosior apennino cebanus. Hunc & liguria mittit ouium maxime lactis. Auximatem ex umbria. Mixtoque etrusciae atque liguriae confinio lunensem magnitudine conspiciunt. Quippe & ad singula milia posito premunt. Proximam autem & urbi uestinum: crustuminumque & e cedito campo laudatissimum. Et caprarum gregi sua laus est. In recenti maxime: eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa urbe conficitur: cunctis praefendus. Nam galliarum sapor medicamento uim optinet. Transmaria uero bithynius fere in gloria est. Inesse pabulis salem etiam ubi non detur. Ita maxime intelligitur omni in sale caseo senescente. Quales redire in musteum saporem aceto et thymo maceratos certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo uixisse annis, xx, ita temperato ut uetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis a ceteris animalibus.

CA. XLIII.

Errestrum solus homo bipes. Vni iuguli: humeri. Ceteris armati. Vni ulnae. Quibus animalium manus sunt intus tantum carnosae: extra nervi & cute consistunt. Digyti quibusdam in manibus sentiunt. Cuius Oratii ex patritia gente filias duas ob id sedigytas appellatas accepi. Vulcatium sedigytum illustrem in poetica. Hominis digyti articulos habet ternos. Pollex binos: & digytis aduersus uniuersis flectitur: pro se uero in obliquum porrigitur: crassior ceteris. Huic minimus mensura par est. Duo reliqui sibi. Inter quos medius longissime preterit. Quibus ex rapina uictus quadrupedum quindigyti in prioribus pedibus: reliquis quaterni. Leones: lupi: canes: & pauca in posterioribus quoque quos ungues habent: uno iuxta cruris articulum dependente. Reliqua quae sunt minora digytos quino. Brachia non omnibus paria esse. Thratio enim studiose in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse praecioram. Aialium quaedam ut manibus utuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis ad mouentia cibos ut sciuri.

De simiarum similitudine.

CA. XLIII.

Am simiarum genera perfectam hominis simulationem continent: facie: naribus: auribus: palpebris. Quae solae quadrupedum & inferiorum habent genera: iam mamas in pectore & brachia: & crura in contrarium flexa. Similiter in manibus ungues: digytos longiorumque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus praelongi: sed uestigium palmarum simile faciunt. Iis quoque pollex & articuli ut hominis. Et praeter genitale tantum. Et hoc in maribus. Viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De ungibus.

CA. XLV.

Ungues qui clausulae neruorum summam existimantur omnibus iis quibus & digyti. Sed simiae ibricati: hominibus lati: & defuncto cresunt. Rapacibus unci. Ceteris recti: ut canibus: praeter eum qui a crure plerisque dependunt. Omnia digytos habent quae pedes excepto elephanto. Huic enim ifor mes numero quidem quingens: sed indiuisi: ac leuiter discreti: ungulique non ungibus similes: & pedes maiores priores. In posterioribus articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera aialia in diuersum. Posterioribus articulos pedibusque prioribus. Nam quae aial generant genua ante se flectunt: & suffraginum artus in aduersum. Hominis genua & cubiti contraria. Item ursi & simiae generi: ob id minime praenicibus. Oua parietibus quadrupedum crocodilo. Lacertis priora genua post curuant: posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua humani poplitis modo. Sic & multi pedibus: praeterquam nouissima salientibus. Aues & quadrupedes alas in priora curuant: suffragines in posteriora. Hominis genibus quaedam & religio inest observatione gentium. Haec supplices attingunt. Ad haec manus tendunt. Haec ut aras adorant: fortassis quia inest iis uitalitas. Namque in ipsa genu utriusque commissura dextra leuag a priore parte gemina quaedam buccarum inanitas est: qua perfossa ceu uinculis spiritus fugit. Inest & in aliis partibus quaedam religio: sicut dextra osculis auersa appetit. In fide porrigitur. Antiquis graeciae in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriae locus: quem tangentes attestamus. Est post aurem aequae dextram nemefios: quae dea latinum nomen ne in capitolio quidem inuenit: quo referimus tacto ore proximum a minimo digytum: ueniam sermonis a diis exposcentes. Varices in cruribus uiro tantum: mulieri raro. C. Marius qui septies consul fuit statim sibi extrahi passum unum hominem Oppius auctor est. Omnia aialia a dextris partibus incedunt: sinistris incubant. Reliqua ut libitum est grandiuertunt. Leo tantum & camelus pedatim: hoc est ut sinister pes non transeat dextrum: sed subsequatur. Pedes homini maximi: foeminis tenuiores. In omni genere surae homini tantum & crura carnosae. Reperitur apud auctores in aegypto quaedam non habuisse suras. Vola hominis tantum exceptis quibusdam. Namque & hinc cognomina inuenta Planci: Plauti.

LIBER

Scauri: Panſæ ſicuti a cruribus Vari: Variæ: uatini quæ uitia. Et in quadrupedibus ſolidas habet ungulas: quæ nō ſunt cornigera. Igitur pro eis talum ungula eſt illis. Nec talos habent eadem. At quæ biſulca ſunt habent. Idem digytos habentibus non ſunt. Neq; prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali ſimiles bubulis: ſed minores paulo. Eſt enim biſulcū diſcrimine exiguo peſſimus ueſtigio carnoſo ut urſi. Qua de cauſa in lōgiore itinere ſine calciatu fatiſcūt. De ungulis. CA. XLVI.

Ngulæ ueterino tantū generi renaſcuntur. Sues in illyrico quibuſdā locis ſolidas habet ungulas. Cornigera fere biſulca. Solida ungula & bicornē nullum. Vnicornē aſinus tantū indicus.

Vnicornē biſulcum orix. Talos aſinus indicus unus ſolidipedum habet. Nam ſues ex utroq; genere exiſtimantur: ideo ſœtus eaq; hoīem qui exiſtimarūt habere facile conuiſti. Lynx tantū digytos habentium ſimile quiddam talo habet. Leo etiamnum tortuoſos. Talus autem rectus eſt in articulo pedis uentre eminens: concaua in uertebra ligatus.

De pedibus auium & unguibus.

CA. XLVII.

Vium aliæ digytatæ: aliæ palmipedes: aliæ inter utrūq; digytis diuiſis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digyti: tres in ſuperiore parte: unus in calce. Hic deſt quibuſdā lōga crura habentibus. Lynx ſola utriūq; binos habet. Eadē linguā ſerpentiū ſimilē in magnā longitudinē porrigit. Circūagit: collū in aduerſum ſe. Vngues ei grādes ceu gracchulis. Auīū quibuſdā grauioribus in cruribus additi radii. Nulli uncōs habetiū unguēs lōgi pedes. Porrectis ad caudā eæ cruribus uolat. Quibus breues cōtractis ad mediū. Qui negant uolucrē ullā ſine pedibus eſſe: confirmāt & hapodas habere: & oten: & drepanin in eis: quæ rariffime apparent. Viſæ iam etiā ſerpentes anſerinis pedibus.

De pedibus inſectorū a duobus ad centum.

CA. XLVIII.

Inſectorū animaliū pedes primi longiores duros habentibus oculos ut ſubide pedibus eos tergant: ceu notamus in muſcis. Quæ ex iis nouiſſimos habet longos ſaliunt ut locuſtæ. Oībus aut iis ſeni pedes. Araneis quibuſdā prælongi accedūt bini. Internodia ſingulis terna. Oſtonos & marinis eſſe diximus polypis: ſæpiis: lollyginibus: cancris: q; brachia in cōtrariū mouent: pedes in orbem aut in obliquum. Idem ſoli animaliū rotūdi. Cætera binos pedes duces habent: cancri tantū quaternos. Quæ hūc numeꝝ pedum exceſſere terreſtria ut pleriq; uermes: nō infra duodenos habent: alia quæ uero & ceteros. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedū crura ſtatim iuſta naſcuntur meſurā. Poſtea exporrigentiā ſe uerius q̄ creſcentiā. Itaq; in infantia ſcabunt aurea poſterioribus: quod addita ætate non quæunt. Quia longitudo ſuperficiē corporum ſolam ampliāt. Hac de cauſa inter initia paſci: niſi ſubmiſſis genibus non poſſunt: nec uſq; dum ceruix ad iuſta incrementa perueniat.

De pomilionibus & genitalibus.

CA. XLIX.

Omilionum genus in oībus aīalibus eſt: atq; etiam inter uolucres. Genitalia maribus quibus eſſent retro ſatis diximus. Oſtea ſunt lupis: uulpibus: muſtellis: uiuerræ. Sūt iis etiam calculo humano remedia præcipua. Viſo quoq; ſimul ut expirauerit corneſcere aiunt. Camelino arcus itēdere oriētis populi fidiffimū. Necnō in aliqua gētiū quoq; in iis diſcrimina. Et ſacroꝝ etiā citra pernitiē amputatis matris deū gallis. Cōtra mulierū paucis p̄digioſa aſſimulatio ſicut hermaphroditis utriuſq; ſexus. Quod etiā quadrupedū generi accidiſſe Neronis p̄cipatu primū arbitror. Oſtētabat certe hermaphroditas ſubiuges carpēto ſuo: equas ī treberico galliæ agro reptas: ceu plane uiſenda res eēt: p̄cipē terræq; iſidere portētis. Teſtes pecori armētōꝝ ad crura decidui: ſuius adnexi: delphinop̄ælōgi: ultima cōdunt aluo: & elephāto occulti. Qui oua pariētū lūbis itus adherēt: qualia oſiſſima ī uenerē. Piſcibus ſerpētibuſq; nulli: ſed eoz; uice binæ ad genitalia a renibus uenæ. Buteonibus terni. Homini tātū iniuria aut ſpōte naturæ frāgunē. Idq; tertiu ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiuiui genus habet. Mares ī oī genere fortiores: præterq; ī pātheris & urſis. De caudis. CA. L.

Audæ præter hoīem ac ſimias oībus fere aīalibus: & oua gignentibus p̄ deſiderio corporum. Nudæ hircis & apris: ſetoſæ ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpētib; renaſcunt. Piſciū meatus gubernaculi modo regūt. Atq; etiā ī dextrā ac leuā motæ ut remigio quodā ipellūt. Laceratis inueniunt & geminæ. Boum caudis lōgiſſimus caulis: atq; in ima parte hirtus. Idem aſinis lōgiōꝝ equis: ſed ſetoſus ueterinis. Leoni infima parte ut bubus & ſorici: & pātheris non item. Vulpibus & lupis uilloſus ut ouibus: quippe p̄terior. Sues intorquet. Canū degeneres ſub aluum refleſcunt.

De uocibus.

CA. LI.

Ocem nō habere niſi quæ pulmonē & arterias habet: hoc eſt niſi quæ ſpirant. Ariſtoteles putat. Iccirco & inſectis ſonum eſſe nō uocem intus meante ſpiritu: & incluſo ſonante. Alia murmur edere ut apes. Alia cū tractu ſtridorē ut cicadas. Recepto enim ut duabus ſub peccatore cauis ſpiritu mobili occuſante membrana intus attritu eius ſonare uiſcera ſat notū eſt. Cætera ſimul cum uolatu incipere audiri: & deſinere: ut muſcas: apes. Sonum enim attritu & interiore aura non aīa reddi. Locuſtas pēnæ & ſœmōꝝ attritu ſonare creditur ſane. Item aquatiliū peſtines ſtridere cū uolat. Mobilia & cruſta inteſta nec uocem nec ſonū ullum habere. Sed & cæteri piſces quib; pulmone & arteria careant: non in totū ſine ullo ſono ſunt. Stridorem eum dētibus fieri cauillantur. Et iis q; caper uocatur in acheloo amne grūnitum habet: & alii de quibus diximus oua parientibus. Sibilus ſerpentibus longus. Teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis ut dictum eſt niſi: ſi & in his ferenda dubitatio: eſt qui mox in ore concipitur non in pectore. Multum tamen in his refert & locorum natura. Multæ in macedonia traduntur. Muti & apri. Auium loquaciores quæ minores: & circa coitus maxime. Aliis in

VNDECIMVS

pugna uox ut coturnicibus. Aliis ante pugnam ut perdicibus. Aliis cum uicere ut gallinaceis. Iisdem sua maribus. Aliis eadem ut foeminis: ut lusciniarum generi. Quædā toto anno canunt: quædā certis tēporibus: ut in singulis dictū est. Elephas circa nares ore ipso sternutamēto similē elidit sonū: per nares autē tubæ raucitati. Bubus tātum foeminis uox grauior: in alio omni genere exilior q̄ maribus. In hoīe etiā castratis. Infantis nascentis nulla auditur anteq̄ totus emergat utero. Primus sermo anniculo est. Seme/stris locutus est Crœsi filius in crepūdiis. Quo prodigio totum id cōcidit regnum. Qui celerius fari cōpere: tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur a tredecim annis. Eadē in senectā exilior. Neq̄ in alio aīa lium sæpius mutatur. Mira præterea sunt de uoce digna dictū in theatroz orchestris scobe aut harena superiecta deuorat: & in rudi parietū circūiecta. Etiā doliis inanibus currit eundē concauo uel recto pa/rietum spatio: quīs leui sono dicta uerba ad alteq̄ caput perferens si nulla inæqualitas impediāt. Vox in hoīe magnā uultus partem habet. Agnoscimus eam priuſq̄ cernamus: nō aliter q̄ oculis. Totidēq̄ sunt eæ quot in reꝝ natura mortales: & sua cuiq̄ sicut facies. Hinc illa gētium totq̄ linguaz tot orbe diuersi/ tas. Hinc tot cantibus & modulis flexiones. Sed ante omnia explanatio animi quæ nos distinxit a feris. Inter ipsos quoq̄ homines discrimen alterum æque grandem q̄ a beluis fecit.

De agnascensibus membris: & dicta Aristotelis de uita hominis.

CA. LII.

m Embra animalibus agnata iutilia sunt: sicut sextus homini semper digytus. Placuit in ægypto nutrire portētum: binis & in aduersa capitis parte oculis hominem: sed iis non cernētem. Mi/ror quidem Aristotelem non modo credidisse præscita uitæ esse aliqua in corporibus ipsis: ue/ rumetiam prodidisse. Quæ quāq̄ uana existimo: nec sine contatione proferenda: ne in se quisq̄ & augu/ria anxie quærat. Attingam tamen quæ tantus uir in doctrina non spreuit. Igitur uitæ breuis signa po/ nit raros dentes: prælōgos digytos: plumbeum colorem: pluresq̄ in manu incisuras: nec perpetuas. Cō/tra longæ esse uitæ incuruos humeris: & in manu una duas incisuras longas habentes: & pluresq̄. xxxii. dentes habētes: auribus amplis. Nec uniuersa hæc (ut arbitror) sed singula obseruat. Friuola (ut reor) & uulgo tamen narrata. Addidit morum aspectus simili modo apud nos Trogus: & ipse auctor seuerissi/ mus: quos uerbis eius subiticiam. Frons ubi est magna segnem animum subesse significat. Quibus par/ua mobilem. Quibus rotunda iracundum: uelut hoc uestigio tumoris apparēte. Supercilia quibus por/ riguntur in rectum: molles significāt. Quibus iuxta nasum flexa sunt: austeros. Quibus iuxta tempora inflexa derisores. Quibus in totum demissa: maliuolos & inuidos. Oculi quibuscūq̄ sunt longi malefi/ cos esse indicant. Qui carnosos a naribus angulos habent: malitiæ nota præuenti. Candidi pars extenta notam impudentiæ habet. Qui identidem autem operire solent inconstantia. Auricularum magnitu/ do loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

De aīa: & de habitu aīalium: & quæ gustata interimāt: & de uictu hoīs: & q̄bus de causis non coquatur.

CA. LIII.

a Nimæ leonis uirus graue: Vrsi pestilens. Contacta halitu eius attingit nulla fera: citiusq̄ putre/ scunt afflatæ reliquis. Hominis tantū natura infici uoluit pluribus modis: & ciborum ac den/ tium uitis: sed maxime senio. Dolorē sentire nō poterat: tactu sensuq̄ omni carebat: sine qua nihil sentitur. Eadem comeabat ab eo recens assidue exitura supremo: & sola ex omnibus superfutura. Deniq̄ hæc trahebatur e cælo. Huius quoq̄ tamen reperta pœna est: ut neq̄ idipsum quo uiuitur in ui/ ta iuuaret. Parthoz populis hoc præcipue & a iuuetā propter indiscretos cibos: nāq̄ & uino foētent ora nimio. Sed sibi pœres medētur grano assyrii mali: cuius est suauitas præcipua in esculenta addito. Ele/ phātorum anima serpētes extrahit. Ceruoz item urit. Diximus hoīum genera qui uenena serpētū su/ ctu e corporibus exigerent. Quin & suis serpētes in pabulo sunt: & aliis uenenū est. Quæ insecta ap/ pellauimus omnia olei aspersu necātur. Vultures unguento quidē fugātur. Alia alios appetunt odores. Scarabei rosam. Quosdam serpētes scorpio occidit. Scythæ sagittaz ungunt aciem uiperina sanie & hu/ mano sanguine. Irremediabile id scelus. Mortē illico affert leui tactu. Quæ aīalium ueneno pascerentur diximus. Quædā innocua alioq̄n uenenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in pamphilia & ciliciæ mon/ tosis salamandra ab iis deuorata qui edere moriunt. Nec enim est intellectus ullus in sapore uel odore. Et aqua uinūq̄ interimat. Salamandra ibi immortua: uel si oīno biberit unde petet. Itē rana quam uo/ cant rubetam: tātum insidiarū est uitæ. Vespæ serpentes auidæ uescunt. Quo alimēto mortiferos ictus faciūt. Ideoq̄ magna differētia est uictus: ut in tractu pisce uiuētium Theophrastus pdidit. Boues quoq̄ pisce uesci: sed nō nisi uiuēte. Homini cibus utilissimus simplex. Aceruatio sapoz pestifera: & condimē/ ta perniciosiora. Difficulus autem perficiuntur oīa in cibus acria: nimia: & auide: hausta: & æstate q̄ hye/ me difficilior: & in senectā q̄ in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitata frigidio/ ra corpora faciūt. Inimicæ oculis maxime autem dētibus. Sōno cōcoquere corpulētia q̄ firmitati utili/ us. Ideo athleras malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidē præcipue uincuntur cibi.

De corpulētia augēda uel minuenda: & quæ gustu famē ac sitim sedent.

CA. LIIII.

a Vescūt corpora dulcibus atq̄ pinguibus & potu. Minuuntur siccis & aridis: ac siti. Quædam aīalia & pecudes quoq̄ in africa quarto die bibunt. Homini non ante diem septimū lœtalis in/ edia. Durasse & ultra undecimū plerosq̄. Certū est mori esuriendi semper inexplabili audita/ te aīalium uni homini. Quædā rursus exiguo gustu famam ac sitim sedant: cōseruantq̄ uires: ut buty/ rum: ut titipace. glycyrrizon. Perniciosissimū autē & in omni uita quidē quod nimiū. Præcipuæ tamen corpori: minuūq̄ quod graue quolibet modo utilius. Vex ad reliqua naturæ transeamus.

m

NIMALIVM OMNIVM QVAE NOSCI POTVERE NATVRAE generatim membratimq; ita se habent. Restat neq; ipsa aia carentia quā doqdē nihil sine ea uiuit terra edita: ut inde eruta dicatur: ac nullū fileatur regē naturae opus. Diu fuere occulta eius beneficia. Sūmumq; munus hōi datum arbores siluāq; intelligebatur. Hinc primū alimētum. Harū frōn de melior specus: libro uestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admireris ab iis principiis cēdi montes in marmora. Vestes a se ribus peti. Vnionem in rubri maris profundo. Smaragdum in ima tellu re quāri. Ad hoc excogitata sunt aurum uulnera. Nimirum quoniā pa rum est collo crinibulq; gestari: nisi infoderentur etiam corpori. Quam obrem sequi par est ordinem uitae & arbores ante alia dicere: ac morbis primordia ingerere.

De arborum honore: & quādo platanus primum in italia:

& de natura earum.

CA. I.

Ae fuere numinū templa. priscoq; ritu simplici rura etiā nūc deo praecellētem arborem dicāt. Nec magis auro fulgētia atq; ebore simulacra q̄ lucos. Et in iis silentia ipsa adoramus. Arboz genera numinibus suis dicata ppetuo seruātur. Vt Ioui esculus. Apollini laurus. Mineruae olea Veneri myrtus. Herculi populus. Qin & siluanos Faunosq; & deorum genera siluis ac sua numina tāq; e caelo attributa credimus. Arbores postea grādiōribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor: uirelq; potus uini: tot deniq; sapores annui sponte uenientes: & mensae depur gnetur licet earum causa cum feris: & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur: etiamnum ta men secāda. Mille praeterea sunt usus earum sine quib; uita degi non possit. Arbore sulcamus maria: ter rasq; ad mouemus. Arbore exaedificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinū fuere: nondum precio excogitato beluarū cadaueri: atq; ut a diis nato iure luxuriā eodē ebore numinū ora spectarētur: & mē sarū pedes. Produunt alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento gallias hanc primum habuisse causam supfundendi sese italiae: q̄ Elico ex heluetiis ciuis eoz fabrilē ob artem romae cōmoratus si cum siccam & uuam: oleiq; ac uini pmissā remeans secū tulisset. Quapropter hāc uel bello quāsisse ue nia sit. Sed quis nō iure miretur arboreū umbrāe gratia tātum petita orbe? Platanus ea est. Hāc per ma re ionium in Diomedis insulā eiusdem tumuli gratia primū inuecta. Inde in siciliā trāsgressa: atq; inter primas donata italiae. etiā ad morinos usq; peruecta. ad tributariū etiam pertinens solum: ut gētes uecti gal & pro umbrā pēdant. Dionysius prior siciliae tyrānus regiam in urbē trāstulit eas: domus suae mira culum: ubi postea factū gymnasium: nec potuisse in amplitudinē adolescere: & alias fuisse in italia ac no minatim hispania apud auctores inuenit. Hoc actum circa captā urbis aetate: tātumq; postea honoris increuit: ut mero infuso enutriatur. Cōpertū id maxime pdesse radicibus. Docuimusq; etiā arbores ui na portare. Celebratae sunt primū in ambulatione achademiae athenis cubitoz. xxx. sex unius radice ra mos antecēdēte. Nunc est clara in lycia soria gelidi fontis amoenitate itinēri apposita domicilii mō cauā octoginta atq; unius pedū specu. numeroso uertice: & se uastis ptegens ramoz arboribus istar agros lō gis optinēs umbris: ac ne qd desit spelūcā imagini saxea itus crepidinis corona muscosos cōplexa pumi ces extat: tā digna miraculo: ut Licinius Mutianus ter cōsul & nuper puincia eius legatus pdēdū etiā po steris putarit: epulatū itra eā se cū duodeuicesimo comite. Large ipsa toros pbēte fronde: ab oī afflatu se cū optantē hymbriū p folia crepitus. Lætiorēq; marinorū nitore picturā uarietate laqueariū auro cu buisse in eadē. Aliud exēplū Caii principis in ueliterno rure mirati unius tabulata: laxisq; ramoz trabi bus scamna patula & in ea epulati cū ipse pars esset umbrāe qndecim cōuiuaz ac ministerii capacē tricli nio: quā coenā appellauit ille nidū. Et gortynae in isula creta iuxta fontē platanus una isignis utriusq; lin guae monumētis: nunq; folia dimittēs. Statimq; ei grāciae fabulositas supfluit. Iouē sub ea cū Europa cō cubuisse. Ceu uero nō alia eius generis eēt in cypro: sed ex ea primū in ipsa certa ut est natura hōiū no uitatis auida. Platani satae regenerauere uitū: quādoqdem cōmendatio arboris eius nō alia maior est: q̄ solē aestate arcere: hyeme admittere. Inde in italia quoq; ac suburbana sua Claudio prīcipe Marcelli eser nini libertus: sed q se potentiae cā Cēsaris libertis adoptasset spado thessalicus p diues ut merito dici pos set. Id quoq; Dionysius trāstulit id genus. Duratq; etiā in italia portēta terraz: pter illa scilicet quā ipsa excogitauit italia.

De cameplatano: & qs totonderit uiridaria.

CA. II.

Amāq; & cameplatani uocant coactae breuitatis: quoniā arboz etiam abortus iuenimus. Hoc quoq; ergo in genere pumilionū ifelicitas dicta erit. Fit aut & serēdi genere & recidēdi primus Cn. Matus ex equestri ordie Diui Augusti amicus iuenit nemora tōsilia itra hos. lxxx. annos.

De peregrinis arboribus: & malo assyria.

CA. III.

Eregrinae cerasi persicae: & oēs quaz grācia noīa aut aliena. Sed quaz ex iis incolaz numero esse coepere dicuntur inter frutiferas. In praesentia externa psequemur a salutari maxime orsi. Malus assyria quā alii uocant medicam uenenis medef: Foliū eius est unedonis intercurrēti bus spinis. Pomū ipsum alias nō mandis: odore praecellit folioz quoq; qui transit in uestes una cōditus arcetq; aialium noxia. Arbor ipsa oībus horis pomifera est: aliis cadentibus: aliis maturefcentibus: aliis

nero subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad se propter remedii præstantiam fictilibus in uasis dato per cauernas radicibus spiramento. Qualiter omnia transitura lōgius seri artissime trāsferiq; quæ meminisse cōueniet: ut semel quæq; dicantur. Sed nisi apud medos & in perfide nasci noluit. Hæc autē cuius grana parthorum proceres incoquere diximus esculentis commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in medis. Lanigeras serum in mentione gentis eius narrauimus.

De indiæ arboribus: uel quādo primū romæ hebenus.

CA. IIII.

Tem indiæ arborū magnitudinē unā: quā peculiarius Virgilius celebrauit hebenū nūq; alibi nasci p̄fessus. Herodotus eā æthiopix intelligere maluit: tributū uice regibus p̄sidis e materie eius cētenas phalāgas tertio quoq; anno p̄sitasse æthiopas cū auro & ebore p̄dendo. Nō omit tendū id quoq; uicenos dētes elephantog; grandes: quoniā ita significauit: æthiopas eadē causa pendere solitos: tanta ebori auctoritas erat urbis nostræ trecentesimo decimo anno. Tunc. n. auctor ille hystoriā eam cōdidit Thuriis in italia. Quo magis mirū est: quod eidē credimus: qui padū amnē non uidisset: ne mini ad id tēpus asiæ graciæq; aut sibi cognitū. Aethiopix forma ut diximus. Meroen usq; nup allatā Neroni principi rarā arborē hebenū. A meroe usq; ad syenē finē imperii per nōgenta nonagita sex mil. pas. nullāq; aliā nisi palmag; generis esse docuit. Ideo fortassis in tributog; auctoritate tertia res fuerit he benus. Romæ eā magnus Pōpeius in triūpho mithridatico ostendit. Accēdi eam Fabianus negat. Vriū tamē odore iucūdo. Duo genera eius. Rarum id quod melius. Arboreū in trunco enodi: materiæ nigri splēdoris: ac uel sine arte p̄tinus iucundi. Alteq; fruticosum cytisi modo: & tota india dispersum est.

De spina & ficu indicis.

CA. V.

Bi & spina similis sed dep̄hensā uel lucernis igni protinus transiliente. Nūc eas exponam quas mirata est Alexandri magni uictoria orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se sem per serens: uastis diffunditur ramis. Quog; pondera adeo in terrā curuātur: ut annuo spatio in figant: notamq; sibi p̄paginem faciant circa parētem in orbes: quodā opere topiario. Intra septē eā æsti uant pastores: opacā pariter & munitā uallo arboris: decora specie subter intuenti p̄culue formica/ cato ambitu. Superiores eiusdē rami in excelsū emicant: siluosa multitudine: uasto matris corpore: ut lx. pas. plerūq; orbem colligāt. Vmbræ uero bina stadia operiāt. Foliog; latitudo peltæ effigiē amazoni/ cæ habet. Ea causa fructū integens crescere phibet. Rarusq; est nec fabæ magnitudinē excedens. Sed per folia solibus coctus prædulci sapore digno miraculo arboris gignitur circa acefinem maxime amnem.

De arbore pala: & arboribus indicis sine nominibus & laniferis.

CA. VI.

Aior alia pomo & suauitate præcellentior: quo sapiētiores indog; uiuunt. Folium alas auium imitatur lōgitudine triū cubitog; latitudine duū. Fructū e cortice mittit admirabilē succi dul cedine: ut uno quaternos satiet. Arbori nomē palæ: pomo arienæ. Plurima est in sidracis expe/ ditionum. Alexādri termino. Est & alia similis huic: dulcior pomo: sed intraneog; ualitudini infesta. Di xerat Alexāder ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborū macedones narrauerunt: ex ma iore parte sine noibus. Est & terebintho similis cætera: pomo amygdalis: uel minore tantum magnitu dine: præcipuæ suauitatis in bastris. Vtrūq; hanc aliqui terebinthū esse p̄p̄rii generis potiusq; simile ei pu tauerunt. Sed unde uestes lineas faciunt: foliis moro similis: calice bombicino. Cynorhodoferūt eam in campis: nec est gratior ullarum prospectus. Oliua indiæ sterilis: præterq; oleastri fructu.

De piperis arboribus: & gariophylo: & aliis pluribus.

CA. VII.

Assim uero quæ piper gignunt: iuniperis nostri similes: q̄q; in siōte caucasi solibus opposita gi/ gni tantum eas aliqui tradidere. Semina a iunipero distāt puulis siliquis: quales in passiolis ui/ demus. Hæ priusq; dehiscant: decerptæ tostæq; sole faciunt quod uocatur piper longum. Pau/ latim uero dehiscentes per maturitatem ostendūt cādīdum piper: quod deinde tostū solibus colore ru/ gisq; mutat. Veg; & iis sua iniuria est: atq; cæli intēperire carbūculant: fiuntq; semina casta & inania: qd uocant brechmasin: indorum lingua sic significante abortū. Hoc ex oī genere asperrimū leuissimūq; & pallidum. Gratius nigrū lenisq; utroq; candidū. Non est huius arboris radix: ut aliqui existimauere: quā uocant singiuerim: alii uero gingiberim: q̄q; sapore simili. Id. n. in arabia atq; trolodytica in uillis na scitur. Paruæ hærbæ: radice candida. Celeriter ea cariā sentit: quīs in tanta amaritudine. Preciū eius in li/ bras sex. Piper lōgum facillime adulterat alexandrino sinapi. Emitur in libras. xxv. Album. xvii. Nigrū. xiiii. Vsum eius adeo placuisse mig; est. In aliis quippe suauitas cōp̄it: in aliis species inuitauit. Huic nec pomi nec baccae cōmēdatio est aliqua. Sola placere amaritudine: & hāc in indos peti. Quis ille qui pri mus cibis experiri uoluit? aut cui in appetenda auuiditate esurire non fuit satius? Vtrūq; siluestre genti bus suis est: & tamen pōdere emitur ut aurum uel argētū. Piperis arborē iam etiā habet italia maiorem myrto: nec absylem. Amaritudo grano eadē quæ piperi musteo credit̄ esse. Deest tosta illa maturitas: ideoq; & rugarū colorisq; similitudo. Adulterat iuniperi baccis mire uim trahentibus. In pōdere qdem multis modis. Est etiā in idia piperis granisimile: quod uocat gariophylon grandius fragiliusq;. Tra dunt in indico luco id gigni. Aduēhiū odoris grā. Fert & in spinis piperis similitudinē: p̄cipua amaritu/ dine foliis paruis dēsisq; cyperi mō: ramis triū cubitog; cortice pallido: radice lata: lignosag; buxei co loris. Hac in aqua cū semine excepta in æreo uasē medicamētū fit: quod uocat lycione. Ea spina & in pe lio monte nascitur: adulteratq; medicamentū. Itē asphodeli radix aut fel bubulū aut absinthiū uel thus uel amurca. Absinthium ap̄tissimum medicinæ quod est spumofum. Indi in utribus camelog; aut rhi nocerotum admittunt. Spinam ipsam in græcia quidam pixacanthum chironium uocant.

LIBER

De machir: & arboribus amanae gentis.

CA. VIII.

Tmachir ex india aduehitur cortex rubes: radicis magnae: noie arboris suae. Qualis sit ea incertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos praecipuus habet. Sacaron & arabia fert: sed laudatius india. Est autem mel in arundinibus collectum: gummi modo candidum: dentibus fragile. Amplissimum nucis auellanae magnitudine ad medicinam tantum usum. Cotermina indus gens ariana appellat: cuius spina lachrymae preciosa: myrrhae similis: accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens raphani folio: lauri odore: equos inuitare: qui pene equitatu orbauit. Alexandrum primo introitu. Quod & in gedrosiis accidit. Item laurino folio. Et ibi spina tradita est: cuius liquor aspersus oculis caecitatem infert animalibus omnibus. Necnon & haerba praecipui odoris referta minutis serpenticulis: quarum ictu protinus moriendum esset. Onoficritus tradit in hyrcaniae conuallibus ficis similes esse arbores quae uocentur occhi: ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bedellio & arboribus persici maris.

CA. IX.

Icina est bactriana: in qua bedellium nominatissimum. Arbor nigra est magnitudine oleae folio roboris: fructu caprifici: naturae gummi. Alii brochon appellant: alii malachram: alii maldacon. Nigrum uero & in offas conuolutum hadrobolum. Esse autem debet translucidum: simile cerae: odoratum: & cum fricatur pingue: gustu amarum citra acorem. In sacris uino perfusum odoratus. Nascitur & in arabia indiaque & media ac babylone. Aliqui peraticum uocant ex media aduectum. Facilius hoc & crustosius: amariuscule & gumosum. Adulteratur amygdala nuce. Caetera eius genera cortice: & scordasti. Ita uocatur arbor aemula gummi. Sed deprehendunt (quod semel dixisse & in caeteros odores satis ut sit) odore: colore: pondere: gustu: igne. Bactriano nitor ficcus: multique candidi ungues. Praeterea suum pondus: quod grauius esse aut leuius non debeat. Precium sincero in libras decem tantum. Gentes supradictas persis attingit: rubro mari: quod ibi piscum uocauimus longe in terra aestus agente. Mira arborum natura. Namque erosae sale inuectis derelictisque similes sicco littore radicibus nudis polyporum modo amplexae steriles haerenas spectantur. Eadem mari adueniente fluctibus pulsatae resistunt immobiles. Quin & pleno aestu operiuntur rotae Apparateque rerum argumentis asperitate aquarum illas alii. Magnitudo miranda est. Species similis unodonis. Pomum amygdalis extra: intus contortis nucleis.

De arboribus persicae insulae & lanigeris arboribus.

CA. X.

Ylos insula in eodem sinu est: repleta siluis qua spectat orientem: quaque ipsa aestu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici. Flos suauitate inenarrabili. Pomum lupino simile propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerarum arbores alio modo ferunt. Iis folia infocunda: quae si minora essent uitiu poterant uideri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas: quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas: ex quibus uestes precioso linteo faciunt.

De gossampino & arboribus ex quibus uestes fiunt: & quibus modis constant arborum fructus.

CA. XI.

Arbores uocant gossampinos fertiliores etiam tylo in minore: quae distat .x. passuum luba circa fruticem lanugines esse tradit. Lintheaque fieri indicis praestantiora. Arabiae autem arbores ex quibus uestes faciunt cynas uocari: folio palmae simili. Sic indos suae arbores uestiunt. In tyliis autem & alia arbor floret albae uiolae species: sed magnitudine quadruplici sine odore quod miremur. In eo tractu est & alia similis. foliosior tamen. roseisque floribus: quem noctu comprimens aperire incipit solis exortu: meridie expandit. Incole dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas: oleasque: ac uites: & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus: & hymbres accipit. Vicina iis arabia flagitat quaedam generum distinctionem: quoniam fructus iis constat: radice: frutice: cortice: succo: lachryma: ligno: furculo: flore: folio: pomo.

De costo & nardo: & differentiis nardi.

CA. XII.

Adix & folium indus est maximo precio. Radix costi gustu feruens: odore eximio: frutice alias inutili: primo statim introitu annis indi in patale insula. Duo sunt eius genera: nigrum & quod melius candicans. Precium in libras .xvi. De folio nardi plura dicere par est: ut principali in uigentis. Frutex est graui & crassa radice: sed breui ac nigra: fragiliisque: quis pingui. Situm redolente ut cupressi aspero sapore: folio paruo desiccato. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterius eius genus apud gangem nascens danatur. In totum ozenitidis nomine uirus reddolens. Adulteratur ex pseudo nardo haerba quae ubique nascitur crassiore atque latiore folio: & colore laeuidus in candidum uergente. Item sua radice premixta ponderis causa: & gummi: spumaque argenti aut stibio: cyperiue cortice. Sincerum quidem leuitate deprehenditur: & colore ruffo: odorisque suauitate & gustu: maxime siccante os sapore iucundo. Praecium spicae in libras .lxxx. Folia diuisere ad nouam amplitudinem: quod hadrosphaerum uocat: maioribus siclis .xxx. Quod minore folio est mesophegae appellatur emis .lx. Laudatissimum microsphaerum e minimis foliis. Preciumque eius .lxxv. odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui iueterauerit nigriori melior. In nostro orbe proxime laudatur syriacum: mox gallicum. Tertio loco creticum: quod alii quidem agiron uocant: alii phu folio olusatrici: caule cubitali geniculato: in purpura albicante: radice obliqua uillosaque & imitante auium pedes. Buccaris uocat nardum rusticum: de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia haerbae: praeter indicum. Ex iis gallicum & cum radice uellitur: abluunturque uino. Siccat in umbra: alligatur fasciculis in charta: non multum ab indico differens: syriaco tamen leuius. Precium siclis .xiii. In iis probatio una: ne sint fragilia & arida potiusque sicca folia. Cum gallico nardo semper nascitur haerba: quae hirculus uocatur a grauitate odoris & similitudine: quae maxime adulteratur. Distat

DVODECIMVS

q. sine cauliculo est: & q. minoribus foliis: quodq. radicis neq. amara neq. odorata.

De assaro amomo & amomi: & de cardamomo.

CA. XIII.

Ardi uim habet & assarum: quod & ipsum aliqui siluestre nardum appellant. Est aut edera fo-
nliis: rotundioribus ratum mollioribusq. flore purpureo: radice gallici nardi simile: acinosum:
 saporis calidi: ac uenosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimū in ponto: pximum in
 phrygia. tertium in illyrico. Fodit cū folia mittere incipit. Et in sole siccat: celeriter situm trahens: ac se-
 nescens. Inuēta nuper & in thracia hærba est cuius folia nihil ab indico nardo distat. Amomi uua in usu
 est indica uite labrusca ut alii existimauere frutice uenoso: palmi altitudine: carpiturq. cum radice: mani-
 pulatim leniter componitur: ptinus fragile. Laudatur q. maxime punici mali foliis simile: nec rugoris
 colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Hærbaceū peius. Pessimūq. candidum: quod & uetustate euenit.
 Precium uuæ in libras sicli. lxx. Friato uero amomo. xlviii. Nascit & i armenia parte: quæ uocat ocene:
 & in media & in ponto. Adultera foliis punicis & gummi liquido ut cohæreat: conuoluatq. se in uuæ
 modum. Est & quæ uocatur amomis minus uenosa: atq. durior: ac minus odorata: a quo apparet aut
 aliud esse: aut colligi immaturum. Similes iis & noie & frutice cardamomum semine oblōgo. Metitur
 eodem modo & in arabia. Quattuor eius genera. Viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fri-
 cant: quod maxime laudatur. Proximum eius ruffo candicans. Tertium breuius atq. nigrius. Peius ta-
 men uariū & facile tritu: odorifq. parui. Quod uerius costo uicinius esse debet. Hoc & apud medos na-
 scitur. Precium optimi in libras. xii. Cinamomo gētilitas proxima erat nixus: nī prius arabia diuitias in-
 dicari conueniret: causasq. quæ cognomē illi foelicis ac beatæ dedere. Pricipalia ergo in illa thus & myr-
 rha. Hæc & cum troglodytis communis.

De thure & arboribus thuris.

CA. XIII.

Hura præter arabia nullis: ac ne arabia quidē uniuersa. In medio eius sunt fere attramita pa-
rgo sabæorum capite regni Sabota: in monte excelso: a quo octo māsionibus distat regio eorū
 thurifera: Saba appellat: qd significare græci misteriu dicunt: spectas ortus solis æstiu: undiq.
 rupibus inuia & a dextra maris scopulis inaccessa. Id solum e rubro lacteū tradit. Siluæ longitudo est
 schoenorum. xx. Latitudo dimidiū eius. Schoenus patet Eratosthenis rōne stadia. xl. hoc est passus qnq.
 milia. Aliqui. xxii. stadia singulis scenis dedere: attollunt colles alti: decurruntq. & in plana arbores spō-
 te nata. Terram argillosam esse conuenit: raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & minæi pagus alius: per
 quos euehitur uno tramite angusto. Hi primi cōmeritum thuris fecere: maximeq. exercent. A quibus
 & minieum dictū est. Nec p̄terea arabum alii thuris arborem uident: ac ne horū quidē oēs. Ferūtq. ccc.
 nō amplius esse familiæ: quæ ius per successiones id sibi uendicēt. Sacros uocari ob id: nec ullo cōgres-
 su foeminæ funerumq. cum incidant eas arbores: aut metant pollui. Atq. ita religione merces augeri.
 Quidam pmiscuum ius iis populis esse tradunt in siluis. Alii per uices annorū diuidi. Nec arboris ipsius
 quæ sit facies constat. Res in arabia gessimus: & romana arma in magnā partē eius penetrauerunt. C. etiā
 Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit: nec tamē ab ullo (quod equidē sciam) latino arborum earum
 tradita est facies. Græcorum exempla uariant. Alii folio pyri minore duntaxat & hærbidi coloris p̄di-
 dere. Alii lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse: & hoc uisum Antigono regi al-
 lato frutice. Iuba rex iis uoluminibus quæ scripsit ad. C. Cæsarem Augusti filium ardentē fama arabia
 tradit contorti esse caudicis: ramis aceris maxime ponti. Succum amygdalæ modo emittere. Taleq. in
 carmania apparere: & in ægypto satas studio Ptolomæorum regnātium. Cortice lauri esse cōstat. Qui-
 dam & folium simile dixere. Talis certe fuit arbor lardibus. Nā & asia reges ferendi curam habuerunt.
 Qui mea ætate legati ex arabia uenerunt: omnia incertiora fecerunt. Quod iure miremur uirgis etiam
 thuris ad nos com meatibus quibus credi potest: matrem quoq. teretem & enodi fructificare trunco.
 Meti semel anno solebat minore occasione uendendi. Iam quæstus aliam uiam affert.

De natura thuris & generibus.

CA. XV.

Rior atq. naturalis uindemia circa canis ortum flagrantissimo æstu incidentibus: qua maxi-
pme uideat esse prægnans: tenuissimusq. tendi cortex. Laxat hic plaga: non adimif. Inde p̄silit
 spuma pinguis. Hæ concreta densatur: ubi loci natura poscat tegere palmea excipiente. Aliubi
 area circum pauita. Purius illo mō: sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit ferro depectif: ideo cor-
 ticosum. Silua diuisa certis portionibus mutua innocentia tuta est. Neq. ullus faucias arbores custodit.
 Nemo furat alteri. At hercule alexandria ubi thura interpollant: nulla satis custodit diligentia officinas.
 Subligaria signant opifici. Persona adiciit capiti: densusue reticulus. Nudi emittuntur: tanto minus fidei
 apud nos poena: q. apud illos siluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimū cādidum.
 Secunda uindemia est uere: ad eā hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit: nec cōparandum priori. Il-
 lud carfiatum: hoc dathiathū uocant. Creditur & nouellæ arboris candidius esse: sed ueteris odoratius.
 Quidā & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotūditate guttæ pepen-
 dit masculum uocamus: cum alias non fere mas uocetur: ubi nō sit foemina. Religioi tributum ne sexu
 alter usurparetur. Masculum aliqui putant a specie testium dictum. Præcipua autem gratia est māmō/
 so cum hærente lachryma priore cōsecuta alia miscuit se. Singula hæc manū implere solita inuenio. Cū
 minori diripiendi auaritate lentius nasci liceret. Græci strygoniā & atomum tali modo appellat: mino-
 rem autem arabiam. Micas concussu elisas māmam uocamus. Eriānum tamē inueniuntur guttæ: quæ
 tertiam partē minæ: hoc est. xxxix. denarioꝝ pondus æquent. Alexandro magno in pueritia sine p̄simo

LIBER

nia thura ingerenti aris pedagogus Leonides dixerat ut illo modo cum deicisset thuriferas gentes supplicaret. At ille arabia potius thure onusta nauim misit ei. Large exhortatus ut deos adoraret. Thure collectum fabotam camelis conuehitur porta ad id una patente. Digredi uia capitale leges fecere. Ibi decimas deo: quem uocant Sabin. Mensura non pondere sacerdotes accipiunt. Nec ante mercari licet. Inde impensa publica tolerantur. Nam & benigne certo itinere numero deus hospites pascit. Euehi non potest nisi per gebbanitas. Itaque & horum regi predicti uectigal. Caput eorum thoma abest a gaza nostri littoris iudea oppido. lxxx. xxxvii. mil. pas. Quod diuiditur in mansiones camelorum. lxii. Sunt & quae sacerdotibus dantur portiones scribisque regum certae. Sed praeter hos & custodes satellitesque & hostiarii & ministri populantur. Iam quacumque iter est aliubi pro aqua aliubi pro pabulo aut pro mansionibus uariisque portioris pendunt: ut sumptus in singulos camelos denarium. dc. lxxxviii. ad nostrum littus colligat. Iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra siclog. vi. precium habet secunda. xii. tertia. xiiii. Apud nos adulteratur resine candida gema per quam simili: sed deprehendit quibus dictum est modis. Probat cadore: amplitudine: fragilitate: carbone. Ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potiusque in micis frangatur.

De myrrha & arboribus myrrhae.

CA. XVI.

Myrrham in iisdem siluis permixtam arborem nasci tradidere: aliqui plures separatim. Quippe multis in locis arabiae gignit: ut apparebit in generibus. Conuehit & ex siluis laudata: petuntque eam etiam a troglodytis sabbai transitu maris. Satiua quoque puenit multum siluestri praelata. Gaudet rastrois & ablaqueationibus. Melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita. nec sine spinis: caudice duro & itorto: crassiore quam thuris: & ab radice etiam quam reliqua sui parte. Cortice laeuem similemque unedoni. Scabrum alii spinosumque dixerunt. Foliu oliuae: uerum crispis. & aculeatum. Iuba olusatri aliqui: similem iunipero scabriorem tantum: spinisque horrida: folio rotundiore: sed sapore iuniperi. Necnon fuisse qui e thuris arbore utrunque nasci metirentur. Inciduntur bis & ipsae: iisdemque temporibus: sed a radice usque ad ramos qui ualeat. Sudant autem sponte priusque incidunt. statim distat: cui nulla praefertur. Ab hac satiuia & in siluestri quoque melior aestiuia. Non dant ex myrrha portiones deo: quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen gebannitarum quartas partes eius pendunt. Caetero passim ac uulgo coemptam in folles confartunt ipsique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhae: & natura & precio eius.

CA. XVII.

Enera complura. Troglodytica siluestrium prima. Erythrea sequens & in aqua statea & astra mitica est gebbanitica & auferitis gebbanitae regno. Tertia dianitis. Quarta collatia. Quinta sembracena a ciuitate regni sabaeorum mari proxima. Sexta quam durisitin uocant. Est & candida uno tantum loco: quae in messalum oppidum confertur. Probatur troglodytica pinguedine: & quod aspectu aridior est: sordidatque atque barbara: sed acrior caeteris. Sembracena praedictis caret uitis: ante alias hyalaris: sed uiribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis: nec rotundis. In concretu albicantis succi & tabescitis: utque confecta candidos unguis habeat: gustu leniter amara. Secunda bonitas: itus uaria. Pessima quae intus nigra. Peior si sit etiam foris. Precia ex occasione euentium uaria. Statim a. vi. ad. l. Satiua summum ad. xxii. Erythraea ad. xvi. hanc uolunt arabicam intelligi. Troglodytica nucleo ad. xiii. Saera quam odorariam uocant ad. xiiii. Adulteratur lentiscae glebis & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa: sicut ponderis spuma argenti. Reliqua uitia deprehenduntur sapore: gummi dente lenitescitis. Facillime autem adulteratur indica myrrha: quae ibidem quadam e spina colligitur. Hoc folium peius india affert facili distinctione: tanto deterius est.

De mastice: ladano: & bruta: enhemio: & strobos: & de styrace.

CA. XVIII.

Rgo transit in mastice quae ex alia spina fit in india. Itemque in arabia lama uocant. Sed mastice quoque gemina est: quoniam & in alia graeciaeque haerba reperit e radice folia emittens: & carduum similem malo seminis plenum lachrymae: erumpit incisa parte summa uix ut dinosci possit a mastice uera. Necnon & tertia in ponto est bituminis similior. Laudatissima autem chia candida: cuius precium in libras. xx. nigrae uero. xii. Chia e lentisco tradit gigni gummi modo. Adulteratur ut thura resina. Arabia etiam ladano gloriae: forte casusque hoc & iniuria fieri odores plures tradidere. Capras maleficu alias frondibus animal: odoratorum uero fruticum expetentius tanquam intelligat precia carpere geminum causas praedulci liquore turgentes distillantemque ab iis casus mixtura succum improbo barbagis uillo abstergere. Hunc glomerari in puluerem: & incoqui sole. Et ideo in ladano caprae pilos esse. Sed non alibi fieri quam in nabatheis: qui sunt ex arabia contermini syriae. Recetiores ex auctoribus strobos hoc uocant. Traduntque siluas arabum pastu caprae infringi: atque ita succum uillis inharefcere. Verum autem ladanum cypri in insula esse. Ut obiter quaeque genera odorum dicant: quis non terrarum ordine. Similiter & hoc ibi fieri tradunt: & esse cesyphum hyrcorum barbis genibusque uillosis inharefcere. Sed ederae flore deroso pastibus matutinis cum est rorulenta cypros. Deinde nebula sole discussa in puluerem madentibus uillis adharefcere: atque ita ladanum depecti. Sunt qui haerbam in cypro ex qua id fiat ladam appellant: etenim illi ladanum uocant: huius pingui insidere. Itaque attractis funiculis haerba eam conuoluit: atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera: terrenum: & factitium. Id quod terrenum est friabile: factitium lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in carmania & super aegyptum per Ptolomaeos translatis plantis. Aut ut alii generari & id in iis: ut thuris arbore colligitur ut gummi inciso cortice: & caprinis pellibus excipi. Precia sunt laudatissimo in libras asses. xl. Adulteratur myrti baccis: & aliis aialium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus: & quodammodo solitudine redoles. Ipsum uisu aridum: statim tactu mollescere. Accensum fulgere:

DVODECIMVS

odore iucundo gratuitum. Mirtata deprehenduntur: crepitātq; in igne. Præterea sincero calculi potius e rupibus inhærent: q̄ puluis. In arabia & olea dotatur lachryma qua medicamentum conficit a græcis enhemon dictū: singulari effectu cōtrahendis uulnerum cicatricibus. In maritimis ea fluctibus æstuq; operiuntur. Nec baccae nocet: cum constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria arabia. Et pauca præterea alibi cōmunia dicēda: quoniā in iis uincit: peregrinosq; ipsa myrrhæ odores & ab exteris petit. Tanta mortalibus suæ regē satieras est: alienarūq; auiditas. Perunt igit in helimæos arborē brutā cu pressio fusæ similem: ex albidis ramis: iucūdi odoris accensam: & cum miraculo historiis Claudii Cæsaris prædicatā. Folia eius inspergere potionibus parthos tradit. Odorē proximum esse cedro: fumumq; eius cōtra ligna alia remediū. Nascit̄ ultraphasin tigrimq; in sinibus opimis scythiæ in monte scantho. Petunt & in carmanos arborē strobū ad suffirus perfusam uino palmeo accedētes. Huius odor redit a cameris ad solum iocundos: sed aggrauans capita citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærūt. His cōmertiis carracem oppidum aperuere: quod est illis nundinariū. Inde gabbam oēs petere solebant dieq; xx. itinere: & palestīnam syriam. Postea carracem peti cōceptum: ac regna parthoz ex ea. causa luba auctor est. Mihi & ad persas etiā prius ista portasse: q̄ in syriam aut ægyptum uidentur. Herodoto teste qui tradit singula milia talentum thuris annua pensitasse arabas regibus persaz. Ex syri reuehūt styracem: acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cætero nō alia ligni genera sunt in usu q̄ odorata. Cibosq; sabæi coquunt thuris ligno: alii myrrhæ. Oppidorum uicorumq; non alio q̄ ex aris fumo atq; nidore. Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hyrcinis: suffiuntq; tecta. Adeo nulla est uoluptas quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem & ad serpentes fugandos urunt in odiferis siluis frequentissimas.

De foelicitate arabia.

CA. XIX.

On sunt eoz cinamomū aut casia. Et tamen foelix appellatur arabia falso & ingrati cognominis: quæ hoc acceptū superis fuerat: cū plus ex eo inferis debeat. Beatū illa fecit hominē etiā in morte luxuria: quæ diis intellexerat genita adhibens urēdis defunctis. Periti rerum adstruxerunt nō ferre tātum annuo foetu: quātum Nero princeps nouissimo pōpæ suæ die cōcremauit. Aestimetur postea toto orbe singulis annis tot funera: acruatimq; cōgesta honori cadaueq;: quæ diis per singulas micæ dantur. Nec minus propitii erant mola falsa supplicatibus. Immo uero (ut palam est) placationes. Verum arabia etiā nūc foelicius mare est. Ex illo nāq; margaritas mittit. Minimāq; cōputatione milies centena milia sestertium annis oībus india & seres peninsulaq; illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis delicia & foemina cōstāt. Quota enim portio ex illis ad deos queso iam uti ad inferos pertinet?

De cinamomo & xilocinnamomo & casia.

CA. XX.

Inamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas: princepsue Herodotus auium nidis: & priuatim phœnicis: in quo situ Liber pater educatus eēt ex inuiis rupibus arboribsq; decuti carnis: quā ipsæ inferrent pōdere aut plumbatis sagittis. Itē casiam circa paludes ppugnate unguibus diro uespertilionū genere: aligerisq; serpentibus: his cōmentis augentes rerum precia. Commutata uero fabula est ad meridiani solis repcussus: inenarrabile quēdam uniuersitatis halitum e tota peninsula existere tot generum auris spirāte concentu. Magniq; Alexandri classibus arabia odore primū nuntiatum in altum. Omnia falsa: siquidē cinnamomū idēq; cinnamū nascit̄ in æthiopia troglodytis cōnubio permixta. Ii mercatores a cōterminis uehūt per maria uasta ratibus: quas neq; gubernacula regāt: neq; remi trahāt uel impellāt nō uela: nō ratio ulla adiuuet: cū oīum instar ibi sint hō tātum & audacia. Præterea hybernū mare exigant circa brumā euris tū maxime flantibus. Ii recto cursu per sinus impellunt: atq; a promontorii ambitu argeste deferunt in portū gebbānitaz: qui uocat̄ ocila. Quāobrem illi maxime id petunt. Produntq; uix quinto anno reuerti negociatores: & multos interire. Contra reuehunt uitrea: & ænea: uestes: fibulas cum armillis ac mōilibus. Ergo negociatio illa foeminaz maxime fide cōstat. Ipse frutex duoz cubitoz: altitudine amplissimus: palmiq; minimus. iiii. digytoz: crassitudinis: statim a terra sex digytis furculosus arido similis. Cū uiret nō odoratus: folio origani: siccitate gaudens: sterilior hymbræ: ceu diræ naturæ. Gignit̄ quidem in planis: sed densissimis in uepribus: rubisq;: difficilis collectu. Meritur nō nisi pmiserit deus. Iouē hunc intelligunt aliqui. Assabinū illi uocant. xliiii. boum caprarumq; & arietum extis impetrat̄ uenia metendi. Nō tamē aut ante ortum solis: aut post occasum licet. Sarmēta hasta diuidit sacerdos: deozq; partē ponit. Reliquū mercator in nassas condit. Est & alia fama: cum sole diuidi: terna:q; partes fieri. Deinde sorte germina discerni. Quodq; soli cesserit relinqui: ac sponte cōflagrare. Præcipua bonitas uirgultoz: tenuissimis partibus ad longitudinē palmi. Secunda pximis breuiore mēsurā atq; ordine. Vilissimū qđ radicibus pximū: quoniā ibi minimū corticis: in quo summa gratiæ. Qua de causa præferūtur cacumina: ubi plurimus cortex. Ipsum uero lignū in fastidio est ppter origani acrimoniā: xilocinnamū uocat̄. Preciū est in libras. xx. Quidā cinnami duo genera tradidere: candidum nigricansq;: & quondā preferebat̄ candidū. Nunc contra nigrū laudat̄. Atq; etiam uarium præferunt candido: certissima tamē æstimatiōe si sit scabrum: atq; ut inter sese tritum tarde ferietur. Damnat̄ in primis molle: aut cui albet cortex. ius eius a gebbānitaz rege solo proficiscitur. is edicto mercatu uendit. Precia quondā fuere in libras denariog; mille. Auctum id parte dimidia est incensis (ut ferunt) siluis ira barbaroz: id acciderit ne ob iniquitatem p̄potentiū: an forte non satis cōstat. Austros ibi tam ardentem flare: ut æstibatibus siluas accendant: inuenimus apud auctores. Coronas ex cinnamomo interrasili auro inclusas primus oīum in tēplis capitolii atq; pacis dicauit imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis uidimus in palatii templo: quod fecerunt Diuo Augusto coniunx

LIBER

Augusta aurea patera imposita: ex qua guttae editae annis oibus in grana durabatur: donec id delubrum incendio consumptum est. Frutex & casia est: iuxtaque cinnami capos nascitur: sed in montibus crassiore famento: tenui cute: uerius quam cortice: quem coteri: atque in cinamomo leuari: & exinaniri praeium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cum primum emicat candidus pedali mensura. Deinde rubescit addito semipede. Ultra nigricans. Haec pars maxime laudatur: ac deinde proxima. Datur uero candida. Tum secant surculos longitudine binum cubitorum. Mox praesunt recetibus coriis quadrupedum ob id inter emptorum: ut iis putrescentibus uermiculi lignum erodant: & excauet corticem totum amaritudie. Probat recens maxime & quae sit odoris mollissimi: gustuue quam maxime feruens: potius lento tepore leuiter mordens: colore purpureo: quaeque plurima minimam ponderis faciat breui tunicaeque fistula & non fragili. Ladant uocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes ab odore simili appellata: sed amara ideoque utilior medicis: sicut nigra unguentis. Precia nulli diuersiora. Optima in libras. xl. caeteris. xv.

De isocinnamo: & chancamo: ac taro.

CA. XXI.

Is addidere mangones quam daphnoides uocant isocinnamon cognominata: preciumque eius faciunt. ccc. Adulteratur styrace: & propter similitudinem cortice lauri tenuissimis furculis. Quin & in nostro orbe feritur: extremoque in margine impii: quae rhenus alluit. Vidit in alueariis apum fata. Color abest ille torridus sole: & ob id simul idem odor. Ex confinio casiae cinnamique & chancamum ac tarum inuehitur: sed per nabathaeos trogloditaeque cones qui confidere ex nabathaeis.

De serichato & gabalio & de myrobalano.

CA. XXII.

O comportatur & serichatum & gabalium. quae intra se consumunt arabes: nostro orbi tantum nominibus cognita: sed cum cinnamomo casiaque nascetur. Peruenit tamen aliquando serichatum: & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras. vi. Myrobalanum troglodytis & thebaidi & arabiae: quae iudaea ab aegypto determinat commune est: nascens unguento ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur & gladium esse arbor: heliotropio: quam dicemus inter haerbas simili folio. Fructus magnitudine auellanae nucis. Ex iis in arabia nascens syriaca appellatur: & est candida. Contra in thebaide nigra. Praefertur illa bonitate olei quod exprimitur. Sed copia thebaica. Inter haec troglodytica uilissima est. Sunt qui aethyopicam iis praefertant glandem nigram nec pingue: nucleoque gracili: sed liquore qui exprimitur: odore tiori nascentem in caestribus. Aegyptia pinguiorem esse & crassiori cortice rubentem: & quis in palustribus nascatur breuiorem ficioremque. E diuerso arabica uiridem ac tenuiorem: & quoniam sit montosa spissior. Longe autem optimam petraeam: ex quo diximus oppido: nigro cortice: nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt. Medici nucleos tondunt affusa eis paulatim calida aqua.

De phoenicobalano: & calamo odorato.

CA. XXIII.

Myrrhobalano in unguentis simile proximumque uilum habet palma in aegypto quae uocatur adiposus: uiridis: odore mali cotonei: nullo intus ligno. Colligit autem pauloante quam incipiat maturescere. Quod relinquitur phoenicobalanus uocatur: & nigrescit: uescentesque inebriat. Myrrhobalanus precium in libras binas. Institores & fecem unguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in arabia nascens communis indus atque syriae est. In aqua uincit omnis a nostro mari centum stadiis. Inter libanum montem aliumque ignobilem non (ut quidam existimauere) antilibanum in conualle modica: iuxta lacum cuius palustria aestate siccantur: tricenis ab eo stadiis calamus & iuncus odorati gignunt. Sane enim dicamus & de iunco quis alio haerbis dicato uolumine: quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a caeteris sui generis differunt aspectu: sed calamus praestantior odore statim e longinquo inuitatur. melior tactu: meliorque qui minus fragilis: & qui a solo se potius quam qui raphani modo frangitur. Inest fistula araneum quod uocant florem. Praestantior est cui numerosius. Reliqua probatio ut niger sit. Damnatur alibi. Melior quo breuior & crassior: lentusque in frangendo. Calamo precium in libras. i. iunco. v. Traduntque iuncum odoratum & in campania inueniri. Discessimus a terris oceanum spectantibus ad conuehas in nostra maria.

De hammoniaco & spagno.

CA. XXIII.

Rgo aethiopiae subiecta africa hammoniaco lachrymam stillat in harenis suis. Inde etiam nomine Hammonis oraculo iuxta quod gignitur arbor: quam metopion uocatur resina modo ut gummi. Genera eius duo trafton masculi thuris similitudine: quod maxime probatur. Alterque pingue & resinofum: quod pyrama appellant. Adulteratur harenis uelut nascendo apprehensis. Igitur quam minimis glebis probatur & purissimis. Precium optimi in libras asses. xl. Spagnos inter eos situs in cyrenaica prouincia maxime probatur. Alii ibrium uocant. Secundum locum optinet cyprius. Tertiū phoeniscius. Ferunt in aegypto nasci. Quin & in galla nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine canis arborum uilli quales in quercu maxime uidemus: sed odore praestantes. Laus prima candidissimis atque altissimis. Secunda rutilis. Nulla nigris. Et in insulis petrisque nati improbantur: omnesque quibus palmarum atque non suus odor est.

De cypero & asphalatro: & maro.

CA. XXV.

Yperus in aegypto est arbor ziziphi foliis: semine coriandri: candido odorato. Coquitur hoc in oleo: premiturque postea quod cyperus uocatur. Precium ei in libras quinq. Optimum habetur e canopica in ripis nili nata. secundum ascalonae iudaeae: tertium cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem: quae in italia ligustrum uocetur. In eodem tractu asphalatos nascitur: spina candida magnitudine arboris modica: flore rosae. Radix unguentis expetitur. Tradunt in quocumque frutice curuet arquus caelestis: eadem quaecumque sit a spalathro suauitatem odoris existere: sed in asphalathro inenarrabilem quamdam. Quidam eum Erisi sceptrum uocant: alii sceptrum Elisei. Cuius probatio est

DVODECIMVS

in colore ruffo uel igneo: taftuq; fpiſſo: & odore caſtoreo . Permutatur in libra. xv. In ægypto naſcitur & maron peius q̄ lydium maioribus foliis ac uariis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De baſamo: & opobaſamo: & xilobaſamo: & ſtyracæ: & galbana.

CA. XXVI.

Ed omnibus odoribus præfertur baſamum uni terrarum iudææ conceſſum. Quõdam in duobus tatum hortis utroq; regio: altero iugerum. xx. non amplius altero pauciorum. Oſtẽdere arbuſculam hanc urbi imperatores Veſpaſiani. Clarumq; dictu a Pompeio Magno in triumpho arbores quoq; duximus. Seruit nunc hæc & tributa pendit cum ſua gente. In totum alia eſt natura q̄ noſtri externiq; prodiderant. Quippe uiti ſimilior eſt q̄ myrto. Malleolis ſeri dicitur nuper iuncta ut uitis: & implet colles uinearum modo quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Tondetur ſimiliter fruticans: ac raſtris nitelcit. Properat naſci. Intra tertium annum frutiſera. Folium proximum tuberi: perpetua coma. Seuiete in eadem iudæi ſicut in uitam quoq; ſuam. Contra defendere Romani: & dimicatum pro frutice eſt. Seritq; nunc eam ſiſcus. Nec unquam fuit numerofior aut pcerior. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma: quod uocant anthericeum. Alterum ſcabro aſpectu: incuruum: fruticosum: odoratius: hoc ſtracum appellant. Tertium eumethes: quia eſt cæteris procerius: leui cortice. Huic ſecunda bonitas nouiſſima anthericeo. Semen eius eſt uino proximum guſtu: colore ruffum: nec ſine pingui. Peius in grano quod leuius atq; uiridius. Ramus craſſior myrto. Inciditur uitro: lapide: oſſe ſue culitelis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus. Eadem amputari ſuperuacua patiens. Incidentis manus libratur artifiſci temperamento: ne quid ultra corticẽ uiolent. Succus e plaga manat: quem opobaſamum uocant eximia ſuauiſſimis: ſed tenui gutta: ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fiſtili conditur: craſſiori ſimilis oleo & in muſto candida. Rubelcit deinde: ſimulq; dureſcit & tranſlucida. Alexandro Magno res ibi gerente toto die æſtuo unã concham impleri iuſtum erat. Omni uero fœcunditate e maiore horto congios ſenos. Minore ſingulos: & cū duplo repẽdebatur argento. Nunc etiã ſingulaꝝ arborꝝ largior uena ter omnibus percutitur æſtatibus. Poſtea deputat. Et ſarmenta quoq; in merce ſunt. dccc. amputatio ipſa ſurculuſq; uenit intra quintũ demũ annũ. Xylobaſamum uocat: & coquũt in unguetis. Pro ſucco ipſum ſubſtituere officina. Corticis etiã ad medicamẽta preciũ eſt. Præcipua autẽ gratia lachrymæ: ſecunda ſemini: tertia cortici: minima ligno. Ex hoc buxoſum eſt optimũ: quod eſt odoratiſſimũ: mordens guſtu: ſeruẽſq; i ore. Adulteraſ petreo hyperico quod coarguiſ magnitudine: imanitate latitudine: ſeu longitudine: odoris ignauia: ſapore piperis. Lachrymæ pbatio ut ſit pinguis: tenuis ac modice ruffa: & in fricando odorata. Secundus candido colos. Peior uiridis: craſſuſq; Peſſimus niger. Quippe ut oleum ſenelcit. Ex omni incifura maxime probat quod ante ſemel fluxit. Et alias adulteratur ſemine ſucco uixq; maleficiũ deprehendiſ guſtu amariore. Eſſe enim debet lenis: nõ ſubacidus: odore tantũ auſterus. Vitiatur & oleo roſæ: cypri: lentifci balani: terebinthi: myrthi: refinæ: galbano: cæra cypria prout quæq; res fuit. Nequiſ ſime autem gummi: quoniã ipſum quoq; inareſcit in manu inuerſa: & in aqua: ſidetq;. Probatio eius gemina eſt. Debet ſincere & inareſcere: ſed hoc & gũmi addita fragili cruſta euenit: & guſtu deprehendiſ. Carbone uero quod cæra refinæq; adulteratũ eſt nigriori flama. Nã melle mutatũ ſtatim contrahit muſcas. Præterea ſincere denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima uafis. Adulterata olei modo innatat. Et ſi metopio uitiatũ eſt: circulo candido cingitur. Summa probatio eſt: ut lac coagulet: & in ueste maculas non faciat. Nec manifeſtior alibi fraus. Quippe milibus denariorꝝ ſextarii empti uendente fiſco. ccc. denariis ueneunt. In tãtũ expedit augere liquorem. Xylobaſamo preciũ in libras ſex. proxima ſyria iudææ ſupra phœnicem ſtyracem gignit circa gabala & marathunta & caſſium ſeleuciaẽ môtẽ. Arbor eſt eodem noĩe: cotoneo malo ſimilis lachrymæ ex auſtero iucũdioris: intus ſimilitudo harundinis: ſuccoq; prægnans. In hac circa canis ortum aduolant pennati uermiculi erodẽtes: ob id i ſcobe ſordelcit. Styra laudat poſt ſupradicta ex piſidia: ſidone: cypri: cilicia: creta: minime. Ex amano ſyriaẽ medicis: ſed unguentariis magis. Colos in quacũq; natione pferũt ruffus & pinguiſ lētus: deterior ſurſuſ: & cano ſit obduſtus. Adulteraſ cedri refinæ: uel gũmi: alias melle: aut amygdalis amaris. Oĩaq; ea deprehẽdunt guſtu. Preciũ optimo. xix. Exit & i pãphylia: ſed acrior: minusq; ſuccoſus. Dat & galbanũ ſyria i eodẽ amano môtẽ: & ferulã q̄ eiufdẽ noĩs refinæ modo ſtagonitim appellat. Quod maxime laudat cartilaginofum purũ: ad ſimilitudinẽ hãmoniacy: minimeq; lignoſum. Sic quoq; adulteratur faba aut ſagabeno. Sincerum ſi uratur fugat nidore ſerpentes. Permutatur in libras. v. medicina hoc tatum.

De panace: & ſpondylion: & malobathro.

CA. XXVII.

Anacẽ & uiguẽtis eadẽ gignit naſcentẽ & i ipſo ſine arcadia citraq; erymanthi fõtes: & i africa & i macedonia ferula ſui generis quĩq; cubitoꝝ: foliis quaternis: mox ſenis i terrã iacentibus. ampla magnitudine rotũdiſ: cacumẽ uero oleagineis: ſemine i muſcariis depẽdẽte ut ferulã. Excipiſ ſuccus incifo caule meſſibus: radice i autũno. Laudat cãdor eius coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color i probat. Preciũ optimo i libras bini aſſes. Ab hac ferula differt uua uocat ſpõdylion: foliis tãtũ quia ſunt minora & platani diuiſura. Nõ niſi in opacis giniſ. Semẽ eodẽ noĩe ſilis ſpecie habet: medicina tantũ utile. Dat & malabathron ſyriaẽ arborẽ folio cõuoluto arido colore ex quo exprimiſ oleũ ad unguẽta. Fertiliore eiufdẽ ægypto: laudatius ex india uenit. In paludibus ibi gigni tradũt lentis mō: odoratius croco: nigricãſ ſcabrũq; quodã ſalis guſtu. Minus probatur cãdidũ. Celerrime ſitũ in ueſtate ſentit. Sapor eius nardo ſimilis eẽ debet ſub lingua. Odor uero i uino ſufferuefacti atcedit alios. In precio qdẽ prodigio ſimile eſt a ſingulis ad. ccc. peruenire libras. Folium autem ipſum in libras. lx.

LIBER

De oleo omphacio.

CA. XXVIII.

Leum & omphaciū est. Fit duobus generibus & totidē modis ex olea & uite. Olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa. Ita enim uocat prius q̄ cibo matura sit: iam tum colorē mutans. Differentia q̄ hoc uiride est. illud candidum. E uite fit psytia aut aminea: cū sint acini ciceris magnitudine ante canis ortum. In prima lanugine demeritur una: eiusq̄ melligo. Reliquum corpus sole coquit. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligit: sub ide cyprio are seruat. Optima quæ ruffa: acriorq̄: & aridior. Preciū omphacio in libras sex. Fit & alio mō cum in mortariis uua immatura teritur. Siccataq̄ in sole postea digeritur in pastillos.

De iryo: & oenanthē: & de elate arbore: & cinnamo comaco.

CA. XXIX.

Odem & iryon pertinet uua populi albæ. Optima circa gnidū aut cariā in sicientibus aut siccis asperisq̄. Secūda in lycia cedro. Eodē & oenanthē pertinet. Est autem uitis labruscæ uua. Colligitur cū flore cū optime olet. Siccatur in umbra substrato linteo: atq̄ in cados cōdit. Præcipua ex parapotamia: secūda ab antiochia: atq̄ laodicea syriæ: tertia ex montibus medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidē oībus his præferūt eā: quæ i cyprio insula nascit. Nā quæ in africa fit ad medicos tantū ptinet: uocaturq̄ malaris. Oīs aut ex alba labrusca p̄statio q̄ e nigra. Est præterea arbor ad eadē unguenta ptinēs: quā alii elaten uocāt: quod nos albiet ē alii palmā: alii spathen. Laudat hāmoniā maxime: mox ægyptia. Dein syriaca dūtaxat in locis sicientibus odorata: pingui lachryma: quæ in unguēta additur ad domandum oleum. In syria gignitur & cinnamū: quod comacon appellāt. Hic est succus nuci exp̄ssus: multū a curseo ueri cinnami differēs: uicina tamen gratia. Preciū in libras asses quadraginta.

CAII PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XIII. PROHEMIVM

De Peregrinis Arboribus.

ACTENVS IN ODORIBVS HABENT PRECIA SILVAE: Erātq̄ per se mira singula: iuuatq̄ luxuriā ea omnia miscere: & cūctis unum odorem facere. Ita reperta sunt unguenta.

De unguētis & q̄do primū sūt cognita nobis & de cōpositiōe. CA. I.

Vis primus inuenerit non trahitur. Iliacis temporibus non erāt nec thure supplicabatur. Cædri tantum & citri suorum fruticū in sacris fumo cōuolutum nidorem uerius q̄ odorem nouerāt: iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoq̄ in olei laude. Persage esse debet gentis unguentum. Sed & bathilli madent eo: & accersita cōmédatione ingluuie natū uirus extinguūt. Primū qđ egdē iueniā. Castris Darii regis expugnatis in reliquo eius apparatu Alexāder coepit scriniū unguentoz. Postea uoluptas eius a nris quoq̄ inter laudatissima atq̄ etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq̄ iis & ad defūctos pertinere coepit. Quapropter plura de eo dicemus q̄ quæ etiam ii notuerunt. Fruticum ad præsens nominibus tantum indicabuntur. Natura uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ: aliis succi: aliis arbores: aliis causæ. Primumq̄ id scire conuenit mutata auctoritate ad peius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in delo insula: postea mendesium. Nec mixtura tantum cōpositione hoc accidit. sed iidem succi uarie alibi ad quælibet præualuere: aut degenerauere. Irium corinthi diu maxime placuit: postea cyzici. simili modo rhodinum phaselii. Quam gloriā abstulere Neapolis: Capua: prenestre. Crocinum in solis ciliciæ diu maxime laudatum: mox rhodi. Oenanthinum in cypro: deinde in ægypto præpositum: postea adramiteo. Amaracinum in co. Postea eodem loco prælatum est melinum. Cyprinum in cypro. Deinde in ægypto ubi mendesium & metopium gracios factū est. Mox hoc abstulit phoenice. Et cyprini laudem ægypto reliquit. Panatheniā suam athenæ perseueranter obtinuerunt. Fuerat & pardalium in tharso: cuius etiam cōpositio & mixtura oblitterata est. Narcissinū quoq̄ ex flore narcissi desit cōponi. Ratio faciēdi duplex: succus & corpus. Ille olei generibus fere cōstat: hoc odoz. Hæc stigmata uocāt: illa hedysmata. Terlius inter hæc est colos a multis neglectus. Huius cā addunt cinabari & anchusa. Sal asperlus olei naturā coerces. Quibus anchusa adiecta est sal nō addit. Resina aut gūmi adiiciūtur ad cōtinendū odorē i corpore. Celerrime iis euanescent atq̄ defluit si nō sit hæc addita. Vnguētoz expeditissimū fuit: primūq̄ ut uerisimile est e brio & balanino oleo de qbus supradiximus. Increuit deinde mēdesiū. Balanino resina mixta: magisq̄ etiānū metopio. Oleū hoc est amygdalis: amaris expressum i ægypto. Cui addidere omphaciū: cardamomū: iuncū: calamū: mel: uinū: myrrham: semē balsami: galbanū: resina therebinthinā. Et e uilissimis qđ hodie est: ob id creditū & id in uetustissimis esse: quod constat oleo myrteo: calamo cupressi: cypro: lentisco: mājogranati cortice sed diuulgata maxime unguēta crediderim rosa: quæ plurima ubiq̄ gignitur. Itaq̄ simplicissima rhodini mixtura diu fuit additis omphacio: flore rosæ: crocino: cinabari: calamo: melle: iunico: salis flore: aut anchusa: uino. Similis rō & in crocino additis cinabari: anchusa: uino. Similis & in sansucino admixtis omphacio: calamo. Optimum hoc in cypro & myrtilenis: ubi plurima sansucus. Miscentur & uiliora genera olei myrto lauro: quibus addit sansucinū: liliū: sceno græcum: myrrha: casia:

TERTIVSDECIMVS

nardum: iuncus: cinamomū. E malis quoq; cotoneis & struteis fit oleum (ut diximus) melinū: quod i unguēta trāsit: admixtis omphacio: cyprino: samio: balsamo: iūco: casia: ambrotano. Sufinnū tenuissimū oīum est. Cōstat ex lilis: balano: calamo: mello: cinamomo: croco: myrrha. Et idem cyprinum ex cypro: & omphacio: & cardamomo: calamo: aspalatho: ambrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrha & panacē. Hoc optimum sidonē: mox ægypto: si nō addat sesaminum oleum. Durat & quadriēnio. Excitat cinamomo. Telinū fit ex oleo recēti: cypro: calamo melliloto: scenogræco: melle: mello: oraro: amacro. Hoc erat celeberrimum Menādri poæte comici atate. Postea multo successit ppter gloriā appellatum megalium ex oleo balanino: balsamo: calamo: iunco: xylobalsamo: casia: resina. Huius pprietas ut uentiles in coquēdo donec desinat olere. Cursus refrigeratum odorē suum capit. Singuli quoq; succi nobilia unguēta faciunt. In primis molobathrū: postea iris illyrica: & cyzicena amarus. Hæbariū in utraq; pauca iis & alia aliis miscent. Qui plurima alterutri mel: salis florem: omphacium angustifolium: panacē. Externa omnia. Et pdigiosa cinnamomo precia. Adicitur cinamomo balaninū oleum: xylobalsamū: calamus: iūcus: balsami semina: myrrha: uel odoratū. Vnguētōz hoc crassissimū. Præcia ei a denariis, xxxv. ad. cccx. Nardinū siue foliatū cōstat omphatio: balanino iūco: costo: nardo: amomo: myrrha: balsamo. In hoc genere cōueniet meminisse hærbaz: quæ nardū indicum imitetur species nouem a nobis esse dictas: tāta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo: amomo quæ maxime nares feriunt. Crassiora myrrha suauioraq; Medicinæ aut ulteriora croco. Acer rima p se amomo. Hoc & capitis dolore facit. Quidā satis habent aspergere quæ sunt preciosissima: cæteris decoctis ipendio parcētes: sed nō eadē est uis nisi una decoctis. Myrrha & per se unguentū facit si ne oleo: stacte dūtaxat: alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino uiride fit: susino unguinosum: mendesio nigrum: rhodino candidum: myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera: & postea officinarum furta. Nunc dicitur cumulus iste deliciarum & summa auctoritas rei.

Quod unguentū regale uocet: & quæ diapasmata. & qualiter seruent. CA. II.
Rgo regale unguentū appellatū: quod parthoz regibus ita temperat. Cōstat myrobalano: costō: amomo: cinnamomo: comaco: cardamomo: nardi spica: maro: myrrha: casia: styrace: ladanō: opobalsamo: calamo: iuncōz syrio: oenāthe: malobathro: sericato: cypro: aspalathro: panace: croco cyprio: amaraco: collato melle: uino. Nihilq; eius rei causa in italia uictrix omniū. In europa uero tota præter irin illyricam & nardū gallicū gignit. Nam uinum & rosa & myrti folia oleūq; communia fere omnium terraz intelliguntur. Siccis odoribus constat quæ diapasmata uocant. Nam feces unguenti magmata appellant. Inter oēs potentissimus odor quicq; nouissime addit. Vnguēta optime seruant in alabastris. Odores in oleo. Quod diuturnitati eoz tanto utilius est quanto pinguius: ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta uetustate meliora. Sol inimicus iis. Quam obrem in umbra coquuntur plumbeis uasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur: ne carnosæ partis calore uitietur.

Quāta in unguētis luxuria: & quādo primū romanis in usu. CA. III.
Aec est materia luxus e cunctis maxime superuacui. Margaritæ enim gēmaq; ad heredem tamē transeunt. Vestes plōgant tēpus. Vnguēta illico expirant: ac suis moriunt horis. Summa cōmendatio eoz: ut transeuntem fœminā odor inuitet etiā aliud gentem. Exceduntq; quæ dragenos denarios libræ. Tantum emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In. M. Ciceronis monumentis inuenitur unguēta gratiora esse quæ terram: q̄ quæ crocum sapiant: quando etiam corruptissimo i genere. Magis tamē iuuat quædam ipsius uitii feueritas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat: id ipsum approbantes. Liniq; iam non solum: sed & perfundi unguentis gaudēt. Vidimus etiā uestigia pedum tingi. Quod. M. Othonē monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiret iuuari ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuius iussisse spargi parietes balneaz unguento. Atq; Caium principē solitū lauari. Ac ne principale uideat hoc bonū & postea quendā ex seruis Neronis. Maxime tamē mirum est hāc gratiā penetrasse & in castra. Aglæ certe ac singula puluerulenta illa & custodis horrida inūguntur festis diebus. Vtināq; dicere possemus q̄s primus instituisse ista. Nimiq; ac mercede orbem terraz corruptæ deuicere aglæ. Ista patrocina quæ quærimus uitiiis: ut per hoc ius summanē sub casside unguenta. Quō id primū ad romanos penetrauerit: nō facile dixerim. Certū est Antiocho rege asiāq; deuictis urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto. P. Liciniū Crassum iulium Cæsare cēsores. edixisse: ne quis uenderet unguēta exotica: sic enim appellauere. At hercule iā qdā etiā in potu addunt: tantiq; amantudo est: ut odore pdigio fruant ex utraq; parte corporis. L. Plotium. L. Plotii bis consulis censorisue fratre pscriptum a triumuiris in salernitana latebra unguenti odore pditum cōstat. Quo dedecore tota absoluta pscriptio est. Quis enim non merito iudicat perisse tales? Ceterum terrarum omnium ægyptus accomodatissima unguentis. Ab ea campania est proxima copia rosæ.

De palmis: & natura earum: & generibus. CA. IIII.
Vdæa inclita est uel magis palmis: quarum natura nunc dicitur. Sunt qdē in europa uulgōq; italia: sed steriles. Ferunt in maritimis hispaniæ fructum: uerum: imitem: dulcē i africa: sed statim euanescentē. Cōtra in oriente ex iis uina. Gentūq; aliquibus panis. Plurimis uero etiā quæ drupedū cibus. Quāobrem iure dicent externæ. Nulla est in italia sponte genita: nec in alia pte terraz: nisi in calida. Frugifera uero nusq; nisi i feruida. Gignitur leui sabulosaq; terra: maiore in parte & nitro la. Gaudet & riguis: totoq; anno bibere cum amet: anno sitiēti: A fimo quidam etiam lædi putant. Et

assyriorū pars aliqua si nō riuis misceat. Genera eaz plurima. Et prima fruticē nō excedētia. Sterilē hāc Aliubi & ipsam fertilē: brenēq; ramis obire umbra foliorū. Tectori uicē hāc parietibus plerisq; i locis præstat cōtra aspergines. Sūt ē p̄terioribus siluæ arbore ex ipsa foliorū aculeo fruticāte circa totas pesti natim: q̄s siluestres itelligi necesse ē. Incerta tamē libidine etiā mitioribus se miscēt. Reliquæ teretes atq; p̄ceres densis gradatisq; corticū pollicibus: ut orbibus faciles se ad scādendū oriētis populis præbēt: Vtilē sibi arborisq; induuiis circulū mira p̄nitrate tum hoīe subeūte. Coma oīs in cacumine: & pomū est: nō iter folia ut i cæteris: sed suos inter ramos palmitibus racemosum. Vtraq; natura uuæ atq; pomi Folia cultrato mucrone lateribus in sese bifidatis bellas primū demōstrauere gēmas. Nunc ad funes uti liūq; nexus & capitum leuia umbracula fundunt. Arboribus imo potius oībus quæ terra gignit: hær/bisq; etiā utrunq; sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenū satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamē arboribus manifestius. Mas in palmite floret. Fœmina citra florē germinat tātum spinæ modo. Vtrisq; aut prima nascit pomi caro: postea lignū intus: hoc est semen eius. Argumentum q; par uæ sine hoc reperiunt in eodē palmite. Est aut oblongū nō ut oliuis orbiculatum. Præterea cæsum a dorso puluinato: & in aluo media fissura plerisq; umbilicatū: unde primū spargit radix. Seritur autem pronū & bina iuxta cōposita semina: superq; totidē: quoniā infirma singulis planta est. Quaterne coalescunt. Multis candidisq; lignum hoc a carnibus discinditur tunicis aliis corpori adhærētibus: laxaq; distans: tantum a cacuminibus filo adhærens. Caro maturescit anno. Quibusdā tamen i locis ut cypro quāq; ad maturitatē nō perueniat: grato sapore dulcis: est & foliū ibi latius: fructusq; reliquis rotundi/or. Nec ut deuores corpus: ueq; ut expuatur succo modo expresso. Et in arabia languidæ dulces tradūtur esse palmæ. Quāq; luba apud scenitas arabas præfert oībus saporibus: quam uocant dabulan. Cætero non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant. Circaq; singulos plures nutre in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum afflatu uisusq; ipso & puluere etiā reliqs maritare. Huius arbore excisa uiduas post sterilecere fœminas. Adeo est Veneris intellectus uti coitus etiā excogitatus sit ab homine: ex maribus flore ac lanugine: interim uero tantū puluere insparso fœminis. Serunt autem palmæ & trunco duorū cubitorū longitudine a cerebro ipso arboris uiridi fissuris diuiso atq; defosso. Et ab radice auulsæ uitalis est satus: & ramorū tenerrimis. In assyria ipsa quoq; arbor strata in solo humido tota radicitur: sed in frutices non in arborem. Ergo plantaria instituunt: anniculasq; transferunt: & iteq; bimas. Gaudent enim mutatione sedis: uerna alibi: in assyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas: ut in altitudinē exeant. Robustas deputāt: crassitudinis gratia semipedales ramorū relinquētes trūcos. Qui decisi alibi necant matrem. Diximus falsum ab iis solum diligi. Ergo ubi nō est tale: salem aspergunt: nō radicibus: sed longius paulo. Quædam in syria & ægypto in binos diuidunt se truncos: in creta & ternos: quædā & in quos. Ferūt statim in trimatu. In cypro uero syria ægypto quadrimæ aliæ: aliæq; quinquetres: aliæ altitudine hominis nullo intus pomi ligno q̄diu sunt nouellæ: ob id spadonum accepto noīe. Genera eaz multa. Sterilibus ad materias operaq; lautiora utit assyria: & tota persis. Sunt & cæduæ palmarū quoq; siluæ: germinantes rursus ab radice succifæ. Dulcis medulla eaz in cacumine quod cerebrū appellant: exemptaq; uiuunt: quod nō aliæ. Vocant aut chamerepes: folio latiore ac molli: ad utilia utilissimo. Copiosæ in creta. Sed magis in scilia. E palmis prunæ uiuaces: ignisq; lentus. Frutiferarū alius breuius lignum i pomo: aliis longius. His mollius: illis durius. Quibusdam ossium limatūq; dente contra fascinant religionē politū. Aliud pluribus uestitum paucioribusue tunicis. Aliud crassioribus tenuioribusue. Ita fiunt undequinquaginta genera: si quis oīum p̄sequi uelit noīa etiam barbara: uinorūq; ex iis differentias. Clarissimæ oīum quas regias appellauere ab honoribus: quoniā regibus tantum perisidis seruarent babylone natæ uno in horto bagoo. Ita enim uocant spadones qui apud eos etiā regnauere. Hortus ille nunq; nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuā obtinent nobilitatem syagri. Proximāq; margarides. Eæ breues candidæ: rotundæ: acinis q̄ balanis similiores. Quare & nomē a margaritis accepere. Vna earum arbor in chora esse traditur: una & syagrorum. Mirūq; de ea accepimus cum phenice aue: quæ putatur ex huius palmæ argumento nomē accepisse. iteq; mori: ac renasci ex seipsa: quod erat prius: pomis refertā. Ipsum pomum grāde: durū: horridū: & a cæteris generibus distās: sapore ferino: quē ferme in apris nouimus: euidentissimeq; cā est noīs. Quarta auctoritas scandalidū a similitudine appellatam. Iam in æthiopis sine quinq; eaz nec plurimas arbores tradunt: nō raritate magis q̄ suauitate mirabiles. Ab iis caryotæ maxime celebrant & cibo quidē: sed & succo uberrimæ. Ex qbus p̄cipua uina orienti niqua capiti: unde pomo nomē. Sed ut copia ibi atq; fertilitas: ita nobilitas in iudæa: nec i tota sed hie recunte maxime. Quāq; laudatæ & rhachelidæ & in phaselidæ: atq; libyadæ gentis eiusdē cōuallibus. Dos his præcipua. Succo pingui lactentibus: quādoq; uini sapore in melle prædulci. Sicciores i hoc genere Nicolai: sed amplitudinis præcipuæ quaterni cubitorū lōgitudinē efficiūt. Minus spatiosæ: sed sapore caryotarū sorores: & ob hoc adelphides dictæ: p̄ximā suauitatē habēt: nō tamē eandē. Tertiū ex iis genus patet: & nimio liquore abūdat. Rūpitq; se pomi ipsius etiā in suā matrē ebrietas calcatis simile. Suū genus sed e sicciorē turba iacens dactylis prælonga gracilitate curuatis in terrā. Nā quos ex iis deorū honor i dicamus: idæos appellauit iudea gens cōtumelia numinū insignis. In totū arētes thebaidæ atq; arabicæ: macro corpore exiles: & assiduo uapore torrētes. Crustā uerius q̄ cutem obducunt. In ipsa quidē æthiopia friatur hæc: tanta est siccitas: & farinæ mō spissatur in panē. Gignit aut in frutice ramis cubitalibus: folio latiore: pomo rotundo: sed maiore q̄ mali amplitudine. Cacas uocant. Tri

TER TIVSDECIMVS

ennio maturefcunt Semperq; frutici pomum eft fubnafcente alio. Thebaidis fructus extemplo in ca-
dos conditur: cum fui ardoris animam: ni ita fiat: celeriter expiret: marcefcitq; non retoftus furnis. Ex
reliquo genere plebeæ videntur. Syri hoc & Iuba tragemata uocat. Nam in alia parte phoenicis ciliciæ/
q; populari etiam nomine a nobis appellantur. Eorum quoq; plura genera. Differunt figura rotundi/
tatis aut proceritatis. Differunt & colore: nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores.
Maxime tamen placent candidi. Distant & magnitudine prout multi & cubitum effecere. Quidam
sunt non ampliores faba. Seruantur ii demum: qui nafcuntur in falſis atq; fabuloſis ut in iudæa: & cyre-
naica africa. Non item in ægypto: cipro: ſyria: ſeleucia: aſſyria. Quam obrem ſues & reliqua animalia ex
iis ſaginantur. Vitiati aut uetufti eius pomi ſignum eſt: decidiffe candidam uerrucam: quæ racemo ad-
hæſerit. Alexandri milites palmis uiridibus ſtrangulati ſunt. In gedroſis id factum eſt pomi genere. Ali-
bi copia euenit. Eſt enim tanta muſteis ſuauiſ: ut ſinis mandendi non niſi periculo fiat.

De ſyriæ ardoribus.

CA. V.

Yria præter hanc peculiare habet arbores. In nucû genere piſtacia nota. Prodeſſe aduerſus ſer-
pentium traduntur morſus: & potu & cibo. In ficoq; aut caricas & minores eius generis: quæ
cottana uocant. Ite pruna in damasco monte nata & myxa: utrâq; iam familiarem italia. Ex
myxis in ægypto & uina fiunt. Iunipi ſimilitudinē habent phoenices & cædrum minorē. Duo eius ge-
nera: lyria & phoenicia. Differūt folio. Nā quæ durū: acutū: ſpinofum habet oxycædros uocat: ramoſa
& nodis infeſta. Altera odore præſtat. Fructum ferūt myrti magnitudine: dulcē ſapore. Et maioris cæ-
dri duo genera. Quæ floret fructū nō fert. Frutiſera nō floret. Et in ea antecedentem fructum occupat
nouus. Semen eius cupreſſo ſimile. Quidā cædralatē uocant. Ex hac reſina laudatiſſima. Materiæ uero
ipſi æternitas. Itaq; & ſimulacra deoꝝ ex ea factitauerunt. Cædrinus eſt Romæ in delubro Apollo So-
lianus & ſeleucia adueſtus. Cædro ſimilis in arcadia eſt arbor: quæ in phrygia frutex uocatur.

De terebintho.

CA. VI.

Yria & terebinthū habet. Ex iis maſcula eſt ſine fructu. Fœminaq; duo genera. Alteri fructus
ruber lentis magnitudine: alteri pallidus. Cū uitæ matureſcit: nō grandior faba: odore iucun-
dior: tactu reſinoſus circa idam troadis. Sed in macedonia breuis arbor hæc atq; fruticofa. In
damasco ſyriæ magna. Materies ei admodū lenta: ac fidelis ad uetuftatē: eximii ac nigri ſplendoris: flos
racemoſus oliuæ modo: ſed rubens: folia deſa. Fert & folliculos emittentes quædā aialia ceu culices: lē-
toremq; reſinoſum: q & cortice erumpit. Etiā thus ſyriæ maſcula fert: ſterili fœmina: folio ulmi paulo
longiore: & pilolo: folioꝝ inter ſe ſemp cōtrariis pediculis: gracili breuiq; ramo: pelles candidæ cōficiū-
tur. Iſ ſemen lenti ſimile cum uua rubefcit: quod uocatur rhus medicamentiſ neceſſarium.

De ficu ægyptia & cypria.

CA. VII.

T in ægypto multa arboꝝ genera: quæ nō alibi. Ante oīa ficus ob id ægyptia cognominata.
Arbor moro ſimilis: folio: magnitudine: aſpectu. Pomum fert nō ramis: ſed caudice ipſo. Idq;
ipſum ficus eſt prædulcis: ſine granis interioribus: pterq; fœcundo prouentu: ſcalpēdo tātum
ferreis unguibus: aliter nō matureſcit. Sed cū factum eſt quarto die demetitur: alio ſubnafcente: ſepte-
mo ita numeroſa ptu: per ſingulas æſtates multo lacte abūdante. Subnaſciſ etiam ſi nō ſcalpatur fœtus
quater æſtate: priorēq; expellit imatū. Materies pprii generis iter utiliſſimas. Cæſa ſtatī ſtagnis mer-
gitur. Hoc eſt eius ſiccari. Et primo ſidet: poſtea fluitare incipit: certōq; eam fugit alienus humor: qui
aliū omnē rigat. Cum inatate cœperit tēpeſtiue habet ſignū. Huic ſimilis quadētenus quæ uocatur cy-
pria ficus in creta. Nā & illa ī caudice ipſo fert pomū & ramis: cū in craſſitudinē adoleuere. Sed hæc ger-
mina emittit ſine ullis foliis radici ſimilia. Caudex arboris populo ſimilis: folium ulmo. Fructus qua-
ternos fundit: totiens & germinat. Sed groſſus eius nō matureſcit: niſi incifura emiſſo lacte. Suauiſ &
interior fici. Magnitudo ſorbi ſimilis.

De ceraunia ſiliqua.

CA. VIII.

Illic quam iones cerauniam uocant: trunco & ipſa fertilis: ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam
ægyptiā ſicum dixere errore maniſeſto. Nō enim ī ægypto naſcitur: ſed ī ſyria ioniaq; & circa
gnidum: atq; in rhodo: ſemp comātibus foliis: flore candido: cum uehementia odoris. Planti-
gera imis partibus & ideo ſupficie flauēſcēs ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa ca-
nis ortus detractō ſtatim alterū parit. Poſtea florē per arctūq; hyeme fœtus enutrientē.

De perſico ægypti & ſpina ægyptia.

CA. IX.

Egyptus & perſicā arborem ſui generis habet ſimilem pyro folia retinētem. Fertilitas aſſidua
eius ſubnafcente craſſino fructu. Maturitas eteſiaq; aſſlatu. Pomum longius pyro: incluſum
amygdalæ putamine & corio: colore hærbido. Sed ubi nux illi: huic pomū: differens breuita-
te ac mollicie. Et quis blādiat prædulcis: ſuauiſ: non inocuū. Materies bonitate: firmitudine: nigricia
quoq; nihil differēs a loto. Simulacra ex ea factitauere nō eadē gratia q̄ fideli materie: ut ex arbore quā
balanum appellauimus: magna ex parte cōtorta. Naualis itaq; tātū eſt. At e diuerſo cinus in magno ho-
nore palmæ ſimilis: quando & eius foliis utuntur ad textilia. Differt q; in brachia ramorum ſpargitur.
Pomo magnitudo quæ manum impleat: color fuluus: commendabilis ſucco & aſtero & duci. Lignum
intus grandis firmæq; duritiæ: ex quo uelares detornant anulos. In eo nucleus dulcis dum recens eſt.
Siccatus dureſcit ad infinitum: ut mandi non poſſit niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris
elegantia: & ob id perſis gratiſſima. Nec minus ſyria ſpina celebraſ in eadem gente dūtaxat nigra: quo-
niā incorrupta etiā in aquis durat: ob id utiliſſima nauium coſtis. Candida facile putreſcit. Aculeus ſpi-

LIBER

narum & in foliis. Semen in filiis: quo coria perficiunt gallæ uice. Flos & coronis iucundus: & medicamentis utilis. Manat & gumi ex ea. Sed præcipua utilitas quæ cæsa anno tertio resurgit. Circa thebas hæc: ubi & quercus & persica oliua. ccc. a nilo stadiis: siluestri tractu & suis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa mephin.

CA. X.

Bi prunus ægyptia non dissimilis spinæ proximæ dictæ. Pomo mespili: maturescens bruma: nec folia dimittens. Lignū in pomo grande: sed corpus ipsum natura copiam messium instar incolis. Purgatum enim tundunt: seruantque eius offas. Siluestris fuit & circa mephin regio tam uastis arboribus: ut terni requirerent uel circumplecti: unius peculiari miraculo nec pomū propter usum uel aliquē: sed euētum. Facies. n. spinæ folia habet ceu pēnas: quæ tactis ab homine ramis cadūt protinus: ac postea renascuntur.

De gumi generibus & papyro.

CA. XI.

Vm mi optimū esse ex ægyptia spina cōuenit: uermiculatū colore glauco: purum: sine cortice: dentibus adhærēs. Preciū eius in libras. xiii. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso. Pessimū ex prunis. Fluit & ex uitibus: infantium ulceribus aptissimū. Et aliquādo in olea dentium dolori. Vmo etiā incorico monte ciliciæ. Ac iunipo ad nihil utile. Ex ulmi uero gumi & culices ibi nascuntur. Fit & ex sarcocolla: ita uocat arbor gumi utilissimū pictoribus ac medicis: simile pollini thuris: & ideo candidum quæ rufum melius. Preciū eius quod supra. Nondū palustria attingimus: nec frutices amnium. Prius tamen quæ digrediamur ab ægypto & papyri natura dicet. Cū chartæ usu maxime humanitatis uitæ constet & memoria. Et hanc Alexandri magni uictoria repta auctor est. M. Varro condita in ægypto alexandria. Antea non fuisse chartæ usum. Palmarum foliis primo scriptitatum. Deinde quarundā: arborū libris. Postea publica monumenta plūbeis uoluminibus. Mox & priuata linteis confici coepta: aut cæris. Pugillariū enim usum fuisse ante troiana tempora inuenimus apud Homerū. Illo uero prodente ne terra quidem ipsa tota fuisse: quæ nunc ægyptus intelligit: cū in sebēnistico saltem eius nominis charta nascat. Postea adaggeratā nilo. Siquidē a pharo insula quæ nunc alexandriæ ponte iungitur noctis dieique uelifico nauigiū cursu terram fuisse perdidit. Mox æmulatione circa bibliothecarum regū Ptolomæi & Eumenis supprime chartas Ptolomæo idem Varro membranas pergami tradidit reertas. Postea promiscue patuit usus rei qua constat immortalitas hominum. Papyx ergo nascitur in palustribus ægypti: aut quiescentibus nili aquis: ubi euagatæ stagnant duo cubita non excedere altitudine gurgitum. Brachiali radice obliquæ crassitudine: triangulis lateribus decē non amplius cubitorum longitudine in gracilitate fastigiatum thyrsi modo cacumē includēs. Semine nullo aut usu eius alio quæ floris ad deos coronandos. Radicibus icolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantū gratia: sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texūt. Et e libro uela: tegetesque: necnō & uestem: atque stragula: ac funes. Mandunt quoque crudum decoctumque: succum tantū deuorantes. Nascit & in syria circa quæ odoratus ille calamus lacum. Neque ad alios usus illis: quæ funibus. Rex Antigonos in naualibus usus est rebus: nōdum sparto cōmunicato. Nuper & in euphrate nascens circa babylonem papyrus intellectum est eūdem usum habere quem chartæ. Et tamen adhuc malunt parthi uestibus litteras intexere. Præparatur ex eo chartæ diuise ac in prætenues sed quæ latissimas filluras.

De generibus chartarum: & quō chartæ fiant: & de chartarum probatōe: & uitii & glutino earum. CA. XII.

Rincipatus medio atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabat antiquitus: religiosis tantū uoluminibus dicata: quæ ab adulatione Augusti nomē accepit. Sicut secūda Liuiæ a coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertiū nomē. Proximū amphitheatricæ datum fuerat: a confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fānii sagax officina: tenuatque curiosa interpollatione principalem fecit e plebea: & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata: in suo mansit amphitheatrica. Post hanc faitica ab oppido: ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramētis. Propiorque etiamnū cortici. Teneotica a uicino loco pondere iā hæc non bonitate uenalis. Nam emporitica inutilis scribendo: in uolucris carthage segestriumque in mercibus usum probet: & ideo a mercatoribus cognominata. Post hæc papyx est extremūque eius scirpo simile: ac ne ad funes quidem nisi in humore utile. Texunturque omnes tabulæ madentes nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet: cū primo supina tabula. Sceda adlinitur longitudine papyri quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Transuersa postea crates pagitur. Premuntur deinde prelis: & siccatur sole: atque inter se blagulæ iungunt. A proximæ semper bonitate diminutiōe ad deterrimas. Nunquā plures scapo quæ uicena. Magna in latitudine earum differētia. xiii. digytorum optimis. Duo detrahunt hieraticæ. Fāniana denos habet. Et uno minus amphitheatrica. Pauciores faitica: nec malleo sufficit. Nam emporitica breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectantur in chartis tenuitas: densitas: cādor: leuor. Prius mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc tramittēs litteras lituræ metū afferebat aduersis: & alias indecoro uisu pertranslucida. Igitur & secundo corio stamina facta sunt e primo subtegmine. Auxit & latitudinē. Pedalis erat mensura: & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitiiū unius scedæ reuulsione plures infestare paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis auctoritas relicta. Liuiana suam renuit: cui nihil e prima erat sed omnia e secunda. Scabricia leuigatur dente conchæ: sed caducæ litteræ fiunt. Minus sorbet. Politur & charta magis ut splendeat. Rebellat sæpe humor incuriose datus: primoque malleo deprehendit: aut etiā odore cū fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis: sed mediis inserta glutinamētis ceutenia fungio papyri bibulo ibi uix littera fundente se tantū inest fraudis. Alius igitur iteque texendis labor. Glutinū uulgare e pollinis flore temperatur feruente aqua minimo acerti aspersu. Nā fabrilis a gumi

TERTIVSDECIMVS

comissuræ fragiles sunt. Diligentior cura molli panis frumētati colata aqua feruēte minimū hūc modū intergerit. Atq; etiā nili leuitas superat. Omne autē glutinū nec uetustius esse uno die debet: nec recē-
rius. Postea malleo tenuatur: & iteq; glutino percurrit: iterūq; cōstricta erugat: atq; extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumēta Tiberii Caiiq; Gracchorū manus: quæ apud Pomponiū Secundū uatē-
ciūm q; clarissimum uidi annos fere post, cc. iam uero Ciceronis ac Diui Augusti Virgiliq; sæpenume-
ro uidemus.

De libris Numæ.

CA. XIII.

Ingentia quidē exempla cōtra Varronis sentētiā de carthis reperiūtur. Nāq; Cassius Hemina
i uetustissimus auctor annaliū quarto eorū libro prodidit. Cn. Terentiū Scribā agrum suum in
ianiculo repastinantem offendisse arcam: in qua Numā qui Romæ regnauit situs fuisset. In ea
dem libris eius repertos, P. Cornelio. L. filio Cethego. M. Bebio. Q. filio Pāphilo cōf. Ad quos a regno
Numæ colligunt annis. d. xxxv. & hos fuisse e cartha. Maiore etiā nū miraculo: q; tot infossi durauerūt
annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminae uerba ponam. Mirabant alii quō illi libri durare potuis-
sent. Ille ita rationem reddebat. Lapidē fuisse quadratū circiter in media arca uinctum candelis quāquā
uersum. In eo lapide insuper libros impositū fuisse: propterea arbitrarier eū nō cōputruisse. Et libros cæ-
dratos ppter ea arbitrarier eū tineas nō tetigisse. Nulla in iis libris scripta erāt: nisi phylosophiæ pytha-
goricæ. Eosq; cōbustos a. Q. Petilio prætorē: quia phylosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit. C. Piso
cenforius primo cōmentariorū libro. Sed libros septē iuris pontifici: totidē pythagoricos fuisse. Tudita-
nus uero tertio decimo Numæ decretorū libro. xii. fuisse. Ipse Varro humanarū antiquitatū. vi. Antias
secundos libros fuisse. Ex iis duodecim pontificales latinos: totidem græcos præcepta phiæ continētes.
Idem tertios ponit: quo cōburi eos placuerit. Inter oēs uero conuenit Sybillam ad Tarquinū Superbū
tris libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa. Tertio cum capitolio syllanis temporibus: Præ-
terea Murianus ter consul prodidit nuper se legisse cum præsideret lyciæ: Sarpedonis a troia scriptā in
quodam tēplo epistolæ chartam. Quo eo magis miror: si etiā nū Homero. p dēte ægyptus non erat.
At cur si iam hic erat usus: in plumbeis linteisq; uoluminibus scriptitatum cōstet? Cur & Homerus in
ipsa illa lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit. Sterilitatem sentit hoc quoq;. Fa-
ctumq; iam Tiberio principe inopia carthæ: ut e senatu darentur arbitri dispensandi alias in tumultu
uita erat.

De arboribus æthiopiarū.

CA. XIII.

Æthiopia ægypto cōtermina insignes arbores nō fere habet: præter liniferas: quæq; natura in
a descriptione indog; atq; arabicæ dicta est. Proprior tamen huic natura lanæ: maiorq; folliculus
granati mono mali. Similesq; & inter se arbores ipsæ: præter hanc palmæ quales rettulimus.
Insularum arbores ambithu æthiopiarū & nemora odorata in mentione earum dicta sunt.

De atlantis arboribus & citreis: & quæ in his laudent: & quæ uituperent.

CA. XV.

TLas modos peculiari proditur silua: de qua diximus. Cōfines ei mauri: quibus plurima arbor
a citri & mensarum infania: quas foemina uiris contra margaritas regerunt. Extant hodie. M.
Ciceronis in illa paupertate & quod magis miror est illo æuo emptæ libris. xi. Cū his memorā-
tur & Galli Asinii quæ libris. xi. uenūdatae sunt. Et duæ a Iuba rege uendente. Quæq; alteri precii fuit
libris. xv. alteri paulominus. Interit nuper incendio quam Cethegus decedens libris. xliii. pmutauerat
latifundi taxatione si q; prædia tāti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit unius commissæ
ex orbibus dimidiatis duobus a rege mauritanicæ Ptolomæo quattuor pedū & semipedis p medium
ambitū: crassitudine quadrantali. Maiusq; miraculū i ea est artis latēte iunctura: q; potuisset eē natura.
Solidæ a Nomio Tiberii Cæsaris liberto cognomē trahētis tribus sicilicis ifra quattuor pedes: totidēq;
infra semipede crassitudinis. Qua in re nō omittendū uidet. Tiberio principi mensam quattuor pe-
des sextante & silicio excedētem. Tota uero crassitudine fescūciali operimēto cōchylī & lamnæ p medi-
um uestitam fuisse: cum tam optima Nomio liberto eius esset. Cuius materia erat tuber hoc est radicis
uitium. Maximeq; in eo laudatū quod sub terra totum fuerit & rarius: q; quæ superne: quæq; gignunt
etiam in ramis: propriēq; quod tanti emitur arborum uitium est: quarum amplitudo ac radices æsti-
mari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso foeminae etiam nū siluestri similes folio: odore: caudi-
ce. Anchorarius modos uocatur citerioris mauritanicæ: qui laudatissimam dedit citrum iam exhaustus
Mensis præcipua dos in uenena crispis: uel in uertice paruis. Illud oblongo euenit discursu: ideoq; tigrī-
næ appellantur. Hoc intorto: & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ maiore gratia
si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero post has gratia extra prædictas crispī dēsa ueluti gra-
ni congerie: quas ob id a similitudine apiatas uocant. Summa uero omnium in colore. Hic maxime
nulli placet suis refulgens uenis. Post hæc amplitudo etiam totius caudicis. Luuant plura quoq; in una
mensa uitia. Lignum ita uocatur Materia furda & indigesta simplicitas: aut platani foliorum modo di-
gesta. Illignæ uenæ etiam similitudo: uel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æstus uentiq; ri-
mæ aut capillamenta rimas imitata. Postea murena nigro transcurrente limite: uariisq; corticum pun-
ctis apprehensus papauerum modo: & in totum atro propius color: maculæue discolores. Virides ter-
ra condunt barbari: & cara illinunt. Artifices uero frumenti aceruis imponunt septenis diebus: totidē
intermissis. Mirumq; ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere. Nuper quoq; hanc materiā
siccatam mari duricie & maturitate incorrupta spissari: non ullo modo uehemētius. Nutriuntur opti-
mæ: splendentq;: manuq; siccæ fricantur ab alienis maxime: ne ab accolis lædantur: ut in iis genitæ.
Inter pauca nitidoris uitæ instrumenta hæc arbor est. Quapropter resistendum ei paulum uidetur.

LIBER

De arbore trogete.

CA. XVI.

Ota etiam Homero fuit: Trogete uocat: ab aliis thia. Hanc igitur inter odores uri tradit in deliciis Circes: quā deam uolebat intelligi magno errore eorum qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt. Cū præsertim eodē uersu citrū laricēq; una tradat. In quo manifestū est de arboribus tantum locutū. Theophrastus qui primus a magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis romæ quædringētesimum quadagesimum gesta sunt annum magnum iam huic arbori honorē tribuit memoratas ex ea referens tēploq; uetere cōtignationes: quādam immortalitē materiæ in tectis cōtra uitia oīa icorruptæ. Radice nihil crispius. Nec aliunde preciosiora opera. Præcipuā autē esse eā arborē. circa Hāmonis delubrum. Nasci & in inferiori cyrenaica parte. De mensis tamē tacuit. Et alias nullius ante ciceronianā uetustior memoria est. Ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodē nomine malū ferēs exocratum aliquibus odore & amaritudine: aliis expetitur: domos etiā decorans: nec dicenda uerbosius.

De arbore loto.

CA. XVII.

Adem africa qua uergit ad nos insignē arborem loton ginit: quam uocant cektin. Et ipsam italiæ familiarem. sed terra mutatā. Præcipua est circa syrtes atq; nasamonas. Magnitudo quæ pyro: quāq; Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ in folio crebriores: alioquin ilicis uidentur. Differētiæ plures: eaq; maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ: color croci: sed ante maturitatem alius atq; alius: sicut in uuis. Nascitur densus in ramis myrti mō: non ut in italia cerasi. Tam dulcis ibi cibus: ut nomē etiam genti terræq; dederit nimis hospitali aduenarū obliuione patriæ. Ferūt uētris nō sentire morbū qui eum mandāt. Melior sine interiore nucleo: qui in altero genere offeus uideretur. Vinum quōq; exprimit: huic simile mulso: quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccaq; cōtusas cū siliqua ad cibos doliis cōdi. Quin & exercitus pastos eo accepimus ultro citroq; cōmeātes per africam: Ligno colos niger. ad tibiaram cātus expetitur. E radice cultellis capulos breuesq; alios usus excogitauit. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodē nomine & hærbæ & in ægypto caulis in plaustrū genere. Recētibus. n. aquis nili riguis: puenit similis fabæ caule foliisq; densa congerie stipatis breuioribus tantū gracilioribusq;: cui fructus in capite papaueri similis incisuris: oīq; alio modo. Intus granaceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox sepant lauando: & siccata tundunt: eoque panuntur. Mirum est quod præter hæc traditur. Sole occidente papauera ea comprimi & integri foliis. Adortum autem aperiri donec maturecant: flosq; qui est candidus decidat.

De scapo ipso: & radice lori.

CA. XVIII.

Oc amplius in ea parte tradūt: & scapū ipsum & florem uespera mergi usq; in medias noctes. Totumq; abire in lacum: ut ne dimissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde paulatimq; subrigi: & ad exortum solis emergere extra aquā: ac florem patefacere: atq; etiānum exurgere ut plane ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine optam nigro cortice: qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus: gratum cibus. sed crudū. Gratius decoctū siue aqua siue pruna. Nec aliunde magis q̄ purgamentis eius sues crassescunt.

De paliuro: & punico malo & de flore punici mali.

CA. XIX.

Yrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc fructuq; magis rubens: cuius nucleus non simul manditur. Iucundus per se: atq; suauior est uino. Quin & uina succo suo commendans. Interior africa ad garamathas usq; ad desertā palmarū magnitudine & suauitate cōstat. Nobilis maxime circa delubrū Hāmonis. Sed circa carthaginem punicū malū cognomē sibi uēdicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera: apyrinon uocando cui lignosus nucleus abest. Sed cādidior ei natura: & blandiores sunt acini: minusq; amari: distincti mēbranis. Alia structura eorum quæ dā ut in fauis communis nucleos habentium. Quinq; species: dulcia: acria: mixta: acida: uinosa. Samia & ægyptia distinguntur. Erythrocomis & leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balustii uocatur: & medicinis idoneus & tingendis uestibus: quæ color inde nomē accepit.

De asia & græciæ fructibus.

CA. XX.

Nasia & græcia nascuntur frutices. Epicactis quem alii embolinen uocant: paruis foliis: quæ potata contra uenena profunt: sicut herices contra serpētes. Et in quo nascitur granum gnidium: quod aliqui linum uocant.

De timelea siue chamelea: & tragachate: & de trago: siue scorpiōe: & muryce: & brya: & galla.

CA. XXI.

Ruticem uero timeleā: alii chamelā: alii pyrosachē: alii nestorē: alii coeneron. Et similis oleastro: foliis angustioribus: gūmosis si mordeātur: myrti magnitudine: semine: colore: & specie farris: ad medicine tantum usum. Tragon fruticē sola creta insula gignit terebintho similē & semine. Quod cōtra sagittarū ictus efficacissimū tradunt. Eadē & tragachantē spinæ albæ radice: multum prælatam apud medos aut in caucaso nascenti. Precium eius in libras. xiii. Tragon & asia fert: siue scorpiōe: uepreū sine foliis ramis rubentibus ad medicinæ usum. Myricen & italia: quam alii tamari cen uccant. Achaiā aut bryan siluestre: insignē in ea quod satiua tantū ferat gallæ similē fructum. In syria & in ægypto copiosa hæc est: cuius infœlicia lingua appellamus: quæ tamē infœliciora sunt græciæ. Gignit enim arborem ostrin: quam & ostream uocant: solitariam circa saxa aquosa: similem fraxino cortice & ramis & folio: pilis paulo tamen longioribus crassioribusq;: ac rugosis incisuris quæ per totam discurrunt. Semine ordeo simili: & colore & materia dura atq; firma: qua in domum illata difficiles partus fieri produnt: mortelq; miseras.

TER TIVSDECIMVS

De enonymo: & adrachna congrygia & thapsia.

CA. XXII.

Ec auspicatio in leibo insula arbor quæ uocat enonymos: nō ab similibus punnicæ arbori iterq̃
eam & laurū folii magnitudine: figura uero & mollicia punicæ: flore candidior est: statim pe/
stem denuntians. Fert siliquas sesami similes: intus granū quadrangula figura: spissū: letale
animalibus: necnon & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexāder Cor/
nelius arborem eonem appellauit: ex qua facta esset argo similem robori uiscum ferenti: quæ nec aqua
nec igni posset corrumpi: sicuti nec uiscum: nulli alii cognitam quod equidē sciā. Adrachnen omnes fe/
re græci portulacæ nomine interpretātur: cum illa sit hærba & andrachne uocetur unius litteræ diuer/
sitate. Cæteræ adrachne est siluestris arbor: neq̃ in planis nascens: similis unedoni folio tantum minores:
& unq̃ decidente. Cortice nec scabro quidem: sed qui circūgelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Si/
milis & cogrygia est folio: magnitudine minor. Proprietatē habet fructum amittendi lanugine pap/
pum uocant: quod nulli alii arbori euenit. Similis & apharcæ bifera æque q̃ adrachne. Priorē fructū inci/
pientem pubescere uua peragit: atq̃ in initio hyemis. Quales eos nō traditur. Et ferulā inter externas
dixisse cōueniet arborumq̃ generi adscripsisse: quoniā quarūdā naturæ sicut distinguemus: lignū oēm
corticis loco habent: hoc est forinsecus ligni aut loco fungosam intus medullā ut sambuci. Quædam ue/
ro inanitatem ut arundines. Ferula calidis nascitur locis: atq̃ transmaria geniculatis nodata scapis. Duo
eius genera. Narthea græci uocant assurgentē in altitudine. Nartheciam uero semper humilem a geni/
bus exeuntia folia maxima ut quæq̃ terræ proxima. Cætero natura eadem quæ anetho: & fructui simi/
lis. Nulli fruticū leuitas maior: ob id gestata facilius baculog̃ usum senectui p̃ber. Semen ferulæ thapsiā
quidā uocauere decepti eo: quoniā ferula sine dubio est thapsia: sed sui generis foliis fœniculi: inani cau/
le: nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ: radix candida. Incisa lac emanat: & contusa
succo nec corticem abdicant omnia uenenata. Quippe etiā fodientibus nocet: si minima aspirat aura: in/
tumescent corpora: faciemq̃ inuadunt ignes sacri: ob id cæroto prius illinūt. Quibusdā tamen morbis
auxiliari dicunt medici permixtā aliis. Item in alopetiis sugillatisq̃ ac liuentibus. Ceu uera remedia de/
sint: ut scelera concraftent. Sed ista prætexuerunt noxio instrumento: tantumq̃ impudentiæ est: ut ue/
nenum artis esse persuadeant. Thapsias in africa uehementissima. Quidam caulē incidūt per messes: &
in ipsa excauant radice: quo succus confluat: arefactumq̃ tollunt aliū folium. Radicem tondunt in pila:
& succum in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatē ei dedit: initio imperii: nocturnis
crassationibus conuerberatam faciē illinens sibi cum thure cæraq̃: & sequenti die cōtra famam cutem
sinceram circūferens. Ignem ferulis optime seruari certum est: eaq̃ in ægypto præcellere.

De cappari siue cinosbato aut opheostaphyle: & de saripha.

CA. XXIII.

Bi & cappari firmioris ligni frutex: seminifq̃ & cibi uulgati. Caule quoq̃ una plerumq̃ decer/
pto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem arabicum pestilens. Afri cū gingiuis inimicum
Marmaricum uuluis: & omnū inflationibus. Apulū uomitus facit. Stomachum & aluū mo/
uet. Quidam eum cynosbaton uocant: alii opheostaphylen: fruticosi est generis. Et saripha circa nilum
nascens duorum cubitorum altitudinem: pollicari crassitudine. Coma papyri: similiq̃ manditur mo/
do. Radice ferrariis officinis præcipua carbonis usu propter duriciam.

De spina babylonis regia & de cytiso.

CA. XXIII.

On omittendū est & quod babylone serif in spinis: quoniā nō aliubi uiuit. Estq̃ sicut uiscum
in arboribus. Sed illud in spina tantū: quæ regia uocat. Mirū q̃ eadē die germinat quod inie/
ctum est. Iniicitur aut ipso canis ortu: & celerrime arbore occupat. Cōdiunt eo uina: & ideo se/
ritur. Spina illa nascit & athenis in longis muris. Frutex est & cytisu ab Aristomacho atheniensi miris
laudibus prædicatus pabulo ouiu. Aridus uero etiā suū. Spōdetq̃ iugero eius annuos perpluris uel me/
diocri solo redditus. Utilitas hærbosa: ergo & eo lætior satietas q̃ perq̃modico pinguescunt & quadru/
pedia: ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lectis maior copia aut melior. Super om/
nia pecorum medicina a morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridū atq̃ in
aqua decoctū potui cum uino dari iubet: & firmiores celsioresq̃ infantes fore. Viridem etiā gallinis: aut
si aruerit madefactū. Apes quoq̃ nunq̃ de flore cytisi pabulū cōtingentes promunt Democritus & Ari/
stomachus. Nec aliud minoris impendii est. Serif cū hordeo: aut uere semine ut porrū: uel caule aut uino
ante brumā. Si semine madidū. Et si desint hymbres: satum spargit. Plantæ cubitales perferuntur scro/
be dedali. Serif post equinoctia tenero frutice. Perficit trienio. Demetis uerno equinoctio cū florere de/
finit: uel pueri uel anus uilissima opera. Canus aspectu breuiterq̃ si quis exprimere uelit similitudinem
angustioris trifolii frutex. Datur aialibus post biduum semper. Hyeme uero quod inaurit: madidum.
Satiant equos denæ libræ: & portione minora animalia. obiterq̃ inter ordines allium capescere fertile
est. Inuentus hic frutex in cytiso insula inde translatus est in oēs cycladas: mox in urbes græcas magno
casei puentu. Propter quod maxime miror rarum esse in italia. Nō æstiuum nō frigorū non grandi/
num aut niuis injuriā expauescit. Adicit Higinus ne hostiū quidem propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris: atq̃ rubri: & indici.

CA. XXV.

Ascunf & in mari frutices arboreq̃ minores in nostro. Rubrum. n. & totus oriētis oceanus
refertus est siluis. Nō habet lingua alia nomen: quod græci uocant phycos: quoniā alga hærba
rum magis uocabulū intelligit. Hic aut est frutex. Folia lata colore uiridi gignit: quod qdā pra/
son uocant: alii zosteræ. Atq̃ genus eiusdē: capillaceo folio simile fœniculo: in saxis nascit. Superius in/
n

uadit haud procul littore. Verno utrūq; & interit autūno. Circa cretam insulam nato in petris purpuras quoq; inficiunt. Laudatissimo a parte aquilonis: aut cū spongiis. Tertiū est gramini simile: radice genicula & caule: qualiter calami. Aliud genus fruticū bryon uocat folio lactucae rugosiore tātum. Iam hoc in terra nascens. In alto uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis eorum adhærent cōchæ. Quercu etiam tingi lanas tradūt. Glādem etiam quasdam ferre in alto. naufragiis hæc deprehensa urinātibusq;. Et aliæ tradūtur prægrādes circa sycionem. Vitis enim passim nascitur. Sed phycus sine fronde: rubro cortice. Fit & palma fruticum generis: extra Herculis colūnas porri fronde nascitur frutex: & alius lauro & thymo similis: qui ambo eieci in pumicem transfigurant. At in orientem mirum est statim a copto per solitudines nihil gigni præter spinam: quæ sitiens uocatur: & hanc raram admodum. In mari uero rubro siluas uiuere: maxime laurum & oliuam ferentem baccas: & cum pluat fungos: qui sole tacti mutantur in punicem. Fruticū ipsorū magnitudo ternorū est cubitorū caniculis referta: uix ut respicere enaui tutū sit: remos plerūq; ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in indos Alexandri milites frōdem marinarum arborum tradidere in aqua uiridem fuisse: exemptam sole protinus in salem arefcentē. luncos quoq; lapideos perq; similes ueris per littora: & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas & in cacuminibus rubentes: cum tractarentur uitri modo fragiles. In igne aut ut ferrum exardescentes: restinctis colore suo redeunte. Eodē in tractu insulaz siluas operit æstus: q̄q; altiores sint platanis populisq; altissimis: folia laurea: flos uiolæ & odore & colore. Baccae ut oleis: & ipsæ odoris iucūdi autumnō nascētes: foliis nunq; deciduis. Hæc minores totas integit mare. Maximaz cucumina extant: ad quæ naues religantur: & cum decesserit æstus ad radices. Alias quoq; arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari uisas: semper folia retinentes. Fructum earum lupino similem. Iuba tradit circa troglodytarum insulas fruticē in alto uocari isidos plocamons corallio similem sine foliis præcisum mutato colore in nigrum durefcere. Cum cadat: frangi. Item aliū qui uocetur charitoblepharon efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia foeminas. Sentire eum se capi: durariq; cornus modo: & hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiæ in lapidem transfigurari.

CAII PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XIII. PROHEMIVM.

In Quo Fructiferae Arbores Traduntur.

LXTERNE ARBORES INDOCILES QVAE NASCI ALIBI Quā ubi cœpere: & quæ in alienas nō comeant terras hætenus fere sunt. Licetq; iam de cōmunibus loqui: quaz oīum peculiaris parēs uideri potest italia. Noscētes tātum meminerint naturas eaz a nobis interim dici: non culturas. Quāq; & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non quoq; interisse quarūdā memoria: atq; etiā nominū quæ auctores prodidere notitiā. Quāuis. n. non communicato orbe terraz maiestate romani imperii profecisse uitam putet cōmercio rerum? Ac societate festæ pacis: omniaq; etiā quæ occulta ante fuerant in promiscuo usu facta? At hercule nō reperiunt qui norint multa ab antiquis p̄dita: tantū priscorū crura ferilior: aut industria foelicio: fuit: ante milia annorū: inter principia litteraz. Hæsiōdo præcepta agricolis pandere orso: subsecutisq; nō paucis hanc curam eius: unde nobis creuit labor. Quippe cū regrenda sint nō solū postea

inuenta: ueq; etiā ea quæ inuenerant prisci desidia regz internitiōe memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias q̄ publicas mundi inuenerit? Nimiq; alii subire ritus. Circaq; alia mentes hoīum detinentur: & auaritiæ tantū artes colunt: antea inclusis gentiū imperiis intra ipsas. Ideoq; & ingeniis quasdam sterilitate fortunæ necesse erat animi bona exercere. Reges innumeri honore artū colebatur: & in ostentatione has præferebāt: opē & immortalitatem sibi per illas progari arbitrātes. Quare abūdabāt & præmia & opere uitæ. Posteris laxitas mundi & regz amplitudo dādo fuit: postq; senator censu legi cœptus. iudex fieri censu: magistratum ducēq; nil magis exornare q̄ census: postq; cœpere orbitas in auctoritate summa & potentia esse: captatio in quæstu fertilissimo: ac sola gaudia in possidēdo: pessum iere uitæ p̄cia: omnesq; a maximo bono liberales dictæ artes in cōtrarium cecidere: ac seruitute sola profici cœptū. Alius hanc alio modo. & in aliis adorare: eodē tamē habendi quæstu ad spes hoīum tendente uoto. Passim uero etiam egregii aliena uitia q̄ bona sua colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit: uit ipsa desit. Sed nos oblitterata quoq; scrutabitur. Nec deterrebit quarūdā rerum humilitas: sicut nec in animalibus fecit. Quāq; uidemus Virgiliū præcellentissimū uatem eadē causa hortorū dotes fugisse: e tātisq; quæ rettulit flores modo regz decerpisse. Beatū foelicemq; gratiæ quindecim omnino generibus uuarū nominatis: tribus olea: totidē pyroze: malo uero tantū assyrio: cæteris oībus neglectis. Vnde aut potius incipiemus q̄ a uitibus? Quaz principatus in tantū peculiaris italiæ est: ut uel hoc uno oīa gentium uicisse q̄q; odorifera possit uideri bona q̄q; ubicūq; pubescentium odor nulla suauitas præfertur.

De uitium natura: & quibus modis ferant.

CA. I.

Ites iure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabant. Iouis simulacrum in urbe populiōnia ex una cōspicimus uite tot æuis in corruptū. Item massiliæ paterā. Metaponti tē

QVARTVSDECIMVS

plū iunonis uirgineis calūnis stetit. Etianū scalis testū Ephesiae Dianae scandit uite una cypria (ut ferūt) quoniā ibi ad p̄cipuā altitudinē exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Veḡ ista ex siluestribus facta crediderim: quādo hæ uires tōsura annua coercent: & uis eaz̄ oīs euocat in palmites aut deprimis in p̄pagines: succiq; tantū gratia ex iis pluribus modis ad cæli mores soliq; ingenia. Iā in cāpano agro populis nubūt: maritaz̄ cōplexæ: atq; per ramos eaz̄ p̄cibus brachiis geniculato cursu scandētes cacumina æquāt: in tantū sublimes ut uindemiator autoratus rogū ac tumultū excipiat. Nullo fine crescunt: diuidiq; aut potius auelli nequeūt. Villas & domos ambiri singulaz̄ palmitibus ac seq̄cibus loris memoria quoq; dignū. Inter prima Valerianus quoq; Cornelius existimauit. Vna uitis romæ in liuæ portionibus sub diuales deambulatōes umbris operculis opacat. Eadēq; duodenis musti amphoris fœcunda. Vltimos qdē ubiq; exuperāt. Miratūq; altitudinē eaz̄ ariciæ ferūt legatū regis Pyrrhi. Quin eū facere lussisse in austeriore gustu uini merito matrē eius pendere in tā alta cruce. Rūbotinus uocat & alio noīe populus arbor italiæ padū transgressis: cuius tabulata in orbē patula replent: puroq; p̄ducto dracone in palmē eius inde subrectos ramoz̄ digytos flagella dispergūt. Eadē modici hoīs altitudine adminiculationē sudibus horret: uineāq; faciūt: & aliæ improbo reptatu pampinorūq; sup̄fluitate peritia homini am̄plo discursu attria media cōplentes. Tot differētiās uel sola tantū italia recipit. Stat p̄uintiāq; aliquaz̄ per se uitis sine ullo pedamēto: artus suos in se colligens: & breuitatē crassitudinē pascens. Verant hoc aliubi uenti: ut in africa & in narbonēsis p̄uintiæ partibus. Excrescereq; ultra suos pollices phibitæ: semp̄q; p̄stinatis similes hæbz̄q; mō uagan̄ per arua: ac succū terræ passim uuis bibūt: quæ ob id magnitudinē infanriū pueroz̄ in interiore africæ p̄te exuperāt uites. Vna nō aliubi gratioꝝ collo: ut nec possit iuenisse nomē duracini durus acinus. Nāq; genera magnitudinē: colore: saporibus acini innumerata etiānū multiplīcant uino. Hic purpureo lucēt colore: illic fulgēt roseo: nitētq; uiridi. Cādida. n. nigraq; uulgares. Tu ment uero māmaz̄ mō bumasti. Prælongis dactyli porrīgunt acinis. Est & illa naturæ lasciuiā: ut prægrādibus adhæreat pergulis parui: mites: & suauitate certates: leptorogas has uocat. Durāt aliæ per hyme pensili cōcameratae nodo. Aliæ in sua tantū cōtinent aīa ollis fictilibus: & insup̄ foliis inclusæ stipatae uinaceis circūsudantibus. Aliis gratiā qui & uinis fumus affert. Fabrilis iisq; gloriā præcipuā in fornacibus africæ Tiberii Cæsaris auctoritas fecit. Ante eū reticis prior mensa erat: & ullis Veronēsum agro. Quin & a patiētia nomē acinis datur passis. Conduñt & musto uua: ipsæq; uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt. aliæ uero sobolē nouā in matre ipsæ expectant translucidæ uitro: affertq; acinis tandem: quā in doliis amphorisue duratricē illā firmitatē austeritatis picis insula pediculo. Iam inuenta uitis per se in picē habens respiciēsq; uiēensem agrum. Nobilitas aruerno secanoz̄: & heluico generibus nō pridē illustrata. Atq; hæc Virgili uatis ætate incognita: a cuius obitu nonaginta agunt anni. Quid q; insertæ castris summā reḡ imperiumq; cōtinent: Centurionū in manu uitis: optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas: atq; etiā in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon uineæ op̄pugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnū optinēt locum: ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus uitium.

CA. II.

Enera uitium cōprehendi numero unus existimauit Democritus: cuncta sibi græciæ cognita p̄fessus. Cæteri innumera atq; infinita esse p̄diderūt. Qd̄ uerius apparebit ex uinis. Nec oīa dicent: sed maxime insignia: q̄ppe quæ totidē sunt pene quot agri. Quāob̄re celeberrimas uitū aut qbus est aliqua p̄prietate miraculum ostēdisse satis erit. Principatus dat̄ amineis p̄p̄ firmitatē senio quoq; p̄ficiscentē utiq; uiniq; uniuscuiusq; uitā. Quinq; eius genera. Ex iis germana minor acino melius deflorescit: hymbres tēpestatesq; tolerat. Nō item maior sed in arbore q̄ in iugo minus obnoxia. Gemellaz̄ qbus hoc nomē uua: semp̄ geminæ dedere. asperimus sapor: sed uires p̄cipuæ. Ex iis minor austerio lædīt: cæteris uentis alitur: ut in uestuuiō mōte surrentinisq; collibus. In reliqs̄ italiæ partibus nō nisi arbori accōmodata. Quātum genus lanatae ne seres miremur aut indos: adeo lanugo eā uestit. Prima ex amineis maturescit ocissime atq; putrescit. Proxima dignitas ueiētānis rubente materia. Quapp̄ qdā rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uinaceis & læce nimia. Cōtra pruinas fortissimæ: liccite magis q̄ hymbre: æstu q̄ algore uexant. Quāob̄rem in frigidis humidisq; principatū optinēt. Fertili or quæ minor acino: & folio scissa minus. Apianis apes dedere cognomen p̄cipue eaz̄ auidæ. Ex iis duo genera: lanugine & ipsæ pubescūt. Distant q; altera celerius maturescit: q̄q; & altera p̄perante. Situs frigidus nō respuunt: & tamē nullæ celerius hymbre putrescunt. Vina primo dulcia austeritatē annis recipiunt: & rubra fiūt. Nulla magis uite gaudet. Et hætenus potissima nobilitas dat̄ peculiaribus atq; uernaculis italiæ. Cæteræ aduenere chio: thasou. Græcula nō inferior amineis bonitatē p̄tenet acino: & uua tam parua: ut nisi pinguissimo solo colore nō p̄sit. Eugeniā taurominitani collis cū generositatis cognomine misere albano tātum agro: quoniā trāsata statim mutat. Nāq; est aliquibus tātum locoz̄ amor: ut oēm in iis gloriā suā relinquunt: nec usq; trāseant totæ. Qd̄ & in retica allobrogica: quā supra picatam appellauimus euenit: domi nobilibus nec agnoscēdis alibi. Fœcundæ tamen bonitatis uice copiā p̄stant. Eugenia feruētibus locis: rhetica tēperatis: allobrogica frigidis: gelu maturescēs & colore nigra. Adhuc ex iis q̄s diximus: sed etiā e nigris uina uetustate in albū colorē transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquādo tamē cæli aut soli opera nō fallūt uetustatē: sicuti fecenia & cū ea florens biturica. Acino rarior nunq̄ floris obnoxii: quoniā antecēdūt: uentisq; & hymbribus resistunt. Meliores tamē algētibus locis q̄ calidis: humidis q̄ siccitibus. Vix ulla magis tādēso uua: partu impatiēs uariantis cæli: sed contra tenorē unū aloris æstusue cōstans. Quæ minor est ex eo genere mollior. In neglecto solo morosa. Pingui putrescit

LIBER

Gracili oīno nō puenit. Mediā temperiē delicate quærit: ob hoc fabinis collibus familiaris. Vua eius in/ decora uisu: sapore iucunda: nisi matura p̄tinus rapiat: etiā nō putrescens cadit. Cōtra grandines eā tuef/ folioꝝ amplitudo atq; duricia. Insignes iā colere inter purpureas nigrasq; medio heluolæ sepius uarian/ ti: & ob id uarianæ a quibusdā appellatæ. Præfert in iis nigrior: utraq; alternis annis fertilis. Sed melior uino cū parcior. Et præciæ duo genera magnitudiē acini discernunt. Quibus materies plurima: uuaq; ollis utilissima: folio apio similis. Baliscam dirachini celebrāt. Hispaniæ cocolobin uocant. Grauior uua æstus austrosq; tolerat. Capiti inimica. Copia larga. Hispani duo genera eius faciūt. Vnū oblongo acino altero rotundo: nouissimas uindemiāt. Quo dulcior cocolobis: hoc melior. Sed & austera trāsīt in dul/ cē uetustate: & quæ dulcis fuit in austeritatē. Tuncq; albanū uinū æmulantur. Tradūt uesticæ uitiis utilif/ simū ex iis potū. Albuelis summis arboribus est fertilior: uisula imis. Quāobrem circa easdē satæ diuer/ sitate naturæ locupletāt. Inerticulā e nigris appellauere iustius sobriā disturi: inueterato p̄cipue cōmen/ dabilē uino: sed uiribus innoxia. Sigdem temulentia sola nō facit. Fertilitas cōmēdat cæteras: principēq; heluenacam. Duo eius genera. Maior quā quidā longā: minor quā arcā appellāt: nō tam foecundam sed gratioꝝ haustu. Discernit folio circinato. Veg; utraq; gracilis. Furcas subdere iis necessariū: alioq; uber/ tatē suam nō tolerant. Maritimo afflatu gaudēt. Roscido odore. Nulla uitiū minus italiā amat rara: par/ ua: putrescens in ea. Vinū quoq; qd̄ genuit æstate nō exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græci/ nus qui alioq; Corneliū. Celsū transcriptit arbitrat nō naturā eius repugnare italiæ: sed culturā: aui/ de palmites euocātium. Ob id fertilitatē suā absumit: si nō p̄pinguis soli ubertas lascentē sustineat. Car/ bunculari negat: magna dote: si ueget: aliqua in uite e celo nō esse ius. Aestū fert spionia: quā quidā spi/ neam uocat. Autūnisq; & hymbribus pinguescit. Quinimo nebulis una alitur. Ob id rauēnati agro pe/ culiaris. Veniculā inter optime deflorescētes: & ollis aptissimā cāpani malunt scirculā uocare: alii staculā. Tarracinā numisianā nullas uires p̄prias habentē: sed totā perinde ac solū ualeat. Surrentinis tamē effica/ cissima testis uestubio tenus. Ibi, n. murgentia e sicilia potissima: quā pompeianā aliqui uocant. Latio de/ mū feracē: sicut horconia in cāpania tantū uilitatis cibariæ: sed uberrate p̄cipua. Tolerat & annos moeri/ ca contra omnes ictus firmissima: nigro acino uinis uetustare rubescentibus.

Item de uitiū generibus.

CA. III.

Thaetenus publica sunt genera: cætera regionū locorūq; aut ex iis inter se insito mixta. Siqui/ dem thuscis peculiaris est tudernis æquæ etiā eius noīs florentia. Est optima aretio talpana & etesiaca & cōfeminia. Talpana nigra candidum facit mustū. Etesica fallax: quæ quo plus tulit eo laudabilius fundit. Mirūq; foecunditate cessat. Cōfeminia nigra uino minimo durante. Vua maxime post. xv. dies q̄ ulla alia. Minus fertilis: sed cibaria. Huius folia sicuti labruscæ priusq; decidant sanguineo colore mutātur. Euenit hoc etiā qbusdā aliis pessimi generis argumēto. Irtiola umbriæ meuanatig; & piceno agro peculiaris est. Amiternino pumula. Iisdē bannanica fallax est: amant tamen eam. Mutinam uuam Pompeii noīe appellant: quis clusinis copiosiorē. Mutinā & tyburtes appellauere: quis oleaginam nuper inuenerint a solitudine oliuæ. Nouissima hæc uuarum ad hoc tēpus reperta est. Vinaciolam soli quidē noīauerunt fabini ac laurenti. Nam gauranas scio a falerno agro translatas uocari falernas celerri/ me ubiq; degenerātes. Necnō tarentinū genus aliqui fecere: p̄dulci uua. Capnias & bucuniatas & taru/ pia in thuris collibus nō ante demetunt q̄ gelauerit. Pharia gaudēt pisæ. Mutina prusiniæ nigro aci/ no intra quadriennium albescente uino. Mirum ubiq; cū sole circūagi uuam: quæ ob id strepitus uoca/ tur. Et in italia gallicam placere: trans alpes uero picenam. Dixit Virgilius tapsias & mareotidas & lage/ as compluresq; externas quæ non reperiuntur in italia: sed sunt etiam nunc insignes uua non uino am/ brosiaca duracina sine ullis uasis in uite seruabilis: tanta est contra frigora æstus tempestatesq; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis ipsa se sustinēs. Nō item dactylides digyali gracilitate. Colū/ binæ acinosissimæ. Et magis purpuræ cognomine bimāmia: quādo nō racemos: sed uuas alias gerunt. Item cripedanea cui nomen a mensura est. Itē scripula passo acino. Et rhetica in maritimis alpibus appel/ lata dissimilis laudatæ illi. Nāq; hæc breuis conferta acino: degener uino: sed cute oīum tenuissima. Nu/ cleo quē chiū uocat: uno ac minimo. Acinū p̄grandē unum alterūue habens. Est & nigra aminea: cui sy/ riace nomē imponūt. Item hispana ignobiliū pbatissima. In pergulis uero serunt escariæ appellatæ edu/ ræ acinis: albæ: nigræq;. Et bumasti totidē coloribus. At nondū dictæ ægia & rhodia & uncialis: ueluti a pōdere acini. Itē pucina oīum nigerrima. Et coronario naturæ lusu stephātis acinos foliis intercursan/ tibus. Et quæ forenfes uocant celeres puentu: uēdibiles aspectu: portatu faciles. Cōtra damnātur etiam uisu cinerea & rhabubula & asinifca. Minus tamē caudā uulpiū imitata alopecis. Alexandrina appellat uitis circa palacram breuis: ramis cubitalibus: acino: nigro: fabæ magnitudiē: nucleo molli: & minimo: obliquis racemis p̄dulcibus: folio paruo: & rotūdo: sine diuisuris. Septimo ab hinc anno in narbonensis puincia aruo oliuia inuenta est uitis uno die deflorescens: ob id tutissima: carbonicam uocat: quā nunc tota puincia conserit.

Insignia culturæ uinearum.

CA. IIII.

Atonū ille primus triumpho & censura super cætera insignis magis tamen etiamnum clarita/ te litterarum præceptis omnium rerum expetēdarum datis generi romano. Inter prima uero agrum colendi. Illius uero æui confessione optimus ac sine æmulo agricola pauca attigit uitiū genera: quarūdam ex iis etiam iam noībus abolitis toto separatim tractu testatus sentētiā. Cuius ex/ cellentia indicāda est ut in oī genere noscamus quæ fuerint celeberrima. Anno. d. urbis. c. circa captas car/ thaginē ac corinthus cum supremum is diem obiit: & quantum postea. ccxxx. annis uita profecerit.

QVARTVSDECIMVS

Ergo de uitis uuisq; ita prodidit. Qui locus uino optimus dicitur esse: & ostētus solibus. Amineum minusculum & geminum eugenium heluinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior amineum maius aut murgētium apicium lucanum serito. Cæteræ uites misellæ maxime in quæ uis agrum conueniunt. In loca recte conduntur. Quas suspendas duracinas amineas maiores: uel ad fabrum ferrarium pro passis hæc recte seruantur. Nec sunt uetustiora de illa re latinæ linguæ præcepta tam prope ab origine rerum sumus. Amineam proxime dictam, Varro scantianā uocat. In nostra ætate pauca exempla consumatæ huius artis fuere. Verum eo minus omittēda: ut noscantur etiam præmia: quæ in omni re maxime spectantur. Summā ergo adeptus est gloriam Acilius Steneleus e plebe libertina. lx. iugerum non amplius uineis excultis in nomentano agro: atq; æque. cccc. nummis uenundatis. Magna fama & Vetulano Egilao perinde libertino fuit in campaniæ rure linternino: maiorq; etiam fauore hominum quoniā ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima eiusdē Stenelei opera Rhemmium Palæmonem alias grāmatica arte celebrem in hisce. xx. annis mercatum. dc. nūmum in eodē nometano decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autē usq; quaq; nobilitas mercis per oīa suburbana: ibi tamen maxima: quoniā & neglecta per indiligētiā prædia Perhauriat. Ac ne in pessimis quidē elegātioris soli hæc aggressus excolere: nō uirtute animi: sed uanitate. Quæ primo notata miro in illo fuit. Pastinatas enim de integro uineas cura Steneleum agricolā imitatus ad uix credibile miraculū perduxit. Intra octauum annū. cccc. nummum empori addita pendente uindemia. Cucurritq; nō nemo ad spectādas uuag; in iis uineis strues: litteris eius altioribus contra id pigra in ciuitate sibi patrocinate. Nouissime Amneo Seneca principatu traditionis ac potētia: quæ postremo minima fuit super ipsum. Minime utique mirari Amneū tanto prædii eius amore captū. ut nō puderet inuiso alias & ostento futuro tradere palmā eā emptis quadruplicato uineis illis intra decimū fere curæ annū: digna opera quæ in cecubis sentinisq; perficeret: quādo & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera: hoc est amphoras centenas quadragenas multi dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatē arbitraret. Idē Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit. Efficacibus exēplis nō maria plus temerata cōferre mercatori: non in rubrum littus indicumue merces petitas: q̄ sedulum ruris larem. Vīno antiquissima claritas maroneo in thraciæ maritima parte genito: ut auctor est Homerus. Neq; enim fabulosa aut de origine uarie prodita cōsectamur. Præterq; Aristeum primū oīum in eadem gente uel miscuisse uino suauitate præcipua utriusq; naturæ sponte puenientis. Maroneū uicies tātum addito aquæ miscendum Homerus pdidit. Durat etiam uis in eadē terra generi uigorq; indomitus. Quippe cū Mutianus ter consul ex iis qui nuperrime prodideret: sextarios singulos octonis aquæ misceri cōperit præfens in eo tractu. Esse autē colore nigrum: odorem: uetustate pinguescere. Et pramnio qd̄ Homerus celebrauit: etiā nunc honos durat. Nascitur smyrnæ regione iuxta delubrū matris deum. In reliquis generi claritas non fuit alicui. Anno fuit omniū generum bonitas. L. Opino consule: cū. C. Gracchus Tri. ple. seditionibus agitatis interemptus: ea cæli tēperies fulsit: quā cocturā uocant solis opere: natali urbis. dc. xxxiii. Durantq; adhuc uina ducētis fere annis iam in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura uinis in uetustate est: ne potari per se queūt sine prouintia aqua: usq; in amaritudinē carie indomita. Sed cæteris uinis cōmēdandis minima aliqua mixtura medicamentis sunt: quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras. centeni nūmi statuantur. Ex iis tamen usura multiplicata semissibus: quæ ciuilibus ac modica est. In. C. Casaris Germanici filii principatu annis centum sexaginta singulas uncias uini constituisse nobili exemplo docuimus referentes uitam Pomponii Secundi uatis: cœnamq; quā principi illi dedit. Tantum pecuniarum derinent uini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit. Ad uicesimum annum maiusue ab eo dispendium: non perficiēte precio. Rara quippe adhuc fuere: nec nisi in portatis singulis testis milia nummum. Viennenles soli picata sua quorum genera plura diximus: pluris permutasse: sed inter sese amore patrio creduntur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

De natura uini.

Ino natura est exhausto accendendi calore uiscera intus. Foris infuso refrigerādi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco quod Androcides sapientia clarus ad alexādrum magnum scripsit: intemperantiam eius cohibens. Vinum potaturus rex mōmento te bibere sanguinem terræ. Sicuti uenenum est homini cicuta: sic & uinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset: profecto amicos in temulentia nō interemisset. Prorsus ut iure dici possit: neq; uiribus corporis utilius aliud: neq; aliud uoluptatibus perniciosius si modus ablit.

Vina generosa.

Enera autem uini alia aliis gratiora esse quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius potu esse altero? aliud alterum germanitate præcedere? siue testa siue fortuito euctu? Quā obrem de principatu se quisq; iudicem statuatur. Liuiā Augusta. lxxxii. annos uitæ punico retulit acceptos non aquoso. Gignitur in sinu adriatici maris: non procul a timauo fonte: faxeo colle: maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim quod græci celebrantes miris lenudibus pictanum appellauerunt ex adriatico sinu. Diuus Augustus sentinum prætulit cunctis: & fere secuti principes propter confessa experimenta non temere cruditatibus noxiis. Ab eo salua nascitur supra forū Apii. Antea cecubo erat generositas celeberrima in plaustribus populetis: sinu amiclano quod iam intercedit & incuria coloni lociq; angustia. Magis tamen fossas Neoronis: quā a baiano lacu ostiam usq; nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas falerno agro erat. Et

ex eo maxime faustiano: cura culturaque id collegerat. Exoleuit hoc quoque nimietate copiae potius quam bonitati studetium. Falernus ager a potestate campano leua petentibus urbanam coloniam syllanā nuper capuam contributam incipit. Faustianus autem circiter quattuor miliaria a uico prope cedias qui uicus a sinuessa sex milibus abest. Nec ulli in uino maior auctoritas solo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera. Austerum: dulce: tenue. Quidam ita distinguunt. Summis collibus gauranum gigni: mediis faustianum: imis falernum. Non omittendum autem nulli eorum quae celebrantur iocundum saporē uuae esse. Ad tertiam palmam uariae uenere. Albanae urbi uicinae praedolces: ac rarae in austero. Itē surretina in uineis tantum nascentia conualescentibus maxime probata: propter renuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos ut nobilitatem surrentino daret: alioquin esse generosum acetum. C. Caesar qui successit illi nobilē uappam. Certat massica aequae ex more gaurano puteolos baiasque prospectat. Nam falerno contermina statana ad principatus uenere non dubie: palamque fecere. Sua quibusque terris tempora esse secundum quod rerum prouentus occasusque iuncti. Iis praeponi solebat calena: et quae in uineis arbutisque nascuntur fundana. Ex alia uicina urbis uulturna priuernatiaeque. Nam quod signa nascitur austeritate nimia continendae utile aluo inter medicamenta numeratur. Quartum curriculum publicis epulis optinere a Diuo Iulio (is enim primus auctoritate iis tribuit: ut epistolis eius apparet) mamertina circa messanam in sicilia genita. Ex iis potu lana ab auctore dicta in loco proxima italicae laudatur praecipuae. Est et in eadem sicilia et tauromenitis honos lagenis pro mamertino plerumque subditis. Ex reliquis autem a superno mari pretutia: atque a neone nascentia: et quae a palma una forte enata palmefia appellantur. In mediterraneo uero cesenatiana mecenariana. In ueronensi item retica falernis tantum posthabita a Virgilio. Mox optima ab intimo sinu maris adriana. Ab infero autem latinensia: grauicana: stoniensia. Etruriae palmam luna habet. Liguria genua. Inter pyreneum alpesque massilia: gemino sapore: quando et cōdiendis aliis pinguius gignit: quos uocant succosum. Ceretano inter a gallias consistit auctoritas. De reliquis in narbonensi genitis asseuerare non est: quoniam officina eius rei infecere tingentes fumo: utinamque non et haerbas ac medicamentis noxiis. Quippe etiam oleo mercatur: quo saporē colorēque adulterat. Verum et longinquiora italicae ab ausonio mari non carēt gloria tarantina: et feruiciana: et cosentinae genita: et tempe ac babiae lucanaeque antecedentibus thurinīs. Omnium uero eorum maxime illustrata mesale potu: et salute lagaria non procul grumento nascentia. Capania nuper excitauit nouis nominibus auctoritatem: siue cura siue casu: ad quartum neapoli lapidem trebellicis iuxta capuam caulinis: et in suo agro trebulanis: alioquin semper iter plebeia et trifollinis gloriata. Nam pompeianis summum decem annorum incrementum est nihil senectae conferente. Dolo etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis (nisi fallor) manifestum est patriam terraque referre non uiam. Et supuacuum generis cōsecrationem in numere cum eadem uiris aliud aliis locis pullulet. Hispaniarum laetana copia nobilitatur. Elegantia uero tarraconensia: atque lauronesia: et balearica ex insulis conferuntur italicae primis. Nec ignoro multa praetermissa plerisque existimatos: quādo suum cuique placet: et quocumque eatur: fabula eadem reperitur. Diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum et libertis censuram uini in epulas eius facientem dixisse hospiti de indigena uino: nouum quidem sibi gustū esse eum atque non ex nobilibus: sed Caesarem non aliud potaturum. Nec negauerim et alia digna esse fama. Sed de quibus consensus aui iudicauerunt haec sunt.

CA. VII.
Vine transmarina. Vne simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post homerica illa de quibus supradictum maximum fere thasium chiūmque. Ex chio quod aruissium uocant. Iis addidit lesbium Erasistrati ubi optimi medici auctoritas circiter. ccccl. anno urbis romae. Nunc gratia ante omnia est clazomenio: postquam parcius mari cōdiunt. Lesbium sponte naturae suae mare sapit. Nec emolio per se gratia ut uino: sed cuius dulci admixto reliquorum duricia suauitatem accipiat simul et aetatem: quoniam uetustiora protinus uidentur. Ab iis dignatio est sycionio: cyprio: telmesico: tripolitico: berritio: tyrio: sebēnitico. In aegypto hoc nascitur tribus generibus uuae: ibi nobilis thasio et alopece. Post haec auctoritas hippodamantio: mystico: cantharita: protopon: gnidio: caduce: caumenita: petrita: myconio. Nam melogiten capitis dolores facere compertum est: Nec ephesium salubre esse quoniam mari et defruto condia tur. Apamenum mulso praecipue conuenire dicitur: sicut pratuitum in italia. Est enim et haec proprietas generum: ut dulcia utique inter se non congruant. Exoleuit et protagion: quod italicis proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus medicus in uolumine quo suauitatem Ptolomaeo regi quae uina biberet italicis etiam tum ignotis: laudauit in ponto nascentem: mox oroeticum: oenathae: leucaniū: ambraciotē: et quod cunctis praetulit praeparitum. Sed minoris famae esse dixit: quoniam sex annos non placeret.

De uino quod uocatur bion: genera. vii. CA. VIII.
Actenus bonitas uini nationibus debetur. Apud graecos iure clarissimum nomen accepit quod huius appellauerunt Bixion ad plurimos ualitudinum usus excogitatum: ut docebimus in parte medicinae. Fit autem hoc modo. Uuae paulum ante maturitatem decerpuntur siccantur acri sole ter die uersatae per triduum: quarto exprimuntur: dein cadis sole inueterantur. Cui marinā aquā largiorē miscet: a serui furto origine orta sic mensura explentis. Idque translato in album musto leucochin appellat. In aliis autem generibus simili modo factum tethalassomenon uocant. Thalassiten autem uasis musti deiectionis in mare. Quo genere praecox fit et uetustius. Nec non apud nos quoque cōu uinum ex italico faciendi rationem Cato demonstrauit. Supra cetera in sole quadriennio maturandum praecipiens Rhodiū coo simile est. Phorineum falsius coo. Omnia transmarina septem in sex annis ad uetustatem mediā peruenire existimantur.

QVARTVSDECIMVS

De dulcium generibus. xiiii.

CA. IX.

Inum omne dulce minus odoratū: quo tenuius eo odoratius. Colores uinis quattuor. Albus: fuluus: sanguineus: niger. Psythium & melāpsythium passi genera sunt suū saporē non uini re-
ferentia. Cissibiles uero mulli in galatia nascens & balincium in sicilia. Nam syreum quod alii
hepsema: nostri sapam appellant ingenii nō naturæ opus est: musto usq; ad terciā partē mensuræ deco-
cto. Quod ubi factum ad dimidiam est: defrutum uocamus. Oia in adulterium mellis excogitata. Sed
priora uua terræ constant. Passum a cretico cilicium probatur & africanum: & in italia puintiisq; finiti-
mis. Fieri certum est ex uua quam græci sticam uocāt: nos apianā. Itē scirpulam: diutius in uite sole uuis
adustis aut feruente oleo. Quidā e quacūq; dulci dum præcocta alba faciunt siccantes solæ: donec paulo
amplius dimidium pondus supersit. Tusasq; leniter uuas exprimunt. Deinde quātum expressere adici-
unt uinaceis aquæ puteanæ: ut & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis aci-
nos eximunt: ac sine sarmentis madefactos uino excellenti donec intumescant: exprimūt. Et hoc genus
ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita secundarium faciunt. Medium inter dulcia uinum est
quod græci aigleuces uocāt: hoc est semper mustum. Id euenit cura: quoniam feruere perhibetur. Sic, n.
appellant mulsi in uina transitum. Ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados: donec bruma trāseat:
& consuetudo fiat algendi. Est etiā aliud genus eius per se: quod uocat dulce narbonensis prouin-
tia: & in ea maxime uocontia. Asseruatur eius gratia uua diutius in uite pediculo in torto. Ab aliis ipse
palmes inciditur in medullam. Ab aliis uua torretur in regulis: omnia ex heluennaca uite. Iis adiciunt
aliqui quod uocant diachyton: uuis in sole siccitatis loco cluso per dies septem in cratibus totidem pe-
dibus a terra alte: noctibus a rore defensis: octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisq;. Dulci e
genere est & melitites. Distat a mulso quo fit e musto: cum quinq; congiis austeri musti congiis mellis
& salis cyathis sufferuefactis austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & pronicum: ita
appellatur a quibusdam mustum sponte defluens anteq; calcetur uua. Hoc protinus diffusum lagenis
suis deferuere passi. Postea in sole. xl. diebus torrent æstatis secutæ ipso canis ortu.

De deuteris & secundariis uini genera tria.

CA. X.

On possunt iure dici uina: quæ græci deuterias appellant: Cato & nos lorā: maceratis aqua ui-
naceis. Sed tamē inter uina operaria numerātur. Tria eorū genera. Decima parte aquæ addita
q̄ musti expressa sit: & ita nocte & die madefactis uinaceis: rursusq; plo subiectis. Alterq; qd hoc
modo græci factitauerunt: tertia parte eius qd exp̄ssum sit addita aquæ: expressoq; decocto ad tertias par-
tes. Tertium est facibus uini expressum: qd facatum Cato appellat. Nulli ex iis plus q̄ anno usus.

Quæ nuper in italia generosa uina esse cœperunt.

CA. XI.

Erum inter hæc subit mētem cum sint genera nobilia quæ propriæ uini intelligi possit. lxxx.
fere in toto orbe duas partes ex hoc numero italiæ esse. Longe præterea ante cunctas terras: &
hinc deinde altius cura serpit non a primordio hanc gratiam fuisse.

De uini obseruatione Romulo rege posita.

CA. XII.

Victoriatem post sexcentimum forte urbis annum cœpisse. Romulum lacte non uino libas-
se indicio sunt sacra ab eo instituta. quæ hodie custodiūt morem. Numæ regis posthumia lex
est. Vino rogi ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadē
lege ex imputata uite libari uina diis nefas statuit: ratione excogitata ut putare cogerētur alias aratores
& pigri circa arbusculi pericula. M. Varro auctor est Mezentium etruriæ regem auxilium rutulis contra
latinos tulisse uini mercede: quod tum in latino agro fuisset.

Qui uini usus antiquis: & de uinis antiquorū.

CA. XIII.

On licebat id scæminis romæ bibere. Inuenimus inter exempla Egnati Meteutini uxore q̄ ui-
num bibisset e dolio interfectam fuisse a marito: eumq; cædis a Romulo absolutum. Fabius pi-
ctor in annilibus suis scripsit. Matronā q̄ loculos in quibus erant clauēs uinariæ cellæ resigna-
uisset a suis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos scæminis osculum dare: ut scirēt an temetū ole-
rent. Hoc tum nomen uino erat: unde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronunciauit mu-
lierem uideri plus uini bibisse: q̄ ualitudinis causa uiro insciente: ac dote multauit. Diuq; eius rei magna
parsimonia fuit. L. Papyrius imperator aduersus sannites dimicaturus uotum fecit si uicisset Ioui pocil-
lum uini. Deniq; inter dona sextarios lactis datos inuenimus nusq; uini. Idem Cato cum in hispaniā na-
uigaret: unde cum triumpho rediit. Non aliud inquit uinum bibi q̄ remiges: in tantum dissimilis istis
qui etiam conuiuuiis alia q̄ sibi metipsis ministrant aut procedente mensa subiiciunt. Laudatissima apud
priscos uina erant miro odore condita: ut apparet in Plauti fabula: quæ perfa inscribitur: q̄q; in ea & cala-
mum addi iubet. Ideo quidam aromaticis delectatos maxime credunt. Sed Fabius.

Dofemnus his uersibus decreuit.

Mittebantur uinum pulchrum murrinam.

E in acbaristione

Panem & polentam uinum murrinam.

Scæuolam quoq; & Lælium & Atteum Capitonem in eadem snia fuisse uideo: quoniā in pseudulo sit.

Quod si opus est ut dulce promant idem & quid habeant roga.

Murrinam: passum: defrutum: mella.

Quibus apparet non inter uina modo murrinam: sed inter dulcia quoq; nominatum.

De apothecis & de uino opimiano.

CA. XIII.

n iiii

Pothecas fuisse & diffundi solita uina: anno. dc. xxxiii. urbis apparet indubitato opimiani uini argumento: iam intelligente suum bonum italia. Nōdum tamē ista genera in claritate erant. Itaq; omnia tunc genita unum habēt consulis nomen. Sic quoq; diu trāsmarina fuerunt in auctoritate ad attauos usq; n̄fos etiā falerno iā repto: sicut apparet ex illo comico uersu Anaxipolis thasii. Quinq; thasii uini inde depromam falerni bina.

P. Licinius crassus & L. Cæsar cēsores anno urbis conditæ. dc. lxxv. edixerunt ne quis uinū græcum amineumq; octonis æris singula quadrātia uenderet. Hæc. n. edicti uerba sunt. Tāta uero uino græco gratia erat: ut singulæ potiones in uno cōuictu darētur. Quibus uinis auctoritas fuerit sua in mensa.

M. Varro his uerbis tradit. L. Lucullus puer apud patrem nunq̄ lautū cōuiuium uidit in quo plus semel græcum uinum daref. Ipse cum rediit ex asia milia cadog; cōgiorum diuisit amplius cētum. C. Censius quem prætorem uidimus chium uinum in domum suam illatum dicebat tum primum: cum sibi car diaco medicus dedisset. Hortiēsius super. x. cados hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsar in uino: & quādo primū genera uini factitii. CA. XV.

Vid ni & Cæsar dictator triumphī sui cœna uini falerni amphoras centum: chii cados cētum in conuiuiū distribuit. Idem hispaniensi triūpho chium & falernum dedit. Epulo uero in tertio cōsulatu suo falernū: chiū: lesbiū: mamertinum: quo primū tpe quattuor genera uini appo sita constat. Postea ergo alia oīa in nobilitatē uenerunt circiter septingentesimum urbis annum.

De uinis factitiis.

CA. XVI.

Tag; non minora innumerabilia pene genera factitii reperta multis ante sæculis: quæ nunc dicemus omnia ad medicinæ usum pertinentia. Omphacium quomodo fieret propter unguenta diximus priore libro. Fit e labrusca: hæc est uite siluestri quod uocatur oenāthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati post. xxx. dies mutātur. Præter hoc radix labruscæ & acini corria perficiunt. Si paulo postq̄ defloruere: singulare remedium habent ad refrigerandum in morbis corporum arbores gelidissima (ut ferūt) natura. Pars eorum æstu moritur: priusq̄ reliqui qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunq̄ maturæscunt. Et si prius q̄ tota uua maturescat: incocta detur cibo gallinaceo generi fistidium gignit uas appetendi. Fictitiorum primum fit ex ipso uino: quod uocat adynamon hoc modo. Alibi musti sextarii. xx. aquæ dimidium feruet donec excoquatur aquæ mēsurā. Alii marinum sextarios. x. tantūdem pluuiæ in solæ. xl. diebus torrent. Dant ægris quibus uini noxam timent. Proximum fit e milii semine maturo cum ipsa stipula libram & quadrantē in congios duos musti macerant. Et post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore hærbā dictum est uti quæq; fierēt. Fit & e pomis quæ dicemus interpretationibus non nisi necessariis additis. Proximumq; ei e palmis: quo parthi & indi utuntur: & oriens torus. Maturarum quas uocant & chydæas modio in aquæ congis tribus macerato expressoq; sic fit & sycites e fico: quem alii palmiprunū: alii trocin uocāt. Aut si dulce esse non libeat: pro aqua tantūdem uinaceog; adiiciunt. Ex cypria fico & acetum fit precellēs: atq; alexādrino quoq; melius. Vinū fit & ex siliqua syriaca: & e pyris: malorumq; oībus generibus. Sed e punicis quod rhoiton uocant. Et e cornis: mēspilis: sorbis: moris siccis: nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur. Superiora per se mitia. Myrticē Cato quēadmodū fecerit hoc paulo post indicabimus. Græci uero & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis tufis libra in tribus musti congis deferuere faciūt donec duo supersint. Quod ita siluestris myrti baccis factum est myrtidanum uocant. Hoc manus tingunt. Ex iis quæ in hortis gignuntur fit uinum e radice asparago: tunila: origano: apii semine: ambrotono: mentastro: ruta: nepeta: serpillio: marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti: & sapæ sextarium: & aquæ marinæ heminam. E nabis fit. xi. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item e scylla radice. Inter flores & rosæ foliis tufis: in lintheolog; in mustum collatis cum pondusculo ut sidat. xl. pondere denariorum in sextarios uicenos musti: nec ante tres menses uase aperto. Item e nardo gallico: & aliud e syluestri. Aromatiten quoq; inuenio factitatum non tantum unguentorum compositione. primo ex myrrha (ut diximus) mox e nardo celtico: calamo: bitumine: offis in mustum: aut dulce uinum defectis. Alii de calamo: iunco: costo: nardo: syriaco: amomo: calia: cynamomo: croco palma: assaro: similiter & offa. Apud alios nardi: & malobathri se libris in musti congios duos additis. Qualia nunc quoq; fiunt pipere & melle addito: quæ alii condita alii piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex hærbā: quā alii Hlenion: alii medicā: alii symphyton: alii idē & horestion: alii nectaream uocāt: radice ponderis. xl. denariog; in sextarios sex musti addita. Similiter in lintheo. Ex cæteris hærbis collatis fit absinthites in. xl. sextariis musti absinthii pontici libra decocta ad tertias partes: uel scopis absinthii in uinū additis. Similiter hyssopites e cilicio hyssopo uncis tribus in duos congios musti coniectis aut tufis in uinum. Fiūt utraq; & alio modo circa radices uitium sato. Sic & helleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira uitium natura saporem alienū in se trahēdi: qualē & redolent salicū: parauinog; in palustribus uindemiæ. Sic & hellebog; seris in thaso: aut cucumis siluester: aut scamōea: quod uinum ectromatium uocant: quoniā abortus facit. Fit & ex hærbis: quarum natura suo loco dicitur. Estechade & radice gētianæ: & trogoriano: & dictamo: assaro: dauco: elelisphago: panate: acoro: Conyza: thymo: mandragora iunco. Vocarunt & sycinum. & ithacomelin: & lectispagiten: quorum ram oblitterata ratio est. Ex fruticum uero generi cædri utriusq; cupressi: laurus: iuniperi: pini: pyri: terebinthi: callini: lentisci. Baccas aut lignum recens in musto decoquunt. Itē chameleæ & chamepithios & chamedryos lignum. Eodem modo & ex flore in congiū musti decem denariorum pondere addito.

QVARTVSDECIMVS

De hydromelle & oximelle.

CA. XVII.

It uinū ex aqua ac melle tantū. Quinquēnio ad hoc seruari cælestem iubent aliqui prudentiores. Alii statim ad tertias partes decoquunt: & tertiā mellis ueteris adiciunt. Deinde. xl. diebus canis ortu in sole habent. Alii diffusa ita decimo die obturant. Hoc uocatur hydromel: & uetustate saporem uini assequit: nusq̃ laudatius q̃ in phrygia. Quin & acetū melle temperabat: adeo nihil intemptatum in uita fuit. Oxymel hoc uocarunt: mellis decem libris: aceti ueteris heminis quinq̃: salis marini libra: aquæ pluuiæ sextariis quinq̃ sufferuefactis decies: mox elutriatis: atq̃ ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo auctore dānata. Et hercule coactus eorum usus uideri potest: nisi siquis naturæ opus credit aromatitem: & ex unguentis uina composita: aut ut biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex iis anno durare: præterq̃ quæ uetustate ipsa fieri diximus. Et pluraue tricenis quidem diebus non erit dubium.

Prodigiola genera uini.

CA. XVIII.

Vnt & in uino prodigia. Dicit in archadia fieri quod fecunditatem foeminis iportet: uiris rabiem. At in achaia maxime circa caryniā abigi partum uino: atq̃ etiā si uuam edant grauidæ: cū differētia in gustatu nō sit. Troezenū uinū q̃ bibūt negant generare. Thasos duo genera uini diuersa facere p̃dit. Vnū quo somnus cōciliet: alterq̃ uero quo fuget. Apud eosdē uitis theriace uocatur cuius: & uinū & uua contra serpentū ictus medetur. Lebasneos thuris odore: ex qua diis proliant. E diuerso aspendios dānata a feris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uuam ægyptus uocat apud se prædulcē quæ soluit aluum. Est cōtra in lycia quæ solutū firmat. Aegyptus & echolinā habet abortiuos facientē. Vina i apothecis canis ortu mutant quædā posteaq̃: restitunt sibi. Sic & maris nauigio: cuius iactatus iis quæ durauerint tantū uetustatis adicere sentit: quantum habuerint.

Quibus uinis ad sacra uti fas nō sit: & qbus generibus musta cōdiant.

CA. XIX.

Quoniam religione uita cōstat: p̃libare diis nefastū habetur uino præter imputatæ uitis: fulmine tactæ: quāq̃ iuxta hoīs mors laqueo pepēderit: aut uulneratis pedibus calcata: & quod circuncisis uinaceis p̃fluxerit: aut superne deciduo imundiore lapsu aliquo polluta. Item græca quoniam aquam habeat. Vitis ipsa quoq̃ manditur decoctis caulibus summis: q̃ & cōdiunt in aceto ac muria. Veg̃ & de apparatu uini dixisse cōueniat: cū græci priuatim ea præcepta tradiderint: artemq̃ fecerint: sicut Euphroni & Aristomachus & Coniades & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem: nec non aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla aut marmore: aut sale: aut mari lenitatem excitat. Italiæ in parte aliqua rabulana pice ac refina. Condire musta uulgare est ei prouintisq̃ finitimis. Anni prioris uina nō nusq̃ facie acetoue condiunt. Nec non & ex ipso musto fiunt medicamina. Decoquitur ut dulcescat portione uirium. Nec durare ultra annum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapa musta: infusisq̃ iis ferociā frangunt. Et in hoc tamen genere & in omni alio subministrat uasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio p̃ximo dicitur uolumine.

De picis generibus: & resinis: & mustis condiēdis: & de aceto & facie.

CA. XX.

Rborum succo manantiū picem resināq̃ alia ortæ in oriētæ: aliæ in europa ferunt. Quæ iter est asia utrinq̃ quasdam habet. In orientæ optimā tenuissimāq̃ terebinthi fundunt. Deinde lentisqi: quā & masticem uocant. Postea cupressi accerrimā sapore. Liquidā omnes & tantū resinam. Crassiorem uero & ad pisces faciēdas cedrus. Arabica resina alba est acri odore difficilis coquenti. Iudaica callosior: & terebinthi quoq̃ odoratior. Syriaca attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit oēs. Est aut melleo colore carnosā. Colophoniam præter cæteras fuluā: si teratur alba fit. Grauior odore. Et ob id non utuntur ea unguentarii. In asia quæ sit e picea admodū candida: spargos uocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam creta figularum hoc fieri arbitrantur. Pudetq̃ confiteri: prius maximum iam honorem eius esse in euellendis a uiroq̃ corporibus pilis. Ratio aut condiēdi musta in mo feruore qui nouem diebus cum plurimū pagis aspersu picis: ut odor uino cōtingat: & saporis quædā acumina. Vehemētius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ: excitariq̃ lenitatē. E diuerso crapulā cōpesci: & feritatē nimiam: frangiq̃ uirus. Aut ubi pigra lenitas torpeat: uirus addi. Liguriæ maxime circū padanisq̃ mustis utilitas discernit hoc modo pugnacibus mustis crapulæ plus indit: lenibus parcius. Sunt qui & ex nitro quoq̃ condiri uelint. Nec non alia quæ multiplici natura. Vitiūq̃ musto quibusdā in locis iteq̃ sponte feruere: qua calamitate cū deferbuit deperit sapor: uappæq̃ accipit nomen. Probrosus etiam hoīum cū degenerauit aīus. Acetis enim nequiciæ inest uirtus magnos ad usus: & sine quis uitamitior degi non possit. Cætero uinorum medicaminis tanta cura est: ut cinere apud quosdā ceu gypso alibi qbus diximus modis instaurent. Sed cinerem & uitis sarmentis aut quercu præferunt. Quin & marinā aquā eiusdē rei gratia ex alto peti iubent: seruariq̃ ab equinoctio uerno: aut certe nocte solstitio & aquilone flante hauriri: uel circa uindemiam si hauriat decoqui. Pix in italia ad uasa uino condendo maxime probatur brutia. Fit e picea resina. In hispania autē e picastris minime laudata. Est enim resina harum amara & arida & graui odore. Differentiā rationem faciendi p̃ximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia præter supradicta acor: aut sumidū uirus: aut picis adustio. Experimentum uero si fragmenta subluceant: ac sub dente lentescat acore iucūdo. Asia picem idicā maxime pbat: græcia p̃ericam. Virgilius naritiā. Diligentiores admiscunt nigrā masticem: quæ in ponto bituminis similis gignit: & irys radicem oleumq̃. Nā cæra accipientibus uasis cōpertū est uina accescere. Sed trāsferre in ea uasa in qbus acetū fuerit utilius: q̃ in ea in qbus dulce: aut mulsū. Cato iubet uina concinnari:

hoc. n. utitur uerbo: cineris lexiui cum defructo coeli parte quadringentesima pulegii uel salis sex libra. Interim & tuso marmore. Facit & sulphuris metione. Resina uero in nouissimis. Sup oia addi matu-
rescete ia uino iubet mustu: qd ille tortiu appellat. Nos intelligimus nouissime expressum. Et adici mu-
stis tingedi gratia coloris: ut pigmetu aliquod uini. Atq; ita piguius fieri. Tot ueneficiis placere cogitur.
Et miramur noxia ee in uitiu inclinantes. Expimetu est lamina plumbea mutatus in eo colos. Propri-
um aut inter reliquos liquores uino mucescere: aut in acetu uerti. Extatq; medicina uolumina. Et fax
uini siccata recipit ignes: ac sine alimeto p se flagrat. Cinis eius nitri natura habet: eadēq; het uires. Hoc
amplius quo pinguius sentit. De cellis uinariis. CA. XXI.

m Agna & collecto ia uino differetia in cella. Circa alpes ligneis uasis codunt: circulisq; cingut: at-
q; etiā hyeme gelida ignibus rigore arcent. Mix dictu. Sed aliquado uisum: ruptis uasis stete-
re glaciata moles pdigii mo: quonia uini natura nō gelascit: alias ad frigus stupēs tantu. Mitio-
res plagae doliis codunt: infodiutq; terrae tota aut ad portione situs. Itē calu prabet. Alii uero ipositis te-
ctis arcet. Traduntq; adhac praecepta. Latus cellae uinariae aut certe fenestras obuerti in aqlone oportet
re: uel usq; in exortu aequinoctiale. Sterquillina & arbore radices. pcul abesse: omniaq; odoris euitadi:
facillimo in uina trāfitu. Ficos utiq; & caprificos. Doliis etiā interualla dari: ne inter sese uitia serpat cōta-
gione uini semp ocissima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus utilia. Picari oportere pro-
tinus a canis ortu: postea pfundi marina aqua aut salsa: ac leui cinere farmeti ea aspergi: uel argilla aspe-
ra myrrha suffiri: ipsaq; saepius cellas. Imbecilla uina demissis in terrā doliis seruāda. Valida expositis.
Nunq; iplenda. Et quo supsit: passo aut de fruto perungendū: admixto croco: pice ueteri cū sapa. Sic co-
opercula doliog; medicanda addita mastice ac pice. Bruma aperiri uerant: nisi sereno die. Verant austro
fiante: lunaue plena. Flos uini candidus pbatur: rubens triste signū est: si nō ius uini colos sit. Itē uasis in-
calescentibus: opculisue sudantibus. Quod celeriter florere coeperit: odorēq; trahere: nō fore diutiuū.
Ipsa quoq; defruta ac sapa cum sit calu sine luna: hoc est in syderis eius coitu neq; alio die coqui iubet.
Præterea plūbeis uasis nō æreis: nucibus iuglādibus additis. Eas. n. sumū excipe. Cāpania nobilissima
exposita sub diuo in cadiis uerberari sole luna hymbre ac uentis aptissimū uidetur.

De uitanda ebrietate.

CA. XXII.

a C si quis diligentius reputet: in nulla parte operosior uita est: ceu nō saluberrimū ad potum
aquae liquorē natura dederit: quo cetera oia animātia utunt. At nos uinū bibere & iumenta
cogimus: tantoq; opere: tanto labore & impēdio cōstat: qd hois mentem mutet: ac furorem
gignat: milibus sceleg; huic deditis tāta dulcedine: ut magna pars nō aliud uitae prēmii intelligat. Qui
imo ut plus capiamus: succo frangunt uires. Et alia irritamēta excogitant. Ac bibēdi cā etiā uenena cōfi-
ciunt. Aliis cicuta præsumentibus: ut bibere mors cogat. Aliis pumicis farinam: & quae referendo putet
docere. Cautissimos ex iis balineis quoq; coq uidemus: exanimēsq; efferri. Iā uero alios lectū expectare
non posse: imo uero nec tunicā. Nudosq; ibi ptinus & anhelos ingētia uasa corrūpere: uelut ad ostenta-
tionem uirium: ac plene infundere ut statim euomant: rursusq; hauriāt. Idq; itēq; tertioq; tanq ad per-
denda uina geniti: & tanq effundi illa nō possint: nisi per humanū corpus. Ad hac pertinent peregrinae
exercitationes: & uolutatio in ceno: ac pectorosa ceruicis repādā ostēratio. Per omnia hac pradicant
firis quæri. Iam uero quæ uasa adulteriis celata: tanq per se pag; doceat libidines temulentia. Ita uina ex
libidine hauriunt: atq; etiā prēmio inuitat ebrietas. Et si diis placet: emis alius ut uel quantum biberit
tantū edat: & precium uiolentiae lege accipit. Alius quātum alea quæserit: tantū bibit. Tūc auidi matro-
nam oculi licent. Tunc graui produnt marito. Tunc animi secreta proferunt. Alii testamenta sua nun-
cupant. Alii mortifera loquunt: redituraq; per iugulū uoces nō cōtinēt: q multis ita iterēptis. Vulgoq;
ueritas iam attributa uino est. Interea ut optime cadat: solē orientem non uident: ac minus diu uiuunt
Hinc pallor: & gēnae pendulae: oculosq; ulcera tremulae manus: effundentes plena uasa: & quæ sit pœna.
præsens: furiales somni: & inquiet nocturna. Præmiumq; summum ebrietatis libido portentosa ac iu-
cūdum nefas. Postera die ex ore halitus fetidi: ac fere reg; oium obliuiū: morsq; memoria. Rapere se ita
uitā pradicant: cū priorē diē quottidie perdant: illi uero & uenientē. Tiberio Claudio principe ante hos
xl annos institutum ut ieiuni biberēt: potusq; uini antecederēt cibos: externis & hoc artibus: ac medico-
rū placitis nouitate aliqua sese cōmendantiū. Gloriā hac uirtute parthi quærun. Famam apud græcos
Alcibiades meruit. Apud nos cognomen etiā nouellus Tricogius Mediolanēsis ad procōsulatum usq;
e prætura honoribus gestis tribus cōgiis (unde & cognomen illi fuit) epotis uno ipetu: spectāte miracu-
li gratia Tiberio principe in senecta iam se uero: atq; etiā alias sauo. Sed ipsa iuuenta ad meq; prior fue-
rat. Eadēq; cōmedatione credidere. L. Pisonē urbis Romae curatorē ab eo delectum: q; biduo duabusq;
noctibus p potationē cōtinuasset apud ipsum iam principē. Nec alio magis Drusus Caesar regenerasse
patrem Tiberium ferebatur. Tricogii rara gloria: quādo: & hac ars suis legibus constat: nō labasse ser-
mone: nec leuatū uomitione: nō altera corporis parte. Dū biberet matutinas obisse uigilias: plurimū ha-
buisse uno potu. Plurimū præterea aliis minorum addidisse: optima fide: non respirasse in hauriendo:
neq; expuisse: nihilq; ad elidendum in pauimentis suum ex uino reliquisse: diligenti scito legum contra
bibēdi fallacias. Tergilla Ciceronē. M. F. binos cōgios simul haurire solitū ipsi obiicit. M. q. Agrippa a
marcido ac temulento syphum ipactū. Etenim hac sunt ebrietatis opera. Sed nimis hanc gloriam au-
ferre Cicero uoluit interfectori patris sui. M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehenderat hanc
palmā: edito etiā uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus approbavit plane (ut equidem

QVINTVSDECIMVS

arbitror) quāta per tumultuā mala terrarū orbi intulisset: exiguo tēpore ante praeliū actiacū illud uo-
lumen euomuit. Quo facile intelligatur ebrius iam sanguine ciuiū: & tanto magis eū finēs. Nāq; & hāc
necessitas uitū comitatur: ut bibendi cōsuetudo augeat auuiditatē. Scitūq; est scytharū legati q̄ro plus bi-
berint: tanto magis sitire parthos. Est & occidentis populis sua ebrietas: fruge madida. Pluribusq; mo-
dis per gallias hispaniasq; nobis aliis: sed ratione eadē. Hispanii iam & uetustatem ferrea genera do-
cuerunt. Aegyptus quoq; e fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaq; in parte mundi cessat ebrietas.
Meros quippe hauriunt tales succos: nec diluendo ut uina mitigant. At hercule illic tellus fruges pare-
re uidebatur. Heu mira uitioꝝ solertia inuētum est quemadmodum aqua quoq; inebriaret. Duo sunt
liquores corporibus humanis gratissimi: intus uini: foris olei: arborū e genere ambo praeipui. Sed olei
necessarius. Nec segniter uita in eo elaborauit. Quanto tamē in potu ingeniosior apparebit ad bibendū
generibus centum nonagintaquinq;. Si species uero aestimetur: pene duplici numero excogitatis: tan-
toq; paucioribus olei. De quo in sequenti uolumine dicemus.

CAII PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XV.

Naturae Frugiferarū Arborum.

CA. I.

OLEAM THEOPHRASTVS CELEBERRIMVS E GRAECO-
rum auctoribus urbis Romae anno circiter quadringentesimoquadra-
gesimo negauit nisi intra xl. mil. pas. a mari nasci. Fenestella uero omnino
non fuisse in italia hispania atq; africa. Tarquinio Prisco regnante: ab an-
nis populi Ro. clxxxiii. Quae nunc peruenit trans alpes quoq; & in galli-
as hispaniasq; medias. Urbis quidem anno quingentesimoquinto. Appio
Claudio Caeci nepote. L. Iunio cons. olei librae duodenae assibus uenire.
Et mox anno. dc. octogesimo. M. Seruius. T. F. aedilis currulis olei denas
libras singulis assibus praestitit populo R. per totum annum. Minus ea
miretur qui sciat post annos. xxii. Cn. Pompei. iiii. consulatu oleū prouin-
tiis italiam misisse. Hesiodus quoq; in primis cultū agrorum docēdam
arbitratus uitam: negauit oleae satorem fructum ex ea percepisse quen-
quam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis ferunt: trans-

latarumq; altero anno decerpuntur baccae. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam: neq; in ca-
lidissimis. Genera earum tria duxit Virgilius: orchites: & radios: & posias. Nec desiderare rastros: aut fal-
cem ullam: aut curam. Sine dubio & in iis solum maxime caelumq; referre. Verumtamen attundent
sicut & uites atq; etiam interradi & audent. Consequens earum uindemia est arsq; uel maior oleo q̄ mu-
sta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omnium cruda atq; nodum inchoa-
tae maturitatis: haec sapore praestantissimo. Quin & ex ea prima unda preli laudatissima: ac deinde per
diminutiones: siue (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca: tan-
to pinguior succus: minusq; gratus. Optima autem aetas ad decerpendum: inter copiam bonitatemq;
incipiente bacca nigrescere. Nostri uocant drupas: graeci uero drypetas. Caetero distat an maturitas illa
in torcularibus fiat: an ramis. Rigua fuerit arbor: an suo tantum bacca succo. Nihilq; aliud q̄ ro-
res caeli biberit.

De oleo.

CA. II.

Et uitas oleo tedium affert non item ut uino: plurimumq; aetatis annuo est: puida si libeat in-
telligere natura. Quippe temulētia nascentibus uinis uti necesse non est. Quinimo inuitat ad
seruandū blanda inueterati caries. Oleo noluit parci: fecitq; ueteratū ea necessitate promiscuū.
Et uulgo principatum ni hoc quoq; bono optinuit italia toto orbe: maxime agroue nafrano: eiusq; par-
te: quae licinianū fundit oleum: unde & licinae gloria praecipua oliuae. Vnguenta hanc palmam dedere
accomodato ipsis odore. Dedit & palatum delictiore sententia. Caetero baccas licinae nulla auis appe-
rit. Reliquū certamen inter istriae terrā & beticae par est. Vicina bonitas prouintiis: excepto africae frugi-
fero solo. Caeteris totum id natura concessit. Oleum ac uinum inuidit tantū: satisq; gloriae in messibus
fecit. Reliqua erroris plena: quem in nulla parte uita numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuae: & oleae incipientis.

CA. III.

LIUAE constat nucleo: oleo: carne: amurca. Sanies est haec eius amara. Fit ex aquis. Ideo siccitati-
bus minima: riguis copiosa. Suus quidem oliuae succus est oleum: idq; praecipue ex im matu-
ris intelligimus: sicut de omphacio docuimus. Augeat oleum ab arcturi exortu ad. xvi. Kalen.
octob. postea nuclei crescunt: & caro. Cū sitienti hymbres copiosi accessere: uitiat oleum i amurcam.
Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigricia minimum amurcae: ante eam nihil. Et
error hoīum falsus existimantiū maturitatis initium: quod est uitio pximū. Deinde q; oleum crescere
oliuae carne arbitrant: cū succus omnis in corpus abeat: lignūq; intus grādescat. Ergo tū maxime rigā-
tur. Quod ubi cura multa siue hymbribus accidit oleum absumit: nisi secuta serenitate: quae corpus ex-
tenuet. Omnino enim ut Theophrasto placet: est olei causa calor. Quare & in torcularibus etiam in cel-
lis multo igni quæritur. Tertia est culpa in parsimonia: quoniam ppter impendiū decerpēdi expectat
ut decidat oliua. Qui mediū tēperamentū in hoc seruant: perticis decutiūt cum iniuria arborū sequētis

anni dāno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit. Oleam ne stringito: ne ue uerberato. Qui cautissimi agunt harundine leui ictu: nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur de cussis germinibus. Nec minus si expetatur ut cadat. Harando enim ultra suū tempus absumunt ueniēribus alimentū & detinent locum. Argumentum est quod nisi ante fauoniū collectæ: nouas uires non resumunt: & difficiliter cadunt. Primum ergo ab autūni colligitur initio opere non natura posita: cui plurimū carnis: mox orchites: quibus olei: post radios. Has enim ocissime occupat æstas: quia sunt renerrimæ: & amurca cogit decidere. Differuntur uero etiā in martium mensem: callosæ: contra humorem pugna-ces: ob idque minimæ: licinia: cominia. Contra sergia: quā sabini regiam uocant: nō ante fauonii flatum nigrescentes: hoc est ad .vi. idus febr. Tunc arbitrant eas maturefcere: & quoniā pbatissimū fiat ex iis oleum. Accedere etiam rō prauitati uidetur. Feruntque frigore sterilitatē fieri: sicut copiam maturitate: cum sit illa bonitas non temporis: sed generis tarde putrescentis in amurcam. Similis error collectam seruādi in tabulatis: nec priusquā sudet premēdi: cum omni hora oleū decrescat: amurca augeat. Itaque uulgo nō amplius senas libras singulis modis exprimi dicunt. Amurcæ mensurā nemo agit quanto eo copiosior reperiatur in eodē genere diebus adiectis. Omnino in uita error publicus. Tumore oliuæ crescere oleū existimantiū: præsertim cum magnitudine copiæ olei non cōstare indicio sint quæ tigiæ uocant: ab aliis maiorinæ: & ab aliis phauliæ grandissimæ: alioquin minimo succo. Et in ægypto carnosissimis olei exiguū. Decapoli uero syriæ perque paruæ: nec cappari maiores: carne tamen cōmēdatur. Quam ob causam italicis transmarinæ præferunt in cibis: cū oleo uincant. Et in ipsa italia cæteris picenæ: & sidicinæ. Sale illæ priuatim condiunt: ut & reliquæ amurca sapa ue. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commēdatione puræ inatant. Colibandes frangunt: eademque hærbæ uiridiū sapore cōdiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ: quilibet imaturæ. Miræque dulcem succū oliuæ bibere: & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis & in uuis in nigrum colorem transeuntibus posite. Sunt & superbæ præter iam dicta genera. Sunt & prædulces per se tantum siccata: uisque passis dulciores. Admodum raræ in africa: & circa emeritam lusitanæ. Oleum ipsum sale uindicatur a pinguitudinis uitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medicati alias ut uino palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia. Tribus ut plurimum bonitatis distat. Odor in tenui argutior: & is tamen etiam in optima breuis.

De natura olei.

CA. IIII.

Leo natura tepescere corpus: & contra algōres munire. Eidem feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam uertere græci uitioque omniū genitores in gymnasiis publicādo. Notū est magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei uēdidisse. Oleæ honorem romana maiestas magnum præbuit. Turmas equitū idibus iulius ex ea coronando. Item minoribus triūphis ouantes. Athenæ quoque uictores olea coronant: græci uero oleastro olympiæ.

De cultura oliuarum.

CA. V.

Vnc dicemus Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem: salentinam: orchitem: posiam: sergianam: cominianam: albiceram seri iubet. Adicitque singulari prudentia quam eæ in iis locis optimā esse dicant. In frigido autem & macro liciniam. Pingui enim & olenti uitari eius oleum: arboremque ipsam fertilitate consumi. Musco præterea & rubro infestari. Spectare oliueta in fauonium loco exposita solibus censet.

CA. VI.

De seruandis oliuis: & quō faciendum oleum.

Ec alio ullo modo laudat condi oliuæ optime orchites & posias quæ uel uirides in muria: uel fractas in lentisco. Oleū quod acerbissima diu optimū fieri. Cætero quod primū e terra colligendam. Si inq̄nata sit lauandā. Siccari triduo satis esse. Si gelent frigora: quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleū in tabulato minui: deteriusque fieri. Itē in amurcā: & fratribus. Eæ sunt carnes: & inde feces. Quare sæpius die decapulandum. Præterea cōchas & plūbeas cortinas aere uitari. Feruentibus omnia ea fieri clausisque torcularibus: & quod minime uētilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Quia de causa e nucleis ipsarū ignis aptissimus: & e cortinis in labra fundēdū: ut fraces & amurca liquent. Ob id crebrius uasa mundanda. Filcinas spongia tergendas: ut quod maxime pura sinceritas constet. Postea inuentū ut lauarentur utique feruētī aqua. Protinus prælo subiicerent solidæ. Ita enim amurca exprimitur. Mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plusque centenos modios non probat. Factus uocatur. Quod uero post molā primū est flos: factus Tres germinose a quaternis hoibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio.

CA. VII.

On erat tum factitium oleum. Ideoque arbitror nihil a catone dictum. Nunc eius genera plura. Primum persequemur ea quæ ex arboribus fiunt: & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenuē id: multoque amariū quod oleæ: tantum ad medicamentū utile. Similimum huic inest ex chamelea frutice saxoso: non altiore palmo: foliis oleastro: baccisque. Proximū fit & e cyci arbore in ægypto copiose. Alii crotonem: alii rhabin: alii sisimum siluestre appellant. Ibi quoque nō pridē. Et in hispania repete puenit: altitudine oleæ: caule ferulaceo: folio uitium: semine uuag: gracilium: pallidarūque. Nostri eam uocant ricinum a similitudine seminis. Coquitur id in aqua: innatansque oleū tollitur. At in ægypto ubi abūdat sine igni & aqua sale aspersum exprimitur: cibus sedū lucernis exile. Amygdalinum quod aliqui netopum uocant: ex amaris nucibus arefactis: & in offam cōtusis aspersum aqua & iteque tulsis exprimitur. Fit & lauro admixto druparum oleo. Quidamque e baccis expriment tātū. Aliis foliis mō. Alii folio & cortice baccarum. Necnon stiracem addunt: alioque odores. Optima laurus ad id latifolia: siluestris: nigra

QVINTVSDECIMVS

baccis. Simile est e myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccae aspersæ calida aqua: mox decoquunt. Alii foliisq; mollissima decoquunt in oleo & exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius sole marant. Eadem ratio & in satiuâ myrto: sed præfertur siluestris: minore semine: quâ quidam oxymyrsinem uocant: alii chamæmyrsinem: alii acoron a similitudine. Hæc est enim breuis fructuosa. Fit & ex citro: cupresso: nucibusq; iuglâdibus: quod carynon uocant. Malis cædri quod cædreleon. Ex grano quoq; gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco. Nâ & cyprinum etiam: e glande ægyptia ut fieret odore dictum est. Indi etiam ex castaneis & sisama atq; oriza facere dicunt. Icthiophagi e piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & e platani baccis fieri aqua & sale maceratis. Et oenanthinum fit de ipsa oenanthæ: ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur uapore lento. Ab aliis sine igne circûdatis uinaceis diebus. xxii. bis singulis permixtum. Consumiturq; mustum oleo. Alii non sanfucum tantum admiscunt: sed etiam preciosiora odoramenta. Et in gymnasiis quoq; conditur odoribus: sed uilissimis. Fit & de aspalto: calamo: balsamo: yri: cardamomo: meliloto: nardo gallico: panace: sanfuco: helenio: cinami radice: omnium succis in oleo maceratis expressisq;. Sic & rhodinum e rosis iuncinum e iunco: quod est rosaceo simillimum. Item hyoscyamo: lupinis: & narcisso. Plurimum autem in ægypto e raphani semine aut gramine hærbæ quod chortinon uocant. Item sessama & urtica: quod agrostinum appellant. E lilio & alibi fit sub diuo sole: luna: pruina maceratum. Suis hærbis componunt inter cappadociam & feleucicam: quod seienticum appellant: neruis admodum utile. Sicut in italia e gummi. E pice fit quod picinum appellant: cum concoquitur uelleribus supra halitum eius expansis atq; expressis. Probatum maxime e brutia. Est enim pinguislima & resinosisima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in syriæ palmyris quod eleomeli uocant. Manat ex arboribus pingue: crassius melle: refina tenuius: sapore dulci: & hoc medicis. Veteri quoq; oleo usus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori uindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Cæterni Romæ intus oleo repletum est.

De amurca.

CA. VIII.

Vpra omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadofq; illa imbui: ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus ut formicæ rimæq; absint. Quin & lutum parietum & testoria & pauimenta horreorum frumenti. Vestiarium etiam contra teredines: ac noxia animalia amurca aspergi. Semina frugum perfundi. Morbis quadrupedum arborum quoq; mederi illa: efficaci ad ulcera interiora humani quoq; oris. Lora etiam ac coria omnia & calceamina axesq; decocta ungi atq; æramenta contra eruginem. Colorisq; gratia elegantis & totam suppellectilem ligneam: ac uasa fictilia in quis ficum aridam libeat asseruare. Aut si folia baccasq; & uirgas myrti aliudue id genus simile. Postremo ligna macerata amurca nullius fumi tedio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit: depaueritq; primo germinatu sterilesce auctor est. M. Varro. Et hæcenus de olea atq; oleo.

Pomorum omnium genera & naturæ.

CA. IX.

Eligui arborum fructus uix specie figuræ non modo saporibus succisq; totiens permixtis atq; insitis enumerari queunt.

Nucum pinearum genera quattuor.

CA. X.

Randissimis pineis nucibus altissimeq; a terra suspensis: intus exiles nucleos lacunatis includi tornis uestitos alia ferruginis tunica. Mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum tarentinum digytis fragili putamine auiumq; expositum furto in arbore. Et tertium sapineum e picea satiuâ: nucleorum cute uerius quam putamine adeo molli ut simul mandantur. Quartum pityda uocat e pinastris singularis remedii aduersum tussim. In melle decoctos nucleos taurini aqcelos uocat. Pineæ cotona uictores apud isthmum coronant.

De malo cotoneo.

CA. XI.

Is proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea: & greci cydonea ex creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos: phibetq; crescere parentem. Plura eorum genera. Chrysomella incisuris distincta: colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora nostrata cognominata odoris præstantissimi. Est & neapolitanis suis honor. Minora ex eodem genere strutea odoratius uibrat: serotino putrefacta. Præcoria uero mustea. Struteis autem cotonea insita suum genus fecere muluiarum: quæ sola ex iis uel crudamandantur. Omnia iam & uirores saluatoris cubilibus inclusa simulacris nocturni conscii ipsa. Sunt præterea siluestria parua & struteis odoratissima in sepibus nascentia. Mala appellamus quam diuersi plica & granata: quæ in punice arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus. Lignum illis in corpore. Necnon & quædam e pyris libralia appellata amplitudinem sibi potestatis noie asserunt.

De persico genera quattuor.

CA. XII.

Ed persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen gallica & asiatica. Post autumnum maturescunt: æstate præcocia intra. xxx. annos reperta: & primo denariis singula uenundata. Supernatia e sabinis ueniunt: popularia undique. Pomum innocuum expetitur agris. Preciisque singulis iam triceni nummi fuere: nullius maiore. Quod miremur quia non aliud fugacius. Longissima namq; decerpto bidui mora est cogitq; se uenundari.

De pruno genera. xi.

CA. XIII.

Ngens postea turba prunorum uersicolor: nigra: candicans. Hordearia appellata a comitatu frugis eius. Alia eodem colore seriora maioraq; asinina cognominata a uilitate. Sunt & nigra ac laudatiora: carina atq; purpurea. Necnon ab externa gente armeniaca: quæ sola & odore commendantur. Peculiaris impudentia nucibus est insitiorum: quæ faciem parietis succum adoptionis exhibet.

appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem persica & cærina ac siluestria ut uuae autumnino cadis condita usque ad alia nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquoque uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper imberica malia appellari ceperunt malis insita: & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est. Nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt damascena a syriæ damasco cognominata iam pridem in italia nascentia grandiore quam ligno: & exiliore carne: nec unquam in ruga siccata quando soles sui defunt. Simul dici possunt populares eoque myxæ: quæ & ipsæ nunc coepere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem persica peregrina etiam asiæ graciæque esse ex nomine ipso apparet: atque ex perfide aduecta. Sed pruna siluestria ubique nasci certum est. Quo magis miror huius pomi mentionem a Catone non habitam: præsertim cum condenda demonstraret quædam etiam siluestria. Nam persicæ arbores sero & cum difficultate transire ut quæ in rhodo nihil ferant: quod primum ab ægypto eaque fuerat hospitium. Falsum est uenenata cum cruciatu in persis gigni: & poenæque cæ a regibus translata: & in ægyptum terra mitigata. Id enim de psea diligentiores tradunt: quæ in totum alia est: myxis rubescentibus similis: nec extra orientem nasci uoluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex perfide propter supplicia translata: sed a Perseo memphisatam. Et ob id alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse in honorem attauisui. Semper autem folia habet & poma subnascētibz aliis: Sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum est.

De diuersis generibus malorum: genera. xxix.

Ca. XIII.

Malorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medicam autem greci uocant patriæ nomine. Aequæ peregrina sunt zinzipha & tuberes: quæ & ipsa non pridem uenere in italiam. Hæc ex africa: illa ex syria. Sex. Papinius quæ consulē uidimus primus utraq; attulit Diui Augusti nouissimis temporibus in castrorum aggeribus sata baccis similia quam malis. Sed aggeribus præcipue decora: quoniam & in tecta iam siluæ scandunt. Tuberum duo genera. Candidum & a colore sericum dictum pene peregrina. Sunt & in uno italiæ agro ueronensi nascentia: quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit. Struteis quidem persicis. Plurimis tamen peculiariter nomen dedit nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare? cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriā: tanquam ob egregium aliquid in uita factum? Ni fallor apparebit ex eo ingenium inferendum: nihilque tam paruum esse quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem a Matio Gæstioque & Matio: item Claudio a quibus cotoneo insito. Ab Appio & claudia gente appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum: magnitudoque. Sed claudianis color rubeus. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet: sunt & septiana ab inuentore libertino insignia rotunditate. Cato adiecit iquiriana: & quæ tradit in doliis cōdi scātiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua gratissimi saporis quæ petisilia nominantur. Primas nobilitauere camerina & græcula. Cætera ex causis traxere nomen. Germanitatis coheretia & gemella nunquam singula in sortu. A colore serica: cognatione melappia: mustea a celeritate mitescendi. Quæ nunc melimella dicuntur a sapore melleo. Orbiculata ex figura orbis in rotunditate circumacti. Hæc in epyro primum puenisse argumentum sunt grecique epirotica uocant. Marmaræ effigie ortomastica. A conditione castrati seminis: quæ spadonia appellant. Belgemella a foliis. Foliū enim unum aliquando & geminum erūpit ex latere medio. Celerrime in rugas marcescunt panutia. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color: origine ex mori insitu tracta. Cunctis uero quæ fuerunt a sole partes rubent. Sunt & parua grati saporis: atque etiam acutiora odore: siluestria. Id peculiariter improbitatis & acerbis conuitium: & uis tanta ut aciem gladii perstringat. Dacis ferme uillissimis nomen: quæ primis aduentu decerpique properantibus.

De pyris & insitorum uarietate.

Ca. XV.

Eadem causa in pyris taxat: supba cognominæ. Parua hæc: sed ocissima. Cunctis autem crustumina gratissima. Proxima iis falerna a potu: quoniam tanta uis succi abundat. Lactea hæc uocantur in his: quæ aliis colore nigro donant syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur: Sed confessis urbis uocabulis auctores suos nobilitauere. Decumiana & ex eo tractum quod pseudo decimianum uocant. Dolobelliana longissimi pediculi. Pōpeiana cognomine marmosa: liceriana: leueriana: & quæ ex iis nata sunt tyryanniana longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra. Paulo superbis maiora. Lateriana: anitiana. Post autumnalia aciduolū sapore iucunda. Tiberiana appellatur: quæ maxime Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole: grandescuntque alioquin eadem essent quæ liceriana. Primæ nomine habent serissima oïum amerina: picentina: numantina: alexandrina: numidiana: græca & in iis tarentina: signina: quæ alii a colore testacea appellant: sicut onychina purpurea. Ab odore myrrapia lauræa: nardina. A tempore hordearia. A collo ampulacea & coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitaria. Acidula succi. In creta nominum cæ est barbaricis: ueneriisque: quæ colorata dicunt. Regisque quæ minimo pediculo. Sessilia patriciis uocantiis uiridibus oblongisque. Præterea dixit uolema Virgilius a Catone sumpta: qui: & sementina & mustea nominat. Pars hæc uitæ iam pridem puenit ad columæ expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutum: malis platanum: cerasis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest: nullum certe pomum nouum diu iam inuenit. Neque omnia insita miseri fas est sicut nec spinas inseri: quando fulgura expiari non queunt. Facile quoque genera insita fuerunt: tot fulgura uno ictu pronunciantur. Turbinatior pyris figura. In iis ferotina ad hyemem usque ad matrem pendent gelu maturescencia. Græca: ampulacea: laurea: sicut in malis amerina: scantiana. Conduunt uero pyra ut uuae: ac totidem modis non aliter quam in cadis. Præterea quæ pomis proprietates pyris quoque uini. Similiter iis agris medentes in escam dant: ac uino & aqua coquuntur: atque pulmentarii uicem implent quod

QVINTVSDECIMVS

non alia præter cotonea & strutea.

De pomis seruandis & uuis.

CA. XVI..

Ni uniuersum uero de pomis seruandis præcipitur. Pomaria in loco frigido ac sicco cõtubulari. Septetriorialibus fenestris sereno die patere. Austros specularibus arcere. Aquilonis quoq; afflatu poma derurpante. Colligi mala post æquinoctiũ autũnale: neq; ante. xvi. lunam: neq; ante primam horam. Cadiua separari stramentis: storeis: paleisue susterni. Rara componi: ut limites parui spiritum æqualem accipiant. Amerina maxime durare: meli mella minime.

De cotoneis pyris & sorbis.

CA. XVII.

Otoneis interclusis spiramentum omne adimendũ: aut incoqui melle ea: imergie oportere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata: ita ne nocturno rore contingatur suspendi. Cum libeat uti: aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet: & immatura obrui terra in ollis fundo effracto: sed spiritu excluso: ac furculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore q̃ possint in arbore. Cætera mala foliis ficulneis præterq; cadiuis singula conuolui cistisq; uitibus condi: uel creta figulinaq; illini. Pyra in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scrobes. Tarentina ferissime legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba uero & in scrobibus gypsato operculo duũ pedum terra superinducta in loco aprico inuersis uasis: & in doliis ut uuas cum ramis suspendi. Epximis auctoris quidã altius curã petunt: putariq; statim poma ac uites ad hunc usum præcipiunt decrescere luna. Post horã diei tertiam cælo sereno aut siccis a uentis. Similiter delegi & ex locis siccis: & ante perfectã maturitatẽ: addito ut luna infra terram sit: uuas cũ malleolo sarmentisue duro dẽptis forcipe corruptioribus acinis in dolio picato recenti: suspendi: exclusa omni aura operculo & gypso. Sic & sorba & pyra illitis omnium furculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidã sic cũ palmitẽ in gypso condunt: capitibus eius scyllæ infixis utrinq;. Alii etiã uina habentibus doliis: dum ne cõtĩngat ea uua. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & uino odorem acquiri putant. Aliqui oĩa hæc in milio seruare malunt. Pleriq; uero in scrobe duũ pedum altitudinis harena substrata: & fictili opculo: dein terra operto. Creta quidã etiã figulina uuas illinunt: siccataq; sole suspendũt: in usu diluentes cretam. Eandem pomis i uino subigũt. Mala uero generosissima eadẽ ratione crustant gypso uel cæra. Quæ nisi maturauerint: incremento calicem rũpunt. Semp aut in pediculos collocant ea. Alii decerpũt cũ furculis: eosq; i medullam sambuci abditos obruunt: ut supra scriptũ est. Alii singulis malis pyrisq; singula uasa fictilia assignant: & opcula eorũ picata dolio iterum includunt. Necnõ aliqui in floccis capsisq; quas luto paleato illinunt. Alii hoc idem in patinis fictilibus. Aliqui & in scrobe subiecta harena. ita sicca operiunt mox terra. Sunt q cotonea cæra põtica illita melle demergat. Columella auctor in puteos cisternasue in fictilibus uasis pice diligẽti cura illitis mergi. Liguria maritima alpibus pxima uuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit: cadisq; conditas gypso includit. Hoc idem græci platanii foliis: aut uitis ipsius: aut fici uno die in umbra siccitatis: atq; i cado uinaceis interpositis. Quo genere coa uua & beritua seruant nullius posteritati postferendæ. Quidam ut has faciant in cinere lexiuio tingunt protinus q̃ detraxere uiribus. Mox in sole siccant. Tum foliis ut supra dictum est inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scrobe ramentisq; abietis: populi: fraxini: seruare. Sunt qui suspendi procul malis: protinusq; in granariis iubeant: quoniam optime sit operimento puluis pensilibus. Contra uestpas remedio est oleo aspergi ex ore: ut de palmis diximns.

De ficis genera. xxix.

CA. XVIII.

Reliquo genere pomorũ ficus amplissima est. Quædamq; & pyris magnitudine æmula. De ægyptiæ cypriæq; miraculis retulimus inter externas. ludæa rubet oliuæ magnitudine rotũ dior tantũ sapore mespili. Alexandria hanc ibi uocat: crassitudine cubitali ramosam: materia ualidã: lentam sine lactæ cortice uiridi: folio tiliæ: sed molli. Onesicritus tradit in hyrcania multum nostris esse dulciores: fertilioresq; utq; modios. cclxx. singulæ ferant. Ad nos ex aliis transiere gẽtibus chalcidicæ: quæ plura generas. Siquidẽ & lybiæ quæ sunt purpureæ: & mamillanæ similitudinẽ mãmæ habent. Et callistrutiæ partim sapore præstatiores ficorũ oĩum frigidissimæ. Nã de africanis quas multi præferunt cunctis magna quæstio est: cũ id genus in africa nuperrime trãsierit: patriæ nomẽ optinẽt. Nam alexandriæ enixiores. Candicans terina cognomine delicata. Nigra & rhodia est: & tyburtina de præcocibus. Sunt & auctorũ noĩa iis. Liuiæ Pompeiæ siccata hæ solæ in annuos usus aptissimæ cum mariscis: & aquas harũdinei folii macula uariat. Est & herculanea & albicerata: & aratia alba: pediculo minimo latissima. Primo autem prouenit porphyritis longissimo pediculo. Comitaf eam e minimis & uilissimis popularis dicta. Contra nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt præterea eadẽ serotinæ & præcoces bifera alba ac nigra cum messe uindemiæq; maturescentes. Serotinæ & a corio apellatæ duro. Ex chalcidicis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantum prædulces nascuntur: quas uocant onas. Cato de ficis ferendis ita memorat. Ficus mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato africanas: sed & herculaneas: sagontinas: hybernas: telianas atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atq; genera: ut uel hoc solum æstimantibus appareat mutatam esse uitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouintiis: sicuti mesia: sed arte non natura. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt: deprehensasq; in his hyeme grosos: quæ mitiorem cælo refossæ cum arbore: atq; in lucem remissæ nouos soles aliosq; q̃ quibus uiuere: auidæ tãquam iterũ naturæ accipiunt: & cum uenientium flore maturescunt: alieno præcoces anno: in tractu uel gelidissimo. Sed a Catone appellata iam tum africana ammonet & africæ ad ingens documẽtũ uso eo pomo. Nãq;

perniciāli odio carthaginis flagrans: nepotū securitatis anxius: cū clamaret in omni senatu carthaginē delendam: attulit quodam die ī curia praconē ex ea puincia ficū. Ostendēsq; patribus. Interrogo uos inquit quādo hoc pomū demptū putatis ex arbore? Cū iter omnes recens esse constaret. Atq; tertiū inquit ante diē scitote decerptū carthaginē: tā ppe a muris habemus hostem. Statimq; sumptū est puni/ cū tertiū bellū: quo carthago deleta est. Quāq; Catone anno sequente rāpto. Quid primum in eo mire/ mur? curā ingenii: an occasionē fortuitā? celeritatemq; cursus an uehementiā uiri? Super omnia equi/ dem est quo nihil egdē duco: mirabilius: tantā illam urbē & de terrarū orbe per. cxx. annos urbis æmu/ lam unius pomi argumēto euersam. Quod nō trebia aut trasimenus: nō cānæ busto insignes romani/ noīs perficere potuerē. Nō castra punica ad tertium lapidē uallata. Portāq; colinā adequitans ipse Hā/ nibal. Tāto ppius carthaginē pomo Cato adiri monuit. Coliē ficus arbor ī foro ipso ac comitio romæ/ nata sacra fulguribus ibi cōditis. Magisq; ob memoriā eius quæ nutritrix fuit Romuli ac Remi cōdito/ ris appellata: quoniā sub ea inuēta est lupa infantibus præbens rumen. Ita enim uocabant māmā. Mira/ culo ex ære iuxta dicato tanq; in comitū sponte trāsisset. Adactō nauigio ilico arefcit. Rursusq; cura sa/ cerdotū feritur. Fuit & ante Saturni ædē urbis anno ducētesimo sexagesimo sublata sacro a uestalibus/ factō cū Siluani & Isidis simulacrū subuerteret. Eadē aut fortuito fato adiuuit in medio foro: quasi fidē/ tia imperii fundamenta ostento fatali. Curtius maximis bonis hoc est uirtute ac pietate ac morte præ/ clara expleuerat. Aequē fortuita eodē loco est uitis atq; olea umbræ gratia: sedulitate plebeia satæ. Ara/ inde sublata gladiatorio munere Diui Iulii: quod nouissime pugnaui ī foro. Admirabilis est pomi hu/ iusce festinatio unius in cunctis ad maturitatem droperantis arte naturæ.

De caprifico & caprificatione.

CA. XIX.

Aprificus e siluestri genere ficus nunq; maturescēs: sed quod ipsa non habet aliis tribuens: quo/ c niam est naturalis causæq; transitus: atq; e putrescentibus idēdem generatur aliqd. Ergo cul/ ces parti fraudati alimento in mare: hoc putri eius tabe ex qua nati ad cognatā uolant: mor/ suq; ficorum crebro hoc est auidiore pastu aperiētes ora eaq; atq; ita penetrantes intus solem primo se/ cum inducūt: cerealesq; auras immittūt foribus apertis. Mox lactēū humorē: hoc est infantia pomi ab/ sumunt: quod fit & sponte. Ideoq; ficetis caprificus permittit ad rationē uenti: ut flatus euolātes ī ficos/ ferat. Inde repertum ut illatæ quoq; aliūde & inter se colligatæ iniicerentur fico. Quod in macroso & aquilonio situ nō desiderat: quoniā sponte arefcunt loci situ: rimisq; eadē quæ culicū opera cā perficit. Nec nō ubi multus puluis: quod euenit maxime frequenti uia apposita. Nāq; & pulueri uis siccādi: suc/ cumq; lactis absorbendi: quæ rō puluere & caprificatione hoc quoq; prætāt: ne decidāt absumpto hu/ more tenero: & cū quadā fragilitate ponderoso. Ficus mollis oibus tactus. Maturis frumēta intus. Suc/ cus maturefcuntibus lactis: percoctis mellis. Senescunt in arbore. Anusq; distillant. Gūmi lachrymarū/ siccant. Honos laudatas seruat in capsis. Ebuso insula præstantissimas amplissimasq; & mox ī marruci/ nis. At ubi copia abūdat caput orcæ: in asia cadit: aut in ruspina africæ urbe: panisq; simul & obsonii ui/ cem siccata implent: utpote cū Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege santiens minui iubet perfici/ maturitatē: cum & obsonii uicem habeant recentes ficus. Salis siccatis & casei loco uesti nuper excogita/ tum est. Ex hoc genere sunt ut diximus cottona & carica: quæq; conscēdētī nauim aduersus parthos/ omen fecere. M. Crasso uenales prædicantis uoce caunæ. Omnia hæc in albenſe rus e syria intulit. L. Vitellius qui postea censor fuit: cū legatus in ea prouitā esset nouissimis Tiberii Cæsaris temporibus.

De mespilis & eoz generibus tribus.

CA. XX.

Aloz pyroz generi adnumerent iure mespila atq; sorba. Mespilis tria genera: anthedon: seta/ m nia. Tertiū degenerat. Antedoni tametsi similis est quod gallicū uocant: setania tamen ma/ ius pomū. Cādidī usq; acini molliore ligno. Anthedoni cæteris minus pomū: sed odore præ/ stantius: & quod diutius feruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia anteq; decidant rubescunt. Radices/ multæ atq; altæ: & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in italia Catonis æuo.

De sorbis genera quattuor.

CA. XXI.

Orbis quadruplex differentia. Aliis enim eoz rotūditas mali. Aliis turbinatio pyri. Aliis oua/ f ta spēs: ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acri odore: & suauitate iucunda. Cæteris uini/ sapor. Generosissima quibus circa pediculos folia. Quartū genus torminalle appellant: reme/ dio tantum pabile: assiduū prouentu: minimūq; pomo arbore: dissimili: foliis pene platani. Nō ferūt/ ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet. Ab iis locum amplitudine uindicauerūt/ quæ cessere auctoritati.

De nuce iuglande.

CA. XXII.

Vces iuglandes quāq; & ipsæ nuptialiū fescenninoz comites: multū pineis minores uniuersi/ n tate. Eadēq; portione ampliores nucleo. Nec nō & honor his naturæ peculiaris: gemino pte/ ctis operimento: puluinati primū calicis: mox lignei putaminis. Quæ cā eas nuptiis fecit reli/ fas tot modis fortu munito quod est uerisimilius: q; quia cadēdo tripudium sonumue faciant. Et has e/ perside a regibus translatas indicio sunt græca noīa. Optimū quippe eaz genus persicum atq; basilicon/ uocant. Et hæc fuere prima noīa. Carion a capitis grauedine ppter odoris grauitatem conuenit dictū. Tinguntur cortice eaz lanæ: & ruffatur capillus primū prodeuntibus nucleis. Id cōpertum infectis tra/ ctatu manibus. Pinguescunt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragiliue & tenui/ ac crasso loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compacti operimento clausit. Namq; sunt/ bifidæ putaminum carinæ. Nucleorumq; illis quadripartita distinctio lignea intercurſante membrana.

QVINTVSDECIMVS

Cæteris quicquid est solidum est. Vt in auellanis & ipso nucum genere: quas anna abellinas patrio nomine uocabant. In asiam græciamque e ponto genere: & ideo ponticæ nuces uocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Umbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab iis natura amygdalis tenuiore: sed simili iuglandium summo operimeto. Item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine: & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in italia Catonis ætate dubitatur: quoniam græcas nominat: quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adicit præterea auellanas: & galbas: prenestinas: quas maxime laudat: & conditas ollis in terra seruari uirides tradit. Nunc thasæ & albenes celebrantur: & tarentinarum duo genera: fragili putamine: ac duro. Quæ sunt amplissime: & minime rotundæ. Præterea molluscæ putamē rumpētes. Sunt qui honori nomē interpretentur: & Iouis glandem esse dicunt. Nuper cōsularem uirum audiui biferas & iuglandes nuces se habere profitentem. De pistaciis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in italiam primus intulit eodem tempore. Simulque in hispaniam Flaccus Pompeius eques romanus: qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo.

CA. XXIII.

N Vces uocamus & castaneas: quæ accommodatiores gladium generi. Armatum iis echinato calice uallum: quod inchoatum glandibus. Mirumque uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calice: cortexque lētus. Proxima uero corpori mēbrana: & in iis & in nucibus saporē ni detrahatur infestat. Torrere has in cibis gratius modulanti: laturas præstanti ieiunio foeminarum quādam imaginē panis. Sardibus eæ puenere primū. Ideo apud græcos sardia nos balanos appellat. Nā Diuus Tiberius postea balanū nomē imposuit excellentioribus satū factis. Nūc plura eæ genera. Tarentinæ faciles: nec operoso sunt cibo: planæ figura. Rotundior quæ balanitis uocatur purgabilis maxime: & sponte profiliēs. Pura & plana est ex eis & salariana. Tarentina minus tractabilis. Laudatior corelliana & ex ea facta: quod dicemus in insitis meterana: quæ rubens cortex præfert triangulis & popularibus nigris: quæ coctiuæ uocatur. Patria laudatissimis tarentum: & in campania neapolis. Cæteræ suum paulo gignuntur: scrupulosæ corticis: intra nucleos quoque ruminatione.

De siliquis & carnosis pomis & moris & de acinis & baccis.

CA. XXIII.

Aud procul abesse uidetur & prædulces siliquæ: nisi quæ in his cortex ipse mādatur. Dygitorum hominis longitudo illis: & interim falcata pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt. Quamobrem in sua natura dicuntur. Reliqua carnosæ sunt generis: eaque baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro: alia moris: alia unedonibus: & alia acinis inter cutem succumque alia myxys. Alia baccis: ut oliuis. Moris succus in carne uinosus. trini colores: candidus primo: mox rubens: maturis niger. In nouissimis florent. Inter prima maturescunt. Tingunt manus succo. Maturæ ruunt: acerbæ minime. In hac arbore ingenia profecerunt: nec nominibus: nec insitis: nec alio modo quam pomi. Magnitudine differunt mora ostensia: & tusculana. Romæ nascuntur & in rubis multum differēte callo. Aliud corpus est & terrestribus fragis. Aliud congeneri eorum unedoni: quod solum pomum simile fructi terræque gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens: & prior coquitur. Mas sit an foemina sterilis inter auctores non constat. Pomum inhonorum: ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant græci comaron & memecylon. Ex quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus uocatur. Iuba auctor est quinquagenum cubitorum altitudine in arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differētia. Primum inter uuas ipsas callo: teneritate: crassitudine iteriore ligno aliis paruo: & aliis etiam gemino: qui minime feraces multi. Plurimum uero differunt hederæ sambucique acini. In figura etiam punici angulosi quippe soli: nec cutis ulla singulis: præter communem quæ est candida: totisque succus & caro est iis præcipue quibus paruulum inest ligni. Magna & baccis differentia. Alia namque sunt oliuis: lauris: & alio modo loto: cornis: alia myrtis: lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo. Mediorum etiam non genere inter baccas acinosque cerasis. Pomum iis primo candidum: & fere omnibus baccis: mox aliis uirescit: ut oliuis: lauris. Rubet uero moris: cerasis: cornis. Deinde nigrescit moris: cerasis: oliuis.

De cerasis genera octo.

CA. XXV.

Erafi ante uictoriam mithridaticam. L. Luculli non fuere in italia. At urbis anno sexcentesimo octogesimo is primum uexit e ponto: annisque. cxx. trans oceanum in britaniam usque perueneret. Eadem ut diximus in ægypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum aproniana maxime rubent. Nigerrima sunt ut actia. Cæciliana uero & rotunda. Iulianis gratus sapor: sed pene tantum sub arbore sua: adeo teneris: ut gestatum non tolerant. Præcipatus duracinis. quæ campania plyniana appellat. In belgica uero lusitanis. In ripis etiam rheni. Tertius is colos e nigro ac rubenti uiridique similis mature scentibus semper. Minus quinquennio est quæ prodire quæ uocant laurea: non ingrata amaritudinis insita in lauro. Sunt & macedonica paruæ arboris raroque tria cubita excedentis: & minore etiam nunc frutice chamecerasi. Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidisque gaudet. Siccatur etiam sole: conditurque ut oliua cadis.

De corno & lentisco.

CA. XXVI.

Væ cura & cornis atque lentisco adhibetur: ne quid non hominis uentri natum esse uideatur. Miscentur saporibus: & alio alius placere cogitur. Miscetur uero & terræque cæli tractus. In quo alio cibi genere india aduocatur: in alio ægyptus: cretæ: cyrenæ: singulæque terræ. Nec cessat in ueneficiis uita: dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in hæbarum natura.

Nterim quæ sunt communia & pomis omnibusq; succis saporum genera tresdecim reperiuntur: dulcis: suavis: pinguis: amarus: austerus: acer: acutus: acerbus: acidus: salus. Præter hæc tria genera sunt mirabili maxime natura. Vnum in quo plures pariter sentiuntur sapor: ut uinis. Nāq; in iis & austerus & acutus & dulcis & suavis: omnes alieni. Alterum est genus in quo sit & alienus quidem: sed & suus quidam & peculiaris: ut in lacte. Siquidem inest ei quod tamen iure dici nō potest dulce: & pingue & suaue optinente lenitate: quæ ipsa succedit in saporis uicem. Nullus hic aquis: ne succus quidem: ut tamen eo ipso fiat aliquis: ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem ullū succum uitium est. Magnum his omnibus in odore momentum & magna cognatio qui & ipse enim ullus est aquis: aut si sentitur omnino uitium est. Mirum tria naturæ præcipua elementa sine sapore sine succo: aqua: aer: ignis.

De succis fructuum & arborum: & coloribus: & odoribus: & natura pomorum: & de commedatione fructuum.

Rgo succorum uinosus pyro: moro: myrto. Minime quod miremur uuis. At pinguis oliuæ: lauro: nuci iuglāditi: amygdalis. Dulcis uuis: ficis: palmis. Aquosus prunis. Magna est & in colore succi differentia. Sanguineus moris: cerasis: cornis: uuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis: in corpore non item. Spumeus malis. Nullus persicis: cum præsertim duracina abundet succo. Sed quis eius ullū dixerit colore? sua in odore miracula? Malis acutus. Persicis dilutus. Dulcibus nullus. Nam & uinum tale sine odore. Tenue odoratius. Multoq; celerius talia ad usum ueniūt q̃ pinguia. Quæ odorata nō eodem in gustu tenera: quia nō sunt pariter odor & sapor. Quamobrem citius odor acerrimus. Sapor asperimus quadatenus & cotoneis. Nullusq; odor ficis. Et hætenus sint spēs ac genera pomorum. Naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur: ipsis dulcibus: semēq; cōplexis amarum. Cū in pluribus semina placeant: in siliqua damnent. Alia baccis: quæq; intus lignum: & extra caro: ut oliuis cerasis. Aliquarum intus bacca: foris lignū: ut in his quæ in ægypto diximus gigni. Quæ bacca natura: eadem & pomis. Alioq; intus corpus & foris lignum: ut nucū. Aliis foris corpus: intus lignū: ut persicis & prunis: uitiumq; cinctum fructu: cū fructus alibi munias uirio. Putamie clauduntur nuces. Corio castaneæ. Detrahif hoc iis. At in mespilis mandunt. Crusta teguntur glandes. Cute uua. Corio & membrana punica. Carne & succo mora constant. Cute & succo cerasi. Quædā statim a ligno recedunt: ut nuces & palma. Quædam adhærēt ut oliuæ lauroq; Quorūdā generi utraq; est natura: ut persicis. Etenim duracinis adhærēt corpus: e lignoq; auelli nequit: cū in cæteris facile sepetur. Quibusdā nec intus nec extra lignum: ut in palmarum genere. Aliquoq; lignū ipsum in usum & pomi uicē ut genera myxis: quā in ægypto gigni diximus. Quorūdam extra gemina geminatur uitia: ut in castaneis: amygdalis: nucibusq; iuglandibus. Quorūdam natura trigemina est: corpus: deinde lignum: rursusq; semē in ligno ut persicis. Quædā inter se densa ut uua: sorba: quæ ramos circūdata ex omni parte uuaq; mōdegrauant. Alia rara ut in persicis. Quædam alio cōtinentur ut granata. Dependent alia pediculis ut pyra. Alia racemis ut uua: palma. Alia & pediculis & racemis: ut hederæ sambuci. Alia ramo adhærēt ut in lauro. Quædā utroq; mō: ut oliuæ. Nā & breues pediculi & longi. Quædā uasculis constant: ut punica: & mespila: lotosq; in ægypto & euphrate. Iam uero diuersa gratia & cōmendatio. Carne palma placet. Crusta thebaica. Succo uua & carica. Callo pyra ac mala. Corpore melimela. Mora cartilagine. Nucis grano. Quædam in ægypto cute carica. Detrahif hæc ficis uirentibus ut putamē. Eadē in siccis maxime placet. In papyris & ferulis spinacq; alba caulis ipse pomum est. Sūt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparitis. In siliquis uero qd̃ manditur quid nisi lignū est. Nō omittēda seminis eaq; proprietates. Nam neq; corpus neq; lignum nec cartilago dici potest: neq; aliud nomen inuenit.

De myrto genera eius. xxix.

Vccoq; natura præcipuā admirationē in myrto habet. Quando ex uua oīum olei uinūq; bina genera fiunt. Item myrtidanum ut diximus. Et alius usus bacca fuit apud antiquos: anteq̃ piper reperiretur: libæ optinēs uicem. Quodā etiā generosi obsonii noīe inde tracto: quod etiam nunc myrtatū uocat. Eadēq; origine aproq; sapor cōmendat: plærūq; ad iustinctus additis myrtis. Arbor ipsa in europa tetriore cælo quod e ceraunis mōtibus incipit, primū celcei in Elpenoris tumulo uisita traditur: græcūq; ei nomen remanet: quo peregrinam esse apparet. Fuit ubi nunc roma est iam tum cum conderetur. Quippe ita traditur myrtea uerbena romanos sabinosq; cum propter raptas uirgines dimicare uoluissent depositis armis pacificatos in eo loco qui nunc signa Veneris Clauicinæ habet. Clue re enim antiqui pugnare dicebant. Et in ea quoq; arbore suffimenti genus habetur. Ideo tamen electa: quoniam cōiunctioni & huic arbori præest Venus. Haud scio an primæua etiā omniū in locis publicis romæ sata sit: fatidico quidē & memorabili augurio. Inter antiquissima nanq; delubra habet. Quirini hoc est ipsius Romuli. In eo sacræ myrti fuere quæ ante ædem ipsam per longum tēpus. Altera patricia appellata: altera plebeia. Patricia multis annis præualuit. Flaccescente plebeia exuberās ac læta: q̃diu senatus quoq; floruit: illa ingens. Plebeia torrida ac squalida. Quæ postq̃ equaluit flaccescente patricia marsi co bello: lāguida auctoritas patrum facta est: ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara uetus fuit Veneri myrteæ: quā murtiam uocant. Cato tria genera myrti prodidit. Candidam nigramq; coniugalem: fortassis a coniugiis ex illo clauacinæ genere. Nunc & alia distinctio satiuæ aut siluestris: & in utraq; latifoliæ. In siluestri propria oxymyrte. Satiuæq; genera topiarii faciunt. Tarentinam folio mi

QVINTVSDECIMVS

nuto: nostratem patulo: exoticam densissimo: senis folioꝝ uersibus. Hæc non est in usu. Ramosa utraq; alia Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in ægypto. Caro docuit uinum fieri e nigra: siccataq; usq; in ariditatem in umbra: atq; ita mulso indita. Si non siccentur bacca oleum gigni. Postea comparatum & ex alba uinum fieri album. Duobus sextariis myrti tusæ in uini tribus heminis macerata expressaq;. Folia & per se siccantur in farina ad ulcerum remedia in corpore humano leniter mordaci puluere: ac infrigerandis sudoribus. Quinimmo oleo quoq; mirum dictu inest quidam uini sapor: simulq; pinguis liquor præcipua ui ad corrigenda uina: saccis ante perfusis. Retinet quippe facem: nec præter purum liquorem transire patitur: datq; se comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoq; eius gestatæ modo uiatori profunt in longo itinere pediti. Quin & uirgæ annuli expertes ferrum in tumori medentur. Bellicis quoq; se rebus inseruit: triumphansq; de sabinis Postumius Tubertus in consulatu: qui primus omnium ouans ingressus urbem est: quoniam rem leuiter sine cruore gesserat. Myrto Veneris uictoris coronatus incessit: optabilemq; arborem etiam hostibus fecit. Hæc postea ouantium fuit corona: excepto. M. Crasso qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius auctor est curru quoq; triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit Papyrium Nasonem qui primus in monte albano triumphauit de corsis myrto coronatum ludos circenses spectare solitum. Auus maternus Africanus sequentis hic fuit. M. Valerius duabus coronis utebatur laurea & myrtea: qui & hoc uouerat.

De lauro genera. xiii.

CA. XXX.

Arius triumphis proprie dicatur: uel gratissima domibus. Ianitrix Cæsaris pontificumq; quæ sola & domos exornat: & ante limina excubat. Duo eius genera tradit. Cato: delphicam & cypriam. Pompeius Leneus adiecit quæ mustacem appellauit: quoniam mustaceis subiceretur. Hanc esse folio maximo: flaccidoq; & albicante. Delphicam æquali colore uiridiorem: maximis baccis atq; e uiridi rubentibus. Hæc uictores delphis coronari: & triumphantes romæ. Cypriam esse folio breui: nigro per margines imbricato crispam. Et postea accessere genera cuius hanc siluestrem laurum alii qui intelligunt nonnulli sui generis arbore. Differt color. Est enim cærulea bacca. Accessit & regia: quæ cœpit Augusta appellari amplissima & arbore & folio: baccis gustatu quoq; non aspero. Alii negant eandem esse: & suum genus regię faciunt longioribus foliis latioribusq;. Idem in alio genere bacaliam appellant hanc quæ uulgarissima est: baccarumq; fertilissima. Sterilem uero earum (quod maxime miror) triumphalem: eaq; dicunt triumphantes utriusq; id a Diuo Augusto cœperit: ut docebimus: ex ea lauru quæ ei missa e cælo minima est altitudine: folio crispo: ac breui: quæ inuenitur rara. Accedit in topiario opere taxa excrecente in medio folio paruulo: ueluti lacinia folii. Et sine ea spadonia mira opacitatis patientia. Itaq; quantalibet sub umbra solum implet. Est & camedaphue siluestris frutex: & alexandrina: quæ aliqui idæam: alii hippoglotchion: alii daphnem: alii carpophylon: alii hypelatem uocant. Ramos spargit a radice dodrantales topiarii: ac coronarii operis: folio acutiorē q̄ myrti: molliore & candidiore. Maiore semine inter folia rubro. Plurima in ida: & circa heracleam ponti: nec nisi in montosis. Id quod danaides uocatur genus in nominum ambitu est. Alii enim pelasgum: alii euptalon: alii cephalon Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus: crassiore ac molliore q̄ laurus folio. Ex cuius gustatu accendatur os: thuris baccis e nigro ruffis. Notatum antiquis nullum genus lauri in corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera: ut quam præterdi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuæ lætitiæ uictoriarumq; nuntia. Additur litteris: & militum lanceis: pilisq;. Facies imperatorum decorat. Ex iis in gremio Iouis optimi maximi deponitur: quotiens læticiam uictoria nouam attulit. Idq; non quia perpetuo uirer nec quia pacifera est præferenda utiq; myrto & oleæ est: sed quia spectatissima in monte pernafo. Ideoq; etiam grata Apollini: assuetis eo dona mittere iam & regibus romanis teste. L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum: quoniam ibi libertatem publicā is meruisset: lauriferam tellurem illam obsecutus ex responso. Et quia satarum receptarumq; in domos fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim honorem eis habitum in triumphis potius: q̄ quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio ut tradit Massurius. Adeoq; in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est: ut ne propiciandis quidem numinibus accendi ex iis altaria aræue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu: & quadam detestatione. Interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sed & circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Namq; Liuiæ Drusillæ quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit: cum pacta esset illi Cæsari: gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiicit in gremium illæsam. Intrepideq; miranti accessit miraculum: quoniā tenentem rostro laureum ramum omistum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices: ramumq; eum seri: ac rite custodiri. Quodq; factum est in uilla Cæsaris fluuio tiberi imposita iuxta nonnum lapidem flaminia uia: quæ ob id uocatur ad gallinas. Mireq; silua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar laurum in manu tenuit: coronamq; iu capite gessit. Ac deinde imperatores Cæsares cuncti. Traditusq; mos est ramos quos tenuerunt ferendi. Et durant siluæ nobis suis discretæ. Fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco: quando lauretum in auentino uocatur: ubi silua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumq; sit obiter & ramo eam ferri: quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus siluestrium naturas.

OMIFERAE ARBORES QVAEQVE MITIORIBVS SVCCIS uoluptatem primæ cibis attulerunt: & necessario alimēto delicias immiscere docuerunt. Siue illæ ultro siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio. Idq; munus etiam feris uolucribusq; dedimus: intra prædictas constant. Primum erat narrare glâdiferas quoq; quæ primo uictum mortalium aluerūt nutrices inopis ac feræ sortis: ni præuerti cogeret admiratio usu comperta: quenam qualisq; esset uita sine arbore ulla sine frutice uiuentium.

Gentes sine arbore: & miracula in septentrionalis regionis arboribus.

CA. II.

Ixi mus & in oriente quidē iuxta oceanū cōplures ea necessitate gētes. Sunt uero & i septētrione uisæ nobis caucog: qui maiores minoresq; appellātur. Vasto ibi meatu perpetuis bis dieq; nocti

umq; singulæ interuallis effusus in immēsum agit oceanus æternā operiēs regē naturæ controuersiā dubiūq; terræ sit: an pars maris. Illic misera gens tumulos optinet altos: aut tribunalia structa manibus ad experimēta altissimi æstus: calis ita impositis: nauigantibus similes: cū integat aquæ circumdatæ naufragiis. Cū uero recesserint: fugiētes cū mari pisces circa tuguria uenant. Nō pecudes hos habere non late ali: ut finitimos. Ne cū feris qdem dimicare cōtingi omni pcul abactō frutice. Vlua & palustri iunco funes neſtunt ad p̄texenda piscibus retia. Captūq; manibus lutū uentis magis q̄ sole siccantes. Terra ci bos & regētia septētrione uiscera sua urunt. Potus nō nisi ex hymbre feruato scrobibus in uestibulo domus. Et eæ gētes certe si uincātur hodie a populo Ro. seruire se dicūt. Ita est p̄fecto: multis fortuna parcit in poenā. Aliud in siluis miraculū totā reliquā germaniā replent: adduntq; frigori umbras: altissime tamē. Haud pcul supradictis caucis circa duos p̄cipuæ lacus. Littora ipsa optinent quercus maxima auiditate nascendi suffosilæq; fluctibus aut ppulsæ flatibus uastas cōplexu radicū insulas secū auferūt. Atq; ita libratae stātes nauigāt ingētiū ramog; armamētis. Sæpe territi classibus nostris: cū uelut de industria fluctibus agerentur: ut in prospectu stantes noctu: inopesq; remedii illæ prælium nauale aduersus arbores inirent.

De hyrciniæ siluæ magnitudine.

CA. III.

Ne eadem septentrionali plaga hyrciniæ siluæ roborum uastitas intacta & congenita mundo prope immortalī sorte miracula excedit. Vt alia omittātur fide caritura. Constat attolli colles occurſantium inter se radicū repercussu. Aut ubi secuta tellus non sit: arcus ad ramos usq; & ipsos inter se rixantes curuari portarum patētium modo ut turmas equitū transmittant.

De glandiferis.

CA. IIII.

Landiferi maxime generis omnes: quibus honos apud romanos perpetuus.

De ciuica corona: & qui frondea corona donati.

CA. V.

Inc ciuicæ coronæ militū uirtutis insigne clarissimū. Iam pridem uero & clāmentia imperatorog; postq; ciuiliū bellog; profanatiōe meritum cœpit uideri ciuem nō occidere. Cedūt iis mures uallaresq; & aureæ: q̄q; precio antecedētes. Cedūt & rostratæ: quīs in duobus maxime ad hoc æui celebres. M. Varrone e piraticis bellis dāte magno Pōpeio. Itemq; M. Agrippa tribuēte Casare e siculis: quæ & ipsa piratica fuere. Antea rostra nauium tribunali præfixa foro decus erant: ueluti populo Ro. ipsa corona iposita. Postq; uero tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere: postq; uires ex publico in priuatū magis singulisq; ciuiū quæri: & sacrosancta oīa pfana fecere: tū a pedibus eog; subiere in capita ciuiū rostra. Dedit hāc Augustus coronā Agrippæ. Sed ciuicā a genere humano accepit ipse. Antiquus qdem nulla nisi deo dabat. Ob id Homerus cælo tantū eas & prælio uniuerso tribuit. Viritim uero ne in certamine qdē ulli. Ferūtq; primū oīum. Libeg; patrē iposuisse capiti suo ex hedera. Postea deorum honori sacrificātes sumpſere uictimis simul coronatis. Nouissime & in sacris certaminibus usurpatæ: in qbus hodieq; nō uictori dant: sed patriā ab coronari pronuntiaf. Inde natū ut etiā triūphaturis cōferent in tēplis dicandæ. Mox ut & ludis darent. Longū est: nec ex institutiōe opis differere quicq; romanog; prius acceperit. Ne. n. alias nouerant q̄ bellicas. Qd certū est uni gentiū huic plura sunt genera q̄ cūctis. Romulus frondea coronauit Hostiū Hostiliū q; fidenā primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostiij regis fuit. P. Detiū patrē tribunū militū frondea donauit exercitus ab eo seruatus: iperatore Cornelio Cosſo consule sannitiū bello. Ciuica ilignea primo fuit postea magis placuit ex æsculo Ioui sacrum. Variatq; in hoc cū quercu est: ac data ubiq; quæ fuerat: custodito tamē honore glâdis. Additæ leges arctæ: & ideo supbæ: quasq; cōferre libeat cū illa græcog; summa: quæ sub ipso ioue datur. Quicq; patriæ muros primus scandēs audentē irrūpere occidit. Quicq; ciuē maluit seruare q̄ hostē occidere. Vtq; eum locū in quo sit actū optineret hostis eo die. Vtq; seruatus fateat: alias testes nil profunt. Vt ciuis fuerit. Auxiliis q̄ uis rege seruato decus id nō dāt. Nec crescit honos idē iperatore cōseruato: quoniā cōditores in quocūq; ciuē summū esse uoluerunt. Accepta licet uti p̄petuo ludis. Induēti semp assurgi etiā ab senatu in more est. Sedēdi ius in proximo senatu. Vacatio munerum oīum ipsi: patriq; & auo paterno. xiiii. eas accepit

SEXTVSDECIMVS

Sicinius Dentatus ut rettulimus suo loco. Sex. Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud trebiam. O mores æternos: qui tanta opera honore solo donauerunt. Et cum reliquas coronas auro commendarent: salutem cuius iis in precio esse noluerunt: clara professione: seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande genera tredecim.

CA. VI.

g Landes opes esse nunc quoque multaque gentium etiam pace gaudentium constat. Necnon & inopia frugum arefactis molis farina: spissaturque in panis usum. Quin & hodieque per hispanias secundis mensis glans inferitur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est præterea lege. xii. tabularum: ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera eaque multa. Distant fructu: situ: sexu: sapore. Namque alia fageæ glandi figura: alia quernæ: & alia ilignæ. Atque inter se quoque generum singulorum differentia. Præterea sunt alia siluestres: alia placidiores: quæ culta optinent. Iam etiam in montosis planisque distant. Sicut & sexu mares ac femina. Item sapore. Dulcissima omnium fagi: ut qua obesos etiam homines durasse in oppido chio tradit Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus quæ sunt alia alibi. Quippe cum robur quæcumque uulgo nasci uideamus: sed æsculum non ubique. Quartam uero generis eiusdem quæ cerrus uocatur ne italiæ quidem maiori ex parte notam esse. Distingues ergo proprietate naturæ & ubi res coget etiam græcis nominibus utendum.

De fagina glâde & reliquis glandibus: & carbone & pastu porcorum.

CA. VII.

f Agi glans nucleis similis: triangula cute includitur. Folium tenue: ac leuissimum: populo simile: celerime flauescens: & media parte plerumque. Gignens superne paruulam baccam uiridem: cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est: & ideo aialis eius una puentus. Glires quoque faginat. Expetitur & turdis. Arbore fertilitas omnium fere alternat: sed maxime fagi. Glande quæ proprie intelligitur: ferunt robur: quercus: æsculus: cerrus: ilex: suber. Continentur hispido calice per genera plus minus. Item complectente folia præter ilicem: grauiora: carnosiora: procera: sinuosa latebris. Nec cum cadunt flauescunt: ut fagi. Pro differentia generum breuiora uel longiora. Illicis duo genera. Ex iis in italia folio non multum ab oleis distant. Milaces a quibusdam græcis dictæ: in prouinciis aquifolia. Illicis glans utriusque breuior & gracilior. Quam Homerus aculon appellat: eoque nomine a glande distinguit. Masculas ilices negat ferre. Glans optima in quercu atque gratissima. Mox æsculo. Nam roboris parua. Cerro tristis horrida: echinato calice ceu castaneæ. Sed in querna alia dulcior: molliorque femina: maris spissior. Maxime autem probantur latifolia ex argumento dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item quæ aliis subest tunica rubigine scabra: aliis protinus candidum corpus. Probat & ea: cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapidescit in duriciam. Melior cui in cortice quam cui in corpore. Vtrumque non nisi mari. Præterea aliis ouata: aliis rotunda: aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior candidiorue qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus: mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasque differentiam habet. In ipsis uero arboribus quæ maximam fert: hemeris uocatur: breuior: & in orbem camosa: alarum ramorum crebro cauta. Fortius lignum quercus habet & incorruptus: ramosa & ipsa. Procerior tamen & crassior caudice. Excellissima autem egilos icultis amica. Ab ac proxime lati folia proceritas: sed minus utilis ædificiis. Atque carbone dotata uitiis obnoxia est. Quamobrem solido utuntur carbone: ærariorque tantum officinis compendio. Quoniam desinente flatu protinus emoriens sapius recoquitur. Cætero plurimis sintillis. Idem e nouellis melior. Acerui confertis paleis recentibus luto caminantur: accensaque strue contis pungitur durefcens calx. Atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materie haliphleos dicta: ceu crassissimus cortex atque caudex: & plerumque cauus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere: etiam cum uiuit. Quin & fulmine sapissime icitur: quis altitudinem non excellat. Ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans & cum tulerit amara. Quam præter sues nullum attingit animal. Ac ne ea quidem si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est: quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hylarem facit: carnem coctibilem ac leuem: & utilem stomacho. Iligna suem angustam: nitidam: strigosam: ponderosam. Querna diffusam & grauissimam: & ipsa glandium æque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius: nec ex alia solidiorem carnem: sed duram. Iligna tentari sues: nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri æsculo: robore: subere. Quæ glandem ferunt omnes & gallam. Alternisque annis gladem. Sed gallam hemeris optimam: & coriis perficiendis aptissimam. Similem huic latifoliam: sed leuiorem: multoque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis utilior.

De galla: & quæ multa præter glandem eadem ferant arbores.

CA. VIII.

n Ascit autem galla sole de geminis exeunte erumpens noctu semper uniuersa. Crescit uno die candidior. Et si excepta est aestu arefcit prius: neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est: ut nucleum fabæ magnitudinem habeat. Nigra diutius uiuit: crescitque ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima comagena. Deterrima ex robore. Signum eius quod cauernæ translucent. Robur præter fructum plurima alia gignit. Namque fert & gallæ utrumque genus & quædam ueluti mora: ni distarent arida duricia plerumque tauri caput imitantia: quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascunt in eo & pilulæ nubes non absimiles: intus habentes flocculos molles: lucernarum luminibus aptos. Nam & sine oleo flugrant: sicuti galla nigra. Fert & aliam utilem pilulam cum capillo uerno tempore tamen melligeni succi. Gignunt & alii ramorum eius pilulas corpori non pediculo adhaerentes: candicantes umbilicis. Cætera nigra uarietate dispersa. Media cocci calorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & culices gignit.

LIBER

Necnon & e foliis conuolutas pilulas:& in folio rubentes. Aquosos nucleos candicans & translucidos: quādiu molles sint: in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum.

De canchrye:& cocco grano:& agarico:& subere.

CA. IX.

Erunt robora & canchryn: ita uocat pilula in medicina urendi uim habens. Gignit & in abiete: larice: picea: tilia: nuce: platano: postq̄ folia cecidere hyeme durans. Continet nucleum pine: is simile. Is crescit hyeme. aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia coeperint crescere. Tā multifera sunt:& tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos fuillosq̄ gulæ nouissima irritamēta: quæ circa radices gignuntur. Quercus probatissimos. Robur aut̄ & cypressus & pinus noxios. Robora ferunt & uiscum & mella auctor est Hesiodus. Constatq̄ rores melleos e cælo ut diximus cadentes non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoq̄ roboris cinerem introrsum esse manifestum est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo puocat cocco. Granum hoc. Primoq̄ ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis: quisq̄liū uocant: pensionē alterā tributū pauperibus hispaniæ donati. Vsum eius gratiorē in conchiliū mentiōe tradidimus. Gignitur & in galatia: africa: pisidia: cilicia. Pessimum in sardinia. Galliæ glandiferæ maxime arbores agaricū ferunt. Est autē fungus candidus odoratus: antidotis efficax: in summis arboribus nascēs: nocte relucens. Signū hoc eius q̄ in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ uocatur egilops fert pannos arentes: musculo uillo: canos nō in cortice modo: uerū & e ramis dependētes cubitali magnitudine: odoratos ut diximus inter unguenta. Suber minima arbor glans pessima: rara: cortex rārum in fructu præcrassus ac renascens: atq̄ etiam in denos pedes uidiq̄ explanatus. Vsum eius anchoralibus maxime nauium: piscantiumq̄ tragulis: & cadorum obruramentis. Præterea in hyberno foeminarum calceatu. Quāobrem non infacete græci cortices arborum appellant. Sunt qui foeminam ilicem uocent: atq̄ ubi non nascitur ilex pro ea subere utuntur. In carpētariis præcipue fabricis ut circa elin & lacedæmonem: nunc in italia tota nascitur: aut in gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices.

CA. X.

Ortex e fago: tilia: abiete: picea: in magno usu agrestū. Vasa corbesq̄ ac patentiora quædā melsibus cōuehendis uindemisq̄ faciūt: atq̄ prætexta tugurioḡ. Scribit in recenti ad duces explorator incidēs litteras a succo. Necnō in quodā usu sacroḡ religiosus est fagi cortex. Sed nō durat arbor ipsa.

De scādulis & pinu: pinaestro: abiete: piceaq̄: larice: tæda: taxo.

CA. XI.

Candulæ e robore aptissimæ: mox e glādifera aliis: fagoḡ: facillimæ ex oībus quæ resinam ferunt: sed minime durant: præterq̄ e pino. Scandula contectam fuisse romam usq̄ ad bellū Pyrrhi annis quadringentis, lxx. Cornelius Nepos auctor est. Siluaḡ certe distinguebātur insignibus. Fagus italo loui etiā nunc est ubi lucus fageus fuit: portataq̄ querculana: colle in quem uimina petebantur: totq̄ lucis quibusdam & geminis. Q. Hortēsius dictator cū plebs secessisset in ianiculū legem in æsculeto tulit: ut ea quod iussisset oēs quirites tenerent. Peregrinæ tūc uidebant: quoniā nō erāt suburbanæ pinus atq̄ abies. Omnesq̄ quæ picē gignunt: de q̄bus nūc dicemus. Simul ut tota condiendi uina origo cognoscatur. Quæ ferunt in asia aut in oriēte e prædictis picem. In europa sex genera cognatarum arborū resinā ferunt. Ex iis pinus atq̄ pinaester foliū habēt capillamenti modo præ tenuæ: longūq̄ & mucrone aculeatū. Pinus fert minimū resinæ: interdū ex nutibus ipsis de q̄bus dictū est. Visq̄ ut ascribatur generi. Pinaester nihil aliud est q̄ pinus siluestris: mira altitudine: & a medio ramosa sicut pinus in uertice. Copiosiore dat hæc resinam quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio noīe esse per oram italiæ quas stibulas uocat ut pleriq̄ arbitrātur: sed graciles: succinctorēsq̄: & enodes liburnicaḡ ad usus: pene sine resina. Picea mōtes amat atq̄ frigora: feralis arbor: & funebri indicio ad fores posita: ac rogis uiuens. Iam tamē & in domo recepta: tōsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit: interueniente cādida gemma tā simili thuri: ut mixta uisu discerni nō queat: & inde fraus seplasiæ asiæ. Omnibus iis generibus folia breui seta & crassiore: duraḡ ceu cupressis. Piceæ rami pene statim ab radice modici uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieci expetitæ nauigiis. Situs in excello montiū ceu maria fugerit: nec forma alia. Materies uero præcipua trabibus: & plurimis uitæ operibus. Resina ei uitium. Vnde fructus unus piceæ: exiguumq̄ sudat: aliquādo contactu solis. E diuerso materies quæ abieci pulcherrima: piceæ ad fissiles scandulas: cupasq̄ & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idē: eadem facies: larix uocatur: materia præstantior longe: incorrupta uis humori contumax: rubens præterea: & odore acrior. Plusculū huic erumpit liquoris: melleo colore: atq̄ lentiore: uunq̄ durascentis. Sex tū genus e tæda pprie dicta: abūdantior succo q̄ reliqua: partior liq̄diorq̄ q̄ picea. Flāmis ac lumini sacrorum etiā grata. Hæc mares dūtaxat ferunt: & eam græci stacten uocant odoris grauissimi. Laricis morbus est ut tæda fiat. Oīa aut̄ hæc genera accēsa fuligine immodica carbonē repēte expuūt: cum eruptionis crepitu: eieculāturḡ longe: excepta larice: quæ nec ardet: nec carbonē facit: nec alio modo ignis ui consumitur: q̄ lapides. Oīa uero ea perpetuo uirent: nec facile discernunt in fronde etiā a peritis: tāta natalium mixtura est. Sed picea minus alta q̄ larix. Illa crassior leuiorq̄ cortice: folio uillofior: pinguior: & dēfior: molliorq̄ flexu. At piceæ rariora siccioraq̄ folia & tenuiora ac magis argentia. Totaq̄ horridior est & p fusa resina. Lignum uero abieti similis. Larix uistis radicibus nō repullulat: ut in lesbo accidit incēso ne more pyrrheo. Alia etiānum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: foemina procerior. Pinguioribus foliis & simplicibus: atq̄ non rigentibus. Lignum maribus durum: & in fabrilī opere contortum: foeminæ mollius: publico discrimine in securibus. Eæ in quocūq̄ genere deprehendūt marem: quippe respuuntur: & fragosius sidunt: ægrius reuellunt. Ipsaq̄ materies retorrída: & nigrior mar

SEXTVSDECIMVS

ribus radix. Circa idā in troade & alia differentia est montanæ maritimæq. Nāq. in macedonia & arca dia circa elin permutant noia. Nec constat auctoribus quod cuiq. generi attribuant: nos ista romano di scernimus iudicio. Abies e cūctis amplissima est: & fœmina etiam proluxior. Materia mollior: utiliorq: arbore rotundior: folio pinnato: densa ut hymbres non transmittat: at hylarior intuitu. E ramis genege horum pannicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent præter q. larici. Hæ quoq. abietes masculæ prima in parte nucleos habent: non item fœminæ. Piceæ uero totis pāniculis minori/ bus gravioribusq. minimos ac nigros. Propter quod græci phithiophoron eam appellant. In eadē nu/ camenta compressiora maribus sunt: ac minus resina rosida. Similis his etiam nunc aspectu est: ne quid prætereatur taxus: minus uirens: gracilifq. & tristis: ac dira: nullo succo: ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Lœtale quippe baccis in hispania præcipuæ uenenū inest. Vasa etiā uiatoria ex ea uinis in gallia facta mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius simlacem a græcis uocari dixit. Et esse in ar/ cadia tam p̄sentis uenenū: ut si qui dormiant sub ea: cibumue capiant moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicunt uenena: quæ nunc toxica dicimus: quibus sagittæ tingantur. Repertum innoxiam fie/ ri: si in ipsam arborem clauus æreus addicatur.

Quibus modis fiant genera picis: & quomodo fiat cædrū: & de spissa pice quō fi/ at: & quibus modis resina coquatur. CA. XII.

P Ix liquida in europa e tæda coquitur naualibus muniendis: multosq. ad alios usus. Lignū eius concisum furnis undiq. igni extra circumdato ferro ut primus sudor aquæ mō fluat in canali. Hoc in syria cædrū uocatur: cui rāta uis est ut in ægypto corpa hoīum defunctoq. eo perfusa seruent. Sequēs liquor crassior iam picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas confecta aceto spissat: & coagulata brutiæ cognomen accepit: doliis dūtaxat uasifq. cæteris utilis: lentore ab alia pice differēs. Itē colore rutilante: & q. pinguior est. E tæda omnia illa fiunt. E picea resina feruētibus coacta lapidibus in alueis ualidi roboris: at si aluei nō sint struis congerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur: fa/ rinæ modo tusa: nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuius decoquatur: coleturq. ruffo colore lē/ tescit: ac stillatitia uocatur. Seponuntur autem id fere uitia resinæ corticifq. Alia temperies ad culpam. Nāq. flos crudus resinæ cum multa hastula tenui breuiq. auulsus concidit ad cribrum minuta: deinde feruenti aqua donec coquatur perfunditur. Huius exp̄ssum pingue præcipua resina fit: atq. rara: nec ni/ si paucis in locis subalpinæ italiæ conueniens medicis. Resinæ albæ congiū in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alii utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die: utiq. uase æris albi. Item terebinthi/ nam in sartagine referuenti: hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zosippa & sapino: & quæq. arbor materia in precio. CA. XIII.

N On omittendū apud eosdē zosippam uocari derafam nauibus maritimis picem cum cætera: nihil nō experiente uita: multoq. efficaciorē ad omnia qbus pices resinæq. profunt uidelicet adiecto falis callo. Aperitur picea e parte solari nō plaga: sed uulnere ablato corticis: cum pluri/ mū bipedali hiatu: ut a terra cubito cum minimū absit. Nec corpori ipsi parci: ut in cæteris quoniā ha/ stula in fructu est. Vex hæc terræ pxima laudat. Altior amaritudine affert. Postea humor ois e tota cō/ fluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desiit: simili modo ex alia parte aperit ad deinde alia. Postea tota arbor succidit: & medulla eius urit. Sic & in siria terebinto detrahunt cortices. Ibi quidem & e ra/ mis ac radicibus cum resina dānetur ex iis partibus. In macedonia laricem masculā urunt: fœminæ radi/ ces tantū. Teopōpus scripsit in apollinitaq. agro picē fossilē non deteriorē macedonica inueniri. Pix opti/ ma ubiq. ex apricis aquilonis situ. Ex opacis horridior: uirufq. præferēs. Frigida hyeme deterior: ac mi/ nus copiosa & decolor. Quidā arbitrant in mōtosis copia præstantiorē fieri ac colorationem: & dulci/ rem quoq. & gratiorē dū resina sit. Decoctā aut minus picis reddere: quoniā in infeg. abeat: tenuioresq. esse ipsas arbores q. in planis. Sed has & illas serenitate steriliores. Fructū quædā pximo anno ab incisu largiunt. Aliæ secūdo. Quædā tertio. Explet aut plaga resina: nō cortice: nec cicatrice: quæ in hac arbo/ re non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere sapiū: quoniā ex cognatione eaq. serit. Qualis di/ sta est nucleis. Eiufq. arboris imas partes tædas uocant: cum sit illa arbor nil aliud q. picea feritatis pau/ lum mitigatæ satū. Sapiū autem materiæ cæsa regenerataq. fit: sicuti docebimus.

De fraxino genera eius quattuor. CA. XIII.

M Ateriæ enim causā reliquas arbores natura genuit. Copiosissimāq. fraxinū. Procera hæc ac te/ res: pennata & ipsa folio. Multūq. Homeri pconio & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem quæ sit in ida troadis in tātum citro similis: ut emētes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere. Longam: enodem. Alterā breuem: duriorē: fuscioremq. laureis foliis. Bumeliā uocat in macedonia amplissimā lentissimāq. Alii situ diuisere. Cāpestrem. n. esse crispā: montanā: spissā. Folia eaq. iumentis mortifera. Cæteris ruminātium innocua græci p̄didere. In italia nec iumētis nocet. Cōtra serpētes uero succo exp̄sso ad potū: & imposita ulceribus opifera: ac nihil æque reperit. Tātaq. est uis: ut ne matutinas qdē occidētē sue umbras q. quis sint lōgissimæ: serpens arboris eius attingat: adeo ipsam pcul fugat. Expta p̄dimus. Si fronde ea gyro claudat ignis & serpēs: in ignes poti/ us q. in fraxinū fugere serpentē. Mira naturæ benignitas priuifq. hæ p̄deant florere fraxinū: nec ante con/ ditas folia dimittere.

De tilia genera duo. CA. XV.

I N tilia mas & fœmina differunt omni mō. Nāq. & materies maris dura ruffiorq. ac nodosa & odorator. Cortex quoq. crassior: ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florē ut fœmi

LIBER

na: quæ crassior arbore: materia candida præcellensq; est. Mirum in hac arbore fructum a nullo anima-
lium attingi: foliorum corticisq; succum dulcem esse. Inter corticem & lignum tenues tunicas multipli-
ci membrana: e quibus uincula tiliæ euocantur. Tenuissimum eorum philyre coronarum léniscis cele-
bres antiquorūq; honore. Materies teredinē non sentit: proceritate perq; modica: uerum utilis.

De aceris generibus. x.

CA. XVI.

Cer eiusdē fere amplitudinis: operum elegantia ac subtilitate citro secundū: Plura eius genera.
a Albū quod præcipui candoris uocatur gallicū: in transpadana italia transq; alpes nascens. Alte-
rum genus crispo macularum discursu: qui cū excellentior fuit: a similitudine caudæ pauonū
nomen accepit. In istria retiaq; p̄cipuum. E uiliori genere crassiuenum uocatur. Græci situ discernunt.
Campestre enim cādidum esse: nec crispum: quod glinon uocant. Montanū uero crispus duriusq; etiā
nunc e mascula crispus ad lautiora opera. Tertium genus zygiā rubentem fissili ligno: cortice liuidos:
& scabro. Hoc alii proprii generis esse malunt. Et latine caprinum appellant.

De brusco mollusco: & staphilodendro: & buxo genera tria.

CA. XVII.

Vlcherrimū uero est bruscu: multoq; excellentius etiānum molluscu. Tuber utrūq; arboris
eius. Sed bruscu intortius crispum molluscu simplicius sparsu. Et si magnitudinē mēfage
p caperet: haud dubie præferreretur citro. Nunc intra pugillares lectorumq; silicios aut laminas
raro usu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperit & in alno tuber tanto deterius q̄to ab
acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florēt. Etiānum in siccis natæ præferuntur aquaticis: sicut &
fraxini. Est & trans alpes arbor simillima aceri alba in materia: quæ uocatur staphylodendron. Fert sili-
quas & in iis nucleos sapore nucis auellanae. In primis uero materies honorata buxo est raro crispantis:
nec nisi radice: cætero lenis: quies materia silenti: & quadam duricia ac pallore commēdabilis. In ipsa ue-
ro arbore topiario opere. Tria eius genera: gallicum quod in metas emittitur: amplitudineq; procerior
est. Oleastrum in omni usu damnatum fert grauem odorem. Tertium genus nostratis uocat. Siluestre
ut credo mitigatum satū: diffusius: & densitate parietum uirens semper ac tōsile. Buxus pyreneis ac cy-
thero montibus plurima: ac berecynthio tractu. Crassissima in corsica florem non ferendo. Quæ causa
amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animātib; inuisum. Hæc in olympo macedoniæ gracilior:
sed breuis. Amat frigida: aprica. In igne quoq; duricia quæ ferro: nec flamma: nec carbone utilis.

De ulmo genera quattuor.

CA. XVIII.

Nter has atq; frugiferas materiæ uitūq; amicitia accipitur ulmus. Græci duo eius genera no-
uere. Montosam: quæ sit amplior. Campestrem: quæ fruticosa. Italia attinias uocat excellissi-
i mas: & ex iis sicanas illis præfert: quæ nō sunt riguæ. Alteq; genus gallicas. Tertium nostrates:
densiore folio: & ab eodem pediculo numerosiore. At quartum siluestre. Inter quas attiniæ non ferunt.
Samarīa mita uero uocatur ulmi semen. Oēs q; e radicum plantis proueniunt. Reliquæ semine.

De arborum natura per situs.

CA. XIX.

Vnc celeberrimis arborū dictis quædā in uniuersum de cunctis indicāda sunt. Montes amant
cædrus: larix: tæda: & cætere e quibus resina gignit. Item aquifolia: buxus: ilex: iuniperus: tere-
n binthus: populus: ornus: cornus: carpinus. Est & in apennino frutex qui uocat cotinus ad linia-
menta modo conchylii colore insignis. Montes & ualles diligit abies: robur: castanæ: tilia: ilex: cornus.
Aquosis montibus gaudēt acer: fraxinus: sorbus: tilia: cerasus. Nō temere in mōtib; uisæ sunt prunus:
punica oleastri: iuglans: morus: sambuci. Descendūt etiā in plana cornus: corylus: quercus: ornus: acer:
fraxinus: fagus: carpinus. Subeunt & montosa ulmus: malus: pyrus: laurus: myrtus. Sanguinei frutices
ilex: tingendisq; uestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus: & magis etiam betulla. Gallica hæc
arbor mirabili candore: atq; tenuitate terribilis magistratuum uirgis. Eadem circulis flexibilis: itē cor-
bium sportis. Bitumen ex ea galliæ excoquunt. In eisdem situs comitatur & spina nuptiæ: facibus au-
spicatissima: quoniā inde fecerint pastores qui rapuerūt fabinas: ut auctor est Mafurius. Nūc facibus car-
pinus & corilus familiarissimæ. Aquas odere cupressi: iuglades: castanæ: laburnum. Alpina & hæc ar-
bor: nec uulgo nota. Dura ac candida materiæ: cuius florem cubitalem longitudine apes non attingūt.
Odit & quæ appellatur Iouis barba in opere topiario tonsilis & in rotunditatem spissa: argenteo folio.
Non nisi in aquosis proueniunt salices: alni: populi: filer. Ligustra tesseri utilissima. Item uacinia italiæ
in aucupis sata. Galliæ uero etiam purpura tingēdi causa ad seruorum uestes. Quæcūq; cōmunta sunt
montibus planisq; maiora fiunt: aspectuq; pulchriora. Quæ in campestribus meliora materiæ. Crispio-
ra quæ in montibus exceptis malis pyrisq;.

Diuisio generum.

CA. XX.

Ræterea arborum alii decidunt folia: aliæ sempiterha coma uirent. Quā differentiam neces-
p se est antecedit prior. Sunt enim arborum quædam omnino siluestres: quædam urbaniores:
quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites quæ fructu aut aliqua dote umbrarumue
officio humanius iuuant: non improbe dicantur urbanæ.

Quibus folia non decidant: & de rhododendro.

CA. XXI.

Arum generi non decidunt oleæ: lauro: palmæ: myrto: cupressi: pinis: hederæ: rhododendro.
b Et quis hæbra dicatur sanina rhododendron: ut nomine apparet: a græcis uenit. Alii neruim
uocarunt: alii rhodophanen: sempiternum fronde rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iu-
mentis caprisq; & ouibus uenenum est. Idem homini contra serpentium uenena remedio.

SEXTVSDECIMVS

Item quibus folia non decidunt: & quibus non omnia
folia cadant: & quibus locis nullæ arborum.

CA. XXII.

Iluestrium generis folia nō decidunt abieti: larici: pinaestro: iunipero: cædro terebintho: buxo: ilici: aquifolio: suberi: taxo: tamarici. Inter utraq; genera sunt andrachne i græcia: & ubiq; uen- do. Reliqua enim folia decidunt his: præterq; in cacuminibus. Nō decidūt aut & in fruticū ge- nere qbusdā rubo & calamo. In thurino agro ubi urbs sybaris fuit: ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una nunq; folia dimittens: nec ante mædiam æstatē germinās. Idq; miq; est græcis auctoribus proditū. Apud nos postea fileri. Nam locorum tanta uis est: ut circa memphim ægypti: & in elephantine thebai dis nulli arbori decidant: ne uitibus quidem.

De natura foliorum cadentiū: & quibus foliorum uarii colores.

CA. XXIII.

Aetere oēs extra prædictas (etenim numerare longum est) folia deperdunt. Obseruatq; non arescere: nisi tenuia & lata & mollia. Quæ uero nō decidant callo crassa & angusta eē. Falsa de- finitio est non decidere iis quæ succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? De- cidere Timæus mathematicus sole scorpionē trāseunte syderis ui: ut quodam ueneno aeris putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat: iure miremur. Cadunt plurimis autūno. Quædā tar- dius amittūt: atq; in hyemes prorogāt moras. Nec interest maturius germinasse: utpote cū quædā pri- mæ germinet: & inter nouissimas nudent. Vt amygdala: fraxini: sambuci. Morus aut nouissime ger- minat: & cū primis folia dimittit. Magna & in hoc uis foli. Prius decidunt in siccis macrisq; & uetustate prius arbori. Multisq; etiam anteq; maturescat fructus. In serotina ficu & hyberna pyro & malo grana- to est pomum tātum aspici in matre. Neq; iis quæ semp retinēt comas eadē folia durant: sed subnascenti- bus aliis tunc arescunt uetera. Quod euenit circa solstitium. Maxime foliorum unitas in suo cuiq; ge- nere permanet: præterq; populo hederæ crotoni: quam & cinnamum diximus uocari.

De populo tria genera: & quorū foliorū figura mutetur.

CA. XXIII.

Opuli tria genera: alba: & nigra: & quæ lybica appellatur minima folio ac nigerrima: fungisq; enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor: superne candicans: inferiore parte uiridi. Huic nigra quæ & crotoni folia in iuuenta circinnata rotunditatis sunt. Vetusiora in angulos exe- unt. Econtrario hederæ angulosa rotūdant. Populorū foliis grādissima lanugo. Euolat candida. Tra- dita folio numerosiore cādida: & ut uilli. Folia granatis & amygdalis rubentia. Miq; in primis id quod ulmo: tiliæq; oleæ: populo alba: & salici euenit. Pircumagunt enim folia eaq; post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sydus confectum.

Quæ folia uerfent oibus anis: q; foliorū ex eius palmis cura & usus: & foliorū mirabilia. CA. XXV.

St & publica oium foliorū differētia. In ipsis namq; pars inferior a terra hærbido uiret colore. Ab eadem leuiora. Nertuos callūq; & articulos in superiore habēt parte. Incisuras uero subter: ut manus humana. Oleæ supne cādidiore: & minus leuia. Itē hederæ. Sed oium folia quotti- die ad solem oscitant: interiores partes tepesieri uolentia. Superior pars oium lanuginē quātulacūq; ha- bet: quæ in aliis gentiū lana est. In oriente funes ualidos e palmæ foliis fieri dictū est: eosq; id humore utiliores esse. Et apud nos uero palmæ a matre integræ decerpunt. Meliores enim sunt quæ nō diuisæ fuerint. Siccant sub tecto quaternis diebus. Mox in sole expandunt. Et noctibus relictæ donec candore inarescant. postea in opera diuiduntur. Latissima folia sunt fico: uiti: platano. Angusta myrto: punice: oleæ. Capillata pino: cædro. Aculeata aquifolio & ilicum generi. Nam iunipero spina pro folio est. Car- nosa cupressi: tamarici. Crassissima alno. Longa harundini salici. Palmæ etiam duplicia. Circinnata py- ro. Mucronata malo. Angulosa hederæ. Diuisa platano. Insecta pectinū modo piceæ: abieti. Sinuosa to- to ambitu robori. Spinosa cute rubro. Mordacia sunt quibusdā: ut urticis. Pungenta pino: piceæ: abieti: larici: cædro aquifoliis. Pediculo breui oleæ: & ilici. Longo uitibus. Tremulo populis. Et hisdem foliis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso mali quodā in genere parua mediis emicant folia. Interim & ge- mina. Præterea aliis circa ramos aliis in cacumine ramorum. Robori & in ipso caudice iam densa ac ra- ra: semperq; lata rariora. Disposita myrto. Cōcaua buxo. Inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeū- tia malis pyrisq;. Ramulosa ulmo: & cytiso. Quibus adiicit Cato decidua a populo quernaq; animali- bus iubens dari non perarida. Bubus quidem & ficulnea iligna: & hederatia. Dantur & ex harundine ac lauro. Decidunt sorbo uniuerfa. Cateris paulatim. Et de foliis hætenus.

De ordine naturæ in satis: & de flore arborū & conceptu: & germinatione: & partu: & quo ordine floreat.

CA. XXVI.

Rdo aut naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus flare incipiente uento fauonio. Ex inde fere. vi. idus febru. Hoc enim maritant uiuescētia e terra. Cū etiā equæ in hispania ut dixi- mus. Hic est genitalis spiritus mundi a fouendo: dictus ut qdā existimauere. Flat ab ocafu æq; noctiali uer inchoans: cathlitionē rustici uocāt gestiente natura semina accipere: eaq; animā inferente oi- bus satis. Concipiunt uariis diebus: & pro sua quæq; natura. Alia ptinus ut aialia. Tardius aliqua & diu- tius grauida partes gerūt. Quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uero cū florent: flosq; ille ruptis cō- stat utriculis. Sed educatio i pomo est. Hoc & germinatio arborū. Flos est plenū ueris indicium: & anni re- nascentis. Flos gaudiū arborū. Tūc se nouas aliasq; q sunt ostendunt. Tūc uariis colorum picturis in cer- tamen usq; luxuriant. Sed hoc negatū plerisq;. Nā nec oēs florēt: sed sunt tristes quædā: quæq; nō senti- ant gaudia annorū. Nā neq; ilex picea larix pinus ullo flore exhyllarant: natalesue pomorum recursus

ficulnea

annuos uersicolori nūtio pmittūt Nec fici atq; caprifici, Protinus enim fructū flores gignūt. In ficis mirabiles sunt & abortus: qui nunq; maturescūt. Nec iunipi florent. Quidā eaz; duo genera tradūt. Alterā florere nec ferre. Quæ uero non floreat ferre protinus baccis subnascantibus quæ biennio hæreāt. Sed id falsum oībusq; iis dura facies semper. Sic & hoīum multis fortuna sine flore est. Omnes aut; germinant etiam quæ non florent. Magna & locoz; differentia. Quippe cum ex eodē genere quæ sunt in palustribus priora germinant: mox capeſtria nouissima in siluis. Per se aut; tardius pyri siluestres q̄ cætera. Primo fauonio germiat cornus, Proxime laurus, Pauloq; ante æquinoctiū tilia: acer. Inter primas uero populus: ulmus: salix: alnus: nuces. Festinat & platanus. Cætera uere cōcepto aquifolium terebinthus: paliurus: castanea: glandes. Serotino autem germine malus: tardissimus suber. Quibusdam germinat; germinatio: nimia soli ubertate: aut inuitantis cæli uoluptate: quod magis i hærbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elasseſcit. Sunt aliæ naturales quidē q̄busdam germinationes pariterq; uernæ: quæ suis constant syderibus: quaz; ratio aptius reddet ob hoc tertio uolumine. Hyberna aquilæ exortu. Aestiuæ canis ortu. Tertiā arcturi. Has duas q̄dem oībus arboribus cōes putant. Sentiri aut; maxime in fico uite punicis causam afferentes: quoniā in theſſalia macedoniæq; plurima tunc ficus exeat. Maxime tamē in ægypto apparet hæc ratio. Et reliquæ q̄dē arbores ut primū cōepere cōtinuant germinationē. Robur & abies & larix intermittūt tripartito ac terna germina edunt. Ideo & inter squamas corticē spargūt. Quod oībus arboribus i germinatione euenit: quoniā p̄gnatiū rumpit; cortex. Est aut; prima eaz; incipiente uere circiter. xv. diebus. Iterum germinat; trāseūte geminos sole. Sic fit ut dum prima cacumina impellunt se cutis aperiat geniculato incremento. Tertiā est earūde ab solstitiū breuissima: nec diutius septēnis diebus. Clareq; & tunc cernit; excreſcētium cacuminū articulatio. Vitis sola bis parturit: cum primū emittit uuam: iteq; cū degerit. Eoz; quæ nō florent partus tantū est & maturitas. Quædā statim in germinatione florent: properātq; in eo: sed matureſcūt tarde ut uites. Serotino quædā germinatu florēt: maturātq; celeriter: ut morus: quæ nouissima urbanæq; germinat: nec nisi axactō frigore: ob id dicta sapiētissima arbore. Sed cū cōeperit in tantū uniuersa germinatio erūpit: ut una nocte peragat etiā cū strepitu. Ex iis quæ hyeme agra exoriēte (ut diximus) cōcipiunt: floret prima oīum amygdala mense Ianuario. Martio uero poma matura. Ab ea p̄xime florēt armeniaca: dein tuberes: & præcoces. Illæ peregrinæ: hæc coactæ. Ordine aut; naturæ siluestriū primæ sambucus: cui medulla plurima: & cui nulla cornus mascula. Urbanæq; malus: paruoz; post ut simū possit uideri pyrus & cerasus & prunus. Sequitur laurus illāq; cupressus. Deinde punica fici. At uites & olea florentibus iam iis germināt. Cōcipiunt uergiliarum exortu. Hoc sydus illaz; est. Floret aut; solstitio uitis. & quæ paulo serius incipit olea deflorescunt oīa septēnis diebus: nō celerius. Quædā tardius. Sed nulla pluribus bis septēnis. Omnia & intra. viii. iulii idus etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno: & quo tpe quæq; ferāt: & quæ fructum non ferāt: & quæ infœlices existimātur & quæ facillimæ fructū perdūt: & q̄bus fructus anteq; folium nascantur. CA. XXVII.

Ornus enim circa solstitia reddit primo candidum postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autūnū fert baccas acerbæ & ingustabiles cūctis animātibus. Ligno quoq; fungosa & inutilis. Sumas e fortissimis quæ sit in tāta differētia ab eodē genere. Et terebinthus messibus reddit semē: & acer: & fraxinus: nuces: & mala: & pyra: p̄tēterq; hyberna aut præcocia. Autūno glandifera. Serius etiānum uergiliæq; occasu. Aesculus tantū autūno. Incipiente aut; hyemæ quædam genera mali pyriq; & suber. Abies flores croci colore circa solstitiū. Semē uero reddit post uergiliæq; occasum: pinus aut; & picea præueniunt germinatione. xv. fere diebus. Semen uero post uergiliæq; ipsæ reddunt. Cædri & iuniperus & ilex annuæ fere habentur: nouisq; fructus in iis cū autūno pēdet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructū matureſcētē. Habet proximo anno maturitatem uenturum: ac deinde tertio. Nec ulla arbor auidius se p̄mittit. Quo mense ex ea nux decerpit; eodem matureſcit alia: Et sic dispensatur: ut nullo nō mense matureſcant. Quæ se in arbore ipsa diuifere uocantur zamia: læduntq; cæteras: nisi detrahant. Fructū arbore solæ nullū ferunt: hoc est ne semen quidē tamarix. Scopis tantū nascens: populus alnus: ulmus: artinia alaternus: cui folia inter ilicem & oliuam. Infœlices autem existimantur dānatæq; religione quæ neq; ferunt unq; neq; fructū ferunt. Cremutius auctor est nunq; uirere arbor ē: ex qua Phyllis se suspenderit. Quæ gūmi gignūt post germinationē ap̄iunt. Gūmi uero nō nisi fructu detractō spissatur. Nouellæ arbores carent fructu q̄diu crescunt. Perdunt autem facillime ante maturitatē palma: ficus: amygdala: malus pyrus. Item punica quæ etiam roribus nimis & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius: ne subrecti humorē infestū excipiant: atq; continent. Pyrus & amygdala etiā si nō pluat: sed fiat austrinū cælum atq; nubilum amittunt florem: & primos fructus cum si defloruere tales dies fuerint. Ocissime aut; salix amittit semen anteq; omnino maturitatem sentiat. Ob id dicta ab Homero frugiperda. Secutaq; ætas scelere suo interpretata est hanc sententiā. Quādo semen salicis mulieri sterilitatis medicamentū esse cōstat. Sed hoc quoq; prouidens natura facile nascenti & depaſto furculo incuriosius semen dedit. Vna tantū p̄ditur ad maturitatem p̄ferre solita in creta insula ipso descensu Ioui spelūcæ toruū ligneūq; magnitudine ciceris. Fiūt uero quædā & loci uitio infructuosa: ut in paro sylua cædua quæ nihil fert uacenda: quæ nil fert. Perficæ arbores in rhodo florēt tātū. Fit hæc differētia & ex sexu. In iis eē mares quæ nō ferūt. Aliqui hoc p̄mutates mares esse quæ ferāt tradūt. Facit & dēſitas sterilitatē. Gignētū aut; q̄dam ex lateribus ramoq; & cacuminibus ferunt: ut pyrus: punica: ficus: myrtus. Cætero eadē natura quæ frugibus. Nāq; & in eis spica in cacumē

SEXTVSDECIMVS

nascitur. Legumina in lateribus. Palma sola ut dictū est in spatulis habet fructū racemis ppendentē. Reliquis sub folio pomū: ut protegat excepta fico: cui foliū maximū umbrosissimumq. Et ideo supra id pomū ei demū serius foliū nascitur q̄ pomū. Insigne prodiit in quodā genere ciliciæ cypricæ helladis ficos sub folio: grossos uero supra folium nasci. Ficus & præcoces habet: quas athenis pdromos uocant. In laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis & quæ celerime senescant: & de ætatibus earū.

CA. XXVIII.

Vnt & biferæ in eisdē. In cea insula caprifici triferæ sunt. Primo foetu sequens euocat: sequenti tertius. Hoc fici caprificant. Et caprifici aut ab aduersis foliis nascunt. Biferæ & in malis ac pyris quædam sicut præcoces. Malus siluestris biferæ. Sequens eius fructus post actū in apricis maxime. Vites quidē & triferæ sunt: quas ob id insanas uocat: quoniā in iis alia murescunt: alia turgescunt: alia florent. M. Varro auctor est uitem fuisse smyrnæ apud matream triferam: & malū in agro consentino. Hoc autem euenit perpetuo in frauennesi africæ agro de quo plura alias: ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Namq. baccae eius colliguntur mense Ianuario: & Maio: & Septēbri: ternaq. earum gerunt magnitudines. Est uero & in ipsis arboribus etiā honestis peculiaris differentia. Sūma sui parte fertilior est arbutus. Quercus inferiore: iuglades: fisci: mariscæ. Oēs quo magis senescunt: eo maturius ferunt: & in apricis locis nec pingui terra. Siluestriora oīa tardiora. Quædā ex iis oīno nō murescūt. Itē quæ subarant: aut quæ ablaqueant: celeriora neglectis hæc & fertiliora. Et etiamnum ætatis differentia. Amygdala enī & pyrus in senecta fertilissimæ: ut glādifera: & quoddā genus ficog. Cætera eius in iuuenta tardiusq. maturantes: qd̄ notat in uitibus maxime. Verustioribus. n. uinū melius: nouellis copiosius. Celerrime uero senescit: & in senecta deteriore fructum gignit malus. Namq. & minora poma proueniunt: & uermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborū foetu maturitatis causa medicat. Iam quidē ex portētis: quoniā maiora sunt præcocia præposterioris. Oīa aut celerius senescunt præcœcūda. Quin & ptinus moriunt aliquā cælo fecunditatē omnem eblandito: quod maxime uitibus euenit.

De moro.

CA. XXIX.

Ontra morus tardissime senescit fructibus minime laborans. Tarde & ea quorum crispa materies: ut acer: palma: populus. Et subarata ocus senescunt.

De siluestribus.

CA. XXX.

Iluestria aut tardissime. Atq. in totū omnis cura fertilitatem adiicit: fertilitas senectā: ideog. & præflorent alia & prægerminant: atq. in totum præconia fiunt. Quoniā oīs infirmitas cælo magis accidit. Multæ uero plura gignunt ut diximus in glandiferis: inter quæ laurus uuas suas: maximeq. sterilis quæ nō gignit aliud obq. id a quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanae iulos cōpactili callo ad nihil utiles.

De buxo & faba græca siue loto.

CA. XXX.

Lurima uero buxus. Nā & semen suū & granum quod cartegon uocant: & a septētione uiscū: a meridie hyphæ: e quis plura mox paulo. Interdum pariter res quaternas habent. Arborū quædam simplices: quibus a radice caudex unus & rami frequentes: ut oliuæ: fico: uiti. Quædam fruticosi generis: ut paliurus: myrtus. Item nux auellana. Quinimmo melior est & copiosior fructu in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus: ut in suo genere buxo: loto transmarine. Quædā bifurcæ: atq. etiā in quinas partes diffusæ. Quædā indiuiduæ: nec ramosæ: ut sambuci. Quædam indiuiduæ ramosæ: ut piceæ. Quibusdā ramog. ordo: sicut piceæ: abieti. Aliis incōditus: ut robori malo: pyro. Et abieti quidē subrecta diuisura: ramig. in cælum tendentes: nō in latera proni. Mix. cacumimbus eog. decilis moritur: totis uero detruncatis durat. Et si infra q̄ rami fuere præcidatur: quod superest uiuit. Si uero cacumen tantum auferant: tota moritur. Alia ab radice brachiata: ut ulmus. Alia in cacumine ramosa: ut pinus: lotos siue faba græca: quā romæ a suauitate fructus siluestris quidem: sed cerasog. pene natura loton appellat. Præcipueq. domibus expetitur ramorum petulantia: breui caudice: latissima expatiantū umbra: & in uicinas domos sepe transilientiū. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme decidentibus foliis. Nullis cortex iucundior: aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidioresq. aut plures: ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt: radice lanas. Malis propriū genus. Feræ enim rostra reddūt: adhærētibus uni maximo minoribus. Ramog. aliqui cæci qui nō germināt. Quod natura fit si nō eualuere: aut pœna cū amputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est: hæc uiti in oculo: harundini in geniculo. Oīum terræ p̄xima crassiora. In longitudinem excrescunt abies: larix: palma: cupressus: ulmus: & si qua unistirpia. Ramosog. cerasus etiam in. xl. cubitog. trabes æquali per totum duum cubitog. crassitudine reperitur.

De ramis & cortice & radicibus arborū.

CA. XXXII.

Vadā statim in ramos spargūt ut mali. Cortex alii tenuis: ut lauro: tilia. Alias crassius ut robori. Aliis lenis: ut malo: fico. Idem scaber robo: palma. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte: ut uiti. Quibusdam etiā cadit: ut malo: unedoni. Carnosus suberi: populo. Mēbranaceus ut uiti: harundini. Libris similis ceraso. Multiplex tunicis: ut uitibus: tilia abieti. Quibusdā simplex: ut fico: harundini. Magna & radicum differētia. Copiosæ fico: robori: platano. Breues & angustæ malo. Singulares abieti: larici. Singulis enim innituntur: q̄q. minimis in altera dispersis. Crassiores lauro & inæquales. Itē oleæ: cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidē credimus æsulul quantū corpore eminet: tantū radice descēdit. Oleæ malisq. & cupressis per summā cespitum. Aliis recto meatu: ut lauro: oleæ. Aliis flexuoso: ut fico. Minutis hæc

LIBER

capillamentis hirsuta ut abies: multaq; siluestrium. E quibus montani prætenuia fila decerpentes spectabiles lagenas & alia uasa nectunt. Quidā nō alius descendere radices: q̄ folis calor tepesciat. Idq; natura loci tenuiores siue grauissimas dixere: quod falsum arbitror. Apud auctores certe inuenitur abietis plāram cū transferret: octo cubitoꝝ in altitudine: nec totā refossam: sed abruptā. Maxima spatio atq; plenitudine & cædri est. Ab ea platani: roboris: & glandiferaz. Quarūdam radix uiuacior superficie: ut lauri. Itaq; cum trunco inaruit recisa: etiam lætius fruticat. Quidā breuitate radicū celerius senescere arbores putant. Quod coarguunt fici: quarum radices lōgissimæ: & senectus ocissima. Falsum arbitror & quod aliqui p̄didere radices arboreꝝ uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis: & iugeꝝ soli amplexa. Prostratas restitui plerūq;: & quadā terræ cicatrice reuiuiscere: uulgare est. Et familiarissimū hoc platanis: quæ plurimū uentoꝝ cōcipiunt p̄pter densitatē ramoꝝ. Quibus amputatis leuata onere in sua scrobe reponunt. Factumq; iam est hoc & in iuglandibus oleisq; ac multis aliis.

De prodigiosis arboribus: & quibus modis sponte nascuntur: & quod non omnia ubiq; nascantur: & quæ non alibi nascantur arbores. CA. XXXIII.

St in exēplis & sine tēpestate ullaue causa alia q̄ pdigii cecidisse multas: ac sua sponte resurrexisse. Factū hoc populi Ro. quiritibus ostentum cimbricis bellis nuceriz in luco iunonis ulmo postq̄ etiā cacumen amputatū erat: quoniā in arā ipsam p̄cūbebat: restituta sponte: ita uti p̄tinus floreret. A quo deinde tpe maiestas populi Ro. resurrexit: quæ ante uastata cladibus fuerat. Memorat hoc idē factū & in philippis salice p̄cidua atq; detruncata. Et stagiris in musæo populo alba. Omnia fausti ominis. Sed maxime mix antādri platenus etiam circūdolatis lateribus restibilis sponte facta: uitaq; reddita. Longitudine. xv. cubitoꝝ: crassitudine quattuor ulnaz. Arbores quas naturæ debeamus tribus modis nascunt. Sponte: aut semine: aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus uolumine. Nunc enim totus sermo de natura est multis modis mirisq; memorabili. Nāq; non omnia in oībus locis nasci docuimus: nec translata uiuere. Hocq; alias fastidio: alias contumacia: sapius ibecillitate eorum quæ transferunt euenit cælo inuidente: alias solo repugnante. Fastidio balsamū alibi nasci natura q̄ in syria noluit fere. Necnō & palmā nasci ubiq;: aut natam parere: uel cū promisit etiam ostenditq; ea educare: quæ tanq̄ inuita peperit. Non habet uires frutex cinnami in syriæ uicina perueniendi. Non ferūt amomi nardiq; deliciae ne in arabia quidē ex india naue pegrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirū ipsas arbores plerūq; exorari ut uiuant atq; transmigrent. Aliquando & a solo impetrari ut alienas alat: aduenasq; nutriat: cælum nullo mō qui flecti. Viuit in italia piperis arbor. Cassia uero etiā in septētrionali plaga. Vixit & in lydia thuris. Sed unde sorbentes succum oēm ex iis soles torquētesq; lachrymā? Illud p̄xime mix mutari naturā i iisdē locis: atq; iprouiso ualere. Cædrū æstuo sis partibus dederat: & in lyciis frigidisq; montibus nasci. Frigus inimicū lauro fecerat: sed in olympo copiosior nulla est. Circa bosphorū cimerium in pāticapeo urbe omni mō laborauit Mithridates rex & cæteri incolæ. Sacroꝝ certe cā lauz myrtūq; habere: & nō contingit: cū habundent arbores ibi punicæ siciq;. Iam mali & pyri laudatissimæ. Frigiditas natura eodē tractu nō genuit arbores: pinū: abietem: piceā Et quid attinet ad pontum abire? Iuxta romam ipsam castaneæ cerasiq; agre proueniūt. Persica in tuscūlano. Necnon nuces græcæ cum tedio inferuntur. Teracina siluis scatet earum.

De cūssio & q; ex terra noua aliqua sæpe nascant quæ in ea ante nō fuerūt. CA. XXXIII.

Vpressus aduena & difficillime nascenotiū fuit: ut de qua uerbosius sapiusq; q̄ de eo omnibus aliis prodiderit Cato. Natu morosa: fructu supuacua: bacis torua: folio amara: odore uiolēta: ac ne umbra quidem gratiosa: materie rara: ut pene fructicosi generis. Diti sacra: & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demū aspectu nō repudiata distinguendis tantū pinorum ordinibus. Nunc uero tonsilis facta in densitate parietū: coercitazq; gracilitate perpetuo tenera. Trahiturq; etiā in picturas ope hystoricali uenatus classē sue & imagines regū tenui folio breuiq; & uirēte superueſtiens. Duo genera earum. Metā in fastigium cōuoluta: quæ & fœmina appellatur. Mas aspergit extra se ramos: deputaturq; & accipit uitē. Vtraq; autē imittit in perticas asserē sue amputatione ramoꝝ qui. xiii. anno denariis singulis ueneunt. Quæstuosissima in satus rōne silua. Vulgoq; dotē filiāz antiqui plātaria appellabāt. Huic patria insula creta: quāq;. Cato tarentinā eam appellat. Credo q; primū eo uenerit. Et in enaria succisa regerminat. Sed in creta quocūq; loco terrā mouerit q̄spiam nisi feratur alia: hæc gignitur: protinusq; emigrat. Illa uero etiā nō appellato solo ac sponte: maximeq; i idæis mōtibus: & quos albos uocant: summisq; iugis: ubi niues nunq̄ absunt plurima. Quod miremur alibi non nisi in tepore proueniēs: & nutrice magnopere fastidians. Nec terræ tantum natura circa has refert: aut perpetua cæli: uerum & quadā temporaria uis hymbriū. Aliquæ plerūq; semina afferūt: & certo fluūt genere. Aliquæ etiā incognito. Quod accidit cyrenaicæ regioni: cū primū ibi lasserpitiū natum est ut in hærbaz natura dicemus. Nata est & silua urbi rei proxima hymbre piceo crassoq; circiter urbis romæ anno quadringentesimo tricesimo.

De hedera. CA. XXXV.

Edera iam dicūt in asia nasci. Negauerat Theophrastus: nec in india nisi in monte mero. Quin & Harpalū omni modo laborasse ut fereret eam in medis frustra. Alexandrū uero ob raritatē ita coronato exerciui uictorē ex india reddisse exemplo liberi patris. Cuius dei & nūc adorant thyrſos galeasq; etiā ac scuta in thraciæ populis in solēnibus sacris. Inimica arbor satis omnibus sepulchraz ac muros rūpens. Serpentium frigori gratissima: ut mirum sit illā in honore ullo habitam. Duo genera eius. Prima ut reliquarum mas & fœmina. Maior tradit mas corpore: & folio durior ac

SEXTVSDICIMVS

pinguiore: & flore ad purpurā accedēte. Vtriusq; aut flos similis est rosæ siluestri: nisi q; caret odore. Species horū generū tres. Est enim candida & nigra hederā: tertiāq; quæ uocat helix. Etiam hæ species diuidunt in alias: quoniā est alia fructu tantū cādida: alia & folio. Fructūq; cādīdum ferētū aliis densus acinus & grandior racemis in orbē circūactis: qui uocant corymbi. Itē silēitium cuius est minor acinus spersior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrū: aliis crocatū. Cuius coronis poetæ utuntur. Foliis minus nigris: quā quidā nysiam: alii bacchicā uocat: maximis inter nigras corymbis. Quidā apud græcos etiamnum duo genera huius faciunt. A colore acinorum erythranum & chrysocarpum. Plurimas aut habet differentias helix: quoniā folio maxime distat. Parua sunt & angulosa cōcinioraq; cū reliquorū genera simplicia sint. Distat & longitudine internodiū: præcipue tamē sterilitate: quoniā fructū nō gignit. Quidā hoc ætatis esse nō generis existimant: primoq; esse helicē putant fieri hederam uetustate. Hō error manifestus intelligit: quoniā helicis plura genera reperiunt: sed tria maxime insignia. Hærbacea ac uirens quæ plurima est. Altera cādīdo folio. Tertia uersicolor: quæ thracia uocat. Etiamnū hærbaceæ tenuiora folia: in ordinē digesta: dēfioraq;. In alio genere diuersa oīa. Et in uersicolori alia tenuioribus foliis ac similiter ordinatis dēfioribusq;. In altera neglecta oīa hæc. Maiora quoq; ac minora sunt folia: macularūq; habitu distāt. Et in cādīdis alia sunt candidiora. Adolefcit in longitudinem maxime hærbacea. Arbores aut necat cādīda: omnēq; succū auferendo tanta crassitudine auget: ut ipsa arbor fiat. Signa eius folia maxima atq; latissima māmās erigentis: quæ sunt cæteris inflexæ. Racemi itātes ac subrecti. Et q̄q; oīum generi radica brachia: huic tamē maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ Sed p̄priū albæ q; inter media folia emittit brachia utrūq; semp amplectens. Hæc est & in muris quis ambire non possit. Itaq; etiā pluribus locis intercisā uiuit tamen duratq; & totidē initia radicum habet quot brachia. Quibus incolumes & solidas arbores fugit ac strāgulat. Est & in fructu differentia albæ nigræq; hederæ: quoniā aliis tanta amaritudo acini: ut aues nō attingant. Est & rigens hederā quæ sine amminiculo stat sola oīum generū ob id uocata cissos. E diuerso nunq; nisi humi repens camecissos.

De hederā quæ uocatur similax.

CA. XXXVI.

Imilis est hederæ e cilicia quidē primū p̄fecta: sed in græcia fræquētior: quā uocat similacem densis geniculata caulibus: spinosa fruticosa ramis: folio hederaceo: paruo non anguloso: a pediculo emittente pampinos: flore candido: olente lilium. Fert racemos labruscæ modo non hederæ: colore rubro: cōplexa acinis maioribus nucleos undenos: minoribus singulos: nigras duosq; in fausta omnibus sacris & coronis: quoniā sit lugubris: uirgine eius noīs propter amorē iuuenis Croci murata in hūc fruticē. Id uulgus ignorās plerūq; festa sua polluit hederā existimādo. Sicut in poetis aut Libero patre aut Sileno: qui oīno nescit quibus coronet. Et similacē fiūt condicilli. Propriūq; materiæ est ut admota auribus leuem sonum reddat. Hederæ mira proditur natura ad experiēda uina. Si uas fiat ex ligno eius: uina tranfluere: ac remanere aquam si qua mixta fuerit.

De aquaticis calamis & fruticibus.

CA. XXXVII.

Nterea qui frigidis gaudēt aquaticos frutices dicere cōuenit. Principatū in iis tenebunt harundines belli pacisq; experimentis necessaria: atq; etiam in deliciis grata. Tegulo enim eaq; domus suas septentrionales populi operiūt: duratq; eius alta tecta. In reliquo uero orbe & camereas leuissime suspēdūt. Carthiisq; feruiunt calami ægyptii maxime cognatione quadā papyri. Probatiores tamen gnidii: & qui in asia circa anaeticū lacū nascunt. Nostratibus fungosior subest natura: cartilagine bibula: quæ cano corpore intus: supne tenui inarescit ligno. Fissilis præacuta semp acie geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta leui fastigio tenuatur in cacumina. Crassiore peniculo coma: neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponage replet: aut uni limosiore callo iduruit: sicut in belgis cōtusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus: glutino renacior: rimisq; explēdis fidelior pice. Calamis oriētis populi bella cōficiunt. Calamis spicula addūt irreuocabili hamo noxia. Mortē accelerāt pinna addira calamis. Fitq; & ex ipso tælū aliud fracto i uulneribus. His armis solē ipsum obumbat. Propter hoc maxime serenos dies optant. Odore uētos & hymbres qui inter illos pacem esse cōgūt. Ac si q; æthiopas: ægyptum: arabas: indos: scytas: bactras: sarmatarum tot gētes & oriētis omniaq; parthorū regna diligentius cōputet: æqua ferma pars hoīum in toto mūdo calamis superata degit. Præcipuus hic usus in creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoq; ut in cæteris rebus uicit italia. Quoniā nullus sagittis aptior calamus q; in rheno bononiēsi amne cui plurima inest medulla pōdusq; uolucres. Contra flatus quoq; peruicax libra. Quippe nō eadē gratia belgicis. Hæc & creticis commēdationibus: q̄q; præferantur indi quoq; alia quibusdam uidetur natura: quando & hastæ uicem præbent additis cuspidibus. Harūdini quidē indicæ arborea amplitudo. qualē uulgo in tēplis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; indi tradūt. Spissius mari corpus: fœminæ capacius. Nauigiorū etiam uicem præstāt (si credimus) singula internodia. Circa acēsinē amnē maxime nascunt: Harūdo oīs ex una stirpe numerosa. Atq; etiā recisa fœcūdius refurgit. Radicis natura uiuax: geniculata & ipsa. Folia idicis tantum breuia. Oibus uero a nodo rosa cōplexu tenues per ambitū inducūt tunicas: atq; a medio internodio cū plurimū desinūt uestire: procūbuntq;. Latera harūdini calamoq; in rotūditatē bina super nodos alterno semper inguine: ut alterq; ad dextrā fiat: alterum superiore geniculo ab leua per uices. Inde exeūt aliquādo rami qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spissior dēfiorq; geniculis: breuib; internodiis. Alia ratiō maioribus: tenuior & ipsa. Calamus uero alius totus concauus. quem syringiam uocant: utilissimus fistulis: quonā nihil est ei chartilaginīs atq; carnis. Orchomenius est cōtinuo

LIBER

foramine peruius: quæ auleticō uocant. Hic tibiis utilior: fistulis ille. Est alius crassiore ligno & tenui foramine. Hunc totū fungosa replet medula. Alius breuior: alius procerior: exilior: crassiorq;. Fruticosissimus qui uocatur donax non nisi in aquaticis natus: quoniā & hæc differentia est multū prælata harundine quæ in siccis pueniat. Suū genus sagitario calamo ut diximus. Sed cretico longissimis internodiis obsequiūq; quo libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia non multitudine uerum robore & colore. Valida laconicis: & ab una parte densiora: quales: in totū circa stagna gigni putant. Dissimiles annicis: longiq; uestiri foliis: spatiosius a nodo scandente cōplexu. Est & obliqua harūdo nō in excelsitatem nascens: sed iuxta terram fruticis mō se spargens: suauissima in teneritate animalibus. Vocatur a quibusdam elegia. Est & in italia nascens adarcha nomine palustris ex cortice tātum. Sub ipsa coma utilissima dentibus: quoniā uis eadem est quæ sinapi. De orchimēni lacus harūdinētis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characian uocabant crassiorē firmiorēq;. Plociam uero subtiliorē. Hanc in isulis fluitantibus natare: illā in ripis expatiantis lacus. Tertia harūdo est tibialis calami: quæ auleticon uocant. Non hic anno nascebat. Nā & lacus incrementa hoc tēporis spatio seruabat. Prodigiōsus si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatū apud cheroniā in fausto atheniensiu proelio. Et apud lebaida sæpe notatur influente cephisō. Cum igit anno permanferit inundatio p̄ficiūt in aucupatoriam quoq; amplitudinē. Vocatur zeugitæ: cōtra bōbyciæ maturius reciproco graciles. Fœminag; latiore folio atq; candidiore: modica lanugine: aut oīno nulla: spadonū noīe insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus nō silēdos ex reliquo curæ miraculo: ut uenia sit argento iam potius rani. Cædi solebant tēpestiue usq; ad Antigenē tibicinē cum adhuc simplici musaica uterentur sub arcūro. Sic præparata aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoq; multa domandæ exercitationem: & canore tibiæ ipsæ educendæ: comprimētibus se singulis: quod erat illis theatror; moribus utilius. Postq; uarietas accessit & cantus quoq; luxuriantes cædi ante solstitia cœptæ: & fieri utiles in trimatu apertioribus earum ungulis ad flectendos sonos. Quæ inde sunt & hodie. Sed tunc ex sua quaq; tantū arundine congruere persuasum erat: & ea quæ radicē antecesserat: leuæ tibiæ cōuenire: quæ cacumen dexteræ. Immensum q̄tū iis prælatis quas ipse cephisus abluisset. Nunc sacrificæ tuscog; e buxo. Ludicræ uero loto ossibusq; alininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo a panhormo laudatissima. Pescaioria ab aritana ex africa. Harundis italiæ usus ad uineas maxime. Cato feri eam iubet in humidis agris bipalio subactō prius solo: oculis dispositis interuallo ternog; pedum. Simul & corrudam unde asparagi fiunt: cōcordare amicitiam. Salicis uero qua nulla aquaticag; utilior. Licet populi uitibus placeant: & cecubum ducant. Licet alni sæpes muniant: contraq; erumpentium animum impetus riparum muro in tutelis ruris exubent: in aqua fatæ: cæsag; densius in numero hærede profint.

De salice genera eius octo: & quæ præter salicē sint utilia ligaturis & de rubis. CA. XXXVIII.

Alicis statim plura genera. Nā quædam & in p̄ceritatē magnam emittūt iugis uineag; p̄ticas. Pariūtq; balteo cortice uincula. Et aliæ uirgas sequacis ad iuncturas lentitiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbis ac plurimæ agricolarū suppellectili cādidiōres ablato cortice: leuig; tractatu mollioribus uasis: q̄ ut e corio fiant: atq; etiam supinag; in delicias cāthedrag; aptissima. Decidua facili fertilitas: densiorq; tonsura ex breui pugno uerius q̄ ramo: non ut remur in nouissimis curanda arbore. Nullus quippe tutior est reditus minorisue impendii aut tempestatis securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit: prioremq; q̄ oli uetis: q̄q; frumento: aut pratis: nec quia desint alia uincula. Siquidem & genistæ: ithacæ: & populi: & ulmi: & sanguinei frutices: & betullæ: & harūdo fissa: & harūdinum folia: ut in liguria & uitis ipsa: recisq; aculeis rubi alligāt: & intorta corylus. Mirūq; contusio ligno alicui: maiores ad uincula esse uires. Salici autem præcipua dos. Finditur enim græca rubens: candidiorq; amerina: sed paulo fragilior. Ideoq; soli do ligat nexu. In asia tria genera obseruant. Nigram utiliorem uiminibus. Cādidam agricolag; uisibus. Tertiā quæ breuissima est helicē uocant. Apud nos quoq; multi totidē noīa iponunt. Vimineam uocat eandē purpureā. Alterā nicelinā a colore: quæ sit tenuior. Tertiā gallicā: quæ tenuissima. Nec in fruticū nec in ueprium caulinumue neq; in herbag;: aut alio ullo q̄ suo genere numerentur iure scirpi fragiles palustresq; ad tegulum tegetesq;. E quibus detractō cortice cādela luminibus & funeribus seruiūt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nāq; iis uelificant non in pado tantum nautici: uerum & in mari piscator africanus præpostero more uela intra malos suspendens. Et mapalia sua mauri tegunt. Proximēq; æstimāti hoc uideatur esse quod in interiore mundi parte pari sunt papyri usui: sed fruticosi generis sunt. Inter aquaticas arbores sunt & rubi atq; sambuci fungosi generis aliter tamen q̄ ferulæ. Quippe plus ligni ac succi utiq; sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamq; credit pastori ibi cæsæ ubi galliorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt & alio genere similitudinem rosæ: qui uocatur cinosbatos. Tertium genus ideum uocant græci a loco: tenuior est q̄ cætera minoribusq; spinis: & minus adūcis. Flos eius contra lippitudinem illinitur ex melle: & ignem sacrum. Contra stomachi quoq; uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atq; paruos humoris lenti inficiēdo maxime capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arbor; & natura materiag; & de cædendis arboribus. CA. XXXIX.

Vmor & cortici arborum est: qui sanguis earum intelligi debet: non idem omnibus. Ficus lacteus. Huic ad caseos figurandos coaguli uis. Cærasis gumosus. Ulmis saluosus. Lentus ac pin-
guis malis. Vitibus ac pyris aquosus. Viuatora qbus lētior. Atq; in totum corpore arborum:

SEXTVSDECIMVS

ut reliquorum animalium: cutis: sanguis: caro: nerui: uenæ: ossa: medullæ: Pro cute cortex mirum in
 moro medicis succum quærentibus fere hora diei secunda lapide incisus manat altius fractus siccus ui
 detur. Proximi plerisque adipēs. si uocantur a colore alburnū. Mollis ac pessima pars ligni etiam in robo
 re facile putrescens: teredini obnoxia. Quare semper amputabitur. Subest huic caro: cui ossa: idest ma
 teriæ optimum. Alternant fructus quibus siccus lignum: ut olea: magisque quibus carnosum: ut cerasus.
 Nec omnibus adepes carnesue largæ: sicuti nec animalium acerrimis. Neutrū habent buxus: cornus: olea.
 Nec medullā: minimūque etiā sanguinis. Sicuti ossa nō habēt sorba: carnē sambuci: & plurimā ambæ me
 dullam. Nec arundines maiore ex parte. In quarūdā arborū carnibus pulpæ uenæque sunt. Discrimen ea
 rum facile. Vene latiores cādidioresque. Pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit ut aure ad caput trabis quālibet præ
 longæ admota ictus ab altero capite uel grauis sentiat: penetrāte rectis meatibus sono. Vnde deprehēdit
 an torta sit materies: nodisque concisa. Quibusdā sunt tubera: sicut sunt in carne glādia in iis: nec uena nec
 pulpā: quodā callo carnis in se cōuoluto. Hoc preciosissimū in citro & acere. Cætera mensagæ genera fili
 sis arboribus circinant in pulpā. Alioquin fragilis esset uena in orbē arboris cæsa. Fagis pectines trans
 uersi in pulpa apud antiquos. Inde & uasis honos. Manius Curius iurauit se ex præda nihil attigisse: præ
 ter gutturum faginum: quo sacrificaret. Lignum in longitudinem ita fluctuat: ut quæ pars fuit ab radice
 ualidius fidat. Quibusdā pulpa sine uenis mero stamine & tenui constat. Hæcque maxime fissilia. Alia
 frangi celeriora quā findi quibus pulpa nō est: ut oleæ: uites. At e contrario totū a carne corpus fico. Tota
 oslea est ilex: cornus: robur: cytisus: morus. hebenos: lotos: & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris ni
 gricās color. Fulua cornus in uenalibus nitet incisuris nodata pp decorē. Cædrus & larix & iuniperus
 rubent.

De teredinibus larice.

CA. XL.

I Arix foemina habet: quam greci uocant ægida mellei coloris inuentū est pictorū tabellis im
 mortale: nullisque fissille rimis. Hoc lignū proximum medullæ est. In abiete leucon greci uoca
 uere. Cædrus quoque durissima: quæ medullæ proxima ut in corpore ossa derafo mō limo. Et
 sambuci interiora mire firma tradunt. Nāque qui uenabula ex ea faciunt præferunt omnibus. Constat
 enim ex cute & ossibus. Cædi tēpestiuū quæ decorticent. Ut teretes ad tēpla cæteraque usus rotundi cum
 germināt: alias cortice inextricabili & carie subnascente ei materiæque nigrescente. Tigna & quibus aufert
 securis corticē a bruma ad fauoniū: aut si præuenire cogamur arcturi ocafu: & ante eū fidiculæ. Nouis
 sima rōne solstitio. Dies sydeg horum reddentur suo loco. Vulgo satis putant obseruare: ne quæ dedo
 landæ arbores sternant ante editos suos fructus. Robur uere cælum teredinē sentit. Bruma autē ne ui
 tiatur: neque findit: alias obnoxiiū etiā ut torqueat sese: findatque quod in subere tēpestiue quoque cæso eue
 nit. Infinitū refert: lunaris ratio: nec nisi a uicesima in tricesimā cædi nolunt. Inter oēs cōuenit utilissime
 in coitu eius sterni: quē diē alii interlunium: alii silentis lunæ appellant. Sic certe Tiberius Cæsar concre
 mato ponte naumachiario larices ad restitendū cædi ex retia præfiniuit. Quidā dicūt ut in coitu & sub
 terra sit luna. Quod fieri nō pōt nisi noctu. At si cōpetant coitus in nouissimū diē brumæ: illa æterna sit
 materies: proxime cū supradictis syderibus. Quidam & canis ortū addunt: & sic cæsas materies in forū
 augustum. Nec nouellæ autem ad materiem nec ueteres utilissimæ. Circūcisas quoque ad medullam alii
 non inutiliter relinquūt: ut omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo punico bel
 lo classem Duilli imperatoris ab arbore excisa sexagesimo diē nauigasse. Contra uero Hieronem regē
 ducentas. xx. naues effectas diebus. xlv. tradit. L. Piso. Secundo quoque punico bello Scipionis claslis. xl.
 diē securi nauigauit. Tantum tempestiua uitas etiā in rapida claritate pollet. Cato hominum summus
 in omni usu de materiis hæc adiicit. Prælum & sapino atra potissimū facitu ulmeā: pineam: nuceam: hæc
 atque aliam materiem omnem cum effodies: luna decrecente eximito post meridiem sine uento austro.
 Tunc erit tempestiua: cū semē suum maturum erit. Caueto ne per rorē trahas: aut doles. Idēque mox. Ni
 si in trimestre: in lunaque dimidiata ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut præcidas abs terra. Diebus
 quattuor proximis quibus luna plena fuerit optime eximis. Omnino caueto nigrā materiam ne doles:
 ne cædas: ne ue tangas nisi siccam: ne ue gelidam: ne ue rorulentam. Tiberius idem & in capitolio con
 dendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandū idem a pleniluniis. Larici
 & magis abieti succis humor diu defluuit. Hæc omniū arborū altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis
 antenisque ppter leuitatē præfertur abies. Cōmuni ab iis pino: quæ aut quadripartitos uenæque cursus bi
 fidosque habeat: uel omnino simplices. Fabrorū itestina opera medulla festilis optima quadripartitis ma
 teriis & mollior quā cætera. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars a terra fuit enodis est.
 Hæcque quā diximus ratione fluuiata decorticat: atque ita sappinus uocatur: supior pars nodosa duriorque
 susterna. Et in ipsis aut arboribus robustiores aquiloniæ partes Et in totum deteriores ex humidis opa
 cisque. Spissiores ex apricis: & diuturnæ. Ideo Romæ inferna abies supernati præfertur. Est per gentium
 quoque regiones in iis differentia. Alpibus apēninog laudatissimæ. In gallia ciuribus ac monte uosego:
 in corsica: bithynia: ponto: macedonia. Deteriores eneatica & arcadica. Pessimæ parnasia: & euboea: quo
 niā romosæ ibi & contortæ putrescētēque facile. At cædrus in creta africa syria laudatissima. Cædri oleo
 peruncta materies nec tineam nec cariem sentit. Iunipero eadem uirtus quæ cædro. Vasta hæc in hispa
 nia: maximeque bacca eis. Medulla eius ubicūque solidior etiā quā cædrus. Publicū omnium uitium uocant
 spiras ubi sese cōuoluere uenæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdā sicut in marmore centra: idest du
 ricia clauo similis: inimica ferris. Et quædam forte accidunt in lapide comprehenso aut recepto in cor
 pus: aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro: cui uiri fortes affixerant arma: quem

LIBER

cortice ambiēte ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio urbis præmonitæ oraculo cū arbor arma perisset: quod succisæ accidit ocreis galeisq; intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos ad cōtinendos partus esse remedio.

De materiis. De magnitudine arborum: & quæ cariem & ruinam non sentiunt: & de perpetuitate materialium. CA. XLI.

Mplissima arbor ad hoc æui existimat romæ uisa: quā propter miraculū Tiberius Cæsar in eodē ponte naumachiario exposuerat aduectā cū reliqua materie. Durauitq; ad Neronis principis amphiteatrum. Fuit autem trabs e larice longa pedes. cxx. bipedali crassitudine æqualis. quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit & memoria nostra in porticibus septog. a. M. Agrippa relicta æque miraculi cā: quæ delibatorio supfuerat. xx. pedibus breuior sexq; pedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ in naui quæ ex ægypto Cati pricipis iussu obeliscū in uaticano circo statutū: quattuorq; trūcos lapidis eiusdē ad sustinendū eum adduxit. Qua naue nil admirabilius uisum in mari certū est. cxx. modii tunc lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium optinuit magna ex parte ostiensis portus lanier leuo: ibi namq; demersa est a Claudio principe cū tribus molibus turriū altitudine i ea exædificatis obiter puteolano puluere aduectis. Quæ arboris crassitudo quattuor hoīum ulnas cōplectētium implebat. Vulgoq; auditur. lxxx. nūmorum & pluris malos ad eos uenundari usus. Rates uero cōnecti. xl. sestertiis plerasq;. At in ægypto ac syria reges inopia abietis cædro ad classes feruntur usi. Maxima ea in cypro traditur ad undecimem Demetrii succisa. cxxx. pedum longitudinis: crassitudinis uero ad trium hoīum cōplexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis uauigāt: quæ quædam & triginta hoīes ferunt. Spissima ex omni materie ideo & grauiissima iudicatur hebenus & buxus: graciles natura: neutra in aquis fluitat: nec suber si dematur cortex: nec larix. Ex reliquis siccissima lotos: quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur ex alburnatum: & huic nigricans color: magisq; etiam cytiso: quæ proxime accedere hebenum uidetur. Quāq; non desinit qui syriacas terebinthos nigriores affirmant. Celebratur & Tericles nomine calices ex terebintho solitus facere torno. Per quā probatur materies: omnium hæc sola ungi uult: meliorq; oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac pyro siluestri tinctis atq; in medicamine decoctis. Oibus quæ diximus spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quāq; nō potest uideri materies propter exilitatem. Sed lignum non alio pene q̄ ad radios rotæ utile: aut si quid cuneandum sit in ligno clauisue figendū ceu ferreis. Ilex item & oleaster & olea atq; castanea: carpinus: populus. Hæc oīa & crispa aceris modo. Si uulua materies idonea esset. Ramis sæpe deputatis castratio illis est: adimitq; uires. De cætero plerisq; eorū. Sed utiq; robori tanta duricia est: ut terebrari nisi madafactū nō queat: & ne sic quidē adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cædrus. Mollissima tilia: eadem uidetur & calidissima: argumentum afferunt q̄ citissime ascias retundet. Calidæ morus: laurus: hedera: & oēs quibus igniaria fiunt. Exploratorq; hoc usus in castris: pastorūq; repperit: quoniā ad excutiendū ignem non semp lapidis occasio est. Teris igit lignū ligno: ignēq; cōcipit attritu: excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorū facillime cōceptū. Sed nihil hædera præstātius: quæ terat lauro: laurumq; terat. Probat & uitis siluestris alia q̄ larbusca: & ipsa hedera modo arbore scādēs. Frigidissima quæcūq; aquatica. Lētissima autē & ideo scutis faciendis aptissima quoq; plaga cōtrahit se. ptinus: clauditq; suū uulnus. Et ob id cōtumaciū transmittit ferrum. In quo sunt genere fici: ut salix: tilia: berulla: sambucus: populus utraq;. Leuissima ex his sicut & salix: ideoq; utilissima. Omnes autē etiam ad cistas quæcūq; flexibili crate cōstant. Habent & candorē rigoremq; & in sculpturis facilitatē. Est lentitia platano: sed madida sicut alno. Siccior eadē ulmo: fraxino: moro: ceraso: sed ponderosior. Rigorē fortissime seruat ulmus: ob id cardinibus assamētisq; portæ utilissima: quoniā minime torquetur: permutanda tantū sicut cacumē ab inferiore sit cardine: radix superior. Palma est mollis. Et suberis materies spissa. Et malus: pyrusq;: necnō acer: sed fragiles: & quæcūq; crispa. In oibus siluestris & mascula differētia cuiusq; generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus: nisi quo in genere mares ferunt: sicut cupressus: & cornus. Cariē uetustatemq; nō sentiunt cupressus: cædrus: hebenus: lotos: buxus: taxus: iuniperus: oleaster: & olea. Et ex reliquis tardissime larix: robur: suber: castanea: iuglans. Rimā fissurāq; nō capit sponte cædrus: cupressus: olea. Buxū maxime æternā putant: hebenū: & cupressum: cædrūq;. Claro de oibus materiis indicio in tēplo ephesiæ Dianæ utpote tota asia extruēte: cū quadringentis annis pactū sit. Cōuenit testū eius esse e cædrinis trabibus. De ipso simulacro deæ ambigē. Cæteri ex hebeno esse tradunt. Mutianus ter cōsul ex iis qui p̄xime uiso eo scripsere: uitigineū & nunq̄ mutatū septies restituto templo. Hanc materiā elegissē eandē. Canetiam nomen artificis nuncupans. Quod equidē miror cū antiquiorē Mineruā nō quoq; mō Libero patri uetustatem attribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari: ut medicatus humor alat: teneatq; iuncturas: quas & ipsas esse modicas admodū miror. Valuas esse e cupresso: & iam quadringentis prope annis durare materiā omnem nouæ similem. Id quoq; notandum ualuas in glutinis cōpage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa: quoniā præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Nōne simulacrum Iouis in arce e cupresso durat a condita urbe sexcētesimo sexagesimo primo anno dicatum? Memorabile & uticæ tēplum Appolinis: ubi idicarum cædrog trabes durant ita ut positæ fuerē prima urbis eius origine annis. mil. clxxxviii. Et in hispaniis aiunt templū Dianæ a Zacyntho aduectæ cū conditoribus anno ducentesimo ante excidium troiæ ut auctor est Bocchus: infra oppidū ipsū id haberi. Cui pepercit religione inductus. Hānibal iuniperi trabibus etiā nunc durantibus. Super oīa

SEXTVSDECIMVS

memorat ædes in aulide eiuldem deæ sæculis ante troianū bellū exædificata. Cuius quoniā generis materię sciētia oblitterata in plenū dici non pōt: utiq; quæ odore pcellant: ea æternitate p̄stare. A prædictis morus p̄xime laudat: quæ uetustate etiā nigrescit. Et quædam tamē in aliis diuturniora sunt usibus q̄ alia. Vlmus in p̄flatu firma. Robur defessum. Et in aquis quercus obruta. Eadē sup̄ terram rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore præcipua: & alnus nigra. Robur marina aqua corrūpitur. Non improbat in aqua & fagus & iuglans. Hæc qdē in iis quæ defodiunt̄ uel p̄cipales. Itē iuniperus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescūt. Aesculus quoq; humoris impatiēs. Ecōtra adacta in terram palustribus alnus æterna: onerisq; q̄tilibet patiens. Cerasus firma. Vlmus & fraxinus lentæ: sed facile pandunt̄: flexibiles tamen stantes a circūcislura: siccatae fideiores. Laricem in maritimis nauibus obnoxia teredini tradunt. Et oīa p̄ter q̄ oleastrum & oleā. Quædam. n. in mari: quædā in terra uitis opportunitiora.

De teredinibus.

CA. XLII.

Nfestantium quattuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo rodunt dentibus. Hæc tantum in mari sentiūtur: nec aliam putant teredinē proprie dici. Terrestres tineas uocāt. Culicibus uero similes triphas. Quartū est & e uermiculorū genere: quorū quidē alii putrescēte succo: ipsa materie alii pariunt̄: sicut in arboribus. Ex eis qui cerastes uocat̄ cū tantum eroserit ut circūagat se: generat alium. Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo ut cupressus: in aliis duricia ut buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam qua diximus luna aquis nō corrūpi. Alexandri magni comites p̄diderunt in tylo rubri maris insula arbores esse: ex quibus naues fierent: quas. cc. annis durantes inuentas: & si mergerentur incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneæ crassitudinis: uarium tigrum maculis: ponderosum: & cū in spissiora decidit: uitri modo fragilem.

De materiis architecti: & quæ materies: ad qd̄ utilis: & quæ firmior materia in tectū. CA. XLIII.

Pud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas simo illitas siccari iubent ut afflatus nō noceant. Pondus sustinere ualide abies larix etiā in transuersum posita. Robur: olea incuruant̄ ceduntq; pōderi. Illæ renituntur: nec temere rumpunt̄: priusq; carie q̄ uiribus deficiunt. Et palma arborū ualida: in diuersum enim curuat̄. At populus cōtra omnia inferiora pandit̄. Palma e contrario fornicat̄. Pinus & cupressus aduersus cariem tineasq; firmissimæ. Facile pandit̄ iuglans. Fiunt enim & ex ea trabes: frangiq; se prænuntiat strepitu. Quod in andro accidit: cū e balneis territi sono p̄fugerunt. Pinus: picea: alni ad quæ ductus in stobos cauātur. Obruta terra plurimis durāt annis. Eadē si nō integant̄: cito senescunt: miro mō fortiores si humori extra quoq; superfit. Firmissima in tectum abies. Eadē ualuag; repagulis & ad quæq; libeat intestina opa aptissima siue græco: siue cāpano: siue siculo fabricæ artis genere spectabilis: ramentorū crinibus pāpinato semp̄ orbe se uoluēs ad incitatos runcinag; raptus. Eadē & curribus maxime sociabilis glutino in tantū: ut findat̄ ante cum solida est.

De glutinanda materia & lignis scetilibus.

CA. XLIII.

Agna aut̄ & glutinatio: p̄ptereaq; scetilibus laminis ac in alio genere operiunt̄. Stamineā hoc ulu probāt uenam: & uocant fertileā argumento similitudinis: quoniā lacunose crispa. In omni genere & glutinū abdicāt quædam: & inter se & cū aliis infociabili glutino sicut robur. Sed nec fere coherent nisi similia natura: ut si quis lapidē lignūq; coniungat. Cornū maxime audit forbus: carpinus: buxus: postea tilia. Cuicūq; operi facilia flexilia oīa quæ lēta diximus: præterq; morus & caprificus. Durabilia ac scetilia quæ modice humida. Arida enim latius q̄ uiridia ferris cedunt: præter robur: & buxum: quæ pertinacius resistunt: ferrarūq; dentes replent æqualitate inerti. Qua de causa altera inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocūq; in opere fraxinus: eadēq; corylo hastis melior: cornu leuior: forbo lentior. Gallica uero etiā ad currus flexibilis. Vitē æmuletur ulmus: ni pōdus esset in culpa. Facilis & fagus: q̄q; fragilis & tenore eodem scetilibus laminis in tenui flexilis: caplisq; ac scriniis sola utilis. Secatur in laminas pertenues & ilex colore quoq; nō ingrata: sed maxime fida iis: quæ teruntur: ut rotarum axibus. Ad quos lentore fraxinus utilis: sicut duricia ilex: & utroq; legitur ulmus. Sunt uero & parui usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoq; proditum terebris uaginas ex oleastro: buxo: ilice: ulmo: fraxino utilissimas fieri. Ex iisdem maleos: maiores quoq; e pinu & ilice. Et iis aut̄ maior ad firmitatem causa tēpestiuæ cæsura q̄ immaturæ. Quippe cū ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immorati plantæ mō germinauerint. Cato uestes aquifolios: laureos: ulmeos fieri iubet. Higinus manubria rusticis carpinea: ilina: cerrea. Quæ in laminis secant̄: quorūq; operimēto uestiatur alia materies præcipua sunt citrus: terebinthus: aceris genera: buxum: palma aquifolium: ilex: sambuci radix: populus. Dat & alnus (ut dictum est) tuber scetile: sicut citrus acerg; Nec aliarum tubera in p̄cio. Mediāq; pars arborum crispior: & quo p̄prior radici minoribus magisq; flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ arborem alia integri: & uiltiores ligno preciosiores cortice fieri: ut una arbor sæpius ueniret. Excogitatae sunt & ligni bratteæ. Nec satis. Coepere tingi animalium cornua: dētes secari: lignūq; ebore distingui: mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq; portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum: ut pigmentis perderet se: plurisq; ueniret imitata lignum. Sic lectis precia quærentur. Sic terebinthum uinci iubent. Sic citrum preciosius fieri. Sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno. Iam lignum emi testudinem facit.

De arborū ætate: & quæ genera arborū minime durāt.

CA. XLV.

Ita arborū quarūdam immensa credi potest: si quis profunda mundi & saltus inaccessible cogitat. Verū ex iis quas memoria hoīum custodit durant in ueliterno. Africani prioris manu latæ

oliuæ. Item myrtus eodē loco conspicuæ magnitudinis. Subest spectus in quo manes eius custodire draco tradit. Romæ uero lotos in Lucinæ area anno qui fuit sine magistratibus. ccclxix. urbis ædē cōdita. Incertum quum ipsa uetustior. Esse quidē uetustiorē non est dubiū: cū ab eo luco Lucina nomine. Hæc nūc circiter annū. ccccl. habet. Antiquior enim illa est: sed incerta eius ætas quæ capillata dicitur: quoniā uetustū uirginū capillus ad eā deferret. Vex. altera lotos in uulcanali: quā Romulus constituit ex uictoria de decimis æquæua urbi intelligit: ut auctor est Massurius. Radices eius in foveis usque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cū ea cupressus æquilis circa suprema Neronis principis plapsa atque neglecta. Vetusior autē urbe in uaticano ilex: in qua titulus æreis litteris etruscis religiōe arbore iam tunc dignā fuisse signat. Tyburtes quoque originē multo ante urbē romā habent. Apud eos extāt ilices tres etiā Tyburno cōditore eorum uetustiores: apud quos inauguratus tradit. Fuisse autē eū tradūt filiū Amphiarai qui apud thebas obierit una ætate ante iliacū bellum. Sūt auctores & delphicā platanū Agamēnonis manu sātā. Et alterā in caphie arcadiæ luco. Sūt hodie ex aduerso iliēsiū urbis iuxta hellepontū in Protefilai sepulchro arbores: quæ oībus ephebiis eius cū in tantū accreuerent: ut ilium aspiciant inarescunt: rursumque adolescūt. Iuxta urbē autē quercus in Ili tumulo tunc sātā dicitur: cū coepit ilium uocari. Argis olea nūc etiam durare dicitur: ad quā Ionē in uaccam mutatā Argus alligauerit. In ponto circa heracleam aræ sunt Iouis Statui cognomine: ibique quercus duæ ab Hercule sātæ. In eodē tractu portus Amyci est Bebryce rege interfecto clarus. Eius tumulus a supremo die lauro tegitur: quā insanā uocat: quoniā si quid ex ea decerptū inferat nauibus iurgia fiāt: donec abiiciatur. Regionē aulocrenen diximus per quā ab apameā in phrygiā itur. Ibi platanus ostēditur: ex qua pepēdit Marsia uictus ab Apollinæ: quæ iam tū magnitudine electa est. Necnō palma deli ab eiusdē dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster: ex quo primus Hercules coronatus est: & tunc custodit religiose. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edito a Minerua. E diuerso breuissima uita est punice: fico: malis. Ex iis precocibus breuior quæ serotinis: dulcibus quam acutis: & dulcior in punice. Item in uitibus: præcipueque fertilibus. Grecinus auctor est sexagenis annis durasse uites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem uelociter: sed e radicibus repullulant laurus: & mali: & punice. Firmissimæ ergo ad uiuēdum oleæ: ut quas durare annis. cc. inter auctores conueniat. Et in suburbano tusculani agri colle qui corne appellat. Lucus antiqua religione Dianæ sacriatus a Latio: uelut arte tonsilii coma faginei moris. In hoc arbore mori eximiā ætate nostra admauit Passienus Crispus bis consul orator Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea: osculari complectique eam solitus: non modo cubare sub ea: uinumque illi affundere. Vicina luco est ilex: & ipsa nobilis. xxxv. pedū ambitu caudicis. x. arbores metiēs singulas magnitudinis uisendæ: siluamque sola facit. Hedera necari arbores certum est. Simile quidam & in uisco: tæti tardiorē eaque iniuriā arbitrantur. Nāque & hoc præter fructus agnoscit non in nouissimis mirabile. Quædam. n. in terra gigni non possunt: & in arboribus nascuntur. Nāque cum suam sedem nō habeāt: in aliena uiuūt: sicut uiscum. Est & in syria hæba quæ uocatur cassitis: nō tātum arboribus: sed ipsi etiam spinis circūuoluens sese. Item circa templa thessalica quæ polypodium uocatur: & quæ dolichos: ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignitur uocat phaunos. Quod uero in hispiria fullonia hipophaeton calliculis inanibus: foliis paruis: radice alba: cuius succus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur. Visci tria genera. Nāque est in abierte & larice cassitis. Stelin dicit euboea nasci. Hyphear arcadia. Viscum autem in quercu: robore: ilice: pruno siluestri: terebintho: nec aliis arboribus adnasci. Plerique copiosissimū in quercu: quod dryos hyphear uocant. In omni arbore excepta ilice & quercu differentiam facit odor utriusque & folium non iucundi odoris. In utroque uiscum amarum & lentū. Hyphear ad fagināda pecora utilius. Vicia modo purgat primo: dein ea pinguefacit: quæ suffecere purgatiōi. Quibus sit aliqua tabes intus negant durare ea. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus. Adiciunt discrimen in iis quæ folia emittāt: & ipsi decidere. Contra inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur: nec nisi per aluum auium reditū: maxime palumbis & turdis. Hæc est natura ut nisi maturatū in uentre auium nō proueniat. Altitudo eius nō excedit cubitalem semper fruticosi ac uiridis. Mas fertilis. Fœmina sterilis. Aliquādo nō fert. Viscum fit ex acinis qui colliguntur messium tēpore immaturi. Nam si accessere hymbres: amplitudine quidē augētur: uisco uero marcescunt. Siccant deinde: & aridi tunduntur: ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus. Vnumque hoc regem putrescēdo gratiā inuenit. Inde in pfluente rursus malleo tulsis amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est uiscum pennis auium tactu ligandis. Iuglandis oleo subactum cum libeat insidias moliri. Non est omittēda in ea re & galliarum admiratio. Nihil habent druides (ita suos appellant magos) uisco & arbore in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt: ut inde appellari quoque interpretatione græca possint druides uideri. Enimuero quicquid adnascatur illis e cælo missum putant: signumque esse electæ ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodū inuentum: & repertum magna religiōe petitur. Et ante omnia sexta luna: quæ principia mensium annorumque iis facit & seculi post tricesimum annū: quia iam uirium abunde habeat: nec sit sui dimidia. Omnia santem appellantes suo uocabulo. Sacrificio epulisque rite sub arbore præparatis duos admovent candidi coloris tauros: quoque cornua nunc primum uinciantur. Sacerdos candida ueste cultus arborem scandit. Falce aurea demittit. Candido id excipitur sago. Tum demū uictimas immolant precantes ut suum donum deus prosperum faciat iis quibus dederit. Fœcunditatem eo potō dari cuiusque animali sterili arbitrantur. Cōtraque uenena oīa esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerūque religio est.

ATVRA ARBORVM TERRA MARIQVE SPONTE SVA Pro
uenientiũ dicta est. Restat eaz quæ arte & humanis ingeniis fiunt: uerius
q̃ nascuntur. Sed prius mirari succurrit quæ abstulimus penuria pro indi
uiso possessa a ferris: depugnante cū iis homine circa caducos fructus. Cir
ca pendentes uero & cum alitibus: in tanta deliciarum precia uenisse clarif
simo (ut equidē arbitror) exemplo. L. Crassii atq; Cn. Domitii aenobarhi:
Crassus orator fuit in primis nominis romani. Domus ei magnifica: sed
aliquādo præstātor in eodē palatio. Q. Catuli qui cimbro cū. C. Martio
fudit. Multū uero pulcherrima consensu oīum ætate ea in colle uiminali.
C. Aquilii equitis romani clarioris etiā tum q̃ iuris ciuilis scientia: cū tamē
obiecta Crasso sua est. Nobilissimaz gētiū ambo Crassus atq; Domitius
censuram post consulatum simul gessere: anno cōditæ urbis sexcētesimo
sexagesimo secūdo frequētem iurgis pp dissimilitudinē morū. Tunc Cn.

Domitius ut erat uehemens natura: præterea accensus odio: quod ex æmulatione auidissimū est: graui
ter increpuit tanti censores habitare: p domo eius milia nūmoz idētidem pmittens. Et Crassus ut p
sens ingenio semp & faceto lepore solers concedere se respōdit: exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidē
denario si adimerent emptam uolente Domitio, Crassus utrum ne igitur ego sum inquit quæso Do
mini exemplo graui & ab ipsa mea cēsura notandus: qui in domo quæ mihi hæreditate obuēnit comi
ter habitem: an tu qui sex arbores æstimes? Eæ fuere loti patula ramoz opacitate lasciuiæ. Cecina lar
go e pceribus crebro in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Duraueruntq; quoniā & de longif
simo æuo arboz diximus (ad Neronis principis incēdia: quibus cremauit urbē: annis. clxxx. Postea cul
tu uirides iuuenesq; ni princeps ille accelerasset etiā arboz mortem. Ac ne quis uilē de cætero Crassi do
mū: nihilq; in ea iurgante Domitio fuisse dicendū pter arbores iudicet. Iam colūnas quattuor hymetii
marmoris ædilitatis gratia ad scānā ornādā aduectas in atrio eius domus statuerat: cū in publico non
dū essent ullæ marmoreæ. Tā recens est opulentia tātoq; tunc plus honoris arbores domibus afferebāt:
ut sine illis ne inimicitiaz quidē p̄cium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis. Frun
ditio militi illi qui p̄clara facinora uulturnū transnatans fronde capiti imposita aduersus Hānibalē edi
dit. Stolonū Liciniæ genti ita. n. appellat in ipsis arboribus fruticatio inutilis: unde & pāpinatio inuēto
primo Stoloni dedit nomē. Fuit & arboz cura legibus priscis: cautūq; est. xii. tabulis ut qui iniurias ce
cidisset alienas lueret in singulas siclos æris. xxv. Quid existimamus? futuras ne eas credidisse ad supra
dictam æstimationē illos qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculū in pomo est multarum
circa suburbana fructu annuo addito binis milibus nūmum maiore singulaz reditu: q̃ erat apud anti
quos p̄diorum. Ob hoc insita & arborum quoq; adulteria excogitata sunt: ut nec poma pauperibus na
sceret. Nunc ergo dicemus quo maxime mō tantum ex iis uestigal cōtingat: ueram colendi rationē ab
solutāq; p̄dituri. Et ideo nō uulgata tractabimus: nec quæ cōstare aiaduertimus: sed incerta atq; dubia:
in qbus maxime fallitur uita. Nā diligentia in superuacuis affectare non nostrum est. Ante oīa autem in
uniuersum & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cælo terraz dicemus.

De natura cæli ad arbores: & quā partē cæli spectare debeant.

CA. II.

Quilone maxime gaudent: dēsiores ab afflatu eius lætioresq; & materiæ firmioris. Qua in re
pleriq; falluntur: cum in uineis pedamēta non sint a uento eo opponenda: & id tātum a septen
trione seruandū. Quinimmo tēpestiua frigora plurimū arborū firmitati cōferunt: & sic opti
me germināt. Alioqn si blandiant austeri defatiscētes: ac magis etiā in florē. Nā si cū defloruere: p̄tinus
sequant hymbres: in totū poma depeunt. Adeo ut amygdala & pyri etiā si oīno nubiliū fiat austrinusue
flatus amittant fœtus. Circa uirgulas quidem puluere: inimicissimum uti & oleæ quoniam tunc coitus
est earum. Hoc est illud quatrīduū oleis decretorium. Hic articulus austrinus nubili spurci qd̄ diximus
Fruges quoq; peius maturescunt austrinis diebus: sed celerius. Illa sunt noxia frigora: quæ septentrioni
bus aut p̄posteris fiunt horis. Hyemem quidē aquiloniā esse: omnibus satis utilissimum. Hymbres ue
ro tunc expetendi euidēs causa est: quoniā arbores fœtu exinanitas: & folioz quoq; amissione lāgidas
naturale est auide esurie. Cibus aut eaz humber. Quare tepidam esse hyemē ut absumpto partu arbo
rum sequat protinus conceptus: idēst germinatio ac deide alia florescendi exinanitio: inutilissimum ex
perimentis creditur. Quinimmo si plures ita continēt anni: etiā ipsæ moriunt arbores. Quoniā ne
mini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optādas non p arboribus uo
ta fecit. Nec per solstitia hymbres uitibus cōducūt. Hyberno quidē puluere fieri messes lætiores luxuriā
tis ingenii fertilitate dictum est. Alioquin uota arborum communia sunt frugūq;: niues diutinas sede
re. Causa non solum quia animam terræ euanescentem exhalationem includunt: & cōprimunt: retroq;
agunt in uires frugum atq; radices: uerum q; & liquorem sensim præbēt: purum præterea leuissimūq;
quando nix aquarum cælestium spuma est. Ergo humor ex iis nō uniuersus ingurgitans diluensq;: sed
quomodo sititur distillans uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermē

tescit: & succi plena: ac lactescētibus satis non effœta cū tēpus aderit: tepidis aridet hōis. Ita maxime frumenta pinguescunt: prætēq̄ ubi calidus semp aer est: ut in ægypto. Cōtinuatio enim & ipsa cōsuetudo idem quod modus aliubi efficit. Plurimūq̄ prodest ubicūq̄ nō esse quod noceat. In maiore parte orbis cum præcoces excurrere germinationes euocata indulgentia cæli secutis frigoribus exurūtur. Quæ de causa serōtinæ hyemes noxiæ siluestribus quoq̄: quæ magis etiam dolent urgente umbra sua: nec ad iuuante medicina. Quoniam uestire teneras intorto stramento in siluestribus nō est. Ergo tempestiue aquis hybernis primum hymnribus: deinde germinatione antecedētibus. Tertium tempus est cū eductant poma: nec protinus: sed iam ualido fœtu. Quæ fructus suos diutius continēt: longioresq̄ desiderāt cibos: iis & serōtinæ aquæ utiles: ut uiti: oleæ: punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusq̄ arboribus diuerso modo desiderant: aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iisdem hymnribus quædā lædi uideas: alia iuari. Et in eodem genere sicut in pyris. Alio die hyberna quærunt pluuias: alio uero præcōcia. Vt pariter quidem omnia desiderent. Hybernū tempus est ante germinationem quæ aquilonem austro utiliolem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt. n. plerūq̄ frigidiora) & mōtosa planis: & nocturnos ignes diurnis. Magis fruuntur aquis sata: non statim auferente eas sole. Conuexa & situs uineæ: arborūq̄ ratio est: quas in oras debeat spectare. Virgilius ad occasus seri damnavit. Aliqui sic maluerē q̄ in exortu. A pluribus meridiem pbari aduerto. Nec arbitror ppetuū quicq̄ in hoc præcipi posse. Ad soli naturā: ad loci ingeniū: ad cæli cuiusq̄ mores dirigenda sollertia est. In africa meridiem uineas spectare & si uiti inutile colono salubre est: quoniā ipsa meridianæ subiacet plagæ. Quapp̄ ibi qui in occasum aut septētriones conseret optime miscebit solum cælo: cum Virgilius occasus improbet. Nec de septētrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in cisalpina italia magna ex parte uineis ita positis cōpertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent uenti. In narbonēsi prouintia atq̄ liguria & parte hetruriæ contra circiū serere imperitia existimatur. Eūdemq̄ obliquum accipere prouidentia. Is enim ibi æstatem temperat: sed tanta plerūq̄ uolentia ut auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores.

CA. III.

Vidam cælum terræ parere cogunt: ut quæ in siccis serantur orientē ac septentriones spectēt. Quæ in humidis meridiem. Necnon ex ipsis uitibus causas mutuuntur. In frigidis præcoces serendo: ut maturitas antecedit algorem. Quæ poma uitesq̄ rores oderint cōtra ortus: ut statim auferat sol. Quæ ament ad occasus: uel etiam ad septentriones ut diutius eo fruuntur a Cæteri uero fere rationem natæ secuti in aquilonem obseruare uites & arbores poni suasere. Odoratiorē etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum.

CA. IIII.

Quilonis situm uentorumq̄ reliquorū diximus secundo uolumine. Dicemusq̄ pximo plura cælestia. Interim manifestū uidet salubritatis argumentū: quoniā in meridiem etiam spectantium semp ante decidunt folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxiū: in plurimis idem utiles. Quibusdā satis e longinquo aspicere maria iucundū. Propius admouere salis halitū inutile. Similis & fluminū stagnorūq̄ ratio. Nebulis adurunt: aut æstuantia refrigerant opacitate: atq̄ etiā rigore gaudent: quæ diximus. Quare experimētis optime credit. A cælo proximum est terræ dixisse rationē haud faciliore tractu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus: plerūq̄ nec pulla qualē habet cāpania: ubiq̄ optima uitibus. Aut quæ tenues exalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in albensium pompeianorūq̄ agro & argillam cunctis ad uineam generibus anteponunt: q̄q̄ præpingues quod excipitur in eo genere inuicem sabulum album. In ticinēsi multisq̄ in locis nigrum. Itemq̄ rubrum etiam pingui terræ permixtum infœcundum est. Argumenta quoq̄ iudicantium sæpe fallunt. Non utiq̄ solū lætū est: in quo proceræ arbores nitent: præterq̄ illis arboribus. Quid enim abiete procerius? Aut quæ uixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habet. Nam quid laudatius germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitem corio. Nec semper aquosa est terra: cui proceritas hæbarum. Non hercule magis q̄ pinguis adhærens dygitis. Quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet: ut denſa atq̄ rara ad hunc modum deprehendi possit: ferroq̄ omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehenditur pōdere. Quod enim terræ pondus iustum intelligi potest. Nec fluminibus aggeſta semper laudabilis quādo senescant sata quædam aqua. Sed neq̄ illa quæ laudatur diu præterq̄ salici utilis sentitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est tanta alioquin in leborino campaniæ nobili campo: ut ligni uice utantur. Sed idem solum ubicūq̄ arduum opere: difficile cultu: bonis suis acius pene q̄ uitibus cum affligit agricolam. Et carbunculis quæ terra ita uocatur. Emēdari uitem hac terra putatur. Nam toſus scaber natura fricabilis expetitur quoq̄ ab auctoribus. Virgilius & quæ filicem ferat non improbat uitibus. Salsæq̄ terræ multa melius creduntur: tutiora uitibus innascentium animalium. Nec colles opere nudantur: si quis perite fodiat. Nec cāpi omnes minus soles atq̄ perflatus q̄ opus sit accipiunt. Et quasdam prunis ac nebulis pasci diximus uites. Omnium rex sunt quædam in alto secreta: & suo cuiq̄ corde præuidenda. Quid q̄ mutatur sæpe iudicata quoq̄ ac diu comprehensa? In theſſalia circa larissam emissio lacu frigidior facta ea regio est. Oleæ desiderunt quæ prius fuerant. Item uites aduri: quod non antea thracia sensit amoto hebro. Et circa philippos cultura siccata regio mutauit cæli habitum. At in syracusano agro aduena cultor elapidato luto sole prodidit fruges: donec regeſſit lapides. In syria leuem tenui fuleo imprimūt uomerem: quia subest saxum exurēs æſtate semina. Iam in quibusdam

SEPTIMVSDECIMVS

locis similes æstus: immodici & frigorum effectus. Est fertilis thracia frugum rigore: & æstibus africa & ægyptus. In chalcia rodiorum insula locus quidam est in tantum foecundus: ut suo tempore satum demetant hordeum: sublatumq; protinus serant: & cū aliis frugibus metāt. Glareosum oleis solum ap-
tissimum in uenafano: pinguisimum in betica. Punica uina in saxo coquuntur. Cecubæ uites in ponti-
nis paludibus madent. Tanta est argumētorum & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus cum cau-
sam apud censores ageret campos rosia dixit italia sumē esse: in quibus perticas pridie relictas gramen
operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse uoluit: & uita con-
fessa fecit etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem prius dicamus crimina.

Genera terrarum.

CA. V.

Errarum amaram siue macram si quis probare uelit. Demonstrant eā atræ degeneresq; hæ-
bæ. Frigidam autem retorridente nata. Itē uliginosam tristitia. Rubricam oculi. Argillosam quæ
operi difficillima: quæq; rastros ac uomeres ingēribus glebis oneret: q̄q̄ aliquādo non q̄d ope-
ri: hoc & fructui sit aduersum. Itē e contrario cineraceā & sabullū albū. Nam sterilis densa callo facile de-
prehendit uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atq; ex suo more uitia determinat. Terrā cariosam caue-
ne ue plauistro ne ue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tātōpere reformidari: ut pe-
ne uestigiis quoq; interdicit? Redeamus ad ligni cariem & inuenimus illa: quæ in tantum abhominā-
tur uitia: aridæ: fistulosæ: scabræ canescentis: exesæ punicosæ. Plus dixit una significatione q̄ possit ulla
copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitioq; quadā nō ætate: quæ nulla in ea intelligi pōt:
sed natura sua anus terra. Et ideo infœcunda oīa: atq; etiā imbecilla. Idē agrū optimum iudicat ad radi-
cem montium planicie in meridiem excurrente: quæ est totius italiae situs. Terram uero teneram quæ
uocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi satia. Intelligere modo libeat dictam mira significatione
teneram: & qcquid optari debet in eo uocabulo inuenies. Illa tēperatæ ubertatis. Illa mollis: facilisq; cul-
turæ: nec madida: nec sitiens. Illa post uomere nitescens: qualē fons ingenioq; Homerus in armis ab eo
cælata dixit: addiditq; miraculū incrementis: quis fieret in auro. Illa quā recentē exgrunt improbæ alites
uomere comitantes: coruq; aratoris uestigia ipsa rodentes. Reddat in hoc loco luxuriæ quoq; sentē-
tia & aliqua in proposito. Certe Cicero lux doctrinæ altera Meliora inquit unguenta sunt quæ terram
q̄ quæ crocū sapiūt. Hoc enim maluit dixisse q̄ redolent. Ita est profecto. Illa enim erit optima: quæ un-
guenta sapiet. Quod si admonendi sumus: qualis sit terræ color ille: qui quæritur: cōtingit sæpe etiam
quiescente ea sub occasu solis: in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua. Et cum a siccitate continua
immauerit hymbre: tūc emittit illum suū halitum diuinū ex sole conceptū: cui compari suauitas nul-
la possit. Is esse odor in cōmota debebit: repressq; neminē fallit: ac de terræ odore optime iudicabit. Ta-
lis fere est in noualibus cæsa uetere silua: quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem serēdis eadem
terra utilior intelligitur: quotiens intermissa cultura quieuit: quod in uineis non fit. Eoq; diligentius eli-
genda est: ne uera existat opinio eorū: qui iam italiae terram existimauere lassam. Operis quidem facul-
tas in aliis generibus constat e cælo: nec potest arari post hymbres aliqua ubertatis uitio lentescens. Cō-
tra in bizantio africae illum centena & quinquagena fruge fertilem campum: nullis cum siccus est ara-
bilem tauris: post hymbres uili asello: & a parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Ter-
ram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta aut gracili: bibulaq; super
humidam ac pinguem: dementiæ operarii est. Quid enim potest sperare qui talem colit.

De terra quam britania & gallia amat.

CA. VI.

Lia est ratio quam britania & gallia inuenere alendi eam: ipsa quod uocant margam. Spissi-
or ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps: ac uelut glandia in corporibus ibi
densante se pinguitudinis nucleo. Non omisere & hoc graci.

De græcorum doctrina.

CA. VII.

Vid enim intentatū illis? Leucargyllion uocant candidam argillā: qua in megarico agro utun-
tur. Sed tantum in humida frigidaq; terra. Illas gallias britaniasq; locupletantis cū cura dici
conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Est enim al-
ba ruffa: colūbina: argyllacea: tofacea: harenacea. Natura duplex: aspera aut pinguis. Experimēta utriusq;
in manus: usufq; geminus: aut ut fruges tantum alant: aut eadem & pabulum. Fruges alitofacea alba:
quæ si sit inter fontes reperta: est ad infinitum fertilis: uerum aspera tractatu: & si nimia iniecta est exu-
rit solum. Proxima est ruffa: quæ uocatur capnumargos intermixto lapide terræ minutæ harenosæ. La-
pis contunditur in ipso campo: primisq; annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio ta-
men minimo leuitate dimidio minoris q̄ cæteræ inuehitur. Inspergitur rara sale eam misceri putant.
Vtrūq; hoc genus semel iniectum in. l. annos ualet & frugum & pabuli ubertate.

De terrarum generibus.

CA. VIII.

Væ pingues esse sentiuntur: ex iis præcipue alba. Plura eius genera. Mordacissimum quod su-
pra diximus. Alteq; genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto in centenos pedes actis ple-
rūq; puteis ore angustatis intus ut in metallis spatiente uena. Hac maxime britania utit. Du-
rant annis. lxxx. Neq; est exemplum ullius qui bis in uita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ
glischromargon uocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra: pabuli q̄ frugū fertilior: ita ut mes-
se sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est nullum aliud gramē emittit.
Durat. xxx. annis densior iusto. Cymini modo strangulat solū. Columbinā gallia suo noīe glaucopelon

appellat: glebis excitatur lapidū mō. Sola gelatiōe ita soluit: ut tenuissimas bratteas facit. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea utunt si alia non sit: in uliginosis uerticibus & si alia sit: ubi hos gentium solos nouimus: qui fertilissimū agrū colentes quacūq; terra infra tres pedes effossa & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis. x. prodest. Hedui & pictones calce uberrimos fecere agros. quæ sane & oleis & uiribus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est: ut medicamentū rapiatur: & fimi desiderat aliquātulum. Quæ primo plus aspera & quæ in hæbas non effunditur: alioquin nouitate quæcūq; fuerit solum lædet. Ne sic quidē primo anno fertilis. Interest & quali solo quærat. Sicca enim humida melior: arido pinguis. Temperata alterutra creta uel columbina conuenit.

De cineris usu: & de fimo: & quæ sata uberiorē terrā faciant: & quæ urāt. CA. IX.

Ranspadanis cineris usus adeo placet: ut antepōnāt fimo iumentoz: quod quia leuissimū est: ob id exurunt. Vtroq; tamē pariter non utunt in eodē aruo: nec in arbuſtis cinere: nec quāsdā ad fruges ut diximus. Sunt qui puluere quoq; uuas ali iudicent: pubescētēsq; puluerent: & uirium arborūq; radicibus aspergēt. Quod certū est narbonensi puintia & uindemias, certius sic eo cog: quia plus puluis ibi q̄ sol confert. Fimi plures differentia. Ipsa res antiqua. Iam apud Homez regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperit. Argeus rex in græcia excogitasse tradit. Diuulgasse uero Hercules in italia: quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentū immortalitatem tribuit. M. Varro principatū dat turdog: fimo ex auariis. Quod etiam pabulo bouum suū magnificat. Neq; alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est: si tāta apud maiores fuere auaria: ut ex iis agri stercorearentur. Proximum Columella calūbariis: mox gallinariis facit: natantiū alitum dānato. Cæteri auctores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alii ex iis pferunt hoīum potus in corioz officinis pilo madefacto. Alii per sese aqua itez largiusq; etiā q̄ cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male domādum est: cum ad uirus illud uini homo accesserit. Hæc sunt certamina quibus inuicem ad tellurem quoq; alendam utuntur hoies. Proxime spurcitiis suū laudāt. Columella solus dānat. Alii cuiuscūq; quadrupedis exitiosum. Aliqui columbarz pferunt. Proximū deinde caprarū est. Ab hoc ouium. Deinde bouum. Nouissimus iumentoz. Hæc fuere apud priscos differentia. Simulq; pcepta non inuenio re tali utēdi: quando & hic uetustas utilior: uisumq; iam est apud quosdam prouincialium in tantum abundante geniali copia pecudum farina uice cribris superiniici: fetore aspectuq; teporis uiribus in quādam etiam gratiā mutato. Nuper repertū oleas gaudere maxime cinere & calcariis fornacibus. Varro pceptis adicit: equino quod sit leuissimum segetes alendas. Prata uero grauiore: & quod ex hordeo fiat: multasq; gignit herbas. Quidam etiā bubulo iumentoz pferunt: ouillumq; caprino. Omnibus uero asininū: quoniā lentissime mandat. Ecōtrario usus aduersus utrūq; pñuntiat. Inter omnes aut constat nihil esse utilius lupini segete: priusq; silique aratro uel bidentibus uersa: manipulisue circa radices arborum uel uitiū obrutis. Etiam ubi non sit pecus culmo ipso uel etiam felice stercore arbutant. Cato stercus unce fiat: stramēta: lupinū: paleas: fabilia: ac frōdes iligneas: quernasq; e segete euellito. Ebulū cicutam & circū salicta herbam auctā uuluāq; ea susternito ouibus frondemq; putridam. Vineā si macruerit: farmēta sua comburito: & itidem inarato. Itēq; ubi saturus eris frumētum: oues ibi delectato. Necnon & satis quibusdā ipsis pasci terram dicit. Segetem stercoreant fruges: lupinū: faba: uicia. Sicut ecōtrario cicer: quia uellit & quia falsum est: hordeum: scēnū græcū: eruum. Hæc omnia segetem exurunt: & omnia quæ uellunt. Nucleos in segetem ne indideris. Virgilius & lino segetem exuri: & auena: & papauere arbitrat. Fimera sub diuo concauo loco & qui humorem colligat stramento iniecta ne in sole areſcant. Palo e robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascentur iis serpentes. Fimū miscere terræ plurimum refert fauonio flante ac luna sitiente. Id pleriq; prauē intelligunt a fauonii ortu faciendum: ac februario mense tantum: cum id pleraq; sata aliis postulent mensibus. Quocūq; tempore fiat curandum ut ab occasu æquinoctiali flante uento fiat: luna decreſcente ac sicca. Mirum in modū augetur ubertas affectusq; eius obseruatione tali.

De satione arborum: & q; auulsione nascuntur arbores.

CA. X.

Bunde prædicta rōne cæli ac terræ. Nunc de his arboribus dicemus: quæ cura hoīum atq; arte pueniūt. Nec pauciora prope sunt genera: tam benigne naturæ gratiam rettulimus. Aut. n. semine proueniunt: aut plantis radicis: aut ppagine: aut auulsione: aut surculo: aut insito & cōfecto arboris tunco. Nam folia palmarum apud babylonios seri: atq; ita arborem prouenire. Trogū credidisse demiror. Quædam pluribus generibus seruntur: quædā oībus. At pleraq; ex iis natura ipsa docuit: & in primis semen serere: cum decidens exceptūq; terra uiuisceret. Sed quædā nō aliter proueniūt: ut castaneæ: iuglādes: cædus dūtaxat exceptis. Ex semine autem q̄q; dissimili ea quoq; quæ & aliis modis serunt: ut uites & mala atq; pyra. Nāq; iis pro semine nucleus: nō ut supradictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu ac degenerantia & insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura cōtra oīno nō degenerandi quoquo modo serant: ut cupressis: palmis: lauris. Nāq; & laurus pluribus modis serit. Genera eius diximus. Ex iis augusta & bacalis & pinus simili modo serunt. Baccæ mēse ianuario aquilonis afflatu siccante legunt: expandunturq; raræ: ne caleſiant aceruo. Postea quidā fimo ad serendū paratas urina madefaciunt. Alii in qualo pedibus in pfluente deculant: donec auferatur cutis. Alioquin uligo infestat: nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine uicē fere aceruatim mense martio. Eadē & ppagine serunt. Triumphalisq; talea tantum. Myrti genera oīa in cāpania baccis seruntur. Romæ propagine tarētina. Democritus & alio modo seri

SEPTIMVSDECIMVS

docet: grandissimis baccarū tūlis leuiter ne grana frangant: eaq; in trita fesse circūligari: atq; ita feri: parietem fore densitatis: ex quo uirgulæ differant. Sic & spinas sapis causa serūt tomicæ moris spinarum circūlita. Pilas aut laurus & myrti inopia a trimatu tēpestiuū est trāfferre. Inter ea quæ semine feruntur. Mago in nucibus operosus est. Amygdalæ in argilla molli meridiem spectanti feri iubent. Gaudere eas in dura calidāq; terra. In pingui & humida mori ac sterilefcere. Serendas q; maxime falcatas & e nouella: simoq; diluto maceratas per triduum: aut pridie q; serant aqua mulsā. Mucrone defigi aciem lateris. In aquilonem spectare: ternas simul serendas: trianguli ratione: palmo inter se distantes: denis diebus aduari donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ serunt cōmissuris iacētibus. Pineæ nucleis septenis fere in ollas perforatas additis: aut ut laurus quæ baccis serit. Citrea grano & propagine. Sorba semine & a radice planta & auulsione pueniunt. Sed illa in calidis. Sorba & in frigidis & humidis. Natura & plātaria demonstrauit: multaq; radicibus pululare sobole densa & pariente matre quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur: ut in lauris: punice: platanis: cerasis: prunis. Paucorum in hoc genere rami parcut soboli: ut ulmog; palmarūq;. Nullis uero tales pulluli proueniūt: nisi aquarum radices amore solis atq; hymbris in sua tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari: sed prius nutrici dari: atq; in seminariis adulescere: iterumq; migrare. Qui transitus mirum immodum mitigat etiam siluestres: siue arborum quoq; ut hominum natura nouitatis ac perigrinatiōis auida est: siue discedentes uirus relinquunt: mansuescūtq; tractatu ceu feræ dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura pmonstrauit. Auulsiq; arboribus stolones uixere. Quo in genere & cum parui sunt auelluntur: partemq; aliquā e matris quoq; corpore auferunt secum simbriato corpore. Hoc modo plātan- tur punicæ: coryli: maii: sorbi: mespili: fraxini: fici. In primisq; uites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuētū est: furculos abscisos ferere hoc primo sapis causa factum sambucis: cotoneo: & rubis de pactis. Mox & culturæ: ut populis: alnis: salici: quæ uel inuerso furculo feritur. Iam eæ ibi disponuntur: ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarii curam ante conuenit dici: q; transeat in alia genera. Nanq; & huic principio eligi solum refert: quoniam nutricem indulgentiorem esse q; matrem sæpe conuenit. Sic ergo siccum succosumq; bipalio subactum: aduenis hospitale: & q; simillimum terræ in quā transfe- rendum sit. Ante omnia elapidatum munitumq; ad incursum etiam gallinacei generis. Quāminime rimosum: ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sexquipedum feri ne se inter se contingat: & noceat. Præter alia uitia etiam uermiosa fiunt: ideo sarriri conuenit sæpius: hæbasq; auelli. Præterea semina ipsa fruticantia supputare: ac facilem pati consuefcere. Cato & frucis crates imponi iubet altitudine ho- minis ad solem recipiendum: atq; integri culmo ad frigora arcēda. Sic pyrorum malorūq; semina nutri- ri. Sic pineas nuces. Sic cupressos semine satas & ipsas. Minimis id granis constat: ut uix perspicui quædā possint. Non omittendum naturæ miraculum. Ex tam paruo gigni arbores: tātō maiore tritici & hor- dei grano: ne quis fabam reputet. Quid simile originis suæ habent malorum pyrorumq; semina. His principiis respuentem secures materiem nasci indomitam ponderibus immensis plā: arboris uelis tur- ribus murisq; impellendis arietibus. Hæc est natura eius. Hæc potentia. Sup omnia erit e lachryma na- sci aliquid: ut suo loco dicemus. Ergo e cupresso foemina (mas enim ut diximus nō gignit) pilulæ colle- ctæ: quibus docui mensibus siccantur sole: xuptæq; emittunt semen formicis mire expetitur: ampliā- to etiam miraculo tantuli aialis cibo absumi natalē tantæq; arboris. Seritur mense aprili area æquata cy- lindris: aut uolgiolis densum: terraq; cribris supercernit pollicis crassitudine. Contra immane pondus: attollere se nō ualet: retorquet quæ sub terra. Ob hoc parcutur uestigiis. Leniter rigatur a solis occasu in- trinis diebus: ut æqualiter bibat: donec erumpat. Differunt post annum dodrantali filo custodita tem- perie: ut uiridi cælo serantur ac sine aura. Mirūq; dictu periculū tantū eo die est: si rorauerit q̄tulūcūq; hymbrē: aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt ppetua securitate. Aquasq; postea odere. Et zinzifa gra- no feruntur mense aprili. Tuberes melius inseruntur in pruno siluestri & malo cotoneo. Et in calabria ea est spina siluestris: quæcūq; optime & myxas recipit: utiliter & forbos.

De transferendis seminariis: & ulmis serendis & scrobibus.

CA. XI.

Lantas ex seminario transferre in aliud prius q; suo loco ponant operose præcipi arbitror: licet trāslatione folia latiora fieri spondeat. Vlmog; prius q; folio uestiant. Samara colligēda est cir- ca martias Kalen. cū flauescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serēda densa in refracto terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si nō adiuuēt: riganda. Deferendæ ex arearum uenis post annū in ulmaria interuallo pedali in unāquāq; partē. Maritas ulmos autūno sere re utilius: quia carent semine. Nā eæ e plātis ferunt. In arbuſtū quinquennes suburbe transferuntur: aut (ut quibusdam placet) quæ uicenum pedū esse cœperūt. Sulco qui nouenarius dicit: altitudine pedum trium: pari latitudine: & eo amplius circa positas pedes terni undiq; e solido adaggeratur. Arulas id uo- cant in campania. Interualla ex loci natura sumunt. Aridiores serendas in campeſtribus conuenit. Po- pulos & fraxinos quia festinantius germināt disponi quoq; maturius cōuenit. Hoc est ab idibus febru- plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbuſtisq; ac uineis quincūcialis ordinū ratio uulga- ta & necessaria: nō pflatu modo utilis: ueq; & aspectu grata quocūq; modo intueare in ordinem se por- rigente uersu. Populis eadē ratio semine qua ulmos serendi: trāsserēdi quoq; e seminariis eadē & siluis. Ante omnia igitur in similē trāsserri terrā aut meliorem oportet. Nec e tepidis aut præcocibus in frigi- dos aut serotinos situs: ut neq; ex iis illos. Præfodere scrobes ante (si fieri posset) tātō: donec pingui cespri- te obducant. Mago ante annū fieri iubet: ut solem pluuiasq; cōbibant: aut si cōditio largita nō sit: ignes

LIBER

in medio fieri ante menses duos: nec nisi post hymbres in his feri. Altitudinē eaz in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quāq; partē. In prunis palmo amplius: & ubiq; caminata fossura ore compressiore sint. Nigra uero terra duo cubita & palmū quadratis angulis. Eadē mēsurā grāci auctores cōsentiant: non altiores quino semipede esse debere: nec latiores duobus pedibus. Nusq; uero sexq; pede minus alto: quoniā in humido solo ad uicina aquae perueniat. Cato si locus aquosus sit inq; latas pedes ternos. In faucibus imisq; palmum & pedem: altitudine quattuor pedum: eas lapide cōsterni: aut si non sit perticis salignis uiridibus. Si neq; eae sint: sarmentis: ita ut altitudinem semipedem trahant. Nobis adiciendum uidetur ex praedicta arborum natura ut altius dimittantur eae: quae summa tellure gaudent: tanq; fraxinus: olea. Haec & similia q̄ternos pedes oportet demitti. Caeteris sat est si altitudinis pedes ternos effecerit. Excide inquit radicem istam Papyrius cursor imperator ad terrorem prenestinorum praetoris. Destringi securius se teste innoxium abradi partes: quae se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subiici malunt: qui & contineant humorem & transmittat. Non item planos facere: & a terreno arcerē radicem existimantes. Glarea substrata inter utraq; sententiam fuerit. Arborem nec minorem bi- ma nec maiorem trima transferri quidam praecipunt. Alii cum annum impleat. Cato crassiorē quinq; digytis non omisit. Idem si abstineret meridianam caeli partem signare in cortice: ut translata iisdem & assuetis statueretur oris: ne aquiloniae meridianis oppositae solibus finderentur: & algerent meridianae aquilonibus. Quod e diuerso affectant etiam quidam in uite ficog; permutantes in cōtrarium. Densiora enim folia ita fieri: magisq; protegere fructum & minus amittere: sicq; sic etiā scansilem fieri. Pleriq; id demū cauent: ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet: signari fissuris nimii uaporis opponi. Id quidē in horam diei quintam uel octauā spectare maluerim. Aequē latet nō negligendū: ne radices mora inhaerescant: ne ue a septentrionibus: aut ab ea parte caeli usq; ad exortum brumalē uento flante effodiantur arbores: aut certe non aduersae iis uentis radices praebant. Propter quod emoriunt ignaris cauae agricolis. Cato oēs uentos & hymbre quoq; in tota translatione damnat. Et hoc pderit q̄ plurimum terrae in qua uixerint radicibus cohaerere: ac tota cespite circūligari. Cum ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utilissime quidē summā terram cōtentus subdi. Quidam puniceis malis substrato lapide non rumpi pomū in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborē ita locari: ut media sit totius scrobis necessarium. Ficus si in sicilia bulborum hoc genus est feritur: ocissime ferre traditur pomū: neq; uermiculationi obnoxium. Quo uitio non carent reliqua poma similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curā ut exemptas appareat: non auulsas quis dubitet. Qua ratione & reliqua confessa omittimus. Sicuti terram circa radices festucato spissandam. Quod Cato primum in ea te esse censet. Plagam quoq; a trunco obliti fimo: & foliis praeligari praecipiens.

De interuallis plantandaz arborz & umbris & stillicidiis: & ubi plantari debeant.

CA. XII.

Vius loci pars est ad interualla pertinēs. Quidam puniceas & myrtos & lauros dēfiores feri iusserunt. In pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo: uel magis etiam pyros: magisq; amygdalas: & ficus. Qd̄ optime diiudicabit ramog; amplitudis rō: locorūq; & umbræ cuiusq; arboris: quoniā has quoq; obseruari oportet. Breues sunt quibus magnaz arborz: q̄ in orbem ramos circumtendunt: ut in malis pyrisq;. Eadem enormes cerasis: lauris. Iam quaedam umbræ pprietas. Iuglandiū grauis & noxia: etiam capiti humano: omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus: sed uentis utraq; resistit: quoniā & protecta uinearum ratione egent. Stillicidia pinus quercus ilicis ponderosissima. Nullū cupressi: umbra minima: & in se circūuoluta. Ficorum leuis quibus sparsa: ideoq; inter uineas feri nō utantur. Ulmorum leuis: etiam nutriēs quacūq; opacat. Sed attico haec quoq; uidetur e grauissimis: nec dubito si emittantur in ramos. Constrictae quidem ulmi noxiam esse non arbitror. Lucunda & platani q̄q; crassa. Licet gramine credere non soli: haud alia laetius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis. Pinguis alno: sed pascent sata. Vitis sibi sufficit: mobili folio: iactuq; crebro solem umbra temperas. Eodem graui protegens in hymbre. Omnium fere leuis umbra: quorum pediculi longi. Non fistudienda haec quoq; scientia: atq; nō in ultimis ponenda: quādo quibusq; satis umbra aut nutritrix aut nouerca est. Iuglandium quidem pinorumq; & picearum & abietis quacūq; attigere: non dubie uenenum est. Stillicidii breuis diffinitio est. Oium quae piectu frondis ita diffundunt: ut per ipsas nō defluant hymbres: stilla saua est. Ergo plurimū intererit hac in questione terra in qua feremus: in quantum arbores q̄sq; alat. Iam per se colles minora quærūt interualla. Vētosus locis crebriores feri conducit. Olea tamē maximo interuallo. De qua Catonis italica sententia est. In. xxv. pedibus minimū: plurimū. xxx. feri. Sed hoc uariatur locog; natura. Nō alia maior in betica arbor. In africa uero fides penes auctores erit. Moliarias uocari multas narrat a pondere olei quod ferant annuo puentu. Ideo. lxxv. pedes. Mago interuallo dedit undiq; etiā in macro solo ac duro atq; uētofo. Cum minimum. xlv. Betica quidē uberrimas messes inter oleas metit. Illā inscitiam pudendā esse conueniet: & adultas inter sese luctari iusto plus: & in senectam praecipitare: aut plerūq; ipsis: qui posuere coarguetibus imperitiam suam totas excidere. Nihil est foedius agricolis: q̄ gestae rei penitentia multo iam ut praestet laxitate delinquere.

Quae arbores tarde crescunt: & quae celeriter: & de sabina.

CA. XIII.

Vaedam autē natura tarde crescunt: & in primis semine tantū nascētia: & lōgo xuo durantia: q̄ At quae cito occidūt uelocia sunt: ut ficus: punica: prunus: malus: pyrus: myrtus: salix: & tamē antecedunt diuitiis. In trimatu enim fere incipiunt ostendentes & ante. Ex iis lentissimam pyrus. Ocissima omnium cyperus & pseudocapirius frutex. Protinus enim floret: semeng; pfert. Oia ue-

SEPTIMVSDECIMVS

ro acelerius adolefcunt ftolonibus ablatis: unāq; in ftirpē redactis alimentis. Eadē natura & propagi-
nes docuit. Rubi nāq; curuati gracilitate & fimul pceritate nimia defigūt rurfus in terrā capita. Iterūq;
nafcunt ex feſe repleturi omnia: ni reſiſtat cultura: prorfus ut poſſint uideri hoīes terræ cauſa geniti. Ita
peſſima atq; execranda res propaginem tamen docuit: atq; radicem acquiri uiridem. Eadē autem na-
tura eſt hederis. Cato propagari præter uitē tradit ficum: oleā: punicā: malorū genera omnia. Laurū:
prunos myrtus: nuces auellanas: & præneſtinas: platanū. Propagationum duo genera: ramo ab arbore
depreſſo in ſcrobē quattuor pedum quoq; & poſt biennium amputato flexu: plantaq; translata poſt tri-
matū: quas ſi longius ferre libeat: in qualis ſtatim aut uafiſ ſictilibus defodere propagines aptiſſimum:
ut in iis tranſſerantur. Alterum genus luxurioſius: radices in ipſa arbore ſollicitando traiectis per uafa ſi-
ctilia: uel qualos ramis terrāq; circunpaſtis: atq; hoc blandimento impetratis radicibus: inter poma ipſa
& cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petunt audaci ingenio) arbore aliā longe a tellure
faciendi. Eodē quo ſupra biēni ſpatio abſciſſa ppagine: & cū qualis illis ſata. Sabina hæba propagine ſe-
ritur & auulſione. Tradunt ſece uini aut e parietibus latere tuſo mire ali. liſdem modis roſmarinum ſe-
runt: & ramo: quoniā neutri ſemen. Rododendron propagine & ſemine. Capitulum. xiiii. quere
in fine huius libri decimiſeptimi. De ſatione arborum, &c.

De uite inferenda.

CA. XV.

Itiū uero in ſcrobibus ſiccis ſtramēto opertos ac deinde terra obrutos: ut cacumine exiſtāt. Ca-
to uitē tribus modis inferit. Præſectā ſindi iubet per medullā. In eā ſurculos exacutos ut dictu
addi: medullas iūgi. Altero ut ii ſefe uites cōtingāt: utriuſq; in obliquū latere contrario adraſo
iunctis medullis colligari. Tertiū genus eſt: terebrare uitē in obliquū ad medullā: calamoſq; addere lō-
gos pedes binos: atq; ita ligatū inſitū in tria:q; illitū operire terra calamis ſubrectis. Noſtra ætas correxit
ut gallica utereſ terebra: quæ excauat nec urit: quoniā aduſtio oīs hebetat: atq; ut gēmaſcere incipiēs li-
getur calamus. Nec plus q̄ binis ab inſito emineat oculis ulmeo uimine alligatus: bināq; circumdaretur
acie a duabus partibus: ut inde potius diſtillet humor: qui maxime uites infeſtat. Deinde cū eualuiſſent
flagella pedes binos: uinculū inſiti incidereſ ubertati craſſitudine pmiſſa. Vitibus inferēdis tēpus dede-
re ab æquinoctio autūno ad germinationis initia. Satiuæ plāte ſilueſtriū radicibus inferunt natura ſic-
cioribus. Si enim ſatiuæ ſilueſtribus inferant: degenerāt in fertilitatē. Reliqua cælo cōſtāt. Aptiſſima i-
ſtis ſiccitas. Huius. n. remedium appoſitis ſictilibus uafiſ modicus humor per cinerem diſtillat. Inocu-
latio rores amat leues.

De emplaſtratione.

CA. XVI.

Mpſaltri rō & ipſa ex inoculatione nata uideri poteſt. Craſſo aut maxime cortici cōuenit ſicut
eſt ficis. Ergo amputatis oīb; ramis ne ſuccū auocēt. Nitidiſſima in pte quāq; præcipua cernā-
tur hylaritas: exēpta ſcutula ita ne deſcēdat ultra ferrū cortici iprimiſ ex alia cortex par cū ſui
germinis māma: ſic cōpage deſata ut cicatrici locus nō ſit: & ſtatī unitas fiat: nō humorē nō aſſatū reci-
piēs: nihilominus tamē & luto munire & uiculo melius. Hoc genus non pridē repertū uolunt q̄ nouis
moribus fauēt. Sed id etiā apud ueteres græcos inueniſ: & apud Catonē: q̄ oleā ſictūq; ſit inferi iuſſit mē-
ſura etiā præſinita ſecūdū reliquā diligētiā ſuā. Cortices ſcalpro excidi quattuor dygitorū lōgitudine: &
triū latitudine. Atq; ita coagmentari & illa ſua intrita oblini. Eadē rōne & in malo. Quidā huic generi
miſcuere fiſſuram in uitibus exēpta cortice teſſalla ſurculo a latere plano adigendo. Tot modis inſitā ar-
borē. Vidimus iuxta tyburtes tiliā oī genere pomorū onuſtā alio ramo nucibus: alio baccis: aliūde uite:
ficis: pyris: punicis: malorūq; generibus. Sed huic fuit breuis uita. Nec tamen oēm expimētis aſſeq natu-
rā poſſumus. Quædā. n. naſci niſi ſponte nullo modo queunt. Ea q̄ imitibus & deſertis tātū locis pueni-
unt. Capaciffima inſitorū oīum dicitur platanus: poſtea robur. Verum utraq; ſapores corrūpūt. Quæ-
dā oī genere inferunt: ut ficus & punica. Vitis nō recipit emplaſtra: nec qbus tenuis ac caducus rimo-
ſuſq; cortex. Neq; inoculationē ſiccæ aut humoris exigui: fertiliſſima oīum inoculatio: poſtea empla-
ſtratio. Sed utraq; infirmiſſima: & quæ cortice nitunt tantū: uel leui aura ocifiſime deplantant: inferere
firmiſſimū & foecundius q̄ ſerere.

Exemplum huius rei.

CA. XXVII.

On eſt omittendā raritas unius exempli. Corellius eques romanus Ateſte genitus inferuit ca-
ſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in neapolitano agro. Sic facta eſt caſtanea quæ ab ipſo nomen
accepit inter laudatas. Poſtea hæres eiufdē libertus corellianam iteq; inferuit. Hæc eſt inter eas
differentia: illa copioſior. Hæc corelliana melior. Reliqua genera caſus ingenio ſuo excogitauit: ac defra-
ctos ſerere ramos docuit: cum pali deſixi radices cepiſſent. Multa ſic ſerunt. In primisq; ficus oīb; qui-
dem aliis modis naſcens: præterq̄ talea. Optime quidē ſi uafiore ramo pali modo exacuto adigatur al-
te exiguo ſup terram relicto capite: eoq; ipſo harēa cooperto. Ramo ſerunt & punica palis laxato prius
meatu: itē myrtus. Omniū horū longitudine triū pedū: craſſitudine minus brachiali. Cortice diligenter
ſeruato: trunco exacuto. Myrtus & talei ſerif. Morus talea tantum: quoniā in ulmo ea inferi religio ful-
gurum prohibet. Quapropter de talearum ſatu nunc dicendum eſt. Seruandum in eo ante omnia: ut
taleæ ex ſeracibus fiant arboribus: ne curuæ: ne ſcrabæ: aut bifurcæ: ne ue tenuiores q̄ ut manum imple-
ant: ne minores pedallibus ut illibato cortice atq; ut ſectura inferior ponatur ſemper: & quod erit ab ra-
dice: accumuleturq; germinatio terra: donec robur planta capiat.

De cultura talearū: & quibus tēporibus inſitio fiat.

CA. XXVIII.

Væ cuſtodienda in talearū cultura Cato iudicauerit: ipſius uerbis optime præcipemus. Taleas
oleaginas quas in ſcrobe ſaturus exiſ: tripidaneas facito diligenterq; tractato ne liber labore:

LIBER

cum dolabis aut secabis. Quas i seminario saturus eris: pedales facito. Eas sic inferito: locus bipalio sub-
 ctus sit: beneq; gluttus. Cum taleam demittis pede taleam opprimito. Si parum descendat maleo aut
 mateola adiecto: cauetoq; ne librum scindas. Cum adiciis palo prius locum ne feceris quo taleam de-
 mittas. Ita melius uiuet talea. Et ubi trimæ sunt: tum deniq; curæ sint: ubi liber se uertet. Si i scrobibus
 aut in sulcis seras: ternas taleas ponito. Eas diuariato super terram nec plus quattuor digytis. Transuer-
 so semine uel oculis serito. Diligēter eximere oleam oportet: & radices q̄ plurimas cum terra ferre. Vbi
 radices bene operueris: calcare bene: ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serēdæ sit: agro
 sicco per sementem: agro læto per uer. Oliuetum diebus. xv. ante æquinoctium uernum incipito puta-
 re. Ex eo die dies. xl. recte putabis. Id hoc mō putato. Qua locus recte ferax erit: quæ arida erunt: & si qd
 uentus interfregerit in ea omnia eximito. Qua locus ferax nō erit id plus concidito: aratoq; bene: eno-
 datoq;. Stirpes leues facito: circum oleas autumnno ablaqueato: & sterco adiecto. Qui oliuetum sæpis-
 sime & altissime miscebit: is tenuissima radices exarebit. Radices si sursum abibunt crassiores fient: &
 eo in radices uires oleæ abibunt. Quæ genera olearum uel in quo genere terræ uiuere & feri debeant:
 spectariq; oliueta: diximus in ratione olei. Magno in colle & siccis & argilla & inter autumnum & bru-
 mam feri iussit. In crasso aut humido aut subriguo a messe ad brumam. Quod precepisse eum africæ in-
 telligis. Italia quidē nūc uere maxie ferit. Sed & autūno si libeat. Post æquinoctiū. xl. diebus ad uergiliarū
 occasum. xiiii. soli dies sunt: qbus feri noceat. Africæ peculiare qdē in oleastro est iserere. Quadam æter-
 nitate consenscunt proxime adoptione uirga emissā: atq; ita alia arbore ex eadē iuuenescēte. Iterūq; &
 quotiēs opus: sit ut eius eadē oliueta consent. Inferis autem oleaster calamo & inoculatione. Olea ubi
 quercus effossa sit male ponis: quoniā uermes qui raucae uocant in radice quercus nascuntur & trāseūt.
 Nō inhumane taleas aut siccare prius q̄ serant utilius cōpertū. Vetus oliuetum ab æquinoctio uerno itra
 uergiliæ exortū interradi alternis ānis melius inuētū. Itē muscū circūdare radici. Circūfodi aut oibus
 ānis a solstitio duū cubitoq; scrobe pedali altitudine. Stercorari tertio āno. Mago idē amygdalas ab oc-
 casu arcturi ad brumā feri iubet. Pyra nō eodē tpe oīa tpe oīa: quoniā neq; floreat. Eadē oblonga aut
 rotunda ab occasu uergiliæ ad brumā. Reliqua genera media hyeme ab occasu sagittæ subsolanū aut
 septētrionē spectātia. Laux ab occasu aquilæ ad occasum sagittæ. Cōfessā enim de tēpore serēdi quæ rō
 est uere & autūno. Id ex magna parte fieri decreuere. Est & alia hora circa canis ortus paucioribus nota:
 quoniā nō omnibus locis utilis pariter intelligis. Sed haud omittēda nobis: nō tractus alicuius rōnem:
 ueq; naturæ potius indagentibus. In cyrenaica regiōe sub ertēsiæ flatu cōserunt. Necnō & i græcia oleā
 maxime in laconia. Co insula & uites tūc ferit. Cæteri apud græcos inoculare & inferere nō dubitāt.
 Sed arborem nō serunt. Plurimūq; in eo locog; natura pollet. Nāq; in ægypto omni ferūt mense: & ubi
 cūq; hymbres æstiuū nō sunt: ut in india & æthiopia. Necessario post hæc autūno ferunt arbores. Ergo
 tria tēpora eadē germinationis uer & canis arcturūq; ortus. Neq; enim aīalium tantū est ad coitū auidi-
 tas: sed multo maior est terræ ac satog; omniū libido. Qua tēpestiue uti plurimū inest conceptus. Pecu-
 liare utiq; in insitis cum sit mutua cupiditas utrinq; coeundi. Qui uer probant: ab æquinoctio statim
 admittunt: prædicantes germina pturire: ideo faciles corticū esse amplexus. Qui præferunt autūnum
 ab arcturi exortu: quoniā statim radicē quandā capiant: & ad uer parata ueniant: atq; nō protinus: ger-
 minatio auferat uires. Quædā tamen statutū tēpus anni habent ubiq;: ut cærafi & amygdalæ circa bru-
 mam ferendi uel inferendi. De pluribus locog; situs optime iudicabit. Frigida & aquosa uerno conseri
 oportet. Sicca & calida autūno. Cōmunis qdē italiæ ratio tēpora ad hunc modum distribuit. Mora ab
 idibus Februariis in æquinoctiū: pyra in autūnum: ita ui brumā. xv. ne minus diebus antecedāt. Malis
 æstiuis & cotoneis. Item sorbis prunis post mediam hyemē in idus februarias. Siliquæ græcæ & persi-
 ci ante brumā p autūnū. Nucibus iuglādī & pineæ & auellanae græcæ atq; castaneæ a Kalen. Martiis ad
 idus eadē. Salici & genistæ circa martias Kalē. Hanc in siccis semine: illā in humidis uirga feri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant: & de disciplina ablaqueandi & accumulandi. CA. XIX.

St etiam nunc noua inferendi ratio: ne quid sciens quidē prætereā quod usq; iuenerim a Colu-
 mella excogitata: ut affirmat ipse. Qua uel diuersæ infociabilesq; naturæ arborog; copulentur
 ut fici atq; oleæ. Iuxta hanc feri ficum iubet: nō ampliore interuallo q̄ ut contingi large possit:
 ramo oleæ q̄ maxime sequaci atq; obedituro. Eumq; omni interim tēpore edomari meditatione cur-
 uandi. Postea fico adepta uires: quod euenire trimæ atq; utiq; qnquēniū solet: detruncata supficie ipsaq;
 deputata ut dictum est adrafo cacumine defigi in cruce fici custoditū uinculis: nec curuatura fugiat. Ita
 quodam propaginum insitorūq; tēperamēto triēnio cōmuni inter duas matres coalescere. Quarto an-
 no abscissum totum adoptātis esse: nōdum uulgata ratione haud mihi certe satis cōperta. Cæteræ eadē
 illa de calidis frigidisq; & humidis & siccis supradicta ratio & scrobes fodere monstrauit. In aquosis, n.
 neq; altos neq; amplos facere conuenit. Altos æstiuoso solo & sicco: ut q̄ maxime accipiāt aquā contine-
 antq;. Hæc & apud ueteres arbores colendi ratio est. Feruētibus enim locis accumulāt æstate radices:
 operiūtq;: ne solis ardor adurat. Aliubi ablaqueāt: perflatuq; admittūt. Idem hyeme cum ilis a gelu ui-
 dicant. Contra illi hyeme apertiunt: humoremq; sitientibus quærunt. Vbicumq; circūfodiendi arbo-
 res ratio in circuitu pedes in orbē ternos: neq; in pratis: quando amore solis humorisq; in sūma tellure
 oberāt. Et de arboribus hæc quidē fructus gratia ferendis inferendisq; in uniuersum sint dicta.

De salictō & arūdineto: & cæteris cæduis ad perticas palos. CA. XX.

Inc restat eaq; ratio: quæ ppter alias ferunt: uineas maxime cæduo ligno. Principatum in iis

SEPTIMVSDECIMVS

optinent salices quarum ratio sit loco madido tamen refoſſo duos pedes & ſemipedem talea ſexquipedali uel pertica: quæ utilior quo plenior. Interuallo eſſe pedes ſenos trimæ pedibus binis a terra putatione coercentur: ut ſic ſe in latitudinem fundant: ac ſine ſcalis tondeantur. Salix enim ſœcundior eſt quo: terræ propior. Has quoq; omnibus annis confodi iubent mēſe aprili. Hæc eſt uiminalium cultura. Perticalis & uirga & talea ſeritur foſſura eadem. Perticas ex ea iuſtū eſt cædi quarto fere anno. Et hæ autē ſeneſcentiū ppagine ſartiunt locū. Pertica imerſa ac poſt annū recifa. Salicis uiminalis iugera ſingula ſuſficiunt. xxv. uineæ iugeribus. Eiufdē rei cauſa populus alba ſeritur bipedaneo peſtinatu: talea ſexquipedali biduo ſiccata palmipede interuallo: terra ſuperinieſta duoz cubitoz craſſitudine. Harūdo etiānū dulciore q̄ hæ ſolo gaudet. Seritur bulbo radicis quē alii oculum appellant dodrantali ſcrobe: interuallo duum pedum & ſemipedis: reficiturq; ex ſeſe utere harundineto extirpato: quod utilius repertum q̄ caſtrare ſicut antea. Nāq; inter ſe radices ſerpūt: mutuoz diſcurſu necant. Tēpus inferēdi prius q̄ oculi harūdinū imuteſcāt ante Kal. martias. Cræſcit ad brumā uſq; definitq; cū dureſcere incipit. Hoc ſignū qd̄ tēpeſtiuā habet caſurā. Et hanc autē quotiēs & uineam fodiēdum putant. Serit & trāſuerſa non alte terra cōdita. Erūpuntq; ſingulis oculis totidē plantæ. Serit & deplātata pedali fulco binis obrutis gemmis: ut tertius nodus terrā attingat prono cacumine: ne rores cōcipiat. Cædiſ decreſcente luna. Vineis anno ſiccata utilior q̄ uiridis. Caſtanea pedamētis oībus præferit facilitate tractatus: pdurandi puicacia. regerminatione cædua uel ſalice lætior. Quærit ſolum facile: necnō harenofum: maximeq; ſabulū humidū aut carbunculū: uel toſi etiā farinā q̄libet opaco ſeptētrionaliq; & p̄frigido ſitu uel etiā decliui. Reſuſcit eadem galliam rubricam: cætā: oēm q; terræ ſœcunditatem ſeri nuce diximus: ſed niſi ex maximis nō puenit: nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolū debet ſupra ex Nouēbri mēſe in Februarium: quo ſolutæ ſponte cadunt ex arbore: atq; ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia undiq; ſulco dodrantali. Ex hoc ſeminario trāſſerunt ī aliud bipedali interuallo plus biēnio. Sūt & ppagines nulli qd̄ ſaciliores. Nudata enim radice tota in ſulco p̄ſternit. Tūc ex cacumie ſup̄ terrā relicto renaſcitur & alia ab radice. Sed trāſlata neſcit hoſpitari: pauet nouitatē. Biēnio fere poſtea p̄ſilit. Ideo nucibus potiusquam radice plātaria cædua ipſent. Cultura nō alia q̄ ſupradictis fodiendis ſupputadiſq; p̄ biennū ſequens. De cætero ipſa ſe colit umbra ſtolones ſuperuacuos enecātē. Cediſ intra ſeptimū annū. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uineaz iugeribus: quādo etiā ea bifida ſtirpe ſiunt: durantq; ultra alteram ſilux ſuæ caſuram. Aſculus ſimiliter prouenit caſura triennio ſenior minus moroſa naſci. In quacūq; terra ſeritur: naſciſ e balano ſed nō niſi aſculi ſcrobe dodrāali: interuallis duoz pedū ſerit leuiter quater anno. Hoc pedamētū minime putreſcit: læſumq; maxime fruticat. Præter hæc ſunt cædua quæ diximus: fraxinus: laurus: perſica: corylus: malus: ſed tardius naſcuntur. Terram defixa uix tolerant: nō modo humorem. Sambucus contra firmiſſima ad palum: taleis ſeritur ut populus. Nam de cupreſſo ſatis diximus. Et prædictis uelut armamentis uinearum.

De culturis & diſciplina excolendaz uineaz.

CA. XXI.

Eſtat ipſaz natura præcipua tradenda cura. Vitiū ſurculis & quarūdā arboz quibus fungoſior intus natura eſt: gēiculatis ramoꝝ nodis iterſerpiūt medullā. Ferulæ ipſæ breues: & ad ſumma breuiores articulis utiq; duobus internodia includunt. Medula ſiue illa uitalis anima eſt ante ſe tendit lōgitudinē ipellēs quādiu nodi peruia patet fiſtula. Cum uero cōcreti ademere tranſitum reſpercuſſa erūpit: ab ima ſui parte: iuxta priorē nodū alternis latez ſemp̄ inguinibus nt dictū eſt in harūdine ac ferula: quoꝝ dextrū ab imo intelligit articulo: leuū in pximo: atq; ita peruices. Hæc uocatur in uite gēma: cū ibi ceſpitē facit. Ante uero q̄ faciat in cōcauo oculos: & in cacumine ipſo germē. Sic palmites nepotes uuæ folia pāpini gignunt. Mirūq; firmiora eſſe in dextra parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos cum ſerunt medios ſecare oportet: ita ne profluat medula: & in fico quidē dodrātales paxilli ſolo patefacto ſeruntur: ſic ut deſcendat quæ proxima arbori fuerit. Duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arboꝝ ſurculis pprie uocant unde germināt. Hæc de cauſa & in plātariis aliquādo eodē anno ſerūt quos fuere laturi fructus in arbore: cū tēpeſtiue ſati prægnātes inchoatos cōceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos tertio anno trāſſerre facile. Hoc pro ſeneſcēdi celeritate attributū huic arbori ut ciſſime pueniat. Vitium numeroſior ſatus. Primū oīum nihil ex iis niſi inutile & deputatum in ſarmēto. Opputatur autem quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus utriq; e duro ſurculus ſeri eoꝝ argumēto malleolus etiā uocaſ nunc. Poſtea auelli cum ſua calce ceptus eſt: ut in fico: neq; aliud eſt uiuacius. Tertium genus adiectum etiānum expeditius in calce: quod ſagittæ uocant: cū itortū panguntur. Id enim cū deciſi nec intortū trigēmes. Plures autē ex eodē ſurculo hoc modo ſiunt. Serere e panpinariis ſagittas ſterile eſt: nō niſi ſœcundas oportet. Quæ raros habēt nodos infœcundæ iudicant. At denſitas gēmaz fertilitatis indicium eſt. Quidā ſeri uetant niſi eos qui floruerint ſurculos. Sagittas ſerere minus utile: quoniam in tranſſerendo facile rumpit quod intortū fuit. Seruntur pedali non breuioribus longitudine quinq; ſex ue nodoz. Pauciores tribus gēmis in hac menſura eſſe non poterunt. Inſeri eodē die quo putant utiliſſimū. Si multo poſtea neceſſe ſit ſerere cuſtoditos uti præcipimus oportet cauere utiq; ne extra terram poſiti ſole inareſcāt: uentoue aut frigore hebetent: qui diutius in ſicco fuerit priuſq; ſerantur in aqua pluribus diebus reuiuifcant. Solum apicum & q̄ ampliffimum in ſeminario ſiue in uinea bidente paſtinari depet ternos pedes bipalio alte in area reiici quaternoz pedum fermento: ita ut in pedes binos foſſa procedat. Foſſatum purgari & extendi ne crudum relinquatur. Vegz & eximēſura. Male paſtinatū deprehēdunt ſcāna inæqualia. Metienda eſt & ea pars quæ interiacet puluinis.

LIBER

Surculi ferunt & in scrobe & in sulco longiore: super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra: nisi substrato pinguiore. Nec minus q̄ duos integri oportet: & proximam attingi terram: & eodē paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sexquipedes inter bina semina in latitudinem: in longitudinem semisses. Ita satos malleolos. xx. iiii. mense recidere ad imum articulum: nisi ipsi parcat. Oculorum inde materia emicat cum aqua. xxxvi. mense uiuæ radix transfertur. Est & luxuriosa ratio uites ferendi: ut quattuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxuriosa: atq; ita uel per ossa bubuli cruris uel per colla fistilia traiectione obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo: recisq; palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit uires: uamq; fert: & omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus: medullaq; erasa in se colligant ipsi caules: ita ut gemis parcat oimodo. Tum malleolo in terram fixo mixta feritur: & cū spargere coeperit caules deciditur: foditurq; sapius. Talis uia acinos nihil intus ligni habituros. Collumella pmittit: cum uiuere semina ipsa perq̄ mixta sit: & medulla adempta nasci. Surculis etiā qbusdā fit articulatio arboris non omittendū uidet. Nāq; buxi tenuissimis quinis senisue colligatis depacti pueniūt. Quodā in obseruatione erat ut defringerent ex imputata buxo: aliter uiuere nō crediti. Detrahere hæc expimēta seminarii cura. Sequit uinearū ratio. Quinq; generū hæc. Sparlis p̄ terram palmitibus aut per se uite subrecta: uel cū amminiculo siue iugo Aut pedata simplici iugo. Aut cōpluuitatē quadruplici. Quæ pedata ratio erit eadē intelligit eius quoq; in qua sine amminiculo uitis p se stabit. Id enim nō fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine quem canterium appellant. Meliorq; ea uino: quādo sibi ipsa nō obūbrat: assiduq; sole coquit: & afflatum magis sentit & celerius rorē dimittit. Pāpinationi quoq; & occatiōi omniq; operi facilius. Sup̄ cætera deflorescit utilius. Iugum fit prica aut harūdine aut crine funiculoue: ut in hispania: arundusioq;. Compluuata copiosior uino est dicta a cauis. ædium cōpluuis. Diuiditur in quaternas partes totidē iugis. Huius ferendi ratio dicetur eadem ualitura in omni genere: in hoc uero numerosior tantum. His uero tribus feritur modis. Optime in pastinato: proxime in sulco: nouissime in scrobe. De pastinatione dictum est.

De sulco & uinearum putatione.

CA. XXII.

¶ Vico latitudo palæ est. Scrobibus ternorū pedum in quācūq; partē. Altitudo in quocūq; genere tripedalis: ideo nec uitis minor transferri debet. Extatura etiam nū duabus gemis. Emolliri terrā minutis in scrobe ima sulcis fimoq; misceri necessariū. Cliuosa altiores possunt scrobes. Præterea puluinatis a deuexitate labris. Quæ ex iis longiores fient: ut uites binas accipiant. E diuerso aliæ locabunt. Esse uitis radicem in media scrobe oportet. Sed ipsam innixam solido in orientē æquāctialē spectare ad minicula prima e calamo accipere. Vineas limitari decumano. xviii. pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum transitus: aliisq; conuersis limitibus. Denū pedū distingui p̄ media iugera. Aut si maior modus sit: totidē pedum cardine quot decumano liuitari. Semp̄ uero quintanis semitari. hoc est in quinto quoq; palo singulæ iugo paginæ includant. Solo spisso nō nisi repastinato: nec nisi uiuæ radicē fert. Tenero & soluto uel malleolū sulco uel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius q̄ pastinare ut defluia palis eorū cōtineant. Aquoso cælo uel sicco solo malleolos ferere autumnis: nisi si tractos ratio mutauerit. Siccus enim & calidus autūno poscit feri. Humidus frigidusq; etiā ueris exitu. In arido solo uiuæ radix quoq; frustra ferit. Male & in siccis malleolos: nisi post hymbre. Aut in riguis uel frondens uitis: & usq; ad solstitium recte: usq; uer ut in hispania. Quiescere uēros sationis die utilissimum. Pleriq; austros optant. Cato abdicat. Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum aut læto solo pedes quaternos. Tenui plurimum octonos umbri & marsi ad uicenos intermittunt arationis gratia in iis: quæ uocant proculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni: sicco dēsiores cōgruit. Subtilitas parsimoniarū cōpendia inuenit. Cum uinea in pastinato seraf obiter seminariū faciendi ut uiuæ radix loco suo & malleolus qui transferatur iter uites ordine feratur. Quæ ratio in iugero circiter. xvi. uiuæ radicem donat. Intra bienniū autē fructus quo tardius in satō prouenit q̄ in trās lato. Viueradix posita in uinea post annum refecatur usq; ad terram: ut unus tantum emineat oculus amminiculo iuxta affixo & fimo addito. Simili modo & secundo anno recidit uiresq; cōcipit: & intra se pascit suffecturas oneri: alias festinatione pariendi graciliscat: ac e mucida (ni cohibeatur) castigatione tali in scetum exeat tota. Nihil audius nascitur: ac nisi ad pariendū uires seruentur: tota fit scetus. Pedamenta optima quæ diximus aut radice: robur: oleaq; aut si nō sint palis: iunipero: cupressō: alburno: sambuco. Reliquorū generum fudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo cōnexa fasciculis durat quinque annis. Cum breuiorē palmitē sarmento iunguntur inter se suniū: modo. ex hoc arcus funera dicuntur. Tertius uineæ annus palmitē uelocem robustūq; emittit in quem faciat ætas uitē. Hic in iugum insilit. Quidam tūc excacant eum spina falce auferendo oculos: ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim cōsuetudo pariēdi: satiusq; pāpinos adiudicate detergere usq; quo placeat roborari eam. Sunt qui uetant tangi p̄ximo anno: quo translata sit: neq; ante quadragesimum mensem falce curari. Tunc autem ad tres gemmas recidi. Alii p̄ximo qdē anno recidūt. Sunt ut ternos quaternosue singulis annis adiiciunt articulos: quarto demū pducāt ad iugum. Ideo utriusq; fructum tardum. Præterea retorridum & nodosum puluinosumq; reddit incremento. Optimū aut matrē esse firmam: postea scetū audacē. Neq; tutū est quod cicatricosum: magno impitiæ errore. Quicquid est tale plagis nascitur nō e matre. Totas enim habet illas uires dū roborat: & annos accipit tota scetus: cū pmissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cū excreuerit satis firma p̄tinus in iugo collo-

SEPTIMVSDECIMVS

cari debet. Sin etiā infirmior erit: sub ipso iugo hospitari: recisa uiribus non ætate decernit. Teme-
rariū est ante crassitudinē pollicarē uiri impare. Sequenti anno palmites saluent pro uiribus matris sin-
guli aut gemini. Idem & secundo si cogit infirmitas nutrant. Tertioq; demū anno duo adiciant. Nec
sunt plures quaternis unq; pmittēdi. Breuiterq; nō indulgendum est: & semp inhibēda fœcūditas. In ea
est enim natura: ut parere malit q̄ uiuere. Quicqd materiæ adimis fructui accedit. Illa semina matul-
t q̄ fructum gigni quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat: nec ampliat se sed egerit. Dabit
consilium & soli natura. In macro etiam si uires habebit: recisa intra iugum moret: ne ois foetura sub
eo exeat. Minimū id esse debet interuallū: ut attingat iugum supetq; non teneat: adeo non recumbat
in eo nec delicate se spargat. Ita tēpere hic modus: ut crescere etiam malit q̄ parere. Palmes duas tresue
gemmas sub iugo habere debet ex materiis qbus materia nascat. Tunc per iugū mergi alligariq; ut su-
stineat iugo nō pendeat. Vinculo mox astrictus a tertia gēma alligari: quoniam & sic coerces impetus
materiæ. Densioresq; citra pāpini exultāt: cacumē religari uetant. Natura hæc est deiecta pars aut præli-
gata fructū dat plurimumq; ipsa curuatura. Quod citra est materiem mittit: offensante credo spiritu &
illa quam diximus medulla. Quæ ita emicuerit materia fructū dabit anno sequente. Sic duo genera pal-
mitū. Quod e duro exit materiāq; in proximū annū pmittit: pāpinariū uocat. Aut ubi supra cicatricē
est: fructuarius. Alterum ex adminiculo palmitē semperq; fructuariū relinquit sub iugo. Et qui uo-
catur custos. Hic est nouellus palmes non longior tribus gēmis: pximo anno materiā daturus: si uitis
luxuria se cōsumplerit. Et alius iuxta eū uerucae magnitudine qui furūculus appellatur. Si forte custos
fallat. Vitis anteq; septimū annū cōpleat a surculo euocata ad fructum eiūuenescit: ac moritur. Nec ue-
terē placet palmitē in longum & ad quartū usq; pedamentū emitti: quod alii dracones: alii iuniculos:
ut faciant quæ masculēta appellant. Cū iduruit uitis: pessimū in uinea traducere. Quōto anno & ipsi pal-
mites intorquent: singulæq; e singulis materiæ emittunt: ac deinde proximis prioresq; amputantur.
Semper custodem relinqui melius. Sed is proximus uiti esse debet: nec longior q̄ dictū est. Et si luxuria
uerint: palmites intorqueri ut quattuor materias uel duas si uniuga erit uinea emittat. Si per se uitis
ordinabitur sine pedamento: qualecunq; tamen initio adminiculū desiderabit: dum stare cōdiscat: &
recta surgere. Cætera primordia eadē. Diuidi autē putatione pollicis iā quali examine undiq; ne pregra-
uet fructus parte aliqua: obiter idē deprimēs prohibebit in excelsū emicare. Huic uineæ trium pedū
altitudo excelsior nutat: cæteris a quinto: dum non excedat hoīs longitudinem iustam. Iis quoq; quæ
sparguntur in terra breuis ad innitendū caueas circūdant: scrobibus per ambitū actis: ne uagi palmites
inter se pugnent occurrentes. Maiorq; pars terræ ita supinam in tellure uindemiā meret. Siquidem &
in africa & in ægypto syriæq; ac tota asia & multis locis europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terrā
comprimi debet uitis. Eodem modo & tempore nutrita radice: quo iniugata uinea: ut semp tātū polli-
ces relinquant fertili solo cū tribus gēmis: graciliore q̄nis. Præstatq; multos esse q̄ lōgos. Quæ de natu-
ra soli diximus tanto potentiora sentient: quanto propior fuerit uua terræ. Genera separi ac singulis cō-
feri tractibus utilissimum. Mixtura enim generum etiam in uino nō modo i musto discors. Aut si mi-
scatur nō alia q̄ pariter maturescētia iungi necessariū. Iuga altiora quo latior ager & quo planior. Item
rosco nebulofo minusq; uentofo conueniunt. Contra humiliora gracili: & arido: æstuoso: uentisq; ex-
posito. Iuga ad pedamentū q̄ arctissimo nodo uinciri oportet: uitem leui cōtineri. Quæ genera uitium
& in quali solo cæloq; essent conferenda: cū enumerarem naturas earū & uinorū notauimus. De reli-
quo cultu uehementer ambigitur. Pleriq; æstate tota post singulos rores cōfodi iubent uinea. Alii ue-
tant gēmantem: decuti enim oculos tactuq; intrantiū deteri. Et ob id arcendū procul omne quidē pe-
cus: sed maxime lanatū: quoniā facillime auferat gēmas. Inimicos & pubescente uua rostros. Satisq; eē
uineam ter anno confodi: ab æquinoctio uerno ad uergiliæq; exortū: & canis exortū: & nigrescente aci-
no. Quidam ita determinant. Veterē semel a uindemia ante brumā cū alii ablaqueare & stercorare sa-
tis putent. Itēq; ab idibus aprilis: anteq; cōcipiat: hoc est in. vi. idus maii. Deinde prius q̄ florere incipiat:
& cū defloruerit: & uariante se uua. Peritiores affirmant si iusto sæpius fodiat: in tantū tenerescere aci-
nos: ut rūpantur. Quæ fodiunt ante feruentes horas diei fodiendas cōuenit. Sicuti lutū neq; arare neq;
fodere. Fossione puluere excitatum cōtra soles nebulasq; pdesse. Pampinatio uerna in cōfesso est ab idi-
bus maii intra dies. x. utiq; anteq; florere incipiat: & eā infra iugū debere fieri. De sequente uariāt sentē-
tiæ. Cū defloruerit aliqui pāpinandum putant. Alii sub ipsā maturitate. Sed de his Catonis præcepta
decernent. Namq; & putationum tradenda rō est. Protinus hanc a uindemia ubi cæli tepor indulget
adoriūtur. Sed hoc fieri nunq; debet rōne naturæ ante aquilæ exortum: ut in sydex causis docebimus
proximo uolumine. Immo uero fauonio: quoniā anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si faucias
recenti medicina mordeat quædā hyemis ruminatio certū est gēma earū frigore hebetari: plagasq; sin-
di. Et cæli uitio exuri oculos lachryma distillante. Nā gelu fragiles fieri quis nesciat? Opax ista compu-
tatio est. In latifundis nō legitima naturæ festinatio quo maturius putant aptis diebus: eo plus mate-
rie fundunt: quo serius eo fructū uberiorē. Quare macras prius cōuenit putare: ualidas nouissime. Pla-
gam oēm obliquā fieri: ut facile decidat hymbres: & ad terrā uerti q̄ leuissima cicatrice: alcie: falce: exa-
cta plagasq; cōuelata. Recidi autē semp inter duas gēmas: ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse
eam existimant: & donec ad sinceram ueniat recidēdam: quoniam e uitiosa materie utilis nō exeat.
Si macra uitis idoneos palmites nō habeat: ad terrā recidi eam: nouosq; elici utilissimum. In pāpinatio-
ne nō hos detrahēre pāpinos qui cū uua sint. Id enim uuas supplātat: præterq; in nouella uinea. Inutiles

iudicant in latere nati non ab oculo. Quippe etiam uua quae nascatur e duro rigescere ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas uites utilius putat statui: & facilius ablaqueant ita: meliusque est uniugae uinea: si tamen & ipsi iugo sint uires: nec flatui infesta regio. In quadripartita quod proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentum sentiat ablaqueatio cubito abesse non amplius. Ablaqueari autem prius quam putari iubent. Cato de omni cultura uitiu ita praecipit. Quam altissimam uineam facito: alligatoque recte dum ne nimium constringas: hocque modo eam curato. Capita uitiu putata circumfodito. Ara re incipito. Ultra citraque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quam primum propagato. Veteres quam minimam castrato. Potius si opus fuerit deicito: biennio post praecidito. Vitae nouellae refecari tunc erit tempus: ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit sulcos interponito: ibique uiuam radicem serito. Umbra a salucis remoto: crebroque fodito. In uinea ueteri serito ocimum. Si macra erit quod granum capit ne serito. Et circum capita addito sterus. paleas: uinaceas: aliquid horum. Vbi uinea frondere coeperit: papinato. Vineas nouellas alligato crebro ne caulis praefringatur. Et quae iam in perticam ibit eius papinos teneros alligato leuiter: porrigitoque. Quae ubi recte steterint: ubi uua uallaria fieri coeperit: uites subligato. Vitis insitio una est per uer: altera cum uua floret: ea optima est. Vineam ueterem si in alium locum transferre uoles duntaxat brachium crassum primum deputato. Binnae gemmas ne amplius relinquo. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne faucies. Ita uti fuerit ponito in scrobe: aut in sulco: opitoque: & bene occultato. Eodemque modo uineam statuito: alligato: floxatoque uti fuerit: crebroque fodito. Ocimum quod in uinea feri iubet antiqui appellabant pabulum umbrae patiens quod celerrime proueniat.

Ratio arborum.

CA. XXIII.

Equitur arborum ratio mixta in modum data a Salsenna patre filioque: celebrata Scrofa: uetustissimis post Catonem peritissimisque: ac ne a Scrofa quidem nisi uni italicae concessa: cum tam longo iudicio a uo. Nobilia uina non nisi in arboribus gigni: & in iis quoque laudatiora summis: si cur uberiora imis: adeo excelsitate proficiunt. Hac ratione & arbores eligunt. Prima omnium ulmus excepta propter nimiam frondem atiniam. Deinde populus nigra eadem de causa minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum ficumque etiam oleam: si non sit umbrosa ramis. Haec satis cultusque abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce uetant. Alterna seruant brachia. Alternis putant annis. Sexto anno maritant. Transpadana italia praeter supradicta: cornu: populo: tilia: acere: omo: carpino: quercu arborum agros. Venetia falice propter uliginem soli. Et ulmus detruncata a media inter ramorum scana digerit: nulla fere. xx. pedum altiore arbore. Tabulata eaque ab octauo pede altitudinis dilatant in collibus siccis agris. A duodecimo in campestribus & humidis Meridianum solem spectare palmites debet. Rami a praefectu digytorum modo subrigi tonsili in iis tenuium quoque uirgultorum barba ne obumbrant. Interuallum iustum arborum si aretur solum: quadragenae pedes in terga frontemque: in latera uiceni. Si non aere: hoc in omnes partes. Singulis denas saepe adnutriunt uites: data agricolae minus ternis. Maritare nisi ualidas inimicum: enecante ueloci uitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium: distantes inter sese arborumque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi. Nulla fodiendi impedimenta utpote cum arborum ratio hac peculiari dote praestet: quod in eodem solo feri fruges & uitibus praest. Superque quod uindicans se altitudo non ut in uinea ad arcendas animalium iniurias pariete uel sepe uel fossa utique impendio muniri se cogat in arborum. Et praedicta est sola uiuam radicis ratio. Item propaginum: & haec gemina ut diximus. Quae longe in ipso tabulato maxime probata: quoniam a pecore tutissima est. Altera deflexa uite uel palmite iuxta suam arborem aut circa proximam caelibem. Quod supra terram est e matre radi iubet: ne fruticer. In terrae pauciores gemmae quattuor obruant ad radicem capiendam. Extra in capite binnae relinquunt. Vitis in arborum quattuor pedes in longo constat: omni sulco tres lato: altos duos cum semipede. Post annum propagatio inciditur ad medullam: ut paulatim radicibus assuescat suis. Caulis a capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscidit: reponiturque altius in terram: ne ex reciso frondeat. Tolli uiua radix a uindemia protinus debet. Nuper repertum draconem ferere iuxta arborem: ita palmitem appellamus emeritum pluribusque induratum annis. Hunc praecisum quam maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraso cortice quatinus obruat: unde & rasilem uocant: deprimere sulco: reliqua parte ad arborem erecta occisum in uite. Si gracilis sit uitis aut terra: uisitatam est quam proxime solum decidi: donec firmetur radix: sicut neque rosca dam feri: neque septettrionis flatu. Vites aquilonem spectare debent ipsae: palmites autem eandem ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellae: sed primo in circulos materies colligenda: nec nisi ualidae putatio admouenda. Seriora ferre anno ad fructum arborum quam uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant priusquam arborum longitudinem aequauerit. Prima falce sex pedes a terra recidat flagello infra relicto & nasci coacto icuruationem materiae. Tres ei gemmae non amplius deputato supsint. Exque iis emissis palmites proximo anno imis inferant scanis: ac per singulos annos ad superiora scandant: relicto semper dumentamento in singulis tabulatis: & emissario uno quod subeat usque quo placuerit. De caetero putatione omni flagella quae proxime tulerint recidant. Noua circumcisis undique capreolis aspergantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos uitium crinibus circumuestit arborem: crinesque ipsos uiuis. Gallica in traduces porrigit. Aemiliae uiae in radices atiniarum ambis frondem eaque fugiens. Est quorundam iperitia sub ramo uitae uinculo suspendendi suffocantiu iniuria: quando contineri debet uimine non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt molliore hoc uinculo facere malunt: haerbae quam siculi uocant ampelodesmen. Graecia uero uniuersa iunco cypero ulua. Lybera quoque uinculo per aliquot dies uagari: & incoditam spargi: atque in terra quam per totum annum spectauerit recumbere. Namque ut ueterrina a iugo & canes a cursu

SEPTIMVSDECIMVS

uolutatio iuuat: ita tū & uitū porrigi lumbos. Arbor quo ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respi-
ranti. Nihil est in opere naturæ: quod nō exemplo dieꝝ noctiūꝝ aliquas uices feriag; uelit: ob id proti-
nus a uindemia putari: & lassas etiānum fructu edito improbatur: ut putatæ rursus alligētur alio loco.
Nāq; orbita uinculi sentit uexatione nō dubia. Traducis gallicæ cultura binis utrinq; lateribus: si pars
quadrageno distet spatio: quaternis. Viceno inter se obuui miscenē alligāturq; uno conciliati uirgultoz;
comitatu obiter ligati qua deficiant. Aut si breuitas nō patiat; ipsoꝝ: adalligato p̄tendunt in uiduā ar-
borē iunco. Traducē bimum præcidere solebant. Oneratis enim uetustate melius donare tēpus ut trāsi-
lem faciant: si largiatur crassitudo. Alias utile toros futuri draconis pasci. Vnū etiāmnū est medium in-
ter hæc & propaginem. Totas supplantandi in terrā uites: cuneisq; findendi: & in sulcos plures simul ex
una p̄pagandi gracilitate singulaz; firmata circūligatis bastilibus: nec recisis qui a lateribus excurrunt
pampinis. Nouariensis agricola traducū turba nō cōtentus: nec copia ramoꝝ ip̄positis etiāmnū patibulis
palmites circūuoluit. Itaq; præter foli uitia cultura quoq; torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uara-
cinis: quæ alternis putant; annis: nō quia id uitū conducatur: sed quia uilitate redditū impendia exuperēt.
Medium temperamentum in carfulano sequunt;: cariosasq; tātum uitis partes incipiētes marcescere de-
putando: cæteris ad uiam relictis detracto onere supuacuo p̄ nutrimēto omni est raritas uulneris. Sed
nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbuta arari q̄ altissime desiderant: & si tantum
frumenti ratio nō exigit. Pāpinari ea non est moris: & hoc cōpendium opæ. Deputant; cum uite pariter
interlucata densitate ramoꝝ: qui sint supuacui: & absumāt alimēta. Plagas ad septentrionē aut ad meri-
diē spectare uetuimus. Melius si neq; in occasus solis. Diu enim dolent talia quoq; ulcera & difficile sa-
nescunt algendo minus æstuantoue. Nō eadem in uite quæ in arbutis libertas: quoniā certa latera &
facilius abscondere: q̄ detorquere quo uelis. Plagas in arboꝝ tonsura supinare uelut calices faciendi ne
consistat humor. Viti adminicula addenda quæ scandat apprehensa si maiores sint.

De seruandis uuis & morbis arboꝝ.

CA. XXIII.

Itium generosaz; pergulas quinquatribus putandas: & quaz; seruare uuas libeat decrescente
luna tradunt. Quæ uero iterlunio sint putatæ: nullis animalū obnoxias esse. Alia ratione ple-
na luna noctu tondendas: cū sit ea in leone: scorpione: sagittario: tauro: atq; in totū serēdas ple-
na aut crescente utiq; censent. Sufficiunt in italia cultores deni in centena iugera uineaz;. At abunde de
latu cultuꝝ arboꝝ tractato quoniā de palmis ac cytis peregrinis arboribus aflatim diximus: ne quid
desit: indicanda reliqua natura sit magnopere pertinens ad omnia ea. Infestanter nāq; & arbores mor-
bis. Quid enim gentiū caret iis malis? Et siluestriū quidem perniciosos negant esse: uexariq; tantū grā-
dine in germinatione aut flore. Aduri quoq; feruore aut flatu fragiliore præpostero die q̄ suo. Frigora
etiam profunt ut diximus. Quid ergo: nōne & uites algore intereūt? Hoc quidem est quo deprehenda-
tur soli uitium: quoniam nō euenit nisi in frigidis. Itaq; per hyemes cæli rigorem p̄bamus. Non enim
solum infirmissimæ arbores gelu periclitant;: sed maxime: uexatisq; ita prima cacumina inarescūt: quo-
niam præstrictus gelu nō potuit eo peruenire humor. Arboꝝ quidam cōmunes morbi: quidam priua-
ti geneꝝ. Cōmunis uermiculatio est. Sideratio & dolor mēbroꝝ: unde partium adhibita societate no-
minū quoq; cū hoīum miseris trūca dicimus certe corpora & oculos germinū exustos: ac multa simi-
li sorte. Itaq; laborat; & fame & cruditate: quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ uero & obesitate: ut
omnia quæ ferunt refinam nimia pinguedine in tædam mutant;: & cum radices quoq; pinguescere cœ-
pere: intereunt. Ut animalia nimio adipe q̄to & pestilentia per genera: sicut inter hoīes nūc seruitia nūc
plebes urbana uel rustica. Vermiculantur magis minusue quædā: oēs tamē fere. Idq; aues caui corticis
sono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit: prægrādesq; roboꝝ deliciores ut in cibo.
Coslos uocant. Atq; etiam farina saginati. li quoq; altiles fiunt. Maxime aut arboꝝ hæc sentiūt pyri: ma-
li. fici. Minusq; quæ amaræ sunt & odoratæ. Eoz; qui in ficis existunt alii nascunt; ex illis: alios parit qui
uocatur cerasites. Omnes tamen in cerasitem figurantur: sonumq; edunt paruuli stridoris. Et sorbus ar-
bor infestat; uermiculis ruffis pilosis: atq; ita emoriū. Mespila quoq; in senectā obnoxia ei morbo est. Si-
deratio tota e cælo constat. Quapropter & grando in iis causis intelligi debet: & carbunculatio: quod
pruinaz; iniuria euenit. Hæc enim uerno tempore inuitatis & erumpere audentibus satis mollibus in-
sidens adurit lactescentes germinū oculos: quod in flore carbunculum uocant. Pruinæ p̄niciosior natu-
ra: quoniam lapsa perfidet: gelatq;: ac ne aura quidē ulla depellit;: quia nō sit nisi in moto aere & sereno.
Proprium tamē siderationis est sub ortu canis siccitatū uapor: cū insitæ ac nouellæ arbores moriunt;
præcipue ficus & uites. Olea præter uermiculationē quā æque ac ficus sentit. Clauum etiā patit;: siue
fungum placet dici uel patellā. Hæc est solis exustio. Nocere tradit Cato & rubrū muscum. Nocet ple-
rūq; uitibus atq; oleis nimia & fertilitas. Scabies cōmunis oīum est. Impetigo & quæ adnasci solent co-
cleæ peculiaria ficorum uitia. Nec ubiq;. Sūt enim quædam ægritudines & locoz;. Veg; ut homini ner-
uorum cruciatus: sic & arbori: ac duobus æque modis. Aut enim in pedes hoc est radices erumpit uis
morbi: aut in articulos: hoc est cacuminū digytos: qui longissime a toto corpore exeunt. Inarescunt er-
go & sunt apud græcos sua noīa utriq; uitio. Vndiq; primo dolor: mox & macies eaz; partium fragilis:
postremo tabes morbusq; nō intrāte succo: aut nō perueniēte: maximeq; id fici sentiunt. Caprificus oī-
bus imunis est: quæ adhuc diximus. Scabies gignit; roribus lentis post uergilias. Nā si rariores fuere per-
fundunt arborem: nō scalpunt scabie. Cæterz; si cadūt: siue hymbres nimii fuere. Alio modo ficus labo-
rat radicibus madidis. Vitiibus præter uermiculationem & siderationem morbus peculiaris articulatio

LIBER

tribus de causis. Vna ut tēpestatum germinibus ablati. Altera ut notauit Theophrastus in supinū exci-
sis. Tertia culturæ iperitia læsis. Omnes enim earū iniuriæ in articulis sentiunt. Siderationis genus est in
his deflorescentibus roratio. Aut cū acini priusq̃ crescant decoquuntur in callum. Aegrotant & cū alse-
re: læsis uredine attonsaq̃ oculis. Ex calore hoc euenit intēpestiuo: quoniā oīa modo constant: certog̃
tēperamento fiunt. Et culpa uinitog̃ colentiū: cum præstringunt ut dictū est. Aut circūfossor iniurioso
ictu uerberauit. Vel etiā subarator imprudens laxauit radices corpusue desquāmauit. Est & quædā contu-
sio falsis hebetioris. Quibus oībus causis difficilius tolerant frigora aut æstus: quoniā in ulcus penetrat
oīs a foris iniuria. Infirmissima uero malus maxime quæ dulcis est. Quibusdā debilitas sterilitatē non
necem affert: ut si qs pino cacumen auferat palmæ. Sterilescunt enim nec moriunt. Aegrotant aliquan-
do & poma ipsa p se sine arbore: si necessariis temporibus hymbres aut tepores uel afflatus defuere: aut
contrario abundauere. Decidunt enim aut deteriora fiunt. Pessimum est inter oīa cum deflorescentem
uitem & oleā percutit hymber: quoniā simul defluit fructus. Sunt eadē causa nascentes & eruca dirum
animal: eroduntq̃ frondē: aliæ florē. Oliuag̃ quoq̃ ut in mileto: ac depastā arborē turpi facie relinquūt.
Nascit hoc malum tēpore humido & lēto. Fit aliud ex eodem si sol acrior infecutus inusserit ipsum ui-
tium: ideoq̃ mutauit. Est etiānum peculiare oliuis & uitibus: quod araneum uocant: cū ueluti telæ in-
uoluunt fructū & absument. Adurunt & flatus quidā eas maxime: sed & alios fructus. Nam uermicu-
lationē & poma ipsa per se qbusdam annis sentiunt. mala: pyra: mēspila: punica. In oliua ancipiti euen-
tu quando subeunt nati fructum adimunt. Augent si in ipso nucleo fuere erodētes eum. Gigni illos p/
hibent pluuiæ quæ fiunt post arturum. Eadem si austrinæ fuere: generant. In drupis quoq̃ quæ matu-
rescentes tunc sunt præcipue caducæ. Id riguis magis euenit: etiā si nō ceciderit fastidiendis. Sunt & cu-
licum genera aliquibus molesta: ut glandibus fico qui uident ex humore nasci tunc dulci subdito cor-
ticibus. Et aegrotatio quidē fere in his est. Quædā tempog̃ causæ aut locog̃ pprie dicunt morbi: quo-
niā ptinus necat: sicut tabes cū inuaserit arborē: aut uredo. Vel flatus alicuius regionis pprius: ut est in
apulia atabulus: in euboea olympias. Hic enim si flauerit circa brumā: exurit frigore arefaciens: ut nul-
lis folibus postea recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant. Præcipueq̃ ui-
tis: olea: ficus. Quod cum euenerit detegit statim in germinatione. In oliuis tardius. Sed in oībus signū
est reuiuiscendi si folia amiserit: alioquin quas putes præualuisse: moriunt. Nōnūq̃ inarescunt folia: ea-
demq̃ reuiuiscunt. Aliæ in septētrionalibus ut in ponto phrygia frigore aut gelu laborant: si post bru-
mā cōtinuare. xl. diebus. Ibi aut & in reliqs partibus si ptinus editis fructibus gelatio magna cōsecuta est
etiā paucis diebus necat. Quæ iniuria hominū cōstant secundas habent causas. Pix oleū: adeps inimi-
ca præcipue nouellis. Cortice in orbe detracto necant excepto subere: quod sic etiā iuuatur: crassescens
enim præstringit & strangulat. Nec andrachne offendit: si nō simul incidatur & corpus. Alioquin & ce-
rasus & tilia & uitis corticem mittunt: sed non uitalem: nec proximum corpori: uerum eum qui sub/
nascente alio expellitur. Quarūdam natura rimosus cortex: ut platanis. Tiliæ renascitur paulominus q̃
rotus. Ergo iis quæ cicatricem trahit medent luto simog̃: & aliquando psunt: si nō uehementior fri-
gog̃ uel calorum uis secuta est. Quædam tardius ita moriunt: ut robora & quercus. Refert & tempus
anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit sole taug̃ uel geminos trāseunte cum germināt statim mor-
iuntur. Eadem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex & robur & quercus. Quod si an-
gusta decortatio fuerit: nil nocet supradictis. Infirmiores quidē & in solo gracili uel ab una tantū par-
te detractus interimit. Similem & decacuminatio rōnem habet cupressi: piceæ: cædri. Ea enim detra-
cto cacumine aut ignibus adusto intereunt. Similem & depastio animalū. Oleam quidē etiam si lam-
bat capra sterilescere auctor est Varro ut diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora
fiunt: ut amygdalæ. Ex dulcibus enim trāfigurant in amaras. Aliqua uero etiā utiliora: ut apud chios
pyrus quā phocida appellant. Nā detructio diximus quibus pdeset. Intereunt pleræq̃ excisa stirpe: ex-
ceptis uite malo: fico: punica. Quædā uel ab ulcere. Ficus hac iniuriā spernit: & oīa quæ resinā gignunt.
Radicibus amputatis mori minime mirū est. Pleræq̃ tamē nō oībus: sed maximis: aut quæ sunt inter
illas uitales abscissis moriuntur. Necat inuicem inter sese umbra. Vel densitate atq̃ alimenti rapina. Ne-
cat & hedera uiciens. Nec uiscum pdest & cythus: nec aureo quod alimō græci uocant. Quorūdam
natura nō necat quidē: sed lædit odore aut succi mixtura: ut raphanus & laurus uitem. Olfatrix enim
intelligit: & tangi eā odore mirum immodum. Ideog̃ cum iuxta sit: auerti & recedere: saporēq̃ inimi-
cū fugere. Hinc sumpsit Androcides medicinā cōtra ebrietates raphanū mādi præcipiens. Odit & caulē
& omne olus. Odit & corylum nisi procul absint tristis atq̃ ægra. Nitru quidē & alumē marina aqua
calida & fabæ putamina uel erui ultima uenena sunt inter uitia arborum.

De prodigiis ex mutatione: & de remediis ex arboribus: & quæ irrigatione pficiāt: &
qualiter rigandū & mirabilia de riguis. CA. XXV.

St & prodigiis locus. Inuenimus enim sub foliis natas uitē: ficum: & malū: punicū stirpe fru-
ctum tulisse: nō palmite aut ramis uitem uuas sine foliis: oleas quoq̃ amississe folia baccis hæ-
rentibus. Sunt & miracula fortuita. Nā & oliua in totū ambusta reuixit. Et in boetia derosæ
a locustis ficus ireg̃ germinauere. Mutant arbores & colore. Fiuntq̃ ex nigris: cādidæ: nō semp̃ pdigio
sæ: & maxime quæ ex semine nascunt: ut populus alba in nigrā trāsit. Quidā & sorbum si in calidiora
loca uenerit sterilescere putant. Prodigio aut fiunt ex dulcibus acerba poma: aut dulcia ex acerbis. E ca-
prisco fici & contra. Graui ostento cum in deteriora mutantur: ex olea i oleastrum. Ex candida uua &

SEPTIMVSDECIMVS

fico in nigras: ut laudiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata. Qualibus ostentis Aristandri apud græcos uolumē scater: ne in infinitū abeamus. Apud nos uero. C. Epidii cōmētarii in qbus arbores locuta reperiantur. Subsedit in cumano arbor graui ostento paulo ante Pōpeii magni bella ciuilia paucis ramis eminetibus. Inuentū sybillinis libris internitionē hoium fore: tantoq; eam maiore quāto propius ab urbe postea facta esset. Sunt p̄digia & cū alienis locis nascunt ut in capitibus statuag; uel aris: & cum in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est cizici ante obsidionem. Simili modo trallibus palma in basi Cæsaris dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & romæ in capitolio in capite bis bello perpei enata palma uictoriam triūphosq; portendit: ac tēpestatibus prostrata: eodē loco ficus enata est. M. Messalæ. C. Cassii censoz lustro. A quo tpe pudicitia subuersam Piso grauis auctor p̄didit. Sup oia quæ unq; audita sunt etiā p̄digiū in nostro æuo. Neronis principis ruina factū in agro marrucino Vestii Marcelli e primis equestris ordinis oliueto uniuerso uia publicā trāsgresso: aruicq; inde e contrario locum oliueti profectis.

De remediis morboz arboz.

CA. XXVI.

Vnc expositis arboz morbis consentaneū est dicere & remedia. Ex iis quādā sunt cōia oīum: quādā propria quarūdam. Cōia ablaqueatio: accumulatio afflari radices aut cooperiri riguis dato potu uel ablata fimi succo refectis putatione leuatis onere. Item succo emisso quibusdam ueluti detractio sanguinis circū rasi corticis: uitiū extenuatio: & domitura palmitū. Gēmas (si frigus re/ torridas hirsutasq; fecerit) repumicatio & quādā dolitura. Arboz iis aliæ magis aliæ minus gaudēt: ueluti cupressus: & aquā aspernat & fimum & circūfossuram amputationēq; & oia remedia odit. Quin/ etiam necatur. Riguis & uites & punice præcipuæ aluntur. Ficus ipsa arbor riguis alitur. Pomum uero eius inaresci. Amigdalæ si colantur fossione florem amittunt. Nec insitas circūfodere oportet priuq; ualidæ ferre cōperint poma. Plurimæq; aut amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua: sicut nos unguē & capillum. Reciduntur ueteres totæ. Ac rursus a stolone aliquo resurgunt: sed nō omnes: nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuus uaporibus utilia: hyeme inimica: autumnō uaria. Et hoc est ex natura soli. Quippe cum uindemiator hispaniaq; stagnāte solo uuas demetat. Cæterz maiore in parte orbis etiam pluuia aut omni aqua feri & arari non conuenit. Circa canis ortus rigua maxime p̄sunt: ac ne tunc quidem nimia: quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ. n. minus sitiunt. Desiderant aut maxime rigari quæ assueuere. Contra siccis locis genita nō expetunt humorem nisi necessarium. Asperiora uina rigari utiq; cupiunt. In fulmonē si italia agro pago fabiano ubi & arua rigant: mixq; hærbæ aqua illa necant: fruges alunt: & riguis p̄ sarculo est. In eodem agro bruma tanto magis si niues scateant gelet ue: ne frigus uites adurat circūfundunt riguis: qd̄ ibi tepidare uocant: memorabili natura in amne solo. Sed eadem in æstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatione & stercoreatione.

CA. XXVII.

Arbunculi ac rubiginum remedia demōstrabimus uolumine pximo. Interim est & caprificatio quādā in remediis. Cum macie corticis ex ægritudine astringēte se iusto plus uitalia arborum comprimente exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes p̄petuis icisuris deducūt: ac ueluti cutem laxant. Salutare id fuisse argumento sunt dilatata cicatrices & internato corpore expleta. Magnaq; ex parte similis hoium medicina & arboz est: quādo eaz; quoq; terebrant ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt si circūfosso stipite & ab una parte circūforato defluēs pituita astergat. Et ul/ mis detrahif succus inutilis supra terrā foratis usq; ad medullā in senectā: aut cum alimento nimio abū dare sentiunt. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum leuib; emittit. Ita fit ne decidāt fructus. Pomiferis quæ germinat nec ferunt fructū fissa radice indif lapis: fertileq; fiunt. Hoc idem & amygdalis e robore cuneo adactō. In pyris sorbisq; e tæda ac cinere & terra coopto etiam radices circūci disse prodest. Vitium luxuriantū ficorūq; & circūcis cinere addidisse. Fici serotinæ fiūt: si primæ grossi cum fabæ magnitudinē excessere detrahant. Subnascunt enim quæ serius maturescūt. Eadem cum frōdere incipiūt: si cacumina rami cuiusq; detrahant: firmiores fertilioresq; fiunt. Nā caprificatione maturata in ea culices nasci e grossis manifestum est: quoniam cū euoluere nō inueniunt intus grana quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auditas: ut pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erūpant. Est & aliud genus culicum: quos uocant cētrinas fucis apum similes ignauia maliciaq; cum pernicie ueroz & utilium. Interimunt enim illos atq; ipsi moriunt. Vexant & tineæ semina ficoz. Contra quas remedium in eadem scrobe defodere italicam lentiscum inuersa parte quæ fuerit a cacumine. Vberimas aut fucus rubrica amurca diluta & cum fimo infusa radicibus frondere incipientiū facit. Caprificoz laudatur maxime nigra & in petrosis: quoniam frumēta plurima habeat caprificatio ipsa post hymbrem. In primis aut cauendū ne ex remediis uitia fiant. Quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest: sed oīum annoz trucidatio inutilissima. Vitis tantū tōsuram annuam quarit: alternā myrtus: punice olea quia celeriter fruticescunt. Cætera rarius tondent. Nulla autumnō. Ac ne radunt quidē nisi uere putatione. Plagæ ad uitalia sunt oia quæcūq; non supuacua. Similis stercoreatio. Gaudent ea. Sed cauendū est ne in feruore solis admoneat: ne immaturius: ne ualidius q̄ opus sit. Vrit uineas suillū: nisi quinquēnio interposito: præterq; si riguis diluat. Et e coriarioz sordibus nisi admixta aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres medios. Id quidem soli natura decernit. Columbino ac suillo plagis quoq; arboz medent. Si mala punica acida nascantur: ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibet: eo anno uiolenta: pximo dulcia futura. Alii uirina hominis aqua mixta riganda censent quater anno: singulis amphoris aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur

LIBER

In arbore: pediculus intorqueri. Ficis utiq; amurcam adfundi. Cæteris arboribus ægris fecem uini: ac lupinum circa radices earum feri. Aqua quoq; lupini decocti circumfusa pomis prodest. Fici cum uulcanalibus tonuerit cadent. Remedium est: ut ante stipula hordeacea aræ stringantur. Cerasos præcoces facit cogitq; maturescere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius est ut quæ relicta sunt grandescant.

De diuersis medicamentis arborum contra uenenata animalia: & cōtra formicas & contra noxia animalia. CA. XXVIII.

Vadædam poena emendant aut morsu excitatur ut palmæ & lentisci. Salis enim aquis aluntur. **q** Salis uim & cinis sed leniorem habet. Ideo ficis aspergunt rutæq; ne fiant uermiosæ: ne uer dices putrescant. Quin & uitium radicibus aquâ salsam iubent affundi si sint lachrymosæ. Si uero fructus eaq; decidant: cinerem aceto aspergi: ipsasq; illini: aut sandaraca si putrescat uua. Si uero fertiles non sunt: aceto acri subacto cinere rigari atq; oblini. Quod si fructum nō maturent prius inarescentem præsciæ ad radices plagam fibrasq; aceto acri & urina uetusta madefacere: atq; eo luto obruere: sæpe fodere. Oleaq; si parum promissere fructus: nudatas radices hyberno frigori opponunt: eaq; castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli rōne constant. Et aliquādo serius poscunt aliquando celerius. Necnon ignis aliquid prodest: ut harundini. Ambusta nāq; densior mitiorq; surgit. Cato & medicamentum quædam componit: mensuræ quoq; distinctione ad maiore arborū radices amphorā: ad minore urnam amurcæ & aquæ portionem æquam: ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubēs. In olea hoc amplius stramentis antea circūpositis. Item fico. Huius præcipue ueterem terram adaggerari radicibus. Ita futurq; ut non decidant grossi: maioreq; fecunditas nec scabra proueniat. Simili modo ne conuoluolus fiat in uinea: murcæ congios duos decoctos in crassitudinem mellis: rursusq; cum bituminis tertia parte & in sulphuris quarta sub diuo usq; quo exardescat sub tecto. Hoc uites circa capita sub brachiis ungi. Ita non fore conuoluolum. Quidam contenti sunt fimo huius mixturæ suffire uineas secundo flatu continuo triduo. Pleriq; non minus auxilii & alimentum arbitrant in urina q̄ Cato in amurca addita modo aquæ pari portione: quoniā per se noceat. Alii uoluocē appellant animal prodens pubescentes uuas. Quod ne accidat: falces cū sint exacutæ fibrina pelle detergant. Atq; ita putāt. Aut sanguine urfino liniri uolunt post putationem easdem. Sunt arborū pestes & formicæ. Has abigūt rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & pisce suspensio iuxta in unum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi & talpas a murca necant. Contraq; erucas & mala putrescant: lacertæ uiridis pelle tangi cacumina iubent. Priuatim autem cōtra erucas ambiri arbores singulas a muliere incitati mēsis nudis pedibus recinta. Item ne quod animal pastu malefico decerpit frondem fimo bouum diluto aspergi folia: quotiens hymber interueniat: quoniam ita abluatur uirus medicaminis mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cū auerti carmine grādines credāt pleriq;: cuius uerba inferere nō equidē serio ausim q̄q; a Catone p̄dita. Cōtra luxata mēbra inungenda harūdinū fissuræ. Idē arbores religiosas lucosq; succidi p̄misit sacrificio prius facto: cuius rei rōnē notionēq; eodē uolumine tradit.

De satione arborum & insitione: & quo inuenta sit tenera inferendi implastratio. CA. XIII.

Emine quoq; inferere natura docuit raptim auium fame deuorato: solidosq; & alui tepore madido cū fecundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborū lecticis: & uentis sæpe translato aliquas corticum rimas. Vnde uidimus cerasum in salice: platanū in lauro: laug; in ceraso: & baccas simul discolorēs. Tradunt & monedulā cōdentem semina in thesauros cauernarum eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoria: simili festula aperiendi in arbore oculum cortice exciso: semēq; includendi eam fistula sublatū ex alia. In ficis aut & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit finum in nodo germine expulsi corticis: gemmamq; ex alia arbore includit. Et hætenus natura ipsa docuit. Insitionē aut casus magister alius: & pene numerosior ad hūc modum. Agricola sedulus casam sepis munimēto cingens: quo minus putrescerēt sudes: limē subdidit ex hedera. At illæ uiuaci mortu apphensæ suā ex alieno fecere uitā apparuitq; truncum esse p̄ terra. Aufert ergo serra æqualiter supficies: leuigat falce truncus. Ratio postea duplex. Et prima inter corticē lignūq; inferendi. Timebant prisci truncū findere. Mox inforare ausi medio. Ipsiq; medullæ calamū imprimebāt unū inferētes. Neq; enim plures cupiebat medulla subtilior. Postea ratio uel senos adicit mortalitati eorū ex numero succurrere p̄suasa per media truncū leniter fissio: cuneosq; tenui fissurā custodiēte: donec cuspidatim decisus descēdat in rimā calamus. Multa in hoc seruanda. Primū oīum quæ patiatur coitum talē arbor & cuius arboris calamus. Varie quoq; & non iisdē partibus. Subest oībus succus. Vitibus ficisq; media sciora: & e summa parte conceptus. Ideo illinc furculi petunt. Oleis circa medias succus: inde & furculi. Cacumina sitiunt. Facillime coalescunt. Quibus eadē corticis natura: quæq; pariter florentia eiusdem boræ gignationē succorūq; societate habent. Lenta enim res quotiens humidis repugnant sicca: mollibus corticū durari. Reliqua obseruatio ne fissura in nodo fiat. Repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: ut in parte nitidissima: ne longior multo tribus digyris: ne obliqua ne translucens. Virgilius ex cacumine inferi ueritat. Certūq; est ab humeris arborū orientem æstium spectantibus furculos petendos: & e feracibus & e germine nouello: nisi uetustate arbori inferant. Ii enim robustiores esse debēt. Præterea ut prægnantes: hoc est germinatione turgentes: & qui parere illo sperauerint anno. Bimi atq; nec tenuiores digyto minimo. Inferunt aut & inuersi cū id agit: ut minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante oīa gemmanter nitere cōueniet: nihil usq; ulcerosum esse aut retorridū. Spei fauet medulla calami commissuræ: si in

SEPTIMVSDECIMVS

matre ligni corticisq; iungat. Id enim satius q̄ foris cortici æquari. Calami exacutio medullā ne nudef: Tenui tamē fistula detegat: ut fastigatio leui descendat cuneo tribus non amplior digytis. Quod facillime contingit tinctū aqua radentibus ne excutiat in uento: ne cortex a ligno decidat alterutri. Calamus ad corticem usq; suū deprimat. Ne laxef dum deprimis: ne ue cortex replicet in rugas. Ideo lachrymātes calamos inferi non oportet. Nō hercule magis q̄ aridos: quā illo modo labat humore nimio cortex. Hoc uitali defectu nō humefcit neq; cōcorporat. Id etiam religionis seruant: ut luna crescente calamus utraq; deprimat manu. Et alioquin in hoc ope duæ simul manus minus nitunt: necessario tempamenro. Validius enim demessi tardius ferunt: fortius durāt. Cōtrariū ex diuerso: ne hiscat nimium rima: laxeq; capiat: aut ne pag; exprimat: aut cōpressum necet. Hoc maxime præcauendum. ut præualide accipientis trunco in media fissura relinquant. Quidam uestigio fissuræ falce in truncis facto salice p̄ligant marginē ipsum. Postea cuneos figunt cōtinentē uinculo libertatē dehiscēdi. Quædam in plātario insita eodē die transferunt. Si crassior truncus inserat: inter corticē & lignū inferi melius cuneo optime osseo: ne cortice rumpat laxato. Cerasi libro dempto findunt. Hæ solæ & post brumā iserunt: depto libro habent ueluti lanuginē: quæ si cōprehendit insitum: putrefacit. Incolumi cuneo adaetum utilissime astringitur. Inferere aptissimū q̄ p̄ximum terræ patiat nodosq; trunciq; ratio. Eminere calami sex digytorū lōgitudine non amplius debent. Cato argillæ uel cretæ harenā simūq; bubulum admiseri: atq; ita usq; ad lentorem subigi iubet: idq; interponi & circūlini. Ex iis quæ commētatus est facile apparet illa ætate inter lignum & corticem: nec alio modo inferere solitos: aut ultra latitudine duum digytorum calamos dimittere. Inferi autem præcipit pyra ac mala per uer: & post solstitium diebus. I. post uindemiam. Oleas autem & ficos per uer tantum luna sitiētē: hoc est sicca. Præterea post meridiem ac sine uento austro. Mirum q; non contentus insitum munisse: ut dictum est: & cespitem ab hymbre frigorebusq; p̄texisse: ac mollibus bisidorum uiminum fascibus: lingua bubula (hærbē id genus est) isuper obtegi iubet: eamq; illigari opertam stramentis. Nunc autem abunde arbitretur paleato luto libro farcire duos digytos insito extante. Verno inferentes tempus urget: incitantibus se gemmis: p̄terq; in olea: cuius diutissime oculi parturiunt: minimumq; succi habet sub cortice: qui nimius isitis nocet. Punica uero & ficum q̄q; alias sicca recrastinare minime utile. Pyrum uel florentē inferere licet: & in maium quoq; mensem p̄tendere insitionem. Quod si longius afferant pomosq; calami rapo infixos optime custodire succum arbitratur. Seruariq; inter duos hymbrices iuxta riuos uel piscinas utrinq; serra obstructos.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XVIII. PROHEMIVM.

Quod Antiquis Maximum Studium Agriculturæ fuit: & hortosq; singulari diligentia. CA. I.

EQVITVR NATVRA FRVGVM HORTORVMQVE AC Florū. Quæq; alia p̄ter arbores aut frutices benigna tellure pueniūt: uel per se tantū hæc imensa contēplatiōe si q̄s æstimet uarietatē: numeq; flores: odoresq; colores: & succos ac uires earū: q̄s salutis aut uoluptatis hoīum gratia gignit. Qua in parte primū oīum patrocinari terræ: & adesse cunctosq; parētī iuuat. Quāq; inter initia opis defensæ. Quoniā tamē ipsa materia intus accedit ad reputationē eiusedē patientis & noxia. Nostris eā criminibus urgemus: culpāq; nostrā illi ip̄tamus. Genuit uenena: sed quis inuenit illa p̄ter hoīem? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atq; cū in arbores exacuāt limētq; cornua elephātī: & duro saxo rhinocerotēs & utroq; apri dentiū siccas: sciātq; ad nocendū se p̄parare aīalia. Quod tamē eorū tela sua excepto hoīe uenenis tingit. Nos & sagittas unguimus: & ferro ipsi nocētius aliqd damus. Nos & flumina inficimus & regē naturæ elementa. Ipsum quoq; quo uiuif aerē in p̄niciem uertimus. Neq; est ut putemus ignorari ea ab aīalibus: quæ quidē quæ p̄pararent cōtra serpentū dimicationē: quæ post proeliū ad medendum excogitarent idicauimus. Nec ab ullo p̄ter hoīem ueneno pugnat alieno. Fateamur ergo culpā ne iis quidē quæ nascunt cōtenti. Etenim quādo plura earū genera humana manu fiunt. Quid: nō & hoīes quidā ad uenena nascunt. Atra hoīum ceu serpentū lingua uibrat: tabesq; animi cōtractata adurit culpantium omnia. Accidarum alitum modo tenebris quoq; & ipsarum noctiū quieti inuidantium gemitu: quæ sola uox eorū est: ut inauspicarū aīantium uice obuui quoq; uetēt agere: aut p̄desse uitæ. Nec ullū aliud abhominati spiritus p̄mīum nouere. q̄ odisse oīa. Verū & in hoc eadē naturæ maiestas tanto plures binos genuit ac fruges: quāto fertilior in iis: quæ iuuat alūtq;. Quorū existimatione & gaudio nos quoq; relictis exustioni suæ istis hoīum turbis p̄gamus excolere uitā: eorū constantius: quo operæ nobis maior q̄ famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est agrestesq; usus. Sed quibus uita honosq; apud p̄sicos maximus fuerit.

Quæ corona primo romæ.

CA. II.

Ruorū sacerdos Romulus in primis instituit: seq; duodecimū fratrem appellauit inter illos ab Acca Laurentia nutrice sua: spicea corona quæ uitta alba colligaret in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data. Quæ prima apud romanos fuit corona: honosq; is nō nisi uita finitur: & exules etiam captosq; comitatur. Bina tunc iugera populo Ro. satis erant: nulliq; maiorem modū attri

LIBER

buit: quo seruos paulo ante principis Neronis contempto huius spatii uiridaria & spicinas iuuat habere maiores gratumq; si non aliquem & culinas. Numma instituit deos fruge colere: & mola salsa supplicare. Atq; ut auctor est Hemina far torrere: quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutum statuendo non esse pug: ad rem diuinam nisi tostum. Is & fornicalia ~~colere~~ instituit farris torrendi serias: & æque religiosas terminis agrog. Hos enim duos tunc maxime nouerant. Seiamq; a ferendo: segestam a segetibus appellabāt: quarum simulacra in cyrco uidemus. Tertiā ex his nominare sub tecto est religio. At ne degustabant quidem nouas fruges aut uina anteq; sacerdotes primitias libassent.

De iugere: & actu: & legibus circa pecora: & quotiens & quibus temporibus fuit summa utilitas annonæ: & qui agricultura illustres.

CA. III.

Vgum uocabat quod uno iugo boui in die exarari potuisset. Actus in quo boues agerentur cum ara uno impetu iusto. Hic erat, cxx. pedū: duplicatusq; in longitudinē iugez faciebat. Do na amplissima imperatorq; ac fortium ciuiū q̄tum quis uno die plurimū circūarauisset. Item quartarii farris aut heminae conferente populo. Cognomina etiā prima inde. Pilūni qui pilum pistrinis inuenerunt. Pisones a pisendo. Iam Fabioz: Lentinoz: Ciceronū: ut quisquis alioquod optime genus fere ret. Innioz: familiae bubulcū noiauerūt: qui bubus optime utebat. Quin & in sacris nihil religiosius cō farrationis uinculo erat. Nouæq; nuptæ farreū pferebant. Agrum male colere censorium pbrum iudicabat. Atq; (ut refert Cato) quē uigz bonū colonū dixissent: amplissime laudasse existimabāt. Hinc & locupletes dicebant loci hoc est agri plenos. Pecunia ipsa a pecore appellabat. Etiā nūc in tabulis censoris pascua dicunt omnia: ex quibus populus reditus habet: quā diu hoc solū uectigal fuerat. Multatio quoq; non nisi ouīū boumq; impendio dicebat. Nō omittenda priscaz legum beniuolētia. Cautū quippe est ne bouem priusq; ouē nominaret qui indiceret multā. Ludos boum causa celebrātes bupetios uocabāt. Seruius rex ouium boumq; effigie primus æs signauit. Frugē quidē aratro quæsitam furtim nocte paruissē: ac secuisse puberi duodecim tabulis capitale erat: suspensumq; Cereri necari iubebant grauius: q̄ homicidio cōiuctum. Impubem p̄toris arbitrato uerberari: noxæ duplicationemue decerni. Iā distinctio honoz ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rustica tribus laudatissimæ eoz qui rura haberent. Urbanæ uero in q̄s transferri ignominia esset desidia pbro. Itaq; quattuor solæ erant partibus urbis in q̄s habitabant: suburbana: palatina: collina: esqlina. Nundinis urbē reuisitabāt: & ideo comitia nundinis haberi nō licebat: ne plebs rustica auocaret. Quies somnusq; in strametis erat. Gloriā deniq; ipsam a farris honore adorea appellabant. Equidē etiā uerba prisca significatiōis admiror. Ita. n. est in cōmentariis pontificū. Augurio canario agendo dies constituant: priusq; frumēta uaginis exeant: & anteq; in uaginas pueniat. Ergo iis moribus non mō sufficiebāt fruges nulla puintia: pascēte italiā: uerū etiam annonæ utilitas incredibilis erat. Mānius Martius ædilis plebis primū frumentū populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus qui Sp. Meliū coarguerat farris p̄cium in trinis nundinis ad assem redegit unde cimus plebei tribunus: quā de causa statua ei extra portā trigeminā a populo stipe collata statuta est. Trebius in ædilitate assibus populo frumentū pstitit. Quā ob causam & ei statuæ in capitolio & palatio dicatæ sunt. Ipse sup̄mo die populi humeris portatus in rogū est. Vegz quo anno mater deū aduecta romam est: maiore ea æstate factā esse q̄ antecedentibus annis decē facta esset tradūt. M. Varro auctor est: cū. L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephātos assibus singulis farris modios fuisse. Itē uini congios: ficiq; sicca pondo. xxx. olei pondo. x. carnis pondo. xii. Nec e latifundis singuloz cōtingebat arcenium uicinos. Quippe etiā lege Stolonis Licini incluso modo qngentoz iugez & ipso sua lege damnato cū substituta filii psona amplius possideret luxuriantis iam reipublicæ fuit ista mēsurā. Mani q̄dem Curii post triūphos imensumq; terraz adiectū imperio nota contio est: p̄nciosum intelligi ciuē: cui septē iugera nō essent satis. Hæc aut mēsurā plebi post exactos reges assignata est. Quæ nam ergo tantæ ubertatis causa erat: ipsoz tunc manibus imperatorz colebant agri (ut fas est credere) gaudēte terra uoluntate laureato: & triumphali aratore. Siue illi eadē cura semina tractabāt qua bellā: eadēq; diligētia arua disponebāt qua castra: siue honestis manibus oīa lætius pueniunt: quoniā & curiosius fiunt. Serentē inueniunt dati honores Serranū: unde cognomē. Aranti q̄ttuor sua iugera in uaticano quæ parata quinta appellat. Cincinato uiator attulit dictaturā: & qdē (ut tradit Norbanus) nudo plenoz pulueris etiā nū ore. Cui uiator uela corpus inq; ut pferā senatus populiq; romani mandata. Sales tū etiā uiatores erant: quibus id ipsum nomen inditū est: subinde ex agris senatum ducesq; accersentibus. At nunc eadem illa uincti pedes: dānatæ manus: inscripti uultus exercent. Nō tamē surda tellure: quæ parēs appellat: coliq; dicit & ipsa: honore hinc assumpto: ut nunc immutata ea: & indigne ferente credat id fieri. Sed nos miramur ergastuloz non eadē emolumenta esse quæ fuerūt imperatorz. Igif de cultura agri p̄cipere principale fuit & apud exteros. Siquidē & reges fecere Hiero. Philometer. Attalus: Archelaus: & duces Xenophon: & penus etiā Mago. Cui quidē tantū honorē senatus noster attribuit carthagine capta: cū regulis africæ bibliothecas donaret: unius eius duodetriginta uolumina cēferet in latinā linguā trāsferēda cum M. Cato p̄cepta condidisset: pitiscq; linguæ punicæ dandū negociū in quo p̄cessit oīs uir tū clarissimæ familiæ. D. Syllanus sapientiæ cōpositissimæ quos sequeremur p̄texuimus in hoc uolumine non ingratis nominādo. M. Varronē qui octogesima primū uitæ annum agens de ea re p̄dendum putauit.

Ratio de agricultura.

CA. IIII.

Pud Romanos multo serior uitium cultura esse coepit. Primoz ut necesse erat arua tantū colere. Quoz nobis ratio nunc tractabitur nō uulgari modo: ueq; ut adhuc fecimus & uetustis:

OCTAVVSDECIMVS

& postea inuentis omni cura perquisitis: causaq; reg; & ratione simul eruta. Dicemus & sydera syderūq; ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quadoquidem qui adhuc ea diligentius tractauere: quibusuis oratoribus potius q̄agricolis scripsisse possunt uideri. Ac primū oīum oraculis maiore ex pte agemus: quæ non in alio uitæ genere plura certiora ue sunt. Cur enim non uideantur oracula a certissimo die: maximeq; ueridico usu profecta. Principium autem a Catone summemus.

Laus agricolæ: & quæ obseruanda in agro parando.

CA. V.

f Ortissimi uiri & milites strenuissimi ex agricolis gignunt: minimeq; male cogitantes. Prædiū ue cupide emas. In re rustica operi ne parcas. In agro emendo minime. Quod male emptū est semp poenitet. Agrū paraturos ante oīa intueri oportet aquæ uim: aut uicinum. Singula magnas interpretationes habet: nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet: quo pacto uiuant. In bono est inquit religione bene utenti. Attilius Regulus ille punico bello bis consul aiebat: neq; fecundissimis locis insalubrem agrum parādum: neq; effoetis saluberrimū. Salubritas loci nō semp incolæ colore detegitur: quoniam assueti in pestilentibus durant. Præterea sunt quædam partibus anni salubria. Nihil autem salutare est nisi quod toto anno salubre. Malus est ager cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet: non solum sua uirtute ualeat qua dictum est politiōe. Ut operariorum copia ppe sit. Oppidūq; ualidum. Ut nauigiōq; euectus uel itineq;. Ut bene ædificatus: & cultus. In quo falli plerōq; uideo. Segnitiam enim prioris domini pro emptore esse arbitrant. Nihil est dānosius deserto agro. Itaq; Cato. De bono domino melius emi: nec temere contēnendam alienam disciplinam. agroq; ut homini: quis quæstuosus sit: si tamen & sumptuosus: nō multū superesse. Ille in agro quæstuosissimā iudicat uitē non frustra: quoniā ante oīa de impensæ ratione cauit. Pro hortos irriguos: nec id falso: si & sub oppido sint. Et prata: quæ antiqui parata dixere. Idēq; Cato interrogatus q̄ esset certissimus quæstus respondit. Si bene pascas. Qui proximus sit. At si bene summa oīum in hac spectanda fuit: ut fructus is maxime probaretur: qui q̄ minimo impendio cōstaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodemq; pertinet q̄ agricolam uendacem oportere esse dixit. Fundum in adoleſcentia conferendum sine contatione: ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoq; contanter: optimūq; est: (ut uulgo dixere) aliena infania frui: sed ita ut uillarum tutela non sit oneri. Eum tamē qui bene habet sapius uentitare in agrum. Frontēq; domini plus prodesse q̄ occipitium non mentiuntur.

De uillæ positione: & pcepta antiquoq; de agro colendo.

CA. VI.

m Odus hic probat: ut neq; fundus uillam quærat: neq; uilla fundum. Non ut fecerint iuxta diuersum eadē ætate exēplis. L. Lucullus. Q. Scauola cū uilla. Scauolæ fundus careret: uilla Luculli agro. Quō in genere censoria castigatio erat: minus arare q̄ uertere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus uillam in misiensī posuit. C. Marius. vii. consul: sed peritiam castrametādi: sicut comparatus ei in cæteris etiam Scylla foelix. Quos cæcos fuisse dicere conuenit. Neq; iuxta paludes ponendā esse: neq; aduerso amne. Quāq; Homerus omnino e flumine semper ante lucanas auras insalubres uerrissime tradit. Spectare in æstuosis locis septētrionem debet meridiem in frigidis. In tēperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas quibus argumētis iudicanda sit: q̄q; de terræ optimo genere differētes abunde dixisse possumus uideri: etiānum tamē traditas notas subsignabimus Catonis maxime uerbis. Ebulū: uel prunus siluestris: uel rubus: bulbus minutus: trifoliū: hærba pratensis: quercus siluestris: pyrus: malusq; frumentarii soli notæ. Item nigra terra & cinerei coloris. Omnis creta coquit nisi pma cra. Sabulū etiā nisi id per tenue est: & multo capeſtribus magis q̄ cliuosis respondēt eadē. Modū agri in primis seruandū antiq̄ putauere. Quippe ita censebant. Satiū esse minus serere & melius arare. Qua infia & Virgiliū fuisse uideo. Veg; cōſitētibus latifundia p̄didere italiā. Iam uero & puintias sex & semis/sem domini africæ possidebāt: cum interfecit eos Nero princeps. Nō fraudabo magnitudine hac quoq; sua. Cn. Pōpeiū qui nunq; agrū mercatus est cōterminū. Agro empto domū uendendā inclemēter atq; nō ex utilitate publici stans Mago censuit. Hoc exordio pcepta pādere ingressus ut tamen appareat assiduitatē desideratā ab eo. De hinc peritiam uillicōq; in cura habenda est. Multaq; de iis Cato pcepit. Nobis satis sit dixisse: q̄ pximū domino corde eē debere: & tamē sibimetipsi nō uideri. Coli rura ergastulis pessimū est: ut qcquid agat a desperātibus. Temerariū uideat unā uocē antiquoq; posuisse: & fortassis incredibile penitus æstimēt. Nihil minus expedire q̄ agrū optime colere. L. Tarius Rufus infima nataliū humilitate consulatū militari industria meritis antiquæ alias parsimonix circiter mille sextertiū liberalitate Diui Augusti congestū usq; ad detractiōē hæredis exhaustit agros in piceno coemendoq; in gloriā. Internitiōē ergo tamēq; censemus? Immo hercule iudico modū reg; oīum utilissimū. Bene colere necessariū est. Optime damnosum. Præter q̄ sobole sua colono: aut pascendis. Alioqn domino aliqua messes colligere nō expedit: si cōputetur impendiū operæ. Nec temere oliuā nec quasdā terras diligēter colere: sicuti in sicilia tradunt itaq; decipi aduenas. Quo nā igit modo utilissime colunt agri? ex oraculo scilicet malis bonis. Sed defendi æquū est abauos: qui pceptis suis p̄spexere uitæ. Nā cum dicerent malis intelligere uoluere uillicos. Sūmum puidentiæ illoq; fuit: ut q̄ minimū esset impēdii. Præcipiebat. n. ista: qui triūphali denas argenti libras in supellectile crimini dabāt: qui mortuo uillico relinquere uictorias & reuerti sua rura postulabant: quoq; prædia colēda suscipiebat respublici. exercitusq; ducebāt senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula. Neq; agricolā esse q̄squis emeret quod p̄stare ei fundus posset. Malum patrem familias: quisquis interdū faceret quod noctu posset: nisi in tēpestare cæli. Peiorē qui profectis diebus ageret quod seriatis deberet. Pessimus qui sereno die suo tecto potius operaret q̄ in agro. Ne

*puerbiū.
frons. dñi.*

LIBER

quæo mihi temperare: quo minus uinum exemplū antiquitatis afferam. Ex quo intelligi possit apud populum etiam de culturis agendi morē fuisse: qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus e seruitute liberatus cum in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet q̄ ex amplissimis uicinitas. In iuidia magna erat: ceu fruges alienas pelliceret ueneficiis. Quāobré a Sp. Albino curuli die dicta metuens damnationē cū in suffragium tribus oporteret ire: instrumentū rusticū omnē in focū attulit: & adduxit filiā ualidā: atq; (ut ait Piso) bene curatā ac uestitā: serra menta egregie facta: graues ligones uomeres ponderosos: boues saturos. Postea dixit. Veneficia mea grites hæc sunt nec possum uobis ostēdere: aut in focū adducere lucubrationes uigiliasq; & sudores. Oīum sententiis absolutus itaq; est. Profecto opera nō impensa cultura cōstat. Et ideo maiores fertilissimū in agro oculū domini esse dixerūt. Reliqua p̄cepta reddent suis locis: quæ p̄pria singulorū generū erunt. Interim cōmunia quæ succurrūt non omitemus. Et in primis Catonis humanissimū & utilissimū. Id agendū ut diligant uicini. Causas reddit ille: q̄s existimamus nulli esse dubias. Inter prima idē cauet: ne familiæ malæ sint. Nihil sero faciendū in agricultura oēs cēsent. Iterūq; suo quæq; tpe facienda. Et tertio p̄cepto p̄termittā frustra reuocari. De terra cariōsa execratio. Catonis abunde indicata est. Quāq; p̄dicere nō cessat is. Quicqd per asellum fieri pōt utilissime constat. Filix biennio moritur: si frondem agere non patiaris. Id efficacissime contingit germinātis ramis baculo decussis. Succus. n. ex ipsa defluēs necat radices. Aiunt & circa solstitiū auillas nō renasci: nec harūdine sectas: aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinē exarari filice uomeri ip̄osita p̄cipiunt. Lūcosus ager uerti pala debet. At in saxoso bidētibus. Fruteta igni optime tollunt. Humidiorē agrū fossione concidi atq; siccari utilissimū est. Fossas aut retusis locis apertas relinquit. In solutiore terra sepibus firmari. In reprociis ac supinis lateribus procūbere quasdā obserari: & in alias dirigi. Maiores patētioresq; (si sit occasio) filice uel glarea sterni. Ora utrinq; lapidibus statu minari: & alio superintegi. Siluæ extirpandæ rationē Democritus p̄didit: lupini flore in succo cicutæ uno die macerato sparsisq; radicibus.

De frugū generibus & natura.

CA. VII.

T quoniā p̄paratus est ager: nunc indicabū frugum. Sunt aut duo prima earum genera. Frumēta ut triticum: hordeum. Et legumina ut faba & cicer. Differētia uero notior: q̄ ut in dicari deceat. Frumēti ipsius totidē genera per tēpora satū diuisa. Hyberna quæ circa uirgiliarum occasum terra per hyemē nutriunt: ut triticū: far: hordeū. Aestiuā quæ æstate ante uirgiliarū exortum ferunt: ut milium: panicū: sisama: horminū: irio: italiæ dūtaxat ritu. Alioquin in græcia & asia oīa uirgiliarū occasu ferunt. Quædam aut utroq; tempore in italia. Ex his quædam & tertio ueris scilicet. Aliqui uerna: milium: panicum: lentē: cicer: halicā appellant. Semētica autē triticum: hordeum: fabam: napum: rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est quadrupedum causa sati: ut farrago. Et in leguminibus ut uicia. At cōis quadrupedū hoīumq; usui lupinus. Legumina oīa singulas habet radices p̄ter fabā: easq; furculosas: q̄a nō in multa diuidunt. Altissimas aut cicer. Frumēta multis radicant fibris sine ramis. Erūpit a primo saltu hordeū die septimo. Legumina q̄to: uel cū tardissime septimo. Faba a. xv. ad. xx. Legumina in ægypto tertio die. Ex hordeo alteq; caput grani in radicē exit: alteq; in hærba: quæ & prior floret. Radicē crassior pars grani fundit: tenuior florē. Cæteris seminibus eadē pars & radicē & florē. Frumēta hyeme in hærba sunt: uerno tempore fastigiant in stipulā: quæ sunt hyberni generis. At miliū & panicū in culmē geniculatū & concauū. Sisama uero in ferulaceū. Oīum satorū fructus aut spicis continent: ut tritici: hordei: muniturq; uallo aristæ q̄druplici: aut includit siliq;: ut leguminū: aut uasculis: ut sisamæ: ac papaueris. Miliū ac panicū tantū pro indiuiso & paruis auibus exposita sunt: indefensa qppe membranis continent. Panicum a panniculis dictū: cacumine languido nutante: paulatim exennuato culmo: pene in sui culum p̄densis aceruat granis: cū lōgissima pedali ob̄simili comæ granū cōple xæ: quæ fimbriato capillo curuat. Sunt & panico genera. Māmoso epēno paruis racemato paniculis: & cacumine gemino. Quin & colore distinguūt: candido: nigro: ruffo: etiā purpureo. Panis multifarie & e milio fit: e panico: rarius. Sed nullū frumēto ponderosius: aut quod coquendo magis crescat. Lx. n. pondopan̄is e modio reducūt: modiūq; pultis ex tribus sextariis madidis. Miliū intra hos decem annos ex india in italiā inuectum est: nigrū colore: amplū grano: harundineū culmo. Adolefcit ad pedes altitudi ne septē p̄grandibus culmis. Lobas uocant: oīum frugū fertilissimū. Ex uno grano terni sextarii gignuntur. Seri debēt in humidis. Frumenta quædam in genu tertio spicam incipiunt concipere. Quædam in quarto: sed etiānum occultam. Genicula aut sunt tritico quaterna. Farisena. Hordeo octaua. Sed nō ante supra dictum geniculorū numerum conceptus est spicē sui fecerit: q̄ttuor aut quinq; tardissime septem. Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit: & mense nono meti. Fabæ in folia exeunt: ac deinde caulem emittunt nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina furculosa sunt. Ex iis ramosa cicer: eruum: lens. Quorūdam caules sparguntur in terram: si non habeant adminiculum: ut ipsorū. Quod si non habuere deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba sola. Vnus & lupinis. Cæteris ramosus: prætere nui furculo. Omnibus uero fistulosus. Folium quædā a radice mittunt: quædā a cacumine. Frumētum uero & hordeum uitiaq; & quicquid in stipula est in cacumine unum folium habet. Sed hordeo scabra sunt: cæteris leuia. Multiplicia cōtra fabæ: ciceri: piso. Frumentis folium harundinaceum. Fabæ rotundum: & magnæ leguminum parti. Lōgiora eruiiæ & piso. Fasiolis uenosa. Sisamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum: & papaueri. Legumina diutius florent: & ex iis eruum ac cicer. Sed diutissime faba. xl. diebus. Non autē singulis capi tādū: quoniā alio desinente alius incipit. Nec tota seges sicut

OCTAVVSDECIMVS

frumenti pariter. Siliquant̃ uero oia diuersis diebus: & ab ima primũ parte paulatim flore subeũte. Frumenta cũ defloruere crassescunt: maturanturq; cum plurimũ diebus. xl. perficiunt̃. Itẽ faba. Paucissimis cicer. Id enim a semente diebus. xl. perficit̃. Milium & panicũ & sisama & omnia æstiuã q̃draginta diebus maturant̃ a flore. Magna terræ cæliq; differentia. In ægypto. n. hordeum sexto a satũ mẽse. Frumentũ septimo metunt̃. In hellade hordeũ. In pelopõneso octauo & frumenta etiãnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicant̃. In faba leguminibusq; alternis lateribus siliquant̃. Fortiora hyeme frumenta leguminatq; in cibo. Tunica frumento plures. Hordeũ maxime nudũ: & halica: sed p̃cipue auena. Calamus altior frumẽto q̃ hordeo. Arista mordacior hordeo: in area exterunt̃ triticũ & siligo & hordeum. Sic & serunt̃ pura: qualiter molunt̃: quia tosta nõ sunt. E diuerso far: miliũ: panicũ purgari nisi tosta nõ possunt. itaq; hæc cum suis folliculis serunt̃ cruda. Et far in uaginulis suis seruant ad satũ: atq; nõ torrent. Leuissimũ ex iis hordeũ raro excedit. xv. libras: & faba. xxii. Ponderosius far: magisq; etiãnum triticũ. Far in ægypto olyra conficit̃. Tertiũ genus spicæ hoc ibi est. Gallia quoq; suũ genus farris dedere: quod illic bræce uocant: apud nos scandalam nitidissimi grani. Et alia differentia est: q; fere q̃ternis libris plus reddit panis: q̃ far aliud. Populũ romanũ farre tantũ e frumento. ccc. annis usum Verrius tradidit. Triticũ genera plura quæ fecere gentes. italico nullũ eqdem cõparauerim cãdore ac p̃dere: quo maxime decernitur. Montanis modo competur italiae agris externũ: in quo principatum tenuit boetia: deinde sicilia: mox africa. Tertiũ pondus erat thracio syriq;: deinde ægyptio: athletaq; cũ decreto: quoz; capacitas iumentis similis quẽ diximus ordinẽ fecerat. Græcia & ponticũ laudauit: quod in italiam non puenit. Ex omni eodẽ genere grani prætulit oreũtium & tragũ dignes: & selinuntium argumẽto crassissimi calami. itaq; pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimũ & maxime inane seu tenuissimi calami in humidis feri iubebat: quoniã multo egeret alimẽto. Hæc fuere sentẽtiæ Alexandro magno regnante: cũ clarissima fuit græcia atq; in toto terraz; orbe potẽtissima: ita tamẽ: ut ante mortẽ eius anis fere cẽtũ q̃dragitaq; Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumẽtũ italicũ ante cũcta laudauerit: aduerbiũ trãslata snia. Et fortunatam italiam frumento canescere candido.

Quæ laus peculiaris hodie italico est. Quo magis admiror posteros græcor; nullã mentionẽ huius fecisse frumenti. Nunc ex iis generibus quæ romam inuehuntur leuissimum est gallicum atq; e cheronneso aduectum: quippe nõ excedunt in modũ uicenas libras: si quis granũ ipsum p̃deret. Adicit sardium sex libras: alexadrinum & trientes. Hoc est & sicli pondus. Boeticũ totam libram addit: africanũ & dodrantes. In transpadana italia scio uicenas quinas libras farris modios p̃dere. Circa clusium & senas. Lex naturæ certa est in quocunq; genere pane militari: tertia portio ad grani pondus accedat. Sicut optimum esse frumentum: quod impactum congiũ aquæ capiat. Quibusdam generibus per se pondus sicut balearico: modio tritici panis pondo. xxx. reddit. Quibusdam in permixtis: ut cyprio & alexandrinũ. xx. prope libras nõ excedẽtib; Cypriũ fuscum est: panẽ nigrum facit. Itaq; miscet̃ alexandrinũ candidum: reddũtq; xxv. pondo. Thebaicum libras adicit. Marina aqua subigi: quod pleriq; maritimis in locis faciunt occasione lucrandi salis uilissimũ. Non alia de causa oportuniore morbis corpora existunt. Gallia & hispania frumẽto in potum resoluta qbus diximus generibus spuma ita cõcreta p fermento utunt̃. Qua de causa leuior illis q̃ cæteris panis est. Differentia est & calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis thraciũ triticum uestitur ob nimia frigora illi plagæ exquisitũ. Eadem causa & trimestria inuenit detinentibus terras niuib;: qã tertio fere satũ mẽse ut in reliquo orbe metit̃. Totis hoc alpius notum & hyemalibus p̃uiniis. Nullum hoc frumẽto lætius. Vnicalamum p̃terea: nec usq; capax: feriturq; non nisi tenui terra. Est & bimestre circa thraciũ sinum: quod. xl. die quo satum est maturefcit: mirumq; nulli frumento plus esse p̃deris: & fursuribus carere. Vtitur eo & sicilia & achaia: montosis utraq; partibus. Euboea quoq; circa caristum. In tantum fallit Columella: qui ne trimestris quidẽ propriũ genus existimauerit esse cũ sit antiquissimũ. Græci trimenon uocant. Tradunt in bactris grana tantæ magnitudinis fieri: ut singula spicas nostras æquent. Primũ ex oibus frumentis feritur hordeũ. Dabimus & dies ferẽdi cuiq; generi natura singuloz; exposita. Hordeum indis satium & siluestre ex quo panis apud eos præcipuus. Italici qdem maxime oriza gaudet: ex qua ptisanã conficiunt: quã reliqui mortales ex hordeo. Orizæ qdem folia carnosa: porro similia: sed latiora. Altitudo cubitalis: flos purpureus: radix gẽmæ rotũditatis. Antiquissimũ in cibis hordeũ: sicut atheniensium ritu. Menandro auctore apparet & gladiator; cognomine: qui hordearii uocabant̃. Polentã quoq; græci nõ aliunde p̃ferunt. Pluribus fit hæc modis. Græci pfusum aqua hordeũ siccant nocte una: ac postero die frigũt: deinde molis frangunt. Sunt qui uehemẽtius tostum rursus exigua aqua aspergãt: siccantq; priusq; molãt. Alii uero uirentibus decussum hordeũ recens purgãt: madidumq; in pila tundunt: atq; in corbibus eluunt: ac siccãtũ sole rursus tundunt: & purgatum molunt. Quocunq; autẽ genere p̃parato uicenis hordei libris: ternas seminis lini: & coriãdri felibras: salisq; acetabulo: torrentes ante oia miscent in mola. Qui diutius uolunt seruare cũ polline ac fursuribus suis cõdunt nouis ficiilibus. Italia sine pfusione tostum in suetile formã molit: iisdẽ additis: atq; etiã milio. Pane ex hordeo antiq; usitatum uita dãnauit: quadrupedũq; tradidit refectibus. Ptisanæ inde usus ualidissimus saluberrimusq; rãtopere probat̃. Vnũ laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates clarissimus medicinæ sciẽtiæ. Ptisanæ bonitas p̃cipua uticensi. In ægypto uero ea est quæ fit ex hordeo: cui sunt bini anguli. In boetia & africa genus ex quo fiat hordei glabrum appellat Turranius. Idẽ olyra & oryzã eandẽ esse existimat. Ptisanæ cõficiendæ uulgata ratio est. Simili mō ex tritici semine tragũ fit in cãpania tarũ & ægypto. Amilũ uero ex omni tritico ac siligine. Sed opti

LIBER

mun ex trimestri. Inuentio eius chio insula debet: & hodie laudatissimū inde est: appellatum ab eo q̄ sine mola fiat. Proximū trimestri: quod est minime pōderoso tritico. Madescit dulci aqua in ligneis uasibus: ita ut integat: quinquies in die mutata. Melius si & in nocte: ita ut misceat pariter emolitur prius q̄ acescat. Linteosq̄ aut sportis siccatur tegulae infundit illitae fermento: atq̄ ita in sole densatur. Post chiū maxime laudatur creticum: mox aegyptium. Probatum autem leuitate & leuore: atq̄ ut recēs sit. Iam & Catonis dictū. Apud nos hordei farina ad medēdum utunt. Mirumq̄ in usu iumentorū ignibus durato: ac postea mollito: offisq̄ humana manu dimissis maiores in aluū uires torosq̄ corporis fieri. Spicae quaedā binos ordines habet: quaedam plures usq̄ ad senos. Grano ipsi aliquot differentiae: longius: leuiusq̄: aut breuius: aut rotundius: candidius: nigrius: uel cui purpura est. Ultimo ad polentā contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeū frugum oīum nobilissimum est: seri nō ualer nisi in sicca & soluta terra: ac nisi laeta. Palea ex optimis. Stramēto uero eius nullū comparat. Hordeū ex omni frumēto minime calamitosum: quia tollit anteq̄ triticū occupet rubigo: itaq̄ sapiētes agricolae triticū cibarīs tantum serunt. Hordeū sarculo seri dicūt: ppter ea celerrime reddit: fertilissimumq̄. Quod in hispania & carthagine aprili mense collectū est: hoc seri eodē mēse in celtiberia: eodēq̄ anno bis nascit. Rapiunt omne a prima statim maturitate festinātius q̄ cetera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt si non exacta maturitate tollatur.

Nō oīa frumenti genera ubiq̄ nasci: & de reliqs in oriēte generibus.

CA. VIII.

Rumenti genera nō eadē ubiq̄: neq̄ ubi eadē sunt iisdē nominibus. Vulgatissima far: qd̄ adorem ueteres appellauere: siligo: triticum. Hae plurimis terris cōia. Arinca galliae: ppria: copiosa & italiae est. In aegypto autē ac syria ciliciāq̄ & asia ac graeciae parte peculiares zea: olyra: typhē. Aegyptus similaginē cōficit e tritico suo nequaquā italicae parem. Qui zea utunt non habent far. Est & haec italiae in campania maxime: semēq̄ appellat. Hoc debet nomē res praecleara ut mox docebitur. Propter quā Homerus zederosa ruta dixit. Non ut arbitrantur aliqui: quoniā uitā donaret. Amyrum quoq̄ ex ea fit priore crassius. Haec sola differentia est. Ex omni genere durissimū far: & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos: & minus subactos: uel aestuosos sitientesq̄: primus antiquis latio cibus: magno argumento in adorea donis sicuti diximus. Pulte autem non pane longo tēpore uixisse romanos manifestum. Quoniam inde & pulmentaria hodieq̄ dicuntur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famē describens offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atq̄ nataliū pulte fritilla conficiunt: uideturq̄ tam plus ignota graeciae fuisse: q̄ italiae polenta. Tritici semine auidiū nullum est: nec quo plus alimentum trahat. Siliginem dixerim proprie tritici delicias: candor est: & sine uirtute & sine pondere: conueniens humidis tractibus: quales italiae sunt & galliae comatae. Sed transalpes in allobrogum tantū auernorūq̄ agro pertinax. In ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium ut grauissima quaeq̄ grana eius serantur.

De pistoriis: & molitura: & farina.

CA. IX.

Siligine lautissimus panis. pistinarūq̄ opera laudatissima. Praecellit in italia: si capana pilis natae misceatur. Ruffior illa: at pilana candidior: ponderosior uero cretacea. Iustum est e grano campanae quā uocant castratam: e modio redire sextarios quattuor siliginis. Vel e gregali si e castrata sextarios quinq̄. Praeterea floris semodiū. Et cibarii quod secundariū uocat sextarios quattuor. Furfur sextarios totidem. E pilana autē siliginis sextarios quinq̄. Cetera paria sunt. Clusina arētiāq̄ etiānum sextarios siliginis assumunt: in reliqs pares. Si uero pollinē facere libeat. xvi. pondo panis redeunt. Et cibarii tria. Furfurum semodium. Mole discrimine hoc constat. Nam quae sicca molunt plus farinae reddunt. Quae falsa aqua sparsa candidiorem medullam: uerū plus retinet in furfure. Farinā a farre dictam nomine ipso apparet. Siligineae farinae modius gallicae. xxii. libras panis reddit. Italicae duabus tribus ue amplius in artoptitio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunq̄ genere.

De similagine & siligine & de aliis generibus & de pistura.

CA. X.

Imilago ex tritico fit laudatissima. Ex africo iustum est e modis redire semodios: & pollinis sextarios quinq̄. Ita. n. appellant in tritico: qd̄ florem in siligine. Hoc arariae officinae chartariaeq̄ utunt. Praeterea secundarii sextarios quattuor. Furfurumq̄ tantundē. Panes uero e modio similaginis. cxxii. E floris modio. cxvii. Precium huic annona media in modio farinae. xl. asses. Similagini castratae octonis assibus amplius. Siligini castratae duplum. Est & alia distinctio. Similago. l. pollin autē xvii. pondo panis reddere uisa tritici. xxx. cum triēte: & secundarii panis quinas selibras: totidem cibarii: & furfurum sextarios sex. Siligo nunq̄ maturefcit pariter: nec ulla segetū minus dilationē patitur ppter teneritatē. Iisq̄ quae matururē ptinus granū dimittentibus: sed minus q̄ cetera frumēta in stipula periclitat: quoniā semp rectā habet spicā: nec rorē continet: qui rubiginem faciat. Ex africa dulcissimum panis: ipsa spissior q̄ far: & maior spica eadē & ponderosior. Raro modius grani nō. xvi. libras implet. Exteritur in graecia difficulter. Ob id iumentis dari ab Homero dicta. Haec enim est quā uocat olyra. Eadē in aegypto facilis fertilisq̄ far sine arista est. Item siligo excepta ea quae laconica appellat. Adiiciunt iis generibus: bromos: siligo exceptitia: & tragos externa oīa ab oriente inuecta orize similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis: ex qua fit in nostro orbe oriza. Apud graecos est & isia. Tradūtq̄ eā ac tiphen cum sint de generibus redire ad frumentum: si pistae serant: nec ptinus: sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius. Hoc enim natura ei tribuit: quoniā eo maxime alat hominem. Vtpote cum e modio si sit aptū solum: quale in bizatio africae capō cēteni gnquageni modii reddant. Misit ex eo loco Diuo Augusto pcurator eius ex

OCTAVVSDECIMVS

uno grano uix credibile dictu quadringenta paucis minus germina. Extantq; de ea re epistola. Misit & Neroni similiter. cccxl. stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem & leontini siciliae campi fundit. Aliiq; & tota berica: & in primis aegyptus. Fertilissima tritici genera ramosum: aut quod centigranum uocat. Inuetus est iam & scapus unus centum fabis onustus. Aestiu frumenta diximus si famam: miliu panicum. Sisama ab indis uenit: ex ea & oleum coficiunt. Color eius cadidus. Huic simile: est in asia graeciaq; erisimu: idemq; erat: nisi pinguis esset: quod apud nos uocat irione: medicaminibus annumerandu potiusq; frugibus. Eiusde naturae & hormiu a graecis dictu: sed cymino simile: feriturq; cu sisama hoc & irione. Nullu animal uescitur uirentibus. Pistura no oium facilis. Quippe & hetruria spica farris tosti pisente pilo praeferrato fistula ferrata: & stella intus denticulata: ut nisi inteti pisant: concidantur grana: ferroq; frangantur. Maior pars italiae ruido utitur pilo: rotis etia: quas aqua uerset obiter: & molat. De ipsa ratione pisendi Magonis pponetur sententia. Triticu ante perfundi aqua multa iubet: postea euelli. De inde sole siccatu pila repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios. xx. spargi duobus sextariis aquae: Lentē torrere prius: deinde cu fursuribus leuiter pisi. Aut additos in sextarios. xx. lateris crudi frustro: & harenae semodio. Eruiliam iisdem modis quibus lentem. Sisamam in calida maceratam exporrigi. Deinde confricari: frigida immergi: ut paleae fluctuent: iteruq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato pagatur: lurido colore muscere. Et ipsa quae autē eualuant uaria pisturae rationem habent. Acus uocatur cu per se pisitur. Spica tantu aurificu ad usus. Si uero in area terit cu stipula: palea ut maiore in terrae parte ad pabula iumentorū. Milii & panici & sisamae appludā uocant purgamenta: alibi aliis nominibus. Milio campania gaudet praecipue: pultemq; cadidam ex eo facit. Fit & panis praedulcis. Sarmatarum quoq; gentes hac maxime pulte aluntur: & cruda etiam farina equino lacte: uel sanguine e cru ris uenis admixto. Aethiopes no alia fruge q milii hordeiq; nouere. Panico & galliae qda praecipue agtania utit. Sed circūpadana italia addita faba: sine qua nihil coficiunt. Ponticae getes nullu panico praefert cibū. Caetero aestiu frumenta riguis magis etia q hymbribus gaudet. Milium & panicu aqua minime: cu in folia exeūt. Vetat ea inter uites arboresq; frugiferas feri terram emacrari hoc fatu existimantes.

De fermentis & panis faciendi ratio & genera: & quando primum pistores romae
& de cribris & alica. CA. XI.

m Ilii praecipuus ad fermenta usus e musto subacti in annum tempus. Simile fit ex tritici ipsius fursuribus minutis & optimis e musto albo triduo maturato subactis: ac sole siccatis. Inde pamillos in pane faciendo dilutos: cu similagine seminis feruefaciunt: atq; ita farinae miscet: sic optimu panē fieri arbitrates. Graeci in binos semodios farinae satis esse besles fermenti cofituere. Et hac qde genera uindemiis tantu fiunt. Quo libeat uero tempore ex aqua hordeorū bilibres offae feruenti foco: uel fictili patina torrent cinere & carbone: usq; du rubeant. Postea opunt in uasis donec acefiant: hinc fermentu diluitur. Cum fieret autē panis hordeaceus eruiliae aut cicerulae farinae ipsae admixtione fermentabant. Iustuq; erat duae librae in quinq; semodios. Nunc fermentu fit ex ipsa farina quae subigitur prius q addat sal ad pultis modum decocta: & relicta donec acefcat. Vulgo uero nec sufferuere faciunt sed tantum pridie asseruata materia unt. Palatq; natura est acore frumetarii: sicut & ualidiora esse corpora quae frumetato pane alunt. Quippe cu apud ueteres poderosissimo cuiq; praecipuo tritico salubritas phibita sit. Panis ipsius uaria genera psequ superuacuū uidef. Alias ab obsoniis appellari ut ostrearii. Alias a delitiis ut artolagani. Alias a festinatione ut speusici. Necno a coquedi ratione ut furnacei uel artopresii: aut in clibanis cocti no pridē etia e partibus aduecto: quē alii aquaticu uocant: quoniam aqua trahit a tenui & spogiosa inanitate alii pthicu. Summa laus siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidā ex ouis aut lacte subigūt. Butyro uero gentes etia pacatae ad opis pistorii genera trāseunte cura. Durat sua piceno in panis inuentione gratia ex alicae materia cu nouē diebus macerata: decimo ad speciem tracta: & subacta uuae passae succo est. Ibi postea in furnis ollis indita: quae rūpanf ibi torrent. Neq; est ex eo cibus nisi madefacto: quod fit lacte maxime mulso. Pistores Romae non fuerunt ad persicum usq; ad bellum: annis ab urbe condita sup quingentos octoginta. Ipsi panes faciebāt quirites: mulieruq; id opus erat sicut etia nunc in plurimis gentiū. Artopresiam Plautus appellat in fabula: quam aululariam scripsit. Magna ob id cōcertatione eruditore: an is uersus poetae sit illius certuq; sit Attei Capitonis sententia. Tostum panē lautioribus coquere solitos: pistoresq; tantu eos qui far pisebant noiatos. Nec cocos uero habebant in seruitiis eosq; ex macello cōducebant. Cribrorū genera galliae fetis equorū inueneret: hispaniae lino excussoria & pollinaria: aegyptus e papyro atq; iunco. Sed inter hac dicat prima & alicae ratio: praestantissima saluberrimaq; quae palma frugū indubitanter italia cōtingit. Fit sine dubio & in aegypto sed admodu sperneda. In italia uero pluribus locis: sicut ueronēsi pisanorū agro. In campania tamen laudatissimus campus est: montibus subiacer nimbosis totis quidem. xl. mil. pas. planicie. Gracia terrae eius (ut prius soli natura dicat) puluerea summa inferior bibula: & pumicis fistulas uice. Montiu quoq; culpa in bonu cedit. Crebros enim hymbres percolat atq; trāsmittit: nec dilui aut madere uoluit ppter facilitatē culturae. Eadē acceptu humorē nullis fontibus reddit: sed tēperat: & concoquēs intra se uice cofinet. Serit toto anno: panico semel: bis farre. Et tamen uere segetes quae interquieuerē fundunt rosam odoratiore satiuā: adeo terra no cessat parere. Vnde uulgo dictum plus apud campanos ungueti: q apud caeteros olei fieri. Quantu aut uniuersas terras campus circū campanus antecedit: tantu ipsum pars eius: quae laboriae uocant: quē phlegraū graeci appellāt. Finiuntur laboriae uia ab utroq; latere consulari: quae a puteolis: & quae a cumis capuam ducit. Alica fit e zea quā semem appellauimus

LIBER

Tundit granū eius in pila lignea. Nam lapidis duritia cōterit. Nobiliss ut notū est pilo uinctog: penali opera. Primori inest pixis ferrea excussis inde tenuicis. Iterū iisdem armamētis nudata cōcidit medulla. Ita fiunt alicæ tria genera: minimū: ac secundariū: grandissimū uero apherema appellant. Nondum habent candorē suū quo præcellūt. Jam tamē alexandriæ præferunt. Postea miq: dictu admiscetur creta: quæ transit in corpus: colorēq: & teneritatē affert. Inuenit hæc inter puteolos & Neapolim i colle leuco geo appellato. Extratq: Diui Augusti decretum quo anno ad uicena milia neapolitanis p eo numerari iussit e fisco suo colonia deducens capuam. Adiecitq: causam afferendi: quoniam negassent campani aliam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur. Emicantq: fontes oraxi oculorum claritati: & uulnēq: medicinæ: dentiūq: firmitati. Alica adulterina fit maxime e zea quæ in africa degenerat. Latiores eius spicæ nigrioresq: & breui stipula. Pisunt cum harena: & sic quoq: difficulter conterūt utriculos. Fitq: dimidia modii mensura. Posteaq: gypsi pars quarta inspergitur: atq: ut cohæserit farina rio cribro subcernunt. Quæ in eo remansit exceptitia appellat: & grandissima est. Rursus quæ transit arctiore cernit: & secundaria uocat. Item cribraria: quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo: & tantum harenas transmittente. Alia ratio ubiq: adulterandi. Ex tritico cādidissima atq: grandissima eligunt grana: & semicocta in ollis: postea arefaciunt sole ad initium: rursusq: leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius q̄ ex tritico fit granum quamuis id alicæ uitium sit. Candorem autem ei pro creta lacti incoctis mixtura confert.

De leguminibus.

CA. XII.

Equitur natura leguminū: inter quæ maximus honos fabæ. Quippe ex qua tentatus sit etiā panis. Lomentū appellat farina ea: aggrauatq: pōdus illa & omni legumine. Iā uero & pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus: oīum quadrupedū generi præcipue homini. Frumento etiā miscet apud pleriq: gētes: & maxime panico solida: ac delicias fracta. Quin & prisco ritu fabaia suæ religionis diis in sacra est: præualens pulmentari cibo & hebetare sensus existimata: insomnia quoq: facere. Ob hoc pythagorica sententia damnata. Vel (ut alii tradidere) quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Qua de cā parentando utiq: assummis. Varro & ob hæc flaminē ea nō uesci tradit: quoniam & in flore eius litteræ lugubres repiantur. In eadē peculiaris religio. Nāq: fabam utiq: in frugibus referre mos est auspicii cā: quæ ideo referuia appellat. Et auctionibus eā adhiberi lucrosū putant. Sola certe frugum etiā exesa repletur crescēte luna. Aqua marina alia ue salsa nō percoquitur. Serit ante uergiliarum occasum leguminum prima: ut antecedit hyemem. Virgilius per uer eā feri iubet circūpadanæ italiæ ritu. Sed maior pars malūt fabalia maturæ sationis: q̄ trimestrem fructum eius. Nam siliquæ caulesq: gratis simi sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime cōcupiscit: cum uero defloruit: exiguas desiderat. Solū in quo sata est lætificat stercoris uice. Ideo circa macedoniam thessaliāq: cū florere incipit uertunt arua. Nascit & sua sponte pleriq: in locis: sicut septētrionalis oceani insulis: quas ob id nostri fabarias appellant. Item in mauritania siluestris passim: sed prædura: & quæ percoqui nō possit. Nascit & in ægypto spī noso crule. Qua de causa crocodili aculeos timētes refugiunt. Longitudo scapo quattuor cubitorum est. Amplissima crassitudo. Octona genicula habet: molli calamo. Simile caput papaueri: colore roseo. In eo fabæ nō supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odore: sed radix perglata. Incolarum cibus cruda: & omnino decocta. Harundinum radicibus similis. Nascitur & in syria ciliciāq: & in thorne chalcidis lacu. Ex leguminibus aut nouēbri ferunt lens: & in græcia pisa. Lens amat solum tenue magis q̄ pingue: cælū utiq: siccū. Duo genera eius in ægypto: alteq: rotūdius nigriusq: alteq: sua figura. Vnde uario usu translatus est in lenticulas nomē. Inuenio apud auctores æquanimittatē fieri uescientibus ea. Pisum in apricis feri debet: frigog: ipatientissimū. Ideo in italia & in austeriore cælo non nisi uerno tēpore terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cū falsilagine: ideo solum urit. Nec nisi madefactum pridie feri debet. Differētiæ plures: magnitudine: figura: colore: sapore. Est enim arietino capiti simile: unde ita appellat. Albū nigrūq: est & colūbinū: quod alii ueneriū uocant: candidū: rotūdū: leue. Arietino minus: quod religio puigiliis adhibet. Est & cicerula minuti ciceris: inæqualis angulos habens uoluti pisum. Dulcissimum aut id quod eruo simillimū: firmiusq: quod nigrū & ruffum q̄ quod album. Siliquæ rotundæ ciceri: cæterisq: leguminū longæ: & ad figurā seminis latæ. Piso cylindraciæ. Fasiolog: cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua uellis terra licet ab idibus octobris in. Kalē. nouēbris. Legumina cū maturescere coeperint rapiēda sunt: quoniam cito exiliunt: latentq: cū didicere sicut & lupinū.

De rapis & naps amiterinis.

CA. XIII.

Vāq: prius dixisse cōueniat de rapis: in trāscursu eas attigere nostri: paulo diligētius græci: & ipsi tamē iter hortētia. Si iustus ordo fiat a frumēto ptinus aut certe faba dicēdis. Quando alii præstātor usus ab iis nō est. Ante oīa nāq: cūctis aīalibus nascunt: nec in nouissimis. Satiāt ruris alitū quoq: genera: magisq: si decoquant aqua. Quadrupedes & frōde eaq: gaudēt. Et hoī nō minore rapaciog: suis horis gratia q̄ cimāq. Flaccidog: quoq: & in horreis enecatog: uel maiore q̄ uirētiū. Ipsa uero durāt & in sua terra seruata. Et post a passo pene ad aliū puētū famēq: sentiri phibēt. A uino atq: messe tertius hic trāspadanis fructus. Terrā nō morose eligit: pene ubi nihil aliud feri possit. Nebulis & pruinis ac frigore ultro alunt āplitudine mirabili. Vidi. lx. libras excedētia. In cibus qdē nris pluribus modis cōmēdant: durātq: ad alia sinapis acrimonia domita: etiā coloribus picta: pter suū semē: fex aliis purpureo quoq: neq: aliud i cibus tigui decet. Genera eog: græci duo prima fecere: masculinū fœmininūq: & ea ferēdi mō ex eodē semine. Dēfiore. n. satu masculēscere: itē i terra difficili. Semen pstatius quosubtilius. Species uero oīum tres. Aut. n. i latitudinē fundi: aut i rotūditatē globari. Tertiā speciē siluestre

*Calpurnius neuma
p. pr. leg. f. f.
auctoritat.*

OCTAVVSECEIMVS

appellauere: in longitudinē radice pcurrēte: raphani similitudine & folio anguloso scabroq: succo acri. Qui circa messē exceptus oculos purgat: medeturq: caligini admixto lacte mulieq: Frigore dulciora fieri existimantur & grandiora. Tepore in folia exeunt. Palma in nursino agro nascentibus. Taxatio in libris sestertii singuli: & in penuria bini. Proxima in algido natis. Napi uero amitermini quorum eadem fere natura gaudent æque frigidis. Serunt & ante Kalen. Martias in iugero sextarii quattuor. Diligētiore quinto sulco napū feri iubent: rapā quarto utroq: stercoreto: rapā latiore fieri si palea seminetur. Serere nudū uolunt præcantē sibi & uicinis serere se. Satus utriq: generi iustus inter duosq: minimum dies festos. Neptūni atq: Vulcani. Feruntq: subtili obseruatione quota luna procedente hyeme nix prima ceciderit: si totidem numinum die intra prædictum temporis spatium serantur mire prouenire. Seruntur & uere in calidis atq: humidis.

De lupino.

CA. XIII.

Vpino est usus proximus: cum sit & homini & quadrupedū generi ungulas habenti cōis. Remediū eius ne metētes fugiant exiliendo: ut ab hymbre tollant. Nec ullius quæ serunt natu-
I ra assensu terræ mirabilior est. Primū oīum cū sole quottidie circūagitur: horasq: agricolis ēt núbilo demōstrat. Ter præterea floret. Terrā amat: terraq: operiri nō uult. Et unū hoc serit non arato: ubi fuerit maxime sabulosa: & sicca: atq: etiā harenosa. Coli: utiq: nō uult. Tellurē adeo amat: ut quīs fructo solo coniectum inter folia uepresq: ad terrā tamē radice pueniat. Pinguescere hoc satu arua uineasq: diximus. Itaq: deo nō eget fimo: ut optimi uicē repræsentet. Nihil aliud nullo impendio constat: ut quod ne ferendi quidē gratia opus sit afferre. ptinus feritur ex aruo. Ac ne spergi qdē postulat decidēs sponte. Primūq: oīum serit: nouissimū tollit. Vtrūq: septēbri fere mēse: quia si non antecesserit hyemē frigoribus obnoxium est. Impune præterea iacet: uel derelictū: etiā: si nō protinus sicuti obruāt hymbres: ab oībus aīalibus amaritudine sua tutum. Plerūq: tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hāc alendā post tertiu florē uerti debet: in sabulo post secūdū. Cretosa rātū limosaq: odit: & in iis nō puenit. Maceratū calida aqua homini in cibo est. Nā bouē unū modii singuli satiat: ualidūq: præstat. Quādo etiā impositū puerorū uētribus p remedio est. Condit in fumo maxime conuenit: quoniā in humido uermiculi umbilicū eius in sterilitatē castrant. Si depastū sit in fronde: in arari protinus solum opus est.

De uitia: & eruo.

CA. XV.

T uitia pinguescūt arua: nec ipsa agricolis operosa: uno sulco fata: nō sarrit: nō stercoreat: nec ali-
e udq: deoccat. Satiōis eius tria tpa. Circa occasum arcturi ut decēbri mēse pascit. Tūc optime ferit in semē. Aequē nāq: fert depasta. Secūda satio mense Ianuarii est: nouissima martio: ac tū ad frōdē utilissima. Siccitatē ex oībus quæ serunt maxime amat: nō aspernat etiam umbrosa. Ex semine eius si lecta matura est palea cæteris præferit. Viribus præripit succū languescuntq: si in arbutis seratur. Nec erui oposa cura est. Hoc amplius q: uitia rufat: & ipsum medicaminis uim optinēs. Quippe per eū Diuū Augustū curatū epistolis ipsius memoria extat. Sufficiūt singulis bouū iugis modii quini sati. Martio mēse satū noxiū esse bubus aūt. Itē autūno grauēdinofum. Innoxium autē fieri primo uere satū.

De sceno & farragine & de ocimo & medica & cytiso.

CA. XVI.

T sicilia hoc est scēnūgræcum scarificatione serit: nō altiore quattuor digytorū sulco quātōq: peius tractat: tanto puenit melius. Rarē dictū: esse aliquid cui pfit negligentia. Id aut quod secale atq: farrago appellat occari tantū desiderat. Secale taurini sub alpibus asiā uocant: deterri-
e mum: & tantum ad arcendū famē utile fecundā sed gracili stipula: nigritia triste: sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far ut mitiget amaritudinem eius: & tamē sic quoq: ingratissimum uentri est. Nasctur qualicūq: solo cū centesimo grano. Ipsumq: p letamine est. Farrago ex recremētis farris prædesa ferit: admixta aliquando & uitia. Eadē aliquando in africa sit ex hordeo. Omnia hæc pabularia. Degenerātq: ex leguminibus quæ uocat cracca: in rātum colūbis grata: ut pastas ea negēt illius loci fugitiuas fieri. Apud antiquos erat pabuli genus: quod Cato ocimum uocat: quo sistebāt aluum bubus. Id erat epabulis segete uiridi defecta anteq: gelaret. Sura Manulius id aliter interpretatur: & tradit fabæ modios. x. uitia duos tantūdem: & eruiat in iugero autumno misceri & feri solitos. Melius & auena græca: cui non cadit semē admixta. Hoc uocitatum ocimum: boumq: causa feri solitum. Varro appellatum a celeritate proueniendi a græco: quod ocys oceos dicunt. Medica externa etiā græciæ ut a mediis aduēta p bella p sag: quæ Darius intulit. Sed uel in primis dicēda tanta dos eius: ut cum uno satu amplius q: tricenis annis durer. Similis est trifolio caule: foliisq: geniculata: quicquid in caule assurgit in folia cōtrahitur. Vnum de ea & cytiso uolumē Amphiloche fecit cōfutum. Solū in quo serat elapidatum purgatūq: Subigitur autūno: mox aratum & occatum integitur crate iteq: & tertio: quinis diebus interpositis in fimo addito. Poscit autem siccum succosum uel riguum ita præparatum feritur mense maio: aliis pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari: internascentesq: hærbas excludi. Id præstant in lugera modia uicena immouendum ne adurat: terraq: ptinus integri debet. Si sit humidū solū: hærbosum ue uineis: & desciscit in pratū. Ideo protinus altitudine unciali hærbis oībus liberanda est manu potius q: sarculo. Secatur incipiens florere: & quotiens reffloruit. Id sexies euenit per annos: cum minimum quater. In semen maturefcere phibendū est: quia pabulū utilius est usq: ad trimatū. Verno feri debet: liberariq: cæteris hærbis ad trimatū marris a solo radi. Itaq: reliquæ hærbae intereunt sine ipsius dāno propter altitudinē radicū. Si euicerint hærbae: remediū unicum est aratio: sapius uertendo donec omnes aliæ radices intereant. Dari nō ad sarietatem debet: ne repellere sanguinem necesse sit: & uiridis utilior est. Arescit surculose: ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso cui & ipsi

LIBER

principatus datur in pabulis affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum oïum natura peragenda est: cuius in parte de uitiiis quoq; dicatur.

De uitiiis frugū & remediis: & qd in quoq; terræ genere debeat feri. CA. XVII.
 Rrimū oïum frumenti uitium auena est: & hordeum in eā degenerat: sicut ipsa frumēti fit in
 p star. Quippe cū germaniæ populi edant eā: neq; alia pulte uiuant. Soli maxime cæliq; humo/
 re hoc euenit uitium. Sequentē causam habet imbecillitas seminis: cum diutius retentū est ter/
 ra: prius q̄ erumpat. Eadē est rō si cariosum fuit: cū sereret. Prima autem statim eruptione agnoscit: ex
 quo apparet in radice eē cām. Est & aliud in uicino auenæ uitium: cū amplitudine incohata granū: sed nō
 dum natura: priusq; robore corpus afflatu noxio cassum & inane a spica euanescebat quodam arbortiuq;
 Venti aut tribus temporibus nocent frumento & hordeo. In flore aut ptinus cum defloruere: uel ma/
 turescere incipientibus. Tunc enim exinaniunt grana. Prioribus causis nasci phibēt. Nocet & sol crebe/
 re e nube. Nascunt & uermiculi in radice: cū sementē hymbribus secutis icluserit repentinus calor hu/
 morē. Gignunt & in grano: cum spicæ in pluuiis calor inferuescit. Est & cantharis dictus scarabeus par/
 uus frumēta erodens. Oia ea aīalia cū cibo deficiūt. Oleū: pix: adeps cōtraria seminibus. Cauendumq; ne
 contacta eis tunc serant. Hymber in hærba utilis quarto. Florētibus autē frumēto & hordeo nocet. Le/
 gum inibus innocuus: præterq; ciceri. Maturescentia frumenta hymbre læduntur: & hordeum magis.
 Nascit & hærba alba panico similis: occupans arua: pecori quoq; mortifera. Nā lolium & tribulum &
 carduū: lappāq; nō minus q̄ rubū: inter frugū morbos potius q̄ iter ipsius terræ pestem numerauerim.
 Cæleste frugum uinearumq; malū nullo minus noxiū est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu:
 cōualibusq; ac pflatū nō habentibus. E diuerso carent ea uentosa & excelsa. Inter uitia segetū & luxuria
 est: cū onerata fertilitate pcūbunt. Cōmune aut oïum satog; uitium urtica: etiā ciceris cum falsilagine
 eius abluendo hymber dulcius id facit. Est hærba quæ cicer enecat & eruū circūligando se: uocatur
 orobāche. Triticū simili modo era. Hordeum festuca quæ uocat ægilos. Lentē hærba securidaca: quam
 græci a similitudine peleciton uocant. Et hæc quidē cōplexu necant. Circa philippos aut antranium no/
 minant in pingui solo hærba: qua faba necat. Era nōnunq; in macro: cū udam quidā uentus afflauerit.
 Eræ granū minimum est in cortice aculeato. Cum est in pane celerrime uertigines facit. Aiuntq; in asia
 & græcia balneatores cū uelint turbā pellere: carbonibus id semē iniicere. Nascit & phalangius in eruo
 bestiola aranei generis: si hyems aquosa sit. Limaces nascunt in uitia: aliquando e terra cocleæ minutæ
 mirū immodū erodētes eā. Et morbi quidē hi sunt. Remedia eog; quæcūq; ptinent ad hærbas in sarcu/
 lo: & cū semē iactat cinere. Quæ uero in semine & circa radicē cōsistunt præcedente cura cauentur. Vi/
 no autem semina perfusa minus egrotare existimant. Virgilius nitro & amurca pfundi iubet fabam: sic
 etiā grādēscere pmittit. Quidā uero si triduo ante satum urina & aqua maceretur: præcipue adolescere
 putant. Ter quidem sartam modiu fractæ e modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tufis
 si misceant: nō esse uermiculis obnoxia: nec si iterlunio serant. Multi ad milii remedia rubetam noctu
 aruo circūferri iubent priusq; sarriat: defodiq; in medio inclusam uase fictili. Ita nec passerem nec uermē
 nocere: sed eruēdam priusq; metat: alioquin amarum fieri. Quin & armo talpæ cōtacta semia uberiora
 esse. Democritus succo hærba quæ appellat aizoō in tegulis nascens tabulifessum latine uero seduma
 (ut dicit ille) medicata feri iubet omnia semina. Vulgo uero si dulcedo noceat & uermes radicibus inhæ/
 reant: remediū est amurca pura ac sine sale spargere: deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit run/
 care: ne hærba uincant. Pestem a milio atq; panico sturnorum paserum ue agmina scio abigi hærba:
 cuius nomen est ignotum: in quattuor angulis segetis defossa mix dictū ut oïno nulla auis inrrer. Mu/
 res abiguntur cineræ mustellæ uel felis diluto & semine sparso: uel decoctag; aqua. Sed redolet uirus ani/
 malium eog; etiā in pane. Ob id felle bubulo semina attingi utilius putant. Rubigo quidē maxima sege/
 tum pestis lauri ramis in aruo defixis transit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente
 pecoris in hærba dūtaxat: & depastæ qdem uel sæpius nullā in spica iniuriā sentiunt. Retonsag; uero eti/
 am semel omnino certum est granum longius fieri: sed inane cassumq; ac satum non nasci. Babylone
 tamen bis secant: tertio depascunt. Alioquin folia tantum fierent. Sic quoq; cum quintodecimo sceno/
 re messes reddit exilitas soli. Vex; diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neq; est cura diffici/
 lis. Quā diutissime aquari gaudent: ut præpinguis & densa ubertas diluatur. Limū autem non inuehūt
 euphrates tigrisq;: sicut in ægypto nifus. Nec terra ipsa hærbas gignit. Vbertatis tamē tantæ sunt: ut se/
 quente anno sponte restibus fiat seges impressis uestigio seminibus quæ tanta soli differentia ammo/
 net terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est. In agro crassū & læto frumētum
 feri. Si uero nebulosus sit. Idem raphanum: milium: panicum in frigido & aquoso prius serendum: po/
 stea in calido. In solo autem rubricolo uel pullo: uel harenoso si non sit aquosum lupinum. In cretoso &
 rubricoso & aquosiore agro adorem. In sicco & non hærbofo nec umbroso triticum. In solo ualido fa/
 bam. Vitiā uero q̄ minime aquoso hærbidog;. Siliginē & triticum in aperto loco edito qui sole q̄ diutif/
 sime torreat. Lentē in fruteto & rubicoso: qui nō sit herbidus. Hordeum in nouali & in agro quod re/
 stibile possit fieri: trimestre ubi sementē maturā facere nō possit & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis
 & illa sententia. Serenda esse ea in tenuiore terra: quæ non multo indigent succo: ut cytissus & cicer: exce/
 ptis leguminibus quæ uelluntur e terra non subsecantur. Vnde & legumina appellata: quia ita legun/
 tur. In pingui autē quæ cibi sunt maioris: ut olus: triticum: siligo: linum. Sic ergo tenue solum hordeo
 dabitur. Minus enim alimenti radix poscit. Leuior terra densiorq; tritico. In loco humili far adorem q̄

OCTAVVSDECIMVS

tritricum feratur. Tempato & triticum & hordeū. Colles robustius sed minus reddūt triticum, Far & siligo & cretosum & uliginosum solum fortiuntur.

De prodigiis frugū & arādi disciplinā: & uomerū generibus.

CA. XVIII.

St & in frugibus ostentū. Semel (quod equidē inuenerim) accidit. P. Elio. Cn. Cornelio cons. quo anno supatus est Hānibal. In arboribus enim tunc nata p̄dunt frumēta. Et quoniam de frugū terrāq; generibus abunde diximus: nunc de arādi rōne dicemus: ante oīa ægypti foelicitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens euagari incipit (ut diximus) a solstitio aut noua luna: ac primo lente deinde uehemētius q̄diu in leone sol est. Mox pigrescit in uirginē transgresso: atq; i libra residet. Si. xii. cubitos nō excesserit: fames certa est. Nec minus si. xvi. exupauerit. Tanto enim tardius deciderit: quanto abundantius creuit: & sementem arcet. Vulgo credebāt ab eius decessu ferere solitos: mox sues impellere uestigiis semina deprimentes: & in madido solo credo antiquitus factitatum. Nūc quoq; non multo grauiore opera: sed tamen inarari certum est: abiecta prius semina in limo digressi annis: hoc est Nouembri mense incipiente. Postea pauci runcant: quod botanistæ non uocant. Reliqua pars nō nisi cū falce arua uisit paulo ante Kalen. Aprilis. Peragūt autem messis mēse maio: stipula nunq̄ cubitali. Quippe sabulum subest: granūq; limo tantū cōrinet. Excellentius in thebaidis regionibus frumentū q̄ palustribus ægyptiis. Similis ratio sed foelicitas maior babylonīa ac seleuciā euphrate atq; tigri restagnatibus: quoniam ibi rigādī modus manu tēperat. Syria quoq; tenui sulco arat: cum multifariā in italia octoni boues ad singulos uomeris anhelāt. In omni quidē parte culturā: sed in hac quidem maxime ualet oraculū illud. Quid quæq; regio patiat. Vomerū plura genera. Culter uocat prādensam prius q̄ prāscindat: terrā secans: futurisq; sulcis uestigia prāscribēs incisuris: quas resupinus in arando mordeat uomer. Alterū genus est uulgare rostratū uti uestis. Tertiū in solo facili nec toto porrectum dentali: sed exigua cuspidē in rostro latior. Hæc quarto generi: sed exacutior in mucronē fastigata: eodemq; gladio scindēs solū: & acie lateq; radices hærbæq; secans: nō pridē inuētū in rhetia. Galliæ uero duas addiderūt rotulas: quod genus uocant plam morati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita non nisi culta terra & fere noua. Latitudo uomeris cespites uersat. Semē protinus iniiciunt. Cratesq; dentatas supertrahunt: Nec sarrienda sunt hoc modo sata: sed pro sellis binis ternisq; sic arant. Vno iugo bouum censerī anno facilis soli quadragena iugera difficilis tricena iustum est.

De tēporibus arandi: & iunctione bouum.

CA. XIX.

N arando magnope seruandū est Catonis oraculū. Quid est primū? Agrū bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertiū? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tēpestiue ares. Tepidioribus locis a bruma p̄scindi arua oportet: ac frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius sicca regione q̄ humida. Maturius dēsa terra q̄ soluta: pingui q̄ macra. Vbi sicca & graues æstates terra cretosa aut gracilis. Vtilius inter solstitiū & autūni æquinoctium arat. Vbi leues æstus frequentes hymbres pingue hærbosumq; solū: ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiā hyeme moueri placet. Tenue ualde & aridum paulo ante sationis tēpus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato. Prius q̄ ares p̄scindito. Hoc uilitatē habet q̄ in uerso cespite hærbæq; radices necant. Quidam utiq; ab æquinoctio uerno p̄scindi uolunt: quodq; uere semel aratum est a temporis argumento ueruaetū uocat. Hoc in nouali atq; regeto necessarium est. Nouale est qd̄ alternis annis ferit. Araturos boues q̄ arētissime iungi oportet: ut capitibus sublati arent. Sic minime colla contundunt. Si inter arbores uiresq; aref fiscellis capistrari: ne germinū tenera præcerpant. Securi culā insitiuā pendere: qua in tercidant radices. Hoc melius q̄ conuelli aratro: bouesq; luctari. In arando uersum pagi: nec strigare in actu spiritus. Iustum est p̄scindi sulco dodrātali iugēq; uno die: iterari sexiugēq; si sit facilitas soli. Si minus p̄scindi semissem: iterari assem. Quādo & animalium labori natura leges statuit. Omne aruū rectis sulcis mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantum monte aratur: sed modo in superiora mō in inferiora rostrante uomere. Tantumq; est laboris homini: ut etiā bouum uice fungat. Certe sine hoc aīali montanæ gentes sarculis arant. Arator nisi incuruus præuaricat. Inde translatum hoc crimē in foz. Ibi itaq; caueat: ubi inuentū est. Purget uomerē subinde stimulus cuspidatus rulla. Scāna inter duos sulcos cruda ne relinquantur: glebæ ne exultent. Male aratur aruū: quod satis frugibus occā dum est. Id demum recte subactum erit: ubi non intelliget utro uomerierit. In usu est: & collectitias in terponere: si ita locus poscat: ampliore sulco: quæ in fossas aquam deducant.

De occando: & quodā arationis genere: & iteratione: & refectione.

CA. XX.

Ratione p̄ trāuersum iterata occatio sequit: ubi res poscit: crate uel rastro: & sato semine iteratio. Hoc quoq; cōsuetudo patit crate dērata: uel tabula aratro adnexa: qd̄ uocat lerare: operientes semina. Vnde primū appellata deliratio est. Quarto feri sulco Virgilius existimat uoluisse: cū dixit optimā esse segetē: quæ bis solē bis frigora sensisset. Spissius solū sicut plerūq; in italia qnto sulco feri melius est: in thuscis uero nono. At fabā & uitiā nō p̄scisso ferere sine dāno cōpēdium operæ est. Nō omitemus unā etiā arādi rationē: in transpadana italia bellog; iniuria excogitatā. Salassī cum subiectos alpihus depopularent agros panicū miliūq; iā excrescens tētauerē. Postq̄ respuebat natura in ararūt. At illæ messes duplicatæ duocere qd̄ nūc uocant artrare idest aratrare ut credo nūc dictū. Hoc fit uel incipiente culmo: uel tū iā si aut bina ternaue emisserit: folia nec recens subtrahemus exēplū. In treperito agro tertio ante hūc annū cōpertū. Nā cū hyeme prægelida capræ segetes essent: resecueret: resarrientes cāpos mense martio: uberrimasq; messes habuerūt. Nūc reliqua cultura tradet p̄ genera frugū.

Illiginem: far triticū: semē: hordeū occato: sarrito: rūcato: quibus dictū erit diebus. Sigulæ opæ cuiusq; generi in iugero sufficiet. Sarculatio induratā hyberno rigore soli tristitiā laxat tēporibus uernis: nouosq; soles admittit. Qui sariet: caueat ne frumētī radices suffodiat. Triticū: hordeū: semē: fabā bis sarrire melius. Rūcatio cū seges in articulo est euullis inutilibus hærbis frugū radicē uindicat: segetēq; discernit a cespite. Leguminū cicer eadē quæ far desiderat. Faba rūcari non gestit: quoniā euincit herbas. Lupinū runca: tantū. Miliū panicū occa: & serit: nō itera: nō runca: silicia: & fasio: li occant tātū. Sunt genera terræ: quæq; ubertas pectinari segetē i hærba cogat. Cratis & hoc genus dētatis stillis ferreis. Eadēq; nihilominus & depascunt. Quæ depasta sunt sarculo iteq; excitari necessarium. At in bactris africa cyrene oīa hæc supflua. Quæ fecit indulgētia cæli: & asemēte nō nisi nouis mēsisbus in areā redeūt: qā siccitas coercet hærbas: fruges nocturno tactas rore nutriēs. Virgilius alternis cessare arua suadet & hoc (si patiant ruris spatia) utilissimū pculdubio est. Qd si neget cōditio: far seredū: unde lupinū aut uitia aut faba sublata sint: & q terrā faciāt lætiorē. In primisq; & hoc notādū qdam pp alia feri ob iter: sed pagē puenire priori diximus uolumine: ne eadē sæpius dicā. Plurimū. n. refert soli cuiusq; rō.

Exēpla diuersaq; & de sūma fertilitate: & biferā uite: & aquæq; differētia. CA. XXII.

Iuitas africæ i mediis sita harenis syrtis petētibus leptin: quæ magna uoca: tacape fœlici super oēm miraculū riguo solo: ternis fere mil. pas. in oēm partē. Fons abūdat largus qdē: sed certis horaq; spatiis dispēfatus iter icolas. Palmæ ibi pgradi subdis olea: huic ficus: fico punica: illi uitis: sub uite serit frumētū: mox legumē: demū olus: oīa eodē āno oīaq; aliena umbra alun. Quaterna cubita eius soli in qdratū: nec ut a porrectis metiant digytis: sed in pugnū cōtractis qternis denariis uendunt. Sup oīa est biferā uitē bis āno uidemiare. Et nisi multiplici partu exinania ubertas pareat luxuria singuli fructus. Nūc uero toto āno metit aliqd. Cōstatq; fertilitati nō occurrere hoīes. Aq; quoq; differētia magna riguis est. In narbonēsi puitia nobilis fons orge noīe est. In eo hærbe nascunt in tantū expetite bubus: ut mersis capitibus totis eas quærāt uiribus. Sed illas i aqua nascētes certū est nō nisi hībribus ali. Ergo qsq; suā terrā aquaq; nouerit. De qualitate terræ: & stercoratione. CA. XXIII.

Ifuerit illa terra quā appellauimus tenerā: poterit sublato hordeo miliū feri: eo cōdito raphanus: iis sublati hordeum uel triticum sicut in campania. Satisq; talis terra aratur cum feritur.

Alius ordo: ut ubi adoreū fuerit cesset quattuor mēsisbus hybernis: & uernam fabam recipiat: aut ante hyemalē: ne cesset. Necnō minus pinguis alternari pōt ita: si frumento sublato legumen tertio ferat. Gracilior & in annū tertiū esset. Frumentū quidā feri uerāt: nisi in ea quæ pximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis optinet ratio: de qua & priore diximus uolumine. Hoc tātum unū in confesso est: nisi stercorato feri non oportere: quamq; hic leges sint ppriæ. Miliū: panicū: tapa: napus nisi in stercoratione non serantur. Non stercorato frumentum potius q hordeū serito. Itē in noualibus tametsi in illis fabam feri uolunt: eandem ubicūq; q recentissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus Septēbri mēse fimū inaret post hymbre. Vtiq; si uerno erit saturus: p hyemē fimum disponat. Iustū est uehes. xviii. iugero tribui dispergere autē prius q arescat: aut iactato semine. Si hæc omīssa sit stercoratio: sequēs est prius q ferat ante puluerem. Quod ut hāc quoq; cutē determinemus: iustum est singulas uehes fimi denario ire: in singulas pecudes minores: in maiores denas nisi hic male substrauisse pecori colonū appareat. Sunt qui optime stercorari putent sub diuo retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur: alget. Si nimīū stercoratus est adurit. Satiufq; est id sæpe: q pramodum facere. Quo calidius solum est eo minus addi stercoris ratio est.

De bonitate seminum: & disciplina seminandi: & quantū ex quoq; genere frumenti in iugero serendum: & temporibus serendi. CA. XXIII.

Emē optimū anniculū: bimū deterius: trimū pessimum: ultra sterile. Et in imo oīum definita genere rō est. Quod in ima areæ subsedit ad semē referuādū est. Id enim optimū quoniā grauissimū. Neq; alio mō utilius dispergit. Quæ spica p interuala semina habebit abiicet. Optimum est granū quod rubet: & dētibus fractū eundē habet colorē. Deterius cui plus intus albi est. Certū terras alias plus seminis recipere: alias minus. Religiosumq; inde primū colonis auguriū: cū auidius accipiat esurire credis: & comesse semen. Sationē locis humidis celerius fieri rō est: ne semē hymbre putrescat. Siccis ferius: ut pluuiæ sequant: ne diu iacens atq; nō cōcipiens uanescat. Itēq; festinata satione dēfū mspergi semen: uia tarde cōcipiat: serotina rag: qā densitate nimia nece. Artis quoq; cuiusdā est æqualiter spargere. Manus utiq; cōgruere debet cū gradu: semperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorū dā occulta ratione: q fors genialis atq; fœcūda est. Nō trāfferendū est ex frigidis locis semē in calida: neq; ex præcocius in serotina nihilq; in cōtrarium præripere quadā falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios. v. farris aut seminis: quod frumenti genus ita appellamus. x. hordei. vi. fabæ quintā partē amplius q tritici. Viciæ. xii. Ciceris & cicerculæ & pisi. iii. Lupini. x. Lentis. iii. Sed hanc cū fimo arido feri uolunt. Erui. vi. Siliciæ. vi. Fasiolog. iiii. Pabuli. xx. Mili panicī sex rarios quattuor. Pingui solo plus: gracili minus. Est & alia distinctio. In denso aut cretoso aut uliginoso solo tritici aut siliginis modios. vi. In soluta terra & nuda & sicca & læta quattuor. Macies enim soli maior: nisi rarū culmū habeat: spicā minutam facit & inanem. Pingua arua ex una seminis radice fruticem numerosum fundunt: densamq; segetem e raro semine emittunt. Ergo inter quattuor & sex modios: pro natura soli: alii quinq; non minus feri pluresue præcipiunt. Item in consito aut cliuoso aut macro

OCTAVVSDECIMVS

hoc p̄tinet. Oraculū illud magnōpe custodiendū segetem ne defruges. Adiecit his Accius in praxidico: ut sereret cū luna esset in ariete: geminis: leone: libra: aquario. Zoroastres sole. xii. partes scorpionis trāsgresso cū luna esset in tauro. Sequit̄ huc dilata & maxima indigens cura de tēpore fruges serendi questio: magnaq; ex parte ratione sydeg; cōnexa. Quamobrem sentētias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus qui princeps oīum de agricultura praecepit: unum tēpus serendi tradidit ad uergiliag; occasum. Scribebat enim in boetia helladis: ubi ita feri diximus. Inter diligētissimos cōuenit ut in alitū quadrupedūq; genitura esse quosdā ad conceptū ipetus terrae. Hos grāci ita definiunt: cum sit calida & humida. Virgilius triticū & far ad uergiliag; occasum feri iubet: hordeū inter æquinoctium autūni & brumā. Vitiā uero fasiolos & lentē boete occidente. Quo fit ut hog; sydeg; aliorūq; exortus & occasus dirigendi sint in suos dies. Sunt qui & ante uergiliag; occasum feri iubeāt dūtāxat in arida terra calidisq; puintiis. Custodiri. n. semē corrūpētē humore: & a proximo hymbre uno die erumpere. Alii statim ab occasu uergiliag; sequi hymbres a septimo fere die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autūni in calidis ferius: ne ante hyemē luxurient: inter oēs aut cōuenit: circa brumā serendū non esse magno argumēto: quoniā hyberna semina cum ante brumā fata sint septimo die erūpāt: si post brumā: uix. xl. Sunt qui pperent: atq; ita p̄nūtient festinatā sementē saepe decipere: serotinā semp. E cōtrario alii uel uere potius seredū q̄ male in autūno. Atq; ubi fuerit necesse inter fauoniū & uernū æquinoctiū. Quidā omīssa caelesti cura ut inutili tēporibus definiūt. Vere linū & auena: & papauer: atq; uti nunc etiā trāspadani feruāt usq; in qnq; tribus fabā. Siliginē Nouēbri mēse. Far septēbri extremo usq; in idus Octobris. Alii post hūc diē in Kalē. Nouēbris: ita his nulla naturae cura est: illis nimia. Et ideo caeca subtilitas: cū res inter rusticos gerat litterarūq; exptes nō modo sydeg;. Et cōsidendū est cālo maxime cōstare ea. Quippe Virgilius iubēte prādisce uentos ante oīa ac sydeg; mores. Neq; aliter q̄ nauigātibus seruari. Spes ardua & imēsa: misceri posse celestē diuinitatē iperitiā. Sed cōtēplādā tamē grādi uitae emolumēto. Prius tamē syderalis difficultas q̄ sensere etiā periti subiicienda cōtēplationi est. Quo deīde lātor mens discedat a cālo: & facta sentiat: quae futura p̄nosci nō possunt. Digestio sydeg; in noctes & dies. CA. XXV.

Rimū omnium dieg; ipsog; anni solisq; motus ppe inexplicabilis rō est. Ad. ccclxv. adiciunt etiānum intercalarios diei noctisq; quadrātes. Ita fit ut tradi nō possit certa sydeg; tēpora. Accedit confessa reg; obscuritas: nunc praeurrente: nec paucis diebus tempestatū significatione q̄ prochemasin grāci uocant: nunc postueniēte: quod epichemasin. Et plerūq; alias citius: alias tardius cāli effectū ad terrā deciduo. Vnde uulgo serenitate reddita confectū sydus audimus. Præterea cū oīa hāc statis syderibus cāloq; affixis cōstent: interueniunt morus stellag; grādines: hymbres: & ipsi nō leui effectū ut docuimus: turbantq; cōcepta spāi ordinē. Idq; ne nobis tantū putemus accidere: & reliqua fallit aialia: sagaciora circa hoc: ut uita eog; constet: aestiuaq; alites praeputere aut praepropere rigore: nec ante hybernos aestus. Ideo Virgilius errantiū quoq; sydeg; rōnem ediscēdā praecepit: ammonēs obseruādū frigidā. Saturni stellae transitū. Sunt q̄ certissimū ueris indicīū arbitrent ob infirmitatem aialis papilionis puentū. Ideo ipso anno cū cōmentaremur hāc notatū est: puentū eog; ter repetito frigore extinctū aduenasq; uolucres ad. vi. Kalē. februaryi spem ueris attulisse: mox saeuissima hyeme conflictatas. Res anceps primū oīum a cālo peti legē. Deinde eā argumētis esse quærēdam. Sup oīa est mūdi cōuexitas: terrarūq; globi differētia: eodē sydere alio tpe aliis apiente se gētibus. Quo fit ut causa eius nō iisdē diebus ubiq; ualeat. Addidere difficultatē & auctores diuersis in locis obseruando: mox etiā in iisdē diuersa prodēdo. Tres aut fuere sectae: chaldaea: aegyptia: grāca. His addit apud nos quartā Cēsar dictator annos ad solis cursum redigens singulos. Sosigene perito scientiae eius adhibito. Et ea ipsa rō postea comperto errore correctā est. Ita ut. xii. annis cōtinuis nō intercalaretur: quia coeperat sydera ānus morari: qui prius antecedeat. Et Sosigenes ipse tribus cōmentationibus (quāq; diligentior esset cāteris) non cessauit tamen addubitare ipse semet corrigendo. Auctores p̄didere ea quae p̄texuimus uolumini huic: raro illius sententia cum alio cōgruēte. Minus hoc in reliquis mīg; quos diuersi excusauere tractus. Eorum qui in eadem regione dissidere unā discordiā ponemus: exempli gratia. Occasum uergiliag; matutinū. Hesiodus (nam huius quoq; nomine extatastrologia) tradidit fieri: cum æquinoctium autumnī conficeret. Thales. xxv. die ab æquinoctio. Anaximāder. xxix. Eudemō. xlviii. Nos sequemur obseruationē Cēsaris: maximeq; hāc erit italīae rō. Dicemus tamen & alioq; placita. Id quoniā nō unius terrae: sed totius naturae interpretes sumus: nō auctōribus positis: id eum uerbū est: sed regionibus ut legentes tantū me minerint breuitatis gratia. Cum attica nominata fuerit simul intelligere cycladas insulas. Cum macedonia magnesiā: thraciā. Cū aegyptus phoenicē: cyprū ciliciā. Cum boetia locridē: phocidem: & finitimos semp tractus. Cū hellepontus chersonnesum: & cōtinentia usq; athomōtē. Cū ionia asiam & insulas asiae. Cum pelopōnesus achaiā: & ad hesperg; iacentes terras. Chaldei assyriā & babyloniam demōstrabūt. Africā: hispaniā: gallias sileri nō erit mirum. Nemo enim obseruauit in iis: qui sydeg; p̄deret exortus nō tamen difficili ratione dinoscent in illis quoq; terris digestionē circuloq; quā i sexto uolumine fecimus: qua cognitio cāli nō gentiū modo: ueg; urbiū quoq; singulag; intelligit: nota ex iis terris quas nominauimus sumpta cōuexitate circuli p̄tinentis ad quas quisq; quærēt: & terras ad earum sydeg; exortus: p oīum circuloq; pares umbras. Indicandum & illud tēpestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis. Et easdē nō magna differētia reuerti ratione solis: octonis uero augeri easdē: centesima reuolvente se luna. Omnis aut ratio obseruata est tribus modis: exortu sydeg; occasuq; & ipso tempore cardinibus. Exortus occasusq; binis modis intelliguntur. Aut enim aduētū solis occultant

stellæ: & conspici desinunt: aut eiusdē abscessu pferunt se in emersum. Hoc melius q̄ exortum cōsuetu do dixisset: & illud occultationē potius q̄ occasum: illo modo quo die incipiunt apparere: uel desinunt oriente sole aut occidente: matutini uestpriniue cognominati: put alterutris eorū mane uel crepusculo cōtingit. Dodrantes horarū (cum minimū) interualla ea desiderāt ante solis ortum uel post occasum: ut aspici possint. Præterea bis quādā exoriunt & occidunt. Omnisq; sermo de his est stellis: quas adhære re cælo diximus. Cardo tēporū quadripartita anni distinctione constat. Per incrementa lucis augef hoc a bruma: & æquat noctibus: uerno æquinoctio in diebus. xc. tribus horis Deinde supat noctes ad solstī trum diebus. xciiii. horis. xii. usq; ad æquinoctiū autūni. Et cū æquata die pcedit ex eo ad brumam die bus. lxxxix. horis tribus. Horæ nūc in omni accessione ægnoctiales nō cuiuscūq; diei significant: oēs q̄ eæ differētiæ sunt in octauis partibus singulorū. Bruma capricorni ab octauo Kalē. Ianuarii fere. Aequi noctium uernū arietis. Solstītiū cancri. Alterūq; æquinoctiū libræ. Qui & ipsi dies rari non aliquos tē pestatum significatus habēt. Rursus hi cardines singulis etiānum articulis tēporū diuidunt per media oēs dieꝝ spatia. Quoniā inter solstītiū & æquinoctiū autūni: fidiculæ occasus qui autumnum inchoat dies. xlv. At ab æquinoctio eo ad brumā uergiliæ matutinus occasus hyemē dies. xliii. inter brumam & æquinoctium dies. xlv. Flatus fauonii uernum tēpus. Ab æquinoctio uerno initium æstatis dies. xlviii. uergiliæ exortus matutinus. Nos incipiemus a semētibus frumēti: hoc est uergiliæ occasu matutino. Nec deinde paruorū sydeꝝ mentione concidenda rō est: & difficultas rēꝝ augenda: cū sydus uehemēs orionis iisdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora pleriq; presumunt: & ab. xi. die autū nalis æquinoctii fruges serunt: adueniēte coronæ exortu cōtinuis diebus certo ppe hymbriū pmissu. Xenophon nō ante q̄ deus signū dederit. Hoc Cicero Nouēbris hymbre fieri interpretatus est: cum sit uera ratio nō prius ferendi q̄ folia: cōperint decidere. Hoc ipso uergiliæ occasu fieri putant. Aliqui ad iiii. idus Nouēbris ut diximus seruant: quoniā id sydus etiā uestis institoris est: & est in cælo notatu facil limum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurant quibus est cura negociatoris insidiandi auaritiæ. Nu bilo occasu pluuiosam hyemē denuntiat: statimq; augment lacernarū præcia. Sereno asperā: & reliquæ uestium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola hoc signum habet inter suos uepres: humumq; suā aspiciens: cū folia uiderit decidua. Sic indicat anni temperies: alibi tardius: alibi maturius. Ita enim senti tur: ut cæli lociq; efficit natura. Idq; in hac rōne præcellit qd eadē & in mundo publica est: & unicuiq; lo co peculiaris. Miref hoc qui nō meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere: adeo nihil ef se occultum natura uoluit. Et ferendi igitur hoc signum dedit. Hæc est uera interpretatio argumentū naturæ secum afferens. Quippe se & terra peti suadet: promittitq; quandam stercoreis uicem: & contra rigores terræ: satūsq; operiri a se nuntiat: & monet festinari. Varro in fabæ utiq; satū hanc obseruationē custodiri præcipit. Alii plena luna ferendam. Lentē uero a. xxv. ad. xxx. Vitiā quoq; iisdem lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic feri iubēt: seminis aut uere. Est & alia manife stior rō mirabiliore naturæ pudentia. In qua Ciceronis sententiā ipsius uerbis subsignabimus.

Iam uero semper uiridis: semperq; grauata

Lentiscus triplici solita est grandescere foetu.

Ter fruges fundens: tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idē & lino & papaueri ferendo. Cato de papauere ita tradit. Virgas & sarmenta quæ tibi in satiōe superāt: in segete cōburito. Vbi eas cōbussēris: ibi papauer serito siluestre: qd in mi ro usu est melle decoctū ad fauciu remedia. Visq; somnifera etiā satiuo. Et hætenus de hyberna semēte

Replicatio totius culturæ: & qd quoq; mēse in agro fieri oporteat. CA. XXVI.

Erum ut pariter oīs culturæ quoddā breuiariū pagat: eodē tēpore cōuenit & arbores sterco rare: accumulare itē uineas. Sufficit in iugeꝝ opa: & ubi patiet loci ratio arbuta ac uineas pu tare: seminariis solum bipalio præparare: foueas aperire: aquā de agro pellere: torcular lauare

& recondere. A Kalē. Nouēbris gallinis oua supponere nolit: donec bruma conficiatur. In eum diē ter na dena subiicito æstate tota: hyeme pauciora: nō tamē infra nouena. Democritus talē futurā hyemem arbitrat: qualis fuerit brumæ dies: & circa eū terni: itē solstītio æstatē. Circa brumam pleriq; bisseptem halcyonum foetura uentorū quietā mollius cælum: sed & in his & in aliis oībus ex euentu significatio num intelligi sydera debebunt: nō ad dies utiq; præfinitos spectari tēpestatū uadimonia. Per brumā ui tem ne colito. Vina tum defæcari: etiā diffundi. Higinus suadet a cōfecta ea septimo die utiq; si septima luna cōpetat. Cerasa circa brumā feri. Bubus glandē tunc aspergi cōuenit in iuga singula modios. Lar gior ualitudinū infestat: & quocūq; tpe detur si minus. xxx. diebus cōtinuis data sit: narrāt uerna scabie pœnitere. Materiei cædēdæ tēpus hoc dedimus. Reliqua opa nocturna maxime uigilia cōstant: cū sint noctes tanto ampliores. Qualos: crates: fiscinas texere. Faces incidere. Rudicas præparare iterdiu. xxx. pa los. xl. In lucubratione uestpertina rudicas. v. palos. x. Totidē ante lucano. A bruma in fauoniū. Cæsari no bilia sydera significant. iiii. Kalē. Ianuarii matutino canis occidens. Quo die atticæ finitimis regionibus aquila uestperi occidere traditur. Pridie nonas Ianuarii Cæsari delphinus matutino exoritur: & postero die fidicula. Quo ægypto sagitta uestperi occidit: item ad. vi. idus Ianuarii eiusdem delpini uestperino oc casu continui dies hyemant italiæ: & cum sol in aquarium sentiatur trāsire: quod fere. xvi. Kalē. Februa rii euenit. viii. Kalē. stella regia. Venus appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino. Et pridie nonas Februarii. fidicula uestperi. Huius tēporis nouissimis diebus ubicūq; patiet cæli ratio: terram ad rosarū & uinearū satum uertere bipalio oportet. Iugero ope. lx. sufficiunt. Fossas purgare aut nouas facere.

OCTAVVSDECIMVS

Antelucanis ferramēta acuerē: manubria aptare. Dolia quassa sarcire: ipsoꝝq; lanas scabendo purga-
re: aut nouas facere. Antelucanis a fauonio in æquinoctium uernum Cæsari significat. xviij. Kalē. martii
triduū uarie. Et. viij. Kalē. hirūdinis uisu: & postero die arcturi exortu uespertino. Item. iij. nonas martii
Cæsar cancri exortu id fieri obseruabit. Maior pars auctoꝝ uindemitoris emerſu. viij. idus aquilonii pi-
scis exortu: & postero die orionis. In attica miluū apparere obseruat. Cæsar & idus martias ferales sibi
annotauit scorpionis occasu. xv. uero Kalē. aprilis italiae miluū ostendit. xii. Kalē. equū occidere matuti-
no. Hoc interuallū tēporis uegetissimū agricolis: maximeq; operosum est. In quo p̄cipue fallunt. Neq;
n. illo die uocant ad munia: quo fauonius flare debeat: sed quo cœpit. Hoc acri intentione seruandū est.
Hoc illo mense signum deus habet obseruatione minime fallaci aut dubia si quis attēdat unde sp̄ret is
uentus: quaq; parte ueniat diximus secūdo uolumine: & dicemus mox paulo operiosius. Interim eo die
(quisquis ille fuerit) quo flare cœperit: non utiq; vi. idus februarii: sed siue anteq̄ uer p̄uenerit: siue postq̄
hyemari: post eā diem inquā innumera rusticos cura distringat: & prima quaq; peragant: quæ differri
nequeunt. Trimestria serant. Vites putent qua diximus rōne. Oleæ curent. Poma serant: inferanturq;. Se-
rant uero ulmi: populi: platani: uti dictū est. Tum & segetes conuenit purgare. Sarrire hybernas fruges:
maximeq; far. Lex certa in eo cū quattuor fibrag; esse cœperit. Faba uero nō anteq̄ triū foliorum. Tunc
quoq; leui sarculo purgare uerius q̄ fodere. Florentē utiq; xv. primis diebus non attingere. Hordeū nisi
sit siccum ne serito. Putationē æquinoctio peractā habeto. Vineæ iugeq; q̄ternæ operæ putāt: alligātq;. In
arbusco singulæ operæ. xv. arbores. Eodē hoc tēpore hortoz; rosariotūq; cura est: quæ separatim p̄xi-
mis uoluminibus dicent: eodē & topiariog;. Tunc optimæ scrobes fiunt. Terra in futuro p̄cindit. Vir-
gilio maxime auctore: ut glebas sol coquat. Vtilior snia quæ nō nisi tēperatū solū in medio uere arari iu-
bet: quoniā in pingui statim sulcos occupāt hærbae. In gracili insecuti æstus exsiccant: certūq; succū futu-
ris seminibus auferūt. Talea autūno melius arari certū est. Cato uerna opera sic diffinit: scrobes fieri: se-
minaria p̄pagari in locis crassis & humidis: ulmos: ficos: poma: oleas: prata stercoreari luna sitiēte. Quæ
rigua nō erunt ab afflatu fauonii defendit: purgari hærbas: malas radicitus erui: ficus interpurgari: semi-
naria fieri: & uetera sarciri. Hæc anteq̄ uinea florere ic̄piat. Itēq; pyro florēte arare ic̄piat macra haren-
saq;. Postea utiq; grauissima & aquosissima. Ita postremo arato. Ergo hæc aratio has habebit notas lēti-
sci primū fructū ostendētis ac pyri florentis. Erit & tertio in bulbog; satu scyllæ. Item in coronamētoꝝ
narcissi. Nāq; & hæc ter florēt. Primog; flore primā arationē ostendūt: medio secundam: tertio nouissi-
mam: quādo inter sese alias notas p̄bent. Ac nō in nouissimis cauet: ne fabis florētibus attingat hederā.
Id. n. noxiū & exitiale est ei tēpus. Quædā uero & suas habēt notas sicuti ficus. Cū folia pauca in cacumi-
ne acetabuli mō germinēt: tunc maxime serēdas ficus. Aequinoctiū uernū ad. viij. Kalē. aprilis pagi uidet.
Ab eo ad uergiliag; exortū matutinū. Cæsari significat Kalē. aprilis. iij. nonas aprilis. In attica uergiliæ ue-
speri occultant. Eadē postridie in boetia. Cæsari aut & chaldæis nonis ægypto orion & gladii eus in-
cipiūt abscondi. Cæsari. vi. idus significat hymber libræ occasu. xiiij. Kalē. maii. Aegypto iuculæ: occidūt
uesperi: sydus uehemēs: & terra mariq; turbidū. xvi. atticæ. xv. Cæsari cōtinuoq; triduo significat. Assy-
riæ aut. xii. Kalē. hoc est uulgo appellatū sydus paliliciū: quoniā. xi. Kalē. maii urbis romæ natalis: quo fe-
re serenitas reddit. Claritatē obseruatōi dedit nimboꝝ argumēto: hyadas appellātibus græcis has stel-
las. Qd̄ nostri a similitudine cognōis: græci p̄p̄s ipositum arbitantes imperitia appellauere fuculas.
Cæsari ad. viij. Kalen. notat dies. viij. Kalen. Aegypto hedi exoriunt. vi. Kalen. Boetiæ & atticæ canis ue-
speri occultat. Fidicula mane orit. v. Kalen. Assiriæ orion totus abscondit. Tertio aut canis. vi. nonas maii
Cæsari fuculæ matutino exoriunt. Et. viij. idus capella pluuialis. Aegypto aut eodē die canis uesperi oc-
cultat. Sic fere in. vi. idus maii qui est uergiliag; exortus decurrūt sydera. In hoc t̄pis interuallo. xv. diebus
prius agricolæ rapienda sunt ea: quibus peragēdis anteq̄ æquinoctiū nō suffecerit. Dum sciat inde natam
exprobrationem foedam putantiū uites per imitationē cantus alitis tēporarii: quē cuculū uocant. Dede-
cus enim habet: obprobriūq; maritū: falcē ab illa uolucris in uitā dephēdit: ut ob id petulatiæ sales etiā
cū primo uere ludant. Auspicio tamē detestabiles uident. Adeo minima quoq; in agro naturalibus tra-
hant argumētis. Extremo autē panici miliig; satio est. Iustum est hoc feri maturato hordeo: atq; etiam
in eodē aruo. Estq; signū illius maturitatis: & hōz satiōis cōmune. Lucentes uespere per arua cicedelæ.
Ita appellant rustici stellantes uolatus Græci uero lampyridas: incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciāt stellas: sed magis tēpora serēdæ frugis: & ortus occasusq; syderis in
quibusdā hærbis: & de stellaz; ortu & occasu. CA. XXVII.

Am uergilias in cælo notabiles natura fecerat: nō tamē iis contenta terrestres fecit alias ueluti
uociferans. Cur cælū intueris agricola? Cur sydera quæris rustice? iam te breuiore somno fesi-
sum p̄munt noctes. Ecce tibi inter hærbas tuas spergo peculiare stellas: easq; uespere & ab ope-
re disurgenti ostendo. Ac ne possis præterire miraculo sollicito. Vides ne ut fulgor igni similis alarū cō-
pressu tegat? secum lucē habeat & noctē? Dedi ecce tibi hærbas horaz; indices: & ut ne sic q̄dem oculos
tuos a terra reuoces. Heliotropiū ac lupinum circūaguntur cū sole. Cur etiā nūc altius spectas: ipsumq;
cælum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniūt: durant foedere sy-
dere huiusce. Partumq; eas illius esse certum est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit: ipse
frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula p̄cedēs fabā florere indicat: fabaq; florens eam euocet. Da-
bitur & aliud finiti frigoris idicium. Cum germinare uideris morum: iniuriā postea frigoris timere

nolito. Ergo operator. Taleas oliuagz ponere. Ipsasqz oleas interrader. Rigare prata æquinocti diebus primis. Cum hærba creuerit in festucâ: arcere aquas. Vineas pâpinare. Et huic lex sua cum pâpini quatuor digytos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugez. Segetes iterare. Seritur uero diebus: xx. Ab æquinoctio sartura nocere & uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A uergiliarum exortu significant Cæsari postridie arcturi occasus maturini. iiii. idus maii. Fidiculæ exortus. xii. Kalen. iunii capella uespere occidens. Et in attica canis. xi. Kalen. Cæsari orionis gladius occidere incipit. ii. nonas iunii. Cæsari & assyriæ aquila uesperis oritur. viii. idus. Arcturus matutino occidit italiæ viii. & iiii. idus. Delphinis uesperis exoritur. xvii. Kalen. iulii gladius orionis exoritur. Qd in ægypto post quadriduum. xi. Kalen. eiusdem orionis gladius Cæsari occidere incipit. viii. Kalen. iulii uero longissima dies totius anni & nox breuissima solstitium conficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinant: curaturqz ut uinea uetus semel fossa sit: bis nouella. Oues tonduntur. Lupinum stercorandi caula uertitur. Terra profcinditur. Vicia in pabulum secatur. Faba metitur: deinde concutitur.

De pratis & reparatiõe prati: & cotibus & falcibus & descriptio frugû & sydez. CA. XXVIII.

Rata circa Kalen. iunii cædunt: quozqz facillima agricolis cura: ac minimi impedi: hæc de se postulat dici. Relinq debet in læto solo: uel humido: uel riguo: eaqz aqua pluuiâ rigari uia publica. Vtilissimû simul & hærba arare: deinde cratire: ferere florẽ ex scœnilibus: atqz ex psepibus scœno dilapsum spargere: priusqz cratiant. Nec primo anno rigari: nec pasci ante secunda scœnificia: nec hærba uellant: obtrituzqz habent. Senescunt prata: restituiqz debet: faba in iis sata: uel rapis: uel milio. Mox in sequẽte anno frumẽto: rursusqz in prata tertio relinq. Præterea quotiẽs secta sint scilire: hoc ẽ quæ scœnifices ptereunt secari. Est. n. in primis inutile enasci hærbas semetaturas. Hærba optima in prato trifolii: pxiima graminis: pessima mimuli. Siliqua etiã dira ferẽdis: inuisa & eqselis est: a similitudine eqnæ setæ. Secãdi tẽpus cû spica deflorescere coeperit: atqz roborari: secãdûqz anteqz iarescat. Cato scœnũ inqz nõ feces: priusqz semẽ maturũ sit. Quidã pridie rigat ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædã partes italiæ post messẽm secant. Fuit hoc quoqz maioris ipedi apud priores creticis tantũ: trãsmarinisqz cotibus notis: nec nisi oleo falcis aciẽ excitantibus. Igit cornu pp oleũ ad crus ligato scœnifeca incedebat. Italia aqrias cotes dedit: limæ uice imperantes ferro. Sed aquaria ptinus uirent. Falcium duo genera. Itali cum breuius: ac uel inter uepres quoqz tractabile. Galliagz latifundia maioris cõpendii: qppe medias cædunt hærbas: breuioreqz ptereunt. Itali scœnũ ex dextera una manu secant. Iustũ est una opera iugez in die defecari: alligariqz manipulos tria milia. cc. quaternozqz pondo. Sectũ uerti ad solẽ: nec nisi siccum cõstrui oportet. Ni fuerit hoc obseruatũ diligenter: exhalare matutino nebulã quãdam: metasqz mox sole accẽdi: & cõflagrari certũ est. Rursus rigari defecta oportet: ut seceĩ autũnale scœnũ: quod uocant cordũ. Interanæ in umbria qter anno secant etiã nõ rigua. Ter uero plerisqz in locis: & postea in ipso pabulo nõ minus emolumẽti est qz a scœno. Armẽtoz id cura: iumentozqz pgeneratio suũ cuiqz consilium dabit. Optimũ maxime quadrigagz quæstus mundi. Solstitium peragi in. viii. parte cancri & viii. Kalẽ. iulii diximus. Magnus hic anni cardo: magna res mundi. Ex hoc usqz ad brumã decrescunt dies: qui creuerũt sex mensibus. At sol ipse ad aquilonem scandens asper: ardua emensus ab ea meta incipit flecti: & digredi ad austrum: aucturus noctes aliis sex mensibus: ablaturusqz diei mẽsuram. Ex hoc deinde cõuehendi rapiendiqz fructus alios atqz alios tempus: & præparandi se contra sæuam feramqz hyemem: dicebatqz hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quãobrem eas manibus ipsis agricolarum ingessit: uertiqz iussit ipsa die folia: & esse cõfecti syderis signũ. Nec siluestriũ tantũ arborz remotarũqz ne in saltus deuios mõtesqz eundũ esset quærẽtibz signa. Nõ rursus pxiimagz urbanarũqz: & quæ topiario tantũ usu colunt: qz & in iis illa uisant. Vertit oleæ ante pedes sata. Vertit tilia ad mille usus petẽda. Vertit populi albæ: etiã uitibus nuptæ. Adhuc pagz est inqz: ulmũ uitæ doratã habes. Et huius ueterinorũ pabulo uersa folia stringis. Stringens aut deputas. Aspice & tenebris sydus. Alia parte cælũ respiciũt qz qua spectauerẽ pridie. Salice oia alligas. Humillima arborz ipse toto capite altior: & huius folia circũagunt: qd te rusticũ qreris. Non stat per me quo minus cælũ intelligas: & cælestia scias. Dabo & auribus signũ. Palũbũ utiqz exaudi gemitus. Transisse solstitiũ cantu ne putes: nisi cũ incumbantẽ uideris palumbẽ. A solstitio usqz ad fidiculæ occasum. vi. Kalen. iulii Cæsari oriõ exorit. Zona autẽ eius. iiii. nonas assyriæ. Aegypto uero procyon matutino æstuosus: quod sydus apud romanos nõ habet nomen: nisi caniculã hanc uelimus. iiii. nonas chaldæis corona occidit matutino. Atticæ orion totus eo die exorit. Pridie idus iulii & ægyptiis orion desinit exoriri. xvi. Kalen. augusti assyriæ procyon exoritur. Deinde postridie fere ubiqz cõfestim inter oēs sydus indicabis: quod canis ortum uocamus sole primam partẽ leonis ingresso. Hoc fit post solstitium. xxiii. dies. Sentiant id maria & terræ: multæ uero & feræ ut suis locis diximus. Neqz est ei minor ueneratio: qz descriptis in deos stellis. Accenditqz solẽ: & magnã æstus optinet causam. xviii. Kalen. augusti ægypto aquila occidit matutino: etefiarũqz pdromi flatus incipiunt: qd Cæsar. x. Kalen. sentire italiã existimauit. Aquila atticæ matutino occidit. iiii. Kalen. regia in pectore leonis stella matutino Cæsari immergitur. viii. idus Augusti. Arcturus medius occidit. iiii. idus fidicula casu suo autũnũ incohat uti is adnotat. Sed & uera rō id fieri inuenit. vi. idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur decretorio uuis sydere illo: qd caniculã appellamus. Vnde carbunculare dicuntur ut quodam uredinis carbone exustæ: nõ cõparantur huic malo grandinis procellæ: nec quæqz unqz anno: nã intulere caritatẽ. Agroz qppe mala sunt illa. Carbunculus aut regionũ latepatetũ: nõ difficili reme-

dio: nisi calumniari magis naturā regē homines q̄ sibi prodesse mallent. Ferunt. Democritū qui primis intellexit ostenditq̄ cū terris cæli societate: spernentibus hanc curā eius opulētissimis ciuibz. puīsa olei caritate ex futuro uergiliæ ortu qua diximus ratione: ostendemusq̄ iam plenius: magna utilitate tunc propter spem oliuæ coemisse in toto tractu omne oleū: mirantibus qui paupertatē & quietē doctrinæ ei sciebant in primis cordi esse. Atq̄ ut apparuit causa & ingēs diuitiarum cursus: restituisse mercedē anxie & auidæ dominorum pœnitentiæ: cōtentus ita probasse opes sibi (cum uellet) in facili fore. Hoc Sestius postea e romanis sapientiæ sectatoribus athenis fecit eadē ratione. Tanta litteræ occasio est. Quas eqdē miscebo agrestibus negociis q̄ potero dilucide atq̄ perspicue. Pleriq̄ dixere rorem inustū sole agri frugibus rubiginis causam esse: & carbunculi uitibus. Qd̄ ex parte falsum esse arbitror: oēm q̄ uredinē frigore tantū innoxio constare sole. Id manifestū fiet attendentibus. Nā primum oīum hoc non euenire nisi noctibus: & ante solis ardorem: dephenditurq̄ totūq̄ lunari rōne constat: quoniā talis iniuria non fit nisi interlunio: plena uel luna: hoc est præualēte utroq̄ enim habitu plena est: ut sapius diximus. Sed interlunio omne lumē qd̄ a sole accipit cælo regerit. Differentia utriusq̄ habitus magna: sed manifesta. Nāq̄ interlunio æstate calidissima est: hyeme gelida. Econtrario ī plenilunio æstate gelidas facit noctes: hyeme tepidas. Causa euidēs. Sed alia redditur a Fabiano græcisq̄ auctoribus. Aestate enim interlunio necesse est ut cum sole nobis pximo circulo currat: igne eius cominus recepto candens: eadem interlunio absit hyeme: quando abscedit & sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat auersa soli. Hyeme aut̄ ad nos per æstiuū circulum accedat. Ergo per se roscida: quotiēs alger: infinitū quantū illo tēpore cadentes pruinæ cōgelat. Ante oīa aut̄ duo genera cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum qd̄ tēpestates uocamus: in q̄bus grandines: pcellæ: cæteraq̄ similia intelliguntur. Quæ cum acciderint uis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt: ut sapius diximus ueluti arcturo: orione: hædis. Alia sunt illa: quæ silente cælo sereniq̄ noctibus fiunt: nullo sitiente: nisi cum facta sunt. Publica hæc: & magnæ differentia a prioribus: aliis rubiginem: aliis uredinem: aliis carbunculum appellantibus. Oībus uero sterilitatem. De his nunc dicemus: a nullo ante nos prædicta priusq̄ causas reddemus.

De tēpestatibus utriusq̄ tēporis: & remediis sterilitatū.

CA. XXIX.

q̄ Væ sunt præter lunarem paucisq̄ cæli locis esse cōstat. Nāq̄ uergiliæ priuatim attinent ad fructus: ut quarum exortu æstas incipiat: occasu hyems semeltri spatio: intra se menses uindemi-
asq̄: & oīum maturitatē cōplexæ. Est præterea in cælo qui uocat̄ lacteus circulus etiā uisu facilis. Huius defluuiū uelut ex ubere aliquo fata cuncta lactescunt: duoḡ sydeꝝ obseruatione: aquilæ in septentrionali parte: & in austrina caniculæ. Cuius mentionē suo loco fecimus. Ipse circulus fert̄ per sagittarium & geminos: solis cētrum infra æquinoctialē circulum secās: cōmissuras eoz̄ optinēte hinc aqla: illinc canicula. Ideo effectus utriusq̄ ad oēs frugiferas pertinet terras. Quoniam in iis tantum locis solis terræq̄ cētra congruūt. Igī hoc̄ sydeꝝ diebus si purus atq̄ mitis aer genitalē illum lacteumq̄ succum trāsmiserit in terras læta adolefcunt fata. Si luna qua dictū est ratiōe roscidum frigus asperserit: admixta amaritudo: ut in lacte: puerperiū necat. Modus in terris huius iniuriæ quā fecit in quacunq̄ conuexitate comitatus utriusq̄ causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentit̄: ut nec dies. Aquilā diximus in italia exoriri ad. xiii. Kalen. ianuarii. Nec patit̄ ratio naturæ quicq̄ in satis ante eum diē spei esse certæ. Si uero interlunium incidat: oēs hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscoḡ uita: atq̄ sine litteris. Non minus tamē ingeniosam fuisse in illis obseruationē apparebit: q̄ nunc esse rōnem. Tria nāq̄ tēpora fructibus metuebant: ppter quod instituerunt ferias: diesq̄ festos: rubigalia: floralia uinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui. xi. quæ nunc agunt̄ ad. vii. Kalen. maii. Quoniam tunc fere segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat sole tauri partem decimā optinente: sicut tunc ferebat ratio. Sed uera causa est q̄ post dies undeuiginti ab æquinoctio uerno: per id quatrīduū: uaria gentium obseruatione. in. iiii. Kalen. maii canis occidit: sydus & per se uehemens: & cui præoccidere caniculam necesse sit. Idem itaq̄ floralia. iiii. Kalen. easdem instituerunt urbis anno quingentesimo sextodecimo ex oraculis sybillæ: ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat: sole tauri partem quartādecimā optinente. Ergo si in hoc quatrīduum inciderit plenilunium: fruges & oīa quæ florebut̄ lædi necesse erit. Vinalia priora quæ ante hos dies sunt. xi. Kalen. martii degustadis uinis instituta nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleasq̄: quoniā eoz̄ cōceptus exortu uergiliarum incipit ad. vi. idus maii: ut docuimus. Aliud hoc quatrīduum est: qd̄ neq̄ rote sordere uelint. Exhorrent enim frigidum sydus arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiii. nonas iunii iterum aquila exoritur uesperī: decretorio die florentibus oleis uitibusq̄ si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium. viii. Kalen. iunii in simili casu dixerim: & canis ortum post dies a solstitio. xxiii. Sed interlunio accidente: quoniam uapore constant culpa: acinīq̄ præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad. iiii. nonas iulii cū ægypto canicula exorit̄. Vel certe. xvi. Kalen. augusti cum italia. Itē iiii. Kalen. augusti cum aquila occidit: usq̄ in. x. Kalen. eiusdem. Extra has causas sunt uinalia altera quæ agunt̄ ad. xiii. Kalen. septēbris. Et Varro a fidicula incipiente occidere mane determinat q̄ uult initium autumnī esse. Et hunc diē festum tēpestatibus leniendis esse institutū. Nunc fidiculā occidere ad. vi. idus augusti seruaf. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neq̄ negauerim posse eā pmutari arbitrio legentiū: locoḡ æstimantium naturas: Sed a nobis rōnem demonstratā esse satis est. Reliqua obseruationē cuiusq̄ cōstabunt. Alterutrum quidē fore in causa: hoc est plenilunium: aut interlunium nō erit dubiū. Et in hoc mirabilē admirari benignitatē naturæ succurrit, lā primū hanc iniuriā oībus annis accidere nō posse pp

statos syderum cursus. Nec nisi paucis noctibus anni. Idque quādo futurū sit facile nosci. Ac ne per oēs mēses timeretur eaq; quoque lege diuisum. Aestate interlunia prāterq; biduo secura esse. Hyeme plenilunia. Nec nisi aestiuis breuissimisq; noctibus metui. Nō diebus itē ualere. Prāterea tam facile intelligi: ut formica minimum aīal interlunio quiescat. Plenilunio etiā noctibus operef. Auem param oriente sirio ipso die nō apparere: donec & occidat. E diuerso uiriorē p̄dire ipso solstitii die. Neutrū uero lunae statum noxiū esse: nec noctibus quidē: nisi serenis: & omni aura quiescente: quoniā neq; in nube: neq; in flatu cadunt rores. Sic quoque nō sine remedio. Sarmenta aut paleae aceros & euulsas hēbas frutices per uineas camposq; cum timebis incendio. Fumus medebitur. Hic paleis & contra nebulas auxiliatur: ubi nebulae nocent. Quidā tres cancos uiuos cremari iubent in arbutis: ut carbunculi non noceant. Alii siluri carnem leuiter uri a uento: & per totam uineam fumus dispergat. Varro auctor est: q; fidiculae occasu quod est initium autumnī uua picta cōsecratur inter uites minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum syriae regem scripsit. Si fictili nouo obseruata obruat rubeta rana in media segete non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli. Tertiā iterare. Vbi aestiua regio poscat accumulare. Germinantia nisi in solo luxurioso fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messē hordeaceam facere. Aream ad messē creta prāparare Catonis sententia amurca temperata Virgilio operosius. Maiore ex parte aequant tantum: & fimo bubulo dilutior illinunt. Id satis ad pulueris remedium uidetur.

De messe & tritico & palea & frumento seruando.

CA. XXX.

m Essis ipsius ratio uaria. Galliae latifundus ualli praegrandes dentibus in margine infestis: duabus rotis per segetē impellunt: iumento in contrariū iuncto. Ita directae in uallū cadunt spicae. Spiculae alibi media falce praecidunt: atq; inter duas mergites spica destringit. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt p̄scindi ab se obiter agrum interpretant: cum extrahāt succum differentia haec. Vbi stipula domos cōtegunt: q; longissimā seruant. Vbi foeni inopia est: stramēto palea quāru. Paniculmo nō tegunt. Milii culmum fere inurunt. Hordei stipulā bubus gratissimā seruāt. Panicum & milium pectine manuali sigillatim legunt galliae. Messis ipsa alibi tribulis in area: alibi equoq; gressibus exteritur: alibi pecticis flagellat. Triticum quo serius metit: copiosius inuenit. Quo celerius uero eo speciosius & robustius. Lex aptissima anteq; granū indurescat: & cum iam traxerit colorē. Oraculum uero biduo celerius messē facere: potius q; triiduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoq;. Far quia difficulter excutit conuenit cū palea sua condi & stipula tantū: & aristis liberaf. Palea plures gentiū pro foeno utūtur. Melior ea quae tenuior: minutiorq; & pulueri ppior. Ideo optima e milio. Proxima hordeo. Pessima ex tritico: prāterq; iumentis opere laborantibus. Culmū saxosis locis cum inauerit: baculo frangunt substratu aīalium. Si palea deficit: & culmus teritur. Ratio haec maturius defectus muria diu aspergitur. Dehinc in manipulos siccatus conuoluitur: atq; ita pro foeno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & stipulas magno Virgilio preconio. Summa autē ratio: ut hēbae semē exurant. Ritus diuersitātē magnitudo facit messium: & raritas operarioq;. Cōnexa est ratio frumenti seruādī. Horrea operosa: tripedali crassitudine: pariete lateritio exa edificari iubent aliqui. Prāterea supne impleri: nec afflatus admittere: aut fenestras habere ullas. Alii ab exortu tantum aestiuo aut septētrione: eaq; sine calore construi: quoniā sit frumēto inimicissima. Nā quae de amurca praeceperint indicauimus. Alibi cōtra: suspendunt granaria lignea colūnis: & persflari undiq; malunt: atq; etiam a fundo. Alii oīno pendunt: & ab afflatu extenuari granum arbitrant: & si tēgulis subiaceat: cōferuescere. Multi uentilare quoque uetāt. Gurgulionē enim non descēdere infra q̄ttuor digytos: nec amplius periclitari. Columella & faonium uentum conferre frumento praedicat: quod miror equidē sicissimum alioquin. Sunt qui rubetā ranam in limine horrei pede e longioribus suspensam inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tēpestiuitas cōdendi uidebit. Nā si pagē tostū atq; robustū collectū sit: aut calidū cōditum: inimica innasce necesse est. Diuturnitatis causae plures. Aut in ipsius grani corio: cū est numerosius ut milio: aut succi pinguedine: qui p̄ humore sufficit tantū ut sisamā: aut amaritudine ut lupino & cicerrulae. In tritico maxie crescunt aīalia: quoniā spissitate sua cōcalefcit: & fursure crasso uestit. Tenuior hordeo palea exilis & legumini: nō non generāt. Faba crassioribus tunicis operit. Ob hoc efferuescit. Quidā ipsum triticū diuturnitatis grā aspgunt amurca mille modios q̄drātali. Alii chalcidica aut careotica creta: aut etiā absinthio. Est & olynthi ac pinthi: euboae terra: quae corrūpi nō sinat. Nec fere cōdita in spica laedunt. Vtilissime tamē seruātur in scrobibus: quos syrios uocāt ut in cappadocia: & in thracia: & hispania: africa. Ante oīa ut sicco solo fiant curat. Mox ut palea susternant. Prāterea cū spica sua cōdunt. Ita frumēta si nullus spiritus penetret: certū est nihil maleficū nasci. Varro auctor est sic conditū triticū durare annis qnquaginta: milium uero centū. Fabā & legumina in oleariis cadis oblita cinere lōgo tēpore seruari. Idē fabā a pyrrhi regis aetate in quodā specu ambraciae usq; ad piraricū Pōpei magni bellū durasse annis circiter. cxx. Ciceri tantū nullae bestiolae in horreis innascunt. Sūt q; urceis cinere substratis & illitis acetū habētib; leguminum aceros supingerant: ita nō nasci maleficia credēs. Alii q; in balsamētariis cadis gypso illināt. Alii q; lētē aceto laerpitiato respgant: siccataq; oleo inungāt. Sed breuissima obseruatio qd uitis carere uelis: interlunio legere. Quare plurimū refert: cōdere q; malit: an uendere. Crescente. n. luna frumenta grādescunt.

De uindemia & autumnī tēporibus.

CA. XXXI.

f Equitur ex diuisione tempore. Autūnus a fidiculae occasu ad aequinoctiū: ac deinde uergiliā occasum: initūq; hyemis iis interuallis significat. Pridie idus augusti atticae equus oriens Vespera aegypto & Caesari delphinus occidens. xi. Kalen. septembris Caesari & assyriae stella quae

OCTAVVSDECIMVS

uindemiator appellat exoriri mane incipit: uindemiæ maturitatē promittēs. Eius argumentū erunt acini colore mutati. Assyriæ. v. Kalen. & sagitta occidit: & etesiæ desinunt. Vindemiator ægypto nō exoritur. Atticæ arcturus matutino: & sagitta occidit mane. v. idus septēbris Cæsari capella oritur uesperī. Arcturus uero medis pridie idus uehementissimo significatu terra marique per dies quinq; ratio eius hæc traditur. Si delphino occidēte hymbres fuerint: nō futuros per arcturū. Signū orientis eius syderis seruet hīrundinū abitus: nāq; dephensæ intereunt. xvi. Kalen. octobris ægypto spica: quā tener uirgo: exoritur matutino: etesiæq; desinunt. Hod idē Cæsari. xiiii. Kalen. assyriæ significat & xi. Kalen. Cæsari cōmissura pisciū occidens: ipsumq; ægnoctii sydus. viii. Kalen. octobris Deinde cōsentiunt (quod est rarum) Philippus: Calippus: Dositheus: Parmenistus. Conon: Criton: Democritus: Euxodus: Ion. iiii. Kalen. octobris capellē matutino exoriri. Et. iiii. Kalen. hædos. vi. nonas octobris atticæ corona exoritur. Mane asiæ & Cæsari. v. Kalen. eniochus occidit matutino. iiii. Kalen. Cæsari corona exoriri incipit. Et postridie occidunt abditi uesperī. viii. idus octobris Cæsari fulgens in corona stella oritur. Et. iiii. idus uergiliæ uesperī. Idibus corona tota. vi. Kalen. nouēbris fuculæ uesperī exoriunt. Pridie Kalē. Cæsari arcturus occidit: & fuculæ exoriunt cum sole. iiii. nonas arcturus occidit uesperī. v. idus nouembris gladius orionis occidere incipit. Deinde tertio idus uergiliæ occidit. In his tempore interuallis opera rustica napos: raphanos ferere quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapā post ciconiæ discessum male seri putat. Nos oīno post uulcanalia & p̄cocia cū panico. A fidiculæ aut occasu uiciā: fasciculos: pabulū. Et hoc silente luna seri iubet. Et frondis p̄parade tēpus hoc est. Vnus frondator quattuor frondarias fiscinas cōplere in die iustum habet. Si decrescente luna p̄paretur nō putrescit. Aridā colligi nō oportet. Vindemiā antiq; nunq; existimauere maturā ante æquinoctiū. Iam passim rapi cerno. Quāobrem & huius tēpora notis argumentisq; signent. Leges ita se habēt. Vuā calidā ne legito: hoc est in eius siccitate. Ac nisi humber iteruenerit. Hæc ne legito rorulentā: hoc est si ros nocturnus fuerit. Nec prius q̄ sole discutiat. Vindemiare incipito: cū ad palmitē pāpinus p̄cumbere cœperit: aut cū exempto acino ex dēsitare interuallū non cōpleri apparuerit acinū nō augeri. Acino plurimū refert: si cōtingat crescēte luna uindemiare. Pressura una culleos. xx. implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidē culeos & lacus. xx. iugeribus unū sufficit torculū. Premūtq; aliq; singulis. Vt ilius binis: licet magna sit uastitas singulis. Lōgitudo in iis refert: nō crassitudo. Spatioīa melius p̄munt. Antiq; funibus uirtisq; loreis ea detrahebāt: & uestibus itra cauos: inuenta gæcanica: mali rugis per cocleas bullāribus palis: affixa arbori stella: a palis arcas lapidū attollente se cum arbore: qd maxime p̄bat. Intra. xxii. hos annos inuentū paruis p̄lis: & minori torculari: ædificio breuiore: & malo in medio decreto tympana imposita uinaceis: sup̄ne toto pōdere urgere. & sup̄ præla cōstruere congeriem. Hoc & poma colligēdi tempus & obseruatio: cū aliquod maturitate non tēpestare deciderit. Hoc & fæces exprimēdi. Hoc & defrutū coquendi: silēte luna noctu: aut si interdiu plena. Cæteris diebus aut ante exortū lunæ: aut post occasum. Nec de nouella uitæ aut palustri. Nec nisi e matura uua. Nec nisi e foliis despumandū. Quia si ligno cōtingat uas adustum ac fumosum fieri putant. Iustum uindemiæ tēpus ab æquinoctio ad uergiliæ occasum dies. xliiii. Ab eo die oraculū occurrit: frigidū picari p̄ nihilo ducentiū: sed iam & Kalen. ianuarii defectu uaso uindemiates uidet: piscinisq; musta condi: aut uina effundi priora ut dubia recipiuntur. Hoc nō tam sæpe puentu nimio euenit: q̄ senicia insidiatiū caritati ciuili. Sed æqui patrifamilias modus est anōnæ cuiusq; anni utilitate. Id pæque lucrosissimū. Reliqua de uinis affatim dicta sunt. Item uindemiā facta oliuā esse rapiendā: & quæ ad oleum p̄tinent: quæq; a uergiliæ occasu agi debent.

De lunari ratione.

CA. XXXII.

Is quæ sunt necessaria adiciētur de luna uentisq; & præfagiis: ut sit tota syderalis ratio p̄fecta. Nāq; Virgilius etiā in numerosos lunæ quædā digerēda putauit: Democriti secutus offētationem. Nos legū utilitas quæ in toto opere: in hac quoq; mouet parte. Oīa quæ cadunt: carpuntur: tunc innocentius decrescente luna q̄ crescente fiunt. Stercus nisi decrescente luna ne tangito. Maxime aut inter mēstrua dimidiæq; stercoreto. Verres: iuuenos: arietes: hædos decrescente luna castrato. Oua luna noua suppōito. Scrobes luna plena noctu fecito. Arboꝝ radices luna plena operito. Humidis locis interlunio serito: & circa interluniū q̄triduo. Ventilari quoq; frumēta: ac legumina: & condi circa extremā lunā iubent. Seminaria cū luna supra terrā sit fieri. Calcare musta cū luna sub terra. Itē materies cædi: quæq; alia locis suis diximus: neq; facilius est obseruatio: ac iā dicta a nobis secundo uolumine: sed qd̄ intelligere uel rustici possint. Quotiēns ab occidēte sole cernit: prioribusq; noctis horis lucebit: crescens erit. Et oculis dimidiata iudicabit. Cum uero occidēte sole orietur ex aduerso: ita ut pariter aspiciantur: tunc erit pleniluniū. Quotiēns ab ortu solis orietur: prioribusq; noctis horis detrahet lumen: & in diurnas extendet: decrescens erit. Iterūq; dimidia. In coitu uero qd̄ interluniū uocant: cū apparere desierit. Supra terras aut erit: quādiu & sol. Interlunio & prima tota die secunda hore noctis unius dextante sicilico ac deinde tertia usq; ad quintādecimā multiplicatis horæ iisdē portionibus: quintādecima tota supra terras noctu erit: eademq; sub terris tota die. xvi. ad primæ horæ nocturnæ dextantē sicilicum sub terra ager: easdem portiones horæ per singulos dies adiciit usq; ad interluniū. Et quantum primis partibus noctis detraxerit: quod sub terris agat: tantundē nouissimis ex die adiciet super terrā. Alternis aut mensibus. xxx. implebit numeros. Alterius uero detrahet singulos. Hec erit ratio lunaris.

De uentorum ratione.

CA. XXXIII.

Entoꝝ paulo scrupulosior obseruatio. Solis ortu quocūq; libeat die: stantibus hora diei sexta: sic ut ortum eū a sinistro humero habeat. Cōtra mediam faciem meridies: a uertice septentrio

erit: qui ita limes per agrum currit: cardo appellat. Circūagi deinde melius est: ut umbram suam quisque cernat: alioquin post hominem erit. Ergo permutatis lateribus ut ortus illius diei a dextro humero fiat: occasus a sinistro: tunc erit hora sexta: cum minima umbra contra medium fiat hominem. Per huius medium longitudinem duci sarculo sulcum: uel cinere lineam: uerbigratia: pedum. xx. conueniet: mediumque mensuram: hoc est in. x. pede circūscribi circulo paruo: qui uocetur umbilicus. Quae pars fuerit a uertice umbræ: hæc erit uetus septentrionalis. Illo tibi putator arborum plagæ ne spectet: ne uel arbuta uineæ uel nisi in africa: cyrenis: ægypto. Illinc flante ne arato: quæque alia precipimus. Quae pars lineæ fuerit a pedibus umbræ meridiem spectas hæc uentum austrum dabit: quæ a græcis notum diximus uocari. Illinc flatu ueniēte materiam uinearum agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus italiae est. Africa quidem incendia cum serenitate affert. In hunc italiae palmites spectet: sed non plage arborum uitium. Hunc oliueti metator uergiliarum quateriduo. Hunc caueat insitor calamis: gemisque inoculator. De ipsa regionis eius ora permonuisse conueniet. Frondem medio die arboretor ne cædito. Cum meridiem adesse senties pastor: æstate contrahente se umbra pecudæ a sole in opaca cogito. Cum æstate pascas in occidentem specta ante meridiem post meridiem in orientem. Aliter noxiū: sicut hyeme & uere in rorulentum duceres. Nec contra septentrionem paueris supra dictum. Clodunt ita: lippiunt uel ab afflatu: & aluo cito pereunt. Qui foeminas concipi uoles: in hunc uentum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum.

CA. XXXIII.

Imus ut in media linea designare umbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctiale. Et limes qui ita secabit agrum decumanus uocabitur. Ducant deinde alia duæ lineæ indecussis obliquæ: ita ut a septentrionis dextera leuamque ad austrum dextram leuamque descendat. Omnes per eundem currant umbilicum. Omnes inter se pares sint. Omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit: uel sæpius: si libeat: ita uitæ ligno faciēda: regulis paribus in typanum exiguum: sed circinnatum adactis. Ratione qua doceo occurrendum ingenii quoque imperatorum est. Meridiem excuti placet: quoniam semper est idem. Sol autem quotidie ex alio cæli momento quod pridie oritur. Ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte quod fuerit lineæ caput septentrioni proximū: a parte exortiuæ solstitialis habebit exortum: hoc est longissimi diei: uentumque aquilonem: boream a græcis dictum. In hunc ponito arbores uitæque. Sed hoc flante ne arato. Frugem ne serito. Semen ne iacito. Præstringit enim atque præcellit hic radices arborum: quas positurus afferes. Præmonitus esto. Alia robustis præsunt: alia infantibus. Nec sum oblitus in hac parte uentum a græcis poni: quem cæciā uocant. Sed idem Aristoteles uir immensæ subtilitatis qui ipsum fecit rationem conuexitatis mundi reddit: quia contrarius aquilo africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media: mutatque nomen: & etefias uocatur. Ergo cum frigidum senties: caueto. Ac quacumque aquilo prædicat: tanto perniciosior septentrio est. In hunc asiam: græciā: hispaniā: maritimam italiā: campaniā: apuliā arbuta uineæque spectant. Qui mares concipi uoles: in hunc pascito: ut sic in eundem ineant. Ex aduerso aquilonis ab occasu brumali africanus: quæ græci lybæ uocant. In hunc a coitu cum se pecus circūge rit: foeminas conceptas esse scito. Tertia a septentrione linea quæ per latitudinem umbræ duximus & decumanam uocamus exortum habebit æquinoctialem: uentumque subsolanum a græcis apeliotē dictum. In hunc salubribus locis uillæ uineæque spectent. Ipse leniter pluuius: tamen est siccorum fauonius. Ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu zephyrus a græcis nominatur. In hunc spectare oliueta Cato iussit. Hic uer inchoat: aperitque terras tenui frigore saluber. Hic uites putandi: frugesque curandi arbores serendi: poma inserendi: oleas tractandi ius dabit: afflatumque nutritum exercebit. Quarta a septentrione linea: eadem austro ab exortiuæ parte proxima brumalem habebit exortum uentumque uulturum: eorum a græcis dictum: sicciorum & ipsum tepidiorum. In hunc apiaria & uineæ italiæ galliarumque spectare debent. Ex aduerso uulturum flabit choras: ab occasu solstitiali & occidentali latere septentrionis: a græcis dictus argestes ex frigidissimis & ipse: sicut omnes qui a septentrionis parte spirant. Hic & gradines infert: cauendus & ipse non secus ac septentrio. Vulturus si a serena cæli parte coeperit flare non durabit in noctem. At ubi subsolanus in maiorem partem noctis extenditur: quisquis erit uentus: si feruidus senties: pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens: sed rorescens repetere: austrum immiscet humescens in rore occulta.

Prognostica tempestatum.

CA. XXXV.

Tenim prædicta ratione uentorum ne sæpius eadem dicant transire conuenit ad reliqua tempestatum præfagia: quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere uideo. Si quidem in ipsam messem sæpe occurrere proelia uentorum danosa imperitis refert. Tradunt enim eundem Democritum metente fratre eius Demaso ardētissimo æstu orasse ut reliquæ segeti parceret: raperetque defecta sub testu: paucis mox horis sæuo hymbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuiā feri iubet & fruges idsecuturo hymbre. Quāobrem & hæc breuiter contingemus scrutati maxime pertinentia. Primumque a sole capiemus præfagia. Purus oriens atque non feruens serenū diē nuntiat. At hybernā pallidus grandinē. Si & occidit pridie serenus: & oritur: tanto certior fides serenitatis. Cōcauus oriens pluuias prædicat. Item uentos: cum ante exorientem eum nubes rubescunt. Quod si & nigrae rubetibus interuenerint: & pluuias. Cum orientis atque occidentis radii rubent: coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes: serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargent: partim ad austrum: partim ad aquilonem: pura circa eum serenitas sit licet: pluuiam tamē uentosque significabunt. Si in exortu aut in occasu contracti cernent radii hymbrem. Si in occasu eius pluerit: aut radii in se nubem trahent: asperam in proximum diē significabunt tempestatem. Cum oriente radii non illustres eminebunt: quis circūdati nube non sint: pluuiā portendent. Si ante exortum nubes globabunt: hyemē

OCTAVVSDECIMVS

asperā denuntiabunt. Si ab exortu repellent: & ad occasum abibunt: serenitatē. Si nubes solē circūcludēt quāto minus luminis relinquēt: tāto turbidior tēpestas erit. Si uero etiā duplex orbis fuerit eo atrocior. Qd si in exortu fieri ita ut rubescant nubes: maxima ostendēt tēpestas. Si nō abibūt: sed incūbent: a quo cūq; uento fuerint: eū portendēt. Si a meridie: & hymbrē. Si oriens cingēt orbe: ex qua parte is se aperit: expectēt uentus. Si totus defluerit: eq̄liter serenitatē dabit. Si in exortu lōge radios per nubes porriger: & medius erit inanis: pluuiā significabit. Si ante ortū radii se ostendēt: aquā & uentū. Si circa occidētem candidus circulus erit: noctis leuē tēpestatem. Si nebula: uehementiorē. Si candēte sole: uentū. Si ater circulus fuerit: ex qua regione is eruperit: uentū magnū. Proxima sunt iure lunæ p̄sagia. Quartā eam maxime obseruat ægyptus. Si splendēs exorta puro nitore fulserit: serenitatē. Si rubicunda: uentos. Si nigra pluuias portēdere credīt. In q̄nta cornua eius obtusa pluuiā. Erecta & ifesta uētos semp significāt. Quarta tamē maxime. Cornu eius septētrionale acuminatū atq; rigidū illum p̄sagit uentū. Inferius austrum. Vtraq; recta noctē uentosam. Si quartū orbis rutilus cinget: uentos & hymbres p̄monebit. Apud Varronē ita est. Si q̄rto die luna erit directa: magnā tēpestatē in mari p̄sagiet: nisi si coronā circa se habebit: & eam sincerā: quoniā illo mō non ante plenā lunā hyemandū ostēdit. Si plenilunio per dimidiū pura erit: dies serenos significabit. Si rutila: uentos. Nigrescens hymbres. Si caligo orbis nubem incluserit: uentos qua se ruperint. Si gemini orbes cinxerint maiorē tempestatē. Et magis si tres erunt: aut nigri: aut interpreti atq; distracti. Nascens luna si cornu superiore obatro surget: pluuias decrescēs dabit. si inferiore ante pleniluniū. si in media nigricia illa fuerit hymbrē in plenilunio. Si plena circa se habebit orbē: ex qua parte is maxime splendet: ex ea uentū ostēdet. si in ortū cornua crassiora fuerint: horridā tēpestatem. si ante quartā nō apparuerit uento fauonio flāte: hyemalis toto mense erit. Si. xvi. uehementius flāmea apparuerit: asperas tēpestates p̄sagit. Sunt & ipsius lunæ octo articuli: quotiēs in angulos solis incidit: plerisq; inter eos tantū obseruantibus p̄sagia eius: hoc est. iii. vii. xi. xv. xix. xxiii. xxvii. & interluniū. Tertio loco stellaz obseruationē esse oportet. Discurrere eā uident interdū: uentiq; p̄tinus sequuntur. In quaz parte ita p̄sagauere. Cælū cum aq̄liter totū erit splēdidū articulis tempoz quos p̄posuimus: autūnum serenum p̄sagabunt & frigidū. Si uer & æstas non sine riguo aliquo transierint: autūnum serenū & densum minusq; uentosum facient. Autūni serenitas uentosam hyemem facit. Cum repēte stellaz fulgor obumbrat: uti neq; nubilo neq; caligine fluitans: graues denuntiant tēpestates. Si uolitare plures stellæ uidebunt: quo ferunt albescentes uentos ex iis partibus nuntiant. At si circa purā stabunt: certos. si id in partibus pluribus fiet: inconstantes uentos effundent. si stellaz erratiū aliquā orbes incluserint: hymbres. sunt in signo cancri duæ stellæ paruæ asselli appellatæ: exiguū inter illas spatium obtinente nubecula: quā p̄sēpia appellāt. Hæc cū cælo sereno apparere desierit: atrox hyems sequitur. si alterā earum aquiloniā caligo abstulerit: auster sæuit. si austrinā: aquilo. Arquus cum sunt duplices: pluuias nuntiāt. A pluuiis serenitatem non p̄inde certā. Circuli noui circa sydera aliqua: pluuiā. Cum æstate uehementius tonuerit q̄ fulserit: uentos ea parte denuntiat. E contra si minus tonuerit: hymbrē. Cum sereno cælo fulget: pluuiæ erūt: & tonitrua: & hyemabit. Atrocissime aut cum ex oībus q̄ttuor partibus cæli fulgurabit. Cū ab aquilone tantū in posterum diem aquam portendit. Cū a septentrione uentum. Cū ab austro uel choro aut fauonio nocte serena fulgurauerit: uentum & hymbrem ex hisdē regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina uentum significant: hymbrem meridiana. Nubes cum sereno cælo ferunt: a quacūq; parte id fiet: expectent euenti. si eodem loco globabuntur: appropinquāte sole discutientur. Et hoc si ab aquilone fiat uentos: si ab austro: hymbres p̄tendēt. sole occidente si ex utraq; parte eius cælum patet tempestatem significabunt. Vehementius atre ab oriente in noctem aquam minant. Ab occidente in posterum diem. si nubes ut uellera lanæ spargent multæ ab oriente: quā in tridū p̄sagient. Cū in cacuminibus montiū nubes confident: hyemabit. si cacumina pura fient: differenabit. Nube grauida candicāte qd uocant tempestatē albam grando imminēbit. Cælo quis sereno nubecula quis parua uentū p̄cellosum dabit. Nebulæ e montibus descendētes aut cælo cadēte uel in uallibus sedentes serenitatem p̄mittunt. Ab his terreni ignes p̄xime significāt. Pallidi nāq; murmurantesq; tempestatum nuntii sentiunt. Pluuiæ etiā si in lucernis fungi. Si flexuose uolitet flāma: uentū. Et lumina cū p̄ se flāmas elidunt: aut uix accendunt. Itē cum in eo pendētes coaceruant sintillæ: uel cū tollētibus ollas carbo adhærescit aut cū contētus ignis e se fauillā discutit: sintillā ue emittit: uel cum cinis in foco cōcrefcit: & cū carbo uehementē plucet. Est & aquaz significatio. Mare si i trāq̄llo portu a cursu stabit: & murmurauerit itra se: uētū p̄dicat. Si idētidēq; & hyemē: & hymbrem. Littoris ripæq; si resonabūt tranquilla: asperā tēpestatem. Item maris ipsius tranquillus sonitus spumæ ue disperſæ aut aquæ bullātes. Pulmones marini in pelago plurimū diez hyemem portendūt. Sæpe & silentio intumescit: flatuq; altius solito iam intrā se esse uentos fatef. Equidē & montiū sonitus nemorūq; mugitus p̄dicunt. Et sine aura quæ sentiatur folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ uolitans. Aquisq; pluma innatans. Atq; etiā in campis tempestatē uenturam p̄cedens suus fragor: & cæli quidem murmur nō dubiā habet significationem. P̄sagiūt & aīalia. Delphini tranquillo mari lasciuiantes flatum ex qua ueniunt parte. Itē spergētes aquam. Item turbātes tranquillitatē. Loligo uolitans. Conchæ adhærescentes. Echini affligētes sese: aut harena saburantes tempestatis signa sunt. Ranæ quoq; ultra solitū uocales. Et fulicæ matutino clangore. Itē mergi anatesq; pēnas rostro purgātes uētum. Cæteræq; aquaticæ aues cōcursantes. Grues in mediterranea festinātes. Mergi maria aut stagna fugientes. Grues silētio per sublime uolātes serenitatem. sic noctua in hymbre garula: at sereno tēpestatē. Coruiq; singultu quodā latrātes: seq; cōcutiētes si cōtinuabūt: uētos.

LIBER

si uero earptim uocem resorbeant: uentosum hymbrem. Graculi sero a pabulis recedentes hyemem. Et albae aues cum congregabunt. Et cum terrestres uolucres cōtra aquam clangores dabunt pfunden-
tes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquā uolitans ut pēna saepe percutiat. Quæq; in arbori-
bus habitant fugitantes in nidis suis. Et anseres cōtinuo clāgore intempestiui. Ardea in mediis harenis
tristis. Nec mirum aquaticas aut in totum uolucres præfagia aeris. Pecora exultantia & indecora lasciuia
ludentia eadem significationem habent. Et boues cælum olfactantes: seq; lambentes cōtra pilum. Tur-
pesq; porci alienos sibi manipulos scēni lacerantes: segniterq; & contra industriam suam formicæ absco-
ditæ concursantes aut progerentes oua. Item uermes terreni erumpētes. Vri folium quoq; inhorrescere
& folia contra tempestatē subrigere certum est. Necnon & in conuiujs mensiq; nostris uasa quibus
esculentum additur: sudorem repositorijs linquentia diras tempestates prænuntiant.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIE LIBER. XVIII. PROHEMIVM.

In Quo Lini Natura Continetur Et Mirabilia.

SYDERVM QVOQVE TEMPESTATVMQVE RATIO VEL
imperitis facili atq; indubitato mō monstrata est. Vex quia intelligenti-
bus non minus conferunt rura deprehendendo cælo q̄ syderalis scientia.
Agro colendo proximam multi hortorum curā fecere. Nobis non proti-
nus transire ad ista tempestiuum uidetur. Miramurq; quosdam scientiæ
gratia eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa præterisse nul-
la mentione habita tot rerum sponte cura ue prouenientium: præsertim
cum plerisq; earum precio usq; uitæ maior etiā q̄ frugibus perhibeatur
auctoritas. Atq; ut a confessis ordiamur utilitatibus: quæq; nō solum ter-
ras omnes uerum etiam maria repleuere: seritur: ac dici neq; inter fruges
neq; inter hortensia potest linum. Sed in qua non occurrere uitæ partes.
Quod ue miraculum maius? Hærbam esse quæ admoueat ægyptū ita-
liæ: in tantum ut Galerius a freto siciliæ alexandriam septima die perue-
nerit. Babillus sexta: ambo præfecti. Aestate uero proxima Valerius Marianus ex prætorijs senatoribus
a puteolis nono die lenissimo flatu. Hærbam esse quæ cadis Herculis columnas septimo die hostiā affe-
rat: & citiorem hispaniam quarto: prouintiam narbonensem tertio: africam altero. Quod etiam mo-
lissimo flatu contingit. C. Flacco legato Vibii Crispi proconsulis. Audax uita: scelerum plena: aliquid se-
ri ut uēros procellasq; recipiat. Et parum esse fluctibus solis uehi. Iam uero nec uela satis esse maiora na-
uigijs. Sed quis amplitudini antemnarum singulæ arbores sufficiant: super eas tamē addi uelorum alia
uela. Præterq; alia in proris & alia in puppibus pandi: ac tot modis prouocari mortem. Deniq; tam par-
uo semine nasci quod orbem terrarum ultro citroq; portet: tam gracili auena: tam non alte a terra tol-
li: neq; id uiribus suis necti: sed passum tusumq; & in molliciem lanæ coactum iniuria naturæ: ac sum-
ma audacia: & quo peruenire nulla execratio sufficit contra inuentorem dictum suo loco a nobis: cui sa-
tis non fuit hominem in terra mori: nisi periret & insipultus. At nos priore libro hymbres & flatus ca-
uendos frugum casa uictusq; præmonebamus. Ecce seritur hominis manu: metitur eiusdem hominis
ingenio quod uentos in mari optet. Præterea ut sciamus fauisse poenas: nihil gignitur facilius. Ut sentia-
mus nolente id fieri natura: urit agrum: deterioremq; ipsum facit.

De lini satione: & generibus eius: & quomodo perficiatur: & de mappis & lino nō
ardente: & quando primum in theatris uela. CA. I.

Eritur fabulosis locis maxime: unoq; sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum æstate uellit:
& hanc quoq; terræ iniuriā facit. Ignoscat tamē aliquis ægypto serenti: ut arabia indiaq; mer-
ces apporret. Ita ne & galliæ censentur hoc reditu? Montesq; mari oppositos esse nō est satis: &
a latere oceani obstare ipsum quod uocat inane. Cadurci: caleti: ruteni: bituriges: ultimiq; hoīum existi-
mati morini: imo uero galliæ uniuersæ uela texunt. Iā quidē & trāsrihenani hostes. Nec pulchriorē aliā
uestē eorū: scēminæ nouere. Qua ammonitiōe succurit qđ. M. Varro tradit i Serranorū familia gētilitiū
eē scēminas linea ueste nō uti. In germania autē defossi & subterra id opus agunt. Similiter in italia a rōne
alia. Nā iter padū ticinūq; amnes subiacēt abiterna. In europa lino palma secūda. In uicino. n. halionis ca-
pessunt retouina. Et in æmilia uia fauētina cādore. Halionis semp crudis fauentina pferunt. Retouinis
tenuitas summa dēfitaq;. Cādor æque ut fauentinis: sed lanugo nulla. Qđ apud alios gratiā: apud alios
offensionē hēt. Neruositas filo æq̄lior pene q̄ cotoneis: tinitusq; cū dēte libeat expiri. Iō duplex q̄ cæteris
prium. Et hispania citerior habet splēdorem lini præcipuum torrētis: in quo politur natura: qui abluat
terraconem. Et tenuitas mira ibi primū carbasis reuertis. Nam dudum ex eadam hispania zoelicum ue-
nit in italiā plagis utilissimū. Ciuitas ea gallaciæ & oceano p̄pinqua. Est sua gloria & cumano in cāpa-
nia ad pisciū & halitū capturā. Eadē & plagis materia. Neq; n. minores cunctis aīalibus insidias: q̄ nobis
metipsis lino tendimus: sed cumanae plagæ cōcidūt apros: & hæ casses ue asperi ferri aciem conuincūt.
Vidimusq; iam tantæ tenuitatis: ut annulū hominis cū epidromibus transirent: uno portante multitu-
dinem qua saltus cingerentur. Nec id maxime mirum: sed singula eaq; stamina centeno quinquageno

NONVSDECIMVS

filo constare: sicut paulo ante Iulio Lupo q in praefectura aegypti obiit. Mirentur hoc ignorantes in aegyptii quondam regis quem amasyn uocant: thorace in rhodiorum insula ostendi in templo Mineruae. cccxv. filis singula fila constare. Quod exemplum per se expertum nuper romae prodidit. Mutianus ter consul: paruasque iam reliquias eius superesse: hac experimentum iniuria. Italia ex pelignis etiam linis honorem habet: sed fulloni tantum in usu. Nullum est candidum lenae uel similius: sicut in culcitris praecipuam gloriam cadurci optinent. Galliarum hoc ad tomenta pariter inuentum. Italiae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti. Aegypto lino minimum firmitatis: plurimum lucri. Quattuor ibi genera: taincium: ac pelusiacum: buticum: tetriticum: cum regionum nominibus in quibus nascuntur. Superior pars aegypti in arabia uergens gignit fruticem quem aliqui gossipion uocant. Plures xylon. & ideo lina inde facta xylinea. Paruulus est: similemque barbarae nucis defert fructum. Cuius in exteriore bombice lanugo netur. Nec ulla sunt eis in candore mollicia uel preferenda Vestes inde sacerdotibus aegypti gratissima. Quantum genus orthominum appellant. Fit e palustri uelut harundine dumtaxat pannicula eius Asia genista facit lina ad retia praecipua: in piscando durat in frutice madefacto. x. diebus. Aethiopes indigne malis. Arabes cucurbitis in arboribus ut diximus genistis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur: intumescere semine: aut colore flavescente. Tunc euulsum & in fasciculos manuales colligatum ficitur in sole pendens conuersis superne radicibus uno die: mox quinque aliis in contrarium inter se uersis fascium cacuminibus ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic uis: & in quodam rustico ac praedulci italiae transpadanae cibo: sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messiem triticam uirgae ipsae mergunt in aqua solibus tepefacta: potere aliquo depressae. Nulli. n. leuitas maior. Maceratae indicie est membrana laxatior. Iterumque uniuersae ut prius solle fiant. Mos arefactae in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit stappa appellat: deterioris lini: lucernae fere luminibus aptior. Et ipsa tamen peccat ferreis ahenis: donec omnis membrana decortice. Medullae numerosior distinctio candore: mollicia. Linum uere & uiris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis praebent usum. Ars depectendi digerendique. Iustum est e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iteque deinde in filo politur illisum crebro in silice ex aqua. Tectumque rursus tunditur clauis: semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeret. Viuum id uocant: ardentemque in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas sordibus exustis splendescere igni magis quam possent aquis. Regnum inde funebres tunicae corporis fauilla ab reliquo separent cinere. Nascitur in desertis adustisque sole indiae: ubi non cadunt hyemes: inter terribiles serpentes: assuescitque uiuere ardendo. Rarum inuentum: difficile textum propter breuitatem. Rufus de cetero colos splendescit igni. Cum inuentum est aequat precia excellentium margaritarum. Vocatur autem a graecis assuescitur ex argumento naturae. Anaxilaus auctor est: lintheo eo circumdata arbore surdis ictibus & qui non exaudiri tur cadi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino: mulierum maxime deliciis circa elum in achaea genito: quaternis denariis stipula eius permutata quondam ut auri. Repertaque lintheorum lanugo e uillis nauium maritimarum maximae in magno usu medicinae est: & cinis spodii uim habet. Est & inter papauera genus quoddam: quo candorem linthea praecipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque: & uestium infaniam accipere in alexandri magni primum classibus indo amne nauigantis: cum dulces eius ac praefecti in certamine quodam uariassent insignia nauium. Stupueruntque littora flatu uersicoloria implente. Velo purpureo ad accium cum. M. Antonio Cleopatra uenit: eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriae nauis insigne. Postea in theatris tantum umbram fecere. Quod primus omnium inuenit. Q. Catulus cum capitolium dedicaret. Carbasina deinde uela primus in teatro duxisse traditur Lentulus Spinther appollinaribus ludis. Mox Caesar dictator totum forum romanum intexit. Viamque sacram ab domo sua ad cliuum usque in capitolium: quod munere ipso gladiatorio mirabilius uisum tradunt. Deinde & sine ludis marcellus. Octavia sorore augusti genitus in aedilitate sua auunculo. xi. consule. Kalen. augusti uel forum umbravit: ut salubrius litigantes consisterent. Quantum mutatis moribus Catonis Censorii qui sternendum quoque in focis muricibus censuerat. Vela nuper colore caeli stellata per rudentes terrae etiam in amphitheatris principis Neronis rubent in cauis aedium: & muscum ac solem defendunt. Cetero mansit candori pernix gratia. Honor etiam & troiano bello. Cur enim non & proeliis intersit ut naufragis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretati sunt eruditiores quoniam cum sparta dixit significauerit sata.

De sparti natura: & quando primum usus eius: & quomodo perficiatur & quae sine radice nascantur: & uiuant.

Parti quidem usus multa post saecula coeptus est. Nec ante poenorum arma: quae primum hispaniae intulerunt. Herba & haec sponte nascens: & quae non queat feri: iuncusque proprie aridi soli uni terrae dato uitio. Namque id mallum telluris est: nec aliud ibi feri aut nasci potest. In africa exiguum & inutile gignitur: carthaginensis hispaniae citerioris portio. Nec haec tota: sed quatinus parit montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis: eorum hinc ignes facesque. Hinc calcamina & pastorum uestis: animalibus noxium praeterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose euellitur. Ocreatis cruribus manibusque tectis manicis conuolutum offeis ligneis uel conamentis: Nunc iam in hyeme uix. Facillime tamen ab idibus maiis in iunias hoc maturitatis tempus. Vulsus fascibus in acervo adunatum biduo tertio resolutum. Spargitur in sole siccaturque: & rursus in fascibus redit sub testa. Postea maceratur aqua marina optime sed & dulci si marina desit. Siccaturque sole iterum rigatur: si repente urgeat desiderium: perfusum calida in folio: ac siccatur stans compendium operae facit. Hoc

autem tunditur: ut fiat utile præcipue in aquis: marique inuictum. In sicco præferunt e canabi funes. Et spartum aliis etiam diuersum: ueluti nataliū sit ipensa. Est quod eius natura interpolis. Rursusque quod libeat uelutū nouo miscet. Verū tamen cōplectetur aīo: quod uolet miraculū æstimare: quō sit in usu oībus terris nauū armamentis: machini ædificationū: aliisque desideriis uitæ. Ad hos oēs usus quæ sufficiāt minus. xxx. pass. in latitudinē. A littore carthagini nouæ minusque in lōgitudine esse reperient. Lōgius. n. uehi ipendia phibent. Iunco græcos ad funes usus nomini credamus: quo hærbā eā appellant. Postea Palmaque foliis phylliragū manifestū est. Et idē trāslatū a poenis sparti usum per quod simile ē ueri. Theophrastus auctor est esse bulbi genus circa ripas amniū nascens: cuius inter sūmum corticē eāque partē qua uescunt esse lāneā naturā: ex qua mapilia uestesque quondā conficiebant. Sed neque regionē in qua id fiat: neque quicquid diligentius: præterque eriophorō id appellari in exemplaribus quæ eodē inuenerim tradit. Neque oīno ullā mentionem habet bulbi generis: circa ripas amniū nascentis: cuius inter sūmum corticē eāque partē qua uescuntur semper habet spartum. Cuncta cura magna persecutus. ccccxc. annis ante nos: ut alio iā loco diximus. Quo apparet post id tps spatium in usum uenisse spartū. Et quoniā a miraculis regē cœpimus: sequemur eorum ordinē: in quibus uel maximū est aliqd nasci: aut uiuere sine ulla radice. Tuberā uocant hæc undique terra circūdata: nullisque fibris nixa aut saltē capillamentis: nec utique extuberante loco in quo gignuntur: aut rimā agente. Neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includunt: ut plane nec terrā esse possimus dicere: neque aliud quod terræ callū. Siccis hæc fere & sabulosis locis frutetosisque nascunt. Excedūt sæpe magnitudinē mali cotonei: etiam librali pondere. Duo eorum genera: harenosa dētibz inimica: & altera sinceira. Distingunt & colore ruffo nigroque: & intus candido. Laudatissima quæ africæ crescunt. An ne uitiū id terræ? Neque. n. aliud intelligi potest: malum ne id ea p̄tinus globet magnitudine qua futurū est. Et uiuat ne: an nō haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi. n. ratio cōmunis est iis cū ligno. Lartio licinio prætorio uiro iura reddente in hispania carthagine paucis his annis scimus accidisse mordenti tuber: ut deprehensus inde denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit terræ naturam in se globari. Quod certum est ex iis quæ nascuntur: & feri non possunt.

De mysi: & tuberibus: de fungis pezicis: laserpitio: & magyderi & rubia & radícula.

CA. III.

Imile est quod in cyrenaica prouincia uocant: mysi: præcinum suauitate: odore: ac sapore: sed carnosius. Et quod in thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter. Cum fuerint hymbres autūnales ac tonitrua crebra: tunc nasci: & maxime e tonitribus: nec ultra annū durare tenerrima aut uerno esse. Quibusdā locis acceptantur riguis & feruntur sicut mytilenis. Negant nasci nisi exūdatione fluminū inuecto semine aptiatis. Est aut is locus in quā plurima nascunt. Asiæ nobilissima circa lāpsacū & alopecomesum: græciæ uero circa elin. Sunt & in fungorum genere a græcis dicti pezicæ: quæ sine radice aut pediculo nascunt. Ab his p̄ximū dicit auctoritate clarissimū: laserpitium: quod græci siliphion uocāt: in cyrenaica prouincia repertū: cuius succū uocāt laser magnificū in usu medicamentisque. & ad pōdus argētei denarii pensum. Multis iā annis in ea terra nō inuenit: quoniā publicani quæ pascua cōducūt: maius ita lucrū sentiētes depopulant pecore pabulo. Vnus aut caulis nostra reptus memoria Neroni principi missus. Si quōdo incipit pecus in spem nascentis: hoc deprehendit signo oue cum comederit dormiēte p̄tinus capra & sternutante. Diuque iā nō aliud ad nos inuehit: quod quod in perside aut media & armenia nascit laser: multo infra cyrenaicū. Id quoque adulteratū gūmi: aut sagopenio: aut faba fracta. Quo minus omittēdū uidet. C. Valerio. M. Herēnio cōs. cyrenis aduecta Romā publice laserpitii pōdo. xxx. Cæsare uero dictatore initio belli ciuili inter auge argentūque ptulisse ex ærario laserpitii pondo. cxi. Id apud auctores græciæ euidentissimos inuenimus. Natū hymbre piceo repente madefacta tellure circa hesperidū hortos syrtinque maiore. vii. annis ante oppidū cyrenæ quod cōditū est urbis nostræ āno. cxliiii. Vim aut illā per quattuor stadiorum spatium in africa ualuisse. In ea laserpitium gigni solitū rem feram ac cōtumacem: & si coleret in deserta fugientē. Radice multa crassaque: caule ferulaceo: haud simili crassitudine. Huius folia maspetū uocabant: apio maxime similia. Semen erat foliaceū. Folium ipsum uero deciduū. Vesci pecora solita: primoque purgari: mox pinguescere: carne mirabilem in modum iucunda. Post folia amissa caule ipso & homines uescebantur decocto: asso: elixoque. Eorum quoque corpora. xl. primis diebus purgante a uitiis. Ex iis omnibus succus duobus modis capiebat: e radice: atque caule. Et hæc duo erant nomina rhizias atque caulias. Vilior ille ac putrescens radice: cortex niger: & ad mercis adulteria. Succum ipsum in uasā coniectum admixto fursure subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent putrescentem. Argumentum erat maturitatis color siccitasque sudore finito. Alii tradunt laserpitii radicem fuisse maiorem cubitali: tubercque in ea super terram. Hoc inciso profluere solitum succum ceu lactis supernato caule: quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse: cadentia a canis ortu: austro flante. Ex iis laserpitium nasci solitū annuo spatio & radice & caule cōsumētibus sese. Hoc & circūfodi solitum p̄didere. Nec purgari pecora: sed ægra sanari: aut p̄tinus mori: quod in paucis accidere. Persico Silphio prior opinio congruit. Alteque genus est quod magydaris uocatur tenerius & minus uehementis: sine succo. Quod circa syriam nascit: nō proueniens in cyrenaica regione. Gignit & in p̄nafo monte copiosius: quibusdā laserpitium uocantibus: perque omnia adulterat ei saluberrimæ utilissimæque auctoritas. Rōsinceri prima in colore modice ruffo: & cū frangitur: candido intus. Mox translucēte gutta aquæ saluæ liquefcit. Vfus in multis medicaminibus. Sunt etiamnū duo genera tñon nisi sordido nota uulgo: cū quæstu nullo polleant. In primis rubia tinguendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima italica: & maxime suburbana: & omnes pene prouinciæ scatent ea. Sponte prouenit:

NONVSDECIMVS

feriturq; similitudine erullia. Vex spinosus ei caulis & geniculatus hic est quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubia est. Quot in medicina usus habet suo dicemus loco. At quæ uocatur radícula lauandis demum lanis succum habet: mirum quantū conferens candore: molliciaq;. Aequè nascit fatiua ubiq; sed sponte præcipua in asia syriacq; saxosis & asperis locis. Trans euphratem tamen laudatissima caule ferulaceo tenui: & ipsis cibus indigenaz expetito: & ungenti quicquid sit: cum quo decoquas folio olea. Isatin græci uocant: floret æstate: grata aspectu uerum sine odore spinosa & caule lanuginoso. Semen ei nullum: radix magna: quæ conciditur ad quem dictum est usum.

De hortoz cura: & digestio terræ nascentiū præter fruges & frutices.

CA. IIII.

B his supest reuerti ad hortoz curā: & suapte natura memorādā. Et quoniā antiquitas nihil prius mirata est: q̄ & hespidū hortos: ac regū Adonis & Alcioni. Itē pensiles: siue illos Semiramis siue assyriæ rex Cyrus fecerit: de quoz ope alio uolumine dicemus. Romani qdē reges ipsi coluere. Quippe etiā Supbus Tarquinius nuntiū illū sœuū atq; sanguinariū remisit ex horto. In. xii. tabulis legū nostraz nūq̄ noiatur uilla: semp in significatione ea hortus. In horti uero hærediū. Quā rē comitata est & religio qdā: hortosq; & fores tantū cōtra inuidiū fascinationes dicari uidemus. In remedio satyrica signa q̄q̄ hortos tutelæ Veneris assignāte Plauto. Iā quidē hortoz nomine in ipsa urbe delicias: agros: uillasq; possident. Primus hoc instituit athenis Epicurus hortoz magister. Vsq; ad eū moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ qdē p se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellū q̄to in nocētiore uictu. Mergi. n. credo in pfunda satius est: & ostreaz genera naufragio exgri. Aues ultra phasidē amnē peti: & fabuloso qdē terrore tutas: imo sic p̄ciosiores. Alias in numidia atq; æthiopia in sepulchris aucupari: aut purgari cū feris mādī ab eo cupiētē qd mādāt alius. Ad hercule q̄ uilia hæc q̄ parata uoluptati satietatiq; nisi eadē quæ ubiq; indignatio occurreret? Ferendū sane fuerit exq̄sita nasci pomaz: alia sapore: alia magnitudine: alia mōstro: pauperibus iterdicta. Inueterari uina saccisq; castrari. Nec cui q̄ adeo lōgā esse uitā: ut nō ante se genita poter. E frugibus quoq; quoddā alimentū excogitasse luxuriā ac medullā tātū eaz: superq; pistrinaz operibus & ex celaturis: uiuere alios pane p̄ceaz: alios uulgi: tot generibus usq; ad infimam plebē descendēte aia. Et iā ne in hærbis discrimen inuentum est. Olusq; differentiam facere in cibo: etima uno asse uenali? Et in his aliqua quoq; sibi nasci tribus negant. Caule in tantum signato: ut pauperis mēsa nō capiat. Siluestres fecerat natura horridos: ut quisq; demeteret passim. Ecce atiles spectant asparagi. Et rauēna ternis libris repēdit. Heu p̄digia uentris: mīg; esset nō licere carduis pecori uesci: nō licet plebei. Aquæ quoq; separant. Et ipsa naturæ elemēta ui pecuniæ discreta sunt. Hi niues: illi glaciem porāt: p̄cnas montiū in uoluptatē gulæ uertūt. Seruat algor æstibus: excogitaturq; ut alienis mēsisbus nix algeat. Decoquunt alias quas mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic: quō rex naturæ placet. Etiā ne hærbā aliqua diuitius tantū pascit. Nemo sacros auētinosq; mōtes & iratæ plebis secessus circūspexerit. Mons. n. certe æquabit quos pecunia supauerit. Itaq; hercule nullum macelli uestigial maius fuit romæ clamore plebis incusantis apud oēs p̄cipes: donec remissum est portoriū mercis huius cōpertūq; nō aliter quæstuosius censum haberi aut tutius: ac minore fortunæ iures: cū credas pensio ea paupeaz. Is in solo sponfor est: & sub die redditus: supficiēq; cælo quocūq; gaudens. Hortoz Cato p̄dicat callētes. Hinc primū agricolæ existimabant p̄scis: & sic statim faciebāt iudiciū: nū quæ esset in domo materfamilias. Etenim hæc cura foeminæ dicebat: ubi indiligēs esset hortus. Quippe e carnario aut macello uiuendū est. Nec caules ut nūc maxime probabāt: dānantes pulmentaria quæ egerēt alio pulmētario. Id erat oleo parcere. Nam carnis desideria etiā erāt in exprobratione. Horti maxime placebant qā nō cgerent igni: parcerētq; ligno. Expetita res & parata semp: unde & acetaria appellabant. Facilia cōcoqui: nec oneraturō sensum cibo: & quæ minime accenderēt ad desideriū panis. Pars eoz ad cōdimenta p̄tinens fatet nō domi uersurā fieri solitā. Atq; nō indicū piper quæsitū: quæq; transmara petimus. Iā quoq; in fenestris suis plebs urbana in imagine hortoz quottidiana oculis rura p̄bebant: anteq̄ præfrigi p̄spectus oīs coegit multitudinis innumeræ sœua latrocinatio. Quāobrem sit aliqs & his honos: ne ue auctoritatē rebus uilitas adimat. Cū p̄fertim etiā cognomina proceaz idē nata uideamus. Lactucinosq; i ualeria familia nō puduisse appellari: & cōtinbat aliqua gratia operi curæq; nostræ. Virgilio quoq; cōfesso q̄ sit difficile uerboz honorē tam paruis phibere. Hortos uillæ tingēdo nō ē dubiū: riuosq; maxime habēdos: si cōtingat profluo amne. Si minus e puteo pertica organis ue pneumaticis tollēdo nō hauſtu rigando. Solū proſcindendū a fauonio: in autūnum p̄parandū est post. xiiii. dies: iterandūq; ante brumā. Octo iugeaz opis palati iustū est. Fimū tres pedes alte cū terra misceri. Areis distingui: easq; resupinis puluinorū toris ambiri singulis tramitū fulcis: quæ detur accessus homini: scatebrisq; decursus. In hortis nascentiū alia bulbo cōmendant: alia capite: alia caule: alia folio: alia utroq; alia semine: alia cortice: alia cute carthilagine: alia carne: alia tunicis carnosis. Aliorum fructus i terra est: aliorum & extra: aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescuntq; ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent quāq; grauiora multo etiā iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis carthilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra condunt raphani: napiq; & rapa: atq; olio modo inulæ: ciccer: pastinacæ. Quædam uocauimus ferulacea anetum: maluas. Nanc; tradunt auctores in arabia maluas septimo mense arboreſcere: baculorum usum præbere exemplo. Sed & arbor est malua in mauritania lixi oppidi æstuario: ubi hesperidum horti fuisse produntur. cc. passibus ab oceano iuxta delubrum Herculis antiquius gaditano ut ferūt. Ipsa altitudinis pedes. xx. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & canabis. Necnon & carnosa aliqua appellabimus: ut spongas

in humore pratorum nascētes. Natura & genera & hystoria nascentiū in hortis regz. CA. V.
 Vngorū enim callū in ligni arborūq; natura diximus: & alio genere tuborū paulo cāte. Carthila/
 ginei generis extrax terrā est cucumis: mira uoluptate Tiberio principi experitus. Nullo qppe
 nō die cōtingit ei pensiles eorū hortos p̄mouētibus in soles rotis olitoribus. Rursusq; hyber/
 nis diebus intra speculariū munimēta reuocātibus. Quin & lacte mulso semine eorū biduo macerato:
 apud antiquos græciæ auctores scriptū est seri oportere ut dulciores fiāt. Crescūt qua cogunt forma. In
 italā uirides & q̄ minimi. In puinciis q̄ maximi & citrini aut nigri. Placent copiosissimi africæ ac gradif/
 simi. Ast cū magnitudine excessere pepones uocant. Viuūt hausti in stomacho in postegz diē: nec perfici
 queūt. In cibis nō insalubres: tamē plurimū natāt. Oleū odere mire. Nec minus aquas diligunt. Defecti
 quoq; ad eas modice distātes adrepunt. Cōtra oleū refugiant. Aut si qd obest: uel si pendeant: curuant.
 Idq; uel una nocte deprehendit. Si uas cū aqua subiiciat a quattuor digytorū interuallo descēdentibus
 ante postegz diē. At si oleū eodē mō sit in hamos curuatis. Iidē in fistula flore dimisso mira longitudine
 crescunt. Ecce cū maxime noua forma eorū in cāpania puenit mali cotonei effigie. Forte primo natū ita
 audio unū: mox semine ex illo genus factū: melopeponas uocāt. Nō pendēt hi: sed humi rotundantur.
 Mix in his præter figurā: colorēq; & odorem: q; maturitatē adepti q̄q; nō pendētes statim a pediculo re/
 cedunt. Columella tradit suū cōmentū ut toto anno contingant. Fruticē rubi q̄ uastissimū in apricū lo/
 cū transsere: & recidere duū digytorū reliq̄ta stirpe circa ægnoctiū uernū. Ita in medulla rubi semine cu/
 cumeris insito terra minuta simoq; circūaggeratas resistere frigori radices. Cucumerorū græci tria gene/
 ra fecere. Laconicū: scitalicū: boeticū. Ex iis tantū laconicū aqua gaudere. Sū q; hærba quæ uocat culix
 noīe tria semen eorū macerātū seri iubeant: ut sine semine nascant. Similis & cucurbitis natura dūtaxat
 in nascendo. Aque hyemē odere. Amāt rigua ac simū. Serunt ambo semine in terra sexq; pedali: fossura
 inter ægnoctiū uernū & solstitiū. Parilibus tamē aptissime. Aliqui malūt ex Kalē. martii cucurbitas: &
 nonis cucumeres: & p̄ quatuor serere simili mō reptātibus flagellis scādentes p̄artefum aspera in te/
 ctū usq; natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo stādī nō sunt: uelocitas p̄nix leui umbra came/
 ras ac pergulas opientes. Inde hæc duo prima genera. Camerariū: & plebeiū: qd̄ humi credit. In priore
 mire tenui pediculo libraf p̄odus immobile aure. Cucurbita quoq; oī mō fastigat uaginis maxime utili/
 bus: cōiecta in eas postq; defloruit: crescit qua cogit forma. Plerūq; & draconis intorti figura. Libertate
 uero p̄sili cōcessa: iā uisa est nouē pedū lōgitudinis. Particulatim cucumis floret: sibi ipse sup̄florescens:
 & sicciore locos patit: candida lanugine obductus: magisq; dū crescit. Cucurbitagz numerosior usus.
 Et primus caulis in cibo. Atq; ex eo in totū natura diuersa. Nuper in balneaz usum uenere urceorū ui/
 ce. Iam pridē uero etiā cadorū ad uina cōdenda. Cortex uiridi tener. Deradit nihilominus cibis. Cibos sa/
 lubres ac leues pluribus modis existimant: qui perfici humano uentre nō queant: sed nō intumescant.
 Semina quæ p̄xima collo fuerint p̄ceras pariunt. Item ab imis: sed non cōparandas sup̄radictis: quæ in
 medio rotūdas: quæ lateribus crassas breuioresq;. Siccant in umbra: & cū libeat serere in aqua maceran/
 tur. Cibis quos lōgiores tenuioresq; eo gratiores. Et ob id salubriores quæ p̄dendo creuere: minimūq;
 seminis tales habent: duricia eius in cibis gratiā terminante. Eas quæ semini seruant ante hyemē præci/
 di nō est mos. Postea fumo siccant cōdendis hortēsiogz seminibus rusticæ suppellestili. Inuenta est ratio
 qua cibis quoq; seruarentur. Eodemq; modo cucumis usq; ad alios pene prouentus: & id quidem inui/
 ria fit. Sed & scrobe opaco in loco harena substrato scenoq; sicco opertos: ac deinde terra uirides seruari
 tradunt. Sunt & siluestres in utroq; genere & omnibus fere hortensibus. Sed & his medica tantum na/
 tura est. Quamobrem differentur in sua uolumina. Reliqua chartilaginum natura terra occultantur
 omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus uideri: nisi medici masculini sexus facerent in his
 rotunda. Latiora uero & concaua fœmini: præstantiora suauitate: & ad condiendā faciliora: quæ sapi/
 us sata transeunt in marem. Iidem napoz quinq; genera fecere. Corinthium cleonē: lyothasium: boe/
 ticum: & quod per se uiride dixerunt. Ex iis in amplitudinē adolefcit corinthium nuda fere radice. Solū
 enim hoc genus superne tendit: nō ut cætera in terrā. Lyothasium quidam thracium appellant: frigoz
 patientissimum. Ab eo boeticum dulce est: rotunditate etiam breui notabile. Neq; ut cleoneum prælō/
 gum in totum quidem. Quorum tenuiora folia ipsi quoq; dulciores. Quoz scabra & angulosa & hor/
 rida amariore. Est præterea genus siluestre: cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ am̄terninis
 datur: inde muris: tertia nostratibus. Cætera de satū eorū in rapis dicta sunt. Cortice & carthilagine cō/
 stant raphani. Multisq; eorū cortex crassior etiam q̄ quidusdā arborū. Amaritudo plurima illi est: & pro/
 crassitudine corticis. Cætera quoq; aliquādo lignosa. Et uis mira colligendū spiritū: laxandiq; ructum.
 Ob id cibis illiberalis utiq; si proxime olus mādatur. Si uero cum oliuis diruptis rarior fructus fit: mi/
 nusq; foetibus. Aegypto mire celebratur p̄pter olei fertilitatē: quod de semine eius faciunt. Hoc maxi/
 me cupiunt serere: si liceat: quoniam & quæstus plus q̄ e frumento & minus tributū est: nullūq; copiosi/
 us oleum. Genera raphani græci fecere tria folioz differentia: crispa: atq; lenis: & tertium siluestre. Atq;
 huic leuia quidem folia: sed breuiora ac rotunda: copiosaq; atq; fruticosa. Sapor autem asper: & medica/
 menti instar ad eliciandos aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est: quoniam aliqua admo/
 dum exiguum ferunt. Hæc uitia nō cadunt nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera. Algidēse a loco
 longum atq; trāsucidum. Alterum rapi figura quod uocant syriacum: suauissimum fere ac tenerri/
 mum hyemisq; patiens. Præcipuum tamen est quod e syria non pridem aduectum apparet: quoniam
 apud auctores non reperit: id aut̄ tota hyeme durat. Etiamnū unum siluestre græci cheriam uocant:

NONVSDECIMVS

pontici armon: alii leucem: nostri armoratiā frōde copiosius q̄ corpore: in oībus autē pbandis maxime spectant caules: in initio. n. rotūdiores crassioresq; ac lōgis canalibus. Folia ipsa tristiora: & angulis horrida. Serī uult raphanus terra soluta: humida. Fimū odit: palea cōrētus. Frigore adeo gaudet: ut in germania infantū puerorū magnitudinē æquet. Serī post idus febr. ut uernus sit: iterūq; circa uulcanalia quæ satio melior. Multi & martio & aprili serūt & septēbri. Incipiēte icremēto cōfert alterna folia circū obruere: ipsos uero accumulare. Nā q̄ extra terrā emerferit durus sit atq; fungosus. Aristomachus detrahi folia p̄ hyemē iubet: & ne lacunæ stagnēt accumulare. Ita in æstate grādescere. Quidā p̄didere si paulo adacto cauerna palea insterna in sex digytorū altitudine deinde semē fimūq; & terra cōgerat ad magnitudinē scrobis crescere. Præcipue tamē salis alunē. Itaq; etiā talibus aquis irrigant. Et in ægypto nitro spargunt: ubi sunt suauitate præcipui. In totū quoq; falsugine amaritudo eorū eximit: suntq; coctis similes. Nāq; & coctis dulcescunt: & in naporū uicē trāleunt. Crudos medici suadēt: ad colligēda acria uiscerē dādos cū sale ieiunis esse: atq; ita uomitionibus præparant meatū. Tradūt & præcordiis necessariū hunc succū: quādo phthēsin cordi intus inhæretē nō alio potuisse depelli cōpertū sit in ægypto regibus corpora mortuorū ad scrutādos morbos infecātibus. Atq; ut est græca uanitas: ferē in tēplo Apollinis delphis adeo cæteris cibis prælatus raphanus: ut ex auro dicaret raphanus: bera ex argento: rapū e plūbo. Scires nō ibi genitū Māniū Curriū ip̄eratorē: quæ in hospitio legatis aurū repudiaturō afferētibus rapū torrentē in foco inuentū annales nostri p̄didere. Scripsit & Marchion græcus de raphano unū uolumē. Vtilissimi in cibis hyberno tēpore existimant. Idēq; dētibus semp̄ inimici: quoniā atterāt. Eboræ certe poliūt. Odiū iis cū uite maximū: refugit iuxta satos. Lignosiora sunt reliqua in carthilaginū genere a nobis posita. Mirūq; oībus uehementiā saporis inesse. Ex iis pastinacæ unū genus agreste ip̄ōte puenit: staphylinos græcæ dicūt. Alteg; serī radice uel semine primo uere uel autūno. Vt Hygino placet februario: augusto: septēbri: octobri: solo q̄ altissime refosso. Annicula utilis esse incipit: bima utilior: gracilior autūno: patinifq; maxime. Et sic quoq; uirus illi intractabile est. Hibiscū a pastinacæ gracilitate distat. Dānatū cibis: sed medicinæ utile. Est & quartū genus in eadē similitudine pastinacæ: quā nostri gallicā uocāt: græci uero glaucō. Cuius genera etiā quattuor fecere: inter medica dicēdū. Siser & ipsum Tyberius princeps nobilitauit flagitās oībus annis a germania Gelduba appellat castellū rheno ipositum: ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus: q̄ in decoctis extrahit: amaritudinis tamē magna parte relicta: quæ mulso in cibis tēperata etiā in gratiā uertit. Neruus idē & pastinacæ maiori dūtaxat anniculæ. Siser his serī mēsis: februario: martio: aprili: augusto: septēbri: octobri. Breuior his est: sed torosior amariorq; nulla p̄ se stomacho inimicissima. Eadē dulcibus mixtis saluberrima. Plurimis modis austeritas euicta gratiā inuenit. Nāq; & in pollinē tūdit arida: liqdoq; dulci tēperat: & decocta postea aut asseruata uel macerata pluribus modis: & tunc mixta defruto aut subacta melle: uiuisq; passis: aut p̄guibus cariotis. Alio rursus mō cotoneis: malis uel sorbis: aut prunis. Aliquādo pipe aut thymo uariata defectus p̄cipue stomachi excitat. Illustrata maxie Iulie Augustæ quotidiano cibo. Supuacuū eius semē: quoniā oculis ex radice excisis ut harūdo serit. Et hæc aut feritur siser & pastinacæ utroq; tēpore uere & autūno magnis seminū interuallis. Nulla ne minus q̄ ternorū pedū: quoniā spatiose fruticat. Siser autē trāfferre melius. Proxima his est bulbosæ natura: quos Cato in primis serēdos p̄cipit: celebrāsq; megaricos. Veg; nobilissima est scylla: q̄q; medicamini nata acroq; exacuēdo. Nec ulli amplitudo maior: sicut nec uis asperior. Duo genera medicæ. Masculus albis foliis: scemina nigris. Et tertium genus est cibis gratū. Epimenidū uocat angustius folio: ac minus aspero. Seminis plurimū omnibus. Celerius tamen pueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant: folia quæ sunt in his ampla: deflexa circa obruūtur. Ita succū omnē in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in balearibus ebusorū insulis: ac p̄ hispanias. Vnū de iis uolumen condidit. Pythagoras philosophus: colligēs medicas uires: quas proximo reddemus libro. Reliqua bulbosæ genera differunt colore: magnitudine: suauitate. Quippe cū qdam crudi mandantur: ut in cherōneso taurica. Post hos in africa nati maxime laudant. Mox apuli genera græci hæc fecere. Balbinō: sitaniō: pithyō: acrocoriō: egyptops: isorrynchiō. In hoc migz imas eius radices crescere hyeme. Verno aut cū apparuerit uiola: minui ac cōtrahi: tū deinde bulbum pinguescere. Est inter genera quod in ægypto aron uocant: scyllæ p̄ximum amplitudine: foliis lapati: caule recto: duum cubitorū baculi crassitudine: radice mollioris naturæ: quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante uer. At deteriores illico fiunt si funduntur. Signum maturitatis folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant. Item paruos & longos. Contra rubicundis rotundioribusq; laus & grādissimis. Amaritudo plerisq; in uertice est. Media eorū dulcia. Bulbus non nasci ex semine priores tradiderūt. Sed & in prenestinis cāpis spōte nascunt: ac sine mō etiā in remorū aruis.

De hortensium hærbaz radicibus: foliis: floribus: coloribus.

CA. VI.

h Ortensibus oībus fere singulæ radices: ut raphano: betæ: apio: maluæ. Amplissima autem lapato: ut quæ descendat ad tria cubita. Siluestri minores tumidæ. Effosa quoq; diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ: ut apio: maluæ. Quibusdam furculosæ: ut ocimo. Aliis carnosæ: ut betæ: aut magis etiam num croco. Aliquibus ex cortice & carne cōstant: ut raphano & rapis. Quorundam geniculatæ sunt: ut graminis. Quæ rectā nō habēt radicē statim plurimis nitunt capillamētis: ut artiplex: & blitum. Scylla aut & bulbi & cepe & allium nō nisi in rectum radican. Sponte nascentium quædā numerosiora sunt radice q̄ folio: ut calax: perdiotum crocū. Florēt uero cū fraxino serpillū: ambrotanū: napi: raphani: mēta: ruta: & cætera qdē deflorescunt cum cœpere. Ocimum aut particulatim

LIBER

& ab imo incipit. Qua de causa diutissime floret. Hoc & in heliotropio hærba euenit. Flos aliis candidus: aliis luteus: aliis purpureus. Folia cadūt a cacuminibus origano: inulæ: & aliquādo rutæ iniuria læsa. Maxime concaua sunt cepe: getio. Allium cepasq; inter deos iureiurādo habet ægyptus. Cepe genera apud græcos sarda: samothracia: halsidena: setania. Itē scirta. Ascalonia ab oppido iudææ noiata. Oibus etiā odor lachrymosus & præcipuæ cypriis: minime gnidiis. Oibus corpus tutū pinguitudinis eaq; carthilagine. E cūctis setania minia excepta tusculana: sed dulcis. Scirta autē & ascalonia cōdunt. Scirtā hyeme cū coma sua relinquūt. Vere folia detrahūt: & alia subnascūt iisdē diuisuris: unde & nomē. Hoc exēplo reliqs quoq; generibus detrahi iubēt: ut in capita crescāt potius q̄ in semetipsa. Ascaloniæq; ppria natura. Etenim uelut steriles sunt ab radice: & ob id semine feri illas nō deponi iussere græci. Præterea feri us circa uel cū germināt trāfferri. Ita crassescere. Et tūc pperare præteriti tps p̄sitatione. Festinādū autē in his est: quoniā natura celeriter putrescūt. Si deponant: caulē amittūt: & semen: ipsaq; euanescūt. Est & color differētia. Samo. n. & sardibus cādidissimæ pueniūt. Sūt in honore & creticæ: de qbus dubitat an eadē sint: quæ ascaloniæ: quoniā satis capita crassescūt: depositis caulibus & semine. Distāt sapore tantū dulci. Apud nos duo prima genera. Vnū cōdimentariū: qd̄ illi getion: nostri pallacanā uocāt. Seritur mēsibus martio: aprili: maio. Alterq; capitātū æquæ ab ægnoctio autūni uel faonio. Genera eius austeri tatis ordine africana: gallica: tusculana: amiterina. Optima autē quæ rotundissima. Itē ruffa acrior q̄ cādida sicca q̄ uiridis: & cruda q̄ cocta: sicca q̄ cōdita. Serit amiterina frigidis & humidis locis: & sola allii modo capite: reliquæ semine. Proximæq; æstate nullum semē emittunt: sed caput tantū qd̄ inarescit. Sequēti autē anno pmutata rōne semē gignit. Caput ipsum corrupit. Ergo oibus annis sepatim semē cepe causa ferit. Sepatim cepe seminis. Seruant autē optime in paleis. Getium pene sine capite est: ceruicis tātum lōgæ: & ideo totū in frōde: sapiusq; resecat ut porrum. Ideo & illud serunt nō deponunt. Cætero cepas ter fosso solo feri iubēt: extirpatis radicibus hærbaq;. In iugero denas libras. Intermiseri satureiā: quoniā melius pueniat. Runcari præterea: & farriri si nō sapius quater. Ascaloniā mēse februario ferūt nostri. Semē cepæ nigrescere incipiēs anteq̄ marcescat metūt. Et de porro in hāc cognitionē dici cōuenit: præsertim cū sectiuo nup̄ auctoritatē dederit princeps Nero: uocis gratia ex oleo æstatis mēsium oibus diebus. Nihilq; aliud ac ne pane qdē uestēdo. Serit semine ab ægnoctio autūno si sectiuū facere libuerit densius. In eadē area secat donec deficiat: stercoraturq; semp̄: sin utriq; in capita anteq̄ secetur: cū increuerit: in aliā areā transferat summis foliis leniter recisis ante medullā & capitibus retractis tunicis ue extremis. Antiqui silice uel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc itē de bulbis. Nūc sarculo leuiter cōuelluntur radices ut delūbata alant: neq; distrahāt. Insigne q; cū fimo lætoq; solo: gaudeat: rigua odit: & tamē pprietate quadā soli cōstat. Laudatissimus in ægypto: mox orchis atq; aritæ. Sectiuū duo genera. Hoc hærpaceum folio incisuris eius euidētib;: quo utunt medicamentarii. Alterq; genus suauioris foliū rotundiorisq; incisuris leuioribus. Fama est melā equestris ordinis regē ex pcurratione a Tyberio principe accersitū in summa desperatione succo porri ad triū denariog; argenteog; pondus haulto cōfestim expirasse sine cruciatu. Ampliorē modū negāt noxiū esse. Alliū ad multa ruris præcipue medicamenta prodesse credūt. Tenuissimis & quæ separant in uniuersum uelā mēbranis: mox pluribus coagmentantur nucleis: & iis sepatim uestitis. Asperi saporis: & quo plures nuclei fuere hoc est asperius. Tediū huic quoq; halitu ut cepis: nullū tamen coctis. Generum differentia in tempore. Præcox maturescit. lx. diebus tum in magnitudine. Vlpicum quoq; in hoc genere græci appellauere allium cyprium: alii antiscordon: præcipuæ africæ celebratum inter pulmentaria ruris grandius alio trito in oleo & aceto mirū quantū increseat spuma. Quidā & alliū ulpi cū in plano feri uetāt: casteilatimq; grumulis imponi distatibus inter se pedes ternos. Inter grana quattuor digyti interesse debent: simul atq; tria folia eruperint farriri. Grandescunt quo sapius farriuntur. Maturescētiū caules depressi in terram obruuntur: ita cauet ne in frondem luxurient. In frigidis utilius uere feri quam autumno. Cæterum ut odore careant omnia hæc iubentur feri cum luna sub terra sit: colligi cum in coitu. Sine iis Menander e græcis auctor est: alium edentibus si radicem betæ in pruna tostam superederint: odorem extingui. Sunt qui & alliū & ulpicon inter compitalia ac saturnalia feri aptissime putent. Allium & semine prouenit sed tarde. Primo enim anno porri crassitudine capite efficitur: sequenti diuiditur: tertio consumatur. Pulchriusq; existimatur tale. A quibusdam in semen exire uerantur. Sed intorqueri caulis sationis gratia: uti caput ualidus fiat. Quod si diutius allium cepeq; inueterari libeat: aqua salsa tepida capita intingenda sunt. Ita diuturniora fient: melioraq; usui: sed in fatu sterilia. Alii contenti sunt primo super prunas suspēdisse: abūdeq; ita pfici arbitrant: ne germinet. Quod facere alium cepaq; extra terrā quoq; certum est: & cauliculo acto euanescere. Aliqui & alliū palea optime seruari putant. Alliū est in aruis sponte nascens: alium hoc uocant: quod aduersus improbitatē alitum depascentiū semina coctum ne renasci possit: abiicitur: statimq; quæ deuorauere aues stupentes manu capiuntur: & si paulū cōmemorauere resupitæ. Est & siluestre quod ursinum uocant odore molli: capite pretenui: foliis grandibus.

Quoto die quæq; hærba nascunt sata: & quō quæq; formant: uel digerantur: & quorum singula: genera: & quorum plura.

CA. VII.

In hortu satog; celerrime nascunt ocimū: blitū. napus: eruca. Tertio enim die erūpunt anetum quarto: lactuca quinto: raphanus sexto: cucumis & cucurbita septimo: prior cucumis: nasturtiū ac sinapi quinto: beta æstate sexto: hyeme decimo: atriplex octauo: cepe. xix. aut. xx. getium. x. aut. xii. Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum post. xxx. diem. Omnium difficillime

NONVSDECIMVS

apium. xl. n. die cū celerrime. l. maiore ex pte emergit. Aliqd & sēminū ætas cōfert: quoniā recētiora maturius gignunt. In porro: getio: cucumere: cucurbita. Ex uetere aut celerius pueniūt apiū: beta: cardamū cunila: organū: coriadrū. Mię in betæ semina nō. n. tota eo anno gignit: sed aliqd sequēte: aliqd tertio. Itaq; ex copia seminis modice nascit. Quædā anno tātū suo pariūt: quædā sapius: sicut apiū: porrū: getiū. Hæc. n. semel sata pluribus annis restibili fertilitate pueniūt. Semina plurimis rotūda: aliqb; ob/ lōga: paucis foliacea & lata: ut atriplici. Quibūdā angusta & caniculata: ut cumino. Differūt & colore ni gro cādidoq; itē duricie. Surculacea in folliculo sunt raphano: sinapi: rapo. Nudū semē apii: coriadrī: ane ti: fœniculi: cumini. Cortice obducta bliti: betæ: atriplicis: ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœ cūdius. Cū maledictis ac pbris serēdū p̄cipiunt: latius pueniet. Satū etiā pascit terra adacta cumini: & q serūt præcant ne exeat. Quæ in cortice sunt difficillime maturescūt: maximeq; ocimū: & gyt. Siccanf oia ac sunt fœcunda. Vtiq; meliora nascunt acruatim sato semine: q̄ sparso. Ita certe porrū & allium se runt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta ac fimo ingesto. Nascuntur autem om/ nia aut semine aut auulsione. Quædā semine & surculo: ut ruta: organū. Ocimū præcidūt. n. & hoc cū puenit ad palmæ altitudinē. Quædā & radice & semine: ut cepa: alliu: bulbi: & si quoz radice minimi floz relinquunt. Eoz uero quæ a radice nascuntur radix diuturna & fruticosa est: ut bulbi: getii: scyllæ. Fruticat alia & nō capite: ut apium: & beta. Caule reciso fere qdē oia regermināt: exceptis quæ nō scabrū caulē habēt. Est in usu uero ocimū: raphanus: lactuca. Hæc etiā suauiorē putant a regerminatione. Ra/ phanus utiq; iucundior detrahit foliis anteq̄ decaulescat. Hoc & in rapis. Nā & eadē directis foliis coop ta terra cresunt: durātq; in æstate. Singula genera sunt ocimo: lapato: blito: nasturtio: erucæ: atriplici: co riandro aneto. Hæc enim ubiq; eadem sunt: neq; aliud alio melius usq;. Rutam furtiuam tātūm prouer nire fertilius putant: sicut apes furtiuas pessime. Nascuntur etiam non sata mentastrum: nepeta: intubū pulegium. Contra plura genera sunt eorum quæ diximus: dicemusq; in primis de apio.

Natura & genera & hystoriæ ad cōdimenta in horto sataz reg. xxxvi.

CA. VIII.

De enim qd spōte in humidis nascit helioselinū uocatur uno folio: nec hirsutu. Rursus in siccis hipposelinū: pluribus foliis: simile helioselino. Tertiū est oreoselinū cicutæ foliis: radice tenui: semine aucti: minutiore tamē. Est aut satiuus differētia in folio dēso crispo: aut rariore & leuio re. Itē caule tenuiore ac crassiore. Et caulis aliq; cādidos est: aliq; purpureus: aliq; uarius. Lactucæ græ ci tria fecere genera. Vnū lati caulis: adeo ut hostiola & olitoria ex iis factitari pdiderint. Foliū his paulo maius hærbaceo & angustissimū: ut alibi cōsumpto incremēto: altez rotūdi caulis. Tertiū sessile: qd la/ conio uocat. Alii coloris & tēporis satus genera decreuere. Esse. n. nigras: quaz semē mēse ianuario sera tur: albas quaz martio: rubētes quaz aprili. At oīum eaz plātas post binos mēses differri. Diligētiorez plura genera faciūt: purpureas: crispas: cappadocas: græcas. Lōgiora his folia caulesq; lati. Præterea longi & angusti intubis similes. Pessimū aut genus cū exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est eti amnū alia distinctio atræ: quæ meconis uocat a copia lactis soporiferi: q̄q; oēs somnū parere credantur. Apud antiquos italiæ hoc solū genus eaz fuit & ideo lactucæ nomē adeptæ. Purpureā maximæ radice cecilianā uocat. Rotūdā uero ac mīme radice: latis foliis astylida. Quidāq; eumuchion: quoniā hæc ma xime refraget ueneri. Est qdē natura oībus refrigeratrix: & ideo æstate gratæ a stomacho fastidiū aufer rūt: cibiq; apparētiā faciūt. Diuus certe Augustus lactuca cōseruatus in ægritudine ferē prudētia. Musæ medici: cū prior eā ob religionē minime cōmāduaret in tātū recepta cōmēdatiōe: ut seruari etiā in alie nos mēses eas oxymelite reptū sit. Sanguinē quoq; augere credunt. Est etiā quæ uocat caprina lactu ca: de qua dicemus inter medicas. Et ecce cū maxime cœpit irrepere satiuus admodū pbata: quæ cilicia uocatur: folio cappadocæ nisi crispū latiusq; esset. Nec ex eodem genere possunt dici neq; ex alio intubi hyemis impatientiores: uirusq; præferētes: sed caule nō minus grati. Seruntur uerno plātæ eoz: ultimo uere transferuntur. Est & erraticum intubū: quod in ægypto cichoriū uocant. De quo plura alias. Inuē tum omnes thyrsos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos ac recentes in patinis coquere. Serū tur lactucæ anno toto latis & irriguis stercoretisq; binis mēsibus inter semen plātamq; & maturitatē. Legittimum tamē a bruma semē iacere: plātāq; in fauonio transferre. Aut semen fauonio: plantā æqui noctio uerno. Albæ maxime hyemē tolerāt. Humore oia hortēsia: gaudent & stercore: p̄cipue lactu cæ & magis intubi. Seri etiā radices illitas fimo itereft: & repleti ablaqueatas humo. Quidā & aliter am plitudinē augent: recisis cū ad semipedē excreuerint: fimoq; suillo recenti illis. Candore uero putāt con/ tingere iis duraxat: quæ sunt seminis albi: si harena de littore a primo incremēto cōgerat in medias: at/ q; in crescentia folia contra ipsas religent. Beta hortēsiq; leuissima est. Eius quoq; a colore duo genera græci faciunt: nigram: & candidā: quā præferunt: p̄cissimi seminis: appellātq; siculū: candoris sane discri mine præferentes ut lactucā. Nostri betæ genera faciunt uernum ut autumnale: a temporibus satiuus: quanq; & iunio serat. Tranferunt autē in planta hæ quoq; & oblimi fimo radices suas locumq; simili/ ter madidum amat. Vfus iis & cū lente ac faba. Idēq; q oleris & præcipuus ut lenitas excitef acrimonia sinapis. Medici innocentiorē q̄ olus esse iudicauere. Quōobrem appositas nemini: degustare etiā religio est: utq; ualidis potius in cibo sint. Gemina iis natura & oleris & capite ipso exiliētis. Bulbi species sum/ ma in latitudine. Ea cōtingit ut in lactucis: cū cœperint colorē trahere imposito leui pondere. Neq; alii hortēsiq; latitudo maior. In binos pedes aliquādo se pandunt: multū & foli natura conferente eis. Et in circelenfi agro amplissimæ pueniunt. Sunt q betas punico malo florente optime feri existiment: trāf ferri autē cum gng foliorum esse cœpint. Mira differētia si uera est: candidis solui aluos: modice nigris

inhiberi. Et cū brassica corrūpat in dolio uini sapor: odore betæ foliis demersis restitui. Olus caulesq; quibus nūc p̄cipatus hortog: apud gr̄cos in honore fuisse nō reperiō. Sed Cato brassicæ miras canit laudes: quas in medēdi loco reddemus. Genera eius facit tria. Vnā extētis foliis: caule magno. Alterā crispo folio: q̄ apianā uocat. Tertiā minutis caulibus lenē tenerā minimeq; pbat. Brassica toto anno serit̄ quoniam & toto secat̄. Vtilissime tamē ab æquoctio autūni. Transfert̄ cum quinq; folioq; est. Cima a prima seetioe p̄stat p̄ximo uere. Hic est qdā ipsoq; caulū delicatior teneriorq; cauliculus Apitii luxuria. Et p̄ eū Druso Cæsari blāditus nō sine castigatione Tiberii patris. Post cimā ex eadē brassica cōtingūt æstiuū autūnales cauliculi: mox hyberni: iterūq; cimæ: nullo æque genere multifero: donec sua fertilitate cōsumatur. Tertia circa solstitiū: ex qua si humidior locus est æstate siccior autūno plātā. Humor firmusq; si de fuere: maior saporis gratia ē. Si abūdauere lætior fertilitas. Fimū asininū maxime cōuenit. Est hæc quoq; res inter opera ganeæ. Quapp̄ nō pigebit uerbosius p̄sequi. P̄cipuus fit caulis sapore ac magnitudine. Primū oīum si in repastinato seras: dein si terrā fugiētes cauliculos feces: a terraq; p̄ceritate luxuriosa attollētes se exagerādo aliā accumeles ita: ne plus q̄ cacumē emineat. Tritianū hoc genus uocat: bis cōputabili ip̄edio tedioq;. Cætera genera cōplura sunt. Cumanū: sessile folio capite patulū: aricinū altitudine nō excellens: folio numerosius q̄ tenuius. Hoc utilissimū existimā: q̄a sub oībus fere foliis fruticat: cauliculis peculiaribus. Pōpeianū p̄cerius caule ab radice tenui: itra folia crassescit. Rariora hæc angustioraq; sed teneritas in dote fit. Frigora nō tolerat. Quibus etiā alunt̄ brutiani: p̄agrādes foliis: caule tenues: la pore acuti. Sabellico usq; in admirationē cripta sunt folia: quoq; crassitudo caulē ip̄um extenuat: sed dulcissimi phibent̄ ex oībus. Nup̄ subiere lacutres ex cōuale aricina: ubi quodā fuit lacus turni quæ remanet: capite p̄agrādes: folio inumeri. Alii in orbē porrecti. Alii in latitudinē torosi. Nec plus ullis capitis post tritianū: cui pedale aliquādo cōspicit̄. Et cima nullis serior. Cuiūq; aut̄ generi pruinæ plurimū suauitatis cōferūt. Et nisi obliquo uulnere defendat̄ medulla plurimū nocet. Semini destinati nō seccant̄. Est etiā sua gratia nōnunq; plātæ habitu excellētibus. Halmirida uocat: quoniam nisi in maritimis nō p̄ueniūt. Nauigatione quoq; lōginqua uiridibus adseruatis. Statī defecta ita ne humū attingant: in cados olei q̄q; p̄xime siccatos obturatosq; cōdunt̄: omni spiritu excluso. Sūt q̄ plātā i trāfferēdo alga subdita pediculo nitro ue tritro: qd̄ tribus digytis capiat̄: celeriores ad maturitatē fieri putēt. Sūt q̄ semē trifolii nitrūq; simul tritū aspgāt foliis. Nitrū etiā in coquendo uiriditatē custodit. Aut apiciana coctura oleo ac sale priusq; coquant̄ maceratis. Est iter hærbas genus iserēdi p̄cis germinibus caulibus: & i medullā semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere siluestri. Necnō olus quoq; siluestre est triū folioq;. Diui Iulii carminibus p̄cipue iocis militaribus celebratum. Alternis quippe uersibus exprobrauere lapsana se uixisse apud dyrachium p̄miorum parsimoniam cauillantes. Est autē id cima siluestris. Omnīū hortēsiog; laudatissima cura asparagis. De origine eoq; in siluestribus curis abunde dictum: & quōd eos iubet Cato in harundinetis feri. Est & aliud genus incultius: aspagus mitius corruda passim etiā in mōtibz nascens: refertis sup̄ioris germaniæ campis: nō incito Tyberii Cæsaris dicto hærba id quandā nasci similimam asparago. Nā quod in neside campaniæ insula sponte nascit̄ longe optimū existimatur hortēsiū serit̄ spongiis. Est enim plurimæ radicis: altissimēq; germinat. Viret thyrsu primū emicante. Qui caulem educens tpe ipso quo fastigiatus est in toros stringit̄. Potest & semine feri. Nihil diligentius cōprehendit Cato. Nouissimūq; libri est: ut appareat repentinā ac nouitiā uiro curam fuisse. Locū subigi iubet humidū aut crassum. Semipedali undiq; interuallo serine calces. P̄terea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti. Videlicet semine tum tantū serebant̄. Id fieri secundū æquinoctiū uernū. Stercore satiari. Crebro purgari. Caueri ne cum hærbis euellant̄ asparagi. Primo anno stramēto ab hyeme p̄tegi. Vere apiri: farriri: rucari. Tercio incēdi uerno. Quo maturius incēdius est: hoc melius prouenit. Itaq; harūdinētis maxime cōuenit quæ festinat̄ incēdi. Sarriri iubet idem nō anteq̄ aspagus natus fuerit: ne in farriedo radices uexent̄. Ex eo uelli asparagum ab radice. Nā si defringat̄: stirpescere: & intermori. Velli donec in semē eat. Id autem maturefcere ad uer: incendiq; ac rursus cum apparuerint asparagi farriri ac stercorari. Ac post annos nouē cum iā uetus sit: digeri subactō solo stercoratoq;. Tum spōgiis feri singulog; pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti: quoniam aliud hærbasceret: nec q̄q; postea tentatū utilius apparuit: nisi q̄ circa idus februarii defosso semine acruatis puulis scrobibus ferunt: plurimumq; maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus spongias factas post æquinoctiū autūni disponunt pedalibus interuallis: fertilitate in denos annos durāte. Nullum gratius iis solum q̄ rauennatium. Hortog; indicauimus corrudam. Hunc intelligimus siluestre asparagum: quē gr̄ci orminū aut mycanton uocat̄ aliisue nōibz. Inuenio nasci & arietis cornibus tuis atq; defossis. Poterāt uideri dicta omnia quæ in p̄ccio sunt: nisi restaret res maximi quæstus nō sine pudore dicenda. Certum est q̄ppe carduos apud carthaginē magnā cordubāq; p̄cipue sestertia sena milia e paruis iis reddere: quoniam portēta quoq; terraz in ganeā uertimus. Etia ea quæ refugiūt quadrupedes cōscia. Carduos ergo duobus modis ferunt autumno: plātā & semine ante nonas martias. Plantāq; quæ ex eo disponentur ante idus Nouēbris aut in locis frigidis circa fauonium. Stercorant̄ etiam si placet: latiusq; proueniunt. Ocimum parilibus optime feri ferunt. Quidam & autumno: iubētq; cum hyeme serat̄: aceto semē perfundi. Eruca quoq; & nasturtium uel æstate uel hyeme facillimæ nascūtur. Eruca p̄cipue frigorū cōtēptrix diuersa est q̄ lactuca naturæ. Concitatrix ueneris. Iccirco iungitur illi fere in cibis: ut nimio frigori parferuor imixtus tēperamentum æquet. Nasturtium nomē accepit a narium tormento. Et inde uigoris significatio. p̄uerbio id uocabulo usurpauit ueluti torporē excitantis. In arabia mire amplitudinis diciť

NONVSDECIMVS

gigni, Ruta quoque feritur fauonio & ab æquinoctio autūni: odit hyemē & humorē ac fīmū. Apricis gaudet & siccis: terra quæ maxime lateritia. Cinere uult nutriri. Hic & semini miscet: ut careat erucis. Auctori-
tas etiā peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustū rutatū populo datū a Cornelio Cethego in cōsu-
latu collega. Q. Flamini comitiis pactis. Amicitia est ei & cū fico in tantū ut nusquā lætior proueniat quā sub
hac arbore. Serif & furculo melius in pforatā fabā: inditog succo nutrit cōprehendendo furculū. Seritur
& a seipsa. Nāque incuruato cacumine alicuius rami cū attigerit terrā statim radicat. Eadē & in ocimo na-
tura: nisi quod difficilius crescit. Sed durata runcat non sine difficultate puenientibus ulceribus: ni munitis
manibus id fiat: oleoue defensis. Concidunt autē & eius folia: seruāturque fasciculis. Ab æquinoctio uerno se-
ritur apium semine paulū in pila pulsato. Crispus sic putant fieri: aut si satū calceē cylindro pedibusue.
Propriū ei quod colorē mutat. Honos ipsi in achaia coronare uictores sacri certaminis nemeæ. Eodē tēpo-
re feritur menta planta: uel si nondū germinat: spongia: minus hæc humido gaudet. Aestate uiret. Hye-
me flauescit. Genus eius siluestre mentastrū est. Et hoc ppagatur ut uitis: uel si inuersi rami serant. Men-
tæ nomē suauitas odoris apud græcos mutauit: cū alioquin minthes uocaret. Vnde ueteres nostri no-
men declinauerunt. Grato mēta mensas odore pcurrit in rusticis dapibus. Semel sata diutina ætate du-
rat. Cōgruit pulegio cuius natura in carnariis reflorescens sapius dicta est. Hæc quoque seruentur simili ge-
nere: mentā dico pulegiūque & nepitā. Cōdimetog tamen oīumque fastidiis ciminū amicissimū. Nascit in
summa tellure uix hærens: & sublime tendens. In putribus & calidis maxime locis medio serēdum ue-
re. Altege eius genus siluestre: quod rusticum uocant: alii thebaicum: si tritū ex aqua potetur: in dolore
stomachi prodest. In carpentina nostri orbis maxime laudatur. Alioquin æthiopico africog palma est.
Quidā huic ægyptium pferunt. Sed p̄cipue olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinū græci uocant: alii
smyrnium. E lachryma caudicis sui nascitur. Serif & radice. Succum eius qui colligūt murræ saporem
habere dicunt. Auctor est Theophrastus murræ sata natum. Hipposelinum ueteres p̄ceperāt in locis in-
cultis lapidosiis iuxta maceriā feri. Nūc & repasinato feritur: & a fauonio post æquinoctium autūnum.
Quippe cum capparis quoque seratur siccis maxime: area in defossu cauata: ripisquē undique circūstructis la-
pide: alias euagatur per agros: & cogit solū sterilefcere. Florent æstate. Viret usque ad uergiliæ occasum.
Sabulosis familiarissimū. Vitia eius quod trans maria nascitur diximus inter peregrinos frutices. Pere-
grinum & careum gentis suæ noīe appellatum culminis p̄cipale. In quacūque terra feri uult rōne eadē
qua olusatrum. Laudatissimum tamen in caria: proximū phrygia. Ligusticū siluestre est. In liguriæ suæ
montibus serif. Vbiq̄ suauius satiū: sed sine uiribus. Panacē aliqui uocat. Crateias apud græcos cunilā
bubulā eo noīe appellat. Ceteri fere cunizamidē: cunilaginē. Thymbrā uero quæ sit cunila. Hæc apud
nos habet uocabulū & aliud satureia dicta in cōdimetario genere. Serif mēse februario: origano æmu-
la. Nusquā utrūque addit: quippe similis effectus. Sed cunilæ ægyptiū organū tantū p̄feret. Peregrinū fu-
it & lepidium. Serif a fauonio. Dein cū fruticauerit: iuxta terrā p̄cidit. Tunc runcat: stercoraturque. Per
bienniū hæc. Postea iisdē fruticibus utunt: si nō sæuitia hyemis ingrauat: quādo impatientissimum est
frigog. Exit & in cubitalē altitudinē: foliis laurinis sed mollibus. Vt usque eius nō sine lacte. Gyt pistrinis:
anisum & anetū culinis & medicis nascunt. Sagapenū & ipsum in hortis quidē: sed medicinæ tantum.
Sunt quædā comitātia aliog: satus: ut papauer: nāque cū brassica serif. Ac portulaca & eruca cum lactuca.
Papaueris satiui tria genera. Cādīdū cuius semē tostū in secunda mensa cum mulle apud antiquos ede-
bat. Hoc & panis rustici crustæ inspergit ad fuso ouo inhæres. Vbi inferiore crustā apio: gytque cerilai sa-
pore condiunt. Altege genus papaueris nigrū: cuius scapo inciso lacteus succus exprimitur. Terriū genus
rhoēā uocant græci: id nostri erraticū. Sp̄te quidē: sed in aruis: cū hordeo maxime nascit: erucæ simile:
cubitali altitudine: flore ruffo & p̄tinus deciduo: unde & nomen a græcis accepit. De reliquis generibus
papaueris sponte nascentis docebimus in medicinæ loco. Fuisse autē in honore apud romanos semp in
dicio est Tarquinius Supbus, qui legatis a filio missis decutiēdo papauera in horto altissima sanguinari-
um illud responsum hac facti ambage reddidit, Rursus alio comitatu æquinoctio autūni serunt corian-
drū: anetum: atriplex: maluæ: lapati: cerepoloum: quod paderota græci uocat: & acerrimū sapore: ignei ef-
fectus ac saluberrimū corpori. Sinapi nulla cultura: melius tamē planta relata. Quin e diuerso uis est sa-
to semel eo liberare locum: quoniā semen cadens p̄tinus uiret. Vt usque eius etiā pro pulmentario in patel-
lis decocto citra intellectum acrimoniæ. Coquunt & folia sicut reliquog oleog. Sunt autē trium gene-
rum. Vnum gracile: altege rapi foliis simile: tertiū erucæ. Semen optimum ægyptium. Atheniēses napi
appellauerūt: alii taphii: alii saurion. Serpylo & sisimbrio mōtes plerique scatēt: sicut thrācia. Aut aquæ de-
ferūt ex iis auulsos ramos: seruntque. Item sicyone ex suis montibus: & athenis: & hymeto. Simili modo
& sisimbrium serunt. Lætissimum nascit in puteorum parietibus & circa piscinas & stagna.

De fœniculo & canabe.

CA. IX.

Eliqua sunt ferulacei generis ceu fœniculum: anguibz (ut diximus) gratissimum: ad condien-
da plurima cum inaruerit. Eiq̄ perque similis taphia: de qua diximus inter externos frutices. De
inde utilissima funibus canabis feritur a fauonio. Quo densior est eo tenerior. Semē eius cum
est maturum ab æquinoctio autumnū defringitur: & sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa canabis uelli-
tur post uindemiā: ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima alabādica: plagarum p̄cipue
usibus. Tria ibi eius genera. Improbatur cortici proximū aut medullæ. Laudatissimum est e medio:
quæ mesa uocatur. Secūda milasea. Quod ad proceritatem quidem attinet: rosea agri sabini arborum
altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in italia cibus est.

Conditur quippe duratq; in urceis uel anni spatio. Duo ea genera, Caules & racemi. Corymbiam hanc uocant: corymbosq; quos condiunt.

De morbis hortorū: & remedia circa formicas & erucas & culices.

CA. X.

Orbos hortensia quoq; sentiunt: sicut reliqua terræ sata. Nanq; & ocimū se necat: degeneratq; rite in serpillum: & sisimbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapæ fiunt atq; inuicem: enecatur cymīnū ab uno dorso nisi repurgetur. Est autem unicaule: radice bulbo si- mili: non nisi in solo gracili nascens. Alias priuatim cymini morbus scabies. Et ocimum sub canis ortu pallefcit. Omnia uero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoq; genera innascuntur. Napis culices: raphano erucæ: & uermiculi. Item lactucis & oleri. Vtriusq; hoc amplius limaces & coleæ. Porro uero priuatim animalia: quæ facillime stercore iniecto capiuntur condentia in id se. Ferro quoq; non expedire tangi rutam: cunilam: mentam: ocimum: auctor est Sabinus Tyro in libro cepuri- con, quem Mœcenati dicauit. Item contra formicas non minimum hortorum exitium: si non sint ri- gui: remedium mōstrauit. Limo marino aut cinere obturatis earum foraminibus. Sed efficacissime he- liotropio hæba necantur. Quidam & quā diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medici- næ sunt: siliquas una seri: sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quæ si omissio iam natæ sint: remedi- um absinthii succus decocti inspersus & sedi: quā aizonom uocant. Genus hoc hærbæ diximus. Semen oleorum si succo eius madefactum feratur: olera nulli animalium obnoxia futura tradūt. In totum ue- ro nec erucas si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ dumtaxat. Auerfus erucas & cancrum fluuitialem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis uirgis tangant ea: quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos præcipuæ si sunt arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia uel minus: & quibus falsæ aquæ p̄sint.

CA. XI.

Am quod ad permutationem seminum attinet: quibusdam ex iis firmitas maior est: ut cori- andro: betæ: porro: nasturtio: sinapi: erucæ: cunilæ: & fere acribus. Infirmiora autem sunt attri- plici: ocimo: cucurbitæ: cucumi: & æstiuia omnia hybernis magis durant: minime autem ge- tium. Sed ex iis quæ sunt fortissima nullum ultra quadrimatum utile est dumtaxat serēdo. Cunilis & ultra tempestiua sunt. Peculiaris medicina raphano: betæ: rutæ: cunilæ: in falsis aquis quæ plurimū sua- uitati & fertilitati cōferunt. Cæteris dulcius aquarum rigua p̄sunt. Vtilissima ex iis aquæ frigidissima: & quæ potu suauissima. Minus utiles e stagnis: & quas silices inducunt: quoniā hærbarum semina inue- hunt. Præcipue tamen hymbres alunt. Nam & bestiolarum innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum: & quæ translata meliora fiant: & de succis horten- siorum & saporibus.

CA. XII.

Is horæ rigandi matutina atq; uespera: ne inferuescat aqua sole. Ocimo tantum & meridiana etiam. Satum celerrime erumpere putant inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem trāslata meliora grandioraq; fiunt: maxime porri: napiq;. In translatione & medicina est: desi- nuntq; sentire iniurias: ut getium: porrum: raphani: apium: lactucæ: rapa: cucumis. Omnia autem silue- stria fere sunt: & foliis minora & caulibus: succo acriora: sicut cunila: origanum: ruta. Solūmodo ex om- nibus lapatum siluestre melius. Hoc isatium rumex uocatur: nasciturq; fortissimum. Traditur semel satum durare: nec unq; uitari terra maxime iuxta aquā. Vsus eius cum p̄tisana tātum in cibis leuiorem gratioremq; saporem præstat. Siluestre ad multa medicamēta utile est. Adeoq; nihil amisit cura ut car- mine quoq; comprehensum reppererim: in fabis caprini fimi singulis cauatis: si porri: erucæ: lactucæ: apii: intubi: nasturtii semina inclusa serātur: mire prouenire. Quæ sunt siluestria eadem in satuiis ficiō- ra intelliguntur & acutiora. Nanq; & succorum saporumq; dicenda differentia est: uel maior in iis q̄ po- mis. Sunt autem acres cunilæ: origani: nasturtii: sinapis. Amari absinthii: centaureæ. Aquatiles cucume- ris: cucurbitæ: lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati apii: aneti: fœniculi. Salsus tantum e sapo- ribus non nascitur: alioquin extra insidit pulueris modo: & circulis tantum aquæ ut intelligatur uana ceu plerunq; uitæ persuasio. Panax piperis saporem reddit: magis etiam siliquastrum: ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris: murra myrrhæ. De panace abūde dictum est. Libanotis lo- cis putridis & macris ac roscidis feritur. Radicem habet olusatris: nihil a thure differentē. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellāt. Et smyrnium olus feritur iisdem locis. Myrramq; radicem recipit. Eadem & siliquaastro satio. Reliqua a cæteris & odore & sapore differunt: ut anetum. Tantaq; est diuersitas atq; uis: ut nō solum aliud alio mutetur: sed etiam in totum auferatur. Apio eximi in coctis aufoniis aceto: in eodem cellario in saccis odorē uino grauem. Et hætenus hortensia dicta sint ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat: quoniam prouentus tantum adhuc summasq; quasdam tractauimus. Vera autem cuiusq; natu- ra non nisi medico effectū prænosci potest: opus ingens occultumq; diuinitatis: & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus, iusta fecit ratio: cum ad alios medendi desideria perti- nerent: longius utriusq; dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæq; partibus constabunt: po- terunt a uolentibus iungi.

MAXIMUM HINC OPVS NATVRAE ORDIEMV. ET CIBOS suos homini narrabimus: fateriq; cogemus ignota esse p quæ uiuat. Nemo id paruum ac modicū existimauerit nominū uilitate deceptus. Pax secū in his aut bellum naturæ dicetur: odia amicitiaq; reg; surdaz ac sensu carentiū. Et quo magis miremur oīa ea hoīum causa quod græci simpathiam appellauere: quibus cuncta constant. ignes aquis restinguētibus aquam sole deuorante: luna pariente: altero alterius iniuria deficiente sydere. Atq; ut a sublimioribus recedamus: ferrum ad se trahente magnete lapide: & allio rursus abigente a sese. Adamantem opum gaudium infra gilem omni cætera ui inuictum sanguine hircino rumpente. Quæq; alia in suis dicemus locis paria uel maiora mira. Tantum uenia sit a minimis: sed a salutaribus ordiemur. Primumq; ab hortensibus.

De cucumere siluestri & elaterio.

CA. I.

Cucumim siluestrem esse diximus multo infra magnitudinem satiu. Ex eo fit medicamētum quod uocatur elaterium succo exp̄sso e semine. Cuius causa nisi maturius incidat: semen exilit oculozq; etiā periculo. Seruat autē decerptus una nocte. Postero die incidit harundine. Semen quoq; cinere cōspergitur ad coercendā succi abundantia. Qui expressus suscipit aqua cælesti: atq; subidet. Deinde in sole cogitur in pastillos ad magnos mortaliū usus. Obscuritates & uitia oculozq; sanat: genarūq; ulcera. Tradūt hoc succo tactis radicibus uitū nō attingi uuas ab auib; . Radix autē ex aceto cocta podagris illinit. Succoq; dentiū dolori medet. Arida cū resina ipetiginē & scabiem quā psoram & lichenas uocat. Parotidas & panos sanat. Et cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit a bimatu. Si quis recētiore uti uelit: pastillos in nouo fictili igne lento i aceto domer. Idq; melius quo uestutius erit. Quē iam ducentis annis seruatum esse auctor est Theophrastus. Et usq; ab quinquagesimum lucernarū lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est: si ad motū priuig; extinguat lintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidū ac leue hærbaceo: ac scabro melius: ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari: si terram non attigerit. Partus uero si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit: ita ut protinus ab ea eximatur: & rapiatur extra domum ipsam. Cucumim qui magnificant nasci præcipuum in arabia: mox cyrenis. Alii in arcadia tradūt similem heliotropo. Cuius inter folia & ramos provenire magnitudine nucis iuglādis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa: sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionum cucumim uocant efficacissime contra scorpionum iectus: & semine & elaterio. Et ad purgandum uterum aluosq;. Modus portione uirium ab dimidio obdolo ad solitum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur. Et hydropises illitū. Anginas & arterias cū melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere: siue erratico: & de satiuo: & de pepone.

CA. II.

Ulti hūc esse apud nos qui anguinus uocat: ab aliis erraticus arbitrant. Quo decocto sp̄sa mures de eius medicina nō attingunt. Idē podagris cū articulozq; morbis decoctū in aceto illinunt p̄sentaneo remedio. Lumbosq; uero dolori semine sole siccato dein trito. xxx. denariozq; pōdere in hemina dato aquæ. Sanat & humores subitos illitū cum lacte muliez. Purgat eas elateriū. Sed grauidis abortū facit. Suspiriosis pdest. Morbo uero regio in nares coniectū. Lētigines & maculas e facie tollit in sole illitum. Multi eadē oīa satiuis attribuunt. Magnū etiā in eis momenti. Nāq; & eozq; semen quātū tres digyti apprehenderint cū cumino tritum potumq; in uino tussientibus auxiliat. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulēta aut expuentibus cū cumino pari pondere. Et iocineris uitis in aqua mulsa. Vrinā mouet ex uino dulci. Et in renū dolore clysteribus simul cū cumino infundit. Penopes refrigerant maxime in cibo: & emolliunt aluū. Caro eozq; epiphoris oculorum aut doloribus imponit. Radix sanat ulcera cōcreta in modum faui: quē cerion uocat. Eadē cōtrahit uomitiones siccat in farina tusa. Dat quattuor obolis in aqua mulsa: ita ut qui biberit quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adiicit. Cortex quoq; uomitionē mouet: facie purgat. Hoc & folia cuiuscūq; satiu illita. Eadē cū melle epinyctidas sanat. Cum uino canis morsus. Item millepedem sepa græci uocant: oblungā: pilosis pedibus: pecori p̄cipue nociuā. Morsum tumor insequit: & putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi coctos derafo cortice ex oleo aceto & melle iucūdiore esse certum est.

De cucurbita siluestri & rapo.

CA. III.

Cucurbita siluestris quoq; inuenitur somphos a græcis appellata inanis: unde & nomen: digyrali crassitudine: non nisi in saxosis nascens. Huius commaducatæ succus stomacho admodum prodest. Colocinthis uocat alia: ipsa plena: sed minor q̄ satiuā. Vtilior pallida: quādo eius sunt medicina. Hærbacea arefacta per se inanit aluum. Infusa quoq; clysteribus intestinozq; oīum uitis medetur & renum: & lumborum: & paralisi eiecto semine: aqua mulsa in ea coquitur ad dimidias: sic tussienti infunditur obolis q̄ttuor. Pdest & stomacho farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo uero regio utiliter semina eius insumunt & protinus aqua mulsa. Carnes eius cū absintio & faldentium dolorē tollunt. Succus uero cū aceto calescet: mobiles sistit. Itē spinæ & lumbosq; ac coxasq;

LIBER

dolores: cum oleo si sufficit. Præterea mihi dictu. Semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus sanare dicunt: quas græci perihodicas uocant. Satiua quoque rase succus tepesfactus auribus medet. Caro eius interior sine semine clavis dedū & suppurationibus: quæ græci uocant apostemata. Decocta autem uniuersa succus dērium motus stabilit. Dolores inhibet. Vinū cū ea feruefactū oculorū etiā impetus. Folia eius etiā cum recentibus cupressi contusa & imposita. Ipsa quoque tosta in argilla ac trita cū adipe anseris uulneribus medet. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat: & ardores capitis: & maxime infantum. Et ignes sacros de strigmentis uelis impositis uel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cū rosaceo & aceto febrium ardores refrigerat. Arida cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus dānabat eas in cibis. Sed oīum cōfessu stomacho utilissima iudicant: & interaneorū uesciarū exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Ferniones feruens impositū sanat. Itē frigus pellit & pedibus aqua decoctus. Et ius feruens podagris etiā frigidis medet. Et crudū tusum cū sale cuiusque uitio pedū. Semen illitū & potū in uino cōtra serpentes & toxica salutare esse p̄ditur. A multis uero antidoti uim habere in uino & oleo. Democritus in totū eū abdicauit in cibis p̄p̄ inflatiōes. Diocles magnis laudibus extulit: etiā uenerē stimulari ab eo p̄fessus. Itē Dionysius. Magis si eruca condiret. Tosta quoque articuloz dolori cū adipe p̄dest. Siluestre rapū in aruis maxime nascit: fruticosum: semine candido: duplo maiore q̄ papaueris. Hoc ad albicandam cutem in facie totoque corpore utunt mixta urina pari mensura. Nam (ut supra diximus) erui: hordei: & tritici: & lupini radix ad omnia inutilis.

De napogz differētiis: & raphano siluestri: & raphano satiuo: & pastinaca.

CA. IIII.

Apogz duas differentias & in medicina græci seruant. Angulosi foliorum caulibus florētis & quod bulion uocant: purgationibus foeminarū & uesciæ. Et urinæ utile decoctū potū ex aqua mulsa: uel succi drachma. Semē dysentericis tostū tritū in aqua calida & cyathis quattuor. Sed urinam inhibet: si non lini semen una bibat. Alterum genus buniada appellat: & raphano & rapo simile. Seminis præclari contra uenena: ob id & antidotis utunt illo. Raphanū & siluestre esse diximus. Laudatissimum in arcadia: q̄q̄ & alibi nascitur: utilior urinæ dūtaxat eiiciendæ. Cætero bilem detrahit. Præterea cortices in uino. Præterea quæ circa eos dicta sunt stomachum purgat: pituitā extenuant: urinam concitant. Est æstiuosus in italia & armoratiā uocant satiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos ciathos cōminuunt & eiiciunt calculos. Idem in posca decocti contra serpentū morsus illinunt. Ad tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cū melle. Semen eorū tostū ipsumq̄ cōmanducandum ad lagaraponon. In aqua foliis eis decoctis bibere uel succū ipsius cyathis binis. Cōtra phlegmoni ipsos illinere tusos utile. Incohantibus uero recētem corticē cū melle. Vternosis autē q̄ acerrimos mādere. Semē quoque tostum dein contritū cū melle suspiriosis. Iidē & contra uenena p̄sunt. Catez cerasci scorpionibus aduersas: uel ipso semine infectis manibus impune tractabilibus. Imposito raphano scorpionibus moriuntur. Salutares & cōtra fungoz aut hyoscyami uenena æque ut Nicāder tradit. Et contra uiscum quoque dari Apollodori duo iubent scyllæus & tarētinus. Scyllæus semen ex aqua tritū: tarētinus succū. Lyenē itē extenuat. Locineri profunt: & lumborū doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti & lethargicis. Praxagoras & eliosis dandos censet. Plistonices & colicis. Intestinorū ulcera sanant. At purulentia præcordiorū si cum melle edant. Quidā ad hæc coquere eos in luto illitos malūt. Sic & foeminas purgari. Ex aceto & melle sumpti intestinorū animalia detrahūt. Itē ad tertias decocto eorū potō cum uino entherocelis profunt. Sanguinem quoque inutile sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinē excreantibus coctos dari iubet. Et puerperis ad lactis copiā augēdam. Hippocrates capillos mulierū defluos fricari raphanis: & super umbilicum imponi contra tormenta uulvæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impositum sistit ulcera: quæ phagedenas uocāt. Democritus uenerem hoc cibo stimulari putat. Ob id fortassis uoci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis tantū nascunt excipere oculorū aciem dicunt. Vbi uero acrior raphani medicina admota sit: hyssopum dari protinus imperant. Hæc anthipathia est. Et aurium grauitati succū raphani instillant. Nā uomituris summo cibo esse utilissimum est. Pastinacæ simile hibiscum: quod molochen agrian uocāt: & aliqui plistolochiam. Vlceribus: charthilagini ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluū soluūt: serpentes abigunt. Apum: uel parum: carbonum ictibus illita medētur. Radicem eius ante solis ortum erutam inuoluunt lana coloris quem natiuum uocant. Præterea ouis: quæ foemina peperit. Strumisque uel suppuratis aligant. Quidam ad hunc usum auro effodiendam censent. Cauendumq̄ ne terram attingāt. Celsus podagris quæ sine tumore sunt radicem eius in uino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca & gigido & sisere & sesilli & inula & de cepe siluestri.

CA. V.

Legz genus est staphylinos: quod pastinacā erraticā uocāt. Eius semē cōtrarium & in uino potum tumentē aluū & suffocationes mulierū doloresq̄ lenit: in tātum ut uuluas corrigat. Illitū quoque passionibus uentris eaz̄ prodest. Viris uero p̄dest cū panis portioe aqua tritū. Ex uino potū cōtra uentris dolores. Pellit & urinā: & phagedenas ulcez̄ sistit recēs cū melle impositū. Vel arida farinae ispersam radicē eius. Dieuces cōtra iocineris ac lyueis: ilium: lumborū: & renū uitia ex aqua mulsa dari iubet. Cleopantus & dysentericis ueteribus. Philiston in lacte coquit: & ad straguriā dar radicis uncias quattuor. Ex aqua hydropicis: similiter & opisthotonicis: & pleureticis: & comitialibus. Habētes eam feriri a serpentibus negant. Aut qui ante gustauerint nō lædi. Percussis imponit cum axūgia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit: fortassis quoniā uenerem stimulari hoc cibo certum est. Ideo conceptus adiuuare aliqui p̄diderunt. Ad reliq̄ & satiuā pollet. Effr

VIGESIMVS

cacior tamē siluestris: magisq; in petrosis nata. Semē satiuæ quoq; contra scorpionum ictus ex uino aut posca salutare est. Radice eius circūscalpri dētes dolore liberant. Syria in hortis oposissima. Inde quoq; est puerbiū græcis. Multa syrog; olera. Simillimā staphylino hærba ferit: quā ali gigidio uocant: renuuius tamē & amarius: eiusdēq; effectus ē. Coctū crudūq; stomachi magna utilitate. Siccat. n. ex alto oēs humores eius. Sifer erraticū satiuo simile ē & effectū. Stihomacū excitar. Fastigiū astringit. Ex aceto laserpitiatō sumptū: aut ex pipere & mullo: uel ex agro urinā ciet (ut Opiniō credit) & uenerē. In eadē snia est Diocles. Præterea cordi cōuenire cōualescentiū. Aut post multas uomitiōes per q̄ utile. Heraclides contra argentū uiuū dedit. Et ueneri subinde offensantē ægrisq; se recolligētibus. Hūc Hefius iō stomacho utile uideri dixit: quoniā nemo tres siferes edēdo cōtinuaret. Esse tamē utile cōualescentibus: & ad uitā trāseuntibus. Satiui priuatim succus cū lacte caprino potus sistit aluū. Et quoniā plerosq; similitudo no minū græcog; cōfundit: cōteximus & de sesili: sed hoc est uulgaris notitiā. Optimū masiliense. Lato. n. grano & fuluo est. Secūdū æthiopicū nigrius. Creticū odoratissimū oīum. Radix iucūdi odoris est. Semen eius esse & uultures dicunt. Prodest hoī ad tussim ueterē. Rupta: cōuulsa: & in uino albo potū. Itē opisthorhonicis: & iocineq; uitiiis: & torminibus: & strāguriæ: duag; aut triū ligulag; mēsurā. Sūt & folia utilia: ut quæ partus adiuuent etiā q̄drupedū. Hoc maxime pasci dicunt ceruæ pituræ. Illiniē & igni sacro. Multū in summo cibo cōcoctionibus cōfert uel folio uel semine. Quadrupedū quoq; aluū sistit: siue tritū potui infusum: siue mādendo cōmanducatū e sale. Boum morbis medet: uel si cōtritū infunditur. Inula quoq; a ieiunis cōmāducata dētes cōfirmat: si ut eruta est terram non attingit. Cōdita tussim emundat. Radicis uero decoctā succus tineas pellit. Siccata aut in umbra farina tusa & cōuulsa & inflationibus & arcteriis medet. Venenatog; morsus abigit. Folia ex uino lumbog; dolori illinunt. Cepæ siluestres nō sunt satiuæ olfatu ipso & delachrymationi & caligini medent. Magis uero succi inunctione. Somnū etiā facere tradunt. Et ulcera oris sanare cōmanducata cū pane. Et canis morsus uirides ex aceto illitæ: aut siccæ cū melle & uino: ita ut post diē tertium soluant. Sic & tritæ sanant. Tostā in cinerē epiphoris multi iposuerunt cū farina hordeacea. & genitaliū ulceribus. Succo & cicatrices oculog; & albugines & argemas inunxere: & serpentiū morsus: & oīa ulcera cum melle. Itē auriculag; cum lacte mulieq; & in iisdē sonitum ac grauitatē emendantes cum adipe anserino aut cum melle stillauere: & ex aqua bibendum dederunt repēte obmutescētib; . In dolore quoq; ad dētes colluēdos instillauere: & plagis bestiag; oīum priuatim scorpionum. Alopecias fricuerunt & psoras tuis cepis. Coctas dysentericis uelcēdas dedere. Et cōtra lumbog; dolores. Purgamēta quoq; eaq; cremata in cinerē illinentes ex aceto serpentiū morsibus. In ipsas quoq; multipedes ex aceto. Reliqua iter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse p̄cordiis & cōcoctioni. Inflationēq; & sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola ad ualidum quoq; colorē profici in cibo. Et si succum ieiuni quottidie edāt firmitatē ualitudinis custodiri. Stomacho utilia esse: ac spiritus agitationi. Vētre mōllire. Hæmorrhoidas pellere subditas p̄ balanis. Succum cum succo fœniculi cōtra incipientes hydropisef mire pficere. Itē contra anginas rutæ & melle. Excitari eisdē lethargicos. Varro quæ sale aut aceto pisa est arefactaq; uermiculis non infestari auctor est.

De porro sectiuo & capitato: & de allio.

CA. VI.

Porro sectiuo p̄fluua sanguinis sisti in naribus cōtrito eo obturatis: uel gallæ mixto: aut mētæ Itē ex abortu p̄fluua potu succo cū lacte mulieq; : tussi etiā ueteri: ac pectoris & pulmonis etiā uitiiis medet. Illitis foliis sanant ambustæ epinyctides: ita uocat ulcus acie hebetans: & in angulo oculi p̄petim humor emanās. Quidā eodē noīe appellāt pustulas liuētes: ac noctibus inquietātes. Et alia ulcera cū melle trito. Vel bestiag; morsus ex aceto. Itē serpētium aliog; uitia cū felle caprino uel pari mēsurā mulsi. Stridores cū lacte mulieris. Capitis dolores: si in nares fundat. Dormiturisue in aurē duobus succi coclearibus: uno mellis. Succus & ad serpētīū scorpionūq; ictus in potū bibi cum mero: & ad lumbog; dolores cū uino hemina potus. Sanguinē uero excreatibus & phthysicis distillationibus lōgis uel succis: uel ex ipso cibo p̄dest. Itē morbo regio uel hydropicis. Et ad renū dolores cū ptisanæ succo acetabuli mēsurā. Idē modus cū melle uuluas purgat. Tostus uero edis & cōtra fungog; uenena. Imponit & uulneribus. Venerē stimulat. Sitim sedat. Ebrietates discutit. Sed oculog; acie hebetare tradit. Inflationē quoq; facere: quæ tamē stomacho nō noceat: uentrēq; molliat. Voci splēdorē afferit. Capitato maior est ad eadē effectus. Sanguinē reiciētibus succus cū caule aut thuris farina uel acacia dat. Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet. Vuluasq; cōtractas aperiri putat. Fœcunditatē etiā fœminag; hoc cibo augeri. Cōtritū ex melle ulcera purgare. Tussi & distillationē thoracis. Pulmonis & arteriæ sanat uitia datū in forbitiōe ptisanæ. Vel crudū p̄ter capita sine pane ita ut alternis diebus sūmat. Vel si purulēta excreant. sic & uoci uel ueneri somnog; multū cōfert. Capita bis aq̄ mutata cocta aluū sistūt: & inflationē ueteres. Cortex decoctus illitusq; ificit canos. Allio magna uis: magnæ etiā utilitates cōtra aquag; & quorūlibet locog; mutationē serpētēs abigit & scorpiones odore. Atq; ut aliq; tradidere ad bestiag; oīum ictibus medet. Potu uel cibo uel illitu priuatim cōtra hemorrhodias p̄dest. Cū uino reddit uomitū. Ac ne contra araneog; mug; uenenatū morsum ualere miremur: aconitū qd̄ alio noīe pardaliāches uocat depellit. Itē hyoscyamū cōtra canis morsus. Inq; uulnera cū melle iponit. Ad serpētīū qd̄ ictus potū cū resibus suis. Efficacissime ex oleo illiniē. Atritissq; corpog; prius. Vel si uestica itumuerit. Quin & suffitu eo scdōs partus euocari existimauit. Hippocrates: cinere eog; cū oleo capitis ulcera manātia sanitati restituēs. Suispiriosus coctū aliq; crudū id dedere. Diocles hydropicis cū cetaurea aut in fico duplici ad euacuādā aluū Qd̄ efficacius p̄stat uiride cū coriādō in mero potū. Suispiriosus aliq; & tritū in lacte dederunt. Praxago

LIBER

ras & cōtra morbū regium uino miscuit. Et cōtra ileū in oleo & pulce sic illinens. Strumis quoq; Antig & isanētib; dabāt crudū. Diocles phreneticis elixū. Cōtra anginas tritum iponi & gargazare pdest. Dērium dolorē tribus capitibus in aceto tritis iminuit. Vel si decocta aq; colluant: addaturq; ipum in caua dērium. Auribus etiā istillatus succus cū adipe anserino. Phthiriales & prurigines potum. Tufum itē cum aceto & nitro. Cōpescit distillationes cū lacte coctū uel tritū pmixtūue caseo molli. Quo genere & rauritatē extenuat. Vel phthisin in fabā sorbitiōe. In totum autē coctū utilius est crudo: elixumq; tosto. Sic & uoci plus cōfert. Tineas & reliq; aīalia interaneog; pellit in aceto mulso coctum. Tenasmo in pulte medet. Tēpog; doloribus illitū elixum & pustulis coctū cum melle: deīde tritum. Tussi cum adipe uelusto decoctū uel cum lacte. Aut si sanguis etiā excreet: uel purulenta sint. Et pituitā sub pruna coctum potum & cum mellis pari mō sumptum. Conuulsis & ruptis cum sale & oleo. Nā cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis uitia cum sulphure & resina etiā harundies cum pice. Lepras: lichenas lērigines exulcerat: sanatq; cū origano. Vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Sugillata: aut liuēria ad colorē reducit. Cōbustum ex melle credunt & comitalē morbum sanare: si qs eo in cibo utat ac potiōe. Quartanas quoq; excutere potū caput unum cum laſerpiti obolo. In uino austero tussi: & alio mō acceptum. Suppuratiōes quātaslibet sanat: fractā incoctum fabā atq; in cibo sumptum donec sanitatē restituat. Facit & somnos: atq; in totū rubicundiora corpora. Venerem quoq; stimulat cum coriādro uiridi tritum potumq; e mero. Vitia eius sunt q; oculos hebetat. Inflationes facit: stomachum lēdit copiosius sumptum. sitim gignit. Cæteq; cōtra pituitā & gallinā & galinaceis pdest. Mixtum farre in cibo iumentis urinam reddere: atq; non torqueri tradunt: si eo trito natura tangatur.

De lactuca siluatica siue caprina: & elopo: & ifati: & lactuca siluestri.

CA. VII.

Aetuce sponte nascentis primum est genus eius quā caprinā uocāt. Qua pisces in mare deiecta
ptinus necant qui sunt in pximo. Huius lac expillatum mox in aceto pōdere obolog; duum
adiecto aquæ uno cyatho hydropicis dat. Caule & foliis cōruiis asperso sale nerui incisi sanantur. Eadē trita ex aceto colluta matutinis bis e mēse dentium dolorē phibet. Alteq; est genus qđ græci elopon uocāt. Huius folia trita & cum polenta illita ulceribus medent. Hæc in aruis nascit. Tertium genus est in siluis nascens ifatin uocāt. Huius folia trita cum polenta uulneribus pſunt. Quarto infectores lanag; utuntur: qđ gluſtum uocant: simile erat lapatos syluestri foliis nisi q; plura habet: & nigriora: sanguinem sistit. Phagedenas & putrescentia ulcera quæ serpunt sanat. Itē tumores ante suppurationē. Cōtra ignem sacrum radice uel foliis pdest uel ad lyenes pota. Hæc ppria singulis. Cōia autē spōte nascentibus: candor caulis: interdum cubitali lōgitudine: thyrsu & foliis scabricia. Ex his rotunda folia & breuia habentē sunt qui hieraciā uocent: quoniā accipitres scalpēdo eā: succog; oculos tingendo obscuritatem cum sensere discutiant. Succus oībus candidus: uiribus quoq; papaueri similis. Carpiſ per mēses in ciso caule. Condit in fictili nouo ad multa pclarus. Sanat oīa oculog; uitia cum lacte mulieq;. Arcet nubes: cicatrices adustioresq; oēs pcpue caligines. Imponit etiā oculis in lana cōtra epiphoras. Itē succus aluum purgat in posca potus ad duos obolos. Serpētium istibus medet in uino potus. Et folia tota thyrsusq; triti ex aceto bibunt. Vulneri illinunt maxime cōtra scorpionum ictus. Vex; contra longiam cōmixto uino ex aceto. Aliis quoq; uenenis resistunt: exceptis quæ strangulando necant: aut iis quæ uellicæ nocēt. Itē psimythio excepto. Imponunt & uētri ex melle atq; aceto ad detrahēda uitia alui. Vrinæ difficultates succus emēdat. Crateas eum & hydropicis obolis duobus in aceto cyatho uini dari iubet. Quidā & e satuiis colligunt succo minus efficaci. Peculiares eaq; uires partim iā dictæ sunt. Sōnum faciēdi: uenerēq; inhibēdi: æstus refrigerandi stomachum purgādi: sanguinē augēdi. Nunc nō paucae restāt quoniā & inflationes discutunt: ructusq; lenes faciunt. Cōcoctiones adiuuant. Cruditatē ipsæ nequaq; faciunt: nec ulla res matorē in cibus auiditatē incitat inhibetq;. Eadē in causa alterutrig; modus est. Sic & alui copiosiores soluūt. Modicæ sistunt. Lenticia pituitæ digerūt. Atq; ut aliq; tradiderūt: sensum purgāt. Stomachos dissolutos utilissime adiuuāt. Vrinæ usus adiuuant: & oxyporoboli asperitatē addito dulci acrementū aceti temperātes. Si crassior pituita sit: scyllite aut uino absinthite. si & tussis sentiat hyſopite admixto. Danſ coeliacis cū intubo erratico: & ad duriciā pcordiog;. Danſ & melācolicis candidæ copiosiores: & ad uellicæ uitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoq; pſunt recētibus prius q; pustulæ fiant cū sale illitæ. Vlcerā etiā quæ serpunt coercent initio cū asſo nitro. Mox in uino tritæ. Igni sacro illinunt. Cōuulsa & luxata caulibus tritis cum polēta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papulag; ex uino & polenta. In colera quoq; coctas patellis dederūt. Ad qđ utilissimæ q; maxime caule: sed amaræ. Quidā lacte infundunt. Deferueſti ii caules & stomacho utilissimi tradunt. Sicut somno & satia maxime lactuca & amara lactēsq; quā miconidē uocauimus. Hoc lac & oculog; claritati cū muliebri lacte utilissimū esse præcipitur: dum tēpestiue capiti inungunt. Oculog; quoq; uitiiis quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes. Thoracis etiā uitiiis prodesse non secus q; ambrotonū cum melle attico. Purgari & scēminas hoc cibo. Semen satiuag; cōtra scorpiones dari. Semine trito ex uino potu & libidinum imaginationes in somno compescit. Tentātes aquas nō nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ & intubis & cichorio & feri genera duo.

CA. VIII.

Ec beta sine remedio est utraq;. Siue candidæ siue nigræ radix recēs & madefacta suspensa funiculo cōtra serpentū morsus efficax esse dicūt. Candida beta cocta & cum allio crudo sumpta cōtra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ pruriginē tollūt. Atq; in totū efficacior esse tradit

VIGESIMVS

nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines. Itē sonitum aurium sedat infusus iis. Ciet urinam. Medef dyfentericis iniecta & morbo regio. Dolores quoq; dentium sedat illitus succus. Et cōtra serpentium ictus ualeat: sed huic radici dūtaxat expressus. Ipsa uero decocta pñionibus occurrat. Albæ succus epiphoras sedat fronte illita. A luminis paruo admixto ignē sacrū. Siue oleo trita licet adustis medef. Et cōtra eruptiōes papulaz cocta. Eadē cōtra ulcera quæ serpunt. Illinis & alopetiis cruda. Et ulceribus quæ in capite manant. Succus eius cū melle naribus inditus caput pūgat. Coquit & cū lenticula addito aceto: ut uētrē molliat. Validius cocta fluctuationes stomachi sistit & uētris. Est & beta siluestris quā limonion uocat. Alii neuroides: multū minoribus tenuioribusq; ac densioribus foliis. Vndecim sape caulium. Huius folia ambustis utilia: guttaria astringunt. Semen acetabuli mēsurā dyfentericis pdest. Aquæ e radice coctæ maculas uestium eluere dicunt: itēq; mēbranarum. Intubi quoq; nō extra remedia sunt. Succus eoz cū rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idēq; cum uino potus iocineribus & uesicæ & epihoris imponit. Erraticum apud nos quidā ambubeiam appellauere. In ægypto cichorium uocant qd siluestre sit. Satiū autē serin: quod est minus & uenosius. Cichorium refrigerat. Inde cibū sumptū & illitū collectiones: succusq; decocti uentrē soluit. Iocineri & renibus & stomacho pdest. Itē si in aceto decoquatur: urinæ tormina discutit. Itē morbū regiū e mulso si sine febre sit. Vesicæ adiuuat. Mulieq; purgationibus quidē decoctū in aqua adeo pdest: ut emortuos partus trahat. Adiciūt magi succo totius cū oleo pūctos fauorabiles fieri: & quæ uelint facilius impetrare. Quod qdem propter singularem salubritatē alii chreston appellant: alii pācraton. Et siluestre genus alii edypnioda uocat: latioris folii. Stomachum dissolutum astringit cocta. Crudaq; sistit aluum. Et dyfentericis pdest magis cum lente Rupta & conuulsa utroq; genere iuuant: item quibus genitura ualitudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ similima duum generum est. Siluestris melior. Nigra ista & æstiuā. Deterior hyberna: & cadidior. Vtraq; tamen stomacho utilissima: præcipue quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ: discutiuntq; & alios q; stomachi. Cum polenta siluestrium radices stomachi causa sorbentur. Et cardiacis illi nuntur super sinistram mammam & ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles: & sanguinem reiicientibus. Item quibus genitura fluit alterno dierum potu. Petronius Diodorus qui antilegomena scripsit in totum damnauit: serin multis modis arguens. Sed aliq; omnium opinio resistit.

De brassica & lapsana: & de brassica marina & scylla & de bulbis & bulbine.

CA. IX.

Rassicæ laudes longū est exeq; cum & Chrysippus medicus priuatim uolumē ei dicauerit per singula mēbra hois digestū & Dieuches. Ante oēs aut Pythagoras & Cato nō parcius celebrarint. Cuius sniam uel eo diligentius psequi par est: ut noscat qua medicina usus sit annis sexcētis. In tres species diuisere eam græci antiquissimi. Crispam: quā salinada uocauerunt a similitudine apii folioz: stomacho utilē: aluum modice mollientē. Alteram leam latis foliis e caule exeuntibus. Vnde cauloden qdam uocauere: nullius in medicina momenti. Tertia est pprie appellata carābe: tenuioribus foliis: & simplicibus: densissimisq; amarior: sed efficacissima. Cato crispā maxime pbat: dein leuē: gradibus foliis: caulæ magno. Prodesse tradit capitis doloribus: oculoz caligini: sinuillationibusq; uel stomachi pcordiis. Crudā ex aceto & melle: coriandro: ruta: menta. Laueris radícula sumpta acetabulis duobus martutino. Tantāq; esse uim: ut qui terant hæc ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cū uino tritam sorbendā uel ex olei intinctu summendā. Podagræ aut morbisq; articulariis illini cum rutā coriandri & salis mica hordei farina. Aqua quoq; eius decocta nervos articulosq; mire iuuari. Si foueant uulnera & recētia & uetera. Etiā carcinomata quæ nullis aliis medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet: & bis die trita imponi. Sic etiā fistulas eluxatas & tumores reuocari: quæq; discuti opus sit: isomnia etiā uigilasz tollere decoctam si ieiuni edant qui plurimā ex oleo & sale. Tormina si decocta iterū decoquantur: addito oleo & sale cucumino polenta. Si ita sumat sine pane magis pfuturam: inter reliqua bilem detrahit per uinū nigrum pota. Quin & urinam eius in brassicā potandā cōsauerit: asseruari iubet calefactamq; neruis remedio esse. Verba ipsius subiiciam ad exprimendā sniam. Pueros pusillos si laues illa urina: nunq; debiles fieri. Auribus quoq; ex uino succū brassicæ tepidū instillari suadet. Idēq; etiā tarditari audiētium pdesse asseuerat. Et impetigines eadē sanare sine ulcere. Græcoz quoq; opiniones iam & Catonis causā poni cōuenit in iis dūtaxat quæ ille ptermisit. Biles detrahare non percoctā putant. Itē aluum soluere. Eadēq; bis coctā sistere. Vino aduersari: ut inimicam uitibus. Antecedente qui cibus caueri ebrietatē. Postea sumpta crapulā discuti. Hūc cibū & oculoz claritati cōferre multū. Succo uero crudæ angulis uel tantū tactis cū attico melle plurimū. Facillime cōcoqui. Ciboz eo sensum purgari. Erasistrati schola clamat: nihil esse utilius stomacho neruisq;. Ideo paralyticis & tremulis dari iubet: & sanguinē excreantibus. Hippocrates coeliacis dyfentericis bis coctā cum sale. Itē ad tenasmō & renum causas. Lactis quoq; ubertatē puerperis hoc cibo fieri iudicans. Et purgationē foeminis. Crudus quidem caulis si edat: partus quoq; emortuos pelli. Apollodorus aduersus fungoz uenena semen aut succū bibendum censet. Philistion opisthotōicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & a podagra liberatus edendo eā: decoctæq; ius bibēdo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Itē spleneticis in uino albo per dies. xl. ictericis necnō & phreneticis radices crudæ succum gargarizādū bibēdūq; demonstrat. Cōtra uero singultus cū coriādro & aneto & melle ac pipere & aceto. Illitā quoq; prodesse inflationibus stomachi. Itē serpentium ictibus. Et sordidis ulceribus ac uetustis: uel ipsa aqua cum hordeacea farina. Succū ex aceto uel cum fœnogræco. Sic aliqui & articulis podagris imponūt. Epinyctidas ac quicqd aliud serpit in corpore imposita leuat: itē repētinas caligines. Has & si mandit ex aceto. Sugillata

uero & alios liuiores. Pura illita lepras & pforas cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmius testium & genitalium malis hac utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. item couulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutae semine & ad secundas. Et muris aranei morsus foliorum aridorum farina alterutra parte exinanivit. Ex omnibus brassicae generibus suauissima est & si Cytha inutilis habetur: difficilis in coquendo: & renibus contraria: illud quoque non est omittendum: aqua decoctae ad totum usum laudatam ferere humi effusam. Stirpium brassicae aridorum cinis iter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe uetusto. At cum lasere & aceto in uice psilotri euulsis illitus pilis nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus uel per se elixus ad couulsa & rupta itus lapsusque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicae: immo uero apud eosdem aera grauitate facere. Dentibus & gingiuis nocere: & in aegypto propter amaritudinem non estur. Siluestris siue erratice immenso plus effectus laudat Cato: adeo ut aridae quoque farinam in olitorio collectam uel odore tantum naribus rapto uitia earum graueolentiaque sanare affirmet. Hac alii petra uocant inimicissimam uino: quam praecipue uitis fugiat. Aut si non possit fugere: moriatur. Folia habet parua: rotunda: laeuius: platis oleris similior: cadidior satiuam & hirsutior. Hac inflatibus mederi. Melancholicis quoque ac uulneribus recentibus cum melle ita ne soluantur ante diem septimum. Strumis fistulis in aqua contrita Chrysippo auctore. Et alii conpescere mala corporis quae serpunt: nomas uocant. Item ex crescentia absumere. Cicatrices ad planum reducere. Oris ulcera & tonsillas maderatam & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Item pforas & lepras ueteres ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cum lasere & aceto acri: necari quoque canes ea si desit ex carne. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes: fungorumque uenena. In tauri sanguine folia cocta spleneticisque in cibo data & cruda illita cum sulphure & nitro praesunt. Item marmarum duricia. Radicum cinis uix in faucibus tumenti tactu medetur. Et parotidas cum melle illitus reprimat. Serpentiū morsum sanat. Viget brassica unum & magnū argumentū addemus & mirabile. Crustae si occupent intus uasa omnia in quibus aqua feruent in tantum ut non sit eas auellere: si brassica in iis decoquat abscedunt. Inter siluestres brassicas & lapsana est: pedalis altitudinis: hirsutis foliis: napi simillimis: nisi cadidior esset flore. Coquitur in cibo. Alium leniter emollit. Marina brassica uehementissime ex omnibus alium ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne: stomacho inimicissima. Scyllage in medicina alba est quae masculus: foemina nigra. Scylla quae cadidissima fuerit utilissima erit. Huic aridis tunicis directis quod reliquum e uino est confectum suspenditur lino modicis interuallis. Postea arida frustra in cadum aceti quod asperrimi pendetia immergunt: ita ne ulla parte uas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus. xlviii. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub regulis totius diei sole accipientibus. Post eum numquam diebus tollitur uas. Scylla eximitur. Acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumque doloribus parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est: ut audius haustum extinctae aera momento aliquo specie prebeat. Prodest & gingiuis & dentibus uel per se comanducata. Tineas & reliqua ueteris aeralia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguae quoque recens subiecta praestat ne hydropici sitim sentiant. Coquitur pluribus modis in olla quae coctur in clibanum aut furnum: uel adipe aut luto illita: aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur: deinde coquitur. Coquitur & in aceto. Tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur: & medium eius iterum in aqua coquitur. Vix sic coctae ad hydropicos: urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potae. Item spleneticos & stomachicos si non sentiant ulcus: quibus innatet cibum. Ad tormina: regionum morbos: tussim ueterem cum suspirio. Discutit & ex foliis strumas: quod drinis diebus soluta. Furfures capitis ad ulcera manantia illita ex oleo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia: maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta: & mixta resina. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scyllam in limine quoque ianuam suspensam malorum medicamentorum introitu pelle re tradit. Caeterum bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uero triti neruorum contractionem. Et ex uino porrigines. Succum cum melle canum moribus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alii si e naribus fluat coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat. Erupentia in capite cum uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit: & sic lippitudini medetur: aequae uitia quae sunt in facie eorum rubentes maxime in sole illitis cum melle & nitro emendat. Lentiginem cum uino aut cum cumino coctis. Vulneribus quoque mire praesunt per se. Aut ut Damion ex mulso: si quanto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat: & testium pituitas. In articulo doloribus miscent farinam. In uino cocti illiti uentri duriciam praecordiorum emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua caelesti temperato dantur. Ad couulsa intus cum silphio pilulis fabae magnitudine. Ad sudorem tussi illinunt. Neruis utiles. Ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citissime sanant cum melle & sale. Venerem maxime magarici stimulant. Hortensii partem cum sapa aut passo sumpti. Siluestres interaneorum plagas & uitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalagia bibitur in uino: ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus: semen antiqui bibendum insanietibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas: uarietatesque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus utiles adiiciunt esse: & difficile concoqui ex ui uniuscuiusque naturae. Bulbinem graeci uocant herbam paracae foliis: rubicundo bulbo. Haec traditur uulneribus mire utilis dumtaxat recentibus. Bulbus quem uomitum uocant ab effectu folia habet nigra: caeteris longiora utilissimus stomacho cibum.

De asparagi & corruda & libyco & horminio.

CA. X.

Sparagi (ut traditur) cumino quidem addito inflatiles stomachi colicis discutunt. Venter leniter molliuit. Pectoris & spinarum doloribus intestinorumque uitis praesunt. Vino cum coquunt addito ad lumen

VIGESIMVS

boze & renū dolores semē tritū obologz pōdere pre cumini bibiē. Venerē stimulat. Vrinā ciēt utilissime: pterq̄ q̄ uesicā exulcerāt. Radix quoq̄ plurimoz p̄dicatiōe trita & in uino albo pota calculos quoq̄ exturbat. Lūboz & renum dolores sedat. Quidā ad uulūz dolorē radicē cum uino dulci p̄pināt. Eadē in aceto decocta contra elephantīā p̄ficīt. Aspago trito cū oleo punctum pungi ab apibus negāt. Silue/strē aspagum aliq̄ corrudā: aliq̄ libycum uocat: attici horminiū. Huius ad supradicta oīa efficacior uis: & cādidiōri maior. Regiū morbū extenuant. Veneris cā aquā eoz decoctā bibi iubent ad heminā. Ad idem & semen ualet cum aneto tritū. Ternis utrūq̄ obolis datur. Et ad serpentium ictus succus decorctus. Radix quoq̄ miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis p̄ urinā reddat: semen asparagi & apii & cumini ternis obolis in uino cyathis duobus quinīs diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrariū esse q̄uis urinam moueat: docet. Item ueneri. Vesicā quoq̄ nisi coctū aqua. Si canibus detur: occidit eos. In uino decoctā radicis succus si ore contineatur dentibus mederi.

De apio & apiastro: & helioselino: & oreoselino.

CA. XI.

a Pio gratia uulgo est. Nāq̄ rami largis portionibus per iura innatā: & in cōdimētis peculiarem gratiam habent. Præterea oculis illitum cū melle: ita ut subinde foueant feruenti succo decocti: aliisq̄ mēbroz. Epiphoris per se tritū aut cū pane aut polenta impositum mire auxiliatur. Pisces quoq̄ si ægrotēt in piscinis apio uiridi recreantur. Vege apud eruditos nō aliud erutū terra ī maiore sententiæ auctoritate est. Distinguit sexu. Chrysippus fœminā esse dicit crispioribus foliis & duris: crasso caule: sapore acri & feruido. Dionysius marē nigriorē: breuioris radicis: uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendū: imo oīno nefas. Nā id defunctoz epulis feralibus ducatum. Ip̄si us quoq̄ uisus claritati inimicū. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoz eos q̄ ederint sterilefcere marēs fœminasue. In puerpiis uero ab eo cibo comitales fieri qui ubera hauriūt. Innocētiōrē tamē esse marē. Ea q̄ causa est ne inter nefastos frutices: dānefc. Mam magz duriciā ip̄positis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctū præstat. Succo maxime radicis cū uino lūboz dolores mirgat. Eodē iure instillato grauitatē aurīū. Semine urinā ciēt: menstrua ac secundos ptus. Et si foueant semine decocto sugillata reddit color: cum oui albo illitū. Aut ex aqua coctum potūq̄ renibus medef. In frigida tritum oris uulceribus. Semen cum uino uel radix cum ueteri uino uesicā calculos frangit. Semen datur ex tribus cyathis ex uino albo. Apiastrū Higinus quidē melissophylon appellat. Sed in cōfessa dānatione est uenenum in sardinia. Contextenda enim sunt omnia ex eodē noie: apud græcos pendentia. Olusatrum qđ hipposelinū uocant aduersat scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medef. Itemq̄ difficultatibus urinæ semē eius decoctū ex mulso potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit & lumborū ac lateris dolores. Canis rabiosi moribus potū & illitum medef. Succus eius algētes calefacit potus. Quartū genus ex eodē faciūt aliqui oreoselino frutice ac palmū alto recto semine cumino simile. Vrinæ & mēstruis efficac. Helioselino uis priuata cōtra araneas. Sed de oreoselino fœminæ purgāt e uino.

De petroselino & ocimo.

CA. XII.

a Lio genere petroselinū qđam appellāt in saxis natū. Præcipuum ad uomicas coclearibus binis succi additi in cyathum marrubii succi: atq̄ ita aquā calidā tribus cyathis. Addidere quidam buselinū differēs breuitate caulis a satiuo & radicis colore ruffo eiusedē effectus. Præualere contra serpētes potum & litum. Ocimum quoq̄ Chrysippus grauiter increpuit. Inutile esse dicens stomacho: urinæ: oculoz quoq̄ claritati. Præterea insanā facere & lethargicos & iocineris uitia. Ideoz capras id aspernari. In hoībus quoq̄ fugiendū censet. Adiciunt quidā tritum si operiat lapide scorpionem gignere. Cōmanducatū & in sole positū uermes afferre. Alii uero si eo die feriat quispiam a scorpione qui ederit ocimū sanari nō posse. Quinimo tradūt aliqui manipulo ocimi cum cancris. x. marinis uel fluuiarilibus trito: cōuenire ad eū scopiōes a pximo oēs Diodotus in emitericis etiā pediculos facere ocimum cibū. Secuta ætas alacriter defendit. Nā id esse capras. Nec minus q̄ menrā & rutam scorpionum terrestrium ictibus marinorūq̄ uenenis mederi cum uino addito aceto exiguo. Vsu quoq̄ compertū deficiētibus ex aceto odoratu salutarē esse. Itē lethargicis & inflāmatīs refrigerationi: illitū capitis doloribus cū rosaceo: aut myrteo: aut aceto. Itē oculoz epiphoris ip̄positum ex uino. Stomacho quoq̄ eē utile. Inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptū. Aluū sistere ip̄positum. Vrinā ciere. Sic & morbo regio & hydropicis p̄desse etiam colericis. Distillationes eo coli & stomachi inhiberi. Ergo etiā cœliacis. Philisto dedit: & coctum dysentericis: & cōtra plistonium. Aliqui & in tenasmo: & sanguinē excreatibus in uino. Duriciāq̄ p̄cordioz illiniē māmīs. Extinguit quoq̄ lactis puentum. Auribus utilissimum: infantium præcipue cū adipe anserino. Semē tritū & haustū naribus sternutamenta: & distillationes capitis quoq̄ illitū. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto ceramēto sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideoz & equis asinisq̄ admissuræ tempore ingeritur.

De siluestri ocimo: & eruca: & nasturtio: & ruta.

CA. XIII.

f Iluestri ocimo uis efficacior ad eadē oīa. Peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahunt. Vomiciq̄ uulūz: cōtraq̄ bestiæ morsus radix in uino est efficacissima. Erucæ semen scorpionū uenenis & muris aranei medef. Bestiolas oēs inascētes corpori arcet. Viria cutis ī facie cū melle illitū. Lērigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad cādorē cū felle bubulo. Aiunt uerbera subituri potū ex uino duriciā quādā cōtra sensum induere: in condiendis obsoniis tanta est suauitas: ut græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueant oculi: claritatē restitui. Tussim infantū sedare. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahere. Nam de uenere stimulanda diximus tria folia

LIBER

siluestri erucæ sinistra manu decerpta & trita in aqua mulsa si bibantur. E cōtrario nasturtiū uenerem inhibet. Animū exacuit. Vt diximus duo eius genera allium purgat. Detrahit bilem potum in aqua. x. denariogꝝ pondo. Cum lomento strumis illitum optūmqꝝ brassica præclare medetur. Alteꝝ est nigrius: qđ capitis uitia purgat. Visum clarificat. Cōmotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lyenē ex uino potum uel cum fico. Tussim ex melle: si quotidie ieiuni summant. Semē ex uino omnia intestinorum animalia expellit. Efficatius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice: extrahitqꝝ corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouogꝝ album. Et lyenibus illinit ex aceto Infantibus uero e melle utilissime. Sestius adiicit hoc serpentes fugare: scorpionibus resistere. Capitis dolores contritum: & alopecias emēdare addito. Sinapi grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico: Dentium dolores infuso in auris succo. Pruriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationē perducit: & rumpit. Phagedenas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur. Item lichnei. Item unguibus scabris. Quippe natura eius caustica est. Optimum autē babylonium. Siluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia. Rami fruticosiores. Siluestris horrida effectum est: & ad omnia acrior. Succus exprimitur tusa ea & aspera modice aqua. Et in pyxide cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiā obtinet. Macedonia maxime iuxta flumen olcimum. Mirumqꝝ cicutæ succo extinguitur: adeo etiā uenenogꝝ uenena sunt. Quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutā. Cæterum inter prima immiscetur antidotis præcipuæqꝝ galaciæ. Quæcūqꝝ autē ruta aut per se aut p antidoto ualeat foliis tritis & ex uino sumptis. Cōtra aconitum maxime & uiscum. Itē fungos siue in potu detur: siue in cibo. Simili modo cōtra serpentium ictus: utpote cū mustellæ dimicaturæ cū iis rutā prius edēdo se muniāt. Sed ualēt & cōtra scorpionū ictus: & araneorum: apum: crabronum: uesparū aculeos. Et cataridas: ac salamādras: canisue rabiosi morsus: acetabuli mensura si succus e uino bibit. Et folia trita uel cōmāducata iponunt cū melle & sale uel cum aceto & pice decocta. Succo uero punctos aut etiā habentes negant feriri ab iis maleficiis. Serpētesqꝝ si uratur ruta nidore fugere. Efficacissima tamē est siluestris radix cū uino sumpta. Eandē adiiciunt efficaciorē eē sub diuo potā. Pythagoras & in hac marē minoribus hærbaceiqꝝ coloris foliis a foemina discreuit: etiā latioribus foliis & colore. Idēqꝝ oculis noxiā putauit falso: quoniā sculptores & pictores hoc cibo utuntur oculogꝝ causa. Cum pane quoqꝝ uel nasturtio satiuæ atqꝝ siluestris pp uisum. Vt aiunt multi: succo eius cum melle artico inuncti discusserunt caligines: uel cum lacte mulieris puerum enixæ: uel puro succo angulis oculogꝝ tactis. Epiphoras cum polēta iposita. Lenit aut capitis dolores pota cū uino aut cum aceto: & rosaceo illita. Si uero sint cephalæ: cū farina hordeacea uel aceto. Eadē cruditates discutit: mox inflatiōes: dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit. Corrigitqꝝ cōuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hidropicis cum ficu & decocta ad dimidias partes potaqꝝ ex uino. Sic bibit & ad pectoris dolores: lateſūqꝝ & lūbogꝝ. Tusses: suspiria: pulmonum: iocineꝝ: renum uitia: horrores frigidus. Ad crapulæ grauedines. Decoquunt folia poturis. Et in cibo uel cruda uel decocta cōditæ uel pdest. Itē torminibus in hyfopo decocta. Et cū uino. Sic & sanguinē sistit interiorē: & nariū indita. Sic & collutis dentibus pdest. Auribus quoqꝝ in dolore succus infundit: custodito ut diximus modo. E siluestri uero cōtra tarditātē & sonitum cum rosaceo uel cū laureo oleo aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillat in tpa & cerebrū. Adiecerunt aliqui & serpillū & laugꝝ illinentes capita & cola. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendū decoctæ succū in cyathis quattuor ante accessiones: quæ frigus intolerabile est. Alsiosiqꝝ cruda dari in cibo. Vrinā quoqꝝ uel cruētā pellit. Foeminæqꝝ etiā purgatiōes: secūdasqꝝ: etiā emortuos partus: ut Hippocrati uidet: ex uino dulci nigro pota: itaqꝝ illitā & uuluagꝝ causa etiā suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cū farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo ac uelleribus collecta. Multi uero & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas sulphuris unā & dimidiā sumi cēsant. Et contra cruentas ramos tres in uino decoctos. Daf & dysentericis cum caseo in uino cōtrita. Dederunt & cum bitumine infriatā potioni ppter anhelitum. Ex alto lapsis feminis tres uncias: olei: libra: uinigꝝ sextario illinitur. Cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit. Si urinam mouet (ut Hippocrati uidet) mirum est quosdā dare uelut inhibentē potui cōtra incōtinentiā urinæ. Pforas & lepras cum melle & alumine illita emēdat. Itē utiligines uel rugas: struma & similia cū hircinio & adipe suillo ac taurino seuo. Ignē sacru ex aceto & oleo: uel psimythio. Carbunculum ex aceto. Nōnulli laſerpitium una illini iubent: line quo epinyctidas pustillas curāt. Imponunt & māmīs turgentibus decoctam & pituitæ eruptionibus cum cæra. Testium uero epiphoris cum ramis lauræ teneris: adeo peculiari in uisceribus his effectus: ut siluestri ruta cum axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoqꝝ membra semine trito cū cæra iposita. Radix rutæ sanguinē oculis suffusum: & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emēdat. Ex reliquis quoqꝝ quæ tradunt: migꝝ est: cum feruentē rutæ naturā esse cōueniat. Fasciculæ eius in rosaceo decoctū addita uncia aloes punctis sudorem reprimere. Itēqꝝ generatiōes ipediri hoc cibo. Ideo pfluuiū genitali datur: & uenerē crebro per somnia imaginātibus. Præcauendum est grauidis abstineant hoc cibo. Necari enim partus iuenio. Eadē ex oībus satis quadrupedū quoqꝝ morbis in maxio usu est: siue difficile spirantibus: siue contra maleficiorum animalium ictus infusa per nares ex uino: aut si sanguisugam exhauserit: ex aceto: & quocūqꝝ in simili morborum genere: ut in homine temperato.

De mentastro & menta & pulegio: & nepeta & de cumino.

CA. XIII.

Entastrū siluestris mēta est: differens specie folioꝝ quasi figura ocimi: pulegii colore. Propter quod quidā siluestre pulegiū uocat. Iis cōmanducatis & impositis sanari elephātiā: sicut magni Pompeii ætate fortuito cuiusdā expimēto ppter putorē in facie illita cōpertū est. Eadē il-
linuntur bibunturq; aduersus scolopēdras & serpētū iētus & drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduersus scorpionum iētus cum sale oleo & aceto. Itē aduersus scolopēdras ius decocti. Aduersusq; oīa uenena seruantur folia arida ad farinæ modū. Substratum uel accēsū fugat scorpiones. Potum scēmi nas purgat a partu: sed partus necat. Ortopnoicis: torminibus colericis efficacissimum. Itē lumbis. Podagris ipositum. Succus naribus uermiosis istillat. In regio morbo bibi. Strumis illini. Oīa ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Cōtra pruriginē ex aceto infundit capiti in sole. Mētæ ipsius odor animum excitat: & sapor auiditatē in cibis ideo in māmā mixtura familiares ipsæ accessere ut coire dē sareq; lac nō patiant. Quare lactis potionibus addit: ne huius coagulati potu strangulent. Data in aqua & mulso eadē ui resistere & generationi credit: cohibendo genitalia dēfari. Aque maribus ac scēminis sistit sanguinē: & purgationes scēmināz inhibet. Cum amylo ex aqua pota cōliacoz impetus. Syrtiō & uomicas uuluz curauit: ille & iocinez uitia ternis obolis ex mulso datis item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccāt. Siccās astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis dumtaxat: & qui gargarizat uua tumente adiecta ruta & coriādro ex lacte. Vtilis & cōtra tonsillas cum alumine. Linguz asperæ cū melle. Et cōuulsa intus p se uitriusq; pulmonis. Singultus & uomitiones sistit cum succo granatū ut Democritus mōstrat. Recētis succus narium uitia. Spiritus subductos emendat. Ipsa trita choleras in aceto quidē pota. Sanguinis flactiones intus. Iletim etiā iposita cū polēta: & si māmā tendantur. Illinitur & tēporibus in capitis dolore. Sumit & cōtra scolopēdras & scorpiones marinos & ad serpentes. Epiphoris illini & oībus in capite eruptiōibus. Itē sedis uitii. Impetigines quoq; uel si teneat tantum phibet. Auribus cū mulso instillat. Aiunt & lyeni mederi eā in horro gustatā ita ne uellat: si is q momorderit dicat se lyeni mederi p dies nouē. Aridæ quoq; farinæ tribus digytis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua: & similiter aspersa in potionē uētris aīalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos aīo pulegio cum furculis suis in ampullas uitreas aceti utriusq; deiectis. Qua de causa dignior e pulegio corona uertigini q̄ e rosis cubiculis nostris pronuntiata est. Nā & capitis dolores iposita dicitur leuare. Quin & olfatu capita tueri cōtra frigoz æstusq; iniuriā: & ab siti tradit. Neq; æstare eos qui duos e pulegio furculos ipositos auribus in sole habeant. Illini etiā in doloribus cum polēta & aceto. Fœmina efficacior. Est autē hæc flore purpureo. Mas candidū habet. Nauſeas cum sale & polēta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uētris dolorē. Stomachi autē ex aqua intercisiōes sistit: & uomitiones cum aceto & polēta. Intestinoz uitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex uino: & si amineum sit: & calculos & interiores oēs dolores. Ex melle & aceto sedat mēstrua: & secundas. Vuluas conuersas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semē obtumescētibus olfatu admouet. Comitibus in aceto cyathi mēſura dat. Si aquæ insalubres bibēdæ sunt: tritum inspergit. Salsitudines corporis si cum uino tradat minuit. Neruoz causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricat epistotono. Imbibit ad serpētium iētus decoctum. Ad scorpionum in uino tritum: maxime qd̄ in siccis nascit. Ad oris exulceratiōes: ad tussim efficax habet. Flos recētis incēsus pulices necat odore. Xenocrates pulegii ramū lana inuolutum in tertianis ante accessionē olfactandū dari: aut stragulis subiici: & ita collocari ægrum inter remedia tradit. Siluestri ad eadē uis efficacior est: qd̄ simile est origano minoribus foliis q̄ satiuū: & a qbusdā dictamus uocat. Gustatum a pecore caprisq; balatum concitat. Vnde qdam græci litteras mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens est: ut illitas partes exulceret. Tussi inter frictiones fricari ante balnea cōuenit & ante accessionum horrorē cōuulsis & torminibus. Podagris mire prodest. Epaticis cum melle & sale bibēdum datur. Pulmonum uitia excreabilia facit. Ad lyenē cum sale utile est: & uelicæ & suspiriis & inflationibus decoctum succo æqualiter: & uuluas corrigit: & cōtra scolopēdrā terrestre uel marinā: itē scorpiones. Priuatimue ualet cōtra oēm morſum. Radix cōtra increſcētia ulcera recens potētissima. Arida uero cicatricibus decorem affert. Itē pulegio est nepetæq; societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora. Mulierūq; mēstruis pſunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoq; uires contra serpētes habet. Fumum ex ea nidoreq; fugiunt: q̄ & subſternere in metu obdormituris utile est. Tusa egilopis iponit: & capitis doloribus recēs cum tertia parte panis tēperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis pſuiuium sanguinis sistit. Itē radix cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum siluestre est præſenue quaternis aut quinis foliis ueluti ferratis. Et in satiuo magnus usus in stomachi præcipue remediis. Discutit pituitas & inflationes. Tritum & cum pane sumptum uel potum ex aqua uinog; tormina quoq; & intestinog; dolores. Verumtamē oēm pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt. Portii Latronis clari inter magistros dīcendi ad ſectores ſimilitudinē coloris studiis contra æmulos imitatos: & pauloante Iulium Vindicē ad ſectorem illum a Nerone libertatis captatione testamētis sic lenocinatum. Narium sanguinem paſtillis inditum uel ex aceto recens sistit. Et oculoꝝ epiphoris per se impositum tumentibus cum melle pdest infantibus imponi in uentre satis est. Morbo regio in uino albo ab alienis datur.

De cumino æthiopico: quæ urinam stringit: & de cappari: & de ligustico: siue panace: & cunila bubula.

CA. XV.

LIBER

Ethiopicū maxime in posca illinitur cū melle. Africano priuatim urinæ in cōtinētiā cohiberi putant. Satiuū datur & ad iocineris uitia tostū tritū in aceto. Itē ad uertiginem. Iis uero quos acriore ui urina mordeat in dulci tritum uino: ad uuluarum uitia in uino. Præterq; impostis uellere foliis testium tumoribus tostum tritūq; cum melle aut rosaceo & cæra. Siluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo: ad scorpiones: ad scolopēdras. Sistit & uomitionē nau/ seasq; ex uino: quantum apprehenderint tres digyti. Propter colum quod bibitur. Illiniturq; uel penicil lis feruens: uel astringit fasciis. Strāgulationes uuluarū potum in uino apit tribus drachmis in tribus cya this uini. Auribus instillat ad sonitus atq; tinnitus cum seu uirulino uel melle. Sugillatis illinitur cum melle & uua passa & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum quod græci uocant am/ mi. Quidam uero æthiopicum cuminū id esse existimant. Hippocrates regium appellat: uidelicet quia efficacius in ægypto iudicauit. Pleriq; alterius naturæ in totū putat: quoniam sit exilius & cādidius. Simi/ lis autem & huic usus. Nā & panibus alexandrinis subigit: & cū alimentis interponit. Inflatōes & tor/ mina discutit. Vrinam & mēstrua ciet. Sugillata & oculorū epiphoras mitigat. Cū lini semine scorpionū ictus in uino potum drachmis duabus. Priuatimq; cerastrarū cum pari portiōe myrrhæ. Colorē quoq; bibentiū similiter mutat in pallorē. Suffitum cum uua passa aut resina uuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas quæ odorantur id per coitū. De cappari satis diximus inter pegrinos frutices. Nō utendū trāsmarino. Innocētius italicū est. Ferūt eos q; quotidie id edunt paralyti nō periclitari: nec lyenis dolo/ ribus. Radix eius uutiligines albas tollit: si trita in sole fricent. Spleneticiis pdest in uino pota. Radicis cortex duabus drachmis dēpto balneaq; usu. Ferūtq; trigintaquinq; diebus p urinā & aluū totū lyenē emitti. Bibit in lūborū doloribus ac paralyti. Dentū dolores sedat tritū ex aceto semē decoctū: uel man/ ducata radix. Infundit auriū dolori decoctū oleo. Vlcerā quæ phagedenas uocat folia & radix recens cū melle sanāt. Sic & strumas discutit radix. Parotidas uermiculorūq; cocta in aqua. Iocineris quoq; malis medet. Dāt & ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit. Stomacho inutiles eē inter auctores cōuenit. Ligusticū aliq; panacē uocat: stomacho utile est. Itē cōuulsionibus & iflationi/ bus. Sunt & qdā q; cunilā bubulā appellauerūt uti diximus falso. Cunilæ pter satiuā plura sunt in medi/ cina genera. Quæ bubula appellat: semē pulegii habet: utile ad uulnera cōmāducatū ipositūq;: ut qnto post die soluat. Cōtra serpētes quoq; in uino bibit: ac tritū plagæ iponit. Vulnera ab iis facta pfricat. Itē testudines cū serpentibus pgnaturæ hac se muniunt. Quidamq; in hunc usum panacem uocat. Sedat & tumores & uirilium mala: sicca uel foliis tritis in omni usu mire congruens ex uino.

Item de cunila: siue origano: & de cunilagine: & cunila molli: & libano/ tide: & de cunila satiuā.

CA. XVI.

St alia cunila gallinacea appellata a nostris: a græcis organū heracleoticū. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoq; emēdat & iocineq; uitia. Lateq; dolores cum farina oleo & aceto in sorbitionē tēperata. Præcipue uero serpentū morsus. Tertiū genus est eius: quæ a græcis ma/ scula a nostris cunilago uocat: odoris foedi: radicis lignosæ: folio aspero. Vires eius uehementissimas in oib; iis generibus eaq; tradunt. Manipulo quoq; eius adiecto oēs etiā a tota domo blattas cōuenire ad eā. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus foliis ex oleo puncto hoīe fugari serpentes. E cōtrario quæ mollis uocat: pilosioribus foliis ac ramis & aculeatis. Trita mellis odorē habet digytis ta/ ctu eius cohærentibus. Altera thuris q; libanotidē appellamus. Medetur utraq; cōtra serpētes ex uino uel aceto. Pulices etiā cōtritæ cū aq; sparsæ necāt. Satiua quoq; suos usus habet. Succus eius cū rosaceo auri/ culas iuuat. Ipsa ad ictos bibit. Fit & ex ea mōtana serpillō similis: efficax cōtra serpētes. Vrinā mouet. Purgat & a partu mulieres. Concoctionem mire adiuuat: & ad cibos auiditatē. Vtraq; uel in cruditate seiuniis in portione aspera. Luxatis quoq; utilis. Contra uesperum & similes ictus ex farina hordeacea & posca utilissima. Libanotidis alia genera suis dicuntur locis.

De piperiti & origano: & othimine: prasio: & tragorigano: & heraclio: & lepido: & de gith: siue melāthio: & aniso.

CA. XVII.

Iperitis q; & siliquastrū appellauimus cōtra morbos comitiales bibit Castore taliter demōstrā te. Caule rubro & lōgo: densis geniculis: foliis lauri: semine albo: tenui: gustu piperis. Vtilis gin/ giuis: dentibus: oris: suauitati: & ructibus. Organū qd in sapore cunilā æmulat (ut diximus) plura ge/ nera i medicina habet: & onitin uel prasion appellat: nō dissimile hysopo. Priuatim eius usus cōtra tor/ siones stomachi in tepida aqua: & cruditates. Cōtra araneos scorpiorūq; in uino albo. Luxata & icussa in aceto & oleo & lana. Tragoriganō similis est serpillō siluestri. Vrinā ciet. Tumores discutit cōtra uiscum potū uiperæq; ictū efficacissimū: stomacho acida ructati & pcordiis. Tussietibus quoq; cū melle dat: & pleureticis: & pipneumoniciis. Heracliū quoq; tria genera habet nigrius latioribus foliis glutinosum. Al/ ter exilioribus mollibusq; sansuco nō dissimile: qd aliq; prasio uocare malūt. Tertiū est iter hac mediū minus q; cætera efficax. Optimū at creticū. Nā & iucūde olet. Proximū smyrneū. Deinde heracleoticū ad potū utilius: qd othimin uocat. Cōis aut usus serpētes fugare pcussis elui dare decoctū. Potu urinā ciere. Ruptis cōuulsis mederi cū panacis radice. Hidropicis cū fico aut cū hysopo acetabuli mēsuris decoctu ad sextā. Itē scabiē: pruriginē pforas in decisione balneaq; Sucus auribus ifundit cū lacte mulieris. Tōsi lis quoq; & uuis medet. Capitis ulceribus. Venena opii & gypsi extinguit decoctū: si cū cinere & uino bi/ bit. Aluū mollit acetabuli mēsurā. Sugillatis illinit. Itē dentū dolor: qbus etiā & cādorē facit cū melle & nitro. Sāguinē nariū sistit. Ad parotidas decoquit cū hordeacea farina. Ad arterias asperas cū galla &

VIGESIMVS

melle terit. Ad lyenē folia cū melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctū cum aceto & sale sumptū paulatim. Regio morbo tritū cū oleo & nares infundit. Lassi perungunt ex eo: ita ut ne uenter attingat. Epinyctidas cū pice sanat. Furunculos apit cū fico trita. Strumas cū oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cū fico illitū. Fluctiones sanguinis in genitalibus tufum ex aceto illitū. Reliquias purgationū a partu. Lepidiū inter urentia intelligit. Sic & in facie cutē emēdat exulcerando: ut tamē cæra & rosaceo facile sanet. Sic lepras & pforas tollit semp facile: & cicatricū ulcera. Tradūt in dolore dentū adalligatū brachio qua doleat: cōpescere dolorē. Gith ex græcis alii melāthiō: alii melaspermon uocāt. Optimū q̄ excitatissimi odoris: & q̄ nigerrimū. Medet serpentiū plagis & scorpionū. Illini ex aceto & melle reperio. Incēsog serpētes fugari. Bibi drachma una cōtra araneos. Distillationē nariū discutit tufum in linteolo olfatū. Capitis dolores illitū ex aceto & infusum naribus. Cū mirino oculog epiphoras & tumores. Dentiū dolores coctū cū aceto. Vlcerā oris tritū aut cōmanducatū. Itē lepras & lētigines ex aceto. Difficultates spirādi addito uino potū. Duricias tumoresq̄ ueteres & suppurationes illitū. Lac muliez auget cōtinuis diebus sumptū. Colligit succus eius ut hyōscyami. Similiter largius uenenū est qđ miremur: cū semē gratissime panes etiā cōdiat. Oculos quoq̄ purgat. Vrinā & mēstrua ciet. Quinīmo lintheolo illigatis tantū granis. xxx. secūdas trahi reperio. Aiūt & clauis in pedibus mederi tritū in urina. Culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex uino bibi: ita Pythagora inter pauca laudatū siue crudū siue decoctū: itē uiride aridūue oibus quæ cōdiunt: quæq̄ itingunt desideratū. Panis etiā crustis inferioribus subditū. Saccis quoq̄ addit. Cū amaris nucibus uina cōmēdat. Quinīsum oris halitū iucūdiore facit. Ferorēq̄ tollit māducatū matutinis cū smyrneo & melle exiguo. Mox uino collutū uulū iuniorē pstat: infomnia leuat suspēsum in puluino ut dormiētes olfaciāt. Appetentiā cibog præstat: qđo id quoq̄ inter artificia delicæ fecere: ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas qđā anicetū id uocauere. Laudatissimū est creticū. Proximū ægyptiū. Hoc ligustici uicē præstat in cōdiētis. Dolores capitis leuigat suffitū naribus. Epiphoris oculog radicē eius tufam iponit lollas: ipsum cū croco pari mō & uino: & p se tritum cū polenta ad magnas fluctiones: extrahendag si quæ in oculis inciderint. Narium quoq̄ cardines cōsumit illitū ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyōsopo ex aceto gargarizatū. Auribus infundit cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cū melle sumptū melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras. I. purgatas tere in melle ad tussim. Facillime uero anisi drachmæ tres: papaueris duæ miscent melle ad fabæ magnitudinem: & ternis diebus summunt. Præcipuum autē ructus. ideo inflatiōibus stomachi & intestinog torminibus & cœliacis medetur. Singultus & olfatū decoctum potūq̄ ihibet. Foliis decoctis digerit cruditates succus decocti: ipsum cum apio olfatum sterutamenta ihibet. Potū somnū concitat. Calculos pellit. Vomitiones cohibet: & præcordiog tumog & pectog uitii. Neruis quoq̄ qbus succinctum est corpus utilissimum. Prodest eius capitis doloribus instillati succum cū oleo decocti. Non aliud utilius uentri & intestinis putāt: ideo dysentericis & tenasmiis datur tostum. Aliqui addunt & opium pilulis in die ternis lupini magnitudine & in uini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumbog dolores succo usus est. Semē hydropicis & cœliacis dedit tritum cū menta. Veg & radicem ad renes. Darion hærbarius parturientibus eo caraplasma imposuit cum apio. Item uuluag doli. Deditq̄ bibendum cum aneto parturientibus. Phreneticis quoq̄ illinunt recēs cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitū aut cōtractiōes sentiētibus. Pythagoras qđē nō corpori uitio comitiali in manu habētes. Ideog q̄ plurimū domi serendū. Parere quoq̄ facilius olfantes. Et statim a partū dandum potui polēta aspera. Sosimenes contra oēs duricias ex aceto usus est. Eo & cōtra lassitudines in oleo decoquens addito nitro. Semine eis potō lassitudinis auxiliū uiatoribus spopōdit. Heracles ad inflationes stomachi semē tribus digytis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad uentris: aut intestinog inflationes. Et ortopnoicis quod ternis dygitis prehenderit seminis: tantundē hyōscyami cū lacte alinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decē trita in aqua bibēda inter cœnā suadēt. Stragulationes uuluæ si māducent: & linat calidū: uel si bibat cū castoreo in aceto & melle sedat. Vertigines a ptu cū fœmine cucumeris & lini pari mēsurā trinū digytog uini albi tribus cyathis discutit. Cleopolemus ad quartanas trinis digytis seminis anisi & fœniculi usus est in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos cū amaris nucibus illinitū. Sūt & q̄ aspidū uenenis aduersari naturā eius putēt. Vrinā ciet. Sitim cohibet. Venerē stimulat. Cū uino sudorē leniter præstat. Vestes quoq̄ a tineis defendit. Efficacius semper recens & quo nigrius. Stomacho tamē inutile est præterq̄ inflato.

De aneto & sagapenio: & de papauere albo & nigro: & quō succus

hærbarum colligendus est: & de opio.

CA. XVIII.

Netum quoq̄ ructus uomet: & tormina sedat. Aluum sistit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua uel uino. Singultus cohibet semen feruens olfatum. Sumptū ex aqua sedat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat. Oculos & genituram hebetat: sacopeniū qđ apud nos gignit in trāsmarino alienat. Illud. nammoniachi lachrymæ simile sagapenion uocat. Prodest lateg & pectoris doloribus: cōuulsis: tussibus ueteribus: excreationibusq̄: præcordiog tumoribus. Sanat & uertigines: tremulos: opisthonicos: lyenes: lūbq̄: pfrictiones. Dat & olfactandum ex aceto in strangulatu uuluæ. Cæteris & potu dat: & cū oleo infricat. Prodest & cōtra mala medicamēta. Papaueris diximus genera: & sponte nascentis alia promissimus. Sed satiui albi calix ipse teritur & bibitur somni causa. Semen elephantis medetur. E nigro papauere sapor gignitur scapo inciso: ut Diagoras suadet cū turgescit ut lollas cū deflorescit hora diei sereni: hoc est cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calicē.

LIBER

Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & hic: & hærba cuiusq; lana excipitur. Aut si exiguus est: ungue pollicis aut lactucis: & postero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus densat: & in pa-
stillos tritus in umbra siccatur non ui sopori fera modo: ueq; si copiosior hauriat: etiã mortifera p som-
nũ: opion uocat. Sic scimus interẽptũ Licinii Cecinnæ prætorii uiri patrẽ in hispania baiulicũ quoniam
ualido ipatibilis odiũ uitæ fecisse. Itẽ plerofq; alios. Qua de cã magna cõcertatio extitit. Diagoras & Era-
sistratus in totũ dãnauere: & ut mortifeg; infundi uetates. Præterea quoniã uisui noceret. Addidit An-
dreas: ideo nõ protinus excecari: eo quoniã adulterat alexãdriæ. Sed postea usus eius non iprobatus est
medicamẽto nobili: qđ diacodion uocat. Semine quoq; eius trito in pastillos e lacte utũtur ad somnũ:
Itẽ ad capitis dolores cũ rosaceo. Cũ his auriũ dolori instillatũ. Podagris illinĩt cũ lacte mulieq;. Sic & fo-
liis ipsis utunt ad sacros ignes. Itẽ uulnera cũ aceto. Et tamen dãnauerim collyriis addi. Multoq; magis
quas uocat lexypyretas: quasq; pepticas & cœliacas. Nigrũ tamẽ i cœliacis uino dat. Satiũũ omne magis
rotũdat capita. At siluestri longũ ac pusillũ: & ad oēs effectus ualentius. Decoquit & bibĩt cõtra uigilias:
eadẽq; aqua fouet ora. Optimus in siccis: & ubi raro pluit. Cũ capita ipsa & folia decoquunt: succus me-
coniũ uocat: multũ opio ignauior. Experimentũ opii est primũ in odore. Sinceq; n. perpeti nõ mos est.
Dein in lucernis: ut pura luceat flãma: aut extinctum demũ oleat. Quæ in fucato nõ eueniunt. Accendi-
tur quoq; difficilius: & crebro extinguit. Est sinceri experimentum & in aqua quia nebula innatat. Fi-
ctum in posca coit: sed maxime mix; æstiuo sole deprehendi: sincerum. n. sudat: & se diluit: donec succo
recenti simile fiat. Mnesides optime seruari putat hyoscyami semine adiecto. Alii in faba.

De empractico & ceratico: & glaucio siue paralio: & heracrio siue
aphro: & de diacodio.

CA. XIX.

Nter satiaua est & siluestria medium genus: quod nisi in aruis esset: spõte nasceretur. Rhiam uo-
cauimus & erraticum. Quidam id decerptum ptinus cum toto calice mandunt. Aluum exi-
naniunt capita quinq; decocta in uini tribus heminis pota somnum faciunt: siluestrium unũ
genus ceratitin uocat: nigrum: cubitali altitudine: radice crasse: & corticosa: caliculo inflexo ut cornicu-
la. Folia minora & tenuiora q; cæteris siluestribus: semẽ exile. Tempestiuum est messibus. Aluum pur-
gat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo argemmas iumentorum sanant. Radix acetabuli
mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias datur ad lumbox; uitia & iocineris. Carbunculis mede-
tur ex melle folia. Quidam hoc genus glaution uocant alii paralion. Nascitur enim in afflatu maris: aut
nitroso loco. Alteq; est in siluestribus generibus heraclion: uocat ab aliis aphron. Foliis ii procul intuea-
ris speciem passerum præsentibus: radice in summa terræ cute: foeminae spumeo. Ex hoc lina splẽdorẽ
trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis acetabuli mẽsura seminis in uino albo: uomitiõ-
nes enim facit. Medicamento quod diacodion & asteriace uocat utilissimũ. Fit autem huius papaueris
aut cuiuscunq; siluestris capitibus. cxx. in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis: in eademq; de-
coctis: deinde siccatis: iterũq; cũ melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere postea drach-
mas fenas croci: hypocistidis: thuris: acicæ: & passi cretici sextarium. Hac ostentatione simplex quidem
& antiqua illa salubritas papauere & melle constat.

De tithymalo & archelio: & portulaca siue peplio: & coriandro & de atriplici

CA. XX.

Ertium genus est tithymalõ: mecona uocat: alii archaliõ: folio leui: albo: capite magnitudinis
fabæ. Colligitur uua florente. Siccãt in umbra. Semẽ potum purgat aluum dimidio acetabu-
lo in mulso. Cuiuscunq; aut papaueris caput uiride uel siccum illitum epiphoras oculorum le-
nit. Opium ex uino miraculo si ptinus detur scorpionũ ictibus resistit. Aliqui hoc tãtũ nigro tribuunt:
si capita eius uel folia terãtur. Est & portulaca quã peplion uocant: nõ multum satiaua efficacia. Cuius
memorabiles usus tradunt. Sagittæq; uenena & serpẽtium hemorroidum & præsigrum restringi: p ci-
bo sumpta & plagis imposita extrahit. Itẽ hyoscyamo potu e passog; expresso succo. Cum ipsa non est:
semen eius simili effectũ pdest. Resistit & aquaq; uiciis: capitis dolori: ulceribusq; in uino tusa & im-
posita. Reliqua ulcera cõmaducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur: umbilicog; pci-
duo. In epiphoris uero omnium fronte rẽporibusq; cum polenta. Sed ipsis oculis e lacte & melle. Eadẽ
si procident prodest oculis: foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polẽta & sale & aceto ac cæra.
Et ulcera oris tumoremq; gingiuarum cõmanducata cruda sedat. Item dentium dolores. Tõsillarum
ulcera succus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nã & mobiles dentes stabilit cõmanduca-
ta. Cruditates sedat: uocemq; firmat: & sitim arcet. Ceruicis dolores cum galla & lini semine pari men-
sura sedat. Mammarum uitia cum melle aut cimolia creta. Salutaris & suspiriosis semine cũ melle hau-
sto. Stomachum in acetariis sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et ali-
as manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenterix & uomicis datur ex aceto uel bi-
bitur cum cumino. Tenasmiis autẽ cocta & comitialibus cibo uel potu pdest. Purgatiõibus mulierum
acerabuli mensura in sapa. Podagris calidis cum sale illita & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat ac
uesicas. Ventr̃is animalia pellit. Ad uulnerum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum dur-
ricias emollit. Metrodorus qui epitomen: ton: rhizotomum emon scripsit: purgationibus a partu dan-
dã censuit. Venerẽ inhibet: uenerisq; somnia. Prætorii uiri pater est hispaniæ princeps: quẽ scio pp ipatibi-
les uuæ morbos radicẽ eius filo suspensam e collo gerere: pterq; in balneis: & ita liberatũ incõmodo om-
ni. Quinetiã inueni apud auctores: caput inde litũ distillationẽ toto anno nõ sentire. Oculos tamen he-
betare putat. Coriandrũ inter siluestria nõ inuenit. Præcipuũ tamẽ esse cõstat statim ægyptium. Valet

VIGESIMVS

cōtra serpentū genus unū: quod amphibenas uocant: potū ipositūq; sanat & alia uulnera. Epinycti-
das pustulas tritū. Sic & omnes tumores collectionesq; cū melle aut uua passa. Panos uero ex aceto tri-
tum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubēt aliqui ante accessionem. Vel plura illini fronti. Sunt
qui & ante solis ortum cervicalibus subiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores uiri-
di. Vlcera quoq; quæ serpunt sanat cū melle uel uua passa. Itē testes: ambusta: carbūculos: aures cū lacte
mulieres: epiphoras oculorū: uentris & intestinorū fluctiones. Semē ex aqua potum bibi in choleris cū
ruta. Pellit aīalia interaneorū cū mali punici succo & oleo semē potū. Xenocrates tradit rem mirā: si uera
est. Menstrua contineri uno die: si unū granum biberint foeminae: biduo si duo: & totidem diebus quot
grana sumperint. M. Varro coriandro subtritro cū aceto carnem incorruptā æstate seruari putat. A tri-
plex & siluestre est & satium accusatum a Pythagora tanq̃ faceret hydropicos morbosq; regio & pal-
lorem. Coquitur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci q̃q̃ nisi languidū culpauit. Addide-
re Dionysius & Diocles plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendū. Stoma-
cho cōtrariū esse. Lentigines & papulas gignere. Miror quare difficulter in italia id nasci tradiderit So-
lum Smyrneus hippocrates uuluaq; uitis id infundi cum beta. Lycus neapolitanus cōtra cantharidas
bibendum dedit. Panos furunculos incipientes: duricias oēs uel cocto uel crudo utiliter illini putāt. Itē
ignē sacrum cum melle aceto nitroq; similiter podagris. Vngues scabros detrahare dicitur sine ulcere.
Sunt qui in morbo regio dent semē eius cū melle. Arterias & tonsillas nitro addito perfricent. Aluum
moueant. Cocto aut per se aut cum malua aut lenticula concitantes uomitiones. Siluestri capillos tin-
gunt: & ad supradicta utuntur medicina. De malua malope: & althea: & lapatio: & oxylapa-
to: & hydrolapato: & hippolapato: & bubalapato. CA. XXI.

Contrario in magnis laudibus malua est utraq; & satia & siluestris. Duo genera eaq; ampli-
tudine folii discernuntur. Maiorem græci malopen uocant in satia. Alteram ab emolliedo
uentre dictā putant malachē. E siluestribus cui grande folium & radices albæ althea uocatur
ab excellētia effectus a qbūdā aristhalthea. Omne solum in quo serunt pinguius faciūt. Huic cōtra oēs
aculeatos ictus efficacior uis: præcipue scorpionū: uelpag: similiū: & muris aranei. Quin & trita cū oleo
qualibet eaq; peruncti ante uel habentes eas non feriūtur. Folium impositū scorpionibus torporem af-
fert. Valent & cōtra uenena. Aculeos oīs extrahūt illitæ crudæ aut cū anetho potæ. Decoctæ uero cū ra-
dice sua leporis marini uenena restringūt. Et ut quidā dicunt si uomat. De eisdē mira & alia traduntur.
Sed maxime si quotidie quis succi ex qualibet eaq; sorbeat cyathum dimidium oībus morbis caritu-
rum. Vlcera manātia in capite sanant. In urina putrefactæ lichenas. Et ulcera oris cum melle. Radix de
cocta furfures capitis & dentiū mobilitates. Eius quæ unū caulē habet radice circa dentem qui doleat
perunge: donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panosq; addita hominis salia purgat citra
uulnus. Semen in uino nigro potū a pituita & nausis liberat. Radix māmag: uitis occurrat ad alligata
in lana nigra. Tussim in lacte cocta & sorbitionis modo sumpta quinis diebus emēdat. Stomacho inuti-
les sex. Niger dicit. Olympiades thebanus abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari foeminas fo-
liis earum manus plenæ mensura in oleo & uino sumptis. Vtique constat parturientes foliis substratis
celerius solui. Protinus a partu reuocanda: ne uulua sequatur. Dat & succū bibendum parturientibus ie-
iunis in uino decocta hiemina. Quin & semen tritum adalligant brachio genitale non continentium.
Adeoq; ea ueneri nascuntur: ut semē unicalis aspersum cubitali foeminaq; auditates augere ad infinitū
Xenocrates tradat. Itē tres radices iuxta adalligatas. Tenaismo & dysentericis utilissime infundi. Item foe-
dis uitis: uel si foueantur. Melācholicis quoq; succus datur cyathis thernis tepidus. Et insaniētibus qua-
ternis. Decoctæ comitialibus heminae succi. Hic & calculos & inflatione & torminibus aut opistotoni-
co laborantibus tepidus illinitur. Et sacris ignibus & ambustis decocta in oleū folia imponuntur. Et ad
uulneq; ipetus cruda cū pane, succus decoctæ neruis pdest: & uescicæ: & intestinorū rosionibus. Vuluas
& cibo & infusione mollit in oleo: succus decoctæ pori meatus suaues facit. Artheæ in oībus supradictis
efficacior radix: præcipue cōuulsis ruptisq;. Cocta in aqua aluū sistit. Ex uino albo strumas & parotidas
& māmag: inflammationes: & panos in uino folia decocta & illita tolunt. Eadēq; arida in lacte decocta q̃
libet perniciosæ tussi citissime medent. Hippocrates uulneratis sitiētibusq; defectu sanguinis radicibus
decoctæ succū bibedū dedit. Et ea uulneribus cū melle & resina. Itē cōuulsis: luxatis: tumētibus: & mu-
sculis: neruis: articulis iposuit. Et asmaticis ac dysentericis in uino bibendū dedit. Mirū aquam radice ea
addita addēsari sub diuo: atq; elastescere. Efficacior aut quo recētior. Nec lapatiū dissimiles effectus ha-
bet. Est autem siluestre: quod alii oxalidē appellāt: satiuo proximum: foliis aquosis: colore betæ candi-
dæ: radice minima. Nostri uero rumicem: alii lapatiū cantherinū ad strumas cū axūgia efficacissimū
Est & alteq; genus fere oxylapaton uocat. Satiuo idem similis: & acutiora habet folia ac rubriora: non
nisi in paludibus nascens. Sunt q̃ hydrolapaton tradunt in aqua natū. Est & aliud hippolapaton maius
satiuo: cādidiusq; ac spissius. Siluestria scorpionū ictibus medent: & ferire phibēt habētes. Radix aceto
decocta si colet succus dentibus auxiliatur. Si uero bibat morbo regio: semē stomachi inextricabilia ui-
tia sanat. Hippolapati radices priuatim ungues scabrosos detrahunt. Dysentericos semē duabus drach-
mis in uino potum liberat. Oxylapati semē lotum in aqua cælesti sanguinē pdest reiciētibus. Adiecta
a cacia lētis magnitudine pdest. Præstātissimos pastillos faciunt ex foliis & radice addito nitro & iure
exiguo. In usu aceto diluunt. Sed satiuū in epiphoris oculorū illinunt frontibus. Radice melicerias & le-
pras curāt. In uino uero decocta strumas & potidas & calculos. Poto uino & lyentes. Coeliacos aque

LIBER

& dysentericos & tenasmos. Ex eademq; omnia efficacius. Ius lapati & rufus facit: & urinam ciet: & caliginē oculorū discutit. Itē pruritū corporis in sola balneaz additū: aut prius ipsum illitū sine oleo. Firmit & cōmanducata radix dentes. Eadē decocta cū uino sistit aluū. Folia soluūt adiecto sale. Adiecit Solon neq; ut omittamus bulapaton: radicis tantū altitudine differens est: & erga dysentericos efficacis effectus potū ex uino.

De sinapis tribus generibus: & marrubio: & serpillio: & sifymbrio:

siue thymbræo: & de lini semine: & blito.

CA. XXII.

Inapis cuius in satiuis tria genera diximus. Pythagoras principatum habere ex his quorū sublimē uis feras iudicauit: quoniā nō aliud magis in nares & cerebrū penetret. Ad serpentū ictus & scorpionū tritū cū aceto illinit. Fungorū uenena discutit. Cōtra pituitā tenetur in ore donec liquefcat: aut gargarizat cū aqua mulsā. Ad dentiū dolorē mādīt. Ad uulū gargarizat cū aceto & melle. Stomacho utilissimū cōtra oīa uitia pulmonibusq;. Excreationes faciles facit in cibo sumptū. Dās & spiritiosis. Itē comitialibus tepidū cum succo cucumeris. Sensus atq; sternuramēta capitis purgat. Aluum mollit. Mēstrua & urinā ciet. Et hydropicis iponit. Cū fico & cumino tusum ternis partibus comitali morbo. Et uulū cōuersionē suffitū excitat odore aceto mixto. Itē lethargicos. Adiecit tordylion. Est autē id semen ex sili. Et si uehementior somnus lethargicos premit: cruribus aut etiā capiti illinitur cū fico & aceto. Veteres dolores thoracis: lumborū: coxendicū: lienū: & in quacūq; parte corporis ex alto uitia extrahenda sunt: illitū caustica ui emendat pustulas faciendo. At in magna duricia sine fico ipositum uel si uehementior uirgo timeat p̄ duplices panos. Vtunt ad alopetias cū rubrica: p̄foras: lepras: phthirias: litannicos: opisthonicos. Iungunt quoq; scabras genas aut caligantes oculos cū melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili: calefcitq; in eo in sole modice. Exit & e cauliculo succus lacteus: q̄ ita cū iduruit: dentiū dolori medet. Semen ac radix cū imaduere: musto cōterunt. Manusq; plenā mēsurā forbent ad firmandas fauces: stomachū: oculos: caput: sensusq; oēs. Muliez etiā lassitudines saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoq; discutit potū ex aceto. Illinunt & liuoribus sugillatisq; cū melle & adipe anserino aut cæra cypriā. Fit & oleū ex semine madefacto in oleo expressorū: quo utunt ad neruorū rigores: lumborūq; & coxendicū p̄frictiones. Sinapis naturā effectusq; eodē habere tradit adarca inter siluas tacta in cortice calamog; sub ipsa coma nascēs. Marrubiū pleriq; inter primas hærbas cōmēdauere: quē græci p̄asion uocāt: alii linostrophon: nōnulli philopeda: aut philophares: notius q̄ ut indī candū sit. Huius folia semēq; contrita profunt cōtra serpētes: pectoris & lateris dolores: tussim ueterē. Et his q̄ sanguinē eiiciūt eximie utile: scapis eius cū panico aqua decoctis: ut asperitas succi mitiget. Imponitur strumis cū adipe. Sūt q̄ uiridis semē q̄rū duobus digytis capiāt cū farris pugillo decoctū addito exiguō olei & salis sorbere ieiunos ad tussim iubeāt. Alii nihil cōpant. In eadē cā marrubii & scœniculi succi ad sextarios ternos expressis decoctisq; ad sextarios duos: cū addito mellis sextario rursus decocto ad sextarios duos: si coclearii mēsurā in die sorbeas in aquā cyatho. Et uirilū uitis. tusum cū melle mire p̄dest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis conuulsis spasmatū neruis salutare. Potū aluū soluit cum sale & aceto. Itē mēstrua & secundas muliez. Arida farina cū melle ad tussim sicā efficacissima est. Itē ad cācrenas & pterygia. Succus uero articulis & enaribus morbo regio: minuēdaq; bili cum melle p̄dest. Itē cōtra uenena inter pauca potens. Ipsa hærba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cū iride & melle urinā ciet. Cauenda tamen exulceratæ uesciæ & renū uitis. Dicitur succus claritatē oculorū adiuuare. Castor marrubii duo genera tradit. Nigrū: & quod magis p̄bat candidū. In ouū inane succum adiecit his: ipsumq; ouū infundit melle & quis portionibus tepefactū: uomicas rūpere: purgare: perfanare p̄mittēs. Illis etiā uulneribus a cane factis tusa cū axūgia ueteri. Serpillū a serpedō putāt dictum. Quod in siluestri euenit: in petris maxime. Satiuum non serpit: sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius uoluntarium & candidioribus foliis & ramis: aduersus serpētes efficax maxime cenchrin & scolopendras terrestres ac marinas. Et scorpiones decoctis in uino ramis foliisq;. Fugat & odore: cominus si uras. Et cōtra marinorū uenena præcipue ualet. Capitis doloribus decoctū in aceto illinit t̄pibus ac fronti cū rosaceo. Item phreneticis: lethargicis: cōtra tormina & urinæ difficultatē: anginas: uomitiōes drachmis quattuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocineq; dolores. Folia obolis quattuor dantur ad lyenē ex aceto. Ad cruētās excreationes terit in cyathis duobus aceti & mellis. Sifymbriū siluestre a quibūdā thymbræum appellatū: pedali nō amplius altitudine: quod in riguis nascit simile nasturtio est. Vtrumq; efficax aduersus aculeata aīalia: ut sunt crabrones & similia. Quod in sicco ortū odoratū est: inserit coronis angustiore folio. Sedant utraq; capitis dolorē. Itē epiphoras: ut Pilinus tradit. Alii panē addunt. Alii per se decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas: cutisq; uitia in facie muliez intra quartū diē noctibus impositū diebusq; detractū. Vomitiones: singultus: tormina: stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum: siue in succo potū. Nō edendū grauidis: nisi mortuo cōceptu. Quippe etiā ipositum eiicit. Mouet urinā cum uino potum. Siluestre & calculos. Quos uigilare opus sit excitat infusum capiti cū aceto. Lini semē cū aliis qdē in usu est. Et per se mulierum cutis uitia emendat in facie. Oculorū acie succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua aut cum myrrha. Cum uino sedat potidas. Cum melle aut adipe aut cæra stomachi solutiones inspersum polētā modo. Anginas in aqua & oleo decoctū: & cum aniso illitū Torretur ut aluum sistat. Coeliacis & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum uua passa. Et ad phthisin utilissime. Semine fiunt & eligmata. Musculorū: neruorū: articulorū: ceruicū duricias. Cerebri mēbranas mitigat farina seminis nitro aut sale aut cinere additis. Eadē cum fico item cōcoquit ac maturat. Cum radice uero cucumeris siluestris extrahit quacūq; corpori inhaerent. Sic &

VIGESIMVS

fracta ossa: serpere ulcus in uino decocta prohibet. Erupciones pituitæ cum melle emendat. Vngues sca-
bros cum pari modo nasturtii: & testium uitia & ramices cum resina & mura: & cærenas ex aqua. Sto-
machi dolores cum scœnogræco sextariis utrisq; decoctis in aqua mulsâ. Intestinorum & thoracis per-
niciosa utria clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore aut acrimonia ulla. Vnde con-
uitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat: ut cho-
leram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum e uino prodesse: & clauis pedum illi/
ni. Item lyenibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sistit eo cibo putat.

De meu. & fœniculo: & hippomarathro uel myrseneo:

& canabi: & de ferula: & carduis.

CA. XXIII.

m Eu in italia non nisi a medicis feritur: & iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius atha-
manticum uocant illi ab athamante inuentum. Hi quoniam laudatissimum in athamante re-
periatur: foliis anetho simile: & caule aliquando bicubitali: radicibus multis & obnigris: qui/
busdam altissimis. Minus rursus q̃ illud alterum. Ciet urinam in aqua potum radice trita uel decocta.
Inflatiões stomachi mire discutit. Item tormina & uesicæ uitia. Vuluarumq; articulis cum melle. Infan-
tibus cum apio illitum imo uentri urinas mouet. Fœniculū nobilitauere serpentes gustatu ut diximus
senectam exuendo: oculorumq; aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est hominum quoq; ca-
liginem præcipue eo releuari. Colligitur hoc caule turgescente. In sole siccatur. Iungitur ex melle. Vbiq;
hoc est. Laudatissimum tamen in hiberia & lachrymis fit & ex semine recenti. Fit etiam e radicibus pri-
ma germinatione incisus. Est & in hoc genere siluestre: quod alii hippomarathron: alii myrseneum uo-
cant: foliis maioribus: gustu acriore: procerius: brachiali crassitudine: radice candida. Nascitur in calidis:
sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathi genus tradit: longo & angusto folio: semine coriandri. Me-
dicinæ in satiuo ad scorpionum ictus & serpentium semine in uino poto. Succus & auribus instillatur:
uermiculosq; in his necat. Id ipsum condimentis prope omnibus inferitur. Oxyporis etiam aptissime.
Quin & crustis subditur panis. Semen stomachum dissolutum astringit uel isebribus sumptum. Nau-
seam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit cum modice su-
mitur. Vrinam excitat: & tormina mitigat totum decoctum. Lactisq; defectu potum mammas replet.
Radix cum ptisana sumpta renes purgat siue decocto succo: siue semine sumpto. Prodest & hydropicis
radix ex uino cocta. Item conuulsus illinuntur folia tumoribus. Ardentes ex aceto calculos uesicæ pel-
lunt. Genituræ abundantiam quoquomodo haustum facit. Verendis amicissimum: siue ad fouendum
radice cum uino cocta: siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & sugillatis cum cæra illinunt: &
radice in succo uel cum melle contra canis morsum utuntur: & cōtra inulpedem ex uino. Hippoma-
rathron ad omnia uehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest uesicæ cum uino leui: & fœminarum
menstruis: efficacius in eo semen q̃ radix. Modus in utroq; quod duobus digytis trito additur in potio-
nem. Petriclius qui ophiaca scripsit & Micon qui rhizotomumena aduersus serpentes nihil hippoma-
rathro efficacius putauere. Sane & Nicander non in nouissimis posuit. Canabis in siluis primum nata
est: nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram uiro-
rum dicitur. Succus ex eo uermi-
culos aurium & quodcunq; intrauerit eiicit: sed cū dolore capitis. Tantaq; uis ei est: ut aquæ infusa coa-
gulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo succurrit pota in aqua. Radix cōtractos articulos emol-
lit in aqua cocta. Item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur: sed sæpius mutat: priusq;
arescat. Ferula semen simile aneto habet. Quæ ab imo caule diuiditur a cacumine fœmina putatur. Ca-
les eduntur decocti. Commendaturq; musto ac melle. Stomacho utiles. Sint plures sumpti: capitis do-
lores faciunt. Radix denarii pondere in uini cyathis duobus bibitur aduersus serpētes. Et ipsa radix im-
ponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto cōtra sudores immodicos uel in febribus
proficit. Succus ferulæ aluum soluit fabæ magnitudinē deuoratusq;. Et uiridi ferula musculus utilis est
ad omnia ea uitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in uino trita uel medulla.
Sunt qui comitialibus morbis dandum putant luna quarta: sexta: septima ligulæ mensura. Natura fe-
rularum murenis infestissima est. Tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radice succum & oculorum
claritati conferre multum putauit: & de carduorum satū inter hortensia diximus. Quapropter & me-
dicinam ex iis non differamus. Siluestrium genera sunt duo. Vnum fruticosius a terra statim. Alterum
unicaule crassius. Vtriq; folia pauca: spinosa: muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mit-
tit inter medios aculeos celeriter canescentem: & abeuntem cum aura. Scolimon græci uocant. Hic an-
teq; floreat contusus atq; expressus illito succo alopecias replet. Radix cuiusq; ex aqua decocta potatori-
bus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & uuluis si credimus etiam conferre aliquid tradi-
tur: ut mares gignantur. Ita enim Cherias atheniensis scripsit: & Glaucias qui circa carduos diligentissi-
mus uidetur. Manducatus carduus hic odorem commendat oris.

Confectio tyriacæ compositio medicaminis Anthiochi.

CA. XXIII.

f Ed ante discessum ab hortēlibus unam compositionē ex iis clarissimā subtexemus aduersus
uenenata animalia: incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapii. Serpilli duum denario-
rum pōdus. Opopanacis & milii tantundē singulorū. Trifolii pondus denarii. Anethi & fœni-
culi seminis & anisi & maii & apii denariorū senū ex singulis generibus: erui farinæ duodecim. Hæc tu-
sa cribrataq; uino quantū possit excellenti digerunt in pastillos: uictoriati pōdere. Ex iis singuli dan-
t ex uini mixti cyathis ternis. Hæc tyriacæ magnus rex Anthiochus aduersus omnia uenena usus traditur.

N HORTIS SERI ET CORONAMENTA IVS SIT CATO IN/ enarrabili florum maxime subtilitate: quādo nulla nulli pōt facilius esse loqui q̄ rerum naturæ pingere: lasciuiēti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam uarie ludenti. Quippe reliqua usus alimētīq; gratia genuit. Ideoq; sæcula annosq; tribuit iis. Flores uero odoresq; de die in diē gignit. Magna ut palam est admonitione hoīum: quæ spectatissime floreant celerrime marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ: mixturamq; uarietati siue alterni atq; multiplices inter se nectantur: siue priuatis generum funiculis in orbem: in obliquum in ambitum: quædam coronæ per coronas currunt.

De strophio serro: & qui primū flores miscere cœperit: & quādo primū corolla inuenta uel appellata & quare. CA. II.

Enuioribus utebant antiqui: strophia appellantes: unde nata strophio. Quin & uocabulum ipsum tarde inde cōmunicatū est inter sacra tantū & bellicos honores coronis suū nomen uindicanibus. Cū uero a floribus fierent serota a serendo seruia appellabant. Quod apud græcos quoq; nō adeo antiquitus placuit. Arboreis ramis coronari in sacris certaminibus mos erat primū. Postea uariari cœptū mixtura uersicOLORES. Florūq; inuicē odoresq; accēdere sicq; ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glyreæ coronariæ dilectæ admodū illi cū opera eius pictura imitaret adinuenit: & illa puocās uariaret: essetq; certamen artis ac naturæ. Quales ēt nūc extant artificis illius tabellæ: atq; in primis appellata stephanoplocos qua pinxit ipsam. Idq; factū est post olympiadē centesimā. Sic coronis e floribus receptis paulo mox subiere quæ uocant ægyptiæ: ac deinde hybernæ: tū cum terra flores negat: ramentis e cornibus tincto. Paulatimq; & romæ subrepsit appellatio corollis inter initia ppter gracilitatem nominatis: mox & corolariis: postq; e lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primū coronā foliis aureis & argēteis dedit & de honore coronæ apud antiquos: & de Scipionis honore: & de pætilibus coronis: & Cleopatæ reginæ facta. CA. III.

Rassus diues primus argēto auroq; folia imitatus ludis suis coronas dedit. Accesserunt quoq; & laniscos: quos adiici ipsæ coronæ honos erat pp heruscas qbus iungi nisi aurei non debent. Puri diu fuere ii. Celare eos primū instituit. P. Claudius Pulcher: brattheasq; etiā phyliræ dedit. Semp tamē auctoritas uel ludicro quæsitæ fuit. Nāq; ad certamina in circū per ludos & ipsi descendebāt: & seruos suos quosq; mittebant. Inde illa. xii. tabulæ lex. Qui coronā parit. Ipse pecuniam uel eius. Virtutis ergo arguit: quā serui equiue meruissent. Pecuniā partam lege dici nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo parētibusq; eius dum intus positus esset: foris ue ferret: sine fraude esset imposita. Alias in ulu p̄miscuo ne ludicræ quidē erant: ingensq; & iis seueritas. L. Fuluius argentarius bello punico secūdo cū corona rosacea interdū e pergula sua in foz p̄spexisse dictus: ex auctoritate senatus in carcerē adductus non ante finē belli emissus est. P. Mutianus cū demptā Marsyæ coronā e floribus capiti suo imposuisset: atq; ob id duci eū in uincula triuiri iussissent: appellauit Tri. Pleb. nec intercessere illi aliter q̄ athenis: ubi comesa bundi iuuenes ante meridiē cōuentus sapientiū quoq; doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplū licētiæ huius nō est aliud q̄ filia Diui Augusti. Cuius luxuria noctibus coronatum Marsiam litteræ illius describunt. Floz quidem populus Ro. honorē Scipioni tantū adhibuit. Suario cognominabatur: ppter similitudinē Suarii cuiusdam negociatoris. Ob id erat in tribunatu plebei admodū gratus: dignusq; africanorū familia. Nec ei fuit in bonis funeris impēsa. Ases ergo contulit populus: ac funus elocauit: quaq; parte ferebat: flores e p̄fectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deoz honos erāt. Et lariū publicorū priuatorūq; & sepulchrorū & maniū. Sūmāq; auctoritas pætili coronæ. Sutiles saliorū sacris inuenimus & solemnes cœnis. Transire deinde ad rosaria. Eozq; luxuria processit: ut non esset gratia nisi mero folio. Sutilibus mox petitis ab india aut ultra indos. Laudatissimum quidem habetur e nardi folio eas dati aut ueste serica uersicolores unguentis madidas. Hūc habet nouissime exitum luxuria foeminaz. Et apud græcos quidem de coronis priuatim scripsere. Mnestheus atq; Callimachus medici: q; nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua ualitudinis portio. In potu atq; hylaritate præcipue odorū ui surripiente fallaciter solertiam. Nāq; scelerata Cleopatra apparatu belli acciaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente: nec nisi prægustatos cibos sumēte: fertur ab ore eius lusu se extremis coronæ floribus ueneno illitis. Ipsaq; capiti imposita. Mox procedente gylaritate inuitauit Antoniū ut coronas biberent. Quis istas timeret insidias? Ergo cōcepta in syphum incipienti haurire opposita manu: en ego sum inquit illa care Antoni: quā tu noua prægustantiū diligentia caues: adeo mihi si possim sine te uiuere occasio & ratio adest. Inde eductam e custodia bibere iussit: ilico expirantem. De coronis extra supradictos scripsit Theophrastus apud græcos. Ex nostris autē iscripsere aliqui libros antologicon. Flores uero persecutus est nemo: q; equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus. Id enim friuolum est. Sed de floribus quæ uidebuntur digna memorabimus. Paucissima genera nostri coronamentorum inter hortensia nouere: ac pene uiolas rosasq; tantum.

VIGESIMVS PRIMVS

De rosa in coronis: & de generibus eius: & ubi feratur.

CA. IIII.

Osa nascitur spina uerius q̄ frutice: in cibo quoq; pueniens. Illic etiā iucundi odoris q̄uis angu-
sti. Germinat oīs primo inclusa granato cortice. Quo mox intumescēte & in uirides alaba-
stros fastigato paulatim rubescētes dehiscit: ac sese pandit in calicis medio sui stantis cōplexa
luteos apices. Vfus eius in coronis prope nimius est. Oleo macerā. Idq; iam a troianis tpibus Homero
teste. Præterea in unguenta transit ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atq; colyriis im-
ponit mordaci subtilitate. Mēsaq; etiā deliciis inungendis minime noxia. Contra genera eius nostri fece-
re celeberrima: prenestinā & campanā. Addidere alii milesimā: cuius sit ardētissimus colos nō excedētis
duodena folia. Proximā ei trachiniā: minus rubentē. Mox alabandicā uiliore: albicantibus foliis. Vilissi-
mam uero pluribus uel minutissimā spinosam Differunt. n. multitudine foliorū: asperitate: leuore: colo-
re: odore. Paucissima quina folia ac deinde numerosiora. Cū sit genus eius quā centifoliā uocant: quæ est
in cāpania italiæ græciæ uero circa philippos. Sed ibi nō suæ terræ puentu. Pangeus nāq; modos in ui-
cino fere est numerosis foliis ac paruis. Vnde accolæ trasferētes cōserunt. Ipsaq; plātatione pficiunt. Nō
aut talis odoratissima est. Nec cui latissimū maximūq; foliū. Breuiterq; indicū est odoris scabricia corti-
cis. Cepio Tiberii Cæsaris principatu negauit centifoliā in coronis addi p̄terq; extremos uelut ad cardī-
nes: nec odore nec specie pbabilem. Est & quæ græca appellat a nostris a græcis lichnys: nō nisi in humi-
dis locis pueniens: nec unq; excedēs quinq; folia: uiolæ magnitudine: odore. Est & alia græcula appellata
cōuolutis foliorū paniculis: nec dehiscens nisi manu cocta: sempq; nascenti similis: latissimis foliis. Alia
fundit e caule maluaceo: folia oleacea habens. Musceton uocant. Atq; inter has media magnitudine au-
tūnalis: quā coroneolam uocant oēs: sine odore præter coroneolam in rubro natā tot modis adulterat.
Et alias uera quoq; plurimū sola præualet. Cyrenis odoratissima est. Ideoq; ibi unguentum pulcherri-
mum. Carthagine hispaniæ hyeme quoq; tota præcox. Refert & cæli tēperies. Quibusdam. n. annis mi-
nus odorata puenit. Præterea locis omnibus siccis q̄ humidis odoratio. Seri nec pinguibus uult: nec ar-
gillois locis: nec riguis: cōtenta ruribus. Proprieq; ruderatū agrum amat. Præcox cāpana. Sera milesia.
Nouissime tamen definit prenestina. Fodiunt alius q̄ fruges: leuius q̄ uites. Tardissime pueniunt semi-
ne: quod in ipso certice est sub ipso flore opertū lanugine. Ob id potius caule cōciso inseruntur & ocellis
radicis: ut harundo. Vnum genus inseritur pallidæ spinosæ longissimis uiris quinq; foliæ: quæ e græcu-
la altera est. Omni autem recisione atq; ustione proficit. Translatione quoq; ut uitis optime ocilimeq;
prouenit. Surculis quaternum digytorum longitudine aut ampliore post uergiliarum occasum sata.
Dein per fauonium translata: pedalis interuallis: crebroq; circūfossa. Qui præcocem faciūt pedali cir-
ca radicem scrobe aqua calida infundunt: germinare incipiente calice.

De lilio tria genera: & ratione ea inferendi.

CA. V.

Illium rosæ nobilitate pximū est: & quadā cognatiōe unguenti oleiq; quod lilion appellat. Et
impositū etiā maxime rosas decet: medio puentu eaq; incipiēs. Nec ullis flog; excelsitas maior.
Interdū cubitorū triū. Languido semp collo: & nō sufficere capitis oneri. Cādor eius eximius.
Foliis foris strinatis: & ab angustis in latitudinē paulatim sese laxantibus effigie calathi. Resupinis p am-
bitū labris. Tenuiq; filo & semine stātib; in medio crocis. Ita odor colorq; duplex: ut alius calicis: alius
staminis: differētia angusta. In unguēti uero oleiq; usu folia nō spernunt. Et flos nō dissimilis illi in hær-
ba quā cōuoluulū uocant: nascēs per fruteta: nullo odore: nec crocis intus: candorē tātum referens: ac ue-
luti rudimentū naturæ lilia facere cōdiscētis. Alba lilia iisdē oībus modis ferunt q̄bus rosa. Et hoc am-
plius lachryma sua: ut hippofelinū. Nihilq; est fœcūdius. Vnde radice q̄nquagenos sæpe emittente bul-
bos. Est & rubens liliū: qd̄ græci cryon uocant. Alii florē eius cynorhodon. Laudatissimū in anthio-
chia & laodicea syriæ: mox in phaselide. Quartū locū optinet in italia nascēs. Sunt & purpurea lilia: ali-
quādo gemino caule: carnosiore tantū radice: maiorisq; bulbi: sed unius. Narcisum uocant huius alte-
genus flore cādico: calice purpureo. Differētia a liliis est & hæc: q; narcis folia in radice sunt pbatissimis
in lyciæ mōtib; . Tertio generi cætera eadē. Calix hærpaceus: oēs serotini. Post arētug; . n. florent: ac per
æquinoctium autūnum. Inuenta est in iis & ratio inferendi monstrificis hominum ingeniis. Colligun-
tur nanq; mense iulio scapi arecentes: liliæq; suspendunt in fumo. Dein nudātibus se nodulis in fæce ni-
gri uini uel græci mēse martio macerant: ut colorē accipiant: atq; ita in scrobiculis seruatur heminis fæ-
cis circumfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumq; ita tingi aliquid ut nascatur infectum.

De uiolis & de caita: & de baccare: & combreto.

CA. VI.

Iolis honos proximus. Eaq; plura genera. Purpureæ: luteæ: albæ: plantis omnes ut olus satæ.
Ex iis uero quæ sponte opacis & macris locis pueniunt: purpureæ latiore folio statim ab radi-
ce carnosio exeunt: solæq; græco noīe a cæteris discernunt: appellatæ ia: ut ab iis anthina uestis.
Sed satius maxima auctoritas luteis. Genera iis tusculana & quæ marina appellat. Folio aliquādo latio-
re: sed minus odorato. In totum uero sine odore: minutiq; folio calathiana munus autūni: cæteræ ue-
ris. Proxima ei calta est cōcolori amplitudine. Vincit numero foliorū marinā quinq; folia non exceden-
tem. Eadē odore superat. Est. n. grauis calta. Nō leuior ei quā scopā regiā appellant: q̄q; folia eius oleant:
non flores. Baccari quoq; radici tantū odorata est: a quibusdā nardum rusticum appellatum. Vnguēta
ex ea radice fieri solita apud antiquos Aristophanes priscæ comœdiæ poeta testis est. Vnde quidā errore
falso barbaricam eam aupellabant. Odor est ei cinnamomo pximus. Gracili solo nec humido prouenit
Simillimum ei combretum appellat foliorū exilitate usq; in fila extenuata: & p̄cerius q̄ baccar. Nec hæc

LIBER

sunt tantum: sed eorum quoque error corrigendus est: qui baccas rusticum nardū appellauere. Est enim alia hærba sic cognominata: quam græci asaron uocant: cuius speciem figiramque diximus in nardi generibus. Quinimmo asaron inuenio uocitari: quoniam in coronas non addatur. Crocum siluestre optimum ferere in italia minime expedit: ad scrupula usque singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius maiusque & nitidius: sed multo leuius degenerans. Sed ubique nec secundum etiam cyrenis: ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas cilicio croco: & ibi in corico monte. Dein lycio monte olympo. Mox centuripino silicæ. Aliqui phlegæo secundum locum dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio sinceri imposita manu crepat ueluti fragile. Humidum enim quod euenit adulteratione: sedet. Altera probatio si manu prolata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. Et per se genus satiui blandissimum uulgo: cum sit medio cæcidū dialeucon uocatur. Contra cyrenaico uitium: quod omni croco nigrius est: & celerrime marcescit. Optimum ubicunque quod pinguisimum & breuissimum capillis. Pessimum uero est quod situm redolet. Murianus auctor est in lycia anno septimo aut octauo transferri in locum subactum: atque ita degenerans renouari. Vtus eius in cornis nusquam. Hærba enim est folio angusto pene in capillamenti modum. Sed uino mire congruit: præcipue dulci tritum & theatra replenda. Foret uergiliarum occasu paucis diebus folioque florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix: uiuacioreque cæteris. Gaudet calcari: & atteri pede: pereadumque melius prouenit. Ideo iuxta semitas ac fontes latissimum.

De floribus antiquis: & de odoramentorum diuersitate: & saluunca: & polio. CA. VII.

Rosanis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus tris laudat: loton: crocon: hyacinthum. Omnium odoramentorum atque adeo herbarum differentia est in colore: & odore: & succo. Odorato sapor raro ulli non amarus. E contrario dulcia raro odorata. Itaque & uina odoratio: ra multis siluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior & longinquo: prius admotus hebetatur ut uiolæ. Rosa recens a longinquo olet: sicca prius. Ois autem uerno tempore acrior: & matutinis. Quicquid ad meridianas horas diei uergit hebetatur. Nouella quoque uetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratio: ra cum serenis diebus leguntur. Et omnia in calidis magis quam in frigidis. In ægypto tamen minime odorati flores: quia nebulosus & roscidus aer est a nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam cum uirent non olent propter humoris nimium: ut buceros quod est fœnogræcum. Acutus odor non ois sine succo est: ut uiolæ: rosæ: croco. Quæ uero ex acutis succo carent eorum ois odor grauis: ut in lilio utriusque generis. Ambrothum amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus: reliquæ partes ignauæ: ut uiolæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca: ut ruta: menta: apium: & quæ in siccis nascuntur. Quædam uetustate odoratio: ra: ut cotonea: eademque decerpta quam in radicibus. Quædam non nisi defracta: aut ex attritu olent. Alia non nisi de tracto cortice. Quædam uero non nisi uisita: sicut thura myrrhæque. Flores triti omnes amariore: que intacti. Alia arida diutius odorem continent ut melilotos. Quædam locum ipsum odoratio: rem faciunt: ut iris. Quin & arborem totam cuiuscumque radices attingunt. Hesperis noctu magis olet: inde nomine in uento. Animalium nullum odoratum: nisi de pantheris quicquid dictum est si credimus. Illa quoque non omittenda differentia: odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta: ut irini: atque saluuncam: quæque non bilissimi sit odoris utraq. Sed iris radice tantum commendatur: unguentis aut medicinae nascens. Laudatissima in illyrico. Et ibi quoque non maritimis sed in siluestribus drilonis & narone. Proxima in macedonia. Laudatissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet africana amplissima inter omnes: gustusque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est. Raphanitis a similitudine: quæ & melior. Rhizothomos subruffa. Optima quæ sternutamenta tactu mouet. Caulem habet cubitalem: & rectum. Floret diuersi coloris specie: sicut arqus cælestis unde & nomen. Non improbatum & pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsæ aqua circumfusa hoc ueluti placamento terræ blandiuntur circumscripta mucrone gladioue triplici: & cum legerint eam protinus in cælum attollunt. Natura est feruens. Tractataque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia ut casti legant. Teredines non sicca modo: uerum & in terra celerrime sentit. Optimum antea irinum leucade & elide serebatur. Iapidem enim & seritur. Nunc e pamphilia. Sed cilicum maxime laudatur: atque e septentrionibus. Saluunca foliosa quid est: sed breuis: & quæ neci non possit. Radici numerosæ coheret. Hærba uerius quam flos: densa ueluti manu pressa breuiterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & norica: alpiumque aprica urbium eporredia: tantæ suauitatis ut metallum esse coeperit. Vestibus iterponi eam gratissimum. Sic & apud græcos polion hærbam indytam Musei & Hesiodi laudibus: ad omnia utilem prædicatum. Superque cætera ad famam etiam dignitatis. Prorsusque miram: si modo ut tradunt: folia eius mane candida: meridie purpurea: sole occidente cerulea aspiciuntur. Duo genera eius campestre maius. Siluestre quod minus est. Quidam thetrion uocant. Folia canis hominis similia: a radice protinus nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum: in quibus unguenta uicisse naturam gaudent.

De uestiui æmulatione cum floribus & amarato & chrysocome siue chrysi. CA. VIII.

Vxuria uestibus quoque puocauit eos flores: qui colore comendant. Hos aduerto tres esse principales. Vnum in croco qui in rosis micat. Gratius nihil tradit aspectu: & in purpuris tyrias dibaphasque ac laconicas. Alium amethyston: qui uiola: & ipse in purpureum quæque anthinum appellauimus. Genera enim tractamus in species multas sese spargentia. Tertius est qui proprie conchylia intelligitur multis modis. Vnus in heliotropio & in aliquo ex iis plerumque saturatio: ra. Alius in malua ad purpu-

VIGESIMVS PRIMVS

ram inclinans. Alius in uiola serotina conchyliorum uegetissima. Paria nūc componunt. & natura atq; luxuria depugnate. Lutei uideo honorem antiquissimū in nuptialibus flāmeis totū scēminis cōcessum. Et fortassis ideo nō numerari inter principales: hoc est cōes maribus ac scēminis: quoniā societas principatum dedit. Amarātō nō dubie uincimur. Est autē spica purpurea uerius q̄ flos aliq; & ipse sine odore. Mirūq; in eo. gaudere decerpi: & lātius renasci. Prouenit augusto mense. Durat in autūnum. Alexandri no palma: q̄ decerptus asseruat. Mirūq; postq̄ defecere cūcti flores madefactus aqua reuiuiscit: & hybernas coronas facit. Sūma eius natura in noīe est appellato quoniā nō marcescit. In noīe est & cyani colos. Itē holochrysi. Oēs autē hi flores nō fuere in usu Alexādri magni ætate: quoniam p̄ximi a morte eius auctores siluere de illis. Quo manifestū est postea placuisse. A græcis tamen reptos quis dubitet: nō aliter italia usurpate noīa illogē. At Hercules petilio ipsa nomen imposuit autūnali circa uepresq; nascenti. Et tantū colore cōmendat qui est rosæ siluestri. Folia parua quina. Mirūq; in eo flore infecti cacumē & nō nisi itorto folia nasci paruo calice ac uersicolori luteū semē includere. Luteus & bellio pastillicatibus quinquagenisq; barbulis coronatur. Pratenfes hi flores: ac sine usu: & ideo pleriq; sine noībus. Quin & his ipsis alia alii uocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis nō habet latinā appellationē. Palmi altitudine est: comātibus fulgore auri corimbis: radice nigra ex austero dulci. In petrosis opacisq; nascens.

De honore coronarū & cyclamino & meliloto & trifolio tria genera eius.

CA. IX.

T fere pactis coloz celebrerimis trāseat ratio ad eas coronas quæ uarietate sola placēt. Duo earū genera quō alia flore cōstant: alia folio. Florē esse dixerim genistas. Nāq; & iis decerpi luteus. Itē rhododendron. Itē zizipha: quæ & cappadocia uocat. Itq; odoratus similisq; oleaz floribus. In uepribus nascit cyclaminū: de quo plura alias. Flos eius colossinus i coronas admittit. Folia milacis & hederæ in coronamētū se dedere. Coronaz eaz optinet p̄cipatū. De qbus in fruticū loco abū de diximus. Sūt & alia genera noībus græcis indicanda: q̄a nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura. Et pleraz eoz in exteris terris nascunt nobis tamen consecrata: quoniā de natura sermo non de italia ē. Ergo i coronamēta folio uenere melothron: spireon: eriganon: cneoron: q̄a casia Higinus uocat. Et q̄a cum ilagine: coniza: melisophillon: q̄a apiastrū: meliloton: quod fertulā cāpanā uocat. Est. n. in cāpania italiae laudatissima: a græcis in sunio: mox chalcidica & cretica ubicūq; uero asperis & siluestribus nata. Coronas ex hac antiquis facticas indicio est nomen fertulæ quod occupauit. Odor eius croco uicinus est & flos: ipsa cana. Placet maxime folliis breuissimis atq; pinguisimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyāthes uocant græci. Alii asphaltion maiore folio quo utunt coronarii. Alteq; acuto oxytriphillon. Tertium ex oībus minutissimū. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam: ut marathro: hippomarathro: myophono. Utunt e ferulis & corymbis: & hederæ flore purpureo. Est & in alio genere eaz siluestribus rosis similis. Et in iis quoq; colos tantū delectat. Odor autem abest. Et cneori duo genera nigri atq; candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo florent post æquinoctio autumnū.

De origāo & thymo & melle attico: & conyza: & louis flore: & helenio: & ambrotono: & leucantemo.

CA. X.

Otidem & origano in coronamentis species. Alterius. n. nullum semē: id autē cui odor est creticum uocat. Totidē & thymi: candidū ac nigricans. Floret autem circa solstitia: cum & apes decerpunt. Et augurium mellis est. Prouentū enim sperant apiarii large florente eo. Lædit hymbribus amittitq; florem. Semen thymi non potest deprehendi: cum origani perq̄ minutum non tamen fallat. Sed quid interest id occultasse naturam? In flore ipso intelligitur: itaq; eo nascitur. Quid non tentauere hoīes? Mellis attici in toto orbe summa laus exultimatur. Ergo trāslatum est ex attica thymum: & uix flore (uti docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit: non durante attico thymo: nisi in afflatu maris seratur. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo. Ideoq; non nasci in archadia. Tūc olea nō putabant gigni: nisi intra trecenta stadia a mari. Thymis quidem nūc etiā lapideos campos in prouintia narbonēsi refertos scimus. Hoc pene solo redditu e longinquis regionibus pecudū milibus cōuenientibus ut thymo uescantur. Et conizæ duo genera in coronamentis: mas & scēmina. Differētia in folio. Tenuius scēminæ & constrictius angustiusq; imbricatum maris & ramosius. Flos quoq; magis splendet eius. Serotinus utriq; post æstuz. Mas odore grauior. Scēmina acrior. Et ideo contra bestiæ morsus aptior. Folia scēminæ mellis odorē habent. Masculæ radix a quibusdam libanotis appellatur: de qua diximus. Et tantum folio coronat louis flos: amaracus: hermerocalles: ambrotonum: helenium: sisymbrium: serpillum. Omnia surculosa rosæ modo. Colore tātum modo placet louis flos. Odor abest sicut & illi qui græce phlox uocat: & ramis autem & folio odorata sunt excepta serpillō. Helenium e lachrymis Helenæ dicitur natum. Et ideo in helena insula laudatissimum: est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis: folio simili serpillō. Ambrotonū iucundi odoris est & grauis. Floret æstate. Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius q̄ radice aut surculo. Semine quoq; non sine negotio plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alfiosa enim admodum sunt: & sole nimio læduntur. Sed ubi conualuere ritu uitis fruticant. Ambrotono simile odore leucanthemum est flore albo foliosum.

De amaraco uel sansuco: & nyctegreto: & meliloto: & uiola alba: & codiamino & de siluestribus bulbis: & heliochryso: & lychnis: & de herbis citra mare.

CA. XI.

Marantū Diocles medicus & sicula gens appellauere quod ægyptus & syria sansucum. Seritur utroq; genere & semine & ramo: uiuacius p̄dictis & odore melius. Copiosum amaraco æque

LIBER

q̄ ambrotono semen. Sed ambrotono radix una: & alte descendens: ceteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumnio fere incipiente: nec non & uere quibusdam locis: quæ umbra gaudet & aqua ac fimo. Nictegreton inter pauca miratus est Democritus: coloris ignei: foliis spinæ: nec a terra se attollentem: præcipuamq; in gedrosia narrat. Eruitur post æquinoctium uernū radicitus. Siccaturq; ad lunā. xxx. dies: ita lucens noctibus. Magos parthorūq; reges uti hac hæba ad uota suscipiēda. Eadēq; uocari chenamychon: quoniā anseres a primo cōspectu eius expauescāt. Ab aliis nyctilopa: quoniā e longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubiq; nascit. Laudatissimū tamē in attica. Vbicūq; uero recens: nec candicans: & croco q̄ simillima. Quāq; in italia odorator & candida. Floz prima uer nuntiantū uiola alba. Tepidioribus uero locis etiam hyeme emicat. Postea quæ appellat & purpurea. Proxime flāmea: quæ & flox uocat: siluestris dūtaxat. Codiaminon bis anno: uere & autūno. Aestates hyemesq; fugit. Seriores supradictis aliquāto narcisus: & lilium trās maria. Erin italia quidē ut diximus per rosam. Nā in gracia tardius etiānum anemone. Est autē hæc siluestriū bulbos: flos: aliq; q̄ quæ dices in medicinis. Sequitur oenante: melanion: ex siluestribus helichrysos. Deinde altez genus anemones quæ limonia uocat. Post hāc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadē prima deficit: excepta satia. Cæterum hyacinthus maxime durat: & uiola alba: & oenante. Sed hæc ita si deuulsa crebro phibeat in seminibus. Nascitur locis tepidis. Odor idē qui germinantibus uis. Atq; inde nomē. Hyacinthum comitatur fabula duplex: luctū præferens eius: quē Apollo dilexerat: aut ex Aiācis cruore editi: ita discurrentibus uenis ut græcæ litteræ figura ea legat inscripta. Helichrysos florē habet auro similem: foliū tenuē: cauliculum quoq; gracilem: sed durum. Hoc coronare se magi si & unguenta summat: ex auro: quod apyron uocat: ad gratiā quoq; & uitæ gloriā pertinere arbitrant. Et uerni quidem flores hi sunt. Succedūt illis æstiu lychnis: & iouis flos & altez genus lilii. Itē typhion & amarcus: quem phrygium cognominant: sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius. Vnū cui flos hyacinthi est. Alterū candidius qui fere nascit ad tumulos quoniā fortius durat. Et iris æstate florēs. Abeunt & hi marcescūtq;. Alii rursus subeūt autūno. Tertiū genus lilii: & crocus: & osirin in utroq; genere: unum hebes: alterum odoratum: primis omnia hymbribus emicantia. Coronarii quidē & spinæ flore utunt. Quippe cū spinæ albae cauliculi inter oblectamēta gulæ quoq; condiant. Hic est trans maria odor floz. In italia uiolis succedit rosa. Huic interuenit lilium. Rosam cyanus excipit. Cyanū amarāthus. Nā uincaperuina semper utret in modum lineæ foliis geniculatim circumdata. Topiaria hæba inopiam tamē florum aliquādo supplet. Hæc a græcis camedaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albae est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquēnium perfert non recisa nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in ægypto sine odore hæc omnia. Tantumq; myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a fauonio fossa oportet esse: iterumq; solstitio. Et id agendum ut intra id tempus purgata & pura sint.

De cura apum: pabulo: & morbis eaz: & remediis.

CA. XII.

Etum hortis coronamentisq; maxime aluearia & apes cōueniunt: res præcipui quæstus compendiiq; cum fauit. Hæc ergo causa oportet lerere thymum: apiastrum: rosam: uiolas: lilium: citysum: fabam: eruilum: cunilam: papauer: conizam: casiam: melilotum: melissophillū: cerithen. Est aut cerinthe folio candido: incuruo cubitalis: capite concauo: mellis succum habente. Floz florum audissimæ sunt atq; etiam sinapis: quod miremur cū oliuæ florē ab iis non attingi constat. Ideoq; hanc arborem pcul esse melius sit: cum aliquas q̄ proxime feri conueniat: quæ & euolantium examina inuitent nec longius abire patiantur. Cornum quoq; arborē cauere oportet. Nam flore eius degustato aluo concita moriuntur. Remedium sorbam contusam e melle præbere iis uel urinam hominum: uel bouum: aut grana punici mali amineo uino cōspersa. Et genistas circūseri alueariis gratissimum. Mirum est dignumq; memoratu de alimentis quod comperi. Hostilia uicus abluitur pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus aluearia: noctibusq; ad quina milia passuum cōtrario amne naues subuehant. Egressæ luce apes: pastæq; ad naues quotidie remeant: mutant locum donec pondere ipso pressis nauibus plena aluearia intelligantur: reuestisq; eximuntur mella.

De uenenato melle: & de remediis mellis uenenati: & mellis insani.

CA. XIII.

T in hispania multis puehant simili de causa. Tātumq; pabulū refert: ut mella quoq; uenenata fiant. Heraclia in pōto quibusdam annis perniciosissima existunt: ab iisdē apibus facta. Nec dixere auctores e quibus floribus ea fierent. Nos tamen trademus quæ comperimus. Hæba est alba. Vexatio quidē iumentoz est: sed præcipue caprarum appellata ego lethron. Huius flore concipiūt noxium uirens aquoso uere marcescente. Ita fit ut non oībus annis sentiantur hoc malum. Venenati si gna sunt q̄ omnino non densatur: q̄ color magis rutilus est: odor alienus sternutamenta protinus mouens: quod ponderosius innoxio. Qui edere abiciunt se humi refrigerationem quærentes. Nam & sudore diffuunt. Remedia sunt multa: quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet: mulsū uetus e melle optimo & ruta: fassamenta etiā si reiciantur sumpta crebro. Certum est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire: similiterq; to queri eos. Mulsū tamen ex eo inueteratum innocuum esse constat. Et foeminarum cutem nullo melius emendari cū costo: sugillata & sale. Aliud genus in eodē pōti situ uiget ex annona mellis: qd ab isania quā gignit mænonen uocant. Id existimatur cōtrahi flore redodēdri: quo scatent siluæ. Gensq; ea cū cæram in tributa romanis præstet: mel quoniam existiale est nō uendit. Et in perside & in mauritania cæsariensis getulia

VIGESIMVSPRIMVS

cōtermina massylis uenenati faui gignunt. Quidāq; a parte: quo nihil esse fallacius pōt: nisi q; liuore deprehendūtur. Quod sibi uoluisse naturam iis arbitremur insidiis: ut ab iisdem apibus: nec oībus annis fierent: aut non totis fauis. Parum enim erat genuisse rem in qua uenenum facillime daretur. Etiam ne hoc ipsa in melle tot aīalibus dedit. Quid si uoluit: nisi ut cautiorem minusq; auidū faceret hōiem. Nō enim ipsi melli sed apibus iam cuspidēs dederat & quidē uenenatas. Remedium aduersus has utiq; nō differendo. Ergo maluæ succo aut foliorum hederæ perungi salutare est. Vel percussos eas bibere. Mige tamen est uenena portantes ore fingētēsq; ipsas non mori. Nisi q; illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus. Sicut contra serpentes psyllis: marisq; inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt: & alueariis: & cura eorum si famem sentiūt apes: & quomodo cæra fiat.

CA. XIII.

Liud in creta miraculū mellis. Mons est carina nouē milia passuum ambitu. Intra quod spatiū muscæ nō reperiuntur. Natūq; ibi mel nusq; attingunt. Hoc experimēto singulare medicamētis eligi. Aluearia orientē æquinoctialē spectare cōuenit: aquilonē euitent. Nec fauonium minus. Aluearia optima cortice. Secūda ferula. Tertia uimene. Multi ea & speculari lapide fecere: ut operantes intus spectarent. Circūlini aluearia fimo bubulo utilissimū. Operculū a tergo esse ambulatoriū: ut pperatus intus sit p̄sper. Si magnus sit uterus alueariis puentus autē sterilis: ne operandi desperatione curam abiciant: id paulatim reduci oportet fallente operis incremēto. Aluearia hyeme stramēto opiri crebro suffiri: maxime fimo bubulo. Cognatum hoc iis: & innascentes bestiolas necat: araneos: papiliones: teredines: apesq; ipsas excitat. Et araneorum quidem exitiū facilius est. Papilionū maior pestis. Tollitur uero cum maturefcit malua noctu interlunio cælo sereno accensis lucernis ante alueos. In eam flāmam sese ingerunt. Si cibus deesse sentiat apibus: uuas passas siccasue ficosq; tufas ad fores eaz; posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo: aut defruto: aut aqua mulsā. Gallinaz; etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstibus iidem cibi præstandi: cum siccitas continua florum alimēta negat. Alueorum cum mel eximitur illini oportet exitus melisophyllo aut genista tritis: aut medios alba uite præcingere: ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauare aqua præcipiunt. Hac decocta fieri saluberrimum acetum. Cæra fit ex exp̄ssis fauis: sed ante purificatis aqua: ac tri duo in tenebris siccatis: q̄rto die liquatis igni in nouo fictili aqua fauos tegente: tunc sporta collatis. Rursus in eadem olla coquitur cæra cum eadem aqua: excipiturq; alia frigida: uasis melle circumlitis. Optima quæ punica uocatur. Proximum q̄ maxime fulua odorifq; mellei pura. Natione autem pontica. Quā constare equidē miror inter uenenata mella. Deinde cretica. Plurimum enim ex propoli habet: de qua diximus in natura apum. Post has corsica: quoniam ex buxo fit & habere aliquātam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo. Ventilatur sub diuo sæpius cæra fulua. Deinde feruet in aq̄ marina ex alto petita addito nitro. Inde lingulis eligunt florem: id est candidissima quæq; trāsfunduntq; in uas: quod exiguum marinæ habeat frigida. Et rursus marina decoquunt separatim: dehinc uas ipsum referāt. Et cum hæc ter fecere: iuncea crate sub diuo siccant sole: lunag; . Hoc enim candorem facit: si sic siccatur. Et ne liquefaciant protegunt tenui lintheo. Candidissima uero fit post insolationē etiānum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cæra addito chartarum cinere. Sicut anchusa admixta rubet. Variosq; in colores pigmentis trahitur ad reddendas similitudines & in numeros mortalium usus: parietumq; etiā & armoz; tutelam. Cætera de melle apibusq; in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

De hærbis sponte nascentibus & aculeatis.

CA. XV.

Equunt hærbæ sponte nascentes: qbus pleraz; gentiū utunt in cibis. Maximeq; ægyptus frugum fertilissima. Sed ut sola iis carere possit: tanta est ciboz; ex hærbis abundātia. In italia paucissimas nouimus: fraga: tanū: ruscū: batin marinā: batin hortēsiā: quā aliq; asparagū gallicū uocant. Præter has pastinacā pratēsem: lupū salictarium: eaz; uerius oblectamēta q̄ cibos. In ægypto nobilissima est colocassia: quā cyamon uocat aliqui. Hæc a nilo metūt: caule cū coctus est harenoso in mandendo. Thyrsō aut qui inter folia emicat: spectabilis foliis latissimis etiam si arbores cōperent: ad similitudinē eoz; quæ p̄sona in nostris manibus uocamus. Adeoq; nil sui dotibus gaudet: ut implexis colocassiaz; foliis in uariā speciē uasoz; potare gratissimū habeant. Seric iam hæc in italia: & in ægypto p̄xima auctoritas cicorio est: quā diximus intubū erraticū. Nasceitur post uergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta: q̄re etiā ad uincula utunt illa. Antaliū longius a flumine nascit mespili magnitudine & rotunditate: sine nucleo: sine cortice: folio cyperi. Mandūt igni paratū. Mandunt & oetū: cui pauca folia minimag; uerū radix magna. Archidna qdē & aracos cū habeāt radices ramosas ac multiplices: nec foliū nec hærbā ullā: aut qcq; aliud supra terrā hēnt. Reliq; uulgariū in cibo apud eos hærbaz; noīa: andralia: hypocaris: & caucaris anterfitū: scādix: quæ ab aliis tragopogō foliis croco simillimis: p̄heniū strichnū: corcorus. Et ægnoctio nascētis aphace: achinā: quā epipetrō uocat: quæ nunq; floret. At e cōtrario aphace sub inde marcescēte flore emittit aliū tota hyeme totoq; uere usq; in æstatē. Multas p̄terea ignobiles habet. Sed maxie celebrāt cnicon italiaz; ignotā: ipsis aut oleo nō cibo gratā. Hoc faciūt ex semine eius. Differentia prima siluestris & satiuæ. Siluestriū duæ spēs. Vna mitior est simili caule tamē rigido. Itaq; & colu. antiquæ mulieres utebant. Exilis quā qdā attractylida uocat. Semē eius candidū: & grāde: amag;. Altera infutior torosiore caule: & qui pene humi serpat: minuto semine. Aculeatq; hæc est generis: quoniā distinguenda sunt & genera. Ergo quædā hærbaz; spinosa sunt: quædā sine spinis. Spinosa; multe speciēs. In totū spina ē aspagus: scorpio: nullū. n. foliū hēt. Quædā spinosa foliata: ut carduus eryngiō: glycyrrhizō:

LIBER

& urtica. Iis. n. oibus foliis aculeata mordacitas. Aliqua & secundū spinā habēt foliū: ut tribulus: & ononis. Quādā in folio habent & in caule ut phleos: quod aliq̄ stoebeo appellauere. Hypophes spinis geniculatū. Tributa pprietas quod & fructū spinosum habet. Ex oibus iis generibus urtica maxime nōscit: acetabulis in flore purpureā lanuginem fundentibus sēpe altior quinis cubitis. Plures eius differentiae. Siluestris quam fœminam uocant mitior. Et in siluestri quæ dicitur cania acrior. Caule quoq̄ mordaci fimbriatis foliis. Quæ uero etiam odorem fundit herculanea uocatur. Semē oibus copiosum: nigrū. Mirum siq̄ ullis spinaḡ aculeis lanuginem ipsam esse noxiā: & tactu tantū leui pruritū pustulasq̄ cōfestim adusto similes existere. Notū est & remediū olei. Sed mordacitas non p̄tinus cum ipsa hærba gigni: nec nisi foliis roborata. Incipiens quidē ipsa nasci uere nō ingrato: multis etiā religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Siluestriū quoq̄ radix oēm carnem teneriorē facit simul cocta. Quæ innoxia est morſu carens anonium uocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo: & helxine: & tribulo: & anchusa.

CA. XVI.

c Arduus & folio & caule spinosas lanugines habet. Itē acorna: leucacarthos: calceos. Cnydos: polycantos: onopyxos: ixine: scolimos. Cameleon in foliis nō habet aculeos. Est & illa differentia q̄ quādā in iis multicaulia ramosaq̄ sunt: ut carduus. Vno autē caule nec ramosum cnidos. Quādā cacumine tantū spinosa sunt: ut eringiū. Quādā æstate florēt: ut tetralix & ixine. Scolimus floret sero & diu acrona colore tantū ruffo distinguit: & pinguiore succo. Idē erat a tractylis quoq̄: nisi can didior esset: & nisi sanguineū succū fundaret. Quæ de causa phonos uocat a q̄busdā: odore etiā grauis: sero matureſcēte semine: nec ante autūnū: q̄q̄ id de oibus spinosis dici possit. Veḡ oia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolimos carduoḡ generis ab iis distat: q̄ radix eius uescendo est decocta. Mix̄ q̄ sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere: aliud cōcipit: aliud parturit. Aculei areſcēte folio desinūt pungere ixine rara uisu est: neq̄ in oibus terris est: radice foliosa: ex qua media ueluti malum extuberat. Contactū sua fronde olet. Huius uertex summus lachrymā continet iucundi saporis achantice mastice appellatā. Et tactos quoq̄ in siciliā tantum nascit suæ pprietatis & ipsa. Cuius in terra serpunt caules e radice emissi lato folio & spinoso: caulesq̄ uocat cactos. Nec fastidiunt in cibis inueteratos quoq̄. Vnū caulē rectum habent: quē uocant pternica: eiusdē suauitatis: sed uetustatis impatiētē. Semen ei lanuginis: quē pappo uocat: quo detracto ex cortice teneritas similis crebro palmæ est: uocat ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur. Dira res albi. Iuxta nilū & strymonē amnes excipitur in cibis. Inclina tus in uadum: folio ad effigiem ulmi: pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo uni Cicerculæ folia alteri aculeata. Hic & serius floret. Magisq̄ septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius: nigrum in si liqua. Alteri harenaceū. Spinosoq̄ etiam nū aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet appposito folio rutæ simili: toto caule foliatum in modū coronæ: sequitur a frugibus: aratro inimicum: uiuaxq̄ præcipue. Aculeatarum caules aliquaq̄ per terram serpunt: ut eius quā coropon uocant. Et ex diuerso stans anchusa inficiendo ligno cæritq̄ radice apta. Est autem mitior iis anthemis: & phylanthis: anemone: & aphace: caule foliato est: & crepis & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus breuitate pedicu li ac longitudinem: angustis ipsis foliorum: amplitudine: angulis: incisuris: odore flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus ut in ocimo: heliotropio: aphace: onocichle.

Differentia hærbarum per folia: & quæ hærbae toto anno floreāt: & hastula regia: & pistana: & de gladiolo.

CA. XVII.

m Vitis inter hæc æterna folia: sicut quibusdā arborū. In primisq̄ heliotropio: adianto. Aliud rur sus piscataḡ genus: ex quo est Cynops: alopecuros: stelephuros: quā quidam ortygia uocant. Alii plantaginē: de qua infra dicemus inter medicas: thryalis ex iis. Alopecuros spicā habet mollem & lanuginē dēsam: nō dissimilē uulpiū caudis: unde ei & nomē. Proxima est ei & sepepyros: nisi q̄ illa particulatim floret. Cicorion & similia circa terram folia habent germinantes ab radice post uergili as. Perditio quam & æoliæ gentes & ægyptii edunt: nomen dedit auis id maxime eruens. Crassas pluri masq̄ habet radices. Item ornithogale caule tenero: cādido: semipedali radice bulbosa: molli tribus aut quattuor agnatis. Coquitur in pulte. Mix̄ loton hærbam & egilopa nō nisi post annū e semine suo nasci. Mira & anthemidis natura: q̄ a summo flore incipit: cū cæteræ omnes quæ particulatim florent: ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa quæ adhærescit: quoniam in ipsa flos nascitur: non euident sed intus occultus: & intra se germinat: uelut aſalia quæ in se pariunt. Itē circa opuntē opuntia est hærba etiam homini dulcis. Mirumq̄ e folio eius radicem fieri ac semina nasci. Lassione unum folium habet: sed ita implicatū: ut plura uideant. Chondrylla amara est: & acri in radice succo. Amara & phace: & quæ pigris nominat: & ipsa toto anno florēs: nomē ei amaritudo imposuit. Notabilis & scyllæ crociq̄ natura: quæ cū omnes hærbe foliū primū emittant: moxq̄ in caulē rotundent: in iis caulis prior intelligit q̄ foliū. Et in croco quidē flos impellitur caule. In scylla uero caulis exit: deinde flos ex eo emergit. Eadēq̄ ter floret (ut diximus) tria tēpora sationū ostendēs. Bulboq̄ generi quidā adnumerant & cypiri hoc est gladioli radicē. Dulcis ea est: & quæ decocta panē etiā gratiorem faciat: pōderosiforem simul subacta. Si milis est & quæ thesion uocat: gustu aspera. Cæteræ eiusdē generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustū habet. Scylla latū & tractabile. Gladiolo simile nomini. Asphodelus mādatur & semine toſto: & bulbo. Sed hoc in cinere toſto: dein sale & oleo addito. Præterea tuso cū ficis præcipua uoluptate ut uiderur Hesiodo. Tradit & ante portas uillaḡ satū remedio esse contra ueneficoḡ noxam. Aspho deli mentionē & Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est. Neq̄ alia numerosior: octoginta

VIGESIMVSPRIMVS

simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus & fere graeci princepsq; Pythagoras caulē eius cubitalē & saepe duū cubitoꝝ foliis porri siluestris anthericon uocauere. Radicē uero id est bulbos asphodelor: nostri illud albucū uocāt & asphodelū hastulā regiā. Ea est & caulis acinosi. Eius duo genera faciūt. Albucō est scapus cubitalis: & amplius: purus: leuis. De quo Mago p̄cipit exitu mēsis martii & initio aprilis cū floruerit: nondū semine eius intumescēte demetēdū: fidēdosq; scapos: & quarto die in solē p̄ferendos. Ita siccatis manipulos faciēdos. Itē pistanā dicit a graecis uocari quā inter uluas sagittā appellamus. Hāc ab idibus maii usq; ad finē octobris mēsis decorticari: atq; leui sole siccari iubet. Idē & gladiolū alteꝝ quē cypirō uocāt: & ipsum palustrē iulio mēse secari iubet ad radicē: tertioq; die ī sole siccari: donec cādidus fiat. Quotidie aut ante solē occidētē in testū referri: quoniā palustribus defectis nocturni rores noceāt.

De iūco genera sex: & de cypero: & de medicamētis eaz & de cypiro: & odorato iūco. CA. XVIII.

Imilia p̄cipit de iunco quē mariscon appellāt: ad texendas tegetes: & ipsum iunio mēse eximi ante iuliū mediū p̄cipiens. Cētera de siccando eadē quā de ulua suo loco diximus. Alteꝝ genus iuncorū facit: qd' marinū & a graecis oxyshoenon uocari inueni. Tria genera eius: acuti: sterilis: quē marē & oxyn graeci uocāt: reliqua foeminini ferētis semen nigrū: quē melācranin uocant. Crassior hic & fruticosior. Magisq; etiānum tertius q uocatur holoschoenos. Ex iis melācranis sine aliis generibus nascit. Oxyis & holoschoenos eodē cespite. Vtilissimus ad utilia holoschenos: quia mollis & carnosus est. Fert fructū ouorū cōhārentiū modo. Nascit aut is quē marē appellamus ex semetipso: cacumine in terrā defixo. Melācranis aut suo semine. Alioq; oīum radices oībus annis intermoriunt. Vsus ad nāssas marinas: uilitiū nexu: elegantīū lucernaz lumina p̄cipua medullae amplitudine. Iuxta maritimas alpes tāta ut inciso uentre impleant pene unciaz latitudinē. In aegypto uero cribroz lōgitudinē nō alias utiliorē. Quidā etiānum unū genus faciunt. Iunci trianguli cyperon uocāt. Multi. n. nō discernunt a cyprio uicinitate noīs. Nos distinguemus utrūq;. Cypirus est gladiolus ut diximus radice bulbosa: laudatissimus in insulis creta: dein naxo: & postea phænice. Cretico candor odorq; uicinus nardos: naxio acrior: phoenicio exiguū spirans: nullus aegypcio. Nā & ibi nascit. Discutit duritias corporū. Iā. n. remedia dicemus: quoniā & floꝝ odorūq; generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron attinet. Apollodorū qdē sequimur: q negabat bibendū q̄q; p̄fessus efficacissimū esse aduersus calculosos. Eo foetas foeminas qdem abortus facere nō dubitat. Mirūq; tradit barbaros suffitū huius hārbaz excipietes ore lyenes cū sumere. Et nō egredi domibus nisi ab hoc suffitu. Vegetiores. n. firmioresq; sic etiā fieri. Intertriginō & alaz uitis p̄frictionibusq; cū oleo illitū nō dubie mederi. Cyperos iūcus est qualiter diximus angulosus: iuxta terrā cādidus: cacumine niger: pinguisq;. Folia ima porraceis exiliora: in cacumine minuta: inter quā est semen. Radix oliuaz nigrā similis: quā cū oblonga est cyperida uocāt: magni in medicina usus. Laus cyperio prima hāmoniaco: secūda rhodio: tertia thracio: & nouissima aegypcio: quā & cōfundit intellectū: quoniā & cypiros: ibi nascit. Sed cyperos durissima uixq; spirans. Ceteris odor est ipsam nardum imitans. Est & per se indica hārbaz: quā cyperis uocatur: gingiberis effigies: cōmāducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri. Illinif p̄tetygiis: ulceribusq; genitaliū: & quā in humore sunt oībus: sicut oris ulceribus. Radix aduersus serpentū ictus & scorpionum p̄fertim remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tāta uis: expellit eas: urinā ciet & calculos: ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quā serpunt: sed iis p̄cipua quā in stomacho sunt ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquā ad tertias tussi medet. Semē tostū & in aqua potum suffit aluum: & foeminarum menses: capitisq; dolores facit. At qui uocat holoschoenos eius quā proxima sunt radicis cōmanducantur aduersus araneorū morsus. Inuenio etiānum unū iūci genus: quod eu ripicen uocant. Huius semine somnū allici. Sed modum seruandū ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinā dicent: quoniā & in syria cōele (ut suo loco rettulimus) nascitur. Laudatissimus ex nabathea iūcus cognōie theucitis. Proximis babylonis. Pessimus ex africa ac sine odore. Est autē rotundus uinosus mordacitatis ad linguā. Sincerus in cōfricando odorē rosā emittit rubentibus fragmentis. Discutit inflationes. Ob id stomacho utilis: bilēq; & sanguinē reiciētibz. Singultus sedat. Ructus mouet. Urinā ciet. Vesicā medet. Ad muliebres usus decoquit. Opisthotonicis cū resina arida iponit. Excalfactoria & rosa uteros astringit: refrigerat. Vsus eius diuidit in folia & flores. Capita folioꝝ partesq; candidā unguēs uocant. In flore autē aliud est semen: aliud capillus in capite: aliud cortex: aliud calix. Foliū siccatur: aut tribus modis exprimit. Per se cum unguēs non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cū detractis unguibus reliqua pars aut oleo aut uino macerat in sole uasis uitreis. Quidā & salem admiscunt: & anchusam nonnulli: aut asphaltum: aut iuncū odoratū: quia talis maxime prodest uulua ac dysentericis. Exprimunt eadē folia detractis unguibus trita p̄ lintheū spissum in aereum uas: leuig igni succus coquit: donec fiat crassitudo mellis: ad hoc eligi oportet odoratissima quāq; folia.

Ex rosa medicinae: & de lilio & de narciso & ex uiola: & de baccare: & cōbrero: & asaro. CA. XIX.

Inum qūo fieret ex rosa diximus inter genera uini: Vsus succi ad aures: oris ulcera gingiuas: tōsillas gargarizatus. Stomachum: uuluas: sedis uitia: capitis dolores. In febre p̄ se uel cum acetō somnos: naufeas Folia urunt in calliblepharum. E siccis foemina asperguntur. Epiphoras quoq; aridis leniunt. Flos somnū facit. Inhibet fluctiones muliez maxime albas in posca potus. Et sanguinis excretionē. Stomachi quoq; dolores quantum in uini cyathis tribus. Semē iis optimum crocinum: nec anniculo uetustius & in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vricam ciet Stomacho iponit. Itē igni sacro nō ueteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota uentrem &

LIBER

sanguinē sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorū rosæ sordescūt: præterq̃ in
 iniitiis epiphoræ ita ut arida cū pane interponat. Folia quidē uitis stomachi: rosionibus & uitis uētris
 & intestinorū: & præcordiis utilissima udi illita. Cibo quoq; lapati modo condiunt. Cauēdus quoq; in
 iis situs celeriter insidēs. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercen-
 dos: ita ut a balneis inarescant corpora: dein frigida abluantur. Siluestris cum adipe ursino alopecias mi-
 rifice emēdat. Liliū radices multis modis florē suū nobilitauere. Cōtra serpentū ictus ex uino pota: &
 cōtra fungorū uenena. Propter clauos pedū in uino decoquunt: triduorū nō soluunt. Cū adipe aut oleo
 decoctæ pilos quoq; adustis redunt. E mulso pota inutile sanguinē cū aluo trahunt. Lyeniq; & ruptis
 uulsis p̃sunt. Et mēstruis fœminarū in uino decoctæ. Impositæq; cū melle neruis præcis medent. Cō-
 tra lichenas & lepras & fursures in facie emendāt. Erugant corpora. Folia in aceto cocta uulneribus im-
 ponuntur. Epiphoris testū in melle cū hyoscyamo & farina tritici. Semē illiniq; igni sacro. Flos & folia
 ulceq; uetustati. Succus q̃ flore expressus est: ab aliis mel uocat: ab aliis syriū ad emolliēdas uualuas: su-
 doreq; faciēdos: & suppurationes coquēdas. Narcisi duo genera in usu medici recipiūt. Vnū purpureo
 flore: & alteq; hærbaceū. Hunc stomacho iutile: & ideo uomitoriū: aluos quoq; soluentē: neruis inimi-
 cū: caput grauante. Et a narce narcisum dictū nō a fabuloso puero. Vtriusq; radix ut diximus mulsei sa-
 poris est. Ambustis p̃dest cū exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cū melle & arinæ fa-
 rina. Sic & infixa corpori extrahit in polēta tritus: oleoq; cōtus. Medet & lapide pcussis. Purgat uulne-
 ra pmixtus farina. Nigrat uutiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcisinū oleū ad emolliēdas duricias.
 Calefaciēda quæ alserit. Auribus est utilissimus: sed capitis dolores facit. Violæ siluestris sunt & satiuæ.
 Purpureæ refrigerāt. Cōtra inflāmationes illinunt stomacho ardēti. Imponunt & capiti in fiōte. Ocu-
 log; priuatim epiphoris: & sede p̃cidente uulua ue. Et cōtra suppurationes. Crapulā & grauedines capi-
 tis ip̃sitis coronis olfarūq; discutiūt. Anginas ex aqua pota. Id qd̃ purpureū ē ex iis comitialibus me-
 det: maxime pueris in aqua potū. Semē uiolæ scorpiōibus aduersat. Cōtra flos albæ suppurata aperit.
 Ipsa discutit. Et alba aut & lutea extenuant mēstrua. Vrinā ciunt. Minor uis est recētibis. Ideoq; aridis
 post annū utendū. Lutea dimidio cyatho in aqua tribus mēses trahit. Radices eius cū aceto illitæ sedāt
 lyenē. Itē podagrā. Oculorū inflations cū myrrha & croco. Folia cū melle purgāt capitis ulcera. Cū cæ-
 ra rimas sedis. Et quæ in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicina usu est.
 Aliq; ex nostris p̃pensam uocat. Auxiliat cōtra serpentes. Capitis dolores feruoresq; itē epiphoras. Mā-
 mis tumētibus a partu & ægilopiis. Incipientibusq; ignibusq; sacris. Odor somnū gignit. Radicē deco-
 ctā bibere sp̃tatis euerfis cōuulsis susp̃itiosis salutare est. In tussi uetere radices eius tres q̃tuor ue deco-
 quunt ad tertias partes. Hæcq; potio mulieres ex abortu purgat. Lateq; cōpunctiones tollit & uesicæ
 calculos. Tondit cū diapasmate. Vestibus odoris gratia inserit. Cōbretū qd̃ simile ei diximus tritū cū
 axūgia uulnera mire sanat. Asag; iocineq; uitis salutare esse tradit: uncia sumptū in hemina mulsi mix-
 ti. Aluū purgāt hellebori modo. Hydropicis p̃dest & præcordiis uuluisq; ac morbo regio. In multū si
 addat facit uinū urinis ciēdis. Effodit cū folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

De nardo gellico: & de croco medicinæ: & croco mago: & sirri: & salianca: & ho-
 locryso & chrysocome & meliloto. CA. XX.

T quoniā quidā ut diximus nardū rusticum nōiare radicem baccaueris: cōtexemus & gallici
 nardi remedia in hunc locum dilata cū disputaremus de pegrinis arboribus. Ergo aduersus
 serpētes duabus drachmis in uino succurrit. Inflationibus coli uel ex aqua uel ex uino. Itē io-
 cineris & renū suffusisq; felle. Et hydropicis p̃ se uel cū absinthio. Sistit purgationes mulieq; ipetus ue-
 ro eius quā phun eodē loco appellauimus. Radix dat potui trita uel decocta ad strangulationes uel pe-
 ctoris dolores uel lateq; mēses quoq; cit. Bibit cū uino. Crocū cum melle nō soluit: nulloq; dulci. Facil-
 lime aut uino aut aqua. Vtilissimū in medicina. Adseruat cornea pyxide. Discutit inflāmationes oēs q̃
 dem. Sed oculorū maxime ex ouo illitus. Vuluaz quoq; strangulatus. Stomachi exulcerationes: pecto-
 ris: & renū: iocinorū: pulmonum: uesicarūq; peculiariter inflāmationi eaz uehementer utile. Itē thussi
 & pleureticis. Tollit & pruritus. Vrinā cit. Qui crocū prius biberint crapulam nō sentient. Ebrietati eo
 resistunt. Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatē. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem sti-
 mulat. Flos eius igni sacro illiniq; cū creta cimolia: ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio
 uni nomē dedit. Ex eo quoq; expresso unguēto crocino: quod crocomagma appellat. Habet suas utili-
 tates cōtra suffusiones oculorū. Vrinā magis excalfacit q̃ crocum ipsum. Optimū quod gustatum sali-
 uā dentisq; inficit: iris ruffa melior q̃ candida: infantibus eā circunligari salutare est. Dentitibus præci-
 pua est & tussientibus: tinearū ue uitio laborantibus instillari. Cæteri effectibus eius nō multū a melle
 differunt. Vlcera purgat capitis præcipue. Suppurationes ueteres. Aluū soluit duabus drachmis cum
 melle. Tussim: tormina: inflations pota: Lyenes ex aceto. Contra serpentū & araneorū morsus ex po-
 sca ualet. Cōtra scorpiones duaz drachmaz pondere in pane uel aqua sumit. Cōtra canum morsus ex
 oleo imponitur. Et cōtra perfrictiones. Sic & neruorū doloribus. Lumbis uero & coxendicibus cū reli-
 na illinitur. Vis ei cōcalfactoria. Naribus subducta sternutamēta mouet: caputq; purgat. Dolori capitis
 cū cotoneis malis aut struteis illinitur. Crapulas quoq; & ortopnoeas discutit. Vomitiones cit duobus
 obolis sumpta. Ossa fracta extrahit imposita cū melle. Ad paronychias farina alui utuntur. Cum uino
 ad clauos uel uerrucas. Triduorū nō soluit. Halitus oris cōmanducata abolet: alarumq; uitia. Succo
 duricias oēs emollit. Somnū conciliat. Sed genituras cōsumit. Sedis rimas & cōdilomata. Omniaq; in

VIGESIMVS PRIMVS

corpore exereſcētia ſanat. Sunt q̄ ſilueſtre xyrin uocēt. Strumas hæc uel panos uel inguina diſcutit. Præcipiſ ut ſiniſtra manu leſta ad hos uſus ſeruet: colligēteſq; dicant cuius hoīs utiq; cauſa eximāt. Scelus hærbarioꝝ aperit in hac mētionē: partē eiꝯ ſeruatiū: & quarūdā aliæ hærbæ ſicuti plātaginis ſubſtitutiū ſi pagꝯ mercedis tuliffē ſeſe arbitrant. Ruſuſq; ut plus op̄is acgrāt partē eā quā ſeruauere eodē loco infodiunt. Credo ut uitia quæ ſanauerint faciāt rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta ſiſtit uomitiones. Corroborat ſtomachū. Polio Muſeus & Heſiodus pungi iubent dignationis gratia. Gloriæq; audios poliū tractare colere. Poliū cōtra ſerpentes ſubſternit uel portat. Medici in uino decoquūt recēs uel aridū: illinuntq; uel ſpleneticis p̄pinant ex aceto. Morbo regio in uino. Et hydropicis incipientibus in uino decoctū. Vulneribus quoq; ſic illinunt. Secundas mulierū partuſq; emortuos repellit. Itē dolores corporis. Veſicas inanit. Et epiphoriſ illiniſ. Nec magis alia hærbæ cōuenit medicamēto qđ alexipharmacō uocāt. Stomacho tamē inutile eſſe. Caputq; eo ipleri: & abortū fieri pote. Aliqui negāt. Ad religionē addunt ubi inuentū ſit: p̄tinuſ ad alligandū cōtra oculorū ſuffuſionē. Cauendūq; ne terrā attigat. Hi & folia eiꝯ thymo ſimilia tradūt: niſi q; molliora ſunt: & lanatiore canicie. Cū ruta ſilueſtri & ſiteratur ex aqua cæleſti aſpidas mitigare dicitur. At non ſecus atq; cytinuſ aſtringit & cohibet uulnera: prohibetq; ſerpere. Holochryſos medeſ ſtranguriæ in uino pota: & oculorū epiphoriſ illita. Cū face uero uini cremata in polenta ſichenas emēdat. Chryſocomæ radix calfacit & ſtringit. Daſ potui ad iocinerum uitia. Item pulmonum. Vuluæ dolores in aqua mulſa decocta. Ciet menſtrua. Et ſi cruda detur: hydropicorū aquam ſiſtit. Mellitophyllo ſiue melitena ſi perungantur aluearia non fugient apes. Nuſlo enim magis gaudent flore. Copia iſtius examina facillime continentur. Item præſentiſſimum eſt cōtra iſtuſ earum: ueſparumq; & araneorum. Item ſcorpionum. Itē cōtra uuluæ ſtrangulationes addito nitro. Cōtra tormina e uino. Folia eiꝯ ſtrumis illinunt: & ſedis uitiiſ cum ſale decocta. Succuſ fœminas purgat: & iſlationes diſcutit: & ulcera ſanat. Articulatorioſ morboſ ſedat. Caniſq; morſuſ. Prodeſt dyſentericis ueteribuſ: & coeliaciſ: & ortopnoiciſ: iſyeniſ: ulceribuſ: thoraciſ. Caligineſ oculorū ſucco cū melle inūgi eximiū habet. Melilotuſ quoq; oculiſ medeſ cum lacte: aut cū lini ſemine. Maxillæ quoq; dolores lenit. Et capitiſ cū roſaceo. Item auriū e paſſo. Quæq; in manibuſ intumeſcūt uel erūpūt. Stomachi dolores in uino decocta uel cruda tritaq;. Idem effectuſ eſt ad uuluas. Teſteſ uero & ſedem proci duam: quæq; ibi ſunt uitia: recens ex aqua decocta uel ex paſſo. Adiecto roſaceo illinūtur ad carcinoma ta. Deſerueſcit in uino dulci. Peculiariter & contra meliceridaſ efficax.

De trifolio & thymo & hemorocalle: & de helenio: & ambrotono.

CA. XXI.

Riſolium ſcio credi præualere cōtra ſerpentiū iſtuſ & ſcorpionuꝯ ex uino aut poſca ſeminiſ granis uiginti potiſ. Vel ſoliſ: & tota hærbæ decocta. Serpenteſq; nunq; in trifolio aſpici. Præterea celebratiſ auctoriſ cōtra oīa uenena pro antidoto ſufficere. xxv. grana eiꝯ: quod minyantheſ ex eo appellauimus tradi. Multa alia præterea in remediis eiꝯ aſcribi. Sed me cōtra ſentētiā eorū grauiffimi uiri auctoritaſ mouet. Sophocleſ enim poeta uenenatuſ id dicit. Simuſ quoq; medicuſ decoctū aut cōtrituſ ſuccuꝯ inſuſuſ corpori eaſdem uredineſ facere quaſi percuffiſ a ſerpente imponaſ. Ergo nō aliter utendū eo qđ cōtra uenena conſuerunt. Fortaſſiſ enim & iſiſ uenenis inter ſe cōtraria ſit natura: ſicut multis aliis. Item animaduerto ſemen eiꝯ cuiuſ minima ſint folia utile eſſe ad cuſtodiendā mulierū cutiſ gratiam in facie illituſ. Thymuſ colligi oportet in flore: & in umbra ſicari. Duo aut ſunt genera eiꝯ. Candidū: radice lignoſa: in collibuſ naſcens: quod & præferē. Alteꝯ nigriuſ florifq; nigri. Vtraq; oculorū claritati multuꝯ cōferre exiſtimant. Et in cibo & in medicamentis. Item diutinaſ tuſſiſ eligmate facileſ excreationeſ facere cū aceto & ſale. Sanguinē cōcreſcere nō patiſ e melle. Longaſ fauciuꝯ diſtillationeſ extra illita cū ſinapi extenuare. Item ſtomachi & uentriſ uitia. Modice tamē utendum eſt. Cōdylomata excalfaciunt: quāuiſ ſiſtunt aluū: quæ ſi exulcerata ſit denarii ponduſ in ſextariū aceti & mellis addi oportet. Itē ſi lateraliſ dolor ſit: aut inter ſcapulaſ aut in thorace. Præcordiis medeſ ex aceto cum melle. Quæ potio daſ & in alienatione mentis ac melācholicis. Datur & cōmitialibuſ: quos correptuſ olſatuſ excitat thymi. Aiunt & dormire eoſ oportere in molli thymo. Prodeſt & ortopnoiciſ & anhelationi. Mulierūq; menſibuſ retardatiſ. Vel ſi emortui ſint in utero partuſ decoctū in aqua ad tertiaſ: Viriſ uero cōtra iſlationeſ cum melle & aceto. Et ſi uēter turgeat. Teſteſue aut ueſicæ dolor exigat. E uino tumoreſ & impetuſ tollit impoſituſ. Coxendicibuſ imponitur cū uino articularibuſ morboſ trium oboloꝝ pōdere in tribuſ cyathiſ aceti & mellis. Et in ſaſtidio tertiuꝯ cū ſale. Hemorocalleſ pallidū e uiridi & molle foliū habet: radice odoratā atq; bulbola. Quæ cū melle impoſita uentri aquam pellit: & ſanguinē etiam inutilem. Folia epiphoriſ oculorū māmariūq; poſt partuſ doloribuſ illinunt. Heleniū ab Helenæ lacrymiſ diximus natuſ. Fauere creditur formæ. Cutem mulierū in facie reliquoꝝ corpore nutrire incorruptam. Præterea putant uſu eiꝯ quandam datā gratiam iſiſ: uenerēq; conciliari. Attribuunt & hylaritatiſ effectum eidem potæ in uino eumq; quē habuerit Nepentheſ illud prædicatuſ ab Homero: qđ ea triſtitia omniſ aboleatur. Eſt autem ſucci prædulciſ. Prodeſt & ortopnoiciſ. Traditio radicis eiꝯ in aqua prodeſt ieiuniſ. Eſt autem candiduſ intuſ & dulciſ. Bibitur & cōtra ſerpentiū iſtuſ ex uino. Mureſ quoq; contrita dicitur necare. Ambrotonū duorum traditur generum. Campeſtre ac mōtanuꝯ. Hoc fœminam: illū marem intelligi uolumuſ. Amariſ abſinthii in utroq;. Siculuſ laudatiſſimuſ: dein gallicuſ. Uſuſ eſt & foliis. Sed maior ſemine ad calfaciendū. Ideo neruiſ utile: tuſſiſ: ortopnoiciſ: conuulſiſ: ruptiſ: lumbiſ: urinæ anguſtiſ. Datur bibenduſ manualibuſ faſcicuſiſ decoctiſ ad tertiaſ parteſ. Ex iſiſ quaterniſ cyathiſ bibitur. Datur &

LIBER

semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & uulnæ. Coquitur panis cum farina hordeacea: & oculorū inflammationibus illinitur. Cotoneo malo concocto serpentes fugat. Cōtra ictus eazū bibiſ cum uino: illiniturq;. Efficaciſſimū contra ea quoz ueneno tremores & frigus accidunt: ut ſcorpionum & phalangioz: & contra uenena alia pota. Prodeſt & quoquomodo algentibus. Et ad extrahēda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneoz mala. Ramo eius ſi ſubiiciat puluino uenerē ſtimulari aiūt. Efficaciſſimāq; eſſe hærbaſ contra oīa ueneficia quibus coitus inhibeat.

Ex leucanthemo & ſanſuco medicinæ.

CA. XXII.

I Eucanthemum ſuſpirioſis medetur duabus partibus aceti permixtū. Sāſucum ſiue amaracū in cyprio laudatiſſimum & odoratiſſimum. Scorpionibus aduerſatur ex aceto & ſale illitum. Mēſtruis quoq; multum confert impositum. Minor eſt idem potio uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina diſcutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & nariū ſternutamenta. Fit ex eo oleū quod ſanſucinum uocatur aut amarcinum ad excalfaciendos emolliendozq; neruos: & uulnas calefacit. Et folia ſugillatis cum melle & luxatis cum cæra profunt.

De anemona medicinæ.

CA. XXIII.

a Nemonas coronarias tantū diximus. Nunc reddemus & medicas. Sūt qui phrenion uocent. Duo eius genera. Silueſtris prima. Altera in cultis naſcēs. Vtraq; ſabuloſis. Huiusq; plures ſpecies. Aut enim phœniceum florem habet: quæ & copioſiſſima eſt: aut purpureū: aut lacteum. Harum triū folia apio ſimilia. Nec temere ſemipedalē altitudinē excedunt: cacumine aſparagi. Flos nūquam ſe aperit: niſi uento ſpirante: unde & nomen accepit. Silueſtri amplitudo maior latioribuſq; foliis florere phœniceo. Hanc errore ducti argemonē putant multi. Alii rurfus papauer: quod rhyan appellauimus. Sed diſtinctio magna: q; utraq; hæc poſtea floret. Nec aut ſuccum illarum anemonæ reddunt: aut calices habent: nec niſi aſparagi cacumen. Profunt anemonæ capiti: doloribus: & inflammationibus: uuluis muliez lacti quoq;. Et menſtrua cient cum piſana ſumptæ aut uellere appoſitæ. Radix cōmāducata pituitā trahit. Dentes ſanat. Decoſta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere. Quāprimū aſpiciat eo anno tolli iubētes: dicitq; colligi eas tertianis quartanis remedio. Poſtea alligari florem pāno roſeo: & in umbra aſſeruari: ita cū opus ſit alligari. Quæ ex iis phœniceum florem habet: radice cōtritāq; cuiuſq; aīaliū ipoſita ulcerum facit & ipticā uim. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex oenanthæ medicinæ

CA. XXIII.

o Enāthæ hærba naſciſ in petris: folio paſtinacæ: radice magna: numeroſa. Caulis eius & folia cū melle ac uino nigro pota facilitatē pariēdi pſtāt: ſecūdaſq; purgāt. Tuſſim e melle tollunt. Vrinā ciēt. Radix ueſicæ uitis medet.

De heliochryſo medicinæ.

CA. XXV.

h Eliocryſum qđ alii chryſanthemū uocāt ramulos habet cādidos: folia ſubalbida: ambrotano ſimilia: ad ſolis repcuſſum aureæ lucis in orbē ueluti corimbis depēdētibus: q; nunq; marceſcūt. Qua de cauſa deos coronāt illo. Quod diligētiffime obſeruauit Ptolemæus rex ægypti. Naſciſ in frutetis. Ciet urinas e uino pota: & mēſes. Duricias inflammationes diſcutit. Ambuſtis cū melle imponiſ. Cōtra ſerpentiū ictus & lūbog; uitia bibiſ. Sanguinē cōcretū uentris ac ueſicæ abſumit cū mulſo. Folia eius trium obolog; pōdere ſiſtūt pfluuiā muliez in uino albo. Veſtes tueſ odore nō inelegāti.

Ex hyacintho medicinæ.

CA. XXVI.

h yacinthus in gallia eximie puenit. Hoc ibi loco hiſginū tingit. Radix eſt bulbacea māgonicis uenaliſſis pulchre nota. Quæ in uino dulci illita pubertatē cohercet: & nō patiſ erūpere. Torminibus & araneoz morſibus reſiſtit. Vrinā ipellit. Cōtra ſerpētes & ſcorpiones morbuſq; regiū ſemē eius cū ambrotano daſ lychnis quoq; flāmea illa aduerſus ſerpētes: ſcorpiones: crabrones: ſimiliāq; bibiſ e uino ſemine trito. Silueſtris eadē ſtomacho inutilis. Aluū ſoluit. Ad detrahēdā bilē effiſſima duabus drachmis. Scorpionibus adeo cōtraria ut oīno uiſa ea torpeſcāt. Radicem eius aſiani aboliten uocant. Qua alligata oculo albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuincia medicinæ.

CA. XXVII.

Euincaperuincia ſiue cāmedaphine arida tuſa hydropicis daſ in aqua cocleari menſura. Celerrimeq; reddūt aquā. Eadē decocta in cinere ſparſa uino tumores ſiccāt. Auribus ſucco medet. Aluinis ipoſita multū pdeſſe dicit. Ruſci radix decocta bibiſ alternis diebus in calculoz ualitudine: & toruſiore urina: uel cruēta. Radicē pridie erui oportet: poſtero mane decoq;. Ex eo ſextario uini cyathis duobus miſceri. Sūt q; crudā radicē tritā ex aqua bibār: & in totū ad uirilia cauliculis eius in uino & aceto tritis nihil utiliſ putāt. Batis quoq; aluū mollit. Illiniſ podagricis toſta & cōruſa. Acinū & coronaz cauſa & ciboz ægyptii ferūt. Eadēq; erat quæ ocimū niſi hirsutior ramis ac foliis eēt: & ad modū odorata. Ciet mēſes & urinas.

Ex colocafia medicinæ.

CA. XXVIII.

Olocafia Glaucias acria corporis leniri putauit: & ſtomachum iuuari.

Ex anthalo medicinæ.

CA. XXIX.

a Nthalii quod ægyptii edunt nullum aliū repperi uſum eſt & hærba. Anthilon quam alii antcellum uocāt duozq; genēz: foliis & ramis lenthiculæ ſimilis palmi altitudinē: ſabuloſis apicis naſcēs ſub ſalſa guſtanti. Altera camepithyos ſimilis breuior & hirsutior: purpurei floris: odore grauis: in ſaxoſis naſcens. Prior uuluis aptiſſima eſt ex roſaceo & lacte ipoſita etiā uulneribus. Bibiſ in ſtranguria renūq; doloribus tribus drachmis. Altera bibitur in duricia uuluaz & in torminibus & in comitiali morbo cū melle & aceto quattuor dragmis.

VIGESIMVS PRIMVS

De parthenio medicinā.

CA. XXX.

Contra partheniū alii leuchten: alii amaracū uocant. Celsus apud nos perditū & muralium. Nascitur in hortoz sepibus: flore albo: odore mali: sapore amaro. Ad infedendū decoctum in duricia uulua: & inflammationibus. Siccātū cū melle & aceto positum bilem trahit atram. Ob hoc contra uertigines utilis: & calculosis. Illinitur & sacro igni. Itē strumis cum axungia inueterata. Magi cōtra tertianas sinistra manu euelli eam iubent: dici quā eius causa uellatur. nec respicere. Dein eius folium agri linguā subiicere: ut mox in cyathō aquā deuoretur.

De strychnē medicinā.

CA. XXXI.

Trychnē quā quidā strychnū scripsere: utinam ne coronarii in ægypto uterent: quos inuitat hederæ floz similitudo in duobus eius generibus. Quoz alterum: cui accini coccinei: granosi folliculi. Halicacabū uocant & alii callion. Nostri autem uesicariā: quoniā uesicæ & calculis pdest. Frutex est furculosus uerius q̄ hærba: folliculis magnis latiq̄ & tubinatis: grandi intus acino: qui maturefcit nouembri mense. Tertio folia sunt ocimī minime diligēter demonstranda. Remedia enim non uenena tractamus. Quippe insaniam facit paruo quoz succo: quāquam & græci auctores in focū uertere. Drachmæ enim pondere lufum pudoris gigni dixerunt: species uanas imaginesq̄ conspicuas obseruari demonstrantes. Duplicatum hunc modū legitimam insaniam facere. Quicquid uero adiciat ponderi repræsentari mortem. Hoc est uenenum quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellauere. Ab eo quod cuspidēs in præliis tingerentur illo: passim nascente: qui partius spectauerant: manitō cognominare q̄ neq̄ter occultabāt erythron: aut neurita: ut nōnulli pissone cauendū egdē causa curiosius dicēdū. Quin & altez genus qd̄ halicaccabon uocant: soporifex est: atq̄ etiā opio uelocius ad mortē: ab aliis morion: ab aliis moly appellatū. Laudatū uero a loco ad fruēdū & timaristo. Quidā etiā carmine minore obliuione inducētēs. Quippe p̄sentaneū remediū ad dētiū mobiles firmādos si cohererēt. Halicaccabo uni exceptionē addidere ne diutius id fieret. Delirationē. n. gigni eo. Nec demonstrāda remedia: quoz medicina maioris mali piculū afferat. Cōmendat. n. cibis tertiū: licet præferat hortē sis saporibus. Et nihil sit corporis maloz cui nō salutare sit strychnos Xenocrates prædicet. Nō tamen auxilia eoz tanti sunt: ut uel profutura nō de iis cōmemorare nefas putem: præsertim tanta copia innoxioz medicaminū. Halicaccabi radicē bibunt q̄ sunt uaticinandi callentes q̄ fuere ad cōfirmandas superstitiones aspici se uolunt. Remedio est (id enim libentius rettulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præterito aspidū naturā halicaccabum in tantū aduersam: ut radice eius p̄pius admoda soporetur: illas supore enecās uis eaz. Ergo trita ex oleo percussis auxiliat.

De corcoro.

CA. XXXII.

Orcorum alexātri cibi hærba est cōuolutis foliis ad similitudinē mori. Præcordiis (ut ferūt) utilis alopetiisq̄ & lentigini. Boum quoz scabiem celerrime sanari ea inuenio apud Nican'drum quidem & serpentium morsus anteq̄ floreat. Nec de cnico siue atractyllide uerbosius disputet. Aegyptia hærba est: & magnum contra uenenata animalia præbet auxilium. Item aduersus fungos. Constat a scorpione percussos q̄diu teneant eam hærbam non sentire cruciatum.

De persoluta.

CA. XXXIII.

Terpersolutam ægyptus in hortis serit coronarum gratia: Duo genera eius: fœmina ac mas. Vtrazq̄ subdita uenerem inhiberi uirorum maxime tradunt.

De mensuris & ponderibus.

CA. XXXIII.

Ter quoniam in mensuris quoz ac ponderibus crebro græcis noībus utēdū est: interpretationē eoz semel in hoc loco ponemus. Drachma attica fere. n. attica obseruatione medici utuntur: denarii argenti habet pondus. Eademq̄ sex obolos pondere efficit. Obolus decem calcos. Cyathus pendet p̄ se drachmas decē. Cū acetabuli mensura dicit̄ significat heminā quartam partem: id est drachmas. xv. mna quam nostri minā uocant pendet drachmas atticas centum.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XXII. PROHEMIVM

OMPLESSE POTERANT MIRACVLVM SVI NATVRA: ATq̄ tellus reputantium uel prioris tantum uoluminis dotes: totq̄ genera hærbarum utilitatibus hominum aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura restant: tanto quoz mirabilia inuentu. Illa enim maiore parte cibis: aut odoris: decorisue cōmendatione ad numerosa experimenta dixit. Reliquorum potentia approbat nihil a rerum natura siue aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus hærbis formæ gratia utentibus.

CA. I.

Quidem & formæ gratia ritusq̄ perpetui in corporibus suis aliquas exteraz gētiū uti hærbis quibusdam aduerto animo Illinunt certe aliis aliæ faciem in populis barbarorū fœminæ.

Maresq̄ etiam apud dacos & farmata corpora sua inscribunt. Simile plātagini glastum in gallia uocatur. Quo Britanorum coniuges nurusq̄ toto corpore oblitæ quibusdam in sacris nudæ incedunt & æthopium colorem imitantes.

LIBER

Quod hærbis uestes inficiantur.

CA. II.

Am uero ifici uestes scimus admirabili succo. Atq; ut fileamus galatiæ: africa: lusitaniæ grani coccum iperatoris dicatū paludamentis: trāsalpina gallia hærbis tyrium atq; conchiliū tingit: oīsq; alios colores. Nec quærit in pfundis murices: seseq; obliensis dum præripit escām beluis marinis: intacta etiā anchoris scrutatur uada: ut inueniat p qd̄ facilius matrona adultero placeat corruptor insidies nupræ. Stās & in sicco carpit quo frugi mundos exculpat usu alioq; fulgētis. Instrui poterat luxuria certe innocētius. Nunc ppositum ista cōfēctari: nec omitemus: ut subiciēdo utiliora luxuriā uilitate circūscribamus dicturi & aliis hærbis tingi lapides parietesq;. Nec tingendi nec pingendi tamē rationē omissemus: si unq; ea liberaliū artū fuisset. Interim fortius augetur auctoritas quæ quāta debeat etiā surdis: hoc est ignobilibus hærbis pibebitur. Sigdē auctores imperii romani cōditoresq; imensū qdā & hinc sumpserē: quoniā nō aliunde lagmina in remediis publicis fuere: & in sacris legationibus: q̄ uerbenæ. Certe utroq; nomine idē significat. Hoc est gramē ex arce cū sua terra euulsum. Hac semp & legati cū ad hostes clarigatūq; mitterent usi: id est res raptas clare repetitū: unus utiq; Verbena: rursus uocabatur.

De corona graminea.

CA. III.

Orona qdē nulla fuit graminea nobilior in maiestate populi terræ principis pmissq; gloriæ. Gēmata: & aureæ: uallares: murales: rostratæ: ciuicæ: triūphales post hāc fuere. Sūtq; cunctæ magno interuallo: magnaq; differētia. Cæteras oēs singuli & duces ipsi iperatoresq; militibus aut aliquādo collegiis dedere.

De raritate eius.

CA. IIII.

Ecreuit in triumphis senatus cura belli solatus & populus ociosus gramineam nunq; nisi in suprema desperatione. Contingitq; nulli nisi ab uniuerso exercitu seruato seruatori decreta. Cæteras impatores dedere. Hāc solā miles impatori. Eadē uocat obsidionalis: liberatis obsidione abhominādoq; exitio totis castris. Qd̄ si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue seruato pclarus sacre habet. Quid tādē existimari debet unius uirtute seruatus uniuersus exercitus? Dabatur hæc uiridi e gramine decerpto inde ubi obfessos seruasset aliq;. Nāq; summū apud antiquos signū uictoriæ erat hærbā porrigere uictos: hoc est terra & altrice ipsa humo & humatione etiā cedere. Quē morē etiā nūc durare apud germanos scio.

Qui soli corona ea donati.

CA. V.

Onatus est ea. L. Sicimū Dentatus semel: cū ciuicas quattuordecim meruisset: depugnassetq; cxx. proeliis semp uictor. Tāto rarius est seruatorē unū a seruatis donari. Quidā iperatores & sepius donati sunt: ueluti. P. Decius Mus uidelicet tribunus militū ab exercitu. Altera ab iis q in pfidio obfessi fuerāt: quāta esset eius honoris auctoritas cōfessus religione si qdē donatus bouē albū Marti imolauit & cētū fuluos: q̄ ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obfessis. Hic Decius postea consul & imperio & collegæ se p uictoria deuouit. Data est & a senatu populoq; romano: qua claritate nihil egdē in rebus humanis sublimius duco. Fabio illi qui rem omnē romanā restituit non pugnando. Nec data cū magistrū eq̄tum & exercitum eius seruasset. Tūc satius fuit nomine nouo coronari appellatum patrē ab iis quos seruauerat. Sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale ex italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius iperii manibus iposita est. Et qd̄ peculiare ei est: sola a tota italia data.

Qui solus centurio coronatus.

CA. VI.

Ræter hos contigit eius coronæ honos. M. Calphurnio Flāmæ. Tribuno militum in sicilia. Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati cimbrico bello. Primum pilum in capessens sub Catulo exclusam ab hoc legionem suam hortatus tribunū suum dubitatū per castra hostium erumpere interfecit: legionēq; eduxit. Inuenio apud auctores eundē præter hūc honorem āstantibus. Mario & Catulo consulibus prætextatum imolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Scylla dictator ab exercitu se quoq; donatum apud nōlam legatum bello marsico. Idq; in uilla sua tusculana: quæ fuit postea Ciceronis pinxit. Quod si uetum est: hoc execrabiliorem eum dixerim: quādoquidem eam capiti suo proscriptione detraxit. Ipse tanto paucioribus ciuium seruatis: q̄ postea occisus. Addat etiam nunc huic gloriæ superbum cognomen fœlicem. Ipse tamen obfessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctore est donatū obsidionali in africa. Manilio consule cohortibus seruatis totidēq; ad seruandas eas eductis. Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit. Ipsum Augustum cum Marco Cicerone filio consulem idibus septembribus senatus obsidionali donauit. Adeo ciuica non satis uidebatur. Nec præterea quemquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo hærbæ fuere certe in hoc honore: sed quæcunq; fuerant in periculi sede quamuis ignobiles ignotæq; honorem nobilem faciebant. Quod latere apud nos minus quidem miror: cernens negligi ea quoq; quæ ad ualitudinem conseruandam: cruciatufq; corporis propulsandos: & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi præcia deliciæ luxufq;. Nunq; fuit cupido uitæ maio: nec minor cura. Aliorum hanc operam esse credimus: ac ne mandato quidem nostro alios id agere: medicisq; prouisum esse. Proh bonis ipsi frui: mur uoluptatis. Et quo nihil equidem probrosius duco. Viuius aliena fiducia. Immo uero plerisque ultro etiam in risu sumus ista commentantes atq; friuoli operis arguimus. Magna quāq; imensū laboris solatia sperni cum rerum natura: quā certe non defuisse nobis docebimus: & inuisis quoq; hærbis in seruasse remedia. Quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restat ex iis quas priore libro nominauimus: in quibus ipsius prouidentia naturæ satis admirari amplectique non est. Dederat & quas diximus molles: cibisq; gratas. Pinxerat & remedia floribus: uisusque ipsos animos

VIGESIMVSSECVNDVS

inuitauerat:etiam deliciis auxilia pmiscens.Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas:tactu truces:ut cā-
tum non uocem ipsius fingentis illas rationemq; reddentis exaudire uideamur: ne se depascat auida
quadrupedes:nec pceces manus rapiant:nec neglectu uestigia obterant:ne insidēs ales infringat. Has
muniēdo aculeis tælisq; armādo remediis ut tuta ac salua sint.Ita hoc quoq; qđ in iis odimus hoīum
causa excogitatū est.

Medicinæ ex reliqs ornamētis:& erynge.

CA. VII.

T clara in primis aculeatarum erynge est siue eryngion contra serpentes & uenenata omnia
nascens. Aduersus ictus morsusq; radix eius bibi drachmæ pōdere in uino. Aut si plerūq; ta-
les iniurias comitat & febris ex aqua. Illinitur plagis peculiariter efficax cōtra chryfodos ac ra-
nas. Omnibus uero contra toxica & aronita efficaciorē Heraclides medicus in iure anseris decocta ar-
bittatur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit:cāteri in aqua. Ipsa dura:fruticosa: spinosis
foliis:caule geniculato:cubitali & maiore aliquādo. Alia albicans: alia nigra: radice odorata. Et satiaua q/
dem est: sed & sponte nascitur in asperis & saxosis & in littoribus maris durior: nigriorq; folio apii.

De hærba quam centumcapita uocant.

CA. VIII.

X iis candidam nostri centumcapita uocant. Omnes eiusdem effectus caule & radice in cibos
græcorū receptis utroq; modo siue coquere libeat: siue cruda uesci. Portentosum est quod de
ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre rara inuentu. Et si uiris con-
tigerit mas: etiam amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem lesbium dilectū a Sappho. Multaq; circa hāc nō
magnorum solum uanitates: sed etiam pythagoricorū. Sed in medico usu præter supradicta auxiliatur
inflationibus: torminibus: cordis uitiiis: stomacho: iocineri: præcordiis in aqua mulsa. Lyeni in posca. Itē
ex mulsa renibus: stranguriæ: opisthotonicis: spasmis: lumbis: hydropicis: comitialibus: mulierū mensi-
bus siue subsidant: siue abundant: uuluag: omnibus uitiiis. Extrahit infixa corpori cum melle: strumas
parotidas: panos. Recedētes ab ossibus carnes sanat cum axungia falsa & cætero: item fracturas. Crapu-
lam præsumpta arcet: aluum sistit. Aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cælesti im-
poni omnibus ceruicis uitiiis. Oculorum quoq; albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De achano & glycyrrhiza & stomatice.

CA. IX.

Vnt qui & achanon eryngio ascribant spinosam breuemq; ac latam hærbam spinisq; latiori-
bus. Hanc impositam sanguinem mire sistere. Alii eryngen falso eandem putauerunt esse &
glycyrrhizam: quare subiungi eam protinus refert. Et ipse sine dubio inter aculeatas est: foliis
echinatis: pinguibus: tactuq; gummosis: fruticosa: binorum cubitorū altitudine: flore hiacynthi: fructu
pilulæ platani magnitudinis. Præstantissima in cilicia: ponto secunda: radice dulci. Et hæc tantum in
usu. Capiturq; ea uergiliæ occasu: longa ceu uitiiū: coloris buxi. Meliorq; nigra: quæq; lenta: q̄ quæ fra-
gilis. Vfus in subditis decocta ad tertias: cætero ad mellis crassitudinem: aliquando & tusa. E quo gene-
re & uulneribus imponitur & faucium uitiiis omnibus. Item uoci utilissimo succo sic ut spissatus est: lin-
guæ subdito. Item thoraci: iocineri. Hac diximus sitim samemq; sedari. Ob id quidam adipson appella-
uere eam: & hydropicis dedere: ne sitirent. Ideo & comanducata stomatice est: & uulceribus oris in-
spersa sæpe & ptericis. Sanat & uesicæ scabies: renum dolores: condilomata: ulcera genitalium. Dedere
eam quidam potui in quartanis drachmæ duæ pondere & pipere: hemina aqua. Cōmanducata san-
guinem sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis.

CA. X.

Ribuli unum genus in hortis nascitur: alterum in fluminibus tantum. Succus ex iis colligi-
tur ad oculosq; medicinas. Est enim refrigerātis naturæ: & ideo utilis contra inflammationes
collectionesq;. Vlcera per se erūpentia & præcipue in ore cum melle sanat: item tonsillas. Potus
calculos frangit. Thraces qui ad strymona habitant foliis tribuli equos saginant. Ipsi nucleo uiuunt pa-
nem facientes prædulcem: & qui contrahit uentrem. Radix caste pureq; collecta discutit strumas. Se-
men ad alligatum uaricum dolores sedat. Tritum uero & in aquam sparsum pulices necat.

De stoebe & medicinis eius.

CA. XI.

Toebe quam aliqui phleon uocant: decocta in uino præcipue auribus purulentis medet. Itē
oculis ictu cruentatis. Hemorrhoiæ quoq; & dysenterici infusa.

De hippophye & medicinis eius.

CA. XII.

Ippophyes in sabulosis maritimisq; nascit: spinis albis. Hederæ modo racemosa est: candidis
& ex parte rubentibus acinis. Radix succo mader: qui aut per se conditur: aut pastillis farinæ.
Hæc bilem detrahit obolo ponderis saluberrime cum mulso. Altera hippope sine caule: sine
flore: foliis tantum minutis. Huius quoq; succus hydropicis mire prodest. Debent accomodate esse
equorum naturæ: neq; ex aliis causis nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascun-
tur: locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: ut nō sit mirari satis ingenium eius disponentis auxilia in
genera: in causas: in tēpora: ut aliis prosit atq; aliis ab horis: diesq; nullus prope sine præsidiis reperiat.

De urtica & medicinis eius.

CA. XIII.

Urtica quid esse inuisius potest? Ad illa præter oleum quod in ægypto ex ea fieri diximus uel
plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat. Item fungis
in argento uiuo. Apollodorus & salamādris cum iure decoctæ testudines. Itē aduersari hyo-
scyamo: & serpentibus: & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax uuas in ore procidentescq;
uuluas & infantium sedes tactu resilere cogit. Lethargicos expergiscit tactis cruribus: magisq; fronte.

LIBER

Eadem canis moribus addito sale medetur. Sanguine trita naribus indita sistit & magis radice. Carcinomata & sordida ulcera sale admixto. Item iuxta. Sanat & panos: parotidas: carnesq; ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa uulvas strangulantes aperit. Et profluua narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum a cena faciles praestat duobus obolis. Vno autem in uino potu lassitudines recreat. Vuluae uitiis tostum acetabuli mensura. Potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Ortopnoicis prodest cum melle & thoracem purgat eodem eligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lyeni. Difficilem uentrem tostum cibo emollit. Hippocrates uulnam purgari potu eo pronuntiat. Dolores leuari tosto acetabuli mensura dulci potu: & imposito cum succo maluae. Intestinorum animalia repellit cum hydromelite & sale. Defluuia capitis semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo uetere: aut folia cum urfino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto non minus utilis. Item lyeni. Et cocta in uino discutit panos cum axungia uetere salsa. Eadem psilothrum exiccat. Condidit laudes eius Phanas phisicus: utilissimam cibus coctam conditae professus: arteriae: tussis: uentris distillationi: stomacho: panis parotidis: perionibus cum oleo. Sudorem coctam cum coculis ciere aluum cum prifana. Pectus purgat: mulierumq; menses cum sale. Vlcerata quae serpunt prohibere. Succus quoque in usu est. Expressus illiusque fronti sanguinem narium sistit. Potus urinam ciet. Calculos rumpit. Vuam gargarizatus reprimat. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur ad omnia haec. Et minores quidem teneraeque efficaces. Sed praecipue siluestris illa. Et amplius lepras e facie tollit in uino pota. Si quae drupedes foetum non admittant: urtica naturam fricandam monstrat.

De lamio & medicinis eius.

CA. XIII.

A nunc quoque quam lamium inter genera earum appellauimus: mitissima & foliis non mordetibus: medetur cum mica salis contulis: incussisq; ustis: & strumis: tumoribus: podagris: uulneribus. Album habet in medio folio: quod ignibus sacris medetur. Quidam e nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticae radicem alligatam in tertianis: ita ut aegri nuncupetur: cum eruitur ea radix: & dicatur quae & cui & quoque folio eximatur: liberari morbo tradiderunt. Hoc idem contra quartanas pollere. Id est urticae radice addito sale infixam corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discutit. Vel si suppurauerint erodi compleri.

De scorpione: generibusq; ac medicinis eius.

CA. XV.

X argumento nomen accepit scorpium haerba. Semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis: folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdem nominis effectusque: sine foliis: asparagi caule: in cacumine aculeum habens.

De leucacanthia: siue phinio: siue ischada: & medicinis eius.

CA. XVI.

T inde nomen leucacanthia: quam alii phyllon alii ischiada: alii polygonaton appellant: radice cyperi: quae commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborum: ut Hiccius tradit semine potu drachmis octo: aut succo. Eademque ruptis conuulsisque medetur.

De helxine: perdicio: parthenio: syderite: & medicinis eius.

CA. XVII.

Elxinem aliqui perdiciu uocant: quoniam perdices ea praecipue uescantur. Alii syderite: nonnulli parthenium. Folia habet mixtae similitudinis plantagini & marrubio: cauliculos deorsum leuiter rubentes. Semina in capitibus lippaceis adhaerentia uestibus: unde helxinem dictam uolunt. Sed nos qualis uera esset helxine diximus priore libro. Haec autem inficit lanas: sanat ignes sacros: & tumores: collectionesque omnes: & adusta. Panos succus eius cum psimithio. Ignis sacros: tumores: collectionesque: & guttura incipientia turgescere. Item ueterem tussim cyatho hausto. Et omnia in humido. Sicut tonsillas & uariaces cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo caeraque cyprina. Perdiciu siue parthenium (nam syderitis alia est) a nostris haerba urceolaris uocatur: ab aliis astericu: folio similis ocimo: nigrior tantum: nascens in tegulis: parietinisque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus quibus lamium: & eodem modo. Item uomicae calefacto succo pota. Et contra ulcera rupta: lapsusque: & praecipitia: aut uehiculorum euerisiones singularis. Vernula carus Pericli atheniensium principi cum iis in arce templum aedificaret: repissetque super altitudinem fastigii: & ide cecidisset: hac haerba dictus sanatus monstrata Pericli somno a Minerua. Quare parthenium uocari coepta est: assignaturque ei dea. Hic est & uernula: cuius effigies ex aere fusa est & nobilis ille Splachnoptes.

De chameleon generibusq; & medicinis eius.

CA. XVIII.

Hameleon aliqui ixion uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: scripsit in terra echini modo: spinas erigens: radice dulci: odore grauissimo: quibusdam in locis uiscum gignit albu sub aliis foliorum: maxime circa canis ortu. Quo modo thura nasci dicuntur: unde & ixia appellatur. Hoc ut mastiche utuntur mulieres. Quare & chameleon uocet a uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores. Hic niger: illic uiridis: alibi cyaneus: alibi croceus: atque aliis coloribus. Ex iis candidus hydropicos sanat succo radice decoctae. Bibit drachma in passo. Pellit & iteraneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis: facit ad difficultatem urinae. Hic succus occidit canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures: ac necat nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem: decoquuntque in cibo contra fluxiones: quas graeci rheumatismos uocant. Ex nigris aliqui marem dixere: cui flos purpureus esset: & foeminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali: crassitudine digyali.

VIGESIMVSSECVNDVS

Radicihus eaz lichenet curantur cum sulphure & bitumine una coctis. Cōmādu catiſ uero dente mo-
bile aut in aceto decoctis. Succo ſcabiem etiam quadrupedum ſanant. Et ricinoſ canum: necant. Iuuen-
caſ quoq; anginae modo. Quare a quibuſdam ulophonon uocatur. Eſt & cynelozon propter grauita-
tem odoris. Ferunt & haec uiſcum ulceribuſ utiliſſimum. Omniuſ autē generum earum radiceſ ſcor-
pionibuſ aduerſantur.

De coronopo: & mediciniſ eiꝯ.

CA. XIX.

Oronopuſ oblonga hærba eſt cum fiſſuriſ. Seritur interim: quoniam radix coeliaciſ præclare
facit in cinere toſta.

De anchuſa & pſeudanchuſa: & mediciniſ eaz.

CA. XX.

T anchuſæ radix in uſu eſt: dygitali craſſitudine. Finditur papyri mō: manuſq; inficit ſanguineo
colore: præparat lanæ præcioſiſ coloribuſ. Sanat ulcera in cærato: præcipue ſenum: item adu-
ſta. Liquari non poteſt in aqua: oleo diſſoluitur. Idq; ſincere experimentū eſt: & ad renum do-
loreſ drachma eiꝯ in uino. Aut ſi febris ſit in decocto balani. Item iocinerum uitiiſ: & lyeni: & bile ſuſ-
fuſiſ. Lepruſ & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina luxatiſ imponunt. Et pota dra-
chmiſ duabuſ in mulſo aluū ſiſtunt. Pulceſ necare radix in aqua decocta tradiſ. Eſt & alia ſimiliſ pſeu-
danchuſa ob id appellata: a quibuſdam uero enchuſa: aut doriſ: & multiſ aliis nominibuſ lanuginioſior
& minus pinguiſ: tenuioribuſ foliiſ: & languidioribuſ. Radix oleum non fundit: ſed rubetem ſuccum.
Et hoc ab anchuſe diſcernitur. Contra ſerpenteſ efficaciffima potu foliorum uel ſeminiſ. Folia iſtibuſ im-
ponuntur. Viruſ ſerpentium fugat. Bibitur & propter ſpinam. Folium eiꝯ ſiniſtra decerpi iubent ma-
gi: & cuiuſ cauſa ſumatur dici: tertianiſq; febribuſ alligari.

De onichilo: anthemii: loto: & lotometra: heliotropio: tricocco: & callitricho.

CA. XXI.

St alia hærba pprio nomine onocheloſ: quam aliqui anchuſam uocant: alii archelion: alii ono-
cleam aliqui rhexiam: multi anchuſam: paruo frutice: flore purpureo: aſperis foliiſ & ramis: ra-
dice meſſibuſ ſanguinea: cætero nigra. In ſabuloſiſ naſcens: efficac cōtra ſerpenteſ: maxime ui-
peras & radice & foliiſ: eque cibo ac potu. Vireſ habet meſſibuſ. Folia trita odorem cucumeriſ reddunt.
Datur in cyathiſ tribuſ uuluæ pcidete. Pellit & tineas cū hyſopo: & in dolore renū aut iocineriſ in aqua
mulſa ſi febris ſit. Sin aliter ex uino bibiſ. Lentigini ac lepruſ radix illiniſ. Habenteſ eam a ſerpentibuſ fe-
riri negantur. Eſt & alia huic ſimiliſ flore rubro: minor: & ipſa ad eoſdē uſuſ. Traduntq; commanduca-
ta ea ſi inſpuatur mori ſerpenteſ. Anthemiiſ magniſ laudibuſ celebratur ab Aſclepiade. Aliqui leucan-
themida uocant. Alii leuchāthemum: alii eranthemon: quoniā uere floreat. Alii chamæmilon: quoniā
odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uocant. Genera eiꝯ tria flore tantū diſtant: palmū nō ex-
cedentia: paruſq; floribuſ: ut rutæ cādidiſ aut miliniſ aut purpureiſ. In macro ſolo aut iuxta ſemitæ coll-
igitur uere: & in coronamenta reponitur. Eodē tēpore & medici folia tuſa in paſtilloſ digerūt. Item flo-
rem & radicem. Danſ oīa mixta drachmæ uniuſ pondere cōtra ſerpentium iſtuſ. Pellit mortuoſ ptuſ.
Item menſtrua in potu: & urinam: calculoſq; inflationeſ: iocineꝯ uitia: bilem ſuffuſam: egilopiam: com-
manducata ulcerum eruptioneſ manāteſ ſanat. Ex omnibuſ iſiſ generibuſ ad calculoſ efficaciffima eſt:
quæ florem purpureum habet: cuiuſ & foliorum & fruticiſ amplitudo maiuſcula eſt. Hanc proprie q-
dam Eranthemum uocant. Loton qui arborem putant tantū eſſe uel Homero auctore argui poſſunt. Iſ
enim inter hærbaſ ſubnaſcenteſ deoꝯ uoluptati loton primam nominauit. Folia eiꝯ cum melle ocu-
lorum cicatriceſ argemata: nubeculaſ diſcutiunt. Eſt & lotometra quæ ſit ex loto ſata. Ex cuiuſ ſemine
ſimiliſ milio ſiunt paneſ in ægypto a paſtoribuſ: maxime aqua uel lacte ſubacto. Negatur quicq; illo pa-
ne ſalubriuſ eſſe: aut leuiuſ dum caleat. Refrigeratuſ difficiliuſ concoquitur: ſitq; ponderoſiuſ. Conſtat
eoſ qui illo uiuant ne dyſenteria: nec tenaſmo: neq; aliis morbiſ uentriſ infeſtari. Itaq; inter remedia eo-
rum habetur. Heliotropii miraculum ſæpiuſ diximuſ cum ſole ſe circūagentiſ: etiam nubilo die: tantū
ſyderiſ amor eſt. Nocte uelut deſiderio contrahit cæruleum florem. Genera eiꝯ duo. Tricocum: & he-
lioſtrophium. Hoc altiuſ: q̄q; utrumq; ſemipedalet altitudinem nō excedat. Ab ima radice ramoſum.
Semen in folliculo meſſibuſ colligitur. Naſcitur nō niſi in pingui ſolo: cultog; maxime. Tricoccū ubiq;
ſi decoquatur inuenio ciboſ placere. Et in lacte iucundiuſ aluum mollit. Et ſi decocti ſuccuſ bibatur: eſſi-
caciffime exinaniri. Maioriſ ſuccuſ excipit æſtate: hora ſexta: miſcetur cum uino: ſic firmior. Capitiſ do-
loreſ ſedat roſaceo admixto. Verrucaſ cum ſale tollit ſuccuſ e folio. Vnde noſtri uerrucariam hærbam
appellauere: aliis cognominari eſſe q̄ibuſ digniorem. Nanq; & ſerpentibuſ & ſcorpionibuſ reſiſtit ex ui-
no & aqua mulſa: ut Apollophaneſ & Apollodoroſ tradiunt. Folia infantium diſtillationibuſ quod ſy-
riaſin uocant illita medentur. Item contractionibuſ etiam ſi id comitialiter accidat. Decocto quoq; ſo-
ueri eoſ ſaluberrimuſ eſt. Potum id pellit tineas: & renum harenaſ. Si cuminū adiiciatur: calculoſ fran-
git. Decoqui cum radice oportet. Quæ cum foliiſ & hircino ſeuo podagriſ illinitur. Alterum genus qd̄
tricocum appellauimuſ: & alio nomine ſcorpionem uocatur: foliiſ non ſolum minoribuſ ſed etiam in
terram uergentibuſ. Semen ei eſt effigie ſcorpioniſ caudæ: quare nomen. Viſ ad omnia uenenata & pha-
langia: & contra ſcorpioneſ præcipue illita. Non feriuntur habenteſ. Et ſi terram ſurculo helioſtrophii
circumſcribat aliquiſ: negant ſcorpioneſ egredi. Impoſita uero hærba aut inde omnino reſperſum p-
tinuſ mori. Sic ſeminiſ grana quattuor pota quartanſ prodeſſe dicuntur. Tria uero tertianiſ. Vel ſi hær-
ba ter circumlata ſubiiciantur capiti. Semen & uenerem ſtimulat. Cum melle panot diſcutit. Et uerru-
caſ hoc utiq; helioſtrophium radicituſ extrahit: & excreſcentia in ſedibuſ. Spinae quoq; ac lumborum
ſanguinem corruptum trahit illitum ſemen & potum in iure gallinacei decoctum: aut in betæ & lente.

Cortex uero liuentibus colorem reddit. Magi heliostrophium quartanis quater: intertianis ter alligari iubent ab ipso agro: præcarig eum: solitum se nodos: & liberandum: & ita facere non exempta hærbæ. Aliud adianto miraculum: æstate uiret: bruma nō marcescit: aquas respuit: perfusum mersumq; sic: co simile est: tanta distortio deprehenditur: unde & nomen a græcis. Alioquin frutici topiario. Quidā callithricon uocant: alii polytricon. Vtrūq; est ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in uino cum semine apii adiecto oleo copiose: ut crispum densumq; faciat. Defluere autem prohibet. Duo genera eius candidius: & nigrum breuiusq;. Id quod maius est polythricon: aliud trichomanes uocant. Vtrūq; ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt. Omnia autem cōtrariis pediculis densa inter se ex aduerso radix nulla: umbrosas petras: parietumq; aspergines: ac fontium maxime specus sequitur & saxa manantia: qd̄ miremur: cum aquas non sentiat. Calculos e corpore mire pellit: frangitq; utiq; nigrum. Qua de causa potius q̄ q; in saxis nasceretur: & a nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur e uino quātum terni decerpere digyti. Vrinam cient. Serpentiū & araneorum uenenis resistunt. In uino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex iis sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur crebro auferendi ne pereant. Hoc & in alopeciiis. Strumas discutunt: fursuresq; in facie: & capitis manantia ulcera. Decoctum ex iis pdest suspiriosis: & iocineri: & lyeni: & felle suffulis: & hydropicis. Strangurie illinuntur: & renibus cum absinthio. Secundas cient & mēstrua. Sanguinem sistunt ex aceto: aut rubi succo poti. Infantes quoq; ulcerati perungūtur ex iis cum rosaceo & uino prius. Folium in urina pueri impubis trium quidem cum afronitro & illitum uentri mulierum: ne rugosus fiat: præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnatiores fieri putant in cibum eorum additis: percorig esse utilissimos.

De picride: thesio: & asphodelo: Halimo: & acantho: & buprestis: elaphoboscho. Scādice: & lasina: & de caualide: Scio: syllibo. Scolymo siue lymonio: soncho: codrylo siue condryli & boletis.

CA. XXII.

Icris ab insigni amaritudinis cognominat: ut diximus rotundo folio. Tollit eximie uerrucas. **p** Thesium quoq; nō dissimili amaritudine est: sed purgat aluū: in quem usum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis hærbæ: quā heroion aliqui appellauerūt. Hesiodus & in siluis nasci dixit. Dionysius marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & ptysicis constat bulbos eius cū ptiſana decoctos aptissime mederi: panēq; ex iis cum farina subactum saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes & scorpiones: uel caulē quē anthericon uocauimus: uel semen: uel bulbos dedit in uino tribus drachmis. Substrauitq; somno contra merus. Datur & contra uenenata marina: & contra scolopendras terrestres. Cocleæ mire in campania caulē eum persequuntur: & suggendo arefaciunt. Folia quoq; illinuntur uenenatorū uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulisq; cū polenta tusi illinunt. Prodest & cōcicis ex aceto lichenas fricare. Item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere. Mammæ quoq; & testium inflammationibus. Decocti in facie uini oculorū epiphoris supposito lintheolo medent. Foliis in quo cūq; morbo decoctis magis medici utuntur. Itē ad tibiæ: tetra ulcera: rimasq; corporū quacūq; in parte farina arefactorū. Autūno aut colligunt: cum plurimū ualent. Succus quoq; ex tulis expressus aut decoctus utilis sit corporis dolori cum melle. Item odorem corporis iucundū affectantibus cū iri arida & sale exiguo. Folia etiam supradictis medentur. Et strumis: panis: ulceribus in facie decocta cū uino. Cinis & radice alopecias emēdat: & rimas pedum. Decoctæ radice in oleo succus perniones & ambusta. Et ad grauitatem aurium infundit. A contraria aure in dolore dentium. Prodest & urinæ pota modice radix: & menstruis: & lateris doloribus. Item ruptis conuulsis: tussibus drachmæ pondere in uino pota. Eadē & uomitiones adiuuat com manducata. Semine sumpto turbatur uenter. Chrysermus & parotidas in uino decocta radice curauit. Item strumas ammixta cachry ex uino. Quidā aiūt: si imposita radice pars eius in fumo suspendatur & quarta die soluatur: una cum radice arefcere strumam Sophocles ad podagris utroq; modo cocta crudaq; usus est. Ad pniones decoctā ex oleo dedit: & suffusus felle in uino & hydropicis. Venerem quoq; concitari cum uino & melle perunctis aut bibentibus tradiderūt. Xenocrates & lichenas & psoras radice in aceto decocta tolli dicit. Itē si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida: alarum quoq; fœminum uitia. Et capillum crispiores fieri raso prius capite: si radice ea fricetur. Simus lapides renū in uino decocta atq; pota eximit. Hippocrates seme eius ad impetus lyenis dari censet. Iumētorum quoq; ulcera ac scabiem radix illita aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugant. Cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari existimauere: qd̄ falsum arbitror. Est enim suo nomine halimon nō parui & ipsum erroris inter auctores. Alii enim fruticem esse dicunt densum. candidum sine spina: foliis oleæ: sed mollioribus. Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Item conuulsa rupta. Alii olus maritimum esse dixerunt falsum: & inde nomen foliis in rotunditate longis laudatum in cibis. Duorum præterea generum siluestre: & mitius: utrūq; prodesse dysentericis & exulceratis cum pane: stomacho uero ex aceto. Vlceribus uetustis illinitur crudū & uulnē: recētium impetus lenire perhibet: & luxatorum pedum ac uesticæ dolores. Siluestri tenuiora folia: sed in iisdem remediis effectus maiores: & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri: dentibusq; candorem: si fricetur radice ea. Semine linguæ subdito sitim nō sentiri. Hoc quoq; mādī. Et utraq; etiam cōdiri. Crateias etiā tertium genus tradidit lōgioribus foliis & hirsutioribus: odore cupressi: nasci sub hedera: maxime prodesse opisthotonicis: cōtractionibus neruorum tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria

VIGESIMVSSECVNDVS

& urbana herba: elato longoque folio crepidines marginum adfurgentiumque puluinorum toros uestiēs. Duo genera eius sunt aculeatum & crispum: quod breuius. Alterum lene quod aliqui pederoton uocant: alii melamphyllum. Huius radices ustis luxatisque mire profunt. Item ruptis conuulsis: ptylin metuentibus incoctae cibo: maxime ptisana. Podagris quoque illinunt tritae & calefactae calidis. Bupleuron in sponte nacentium herbarum numero graeci habet: caule cubitali: foliis multis: longisque: capite anethi: laudatum in cibis. Hippocrate in medina. Glaucone: & Nicandro. Semen contra serpentes ualet. Folia ad secundas foeminarum uel succum ex uino illinunt. Et strumis folia cum sale & uino. Radix contra serpentes datur in uino: & urinae cienda. Buprestin magna in constantia graeci in laudibus ciborum etiam habere. Idemque remedia tanquam contra uenenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est bouem esse uenenum: quos dissilire digustata fatetur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est uero causa quapropter uenena monstremus inter gramineas coronas: nisi libidinis causa expetenda alicui uidetur: quam non aliter magis accendi putantque potu. Elaphoboschon feniculaceum est geniculatum digyti crassitudine: semine corimbis dependentibus: silis effigie: sed non amaris: foliis olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam: lateris dolores senandos: rupta conuulsa sananda: inflammationes discutiendas: coli quoque tormenta. Contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. Quippe fama est hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illito sanat. Sicca autem in eos usus prius est ne succo eius madeat: qui contra serpentium ictus facit eam deteriore. Scandix quoque in oleris siluestri a graecis ponitur: ut Opion & Erasistratus tradunt. Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinit ambustis: urinas cit. Decoctae succus prodest stomacho: iocineri: renibus: uesciae. Haec est quam Aristophanes Euripidi poetae obiicit ioculariter matrem eius ne olus quidem legitimum uedicasse: sed scandiciem. Eadem erat anthriscus: si tenuiora folia & odoratio ra haberet. Peculiaris laus eius: quod fatigato uenere corpori succurrit: marcescentesque senio iam coitus excitat. Sistit profluvia alba foeminarum. Et lasone olus siluestre habetur in terra repens cum lacte multo: florem fert candidum: concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad stimulos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta mulieribus lactis ubertatem praestat. Salutaris est ptylin sentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum: tenacioremque eius cutem efficit. Est & caucalis feniculo similis: breui caule: flore candido: cordi utilis. Succus eius bibitur stomacho per quem comodatus & urinae: calculisque & harenis pellendis: & uesciae pruritibus. Extenuat & lyenis iocineris renumque pituitas. Semen menses foeminae adiuuat: bilemque a partu siccatur. Datur & contra profluvia geniturae uiris. Chrysippus & conceptionibus eam putat conferre multum. Bibitur in uino ieiunis. Illinitur & contra uenena marinorum: sicut Petricus in carmine suo significat. His adnumerant sion latius: apio in aqua nascens: pinguius: nigrius: copiosum semine: sapore nasturtii. Prodest urinis renibus: lyenibus: mulierumque mensibus: siue ipsum in cibo sumptum: siue ius decocti: siue semen est e uino drachmis duabus. Calculos rumpit: aquisque quae gignunt eos resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum: & mulierum uitii in facie noctu illitum momento cutem emendat: & ramices lenit: & scabiem equorum. Sillybum chameleonti albo simile: & quae spinosam ne in cilicia quidem: aut syria: aut phoenice: ubi nascitur. Coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet. Scolymon quoque in cibos recipit oriens: & alio nomine limonion appellatur. Frutex est nunquam cubitali altior: cristisque foliorum ac radice nigra: sed dulci. Eratostheni quoque laudata in pauperis coena. Urinam ciere praecipue traditur sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem stimulari in uino: Hesiodo & Alceo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi catus esse: & mulieres libidinis audissimas: uirosque in coitum pigerrimos scripsere: uelut prouidentia naturae hoc adiuumentum tunc ualentissimo. Item graueolentiam alarum iemendat: radice emedullatae uncia in uini falerni herminis tribus decocta ad tertias: & a balneo eiuno. Itaque post cibum cyathis singulis pota. Mixta est quod Xenocrates promittit experimento uitium id ex aliis per urinam effluere. Estur & sonchos: ut quem Theophrasto apud Callimachum apponat Hecale uterque albus & niger: lactuca similes ambo: nisi spinosi essent: caule cubitali anguloso: intus cauo: sed qui fractus copioso lacte manet. Albus qui e lacte nitore utilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per urinam pelli eo monstrat: & oris graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura in uino albo & oleo calefactus adiuuat partus: ita ut a potu ambulent grauidae. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutritibus: coloremque meliorem infantium. Vtilissimus iis quae lac sibi coire sentiunt. Instillatur auribus succus: calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura: & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibit contra serpentes scorpionesque: radix uero illinitur. Eademque decocta in oleo punici mali calice anrium morbis praesidium est. Haec omnia ex albo. Cleomporus nigro prohibet uesci: ut morbos faciente: de albo consentiens. Agothocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succo eius uti. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro: ex hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Chondrilon siue condrole folia habet intubi circulosimilia: caulem minus pedali succo madentem amaro: radice fabae simili aliquando numerosam. Habet proximam terrae masticem tuberculo fabae: quae apposita foeminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota diuiditur in pastillos contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes laesi ab iis hanc esse dicuntur. Succus ex uino coctae aluum sistit. Eadem palpebrae pilos inordinatissimos per gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & decoctionibus utilem suis carminibus pronuntiauit. Aliqui foeminis & oculis generationisque uiroque contrariam putauere.

LIBER

Inter ea quæ temere manduntur boletos merito posuerim. Optimus quidem est iis cibus: sed immenso exemplo in crimen adductus ueneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem a coniuge dato Agrippina: quo facto illa terris uenenum alterum sibi: ante omnes Neronē suum dedit. Quorūdam ex iis facile nōscitur uenena: diluto rubore: rancido aspectu liuido intus colore: rimosa stria pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam: sicciq; & nitri similes ueluti guttas in uertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit: ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteū. Nec tunica minor gratia in cibo infantibus boleti. Rumpitur hoc primo nascente: mox crescente in pediculo corpus absimitur: raroq; unq; geminis ex uno pede. Origo prima causaq; limo: & acescente succo mādētis terræ: aut radices ferme glandiferæ: initiōq; spuma lentior. Dein corpus membranæ simile mox partus: ut diximus illa pernitalia prorsus improbanda. Si enim caligaris claus: si ferri uel calybis aliqua rubigo: aut panni marcor affuerit: omnem ilico succum alienum saporemq; in uenenum decoquit: deprehendisseq; nisi agrestes possunt: atq; qui colligunt. Ducunt ipsi alia uitia. Nunc quidem si serpētis cauernā iuxta fuerit: si patescens primo adhalauerit capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendū. Itaq; cauēri conueniet prius q̄ se condant serpētes. Signa erunt tot hærbae tot arbores fruticesq; ab emersu earum ad latebram usq; uernantes & uel fraxini tantum folia nec postea nascentia: nec decidentia. Et boletis quidem ortus occasusq; omnis intra dies septem est.

De fungis & silphio: & de laere medo.

CA. XXIII.

Vngorū lætior natura: & numerosa genera: & origo non nisi ex pituita arborū. Tussim qui rubent callo minus diluto rubore q̄ boleti. Mox candidi: uelut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suillis uenenis accomodatissimum. Familias nuper interemere: & tota conuiuia. Anneū Serenum præfectum Neronis uigilū & tribunos & centuriones quosq; Voluptas tāta anticipis cibi. Quidam discreuere arborum generibus: fico ferula: & gummi ferētibus. Nos item fago aut robore aut cupresso ut diximus. Sed ista quis spondet in uenabulis? Omnīū colos liuidus. His aberit ueneni argumentum: quo similior fuerit abortū fici. Aduersus hæc diximus remedia: dicemusq; interim sunt aliqua & in iis Claudius stomacho utiles putat boletos. Siccant pendētes suilli iunco transfixi: quales a bithinia ueniunt. Hi fluxionibus alui quas rheumatismos uocant: medentur: exescentibusq; in sede carnibus: minuunt enim eas: & tempore absument. Itē lentigines & mulierum uitia in facie leuant. Leuantur etiā ut plūbum in oculorū medicamēta. Sordidis ulceribus: & capitis eruptionibus: canū moribus ex aqua illinunt. Libet & coquendi dare aliquas cōes in omni eorū genere obseruationes: quando ipsæ suis manibus delitiæ præparant hūc cibum solum: & cogitatione ante pascunt: succineis nouaculis aut argento apparatu comitante. Noxii erunt fungi: qui in coquendo duriores fiunt. Innocentiores qui nitro addito coquent: si utiq; pcoquantur. Tutiores fient cum carne cocti: aut cum pediculo pyri. Pro sunt & pyra confestim sumpta. Debella eos & aceti natura contraria his Hymbribus proueniunt omnia hæc. Hymbre & silphion uenit primo e cyrenis: ut dictum est. Et syria nunc hoc maxime importatur deterius perthicho: sed medico melius: extincto omni cyrenaico ut diximus. Vfus silphii in medicina. Nam folia ad expugnandas uuluas: pellendosq; emortuos partus decoquantur in uino albo odorato: ut bibat mensura acerbula a balneis. Radix prodest arteriis exasperatis: & collectiōibus sanguinis illinitur. Sed & in cibis concoquitur ægre. Inflationes facit & ructus. Urinæ quoq; noxia. Sugillatis cū uino & oleo amicissima: & cum cæra strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser e silphio profluens quo diximus modo: inter eximia est naturæ dona numeratum. Pluribus compositiōibus inserit. Per se aut algores exalfacit. Potū neruorū uitia extenuat. Foeminis datur in uino. Et lanis mollibus admouet uulua ad mēses ciendos. Pedū clauos circūscarificatos ferro mixtū ceræ extrahit. Urinā ciet ciceris magnitudine dilutū. Andrias spōdet copiosius sumptū: nec inflatiōes facere: & cōcoctioni plurimū conferre senibus & foeminis. Itē hyeme q̄ æstate utilius. Verūtamen aquā bibētibus: cauēdumq; ne qua sit exulceratio intra. Ab ægritudine recreatiōi efficax in cibo. Tēpestiue. n. datum cauteriū optinet: assuetis etiā utilius q̄ expertibus. Extera corporis idubitatitas cōfessiones habet. Venena telorū & serpētium extinguit potū ex aqua uulneribus iis circūlinatur. Scorpionū tantū plagis ex oleo. Vlceribus uero nō maturefcentibus cū farina hordeacea uel fico sicca. Carbunculus cū ruta uel cū melle: uel per se uisco superlitū ut hæreat. Sic & ad canis morsus. Exrescentibus circa semen cum tegmine punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedū qui uulgo morticini appellant nitro mixto. Ante subactū carnes replet cū uino & croco: aut pipere: aut muriū fimo & aceto. Perniōes ex uino fouet: & ex oleo coctū imponit. Sic & callo. Clauis pedū suprasis p̄cipue utilitatis. Cōtra aquas malas: pestilētes tractus: uel dies. In tussi: uua: fellis ueteris effusione: hydropicis raucitatibus. Confestim. n. purgat fauces: uocemq; reddit. Podagras in spōgia dilutū postea lenit. Pleureticis in sorbitiōe uinū poturis dat: cōtractiōibus: episthotonicis: ciceris magnitudine cæra circūlitū. In angina gargarizat. Anhelatoribus & in tussi uetusta cū porro ex aceto dat: atq; ex aceto iis qui coagulū lactis sorbuerint. Præcordiorū uitiiis: syntecticis: comitialibus cū uino in aq̄ mulsa: linguæ paralyti. Coxēdicibus lumborū doloribus cū decocto melle illinit. Nō censuerim qd̄ auctores suadet: cauernis dentiū in dolore inditū cæra includi: magno experimēto hoīs: qui se eadē causa p̄cipitauit ex alto: qppe tauros inflāmat naribus illitis serpētes auidissimas uini admixtū rumpit: ideo nec iungi suaserim cū attico melle: licet p̄cipiant. Quas habet utilitates admixtū aliis immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniā in iis naturā esse apparet: in illis coniecturam sæpe fallacē: nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura dicemus.

VIGESIMVSSECVNDVS

De natura mellis ex aqua mulsa. Et quare genere ciborum mores immutentur: & de melitide & cera.

CA. XXIII.

Non esset mellis auctoritas in precio minor: quā laseris: nisi ubique nasceretur. Illud ipsa fabricata sit natura. Sed huic gignendo animal ut diximus innumeros ad usus si quotiens misceatur: aestimemus. Prima propolis alueorum de qua diximus: aculeos & omnia infixata corpori extrahit: tubera discutit. dura concoquit: dolores neruorum mulcet: ulceraque iam desperantia cicatrice includit. Melis quidem ipsius natura talis est: ut putrescere corpora non sinat iucundo sapore atque non aspero. Alia quā salis natura faucibus: tonsillis: anginae: omnibusque oris desideris utilissimum: arescentique in febribus lingua. Iam uero peripneumonicis pleureticis decoctum. Item uulneribus: a serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso: quā suā mulso dotes constant. Mel auribus instillatum cum rosaceo prodest: lentes & scæda capitis animalia necat. Vfus despumati semper aptior: stomachum tamē inflat: bilem auget: fastidium creat: & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos mel le tangi suadent. Mellis causas atque differētiās nationesque & indicationē in apium ac deinde florum natura diximus: cum ratio operis diuidi cogeret miscenda. Rursus naturam regum pernoscere uolentibus in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius subita ac recētis. Alterque inueterata. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo agrotantium leui: hoc est alicæ elutæ: uiribus recreandis: ore stomachoque mulcendo: ardore refrigerando. Frigidam. n. utilius dari uentri moliendo. Inuenio & apud auctores hunc potum bibendum alsiosus. Item animi humilis & parci: quos illi dixere micropsycos. Est & ratio subtilitatis immixta a Platone descendens. Corpusculis regum leuibus scabris angulosis rotundis magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadē omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine prouiores esse ad iracundiā & in siti. Ergo & hæc animi asperitas seu potius animæ dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus: & molliores facit meatus: ne scindant euntē redeuntēque. Experimenta in se cuique. Nullius non ira luctusque tristitia. Ois animi impetus cibo mollescit. Ideoque obseruanda sunt quæ non solum corporum: medicinarum: sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur. Calefacta incitat uomitiones. Contra uenenum psimythii salutaris addito oleo. Item contra hyoscyamum cum lacte maxime asininum: & contra haliacabin ut diximus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli. Subitis timoribus: luxatis: leniēdisque omnibus. Inueterata aut usum dānauere posteri. Minus innocentem aqua: minusque uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinum: ut constat inter omnes stomacho inutilissimum: neruisque contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur: quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachum: neque ex decocto melle: minusque inflat: quod fere euenit. Appetendi quoque reuocat auaritiā cibi. Aluum mollescit frigido potu pluribus: calido sistit. Corpora auget. Multi senectū longam mulsi tantum intinctu tolerauere: neque alio ullo cibo. Celebri Pollionis Romuli exemplo quæ ceterisimum annum excedentē cum Diuus Augustus hospes interrogaret: quam ratione maxime uigorem illum animi corporisque custodisset: ille respondit: Intus mulso: foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatū tradit: quoniam curetur mulso. Melitites quo fieret modo ex mulso & melle docuimus in ratione uini. Sæculis iam fieri non arbitror. Hoc genus inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueterataque alui causa dari in febre. Item articulario morbo: & neruorum infirmitate laborantibus: & mulieribus uini abstinentiis. Mellis naturæ adnexa cera est de cuius origine & bonitate nationibusque suis diximus locis. Ois aut mollescit: calfacit: explet corpora: recens melior. Datur in sorbitiōe dysentericis. Fauis ipsi in pulste alicæ prius tostæ. Aduersus lactis naturæ: ac milii magnitudine decem grana cære hausta: non patitur coagulari lac in stomacho. Si inguē tumeat: albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius usus: quos mixta aliis præstat: enumerare medicina possit: sicuti nec cæterorum: quæ cum aliis præstant. Ista ut diximus ingeniis constant. Non fecit cærata: malagmata: emplastra: collyria: antidota. Parens illa ac diuina regum artifex. Officiarumque immo uerius auaritiæ cōmentum sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignunt: paucis ex causa non ex coniectura rebus absumptis: ut succo aliquo sicca temperant ad meatus aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere uires: non coniecturæ humanæ opus est: sed impudētia est. Nos nec indicamus arabicarumque mercium: aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longe nascētia. Non nobis gignuntur. Immo ne illis quidē: alioquin non uenderent. Odorum causa unguentorumque: & deliciarum: si placet etiam superstitionis gratia emanant: quoniam thure supplicamus & costo. Salutē quidem sine iis posse constare: uel ob id probabimus: ut tanto magis fui delitias pudeat. Sed medicinas e floribus coronamentisque & hortensius: quæque manduntur herbis persecuti: quoniam modo frugum omitemus. Nimirum & has indicare conueniet.

Contra compotiones medicorum medicinarum & frugibus.

CA. XXV.

In primis sapientissima animalium esse constat: quæ fruge uescant. Siliginis grana combusta & trita in uino amineo oculis illita ephiphoras sedant. Tritici uero ferro combusta iis: quæ frigus uulserit: præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta neruorum contractionibus cum rosaceo uero & fico sicca mixtaque decoctis. Furfures tonsillis faucibusque gargarizatione profunt. Sex Pompeius prætorii uiri pater hispaniæ citerioris princeps cum horreis suis uentiladis præsideret: correptus dolore podagræ misit in triticum sese super genua: leuatusque siccatis pedibus mirabili modo hoc postea remedio usus est. Vis tanta est: ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici uel hordei calidam imponi rammicum incommodis experti iubet: quæque decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre uermiculus teredini si-

LIBER

milis: quo cauis dentium cæra in cluso cadere uitiati dicuntur: etiam si fricentur. Olyram arincam diximus uocāt. Hac decocta fit medicamentum: quod ægyptii atharem uocāt: infantibus utilissimum: sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetusq; discutit: lenit & concoquit. Decoquitur alias in malsa aqua aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam in posca positam concoqui opus est aut cum uino. Cum uero inter concoquendum discutiendūq; cura est: tunc in aceto melius: aut in facce acetii: aut cotoneis pyrisue decoctis. Ad multipedum morsus cum melle: ad serpētium in aceto: & contra suppurantia: ad extrahenda suppurationes ex posca: addita resina & galla. Ad cōcoctiōes uero & ulcera uetera cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum: aut fico sicco: aut cinere. Ad neruorum inflammatiōes: aut intestinorum: uel laterum: uel uirilium dolores cum papauere aut meliloto: & quotiens ab ossibus caro recedit. Ad strumas cū pice & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco contra tumores præcordiorum: uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyosciami succo illinitur. Ex aceto & melle lētigini. Zea ex qua alicam fieri diximus efficacior etiam hordeacea uidetur: trimestris mollior. Ex uino rubro ad scorpionum ictus tepida: & sanguinem excreantibus. Item arteriæ. Tussi cū caprino seuo aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omnium. Vlcerā manātia sanat: & furfures corporis: stomachi dolores: pedes & mammas cum uino & nigro cocta. Herina magis cæteris purgat ulcera uetera & grangrenas. Cū raphano & sale & aceto lichenas. Lepras cū sulphure uiuo. Et capitis dolores cū adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit in fimo colūbino & lini semine decocta in uino. De polētæ generibus in frugū loco satis diximus: locoq; ratiōe: quæ a farina hordei distat eo q; torretur. Ad stomachū utilis: aluum sistit: impetūq; rubicundi tumoris. Et oculis illini & capitis dolori cū mēta: ut alia refrigerante herba. Itē perionibus & serpentū plagis. Itē ambustis ex uino Inhibet quoq; pustulas. Farina in pollionem subacta uim extrahēdi humoris habet. Ideo & cruore suffusus in fascias usq; sanguinē pducit. Efficacius in sapa: imponitur & pedū callo clauisq;. Nā eum oleo uetere ac pice decocta poline cōdylomata: & alia oīa sedis uitia q̄ maxime calido mirabilē in modū curant. Pulte corpus auget. Farina qua chartæ glutinant sanguinē excreantibus dat tepida sorbenda: efficaciter pdest. Halica res romana est: & nō pridem excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent græci. Nondum arbitror Pompeii magni ætate in usu fuisse: & ideo uix quicq; de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat: siue eluta detur ex aqua malsa: siue in sorbitiones decocta: siue in pulte. Eadem in aluo sistenda torretur: dein fauorum cæra coquitur: ut supra diximus. Peculiaris tamen lōgo morbo ad tabitudinem redactis subuenit: ternis eius cyatis in sextariū aquæ sensim decoctis: donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur synthèses: quæ sunt ex iis sumptæ. Milio sistitur aluus. Discutiuntur tormina in quem usum torretur ante. Neruorum doloribus & aliis feruēs in sacco ponitur. Negā aliud utilius: quoniam leuissimū mollissimūq; est: & caloris capacissimū. Itaq; talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida serpentium & multipede plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet quos milium. In uino potum prodest dyscentericis. Similiter iis quæ uaporanda sunt exalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum: & bis die haustu. Sic prodest & ad tormina. Sesama trita in uino sumpta inhibet uomitiones. Aurium inflammationi illinitur & ambustis. Eadem efficit & dum in herba est. Amplius hoc oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus: & animæ gravitatem facit. Stellionum moribus resistit. Item ulceribus quæ cocoe the uocant. Et auribus oleū qd ex ea fit: pdesse diximus. Sesamoides a similitudine nomē accipit: grano amaro: folio minore. Nascit in glariosis. Detrahit bilē in aqua potū. Semē illini igni sacro. Discutit panos. Est etiā nūc aliud sesamoides anticyræ nascens: qd ideo aliqui anticyricon uocāt: cætera simile erigeronti herbæ: de qua suo dicemus loco. Granū sesamæ dat in uino dulci ad detractiones quantum trinīs digytis capis. Miscet & hellebori albi & dimidiū obolū. Purgatiōe eam adhibentes maxime in sanæ melancholiæ: comitialibus: podagris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeū optimū quod candidissimū. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos: ut infundat exulceratus itraneis & uuluis. Cinis eius ambustis illini & carnibus: quæ recedunt ab ossibus: & eruptionibus pituitæ: muris aranei moribus. Idē asperso sale ac melle candorem dentibus & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur morbo pedum tentari negant. Nouemq; granis si furunculum quis circūducatur: singulis ter manu sinistra & omnia in ignem abiiciat: confestim sanari aiunt. Est & herba phoenicea appellata a græcis: a nostris uero hordeum murinū. Hæc trita ex uino pota præclare ciet menses. Ptisana quæ ex hordeo fit: laudes uno uolumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in halicam transeunt. Contra quanto innocentior est halica. Hippocrates tantū sorbitionis gratia laudauit: quoniā lubrica ex facili hauriretur: quoniā sitim arceret: quoniā in aluo nō tumesceret: quoniā facile redderet: & assuetis hic solus cibus in febribus die posset dari: tantū remotus ab istis qui medicinā fame exercent. Sorbitionē tamē dari tantū uetuit. Aliudue q̄ succū ptisanæ. Itē uetuit q̄ diu pedes frigidi essent: tunc q̄ dem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior: arteriæq; exulceratæ utilior. Amylon hebetat oculos: & gulæ inutile contra q̄ credit. Item sistit aluū. Epiphoras oculorū inhibet: & ulcera sanat. Item pustulas & fluitiōes sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ouo iis qui sanguinē reicerint. In uesciæ uero dolore semuncia amyli cū ouo & passis tribus sufferuefacta a balneo. Quin & auenæ farina decocta in aceto tollit neruos. Panis ipse quo uiuitur innumeras pene cōtinet medicinas: ex aqua enim & oleo aut rosaceo mollit

VIGESIMVSSECVNDVS

collectiones: ex aqua mulsa duritias ualde mitigat. Datur ex uino ad discutienda ualens: aut quæ perstrin-
gi opus sit: & si magis etiãnum ex aceto. Aduersus acutas pituitæ fluxiões: quas græci rheumatismos uo-
cant. Item ad percussa luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus: qui uocantur autopyros: utilior. Illini-
tur & parononichiis: & callo pedum in aceto ueteri. Nauticus panis tusus atq; iterũ coctus sistit aluũ. Vo-
cis studiosis & contra distillationes succum esse primo cibo utilissimum est. Siranius hoc est trimestris
incussa in facie: aut disquãmata cum melle aptissime curat. Candidus ægris aqua calida frigidaue made-
factus leuissimũ cibum prebet. Oculorũ tumori ex uino imponit: sic & pustulis capitis: aut adiecta ari-
da myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balneo demonstrant. Quin & gravitatem odo-
rum cubiculis uisus emendat: & uini in saccis addito. Auxiliatur & faba. Namq; solida fricta feruensq; in
acri aceto coniecta torminibus medetur. In cibo fressa & cum allio cocta contra deploratas tusses suppu-
rationesq; pectorum quottidiano cibo sumitur: & commanducata ieiuno ore etiã ad furunculos ma-
turandos: discutiendosue imponitur: & in uino decocta ad testiuũ tumores & genitaliũ. Lomento quoq;
ex aceto decocto tumores maturat atq; aperit. Item liuoribus combustis medet. Voci eam prodesse au-
ctor est. M. Varro. Fabalium etiã siliquarumq; cinis ad coxendices: & ad neruorũ ueteres dolores cum
adipis suilli uetustate prodest: & per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima quæ facilli-
me coquitur: eaq; quæ maxime aquã absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit: & stomachum in-
flat: sed aluum sistit in cibo: magisq; discocta cælesti aqua. Eadem soluit minus percocta. Crustas ulce-
rum rumpit: eaq; quæ intra os sunt purgat & astringit. Collectiones oēs imposita sedat: maximeq; exul-
ceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cutoneo. Contra suppurantia cũ po-
lenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exulcerationes & genitalium adhibetur. Ad sedem cum rosa-
ceo aut cotoneo. In iis quæ acrius remedium exigunt cum putamine punici melle modico adiecto. Ad
id demum ne celeriter inarescat: adiiciunt & betæ folia. Imponit & strumis panisq; uel maturis uel ma-
turefcentibus ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & grægrenis cum punici germine. Item podagris
cum polenta: & uuluis & renibus: & pernionibus. Vlceribus difficile cicatricem trahētibus. Propter dis-
solutionem stomachi. xxx. grana lentis deuorantur. In choleris quoq; dysenteria efficacior est in tribus
aquis cocta. In quo usu melius semper eam torrere aut tũdere: ut tenuissima detur uel per se uel cum co-
toneo malo: aut pyris: aut myrton: aut intubo erratico: aut beta nigra: aut plantagine. Pulmoni est inuti-
lis: & capitis dolori: neruosisq; oibus: & felli: nec somno facilis: ad pustulas utilis: igniq; sacro & mam-
mis in aqua marina decocta. In aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidẽ causa polentæ mo-
do potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta aqua semiscocta curat. Postea trita & per cribrum effuso
furfure: mox pcedente curatiõe addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & plastris lens & per
se nascens in aqua non fluente refrigeratoriæ naturæ. Propter qd collectiõibus illinitur: & maxime po-
dagris: & per se cum polenta glutinat & interanea prociðetia. Est siluestris & elelisphacos dicta a græcis
ab aliis phacos. Ea est satiuu lente leuior: & folio minore. Atq; sicciore & odoratiore. Est & alterum ge-
nus eius siluestris: odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie: sed miora & cãdida: quæ cũ
ramis decoquũtur. Menses cit: & urinas & pastinacæ marinæ ictus sanat. Torporem autem obducit per
cussio loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum uino eadem commorantes menses trahit. Abũ-
dantes sisti decocto eius potio. Per se imposita herba uulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpenti-
um morsus. Et si in uino decoquatur pruritus testium sedat. Nostri qui nunc sunt hæbarii elelispha-
con græce: latine saluiam uocant mentæ similem: canam odoratam: partus emortuos ea apposita extra-
hant. Item uermes aurium ulcerumq;. Cicer & siluestre est: foliis satiuo simile: odore graui. Sed si largi-
us sumatur: aluus soluitur: & inflatio cõtrahitur: & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiã
nunc magis in aluo proficit. Farina utriusq; ulcera manant a capitis sanat efficacius siluestris. Item comi-
tiales & iocinerum tumores: & serpentium ictus. Cit menses & urinas grano maxime. Emēdat & liche-
nas: & testium inflationes: regium morbum hydropycos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam ue-
ficam & renes. Grangrenis utiliora cum melle & iis: quæ cacoethe uocantur. Verrucarum in omni ge-
nere prima luna singulis granis singulas tangunt. Eaq; grana in lintheolo deligata abiiciũt post se: ita fu-
gari uitium arbitantes. Nostri præcipiũt arietinum in aqua cum sale discoquere: ex eo bibere cyathos
binos in difficultatibus urinæ. Sic & calculos pelli: morbumq; regium. Eiusdem foliis sarmentisq; deco-
ctis aqua q; maxime calida morbos pedum tolli: & ipsum calidum tritumq; illitum. Columbini deco-
cti aqua horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum
oculorum ulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiã ei mi-
nore ueteres q; brassicæ tribuere. Contra serpentium ictus ex aceto ad crocodillorum hominũq; mor-
sum. Si quis eruum quottidie ieiunus edat lyenem eius absumi certissimi auctores affirmãt. Farina eius
(ut ait Varro) maculas ex toto corpore emendat. Serpere uulnera nõ patitur. In mammis efficacissimũ.
Carbunculos rumpit ex uino. Urinæ difficultates: inflationem: uitia iocineris: tenasmon quæ cibum nõ
sentiant atrophæ appellata: tostum & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratumq;
corrigit. Item impetigines ex aceto coctum & quarto die solutum. Panos in melle suppurare prohibet
impositum. Aqua decoctũ perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & uniuerso corpori si quis quot-
tidie ieiunus biberit: meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiões mo-
uet. Aluum turbat. Capiti & stomacho onerosum. Genua quoq; degrauat. Sed madefactũ pluribus die-
bus mitescit. Bubus iumentisq; utilissimum. Siliquæ eius uirides prius q; indurescant: cum suo caule so-

LIBER

Itaque contrita capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoque siluestres sunt omnimodo minores sativis: propter amaritudinem. Ex omnibus quae eduntur sicco nulli minus ponderis est: nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calida. Discolorem hominem frequentiores in cibo exhilarant. Amari contra aspidas valent. Viscera atra aridi decorticati triti supposito linteolo ad viuum corpus redigunt. Strumas parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere vel in febris datur ad ventris animalia pellenda minoribus, xxx. annorum. Pueris vero etiam impositi in ventrem ieiunis profunt. Et alio genere rosti: & in defruto poti vel ex melle sumpti. Idem aviditatem cibi faciunt: fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta papulas pruritumque in balneis illita cohibet: & per se siccata ulcera. Liuiore emendat. In inflammationes cum polenta sedat. Siluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt. Si vero ad mellis crassitudinem decoquantur sativi: vitiligines nigrae & leprose emendant. Sativi quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt: aut maturant. Cocti ex aceto cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero caelesti aqua decoquantur: succus ille smegma fit: quo solent fouere gangrenas: eruptiones pituitae: ulcera manantia utilissimum. Expediit ad lyenem bibere: & eum melle menstruis haerentibus. Lyeni crudi cum fico sicca ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta urinas pellit. Medetur pecori cum chameleone herba decocti: aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium in amurca decocti: utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamae similem esse diximus: & a graecis erysimon vocari. Galli uelorum appellant. Est autem fruticosum foliis erucae angustioribus paulo: semine nasturtii. Utilissimum tussientibus cum melle: & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo: & lumborum vitis pleureticis torminibus caeliacis. Illinitur vero parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua: alias cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis vitis & articularis morbis cum melle & fico. Contra uenena etiam efficax potu. Medetur & suspiriosis. Item fistulis cum axungia ueteri ne intus addatur. Orminum semine (ut diximus) cymino simile est: caetero porro dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius & oblongum. Hoc ad uenerem stimulant & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore per se illitum ex aqua. Folia ex aceto imposita panos per se vel cum melle discutiunt. Item furunculos: prius quam capita faciant: omnesque acrimonias. Quin & ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu: infelix dictum est a Virgilio lolium. Hoc tamen molitum ex aceto coctum impositumque sanat impetigines: celerius quo saepius mutatum est. Medetur & podagris: aliisque doloribus cum oximelite. Curatio haec a caeteris differt. Aceti sextario uno dilui: mellis uncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem: calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur haerba quae necat milium. Haec trita & cornu cum uino infusa podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semine est spicam ferentis herbae: nascitur inter uitia segetis aenae graece genere: & folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes paruulas uelut locustas habet. Semine utile ad cataplasmata atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchem appellauimus necantem eruum & legumina. Alii cynomorion eam appellant a similitudine canini genitalis: cuius cauliculus est sine filiis pinguis: rubens. Estur & per se in patinis cum tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolae uenenatae: quae manus pungunt: & periculum uitae afferunt. Solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur: quae contra araneos & phalangia demonstratur. Et frugum quidem haec sunt in usu medico. Ex iisdem fiunt & potus zythum in aegypto: celia & caerea in hispania: ceruisia & plura genera in gallia: aliisque puintiis: quorum omnium spuma cutem foeminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet: praestat ad uini transire mentionem: atque a uitae ordini medicinas arborum.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER, XXIII. PROHEMIVM.

PERACTA CAEREALIVM IN MEDENDO QVOQUE NATVra est: omniumque quae ciborum aut florum odorumque gratia proueniunt supina tellure: non cessit his pomona: partesque medicas pendetibus quoque dedit: non contenta protegere: arborumque alere umbra quae diximus: immo uelut indignata plus auxilii iesse iis: quae longius a caelo abessent: quaeque postea coepissent. Primum enim homini cibum fuisse ide: & sic inductos caelum spectare: pascique & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo hercule artes in primis dedit uitibus: non contenta delicias etiam & odores atque unguenta omphacio & oenanthe ac massari: quae suis locis diximus nobiliter instruxisse. Plurimum inquit homini uoluptatis ex me est. Ego succum uini: liquorem olei gigno. Ego palmas & poma totaque uarietates. Neque ut tellus omnia per labores: aranda tauris: terenda aeris: deinde saxis: ut quando quatuor operibus cibi fiant. At ex me parata omnia: nec curuo adoranda aratro: nec cura laboranda: sed sese porrigentia uli ro: & si pigeat attingere etiam cadentia. Certauit ipsa secum: plusque utilitatis causa genuit etiam quam uoluptatis. Folio uitium & pampino capitis dolores: inflammationesque corporum mitigantur cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida. Cum farina uero hordei

VIGESIMVSTER TIVS

articulares morbos. Pampini triti & impositi tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lachryma uitium quæ ueluti gummi est: lepras & lichenas & ploras nitro ante præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis psilothi effectum habet maximeq; aqua quam uirides ancisæ uites exudant: qua & uerucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus: & mulierum a conceptu defectioni diluti potu profunt. Cortex uitium & folia arida uulnere sanguinem sistunt: ipsumq; uulnus conglutinant. Vitiis albæ uiridis rusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum uitiumq; & uinaceorum condylomatis & sedis uitiis medetur ex aceto: item luxatis: & am-
bustis: & lyenis tumori cum rosaceo & ruta & aceto: item igni sacro ex uino citra oleum aspergitur: & intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendū cinere sarmentorum ad lyenis remedia aceto conspersum ita ut uini cyathi in tepida aqua bibāt: utq; qui biberit in lyene iaceat. Clauiculæ ipsæ quibus reput uires tritæ & ex aqua potæ sistunt uomitionum consuetudinem. Cinis uitium cum axungia uetere contra tumores perficit: fistulas purgat: mox & per sanat: neruorum dolores frigore ortos: contractionesq; con-
tusas uero partes cum oleo: carnes excrecentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis: per se cinis combustus pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis uix pubertate in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicauimus. Sanat ea quæ in humido sunt ulcera oris: tonsillag: genitalium. Oculorum claritati plurimum cōfert. Scabritiæ genarum: ulceribusq; angulorum: nubeculis: nlceribus quacumq; in parte manantibus. Cicatricibus marcidis. Ossibus purulente limosis. Frangit uehementia eius melle aut passo. Prodest dysen-
tericis: sanguinem excreantibus: anginis. Omphacio coheret oenante: quam uites siluestres ferūt dicta a nobis in unguenti ratione. Laudatissima in syria: maxime circa antiochiæ & laodiceæ montes: & ex alba uite refrigerat: astringit: uulneribus inspergitur: stomacho illinitur: utilis urinæ: iocineri. Capitis doloribus: dysentericis: celiacis: cholericis. Cōtra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eru-
ptiones: efficacissima ad uitia quæ sunt in humidis. Ideoq; & oris ulceribus: & urēdis ac sedi. Cum melle & croco: aluum sistit. Genarum scabiem emendat: oculorumq; lachrymationes. Ex uino stomachi dissolutionem. Ex aqua frigida pota sanguinis excreationes. Cinis eius ad collyria & ad ulcera purgan-
da & paronychia: & pterygia probatur. Vritur in furno: donec panis percoquatur. Massariis odoribus tantū gignit omniaq; ea auuiditas humani ingenii nobilitauit rape festinando.

De medicinis uuarum recentium: & sarmentis uuarum: & uinaceis: & de uua the-
riace: & de uua passa: & astaphide: & astaphisagria: pituitaria: & labrusca: & de uitæ
alba & nigra: & de mustis: & uini generibus.

CA. I.

m Aturescentium autem uux uehemētiores nigra: ideoq; uinum ex iis minus iucundū: suauio-
res albæ: quoniā e translucento facilius accipitur aer. Recētes stomachum & spiritū inflāt: aluū
q; turbant. Itaq; in febris damnantur utiq; largiores. Grauedinem enim capiti: morbuq; letar-
gicum faciunt. Innocentiores quæ decerpte diu pependere: qua uentilatione etiam utiles fiunt stoma-
cho ægrisq;. Nam & refrigerant leniter: & fastidium auferunt. Quæ autem in uino dulci conditæ fue-
re: caput tentant. Proximæ sunt pēsilibus in palea seruata. Nam & uinaceis seruata & caput & uesicam
& stomachum infestant. Sistunt tamen aluum: sanguinem excreantibus utilissimæ. Quæ uero in mu-
sto fuere peiorem uim etiamnum habent: q; quæ in uinaceis. Sapa quoq; stomacho inutilis facit. Salu-
berrimas putant medici in cælesti aqua seruatas: etiam si minime iucundas: sed uoluptatem earum in
stomachi ardore sentient: & in amaritudine iecoris fellisq; uomitione. In choleris hydropicis cum ardo
re febrium ægrotantibus. At in ollis seruata & os & stomachum & auuiditatem excitant. Paulo tamen
grauiores existimantur fieri uinaceorum halitu. Vux florem in cibis si edere gallinacei uuas non attrin-
gunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere astringendi uim optinent. Efficaciora ex ollis. Nuclei acino-
rum eandem uim optinent. Hi sunt qui in uino capitis dolorem faciunt. Tosti tritq; stomacho utiles
sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis: & celiacis: & dissolutis stomacho.
Decocto etiam eorum fouere psoras: & pruritum utilæ est. Vinacei per se minus capiti aut uesicæ nocēt
q; nuclei. Mammæ inflationi triti cum sale utiles. Decoctura eorum ueteres dysentericos & celiacos
uiuât & porione & foetu. Vux theriace de qua suo loco diximus: contra serpentium ictus ualer.
Pampinos quoq; eius edendos censent: imponendosq; uinumq; & acetum ex iis factum auxiliarem cō-
tra eandem uim habet. Vux passa quam astaphida uocant: stomachum uentrem interanea tentaret: ni-
si pro remedio in ipsis acinis nuclei essent. Iis exemptis uesicæ utilis habetur: & tussi alba utilior. Utilis
& arteriæ & renibus: sicut ex iis passum priuatim e serpentibus. Contra hemorrhoiā potens. Testiū
inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur: item carbunculis: articularibus morbis
sine nucleis tritæ cum ruta fouere ante uino ulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum su-
is nucleis: & in oleo costæ grangrenis illinuntur cum cortice raphani & melle. Podagris & unguum
mobilibus cum panace: & per se ad purgandum os caputq; cum pipere cōmanducantur. Astaphis agria
siue staphis quam uuam taminiam aliqui uocant falso: suum enim genus habet: cauliculis nigris re-
ctis foliis labruscæ: fert folliculos uerius q; acinos uirides similes ciceri. In iis nucleum triangulum. Ma-
turefcit cum uindemia nigrescitq; cum taminia: rubētes norimus acinos: sciamusq; illam in apricis na-
sci: hanc non nisi in opacis. Hic nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangu-
lationem: nec ad pituitam oris siccandam: fauces enim ledunt. Phthriasi caput & reliquum corpus libe-
rant triti. Facilius admixta sandaraca. Item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquunt in aceto.

LIBER

Ad aurium vitia rheumatismum: cicatricum: ulcerum manantia. Flos tritus in uino cōtra serpentes bibi. Semen. n. abdicauerim propter nimiam uim ardoris. Quidam eam pituitariam uocāt: & plagis serpentium utiq; illinūt. Labrusca quæq; oenanthem fert satis dictam. Quæ a græcis ampelos agria appellat: spissis & candicantibus foliis geniculata rimoso cortice: fert uuas rubentes cocci modo: quæ cutē in facie mulierum purgant: & uariis coxendicū & lumborū uitiis tulsæ cū foliis & succo p̄sunt. Radix decocta in aqua & in uini coi cyathis duobus humorē alui ciet: ideo hydropicis dat. Hæc potius crediderim esse: quā uulgus uuam taminiā uocat. Vtunt ea p̄ amuleto: & ad expiationē sanguinis quoq; adhibent nō ultra gargarizationes: & ne qd deuoret addito sale thymo aceto mulso. Ideo & purgationibus antipitē tentant. Est huic similis: sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine: cū eodē usus habeat: & salicestrum uocatur. Scabiē & pruriginē hominū & quadrupedum aceto mulso trita hæc efficacius tollit. Vitis alba quā græci ampeloleucen: alii ophio staphylon: alii melptron: alii psilothrū: alii archezostin: alii cedrostin: alii madon appellāt. Huius farmēta longis & exilibus internodiis geniculata scandūt. Folia pāpinoſa ad magnitudinē ederae diuidunt ut uitiū. Radix alba grandis: raphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluū & urinā ciet. Folia & caules exulcerāt corpus: utiq; ulcere phagedenis & gangrenis tibiariq; tedio cū sale illinunt. Semē in uua raris acinis dependit succo rubente postea croci. Nouere id q coria p̄ficiūt: illo. n. utunt. Psoris & lepris illiniūt. Lactis abundantiā facit coctū cū tritico potūq. Radix numerosis utilitatibus nobilis cōtra serpentiū ictus trita drachmis duabus bibi. Vitiā cutis in facie uarorū lentigines & sugillata emēdat & cicatrices. Eadēq; p̄stat decocta in oleo decocto: dat & in comitialibus potus. Item mēte cōmotis: & uertigine laborātibus drachmā pōdere quottidie anno roto. Et ipsa aut̄ largior aliquāto purgat sensus. Illa uis p̄clara q ossa infracta extrahit in aqua iposita sed ut bryenia: quare qdam hanc albam bryeniam uocant. Alia uero nigra efficacior in eodē usu cū melle & thure. Suppurationes incipientes discutit: ueteres maturat & purgat. Cit mēses & urinā. Eligma ex ea fit suspiriosis & cōtra lateris dolores uulsis ruptis. Splenem ternis obolis pota. xxx. diebus cōsumit. Illinitur eadē cū fico & pterigiis digitorū. Ex uino secundas sceminæ apposita trahit & pituitam drachma pota in aqua mulsa. Succus radice colligi debet ante maturitatem seminis. Qui illitus per se & cū eruo lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora. Serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico: erugatq; corpus: si statim bina stadia ambulentur: alias urit: nisi frigida statim abluatur. Lucidius hoc idem p̄stat nigra uitis: quoniam alba pruritem affert. Est ergo & nigra quam proprie etiam bryeniam uocāt: alii chironiam: alii gynacanthem aut aproniam simile priori: præterq; colore. Huius. n. colorē nigrū esse diximus: cuius asparagos similes. Diocles prætulit ueris asparagis in cibo urinā ciende: lyeniq; minuendo. In frutetis & harūdinetis maxime nascit. Radix foris nigra: intus buxæ colore: ossa infracta efficacius extrahit q̄ supradicta. Cæterq; eidē peculiare est qd iumentorū ceruicibus unice medetur. Aiunt si q̄s in uilla eam extruxerit: fugere accipitres: tutaq; fieri aues uillaticas alites: eadē in iumento hominēq; flegma aut sanguinem q̄ screat: talos circūligata sanat. Et hætenus de uitiū generibus. Musta differentias habent naturales hasq; sunt candida aut nigra: aut inter utrūq; alia ex aliis: ex quibus uinū fiat: alia ex quibus passum: curaq; differentias innumera facit. In plenum ergo hoc dixisse cōueniet. Mustū omne stomacho inutile: uenis iucundū. A balneis raptim & sine in terſpiratione potū necat: cantharidum naturæ aduersatur. Itē serpentibus maxime hemorrhoiæ & salamandræ. Capitis dolores facit & gutturi inutile: Prodest renibus: iocineri: & interaneis uesicæ: colleuat. n. ea. Priuatim cōtra buprestin ualet. Cōtra meconiū: lactis coagulationē. Cicutam: toxica: dorycnidium ex oleo potū redditumq; uomitionibus. Ad omnia infirmius album: iucundius passi mustum: & q; minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiasq; per q̄ multas exposuimus: & fere cuiusq; proprietates. Neq; est ulla pars difficilior tractatu: aut numerosior. Quippe cum sit tardum dictu pluribus proſit an noceat. Præterea q̄ anticipi euentu potu statim auxiliū sit aut uenenum. Etenim de eius natura quæ ad remedia tantum pertinent nunc loquimur. Vnum de dando eo uolumen. Asclepiades condidit: ab eo cognominatum: qui uero postea de uolumine illo disseruere innumeri. Nos ista romana grauitate artiumq; liberalium appetentia non ut medici: sed ut iudices salutis humanæ diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile aut falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti: quod cuiq; gratissimum cæteris omnibus pronuntiando. Quin ut constarent sententiæ: quota portio tamen mortalium iis generibus posset uti. Iam uero nec procures usq; sinceris. Eo uenere mores ut nomina cellarum modo ueneat: statimq; in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo hercle mirum dictu innocentius iam est quodcunq; & ignobilius. Hæc tamen facere constantissime uidentur sententiæ uictoriam: quorum mentionem fecimus: si quis hoc quoq; discrimen exigat. Falernum nec in nouitate: nec in nimia uetustate corpori salubre est. Media eius ætas a quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile: non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter a ieiunis: item in quartanis. Nullo æque uenæ excitantur: aluum sistit: corpus alit. Creditum est obscuritatem uisus facere: nec prodesse neruis: aut uesicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia uel austera. Falerna utiliora. Concoctionem minus adiuuant. Stomachum modice implent. At surrentina nullo modo: nec caput tentat: stomachi & intestinorū rheumatismos cohibent. Cecubū iam non gigni. At quæ supersunt sentina cibos concoqui cogunt. Virium plus surrentino: austeritatis albano: uehementiæ minus falerno. Ab iis statana non longo interuallo abfuerunt. Aluo citæ signinū maxime conducere indubitātū est. Reliqua in cōmune

VIGESIMVSTERTIVS

dicentur. Vino alunt vires: sanguinis colosq; hominū. Hoc quoq; distat orbis medius & mitior plaga a circuniectis: quantū illis feritas facit roboris: tantū nobis hic succus. Lactis potus ossa alit. Frugum neruos: aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis & minus roboris: contraq; labores patientia. Vino modico nerui iuuantur: copiosiore leduntur: sic & oculi. Stomachus recreatur. Appetētia ciborum inuitatur. Tristitiæ cura hebetatur. Vrina & algor expellitur. Somnus conciliatur. Præterea uomitionem sistit. Collectiones extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini æquari uix deoz; potentia posse pronuntiauit. Vetus copiosiore aqua miscetur. Magis nouum urinā expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat: sed stomacho innatat. Austerum facilius concoquit. Leuissimū est: qđ celerrime inueteratur. Minus infestat neruos qđ uetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue nigrum: sed corpora magis alit: tenue & austerum minus alit: magis stomachū nutrit. Celerius purinam transit: tantoz; magis capita tentat. Hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinū si sit fumo inueteratum insaluberrimū est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patrefamilias ætate ademere iis: quæ p se cariem traxere. Quo certe uocabulo satis consilii dedere prisci: quoniā & in matris cariem fumus erodit. At nos e diuerso fumi amaritudine uetustatem idui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida hæc uetustate insalubria fiunt. Quo generosius uinum est: hoc magis uetustate crassescit: & in amaritudinem corpori minime utilem coit. Cōdire eo aliud minus annosum insalubre est. Sua cuiq; uino salua innocentissima. Sua cuiq; ætas gratissima: hoc est media. Corpus augere uolentibus: aut mollire aluum conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus: aluumq; cohibētibus sitire in edendo: postea parum bibere. Vinum ieiunios bibere nouitio inuento: inutilissimum est. Curas uigoremq; animi impedit ad procinthus tendentibus. Somno uero accommodatum ac securitatibus. Iamq; dudum hoc fuit: quod homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoq; in prouerbium cessit: sapientiam uino obumbrari: uitio damus homini quod soli animalium non sentientes bibimus. Aquæ potum interponere utilissimum. Itemq; iugi superbibere ebrietati: quam quidem frigida potus exemplo discutit. Meracis potionibus per uiginti dies ante canis ortum totidemq; postea suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas: coriandrum: aconita: uiscum: meconium: argentum uiuum: apes: uespas: crabrones: phalangia: serpentum scorpionumq; ictus: contraq; omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hemorroidas: præsteras: fungos: item contra inflationes rosioneq; præcordiorum: & quorum stomachus in uomitiones effunditur. Et si uenter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis: sudatoribus: in longa tussi: in epiphoris meracum. At uero cardiacis in mamma leua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inueterascens. Utiliter etiam fouet in uino calido uirilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedesq; quibus digyti sunt: negāt crescere assuetas meri potu. Nūc circa ægritudines sermo de uinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis campaniæ quodcūq; tenuissimum. Vulgo uero quod quemq; maxime iuuerit ualidum. Utilissimum omnibus sarco uiribus fractis. Meminerimus saccum esse qui feruendo vires e musto sibi fecerit. Misceri plura genera omnibus inutile. Saluberrimum cui nihil in musto additum est: meliusq; si nec uasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita quis non etiam ualidus expauerint? In primis igitur uinū marina aqua factum inutile est stomacho: neruis: uesciæ. Resina condita frigis stomachis utilia esse existimatur. Non expedire uomitionibus: sicut neq; mustum: neq; sapa: neq; passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata profunt. Itē cæliacis & dysentericis mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumue magis constringit: magisq; calefacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus non aliud esse q̄ combustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini calefacit: concoquit: purgat: pectori: uentri utile. Itē uuluaq; dolori si sine febre sit: ueteri rheumatismo: exulcerationi: ruptis: conuullis: neruorum infirmitati: inflationibus: tussi: anhelationibus: luxatis in succida lana impositum. Ad omnia hæc utilis id qđ sponte naturæ suæ picem resipit: picatumq; appellatur. Heluenaco quoq; tamen nimio caput tentari cōueniet. Quod ad febrium ualitudines attinet: certum est nō dandum in febre: nisi ueteribus ægris uinū: nec nisi declinante morbo. In acutis uero periculis nullis nisi qui manifestas remissiones habeant: & has noctu potius. Dimidia enim pars periculi est noctu: hoc est spe somni bibentibus: nec a partu abortiue: nec a libidine ægrotantibus: nec in capitis doloribus: nec quoq; accessiones cū frigore extremitatū fiant: nec in febri tussientibus: nec in tremore neruorūq; doloribus uel fauciu: aut si uis morbi circa illa intelligat: nec in duritia præcordioz;: uenenarū uehementia: neq; in opisthotonio: tetano: & singultientibus: nec si cū febre dysponoea sit. Minime uero oculis rigētibus: & genis statibus aut defectis grauibsq;: nec quoq; cōniuentiū placebāt oculi neu palpebris non coeuntibus. Vel si dormientibus hoc idē eueniet. Aut si cruore suffunduntur oculi: uel si lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungosa: nec graui: & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur. Neq; expauescentibus repente. Nec spaticis: aut rursus torpentibus: nec si per somnis genitura effundetur. Cardiacorum morbo unicam spem hanc in uino esse certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione cēsant: alii in remissione. Illi ut sudorem coerceant. Hi quia tutius putant in inuente se morbo quā plurimum sententiam esse uideo. Dari utiq; non nisi in cibo debet: nec a somno: nec præcedente alio potu: hoc est utiq; sitienti: nec nisi in despatione summa: & uiro facilius q̄ foeminæ: senī q̄ iuueni: iuueni q̄ puero: hyeme q̄ æstate: assuetibus potius q̄ expertibus. Modus dandi pro uehementia uini: item mixtura. Atq; uulgo satis putant unum uini

cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi dandum: & si cibis non descendat. Inter uini genera quæ fingi docuimus: nec fieri iam arbitror. Est & superuacaneus eorum usus cum ipsis rebus ex quibus fingitur doceamus: uti: & alias modum excesserat medicorum in his ostentatio: ueluti ena-
pis uinum utile esse ab armorum eqtatusue lassitudine præcipientiū: atq; ut reliqua omittamus: etiam in iunipero. Et siq; facius censeat absinthite uino utendum potius q̄ absinthio ipso. In reliq; omittatur. Et palmeū capiti noxiū uentriq; tantū molliendo & sanguinem extremaribus nō inutile. Fictitiū nō po-
test uideri: qd' bion appellauimus: cū sit in eo sola p arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto: aut ci-
bos non pficiente: prægnantibus: defectis: paralyticis: tremulis: uertigini: torminibus: ischiadicis: In pe-
stilentia quoq; ac pegrinationibus uim magnā auxiliādi habere dicitur. Vini etiā uitiū transit in reme-
dia. Aceto summa uis est in refrigerādo: nō tamen minor in discutiēdo. Ita sit ut infuso terræ spumet. Dis-
tū est sapius diciturq; quotiens cū aliis pfit. Per se haustu fastidia discutit. Singultus cohibet. Ster-
nutamēta olfatu. Vim in balneis æstus arcet: si cōtineat ore. Quin & cū aqua bibif. Multoq; stomacho
utiliter gargarizat. Cū eadē cōualescentiū & a solis ardoribus. Oculis quoq; illo modo saluberrimum.
Plurimū fotu medef post uredines: itē lepris: furfuribus: ulceribus manātib; canis morfib; scorpio
nūq; ictibus: scolopendaz; muris araneiq;. Cōtra oīum aculeatorū uenena & pruritus. Itē cōtra multipe-
dū morsum. Calidū in spōgia appositū: aut adiecto sulphuri sextāte sextariis tribus aceti aut hysopi fasci-
culo medef sedis uitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos & oēs alias rosiones foris in spōgias
ipositū: intus potū cyathis binis q̄ acerrime. Cōglobatū utiq; sanguinē discutit. Cōtra lichenas & bibif
& imponif. Siftit aluos: & rheumatismos interreneoq; infusum. Item procidētia sedis uuluaq;. Tussim
ueterem inhibet: & gutturis rheumatismo. Orthopnoeam dentiū labefactionem. Vesicæ nocet: neruo-
rum infirmitatibus. Nesciere medici quantū contra aspidas polleret. Nuper ab aspidē calcata pcussus
utrē aceti: ferens: quotiēs deposuisset sentiebat ictum: alias illeso similis. Intellectum ibi remedium est:
potuq; succursum. Neq; altero os tollunt uenena exeuntes in totum uomi trix uis hæc non ciborum
modo est: ueq; & reg; plurimaz. Saxa rumpit infusum: quæ non ruperit ignis antecedēs. Cibos quidē
& sapores non alius magis succus cōmendat aut excitat: in quo usu mitigat tosto pane aut uino. Vel ac-
cendit pipere ac lasere utiq; sale compescit. Nō est prætereundū ex eo exemplum ingens. Siquidē. M.
Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum cum dolorem eū perpeti nequiret: uni-
us medicorum portentosa scientia ignorante Diuo Augusto tanti putauit usu pedum sensuq; omni:
carere dūmodo & dolore illo careret: demersis in acetū calidū cruribus i acerrimo ipetu morbi euasit.

De aceto scyllino: & oximelle: & sapa & face uini: aceti & sapa.

CA. II.

Cetum scyllinum inueteratum magis probatur. Prodestq; super ea quæ diximus: acescētib; cibis. Gustatum enim discutit pœnam eam: & iis qui ieiuni uomunt. Callum enim facium fa-
cit: ac stomachi: odorem oris tollit: gingiuas: adstringit: dentes firmat: colorem meliorē præ-
stat. Tarditatem quoq; aurium gargarizatione purgat: & transitum auditus aperit. Oculorum aciem
obiter exacuit: comitialibus: melancholicis: uertiginosis: uuluaq; strangulationibus: percussis: aut præ-
cipitatis. Et ob id sanguine conglobato. Neruis infirmis: renum uitiis perq; utile. Cauendum exulcera-
tis. Oxymel antiqui (ut Dieuces tradit) hoc modo temperabant. Melius heminas. x. aceti ueteris hemi-
nas quinq; salis marini pondo: thymbræ quadrantem: aquæ marinæ sextarios. v. uariter coquebat de-
cies deferuescente cortina: atq; diffundeabant: inueterabantq;. Sustulit totū id Asclepiades: coarguitq;. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes: quos seps uocant: & con-
tra meconium: ac uiscum & anginas calidum: gargarizatum: & auribus: & oris: gutturisq; desideris:
quæ nunc omnia oxyhalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est:
musto decocto: donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Vfus contra cantharidas: buprestin pino-
rum erucas: quas pityocampas uocant: salamandras: & contra mordentia uenenata. Secundas partusq;
mortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus auctor est: uenenum esse si quis ieiunis a balneis id bibat.
Consequens horum est fæx uini: sui cniusq; generis. Ergo uini fæci tanta uis est: ut descendentes incu-
pas enecet. Experimentum dimissa præbet lucerna q̄diu extinguatur descensionis periculum denun-
tians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis uero pari pondere eruptionibus pituitæ illinitur. Et
sicca uel madida contra phalangia: & testium mammarumq; inflammationes: uel in quacūq; parte
corporis. Item cum hordeacea farina & thuris polline in uino decocta crematur: & siccatur. Inde expe-
rimentum est legitimæ coctæ: ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrime examinatur non
incluso condita. Crematio ei multum uirium adiicit. Vtilissima est ad compescendas lichenas: furfures:
q; cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria est
pota: sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus & ge-
nitalibus. In uino autem aduersus strangurias bibitur. Cum expiauerit quoq; lauandis corporibus &
uestibus utilis: tuncq; usum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est: multoq; magis
exulceret. Resistit suppurationum incrementis: stomachum: interanea: uentrem illita adiuuat. Siftit ea-
rum partium rheumatismos: & mulierum menses. Panos discutit nōdum exulceratos: & anginas. Sa-
cros ignes cum cæra. Mammæ lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert. E serpe-
tibus contra cerasas ualidissima cum polenta. Cum melanthio autem cōtra crocodili morsus: & canis.
Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiscino oleo illita una nocte ruffat capillū. Eadē aqua li-
theolo apposita: uuluas purgat. Sapa fæce abusta sanant. Medius addita lanugie arūdinis. Eadē quoq;

VIGESIMVSTER TIVS

fecæ decocta potaq; tusses ueteres, Decoquitur in patinis cum sale & adipe: ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicem,

De oleis & foliis oleæ: & flore & cinere: & de oliua alba & nigra: & de amurca.

CA. III.

Learum proxima auctoritas intelligitur. Folia earum uehementissime astringunt: purgant: sistunt Itaq; manducata imposita ulceribus medent: & caoit doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle iis quæ medici ufferint. Gingiuag; inflammationibus: paronychiiis sordidifq; ulceribus excrecentibus. Cum melle profluuium sanguinis e neruosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus excrecentibus circa oculos ulceribus: & pustulis: procidentiq; pupillæ effica: quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lachrymationes sanat: & genarum erosiones. Exprimif autem succus tulis: effuso uino ex aqua cælesti. Siccatusq; in pastillos digeritur. Sistit menses in lana ad motus uulua. Vtilis & faniem emanantibus. Item condylomatis: ignibus sacris: quæq; serpunt ulcera: epinyctidi. Eosdem & flos eage habet effectus. Vrunf & cauliculi florentes ut spodii uicem cinis præstet. Vinog; infuso iterum urif. Suppurationes & panos illinunt cinere eo uel foliis tuis cū melle. Oculos uero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas: furfures: manantia ulcera. Nam lachrymam quæ ex arbore ipsa distillat æthiopica maxime oleæ: mirari satis non est. Reperti sunt qui dentium dolores illinendos censerent: uenenū esse prædicantes: atq; etiam in oleastro querendam. E radice oleæ q; tenerrime cortex densus: in melle crebro gustatu medet sanguinem reicientibus: & suppurata tussientibus. Ipsius oleæ cinis cū axungia tumores sanat: extrahitq; fistulas uitia: & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho utiliores: uentri minus. Præclarum habet anteq; cōdiantur usum: recentes per se cibi modo deuorata. Medentur enim harenosæ urinæ: item dēribus: aut attritis: aut cōuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior: uentri faciliior: capiti & oculis non conuenit. Vtraq; ambustis pdest trita & illita. Sed nigra cōmanducantur: & protinus ex ore iposita pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida ulcera purgant. Inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri satis dixisse Catonem secuti: sed reddenda quoq; medicinæ ratio est. Gingiuis & oris ulceribus dentium stabilitati efficacissime subuenit. Item ignibus sacris infusa: & iis quæ serpunt pernionibus nigra oliuæ amurca utilior: item infantibus fouendis. Albæ uero mulierum uulua in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uase ad crassitudinem mellis. Vfus eius cum aceto: aut uino uetere: aut mulso: ut quæq; causa exigit in curatione oris dentiū: auriū: ulceq; manantium: genitalium: rhagadam. Vulneribus in lintheois imponit: luxatis in lana. Ingens hic usus utiq; in ueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis genitaliū: uulua exulcerationi. Illinif uero podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem: casuros dentes extrahit. Item iumentorū scabiem cum decocto lupino & chameleonthe herba mira sanat. Cruda amurca podagris foueri utilissimum.

De foliis oleastri: & oenanthino oleo: & cocinno: & amygdalino: & laurino: & myrtheo chamemyrsino: & cupressino: & citreo caryno.

CA. IIII.

Leastri folioq; eadem natura. Spodiumq; e calculis uehementius inhihet rheumatismos. Sedet inflammationes oculoq;. Purgat ulcera alienata explet: excrecētia leniter erodit. Siccatur: & ad cicatricem pducit: cætera ut in oleis. In hoc aut peculiare: q; folia decoquunt ex melle: daturq; coelhearibus contra sanguinis excreationes. Oleū tamē acrius atq; efficacius: & os quoq; colluitur illo. Ad dentium infirmitatē imponuntur folia: & paronychiiis: & carbūculis & cōtra oēm collectionē cum uino. Iis uero quæ purganda sint: cū melle. Miscetur oculoq; medicamentis: & coctum folioq; & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle: uel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinunt & epinyctides. Itē cū farina hordeacea uenter. In rheumatismo cū oleo Capitis doloribus. Cutē in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti & cū melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cū melle triti nomas repurgant. Carbunculos rumpūt. Olei naturam causasq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacium: proxime uiride. Præterea q; maxime recens: nisi cū uetustissimum quærit: teue: odoratum: quoq; non mordeat: e diuerso q; in cibos eligitur. Omphacium pdest gingiuis. Si contineatur in ore: colorem dentium custodit magis q; aliud sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus qui rofaceo. Omni autem oleo mollitur corpus: uigorem & robur accipit. Stomacho contrariū. Auget ulcerum incrementa. Fauces exasperat. Et uenena omnia cohibet: hebetatq;. Præcipue psimythii & gypsi in aqua mulsa. Aut ficog; siccarum decoctum potum contra meconiū. Ex aqua contra cantharidas buprestū salamandras pityocampas. Per se lotum: redditumq; uomitionibus. Cōtra omnia supracta laudatissimum: & lassitudinum perfriktionumq; refectio est tormina calidū potum ciathi. vi. magisq; ruta simul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum hemina mensura cum uino & calida aqua potum: aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares donec ructent: inflationem sedat. Vetus autem magis exalfacit corpora: magisq; discutit sudoris. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid cum pari portione mellis ac opii. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febris cum aqua. Et si uetusti non sit occasio: decoquitur: ut uetustatem representet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes uentris cū pari calidæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articularū

LIBER

morbis: duritiis omnibus: uuluis: auribus: ambustis. Cum cinere uero muricum sedis inflammationibus: item pforæ. Colorem cutis comendat: capillumque fertili natura euocat. Semen ex quo fit: nulla animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt claritatis præcipue. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguedinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto. Per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & croco. Per se autem triduo imposita faciem purgat. Oleum amygdalinum purgat: mollit corpora: cutem erugat: nitorem commendat: uaros cum melle tollit a facie. Prodest & auribus cum rosaceo & melle & mali punici germine decoctum. Vermiculosque in his necat: & grauitatem auditus discutit: sonos incertos: & tinnitus: obiter capitis dolores: & oculorum. Medetur furunculis: & a sole uistis cum cæra. Vlcera manantia & furfures cum uino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se uero capiti illitum somnum allicit. Oleum laurinum utilius quo recentius: quoque uiridius colore. Vis eius excafactoria: & ideo paralyticis: spaticis: ischiadicis: suggillatis: capitis doloribus inueteratis distillationibus auribus in calice punici calfactum illinitur. Similis & myrthei olei ratio: astringit: indurat: medetur gingiuis dentium dolori: dysenterie: uulua exulcerata: uescis: ulceribus uetustis uel manantibus cum squamma æris & cæra. Item eruptionibus: ambustionibus. Attritas sanat & furfures rhagadas condylomata: articulos luxatos: odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi buprestis: aliisque malis medicamentis: quæ exulcerando nocent. Chamemyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eisdem effectus habet quos myrteum: item citreum. E nucis uero iuglandium quod caryinum appellauimus: alopecis utile est: & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterum iners & graue sapore corpori. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit: totus modus deperit. Ex gnidio grano factum uim habet quam cicinum. Ex lentisco factum utilissimum acopo est. Idemque proficeret æque ut rosaceum: ni durius paulo intelligeretur. Utuntur eo & contra nimios sudores: papulasque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat uaros: furculos: lentigines: gingiuas. Cypros qualis esset: & quemadmodum ex ea fieret oleum: docuimus. Natura eius excafacit: emollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & uulua concitata succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata: ulceribus in capite manantibus. Item oris medentur collectionibus condylomatibus. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa ruffant capillum tusa: adiecto strutei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat: & putrescentia uulcera per se uel cum melle. Odor floris olet: quod somnum facit. Astringit gleucinium & refrigerat eadem ratione qua & oenanthinum. Balsaminum longe preciosissimum omnium: ut in unguentis diximus: contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert: caliginem discutit. Item dysponoeas collectiones omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet. Vlcera purgat: auribus: capitis doloribus: tremulis: spaticis ruptis perque utile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore uenientes perunctis leuiores facit. Utendum tamen modice: quoniam adurit: augetque uitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam cit. Oculorum epiphoris uino expressum utilissime imponitur. Item frontibus dormire uolentibus. Efficacius si & nares illinantur: aut si ex aqua bibantur. Oris halitus & suauitatem comedat linguæ subditum folium: sicut & uestium odorem interpositum Hyoscyaminum molliendo utilius est: neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum e lupinis emollit proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. R haphaninum phthirias longa ualitudine tollit. Scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat: & ulcerum quæ serpunt: & quæ cacoethe uocant alcera. Liliinum quod & phyllynum & syrium uocauimus: renibus utilissimum est: sudoribusque euocandis: uulua molienda: concoquendoque intus Seleucum neruis utile esse diximus: sicut hærbaceum: quoque: quod eugubini circa flaminiam uiam uendunt. Eleome li quod in syria ex ipsis oleis manare diximus: sapore melleo non sine nausea aluum emollit: bilem præcipue detrahit: duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibere torpescunt: excitanturque crebro. Pugnatores certaturi præsumunt ex eo cyathum unum. Piceno oleo usus est passim ad quadrupedum scabiem. Est autem uitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriat recentes capitis dolorem afferunt: minus sicca. Nec quantum uidetur utiles stomacho: tussim exasperant: corpus augment. Succum decoctarum antiqui prohydromelite dabant ægris ad vires recreandas: sitim sedandam: in quem usum præferebant thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus utiles: in cibo maxime illinunt cariotæ stomacho: uescis: uentri intestinis. Cum cotoneis & cæra & croco sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo cinere loto spodii uicem efficiunt: misceturque collyriis: & caliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma: & de palma elata.

CA. V.

Alma quæ fert myrobalanum probatissima in ægypto. Ossa non habet reliquarum modo in balamis. Aluum & menses sistit in uino austero: & uulnera conglutinat. Palma elata siue spathe medicina confert gramina folia corticem. Folia imponuntur præcordiis: stomacho: iocineris: ulceribus quæ serpunt cicatrici reptignantia. Pforas cortex eius tener cum resina & cæra sanat diebus xx. Decoquitur & ad restium uitia. Capillum denigrat suffitu. Partus extrahit. Datur bibendus renu uitiis. & uescis: & præcordiorum. Capiti & neruis inimicus. Vulua ac uentris fluctionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in uino albo. In uuluarum uitiis efficacissimus.

Medicina ex singulorum generum flore: foliis: fructu: ramis: cortice: ligno: succo: radice: cinere.

CA. VI.

VIGESIMVSTERTIVS

Roximæ uarietates generum medicinarumq; quæ mala habent. Ex iis uerna acerba stoma-
cho inutilia sunt. Aluum uesicam circūagunt. Nervos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta
suauiora. Cruda tamen duntaxat matura profunt sanguinem excreantibus: ac dysentericis:
cholericis: cæliacis. Non idem possunt decocta: quoniam amittunt cōstringentem illam uim succi. Im-
ponunt & pectori in febris ardoribus: & tū decoquunt in aqua cælesti: ad eadē quæ superscripta sunt.
Ad stomachi autem dolores cruda decoctaue cæratī modo imponuntur. Lanugo eorum carbūculos
sanat: cocta in uino & illita cum cæra. Alopecis capillum reddunt. Quæ ex iis cruda in melle condiun-
tur: urinam mouent. Mellis autem suauitati multum adiiciunt: stomachoq; id utilius faciūt. Quæ ue-
ro in melle condiuntur cocta: quidā ad stomachi uitia trita cum rosaceo foliis decoctis dant pro cibo.
Succus crudorum lyenibus: ortopnoicis: hydropicis prodest. Item mammis condilomatibus: uaricibus.
Flos & uiridis & succus inflammationibus oculorum: excretionibus sanguinis: mēsis mulieris. Fit
& succus ex iis mitis cum uino dulci tusus: utilis & cæliacis & iocineri. Decocto quoq; eorum fouent:
si procident: uulua & interanea. Fit & oleum ex iis: quod melinum uocauimus quotiēs non fuerint in
humidis nata. Ideo utilissima quæ ex sicilia ueniunt. Minus utilia struthia quamuis cognata. Radix eo-
rum circumscrip̃ta terra manu sinistra capitur: ita ut qui facit dicat quæ capiat: & cuius causa. Sic adalli-
gata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia stomachum & uentrem soluunt: siticulosa: æstuosa:
sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluum: & uomitiones: & urinas ciunt. Siluestria mala simi-
lia sunt uernis acerbis: aluumq; sistunt. Sane in hunc usum immatura opus sunt. Citrea contra uenenū
in uino bibuntur: uel ipsa uel semen. Faciunt oris suauitatem decocto eorum colluto autem succo ex-
presso. Horum semen edendum præcipiunt in malitia pregnantibus: ipsa uero cōtra infirmitatem sto-
machi: & non nisi ex aceto facillime mandunt. Punici mali nouem genera nunc iterare superuacuum.
Ex iis dulcia: quæ apyrina alio nomine appellauimus stomacho inutilia habentur: inflationes pariunt:
dentes gingiuaq; lædunt. Quæ uero sapore maxime uinosa diximus: parū nucleum habentia: utilio-
ra paulo intelliguntur. Aluum sistūt & stomachum dūtaxat pauca citraq; facietatem. Sed hæc minime
danda q̃q̃ omnino nulla in febre nec carne acinorum utili nec succo. Cauentur æque uomitionibus: ac
bilem reiicientibus. Vuam in his ac ne mustum quidem: sed protinus uinum aperuit natura. Vtrunq;
uero asperiore cortice. Hic & acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit: ob id ma-
licoriū appellant medici. Vrinam cieri eodē monstrant: mixtaq; galla in aceto decocto mobiles dentes
stabilire. Expēditur in grauidarum malitia: & quoniam gustatu moneat infañtem. Diuiditur malum:
cælestiq; aqua madescit ternis fere diebus. Hæc bibitur frigida cæliacis: & sanguinem excreantibus. Ex
acerbo fit medicamentū: stomachice uocatur: utilissimū oris uitiiis: narium: aurium: oculorū caligini:
pterygiis: genitalibus: & iis quæ nomas uocant: & quæ in ulceribus excrescunt. Contra leporem mari-
nū hoc modo acinis detracto cortice tuis mellis attici sebris. Alii hoc modo faciūt. Punica acida mul-
ta tundunt. Succus in cacabo nouo coquit mellis crassitudine: ad uiril̃tatis & sedis uitia: & omnia quæ
lycio curantur: aures purulentas: epiphoras incipientes rubras maculas. In manibus rami punicorū ser-
pentes fugant. Cortici punici ex uino cocti & impositi pniones sanantur. Cōtūsum malum ex tribus he-
minis uini decoctum ad heminam: tormina: & tineas pellit. Punicum in olla noua operculo indito in
furno tostum & cōtritum potūq; in uino sistit aluū: discutit tormina. Primus pomi huius partus flore-
re incipientis cytinus uocatur a græcis: mire obseruatōes multorū experimēto. Si q̃s unū ex iis solutus
uinculo omni cinctus & calciatus: atq; etiā annuli decerpserit duobus digytis pollice & quarto sinistrae
manus: atq; ita lustratis leui tactu oculis: mox in os additum deuorauerit ne dente contingat: affirma-
tur nullam oculorum imbecillitatem passurū eo anno. Idem cytini siccati tritūq; carnes excrescentes co-
hibent. Gingiuis & dētibus medent. Vel si mobiles sint: decocto succo. Ipsa corpuscula trita ulceribus
quæ serpunt putrescunt: illinunt. Item oculorū inflammationi: intestinorūq; priscorū: & fere ad om-
nia quæ cortices malorū. Aduersat scorpionibus. Nō est satis mirū curam diligentiamq; q̃ omnia scru-
rati nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt: anteq̃ scilicet malū ipsum prodeat: erū-
pentes: quos balauistium uocari diximus. Hos quoq; ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari.
Sistunt potu menses foeminarū: sanant oris ulcera: tonsillas: uuam: sanguinis excreationes: uētris & sto-
machi solutiones: genitalia ulcera quacunq; in parte manantia. Siccauere etiā ut sic quoq; experirentur.
Inueneruntq; tusorū farina dysentericos a morte reuocari. Aluū sisti. Quin & nucleos ipsos acinorū ex-
periri non piguit. Tosti tusiq; stomachum iuuant. Cibo aut potione inspi bibuntur ex aqua cælesti ad
sistendum aluum. Radix decocta succum emittit: qui tineas necat uictoriati pondere. Eadem disco-
cta in aqua quas lycium præstat utilitates. Est & siluestre punicum a similitudine appellatū. Eius radi-
ces rubro cortice denarii pondere ex uino potæ somnos faciunt. Semine poto aqua quæ subierit cutem
siccat. Mali punici corticis fumo culices fugantur.

De pyris & eorum obseruationibus: & de ficorum obseruatōe: & caprifico: & eri-
neo: & aliorum generibus medicinæ. CA. VII.

Yrorum omnium cibus etiam ualēribus onerosus: agris quoq; uini modo negatur. Decocta
eadem mire salubria & grata præcipue crustumina. Quæcunq; uero cum melle decocta sto-
machum adiuuant. Fiunt cataplasmata e pyris ad discutienda corporum uitia: & decocto ad
duritias utuntur. Ipsa aduersantur boletis atq; fungis: pelluntq; pondere & pugnante succo. Pyrum sil-
uestre tardissime maturescit. Conciditur: suspensumq; siccatur ad sistendam aluum: quod & decoctū

LIBER

eius potum præstat. Decoquunt & folia cum pomo ad eisdem usum. Pyrogæ ligni cinis contra fungos etiam nunc efficacius proficit. Mala pyragæ portatu utique iumentis mire graua sunt uel pauca. Remedio aiunt esse: si prius edenda dent aliqua: aut ostendant. Fici succus lacteus aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipit ante maturitatem pomi: & in umbra siccat ad aperienda ulcera: cienda menstrua appositus cum luteo oui: aut potus cum amylo Podagris illinit. Cum farina sœnogreci & aceto. Pilos quoque detrahit: palpebrarumque scabiem emendat. Item lichenas & psoras: aluum soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum uespærumque & similibus uenenis: priuatim scorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici: strumis illinuntur: oibusque quæ emollienda sunt discutiendæ. Præstant hæc & per se folia. Et alii usus eorum tanquam in fricando lichene & alopeciiis: & quæcumque exulcerari opus sit: & aduersus canis morsus. Ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Idem cum melle ulceribus quæ cæria uocantur: illinit. Extrahunt infraacta ossa cum papaueris foliis siluestris. Canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinunt furunculis: murisæanei moribus cum cæra. Cinis eorum & foliis grangrenis: consumendisque quæ excrescunt. Fici maturæ urinæ ciunt: aluum soluunt: sudorem mouent: papulasque. Ob id autem insalubres: quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigerant. Nec stomacho utiles. Sed ad breue tempus. Et uoci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores quam primæ. Medicatæ uero nonnunquam iuuenum uires augent. Senibus meliorem ualitudinem faciunt: minusque rugarum. Sitim sedant. Calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis: quas stegnas uocant. Siccæ fici stomachum lædunt Gutturis & faucibus magnifice utiles. Natura iis excalfaciendi. Sitim afferunt. Aluum molliunt. Rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper utiles: & anhelatoribus: ac suspiriosis. Item iocineque: renum: lyenum uitiiis. Corpus & uires adiuuant: ob id ante athletæ hoc cibo palcebantur. Pythagoras exercitator primum ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se a longa ualitudine utilissimæ. Item comitialibus & hydropicis. Omnibusque quæ maturanda aut discutienda sunt: imponuntur. Efficacius calce aut nitro admixto. At coctæ cum hysopo pectus purgant: pituitam: tussim ueterem. Cum uino autem ad sedem & tumorem maxillæ & furunculos: panos: parotidas decoctæ illinuntur. Vitale & decocto eorum fouere foeminas. Decoctæ quoque eadem cum sœnogreco utiles sunt pleureticis: & peripneumoniacis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt tibiæque ulceribus. Cum æris flore & spaticis & pterygiis. Cum punico malo ambustis: perionibus. Cum cæra hydropicis coctæ in uino & cum absinthio & farina hordeacea nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impositæ. Carcinamati si sine ulcere est: quam pinguis sima ficu imponi: pene singulare remedium est: item phagedene. Cinis non ex alia arbore acie purgat acrior: non coagulat: replet: astrigit. Bibis & ad discutiendum sanguinem coactum. Item percussis precipitatis. Coactis ruptis cinereis cyathis singulis aquæ & olei datæ tetanicis & spaticis. Item potus uel infusus celiacis: dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur: excalfacit. Item cum cæra & rosaceo subactus ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat: dentiumque uitia crebro fricatu. Produnt etiam si quis inclinata arbore supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo uidente: atque in aluta illigatum licio e collo suspenderit: strumas & parotidas discutit. Cortex tritus cum oleo uentris ulcera sanat. Crudæ grossi uerrucas & thymos nitro farinaque additis tollunt. Spondiique uicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimythio digeritur in pastillos ad ulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet. Surculo quoque eius lac coagulatur in caseo. Exceptum id coactumque in duritiam suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratoriis medicamentis. Aluum soluit: uulnam cum amylo aperit. Pota menses cit cum luteo oui. Podagris cum farina sœnogreci illinitur. Lepras: psoras: lentigines expurgat. Item uenenatorum ictus & canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest: aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia admixto eruo contra marinarum uenenam prosunt. Adiciunt & uinum. Bibulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquantur. Grossi illitæ strumas & omnium collectionem emolliunt & discutiunt: aliquatenus & folia. Quæ molissima sunt ex iis cum aceto ulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & foliis ceria sanant & canis morsus. Recentes cum uino phadegenas. Cum papaueris foliis ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistunt & sanguini taurino potio: & psimythio & lacti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quam minutissimæ ad scorpionum ictus e uino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ: & folia imponuntur. Item aduersus muremaraneum. Cauliculorum cinis uiam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle: rhagadia. Radix deferuefacta in uino dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita imperiginas tollit. Illinuntur ramentami sine corrice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ unius miraculum additur. Corticem eius impubescentem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus medullam ipsam adalligatam ante solis ortum prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces collo eorum circumdata in tantum mirabili natura compefcit: ut immobiles præstet. Hærbæ quoque quam greci erineon uocant: reddenda in loco propter gentilitatem. Palmo alta est cauliculis quinis fere ocimi similitudine: flos candidus: semen nigrum: paruum tritum cum melle attico oculorum epiphoris medetur. Manat lacte multo & dulci. Hærbæ perquam utilis aurium dolori nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. Pruni folia decocta tonsillis: gingiuis: uuae prosunt in uino decocta: & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt: stomacho non utilissima: sed breui momento,

VIGESIMVSTERTIVS

Vtiliora persica succusq; eorum etiam in uino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocen-
rior cibus. Nusquā minus odoris. Succus plus: qui tamē sitim stimulet. Folia eius trita illita hemorrhoiā
si sunt. Nuclei persicorum cum aceto & oleo capitis doloribus illinuntur. Siluestrium quidem prunorū
baccæ: uel e radice cortex in uino austero si decoquantur ita ut triens ex hemina supersit: aluum & tormi-
na sistunt. Satis est singulis cyatho decocti sumi. Et in iis & fatiuis prunis est limus arbore: quem græci
lichen appellāt: rhagadis & cōdylomatis mire utilis. Mora in ægypto & cypro sui generis (ut diximus)
la rgo succo abundant. Summo cortice desquamato altiore plaga sicca mirabili natura. Succus aduer-
satus uenenis serpentium. Prodest dysentericis. Discutit panos omnesq; collectiōes. Vulnera conglutinat:
capitis dolores sedat: item aurium. Splenicis bibitur. Illinitur & cōtra perfrictiōes. Celerrime teredinem
sentit. Nec apud nos succo usus minor. Aduersatur aconito & araneis in uino potum. Aluum soluit. Pi-
uitasq; ac tineas & similia uentris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt ca-
pillum cum fici nigræ & uitis cortice simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluum soluit proti-
nus. Ipsa poma ad præfēs stomacho utilia refrigerant: sitim faciunt. Si non superueniat alius cibus: intus
mescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: ueluti animalis alicuius in hac arbore obseruandis miracu-
lis quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomachice: eadem arteriace appellata hoc mo-
do. Sextarii tres succi e pomo leui uapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacii ari-
di pondo duodecim: aut myrrhæ undecim: croci. xi. Sed hæc simul mixta uel trita miscuntur decocto.
Neg est aliud oris arteriæ uæ stomachi iucundius remedium. Fit & alio modo. Succus sextarii duo mel-
lis artici decoquuntur ut supra diximus. Mira sunt præterea: quæ produntur. Mora germinatiōe prius
q̄ in folia exeant: sinistra decerpi iubentur futura poma: cytinis græci uocant. Hi terram si non attingere:
sanguinem sistunt adalligati: siue ex uulnere fluat: siue ore: siue naribus: siue hemorrhoidis. Ad hoc ser-
uantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur luna plena defractus: incipiens fructum habere. Si terrā
non attigerit priuatim mulieribus alligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocūq; tem-
pore ab ipsis decerptum ita ut terram non attingat: adalligatumq; existimant præstare. Folia mori tri-
ta aut arida decocta serpentium ictibus imponuntur. Ad idemq; potu proficitur. Scorpionibus aduer-
satur e radice corticis succus ex uino aut posca potus. Reddēda est antiquorum compositio. Succum ex-
pressum pomi maturi immaturiq; mixtum coquebat in uase æreo ad mellis crassitudinem. Aliq myr-
rha adiecta & cupresso præduratum uas sole torrebant: permiscētes spata ter die. Hæc erat stomachice:
quæ e uulnere ad cicatricem perducebat. Alia ratio succum siccato expuimebant pomo multum saporis
obsoniorum conferente. In medicina uero cōtra nomas & pectoris pituitas: & ubicūq; opus esset astrin-
gi uiscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertium genus succi foliis & radice decoctis ad ambusta ex oleo
illinenda. Imponuntur & per se folia. Radix per messes incisa succum aptissimum dentium dolori colle-
ctionibusq; & suppuratiōibus habet. Aluum purgat. Folia mori in urina madefacta pilum coriis detra-
hunt. Cerasia aluum molliunt: stomacho inutilia. Eadem siccata aluum sistunt. Vrinam ciunt. Inuenio
apud auctores si quis matutino rosida deuoret cum suis nucleis: in ratum leuari aluum: ut pedes mor-
bo liberentur. Mespila exceptis setaniis: quæ malo propiore uim habent: reliq; astringunt stomachū
sistuntq; aluum. Item forba sicca. Nam recentia stomacho & aluo citæ profunt.

De pineis & amygdalis: & nuce auellana: & de nuce iuglande: & pistaciis: & castane
is: & siliquis: cornu: & unedine: & lauro.

CA. VIII.

n Vces pineæ quæ refinam habet cōtusæ leuiter additis in singulis sextariis aquæ ad dimidium
decoctæ sanguinis excreationis medentur: ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Cortex e pino in ui-
no decoctus contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant: & acrimoniam stomachi
rosionesq; & contrarios humores consistentes ibi: & infirmitatem uirium roborant: renibus & uescicæ
utiles. Fauces uidentur exasperare & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua: aut uino: aut passo: aut balano-
rum decocto. Miscetur iis contra uehementiores stomachi rosiones cucumeris semen & succus portu-
lacæ. Item ad uescicæ ulcera & renes: quoniam & urinam cient. Amygdalæ amaræ radicū decoctum cu-
tem in facie corrigit: coloremq; hylariorem facit. Noces ipsæ somnum faciunt & auiditatem. Vrinam &
menses ciunt. Capitis dolori illinunt: maximeq; in febris: si ab ebrietate in aceto & rosaceo ex aquæ sexta-
rio: & sanguinem sistunt. Cum amylo & mēta lethargicis comitialibusq; profunt. Capite peruncto epi-
nyctidas sanāt e uino uetere ulcera putrescentia: Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie ante fo-
tu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ. Et sæpe ex eligmate cum resina terebinthi-
na. Calculosis & difficili urinæ in passo: & ad purgandam cutem in aqua mulsa trita sunt efficaces. Pro-
funt eligmata: iocineris: tussi & colo cū elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis auellanae ma-
gnitudine. Aiunt quoq; quis fere præsumptis ebrietatē non sentire potores. Vulpesq; si ederint eas nec cō-
tingat e uicino aquam lambere: mori. Minus ualent in remediis dulces: & eæ tamen purgāt: & urinam
ciunt. Recentes stomachum implēt. Nucibus græcis cum absinthii semine ex aceto sumptis morbus re-
gius sanari dicitur. Item illitis per se uitia sedis. Et priuatim cōdylomata. Item tussi & sanguinis reiectio-
ni prodest. Noces iuglandes græci a capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorūq;
uires in cerebrum penetrant. Hocq; minore momento: sed in cibis nuclei faciunt. Sunt autem recentes
iucundiores. Siccæ unguinosiores: & stomacho inutilis: difficiles concoctu: dolorem capitis inferētes:
Tussientibus inimicæ: & uomituris ieiunis aptæ: tenasmo solo: trahunt enim pituitam. Eadem plūm-
ptæ uenena hebetant. Item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cepis: leniuntq; earū saporem.

LIBER

Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item ruta mammis & luxatis. Cum cepa autem & sale & melle canis hominisq; morsui. Putamine nucis iuglâdis dens cauus inuritur. Putamen cōbustum tritumq; in oleo aut uino infantiū peruncto nutrit capillum: & ad alopecias eo sic utitur. Quoplures quis nuces ederit: hoc facilius tineas pellit. Et quæ per ueteres sunt nuces grangrenis & carbunculis medentur. Item sugillatis. Cortex iugladium lichenum uitio & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto aurium dolori. In sanctariis Mithridatis maximi regis deuicti. Cn. Pompeius inuenit in peculiari commetario ipsius manu compositionem antidoti e duabus nucibus siccis. Itē ficis totidem: & rutæ foliis uiginti simul tritis: addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat: nullum uenenū nociturum illo die. Contra rabiosi quoq; canis morsus nuclei a ieiuno homine commanducati illitig; p̄senti remedio esse dicuntur. Nuces auellanae capitis dolorem faciunt: & inflammationem stomachi & pinguedini corporis conferunt sit plusq; uerisimile. Tostæ & distillationi medent. Tussi quoq; ueteri tritæ & in aqua mulsa potæ. Quidā adiciunt grana piperis. Alii e passo bibunt. Pistacia eosdem usus & effectus habent: quos pinei nuclei: præterq; ad serpentium ictus: siue edantur: siue bibantur. Castaneæ uehementer sistunt stomachi & uentris fluctiones. Aluum ciunt. Sanguinem excreantibus profunt. Carnes alunt. Siliquæ recentes stomacho inutiles. Aluum soluunt. Eadem siccatae sistunt: stomachoq; utiliores fiunt. Vrinam ciunt. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt. Quidam ad dimidium: eumq; succum bibunt. Sudor uirgæ cornu arboris lamina ferrea candente exceptus: non contingente ligno illitig; inde ferrugo incipientes lichenas sanat. Arbutus siue unedo fructum fert difficilem concoctioni: & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet: & foliis: & cortice: & baccis. Itaq; decoctū ex iis maxime e foliis prodesse uuluis & uescicis conuenit. Illita uero uesparum crabronumq; & apium. Item serpentium uenenis resistunt: maxime sepi dipis & uiperæ. Profunt & mensibus foeminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita inflammationes oculorum cum ruta: testiu cum rosaceo: capitis dolores: aut cum irino. Quin manducata atq; deuorata per triduum terna: liberat a thussi. Eadem profunt suspiriis trita cum melle. Cortex radices cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit: iocineri prodest: tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitiōes mouent. Baccæ mentes trahunt appositæ tritæ uel potæ. Tussim ueterem & ortopnoeam sanant binæ detracto cortice in uino potæ. Si & febris sit: ex aqua: aut elimate ex aqua mulsa: aut ex passo decoctæ. Profunt & phthisicis eodem modo & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & excoquunt pituitam: & extrahūt. Aduersus scorpiones quaternæ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines. Et ulcera manantia: & ulcera oris: & furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat & phthirisin. Aurium dolori & grauitati instillatur cum uino uetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt uenenata omnia. Prodest & contra uenenatorum ictus potus. Maxime autem eius laurus: quæ tenuiora habet folia. Baccæ cū uino serpentibus & scorpionibus & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lyeni & ocineri. Grangrenis cum melle: & infatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi nitro adiecto prodest. Sunt qui celerritati partus multum conferre putent radice acetabuli mensura pota in aqua. Efficacius recentem q̄ aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis quadrantem pondo baccarum foliorumue decoqui in aqua sextariis tribus ad tertias: eamq; calidam gargarizare: & in capitis dolore impari numero baccas cum oleo contere & calfacere. Laurus delphicæ folia trita olfactig; subinde pestilentie cōtagia prohibent: tanto magis si & uratur. Oleū ex delphica ad cærata acopumq; ad p̄frictiones discutiendas: neruos laxandos: lateris dolores: febresq; frigidas utile est. Item ad aurium dolorem: in mali punici cortice tepesactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ uuam cohibent gargarizatione: pota alui dolores: intestinorumq;. Tenerrima ex iis trita in uino papulas pruritig; illita noctibus proxime ualent: inter cætera lauri genera. Laurus alexadrina siue idæa partus celeres facit radice pota trium denariorum pondere in uini dulcis cyathis tribus. Secūdas etiam pellic: menselq; eodem modo pota. Daphnoides siue iis nominibus quæ diximus siluestris laurus prodest: aluum soluit: recenti folio uel arido drchmis tribus cum sale & hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & uomitus: stomacho inutile. Sic & baccæ quinquæ denæue purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua & myrtidano: & de myrto siluestri.

CA. IX.

Yrtus satiua candida minus utilis est medicinæ q̄ nigra. Semen eius medetur sanguinem excrementibus. Item contra fungos in uino potum. Odorem oris commendat uel pridie commaducatum. Item apud Menandrum synaristusin hoc edunt. Datur & dysentericis denarii pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis sanat cum uino subferuefactum: imponitur lippitudini cum polenta. Et cardiacis in mamma sinistra. Et cōtra scorpionis ictus in mero: & ad uescicæ uitia. Capitis dolores & ægilopas: anteq; suppurent. Item tumoribus. Exemptisq; nucleis in uino uetere tritū eruptionibus pituitæ. Succus feminis aluum sistit. Vrinam cit. Ad eruptiōes pustularum pituitæq; cum cærato illinitur: & contra phalangias Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto & uinum: quo nunquā inebriantur. Inueteratumq; sistit & aluum & stomachum: tormina sanat: fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa: uel in febre. Vtilis & cæliacis: & procidentia uuluarum: sedis uitii: ulceribus manantibus igni sacro fotu: capillis fluentibus: furfuribus. Itē aliis eruptionibus: ambustis. Additur quoq; in medicamento: quod lipares uocāt: eadem de causa qua oleum ex iis efficacissimum ad ea quæ in humore sunt: tanquā in ore & uulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex uino: cū cæra uero articularibus & collectionibus. Eadem in uino decocta. dysentericis & hydropicis

VIGESIMVSQVARTVS

potui dantur. Siccantur in farina quæ inspergitur ulceribus: aut hemorrhoidæ. Purgant & lentigines pterigia & paronychia: & epinyctida: condylomata: testes: tetra ulcera. Item ambusta cum cærato. Ad aures purulentas & foliis crematis utuntur & succo decocto. Comburentur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti in nouo fictili operto cremati in furno dein triti ex uino: & ambustis foliorum cinis medef, inguen nestum. Myrtridandum diximus quomodo fieret. Vuluæ prodest appositum foru: & illitu. Multo efficacius & cortice folio & semine. Exprimitur & foliis succus mollissimis in pila tuis adfuso paulatim uino austero. Alias aqua cælesti: atq; etiam expresso utuntur ad oris sedisq; ulcera uuluæ: & uetris. Capillorum nigritiam malarum perfusiones purgationes lentiginum: & ubi constringendum aliquid est. Myrtus siluestris: siue oxymirsine: siue camemyrsine baccis rubetibus & breuitate a satiuâ distat. Radix eius in honore est: decocta uino ad renum dolores pota. Et difficili urinæ: præcipueq; crassæ & graui ter olenti. Morbo regio & uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoq; incipientes asparagorum modo in cibo sumpti: & in cinere cocti. Semen cum uino potum aut oleo aut aceto calculos frangit. item in aceto & rosaceo tritum capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymirsinem myrti foliis acutis: ex aqua fiunt ruri scopæ: ruscum uocauit: ad eisdem usus. Et hætenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transamus ad siluestres.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XXIII. PROHEMIVM.

Medicinæ ex arboribus siluestribus.

CA. I.

DE SILVÆ QVIDEM HORRIDIORQVE NATVRÆ FACILES medicinis carent: sacra illa parente rerum omnium nusq; non remedia disponente homini ut medicina fieret etiam solitudo ipsa: sed ad singula illius discordiæ atq; cõcordiæ miraculis occurrantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio discident: ut altera in alterius scrobe depactæ moriantur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandé. Pernicialia & brassicæ cum uitæ odia: ipsumq; olus quo uitis fugatur aduersum cyclamino & origano arefcit. Quin & annosas iam & quæ sternantur arbores: difficilior cædi: ac celerius inarescere tradunt: si prius manu q; ferro attingantur. Pomorum onera a iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendatur iis: quibus pauca portent: sudare illico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo: cæteris uero iumetis præsentaneo ueneno. Qua de causa id animal Libero patri assignatur: cui & ferula. Surdis etiam rerum sua cuiq; sunt uenena: ac minimis quoq; Phillyra coci & poline nimium salem cibis eximunt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ polenta addita mitigantur: ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos uinarios additur polenta. Similis uis rhodiæ cretæ & argillæ nostratis concordia ualētium. Pix oleo extrahitur: quando utrunq; pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur quando utrunq; aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur. Atramentum aqua: innumera præterea alia: quæ suis locis dicentur assidue. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata uulgo: inuentu facilia ac sine impendio: ex quibus uiuimus. Postea fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas: in quibus sua cuiq; homini uenalis promittitur uita. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles dicantantur. Arabia atq; india in medio æstimantur. Vlceriq; paruo medicina a rubro mari imputatur: cum remedia uera quotidie pauperrimus quisq; cœnet. Nam si ex horto aut petas hærbæ: uel frutex quærat: nulla artium uilior fiet. ita est profecto: magnitudo populi romani pdidit ritus: uincēdoq; uicti sumus. Paremus externis. Et una artium imperatoribus quoq; imperat. Verum de his alias plura. Loton hærbæ: itemq; ægyptiam eodem noie: alias & syrticā arborem diximus suis locis.

Lothos.

CA. II.

Aec lothos quæ faba græca appellatur a nostris aluum baccis sistit. Ramēta ligni decocta in uino profunt dysentericis: menstruis: uertigini: comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum his ramentis nihil esse amarius: fructuq; dulcius. Fit & e scrobe eius medicamētum: ex aqua myrti decocta subacta & diuisa in pastillos: dysentericis utilissimū pōdere uictoriati cū aquæ cyathis tribus.

Glans.

CA. III.

Lans intrita duricias quas cacoethe uocant cum salsa axungia sanat: uehemētioresq; lichenas. In oībus cortex ipsæ: corticq; tunica subiecta. Hæc decocta iuuat coeliacos. Dysentericis etiam illinitur: uel ipsa glans. Eademq; resistit serpentium ictibus: rheumatismis: supputatiōibus. Folia & baccae uel cortex uel succus decocti profunt contra toxica. Cortex illini decoctus lacte uaccino serpentis plagæ. Datur ex uino dysentericis. Eadem & ilici uis.

De coco ilicis & galla & uisco pilulis glande: de cerri radice & subere. CA. IIII.

Ocum ilicis uulneribus ex aceto recentibus imponit. Eiphoris ex aqua. Et oculis suffossis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in attica fere & asia nascens: celerrime in uermiculum se mutans: quod ideo scolecion uocant: improbātq;. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora genera gallæ fecimus: solidam: perforatam. Item albam: nigram: maiorem: minorem. Vis omnium

LIBER

similis. Optima comagena. Excrescentia in corpore tollit. Profunt gingiuis uuæ. Ovis exulceratiōi Crematæ & in uino extinctæ coeliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle: & unguibus scabris: pterygiis: ulceribus manantibus condylomatibus: uulneribus: quæ phagedenica uacantur. In uino autem de coctæ auribus instillantur: oculis illinuntur. Aduersus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus cōmanducatus dētiū dolorem sedat. Item intertrigines: & ambusta. Immatuæ ex iis ex aceto potæ lyenem consumunt. Eadem crematæ & aceto salso extinctæ menses sistunt: uuluaq; procidentes: fotu omnes capillos denigrant. Viscum e robore præcipuum diximus haberi: & quo conficeretur modo. Quidam in aqua contusum decoquunt: donec nihil innatet. Quidam commanducantes acinos expuunt cortices. Optimum est: quod sine cortice est: quodq; leuissimum: extra fuluum: intus porraceum: quo nihil est glutinosius: emollit: discutit: humores siccant. Strumas cum resina & cæra panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt pari pōdere singulorum: eoq; modo & ad uulnera utuntur. Unguū scabricias expolit: si septenis diebus soluantur: nitroq; colluantur. Quidam ad religionem efficacius fieri putant prima luna collectum e robore sine ferro. Si terram non attigerit comitialibus mederi. Conceptum foeminarum adiuuare: si omnino secum habeant. Vlcerā commanducatu imposituq; efficacissime sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replēt. Cerri folia & cortex & glans siccant collectiones suppurationesq; fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu. Cui & insidere expedit siccandis astringendisue partibus. Radix cerri aduersatur scorpioniū. Suberis cortex tritus ex aqua calida & potus sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex uino calido sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupresso: & cædro magna: & de cedride: galbano.

CA. V.

Agi folia manducantur in gingiuarum labiorumq; uitis. Calculis glandis fagineæ cinis illinuntur. Item cū melle alopecis. Cupressi folia trita serpentium ictibus imponuntur: & capiti cū polenta si a sole doleat. Item ramici. Qua de causa & bibuntur. Testium quoq; tumori cum cæra to illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cū duabus partibus panis mollis & e uino amineo subacta pedum ac neruorum dolores sanant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur. Aut si eiiciatur sanguis collectionibus illinuntur. Ramici quoq; teneræ tusæ cum axungia & lomento p̄sunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine: qui mixto oleo caliginem oculorum aufert. Item uictoriati pōdere in uino potus illitusq; cum fico sicca pingui exemptis granis uitia testium sanat. Tumores discutit: & cum fermento strumas. Radix cum foliis trita potaq; uelicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangias. Rameta pota menses ciunt. Scorpionum ictibus aduerlant. Cædrus magna quā cædrelaten uocant dat picem: quæ cædria uocatur dentium doloribus utilissimam. Frāgit enim eos: & extrahit: dolores sedat. Cædri succus ex ea quomodo fieret diximus. Magni ad lumina usus: ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta conseruat. Viuentia corrumpit mira differentia: cum uitam auferat spirantibus: defunctisq; pro uita sit. Vestes quoq; corrumpit: & animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utēdum: neq; in cruditatibus: quod suasere aliqui. Gustu dentes quoq; colluere ex aceto in dolore timuerim: uel grauitari aut uermibus aurium instillare. Portentum est quod tradunt: abortiuum fieri in uenere ante perusam uiriliter. Phthiriales perungere eo non dubitauerim: itemq; pruriginis. Suadet & cōtra uenenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantia: si illinatur & ulcera sordida & excrescentia in iis. Auctores quidam & oculorum albugines caliginesq; inunxere eo. Et contra pulmonis ulcera cyathū eius sordere iusserunt. Item aduersus tineas. Fit & ex ea oleum: quod pisseleon uocant: uehementiores ad omnia eadem usus. Cædri scobe serpentes fugari certum est. Item baccis tritis cum oleo si qui perungatur. Cædrides hoc est fructus cædri tussim sanant: urinam ciunt: aluum sistunt: utiles ruptis: conuulsis: spasticis: stranguriæ: uuluis admoti. Contra lepores marinos eadem quæ collectionibus supra inflammationibusq;. De galbāo diximus neq; humidum neq; aridum probatur: sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim ueterem: suspiria rupta conuulsa. Imponit ischiadicis: lateris doloribus: panis: furunculis: corpori ab ossibus accedenti. Strumis: articulorum nodis: dentium quoq; doloribus. Illinitur & cum melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo aut nardo. Odore comitialibus subuenit: & uulua in strangulatu: & stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appositum uel suffitum. Item ramis hellebori circumlitum atq; subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiant & perunctos galbano. Medetur & a scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fauæ magnitudine in uini cyatho: uuluaq; conuersas corrigit. In myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis maxime toxicis cum myrrha & uino. Serpentes oleo & spondylis mixto tactu necat. nocere urinæ existimatur.

De hammoniaco & styrace: & spōdylio: & sphano: & terebintho: & chamepite: & pityusa: & resinis: & picea: & lentisco.

CA. VI.

Imilis hammoniacci natura atq; lachrymæ probandæ ut diximus mollit: calefacit: discutit: dissoluit. Claritati uisus in collyriis conuenit. Pruritus: cicatrices: albugines oculorū tollit. Dentium dolores sedat: efficacius accensum. Prodest dispnoicis: pleureticis: pulmōibus: uelicis: urinæ cruentæ: lyeni: ischiaticis potum. Sic & aluum soluit. Articulis & podagræ cū pari pondere picis aut cæra & rosaceo coctum. Maturat panos: extrahit clauos cum melle. Sic & duricias emollit. Lyeni cum aceto & cæra cypria uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cū aceto & oleo exiguoq;

VIGESIMVSQVARTVS

nitro utile. Et styriacis natura in peregrinis arboribus diximus. Placet præter illa quæ diximus: maxime pinguis: purus: albicantibus fragmentis. Medetur tussi: faucibus: pectoris uitis: uulnæ præclusæ duriciæ laboranti. Cit menses potu: appositumq; aluum molli. Inuenio potu modico tristitiam animi resolui: largiore contrahi. Sonitus aurium emêdat infusu: strumas illitu nervorumq; nodos. Aduersatur uenenis: quæ frigore nocent: ideo & cicutæ. Spondylion una demonstratum. Infunditur capitibus phreneticorum: & lethargicorum. Item capitis doloribus longis. Cum uetere oleo bibitur & in iocinerum uitis morbo regio: comitialibus: orthopnoicis: uuluarum strangulatione: quibus & suffitu prodest. Aluum molli. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulētis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integendus est: quoniam mire appetitur a muscis & similibus. Radix derafa & in fistulas contexta callum earum derodit. Auribus quoq; instillatur cū succo. Datur & ipsa contra morbum regiū: ut in iocineris uitio & uuluarum. Capillos crispōs facit puncto capite. Splachnon siue sphacros siue bryon: & in gallia (ut indicauimus nascitur uuluis insipientium) utilis. Item genibus & sceminum tumoribus mixtus nasturtio & aqua falsa tritus. Cum uino aut resina succus potus urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit cum uino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino: & cōtra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ & laricis folia trita & decocta in aceto dentium dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit. Vrinam mouet. Suffitu uulvas corrigit. Piceæ folia priuatim & iocineri utilia sunt drachme pōdere in aqua mulla posita. Siluas eas dumtaxat quæ picis resinæq; gratia raduntur utilissimas esse phthificis: aut qui longa ægitudine non recolligunt uires satis cōstat. Et illum cæli aera plus ita q̄ navigationem ægyptiam proficere plus q̄ lactis hærbidos per montium æstiuā potus. Chamepitis latine a iuga appellatur: diciturq; propter abortus ab aliis rhus terræ. Cubitalibus ramis: flore pinus & odore. Altera læuior & incuruæ similis. Tertia eodē odore: & ideo nomine quoq; paruula coliculo crassitudine digyali: foliis scabris: exilibus: albis: in petris nascens. Omnes hærbæ: sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosumt aduersus scorpiōnem ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & uescicæ decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoq; regio & urinæ difficultatibus ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & apposita uulvas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit punctis ea. Peculiariter renibus utilis est. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoq; dolorem uictoriati pondere in uino finit: & tussim recentem. Mortuos partus ex aceto cocta potaq; elicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicitur: quā quidam in titymali genere numerant. Frutex est similis piceæ flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit. Radix decocti hemina aut seminis lingua in balanis. Folia in aceto decocta furfures cutis emendant. Mammæ quoq; mixto rutæ decocto & tormina: & serpētium ictus: & in totum collectiones incipientes. Resinam e supradictis arboribus gigni docuimus: & genera eius & nationes in ratione uini ac postea in arboribus. Cuius summæ species duæ: sicca & liquida. Sicca quæ e pinu & picea sit. Liquida e terebintho: larice: lentisco: cupresso. Nam & eæ ferunt in asia & syria. Falluntur qui eandem putāt esse e picea atq; larice. Picea enim pinguem & tyrsi modo succosam fundit. Larix gracilem ac mellei liquoris uirus redolētē. Medici liquida raro utuntur & in ouo fere. Larice propter tussim ulceraq; uiscerum. Nec pinea magnopere in usu. Cæteris non nisi coctis. Et coquēdi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina odoratissima atq; leuissima nationum cypria & syriaca utraq; mellis attici colore. Sed cypria carnosior: sicciorq;. In sicco genere quærunt ut sit cādidā: purā: perlucidā. In omni autem ut mōtana potiusq; campestris. Item aquilonia q̄ ab alio uento. Resoluit resina ad uulnerum usus & malagmata oleo in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera: purgare: discutere collectiones: item pectoris uitia. Terebinthina illinitur & eadem callida membrorum doloribus spasticisq; illinitur in sole: totisq; corporibus. Magonum maxime cura ad gracilitatem emendādā: spatiis ita laxantium cutem per singula membra: capaciōraq; ciborum faciēda corpora. Proximum locum optinet lentisco. Inest ei uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt. Cruda concoquunt. Tussim ueterē sedant. Vuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina commodissime replicat. Factis quoq; utilissima: & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pineæ capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa: & pissasphalcos: & zopissa: & tæda: & lentisco.

CA. VII.

Pix quoq; unde & quibus conficeretur modis indicauimus. Et eius duo genera. Spissum liquidumq;. Spissarum utilissima medicinæ est brutia: quoniā pinguißima & resinosißima utraq; præbet utilitates. Ob id magis rutila q̄ cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt ex mascula arbore meliorem esse: non arbitror posse intelligi. Picis natura exalfacit: explet. Aduersatur priuatim ceræ: stæ morsibus cum polenta. Item anguinæ cum melle. Distillationibus & sternutamentis. Pituitis auribus infunditur cum rosaceo: illinitur cum cæra. Sanat lichenas. Aluum soluit. Excreationes pectoris adiuuat eligmate aut illita. Tonsillis cum melle. Sic & ulcera purgat. Explet cum uua passa & axungia. Carbunculos purgat: & putrescentia ulcera. Quæ uero serpunt cū pineo cortice aut sulphure. Phthificis etiā cyathi mensura quidam dederunt: & contra ueterem tussim. Rhagadas sedis & pedum: panosq; & un-

gues scabros emendat. Vuluæ duritias & conuersiones odore, item lethargicos: strumas, item cum farina hordeacea & pueri impubis urina decocta ad suppurationē perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammæ brutia ex uino subferuefacta cum poline farraceo quā calidissimis impositis. Liquida pix oleumque quod pisseleon uocant quēadmodum fieret diximus. Quidā itē decoquunt: & uocant & palimpissima. Liqda anginae pungunt intus & uua. Ad auriū dolores: claritatē oculorum: oris circūlitiones suspiriosas: uulvas: tussim ueterē. Et crebras excreationes pectoris: spasmos: tremores: opisthotonos: paralyses: neruorum dolores pstantissimū. Ad canū & iumentorum scabiem. Est & pissasphaltos mixta bitumini pice: naturaliter ex appolloniataque agro. Quidā autē ipsi miscent picipuum ad scabiē pericorū remediū. Aut si fœtus mamas læserit: naturale optimū ex eo quā cum feruet: innatat. Zopissam eradi nauibus diximus cæra marino sale macerata. Optima hæc a tyrociniū nauū. Addit autē in malagmata ad discutiendas collectiōes. Tædæ decoctæ in aceto dentiū dolores efficaciter colluunt. Lētisci & arbores & semen & cortex & lachryma urinā ciunt: aluū sistūt. Decoctum eorum ulceribus quæ serpunt fotu. Illinit in humidis & igni sacro: gingiuas colluit. Folia dētibus in dolore atterunt. Mobiles decocto colluunt. Capillum tingūt. Lachrymas sedis uitii pdest: cū quid siccari exalfieriue opus sit. Decoctū & lachryma stomacho utile ructū & urinā mouens: quā & capitis dolori cū polenta illinit. Folia uero tenebra oculis inflammatis illinunt. Item mastice lētisci replicadis palpebris: & ad exterendā cutem in facie & smegmata. Adhibet & sanguinem reiiciētibus: tussi ueteri: & ad oīa quæ hāmoniaci uis. Medet & attritis. Paribus siue oleo e semine eius facto cæraq; mixto: siue foliis ex oleo decoctis: siue cū aqua uirilia foueantur. Scio Democritum medicum in ualitudine confidæ. M. Seruili consularis filiæ omnem curationem austeram recusantis diu efficaciter usum lacte caprarum: quas lentisco pascebat.

De platano & fraxino & acere & alba populo & ulmo & talia & sambuco & iunipo. CA. VIII.

Latani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ. xiiii. pondere oībus serpentium & scorpionum uenenis medentur. Item ambustis tuse aut cum aceto acri magisque scyllitino sanguinem oēm sistunt: & lentiginem & carcinomata: melania quoque ueteres addito melle emendant. Folia & cortex illinunt collectionibus & suppurationibus: & decoctū eorum. Corticis autem in aceto dētium remedium est. Folia eorum tenerrima in uino albo decocta oculorum. Lanugo foliorum & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore. Cortex e uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quā uim aduersus serpentes haberet indicauimus. Semē foliis eius inest: quæ medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquā quæ subit cutem extrahunt. Corpus obesum leuant onere sensim ad maciem reducenda: iisdem foliis cum uino tritis ad uiriū portionem: ita ut puero quinque folia tribus cyathis dentur. Robustioribus septem folia quinque cyathis uini. Non omittendum ramenta eius & scobē a quibusdam cauenda prædici. Aceris radix cōrūsa iocineris doloribus utilissime imponitur. Populi albæ uuag in unguentis usum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguariæ pdest. Foliore succus calidus aurium dolori. Virgā populi in manu tenentibus intertrigo non metuas. Populus nigra efficacissima habetur: quæ in creta nascitur. Comitibus semen ex aceto utile. Fundit illa & refinam exiguam: qua utunt ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponunt. Humor e cauis populi nigre effluens uerrucas papulæque ex attritu odoratus tollit. Populi ferūt in foliis guttam: ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ ppolis ex aqua remedium quod efficax est. Ulmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat: & folia ex aceto illita. Corticis denarii pōdus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat. Pituita quoque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lachryma. Et uulneribus ambustisque decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascēs cuti nitorem inducit: faciemque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi uino decocti tumores sanat: extrahuntque per fistulas. Idem pstant & tilia corticis. Multi corticem commanducatū uulneribus utilissimum putāt. Folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque e medulla uti diximus castratæ arboris effluēs: capillum edidit capiti illitus: defluentisque continet. Arbor tilie leniter tusa ad eadem fere utilis est: atque oleaster. Folia autem tātum in usu: & ad infantium ulcera in ore: & commanducata & decocta urinam ciunt: menses sistunt illita: sanguinē pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis siluestre: quod græci chameacten: alii helion uocant multo breuius. Vtriusque decoctum in uino ueteri foliorū uel seminis uel radicis ad cyathos binos potum stomacho inutile est: aluo detrahēs aquam. Refrigerat etiam inflammationem: maxime recentis ambusti. Et canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Sucus cerebri collectiones priuatimque membranæ: quæ circa cerebrum est: lenit infusus. Acini eius infirmiores que reliqua tingunt capillum poti acetabuli mensura. Urinam mouēt. Foliorū mollissima ex oleo & sale eduntur ad pituitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior quæ minor. Radicis eius in uino decocti duo cyathi poti hydropicos exinaniunt. Vuluas emolliūt. Has & foliore decocto insidentium. Caules teneri minoris sambuci in patinis cocti aluum soluūt. Resistunt folia & serpentiū ictibus in uino pota. Podagris cum seuo hircino uehementer profunt cauliculi illita. Idemque in aqua macerantur: ut ea sparsa pulices necentur. Foliorū decocto si locus spargatur: muscæ necant. Boa appellat morbos papulæque cum rubet corpora: sambuci ramos uerberatur. Cortex interior tritus ex uino albo potus aluum soluit iuniperus uel ante cætera oīa exalfacit: extenuat: cædro assimilis. Et eius duo genera. Altera maior: altera minor. Vtraque acensa serpētes fugat. Semen stomachi pectoris lateris doloribus utile. Inflatōes langoresque discutit. Tussis concoquit & duritias. Illitum tumores sistit. Item aluum: baccis ex uino nigro potis. Item uentris tu

VIGESIMVSQVARTVS

mores illitis, Miscetur & antidotis oxyporis, Vrinæ cit, Illinitur & oculis in epiphoris, Datur conuulsis: ruptis: torminibus: uuluis: ischiadicis cum uino albo potum pilulis quaternis: aut decoctis uiginti in uino, Sunt qui & perungant corpus e semine eius in serpentium metu,

De salice: & amerina: & uutilibus: & erice,

CA. IX.

Alicis fructus ante maturitatem in araneam abit. Sed si prius colligatur sanguinem reiicientibus prodest. Corticis e ramis primis cinis clauum & callum aqua mixta sanat. Vicia cutis in facie emendat: magis admixto succo suo. Est autem trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alteꝝ manat in plaga cum floret exciso cortice trium digytorum magnitudine. Hic ad purganda quæ obstant oculis. Itē ad spissanda quæ opus sunt: ciendāq; urinam: & ad oēs collectiones in tus extrahendas. Tertius succus est detractione ramorū a falce distillās. Ex iis ergo aliquis cum rosaceo in calice punici calfactus auribus infundit. Vel folia cocta & cū cæra trita imponuntur item podagricis. Cortice & foliis in uino decoctis foueri neruos utilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiā libidinis coercent: atq; in totum auferūt usum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ semen cum spuma argenti pari pondere a balneo illitum psilothrum est. Nō multum a salice uutilium usu distat uitex: foliorū quoq; aspectu: nisi odore gratior esset. Sed græci ligon uocat: alii agnon: quoniam matronæ in thesmophoriis atheniensium castitatem custodientes iis foliis cubitus si, bi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit. Minor ramosa foliis candidioribus lanuginosis. Prima albū florē mittit cum purpureo: quæ candida uocat. Nigra: quæ tātum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potū uini quēdam saporem habet: & dicitur febres soluere. Et cum ungatur oleo admixtum sudorē facere: sic & lassitudines dissoluere. Vrinam ciunt & menses. Caput tentant uini modo: nam & odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistunt. Hydropicis & lyenibus perq̃ utiles. Lactis ubertatem faciunt. Aduersantur uenenis serpentium: maxime quæ frigus in erunt. Minor efficacior ad serpentes. Bibitur feminis drachma in uino uel posca: aut duabus foliorum tenerimorū. Illinuntur & utrāq; aduersus araneorū morsus uel perunctis tantū. Suffitu quoq; aut substratu fugant uenenata. At ueneræ rei impetus ihibent. Eorū maxime phalangiis aduersantur: quoq; morsus genitale excitat. Capitis dolore ex ebrietate sedant cū rosaceo flos teneriq; cauliculi. Seminis decoctum uehementiorē capitis dolorē dissoluit foru: & uuluam etiā suffitu uel appositu. Purgat aluum cū pulegio & melle potū. Vomicas panosq; difficile concoquentes cū farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cū aphronitro & aceto semen sanat: & oris ulcera & eruptiones cū melle. Testiū cum butyro & foliis uutilium Rhagadas sedis cum aqua illitū. Luxatis cū sale & nitro & cæra: & semine & folio. Additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu: negatur intertriginē sentire: hericen græci uocant fruticē non multum a myrice differentem colore roris marini: & pene folio. Hoc aduersari serpentibus tradūt. Genista quoq; uinculi usum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit quæ græci auctores sparton appellauerunt: cū ex ea lima piscatoria apud eos factitari docuerim. Et nunq̃ hanc designauerit Homerus: cū dixit Nauium sparta dissoluta. Nondum. n. fuisse africanū uel hispanū spartum in usu certum est. Et cū futiles fierent naues: lino tamē non sparto unq̃ sutas. Semen eius quod græci eodem noīe appellant: in folliculis passiolorū modo nascens purgat hellebori uice drachma & dimidia posita in aquæ mulsæ cyathis quattuor ieiunis. Ramis similiter frōde in aceto maceratis pluribus diebus & rufis succum dant ischiadicis utilem succo cyathi unius potu. Quidā marina aqua macerare malunt: & infundere clystere. Perungunt eodem succo ischiadici addito oleo. Quidā ad stranguriā utuntur semine. Genista tusa cum axungia genua dolentia sanat. Myricem quam & tamaricem uocat Leneus similem scopis amerinis. Sanari dicit ea carcinomata in uino decocta tritaq; cum melle illita. Arbitrant quidā hanc esse tamaricam. Sed ad lyenem p̃cipua est: si succus eius expressus in uino bibatur. Adeorū mirabilē eius anthipathiam contra solum hoc uiscerum faciunt: ut affirmant: si ex ea alueis factis bibant sues sine lyene inueniri. Et ideo hoī splenetico cibum potūq; dant in uasis ex ea factis. Grauis aut auctor in medicina uirgam ex eadem fractam: ut neq; terrā neq; ferrum attingeret: sedare uētris dolores asseuerauit impositam: ita ut tunica cinctaq; corpori apprimeretur. Vulgus infelicē eam arborem appellat: ut diximus quontā nihil ferat: nec seraf unq̃. Corinthus & quæ circa est regio: brianeā uocat. Eiusq; duo genera facit. Siluestrem plane sterilem. Alteram mitiorem. Hæc fert in ægypto syriaq; etiam abundanter lignosum fructum: maiorem galla: aspeꝝ gustu: quo medici utūtur uice gallæ: & icompositionibus quas antheras uocant. Lignum aut & flos & tolia & cortex in eodē usus adhibentur q̃q̃ remissiora. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus: & cōtra p̃fluuiā foemināq; coeliacis quoq;. Idē rufus impositusq; collectiones oēs inhihet. Foliis exprimitur succus. Ad hæc eadē & in uino decoquunt. Ipsa uero adiecta melle grangrenis illinunt. Decoctum eorū in uino potum uel impositum cum rosaceo & cæra sedat. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorē auriumq; decoctum eorū salutare est: radix ad eadem: similiter folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt: imponunt cum polenta. Semen drachmæ pōdere aduersus phalangias & araneos bibitur. Cum altitium uero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus: præterq̃ aspidum. Necnon morbo regio: phthiriasi: lendibusq; decoctū infusum pdest. Abundantiamq; mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest: si bouis castrati urinæ immisceatur: uel in potu: uel in cibo uenerem finire. Carboq; ex eo genere urina ea relictus in umbra conditur. Idem cum libeat accendere: resoluitur. Magi & id ex spadonis fieri urina tradiderunt.

LIBER

De uirga sanguinea: & silere: & ligustro: & alno: & hædera: & cystho: & cisso & erythrano: & chamecisso: & milace: & de clematida. CA. X.

Ec uirga sanguinea foelicio habetur. Cortex eius interior cicatrices quæ præfana uere aperit. Sileris folia illita fronti capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriasis coarctet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculumq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadē arbor est: quæ in oriente cypros: suos in europa usus habet. Succus eius neruis articulis algoribus: folia ubiq; ueteri ulceri cum salis mica: & oris exulcerationi profunt. Acini contra phthiriasin: item cōtra intertrigines: foliaue. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Hederæ genera. xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentē turbat: & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Isdem neruis adhibita foris prodest. Eadē natura quæ & aceto ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam ciunt potu. Capitis dolorē sedant: præcipue cerebro: continentiq; cerebrum membranæ utiliter mollibus impositis foliis cum aceto & rosaceo tritis & decoctis addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti & decocto eorū fouetur os: caputq; perungitur. Lyeni & pota & illita profunt. Decoquantur & cōtra horrores febriū: eruptionesq; pituitæ: aut in uino terunt. Corymbi quoq; poti uel illiti lyenem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & mentes appositi. Succus hederæ tedia narium graueolentiāq; emendat præcipue albæ fatiue. Idem infusus naribus caput purgat. Efficacius addito nitro infunditur etiam purulentis auribus: aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoq; decorem facit: ad lyenes efficacior albæ est ferro calefactus. Satisq; est acinos sex uini cyathis duobus sumi. Acini quoq; ex eadē alba terni in aceto mulso poti tineas pellunt. In qua curatione uentri quoq; impossibile eos utile est. Hederæ: quæ chrisocarpon appellauimus: baccis aurei coloris uiginti in uini sextario tritis ita ut terni cyathi potentur: aquam quæ cutem subierit: per urinā educit. Erasistratus eiusdē acinos. v. tritos in rosaceo oleo: calefactosq; in cortice punico instillauit dētiū dolori a contraria aure. Acini qui croci succum habent: præsumpti potu a crapula tutos præstant. Item sanguinem excreantes aut torminibus laborantes. Hederæ nigræ candidiores corymbi poti steriles etiam uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omniū: ulcerum generis: etiā cacoetæ sint. Lachryma hederæ psilothrum est: phthiriasinq; tollit. Flos cuiuscunq; generis trium digytorū carptu dysentericis & aluum citam emendat in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cæra. Denigrant capillū corymbi. Radicis succus in aceto potus contra phalāgias prodest. Huius quoq; ligni uase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt: moxq; comburūt & ita illinūt ambusta prius perfusa aqua calida. Sunt qui & incidāt succi gratia: eoq; utantur ad dentes erosos: frangiq; tradunt proximis cæra munitis: ne ledantur. Gummi etiam in hederæ quærūt: qd̄ ex aceto utilissimum dentibus pmittunt. Græci uicino uocabulo ciston appellant fruticem maiorem tymo foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus: foemina albet. Ambo profunt dysentericis & solutionibus uentris in uino austero trinis digytis floee capto: & similiter bis die potu. Viceribus ueteribus & ambustis cum cæra: & per se oris ulceribus. Sub his maxime nascit̄ hypocistis: quam inter hederas diximus. Cissos erythranos ab iisdem appellat̄ similis hederæ: coxēdicibus utilis e uino potus: item lumbis: rātamq; uim accipiūt: ut sanguinem urinā detrahāt. Item chamecisson appellat̄ hederā non attollentē se a terra. Et hæc cōtusa in uino acerbuli mēsurā lyeni medet̄. Folia ambustis cum axūgia similax quoq; qui & nicophoros cognominatur: similitudinem hederæ habet: tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero aiūt capitis doloribus mederi. Quidā duo genera milaicis dixere. Alterum immortalitati proximum cōuallibus opacis scandētem arbores comātibus acinorū corymbis cōtra uenenata oīa efficacissimis: in tātum ut acinorū succo infantibus sepe stillato nulla postea uenena nocitura sint. Alterū genus culta amare: & in iis gigni nullius effectus. Illā esse milacē priorē: cuius lignū ad aures sonare diximus. Similē huic aliq; clematida appellauerūt repēte per arbores geniculatā & ipsam. Folia eius leprā purgat. Semē aluū soluit acetabuli mēsurā in aquæ hemina aut aqua mulsa. Dat̄ ex eadē causa & decoctū eius.

De harūdine: & papiro: & hebeno: & rhododendro: de ruse: & erythro: & canchry: & sabina: & selagine: & samulo: & gummi medicinis. CA. XI.

Arūdinis genera. xxix. demonstrauimus nō aliter euidētiore illa natura quā cōtinuis iis uoluminibus tractamus. Sigdē harūdinis radix cōtrita & imposita filicis stirpē corpe extrahit. Item harūdine filicis radix. Ex quo plura genera fecimus. Illaq; in india syriacq; nascit̄ odore unguentorūq; causa urinā mouet cū gramine aut apii semine decocta. Cit & menstrua admotu. Medetur conuulsis duobus obolis pota: iocineri: renibus: hydropi: tussi etiā suffitu: magisq; cū resina. Furfuribus ulceribusq; manātibus cū myrrha radix decocta. Excipit̄ & succus eius: sitq; elaterio similis. Efficacissima autē in omni harūdine quæ p̄xima radici. Efficacia & genicula. Harūdo cypria quæ donax uocat̄ cortice cinere alopecias emēdat. Item putrescentia ulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos utunt̄. Efficacius & cōtra ignes sacros: collectionesq; oēs. Vulgaris harūdo extractoriā uim habet: & recens tusa: nō in radice tantum. Multū enim & ipsam harūdine ualere tradūt. Medet̄ & luxatis: & spinæ doloribus radix ī aceto illita. Eadem recens trita & in uino pota uenerem concitat. Harundinum lanugo illita auribus obtūdit auditum. Cognata res est in ægypto de harundini. Papyrus præcipue utilitatis cum inaruerit: ad laxandis siccandisq; fistulas: & in tumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ sit ex ea cremata inter caustica est. Cinis eius ex uino potus somnum facit. Ipsa ex aqua imposita cassum sanat. Ne in ægypto quidem nascitur hebenus ut docuimus. Nec tractamus in medicina alienos orbes

VIGESIMVSQVARTVS

Non omittetur tamē propter miraculum. Scobem eius oculis unice mederi dicunt. Lignoꝝ ad cotem trito cum passo caliginē discutit. Ex aqua uero & radice albugines oculorū: item tussim pari modo dracūculi radices cum adiecto melle. Hebenum medici & inter erodentia assūmunt. Rhododēdros ne nomen quidē apud nos inuenit latinū. Rhododaphnen uocant aut neriū. Mirū folia eius quadrupedū uenū esse. Homini uero cōtra serpētes præsidiū: ruta addita & e uino pota. Pecus etiā & caprae si aquam biberint: in qua folia ea maduerint: mori dicunt. Nec rhus latinū nomen habet: cum in usum pluribus modis ueniat. Nam & hærba est siluestris: foliis myrti: cauliculisq; breuib; quæ uenena & tineas pellit: & frutex excoariius appellat: subrutilus: cubitalis: crassitudine digyialis. Cuius aridis foliis ut malicorio coria pficiunt. Medici aut rhocis utunt ad cōtusa. Item cœliacos & sedis ulcera: aut quæ phagedenas uocat: trita cum melle & illita cū aceto. Decoctū eorū instillat auribus pururentis. Fit & stomachice decoctis ramis ad eadē quæ ex moris: sed efficacior admixto alumine. Illiniturq; eadē hydropicorū tumoribus. Rhus quæ erythros appellat frutex est: & huius fruticis semen uim habet astringendi refrigendiq; Aspigif pro sale obsonius. Aluos soluit: oēsque carnes cum silphio suauiores facit. Vlceribus medetur manārib; cū melle. Aspitati linguæ pcussis: liuidis: desquamatis eodē modo. Capitis ulcera ad cicatrice celerrime pducit: & fœminarū abūdantiā sistit cibo. Erythrodanus quā aliqui eruthodanū uocant: nos rubiā: qua tingunt lanæ pellesq; pficiunt in medicina urinā ciet. Morbū regiū sanat ex aqua mulla. Et lichenas ex aceto illita. Et ischtdicos & paralyticos ita ut bibentes lauētur quottidie. Radix semeng; trahūt mēses. Aluū sistūt: & collectiones discutiūt. Contra serpētes rami cum foliis imponūtur. Folia & capillū tingūt. Inuenio apud quosdā morbū regiū sanari hoc frutice: etiā si adalligatus spectetur tātum. Distat ab eo qui alisson uocat foliis tantum & ramis minoribus. Quippe nomen accepit q; a cane morfos rabiem sentire non patitur potus ex aceto adalligatusq;. Mirumq; est quod additur: infaniam cōspicito eo omnino frutice sanari. Tingtibus & radícula ramos pręparat quā struthion uocari diximus a græcis. Medetur morbo regio ipsa decocta & ius potum: item pectoris uitis. Vrinam ciet: aluum soluit & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici uocant. Ea & ex melle prodest magnifice ad tussim. Ortopnoe cocleariis mensura. Cum polenta uero & aceto lepras tollit. Eadem cū panace & caparis radice calculos frangit: pellitq;. Panos discutit cum farina hordeacea uino decocta. Miscetur & malagmatis & collyriis claritatis causa. Ad sternutamenta utilis inter pauca. Lyeni quoq; ac iocineri. Eadē pota denarii unius pondere ex mulla aqua suspiriosos sanat. Sic & pleureticos: & omnes lateris dolores. Apocyni semen ex aqua frutex est: folio hederæ: molliore tamen & minus longis uiticulis: femine acuto: diuiso: lanuginoso: graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile: alterum cui & caulis & semen resinaceum: quod canchrys uocatur. Foliis odor thuris. Radix uulnera sanat uiridis imposita & sedis procidentia condylomata hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radices morbū regiū: & ea quæ repurganda sunt. Oculorū acie exacuit. Semē ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cum uino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinit cum erinea farina. Purgat & lentigines: & quæ excalfacienda sunt: aut cum sudor quærendus illitū. Item conuulsis. Augēt & lac in uino potum. Item radix. Ipsa hærba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cū melle prodest. Cancchrys multa genera habet ut diximus. Sed hæc quæ ex rore supradicto nascitur si fricetur: resinosa est. Aduersatur uenenis & uenenatis: præter anguibus. Sudorem mouet tormina discutit. Lactis ubertatem facit. Hærba sabina brathy appellata a græcis duorum generum est. Altera ramacæ similis folio est: altera cupresso. Qua ex re quidam ceticam cupressum dixerunt: utilis in suffitus pro thure assumitur. In medicamentis uero duplicato pondere eodē effectus habere quos cynamū traditur. Collectiōes minuit: & nomas compescit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos appolita extrahit & suffitu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cum melle & uino pota regio morbo medetur. Gallinaei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt. Similis herbæ huic sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicam: qua sinistra manu exiit uelut furante: candida ueste uestito pureq; lotis nudis pedibus sacro facta priusq; legatur: pane uino. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere druidæ gallorum: & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodesse. Idem samulum hærbam nominauere nascente in humidis. Et hanc sinistra manu legi a ieiunis contra morbos suum boumq;: nec respicere legentem: nec alibi q; in canali deponere: ubiq; conterrere poturis. Gūmi genera diximus. Ex iis maiores effectus melioris cuiusq; erūt. Dētib; inutiles sunt Sanguinem coagulant: & ideo reiicientibus sanguinem profunt: item ambustis: arteriæ uitis. Inutilem urinam ciunt: amaritudines hebetant astrictis cæterisq;. Ex amygdala amara est spissandiq; uiribus efficacior. Habet excalfactorias uires. Præponuntur autem prunorū & ceraforum ac uitiū. Siccant illitæ & astringūt. Ex aceto uero infantium lichenas sanant. Prolunt & tussi ueteri: quattuor obolis in mixto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere: ciborūq; appetentiā: & calculosis prodesse cum passo pota. Oculorū & uulnerum in utilitatibus maxime conueniunt.

De spina ægyptia: & spina alba: & acanto: & acatio.

CA. XII.

a B spina ægyptia spinæ arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat: stringitq; distillationes omnes: & sanguinis excreationes: mensiumq; abundantiam: etiā nūc radice ualētior spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa: quam græci acanthion uocant minoribus multo foliis aculeatis per extremitates & harenosa lanugine obductis. Qua collecta etiam uestes quædam bombycinis similes sū

LIBER

in oriente. Ipsa folia uel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acaciæ spina. Fit in ægypto alba nigraque arbore: item uiridi: sed longe melior est prioribus. Fit & in gallatia tenerissima spinosior arbore. Semen omnium lenticulæ simile: minore est tantum & grano & folliculo. Colligitur autumnus ante collectu nimio ualidius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusus: mox in pila tufis exprimitur organis: tunc densatur in sole mortariis in pastillos. Fit ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus & galatiacæ acaciæ nigerrimus improbat: item qui ualde rufus. Purpurea aut leucophea: & quæ facillime diluitur. Vis summa ad dissipandum refrigerandumque est. Oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos usus pastilli: ab aliis torrentur: ab aliis capilli tinguntur. Sanant ignem sacrum. Vlcerata quæ serpunt: & humida uitia corporis: collectiones articulos contusos: peruiones: pterygia. Abundantiam mensium foeminis sistunt: uuluamque & sedem procidentem: item oculos: oris uitia & genitalium.

De uulgari spina & siluestri: & de syriscetro: & de appendice spina: & pyracantho: & paliuro: aquifolia & taxo & rubis medicina. CA. XIII.

Vlgaris quoque hæc spina: ex aqua uenæ fulloniæ implentur: radices usus habet. Per hispanias quidem multi & inter odores & ad unguenta utuntur illa aspalathum uocantes. Est sine dubio hoc nomine spina siluestris in orientem (ut diximus) candida magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior atque spinosus: nisyrtæ & rhodiorum insulis: quam alii erisiceptrum: alii adiasatheum siue dipsacon siue diaxylon uocant. Optimus qui minime ferulaceus: rubens: & in purpuram uergens de tracto cortice nascitur pluribus locis: sed non ubique odoratus. Quam uim haberet cælesti arquo in eum innixio: diximus. Sanat terra oris ulcera: & ozenas: genitalia exulcerata: aut carbunculantia: item rhagadia: inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare siluestrem quoque putant. Spina est appendix appellata: quoniam bacca puniceo colore in ea appendices uocantur. Hæc crudæ per se & aridæ in uino decoctæ aluum ciunt: ac tormina compescunt. Pyxachanti bacca contra serpentium ictus bibuntur. Paliuris quæ spinæ genus est. Semen eius asri zuram uocant: contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam uim habent. Radix discutit panos: collectiones: uomicas: urinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum sistit. Serpentinibus aduersatur: radix præcipue datur in uino. Alioquin folia contusa addito sale articulorum morbis imponunt. Profunt bacca purgationi foeminarum: celiacis: dysentericis: ac cholericis. In uino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixam corpori. Vtilissima est & luxatis tumoribusque. Aquifolia arbor in domo aut uilla sata ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari. Pythagoras tradit. Itemque baculum ex ea factum in quoduis animal emissum etiam si citra ceciderit defectu mittentis: ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura: ideoque ex eis mora bestiis uel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi: astringendi. Gingiuis: tonsillis: genitalibus accommodatissimi. Aduersantur serpentium sceleratissimis hemorrhodi & præsteri flos aut mora. Scorpionum uulnera sine collectionum periculo iungunt. Vrinam ciunt. Caules eorum tunduntur teneri: exprimiturque succus mox sole cogitur in crassitudinem mellis singulari remedio contra mala oris oculorumque sanguinem excreantes: anginas: uuluas: sedes: coeliacos porus aut illitus. Oris quidem uitis etiam folia commanducata profunt: & ulceribus manantibus: aut quibuscumque in capite illinuntur cardiacis. Vel sic per se imponuntur a mamma sinistra. Item stomachi doloribus: oculisque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cærato. Calculorum uero ex uino decoctum uel præsentaneum remedium est. Item per se in cibo sumpti cyme modo: aut decocti in uino aultero labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluua sanguinis. Dysentericis profunt. Siccantur in umbra ut cinis crematorum uuam reprimant. Folia quoque arefacta & contusa iumentorum ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in iis nascuntur uel efficacior stomachicem præbuere quam satia morus. Eademque compositione uel cum hypocistide tantum & melle bibuntur in colera: & a cardiacis: & contra araneos. Inter medicamenta quæ styptica uocant: nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in uino ad tertias partes ut colluantur eo oris ulcera & sedis foueantur. Tantaque uis est: ut spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem: præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorhoda: quam proximo dicemus uolumine.

De cynobato & ideo rubo: & rhano: & lycio: & sarcocolia: & oporice medicina.

CA. XIII.

Cynobaton quam alii cynospaston: alii neurospaston uocant folium habet uestigio hominis simile. Fert & uuam nigram: in cuius acino neruum habet: unde nerunspassus dicitur. Alia est a cappari: quam medici cynobaton appellauerunt. Huius thyrus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Nerus eius cum mastice chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleureticis præcipuus ex uino potus: ite coeliacis. Radix ad tertias decocta aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedes atque genitalium ulcera. Cinis e radice deprimit uuam. Idæus rubus appellatus est: quoniam in ida non alias nascitur. Est autem tenerior ac minor rarioribus calamis incontinentioribusque sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinit & ignibus sacris. Stomachicisque ex aqua bibendus datur. Cætera eadē

VIGESIMVSQVARTVS

præstat quæ suprascripta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur a græcis candidior & fruticosior. Is floret ramos spargens rectis aculeis non ut cæteri aduncis: foliis maioribus. Alterum genus eius silue stre nigrius & quadatenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentū qd̄ uocat lyciū. Semen secundas trahit. Alterq; ille candidior astringit magis refrigerat: collectionibus & uulneribus accommodatior. Folia uero utriusq; & cruda & decocta illinunt cum oleo. Lycium præstātius & spina fieri tradunt: quam & pyxanthon chironiam uocant: quales in indicis arboribus diximus: quoniam longe præstantissimum existimat indicum. Coquunt in aqua tusi rami: radicesq; summa amaritudinis æreo uase fere p̄ triduum. Iterumq; exēpto ligno donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis: etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidē oculorum medicamentis addit. Reliquo succo faciem purgat: & p̄fora sanat: erosos angulos oculorū: ueteresq; fluctiōes: aures purulentas: tonsillas: gingiuas: tussim: sanguinis excreationes fabæ magnitudine deuorātū. Aut si ex uiceribus fluat: illitū rhagadas: genitalium ulcera. Attritus ulcera recētia & serpentina putrescentia. In naribus clauos: suppuratiōes. Bibit & a mulieribus in lacte cōtra profluuia. Indici differentia glebis extrinsecus nigris intus ruffis: cū fregeris: cito nigrescentibus. Astringit uehemēter cum amaritudine. Ad eam omnia utilis est: sed præcipue ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam & spinæ lachrymam putent pollinithuris similem cū quadam acrimonia dulcē. Cum uino tusa sistit fluctiones. Illinit infantibus maxime. Vetustate & hæc maxime nigrescit. Melior quo candidior. Vnum etiānum arborum medicinis debet nobile medicamentū: quod oporicem uocant. Fit ad dysentericos stomachiq; uitia in congio musti alibi lēto uapore decoctis malis cotoneis quinq; cū suis seminibus: puniceis totidem: sorborū sextario & pari mensura eius quod rhun syriacū uocant: croci semuncia. Coquit usq; ad crassitudinem mellis. His subnectemus ea quæ græci cōicatione nominum in ambiguo fecere an ne arborum essent.

De chamedrye & chamedaphne: & chamelea: & chamefyce: & chamecisso: & chameleuce: & chamecyperisso: & ampelopraso: & stachye: & clinopodio: & centunculo: & clematide ægyptia medicinae. CA. XV.

Chamedrys hæra est: quæ latine trixago dicitur. Aliqui eam chamedropen: alii teucriam appellant. Folia habet magnitudine mentæ: colore & diuisura quercus. Alii ferratam: & ab ea ferram inuentam esse dixere: flore pene purpureo. Carpitur prægnans succo. In petrosis aduersus serpentium uenena potu illitūq; efficacissima. Item stomacho thussi uetustæ pituitæ in gulla coherescenti: ruptis: conuulsis: lateris doloribus. Lyenem consumit. Vrinam & menses cit. Ob id incipientibus hydropicis efficax: manualibus scopis eius in tribus heminis: aquæ decoctis usq; ad tertias. Faciunt & ex ea pastillos terentes eam ex aqua ad supradicta. Sanat & uomicas & uetera ulcera uel sordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorū discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctiones. Chamedaphne unico ramulo est cubitali fere: folio tenui lauri similitudine. Semen rubens admixtum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat. Ad tormina cum uino bibitur. Menses succus eius & urinam cit potu: partusq; difficiles in lana appositus. Chamelea similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autē ei amara odorata: in petrosis nascens palmi altitudinem non excedens. Aluum purgat. Detrahit pituitam bilemq; foliis in duabus partibus ablinthii decoctis: succoq; eo cum melle poto. Foliis impositis & ulcera purgantur. Aiunt si quis ante folis ortum capiat: dicatq; ad albugines oculorum se capere: adalligata discuti id uitium. Quoquo modo collectam iumetorum pecorumq; oculis salutarem esse. Chamefyce lentis folia habet nihil se attollentia: in aridis petrosissq; nascens. Claritati oculorum & cōtra suffusiones utilissima: & cicatrices caliginis nubes nulas in uino cocta: inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in lintheolo. Tollit & uerucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamecissos spicata est tritici modo ramulis quinis fere foliosa: cum floret existimari potest alba uiola radice tenui. Cuius bibunt schiadic folia tribus obolis: in uini cyathi duobus septem diebus admodum amara potione. Chamaleucem apud nos farra num siue farfugium uocant. Nascitur secus fluuios: folio populi: sed ampliore. Radix eis imponitur car bonibus cupressi: atq; is nidor per infundibulum imbibitur in uetere tussi. Chamepeuce laricis foliis similis lumborum & soinæ doloribus propitia est. Chamecyperissos herba ex uino pota contra uenena serpentium omnium scorpionum pollet. Ampeloprason in uinetis nascitur: foliis porri: ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinam & mensens cit: eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumq;. Dat & a partu mulieribus: & contra canis morsum. Ea quoq; quæ stachys uocat: marrubii similitudinē habet: lōgioribus foliis pluribusq; & odoris iucundi: colorisq; in luteæ inclinati. Pellit mēstrua. Clinopodium: qd̄ alii cleoniciō: alii zopiron: alii ocimoides appellāt: serpilli simile: furculosam palmi altitudine. Nascit in petrosis: orbiculato floz ambitu: specie lectipedū p̄bens. Bibitur ad cōuulsa rupta stranguria: serpentium ictus: item decocti succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem: sed minus claras: nobilibus insequentia uolumina dilatis. Itali centūculum uocant rostratis foliis ad similitudinē capitis penulagæ iacentē in aruis: græci autē clematidem. Est eius egregius effectus ad sistēdam aluum in uino austero. Idē sanguinē sistit tritus cū oximellite: aut aquæ calidæ cyathis quinq; denarii unius pōdere. Sic & ad secundas mulierū efficax. Sed græci clamatidas & alias habēt: unam quā aliqui echiten uocāt: alii laginē nōnulli tenuē scamoniā: & pedales foliosos: nō dissimiles scamonæ ramos habet: nisi q; nigriora minoraq; sunt folia. Inuenit in uineis aruisq; Estur usu ut olus cū oleo & sale Aluū cit. Eadē a dysentericis cū lini semine in uino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum

LIBER

polenta:supposito udo linteolo,Strumas imposita ad suppurationē perducunt:deinde axūgia adiecta percurant:item hemorrhoidas cum oleo uiridi.Phthificos iuuant cū melle. Lactis ubertatē faciūt in cibisumpta,Et infantibus illita capillū alunt.Ex aceto dentiū dolores sedāt.Venerē stimulant.Est & alia clematis ægyptia cognomine:quæ ab aliis daphnoides:ab aliis polygonoides uocat folio lauri lōga tenuisq:aduersus serpentes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax.Ægyptus hāc maxime gignit.

De aron:& dracūculo:& dracontio:& eri:& millefolio:& herba eiusdem nominis:& pseu-
dounio:& myrrhi:& onobryce medicinae. CA. XVI.

St & aron:de qua inter bullos diximus magnæ cum dracuntio litis,Quidam enim esse dixerunt eandem.Glaucias satu discreuit:dracuntium siluestrem arum pronunciando,Aliqui radicem aron apellauerunt:caulem uero dracuntium:in totum alium.Si modo hic est:qui uocatur apud nos dracunculus.Namq:aros radicem nigram in latitudinem rotundā habet:multo quoq: maiorem:& quā manus impleatur,Dracunculus:subrutilam & draconis conuoluti modo:unde ei & nomen.Quin & ipsi græci immensam posuere differentiam.Semen dracunculi feruens mordaxq: tradendo:tantumq: inesse ei uirus ut olfactum grauidis abortum inferat,Aron miris laudibus extullore: primum in cibis sceminarum præferentes: quoniam mas dulcior esset:& in coquēdo lētor pectorisq: uitia purgaret,Aridum impositione inspersum aut eligmate:urinā & menses cieret. Sic & in oxymelite potum stomacho interraneis exulceratis ex lacte ouillo bibendum. Ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere,Alii coxere in lacte:ut decoctum biberetur.Epiphoris elixum imposuere: item sugillatis tonsilis.Ex oleo hemorrhoidum uitio infudere:lentigines ex melle illinentes,Laudauit Cleophātus & pro antidoto contra uenena pleuriticis:peripneumoniciis quoq: & tussietibus,Semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori Dieucles,Cleophantus tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreatibus farina pmixtū in pane cocto dedit,Diodotus phthificis e melle eligmate & pulmonis uitiiis: ossibus etiā fractis imposuit,Partus omnium aialium extrahit naturā circūlitū,Succus radice eius cum melle attico:oculorū caligines:ac stomachi uitia discutit: tussim decocti ius cū melle,Vlcera omniū generū siue phagedene sint:siue carcinomaca:siue serpāt siue polypi in naribus:succus mire sanat,Folia ambustis psunt ex uino & oleo coctā,Aluū inaniūt ex sale & aceto sumpta,Etiā luxatis cocta cū melle psūt,Irē articulis podagricis cū sale recētia uel sicca,Hippocrates quilibet ad collectiones cū melle imposuit ad mēses trahēdos:feminis uel radice drachmæ duæ i uini cyatis duobus sufficiunt,Eadem potio si a partu non purgantur:& secunda trahit,Hippocrates & radicem ipsam apposuit,Dicunt & in pestilentia salutarem esse in cibis,Ebrietatem discutit,Serpentes nidore cum cremas priuatimq: aspides fugat:aut inebriat:ita ut torpentes inueniant,Perunctos quoq: areo aut laureo oleo fugiunt,Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile,In foliis ari caseus optime seruari tradit,Dracūculus quem dixi ordeo maturescence effoditur luna crescente,Omnino habentem serpentes fugiunt,Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem ut & menses:si ferro non attingatur sistat,Succus eius & aurium dolori prodest,Id autem quod græci dracontion uocant triplici effigie mihi demonstratum est foliis betæ:non sine thyrsio: flore purpureo,Hoc est simile aro,Alii radice lōga ueluti signata articulosaq: mōstrauere tribus omnino caliculis,Folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubētes,Tertia demonstratio fuit folio maiore q: cornu:radice harundinea:totidem ut affirmabant geniculata nodis:quot haberet annos totidem esse folia,Hi ea ex uino uel aqua contra serpentes dabant,Est & eris quæ in eadē ægypto nascit similis aro:minor tantū minoribusq: foliis:& utiq: radice: quæ tamen oliuæ grādis magnitudinē implet,Alba geminū caulem:altera unū tantū emittens,Medef utraq: ulceribus manātibus:item cōbustis ac fistulis,Collyrio imixta & nomas sistunt:decoctaq: in aqua & postea tritarum rosaceo addito,Sed unum miraculum ingens:contacto genitali cuiusq: scemini sexus animal in perniciem agi,Myriophylon quod nostri millefolium uocant caulis est tener,Similis est feniculo plurimis foliis:unde & nomen accepit,Nascitur in palustribus:magnifici usus ad uulnera,Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ:& uesicæ:& suspiria:pcipitatq: ex alto,Efficacissima eadē ad dentiū dolores,Hetruria hoc nomine appellat hærbam in pratis tenuem:a lateribus capillamenti modo foliosam:eximii usus ad uulnera:bouum neruos abscissos uomere solidari ea rursusq: iungi addita axungia affirmans,Pseudo bunion napi folia habet fruticans palmi altitudine,Laudatissima in creta,Cōtra tormina atq: stranguriam:laterum præcordiorumq: dolores bibuntur rami eius quini senieue,Myrrhis quam alii smyrhizam alii myrrham uocant simillima est cicuta,Caule foliisq: & flore minor tātum & exilior:cibo non insuauis,Cit menstrua & partus cum uino,Aiunt quoq: eandem potam in pestilentia salutarem esse,Subuenit & phthificis in forbitione,Auiditatem cibi facit,Vlcera in facie aut capite succus eius in aqua triduo macerata sanat,Onobrychis folia habet lentis longiora paulo florem rubentem:radicem exigua & gracilem,Nascitur circa fontes,Siccata in farina modum & insparsa uino albo strangurias finit,Aluum sistit,Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet,

Decoriaceia:& callicia:& menaide:& aliis.xxiii.& medicinis earum quas quidam magicas esse dicūt:& de cōsidiā:& de aprossi:& recidiuis morboq. CA. XVII.

N promisso hærbarum mirabilium occurrit aliqua dicere & de magicis,Quæ enim mirabiliores sunt,Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atq: Democritus consuetari magos,Coriaceiam & calliciam Pythagoras qua aquā glaciari tradit:& quæ mentionem apud alios non reperio:nec apud eum alia de his,Idem menaidem appellat & nomine alio corinthadem:

VIGESIMVSQVARTVS

cuius decocto in aqua succo protinus sanari ictus serpentium si foueantur dicit. Eundemq; effusum in herba qui uestigio contigerint: aut forte respersi fuerint insanabiles perire: monstrifica prorsus natura ueneni præterq; contra uenena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba: cuius radix e longinquo concipiat ignes ut naphtha: de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit. Si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi: quâuis sanatos admonitionem eorum sentire quotiens florere eam contigerit: & frumentum: & cicutam: & uiolam similem conditionem habere. Nec me fallit hoc uoluerit eius a quibusdâ Clemporo medico ascribi. Pythagoræ uero esse pertinax fama antiquitasq; uendicant. Et id ipsum auctoritatem uoluminibus assert: si quis alius curæ suæ opus illo uiro dignum iudicauerit. Quod fecisse scimus Clemporum: cū & alia suo ex nomine ederet quis crederet? Democriti certe chiocineta esse constat. At in iis ille post pythagoram magorum studiosissimus quanto portetofiora tradit? Aglaophotin herbam quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen: in marmoribus arabiae nascentem persico latere. Qua de causa & marmaritiden uocari. Magos utiq; ea uri: cum uelint deos euocare. Achemenidon colore est electri sine folio nascens in tardistalis india. Cuius radix in pastillos digesta in dieq; pota in uino noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hippophoroadem appellat: quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotion. xx. schoenis a Cloaspe nasci pauonis picturis similem odore eximio. Hæc autem a regibus sperfarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda: stabilitatemq; mentis & iustitiæ uocari. Eandem deniq; semniona potentiae maiestate appellari. Aliam deinde abamatidē armeniae cappapociaeq; alūnam. Ac admota leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse q; conteri nequeat. Arianidem in arianis gigni igneam colore. Colligi cum sol in leone sit. Huius tactu puncta oleo ligna accendi: therionarca in cappadocia & miscia nascente: & omnes feras torpescere: nec nisi hyenæ urinæ aspersu recreari. Ethiopida in merore nasci. Ob id & meroidem appellari: folio lactucæ. hydropicis utilissimam e mulso potam. Ophiūsam in elephantine eiusdem æthiopie liuidam: difficilemque aspectu: qua pota terrorem minasq; serpentium obseruari: ita ut mortem sibi eo metu confiscat: ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalasseglen indum amnem inueniri: quæ ob id nomine alio potamautis appellatur. Hac pota lymphari homines obseruantibus miraculis. Theangelida in libano syriæ dicte cretæ motibus & babylone & fufis perfidis nasci: qua pota magi diuinent. Gelotophyllida in bactris & circa borystenē. Hæc si bibatur cum myrrha & uino: uarias obseruari species: ridendiq; finem non fieri nisi potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Syssitie terida a cōuictu in perfide nominari: quoniam hilarentur illa eadē proto media: qua primatum apud reges optineant. Casigneté: quoniam secū ipsa nascat: nec cū ullis aliis herbis. Eandē Dionysio nymphadē: quoniam uino mire cōueniat. Heliaten uocat in themiscyra regione & ciliciæ motibus maritimis: folio myrti. Hac cū adipe leonino decocta addito croco & palmeo uino punxi magos & per sagæ reges: ut fiat corpus aspectu iucundū. Ideo eandē helliocallidē nominari. Hermefias ab eodē uocata ad liberos generandos pulchros bonosq;. Nō herba: sed cōpositio e nucleis pineæ nucis tritis cum melle myrrhe croco uino palmeo: postea admixto theobrotio & lacte bibere generat os iubet: & a conceptu puerperas partū nutriendas ita fieri excellentes aīo & forma: atq; bonos. Harū omniū magica quocūq; uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus affectator eius herbā elchynomenē: quoniam appropinquate manu folia cōtraheret. Aliā crocidē: cuius tactu phalagia morerēt. Crateias oenotheridem: cuius aspersu uino feritas oīum aīalium mitigaret. Anacāpserotem celeberrime arte grāmatica paulo ante cuius oīno tactu redirent amores uel cū odio depositi. Et abunde sit hætenus sit attigisse insignia magorū in iis herbis alio de his aptiore dicturus loco.

De eriphia & lanaria & straciote medicina. CA. XVIII.

Ripham multi prodidere. Scarabenum hæc in habena habet sursum deorsum decurrētē cū sono hedi: unde & nomen accepit. Hac ad uocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria: quibus ieiunis data: lactis abundantiā facit. Eque nota lactoris uulgo est plena lactis: quod degustatum uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicūt: & alii similem illi: quam militarem uocant: quoniam uulnus ferro factum nullum non intra dies quinq; sanat ex oleo imposita. Celebratur autem a græcis straciotes. Est ea in ægypto tantum: & inundatione nili nascitur aizoo similis: nisi maior haberet folia. Refrigerat mire: & uulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros ac suppurationes. San guinem quoq; qui defluit a renibus pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ: & de herba de fluminibus: & herba lingua: & cribro: & fimentis: & rhodora: & impia: & ueneris pectine: & nodia: & philanthropo: & canaria lappa. & tordyle: & de gramine: & dactylo & fœno græco medicina. CA. XIX.

Herba in capite statuæ nata collectaq; alicuius in uestis panno: & alligata in lino ruffo capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcūq; e riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta: ut nemo colligentem uideat: contra tertianas adalligata leuo brachio: ita ut æger quid sit illud ignoret: tertianas arcere tradit. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis: adiciunt ut nigra sit & sterilis: alopetias emendat unguentum in sole. Cribro in limite abiecto: herbæ intus extantes decerpit: adalligataq; grauidis: partus accelerant. Herba quæ gignit supra fimenta ruris: contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes urinam fundunt euulsa ne ferro attingatur: luxatis celerime medetur. Rumbotinum arborem demonstrauimus inter arbuta, luxta hæc uiduā uite nascit herba: quam galli rhodora uocant caulē habet uirgæ

LIBER

ficulneæ modo geniculatum folia urtica in medio exalbida: eadem procidente tempore tota ruben-
tia: florem argenteum: præcipua contra tumores feruoresq; & collectiones. Cum axungia uero ueteri
tusa: ita ut ferro non attingatur: qui perunctus est: si despuat ad suam dexteram ter: efficacius remediū
esse aiunt: si tres quoq; trium nationum homines perugāt dextrorsus. Herba impia uocatur incana: to-
ris maris aspectu thylli modo uestita atq; capitata. Inde alii ramuli assurgunt sua capitella gerentes: ob
id impiam appellauere: quoniam liberi super parentem excellant. Alii potius ita appellatam: q; nullum
animal eam attingat: existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet: præcipuo aduersus anginas suc-
co lacte & uino admixto: mirumq; traditur nunquam ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaq; & sui
bus dari: quæq; medicamentum id noluerint haurire: eo modo interire. Sunt qui & in auium nidis in-
seri aliquid ex ea putent: atq; ita non strangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appellat
a similitudine pectinis. Cuius radix cum malua tusa omnia corpori infixæ extrahit. Veneriosa curat
quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis etiam hilaris est: aliisue. Nomas curat.
Efficacissimamq; aduersus scorpiones esse potam in uino aut posca reperio. Philatropon herbam græ-
ci appellant irsutam: quoniam uestibus adherescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nā
quæ canaria appellatur lappa cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata sanat: ternis die-
bus soluta. Medef & suis hæc effossa sine ferro: & addita in colluiem poturis uel ex lacte & uino. Qui-
dam adiciunt & fodientem dicere oportere: hæc est hæba argemon: quam Minerua repperit suis
is remedium: qui de illa gustauerint. Cordylen alii semensilis esse dixerunt. Alii hærbam per se quam
& syreon uocauerunt. Neq; aliud de ea proditum inuenio q̄ in montibus nasci: combustam potu ciere
mensas: & pectoris excreationes. Efficacior etiam nunc radice. Succo eius ternis obolis hausto renes sa-
nari. Addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter hærbas uulgatissimum. Genuculatis
serpit internodiis: crebroq; ab iis & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in eili-
tatem fastigiantur. In pernafo tantum hederacea specie densius q̄ usq; fruticante: flore odorato candido
q;. Iumentis hæba non alia gratior siue uiridis siue in scæno siccata. Tūditur aspera aqua. Succum quo-
q; eius in pernafo excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis enim hic est. In uicem eius in reliqua parte
terrarum succedit decoctum ad uulnera conglutinanda: quod & ipsa hæba tusa prestat. Tueturq; & ab
inflammationibus placat. Decocto adicitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris & piperis myrrhæq;
tertiæ portiones. Rursusq; coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in
uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus. Viceribus uesicæ. Calculos frāgit. Semen uehemē-
tius urinam impellit. Aluum uomitionesq; sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sūt
qui genicula. ix. uel unius uel e duabus tribusue hærbis ad hunc articulorum numerum inuolui lana
succida nigra iubeant ad remedia strumæ panonūue. Ieiunum debere esse qui colligat. Ita ire in domū
absentis cui medeatur: superuenientiq; ter dicere ieiuno ieiunum medicamentum dare. Atq; ita adalli-
gare: triduoq; id facere. Quod e graminum genere septem internodia habet: efficacissime capiti contra
dolores adalligatur. Quidam propter uesicæ cruciatu decoctum ex uino gramen ad dimidias e balne-
is bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum cum in cacumine aculei sint plu-
rimum: quod illi dactylon uocant: hos conuolutos naribus inserunt: extrahuntq; sanguinis ciendi gra-
tia. Altero quod est aizoo simile ad paronychia & pterygia unguium: & cum caro unguibus excreuerit
utuntur cum axungia. Ideo dactylon appellantes quia digytis medeatur. Tertium genus dactyli sed te-
nuis nascitur in parietibus aut regulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti cir-
cundatum sanguinis e naribus fluctiones sistit. Camelos autem necare traditur in babylonis regione
id quod iuxta uias nascitur. Nec scænogræco minor auctoritas: quod telin uocant: alii carphos. Aliqui
buceras: alii egoceras: quoniam corniculis semen est simile: nos filiciam: quod quo modo sereretur suo
loco diximus. Vis eius siccare: mollire: dissoluere. Succus decocti scæminarum pluribus malis subue-
nit siue duricia siue tumor: siue contractio sit uulvæ: fouentur: insidunt: infusum quoq; prodest. Fur-
fures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur: item ex aceto. Sic iocineri
decoctum. Diocles difficile perientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis
sapæ ad tertias partes bibere: ut qui biberint in calida lauarentur. Et in balneo sudatibus dimidium ex
relicto iteq; dedit: mox a balneo reliquū pro summo auxilio. Farinā scænogræci cū hordeo aut lini semi-
ne decoctā aqua mullā contra uulvæ cruciatu subiecit. Itēq; iposuit imo uētri. Lepras lētigines sulphu-
ris pari portione mixta farina curauit nitro ante præparata cute sæpius die illinens: pungitq; præcipiens
Theodorus scænogræco miscuit quartam partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras. Damion
scænogræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos de-
dit potu. Nec dubitatur quin decoctum eius utilissimum sit uuluis interaneisq; exulceratis: sicuti semē
articulis atq; præcordiis. Si uero cum malua decoquatur: postea addito mulso potus ante cætera uul-
uis interaneisq; laudat. Quippe cum uapor quoq; decocti plurimum profit. Alarumq; etiam grauæo-
lentiam decoctum scænogræci semen emendat. Farina pruriges capitis furfuresq; cum uino & nitro
celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano perotidi
podagræ: chirahræ: articulis: carnibusq; quæ recedunt ab ossibus. Aceto uero subacta luxatis. Illinitur
& lyeni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat. Mox addito melle per-
fanat. Sumitur & sorbitio e farina ad pectus exulceratum longāq; tussim. Diu decoquitur: donec amari-
tudo definat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas hærbarum dicetur.

PSA QVAE NVNC DICETVR HAERBARVM CLARITAS
medicinæ tātū gratia gignēte eas tellure: in admirationē curæ priscoꝝ
diligētiæq; aīum agit. Nihil ergo intentatū inextumq; illis fuit. Nihil
deinde occultatū qđ nō prodesse posteris uellēt. At nos elaborata iis ab
scōdere ac suppressere cupimus: & fraudare uitā etiam alienis bonis. Ita
certe recōdunt q̄ pauca aliqua nouere: inuidētes aliis: & neminē docere ī
auctoritatē sciētiae est. Tantū ab excogitādis nouis ac adiuuāda uita mo
res absunt. Sūmumq; opus ingenioꝝ diu in hoc fuit: ut intra unūq; q̄
recte facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deo
rum numero addidere: omniomq; uitam clariorem fecere cognomini
bus hærbarum tam benigne gratiam memoria referente. Non æquæ
hæc cura eoꝝ mira eēt in iis: quæ satū blādiunt: aut cibo inuitāt sed cul
mina quoq; montium inuia & solitudines abditas omnisq; terræ fibras

scrutati inuenere: qđ quæq; radix polleret: ad quos usus hærbarum folia prinerent: etiā quadrupedum
pabulo intacta ad salutis usus uertētes.

Qui latine usus hærbagæ scripserint: & quando ad romanos notitia eaz̄ peruenerit: & qui primi
græcoꝝ de his composuerint: & de hærbagæ inuentione: & antiqua medicina: & quare minus exercean
tur earum remedia: & de cynorhodo: & de draculo medicina

CA. II.

Inus hoc q̄ par erat: nostri celebrare omniū utilitatū & uirtutum rapacissimi. Primusq; &
diu solus idem ille. M. Cato omniū bonagæ artiū magister paucis dūtaxat attigit. Boum etiam
medicamina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit. C. Valgius eruditione spectatus:
imperfecto uolumine ad Diuum Augustum: inchoata etiā præfatione religiosa: ut omnibus malis hu
manis illius potissimum principis semp̄ medicetur maiestas. Ante condiderat solus apud nos: qđ equi
dem inueui. Pompeius Leneus Magni Pompeii libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad no
stros peruenisse animaduerto. Nāq; Mithridates maximus sua ætate regum: quem debellauit Pompe
ius: omnium ante se genitorum diligentissimus uitæ fuisse argumentis præterq̄ fama intelligitur. Vni
ei excogitatum quottidie uenenū bibere: præsumptis remediis: ut consuetudine ipsa innoxii fieret. Pri
mo inuenta genera antidoti: ex quibus unum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumāt san
guinem anatū ponticagæ miscere: antidotis quoniam ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medēdi ar
te clari: uolumina composita extant: cū sollicitatus ex urbe Roma præcepta pro se mitteret. Illum solū
mortalium Mithridatē. xxi. linguis locutum certum est. Nec de subiectis gentibus ullum hominem
p̄ interpretem appellatum ab eo annis. lvi. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine me
dicine peculiariter curiosus ab hominibus subiectis: qui fuere pars magna terrarum: singula exquirens:
scrinium commentationum harum & exemplaria effectusq; in archanis suis reliquit. Pompeius autē
omni regia præda potitus: trāsferre ea sermone nostro libertum suum Leneum grāmaticæ artis doctis
simum iussit. Vitæq; ita profuit nō minus qua reipublicæ uictoria illa. Præter hos græci auctores me
dicinæ prodidere: quos suis locis diximus. Ex iis Crateias: Dionysius: Metrodorus ratione blādissima:
sed qua nihil pene aliud q̄ rei difficultas intelligatur. Pinxere namq; effigies herbarum: atq; subscribere
effectus. Verum & pictura fallax est ex coloribus tā numerosis: præsertim in æmulatione naturæ: mul
tumq; degenerat transcribentiū fors uaria. Præterea parum est singulas earum ætates pingi: cum qua
dripartitis uarietatibus anni faciem murent. Quare ceteri sermone eas tradidere. Aliqui effigie quidē
indicata & nudis quidem plerūq; nominibus defuncti: quoniam satis uidebatur potestates uimq; de
mōstrare querere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe: exceptis admodum paucis contigit
reliquas contēplari scientia Antonii Castoris: cui summa auctoritas erat in ea arte nostro æuo. Visendo
hortulo eius: in quo plurimas alebat: centesimum ætatis annum excedens nullum corporis malum ex
pertus ac ne ætate quidem memoria aut uigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperiet.
Inuenta iam pridem ratio est prænuntians horas non modo dies ac noctes solis lunæq; defectuum. Du
rat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi ueneficiis & herbis id cogi. In eo nāq; scēminarum sci
entiam præualere. Certe quid non repleuere fabulis colchis Medea: aliaq; In primisq; italica circe diis
etiam adscripta: unde arbitror natum ut Aeschylus e uetustissimis in poetica re refertā italiam hærbarū
rū potentia proderet. Multiq; circeios agros ubi habitauit illa: in magno argumento etiamnum du
rante in marsis a folio eius orta gente: quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem pri
mus doctrinagæ & antiquitatis parens: multus alias in admiratione. Circes gloriā herbagæ ægypto tribu
it: tum etiā cum rigaretur ægyptus illa non autem eēt: postea fluminis limo inuecta. Herbas certe ægy
ptias a regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat: ac nobile illud nepentes obliuionem tristitiæ
ueniāq; afferens: & ab Helena utiq; omnibus mortalibus propinādum. Primus autem omnium: quos
memoria nouit. Orpheus de his herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Museus & Hesiodus poli
on hærbā in quātum mirati sunt: diximus. Orpheus & hesiodus suffitiones cōmēdauere. Homerus &

alias nominatim hærbas celebrat: quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia primus uolumen de earum effectu composuit. Apollini: Aesculapioq; & in totum diis immortalibus inuentio ne & origine assignata. Composuit & Democritus: ambo peragratis pñdis arabia æthiopia ægyptiq; magis. Adeoq; ad hæc attonita antiquitas fuit: ut affirmaret etiam incredibilia dictu Xanthus hystoria rum auctor in prima earum tradidit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam a parète hærba: quã balin nominat. Eadẽq; tillonem quem draco occiderat: restitutum salutis. Et luba in arabia hærba reuocatum ad uitam hominem tradit. Dixit Democritus: credidit Theophrastus eẽ hærbam: cuius cõ tractu illata ab alite: quam rettulimus: exiliret cuneus a pastoribus arbori adactus. Quæ etiã si fide carẽt admirationem tamen implent: coguntq; confiteri multum esse: quid uero supersit inde & plerosq; ui deo existimare: nihil non hærbarum ui effici posse. Sed plurimaz uires esse incognitas. Quorum nume ro fuit Herophilus clarus in medicina: a quo ferunt dictum quasdã etiã fortassis calcatas pdesse. Obser uatum certe est inflãmari uulnera ac morbos superuẽtu eorum: qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina: quæ tota nigrabat in graciæ linguas. Sed quare nunc nõ plures noscuntur causæ: ni si q; eas agrestes litterarũq; ignari experiuntur: utpote qui soli inter illas uiuant. Præterea securitas quæ rendi obuia medicorũ turba. Multis etiam inuentis noia defunt: sicut illi quã rettulimus in frugũ cura scimusq; defossam in angulis segetis præstare ne qua uis intret. Turpissima causa raritatis: qd' etiam q sciunt: demonstrare nolunt: tanq; ipsis pariturũ sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis an ceptis. Quippe etiam in repertis: alias inuenit casus: alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce an nos fuit rabidi canis morsus: pauorem aquæ: potusq; omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militan tis in prætorio mater uidit in quiete ut radicem siluestris rosæ: quam cynorhodon uocant: eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto mitteret folio bibendam in lacte. In lusitania res gerebat hispaniæ proxi ma parte. Casusq; accidit: ut milite a morsu canis incipiente aquas expauescere superueniret epistola orã tis: ut pareret religioni. Seruatũq; est ex insperato. Et postea quisquis auxiliũ simile tentauit. Alias apud auctores cynorhodi una medicina erat ipongiolar quæ in mediis spinis eius nascitur cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouintia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracũculum appellatum caulem pollicali crassitudine uersicoloribus uiperarum maculis: quã ferebãt contra omniũ morsus esse remedium. Alius est quẽ nos in priori uolumine eiusdem nominis diximus: sed huic alia fi gura. Aliudq; miraculũ exeũtis e terra ad primas serpentiũ uernationes bipedali fere altitudine rursusq; cum iisdem in terram se condentis: nec oĩno occultato eo apparet serpens: uel hoc per se satis officioso naturæ munere: si tantum præmoneret: tempusq; formidinis demonstraret.

De quodã pestifero fonte germaniæ: & de britania: & maximis morborũ doloribus. CA. III.

Ec bestiarum solũ ad nocendum scelera sunt: sed interim aquarũ quoq; ac locorũ. In germania n trans rhenum castris a Germanico Cæsare promotis maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus: qua pota intra biennium dentes deciderent. Compagesq; in genibus soluerentur. Sto macacen medici uocabant & sceletirben. Ei malo reperta auxilio est hærba: quæ uocatur britanica non neruis modo & oris malis salutaris: sed contra anginas quoq; & contra serpentes. Folia habet oblonga nigra: iraodem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocant: qui collectus prius q tonitrua audiant: & deuoratus securos in totũ reddi frisi qua castra erant nostris demonstrauere illã. Miror quidẽ quæ nominis esset causa: nisi forte cõfini oceano britaniæ ueluti propinquæ dicauere. Nõ enim inde appellatam eam: quoniã ibi plurima nasceretur certum est. Etiã tum britania libera fuit qdẽ: & hic quondam ambitus nominibus suis eas adoptandi: ut docebimus fecisse reges: ut res tanta debeat: hærbam inuenire: uitam iuuare nõ fortassis credet aliquis: cum hæc nostra friuola quoq; existimẽtur: adeo deliciis sordent: etiam quæ ad salutem pertinent. Auctores tamẽ quarum inueniuntur in pri mis celebrare par est: effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidẽ in reputatione misereri fortis humanæ subit: & præter fortuita casusq; & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morbo rum singulis mortalibus timenda. Qui grauissimi ex iis sint discernere stultitia prope uideri potest: cũ suus cuiq; ad præsens quisq; atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento aspi mos cruciatus esse calculorum a fullicidio uescicæ. Proximũ stomachi tertiũ eorum qui in capite dole ant. Nõ ob aliud fere morte conscita graciis: & noxias hærbas demonstratas miror equidem. Nec uene norum tantũ: quoniã ea conditio uitæ est: ut mori plerũq; etiam optimi portus sit: tradatq; Varro Ser uium Clodiũ equitẽ romanũ magnitudine doloris in podagra coactũ ueneno crura perunxisse: & pos tea caruisse sensu omni æque q dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia mōstrandi qua mentes soluerentur? Partus eliderent? multa q; similia? Ergo nec abortiua dico. Ac ne amatoria qdẽ memoro. Lucullũ iperatore clarissimũ amatorio periisse. Nec alia magica portenta: nisi ubi cauenda sunt aut co arguẽda in primis fide eorũ dãnata. Satis operæ fuit abũdeq; pñtitũ uitæ salutare dixisse ac postea iuẽta.

De moly: & dodecatheo: & pæonia uel pëtorobo uel glycyliide: & panace uel asclepio: & heracleo panace: chironio: & panace centaureo: uel pharnaceo: & heracleo siderio: & hyoscyamo uel apollinari siue altercangeno.

CA. IIII.

Audatissima hærbarum est Homero teste quã uocari ab diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat. Contraq; summa ueneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa phene um & in cyllene archadiæ tradunt. Specie illa homerica radice rotunda nigraq; magnitudi ne cepæ folio scyllæ: effodi autem difficulter. Græci auctores florem eius luteum pinxere: cum Home

VIGESIMVSQVINTVS

rus candidum scripserit. Inueni e peritis herbarum medicis qui in italia nasci ea diceret: afferriq; capania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxearum radicis triginta pedes longa. Ac ne sic quidem solida sed abrupta. Ab ea maxima auctoritas herbae est: quam dodecatheon uocant: oium deorum maiestatem commendantes. In aqua pota oibus morbis mederi tradunt: Folia eius septem lactucis simillima exeunt lutea radice. Vetustissima inuentu peonia est: Nomenq; auctoris retinet. Quam quidam pentorobon appellant: alii glycyfiden. Hac quoque difficultas est: quod eadem aliter alibi nuncupatur. Nascitur opacis montibus caule inter folia digytorum quattuor ferente in cacumine ueluti graecas nuces quattuor aut quinq;. In estis semen copiosum: rubrum: nigrumq;. Hac medetur & fauore in quiete ludibriis. Precipiunt eruiere noctu: quonia si picus martius uideat: tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omniu morborum remedia promittit: numerosum & diis inuentoribus adscriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur: quonia is filia panacia appellauit. Succus eius est coactus ferulae: quale diximus. Radix est multi corticis & falsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est: ac terrae piamentum. Vbi: & quod fieret modo: & quale maxime probaretur inter peregrina docuimus. Id quod e macedonia affertur bucolicon uocant armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime euanescit. Et in aliis autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumentum est caera adulterati. Altegenus heracleon uocat: & ab Hercule inuentum tradunt. Alii organum heracleoticum siluestre: quonia e organo simile: radice iutili. De organo diximus. Tertium panaces chironem cognominat ab inuatore. Folium eius lappato simile maius tamen & hirsutius. Flos aureus: radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus eorum amplius quam supradicta predest. Quartum genus panaces ab eodem Chirone reatum centaurion cognominat. Sed & pharnaceon in controuersia inuentionis a Pharnace rege deductum. Serit hoc longioribus quam caetera foliis: & serratis. Radix odorata in umbra ficcat: uinoque gratia adicit. Huius genera duo secerat: altegenus leuioris folii: altegenus tenuioris. Heracleon siderio & ipsum ab Hercule inuentum est: caule tenui digytorum quattuor altitudine. Flore puniceo: foliis coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenit. Oiaque uulnera ferro illata efficacissime sanat. Et Chironis inuentum ampelos quae uocat cheronia: de qua diximus inter uites. Sicuti de herba cuius inuentio assignat Mineruae Herculi quoque ea adscribunt: quae appollinaris apud arabas alterum siue altercangenum: apud graecos uero hyoscyamus appellat. Plura eius genera. Vnum nigro semine floribus pene purpureis spinosum. Talis nascitur in galacia. Vulgare autem candidius est & fructuosius: alius papauere. Tertium semine irionis semini simile: & omnia infantiam gignentia: capitique uertigines. Quartum genus molle: languinosum pinguius caeteris. Candidi seminis: in maritimis nascens hoc recepere medici. Item russi seminis nonnunquam ante candidum ruffescit: si non ematuruit: improbatumque. Ex alioque nullum nisi cum inaruerit legit: natura uini. Ideoque mentem caputque infestans. Vfus seminis & per se & succo expresso. Exprimitur separatim: & caulibus folisque utuntur & radice: temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi: si plura quam quattuor bibantur. Etiam antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine: ut diximus: quod ipsum auribus infusum tentat mentem: mireque contra uenenum remedia praedidit: qui id bibissent: & ipsum pro remediiis: adeo nullo omnia experiendi sine: ut cogerentur etiam uenena prodesse.

De linzooste parthenio hermupoa siue potius mercuriali: & achillea: & panace heraclea siderit millefolio. & de scopa regia: & hermineo teucro splenio: de melampodio siue helleboro: quotue eorum genera: & de nigro helleboro & albo medicinae: & quando detur: & quomodo sumendum: & quibus non dandum: & quod mures necat. CA. V.

Inozostis siue parthenion a Mercurio inuentus est: ideo apud graecos hermupoa multi uocant. Eam apud nos omnes mercuriale. Duo eius genera: masculus & foemina quae efficacior: caule cubitali interdum ramoso in cacumine: ocino angustioribus foliis geniculis densis: alage cauis multis: semine in geniculis dependente: foemine copioso: mari iuxta genicula statim rariore ac breui: contortoque. Foeminae soluto & candido. Folia maribus nigriora: foeminis candidiora: radix superuacua: praetenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est quod de utroque eorum genere prodest. Ut mares gignant hunc facere: ut foeminae illam. Hoc contingere si a conceptu succus pinus bibatur in passo: edant uel folia decocta ex oleo & sale: uel cruda ex aceto. Quidam decoquant eam in nono fictili cum heliotropio: & duabus aut tribus spicis donec decoquant. Decoctum dari iubent: & herbam ipsam in cibo altero die purgationi: mulieribus per triduum: quarto die a balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu praedicauit illas. Easque ad hunc modum adhuc medicorum nemo nouit. Ille eas uuluae cum melle uel rosaceo uel lilino uel irino admouit: item ad ciendos menses secundasque. Hoc idem praestare potu fortisque dixit. Instillauit auribus surdis succum inunxitque cum uino uetere. Aluo folia imposuit: epiphoris: stranguria & uescica. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluenda: uel in febre decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquae ad dimidias: bibi sale & melle admixto: necnon cum uulga suis aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui utrangue dandum: siue cum malua decoctum. Thorace purgat. Bile detrahunt. Sed stomachum laedunt. Reliquos usus dicemus suis locis. Inuenit & achilleon Achilles discipulus Chironis: qua uulneribus mederetur: quae ob id achilleos uocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alii primum eruginem inuenisse utilissimam emplastris: ideoque depingitur ex cuspide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alii utroque usum medicamentum uolunt. Aliqui & hanc panacem heracleon: alii sideriten. Hanc apud nos millefoliam uocant cubitali scabo ramosam: minutioribus quam foeliculi foliis uestitam ab imo. Alii fatentur quidem illam uulneribus

LIBER

utilem: sed uerā, achilcon esse scapo cæruleo pedali: sine ramis ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter uestitam. Alii quadrato caule: capitibus marrubii folio quercus. Hæc etiam præcisos nervos glutinare faciunt. Alii fidenten in maceris nascentem cum teritur foedi odoris. Etiam aliam similē huic sed candidioribus foliis & pinguioribus tenuioribus cauliculis in uineis nascentem. Aliam uero binum cubitorum ramulis exilibus triangulis: folio silicis: pediculo lōgo: betæ semine: omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo: folio scopā regiam uocāt. Medetur anguinis suum. Inuenit & teucrer eadem ætate teucrion quam quidam Hemionion uocant: spargentē iuncos tenues: folia curua asperis locis nascentem: austero sapore: nunq̃ florentem. Neq̃ semen gignit. Medetur lyenibus. Cōstatq̃ sic inuētam: cum exta super eam proiecta essent: fertur adhæsisse lyeni: eumq̃ inanisse. Ob id a quibusdam splenion uocatur. Narrant sues qui radicem eius edūt sine splene inueniri. Rami hyfopi surculosam: folio fabæ. Eodem noīe appellant: & colligi florentē adhuc iubent adeo florere nō dubitant: maximeq̃ ex ciliciis & pyfidæ montibus laudāt. Melampodis fama diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum hellebori genus melapodion. Aliqui pastore eodem nomine inuenisse tradūt: capras purgari pastore illo animaduertente datoq̃ lacte eaq̃ sanasse proetidas furentes. Quāobrem de oībus eius generibus dici simul cōuenit. Prima duo sunt candidū ac nigrum. Hoc radicibus tantū intelligi tradūt pleriq̃. Alii folia nigri platāi similia & minora nigrioraq̃: & pluribus diuisuris scissa. Albi betæ incipētis. Hæc quoq̃ nigriora & canaliū dorso rubescētia. Vtraq̃ caule palmi ferulaceo bulbos tunicis cōuoluto radice fibrata cepaq̃ modo. Nigro equi boues sues necantur. Itaq̃ cauēt id cū candido uescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimū aut nascitur in oeta monte. Et optimū uno eius loco pyram. Nigrum ubiq̃ puenit: sed melius in helicone: qui mons & aliis laudat hærbis. Candidum pbat oeteū. Secundum pōcum. Tertio loco heleaticū: quod in uitibus nasci ferūt. Quarto pnaſum: quod adulteratur ætolico ex uicino. Nigrum ex iis melampodion uocant: quo & domos suffiūt purgantq̃ aspergentes se & pecora. Cum precatione solēni hoc & religiosius colligitur. Primum enim gladio circumscribitur. Deinde qui succisurus est ortum spectat. Et precatur ut id liceat sibi concedentibus diis facere. Obseruatq̃ aquilæ uolatus: fere enim secantibus iter est. Et si prope aduolauerit: moriturum illo anno qui succidit augurium est. Nec album facile colligitur: caput aggrauans maxime: nisi præsumatur aliū: & subinde uinum sorbeatur: celeriterq̃ fodiatur. Nigrum alii entomon uocāt: alii polyrrhyson: purgat p inferna. Candidum autem uomitione. Causasq̃ morborum extrahit. Quōdam terribile. Postea tam pmissuū ut pleriq̃ studiorum gratia ad prouidenda acrius quæ cōmentabantur: sæpius sumptitauerint. Carnea dem responsurum Zenonis libris. Drusum quoq̃ apud nos tribunorum populariū clarissimū: cui ante omnes plebs adstans plaussit: optimates uero bellum marsicum imputauere: cōstat hoc medicamēto liberatum comitiali morbo in antycira isula. Ibi. n. tutissime summitur: quoniā (ut diximus) sesamoides admiscēt. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se & mixta radiculæ qua lana diximus lauari sternu ramentum facit. Ambog̃ somnum. Legūtur autem tenuissimæ radices breuesq̃ ac uelut decurtatæ ēt hæ. Nam summa quæ est crassima cepis similis canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui radicem corticemq̃ carnosissimum eligebāt: quo tenuior eximereſ medulla. Hanc humidis spongiis operatam turgescētemq̃ in longitudinem sindebant. Deinde fila in umbra siccabāt iis utentes. Nunc ramulos ipsos ab radice sua grauissimi corticis ita dantes. Optimum quod acre gustu: feruensq̃ in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius. xxx. annis ferunt. Nigrū medetur paralyticis insaniētibus hydropicis dūmodo citra fibrin: podagris ueteribus: articularis morbis. Trahit aluum & bilem pituitasq̃. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum plurimum drachma: modice quattuor obolis. Miscuere aliq̃ & scamoneam: sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert. Oculorum caliginem fortu discutit. Ob id quidam & inunxere. Tritum spumas suppurata duritias concoquit: & purgat. Itē fistulas tertio die exemptum. Verrucas tollit cum squamis aeris: & sandaraca. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorum & iumentorum pituitas sanat furculo per aurem traiecto: & postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedū cū thuræ & cæra ac pice uel cū pissileo. Albū optimum: qđ celerrime mouet sternutamēta: sed multū terribilius nigro: p̄cipue si qs apparatū poturo rū apud ātīquos legat: cōtra horrores strāgularus itē pestiuas somni uires singultus infinitos aut sternutamēta stomachi dissolutiones tardiores uomitus aut longinq̃ uos: exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti: quæ concitarent uomitiones ipsūq̃ helleborum extraherent medicamētis aut clysteribus: sæpe etiam sanguine uenis emissio. Iam uero & cum prospere cedat terribilius uisu in uariis coloribus uomitionum: & post uomitiones obseruatione alui: balnearum dispensatione: totius corporis cura antecedente: omnia hæc magno terrore & fama. Nāq̃ tradūt absumi carnem si coquatur una. Sed antiquoq̃ uitium erat: q̃ propter hos metus partius dabāt: cū celerius erūpat: quo largius sumit. Themison binas nō amplius drachmas donauit: sequētes & q̃ternas dedere. Claro Herophili preconio q̃ hellebog̃ fortissimū ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus ipsum in primis exire. Præterea mige inuentum est: q̃ incisum forficulis ut diximus: cribrāt: cortex remanet. Hoc inanito medulla cadit. Hæc in nimia purgatione data: uomitiones sistit. Cauendū est scēlici quoq̃ cura ne nubilo detur die: quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potius q̃ hyeme dandū nō est in dubio. Corpus septem diebus præparandum cibi acribus: abstinentia uini: quarto & tertio de uomitionibus: pridie cœnæ abstinentia. Albū e dulci dat: aptissime uero in lacte aut pulte. Nuper inuenere dissectis raphanis inferere hellebog̃: rui. fusi q̃ cōprimere raphanos: ut transeat ius: atq̃ eo lenimēto dare. Reddi post quattuor fere ho

VIGESIMVSQVINTVS

ras incipit. Totū opus septenis peragis horis. Medet ita morbis comitialibus: ut diximus: uertigini: melancholicis: insanientibus: limphaticis: elephātiæ albæ: lepris: tetano: tremulis: podagricis: hydropicis: incipientibusq; tympanicis: stomachicis: spasticis: clinicis: ischiadicis: q̄rtanis quæ aliter nō desinat: tussi ueteri: inflāmatiōibus tormibus redeūtibz: Vetat dari senibus & pueris. Itē mollibus ac fœminei corporis: animæ exilibz aut teneris: & fœminis minus q̄ uiris. Itē timidis: aut si exulcerata sint p̄cordia: uel tumeant: minime uel sanguinē excreantibus: causariis uel latere: uel faucibus. Medet extra corporis eruptionibus pituitæ cū axungia falsa illitū: item suppurationi ueteri. Mures polēta admixtū necat. Galli sagittas in uenatu helleboro tingūt: circūcisosq; uulnere teneriorem sentiri carnē affirmat. Muscæ quoq; necantur albo trito & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasi emendatur.

De mithridatia & scordoti siue scordio: & polemonia uel philateria uel chilio dynamia: & eupatoria & cetaurea siue chironia: & de lecto centaureo libadio felle terræ & triorche medicinæ. CA. VI.

Psi Mithridati Crateas adscripsit unam mithridanion uocatā. Hinc folia duo a radice achanto similia. Caulis inter utraq; sustinēs roseum florem. Alteram lenem scordotin siue scordion ipsius manus adscriptam: magnitudine cubitali: quadrangulo caule ramosam quærne similitudine foliis lanuginosis. Reperitur in ponto campis pinguibz humidisq; gustus amari. Est & alterius generis: latioribus foliis: mentastro similis: plurimosq; utraq; ad usus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam alii philateriam a certamine regum inuentionis appellant. Capadoces aut chiliodynamam radice crassā: exilibz ramis: quibus in summis corymbi dependent: nigro semine cætero rutæ similis. Nascitur in montosis. Eupatoria quoq; regiam auctoritatem habet. Caulis lignosi nigricātis hirsuti: cubitalis aliquando: & amplioris folii per interualla. v. folii aut canabis per ambitū incisis q̄nquepartito: nigris & ipsis pulmosisq; radice superuacua. Semen dysentericis in uino potum auxiliatur unice. Centauria curatus dicitur Chiron cum Herculis exceptus hospitio p̄tractati arma: sagitta excidisset in pedem: quare aliqui chironium uocant. Folia sunt lata & oblōga: serrata ambitu dēsa ab radice: caules ternū cubitoz geniculati. In iis capita ceu papauēz. Radix uasta rubescens: tenera fragilisq; ad bina cubita madida. Succo amara cū q̄dā dulcedine. Nascit in collibus pingui solo. Laudatissima arcadia: elide: messenia: pholœ & lyceo atq; in alpibus: pluribusq; locis i lycia. Quidā & ex ea lyciū faciūt. Vis in uulneribus tāta ut cohærescere et carnes tradāt: si coquantur simul. In usu radix tantū duabus drachmis bibenda q̄bus dicitur: si febris sit: in aqua trita: cæteris in uino. Medet & oīum morbis decoctē succus. Est atq; centaurion cognomine lecton: minutis foliis: quod aliqui libadion uocant: quoniā secundū fontes nascitur: originis simile: angustioribus & longioribus foliis angulosa caule paululum alto fruticanti flore lichnidis: radice tenui & superuacua succo efficax. Ipsa hærba autūno legitur: succus e fronde. Quidā caules concisos madefaciunt diebus. xviii. atq; ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ uocant: p̄p amaritudinem summam. Galli exacū: quoniā oīa mala medicamenta potum e corpore exigit: per aluum. Territia est centauris cognomine triorches. Qui eam secat rarū est ut nō uulneret sese. Hæc succum sanguinē mittit. Theophrastus defendi eā: impugnarig colligentes tradit a triorche accipitrū genere: a quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc oīa: & uni generi assignant.

De climēo & gētiana & lysimachia & parthenide & artemisia & ambrosia & nympha heracleo siue rhopalo & euphorbia medicinæ. CA. VII.

Limenos a rege hærba appellata est hederæ foliis ramosa caule inani articulis præcincta: odore graui & semine hederæ: siluestribz & montosis nascens. Quibus morbis pota medeat: dicemus. Sed hic indicandū est dum medeat: sterilitatem pota et in uiris fieri. Græci plātagini similem esse dixerunt: caule q̄drato: folliculis cū semine inter se implexis: uelut in polypoz cirris. Et succus autē in usu. Vis eius summa in refrigerādo. Gentianā inuenit Gentius rex illyrioz ubiq; nascentem: in illyrico tamen præstantissimā folio fraxini: sed magnitudine lactuæ: caule tenero pollicis crassitudine: cauo & inani: ex interuallis foliato. trium aliquando cubitoz: radice lenta: subnigra sine odore aquosa: montibus subalpinis plurima. Vfus in radice & succo. Radicis natura est excafactoria: sed pregnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbā lysimachiam: quæ ab eo nomen retinet: celebrata Erasistrato. Folia habet salicis uirida: florē aureum: fruticos: ramulis erectis graui gignit in aquosis. Vis eius tanta est: ut iumentis discordantibus iugo imposita asperitatem cohibeat. Mulieres quoq; hac gloriam affectauere. In quibus Artemisia uxor Mausoli adoptata hærba quæ antea p̄thenis uocabatur. Sunt qui ab artemide Artemisiā cognominatā putent: quoniā priuatim medicat fœminaz malis. Absinthii autē modo fruticosa maioribus foliis pinguibzq; Ipsius duo genera. Altera latioribus foliis: altera tenera tenuioribus: & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodē noīe appellant simplici caule: minimis foliis: flores copiosi erumpētes: cū uua maturefcit odore non in iucundo: quā quidā botryon alii ambrosiam uocant. Talis in cappadocia nascit. Nympha nata tradit a nymp̄ha Zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon uocant aliqui: alii rhopalon a radice clauæ simili. Ideoq; eos qui bibāt eam. xii. diebus coitu genituraz priuari. Laudatissima in orchomeno & marathone Bocerimadon uocant qui semen edunt. Nascitur aquosis foliis magnis & aliis ex radice prodeuntibus flore lilio simili: & cū defloruerit capiti papaueris. In caule secatur autumnō. Radix nigra in sole siccat. Aduersaturq; alui. Est & alia nympha in thessalia amne pæneo: radice alba: capite luteo: rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorū ætate rex luba quā appellauit euphorbiam medici sui nomine & fratris musæ: a quo

LIBER

Dium Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituere a balneis frigida multa corpora astringi. Antea non erat mos nisi calida tantum lauare sicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed iuba uolumen quoque extat de ea herba & clarum praconium. Inuenit eam in monte atlante: spectatur foliis achantinis. Vis tanta est: ut uel e longinquo succus excipiat incisa conto. Suscipitur excipulis uetriculo haedino. Humor lactis uidetur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigie heret. Qui colligunt clarius uident. Contra serpentes medet. Quacumque parte percussa uortice inciso & medicamento addito. Ibi getuli qui legunt: haedino lacte adulterant: sed discernit igni. Idem quod sinceps non est fastidendum odorem habet. mulrum infra hunc succum est qui in gallia fit ex herba chamelea granum cocciferente. Fractus ammoniaco similis est: etiam leui gustu os accensum diu detinens: & magis ex intervallo donec fauces quoque siccet.

De plantagine & buglosso: & cynoglosso: & bupthalamo: & scythica: & de spartania. & hippice: & ischamone: & betonica: & cantabiaca: & consilagine: & hyberida: & chelidonia: & canaria & elaphobosco: & distanno: & aristolochia: & quod eius delectatione inuoluant pisces: & statim capiantur: & medicinae contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit.

CA. VIII.

Elebrauit & Themison medicus uulgarem herbam plantaginem tanquam inueter uolumine de ea edito: Duo eius genera. Minor angustioribus foliis & nigrioribus: linguae pecorum simillimis: caule anguloso in terram inclinato in pratis nascens. Altera maior foliis lateque modo inclusis: quae quia septena sunt quidam eam heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoque corpore canteri uicem optinens. Nulla res aequae sistit fluctiones: quas graeci rheumatismos uocant. Iungitur huic boglos folsboum linguae similis: cui praecipuum quod in uinum deiecta animi uoluptates auget: & uocatur euphrasinum. Iungit & cynoglossos caminas imitans linguas: topiariis operibus gratissima. Aiuntque quae tres thyrsos seminis emittat: eius radicem pota ex aqua ad tertianas prodesse: quae quattuor ad quartanas. Est alia similis ei & quae ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua ranis & serpentibus aduersa. Est & bupthalmos similis boum oculis: folio foeniculi: circa oppida nascens fruticosa caulibus: qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Haec cum caera steatomata discutit. In uenere herbas & uniuersae generes. Scythia eam primum: quae scytice uocatur: circa boetiam nascens praedulcis. Aliam quoque utilissimam quam spartaniam uocant. Magna & ea commendatio: quod in ore eam habentes famem sitimque non sentiunt. Idem praestat apud eos hippice dicta: quod in equis quoque eundem effectum habeat. Traduntque his duabus herbis scythas esse in duodenos dies durare in fame siti que. Ischemone thracia inuenit: qua ferunt sanguinem sisti: non aperta modo uena: sed etiam percisa. Serpit e terra milio similis: foliis asperis & lanuginosis: farctitur in nares. Quae in italia nascitur & sanguinem eodem adalligata sistit. Verones in hispania eam quae betonica dicitur in gallia. In italia autem ferratula a graecis cestron aut ptychotrophon ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule cubitorum duum a radice spargens folia fere lappati ferrata stamine purgare. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit uinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantumque gloriae habet: ut domus in qua sata sit tuta existimetur a piaculis omnibus. In eadem hispania inuenta est cantabrica per Diui Augusti tempora a cantabris reperta. Nascitur ubique caule iunceo pedali in quo sunt flosculi oblongi uelut calathi. In iis semen perquam minutum. Nec alias defuere hispaniae herbis exquirendis: ut in quibus etiam hodie in uiros latiore conuictu potionem e ceterum herbis multis additis credidere saluberrimam suauissimamque. Nec quisque genera earum iam nouit aut multitudinem. Numerus tantum constat in nomine. Nostra aetas meminit herbam in marsis repertam. Nascitur & aquiculis circumuicum neruesiae: uocatur consiligo. Prodest ut demonstrabimus suo loco deploratis in pthisi. Inuenit nuper & Seruilius Democrates primus medentium quam appellauit hiberidam quamque ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinaeque & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtii: caule cubitali: semine tam paruo ut uix aspici possit. Radici odor nasturtii. Vis aestate efficacior: & recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica utilissima: uiris plurimum quaternis horis: foeminis minus dimidio adalligata: ut dein in balneum descendatur in calidam: & postea oleo & uino corpus perungatur: diebusque uicenis interpositis idem fiat siqua admonitio doloris super sit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat oculos. Imponitur non in ipsa inflammatione: sed imminuta. Aialia quoque inuenere herbas: in primisque chelidoniam. Haec enim girundines oculis pullorum in nido restituit uisum: ut quidam uolunt etiam erutis oculis. Genera eius duo. Maior fruticosa caule: folio pastinacae erraticae ampliore: ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans: flos luteus. Minori folia hederae rotundiora minus candida. Succus croci mordax. Semen papaueris. Florent aduentu hirundinum. Discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur: & in aereo uase cum melle attico leniter cinere feruenti decoquitur: singulari remedio contra caliginem oculorum. Utuntur & per se succo in collyriis: quae chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam: qua fastidium deducunt: eamque in nostro conspectu mandunt: sed ita ut nunquam intelligat quae sit: etenim depasta cernitur. Notata est autem animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus. n. a serpente: mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruae monstrauere elaphoboscon: de qua diximus. Item sefel enixae a partu dictam ostendere (ut indicauimus) uulnerata eo pasta statim decidentibus telis. Non est alibi quod in creta: ramis praetenuae: pulegio simile: feruens & acre gustu: foliis tantum utuntur. Flos nullus ei est: aut semen aut caulis. Radix tenuis & superua-

VIGESIMVSQVINTVS

cua. Et in creta autem non spatiose nascitur: mireq; a capris expetit. Pro eo est & pseudo dictamū multis in terris nascēs: folio simili: ramulis minoribus a quibusdam cōdris uocatū. Minoris effectus statim intelligit. Dictamū, n. minima portione accēdit os. Qui legere eā: in ferula uel arundine cōdunt: p̄ligatq; ne potentia eunescat. Sunt q; dicant utrāq; nasci multifariā: sed deteriores in agris pinguibus: uerā quidā dictamū non nisi in asperis. Est & tertiū genus dictamū uocatū: sed neq; facie neq; effectu simile folio si- sybrii: ramis maioribus p̄cedente p̄suatione illa: quicqd in creta nascit: infinito p̄stare cāteris eiusdē generis alibi genitis. Proxime qd in parnaso: alioquin herbifex esse. Et peliū montem in thessalia. Et telitrium i euboea. Et totā arcadiā ac laconicā. Tradunt arcades quidē nō medicaminibus uti: sed lacte circa uer: quoniā tunc maxime succis herbæ turgeāt: medicenturq; ubera pascuis. Bibunt aut lac uaccinum: quoniā boues omniuoræ sunt in herbis. Potētia eaz; per quadrupedes et nunc duobus claris exemplis manifesta fit. Circa abderā & limitē: qui Diomedis uocat equi pastu inflammanr rabie: circa pothniā uero & asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomē dedisse grauidæ uidetur: quoniā esset aristē leuchuses. Nostri malū terræ uocat: & q̄ttuor genera eius seruant. Vnū tuberibus radicū rotundis foliis inter maluam & hederā nigrioribus pinguioribusq;. Alteq; masculæ radice longa quattuor digytos lōgitudine baculi crassitudine. Tertiū lōgissimæ tenuitatis uitis nouellæ cui sit p̄cipua uis: quæ clematicis uocatur: ab aliis cretica. Oēs colore buxæ: caulibus paruis: flore purpureo. Ferunt baculas paruas ut cappari. Valent radice tantū. Est & quæ pistolochia uocat quarti generis: tenuiorq; p̄xime dicta: densis radicis capillamentis iunci plenioris crassitudine. Hanc qdam polyrrhizon cognominant. Odor oīum medicatus. Sed oblonga radice tenuiorq; gratior. Carnosū. est corticis: unguentis quoq; nardinis cōueniens. Nascentur pinguibus locis & cāpestribus. Effodere eas messibus tēpestiuū: ita desquāmato terreno seruantur. Maxime tamen laudat pontica. Et in quocūq; genere ponderosissima quæq; medicinis aptior. Rotunda cōtra serpentes. Oblonga in summa tamē gloria est etiam mō. A conceptu admota uuluis in carne bubula mares figurat: ut tradit. Piscatores campaniæ radicē eam: quæ rotunda est: uenenū terræ uocant: coramq; nobis contusam immixta calce in mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira: statimq; examinati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominat: conuulsis cōtusis ex alto p̄cipitatis radice pota ex aqua utilissima esse tradit. Semine pleuretici & neruis cōfirmare excalfacere. Eadē satyrion est. Verum & effectus eaz; usufq; dicendi sunt. Ordindūq; a maloz; omnium pessimo: id est serpentū ictu. Medetur ergo britannica herba. Panaces genex; oīum radix e uino. Chironiæ & flos & semen potū illitūq; ex uino & oleo. Priuatimq; quæ cunila bubula appellat. Polemonia uel phileteris radicis drachmis q̄ttuor ex mero. Teucria: sideritis scordotis: ex uino priuatim ad angues potæ & illitæ: siue succo siue folio siue decocto. Cētauriæ maioris radice drachma in uini albi cyathis tribus. Gentiana p̄cipue aduersus angues duabus drachmis cū pipere & ruta uini cyathis. vi. siue uiridis siue sicca. Et lysimachiæ odorē fugiunt serpentes. Datur ex uino percussis chelidonia. Moribus imponit betonica p̄cipue: cuius uis tanta perhibetur: ut inclusæ circulo eius serpentes ipse sese interimat flagellando. Datur & ad ictus semen eius denarii pondere cum tribus cyathis uini: uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabricæ: dictamii aristolochiæ radicis drachma in uini hemina sæpius bibēda: prodest & illita ex aceto. Similiter pistolochiæ. Quin & omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

De argemonia: & agarico: & echyo: & hyoscyamo: & hierabotane: & blattaria: & lemonia & quæq; folio: & dauco: & persolata: & arcio: & cyclamino: & peucedano. CA. IX.

Argemonia quoq; radice eius denarii pōdere in uini cyathis tribus potat. Plura de ea cōuenit dici cāterisq; q̄ primū noiabunt. In eo aut genere medēdi primū conuenit: quāq; noiari: in quo maxie ualebit. Folia habet anemonæ æqualia diuisa apii mō: caput in cauliculo papaueris siluestris: itē radicem. Succū croci colore acrē & acutū. Nascit & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt: & id demū p̄bant cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascit in arboribus circa bosphorū: colore candido. Dat obolis q̄ttuor contritū cū binis cyathis aceti mulsi. Id qd in gallatia nascit infirmius habet. Præterea mas spissior amariorg;. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior in initio gustus dulcis: mox i amaritudinē trāsit. Echyos utriusq; generis pulegio similis. Foliis coronata: drachmis duabus ex uini cyathis q̄ttuor dat. Itē altera quæ lanugie distinguit spinosa: cui & capitula uiperæ similia sunt hæc ex uino & aceto. Quidā arcion p̄lonatam uocant: cuius folio nullum est latius: grandes lapas ferentem. Huius radicē decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamū contusum cum foliis ex uino datur peculiariter cōtra aspidas. Nulla tamē romanæ nobilitatis plus habet q̄ hierabotanē. Aliqui paristereon: nostri uerbenacā uocat. Hæc est quā legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac louis mensa uertit. Domus purgatur: lustraturq;. Genera eius duo sunt. Foliosa quā fœminā putant. Mas rarioribus foliis. Ramuli utriusq; plures: tenues: cubitales: angulosi. Folia minora q̄ quercus: angustioraq; diuisuris maioribus: colos glaucus: radix longa: tenuis. Nascitur ubiq; in planis aquosis. Quidā non distinguunt: sed unū oīno genus faciūt: quoniā utrāq; eisdē effectus habeat. Vtrāq; fortiunt galli: & p̄cinūt respōsa. Sed magni utiq; circa hanc insaniunt. Hac punctos impetrare quæ uelint: febres abigere: amicitias conciliare: nulliq; non morbo mederi. Colligi circa canis ortū debere: ita ut ne luna aut sol conspiciat: fauis ante & melle terræ ad piamentū datis. Circumscriptā ferro effodi sinistra manu: & in sublime tolli. Siccarī in umbra separatim: folia: caulem: radicē. Aiuntq; si aqua spargat tricliniū: qua maduerit: lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes cōteritur ex uino. Est ei similis uerbasco hæc ba: quæ sæpe fallit p̄ ea capta: foliis minus cādidis: cauliculis pluribus: flore luteo. Hac abiecta blattas i se cōtrahit: ideoq; romæ blatta

LIBER

riam uocatur. Lemonium succum lacteū mittit: conrescentē gūmi modo humidis locis. Datur denarii pōdus in uino. Quinq; foliū nulli ignotū est: cum etiā fraga gignendo cōmendē. Græci uocant pentapetes siue chamezeleon siue pentaphillon. Cum effodit rubrā habet radicē. Hæc inarcescens nigrescit & angulosa fit. Nomen a numero foliorū habet. Et ipsa hæba incipit & desinit cum uitā. Adhibetur & purgadis domibus. Aduersus serpētes bibitur & eius radix quæ sparganion uocat & ex uino albo. Dauci genera q̄ttuor fecit Petronius. Diodotus quæ psequi nihil attinet: cū sint differentiaē duæ. Probatissimæ in creta mox in achaia & in siccis ubicūq; nati: foeniculi similitudine: cādidioribus foliis & minori bus hirsutisq;. Caule pedali recto: radice suauissimi gustus & odoris. Hoc genus ī saxosis nascit meridiana. Reliqua genera ubiq; nascunt terrenis collibus limitibusq; nec nisi pingui solo: foliis coriandri: caule cubitali: capitibus rotundis: sæpe pluribus q̄ ternis radice lignosa: sed cum inaruerit superuacua. Semen eius cymino simile: prioris milio albū acre odoratum oībus & feruens. Secundū priore uehemētius est: ideoq; parce summi debet. Si iam maxime tertiū genus facere libeat ē simile staphylino: qđ pastinacam erraticam appellāt: semine oblongo: radice dulci. Oīa hæc & hyeme & æstate sunt intacta qđrupedi nisi post abortus. Ex aliis usus seminis. Ex creta radice & magis ad serpentes est. Bibit e uino drachma una. Datur & qđrupedibus pcussis. Therionarca alia q̄ magica & in nostro orbe nascit: fruticosa: foliis sub uiridibus: flore roseo. Serpētes necat cuiūq; admota fuerit. Et hæc torporē affert. Perfolatā quā nō ignorat græci uero arcion uocat folia habet maiora etiā cucurbitis & hirsutiora nigrioraq; & crassiora: radicem albā & grandē. Hæc ex uino bibitur denariog; duum pondere. Itē cyclamini radix cōtra serpentes oēs. Folia habet mīora q̄ hedera nigriora & tenuiora sine angulis in qbus albicat maculae. Caule exiguo inani: floribus purpureis: radice lata: ut rapū uideri possit: cortice nigro. Nascitur in umbrosis. A nostris tuber terræ uocat. In oībus serēda domibus. Si ueg; est ubi fata sit nihil nocere mala medicamēta. Amuletum uocant: narrantq; ea ebrietatē rēsentari. Addita in uinū & radice & siccata scyllæ mō conficita reponitur: decoquiturq; eadem ad crassitudinē mellis. Suū tamen uenenum inest ei: traduntq; si prægnans radicē transgrediat: abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cisanthemōs geniculatis caulibus superuacuis a priore distans circa arbores se uoluens acinis hederae: sed mollibus. Flore cādido: specioso: radice superuacua. Acini tantū in usu: gustu acris: sed lēti. Siccantur in umbra: tuscq; diuidunt in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est: cognomine chamecissos uno oīno folio: radice ramo: sa: qua pisces necabātur. Sed inter primas celebrat peucedanū: laudatissimū in sardonis: mox samothrace. Caulis est ei tenuis: lōgus: foeniculo similis: iuxta terrā foliosus: radice nigra: crassa graui odore: succo: sa. Gignitur in montibus opacis. Fodit exitu autumnī. Placet tenerrimæ & altissimæ radices. Hæc conciduntur in q̄ternos digytos osseis cultellis: fundūtq; succū in umbra capite prius & naribus rosaceo punctis: ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenit caulibus adhærens incisq; manat. Probat crassitudine mellea: colore ruffo: odore suauiter graui feruēs gustu. Et hic in usu & radix: & decoctum eius pluribus medicamētis. Succo tamen efficacissimo q̄ resoluitur a maris amygdalis aut ruta. Bibiturq; contra serpentes & ex oleo punctos tuetur. Ebusi quoq; quē nemo ignorat: fumo fugat serpētes. Priuatim aduersatur scorpīōibus polymoniae radix uel alligata rātum. Item phalangio ac ceteris minoribus uenenatis. Scorpīōibus aristolochia agaricum obolis q̄ttuor in uino mixti cyathis toridē. Verbenaca & phalangiotum uino aut posca. Itē quinquefoliū daucū. Verbascū græci plomon uocant. Genera habet prima duo. Albū in quo mas intelligit. Alter nigrum: in quo foemina. Tertiū genus non nisi in siluis inuenit. Sunt folia brassicae latiora: pilosa: caulis erectus: cubitali amplior. Semē nigrum inutile. Radix una crassitudine digyti. Nascūtur & in cāpestribus. Siluestri folia elelisphaci: alta: ramis lignosis. Sūt & plomides duæ hirsutæ: rotundis foliis: humiles. Tertia lignitis uocat. Ab aliis autē thryalis foliis ternis aut cū plurimum q̄ternis crassis pinguibsq;: ad lucernag; lumina aptis. Aitūti foliis eius quā foemina diximus: siccis oīno nō putrescere. Distingui genera hæc pene superuacuum est: cū sint oīa eiūsdē effectus. Cōtra scorpiones bibit radix cū ruta ex aqua: magna amaritudine: sed effectū pari. Telegonon herba ab aliis scorpion uocat ppter similitudinē radice: cuius tactu moriunt scorpīōes. Itaq; contra eorū ictus bibit. Scorpionē mortuū si qs helleboro cādido linat: reuiuiscere aiunt. Telegonon oēm qđrupedem necat imposita uerēdis radice. Folio qdem intra eundē diem qđ est simile cyclomina: ipsa geniculata nascit in opacis. Scorpionibus aduersat & betonicae succus ac plātaginis. Sūt & ramis uenena rubetis maxie: uidimusq; psyllos in certamine patinis cādefactas admittētes ocioire etiā q̄ iaspidū pernice. Auxiliat eis phrynion in uino pota. Alii qui neurada appellāt: alii poterion floribus paruis: radicibus multis neruosis bene olētibus. Item alisma quā alii damasanion: alii lyro appellāt. Folia ei plātaginis nisi āgustiora eēnt: & magis laciniosa: cōuexaq; in terrā. Alias ēt uenosa similiter. Caule simplici & tenui: cubitali: capite thyrsi: radicib; dēsis: tenuib;: ut ueratri nigri: acrib;: odoratis: pinguibus. Nascit ī aquosis. Alter genus eiūsdē ī siluis nigrius maioribus foliis. Vfus in radice utrisq; aduersus ranas & lepores marinos drachmæ pōdere in uino potum. Lepori marino aduersat & cyclaminos. Veneni uim canis quoq; rabidi morsus habent: contra quos erit cynorhodū: de quo diximus. Plātago ad oēs bestiag; morsus: pota atq; illita prodest. Betonica ex mero ueteri. Peristereos uocat caule alto foliato cacumine in alios: caules se spargēs: columbis admodū familiaris. Vnde & nomen. Hanc habētes negāt latrari a canibus. Proxima ab his malis uenena sunt q̄ sibi metipsis hoīes excogitant. Cōtra hæc oīa: magicalq; artes erit primū illud Homericū moly. Dein mithridatia & scordotis & centauriū. Pota oīa mala medicamenta exigit per aluū. Betonicae semen in mulso aut passo uel farine drachma in uini ueteris cyathis, iiii, uomere cogēdi atq; iterum bibere: iis q̄ quotidie gustent

VIGESIMVSQVINTVS

eam nulla nocitura mala medicamēta tradunt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mensura qua cōtra serpētes. Quinquefolii succus. Agaricū postq̃ uomuerit denarii pōdere ex aqua mulsæ cyathis tribus. Anthyrthinō uocaf siue pharnarimō siue lychnis agria similis aparinæ radice nulla flore hyacinthi semine uitulinarium. Ex hoc punctos uenustiores fieri: nec ullo malo medicamēto lædi posse aut ueneno siq̃s in brachiali habeat: arbitratur magi. Similiter eā quā eup'eam uocāt: traduntq̃ ea punctos cōmendatioris esse famæ. Artemisiā quoq̃ secum habentibus negat nocere mala medicamēta bestiæ ullam: ne solē quidē. Bibit & hæc ex uino aduersus opiū. Alligata priuatim potens tradit: potaue aduersus ranas. Pericarpū bulbi genus ē. Duæ eius spēs: cortice rubro alteq̃: alteq̃ nigro papaueri simile. Sed uis maior q̃ prior: utriq̃ aut exalfaciēdo. Iō cōtra danf cōtra quā & thus & panaces & chironiū p̃cipue. Hoc uero & cōtra fūgos. Vegz & generatū mēbratq̃ singulis corpore morbis remedia subtexemus. Orsi a capite. Alopecias emēdat nymphæ & cicuræ radix: si una tritæ illinantur. Polythricha distat a callitricha q̃ iuncos albos habet & folia plura maioraq̃. Frutice quoq̃ maior est: & defluentē capillū cōfirmat: & densat. Itē lingulaca circa fontes nascēs: cuius radix admixta cōbusta teritur cū adipe suis nigræ: id quoq̃ ex cipi f̃ ut eius sit suis: quæ nunq̃ pepit. Sol deide plurimū confert illitæ. Similis usus est cyclamini radice. Pruriginē ueratri radix tollit in oleo decocta uel in aq̃. Capitis dolori medef panacis olium genegz radix in oleo cōtrita. Aristolochia & hiberis adalligata hora: uel diutius si pati possit comitante balnei usu. Medetur & daucū. Purgat aut cyclaminos cū melle i nares addita: & ulcera capitis sanat illita. Medef & peristereos. Calcallia siue leontice uocaf semen margaritis minutis simile dependēs iter folia grādia in montibus fere. Huius grana. xv. in oleo maceratur: atq̃ ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentū. Folia sunt lēticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis: radice minima. Nascit in opacis & humidis: gustatu feruens. Hysopū in oleo cōtritum phthiriasi resistit & pruriginē in capite. Est aut optimū cilicū e tauro mōte. Dein pamphylū: & smyrnæū. Stomacho contrariū. Purgat cū fico sumptū per inferna: cū melle uomitōibus. Putat & serpentū ictibus aduersari tritū cum melle & sale & cumino. Iō chiris nō (ut pleriq̃ existimauerunt) eadē est quæ & xiphion: aut phasganion q̃q̃ cuspidi similis semine. Habet. n. folia porri rubētia ad radicē & pluraq̃ in caule capitula p̃sonis comicis similia paruā exerentibus linguā radicibus plongis. Nascitur in sitiētibus. E diuerso xiphion & phasganion in humidis: cum primū exit: gladii p̃bet specie caule duū cubitoq̃: radice ad nucis auellana figuram fimbriata: quā effodi ante menses oportet: ficcari in umbra. Superior pars eius cū thure trita æquo pōdere admixto uino: ossa fracta & capite extrahit: aut si qd in corpore suppurat: uel si calcata sunt ossa. Serpētes eadē contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq̃ ungi cōuenit. Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto Tepidū hoc pdest & doloribus qui plerūq̃ ex dimidia parte capitis sentiunt: & uertigini. Perungit & radice eius sudoris causa eliciēdi. quoniā caustica uis ei est. Psyllion alii cynoides: alii chrisalion: alii ficelion: alii cynomyian appellāt: radice tenui: supuacua: farmētosum: fabæ granis i cacumini bus: foliis coronopodi nō dissimilibus: semine aut pulici: unde & nomē hoc in baccis. Ipsa hærbā i uineis inuenit. Vis ei ad refrigerandū & discutiēdū ingēs. Semē in usu. Frōti imponit i dolore & tēporibus: ex aceto & rosaceo: aut posca. Ad cætera illinif acerbuli mēsurā sextario aqua dēfat ac cōtrahit. Tūc terere oportet: & crassitudinē illinere cuiq̃q̃ dolori & collectiōi inflāmationiq̃. Et uulneribus capitis aristolochia: fracta extrahens ossa: & in alia q̃dem parte corporis: sed maxime e capite. Similiter plystolochia.

De thysellio: & cētaurea: & chelidonia: & panace: & hyosciamo: & euphorbio.

CA. X.

Thysellū non dissimile apio. Huius radix cōmanducata purgat capitis pituitas. Oculogz aciem centaurio maiore putant adiuuari: si addita aqua foueantur. Succo uero minoris cū melle culices nubeculas obscuritatē discuti: cicatrices extenuari. Albugines quidē etiā iumentogz fideri re. Iam chelidonia supradictis oibus mire medef. Panacis radicē cū polēta epiphoris imponit. Hyoscya mi semen bibunt obolo tantūdem meconii adiciētēs: uinumq̃ ad epiphoras inhibendas. Adiungit & gentianæ succū: quem collyriis acrioribus pro meconio miscent. Facit claritatē & euphorbiū in unctis. Instillat plantagini succus lippitudini. Caligines aristolochia discutiit. Iberis adalligata capiti cū quinq̃so lio epiphoras: & si qua i oculis uitia sunt: emēdat. Verbasū epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo uel aceto: Ad hypochysis & caliginem cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succū ut diximus ad claritatem & caligines cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

De anagallide siue acoro: & mādragora: siue circolo: & cicuta: & cremno agrio: & molibdena: & capno: & alia: & acoro: & iride: & cotiledo: & aizoo: & andrachne: & erigero: & de ephero: & de labro Veneris: & de ramiculo medicina: & de oris uitis.

CA. XI.

Nagallida aliq̃ corcoron uocant. Duo genera eius. Mas flore phœniceo: foemina ceruleo: nō altiores palmo: frutice tenero: foliis pusillis: rotūdis: in terra iacētibus: nascunt in hortis & aquosis. Prior floret cerulea. Vtriusq̃ succus oculogz caliginē discutiit cū melle: & ex ictu eruorē & argema rubens: magis cum attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inungunt ante qbus paracentesis fit. Iumentogz quoq̃ oculis medentur. Succus caput purgat p nares infusus: ita ut deinde uino colluat. Bitur & contra angues succi drachmā in uino. Mixz q̃ foeminam pecora uitant. At si decepta similitudine (flore. n. tantū distant) degustauere: statim eam quæ asyla uocaf in remedio quærunt. Ea a nostris ferus oculus nuncupatur. Præcipiūt aliqui effossuris ante solem ortum priusq̃ quicq̃ aliud loquātur ter salutare eam: tūc sublaram exprimere. Ita p̃cipuas esse uires. De euphorbio satis dictū est: cuius succus lippitudini si tumor erit. Item absinthium cū melle tritum: itēq̃ betonicæ farina cōueniet. Et egilopas sanat

hærbæ eodem noie quæ in hordeo nascit̃ tritici folio semine contrito cū farina permixta imposita; uel succo. Exprimatur hic e caulibus foliisq; prægnantibus dempta spica: & in trimestri farina digerit̃ in pastillos. Aliqui & mandragora utebant̃. Postea abdicatur in hac curatiõe est. Sed epiphoris quod certum est medetur: & oculor̃ dolori. Radix tusa cum rosaceo & uino. Nam succus multis oculor̃ medicamẽtis miscetur. Mandragorã alii circæum uocant. Duo eius genera. Candidus qui & mas: niger quæ fœmina existimatur. Angustioribus foliis q̃ lactucæ. Hirsutis & caulibus: radicibus binis ternisue nigris foris. Intus albis: carnosis: tenerisq; pene cubitalibus. Ferunt mala auellanar̃ nucũ magnitudine. Et iis semen ceu pyror̃ album. Hoc alii arsen: alii morion: alii hyppoplomon uocat̃. Huius folia alba q̃ alterius latiora ut lappati satiuæ. Cauent effossuri cõtrariũ uentũ. Et tribus circulis ante gladio circũscribunt. Postea fodiunt ad occasum spectãtes. Succus sit & e malis & e caule deciso cacumine & radice. Punctis apta aut decocta utilis hæc uel surculo. Concisa quoq; in orbiculos seruaf̃ in uino. Succus nõ ubiq; inuenitur: sed ubi potest: circa uindemias quærit̃. Odor grauis ei sed radicis & mali grauior. Mala maturata in umbra siccantur. Succus ex iis sole densaf̃. Item radicis tuse: uel in uino nigro aut tertias decoctæ. Folia seruatur in muriis efficacius. Alias rotatium succus pestis est. Sic quoq; noxiæ uires. Grauedinẽ afferunt etiã olfactu: q̃q; mala in aliis terris mandantur. Nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidẽ largiore et moriuntur. Vis somnifica pro uiribus bibentium. Media potio cyathi unius. Bibitur & contra serpentes: & ante sectiões unctiõesq; ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse. Bibitur & pro helleboro duobus obolis in mulso. Efficacius helleborum ad uomitiões & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoq; uenenũ est: publica atheniensium pœna inuisa. Ad multa tamen usus non omittendi. Semẽ habet noxium. Caulis autẽ est uiridis: & urit plerũq; ut in platanis. Lenis hic & geniculatus ut calami nigricans. Altior sæpe binis cubitis: in cacuminibus ramosus. Folia coriandri tenuiora: graui odoratu. Semen aniso crassius: radice concava nullius usus. Semini & foliis refrigeratoria uis. quæ si enecat: incipiũt algere ab extremitatibus corporis. Remedium est: prius q̃ perueniat ad uitalia: uini natura excafactoria. Sed in uino pota irremediabilis existimat̃. Succus exprimit̃ foliis floribusq; tũc enim maxime tẽpestius est & melior. Semine trito exp̃ssus & sole densatus in pastillos necat: sanguinẽ exp̃ssando. Hæc altera uis. Et ideo sic necator̃ maculæ in corporibus apparent. Ad dissoluenda medicamẽta utunt̃ illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandũ stomachum malagma. Præcipuus tamẽ est ad cohibendã epiphoras æstiuas oculorũq; dolores sedandos circũlitum. Miscet̃ collyriis. Et alios oēs rheumatismos cohibet. Folia quoq; tumorẽ oēm doloremq; & epiphoras sedant. Anaxilaus auctor est mammas a uirginitate illitas semper esse staturas. Quod certum est: lac puerperar̃ mammas imposita extinguit. Veneremq; testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi qbus bibenda censet̃: nõ equidem præcipimus. Maxima uis terræ parthor̃: mox laconicæ: creticæ: asiaticæ. In græcia uero megaricæ: deinde atticæ. Cremnos agrios gremias tollit oculorum impositus: tumorem quoq; polenta addita. Nascit̃ uulgo molibdena: idest plumbago etiã in aruo: folio lappati: crassa radice hispida. Hæc cõmanducata: si oculis subinde religatur: plũbum quod est genus uitii: ex oculis tollit. Capnos prima quã pedes gallinaceos uocant: nascens in parietinis: & sæpius ramis tenuissimis sparsisq; flore purpureo uiridis: succo caliginẽ discutit. Itaq; in medicamento oculor̃ additur. Similis & nomine & effectu alia est capnos fruticosa præter nera foliis coriandri: cineracei coloris: flore purpureo. Nascit̃ in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatẽ facit inunctis oculis delachrymationẽq; ceu fumus: unde nomen accepit. Eadẽ euulsa palpebras renascephibet. Acoron iridis folia habet angustiora tantũ & lōgiore pediculo: radices nigras: minusq; uenosas. Cætero & has similes iridis: gustu acres: odore nõ ingratas: rustu faciles. Optimæ pōticæ: dein galaticæ: mox creticæ. Sed priã i cholchide iuxta phasin amnẽ: & ubicũq; i aquis. Recetibus uirus maius q̃ uertustis. Creticæ cãdidiore ponticis. Siccant̃ utribus in umbra digyalibus frustis. Necnõ inueniunt̃ qui oxymyrsine radicẽ acoron uocat̃. Ideoq; quidam hãc acron agrion uocare malunt. Vis ei ad calfaciendũ extenuandũq; efficax contra suffusiones & caligines oculor̃ succo eiusdem potio: contraq; serpentes. Corylodon paruula hærbæ cauliculo tenero: pusillo pingui folio: & coxendices. Nascitur i maritimis petrosisq; uiridis: radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem sordidis foliis: latioribus: densioribusq; circa radicem uelut oculum cingentibus: asperrimi gustus: longiore caule: sed pgracili. Vfus eius ad eadẽ q̃ iridis. Aizoi duo genera: maius in fictilibus uasculis serit̃: qd̃ aliq; bupthalamon uocat̃: alii zophthalmõ alii erogēneton: qd̃ amatoris cõueniat. Alii hypogeson: quoniã in suggrundis fere nascit̃. Sunt q̃ ambrosiã potius uocant: & qui amerimnon. Itali sedũ magnũ: aut oculũ: aut dygiatellũ. Alteq; minusculũ: qd̃ erithes uocant: alii trithes: quia ter floreat: alii chrysothetes: alii isoetes. Sed alii itali sedum: alii aizoum. Vtrũq; quoniã uireat semper. Aliqui semper uiuum. Maius cubiti altitudinẽ excedit crassitudine plusq; pollicari. Aliud in cacuminẽ linguæ simile carnosum. pingue: largo succo: latitudine pollicari. Alia in terram conuexa: alia stantia: ita ut ambitu effigiem imitetur oculi. Quod minus est: in muris parietinisq; nascit̃: & tegulis. Fruticosum a radice: & sursum usq; ad cacumen. Foliis angustis munocratis: succosis: palmo alto caule: radix iutilis. Huic similis ẽ: quã græci andrachnen agriã uocant. Itali illecebrã pusillis latioribus foliis & breuiori cacumine. Nascitur in petris: & colligitur cibi causa. Oium harum uis eadem: perfrigerare & astringere. Medetur epiphoris folia imposita: uel succus inunctus. Purgant enim ulcera oculorum exlentisq; & ad cicatricem perducunt palpebras deglutinans. Eadem capitis doloribus medentur: succo uel folio tẽporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus. Aconito uero maius aizoum p̃cipue. A scorpionibus quoque ferri id habentem negant. Medentur

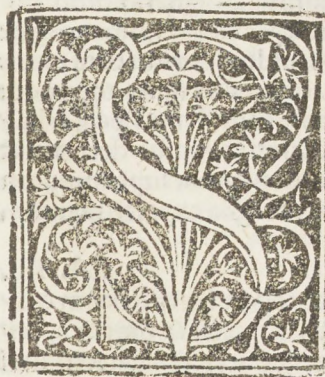
VIGESIMVSSEXTVS

& aurium dolori. Item succus hyoscyami modice. Item achileæ: & minori centaureæ: & plantaginis peucedani cum rosaceo & meconio. Acori succus cum rosa. Ois autē strigili calefactus infundit. Cotyledon ē infundit purulentis cū medulla ceruina calefacta. Ebuli radices tritæ & succus linteo colatus: mox in sole densatus & cū opus est rosaceo dilutus & calefactus parotidas. Verbenaca quoq; itē plantago sanat: itē sideritis cū axungia ueteri. Nariū ozenas emēdat aristolochia cū cypero. Dentibus remedio sunt pānatis radix cōmanducata: p̄cipue chironiæ: itē collutis succo. Radix hyoscyami ex aceto māducata. Itē polymoniæ cōmanducant: & plātaginis radices: aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia. Vel si sanguine gingiuarū putrescant: uel semen eiusdē apostemata & collectiōes gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentefue confirmat. Verbenaca cum radice manducata & decoctæ ex uino aut aceto succus collutus. Itē gñquefolii radices decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero q̄ decoquat aqua marina aut salsa lauant. Decoctū diu tenēdū in ore. Quidā cinere gñquefolii fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluendos dētes. Et hyfopo colluuntur: & peucedani succo cū meconio uel radicū anagallidis magis fœminæ succo: ab altera nare quā doleat infuso. Erigeron a græcis: quæ a nostris uocat senecio. Hæc si ferro circūscriptā effodiat aliq; tangatq; ea dentē & alternis ter despuat ac reponat in eundē locū: ita ut uiuat hærbæ: aiūt dentē eū postea non doliutq;. Hærbæ est therislagū specie & mollitia: cauliculis subrubicūdis. Nascitur & ī tegulis & ī muris. Nomē hoc græci dederunt: quæ uere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine: qualis est spinæ inter diuisuras exeūte. Quare eam Callimachus acanthida appellat: alii pappum. Nec deinde græcis de ea cōstat. Alii erucæ foliis esse dixerunt: alii roboris: sed minoribus multo. Radice alii superuacua: alii neruis utili: alii potu strāgulante. E diuerso quidā regio morbo cum uino dederunt. Et contra omnia uescicæ uitia. Item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixerunt. Ischiadicis drachmam cum oxymellite ab ambulatione p̄pinauere. Torminibus quoq; in passo utilissimā: p̄cordiis etiā: cibo ex aceto eam p̄dicantes ferentēsq; in hortis. Nec de fuere q̄ & alterum genus facerent. Nec quale esset demonstrarent contra serpentes in aqua bibendā edēdamq; comitialibus dantes. Nos eam romanis experimentis p̄usus digerrimus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinit epiphoris. Tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet Lili: sed minora: caulem parē: florem cæruleum: semen superuacuum: radicē unā digyali crassitudine: dentibus p̄cipuam concisam in aceto: decoctamq; ut tepido colluātur. Et ipsa ē radix mobiles sistit. Caus & exelis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continet ore. Erosi ueratrū nigrū iponit. Mobiles dentes utralibet decocta in aceto firmant. Labrū uenerē uocant in flumine nascētē. Est ei uermiculus q̄ circa dentes ligat: aut causi dentiū cæra includitur. Cauendū ne euulsa hærbæ terrā tāgat. Radiculū uocamus quā græci uatrachion. Genera eius quattuor. Vnū pinguioribus q̄ coriandri foliis: & ad latitudinē maluæ accedētib; colore liuido: caule albo: gracili: & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius pluribus foliisq; incisuris: altis caulibus. Tertiū minimū est: graui odore: flore aureo. Quartū simile huic flore luteo. Oib; uis caustica si cruda folia iponant: pustulasq; ut ignis faciūt. Ideo & lepras & psoras utuntur & ad tollenda stigmata. Causticisq; oib; miscent. Alopecuriis iponunt: celeriter remouentes. Radix in dolore cōmanducata diutius rūpit dentes. Eadē sicca cōcisa sternutamentum facit. Nostri hærbarii strumeam uocant: quoniam medetur strumis & panis parte in fumo suspensa. Creduntq; ea rursus fata rebellare quæ curauerint uitia. Quo celere & plantagine utuntur. Oris ulcera intus succus plantaginis emēdat & folia radicesq; cōmāducata: uel si reumatismo laboret os. Vlcerā fetoremq; quinquefoliū. Vlcerā psyllium. Cōposita quoq; ad fetorem uel maxime pudendum uitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pōdere gallæ syriacæ dimidiū pōdus simul terere in uino uetusto sparsa mādere matutino optimū est. Vel hederæ baccas cū casia & myrrha pari pōdere ex uino. Naribus utilissimū est dracōti semē corticū ex melle: et si carcinomata ī iis sunt. Sugillata hyfopo emēdant. Stigmata in facie mādragora illita delet.

CALPURNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XXVI. PROHEMIVM

Reliquæ per morborū genera medicinæ: & de nouis morbis: & de lichene quid sit: & quando primum in italia cœperint: & de carbūculo: & de elephantiasi: & colo.

CA. I.

ENTIT ET FACIES HOMINVM NOVOS OMNIQVE AEVO priore incognitos non italia modo: uerum etiam uniuersæ prope europæ morbos. Tunc quoq; nec tota italia nec per illyricum galliasue aut hispanias magnopere uagatos: aut alibi q̄ romæ circaq; sine dolore quidem ullo: aut sine pernicio uitæ: sed tanta fœditate ut quæcūq; mors p̄æferenda esset. Grauiissimū ex iis lichenas appellauere græco nomine: latine quoniā a mento fere orieba: ut ioculari primum lasciuiā: ut est procrax natura multorum in alienis miseriis. Mox & usurpato uocabulo mentagram: occupantem multis & fructus: totosq; utiq; uultus oculis tantum īmunibus: descendentem uero & in colla pectusq; ac manus fœdo cutis fursure. Non fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in italia quodam Persino equite ro-

LIBER

mano quaestorio scriba cum in asia apparuisset: inde contagionem eius importante. Ne sentire id malū foeminae aut seruitia: plebesq; humilis & media: sed pceres ueloci trāsitu osculi: maxime fediore multo: qui perpeti medicinam tolerauerant cicatrice q̄ morbo. Causticis nāq; curabat: nec nisi usq; in ossa corpus exustu esset non rebellante tedio. Adueneruntq; ex aegypto genitrice taliū uitioz: medici hāc solā operā afferentes magna sua pda. Siquidē certū est Maniliū Cornutū ex p̄toriis legatū agranicae puīciae sefertia. cc. elocasse in eo morbo ad curandū sese. Acciditq; saepius: ut noua contra genera morboz gregatim sentirent. Quo mirabilius qd̄ pdest reperiri: aliqua gigni repente uitia terraz in parte certa: certiq; mēbris hominū: uel aetatibus: aut etiā fortunis tanq̄ malo eligēte: hāc ī pueris: grassari: illa ī adultis: hāc proceres sentire: illa pauperes. L. Paulo. Q. Martio cēforibus primū in italia carbunculum uenisse: annalibus cōscriptum est peculiare narbonensis puīciae malum: quo duo cōsulares obiere: condentibus hāc nobis. Eodē anno Iulius Rufus: & Q. Locinius Bassus: ille medicorum inscitia seclus: hic uero pollice leuā manus euulso acu ab semetipso tam paruo uulnere ut uix cerni posset. Nascitur in occultissimis corpore partibus: & plerūq; sub lingua duricia rubens uariis modis: sed nigricans capite alias liuida corpus intendens neq; intumescens: sine dolore: sine pruritu: sine alio q̄ somni indicio: quo grauius in triduo aufert. aliquādo & horrorem afferens: circūq; pustulas paruas: rariū feriens stomachum. Faucesq; cum inuaserit ocissime exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeii magni aetatem non accidisse in italia: & ipsam a facie saepius incipientem. In nare prima ueluti lenticula mox inualecente p̄ totum corpus maculosa uariis coloribus & inaequali cute alibi crassa: alibi tenui dura ceu scabie aspera: ad postea uero nigrescente: & ad ossa carnes apprimēte intumescētibus digytis in pedibus manibusq;. Aegypti peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset: populis funebre. Quippe in balneis folia tēperabantur humano sanguine ad medicinā ea. Et hic qdē morbus in italia celeriter restinctus est: sicut & ille quē gemursam appellauere prisca inter digytos pedū nascētē etiā nomine oblitterato. Id ipsum mirabile: alios desinere in nobis morbos: alios durare: sicuti colū. Tiberii Caesaris principatū irrepsit id malū. Nec quisq; prior īperatore ipso sensit: magna ciuitatis ambage cū edicto eius excusantis ualitudinē legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicemus: aut q̄s deorum iras? Parum. n. erant hoi cetera morborū genera: cū supra. ccc. eēt: nisi ēt noua timerēt. Neq; ipi hoies pauciora sibi opere suo negocia īportāt. Hāc apd̄ prisca erat q̄ memoramus remedia medicinā ipa quodā mō regē natura faciēte & diu fuere.

Laus Hippocratis.

CA. II.

Hippocratis certe qui primus medendi praecepta clarissime condidit: referta hærbarum mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Caristi qui secundus aetate famaq; extitit. Item Praxagore & Chryssippi: ac deinde Erasistrati. Erophilo quidem q̄q̄ subtilioris iectae conditori ante omnes celebratam rationē eam paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro peculiariter utiq; medicinā ad uerba garrulitatēq; descēdente. Sedere nāq; in iis scholis auditiōi occupatum gratius erat: q̄ ire per solitudines: & quærere hærbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina & Asclepiade medico: & qua rōne ueterē medicinā mutauerit.

CA. III.

Des aetate magni Pompeii rhetoricae magister: nec satis ī ea arte quaestuosus ut ad alia saggacis ingenii huc se repente conuertit: atq; ut necesse erat homini q̄ nec id egisset: nec remedia nosset oculis usq; percipiēda torrenti ac meditata quortidie oratione blandiens: omnia abdicauit: totāq; medicinam ad casum reuocando coniecturam fecit. Quinq; res maxime cōmunium auxilioz professus. Abstinētiā cibi: alias uini: frictionem corporis: ambulationem: gestatiōesq; cum unusquisq; semetipsum sibi praeſtare posset intelligere. Fauentibus cunctis iessent uera: quae facillima erant: uniuersum prope humanum genus circuegit in se: nō alio modo q̄ si cælo emissus aduenisset. Trahebat: præterea mentes artificio mirabili uino promittendo agris dando tempestiue tum frigidam aquam. Et quoniā causas morborum prior scutari. Herophilus instituerat: uini rationem illustrauerat Cleophantus apud prisca: ipse cognominari se frigidam dando praeferens & ut auctor est. M. Varrō: alia quoq; blandimēta excogitabat in suspendēdo lectulos: quorum iactatu aut morbos extenuaret. aut somnos alliceret: tā balneas audissima hominum cupidine instituendo: & alia multa dictū grata atq; iucunda magna auctoritate nec minore fama: cum occurrisset ignoto funeri: relato homine abrogo atque seruato: ne quis leuibus momentis tantam conuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari unum hominem e leuissima gente sine opibus ullis orsum uectigalis sui causa repente leges salutis humano generi dedisse: quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiadem uero adiuuere multi: quorum cura nimis anxia & rudi aut obruendi aegros ueste sudoresq; omni modo ciendi. Nūc corpora ad ignes torrendo: soleſue assidue quærendo in urbe umbrosa: immo uero tota italia imperatrice tum primū pensili balnearum usu ad infinitum blandiente. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit: ut anginis quas curabant in fauces organo demisso. Damnauit merito & uomitiones tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos: quod est magna ex parte uetitum. Itaq; nos in primis quæ sunt stomacho utilia signemus.

Irrisio magicæ artis & de lichene: & tapfia.

CA. IIIL.

Vper omnia adiuuere eum magicæ uanitates: in tantū euectæ ut abrogare hærbis fidem cunctis possent. Aethiopide hærba amnes ac stagna siccari coniectu. Tactu clausa omnia aperiiri. Achemenide coniecta in aciem hostium trepidare agmina: ac terga uertere. Latacen dari

VIGESIMVSSEXTVS

solitam a persarum rege legatis: ut quocumque uenissent omnium rerum copia abundarent: ac multa similia. Vbi nam istae fuere: cum cimbri teutonique terribili Marte ulularent: aut cum Luccullus tot reges magorum paucis legionibus sterneret? Cur ue romani duces primam semper in bellis rationem comertiorum habuere? Cur Hercules Caesaris miles in pharsalia famem sentit: si abundantia omnis continere unius herbarum felicitate poterat? Non satius fuit Aemilianum Scipionem carthaginiensium portas herbarum patefacere: quam machinis claustra per tot annos quaterere. Siccentur aethiopide pontinae paludes: tantumque agri suburbanae reddatur italiae. Namque apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti: quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam persarum regi talis est dedita. Mirum est profecto hucusque prouectam crudelitatem antiquorum saluberrimis ortam iniuriis: si in ulla re modum humana ingenia nouissent. Atqui nos hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam suo loco probaturi cessamus: euectam ultra magos etiam. Sed haec est omni in re animorum conditio: ut a necessariis orsa primum cuncta uenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus: adiiciemusque quas ratio dictauerit. Sed in lichenis remediis atque tam foedo etiam malo plura undique aceruabimus: quam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita. Quinquefolium. Radix albuginis ex aceto. Ficuli caules aceto decocti. Hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Desiccantur etiam pumice. Et rumicis radix trita ex aceto illinitur. Et flos uisci cum calce subactus. Laudatur & tithymalum cum resina decoctum. Lichen uero herba his omnibus praefertur: inde nomine inuento. Nascitur in saxosis folio uno ad radicem lato: caule uno: paruo: longis foliis dependentibus. Haec delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis petris tantum adhaerens ut muscus: qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus: & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curatur: aqua salsa lauari iubentur: ungi oleo amygdalino: hortensibus abstinere. Ad lichenas & taphiae radice utuntur trita cum melle. Anginae & argemonia medetur sumpta ex uino. Et hyssopum cum uino decoctum & gargarizatum. Peucedanum cum coagulo uituli marini aequis partibus. Personata cum muria & ex oleo trita uel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio potus cyathis tribus. Hic & omnibus faustium uitii medetur gargarizatus. Verbascom priuatim tonsilis in aqua potum.

Ad strumas: & ad dygitos: & ad pectus: & ad tussim medicinæ.

CA. V.

Trumis plantago. Chelidonia cum melle & axungia. Quinquefolium. Et radix persolata. Item cum axungia operitur folio suo imposita. Item artemisia. Radix mandragorae ex aqua. Sideritis lata folia clauo sinistra manu circumfossa adalligantur custodienda sanatis: ne rursus fata diro herbariorum scelere ut in quibusdam repellat. Quod & in iis quos artemisia sanauerit praedici reperio. Item in iis plantis. Damascena quae & caucalis uocatur sub solstitio collecta imponitur ex aqua caelestis folium tritum uel radix cum axungia tusa: ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores tumoresque quacumque in parte: Bellis in pratis nascitur: flore albo aliquatenus rubente. Haec cum artemisia illatam efficaciorē producit. Condurdon herba solstitialis flore rubeo suspensa in collo comprimere dicitur strumas. Item uerbenaca cum plantagine digytorum uitii omnibus: & priuatim pterigiis. Quinquefolium medetur pectoris uitii. Vel quod grauissimum est tussis: huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus. Nidor quoque accessi tussientibus. Item scordotis mixto nausturtio & resina cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centaurium maius & sanguinem reiciens tribus. Cui uitio & plantaginis succus medetur. Et betonica obolis tribus in aqua contra purulentas: contraque cruentas excreationes. Persolata radix drachmae ponderis cum pineis nucleis. xi. Peucedani succus pectoris doloribus & acorum subuenit. Et ideo antidotis miscetur. Tussi daucum. Item scythiaca herba. Eadem omnibus pectoris uitii tussi & purulenta excreantibus obolis tribus in passio.

De uerbasco & chameleuce uel tussilaginis: & bechio.

& aquilegia: & saluia.

CA. VI.

Oridem obolis bibitur uerbascom: cuius flos aureus. Tanta huic uis est: ut iumentis etiam non tussientibus modo: sed illa quoque trahentibus auxiliatur potus. Quod & de gentiana repio. Radix cacaliae quae tussilago dicitur comanducata & in uino madefacta non tussi tantum: sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque ramis cum duobus rutae & ficis tribus decoctis thoracem purgat. Tussim sedat bechion: quae & tussilago dicitur. Duo eius genera. Siluestris ubi nascitur subesse aquas credunt: & hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula quam hederæ quinto: aut septimo: subalbida a terra superne pallida: sine caule: sine flore: sine semine radice tenui. Quidam eandem esse bechion & alio nomine chameleucen putant. Huius arida cum radice fumus per arundinem haustus aut deuoratus ueterem sanare dicitur tussim. Sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera a quibusdam saluia appellatur similis uerbasco conteritur ea & colata calefacit: atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur. Contra scorpiões eadem & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores: & pectoris: ad orthopnoeas ad iocineris dolorem: cordis dolori pulmoni urinae tussi pectori ulceribus renibus epaticis: ad uomitiones ad singultus pleureticis lateri.

CA. VII.

Ateris & pectoris dolores uerbascom cum ruta ex aqua. Betonicae farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus: centaurium: gentiana ex aqua pota. Plantago

LIBER

autem per se sumpta in cibo cū lente halicæue forbitione. Betonica alias grauis stomacho uitia tamē sanant pota uel foliis cōmanducata. Item aristolochia pota. Agaricum manducatum siccū ut ex interuallo merum sorbeatur. Nympha heraclea illita. Peucedani succus. Psyllino ardoribus imponitur uel cote/lydon trita cum polenta: uel aizoum. Molon scapo est striato folii mollibus paruis radice quattuor digytos: in aqua extrema alii caput est. Vocatur a quibusdam syron: ex uino stomacho & dispnoeā medetur: Centaurium maius eligmate. Plantago succo uel cibo. Eetonicæ tūsæ pōdo libra mellis attici semuncia ex aqua calida quottidie bibentibus. Aristolochia uel agaricon obolis ternis ex aqua calida aut lacte asini pota. Cissanthemos ad ortopnoeas bibitur. Item hyfopū. Et asmaticis. Peucedani succus in cineris doloribus & pectoris laterisq; si febres non sunt. Sanguinē quoq; expuentibus subuenit agaricū uictoriati pōdere tritum & in mulsā quinq; cyathis datum. Idē & amomō facit. Locineri priuatim teucria bibitur recens drachmis quattuor in poscā hemina. Betonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus ad cordis uitia: in frigida cyathis duobus. Quinquefolii succus iocineris & pulmonis uitii: sanguinēq; reiicientibus & cuicūq; sanguinis uitio intus occurrit locineri anagalides mire profunt. Capniō hārbam qui edere: bilem purinam trahunt. Acoron iocineri medet thoraci quoq; & præcordiis. Caucum quæ & ephedra: ab aliis anabasis uocata nascit uentoso fere tractu scandens arborē: & ex ramis pendens folio nullo: cirris numerosa q sunt iunci geniculati: radice pallida. Datur ex uino nigro austero trita ad tussim: suspiria tormina & forbitione facta in quā uinum addi conuenit. Itē gentiana madefacta pridie contrita denarii pōdere in uino cyathis tribus. Geum radículas tenues habet nigras bene olentes Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris: sed & cruditates discutit iucūdo sapore. Verbenaca, uero oibus uisceribus medet lateribus pulmonibus iocineribus thoraci. Peculiariter autē pulmonibus & quos ab iis phthisis tētat. Radix uero herbæ cōsiliiginis: quā nup inuentā diximus: suū qdē & pecorū oīum remediū p̄sens ē. Pulmonū uitio uel traiecta tātū in auicula. Bibi debet ex aq: haberiq; in ore assidue sub lingua. Sup̄ficies huius herbæ an sit i aliquo usu adhuc incertū ē. Renibus pdest plātaginis cibus. Betonica potus. Agaricū potum ut in tussi. Tripoliū in maritimis nascit saxi. ubi allidit unda: neq; in mari neq; in sicco folio satis crassiore: palmo alto in mucrone diuiso: radice alba odorata crassa: calidi gustus. Datur epaticis in farre cocta: Hæc herba eadem uidet quibusdam quæ poliū de qua suo loco diximus. Syomphana uel cromphena alternis uiridibus roseisq; per caulem foliis i poscā sanguinem reiiciētib; medetur. Ioniceri autem herba melandryum nascens in segete ac pratis flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere. Item herba chalcetum e uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix betonicæ hellebori modo quattuor drachmis in passo aut mulso. Hyfopum tritum cum melle utilius præsumpto nasturtio aut irione. Melomonium denarii pondere Est & psyllibus lacteus succus qui densatus in gummi sumitur cum melle supradicto pondere præcipueq; bilem trahit. Rursus sistunt uomitionem cyminum: siluestre: betonicæ farina sumuntur ex aqua: absterguntq; fastidia: cruditatesque digerunt daucum betonicæ farina ex aqua mulsā: plantago decocta caulium modo. Singultus hemioniū sedat. Item aristolochia. Suspiria dimenus. Pleureticis & paripneumonicis centaurium maius. Item hyfopum bibitur. Pleureticis peucedani succus. Halus aut: quā galli sic uocant: ueneti cotoneā medetur lateri: item renibus conuulsisq; & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ cacuminibus thymo dulcis: & sitim sedat: raræ radicis alibi albæ. alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamerops: myrteis circa caulē geminis foliis capitibus graculæ rosæ ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum ut in tussi. Itē & sthocadis aut betonicæ farina ex aqua mulsā.

De omnibus uitiiis uētis & remediis: & eoq; quæ circa uel intra sunt: & de aluo sistenda uel soluenda.

CA. VIII.

Lurimum tamen negotii humano generi aluus exhibet. cuius causa maior pars mortalium uiuit. Alias enim cibos non transmittit: alias non continet: alias non capit: alias non conficit. Eoq; mores uenere: ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum uas. Instat ut creditor: & sæpius die appellat. Huius gratia præcipue auaritia expetit: huic luxuria condit: huic nauigat ad phasin: huic profunda uada exquirunt. Et nemo uilitatem eius æstimat cōsumationis sceditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita uel decocta pota. Polemonia quoq; & dysentericis ex uino datur. Verbasci radix pota ex aqua duorum digytorum magnitudine. Nymphae heracliae semen cū uino potū. Radix superior exyphio drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in uino tritū: uel ipsa ex aceto cocta: aut aqua ex succo eius sumpta. Item cum lenticula cocta: uel aridæ farina inspersa potioni cum papauere tosto & trito. Vel succus infusus aut potus betonicæ in uino ferro calefacto. Eadem coeliacis in uino austero datur. Is & iberis imponitur ut dictum est. Tenasmo radix nymphae heracliae e uino bibitur. Psyllum i aqua cum radicibus decoctum. Aizoi succus aluum sistit: & dysenterias & tineas rotundas pellit. Symphytis radix dysenteriam sistit. Item dauci. Aizoum foliis contritis ex uino torminibus resistit. Alcmeæ sicca farina torminibus pota cum uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis: obliqua circa radices: caulem. iiii. aut. iiii. foliorum plenos: florem hyacinthi: radices uiolosas: impicatas: rubras: præduras. Nascitur in petrosis: apricis: & iisdem nivalibus: sicut pheneo archadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinam repercusso liquore: sicut plerag; quæ aluum sistunt. Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficile autem tunditur. Eadem gingiuag; suppurationi utilissima est foru. Colligitur exitu autūni cū folia amiserit. Siccat in umbra. Et ladano sistit aluus utroq;

VIGESIMVSSEXTVS

Quod in segetibus nascitur confuso & cribrato bibitur ex aqua mulsâ: itē nobili e uino. Ledon appellat hærba ex qua ladanum fit in cyprio barbīs caprarum adhærescens. Nobilius in arabia. Fit iam et in syria atq; africa: quod taxion uocant. Neruos. n. in arcu circūdatos lanis trahunt adhærescēte roscida lanu- gine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauiſſimum onere est: durissimum tactu. Plurimū. n. terrā colligit: cum probetur maxime purum: odoratum: molle: uiride: resinofum. Natura ei molliēdi: siccandi: coquendi: somnum alliciendi. Cappillum fluētē cohibet: nigriciamq; custodit. Auribus cum hydromellite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia ulcera sale addito sanat. Tussim ueterē cum storace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chōdris: siue pseudodiētāmū: hypo- cisthis: orobathiō uel orobache a qbusdā dictum malogranato imaturo similis. Nascit ut diximus sub cistho: unde nomen hoc. Arefacta i umbra sistit aluū ex uino austero nigroq; utraq;. Duo. n. genera eius cādida & ruffa. Vfus in succo spissat: siccatur. Et ruffa magis stomachi reumatismos emendat. Pota tribus obolis sanguinis excreatiōes. Cum amydon dyſenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data: aut carentibus febre ex uino amineo coclearibus. v. additis in cyathis tribus uini. Lauer quoq; nascens in ri- uis condita & cocta torminibus medet. Potamogeton uero ex uino dyſentericis etiā & coeliacis: similis betæ foliis minoribus tantū hirsutioribusq; paululū supereminens extra aquā peculiariter refrigerant: spissant. Vfus in foliis cruribus uitiosis utilia: & cōtra ulcerum nomas cū melle uel aceto. Castor hāc ali- ter nouerat tenui folio uelut eqnis fetis: thyrsō lōgo & leui in aquosis nascentē. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogetō aduersat & crocodilis: itaq; secum habent eā q uenant illos. Aluū sistit & achil- lea. Eisdem effectus pstat & statice. vii. caulibus ueluti rosæ capita sustinens. Ceratia uno folio radice no- dosâ: & magna: in cibo coeliacis & dyſentericis medetur. Leontopodion alii liceoton: alii dorypetrō: alii toruentoron uocant. cuius radix aluum sistit: purgatq; bilem in aqua mulsâ addito pondere denariog; duum. Nascitur in cāpestri & gracili solo. Semen eius potum lymphatica somnia facere dicitur. Lago- pus sistit aluum e uino pota aut in febre ex aqua. Eandem inguinī adalligatur in tumore. Nascit in sege- tribus. Multi super oīa laudant ad deploratos dyſentericos quinquēfoliū decoctis i lacte radicibus & po- tis: & aristolochiam in uictoriati pondere in cyathis uini tribus. Quæ ex supradictis calida sumentur: hæc candente ferro temperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus cētauri minoris drachma. in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti: bilemq; detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Betonica aluū soluit drachmis quattuor: in hydromelitis cyathis nouē. Item euphorbium uel agaricū drachmis dua- bus cum sale modico potum ex aqua aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota aut balneis subditis. Item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale pituitas tra- hit illitus: uel contritus cum oxymellite & sale. Pellitq; uentris aīalia: Pituitam & bilem detrahit peuce- dani radix. Aluum purgat anacallis ex aqua mulsâ. Item epithymō: q est flos & thymo fatureiæ similis. Differentiaq; hic hærbaceus est: alterius thymi albus. Quidā hypopheon uocat: ac stomacho minus uti- lis. Vomitiōes mouet. Sedat tormina: & inflāmationes discutit. Sumit & ex elimate ad pectoris uitalia cum melle & aliquādo iride. Aluum soluit a quattuor drachmis ad sex cum mellis exiguo salisq; & ace- ti. Quidam aliter opithymum tradunt sine radice nasci tenui similitudine pallioli rubens: siccari in um- bra. Bibi ex aqua acetabuli mensura. Dimidia detrahare pituitam bilemq;. Aluū leniter soluit & nym- phea in uino austero. Soluit & pygmocon erucæ foliis crassioribus & acrioribus: radice rotunda: lu- rei coloris: terram olēte caule quadrāgulo modico tenui flore ocimi. Inuenit in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsâ. xii. pondere denariog; & aluū & bilem & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit una drachma in uino potum. Et capnos strumam discutit: detrahit bilem polypodion: quam no- stri filiculam uocant: similis. n. est filici. Radix in usu pilosa: coloris intus herbacei: crassitudine digyti mi- nimi: acetabulis cauernosa ceu polyporum cirri sub dulcis: & in petris nascens: aut sub arboribus uetu- stis. Exprimitur succus aqua madefacta: & ipsa concisa inspergitur oleri & betæ uel maluæ uel salsamē- to: uel cum pulicula coquitur ad aluū leuiter soluendam: uel in febre. Detrahit bilem & pituitam. Sto- macum offendit. Arida farina indita naribus polypum consumit. Floret: & semen non fert. Scamoniū quoq; dissolutionem facit: bilem detrahit: aluum soluit: præterq; si adiciant aloes drachmæ duæ obo- lis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosæ pinguibus foliis triangulis albis radice cras- sa madida. nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa canis ortum excauat: ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione colophoniu mysiū prienneſe. Specie autem nitidum: & q simillimum taurino glutini fungosum tenuissimis fi- stulis cito liqueſcens uirus redolens suminosum linguæ tactu lactescens: q leuissimum cum diluē al- bescens. Hoc euenit & adulterino: quod fit hærbe farina tithymalli marini succo in iudæa fere: quod etiam strangulat sumptum. Deprehēdit gustu Tithymallus enim linguam excalfacit ubi more: nec ante nec postea utile. Dedere & per se ex aqua uel mulsâ & sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloē ita ut incipiente purgatione mulsū bibatur. Fit & decoctum radice in aceto ad crassitudinem mel- lis: quo lepræ illinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymallum nostri hærbam lactariam uocant: alii lactucam caprinam. Narrantq; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit si cinis insperga- tur apparere litteras: & ita quidam adulteras alloqui malluerunt: q codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur carachias: q & masculus existimatur: ramis digytali crassitudine rubris rugosis quinq; aut sex cubitali longitudine a radice foliis pender: in cacuminibus conia iunci. Nascitur in asperis mari- timis. Legitur semē autumnō cum coma: siccatum sole tunditur: & reponitur. Succus uero incipiente

pomorū lanugine defractis ramulis excipitur farina erui aut fici: ut cum iis arefcat. Quinas autē guttas singulis excipi satis est. Traduntq; etiam totiens purgari hydropicos fico sumpta: quod guttas & lactis exceperit. Succus cū colligit: ne attingat oculos cauēdum est. Fit & foliis tufis priore minus efficax. Fit & decoctum e ramis. Est & semen in usu cum melle decoctū ad catapocia soluēdā alui gratia. Semen & dentiū cauis cæra includit. Collūtur & radices decoctæ uino aut oleo. Illinūt & lichenas succo. Bibuntq; eū ut purgent uomitiones: & aluo soluta: alias stomacho inutilē. Trahit pituitā sale adiecto in potu: bilē afronitro. Si p aluum purgari libeat in posa. Si uomitione: in passo aut aqua mulsa. Media potius tribus obolis cōstat. Ficos a cibo sumpsisse melius ē. Fauces urit leniter. Est. n. tā feruentis naturæ: ut p se extra corpori i positum pustulas igniū modo faciat: & p caustico in usu sit. Alteq; genus thymalli myrsini: ten uocat: alii: caryoten foliis myrti acutis & pungētib; sed mollioribus: & ipsum ē in asperis nascens. Colligūtur comæ eius hordeo turgescēte: siccataq; in umbra diebus. ix. in sole inarescunt. Fructus nō pariter maturefcit: sed ps anno sequēte: & nux uocat: Inde cognomē græci dedere. Demetitur cū messium maturitate. Lauatū deinde siccā: & datur cū papaueris nigri duabus partibus: ita ut sit totū acetabuli mō: minus hic uomitionibus q̄ superior cæteri iudē. Aliqui sic & foliū eius dedere: nucē uero ipsam i mulso aut passo: uel cum sesama. Trahit bilem & pituitam p aluū. Oris ulcera sanat. Ad nomas oris foliū cum melle estur. Tertium genus est tithymalli: paralius uocatur siue tithymallis folio rotundo: caule palmū alto: ramis rubentibus semine albo: qd' colligitur incipiēte uua: & siccatur teritur: sumiturq; acetabuli mensura ad purgationes. Quartū genus heliscopion appellant: foliis portulacæ: ramulis stantibus a radice quattuor aut quinq; rubentibus semipedali altitudine succi plenis. Quintum cyparissian uocant pp foliorū similitudinē: caule gemino aut triplici nascēte in cāpestribus: cui eadē uis quæ heliscopio aut characiæ. Hoc circa oppida nasci semine albo colūbis gratissimo: qd' colligit incipiēte uua. Nō mē accepit: quoniā capita cum sole circūagit. Trahit bilem p iferna i oxymellite dimidio acetabulo. Cæteri usq; characiæ. Sextū platyphilon uocat: alii corymbiten: alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat: aluū soluit: radice: uel foliis: uel succo i mulso aut aqua mulsa drachmis quattuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dēdroides cognomināt: alii codion: alii leptophyllon in petris nascens: comosissimum ex oībus maxime cauliculis rubentibus: & semine copiosissimū: eiusdem effectus: cuius characias. Opoffcylla siue raphanofagia iuncos duos siue tres spargit in terra rubentes: foliis rutæ: radice cepe: sed amplior: quare qdā raphanum siluestre uocant. Intus habet māmam candidam extra cortices nigros. Nascitur in montosis & asperis: aliquando & herbosis. Effoditur uere: tufaq; in fictili mergit. Deiectoq; qd' supernatat: reliquis succus purgat utraq; parte selquiobolo i aqua mulsa. Sic & hydropicis dat acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radices farina potioni: aiuntq; superiorem partem eius uomitione biles extrahere. inferiorem per aluum. Tormina discutit quodcūq; betonica & panaces præterq; a cruditate. Peucedani succus inflationes & ructus gignit. Acori radix paucumue si laetuca modo sumat. Ladanum cypriū potum iterraneorum uitis occurrat. Itē gentianæ farina ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago mane sumpta duabus linguis & tertia papaueris in uini nō ueteris cyathis. iiii. datur in somnum euntibus addito nitro seu polenta. Simul si post cibum detur. Colo infunditur hemina succi: uel in febris. Agaricum potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno lyeni medetur. E panace omnium generum radix in mulso sed teucra præcipue pota arida & decocta quātum manus capiat in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari nō possit ex ficu uel aqua. Pelemonia bibitur ex uino. Betonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia contra serpentes. Argemonia. vii. diebus in cibo sumpta lyenem cōsumare dicitur. Agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphaeæ heracliae radix in uino pota & ipsa cōsumit. Cissanthemus drachma bis die sumpta in uini albi cyathis duobus per dies. xl. lyenē dicitur paulatim emittere perurinam. Prodest & hyssopum cum ficu decoctum. Lonchitidis radix decocta prius q̄ semen emittat. Peucedani quoque radix decocta & lyeni & renibus. Lyen acoro potu consumitur. Præcordiis & ilibus utilissimæ radices. Climeni semen potum diebus. xxx. pondere denarii in uino albo. Betonica farina ex melle & aceto scyllite pota. Radix lonchitidis in aqua & teucrum illinitur. Item scordium cum cæra: agaricum cum farina scenogræci uesicæ malis: contraq; calculos grauissimis cruciatibus ut diximus: auxilio est. Polemonia ex uino pota: item agaricum. Plantago radice uel foliis potis ex passo: Et betonica ut in iocinere diximus. Item ramici pota atq; illita. Eadem ad strangurias efficacissima ad calculos quidam betonicam & uerbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discutere & dictamum certum est. Item quinquefolium decoctum ad tertias in uino ictericis dari atq; illini utilissimum est. Xiphii quoq; radix superior urinam ciet infantibus. Enterocœlicis datur ex aqua: & illinitur uesicæ uitis. Peucedani succus infantum ramici: & umbilicis eminentibus psylliō illinitur. Vrinam cient anagallides: achorique radices decoctum: uel ipsa trita potaq; & omnia uesicæ uitia sanat: & calculos hærba & radix cotelydonis. Itemq; genitalium inflammationem pari: pondere: & caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum tenerum cum foliis tritum ex uino potum calculos pellit. Impositum testes sanat. Erigeron quoq; cum farina thuris & uino dulci: testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: & genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq; datur contra calculos ex uino dulci: & ad stranguriam. Dolores uesicæ sedat ex uino nymphaeæ heracliae radix. Eadem uis certhimo ab Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas quæ eduntur siluestrium hærbarum. Hæc q; certe apud Callimachum apponit rustica illa hecale. Speciesq; elatæ hortēsis.

VIGESIMVSSEXTVS

Caulis palmum unum altus. Semen feruens odoratum ceu libanotidis rotundum. Siccatum rūpiē. Ha-
bet intus nucleum candidum: quem aliqui cachryn uocant: folio pingui: albicantē: ueluti oliuā: crassio-
re: & falso gustu radice digyti crassitudine tres autem quattuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur
crudum coctumue cum olere odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: praecepueque eius
usus ad straguriam folio uel caule aut radice ex uino. Colorem quoque corporis gratiorem facit. Verum
largior quoque inflationes. Aluum soluit decocto. Vrinamque: & a renibus dolorem trahit. Sic & alcmeae
sicca farinae in uino pota stranguriam tollit: efficacius addito dauco. Lyeni quoque utilis. Aduersus serpē-
tes bibitur. Iumentis quoque in pituita aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti si-
millima: quae in uino pota uescas uitiiis liberat. Sanguinem sistit. Altera est anthyllis chamaei pytios si-
milis: flore purpureo: odoris grauis: radice intubi: uel magis cepe: similis portulacae: nigriore radice: sed
inutili: nascens in littoribus harenosis: gustu amara. In uino cum asparagi radice uescica plurimum pe-
dest. Eadem praestat hypericon: quam alii chamepithin: alii corycon appellant: oleraceo frutice: tenui:
cubitali: rubente: folio rutae: odore acris: semine siliquae: nigro maturescence cum hordeo. Natura semi-
ni spissandi. Aluum sistit. Vrinam cit. Ad calculos uescicae cum uino bibitur. Est aliud hypericon: quod
alii charon appellant: folio tamarici: & sub ea nascitur: sed pinguioribus foliis & minus rubentibus: odo-
ratum palmo altius: leniter suaue: aculeatum. Vis semini excafactoria: & ideo inflationem facit enterō-
coelicis: sed stomacho non inutile: praecipue ad stranguriam si exulcerata non sit uescica. Medetur & pleu-
reticis ex uino potum. Uescicae autem caltrichon trita similis cumino medetur & data ex uino albo. Ver-
benaca quoque foliis decocta ad tertias: uel radix eius emulso calido calculos eiicit. Itemque perpressa: quae
arretii & in illyrico nascitur: i aqua decocta e tribus heminis ad unum & pota. Trifolium ex uino sum-
ptum: & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos eiicit paruis e radice foliis quinis: cauli-
bus longis: duobus: flore roseo: radices tritae per se: uel lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & per en-
nibus riuis: cubitalis: apti similitudine. Coquitur ut olus acidum: magna utilitate uescicae. Quae si scabi-
em sentiat: panacis radice sanatur. Alter inutilis uescicis. Calculos pellit malum erraticum radice libra
in uini congio decocta ad dimidias. Inde heminae sumuntur per triduum. Reliquum ex uino conyza:
& urtica marina: & daucum: & plantaginis semen ex uino. Et haerba fuluiana trita ex uino: quae & no-
men inuentoris habet nota tractantibus urinas cit. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum ge-
nitalibus medetur. Peucedani succus ex melle & semen stranguriae. Agaricum obolis tribus in uini ue-
teris cyatho uno. Trifolii radix drachmis duabus in uino: dauci una drachma uel seminis. Ischiadici &
semine & foliis erythridani tritis sanantur panace pota. Et infricata polemonia aristolochiae decocta fo-
liis. Agarico quidem & neruus qui platys appellatur. atque humerorum dolor sanatur obolis tribus in
uini ueteris cyatho uno pota. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Item scamonia deco-
cta cum hordei farina. Semen hyperici utriusque bibitur ex uino. Sedis uicia & attritus celerrime sanat
plantago. Condylomata uero quinquefolium. Sedem conuersam cyclamini radix ex aceto. Anagallides
caerulea procidentia sedis retro agit. E diuerso rubens proritat. Cotelydon condylomata & hemorrhoi-
das mire curat. Testium tumores acori radix decocta in uino tritaque & illita. Intertrigines negat fieri Ca-
ro absinthium ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone.

CA. X.

Lii adiciunt & pulegium: quod ieiunus quis legerit: si post se alliget. Inguinis dolores prohibet:
aut sedat coeplos inguinaria: quam quidam argemonem uocant: passim in uepribus na-
scens. Ut profit inguinibus in manu tantum habenda est. Panos sanat panaces cum melle. Plā-
tago cum sale. Quinquefolium. Persolatae radix ut in strumis. Item damasonium. Verbascum cum sua
radice tusum uino aspersum folioque inuolutum: & ita in cinere calfactum: ut imponatur calidum. Ex-
pertique affirmare plurimum remedium esse: si uirgo imponat nuda ieiuna ieiuno: & manu spina tan-
gens dicat. Necat Apollo pestem posse crescere: quam nuda uirgo restinguat: atque ita retrosa manu ter-
dicat: rotiensque despuant ambo. Medef & radix mād racorae ex aqua: radice scamoniae decoctū cū melle
Sideritis cum adipe ueteri: uel chrysippea cum ficis pinguibus: quae hoc ab inuentore habet nomen.

De nymphaea & abstinentia & appetentia ueneris: & de satyrio erythrococo. & cra-
tegi: & sideriti.

CA. XI.

Enerem in totum adimit (ut diximus) nymphaea heraclia: eadem semel pota in .xl. dies insom-
nia quoque ueneris a ieiuno pota & in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus inhihet non
solum uenerem: sed affluentiam geniturae: ob id corpus alere uocemque dicitur. Appetentiam
ueneris facit radix exiphio superior data potu in uino. Item quā cremnō agrion appellant. Et orminos
agrios cum polenta contritus. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba: siue sarapias: foliis porri: caule
palmeo flore purpureo: gemina radice: testiculis simili: ita ut maior: siue (ut aliqui dicunt) tenuior: ex
aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior e lacte caprino inhibeat. Quidā folio scyllae esse dicunt
leuiori ac minori: caule spinoso. Eiusque radices sanant oris ulcera: thoracis pituitas aluum sistunt e uino
pote. Concitatricem uim habet satyron. Duo eius genera: una longioribus foliis quā oleae: caulae quat-
tuor digytorum: flore purpureo: radice gemina ad formam hominis testium alternis annis intumescē-
te ac residente. Altera satyriō orchis cognominatur: & foemina esse creditur. Distinguitur internodiis
& ramosiore frutice: radice fascinis utili. Nascitur fere iuxta mare. Haec tumores & uicia partim earum
erumpentia cum polenta illita sedat: uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonice data: neruos

intendit. Eadē ex aqua remittit Græci satyrion: foliis lilii rubri minoribus & tribus non amplius e terra exeuntibus tradūt: caule leui cubitali nudo radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignit: superior ac minor fœminas. Est & aliud genus satyrion erythrococon appellāt: semine uiticis: maiore: leui: duræ radicis: cortice: rubro: intus albū includitur: sapore subdulci. Fertur in mōtosis inueniri. Venerē ē si oīno manu teneatur radix stimulat. Magis adeo si bibatur ī uino austero Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et farmatis equis ob assiduum laborē pinguioribus in coitu: qd' uitiū p̄le damū uocāt. Vim eius restinguit aqua mulsā aut lactuca sumpta. In totū qdē græci cū cōcitationē hanc uolunt significare: satyrion appellāt. Sic & crategin cognominātes & teliconon: quæz semen testū simile est. Tithymali quoq; ramoz medullā habentes ad uenerē p̄niores fieri dicunt. Prodigiōsa sunt quæ circa hoc tradit Theophrastus auctor aliog̃ grauis: septuageno coitu durare libidinē contactu herbæ cuiusdā: cuius nomē speciemq; nō posuit. Sideritis adalligata uarices minuit: & sine dolore p̄stat. Podagra morbus rarior solebat esse nō mō patrū auorūq; memoria: uerū ēt nostra. Peregrinus & ipse. Nā si italiæ fuisset antiq̃tus: latinū nomē inuenisset. Insanabilis nō est credēdus. Quippe quoniā in multis & spōte definit: & in pluribus curat. Medentur panacis radices cū uua passa: succus hyosciami cum farina: uel semē scordion ex aceto. Iberis uti dictum est: Verbenaca cū axungia trita cyclamini radix: cuius decoctum & pernionibus p̄dest. Podagras refrigerat radix e xiphio. Semen e psyllio. Cicuta cū lythargyrio aut axungia. Aizoum in primo impetu podagræ rubentis: hoc est calide. Vtrilibet uero cōuenit erigerō cum axungia. Plantaginis folia trita addito sale modico. Argemonia tusa ex melle. Medef & uerbenaca illita: aut si pedes macerentur in eius decocto. Est & lappago similis anagallidi: nisi esset ramosior ac pluribus foliis: aspera: rugosa: asperioris succi: grauis odoris: quæ talis est mollugo uocat. Similis & asperioribus foliis asparago. Superioris succus expressus pondere. xi. denariorum ī uini cyathis duobus quoti die sumit. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalassion: idest fucus marinus lactucæ similis: q̃ conchyliis substernit: nō podagræ mō: sed oībus articuloz morbis īpositus priusq̃ exaresiat. Tria aut̃ genera eius. Latū. Et altez lōgius: quadantenus rubens. Tertium crispis foliis: quo in creta uestes tinguntur: omnia eiusdem usus: Nicander eā & aduersus serpentes in uino dedit. Salutare est & semen eius hærbe: quam psyllion appellauimus: madefactum aqua admixtis in heminam seminis resinæ colophonix colearibus duobus: huris uno. Laudantur & mandracoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus: talis: articulis: neruis: & remedia contra morbos qui totum corpus occupant: & de myrthido: & uigiliis: & paralyti: & de febribus frigidis: & febre iumētōrum & freneticis: & chameacta: & aizoo: & igne sacro. CA. XII.

Alis uero tumentibus limus aquaticus cum oleo si bactus mire prodest. Articulis succus e centaurio minore. Idem neruis utilissimus. Item centaurium. Beronica neruis discurrentibus p̄ scapulas humeris: spinæ: lumbis pota ut in iocinere. Articulis quinq̃uefolium impositum. Madragora folia cum polenta: uel radix recens tusa cum cucumere siluestri: uel decocta in aqua. Cubitorū ad pedum rimis polypodii radix. Articulis succus hyosciami cum axungia. Amomi succus cum decocto. Item centumculus decocta: uel muscus recens ex aqua obligatus donec inarescat. Item lappæ boariæ radix e uino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniumculos curat: omniaq; alia frigoris uitia. Perniumculos curat & cotelydon cum axungia. Folia ex batrachio. Epictymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo. Verbenaca ex uino. Nunc peractis malis quæ membratim sentiuntur: dicemus de iis quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia inuenio. Ante omnes pota dodecatheum de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices peculiariter longinquis morbis. Et semen interaneorum uitii. Ad omnes uero corporis dolores succum e scordio. Item betonica: quæ pota colorem plumbeum corporis priuatim emēdat: gratiozq; reducit. Geranion aliq̃ myrrhin: alii myrthida appellant. Similis est cicutæ foliis minutioribus: & caule breuiori rotundo: saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulo q̃ maluæ: caulibus tenuioribus & pilosis: ramosam & interuallis binum palmorum & in iis foliis: inter quæ in cacuminibus capitula sunt gruum. Alterum genus foliis anemones: diuisuris longioribus: radice mali modo rotūda: dulci: reficientibus se ab imbecillitate utilissima: & fere talis uera est. Bibitur contra phthisin drachma in uini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: quæ & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthonicis semen drachmis quattuor cum pipere & myrrha potum phthisin sanat: & plantaginis succus: si bibatur. Et ipsa decocta in uino cum sale & oleo a lōmno matutino refrigerat. Eadem datur iis: quos atrophos uocant interpositis diebus. Beronica phthisicis eligmate cum melle fabæ magnitudine. Agaricum potum duobus odolis in passo uel dauco cum centaurio maiore in uino. Phagedenis quod nomen sine modo esurientium est: & alias ulcerum: tithymalli medetur cum sesamis sumpti. Inter mala uniuersi corporis uigiliæ sunt plerisq; Harum remedio monstratur panaces: clymenos aristolochia: & odore: & peruncto capite. Aizoum siue sedum si inuolutum panno nigro ignoratis puluino subiiciatur: oenothera siue onuris hylaritatem afferunt in uino. Amygdalino est folio: flore rosaceo: fruticosa: longa radice: & cum ficcata est uinum olente. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruuitates quæ nauseam faciunt digerit betonica. Eadem pota a cœna cōcoctionem facit in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere: & crapulam discutit. Item agaricum post cibos in aqua calida potum. Paralytin betonica sanare dicitur. Item iberis ut dictum est. Eadem & torpentibus membris p̄dest. Item argemonia omniaq; quæ periclitentur secari discutiendo. Comitiales sanantur panacis: quam heracleā

VIGESIMVSSEXTVS

diximus: radice pota cum coagulo uituli marini: ita ut sint panacis tres partes. Plátago pota. Betonica in oxymelitis drachma: uel agarici obolis tribus. Folia quinquefolii ex aqua. Sanat & archezostis: sed cum amineo pota. Sanat & bacaris radix arida in puluerem contrita cyathis tribus cum coriádri in aqua calida. Et centūculus trita in aceto aut melle aut in aqua calida. Verbenaca ex uino pota. Hyfopi baccæ ternæ contritæ & in aqua potæ diebus sedecim. Peucedanum cum coagulo uituli marini æquis portionibus potum. Quinquefolii contrita folia ex uino sumpta diebus. xxx. in betonica farina pondo denario rum. xiii. cum aceti scyllitici ciatho mellis attrici uncia. Scamonium obolis duobus cum castorei drachmis quattuor. Febres frigidas leuiiores facit agaricum potum i calida aqua. Tertianas sideritis cum oleo. Item ladanum: quod in fegetibus nascitur contusum. Plantago ex aqua mulsa duabus horis ante accessionem pota binis drachmis. Vel succus radice madefactæ uel tusa. Vel ipsa radix trita in aqua ferro calfacta. Quidamq; ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Idem in quartanis quaternas fecerunt. Buglosso in arefcente si quis medullam e caule eximat: dicatq; ad quem liberandum febre id faciat: & al liget ei septem folia ante accessionem aiunt a febre liberari. Itemq; betonica drachmam in aquæ mulsa cyathis tribus uel agaricum: maxime in iis febribus quæ cum horrore ueniunt. Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere: quaterna quartanis: plura cæteris: aliis omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur. Sed in tertianis a tertio geniculo incisa: quaternis a quarto. Bibitur & semen hyperici utriusq; in quartanis & horribus betonica farina: quæ omnes horrores coercent. Item panaces adeo ex calfactoria natura ut per niuem ituris bibere: id ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat: qui cōtingit peucedano ex aceto capiti infuso anagallidū succo. E diuerso lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium (ut peribent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias betonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat betonica farina ex aqua aut brassica cum thure frequenti potu calidæ: uel e carbone in conspectu extincto fauilla digyto sublata & illita: uel plantago tusa. Tithymallus characites hydropicos sanat. Panaces: plantago in cibo: cum prius panem siccum comederint sine potu. Betonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulsi. Vel agaricum: uel semē lonchitidis duabus linguis ex aqua potum. Psyllium ex uino. Anagallidū succus. Cotelydonis radix ex mulso. Ebuli recentis radix excussa tantum nec colluta quantum duo digyti comprehendant: ex uini ueteris calidi hemina. Trifolii radix drachmis duabus in uino. Tithymallum: platyphyllon cognomine. Semen hyperici: quod charos appellatur. Actæ quam quidam esse ebulum putant radice contrita in uini cythis tribus si febris absit: uel semine ex uino nigro. Item uerbenaca falciculo manus plenæ decocta i aqua ad dimidias: Præcipue tamen chameactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitasq; emendat plantago. Cyclamini radix cum melle. Ebuli folia contrita & e uetere uino imposita etiam boam sanant: idest rubentes papulas. Pruriginem succus strychnillitus. Igni sacro medetur aizoum. Folia trita cicuta. Mādracora radix. Siccatur in aere ut cucumis: primog; super mustum suspenditur: mox in fumo: dein tunditur in uino aut aceto. Prodest & uino myrtheo fouere mentæ sextans: uiui sulphuris uncia ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera. Inter quæ medium hominem ambiens: qui zooster appellatur: & enecat: si cinxerit. Medetur plátago cum creta cymolia & peristereos per se. Radix persolata. Aliis quæ serpunt cotelydonis radix cum mulso. Aizoum. Succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membrata: & contra morbum regium: & contra furunculos & fistulas & inflationes & ambustionem: & contra alios morbos ad neruos & sanguinem.

CA. XIII.

Adix polypodii illita luxatis medetur. Doloremq; & tumores tollunt semen psyllii. Folia plantaginis tusa: sale modico addito. Verbasci semen ex uini decoctum & contritū. Cicuta cū axungia. Folia ephemeris tuberibus atq; tumoribus. Illinūturg; etiam: dum discuti possunt. Morbum regii in oculis præcipue mirari est tenuitatē illam densitatēq; tunicularum felle subeunte. Hippocrates a septimo die in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus uixisse aliquos etiā ab hac desperatione. Fit uero & circa febres: impugnāturg; centaurio maiore (ut diximus) potu. Betonica agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho. Itē uerbenacæ folio obolis tribus ex uini calidi hemina q̄triduo. Sed cellerrime quinquefolii succus medet; tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibit in loco calido: & p̄frictiōibus tuto: sudores. n. felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua. Semen linozostis utriusq; inspersum potiōi: uel cū absinthio aut cicere decoctum. Hyfopi baccæ cum aqua potæ. Lichen hærbæ si cum sumit cætero olere abstineatur. Polytrix in uino data. Struthion in mulso. Passim & in q̄cunq; parte ac maximo incōmodo nascunt: qui furunculi uocātur: mortifeg; aliquādo malū confectis corporibus. Remedio sunt pignocomi folia trita cum polenta: si nondū caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoq; in oī parte serpūt: medicog; uitio malefectis corporibus. Auxilio est centauriū minus: collyriis cū melle decocto additis. Plátaginis succus infusus. Quinquefoliū cum sale & melle: Ladanum cum castoreo. Cotelydon cū medulla ceruina calefacta imposita. Verbasci radix medulla collyrii tenuitate in fistulā additur. Vel aristolochiæ radix. Vel succus tithymalli. Collectiones inflammationesq; sanant argemoniæ follia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca uel quinquefolium: decoctūq; in aceto uerbasci folia uel radix. Hyfopū e uino impositū. Acori radix decocto eius hærbæ fouetibus. Aizou. Itē quæ contusa sint: duritiasq; & sinus corporis & tela oīa infixæ corpori extrahūt. Folia tussilaginis. Daucū. Semē leōtopodi tritū in aqua cū polenta. Suppurationibus imponunt pygno-

comi folia trita cum polenta: uel semen. Itē orchis. Viria quæ sunt in ossibus satyrii radice imposita efficacissime sanari dicuntur. Nomæ & collectiões omnes fuco maris priusq̃ inarescat. Et alcmeæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine arctio: ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur. Radices cyclamini cum aizoo. Hærbâ ipsa hyperici: quod corissum appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale. Argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici: tetanici. Neruorum duriciæ egilopi succo. Doloribus erigeron ex aceto illinif. Epythimio spasticis & opisthotonicis perungi: semine hyperici: quod charos uocatur. Idemq̃ bibere prodest. Phrimon dicitur etiam abscissos sanare neruos si confestim imponatur trita uel mansa. Spasticis tremulis opisthotonicis alcmeæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit hærbæ peoniæ semen rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uero si ore sanguis reiciatur: siue e naribus: siue aluo fluat: siue foeminae utero. Itē lysimachia pota uel illita: uel naribus indita. Itē plāraginis semen. Quinquefolium potum & illitum. Cicute semen in nares si inde fluat tritum ex aqua & inditum. Aizoom. Astragali radix sistit. Et ischemon. Et achillea.

De hærbâ egeseto: & stephanomeli: & erisitale: & contra uermes. CA. XIII.

Quiesetū a græcis dicta & in pratis nascēs: uituperata a nobis. Est aut pullulus terræ eqnæsetæ similis lyenis cursore extinguit decocta fistili nouo ad tertias quantū uas capiat: & p̃ triduum heminis pota: unctis esculentis ante diē unū interdici. Græcog̃ uaria circa hanc opinio. Alii p̃ni foliis similē nigricantē eodem noīe appellant: uim eius ammirabilē tradentes: q̃ ē sanguinis p̃fluuiū uel tactu eo tantū hoīe sistat: alii hippurin: alii ephydron: alii anabasin uocāt. traduntq̃ iuxta arbores nasci & scandentē eas dependere comis iunceis multis nigris ut est equog̃ cauda geniculatis ramis folia habere pauca: tenuia: exigua: semen rotundum: simile coriandro: radice lignosa: nasci in arbutis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem in naribus fluentē inclusus sistit. Itē aluū. Medef dysentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinā cit. Tussim ortopnoeā sanat. Item rupta: & quæ serpunt. In testinis & uesciæ folia bibunt. Enterocœlen cohibet. Faciūt & aliam hippurin breuioribus & mollitioribus comis cādidiōribusq̃ per q̃ utilē ischiadicis: & uulneribus ex aceto imposita: p̃ sanguinem sistendum. Et nymphaea trita plagis imponit. Peucedanum cū semine cupressi bibitur: si sanguis per os redditus est: fluitq̃ ab infernis. Sideritis tantā uim habet: ut quis recenti gladiatoris uulneri illigata sanguinē claudat. Quod facit & ferulæ cinis uel carbo. Fungus uero ē efficacius: qui secundū radicē eius nascitur. Per nares aut fluenti & cicutæ semen tritū ex aqua inditumq̃ efficax habet. Itē stephanomelis ex aqua. Betonicæ farina e lacte caprino pota sistit exubere fluentē. Plātagog̃ contusa. Eiusdē succus uomētibus sanguinem datur. Ad erraticū aut radix persolata cū axungia uetere illita. Potatur a ruptis conuulsis & ex alto deiectis cētaurium maius. Gentianæ radix trita uel decocta uel succus betonicæ. Et hoc amplius addo: iocineris aut lateris contortionibus: panaces scordion aristologia pota cū agarico. Item confusis & euerfis potū duobus obolis in mulsi cyathis tribus. Aut si febris sit in aqua mulsa uerbascū: cuius flos similis auro est. Acori radix. Aizoo omen. Sed e maiori succus efficacissime. Itē symphyti radices uel decoctum. Daucū crudum. Erythrales est flore luteo foliis achanti. Bibit e uino. Item chamerops: & in fortibitōes irio uel plantago oībus modis. Itē phthiriasi: quo Scylla dictator cōsumptus est. Nascunt quoq̃ in sanguine ipso hoīs animalia exesura corpus. Resistitur uuæ taminia succo aut ueratri cum oleo perunctis corporibus. Tamina quidem in aceto decocta etiam uestes eo tedio liberat.

De ulceribus: & ad plagas: & de polycnemo.

CA. XV.

Lcera multog̃ sunt genē: ac multis modis curant. Panacis oīum genē: radix ex uino calido illinif manantibus. Siccat priuatim quā chironiā diximus. Cū melle trita tubera aperit: ulceribusq̃ quæ serpūt. Deploratis auxilio est cum eris flore uino tēperata oībus modis uel flore uel semine uel radice. Eadē cum polēta uetustis uulneribus pdest. Heracleon quoq̃ sidereon. Apollinari. Psylum. Tragacātha. Scordotis cum melle purgat. Farina eius carnis excrecentes per se isparsa cōsumit. Polemonia ulcera: quæ cacoethæ uocant sanant. Centauriū maius insparsum uel illitū. Itē minoris coma decocta uel trita uetera quoq̃ ulcera purgat & p̃sanat. Folliculi climeni recētibus plagis imponuntur. Illinif autē gentiana ulceribus quæ serpūt radice tusa uel decocta in aqua ad mellis crassitudinē: uel succo uulneribus. Ex ea factū lichii. Lysimachia recentibus plagis medef. Plantago oīum genē: ulceribus: peculiariter foeminae senum & infantium. Igne mollita melior: & cum cæroto crassa ulcē: labra purgat. Nomas sistit. Et tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes: collectiones: sinus ulcerum. Chelidonia quoq̃ siccatur ulcera: adeo: ut etiam p̃ spodio utantur eadē iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamū pota sagittas pellit: & alia tæla extrahit illita. Bibit ex aquæ cyatho foliog̃ obolo. Proxime pseudodictamum. Vtrag̃ ē suppurationes discutit. Aristolochia quoq̃ putrida ulcera exest. Sorrida expurgat cū melle: uermesq̃ extrahit. Itemq̃ clauos in ulceribus natos. Et infixa corpori oīa: precipue sagittas & ossa fracta cū resina. Caua uero ulcera explet per se. Et cū iride recētia uulnera ex aceto. Vetera ulcera uerbenacæ quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatae uulneribus ferro illatis recentibus imponunt: folia ueteribus. Cū axungia utraq̃ & suo folio operit. Damasoniū aut & in struma. Folia uerbasci ex aceto aut uino. Peristerios ad oīa genera uel callosorū putrescentiūq̃ ulcē: facit. Manantia nymphaeæ heraclia radix sanat. Item cyclamini radix uel p̃ se: uel ex aceto: & cū melle. Eadem & contra steatomata efficax: sicut ad ulcera manātia hyfopum. Itē peucedanū cui ad recentia uulnera tanta uis est: ut saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides: cohibentq̃ quas uocant nomas: & rheuma

VIGESIMVSSEXTVS

rilimos. Vtiles & recentibus piagis: sed præcipue senum corpori: Cum cæroto apostemata & ulcera terra folia mandragoræ recentia. Radix uulnera cum melle aut oleo. Cicuta cōsiligini mixta mero. Aizoū herpetas quoq; & nomas ac putrescentia: sicut erigeron uermiosa. Recētia autem uulnera astragali radix: & uetera quoq; ulcera purgat hypocisthis utraq;. Leontopodii semen tritum in aqua & cum polēta illitum spicula sagittariorum extrahit. Item pycnocomi semen: tithymallus. Characithes succo gran grenas phagedenas putria: uel decocto ramorum cum polenta & oleo. Orchis radices. Hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle sicca & recentes. Per se uulnera onothera efferentia sese sanat. Scythæ uulnera scythica curant. Ad carcinomata argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta ut diximus: trita, cū polēta & illita. Quibuscūq; uero appollinaris. Astragali radix in puluerem trita humidis ulceribus prodest. Item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero is quæ calciamento facta sint uerbenaca. Necnon & lysimachia contra. Ac nympha arida inafricata. Polytrix in ueteratis iisdem utilior. Policnemon cunilæ bubulæ similis est semine pulegii surculosas multis geniculis corymbo odorata acri & dulci odore: quæ ferro factis uulneribus commanducata imponitur: quanto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerime perducit: item syderitis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex uino decoctis ac tritus omnia corpori infixa extrahuntur. item mandragoræ foliis cum polenta. Cyclamini radicibus cum melle. Trisaginis solea in oleo contrita maxime adhibentur ulceribus: quæ serpunt. Et alga in melle trita. Betonica ad carcinomata: Et melandria: ac ueteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto uel batrachii radix: quæ & ungues scabros aufert. Linozostidis utriusq; folia uel succus illitus. Tithymalli omnes genera uerrucarum omnium. item oia pterygia: uarosq; tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De plurimis experimentis ad inficiendos capillos: & partus eiiciendos & continendos & aliarum remedia.

CA. XVI.

Remissam & elelispacū alligata qui habet uiator: negat lassitudinē sentire. Mulieribus morbis medet maxime in uniuersum peoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsæ. Eadē & in radice uis menses cit. Panacis semen cum absinthio menses & sudores: Scordotis potu & illitu. Betonica drachma in uino cyathis tribus bibitur contra omnia uulua & uitia. Aut quæ a partu fiunt. Menses nimios sistit achillea imposita: & decoctū eius insidentibus. Māmis imponit hyoscyami semen ex uino. Loti radix cataplasmate. Et māmis etiā chelidonia. Secundas morantes uel partus emortuos radices panacis apposite extrahunt. Ipsum panacis semen e uino potū uuluas purgat: appositūq; cū melle: Polemonia pota ex uino secundas pellit. Nidore purgat uuluas centaurii minoris succus potus: fotuq; menses cit. Itē maioris radix i uulua doloribus iisdem modis pdest. Derafa uero & apposita extrahit partus emortuos. Plantago imponit in lana in dolore uulua. In strangulatu bibit. Sed uræcipua dictamno uis est. Menses cit. Partus emortuos uel transuersos eiicit. Bibit ex aqua foliorum obolo: adeo ad hæc efficax: ut ne in cubiculum quidē prægnantiū inferatur. Nec potu tantum sed & illitu & suffitu ualet. Proxima pseudodictamū. Sed menses cit cum mero decoctū pondere denarii. Pluribus tamē molochis & aristolochia prodest. nam & menses & secūdas cit. Et emortuos partus extrahit: myrrha & pipere additis pota uel subdita. Vuluas quoq; pidentes inhihet potu uel suffitu uel subiectu maxime tenuis. Strangulatū ab iis mensiūq; difficultatē agaricum tribus obolis tritū in uini ueteris cyatho potum emēdat. Peristereos apposita in adipe suillo recenti. Antirrhon cum rosaceo & melle. Itē apposita nymphae thesallæ radix pota dolori medet. In uino pota nigro profluua inhihet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et uescicæ insidentiu decocto medet. Secundas pota cissanthemos pellit. Vulua sanat. Et xiphii radix superior menses cit drachma ex aceto pota. Peucedanum stragulatū uulua nidore ustum recreat. Menses aluosq; picipue psyllium drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ. Semen quoq; mādragoræ potum uulua purgat. Menses cit succus appositus: & emortuos partus. Nimia rursus profluua sistit semē cum uino & sulphure. Alii profluua sistit & contrahit batrachion potu: uel cibo ardens: alias ut diximus cruda. Sed cocta cōmendant sale & oleo & cymino. Daucū & menses & secundas potum facillime pellit. Ladanū suffitu corrigit uuluas: dolori eaq; exulceratisq; imponit. Emortua scamoniū pellit potū uel appositum. Menses ciet hypericū: utruq; appositū. Ante alia uero ut Hippocrati uidetur erysimon e uino semine uel radice. Cortice trahit & secundis succurrit & stragulationibus ex aqua pota. Itē radix e geranio peculiariter secundis inflammationibusq; uuluarum cōueniens. Purgat hippuris pota & apposita uuluas. Polygonas pota menses cit. Et alcmeæ radix. Folia plātaginis pellunt. Itē agaricum ex aqua mulsæ. Artemisia uulua medetur trita ex oleo irino aut fico: aut cū myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantū purgat: ut partus enectos extrahat. Menses & secundas cit ramorū decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadē oia profunt uel imposita uentri immo cū farina hordeacea. Achoron quoq; utile est interioribus foeminæ morbis. Et coniza utraq;. Et crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utilissimæ. Torminibusq; & secundarū more in uino potæ. Callitrix fotu locis medetur. Albugines in capite tollit. Capillos ificit oleo trita. Ceranion in uino albo potū: & hypocisthis in rubro profluuiū sistit. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacæ pota ex aqua ad oia in partu aut ex partu mala pstantissima est. Peucedano quidā miscet in uino nigro semen cupressi contritū. Nam semen psylli deferue factum in aqua cū intepuerit: epiphoras oēs uteri lenit. Symphyton tritū in uino nigro euocat menses. Partus accelerat scordotis pota drachma succi in aqua mulsæ cyathis q̄ttuor. Dictamni folia pclare dantur ex aqua. Cōstat unius oboli pondere: uel si mortui sint in utero infantes: p̄tinus reddi sine uexatiōe

LIBER

puerperæ. Similiter pdest pseudodictānum: sed tardius. Cyclaminos adalligata. Cissanthemos pota. Itē betonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonō hærbae sunt habentes uuas floribus oleæ si miles: pallidiores tamen. Semen album: papaueris modo. Theligoni potu foeminā concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ nec alio distat. Huius potu mares generari phibent: si credimus alii utrāq; ocimo similem tradūt. Arsenogoni semen aut geminum esse testibus simile. Mammag; uitiis aizoum: quod digytellum appellauimus unice medet. Erigeron ex passo mammas uberiores facit. Sonchum in farre coctum. Quæ uero mastos uocatur indita pilos mammag; e partu nascentium & tineas aufert in facie: aliag; cutis uitia emēdat. Gentiana nymphaea heraclia illita cyclamini radix maculas oēs. Caucaliæ grana mixta cæræ liquidæ extendunt cutem in facie: erugantq;. Vitia oīa acori radix emēdat. Capillum lisimachia flauum facit. Denigrat hypericō: quod & orifon uocatur. Item ophryos hærba denticulato oleri similis: foliis duobus. Nigriciam dat & polemonia in oleo decocta. Psilothrū nos qdem in mulieri bus medicamentis tractamus: ueg; etiā uiris in usu est. Efficacissimū aut habetur archerostis. Item tithy mali succo uel ī sole cū oleo illito crebro: uel euulsis pilis. Quadrupedū scabiem sanat hyfopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis. Verum & reliqua genera hærbarum reddamus.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER, XXVII. PROHEMIVM.

Reliqua Hærbarum Genera.

CA. I.

RESCIT APVD ME CERTE TRACTATV IPSO ADMIRA- tio antiquitatis. Quātōq; maior copia hærbarū dicenda restat: tanto ma-
gis adorare priscoꝝ in inueniendo curātin tradendo benignitatem subit. Nec dubiæ superata hoc mō posset uideri etiam reg; naturæ ipsius muni-
ficentia: si humani operis esset inuentio. Nūc uero deoꝝ fuisse eam appa-
ret: aut certe diuinā: etiam cum homo inuenerit. Eandemq; oīum paren-
tem genuisse hæc & ostendisse: nullo uitæ miraculo maiore: si ueg; fateri
uolumus. Scythicā hærbam a mæotidis plaudibus & euphorbiā e mon-
te atlante: ultrag; Herculis colūnas & ipso rerū naturæ defectu. Parte alia
britānicam ex oceani insulis extra terras positis: itemq; æthiopidē ab exu-
sto syderibus axe. Alias p̄terea aliunde ultro citroq; humanæ saluti in to-
to orbe terrarū portare immensa romanæ pacis maiestate non hoies mo-
do diuersis inter se terris gentibusq; ueg; etiā montes & excedentia in nu-

bibus iuga: pastusq; pecoꝝ & hærbas quoq; inuicē ostendant. Aeternum quæso deoꝝ sit munus istud. Adeo romanos uelut alteram lucem dedisse rebus humis uidentur.

De aconito: & panthera: & quæ extinguitur aconito.

CA. II.

Ed antiquoꝝ curam diligentiamq; quis possit satis uenerari: cū constet oīum uenenorū occisi-
mum esse aconitum: & tactis quoq; genitalibus foeminini sexus aīalium eodē die inferre mor-
tem. Hoc fuit uenenū quo interēptas dormientes a Calurnio Bestia uxores. M. Cecilius accu-
sator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius in digyto eas mortuas. Fabulæ narrare e spinis Cerberi ca-
nis extrahente ab inferis Hercule. Ideoq; apud heracleā ponticā ubi monstra eius ad inferos aditus gi-
gni. Hoc quoq; tamē in usus humanæ salutis uertere. Scorpionū ictibus aduersari experiēdo aconitum
datū in uino calido. Ea est natura ut hoīem occidat: nisi inuenerit qd in hoīe perimat. Cū eo solo collu-
atur: uelut pari intus inuento solo. Hæc pugna est cū uenenū in uisceribus reppererit. Mirūq; exitialia
per se ambo cū fuerint duo uenena in hoīe cōmoriuntur: ut hō supersit. Immo uero etiā ferarū remedia
antiqui pdiderunt: demonstrando quomodo uenenata quoq; ipsa sanant. Torpescunt scorpiones aconiti
tactu: stupentq; pallentes: & uinci se cōsistunt. Auxiliatur eis helleboꝝ album tactu resoluente. Ceditq;
aconitum duobus malis suo & oīum: Quod si quis illa forte ab hoīe excogitari potuisse credit: ingrare
deoꝝ intelligit munera. Tangunt carnes aconito: necantq; gustatu eaz; pantheras: nisi hoc fieret repletu-
ras illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte excrementoꝝ ho-
minis gustu demonstratum. Quod certe casu repartum quis dubitet? & quotiens fiat etiā nunc ut no-
uum nasci quoniam feris ratio & usus inter se tradi non possit.

Quod omnium creaturarum conditor sit deus.

CA. III.

Ic ergo casus hic est ille qui plurima inuenit in uita deus. Hoc habet nomē: per quē intelligitur
eadem & parens rerum omnium & magistra natura utraq; coniectura pari: siue ista quotidie
feras iuenire: siue semp scire iudicemus. Pudendūq; rursus oīa animalia quæ sint salutaria ipsis
nosse ipsa p̄ter hominem. Sed & maiores oculorum quoq; medicamentis aconitum misceri saluberri-
me promulgauere: aperta professiōe: malū quidem nullum sine aliquo bono dicere. Fas ergo nobis erit
qui nulla diximus uenenata: nunc demonstrare quale sit aconitum uel deprehendendi gratia. Folia ha-
bet cyclamini aut cucumeris non plura quattuor ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cāmāro
similem marino. Quare quidam cāmāron appellauere. Alii theliophonon ex ea qua diximus causa. Ra-
dix icuruatur paulum scorpionū mō: quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere qui myoctonon
appellare mallent: quoniam procul & longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cauitibus: quas

VIGESIMVSSEPTIMVS

aconas uocant. Et ideo aconitum aliqui dixere nullo iuxta ne puluerem quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulerunt. Alii quoniam uis eadem in morte esset: quæ cotibus ad ferri aciem deterredam statimq; admota uelocitas sentiretur.

De æthiopide: & amarato: & aloë: & alcea: & alipho: & alsina: & androface: & andro/ femo: & ambrosia: & anconi: & anagyro: & anonymo. CA. IIII.

Ethiopis radix folia habet phlomo similia: magna & multa: & hirsuta ab radice. Caulem quædrangulum scabrum: similem arctio: multis concuum: alis semen eruo simile candidum geminum: radice numerosas longas. Plenas molles glutinosas gustu siccæ morescunt duraturq; ut cornua possint uideri. Præterea in æthiopia nascuntur: & in ida monte troadis: & in messenia. Colliguntur autumnis: siccantur in sole aliquot diebus: ne situm sentiant. Medentur uuluis potæ in uino albo: ischiadicis: pleureticis: faucibus scabris: decocta potu dantur. Sed quæ ex æthiopia uenit: eximia est: atq; illico prodest. Amaranton ferulacea est duorum palmorum altitudie: origano similis flore: bulbis aureis. Huius ustæ nidor urinam cit. Vuluamq; purgat: tanto magis insidentibus causa. Causa hominis non hæc sed quoniã diutissime non marcescit. Aloe sylæ similitudinē habet maior & pinguioribus foliis ex obliquo striata. Caulis eius tener est rubens medius: non dissimilis antherico. Radice una ceu palo in terra dimissa: graui odore: gustu amara. Laudatissima ex india affertur: sed nascitur & in asia: nō tam ea utunt: nisi ad uulnera recentibus foliis: mirifice enim conglutinat: uel succu: ob id in turbinibus cadorum eam serunt ut aizoum maius. Quidam & caulē ante maturitatem seminis incidunt succi gratia: aliqui & folia. Inuenitur & per se lachryma adhærens. Ergo pauimentandū ubi fata sit censent ut lachryma non absorbeat. Fuere qui traderent i iudæa super hyerosolimam metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est: neq; alia humidior ē: aut tumidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida rufi coloris friabilis: ac iocineris modo coacta: facile liquefscens. Improbanda nigra & dura: harenosa quoq; quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare: densare: & leuiter calfacere. Vfus in multis: & principalis aluum soluere: cum pene sit sola medicamentoz: quæ per se id præstāt. Confirmat etiam stomachū: adeo ut non infestet ulla uis cōtraria: bibitur drachma. Ad stomachi uero dissolutionem in duobus cyathis quæ tepida uel frigida: colearis mensura bis terue in die ex interuallis ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimū tribus drachmis. Efficacior si pota ea sumat cibis. Capillum fluentē continet cum uino austero capite in sole cōtra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat tēporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo. Dilutiorq; infusa: oculoz uicia omnia sanat: ea conuenit. Priuatim pruriges & scabiē genarum. Item insignita ac liuida illita cū melle: maxime pōtico. Tonillas: gingiuas: & omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes si modicæ sint drachmæ pondere ex aqua: si minus in aceto pota. Vulnerū quoq; sanguinē & undecūq; fluentem sistit per se uel ex aceto. Alias etiā est uulneribus utilissima ad cicatricem perducens. Eadē inspergitur exulceratis genitalibus uiroz: condylomatibus: rimisq; sedis: alias ex uino: alias ex passo: alias sicca per se: ut exigit mitigāda curatio: aut coercedenda. Hemorroidū quoq; abundantia leniter sistit. Dysenteria infundit. & si difficiliter cōcoquant cibi bibi a cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorant pilulæ cum mellis decocto aut resina terebinthina ad purganda interiora. Digytorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauitur: ut quod sit harenosissimum subsidat. Aut torretur in testa: pennaz subinde uersatur: ut possit æqualiter torrer. Alcea folia habet similia uerbenacæ: quæ & peristereon cognominatur. Caules tres aut quattuor foliorum plenos: florem rosæ: radices albas: cū plurimum sex cubitales: obliquas. Nascitur in pingui solo: nec sicco. Vfus radice ex uino uel ex aqua dysentericis: aluo cita: & ruptis conuulsis. Alipon cauliculus est molli capite non dissimilis betæ acie gustatu ac lentum: mordensq; uehemēter & accedēs. Aluum soluit in aqua malsa addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum: media quattuor: maxima sex: ea purgatione quibus datur e gallinaceo iure. Alsine: quā qdā myosotō appellāt: nascitur in lucis: unde & alsine dicta est. Incipit a media hyeme. Arescit æstate media cum proreperit: muscutorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus esse quæ iustius moyfortis uocetur. Hæc eadē erat quæ Helxinæ: nisi minor minusq; hirsuta esset. Nascitur in hortis & maxime in parietibus. Cum teris: odorem cucumis reddit. Vfus eius ad collectiones inflammationesq;. Quin emēdat omnia quæ Helxine sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur. Item uredinis: ulceribusq; cū farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androfaces hærbæ est alba amara sine foliis: folliculos in cirris habens: & in iis semen. Nascitur in maritimis syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua uel aceto uel uino. Vehementer enim urinas cit. Datur & podagris: illiniturq;. Idem effectus est & scemini. Androsemon: siue (ut alii appellauere) ascyron non absimile est hyperico: de qua diximus cauliculis maioribus densioribusq; & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura. Semen papaueris nigri. Comæ tritæ sanguineo succo manant. Odores tres in usus. Gignitur in uineis. Fere medio autumnis effoditur: suspenditurq;. Vfus ad purgandam aluum tusæ cum semine potæq; matutino: uel a cœna duabus drachmis in aqua malsa uel uino uel aqua pura: totius potionis sextario. Trahit in bilem. Prodest ischia dicis maxime. Sed postera die capparidis radicem resinæ permixtam deuorare oportet drachmæ pondere. Iterumq; quatridui interuallo eadem facere. A purgatione autem ipsa robustiores uinum bibere: infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis & uulneribus cohibēs sanguinem. Ambrosia uagginominis est: & circa alias hærbas fluctuans: fruticem unū habens densum ramosum: tenuem: trium fere palmorum. Tertia parte radice breuiore: foliis rutæ: circa inum caulem in ramulis semen est uis

LIBER

dependentibus: odore uinoso: qua de causa botrys a quibusdam uocatur ab aliis artemisia. Coronantur illa cappadoces. Vfus eius ad ea quæ discuti opus sit. Anonin quidam ononida malūt uocare: ramosam: similem fœno græco: nisi fruticosior hirsutiorq; esset: odore iucundo. Post uer spinosa. Estur etiam muria condita. Recens uero margines ulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota calculos pellit. Comitialibus dat in oxymelitæ decocta ad dimidias. Anagyros quæ aliqui acopon uocant: fruticosa est: grauis odore: flore oleris: semen in corniculis non breuis gignit: simile renibus: quod durefcit per messes. Folia collectionibus imponuntur: difficulterq; parientibus adalligantur: ita ut a parru statim auferantur. Quod si emortuus hæreat: & secūdæ mensesq; morent: drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in uino uetere ad phalangiorū morsus. Radix discutiendis concoquendisq; adhibetur. Semen commandacatum uomitiones facit. Anonymos a non inueniendo nomine nomen inuenit. Affertur e scythia cælebrata & ab Hicelio non paruæ auctoritatis medico. Item aristogeron i uulneribus præclara ex aqua rufa & imposita. Pota uero mammis præcordiisq; percussis. Item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendā uulneratis. Fabulosa arbitror quæ adiiciuntur: recente ea si uratur: ferrum aut æs ferruminari.

De aparine: & arctio: & spleno: & asclepiade: & astere: uel bubonio: & asyro: uel ascyroide: & phace: & de alcibiox: & alestorolopho. CA. V.

Parinen aliqui omphaocarbon: alii philanthron uocant: ramosam: hirsutam: quinis senisue in orbem circa ramos foliis per interualla: semen rotundum: durum: cōcauum: subdulce. Nascitur in frumentario agro: aut hortis: pratissue: asperitate etiā uestium tenaci. Efficax cōtra serpentes semine potō ex uino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantia ex uulneribus impriunt folia imposita. Succus auribus infunditur. Arction aliqui potius arcturum uocant: similis est uerbasco foliis. nisi q; hirsutiora sunt: caule longo molli: semine cymini. Nascitur in petrosis: radice tenera: alba: dulciq;. Decoquitur in uino ad dentium dolorem: ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur ppter ischiada & stranguriam e uino. ambustis imponitur & pernionibus. Fouentur eadem cum radice semine trito in uino. Asplenum sunt qui hemionon uocant: foliis trietalibus multis: radice limosa: cauernosa: sicut silicis candida: hirsuta: nec caulem nec florem nec semē habet. Nascitur in petris: parietibus opacis: humidis: laudatissima in creta. Huius foliorum iure in aceto decocto per dies. xl. potō lyenem absumi aiunt. Et illinuntur. Eadem autem sedant singultus non dāda fœminis: quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia hederæ habet: ramos longos: radices numerosas: tenues odoratas: floris uirus: graue: semen: ferrulatū. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur: & contra serpentium ictus non solum potum sed etiam illitum. Aster ab aliquibus bubonion appellatur: quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur aduersus serpentes. Sed & ad inguinū medicinam: sinistra manu decerpti iubet: & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides similia sunt iter se & Hyperico: sed ascyron maiores habet ramos: qui ascyroides uocantur ferulaceos omnino rubentes: capitulis paruis: luteis. Semen in caliculis pusillum: nigrum: refinofum. Comæ trita uelut cruentatæ. Qua de causa quidam hanc androsomon uocauere. Vfus feminis ad ischiadicos potus duabus drachmis in Hydromelitis sextario. Aluum soluit. Bilem derrahit. Illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet pusillo. Altior lenticula est. Siliquas maiores fert: in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora & madidiora & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura ei ad spissandū efficacior q; lenti. Reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi aluiq; fluctiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset hæc ba apud auctores non repperi. Sed radicem eius & folia trita ad serpētis morsus imponi & bibi iubent. Folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus: aut radicem drachmarum trium pondere cum uini eadem mensura. Alestorolophos quæ apud nos crista dicitur: folia habet similia gallinæ cristæ plura: caulem tenuem: & semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba pressa melle addito: & caligini oculorum. Solidum semen conicitur in oculum: nec turbat: sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem: sed ex nigra albicare incipit: & intumescit: ac per se exit.

De alo.

CA. VI.

Lum nos uocamus græci symphyton petreum: simile cunilæ bubulæ: foliis paruis: ramis tribus aut quattuor: a radice cacuminibus thymi: surculosum: odoratū: gustu dulce: saluam ciēs longa radice: rutila. Nascitur i petris: ideog petreum cognominatum. Vtilissimum lateribus: lyenibus: renibus: torminibus: pectoribus: pulmonibus sanguinem reicientibus: faucibus asperis. Bibitur radix trita & in uino decocta: & aliquando superlinitur. Quin & cōmanducata sitim sedat: p̄cipueq; pulmonem refrigerat. Luxatis quoq; imponitur & cōuulsis: lyeni: interaneis. Aluum sistit coacta in cineres. Detractis quoq; folliculis trita cum piperis nouē granis & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta præstantia est: ut carnes quoq; cum coquuntur conglutinet addita. Vnde & græci nomen imposuerunt. Ossibus quoq; fractis medetur.

De alga & actea & de ampelo agria & absinthio.

CA. VII.

Alga ruffa & scorpionum ictibus. Actea graui foliorū odore: caulibus anisi geniculatis: semine nigro ut hederæ: baccis mollibus. Nascitur in opacis & asperis & aquosis. Datur acetabulo plethoro interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocant herba foliis duris cineracei coloris: qualem in latis diximus: uiticulis longis callosis rubentibus: qualiter flos quē Iouis flammā appella-

VIGESIMVSSEPTIMVS

uimus ignobilis: fer semen punici mali simile in canis. Radix eius decocta in aqua cyathis ternis additis uini coi cyathis duobus aluum soluit leniter. Ideo hydropicis datur. Vulua uitia & cutis in facie mulierum emedat. Ischiadicos quoque uti hac herba pdest herba tusa cum foliis & illita cum succo suo. Absinthii genera sunt plura. Santonicu appellatur a galliae ciuitate. Ponticu a ponto: ubi pecora pinguescunt illo. & ob id sine felle reperiunt. Neque aliquod pstantius. Multuq; italico amarius sed medulla pontici dulcis. De usu eius conuenit dicere herbae facillima atq; iter paucas utilissima. Praeterea sacris Populi Ro. celebrate peculiariter. Siquid latinage feriis quadriga certant in capitolio: uictorq; absinthiu bibit. Credo sanitatem praemio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachu corroborat. & ob hoc sapor eius in uina trassertur ut diximus. Bibit & decoctu aqua ac postea nocte & die refrigeratu sub diuo decoctis sex drachmis folioq; cum ramis suis in caelestis aqua sextariis tribus. Oportet & sale addi. Vetustissime in usu est. Bibit & madefacti dilutum. Ita. n. appellatur hoc genus. Diluti ratio ut quisquis fuerit modus aquae: tegatur per triduū. Tertium raro in usu est: sicut & succus expressi. Exprimi aut cum primum semen turgescit madefactum aqua triduo recens aut siccum septē diebus. Deinde coctum in aeneo uase ad tertias. x. heminis in aqua sextariis. xlv. iterumq; pcolatum. Herba lente coquitur ad crassitudinē mellis qualiter ex minore cetaurio quaeritur succus. Sed hic absinthii multis stomacho capitq; est: cum sit ille decoctus saluberrimus. Naq; astringit stomachu: bilemque detrahit. Vrina cit. Aluu emollit: & in dolore sanat Ventris aialia pellit. Malaciam stomachi & inflammationes discutit cum file & nardo gallico: aceto exiguo addito. Fastigia absterget. Conctiones adiuuat. Cruditates detrahit cu ruta & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabat: cum marinae aqua ueteris sextario seminis sex drachmis cum tribus salis & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autē teri debet propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere supradictu pondus: addito pulegio. alii cōtra paralysim. alii pueris folia in fico: sic ut amaritudinē fallerēt. Facile thoracē purgat cum iride sumptu. In regio morbo crudū bibitur cu appio aut adiano. Aduersus iflationes calidu paulatim sorbet ex aq. Iocineris causam cu gallico nardo. Dyenis cu aceto aut pulte aut fico sumit. Aduersus fugis ex aceto. Itē uisco: Cicutae ex uino: & muris aranei moribus. Draconi marino. Scorpionibus. Oculoru claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur. Sugillatis cu melle. Aures eius decoctum uaporis suffitu sanat. Aut si manat sanies cum melle tritum. Vrinam ac mēses ciunt tres quattuorue ramuli cum gallici nardi radice una cyathis aqua. vi. Menses priuatim cum melle sumptum: & in uellere appositum. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat. Vulnera recentia prius q̄ aqua tangantur impositum. Praeterea: capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur cum cypria caera: aut cum fico. Sanat & pruritus.

De absinthio: & ballote: & botrye fruticosa: & brauylla: & brio: & bupleuri: & catanar/ce: & calla: & circae: & circelio: & crategono: & theligo: & crocodilo: & cynosorchi: & chryfollachano: & cuculo: & conserua.

CA. VIII.

n On dandum in febris. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum. Inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum: aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit: & fumo si uratur. Atramētum librarium ex diluto eius temperatum litteras a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis unguento rosaceoq; permixtus. Est & absinthium marinum: quod quidam seriphiu uocant: probatissimu in thapofiri aegypti. Huius ramum isiaci praeferre solemne habent. Angustius priore: minusq; amarum: stomacho inimicu Aluum mollit. Pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale: aut in farinae trimestris forbitione dilutum. Coquitur quātum manus capiat in aqua sextario ad dimidias. Balloten alio noie marubium nigrum graeci uocant: herbam fruticosam angulosis caulibus: nigris: hirsutis: foliis uestientibus: maioribus q̄ marrubii: & nigrioribus: graue olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus: ex sale foliis tritis imposita. Item ad condylomata coctis cinere in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est luteis ramulis. Semen circa totam nascitur: folia cicorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc cappadoces ambrosiam uocant: alii artemisiā. Brauylla spissandi uim habet cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt auctores. Brion marina herba sine dubitatione lactucae foliis similis rugosa ueluti contracta: sine caule ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maxime testisq; terra comprehensis. Praecipua siccandi ei spissandiq; uis & collectiones omnes inflammationesq; cohibendi: praecipue podagrae: & qcquid refrigerare opus sit Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio: foveriq; plagas decocta ea herba adiectis foliis mori aut origani. Catanancem thessalam herbam qualis sit: a nobis describi superuacuum sit: cum sit usus eius ad amatoriam tantum. Illud non ab re est dixisse ad tegendas magicas uanitates electam ad hunc usum coniectura. Quoniam arefcens contraheret se ad speciem unguiam milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur a nobis. Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur anteq̄ inarescat. Ususq; eosdē habet quos arum. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniēdas aluos: mensesq; mulierum. Item caules cum foliis in leguminibus decocti sanāt tenasmon. Alterum genus eius quidam anchusam uocant: alii rhinoclisiam. Folia lactucae longiora: plumosa: radice rubra: quae ignes sacros cum folio polentae sanat imposita. Iocineris autem uitia in uino albo pota. Circea strychnō fatiuo similis est: flore nigro pusillo. Paruo semine ut milui nascētis in quibusdam corniculis: radice semipedali: triplici ferme aut quadruplici: alba odorata: gustus calidi. Nascitur i apricis saxis. Diluitur in uino. Bibiturq; ad dolorem uuluae & uitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadratē radice tuse per noctem & diem. Trahit

eadē portione secundas semine. Lac minuit in uino aut mulla aqua pota. Cirsion cauliculus est tener du-
 um cubitoꝝ: triangulo similis: foliis spinosis circūdati. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia:
 minora: subcandida: & in cacumine capitula: purpureasq; soluuntur in lanugines. Hanc hærba radicēue
 eius adalligatam dolores uaricum sanare tradunt. Cratægonon melampyro simile est: multis calamis
 ex una radice emicatibus: multorūq; geniculorum. Nascitur in opacis: semine mili: uehementer aspero
 gustu. Quod si bibat ex uino ante coenam tribus obolis in cyathis aquæ totidem mulier ac uir ante co-
 ceptum diebus. xl. uirilis sexus partum futurū aiunt. Est & alia cratægonos: quæ theligonos uocat. Dif-
 ferentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres intra. xl. diem concipi-
 pere tradant. Eadem sanant ulcera uetera nigra cū melle: explent sinus ulceꝝ. Et atrophæ carnosiora fa-
 ciūt. Purulēta expurgāt. Panos discutiūt. Podagras collectatiōesq; oēs leniūt peculiariter māmaz: Theo-
 phrastus arboris genus itelligi uoluit cratægonō siue cratægona: quā italia aqfoliū uocat. Crocodilō
 chamæleōtis hærba nigræ figurā habet: radice lōga: æq̃liter crassa: odoris asperi. Nascit̃ fabuletis. Pota
 sanguinē p̃ nares pellit copiosum crassumq;. Atq; ita lyenē cōsumere dicūt. Cynoforchin aliq̃ orchin uo-
 cant: foliis oleæ: mollibus: ternis: paruissq; semipedis lōgitudinis in terra stratis: radice bulbosa: oblonga:
 duplici ordie superiore q̃ durior est: & inferiore q̃ mollior. Edunt ut bulbi cocti in uineis fere inuenti. Ex
 iis radicibus si maiore edant uiri mares generari dicunt. Si minore foeminae alteꝝ sexū. In thessalia mol-
 liore in lacte caprino uini bibūt ad stimulādos coitus: duriorē uero ad inhibendos. Aduersat alter alteri.
 Crysolachanū in pineto lactuæ simile nascit̃. Sanat neruos incisos si cōfestim imponat̃. Et alibi genus
 crysolachani tradit̃: flore aureo: foliis oleris. Coctū estur ut olus molle. Hærba hæc alligata morbu regi-
 um habetibus: ita ut spectari ab iis possint: sanare id malū tradit̃: de chrysolachano nec satis dici scio: nec
 plura repio. Nāq; & hoc uitio laborauere p̃ximi utiq; hærbarii n̄ri: quod ipsis notas uelut uulgares stri-
 ctim & nobis tantū indicaueret: tanq̃ coagulo terræ aluū sisti: stranguriam dissolui si bibat ex uino aut
 aqua. Cacubali folia trita cū aceto serpentū ictibus & scorpionū mederi. Quidā alio hanc noīe strumum
 appellant: alii græce strignō: acinos habet nigros. Ex iis cyathus succi cum mulsi duobus medetur lum-
 bis. Item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita sanādis peculiaris est: alpinis maxime
 fluminibus. Conserua appellata a conferruminando: spongia aquæ dulcium uerius q̃ muscus aut hær-
 ba uillosæ densitatis atq; fistulosæ. Curatum ea scio omnibus fere ossibus confractis prolapsū ex arbo-
 re alta putatorem: circūdata uniuerso corpori: quā suam inspergentibus quotiēs inarescat: raroq; nec ni-
 si deficientem hærbam mutationis causa, resoluentibus conualuisse uix credibili celeritate.

De cocco gnidio & dryopteris: & dryphono: & elatine: & empetro siue calcifraga: &
 epicaeti: uel helleborine: & epimedio: & enneaphylo: & filicepteri: & de femo-
 re bubulo.

CA. IX.

Occo gnidio color cocci: magnitudo grano piperis maior: uis ardēs. Itaq; in pane deuoratur ne
 adurat cum gulam transit. Huic uis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Diplosos folia
 habet lactuæ: bullas spinosas in dorso medio: caulem duorum cubitoꝝ: iisdem spinis horridi-
 dum: genicula eius binis foliis amplectētibz: concauo alarum sinu: in quo subsistit ros salus. In cacumi-
 ne capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in uino radi-
 ce usq; dum sit crassitudo cæræ: ut possit in fistula collyriū mitti. Itē uerrucas oīum geneꝝ. Quidam &
 alax quas supra diximus succū illinunt iis. Dryopteris filici similis in arboribus nascit̃: tenui folioꝝ sub
 dulcium incisura: radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilotrū est radix tusa. Illinitur. n. usq; dum sudo-
 res euocet: iterumq; & tertio: ita ne sudor abluatur. Dryphonon similis hærba est: cauliculis tenuibus:
 cubitalibus: circūdati utrinq; foliis: pollicari aplitudine: & q̃libz oxymyr sine. Sed cādidioribus mollio-
 ribzq; flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius p̃ pipere utunt̃. Elatine fo-
 lia hēt helxinæ: pusilla: pilosa: rotūda: semipedalibus ramulis q̃nis senisue a radice statim foliosis. Nascit̃
 in segetibus. Acerba gustu & ideo oculoꝝ fluctationibus efficax: foliis cū polenta tritis & impositis: subdi-
 to linteolo. Eadem cū lini semine cocta sorbitionis usu ad dysenteria liberat. Empetron quā nostri calci-
 fragā uocant: nascitur in montibus maritimis fere in saxo: quo p̃pius mari fuerit minus. Salsa est: potaq;
 bilem trahit ac pituitas: quo lōgius magisq; terrena: amarior sentitur. Trahit aquā. Sumitur aut̃ in iure
 aliquo aut in hydromelite. Verustate uires p̃dit. Recēs urinas cit decoctū in aqua: uel tritū calculos fran-
 git. Qui fidem p̃misso huic quærunt: affirmant lapillos q̃ sufferuefiant una rūpi. Epicaeti ab alis helle-
 borine uocatur: parua hærba: exiguis foliis iocineris uitis utilissima: & cōtra uenena pota. Epimedium
 caulis est nō magnus hedere foliis denis atq; duodenis: nunq̃ florēs: radice tenui nigra subgrauo odore.
 Nascit̃ i humidis: & huic spissandi refrigerādiq; natura. Foeminis cauēda. Folia i uino trita uirginū mā-
 mas cohibēt. Eneaphyllō lōga folia nona hēt: causticæ naturæ. Imponit̃ lana circūdata: ne urat latus: cō-
 tinuo. n. pustulas excitat: lumborū doloribus & coxendicū utilissimū. Filicis duo genera nec florē hēt:
 nec semē. Pterin græci uocat̃: alii blachnon cuius ex una radice q̃ plures exeunt filices: bina ēt cubita exce-
 dentes lōgitudine: non graues odore. Hanc marē existimant. Alteꝝ genus thelipterin græci uocant: alii
 Hymphæa pterin. Est aut̃ nō singularis atq; fruticosa breuior molliorq; & dēsior foliis ad radicē canicu-
 lata. Vtriūq; radice sues pinguescūt. Folia utriūq; lateribus pinnata: unde nomē græci iposuerunt. Radices
 utriūq; lōgæ in obliquū: nigræ: p̃cipue cum inaruerunt. Siccari aut̃ eas sole oportet. Nascūtur ubiq;: sed ma-
 xime frigido solo. Effodi debent uergiliis occidentibus. Vfus radices in trimatu tantum: neque ante ne-
 que postea. Pellunt interaneorum animalia. Ex iis tineas cum melle. Cætera ex uino dulci triduo potæ.

VIGESIMVSSEPTIMVS

Vitæ stomacho inutilissima. Aluum soluit primo bilem trahens: mox aquam. Melius tineas cum fca monii pari pondere. Radix eius duorum obologꝝ pondere ex aqua post unius diei abstinentiam bibitur: melle prægustato cõtra reumatismos. Neutra danda foeminis: quoniã grauidis abortũ: cæteris sterilitatem facit. Farina eazꝝ ulceribus tetr̃is inspergitur. Iumentorum quoqꝝ ceruicibus. Folia cimicem necant. Serpentem non recipiunt. Ideo susterni utile est in locis suspectis. Vitæ etiam fugant nidore. Fecere medicum huius quoqꝝ hærbae discrimen. Optima macedonica est. Secũda cassiopica. Femur bubulũ appellat hærba neruis & ipsa utilis: recẽs in aceto ac trita sale. Galeopsis: aut ut alii galactobdolon uel galion. Caulẽm & folia habet urticæ leuiora: & quæ grauẽ odorem trita reddant. Flore purpureo. Nascitũ circa sep̃es ac semitas ubiqꝝ. Folia caulesqꝝ duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita. Itẽ strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescẽtia quoqꝝ & gangrenas sanat cum sale. Glaus antiquitus & eugalaeton uocabatũ cythiso & lenticulæ foliis similis auersa candidiora. Ram̃i in teriã serpunt quini senie admodũ tenues ab radice. Flosculi purpurei exũt. Inuenitur iuxta mare. Cogitur in sorbitione similaginis ad excitandã ubertatẽ lactis: eamqꝝ q̃ hauserint balneis uti conuenit.

De glaucio: & glycyfide: & glaphalio siue chamezelo: & galedrago: & holco: & hyosiri: & holosteo: & hypopesto.

CA. X.

Glaucion in syria parthia nascitur humilis hærba densis foliis fere papaueris: minoribus ramẽ: sordidioribusqꝝ: odoris tetri: gustus amari cum astrictione. Granũ habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circũlitum in clibanis calefaciunt: deinde exempto succũ exprimũt eiusdẽ nominis. Vñus est & succi & folioꝝ si terantur aduersus epiphoras: quæ uniuerſæ uno impetu cadunt. Hinc tẽperatur collyriũ: qd̃ medici diaglaucio uocãt. Lactis quoqꝝ ubertas intermissa restituit. Sumitũ eius rei cã ex aqua. Glycyfide: quam aliqui poeniam aut pẽtorobon uocãt: caulẽ habet duum palmog: comitantibus duobus aut tribus subrutilũ cure lauri folia qualia nucis pinguiora rotundioraqꝝ & minora. Semen in sili quis aliud grano rubente: aliud nigro. Duo autẽ genera sunt. Fœmina existimatur cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo aut sex inhærent. Mas plures habet: quoniã nõ una radice nixus est: palmi altitudine: candidaqꝝ. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent: & densiora sunt. Nascuntur in siluis. Tradũt noctu effodiẽdas: quoniã pico martio impetum in oculos faciente interdũ piculosum sit. Radix uero cum effodiatur: periculum esse ne sedes procidant. Magna id uanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Vñus in iis diuersus. Rubra. n. grana rubentis menses sistunt. xv. fere pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medetur ex passõ: aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino: aluumqꝝ purgat. Sanat opisthoronum: morbũ regium: renes: uescicam. Matricem autẽ & stomachũ decocta in uino. Aluumqꝝ sistit. Estur etẽ contra malum mentis: sed in medendo, iiii. drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliãtur & suppressionibus nocturnis in uino pota quo dictũ est numero. Stomacho uero & roſionibus & esse ea, & illinire prodest. Suppurationes quoqꝝ discutiuntur. Recentes nigro semine: ueteres rubro. Vtrumqꝝ auxiliatur a serpente percussis. Et pueris contra calculos incipiente stranguria. Gnaphalion alii Chamezelon uocant: cuius foliis albis mollibusqꝝ pro Tomento utuntur. Sane & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam: uentris solutiones. Mensesqꝝ mulierum sistit. Infunditur autem tenasmo. Illinitus & putrescentibus ulcerum Galedragon uocant Xenocrates leucacantho similem palustrem & spinosam: caule ferulaceo alto: cui summo capite inhæreat simile ouo. In hoc excreſcente a tate uermiculos nasci tradunt: quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad ea partem qua deus doleat: mireqꝝ illico dolorem tolli. Valere non diutius anno & ita si terram non attigerit. Holcus in faxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues culmo quale hordeum restibile. Hæc circa caput adalligata. uel circa lacertum educit e corpore aristas. Hanc quidam ob id aristidam uocant. Hyosiris intumo similis: sed minor: & tactu asperior. Vulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duricia hærba ex aduerso appellata a græcis: sicut fel dulce: tenui radice usqꝝ ad capillamenti speciem: lōgitudine quattuor digytorum ceu gramẽ foliis angustis astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vñus eius ad conuulsa rupta in uino pota. Vulnera quoqꝝ conglutinat. Nam & carnes concoquuntur addita. Hypopheſton nascitur in spinis: ex quibus fiunt eneæ fulloniæ: sine cauliculo: sine flore: capitulis tantum inanibus: & foliis paruis: multis: hærbaei coloris: radículas habens albas: molles. Succus earum ex primitur æstate ad soluendam aluum tribus obolis maxime in comitialibus morbis: & tremulis: hydropicis. Contra uertigines: ortopnoeas: palyſes incipientes.

De hypoglossa: & hypeco: idæa: isosphyro: lathyri: leontopetalo lirapso.

litospermo: lapide uulgari: de limeo leuco.

CA. XI.

Hypoglossa folia habet figura siluestris myrti concaua spinosa: & in iis ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex iis imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitũ: foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ hærbae folia sunt quæ oxymyrſinæ adhærent his uelut pampini in quibus flos. Aluum mensesqꝝ & omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandũ cohibendiqꝝ naturam habet. Isopiron uocant aliqui phasiolum: quoniã folium quod est aniso simile in pãpinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia: plena seminis melanchii. Contra tussim & cætera pectoris uitia ex melle & aqua mulsa: itẽ iocineri utilissima. Lathyris folia habet multa lactucæ similia tenuiora germina multa: in quibus semen tuniculis continetur ut capparidis: quæ cũ inaruerẽ eximuntur grana: piperis magnitudine: candida: dulcia: facilia purgatu. Hæc uicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui uehementius purgari uolũt: cum

LIBER

folliculis ipsis sumunt eam: stomachū lādunt. Itaq; inuentum est ut eū pisce aut iure gallinacei sumeretur. Lenotopetalon alii rhapeion uocant folion brassicæ: caule semipedali: alæ multæ semen in cacumine in siliquis ciceris mō. Radix rapæ similis: grandis: nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersat oīum serpentū generibus ex uino pota: nec alia res celerius pficit. Daf & ischiadicis. Lycopsis lōgioribus q̄ lactuca est foliis: crassioribusq;. Caule lōgo hirsutis: adnatis multis cubitalibus: flore paruo: purpureo. Nascitur in cāpestribus. Illini cū farina hordeacea igni sacro. Sudorē i febris mouet succo aquæ calidæ admixto. Inter oēs hærbas litospermo nihil est mirabilius. Alii qdē hegonychon uocāt: alii diospiro: alii heraclion. Hærba qncūcialis fere foliis duplo maioribus q̄ rutæ: ramulis furculosis crassitudine iunci. Gerit iuxta folia singulas ueluti barbula: & eaz in cacuminib; lapillos cādore & rotūditate margaritaz magnitudine ciceris. Duritia uero lapidea. Ipsi qua pediculis adhæreant cauernulas habent & intus semen. Nascitur & in italia: sed laudatissimū in cræta. Nec quicq̄ inter hærbas maiore qdē miraculo aspexit. Tātus est decor uelut aurificū arte alternis inter folia candicātibus margaritis tam exq̄sita difficultas lapidis ex hærba nascentis. Iacere atq; humi serpere auctores tradūt. Ego mulsam nō hærētē uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in uino albo calculos frangi: pelliq; cōstat: & stranguriā discuti. Neq; in alia hærbage fides est. Vfus statī ad quācūq; medicinā nata sit: est aut eius species ut etiā sine auctore usus statim nosci possit. Lapis uulgaris iuxta flumina fert muscū siccū canū. Hic fricat altero lapide addita hoīs salua. illo lapide tangit ipetigo. Qui tangit dicit. Pheugete cātharides lycos agrios hymas dioci. Limeum hærba appellat a gallis: qua sagittas i uenatu tingūt medicamēto: qd uenenū ceruariū uocāt. Ex hac i tres modios saluati addit tātū q̄tū in una segetta addi solet: ita ossa dimittitur in bou faucibus in morbis. Alligari postea ad p̄sepia oportet donec purgent. Insanire, n. solēt. Si sudor insequitur aqua frigida pfundi. Luce mercuriali similis nomē ex cā accepit p mediū foliū candida linea trāscurrente. Quare mesoleucon qdā uocāt. Succus eius fistulas sanat. Ipsa contrita carcinomata. Fortassis eadē sit quæ leucas appellat. Cōtra oīa marina uenena efficax. Specie eius auctores nō tradūt: nec aliud q̄ siluestre latioribus foliis: esse efficaciorē hāc semine acriore. Leucographis q̄lis esset scriptū nō repperi. Quod & magis miror: quoniā utilis p̄ditur sanguinē excreātibus tribus obolis cū croco. Itē coeliacis trita ex aqua & apposita. Profluio foeminaz. Oculoz quoq; medicamētis. Et explendis ulceribus quæ fiūt in teneris partibus corporis.

De medio: & myosota: & myagro: & natrice: & othone: & onosma: & onopordo: & oxyri: & oxye: & batrachio: & polygono: & leucanthemo: & plythema: & phyllo: & phellādrio: & phuleri: & polyrrhizo: & proserpinaca: & de rhecoma: de reseda & stoechade. CA. XII.

Edion folia habet seridis satiuæ: caulem tripedalē: & in eo florem grandem purpureū rotundum semine minuto: radicem semipedalem. In saxi opacis nascitur. Radix drachmis. ii. cum melle menses foeminarum sistit eclegmate per aliquot dies sumpto. Semen quoq; in uino tritum contra abundantia foeminaz datur. Myosota siue myosotis leuis hærba: caulibus pluribus ab una radice aliquatenus rubentibus concavis ab imo: foliis angustis ablongis: dorso acuto nigris per interualla assidue geminantis & tenuibus cauliculis ex aliis prodentibus: flore cæruleo. Radix digyali crassitudine multis capillamentis fibrata. Vis ei styptica & exulceratrix: ideoq; egliopas sanat. Tradunt ægyptiū mensis quem thiatin uocant: die. xxvii. fere in augusto mense incurrente: si quis huius hærbe succo iungatur mane priusq; loquatur nō lippitur eo anno. Myagros hærba ferulacea est foliis similis rubiæ tripedanea. Semen oleosum: quod & fit ex eo. Medetur oris ulceribus perunctis hoc succo. Hærba quæ uocatur nigina tribus foliis longis intubaceis illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix uocatur hærba: cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno a foeminis abigunt: quos mira persuasione fatuos uocant. Ergo spēs lymphantium hoc modo animorum esse credimus: qui tali medicamēto iuuent Odontides inter foeni genera est: cauliculis densis ab eadem radice geniculatis triāgulis nigris geniculis. Folia parua habet longiora tamen q̄ polygonaton. Semen in aliis hordeo simile florem purpureum: pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculoz eius in uino austero quantū manus capiat: dētium dolori medetur: ita ut contineatur ore. Othone in syria nascitur: similis erucæ perforatis crebro foliis flore croci: quare quidam anemones uocauerunt. Succus eius oculoz medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & calfacit astringitq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas: & quicquid obstat. Quidā tradunt lauari: atq; ita siccata digeri in pastillos. Onosma longa folia habet fere ad tres digytos i terra iacentia tria ad similitudinem anchusæ incisa sine caule sine flore sine semine. Prægnans si edat eam aut supra gradiatur: abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini: crepitus reddere dicunt. Trahit urinas & menses. Aluum sistit Suppurationes & collectiones discutit. Osiris ramulos fert nigros tenues lentos: & in iis folia nigra ceu lini. Semenq; in ramulis nigrū initio: dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex iis. Radicum decoctum potum sanat arcuatos. Eadem priusq; maturescat semen: concisæ & sole siccata aluum sistunt. Post maturitatem uero collectæ & in sorbitiōe decoctæ rheumatismis uentris medentur: & per se trita ex aqua cælesti bibuntur. Oxis folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui euterocelon habent. Polyanthemum: quam quidam batrachion appellant: caustica ui exulcerat cicatrices: & ad colorem reducit. Eademq; uirilignes concorporat. Polygonaton græsi uocant quam nos sanguinariā: non attollitur a terra foliis rutæ similis graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum uino cuiuslibet partis profluuiū excreationesq; cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt: hanc marem intelligi uolunt: appellariq; a multitudine seminis aut densitate fruticis calligonon. Alii polygonon a frequētia geniculorum

VIGESIMVSSEPTIMVS

alii athalida: alii carcirothron: alii clemat: multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur q̄ hanc foeminā eē dicant. Marē aut maiorē: minusq̄ nigram & geniculis densiorē: semine sub oībus foliis turgescētem. Quocūq̄ hāc modo se habeant: uis eaq̄ est spissare ac refrigerare. Semine aluū soluūt largius sumpto. Vrinā cient. Rheumatismos cohibent. Qui si non fuere: nō p̄sunt. Stomachi feruori folia iponunt. Vesicā dolori illinunt: & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillat: & oculorū dolori p̄ se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis q̄ternisue p̄cipue. Itē cholericis dysentericis: & in solutione stomachi. Tertiū genus oreon uocatur in mōtibus nascēs: arūdinē tenerā simile uno caule: dēsis geniculis: & in se fractis. Foliis aut piceā: radicis superuacua: inefficacius q̄ superiora: peculia re ischiadicis. Quartū genus siluestre appellatur pene arboris frutice radice lignosa stipe cedri rubicūdo. Ramis sparti binum palmorū nigris geniculorū ternis q̄ternisq̄ articulis. Huic quoq̄ spissandi natura. Sapor mali cotonei. Decoquit in aqua ad tertias: aut aridi farina inspergit: & oris ulceribus: & attritis partibus. Propter gingiuā uero uitia ipsa cōmanducat. Nomas sistit: oīaq̄ quā serpunt aut difficilē cicatricē habent. Priuatim uero sanat a niue facta ulcera. Hārbarii & ad anginas utunt illa. Et in capitis dolore coronā ex ea iponunt. Et contra epiphoras collo circūdāt. In tertianis qdē sinistra manu euulsam adalligāt: adeo contra p̄fluvia sanguinis. Nec ullā magis aridā q̄ polygonū seruāt. Pancration aliq̄ scyllā pusillā appellare malūt: foliis albi lili lōgioribus crassioribusq̄. Radice bulbi. magni colore ruffo. Aluū soluit succo cū farina erui sumpto. Vlcerā purgat. Hydropicis splenicisq̄ cū melle datur. Alii decoquunt eā donec aqua dulcis fiat. Eaq̄ effusa radicē terentes digerūt in pastillos sole siccatos: & postea utūtur ad capitis ulcera: & cātera quā repurganda sunt. Itē ad tussim quantū tribus digytis apprehēderint: in uīno dātes. Et ad lateris dolores aut peripneumoniciis eligma dātes. Propter ischiadā in uīno bibendū. Et p̄ tormina mensēsq̄ ciendos. Peplos: quā aliqui sychem: alii meconion aphrodes uocat ex una radice tenui frutificat: foliis rurā paulo latioribus semine sub foliis rotundo: minore candidi q̄ papaueris. Inter uites fere colligitur messibus. Siccaturq̄ cū fructu suo subiectis aquis: in q̄s excidāt. Hoc poto aluus soluit. Bilis ac pituita detrahatur. Media potio est acetabuli mensura in aquā mullā heminis tribus & cibus inspergit obsoniisq̄ ad mollēdam aluū. Peryclimenos fruticat & ipsa ex interuallo duo folia habēs subcandida mollia. In cacumine aut semen inter folia dūge: & qd difficile uellat. Nasct in aruis ac sepius cōuoluens se aminiculis q̄buscūq̄. Semen eius in umbra siccātū tūditur: & in pastillos digerit. Ii resoluti dantur in uīni albi cyathis tribus tricenis diebus ad lyenē: cūq̄ urina cruenta aut paluū absumit quod intelligitur a decimo statim die. Vrinā cient & folia decocta. Aquā & ortopnoicis p̄sunt. Partum quoq̄ adiuuant: secundasq̄ pellunt pota simili modo. pelecium in segetibus diximus nasci fruticosam cauliculis foliis ciceris. Semen in siliquis fert corniculorū modo aduncis ternis quaternisue: quale git notissimus amaḡ stomacho utilem. Addit in antidotis. Polygala palmi altitudinē petit: in caule summo foliis lenticulā: gustu astricto. quā pota lactis abundantia facit. Poterion aut ut alii uocant phrynion uel neruas large fruticat: spinis retorrida: lanugine spissa: foliis paruis: rotundis: ramulis: longis: mollibus: lentis: tenuibus: flore lōgo: hārbacei coloris: seminis nulli usus. sed gustu acuto & odorato. Inuenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres binum cubitorum in altitudine neruofas candidas firmas Circūfoditur autūno & p̄cisio frutice. Dat succū gūmi similē: Radix mira uulneribus sanandis traditur: p̄cipueq̄ neruis uel p̄cisis illita. Decoctum quoq̄ eius cum melle potum dissolutiones neruorum & infirmitates & incisuras iuuat. Phalangites a quibusdā phalangion uocatur: ab aliis leucanthemon: uel ut in quibusdam exemplaribus inuenio leucacatha. Ramuli sunt ei nunq̄ pauciores duobus in diuersa tendentes. Flos candidus lilio rubro similis: semine nigro: lato: ad lenticulā dimidiā figurā multo tenuiore: radice hārbacei coloris. Huius folio uel flore uel semine auxiliatur contra scorpionum phalangiorū & serpentū ictus. Itē contra tormina. Phyteuma qualis sit describere: superuacuū habeo: cū sit usus eius tantū ad amatoria. Phylon a grācis uocat hārbā in saxosis montibus foemina magis hārbacei coloris: caule tenui: radice parua: semine rotundo: papaueri simili. Hāc sui sēxus facit partus. Mares aut semine tantū differunt: qd est simile incipiēte oliuā. Vtrūq̄ bibit in uīno. Phellandrium nascit in palustribus: folio apii. Bibit semen eius p̄ calculos & uelicā incōmoda. Phalaris thyrsum habet lōgū tenuem ceu calamū in summo flore inclinātū. Semē milio simile. Et hoc calculos frāgit potū ex uīno uel aceto uel cum melle & lacte. Item etiā uitia uelicā sanat. Polyrrhizon folia habet myrti: radices multas. Hāc rufā dantur in uīno contra serpētes. Profunt & quadrupedibus. Proserpinaca hārbā uulgaris est eximii aduersus scorpiones remedii. Eadem contrita addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos: etiam cum obmutuerint: si subiiciatur lingua: Si deuoretur: uomitionem sequi salutarem. Rhecoma affertur: ex iis quā supra potum sunt tergionibus. Radix costo nigro similis minor & ruffior paulo sine odore: calfaciens gustu & astringens. Eadem trita uīni colorem reddit ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesq̄ sedat. Vulnera sanat. Epiphoras oculorum sedat ex passo illita. Insignita cum melle. Et alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoethe & sanguinem reiicientes drachmā pondere in aqua. Dysentericis etiā & coeliacis si febris careant in uīno. Sin aliter ex aqua. Facilius teritur nocte antecedente madefacta. Dactylus & decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta conuulsa contusis ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores additur piperis aliquid & myrrhæ. Si dissolutio stomachi ex frigida aqua sumitur: siue intus siue extra purulentis excreationibus. Item epaticis: splenicis: ischiadicis ad renum uitia: suspiria ortopneas. Arteriæ scabrias sanat ex passo tribus obolis potis trita: aut decoctum eius.

LIBER

Lichenas quoque ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes: & perfricationes: febres frigidas: singultus tormina: asperitates: capitis grauitates: melancholicas uertigines: lassitudinem: dolores: & conuulsiones. Circa ariminum nota est herba: quam reseda uocant. Discutit collectiones: inflammationesque omnes. Qui curat ea: addunt haec uerba. Reseda morbos reseda: scilicet scilicet quod hic pullos egerit: radices nec caput nec pedes habeat. Haec ter dicunt: totiensque despuunt. Stoechas in insulis tantum eiusdem nominis gignit odorata herba: coma hyssopi: amara gustu. Menses cit potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miscet.

De solano: & smyrno: & thelephio: & thrichomane: & thalietro: & thlaspe: & tragonia: & trogoni: & trago: & tragologo: & spodile. Et quod quidam morbi quibusdam non sunt gentibus. CA. XIII.

Olanum graeci stichnon uocant: ut tradit Cornelius Celsus. Huic uis reprimendi refrigerandi. Smyrnion caulem habet apii: folia latiora: & maxime circa stolones multos: quoque a sinu exiliunt pingua ad terram infracta: odore medicato cum quidam acrimonia iucundo colore: in luteum liquecentes a capitibus caulium orbiculatis ut apii semine rotundo: nigro: quod arescit incipiente aestate. Radix quoque odorata: gustu acri mordet: succosa: mollis. Cortex eius foris niger: intus pallidus. Odor myrrhae habet qualitatem: unde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus in terrenis. Usus eius excalfacere: extenuare. Vrinae & menses ciunt folia & radix. Aluum semen sistit. Radix collectiones & suppurationsque non ueteres. Item duricias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpentes admixto canchri aut polline aut melyssophyllo in uino pota: sed particulatim: quoniam uniuersa uomitione mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medeturussi & ortopnoeae semen uel radix. Item thoracis aut lyenis & renu & uescicae uitiis. Radix aut ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat: & secundas pellit. Datur ischiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciunt & ruet. Ideo inflationem stomachi discutit. Vulnere ad cicatricem producit. Exprimi succus radice utilis & foeminis & thoracis: precordiorumque desideriis. Calfacit. non & concoquit & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potum: quibus & succus illinitur & malagmate cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso & oleo & garo maxime in elixis carnibus simul. Concoctiones facit. Sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomacho efficax. Telephion proculacae similis & caule & foliis. Rami a radice septeni octonisque fruticant: foliis crassis: carnosissimis. Nascitur in cultis & maxime inter uites. Illinitur lentigini: & cum inaruit: teritur. Illinitur & uirilagini: ternis fere mensibus senis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est: exilius modo: nigriusque: foliis lenticulae densis: amaris: aduersis in se. Decoctum eius strangurias sanat in uino albo potum: addito cymino rustico. Succus cohibet capillos defluentes: aut si effluxerint reparat. Alopeciaque densat tritum & in oleo illitum. Sternutamenta quoque gustatu mouet. Thalietri folia coriandri habet: pinguiora paulo: caulem papaueris. Nascitur ubique praecipue in caestribus. Medentur ulceribus folia cum melle. Thlaspe duum generum est angustis foliis digyali longitudine & latitudine in terra uersis: in cacumine diuisis: cauliculo semipedalis: non sine ramis peltarum specie: semine incluso lenticulae effigie: nisi quod infringit: unde nomen. Flos albus. Nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus. Bilem & pituitam utrinque extrahit. Modus sumendi acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum: & donec sanguinem trahat. Menses quoque cit: sed partus necat. Alterum thlapsen aliqui persicum napy uocant latis foliis: radicibus magnis. Et ipsum utile ischiadico: rum infusioni. Prodest & inguinibus utrumque. Praecipit ut quod colligit: dicat sumere se contra inguina: & contra omnes collectiones: & contra uulnera: unaque manu tollat. Tragonia herba qualis sit non tradit. Credo & falsum esse praemissum. Democriti. Portentosum. non est adalligatam triduo absumere lyenes. Tragonis: siue ragon nascitur in creta tantum insula in maritimis: iunipero similis & semine & folio & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus uel semen ipositione spicula e corpore eiicit. Tunditur recens: & cum uino illinitur aut siccae farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammasque unice medetur. Est & alia herba tragos: quam aliqui scorpion uocant: semipede alta fruticosa: sine foliis: pusillis racemis rubetibus grano tritici acuto cacumine: & ipsa in maritimis nascens. Huius ramorum. x. aut. xii. cacumina trita ex uino pota caeliacis: dysentericis: sanguinem excreantibus mensiumque abundantiae auxiliatur. Est & tragopogon: quem alii comen uocant. Caulem habet paruum: foliis croci: radice longa: dulci: super caule calice lato: nigro. Nascitur in asperis sine usu. Et de herbis quod memoria digna haecenus accipimus: aut conperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus: aliis alias uirium aetates esse. Longissimo tempore durat elaterium: ut diximus. Chameleon niger. xl. annis. Centaurium non ultra duodecim. Peucedanum & aristolochia quinque aut sex uitis siluestris anno in umbra seruatur. Et alium quod ceterorum nullum aliud radices a nobis dictas attingit: excepta spondile: quae omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quod dubitatur: oium radicum uim effectusque minui: si fructus prius maturescant. Item seminum ante radice pro succum incisa. Resoluit autem omni uis consuetudine. Et desinunt prodesse cum opus est: quae quotidie in usu fuere: aequaeque non cere. Omnes uero herbae uehementiores effectu uiribusque sunt in frigidis locis & in aquilonis. Item ficcis. Sunt & gentium differentiae non mediocres. Sicut accepimus de tineis lombricisque inesse aegypti arabiae syriae ciliciae populis. E diuerso traciae phrygiae omnino non nasci. Minus id mirum quod in confinio atticae boetiaeque thebanis innascuntur: cum absint atheniensibus. Quae contemplatio auertit nos ad ipsorum animalium naturas. Ingenitasque iis uel certiores morborum omnium medicinas rursus. Enim uero uerum omnium parens nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur: aut alia satiare: nasci uoluit. Quin artes saluantes inseruit & uisceribus. Quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. Tum uero illa animae auxilia praestantissima ex anima alia esse uoluit contemplatione ante cuncta mirabili.

ICTAE ERANT OMNIUM RERVM NATVRAE INTER CAE-
lum ac terram nascentium: restabantque quae ex ipsa tellure fodiuntur: si
non herbarum ac fruticum tracta remedia auferrent transuersos ex ipsis
animalibus quae sanantur reperta maiore medicina. Qui ergo diximus
herbas & florum imagines: ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iude race-
bimus: quid in ipso homine prosit homini? ceteraque genera remediorum
inter nos uiuentia: cum praesertim nisi carenti doloribus morbisque uitia
ipsa poena fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operam: licet
fastidii periculum urgeat: quando ita decretum est minorem gratiae quam
utilitatum uitae respectum habere. Quinimo externa quoque & barbaros
etiam ritus indagabimus. Fides tantum auctores appellet. Quamquam & ipsi
consensu proprii iudicii ita eligere laborauimus: potiusque curae rerum: quam
copiae istitimus. Illud admonuisse perquam necessarium est: dictas iam a no-

bis naturas animalium: & quae cuiusque essent inuenta. Neque enim minus profuere medicinas reperto:
quam profunt praebendo. Nunc quae in ipsis auxiliantur indicari: neque illic in totum omissa. Itaque haec esse
quaedam alia: illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine: ipsum sibi exquirentes: imensa statim
difficultate obuia. Sanguinem namque gladiatorum bibunt: ut bibentibus populis procul sint comitiales
morbi. Quod spectare facientes eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sor-
beri efficacissimum putant calidum: spirantemque: & una ipsam animam ex osculo uulnere cum e pla-
gis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano. Alii medullas crurum quaerunt & crebrum
infantium. Nec pauci apud graecos singulorum uiscerum membrorumque etiam sapes dixere. Om-
nia persecuti usque ad resegmina unguium. Quasi uero sanitas uideri possit feram ex homine fieri. Qui
morbo dignum non ipsa medicinae gratia: egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana
extra nefas habetur: quantomagis mandis. Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris
humani: monstrorumque artifex: qui primus ea condidisti. Fecisti credo ne uitia tui obliuisceretur. Quis
inuenit singula membra humana mandere? Qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista ori-
ginem habuisse? Quis ueneficia innocentiora effecit quam remedia? Esto barbari externique ritus inuenerit.
Etiam ne graeci suas fecere has artes? Democriti extant commentationes ad alia noxia hominis & ex ca-
pite ossa plus prodesse: ad alia amici & hospitis. Iam uero ut interempti dente gingiuas in dolore scarifi-
cari Apollonius efficacissimum scripsit. Miletus oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon
calua interfecti: igneque cremati propinauit aquam e fonte noctu comitalibus morbis. Ex eadem suspen-
dio interempti cataportia fecit contra canis rabidi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines
sanauere: contra inflationes bouum perforatis cornibus inferentes ossa humana. Vbi homo occisus esset
aut crematus siliginem quae pernoctasset: suum morbis dando. Procul a nobis nostrisque litteris absint
ista. Nos auxilia dicemus non piacula. Sicubi lactis puerperarum usus mederi poterit: sicubi salua ta-
ctus corporis ceteraque similia. Vitam quidem non adeo extendendam censemus: ut quoquomodo p-
trahenda sit. Quisquis es talis aequae moriere etiam cum obscenus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc
primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quae homini tribuit natura: nullum me-
lius esse tepestiuam morte in eaque id optimum quod illam sibi quisque praestare poterit.

An sit in medendo aliqua uis uer-
borum & sanari & depelli.

CA. II.

X homine remediorum primum maxime quaestio: & semper incerta est: ualeant ne aliquid
uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est homini acceptum fieri oportere conue-
niet. Sed uirum sapientissimi cuiusque respuit fides. In uniuersum uero omnibus horis homi-
nis credit uita: nec sentit. Quippe uictimas caedi sine praecatione non uidetur referre: nec deos rite consul-
i. Praeterea alia sunt uerba impetrantis: alia depulsoris: alia incantationis. Vidimusque certis praecationibus ob-
secrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum praetereatur aut praeposterum dicatur: de scripto
praecare aliquem. Rursusque alium custodem dari qui attendat: alium uero praepone qui faueri linguis iu-
beat. Tibicinem canere: ne quid aliud exaudiat. Vtraque memoria insigni: quotiens ipsae diuinae obstrepe-
tes nocuerint: quotiensue praecatio errauerit. Si repente extis adimi capita uel corda: aut geminari uicti-
ma stante acciderit. Duratque immenso exemplo Deciorum patris filique quo se deuouere carmen. Ex-
tat Tucia uestalis incestae praecatio: qua usa aquam tulit in cribro: anno urbis romae .dc. nono. Boario
uero in foro graecum graecamque defossos aut aliaque gentium: cum quibus tum res esset: etiam nostra aetas.
uidit. Cuius sacri praecationem qua solet praecare quindece uirum collegii magister: si quis legat: pfecto
uim carminum fateatur. Ea omnia approbantibus octingentorum .xxx. annorum euertibus. Vestales nostras
hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco praecationis. Quod si semel re-
cipiatur ea ratio: & deos preces aliquas exaudire: aut ullis moueri uerbis: confidendum sit de tota conie-
ctatione. Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere. Difficillimumque ex iis etiam fulmina elici ut suo

LIBER

loco docuimus. L. Piso primo annalium auctor est Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem quo illum sacrificio Iouem cælo deuocare conatum: quoniâ parū rite quædam fecisset fulmine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & ostenta uerbis permutari. Cum enim in tarpeio fodientes delubro fundamenta caput humanum inuenissent: missis ob id a senatu legatis ethruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatūq; cernens interrogatione in suā gentem trāsferre tentauit: scipione prius determinata templi imagine in solo ante se. Hoc ergo dicitis romani hic templum Iouis optimi maximi futurum est? Hic caput inuenimus. Constātissima animalū affirmatione transitūq; fuisse fatum in ethruriam: ni p̄moniti a filio uatis legati romani respondissent: nō plane hic: sed romæ inuentū caput dicimus. Itēq; id accidisse tradunt cū in fastigiū eiusdē delubri p̄paratæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent. Et itēq; simili modo retentū auguriū. Hæc satis sint exēplis: ut appareat ostentorū uires & in nostra potestate esse: ac put quæq; accepta sunt ita ualere. In auguriū certe disciplina cōstat: neq; diras aues: neq; ulla auspicia pertinere ad eos: qui quāq; rē ingredientibus obseruare se ea negauerint. Quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullū est. Quin et legum ipsaq; in. xii. tabulis uerba sunt: qui fruges excantasset. Et alibi. Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus auctores ponit: quibus credat: i oppugnationibus ante omnia solitum a romanis sacerdotibus euocari deum: cuius in tutela id oppidū esset: promittiq; illi eundē aut ampliorē locum apud romanos cultū. Durat in pontificū disciplina id sacrum. Canstatq; ideo occultatū: in cuius dei tutela roma esset: ne qui hostium simili modo agerēt. De figi quidem diris deprecationibus nemo nō meruit. Huc pertinet ouorum: ut exorbuerit quisq; calices coclearūq; protinus frāgi: aut easdē coclearibus p̄forari. Hinc Theocriti apud græcos: Catulli apud nos: proximēq; Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figulinæq; opera multi rumpi credunt tali modo. Nō pauci et serpentes ipsos recantari. Et hunc unum esse ipsis intellectū: contrahiq; marfoge cantu et in nocturna quiete. Etia p̄ietes incendiōq; deprecationibus conscribunt. Neq; est facile dictū: & externa uerba atq; ineffabilia derogēt fidē Validius an latina inopinata: & quæ ridicula uideri cogit animus semper aliqd̄ imensum expectans ac dignum deo mouendo: immo uero quod numini imperet. Dixit Homerus p̄fluuiū sanguinis uulnerato foeminæ Vlyxem ihibuisse carmine Theophrastus ischia dicos sanari. Cato prodidit luxatis mēbris carnem auxiliari. M. Varro podagris. Cæsarem dictatorem post unum ancipitem uehiculari casum ferunt semper ut primum consedisset (id quod plerōq; nūn facere scimus) carmine ter repetito securitatem itineq; aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoq; conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis præcationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina uictimas ducentium prospera eligimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus? Alii græcam Nemese inuocātes: cuius ob id romæ simulacrum in capitolio est: quāuis latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorū testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus: Idq; in febris diebus obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorū hæc uetera esse dicimus alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamus? Quod etia Tyberium Cæsarem tristissimū (ut cōstat) hominum in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se receptum est. Attalus affirmat scorpione uiso si quis dicat duo: cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit in africa nemo destinat aliquid: nisi præfatus africanam. In cæteris uero gentibus deos ante obtestat ut uelint. Nam si mens affit: nullum ponere translativum uidebimur: quoniam multas etiam pollere religiōes manifestū est. Alius salua post aurem digyto relata: sollicitudinem animi propitiat. Pollices cum faueamus: premere etiam puerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus: totūq; corpus circūagimus. Quod in leuum fecisse galliæ religiosius credunt. Fulgetras poppysimis adorare consensus gentium est. Incendio inter epulas nominato aquā sub mensa p̄fundi abominatur recedente aliquo ab epulis: simul uerri solium. Aut bibente conuiuia mensam uel repositorium tolli inauspicatissimum iudicatur. Seruii Sulpitii principis uiri cōmentatio est quāobrem mensa linquēda non sit. Nondum enim plures tribus conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculū mensamue: si non postea gustetur aliquid: inter dira habetur. Omnino autem esse hæc instituere illi: qui omnibus negociis horisq; interesse credebant deos. Et ideo placatos etiam uitiiis nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuium adnotatum est: non nisi in pari præsentium numero: qua in re fame labor est: ad quēcūq; eorum pertinens. Cibus etiam e manu prolapsus reddebatur. Atq; per mensas uetebantur mundiciarum causa dicflare. Et sunt condita auguria quid loquenti cogitanti ue id acciderit: inter execratissima. Si pontifici accidat ditis causa epulanti: in mensa utiq; id reponi adoleriq; ad larem p̄tatio est. Medicamenta prius q̄ adhibeantur in mensa flore deposita negantur prodesse. Ungues ressecari nundinis romanis tacenti atque a digyto indice: multorum pecuniæ religiosum est. Capillum uero contrectari contra defluuia ac dolores capitis. xvii. luna atq; xxix. Pagana lege in plerisq; italiæ prædiis cauetur ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos: aut omnino detectos ferant: quoniâ aduersatur id omnium spei: præcipue frugum. M. Seruilius Nouianus princeps ciuitatis non pridem in metu lippitudinis prius q̄ eam ipsam nominaret: aliusue ei præcideret: duabus litteris græcis P & A chartam inscriptam circūligatam lino subneq;abat collo. Mutianus ter consul eadem obseruatione uiuentem mulcam in linteolo abo: his remediis carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grādines. Contraq; morborum genera. Contra ambusta. Quædā etia in partū. Sed in prodendo obstat ingens uere

VIGESIMVSOCTAVVS

cundia in tanta animorum uarietate. Quapropter de his ut libitum cuiq; fuerit opinetur.

Remedia ex homine contra magos.

CA. III.

Ominum monstrificas naturas & ueneficos aspectus plenius diximus in portentis gētium: & multas animalium pprietates: quæ reperi superuacuu est. Quorūdam hominum tota corpora profunt: ut ex iis familiis quæ sunt terrori serpentibus: tactu ipso leuant percussos suctu u medico. Quorum e genere sunt psylli marsiq; & qui oblongenes uocantur in insula cypro. Ex qua familia legatus Hexagon: noīe a consulibus romæ in dolium serpentiū coniectus experimenti causa circū mulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est si modo adhuc durat uernis tēporibus odoris uirus. Atq; eorū sudor quoq; medebat: nō mō salua. Nam in insula nili tentyri nascentes tāto sunt crocodilis terrori: ut uocem quoq; eorū fugiant. Horū oīum generū in sua repugnantia interuentum quoq; mederi constat. Sicuti aggrauari uulnera introitu eorū: q unq fuerint serpentiū canisue Idēte læsi. Idē gallinæ incubitus: pecorū foetus abortu uitiāt. Tantum remanet uirus excepto semel malo: ut uenefici fiant uenena passi: remedio est ablui prius manus eorū: aquaq; illa eos qbus medearis inspergi. Rursus a scorpione aliquādo pcussi nunq postea a crabronibus: uespīs apibusue feriuntur. Minus miretur hoc q sciat: uestē a tineis nō attingi: quæ fuerit in funere. Serpētes ægre pterq leua manu extrahi.

De quibusdam sortilegiis & salua hominis.

CA. IIII.

Ythagoræ inuentis nō temere falere: impositiuorum nominum imparem uocalium numeꝝ clauditates: oculorum ue orbitatem: ac similes casus dextris assignare partibus: parem leuis. Ferunt difficile partus statim solui: cum quis tectum in quo sit grauida transmiserit lapide uel missili ex iis quæ trita aīalia singulis ictibus iterfecerint: hominem: aprumurfam. Probabilius id facit hasta uelitaris: euulsa a corpore hominis: si terrā nō attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas si terrā nō attigerint subiectas cubantibus amatoriū eē Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitalem morbum sanari cibo e carne feræ occisæ eodē ferro quo homo iterfectus sit. Quorūdam partes medicæ sunt sicuti diximus de Pyrrhi regis police. Et elide solebat ostendi Pelopis costilla: quā eburneam affirmabant. Ne uos ī facie tondere religiosum habent etiam nunc multi. Omnium uero in primis ieiunam saluam contra serpentes præsidio esse docuimus. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Ita despuimus comitiales morbos: hoc est cōragia regerimus. Simili mō & fascinationes repercutimus sinistra dextræq; clauditis occurfu. Veniam quoq; a deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiā eadem ratione terna despuere deprecatione in omni medicina mos est: atq; effectus adiuuare. Incipientes furūculos ter præsignare ieiuna salua. Nunc mirum dicemus: sed experimento facile. Si quem poeniteat ictus eminus cominusue illati: & statim expuat mediā in manum qua percussit: leuat illico percussus a poena. Hoc sape delumbata quadrupede approbatur: statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam uero aggrauant ictus ante conatū simili mōdo salua in manu ingesta. Credamus ergo & lichenas leprasq; ieiuno illitu assiduo arceri. Item lippitudines matutina quotidie uelut inunctione. Carcinomata malo terræ subacto. Cervicis dolorem salua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata: leua ad sinistrum. Si quod animal aurem intrauerit: & inspuatur exire. Inter amuleta est editæ quemq; urinæ expuere. Similiter in calciamentum dextri pedis anteq induatur. Item cum quis transeat locum in quo aliquod periculum adierit. Martiō Smyrneus q de simplicibus effectibus scripsit rumpi scolopendras marinas sputo tradit. Item rubetas aliasq; urinas. Ophilus serpentes si quis in hiatu earum expuat. Salpa torporem sedari quocunq; membro instupente si quis in sinum expuat. Aut si superior palpebra salua tangatur. Nos si & hæc illa credamus rite fieri. Extranei interuentu: aut si dormiens spectetur infens a nutrice terna expui quanq religione mutatur & fascinus. Imperatorum quoq; non solum infantium custos qui deus inter sacra romana a uestilibus colitur: & currus triumphantium. Sub his pendens defendit medicus inuidiæ: iubetq; eosdem recipere. Similis medicina linguæ ut sit exorata a tergo fortuna gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoq; numeratur. Medentur sordes ex auribus. Ac ne quis miretur etiam scorpionum ictibus serpentiumq; statim impositæ. Melius e percussi auribus profunt. Ita & reduinas sanari serpentium uero ictum contusi dentis humani farina. Capillus puero qui primum decisus est podagræ impetus dicitur leuare circunligatus. Et intortum impubium impositus. Virorum quoq; capillus canis moribus medetur ex aceto. Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus a reuulso cruci quartanis. Combustus æquæ capillus carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens: ut terram non attingat inclusus in armillam & assidue in brachio habitus muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digyto tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leuiter colligati distillationes atq; lippitudines arcet. Quin ex eiectis capillus calculoso alligatus qui supra pubem leuare cæteros dicitur: ac iocineris etiam dolores. Ac celeritatem partus facere. Addidit Grauius efficaciorē ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat uicinos ex quo quæq; conceperit si cinctu suo soluto foeminam cinxerit: dein soluerit. adiecta precatōne se uixisse eandem & solutum: atque abierit. Sanguine ipsius hominis ex quacunq; parte emisso efficacissime anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus. Item ora comitali morbo lapsorum exurgere enim prociū. Quidam si pollices pedum purgantur: exque iis guttæ referantur in faciem. Aut si uirgo dextro pollice attingat Hanc coniectura censentes uirgines carnes edendas. Eschines atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur: & tonsillis: uulque: & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabant botryon. Multa

LIBER

genera morborum primo coitu soluuntur: primoque foeminarum mense. Aut si non id contingat: longi qua fiunt: maximeque comitiales. Quin & a serpente ac scorpione percussos coitu leuari produnt. Verum foeminas uetere ea laedi. Oculorum uitia fieri negant: nec lippire eos qui cum pedes lauant aqua inde ter oculos tangant. Imatura morte raptorum manu strumas parotidas guttura tactu sanari affirmant. Quidam uero cuiusque defuncti duntaxat sui sexus leua manu auersa. Et e ligno fulgure icto reiectis post terga manibus demorderi aliquid ad dentem qui doleat admoueri: remedio esse produnt. Sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus. Et eum qui caninus uoce infepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba uero siqua ibi genita sit com mandu cata dentes cadere. Vlcera non serpere ex osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent: & proliant nouo fictili. Reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum clauis a cruce inuolutum lana collo subnectunt. Aut spartum e cruce: liberatoque condunt cauerna quam sol non attingat. Magog haec commenta sunt. Ut cotem qua ferramenta saepe exacuta sint: subiectam ignari ceruicalibus de ueneficio deficientes euocare. Indiciu ut ipse dicat: quid sibi datum sit: & ubi. & quo tempore auctorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso circumactum in uulnus hominem loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui licium telae detractum alligantes non uenis septenisue nodis ad singulos nominantes uiduam aliquam: atque ita inguina adalligantes licio. Et clauum: aliudue quod quis calcauerit: alligatum ipsos iubent gerere: ne sit dolori uulnus. Verrucas auellunt a uicesima luna in lintibus supini ipsam intuentes ultra caput manibus porrectis: & quicquid comprehendere eo fricantes. Clauum corporis cum cadat stella siquis distingat: uel cito sanari aiunt. Cardinibus hostiorum aceto affusis lutum fronti illitum capitis dolorem sedare. Item laqueum suspendio circumdatum temporibus. Si quid e pisce haerit faucibus: in aquam demissis frigidam pedibus cadere. Si uero ex aliis ossibus: impositis capiti ex eodem uase ossiculis. Si panis haereat: ex eodem in utramque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis quatuordecim gymnasia graecorum: quippe ea strigmenta molliunt: calfaciunt: discutiunt: complent sudore & oleo medicinam facientibus. Vulsis inflammatis contractisque admouentur. Sic & menses cient. Sedis inflammationes & corydymata leniunt. Item neruorum dolores: luxata: articulorum nodos. Efficaciora ad eadem strigmenta a balneis: & ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa quae sunt e caromate permixto corydymatos tantum molliunt: calfaciunt: discutiunt efficacius: sed ad caetera minus ualent. Excedit fidem impudens cura: qua sordes uirilitalis contra scorpionum ictus singularibus remediis celeberrimi auctores clamant. Rursus in foeminis quas infantium aluo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent meconium uocant. Immo etiam ipsos gymnasiarum rasere parietes. Et ille quoque sordes excalfactoriam uim habere dicuntur. Panos discutiunt. Vcleribus senum puerorumque & desquamatis ambustisue illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Ea sunt. Abstiner e cibo nimio: aut potius uino tantum aut carne: alias balneis cum quid eorum possit ualitudinem praesentissimis remediis. habetur. His remediis adnumeratur exercitatio: intentio uocis: ungue fricari cum ratione: uehemens enim fricatio spissat: lenit: molli. Multa adimit corpus. Auget modica. In primis uero prodest ambulatio: gestatio: & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima. Phthisi nauigatio. Longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi aut lectulo aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt. at proni tussibus. In altera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somnari circa uernum & autumnum tradunt: magisque supino cubitu: at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu. difficilius in supinis. Solum quoque remedium maximum ab ipso sibi praestari potest: sicuti linteorum strigiliumque uehementia. Perfundere caput aqua calida ante balnearum uaporationem & postea frigida: saluberrimum intelligitur. Item praesumere cibos & interponere frigidam eiusdemque potu somnos antecedere: & si libeat interrompere. Notandum nullum aliud animal praeter hominem calidos potus sequi: ideoque non esse naturales: Mero ante somnos colluere ora propter halitus. Frigida aqua matutinis impari numero ad cauendum dentium dolores.

Ad lippitudines oculorum.

CA. V.

Tem postea oculos contra lippitudines. Certa sunt experimenta totius corporis ualitudinis uarietate uictus inobseruata. Hippocrates tradit non praudentium extra celerius senescere. Verum id remediis cecinit: non epulis. Quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam seruo dederat. Vltimoque probro maius incisis triumphalibus sedenti dicebatur uel in capitolio epulanti pudenda re: Seruo suo facilius patere quam sibi.

De sternutamento & uenere & caeteris remediis.

CA. VI.

Sternutamenta pinna grauedinem emendant. Et si quis muris nares (ut tradunt) osculo attingat sternutamenta & singultum. Ob hoc Varro suadet palmam altera manu scalpere. Plerique annulum e sinistra in longissimum dextrae digytum transferri. Aut in aquam feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerem dānauit Democritus ut in aqua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletae tamen torpentes restituuntur. Venerere uox reuocat: cum ea candida declinat in fuscā. Medetur & lumborum dolori: Oculorum hebetatio. ni. Mentecaptis ac melancholicis. Adsidere grauidis uel cum remedium alicui adhibeat digytis praestitum inter sese amplexis ueneficium est. Idque compertum tradunt. Alcmena Herculem pariente. Peius si circa unum amboue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo haec in consiliis ducum pote

VIGESIMVS OCTAVVS

statumue fieri uetere maiores uelut oēm actum impediencia. Vetre uero & sacris uotifue simili modo interesse capita autē aperiri aspectu magistratuū non uenerationis causa iussere: sed ut Varro auctor est ualitudinis: quo firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit: atq; comprimī pdest. Cum aqua dextræ auriculæ sinistro pede exultare capite in dextrum humerū deuexo inuicem e diuersa aure. Si tussis concitet: saluam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua: a uertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare. Aut ceruicem in poplitū dolore. Pedes in humo deponi si nerui in his cruribus ue tendant in lectulo. At si in leua parte id accidat: sinistra plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item e diuerso. Extremitates corporis uel aurium uel icatibus perstringi contra horrores corporis sanguinemue narium immodicum. Lino uel papyro pincipia genitalium: femur medium ad cohibenda urinæ profluuiā. In stomachi solutione pedes pressare: aut manus in feruentem aquā dimittere. Iam & sermoni parci multis de causis salutare est. Triennio Mœcenatem Melissium accepimus silentium sibi impauisse a cōuulsione reddito sanguine. Nam e diuerso scandentesq; ac iacētes: si quid ingruat cōtraq; ictus spiritum cohibere singularis præsidiū est. Quod inuentum esse aialis docuimus. Clauum ferreum defigere in quo loco primum caput defixerit corruēs morbo comitali absolutorium eius mali dicitur. Contra renum ac lumborū uescicæq; cruciatus ī balneaq; foliis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Ac uulnera nodo Herculis præligare: mirum quātum ocior medicina est. Atq; etiam quottidiani cinctus tali modo uim quādam habere utilem dicit. Quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoq; quaternarium Democritus cōdito uolumine & quare quaterni cyathi sextariiue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest: & lachrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in egritudine: quādiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ non ratio solum: sed etiam religio apud auctores inuenitur digesta in genera. Spadonum quoq; ad fœcunditatis beneficia. Veg; ex iis quæ referre fas sit: impubium puerorum cōtra saluias aspidum quas pyadas uocant: quoniam uenena in oculos hoīum expuant. Contra oculorū albugines: obscuritates: cicatricem: argema: palpebras: & cum erui farina contra adustiones. Contra aurium pituitas uermiculorūq; si decoquatur ad dimidias partes cū porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoq; ea menses fœminarum cit. Salpa fouet illa cum oculis infirmitatis causa illinit sole usta cum oui albugine efficacius strutiocameli binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur argumento fullonum: quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri si misceatur cinis ostreorum: aduersus eruptiones in corpore infantium & omnia ulcera manantia. Ea ex eis ambustis: sedis uitis: rhagadiis: & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum non alio succo efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito ulcera capitum: pruriges: nomas: præcipue genitalium. Sua cuiq; autem (quod fas sit dixisse) maxima prodest. Confestim peruso canis morsu echinorūq; spinis inhaerentibus & in spongia lanisue imposita aut aduersus canis rabidi morsus cinere ex ea suacto. Cōtraq; serpentū ictus. Nam contra scolopēdras mirum proditur uertice tacto urinæ suæ gutta liberari protinus læsos. Auguria ualitudinis ex ea traduntur. Si mane candida dein ruffa sit. Illo modo concoquere: hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ. Pessima nigræ. Mala bullantis & crassæ. In qua quod subsidit si album est: significat circa articulos aut uiscera dolorem imminere. Eadem uiridis morbum uiscerum: pallida bilis: rubens sanguinis. Mala & in aqua ueluti fursures atq; nubeculæ apparent. Diluta quoque alba uitiosa est. Mortifera uero crassa graui odore. Et in pueris tenuis ac diluta. Magi uetant eius causa contra solem lunamq; nudari: aut umbram cuiusq; ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet: ne deum aliquem nudatio offendar. Ostanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari matutinis horis suam cuiq; instillatam in pedem.

De remediis muliebribus.

CA. VII.

Væ ex mulierum corporibus traduntur ad portentorum miracula accedunt: ut sileamus diuisa membratim in scelera. Abortus: mensium piacula: quæque alia non obstetrices modo: ueq; etiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli mulieris si crementur: odore serpētes fugari. Eodem odore uulua morbo strāgulatus respirare. Cinere eo quidem si in testa sunt cremati: uel cum spuma argenti scabrias oculorū ac pruriges emēdari. Item uerrucas & infantū ulcera cū melle. Capitis quoq; uulnera & osium ulceq; sinus simul addito melle & thure. Panos podagras cum adipe suillo. Sacrum igne sanguinem sisti illico: & informicationes corporum. De lactis usu cōuenit esse dulcissimū mollissimūq; Quare & in longa febre cœliacis utilissimū: maxime eius quæ iam infantē remouerit Et in malitia stomachi: in febribus: torsionibus efficacissimū experiunt. Itē māmāq; collectiōibus cum thure. Oculo ab ictu cruore suffuso & in dolore aut epiphoris si immulgeatur plurimum pdest. Magisq; cum melle & narcissi succo aut thuris polline. Semperq; in omni usu efficacius esse eius quæ marē enixa sit: multoque efficacissimū eius quæ geminos peperit mares. Et si uino ipsa cibisq; acrioribus abstineat. Mixto præterea ouorum candido liquore: madidaq; lana frontibus impositum fluctiones oculorum suspēdit. Nam si rana saliuā sua oculum asperserit p̄cipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur stillaturq;. Qui simul matris filiaq; lacte inunctus sit: liberari oculorum metu in totā uitam affirmant. Aurium quoq; uitis medetur modice admixto oleo. Aut si abiectū dolent. anserio adipe tepefactū. Si odor grauior sit (ut plerūq; sit) lōgis uitis diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum instillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potum cōtra uenena quæ data sunt cum marino lepore bupestrique ut Aristoteles tradit dorycnidion. Et contra insaniam quæ facta sit hyoscyami potu.

&

LIBER

Podagris quoque iubet illini cum cicuta. Alii cum hyssopo & adipe anserino: qualiter etiam uulvarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum ut Rabirius scribit. Et menses ciet. Eius uero quæ scemi nam enixa sit ad uitia tantum in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incōmoda lacte mulieris sanantur: cui admisceatur impubi: pueri urina & mel atticum. Omnia singulorum coclearium mensura. Mar mora quoque aurium effici inuenio. Eius quæ marē peperit lacte gustato canes rabiosos fieri negant. Mulieris quoque saluam ieiunæ potentem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras feruentes anguli oculorum subinde madificent. Efficacius si cibo uinoque se pridie ea abstinerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite dolores minui. Post hæc nullus est modus. Jam primum abigi gradines turbineque contra fulgura ipsa in mense cōnudata: sic auerti uiolentiam cæli. In nauigando quidē tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis uero mensibus monstrificis alia (uti suo loco indicauimus) dira & infanda uariā cinantur. E quibus dixisse non pudeat se in defectu lunæ solisue congruat uis illa: irremediabilem fieri. Nō segnius & in silente luna coitus suos maribus exitiales eē atque pestiferos. Purpuram quoque ab iis eo tēpo re pollui. Tanto uim esse maiorem. Quocumque autem alio menstruo si nudate segetem ambiant: erucas ac uermiculos scarabeosque ac noxia alia decidere. Metredorus Septius in cappadocia inuentum prodit ob multitudinem cantharidum illas ire per media arua relictis super clunes uestibus. Alibi seruatur ut nudis pedibus eant capillo cinctique dissoluto. Cauendum uero ne id oriente sole faciant: sementem. n. are scere. Nouella utis eius tactu in perpetuum læditur. Ut ad noxium res medicatissima trāsieratur rutam & ederas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter hæc certum est tactis alueariis apes fūgere. Linaque cum coquant nigrescere. Aciem in cultris tonsore hebetari. Aes cōtactum graue uirus odoris accipere & eruginem. Magis se decrescente luna id accidat. Equas si sint grauidæ tactas arborū pati. Quin & aspectu omnino quauis procul uisas: si purgatio illa post uirginitatem prima sit: aut i uirginea ætate spontanea. Nam bitumen in iudæa nascens sola hac ui sponte superari. Et fila uestis cōtactæ ut docuimus: ne igne quidem uincunt quo cuncta. Cinisque etiam ille si quis aspergat eū lauandis uestibus purpuras mutat. Floribus colorem adimit. Ne ipsis quidem sceminis malo suo immunibus. Abortum facit illitus: aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ. Lais & Cleopantus inter se contraria pēdē re de abortiuis carbone e radice rasicæ uel miricæ uel tamaricis in eo sanguine extincto. Item asinas non concipere tot annis: quot grana hordei contacta ederint. Quæque alia nuncupauere monstrifica aut inter se pugnantia: cum hic fecunditatem fieri iisdem modis quibus illa sterilitatem pronūtiaret: melius est non credere. Bythus dyrrhachinus hebetari aspectu speculorem nitorem. Iisdem aduersa rursus contuentibus omnem talem uim resolui: simulum piscem habeat secum. Multi uero inesse etiā remedia tanto malo aiunt. Podagras illini: strumas: & parotidas: panos: sacros ignes: furunculos: epiphoras tractant earum mulierum liniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus & tertianas quartanasque febres menstruo in lana arietis nigri argento brachiali incluso. Diotimus thebanus uestis omnino ita infectæ portiuncula acu: uel licio brachiali inserta. Sotira obstetrix tertianis quartanisque efficacissimum dixit. Plantas ægri subterlini. Multoque efficacius ab ipsa muliere etiam ignoranti. Sic & comitiales excitari morbosque sanari. Icethidas medicus quartanas coitu finiri incipientibus dūtaxat menstruis sponndit. Inter omnes uero conuenit: si aqua potusque formidetur a morsu canis supposita tantum calici lacinia menstruo tincta tali: statim metum eum discuti uidelicet præualente symphatia illa græcorum. Cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est. Addita caminorum farina & cæra. Maculas autē e ueste eas non nisi eiusdem farina ablui. Cinerem per se rosaceo mixtum sceminarum præcipue capitis sedare dolores illitum frōti. Asperimāque uim profluuii eius esse primis annis uirginitate resoluta. Id quoque conuenit: quo nihil equidē libentius crediderim: tactis oīno menstruo postibus: irritas fieri magorum artes: generis uanissimi ut æstimare licet. Ponam. n. uel modestissimum e pmissis eorum. Ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cæra permixta: ita ut dicat tertianæ uel quotidiane uel quartane febris remediū quæri: ante solis ortū alienæ ianuæ affigi iubent ad remedia in iis morbis: quāta uanitate si falsum est: quātaue noxa si transferunt morbos ad innocentiores. Ex iis oīum digytorum resegmina unguium ad cauernas formicarum abiici iubet: eamque quæ prima coeperit trahere correptam subnecti collo: & ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis: de elephanto & leone: & camelo: & hyena: & crocodillo: & chameleonte: & stinco: & hippopotamo, & lyncibus.

CA. VIII.

h Aec sunt quæ retulisse fas sit: ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda: ut festinet omnino ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephantis sanguis præcipue maris fluctiones omnes: quas rheumatismos uocant: sistit ramentis eboris cum melle attico (ut aiunt) nubeculæ in facie. Scobe paronychia tolluntur: efficacius si extenuata. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur efficacius si & sternutet. Dextra pars proboscidis cum lemina rubrica adalligata impetus libidinum stimulat. Sanguis & ischiadis prodest: iecurque comitibus morbis. Leonis adeps cum rosaceo cutem in facie custodit a uitiiis: candoremque seruat: & sanat adusta niuibis articularumque tumores. Magorum uanitates perunctis eo adipe faciliorem gratiam apud reges populose promittunt. Præcipue tamē eo pingui quod sit inter supercilia: ubi esse nullum potest. Similiter dentis maxime ad dexteram partem: uiliisque e rostro inferiori promissa sunt. Fel aqua addita claritatem oculis inunctis facit. Et cum adipe eiusdem comitiales morbos discuti leui gustu: & ut protinus qui

VIGESIMVS OCTAVVS

sumpsere cursu id digerant. Cor i cibo sumptum quartanis medetur. Adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiae fugiunt. Resistere etiam insidiis uidetur. Cameli cerebrum arefactum potumque ex aceto comitialibus morbis aiunt mederi. Item fel cum melle potum hoc & anginae. Cauda arefacta solui aluum. Fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis potusque quantum trinis digytis capitur: etiam comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt. Itemque ulceribus manantibus. Barbaros eam seruare quinquenio: & heminis pota ciere aluum. Seras e cauda contortas & sinistro brachio illigatas quartanis mederi. Hyenam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt: utpote cui & ipsi magicas artes dederunt: uimque qua alliciat ad se homines mente alienatos. Permutationes sexus ex iis annua uice diximus: ceteraque monstrifica naturae eius. Nunc persequamur quaecumque medicinis produntur. Praecipue patheris esse in metu hyenae dicuntur: ut ne conentur quidem resistere. Et aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirumque dictu si pelles utriusque contrariae suspendantur decidere pilos patherae. Cum fugiunt uenantem declinant ad dextram: ut praegressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit: alienari mente uel ex equo hominem decidere. At si in leuam detorserit: deficientis argumentum esse: celeremque capturam. Facilius autem capi si cinclus suos uenator flagellumque & ipsos equos septenis alligauerit nodis. Mox autem ut est collers ambagibus uanitas magorum capi iubet geminorum signum transiente luna: singulosque prope pilos seruari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse quae fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus. Aut ne omnino lippiat: decoctum cum mellis attici cyathis tribus & croci uncia illitum. Sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari: melius inueterato medicamento. Asseruari autem in cypria pyxide. Eodem sanari argemae: scabrias: excrementa in oculis: item cicatrices. Glaucomata uero iocineris recentis inasfati sanie cum despumato melle inunctis. Dentis eius dentium doloribus tactu prodesse uel alligatos ordine. Humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdem dentes si de sinistra parte rostri eruti sint illigatos pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos coeliacis. Ventriculis cinerem cum oleo illitum. Neruis medullas e dorso cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones. Podagris spinae cinerem cum lingua & dextro pede uituli marini addito felle taurino omnia pariter cocta atque illita hyenae pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum adipe asino. Tremulis: spasticis: exiliensibus: & quibus cor palpitet aliquid ex corde mandendum: ita ut reliquae partis cinis cum cerebro hyenae illinatur. Pilos etiam auferri a compositione illinita: aut per se euulsis felle: prius quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas: illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari oculo cum glycyrrhiza & aneto sumpto in cibo: promisso in triduum conceptu. Contra nocturnos pauores umbrarumque terrorem unus e magnis dentibus lino alligatus prodest. Suffiri furentes eodem & circumligari ante pectus suum cum adipe renum aut iocineris: aut pelle praecipunt. Mulieri praegnantis a pectore hyenae caro: & pili septem & genitale a ceruice si alligentur dorcadis pelle collo suspensa contineri partus promittunt. Venerem stimulari genitali ad sexus suos in melle sumpto. etiam si uiri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam eodem genitali & articulo spinae cum adherente corio conseruatis constare: quem spinae articulum siue nudum atlantion uocant. Est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso serpentes fugari dicunt. Maxillae partae comminuta in asino & in cibo sumpta horrores sedari. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari. Tantumque est uanitatis: ut si ad brachium alligetur superioris rostri dextrae partis dens: iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto & cum alumine aegypto calefacto ac ter in ore permutato fetores & ulcera oris emendari. Eos uero qui linguam in calciam mento sub pede habeant: non latrari a canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita: morbos perniciosos mitigari: siue hominum: siue quadrupedum. Frontis corium fascinatiombus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur siue bibantur arefactae lumborum medentur doloribus. Neruis a dorso armisque suffundos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum laboris amatorum esse. Iecur potum torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potum sumptum omnibus doloribus corporum auxiliari. Lye nem lyenibus. Omne ulcerum inflammationibus cum oleo. Medullas doloribus spinae & neruorum lassitudini renum. Neruos potos in uino cum thure fecunditatem restituere ademptam ueneficio. Vuluam cum mali punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum uuluae. Adipe e lumbis suffiri difficulter pientes & statim parere. E dorso medullam adalligatam contra uanas species opitulari. Spasticis genitalis e maribus suffitu. Ite lippientibus: ruptis: & contra inflationes seruatos pedes tactu leuos dextris partibus: dexteros leuis. Sinistram pedem superlatum pturienti letalem esse. Dextro illato facile eniti. Membranam quae fel continuerat a cardiacis potam in uino uel in cibo sumptam succurrere. Vesicam in uino potam contra urinam incontinentiam. Quae autem in uesica inuenta sit urina additis oleo & sesamo & melle asiano haustam prodesse agrimoniae ueteri. Costarum primam & octauam suffitu ruptis salutarem esse. Ex spina uero pturientibus ossa. Sanguinem cum polenta sumptum torminibus. Eodem tactis postibus ubicumque magorum infestari artes. Non elici deos: nec colloqui: siue lucernis: siue uisu: siue peluibus: siue aqua: siue pila: siue quo alio genere tentetur. Carnes si edantur: contra canis rabidi morsus efficaces esse. Etianum iecur efficacius. Carnes uel ossa hominis si quae in uentriculo occisae inueniantur suffitu podagricis auxiliari. Si ungues inueniantur in iis: mortem alicuius capiendum significari. Excrementa siue ossa reddita cum interimuntur: contra magicas insidias pollere. Fimum qui in intestinis inuentus sit: arefactum ad dysentericos ualere potum. Illitumque cum adipe asserino opitulari toto corpore laesis malo medicamento.

A cane uero mortis adipem illitum. Et corium si sit substractum. Rursus tali sinistro cinere decocto cum sanguine mustellæ perunctis omnibus odio euenire. Idem fieri oculo decocto. Super omnia est: quæ extre-
mam fistulam intestini contrahendum ac potestatum iniquitates comministrant: & ad successus petitionum:
iudiciorumque ac litium euentus: si omnino aliquatulum quis secum habeat. At eiusdem cauerna sinistro
lacerto religata si quis mulierem respiciat: amatorium esse: tam præsens ut ilico sequatur. eiusdem loci pi-
lorum cinere ex oleo illitum uiris qui sit proboscæ moliciæ non modo pudicos: sed & seueros mores in-
duere. Proxime fabulosus est crocodillus ingenio quoque illo: cui uita in aqua terraque communis. Duo enim
genera eorum illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto coitus (si credimus) stimulant. Ca-
mini eius dentes febres statas arcent repleti. Sunt enim caui ita ne diebus quinque ab agro cernantur qui
adalligauere. Idem pollere & uentre exemptos lapillos: aduersus febrium horrores uenientes tradit. Hac
etiam de causa ægyptii perungunt adipe ægros suos: Aliter illi similis multum infra magnitudinem in terra
tantum: odoratissimisque floribus uiuit. Ob id intestina eius diligenter exgruntur iucundo nidore arefa-
cta crocodileam uocant oculorum uitæ utilissimam cum porri succo inunctam & contra suffusiones uel
caligines. Illita quoque ex oleo cyprino: molestias in facie enascentes tollit. Ex aqua uero morbos omnes: quo-
rum natura serpit in facie: nitoremque reddit. Lentigines tollit ac uaros: omnesque maculas. Et contra co-
miciales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optimaque est quæ cæcidit:
sima & friabilis: minimèque ponderosa: cum teratur inter digytos fermentescens. Lauat ut cærua. Adul-
terant amylo aut cymolia: sed maxime sturni: quos captos oriza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex
melle contra suffusiones nihil utilis prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborantes
salutare tradunt. Item uelleribus circumdari uapore eius infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus iis par-
tibus quas secari opus sit: aut nidor cremati sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem ui-
sus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusque elisum man-
ditur ischiadicis. Tussim ueterem emendat: præcipue in pueris. Item lumborum dolores. Et adipem habet:
quo tactus pilus defluit. Hic perunctos a crocodilis tuetur. Defluit instillaturque moribus. Cor annexum
in lana ouis nigræ: cui nullus alius color incurauerit: & primo partu genita sit quartanas abigere dicit.
Iungemus illi simillima & peregrina æque animalia. Priusque chameleontem peculiari uolumine dignum
existimatum Democrito. Et per singula membra dissectum non sine magna uoluptate nostra cognitis per-
ditisque mendaciis græcæ uanitatis. Similis est magnitudine supradicto crocodilo: spine acutiore curua-
tura: & caude amplitudine distans. Nullum animal pauidius esse existimatur: & ideo uersicoloris esse de-
mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahare enim supra uolantem ad se traditur:
& uoluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreris lignis accendat-
ur hymbrium & tonitruum concursus facere. Democritus narrat. Item iecur in tegulis ustum. Reliqua
ad ueneficia pertinentia quæ dicit: quæ falsa existimantes omitemus: præterque in risu coarguentium. Dextro
oculo si uiuenti eruatur: albugines oculorum cum lacte caprino tolli. Lingua adalligata: pericula puerperii.
Eundem salutarem esse parturientibus circa domum. Sin uero domibus inferatur perniciosissimum.
Linguam si uiuenti exempta sit: ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra
lana primæ contusæ. Pedem in prioribus dextrum genæ pelle illigatum sinistro brachio: contra latroci-
nia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauoresque. Sinistrum uero pe-
dem torreret in furno cum herba: quæ etiâ chameleon uocatur. Additoque unguento in pastillos digerit.
Eos in ligneo uase conditos: præstare (si credimus) ne cernat ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad uin-
cendos aduersarios uel hostes ualere utique si abiectos eiusdem neruos calcauerit. Sinistrum mirum qui-
bus monstis consecret quæ somnia quæ uelis: & quibus uelis mittatur: putet referre. Omnia ea dextro
pede resolui: sicut sinistro latere iethargos: quos fecerit dextrum. Capitis dolores insperso uino in quo la-
tus alterutrum maceratum sit: sanari sceminis. Si sinistri pedis cineris misceatur lac suillum podagricos fie-
ri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi prope creditur: tridui inunctione. Serpentes fu-
gari lyene instillato. Mustellas contrahi in aquam coniecto. Corpore uero illito detrahi pilos. Idem præ-
stare narrat iecur cum ranæ ruptæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria dissoluere. Melanco-
licos autem sanari si ex corio chameleontis herbarum succus habente bibatur. Intestina & simum eorum
cum id animal nullo cibo uiuat cum simiarum urina illita inimicorum immane odium & omnium ho-
minum iis conciliare. Cauda flumina & aquarum impetus sisti. Serpentes soporari. Eadem medicata ce-
dro & myrrha illigataque gemino ramo palmæ percussam aquam discuti: ut quæ intus sint omnia appare-
ant. Atque utinam eo ramo contactus esset Democritus: quoniam ita loquacitates inmodicas promisit in-
hiberi. Palamque est uirum alias sagacem & uitæ utilissimum nimio iuuandi mortales studio prolapsum.
Ex eadem similitudine est scincus: quem quidam terrestrem crocodillum esse dixerunt. Candidiore autem
& tenuiore cute. Præcipua ramen differentia dinoscitur a crocodillo aquatico squamarum seta a cauda
ad caput uersa. Maximus indicus. Deinde arabicus. Afferuntur falsi. Rostrum eius & pedes in uino albo
poti cupiditates ueneris accedunt. Utique cum satyro & erucæ semine singulis drachmis omnium ac pipe-
ris duabus admixtis: ita ut pastilli singularum drachmarum bibantur. Per se laterum carnes obolis bi-
nis cum myrrha & pipere pari modo potæ efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittas ue-
nenatas: ut Appelles tradit postea sumptus. In antidoto quoque nobilia additur. Sestius plus quam drachmæ
pondere in uini hemina potum perniciem afferre tradit. Præterea eiusdem decoctum cum melle sum-
ptum uenerem inhibere. Est crocodillo cognatio quædam affinitasque amnis eiusdem geminique uictus

VIGESIMVSOCTAVVS

hippopotamo reptore trahendi sanguinis ut diximus. Plurimi autem super faiticam inter ægypti præfecturas. Huius corii cinis cum aqua illitus panos sanat. Adeps frigidus febres. Item simus suffitu. Dentes parte leua dolores dentiū scarificatis gingiuis. Pellis eius e sinistra parte frontis in inguina adalligata uenerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur. Peregrinæ sunt & lynces: quæ clarissime omnium quadrupedum cernunt. Ungues earum omnes cum corio exuri efficacissime in carpato insula tradunt. Hoc cinere potio propudia uirorum: eiusdem aspersu foeminarum libidines inhiberi. Item pruritis corporum. Vrina stillicidia uelificæ. Itaq; eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & ungularum aurium dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem. Primūq; communia animalium remedia atq; eximia dicemus.

Medicinæ cōmunes ex feris aīalibus: aut eiusdē generibus placidis. Lactis usus & obseruationes: & caseis: butyro: & adipe. CA. IX.

Icuti e lactis usu utilissimum cuiq; maternum concipere: nutricis exitiosum est. Hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur: densato lacte in casei speciem. Est aut colostrum prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcūq; humanum: mox caprinū. Vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum. Efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum facilius redditur. Stomacho accomodatissimum caprinum: quoniam fronde magis q̄ hærba uescuntur. Bubulum medicatius. Ouillū dulcius: & magis alit. Stomacho minus utile: quoniam est pinguius. Omen autem uernum aquatius æstiuo. Et de nouellis. Probatissimum uero qđ in ungue hæreret: nec defluit. Innocentius decoctum: præcipue cum calculis marinis. Alius maxime soluitur bubulo: Minus iflat quodcūq; decoctum. Sanat uuas lichenas. Ad omnia utile contusa aut luxata. Maxime renes: uelificam: interanea: fauces: pulmones. Foris pruritum cutis eruptiones pituitæ cibi aut potus abstinentia. Nam ut in achaia bubulum biberent phthifisci syncteticque & charchetæ diximus in ratione hærbarum. Sunt inter exempla qui asininum bibēdo liberati sunt podagra chyragraue. Medici speciem unā addidere lactis generibus: quod schiston appellauere. Id fit hoc modo. Fictili nouo feruet maxime caprinum: ramisq; ficulneis recētib; miscetur: additis totidem cyathis aceti multi quot sint heminae lactis. Cum feruetue circūfundantur: præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus ita ne quid infundatur. Deinde igni demptum refrigeratiōe diuiditur & discedit serum a lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimum decoquunt ad tertias partes: & sub diuo refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per interualla singulis usq; ad quinas a potu illius solitis gestari. Datur comitialibus: melancolicis: paralyticis: in lepris: elephantis. articularibus morbis. Infunditur quoq; lac contra rosiones a medicamentis factas. Et si urat dysenteria decoctum cum marinis lapillis: aut cum prifana hordeacea. Item cōtra rosiones intestinorum bubulum aut ouillum utilius. Recens quoq; dysentericis infunditur. Ad cōlum autem crudum. Item uulua: & contra serpentū ictus phthifis cantharidum: aut salamadræ: aut buprestis: aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum iis qui colostrum biberint aut cicutam aut doricnium aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum & cærusam: & sulphur & argentum uiuum. Item dura aluo in febre. Gargarizatur quoq; faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus: quos atrophos uocāt. In febre etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum lactis asinini heminam dari cōuenit. Aut si in exitu cibi rosiones sentiant. Antiqui in arcanis habuerunt. Sed hoc si non esset: habuerūt e caprino bubuli serum oropnoicis prodest ante cætera addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi in lactis heminis sesami additis drachmis quattuor tritis in lippitudine. Caprino lyenes sanantur post bidui inediā tertia die hedera patitis capris per triduum potio sine alio cibo. Lactis usus alias contrarius capitis doloribus. Epaticis splenicis neruorū uitio febres habentibus: uertigini præterq; purgationis gratia grauedini tussientibus lippis. Suillum utilissimū tenasmo dysenteriae: necnō phthifis. Hunc etiā mulieribus qui dicerent saluberrimum fuerunt. De generibus caseorum diximus: cū de uberibus singulisq; aīalium mēbris doceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hos uocat hippacē. Stomacho utiles: qui non sunt falsi: idest recentes. Veteres aluum sistunt: corpusq; minuūt: stomacho utiliores. In totum falsa minuunt corpus: alunt mollia. Caseus recens cum melle sugillata emendat. Mollis aluum sistit. Sedat tormina patillis in uino austero decoctis: rursusq; in patina tostis cum melle. Saprum uocāt: qui cum sale & forbis siccis e uino tritus potusq; medetur cæliacis. Genitalium carbūculus caprinus tritus & impositus. Item accidus cum oxymelle. Maculis in balneo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum barbarū gentium laudatissimus cibus: & qui diuites a plebe discernat. Plurimum e bubulo: & inde nomen. Pinguis simū ex ouibus. Fit & ex caprino: sed hyeme calefacto lacte æstate expresso tantū: cerebro iactatu in longis uasis angusto foramine: spiritum accipientibus sub ipso ore alias præligato. Addit paululū aquæ ut acefcat. Qđ est maxime coactum in summo fluuit: ad id exemptum addito sale oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis. Ibi qđ supernatat: butyrū est oleosum natura. Qđ magis uirus respuit: hoc præstantius iudicāt. Pluribus cōpositiōibus miscetur inueteratum. Natura eius alstringere: mollire: eplere: purgare. Oxygala fit & alio modo accido lacte addito in recens: qđ dum acefcit utilissimū est stomacho. Effectus dicemus suis locis. Proxima in cōmunibus laus est adipi: sed maxime suillo. Apud antiquos ē religiosus erat. Certe nouæ nuptæ intrātes etiānum solēne habēt postes eo attingere. Inueterat duobus modis: aut cū sale: aut sincerus: tanto utilior: quanto sit uetustior. Axungiam etiam græci appellauere in

uoluminibus suis. Neque est occulta uirum causa: quoniam id animal herbarum radicibus uestitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loqui eum sue multo efficaciore forma: & quae non peperit. Multo uero praestantior in apris est. Vfus igitur axungiae est ad mollienda: exalfacienda: discutienda: purgandaque. Medicoque aliqui admixto anseris adipe taurorumque seuo & hyssopo ad podagras uti iubent. Si uero permanet dolor cum caera: myrto: resina: pice. Sincera axungia medet ambustis uel niue. Per nionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris. Itinerumque lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim ueterem recens decoquit quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat: quae sale inueterata est. Oino. non nisi ad ea quae purganda sint exulcerata & calida recipitur. Quidam quadrates axungiae & mulsi in uini cyathis tribus decoquunt contra tussim: quintoque die picem liquidam in ovo sumi iubent circumligatis lateribus & pectoribus & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaque est uis ut genibus et adalligata redeat in os sapor: ea quae expuere uideantur. E sue quae non peperit aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem uero quauis admixto iumentorum seuo per parte tertia & pice pariterque sub feruefactis. Sincera partus in abortum uergentes nutrit collyrii modo subdita. Cicatrices colorum facit caerula admixta uel argenti spuma. At cum sulphure unguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti. Et ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta. Et infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis unciatim cum uini ueteris hemina decocta: donec tres unciae e toto residant. Alii & mellis exiguum adiciunt. Panos sanat illita cum calce. Item furunculos: duritiamque mammarum. Rupta & conuulsa & spasmodica & luxata sanat. Clauos & rimas colique uitia cum helleboro albo. Parotidas ammixta farina salamentaria testa. Quo genere proficit ad strumas. Pruritus & papulas in balneo perunctis tollit. Alioque etiam modo. Podagricis prodest mixto oleo uetere: contrito una sarcophago lapide & quinquefolio tusa in uino: uel calce: uel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum. Lxxxv. pondere. C. spumae argenteae mixtis: utilissimum contra inflationes ulcerum adipe uerrino confici. Et inungi putant utile. liscumque quae serpant illinire cum resina. Antiqui maxime axibus uehiculorum perungendis ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen. Sic quoque utili medicina cum illa ferugine rotarum ad sedis uitia uirilitalisque. Et per se axungiam medicant antiqui maxime probabant renibus detractam: & exemptis uenis aqua caelesti fricabant crebro: decoquebantque fictili nouo saepius: tum demum asseruantes. Conuenitque falsam magis mollires: exalfacere: discutere: utilioreque esse uino lota. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas: ne quid mali medicamenti inferretur. Quae ratio adipis eadem in iis quae ruminant: seui est: aliis modis non minoris potestatis. Perficitur omne exemptis uenis aqua marina uel falsa lotum: mox in pila tustum: aspersum marina. Crebro postea coquit: donec omnis aboleatur odor. Mox assiduo sole ad candorem reducit. A renibus autem omne laudatissimum est. Si uero uetus reuocetur ad curam: liquefieri prius iubent. Mox frigida aqua lauari saepius: dein liquare affuso uino quod odoratissimo. Eodemque modo iterum saepius cogunt: donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurarum leonum pantherarum ac camelorum pinguiam curari iubent. Vfus dicet suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt: explent: siccant: exalfaciunt. Laudatissima ceruina: mox uitulina: dein hircina & caprina. Curant ante autumnum recentes lotae: siccataeque in umbra per cribrum. Deinde liquatae per lintea exprimunt: ac reponunt in fictili locis frigidis. inter omnia autem communia animalium fel praestantius in effectu. Est enim uis eius exalfacere: mordere: scindere: extrahere: discutere. Minorum animalium subtilius intelligatur. Et ideo aureo ducendis. Omen autem curat recens praeligato ore lino crasso demissum in feruentem aquam semihora: mox siccatum sine sole: atque in melle conditum. Damnant equinum tantum inter uenena. ideo flammis sacrorum equum tangere non licet cum romae publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam uim habet. item equarum praeterquam uirginum erodit. emarginat: ulcerat. Taurinus quidem recens inter uenena est excepta egypti ubi enim sacerdos terrae uaticinatura tauri sanguinem bibit priusque descendat in specus. Tantum potest sympathia illa de qua loquuntur: ut aliquando religioe uel loco fiat. Drusus tribunus plebis traditur caprinum bibisse cum pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulari. Q. Scipionem inimicum uellet. Hircorum sanguini uis est: ut ferramentorum subtilitas non aliter acuat aut induret aut scabritiam poliat: uehementiusque quam lima. Non igitur & sanguis animalium inter communia dici potest: & ideo suis quaeque dicent effectibus. Digeremus ei in animalia singula usus: plurimumque contra serpentes Exitio iis esse seruos nemo ignorat: ut si quae sunt ex tractas cauernis mandant. Nec uero ipsis spirantes tantum aduersant: sed membratim quoque fugari eos nidore cornus eorum si uratur dictum est. At summo gutture ustis ossibus congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis subtractae securos praestant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractum sit: eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inuenerat: uel genitale maris: salutariter dant in uino. Item uermes quod centipedes uocant fugiunt. Et omnino aliquid cerui habentes: aut medulla perunctos seuoue cerui aut uituli. Summis autem remediis praefertur hinuli coagulum in matris utero exectum ut indicauimus. Sanguine quoque ceruino si una urantur draconion & cunilago & anchusa lentis scilicet ligno contrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde si sanguine detracto adiciatur pyretrum. Inuenio apud auctores graecos animal ceruo minus: & pilodemum ac dente simili quod ophiom uocatur. Sardiniam eum tantum ferre solitam. Hoc interesse arbitror. Et ideo medicinas ex eo. omitto.

Medicinae de apro: & capris: & equis feris: & remedia de bestis contra omnes morbos.

VIGESIMVSOCTAVVS

Pri quoq; cerebrum contra eos laudatur cum sanguine. Iecur etiā inueteratū potum cum ruta & uino. Item adeps cum melle resināq; Simili modo uerrinū iecur exemptis duntaxat fribus quattuor obolog; pondere: uel cerebrum in uino potum. Caprāq; cornu uel pilis accensis fugari serpentes dicūt. Cineremq; eorū potū uel illitū contra ictus ualere. Item lactis haustus cū uua aminea. Vel urinā cū aceto scyllitico. Caseum caprinum cū origano impositum uel seuum cum cæra. Miliā præterea remediorum ex eo animali demonstrantur: sicut apparebit. Quod quidem miror: cum ferri negetur carere. Amplior potentia fesis eiusdem generis qđ numerosissimum esse diximus. Aliā uero ex hircis. Democritus etiā nū effectus auget eius qui singularis natus sit. Fimus quoq; caprarum in aceto decoctus & illitus in ictus serpentū placet: & recentis cinis in uino. Atq; in toto difficilius se recoli gentes a serpentium ictu: in caprilibus optime conualescunt. Qui medicari efficacius uolunt: occisā capræ aluum dissectam cū fimo intus reperto statim illigant. Alii carnem recentem hædorū pilo suffiūt: eodemq; nidore fugant serpentes. Vtunt & pelle eorum recente ad plagas: carne & fimo equi in agro pasci. Coagulo leporis ex aceto contra scorpionem & murem araneū. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. Percussis a scorpione simū capræ efficacius cū aceto decoctū auxiliat. Lardum iusq; decocti potū iis qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem dixerit percussū se a scorpione transire malū protinus tradunt. Venenatq; omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo uituli suffiri percussis a scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta uulnera circūcidunt ad uiuas usq; carnes quidam: carnemq; utili admovent: & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui: aut axūgiā cū calce tusā. Laudant hirci iecur: quo imposito ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ simum ex uino illitū aut melle. Mellis & cuculi & hirūdinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum: caseum uicū cū origano imponūt: & bibi iubent. Ad hominis morsus carnem bubulam decoctam. Efficacius uituli si non ante quintū diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt. Ob idq; uillag; portis præfigūt. Hoc idem præstare & pellis e ceruice solida manica existimatur: quippe tanta uis est animalis. Præter ea quæ rettulimus & uestigia eius calcata equis afferunt torporem. Iis qui argentū uiuum biberint lardum remedio est. Asinino lacte poto uenena restingunt. Peculiariter si hyoscyamum potum sit: aut uiscum: aut cicuta: aut lepus marinus: aut opocarpithū: aut pharicon: aut dorycnidium. Et si coagulum alicui nocuerit: nam id quoq; uenenū est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum: aut nō multo postea tepefacto. Nullum enim celerius euanesceat. Ossa quoq; asini confracta & decocta contra leporis marini uenenum dant. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserūt græci: quoniam terræ illæ non gigneant. Verum tamen fortiora eadem q̄ in equis intelligi debent. Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes græci in experimentis habent quemq; boue fero refertis indiæ siluis portione tamen eadem efficaciora omnia ex iis credi par est. Si quoq; lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradunt: maxime supradicta: & si ephemerum impanctum sit: ut si cantharides datæ comitione omnia egeri. Sic & caprino iure cantharides. Contra ea uero quæ exulceratione enecant: seuum uitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguifugas potas butyrū remedio est cum aceto ferro calefacto. Quod & per se prodest contra uenena. Nam si oleum nō sit: uicem eius representat. Multipedinum morsus cū melle sanat. Omnia sesami quoq; iure poto uenena supradicta expugnari putant. Priuatim uero aconita & cicutas: itēq; uitulino seuo. Caprinus caseus recēs iis q̄ uiscum biberint. Lac uero contra cantharidas remedio est: & contra ephemerim potum cum taminia uua. Sanguis caprinus decoctus cū medulla: contra toxica uenena sumitur. Hædinus contra reliqua. Coagulum hædi contra uiscum: & chameleontem album: sanguinem taurinum: cōtra quem & leporis coagulum est ex aceto. Contra pastinacam uero & omnium marinorū ictus uel morsus coagulum leporis: uel hædi: uel agni drachmā pondere ex uino. Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis. Papilio quoq; lucernarum luminibus aduolans inter mala medicamenta numerat. Huic contrarium est iecur caprinum: sicut fel ueneficiis ex mustella rustica factis. Hinc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia ursinus ades mixto ladano & adiantho continet. Alopeciasq; emendat & raritatem superciliorū cum fungis lucernarum ac fuligine q̄ est in rostris earum. Proorigini cū uino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis e uino: utq; non tedia animalium capillis increseat. Item fel caprinum cum creta cymolia & aceto sic ut paululū capilli inarescāt. Item fel hircinum cum urina tauri. Si uero uetus sit: etiā fursures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asini spissari capillum putant & e canitie uindicari si rasis illinat. Plumbog; tritus cū oleo densari: & asinini pulli cum urina: admiscētq; nardum: fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum ægyptio alumine tepefactas illinunt. Capitis ulcera manantia urina tauri efficaciter sanat. Item hominis uetus si cyclaminum adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen uitulinum fel. Quo cū aceto calefacto tollunt & lendes. Seuū uitulinum cum sale tritū capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpium adeps: sed præcipue fel & simum cum sinapi pari modo illitum. Capri cornus farina uel cinis magisq; hircini addito nitro & tamarici semine: & butyro: oleoq; prius capite raso mire continent ita fluentem capillū. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt. Fimo cum melle alopecias expleri. Item ungularū cinere cū pice fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolores sedat. Item aqua pota quæ de bouis aut asini potu relicta est. Et si credimus uulpis masculæ genitali circūligato. Cornus ceruini cinis illitus ex aceto aut rosaceo: aut ex irino: oculorum epiphoras. Fasq; bubulo seuo cum oleo cocto illinūt.

Ceruini cornus cuius scabricias eodem unguine sanat. Mucrones autē ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circūlini suffusiones prodest. Cinere eorū cum attico melle inungi obscuritates. Item felle ursino. Epinyctidas adipe aprino cum rosaceo. Vngulū asininae cinis inunctus e suo lacte cicatrices oculorum & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cū fulgine pilis & palpebrarum vitis occurrat. Calliblephari angulorumq; modo fuligo in hoc usu temperat. Optime ellychmo papireaceo. Oleoq; sesamino. Fuligine in nouo uase pennis deterfa. Efficacissime tamē euulsos ibi pilos coercent. Felle tauri cum oui albumine collyria fiunt: aquaq; dissoluta inungunt per quatrīdium. Seuū uituli cū anseris adipe & ocimi succo genarū vitis aptissimum est. Eiusdem medulla cū pari pondere cæra & olei uel rosacei addito ouo duritiæ genarū illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur. Si tumor sit ex melle. Vtrūq; uero sero calido fouendum. Sicca lippitudo lumbulis suū tostis atq; contritis & impositis tollit. Capras negat lippire: quoniam ea quasdam hærbas edant. Item dorcades. Et od id fimum earū cæra circūdatū noua luna deuorari iubent: quoniam noctu æque quoq; cernant. Sanguine hirci sanari lusciosos putant nyctilopas appellant græci. Capræ uero iocinere in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungūt. Aut felle capræ: carnesq; eas uesci: & dū coquātur oculos uaporari præcipiunt. Id quoq; referre arbitrantur: si rutili coloris fuerint. Volūt & oculos suffiri iocinere in ollis decocto. Quidam in assato. Fel quidem caprinū pluribus modis assumunt cū melle contra caligines. Cum ueratri candidi tertia parte contra glaucomata. Cum uino contra cicatrices: & albugines: & caligines: & pterygia: & argemata. Ad palpebras uero euulso prius pilo cum succo oleris: ita ut unctio inarescat. Contra ruptas Tuniculas cū lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum epiphoris. Cōtraq; dolores medullam. Item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoq; adipe uel medulla suū fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla lippituros negant. Auriū doli & vitis medetur urina apri in uitro seruata. Fel apri uel suis uel bubulum cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uero taurinum cum porri succo tepidum: uel cum melle si suppurēt. Contraq; odorem grauem per se tepesactum in mali corio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium & aceto includunt lana ante aqua calida collutas. Et si maior sit grauitas aurium fel cū myrrha & ruta in mali corio exalfectum infundunt. Lardum quoq; pingue. Item fimum asini recens: cui rosaceum instillatur. Omniaq; ea tepesacta. Vtilior equi spuma: uel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuū bubulum cum adipe anserino. Butyrum recens. Urina capri uel tauri: aut fullonia uetus calfacta uapore per leganæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiā partem. Et aliquid urinae uituli qui nondum hærebam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam reliquunt angues: exalfectis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuū uituli cum anseris adipe: & ocimi succo cū eiusdem medulla admixto cumino trito ifusa. Virus uerrinū e scrophæ ex coitu exceptū priusq; terram attingat contra dolores. Auribus fractis glutinū e naturis uitulogæ factū & in aqua liquatū. Aliis vitis adeps uulpīū. Itē fel caprinū cū rosaceo tepido aut porri succo: aut si sit rupta ibi aliqua a lacte mulieris. Si grauitas sit audiendū: fel bubulū cū urina capræ: uel hirci uel si pus sit. In quocūq; aut usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies. xx. infumata. Laudat & coagulū leporis tertia denarii parte dimidia quoq; sagapeni in amineo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit pari pondere cæra & taurini seui. Addūt qdam hippocistidem: & per se butyrū illitū: si prius foueant fœnogræci decocti succo. Efficacius cū strychno. Profunt & uulpīū testes: & taurinus sanguis aridus tritus. Urina capræ calefacta istillata auribus. Fimūq; eiusdem cū axungia illitū. Dentēs mobiles cōfirmat ceruini cornus cinis: doloresq; eorū mitigat: siue ifricent siue colluant. Quidam efficaciorē ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrant. Dentifricia utroq; modo fiūt. Magnū remediū est & in lupogæ capitis cinere. Certūq; est in excrementis eorū plerūq; inueniri ossa. Hæc ad alligata eūdem effectū habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores. Et capitis eorū cinis dentifriciū est. Adiectog; nardo mulcet grauiolentiam oris. Aliqui murinogæ capitū cinerem miscuisse malūt. Reperiū in latere leporis acui os simile: hoc sacrificari dētes in dolore suadant. Talus bubulus accensus eos q; labant cū dolore admotus confirmat. Eiusdem cinis cū myrrha dentifriciū est. Ossa quoq; ex ungulis suū cōbusta eūdem usum præbēt. Item ossa ex acetabulis pnarum circa quæ coxēdices uertunt. Iisdem sanari dimissis in fauces iumentog; uerminationes uotum est. Sed & corruptos dētes confirmari. Asinæ quoq; lacte percussu uexatos: aut dentium eiusdem cinere. Lychene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes: quod alioquin noxium omitto. Sed in equog; genibus ac super ungulas. præterea in corde equog; inuenitur os dentibus caninis maxime simile. Hoc sacrificari dolorem. Aut exempto dente emortui eq; maxillis ad numerum eius qui doleant demonstrant. Equaq; uirus a coitu in lychinis accensum. Anaxilæus pdidit equinogæ capitū usus repræsentare monstrifice. Similiter ex asinis. Nā hippomanes tātās in ueneficio uires habet. ut affusum æris mixturæ in effigiem equæ olympiæ admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medet dētib; & fabrile glutinū in aq; decoctū illitūq; & mox paulo detractū: ita ut confestim colluant uino: i quo decocti sunt cortices mali punici dulcis. Efficax habet & caprino lacte collui dētes uel felle taurino. Talog; capræ recentū cinis dentifricio placet. Et omniū fere uillaticog; quadrupedum: ne sæpius eadem dicantur. Cutem in facie erugari & tenefcere: & candorem custodiri lacte asini: no putant. Notumq; est quasdam quottidie quingentas custodito numero fouere. Poppeaq; hoc uxor

VIGESIMVSOCTAVVS

Neronis principis instituit. Balneæ quoq; sic folio tēperato: asinorum gregibus ob hoc eam comitan-
tibus. Impetus pituitæ in facie butyro illito tolluntur. Efficacius cū cæruſa. Sincero uero ea uiria quæ
serpunt inſuper impoſita farina hordeacea. Vlcera in facie membrana e partu bouis malida. Friuolum
licet uideatur non tamen omittendum propter deſideria mulierum. Talum candidi iuueni. xl. diebus
noctibusq; donec reſoluatur in liquorem decoctum & illitum linteolo candorem cutisq; erugationem
præſtare. Fimo taurino malas rubescere aiunt. non ut crocodileam illini melius: ſed foueri frigida & an-
te & poſtea iubent. Aeftates & quæ diſcolorem faciunt cutem fimum uituli cum oleo & gūmi manu
ſubactum emendat. Vlcera oris & rimas ſeuum uituli uel bouis cum adipe anſeris & ocimi ſucco.
Eſt & alia mixtura ſeuo uituli cum medulla cerui & albæ ſpinæ foliis una tritis: Idem præſtat & me-
dulla cum reſina: uel ſi uaccina ſit: iuſq; e carne uaccina. Lichenas oris præſtantiffime uincit glutinū
factum e genitalibus uitulorum liquatum aceto & ſulphure uino ramo ficulneo permixtum: ita ut
bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum: quas & iecur hirci calidum illitum tol-
lit: ſicut elephantiaſin fel caprinum. Etiamnum lepras ac furfures tauri fel addito nitro. Vrina aſini cir-
ca canis ortum maculas in facie. Fel utriuſq; per ſeſe aqua inſractum: euitatiſque ſolibus ac uentis poſt
detractam cutem. Similis effectus & in taurino ſeuo uitulinoue felle cum ſemine cunilæ ac cinere e cor-
nu ceruino: ſi canicula exoriente comburatur. Aſinino ſeuo cicatricibus ac licheni leprisq; maxime co-
lor redditur. Hirci fel lentigines tollit admixto caſeo & uiuo ſulphure ſpongiæq; cinere ut mellis ſit craſ-
ſitudo. Aliqui inueterato felle uti maluerunt: mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius quattuorq;
mellis prius defricatis maculis. Efficax eiſdem & ſeuum cum melanthio & ſulphure & iride. Labro-
rum ſiſſuris cum adipe anſerino ac medulla ceruina reſinaq; & calce. Inuenio apud auctores iis qui lē-
tiginem habeant negari magicæ ſacrificorum uſum. Lacte bubulo aut caprino tonſillæ & arteriæ exul-
ceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum ut eſt expreſſum aut calefactum. Cyprinum utilius cū malua
decoctum & ſale exiguo. Linguae exulcerationi & arteriarum prodeſt ius omaſi ſi gargarizatur. Toſillis
autem priuatim renes uulpium aridi cum melle triti illitq;. Anginæ fel taurinum uel caprinum cum
melle. Iecur mellis ex aqua oris grauitatem. Vlceraq; butyrum citiffime ſanat. Spinam aliudue quid
ſaucibus adhærens ſeris extrinſecus fimo perfricatis aut reddi aut delabi tradunt. Strumas diſcutit fel
aprinum uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis e uino in linteolo exulceratis duntax-
at imponitur. Diſcutit & ungulæ aſini uel equi cinis ex oleo aqua illitus & urina calefacta. Et bouis
ungulæ cinis ea aqua. Fimum quoq; ſeruens ex aceto decoctum: teſtesq; uulpini. Prodeſt & ſapo: gal-
lorum hoc inuentū: & rutilandis capillis ex ſeuo & cinere. Optimo ſagino & caprino duobus modis ſpiſ-
ſus ac liquidus. Vterq; apud germanos maiore in uſu uiris q̄ ſœminis. Ceruicum dolores butyro aut
adipe urſino perfricantur. Rigores bubulo ſeuo: quod & ſtrumis prodeſt cum oleo. Dolorem inflexibi-
lem opiſthotonon uocant: leuat urina capræ auribus inſuſa: aut fimū cum bulbis illitum. Vngues con-
tuſos fel uniuſcuiuſq; animalis circumligatum. Pterygia digytorum fel taurinum aridum aqua calida
diſſolurum. Quidam adiiciunt ſulphur & alumē: pari pondere omniū. Tuſſim iecur lupi ex uino tepi-
do ſanat. Vrſinumq; fel admixto melle. Aut ex cornu bubuli ſummis partibus cinis. Vel ſaliua equi: tri-
duo potu eam mori tradūt. Pulmo ceruinus cum gula ſua arefactus in fumo: dein tuſus: ex melle quoti-
diano eligmate. Efficacior eſt ad id ſubulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes ceruini cornus ci-
nis. Coagulum leporis tertia parte denarii cum terra ſamia & uino myrteo potum ſanat. Eiſdem ſi-
mi cinis in uino ueſperi potus nocturnas tuſſis. Pili quoq; leporis ſuffiti extrahunt pulmonibus diffici-
les excreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisq; & a pulmone graueolentiam
halius butyrum efficaciffime iuuat cum pari modo mellis atticī decoctum donec ruſſeſcat: & matuti-
nis ſumptum ad menſuram linguae. Quidam pro melle laticis reſinam addere maluerunt. Si ſanguis
reiiciatur: efficacem tradunt bubulum ſanguinem modice & cum aceto ſumptum. Nā de taurino cre-
dere temerariū eſt. Sed glutinum taurinū tribus obolis cum calida aqua bibitur in uentre ſanguinis ex-
creatione. Stomachū exulceratū lactis aſinini potus reſicit. Item bubuli. Roſiones eiſus caro bubula ad-
mixto aceto & uino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hædinus ſanguis
recens ad cyathos ternos: cū aceto acri pari modo ſeruens potus. Coagulum tertia parte ex aceto potū.
iocineris dolores lupi iecur aridum ex mulſo. Aſininum iecur aridum cum petroſelini partibus dua-
bus ac nucibus tribus ac melle tritum & i cibo ſumptum. Sanguis hircinus cibo apratus. Suſpirioſis an-
te omnia efficax ex potus equiſetorum ſanguis. Proxime lactis aſinini tepidi cum bulbis decocti: ita ut
ſerum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho naſturtii albi perſuſi aqua: deinde melle diluti. Iecur
quoq; uulpinum aut pulmo in uino nigro: aut fel urſinum in aqua laxat meatus ſpiradi. Lumborum
dolores & quæcunq; alia mollire opus ſit urſino adipe perfricati conuenit. Cinerem aprini aut ſuilli ſi-
mi inueterati aſpergi potione uini. Afferunt & magi ſua commenta. Primum omnium rabiem hir-
corum ſi mulceatur barba mitigari. Eadem præciſa non abire eos in alienū gregē: Huic admixcēt fimū
caprinū: & ſubdito linteolo uncto caua manu quantum pati poſſit ſeruens: ſuſtineri iubent: ita ut ſi leua
pars doleat. Hæc medicina in dextera manu fiat: aut econtrario. Fimū quoq; ad eū uſum acus æreæ pō-
ſtis tolli iubēt. Modus curationis eſt: donec uapor ad lumbos ſentiat peruenire. Poſtea uero manum
porro tuſo illinunt. Item lūbos ipſo fimo cum melle. Suadentq; in eodem dolore & teſtes leporis deuo-
rare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt calfactum in foliis cinere ſeruenti. In renum dolore le-
poris renes crudos deuorari iubent: aut certe coctos ita ne dente contingantur. Ventris q̄dem dolore

LIBER

tentari negant talum leporis habentes. Lyenem sedat fel apri uel suis potum: uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inueteratus lyen asini: ita ut in triduo sentiat utilitas. Asinini pulli fimum quod primum edidit: pollyon uocant syri: datur in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex uino praesentaneo medicamento: ut didicisse se ex barbaris Cecilius & Bion tradidit. Et lyen bubulus simili modo. Recens autem assus uel elixus in cibo. In uesica quoque bouis alii capita. xx. tusa cum aceti sextario imponuntur ad lyenis dolorem. Eadem ex causa emi lyenem uituli quanti indicatus sit iubent magi nulla precii contatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat. Diuisumque per longitudinem annecti tunicae utrinque & induentem pati recidere ad pedes. Dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat simul residere lyenem aëri uitiatum: liberarique cum morbo dicitur. Prodest & pulmo uulpium canere siccatus atque in aqua potus. Item haedorum lyen impositus. Aluum sistit ceruinus sanguis. Item cornus cinis. Iecur aprinum ex uino potum citra salem: recensque. Item assuum: uel suillum. uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine. Aut si febris sit ex aqua. Aliqui & gallam adiciunt. Alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis inspersus potioni aquae. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum suo pilo decoctum succo e potio. Coagulum equi & sanguis caprinus uel medulla uel iecur aluum soluit. Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum: uel lactis equini potus. item caprini cum sale & melle. Caprae fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Alii qui & nitrum & aquam adiecitse malunt. Fel tauri cum absinthio critum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum coeliacis & dysentericis medetur. Iecur uaccinum. Cornus ceruini cinis tribus digytis captus in potione aquae. Coagulum leporis subactum in pane. Si uero sanguinem detrahunt in polenta Aprini uel suilli uel leporini fimi cinis inspersus potioni tepidi uini. Vituli quoque ius uulgariter datum inter auxilia coeliacorum & dysentericorum traduntur. Lactis asinini potus utilior addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex uino utrinque uitio. Item polea supradicta. Equi coagulum quod aliqui hippacen uocant etiam si sanguinem detrahant: uel fimi cinis dentiumque eiusdem tusorum farina salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum praecipunt. Et si tormina sint cornus ceruini cinerem: aut fel taurinum cymino mixtum. Et cucurbitae carnes umbilico imponere. Capseus recens uaccinus immittitur ad utrumque uitium. Item butyrum heminis quattuor cum resina terebinthinæ sextante: aut cum malua decocta: aut rosaceo. Datur & seuu uitulinum aut bubulum. Item medullae excoquuntur cum farina & cera exiguoque oleo: ut sorberi possint. Medulla & in pane subigit. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina: additur protropum. Torminibus satis esse remedium in leporis coagulo potio e uino tepido uel semel arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina uentrem illinunt. Ad omnes ephiphoras uentris illini caseum molle suadent. Veterem autem in farina tritum coeliacis & dysentericis dari cyathos casei in uini cyathis tribus Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum caprae coeliacis subuenit: magisque etiam hirci cum uino austero decoctum: potumque: uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam uero decoquunt a tribus sextariis aquae ad heminam addita ruta. Utuntur & lyene assu caprae hirciae & seuu hirci in pane qui cinere coctus sit: caprae a renibus maxime ut per se hauriatur: protinusque modice frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuu admixta polenta & cymino & aneto acetumque. Illinunt & uentrem coeliacis fimo cum melle decocto. Utuntur ad utrumque uitium & coagulo haedi in uino myrteo magnitudine fabae potio: & sanguine eiusdem in cibum formato: quem sanguiculum uocant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum firmum in uino decoctum. intestinumque uitii magnopere prodest coagulum ceruorum decoctum cum lente betaeque: atque ita in cibo sumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo sale addito. Et si coagulum addatur maioribus emolumentis fiet. Eademque uis est & in seuo caprino & in sorbitione aliqua uti protinus hauriatur frigida aqua. Item foeminum haedi cinis rupta intestina sarcire mire tradit. Fimum leporis cum melle decoctum & quottidie fabae magnitudine sumptum ita ut deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos idest crebra & inanis uoluntas egerendi tollitur potio lacte asinino. Item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quae in excrementis lupi diximus inueniri ossa si terram non attingerint: colo medentur ad alligata brachio. Polea quoque supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cymino in aqua ruta decocta. Cornus ceruini teneri cinis cocleis africanis cum testis suis tuis mixtus in uini potione. Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri: & ipsa uesica pro cibo sumpta. Efficacius si prius fumo maceratur utrumque. Vexicam elixam mandi oportet & a muliere foeminae suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli aut duricie lapillis similes candidi sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est: ut nisi egesta fugae non sufficiat: ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati in uino potio calculos pellunt. In perna suum articulos esse diximus: quorum decoctum ius facit urinae utilius. Asinini renes inueterati tritumque & in uino mero dati uesicae medentur. Calculos expellunt lyenes equini ex uino aut mulso poti diebus. xl. Prodest & ungulae equae cinis in uino aut aqua. Item fimum caprarum in mulso: efficacius siluestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis cerebrum apri uel suis sanguis. Vitia uero quae in eadem parte serpunt: iecur eorum combustum maxime iuniperi ligno cum charta armeniaca sanat. Fimi cinis uel bubulum cum alumine aegyptio ac muria ad crassitudinem mellis

VIGESIMVSOCTAVVS

subactum. insuper beta ex uino cocta imposita. caro quoq. Manantia uero ulcera seuum cum medulla uituli in uino decoctum: uel caprinum cum melle rubig. succo. Vel si serpant simum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto: & per se butyrum. Testium tumor cum seuo uituli addito nitro cohibet. Vel simo eiusdem ex aceto decocto. Vrinae incontinentiam cohibet uestica aprina si assamandatur. Ungularum apri uel suis cinis potioni inspersus. Vesica foeminae suis combusta ac pota. Item haedi. Vel pulmo. Cerebrum leporis in uino. Eiusdem testiculi tostii uel coagulum cum anserino adipe in polenta. Renes asinini in mero triti potiq. Magi uerrini genitalis cinere pota ex uino dulci demonstrant urinam facere in canis cubiculo: ac uerba adicere. ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubiculo. Rursus ciet urinam uestica suis: si terram non attigerit: imposita pubi. Sedis uitiis praclare pdest fel ursinum cum adipe. Quidam adiciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsae res statuunt: ut sint illitu faciles. Praclare medetur & taurinum fel in lintheolis coacerptis. Rimasq. perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte seuum uituli maxime ab inguinibus cum ruta. Ceteris uitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Panos & apostematha in quacumq. parte sanguis ursinus discutit. Item taurinus aridus tritus. Praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicunt cum interficiatur reddere urinam liquidiores in initio: sed in terra spissantem se. Hic adalligatus foemini omnes impetus discutit: omnisq. suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu: nec ex omni onagro: sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungulae equinae cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi praecipue admissarii. Et sanguis bubulus. Item fel. Caro quoq. eisdem effectus habet calida imposita. Et ungulae cinis ex aqua aut melle. Vrina caprarum. Hircorumq. carnes in aqua decoctae. Aut simum ex iis cum melle decoctum. Fel ursinum siue uetrinum. Vrina suum in lana imposita. Foemina atteri adurq. equitatu notum est. Utillissimum est ad omnes inde causas spumam equi ex ore inguinibusq. illinire. Inguina & ex ulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setae tres totidem nodis & cestros haerba adalligatae intra ulcus. Podagris medetur ursinus adeps: taurinumq. seuum pari pondere & cerae. Addunt quidam hippocistidem & gallam. Alii hircinum praefereunt seuum cum simo caprae & croco sinapi cum caulibus ederae tritis ac perdicio uel flore cucumeris siluestris. Item bouis simum cum aceti faece. Magnificant & uituli qui nondum haerbam gustauerint simum. Aut per se sanguinem tauri. Vulpem decoctam uiuam donec ossa tantum restent. Lupum uel uiuum oleo carati modo incotum. Seuum hircinum cum helxines parte aquae: sinapis tertia. Fimi caprini cinere cum axungia. Qui & ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo simo feruente utilissime tradunt. Articulorumq. uitiis fel ursinum utilissimum esse & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis uiuetis absciso si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps: rimasq. pedum omnes arcer. Efficacius alumine addito. Seuum caprinum. Dentium equi farina. Aprinum uel suillum fel. Cum adipe pulmo impositus. Et si subtriti sint contusique: offensione. Si uero adusti frigore: leporini pilis cinis. Eiusdem pulmo contusus diffectus: aut pulmonis cinis. Sole adusta seuo asinino aptissime curatur. Item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callig. uitia simum apri uel suis recens illitum ac tertio die solum sanatur. Taloge cinis pulmo aprinus aut suillus: aut ceruinus. Attritus calciamentorum urina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uero corium combustum. Melius si ex uetere calciamento. iniurias a calcitu ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi uitulini cinis cum lili bulbis decoctis addito melle modico. itemq. omnia inflammata ac suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest & articulariis morbis e maribus praecipue uitulis. Articulorum attritis fel aprinum uel suum lintheo calefacto impositum. Vitulig. qui nondum haerbam gustauerint simum. Item caprinum cum melle & aceto decoctum. Vngues scabros seuum uituli emendat. ite caprinum admixta sandaraca. Verrucas uero aufert uitulini fimi cinis ex aceto. Asini urinae lutum. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest: uel aprinos bibisse ex lacte equino: aut ex aqua. Item aprinam urinam ex aceto mulso. Efficacius quae inaruerit in uestica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritig. in suis lacte praecedente uini abstinentia & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones cum thuris tertiam partem in uino albo per dies. xxx. Item coagula. Eiusdem asini cerebrum ex aqua mulsa infusatum prius in foliis semuncia per dies. Vel unguarum eius cinis coclearibus binis in toto mense potus. Item testes sale asseruati & aspersi potioni in asinarum maxime lacte uel ex aqua. Membrana partus earum praecipue si marem pepererint: olfacta accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui e mare nigroq. cor edendum cum pane sub diuo prima aut secunda luna praecipiant. Alii carnem: aliqui sanguinem aceto dilutum per dies. xl. bibendum. Quidam urinam equi aquae ferrariae ex officinis miscent. Eadem potione & lymphaticis medentur. Comitilibus datur & lactis equini potus licheng. in aceto mulso bibendum. Dantur & carnes caprinae in rogo hominis tostae ut uolunt magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum & in folliculo fellis reconditum: ita ne terram attingat. Potum uero sublimem ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus uel ceruini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto per unctionem prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis. Sanguis asinini pulli ex uino. Item simum asinini pulli: quod primum edidit a partu datum fabae magnitudine ex uino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similiterq. uis est. Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis uel suis. item lardum elixum atq. circūligatum mira celeritate solidat. Costis quidem factis laudatur unice caprinum simum ex uino uetere: aperit: extrahit: persanat. Febres

LIBER

arceet ceruorum caro: ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt oculos lupi dexter falsus adalligatusq; si credimus magis. Est genus febrium quod amphimerinon uocât. Hoc liberari tradunt: si quis e uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis magis excrementa fellis cum digyto bubonis adalligari iubent & ne recidant: non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mixtura? Cur digytus bubonis potissimum electus est? Modestiores iecur fellis decrescente luna occisæ inueteratû sale ex uino bibédum ante accessiones quartanæ dixerunt. Idem magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digytos pedum: manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cû melle diligenter sero impresso. Melâcholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est. Lethargicos excicat asini lichen naribus illitus ex aceto. Caprini cornus nidor: aut pilorum: iecur aprinum. Itaq; & ueternosis datur Phthificis medetur iecur lupi ex uino. Macræ suis foeminae hærbis pastæ lardum. Carnes asininae ex iure sumptæ. Hoc genere maxime in achaia curant id malum. Fimi quoq; aridi: sed pabulo uiridi pasto boue fimum arundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoq; cornus mucronē exustum duorum coclearium mensura addito melle pillulis deuoratis. Capræ seuo in pulte halicacia & phthisin & tussim sanari. Vel recenti cum mulso liquefacto: ita ut uncia in cyathum addatur: rutæq; ramo permisceatur: non pauci tradunt. Lupi & capræ seui cyatho uel lactis pari mensura deploratû phthisicum conualuisse certus auctor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo. Et cerui pulmonem maxime subulonis siccatum in fumo: tritumq; in uino. Hydropicis auxiliatur utriusque uesicæ capræ paulatim data in potus. Efficacius quæ inauerit cum uesica sua. Fimi taurini maxime subulonis: sed & bubuli: de armentinis loquor. Quidam bolbiton uocant. Cinis cocleariorum trium i mulsi hemina bouis foeminae in mulieribus: & ex altero sexu in uiris: quod ueluti misterium occultarunt magi. Fimum uituli masculi illitum. Fimi uituli cinis tum semine staphylini æqua portione ex uino. Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorē putant hircorum utiq; si lentisco pascantur. Igni sa pro ursinus adeps illinitur: maximus qui est ad renes. Vitulinum fimum recens uel bubulum. Caseus caprinus succus cum porro. Ramenta pellis ceruinæ defecta pumice ex aceto trita. Ruborem cum prurigine equi spuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balneis oleo remoto. Pusillus suilli fimi cinis aqua illitus: uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel suillum. Item uitulinum. Verris spuma recens cum aceto fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum in testa calefactum tritumq; cum oleo duricias corporum omnes tollit optime. Adeps & lupis illitus in iis quæ rumpere opus est plurimum proficit. Fimum bubulû in cinere calefactû oleo liquefactû sine sale. Similique modo caprinum in ambustis. Prodest ursinus adeps cû lilii radicibus. Aprinû aut suillum fimum inueteratû. Setag; ex iis e penicillis tectoris cinis cû adipe tritus. Tali bubuli cinis cû cæra & medulla ceruina. Fel tauri. Fimû leporis. Sed caprag; fimû sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurog; & genitalibus. Nec quicq; efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque quibusuis pellibus inueteratis calciamentisq; et decoctis. Rhodia cum uero fidelissimû. Eoq; pictores & medici utuntur. Id quoq; quo candidius: eo probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruog; doloribus fimû caprinû decoctû in aceto cum melle utilissimû putat: uel putrescente neruo Spasmata & percussu uitiata fimo aprino curant uere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos: rotaue uulneratos. Et quoquo modo sanguine contuso: uel si recens illinatur. Sunt qui id coxisse aceto utilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratisq; & euerfis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum: cum sic quoq; se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putent. Sanguine sistit coagulum ceruinum ex aceto. Item leporis. Huius quidem & pilorum cinis. Item ex fimo asinino cinis. Et pilorum quidem cinis illitus. Efficacior uis e maribus aceto admixto. Et in lana ad omne pfluuium imposito. Similiter ex equino capite & foeminae. Aut fimi uitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto. Hircini uero iocineris disiecti sanies efficacior. Et cinis utriusq; ex uino potus: uel naribus ex aceto illitus. Hircini quoq; utris uinariis duntaxat cinis cum pari pondere resina. Quo genere sistitur sanguis: & uulnus glutinatur. Hædinum quoq; coagulum ex aceto: & foeminum eius combustorum cinis similiter pollere tradunt. Vlcerâ sanat in tibiis cruribusq; adeps utriusque sinus admixta rubrica: Quæ uero serpunt fel aprinum cum resina & cærsa. Maxillarum apri uel suilli cinis. Fimum suum illicum siccum. Item caprinum ex aceto subseruefactum. Cætera purgatur & explentur butyro. Cornus ceruini cinere. Vel medulla cerui. Felle taurino cum cyprino oleo. Aut fimo aprino. Aut hircino. Fimum recens suum. Vel inueterati farina illinitur uulneribus ferro fractis. Phagedenis & fistulis immittitur fel tauri cum succo porri aut lacte mulierum. Vel sanguis aridus cum cotyledone hærbæ. Carcinomata curat coagulum leporis cum pari pondere capparis aspersum cum uino. Gran grenas ursinum fel penna illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes stiptica ui. Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uero quæ phagedenas uocant in ulcerum genere corii bubuli cinis cum melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intumescere. Fimû bubulum cum melle. Foeminum uituli cinis sordida ulcera: & quæ cacoethe uocant e lacte mulieris sanant. Recentes uero plagas ferro illatas glutinum taurinum liquefactum tertio die solutû. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgat ulcera. Quæ uero serpunt cohibet seuû cum cæra. Item addita pice

VIGESIMVS OCTAVVS

ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe hædi foeminum cinis e lacte mulieris. Et aduersus carbunculos suis foeminæ cerebrum tostum illitūq. Scabiē hominis asininæ medullæ maxime abolēt. Vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam quod in iumentis proficit cum resina calida. Glutinum taurinum i aceto liquefactum addita calce. Fel caprinum cum aluminis cinere. Boas fimum bubulum: unde & nomen taxere. Canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti. Iterūq. cum inarescat allito: & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur fellis excrementis. Item capræ ex uino. Coagulo quocūq. sed maxime leporis cum thuris polline & oleo: aut cum musci pari pōdere: aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininū reducit ad colorem. Fel uituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum: æreāq. pyxide condunt. Aliqui & florem æris miscent. Mulierum purgationes adiuuat fel taurinum lana succida appositum. Olympias thebana addidit hyssopum & nitrum. Cornus ceruini cinis potus. Item uulvæ laboranti. Illitum quoq. & fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas & pilo ceruino suffiri prodest. Tradunt ceruas: cum senserint se gravidas: lapillum deuorare: quem in excrementis repertum aut in uulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & uulua perq. utilia gravidis parturientibusq. Nam de punice qui in uaccarum utero simili modo reperitur: diximus in natura boū. Lupi adeps illitus uulvas mollit. Dolores earum iecur. Carnesq. lupi edisse parituris prodest. Aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit. Adeo ut etiam contra illata noxia ualeat. Eundem uero superuenire perniciosum ē. Magnus & leporis usus mulieribus. Vulvas adiuuat pulmo aridus post. Profluvia iecur cum samia terra ex aqua potum. Secundas coagulum. Cauentur pridiana balnea. Illitum quoq. cum croco & porri succo: uellere appositum abortus mortuos expellit. Si uulvæ leporum i cibis sumantur: mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Cōceptum leporis utero exemptum iis quæ parere desierint: restibilem foecunditatem asserre. Sed & pro conceptu leporis sani est & uiro magi ppiant. Item uirgini nouem grana fimi ut stent perpetuo māmæ. Coagulo quoq. Ob id cū melle inunt sanguinem ubi euulsos pilos renasci nolunt. Inflationi uulvæ fimum aprinū suillumue cū oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi aut spersa potioni: uel si grauidæ aut puerperæ torqueant. Lacte suis poto cū mulso adiuuant partus mulierū. Per se uero potū deficientia ubera puerperarū replet. Eadem circumlita sanguine foeminæ suis minus crescunt. Si dolent lactis asinini potu mulcent. Quod addito melle sumptū & purgationes earū adiuuat. Sanat & uulvæ exulcerationes eiusdē animalis seu inueteratum: & in uellere appositum duriciam uulvæ emollit. Per se uero recens uel inueteratū ex aqua illitum psilothri uim optinet. Eiusdē animalis lyen inueteratus ex aqua illitus māmīs abundantiam facit. Vulvas suffiri corrigit. Ungulæ asininæ suffitæ partū maturant: ut uel abortus euocet: nec aliter adhabet: quoniam uiuentē partū necat. Eiusdē aialis fimum si recēs imponat: pfluuia sanguinis mire sedare dicitur. Necnō & cinis eiusdē fimi: q. & uulvæ pdest ipositus. Equi spuma illita p dies. xl. prius q. nascant prius pili restringunt. Itē cornus ceruini decocto. Melius si recētia sint cornua. Lacte eqno iuuant uulvæ collutæ. Quod si mortuus partus sentiat: lyen ex aqua dulci potus eiicit. Itē ungulæ suffitu aut fimum aridum. Vulvas procidentes butyrum infusum sistit. Induratum uulvā aperit fel bubulum rosaceo admixto: foris uellere cum resina terebinthina iposito. Aiunt & suffitu fimi e mare boue procidentes uulvas reprimi: partus adiuuari. Conceptus uero uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri certum est. Hanc emendari Olympias thebana affirmat felle taurino & adipe serpentium & erugine addito melle medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoq. fel si in purgationibus fuerit sub coitu aspersu uulvæ etiam duriciam uentris emollit: & profluuiū minuit umbilico peruncto atq. in totum uulvæ prodest. Modum statuunt fellis pondere denari ad apii tertiā ammixto amygdalino oleo: quantum eē satis appareat hoc in uellere imponunt. Masculi fel uituli cum mellis dimidio tritum seruatur ad uulvas. Carnem uituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum: mares paritura promittunt. Medulla uituli in uino & ex aqua decocta seuo exulcerationibus uuluarum prodest. Item adeps uulpiū: excrementumq. felium cum resina & rosaceo impositū. Caprino cornu suffiri uulvam utilissimum putant. Siluestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarū uero fel callum uulvarum emollit inspersum & a purgatione conceptus facit. Sic quoq. psilothri uis efficitur euulsis pilis tri-duo seruatur illitū. Profluuium quāuis imensum urina capræ pota sisti obstetrices pmittūt: & si fimum illinat. Mēbrana caprarū in aqua partu edito inueterata potuq. sumpta in uino: secundas pellit. Hædorum pilis suffiri uulvas utile putant. Et in profluuio sanguinis coagulum bibi aut hyoscyami semine iponi. E boue siluestri nigro si sanguine hircini lūbi perungantur mulieri tediū ueneris fieri dicit Eschines. Idem amoris pota hirci urina ammixto propter fastigium nardo. Infantibus nihil butyro utilius p se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas: & ad oris ulcera: Dens lupi adalligatus infantū pauores prohibet: dentientiq. morbos. Quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi equis quoq. adalligati infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporem coagulo illito ubere sistit infantium aluus. Iecur asini ammixta modice panace instillatū in os a comitialibus morbis & aliis ifantes tuetur. Hoc. xl. diebus fieri præcipiūt. Et pellis asinina iniecta impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum candunt: facilem dentitionem præstant infantibus adalligati. Efficacius si terram nō attingere. Lyen bubulus in melle editur. Et illinitur ad lyenis dolores. Ad ulcera manantia cum melle. Lyen uituli in uino decoctus tritusq. & illitus ulcuscula oris. Cerebrū capræ magi per annulū aureum traiectum prius q. lac detur infantibus instillatur cōtra comitiales: cæterosq. infantium morbos. Caprinum

LIBER

finum inquietos infantes adalligatum panno cohibet: maxime puellas. Lacte caprino uel cerebro leporum perunctæ gingiæ faciles dentiores faciunt: Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitrat. Vulgus & gratiam corpori in nouem dies friuolo quidem ioco. Cui tamen aliqua debeat subesse cā in tanta persuasione. Magi felle capræ sacrificatē dūtaxat illito oculis uel sub puluino posito somnum allici dicunt. Sudores inhihet cornus caprini cinis myrteo oleo perunctis. Coitus autem stimulat fel aprium illitum. Item medullæ suum haustæ. Seuū asininum anseris masculi adipe permixto illitum. Itē a coitu equi Virgilio quoq; descriptum uirus & testiculi equini aridi ut porioni inferi possint: dexterue asini testis in uino potus proportionē: uel adalligatus brachiali. Eiusdem a coitu spuma collecta roseo panno & inclusa argento ut Eschines tradit. Salpæ genitale in oleum feruens mergi iubet septies: eoque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerē ex eodem bibi uel tauri a coitu urinam: lutoq; ipso illini puerum. At e diuerso muris fimo illito cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis asus e ieiuno cibo presumptus eo die. Item hædinus.

Mira de animalibus.

CA. XI.

Ira præterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumq;) si quis collectum reponat: singulare remedium esse recordantibus quo nam loco id re posuerunt. Iecur luporum equinæ ungulæ simile esse. Et rumpi equos qui uestigia leporum sub equite sequantur. Talisq; suū discordiam quādam inesse in incendiis si fimi aliquid egeratur e stabulis facilius extrahi. Nec recurrere oues bouesq;. Hircosq; carnes uirus non recipere: si panem hordeaceū eo die quo interficiantur ederint: laserue dilutum biberint. Nullas uero teredinē sentire luna decrescēte induratas sale. Adeoq; nihil omissum est: ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Anima liū uero medicina. Si sanguinis profluat iumentis suillū: simum ex uino infundendū. Boū autē morbis seuū sulphur uinum aliū siluestre ouū coctum. Omnia hæc trita in uino danda: aut uulpis adipē. Car nē caballinam discoctam potu suū morbis mederi. Omniū uero quadrupedum morbis capram solidā cū corio & ranā ruberā discoctas. Callinaceos non attingi uulpibus qui iecur aialis eius aridum ede rint. Vel si pellicula ex eo collo inducta galli inierint. Similia in felle mustellæ. Boues in cypro contra tor mina hominū excrementis sibi mederi. Insuper pedes boū si prius cornua pice liquida pungant. Lupos in agrū nō accedere: si capti unius pedibus fractis cultroq; adacto paulatim sanguis circa fines agri spar gatur: atq; ipse defodiatur in eo loco: ex quo cœperit trahi. Aut si uomere quo primus sulcus eo anno in agro ductus si excussum aratro focus larium quo familia cōuenit absumat. Ac lupū nulli aialiū nociturū in eo agro q̄ diu fiat. Hinc deinde reuertemur ad aialia sui generis: quæ aut placida nō sunt: aut fera.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER. XXIX. PROHEMIVM.

De medicina & inuentoribus eius: de origine medicinæ: & quādo primum clinice: & quādo
primū iatraliptice: & de Chrysippo & Erasistrato: & Empirice: & Erophi lo: & reliquis
illustribus medicis: & quotiens ratio medicinæ mutata sit: & qui primus romæ
medicus: & quando: & quid de medicis antiqui romani iudicauerint:
& uitia medicinæ.

CA. I.

NATVRA REMEDIORVM ATQVE MVLTITVDO INSTANTI um ac præteritorum plura de ipsa medendi arte cogūt dicere q̄ nō igna rus si nullus ante hæc latino sermone condita: ancepsq; ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium: nec aliud utiq; gratiæ q̄ sterilis difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere uerisimile est oīum q̄ hæc noscant cogitationi: quo nam modo exoluerint i medicinæ usu quæ tam parata atq; pertinentia erant. Mirumq; & indignum protinus subit nullam artium inconstantiorē fuisse. Et etiam nunc sæpius immutari contigerit cum sit fructuosior nulla. Diis primum inuētores suos assigna uit: & cælo dicauit. Nec non & hodie multifaria ab oraculis medicina peti tur. Auxit deinde famam etiam crimine: dictum fulmine. Aesculapium fa bulata: quoniam Tyndaridam reuocauisset ad uitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua clara troianis temporibus a quibus fama certior uulnere dūtaxat remediis. Sequētia eius mirum dictu in nocte densissima latuere usq; ad pelopō nesiacū bellū. Et tunc eā reuocauit in lucē Hippocrates genitus in insula co. in primis clara & ualida ac Aesculapio dicata. Is cū fuisset mos liberatos morbis scribere in templo eius diei: q̄ auxiliatus esset: ut po stea similitudo p̄ficeret excipisse ea traditur. Atq; ut Varro apud nos credit iam templo cremato is in stituisse medicinam hanc quæ clinice uocatur. Nec fuit postea quæstus modus: quoniā Prodicus Selym briæ natus discipulus eius instituit quam uocant iatralipticē. Rectoribus quoq; medicorum ac me dicis in eis uestigal inuenit. Horum placita Chrysippus ingēti garrulitate mutauit. Plurimumq; etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato centum ta lentis donatus est a rege Ptolomæo filio eius: ut incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans. Empiricem cœpit in sicilia a Creonte agrigentino Empedoclis physici

VIGESIMVSNONVS

auctoritate cōmendato. Diffideruntq; ea scholæ: & omnes eas dānauit. Erophilus in muscos pedes uenage pulsu discreto per ætatum gradus. Discreta inde & hæc secta est: quoniā necesse erat in ea litteras scire. Mutata & quā postea Asclepiades (ut rettulimus) inuenerāt. Auditor eius Themison fuit. Sed quæ inter initia scribit. Illo mox recedente a uita ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius musa eiusdem auctoritate diui Augusti: quæ contraria medicina graui periculo exemerat. Multos præterea medicos celeberrimosq; ex iis cassios carpitanos aruncios albucios rubrios. cc. l. festeria annua mercede iis fuere apud principes. Quintus uero Stentinus imputauit principibus: q; festeriis quingenis annuis contentus esset. Sexcenta enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces a Claudio Cæsare infusa est: censusq; q; exhaustis opibus Neapoli exornata ut hæredi festeria. ccc. relinqueret: quadragesima idest Aruncius solus. Exortus deinde est Vectius ualens adulterio Messalinæ Claudii Cæsaris nobilitatus: pariterq; eloquentiæ affectator. Is eam potentiam nactus nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transfiliuit delentem cuncta maiorum placita & rabie quadam in omnes æui medicos perorantem. Quali prudentia ingenioq; æstimari uel uno argumento abunde potest cum nocumento suo: quod est appia uia: iatronicen se inscripserit. Nullius histrio num par: ex quo trigario comitatu regressus in publico erat. Tum Crinas massiliensis arte geminata ut cautior religiosiorq; ad syderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando: orasq; obseruando auctoritate eū præcessit. Nuperq; festeria. c. reliquit muris patriæ mœnibus quoq; aliis pene nō minori summa extructis. Hi regebāt fata. cū repente ciuitatē Charmis ex eadē massilia inuasit: damnatis nō solū prioribus medicis: ueq; & balneis. Frigidatq; ēt hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes consulares usq; in ostentationē rigentes. Qua de re extrat etiā Annei Senecæ astipulatio. Nec dubiū est omnes istos famam nouitate aliqua aucupātes animas statim nostras negociari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiæ concertationes: nullo idē censente ne uideatur assertio alterius. Hinc illa infœlicis monumenti inscriptio: turba se medicorum perisse. Mutatur ars quottidie totiens interpollis. Et ingeniorum graciæ statu impellimur. Palamq; est: ut quisquis inter istos loquēdo polleat: imperatorem illico uitæ nostræ necisq; fieri: ceu uero non milia gentium sine medicis degant: nec tamē sine medicina. Sicut Populus Romanus ultra sexcētesimum annū: neq; ipse in accipiēdis artibus lentus: medicinæ uero etiam auidus donec expertam damnauit. Etenim per censere insignia prisco rū in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis auctor est primū e medicis uenisse Romā peloponēsem Archagatū Lisaniæ filium. L. Aemilio. M. Liuiο cons. anno urbis. d. xxxv. Eiq; ius quiritorium datum & tabernam in compito acilio emptā. Ob id publice uulnerariū fuisse eū tradūt uocatum. Mi- reg gratum aduentum eius initio. Mox a sœuitia siccanti urendiq; transisse nomen in carnificem & in sedium artis. Omnesq; medicos quod clarissime intelligi potest ex. M. Catone: cuius auctoritati triumphus atq; censura etiam quanto nō minimum conferūt: tanto plus in ipso est. Quamobrem uerba ipsa ponemus. Dicam de istis graciis suo loco Marce filii quid athenis exquisitum habeam. Et quod bonū sit istorum litteras aspicere nō perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc putauatem dixisse. Quandocunq; ista gens suas litteras dabit: omnia corrūpet. Tunc etiam magis: si medicos suos huc mitter. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciūt ut fides iis sit: & facile disperdāt. Nos quoq; dicant barbaros: & spurcius: nosq; magis q; alios opicos appellatione fœdant. Interdicit ibi de medicis. Atq; hic Cato. dc. v. anno urbis nostræ obiit: octogesimoq; æto suo: ne quis illi defuisse publice tempora: aut priuatim uitæ spatia ad expediendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercule. Subiicit enim qua medicina usus & se & coniugem usq; ad longam senectam perduxerit: iis ipsis scilicet: quæ nunc nos trademus: Profiteturque esse etiam cōmentarium sibi quo medeat filio: seruis: familiaribus: quæ nos p genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant: sed artem. Maxime uero quæstum. esse immani precio uitæ recusabant. Ideo templum Aesculapii etiam cum reciperetur is deus: extra urbem fecisse: iterumq; tu insula tradunt. Et cum græcos italia pellerent: diu etiam post Catonē excepisse medicos. Augebo p uidentiam illorū. Solam hanc artium græcarum nondum exercet romana grauitas. In tāto fructu paucissimi quiritiū attigere: & ipsi statim ad græcos transfugæ. Immo uero auctoritas aliter q; græcæ eam tractantibus etiā apud imperitos experteq; linguæ non est. Ac minus credunt: quæ ad salutem suam pertinent: si intelligunt. Itaq; hercule in hac artium sola euenit: ut cuicunq; medicum se profitenti statim credatur: cum sit periculum in nullo mendatio maius. Non tamen illud intuemur: adeo blanda est spirandi per se cuiq; dulcedo. Nulla præterea lex quæ puniat inscitiam capitalem. Nullum exemplum uin dictæ. Discunt periculis nostris. Et per experimenta mortes agunt. Medicoq; tantum hominem occidisse summa impunitas est. Quinimmo transit in conuiuium. Et intemperantia culpæ. Vtroq; q; perire arguunt. Sed & decuriæ p more censuris principū examinant. Inquisitio per parietes agitur. Et qd nummo iudice a gradibus columnisq; Herculis arcessitur. De exilio uero non nisi die. xlv. Quinque electis uiris datur tabella. At de iudice ipso quales in consilio eūt: statim occasuri? Merito dum nemini nostrum libet scire: quod salutis suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus. Alienis oculis agnoscimus. Aliena memoria salutamus. Aliena uiuimus opera. Perieruntq; rerum naturæ præcia: & uitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus q; delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidia a me obiectum: & a senatu illum qui ita censebant: Itaq; non criminibus artis arreptis ut aliquis expectaret. Quid enim ueneporum fertilis: aut unde testamētorum plures insidiæ. Iam uero & adulteria ēt

in principium domibus: ut eudem in Liuiâ Drusi Cæsaris. Item Valentis in qua dictum est regina. Nō sunt artis ista sed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato ut equidem credo q̄ reginas. Ne avaritiā quidam arguam rapacesq; nundinas pendentibus fatis & dolorum: indicaturam: ac mortis arram aut arcana præcepta. Squamam in oculis emouendam potius q̄ extrahendam. Per quæ effectum est ut nihil magis pdesse uideretur q̄ multitudo grassantium. Neq; enim pudoris æmuli præcia summittūt. Notū est ab eodem charmide unum ægrum ex puentialibus sesteritis ducētis conductū Archōtio uulneq; medico sesteritiis centū condēnato ademisse Claudium principē. Eidemq; in gallia exulanti & dein de restituto acquisitum nō minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Nec faciem quidē aut inscitiam eius turbæ arguamus: ipforūq; intemperantiā in morbis aquarū calidæ diuerticulis imperiōsam inediam. Et ab iisdem deficientibus cibo sapius die ingesto. Mille præterea poenitentiae modis: culinæq; etiam præceptis & unguentorū mixturis: quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces conciliariq; externa præcia displicuisse maioribus crediderim quidem: non tamen hoc Catonem prouidisse: cū dānaret artem. Theriace uocat excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis cum tot remedia dederit natura: quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotū ex rebus. liiii. imponitur. Interim nullo pondere æquali: & quarundam rerum sexagesima denari unius imperata. Quo deorū perfidiam istam monstrante? Hominū enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ uendicatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Cōperiq; uulgo pro cinabari idicia in medicamenta minium addi inscitia nominis: quod esse uenenum docebimus inter pigmenta. Vex & hæc ad singulorum salutem pertinent: illa autem quæ timuit. Cato: atq; prouidit: innocentiora multo & parua opinatu: quæ procures artis eiusdem in semetipsis fatent. Illa prodidere imperii mores. Illa quæ sani patimur luctatus cæromata ceu ualitudinis causa instituta. Balneæ arden-tes quibus persuasere in corporibus cibos coqui: ut nemo nō minus ualidus exiret. Obedientissimi uero efferentur. Potus deinde ieiunorū ac uomitiones: & rursus perpotationes: ac pilorū euriatio instituta resinis eorum. Itēq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto: lues morum nec aliunde maior q̄ medicina. Vatem prorsus quotidie facit Catonem & eius oraculum. Satis esse ingenia græcorū inspicere. Hæc fuerint dicenda pro senatu illo sexcentisq; Populi Romani annis aduersus artem: in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt. Simul contra attonitas quorundam persuasiones qui prodesse nisi præciosa non putant. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia. At non Virgilio nefas fuit nominare formicas nulla necessitate: & gurguliones ac lucifugis congesta cubilia blattis. Non Homero inter prælia deorum improbitatem muscæ describere. Non naturæ gignere ista: cum gignat hominem. Proinde causas quisq; & effectus non res æstimet. Ordiemur autem a confessis: hoc est lanis ouibusq;. Vt obiter rebus præcipuis honos in primis habeatur. Quædam etiam si alienis locis: tamen obiter dici necesse erit. Nec deesset materiæ pompa: sic quicq; aliud intueri liberet: q̄ fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidorū medicinis. Ceu uero id certum esset: atq; non fabulosum. Irridere est uitæ remedia post miliesimum annum reditura monstrare.

De medicina lanarum.

CA. II.

I Anis auctoritatem ueteres romani etiam religiosam habuere postes a nubentibus attingi iubentes. Præterq; cultum & tutelam contra frigora. Succidæ plurima præstāt remedia ex oleo uinorū: aut aceto: prout quæq; mulceri moderari opus sit & astringi laxariue: luxatis mēbris dolentibusq; neruis impositæ: & crebro suffusæ. Quidam etiam salem admiscēt luxatis. Alii cum lanarutā tritam adipēq; imponunt. Item contusis tumentibusq;. Halitus quoq; oris gratiores facere tradit confricatis dentibus atq; gingiuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitus. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: & alio indita modico auribus obturatis spissius. Quin & ulceribus uetustis imponitur cum melle. Vulnere ex uino uel aceto uel aqua frigida & oleo aspersa sanat. Arietis uellera lotu frigidaq; ex oleo madefacta in mulieribus malis inflammationesq; uulue sedant. Et si procidant suffitus reprimunt. Succida lana imposita subditq; mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuiā earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Recluias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro sulphure oleo aceto pice liquida feruētibus tincta q̄ calidissima imposita bis die lumborum dolores sedat. Sanguinemq; sistit ex ariete succida: articulos extremitatum præligans. Laudatissima omnis e collo. Natione uero galatica: terentina: attica: milesia. Succidam imponunt & desquamatis: perculsis: liuidis: contusis: collisis: contritis: deiectis. Capitis & aliis doloribus stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis uulneratis ambustis. Et in oculorum medicamenta additur. Itē in fistulas: auresq; suppuratas. Ad hæc detonsam eā alii uero euulsam decisis summis partibus siccāt. Carpuntq; & in fictili crudo componunt: ac melle perfundunt utrumq;. Alii hastulis tedæ subiectis: & subinde interstratis: oleo aspersam accendunt. Cineremq; in labellis aqua addita confricant manu: & cōsidere patiuntur: idq; sapius mutantes aquam donec linguam astringat leniter: nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis eius stiptica est: efficacissimeq; genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudorū fœminum & alarum adhærentes lanis: oesippum uocant. Innumeros prope usus habent. In atticis ouibus genito palma fit pluribus modis. Sed probatissimum lana ab iis partibus recenti concerpta: aut quibuscunq; sordibus succidis primum collectis: ac lento igni in ætheo uase sufferuefactis & refrigeratis pinguiq; quod supernatat: collecto in fictili uase: iterumq; decocta priore materia: quæ pinguitudo utraq;

VIGESIMVSNONVS

frigida aqua lauatur:& in linteo siccat:ac sole torretur:donec candida fiat ac translucida.Tum in stagna pyxide condit.Probatio autem ut sordium uirus oleat:& manu fricāte ex aqua non liquef: sed albescat ut cærusa.Oculis utilissimum contra inflāmationes genarumq; callum.Quidam in testa torrēt: donec pinguedinem amittat:utile tale existimantes erosus & duris genis:angulis scabiosis & lachrymantibus.Vlcera non oculorum modo sanat:sed oris etiam & genitalium cū anserino adipe.Medef & uulū in inflammationibus:& sedis rhagadis:& condylomatis cū meliloto ac butyro.Reliquos usus eius suo loco digerimus.Sordes quoq; caudæ concretæ ī pilulas ac siccatae per se tusaq; farina & illita dentibus mire p̄sunt etiam labentibus:gingiuisq; si carcinoma serpat.Iam uero pura uellera aut per se imposita cæcis doloribus:aut aceto sulphure & cinis eoz genitaliū uitiiis.Tantumq; pollent:ut medicamētis quoq; superponant.Medenē ante omnia & pecori ipsi:si fastidio non pascatur.Cauda enim q̄artissime præligata euulsa inde lana statim uestunt.Traduntq; quod extra nodum sit e cauda præmori.

De ouorum natura.

CA. III.

I Anæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras.Nō opus est eas in hoc usu radículas esse curatas.Neq; aliud q̄ candidū ex ouo infundi ac pollinem thuris.Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent: urentesq; refrigerant.Quidam cū croco præferunt:& pro aqua miscent collyriis.Infantibus uero contra lippitudines uix aliud remedium est: butyro ammixto recenti.Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt:betæ foliis superligatis.Candido ouoz in oculis & pilis reclinantur hammoniaco trito ammixtoq; Et Vari in facie cum pineis nucleis ac melle medico.Ipsa facies illita sole non adurif.Ambusta aquis si statim ouo occupent:pustulas non sentiūt.Quidam ammiscent farinam hordeaceam & salis parum.Vulceribus uero ex ambusto cū cādido ouorum tostum hordeum & suillo adipe mire prodest.Eadem curatione ad sedis uitia utuntur.Infantibus quidem etiam si quid ibi procidat.Ad pedum rimas ouoz candido decocto cum cærusæ denariorum duoz pondere pari spumæ argenti myrrhæ exiguo deinde uino.Ad ignem sacrum candido ouoz trito cum amylo.Aiunt & uulnera candido glutinari.Calculosq; pelli.Lutea ouorum cocta ut indurescant: admixto croco modice:item melle ex lacte mulieris illita dolores oculoz mitigent.Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita:uel cū trito apii semine ac polenta in mulso illita.Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidū:ita ut dentibus non attingatur.Thoracis distillatiōibus,Faucium scabrie: Priuatim contra hemorrhoidum morsum illiniē:forbeturq; crudū.Prodest & renibus:uesicæ:rosionibus:exulcerationibusq; & cruenta excreantibus.Quinq; ouoz lutea in uini hemina cruda sorbentur dysentericis:cum iure putaminis sui & papaueris succo aut uino.Dant cæliacis cum uuæ passæ pinguis pari pondere:& malicorio per triduum æquis portionibus.Et alio modo lutea ouorum trium lar di ueteris & melle quadrantibus.Vini ueteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis: & cum opus sit auellanae nucis magnitudine ex aqua pota.Item ex oleo fricta terna totis ouis pridie maceratis in aceto.Sic & illita lyncicis.Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis mixti.Vtuntur iisdem ad liuentia si uetustiora sint:cum bulbis ac melle.Sunt & menses mulierum cocta & ex uino pota.Inflationes quoq; uulū cruda cū oleo ac uino illita.Utiliora sunt & ceruicis doloribus cū anserino adipe & rosaceo.Sedis ēt uitiiis durata igni:ut calore quoq; profint.Et cōdilomatis cum rosaceo.Item ambustis durata in aqua mox in pruna putaminibus exussis tū lutea ex rosaceo illinunt.Fiunt & tota lutea:quæ uocant schista:cum triduo incubata tolluntur.Stomachū dissolutū confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio:ita ut ne ante duas horas alius cibus sumatur.Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos ammixta uini austeri hemina:& pari modo olei polētūq; Membrana putaminis detracta siue crudo siue decocto:labiorum fissuris medef.Putaminis cinis in uino potus sanguinis eruptionibus.Comburi sine membrana oportet.Sic & dentifricum.Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit.Firmitas putaminū tanta est:ut recta nec ui nec pondere ullo frangatur:nec nisi paululum inflexa rotunditate.Tota oua adiuuant partū cum ruta & anetho & cymino pota ex uino.Scabiem corporum ac pruritus oleo & cedria mixtis tollūt.Vlcera quoq; humida in capite cyclamino ammixta.Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo:pariq; mensura mellis græci calefactū hauritur.Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle:& cruda cum passo oleiq; pari modo.Infunduntur & uirilitalis uitiiis singula cum ternis passi amyliq; semuncia a balneis.Aduersus ictus serpentium cocta tritaq; adiecto nasturtio illinunt.Cibos quot modis iuuent:notum est:cum transmittat faucium tumorem calfactuq; obiter foueat.Nullus est alius cibus q̄ in ægritudine alat:neq; oneret.Simulq; uini usum & cibi habeat.Maceratorum in aceto molliri diximus putamen.Talibus cū farina in pane subactis:cœliaci recreantur.Quidam ita resoluta in patinis torrerī putant.Quo genere non aluos tantū sed & menses foeminarum sistunt:aut si maior sit impetus cruda cum farina ex aqua hauriuntur.Et per se lutea ex iis decocta rursus in aceto donec indurescant.Iterumq; cū trito pipere torrentur ad cohibendas aluos.Fit & dysentericis remedium singulare ouo effuso in fictili nouo eiusdemq; oui mēsurā ut paria sint oīa melle mixto mox aceto.Item oleo confusis crebroq; permixtis.Quo fuerint ea excellētiora:hoc præsentaneum remedium erit.Alii eadem mensura pro oleo & aceto resinam adijciunt rubētem uinumq; & alio modo temperant olei tantum mensura pari pineiq; corticis duabus sexagesimis denariorum.Vua eius quod rhum diximus mellis obolis quinq; simul decoctis ita ut cibus alius post quattuor horas sumatur.Torminibus quoq; multi medentur oua bina cum aliis piscis quattuor una atterēdo uiniq; hemina calefaciendo atq; ita potui dando.Et ne quid desit ouoz gratiæ:candidū ex iis admixtū calci uiuæ

LIBER

glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta est ut lignū perfusum ouo non ardeat. Ac ne uestis quidem con-
tacta aduratur. De gallinarum aut ouis tantum locuti sumus: cū & reliquarum alitum restant magnæ
utilitates sicut suis dicemus locis. Præterea est ouorū genus in magna galliagē fama omīssum a græcis.
Angues innumeri æstate conuoluti saluius faucium corporumq; spumis artifice complexu glomerant:
anguinum appellat. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari: sagorū oportere itercepti ne tellurem at-
tingat. Profugere raptorem equo. Serpentes enim insequi: donec arceantur amnis alicuius interuentu.
Experimentū eius esse si contra aquas fluitet: uel auro cinctū. Atq; (ut est magnorum sollertia occultan-
dis fraudibus sagax) cera luna capiendum censent tanq̃ construere operationem eam serpentiū humani
sit arbitrii. Vidi equidem id ouū mali orbiculatim modici magnitudine. Crusta carthilaginis uelut ace-
tabulis brachiorū polypi crebris: insigne drudis. At uictorias litū ac regū aditus maxime laudat. Tantæ
uanitatis ut habentem id in lite in sinu equitem romanū euocatū a Diuo Claudio principe interemptū
non ob aliud sciam. Hic tamē complexus anguium & efferatorum concordia causa uidetur esse: quare
exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Neq; enim cristatos
esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ utilitatis ipsorū ansere dicturi hoc uolumine debemus
honorem comagenorum clarissime rei. Fit ex adipe anseris. Alioquin celeberrimi usus est. At hoc in co-
magine syriæ cū cinnamo casia pipere albo hærbæ q̃ comagine uocat: obrutis niue uasis: odore iucūdo:
utilissimū ad perfructiōes: cōuulsiōes: cæcos ac subditos colores: oīaq; quæ acopis curant. Vnguentūq;
pariter & medicamentū est. Fit & in syriā alio modo. Adipe auiū curato ut diximus: additis erisiceptro
xylobalsamo phœniceo elatæ: itē calamo singulorū pōdere q̃ sit adipis cū uino bis aut ter subferuesactis.
Fit aut hyeme: quoniā æstate nō glatiat nisi accepta cæra. Multa præterea remedia sunt ex anseris: quod
miror æque q̃ in coruis. Nāq; cum anseris coruus ab æstate in autūnum morbo conflictari dicat. De an-
serum honore quem meruere gallorum in capitolium ascensu deprehenso diximus.

Remedia de cane: & ex animalibus quæ placida non sunt sed fera & ex uolucris
& contra morsus phalangiorum. CA. IIII.

e Adem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Sūmanii uiui in fur-
cas sambuceæ arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscoꝝ mores. Catulos lacten-
tes adeo pueros existimabant ad cibum: ut etiam placidis numinibus hostiagē uice uterent iis.
Genito mane catulo res diuina fit: & in cœnis deorū etiānum ponitur. Catulina adiutibus quidē epu-
lis celebrem fuisse Plauti fabulæ sunt indicio. Sanguine canino cōtra toxica nihil pstantius putatur. Vo-
mitiones quoq; hoc aīal monstrasse uidet. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis. Nunc
ad statutū ordinem p̃gemus. Aduersus serpentiū ictus efficacia habent simū pecudis recens in uino de-
coctum illitūq;. Mures disecti & impositi quoq; natura non est spernenda p̃cipue in ascensu sydeꝝ ut di-
ximus: cū lumine lunæ fibræ numero crescente atq; decrescente. Tradunt magici iocinere muris dato
porcis in fico sequi datem id animal. In hoīe quoq; similiter ualere: sed resoluī cyatho olei potō. Mustel-
lagē duo genera. Alterū siluestre. Distat magnitudine. Græci uocant istides. Hæz fel contra aspidē dicat
efficax: cætero uenenū. Hæc autē quæ in domibus nostris oberrat: & catulos suos (ut auctor est Cicero)
quotidie transfert: mutatq; sedē: serpentes prosequit. Ex ea inueterata sale denarii pondus in cyathis tri-
bus datur pcussis aut uentriculus coriandro fartus inueteratusq; & in uino potus. Et catulus mustellæ
etiā efficacius. Quædam pudenda dictū tanta auctorū asseueratiōe commendat ut p̃terire fas non sit. Si
quidem illa cōcordia regū aut repugnantia medicinæ gignunt. Veluti ciminū animalis fetidissimi: & di-
ctu quoq; fastidiendi natura contra serpentiū morsus & p̃cipue aspidum ualere dicat. Item contra uene-
na omnia. Argumēto q̃ dicunt gallinas quo die id ederint nō interfici ab aspidē. Carnes quoq; eaz per-
cussis plurimū p̃desse. Ex iis quæ tradunt humanissimū illinire morsibus cū sanguine testudinis. Item
suffitu eorū abigere sanguisugas adhærentes: hausta q; ab aīalibus restinguere in potu datos. Quanq̃ &
oculos quidā iis inungūt tritis cū sale & lacte mulierū. Auresq; cum melle & rosaceo ammixtis. Eos qui
agrestes sint: & in malua nascant crematos cinere pmixto rosaceo infundūt auribus. Cætera quæ de iis
tradūt: uomicæ & q̃rtanagē f̃media: aliorūq; morborū q̃q; ouo aut cæra aut faba iclusos cēseāt deuorādos
falsa nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cū argumēto adhibēt: quoniam uincat aspidum
somnia uis septenos in cyatho aquæ dentes: puerilibus annis quaternos. Et strāguriæ fistulæq; impo-
suere: adeo nihil illa rerum omniū parens sine ingentibus causis ingenuit. Quin & adalligatos leuo bra-
chio binos lana subrepta pastoribus resistere nocturnis febribus pdiderūt: diurnis ī roseo pāno. Rursus
iis aduersat scolopendra: suffituq; necat. Aspides pcussos torpore & somno necant: oīum serpentiū min-
ime sanabiles. Sed & uenenū earum si sanguis attingit: aut recens uulnus statim interimit. Inueteratum
ulcus tardius. De cætero potum quātalibet copia: nō nocet. Non. n. est tabifica uis: itaq; occisa morsu ea-
rum aīalia cibis innoxia sunt. Cōtarer in p̃ferendo ex iis remedia: nisi. M. Varronem scirem. lxxxiii. ui-
tæ anno pdidisse aspidū ictus efficacissime curari hausta a pcussis ipsorū urina. Basilici: quem etiā serpen-
tes ipsi fugiunt alios olfactu necantē: qui hominē uel si aspiciat tantū: dicitur interimere: sanguinem ma-
gi miris laudibus celebrant coeuntē picis modo & colore dilutū cinnabari clariorē fieri. Tribuunt ei &
successus petitionū a potestatibus: & a diis etiā precū: morborū remedia beneficiorū munere. Quidā id
Saturni sanguinē appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuagē subditū propitiatis ora-
tione diis fortunatam domū facere pmittunt. Oculis eius inueteratis & cū melle tritis inunctos nō pa-
uescere ad nocturnas imagines etiam puidos cordis. Pingue in pelle dorcadū neruis ceruinis adalligatū

VIGESIMVSNONVS

in lacerto conferre iudicioꝝ uictoriaꝝ. Primū spondilum adirus potestātū mulcere. Dentes eius illiga-
 tos pellibus capreazꝝ ceruinis neruis: mites p̄stare dominos: potestatesqꝝ exorabiles. Sed sup̄ oīa est com-
 positio: qua inuictos faciunt magozꝝ mendacia. Cauda draconis & capite ullis leonis e fronte & medulla
 eiūsdē eqꝝ uictoris spuma canis unguibus adalligatis ceruino corio: neruisqꝝ cerui alternatis & dorcadis.
 Quæ arguisse non minus refert: q̄ contra serpentes remedia demonstrasse: quoniam hæc morboꝝ ue-
 neficia sunt. Draconum adipem uenenata fugiunt. Itē uirus ichneumonum. Et cutis cinere in aceto per-
 unctos. Viperæ caput impositū: uel alterius q̄ quæ pcusserit: sine fine prodest. Item siqs eam ipsam in ua-
 pore baculo substineat: aiunt eū futura præcinere. Item si quis exustæ eius cinerē illinat. Reuerti aurē ad
 percussū serpentē necessitate naturæ Nigidius auctor est. Caput qdem diffecant scythæ: interqꝝ aures
 eximunt lapillū: quem aiunt ab ea deuorari territa. Alii ipso toto capite utunt. Fiunt & ex uipera pastilli
 qui theriaci uocātur a græcis: ternis digytis utrinqꝝ amputatis: exemptisqꝝ interaneis & liuore spinæ ad-
 hærente: reliquo corpore i patina ex aqua & anetho discocto: spinisqꝝ exemptis & addita similagine: atqꝝ
 ita i umbra siccatis pastillis: qbus ad multas medicamēta utunt. Significandū uidet̄ e uipera tantū hoc
 fieri. Quidā purgatæ ut supradictū est adipē cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo cū opus sit
 ternis itillis additis in oleū perungunt: ut oēs bestię fugiant eos. Præterea constat contra oīum serpen-
 tium ictus quīs insanabiles ipsazꝝ serpētium exta imposita auxiliari. Eosqꝝ qui aliquādo uiperæ iecur co-
 ctum hauserint: nunqꝝ postea feriri a serpēte. Neqꝝ anguis uenenatus est nisi p̄ mēlem luna istigatus. Sed
 prodest uiuus comprehensus: & in aqua cōtus: si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia mul-
 ta credūt: ut dicemus. Et ideo Aesculapio dicūt. Democritus qdem mōstrat quædā ex iis confici: ut pos-
 sint auiū sermones intelligi. Atqui anguis æsculapius epidauro romā aduectus est: uulgoqꝝ pascitur & in
 domibus. Ac nisi incendiis femina exurētur nō esset fœcunditati eozꝝ resistere. In orbe terrazꝝ pulcherrī-
 mum anguiū genus est: qd̄ in aqua uiuit: hydri uocātur: nullis serpentiū inferiores ueneno. Hozꝝ iecur
 seruātū aduersus percussos ab iis auxilium est. Et scorpio tritus stellionū ueneno aduersat. Fit enim & e
 stellionibus malum medicamentū. Nā cum imortuus est in uino faciem eozꝝ qui biberint lentigine ob-
 ducit. Ob hoc in unguento necāt eum isidiantes pellicū formæ. Remediūqꝝ est oui luteū & mel ac nitrū.
 Fel stellionū tritum i aqua: mustellas cōgregare dicitur. Inter oīa uenenata salamandræ scelus maximū
 est. Cætera. n. singulos feriūt: nec plures pariter interimunt ut omittā: q̄ perire consciētiam dicunt hoīe
 percussor: neqꝝ amplius admitti ad terras. Salamādra populos pariter necare improvidos potest. Nā si ar-
 bori irrepsit: oīa poma inficit ueneno: & eos q̄ ederint: necat frigida ui nihil aconito distans. Quin imo
 si contacto ab ea ligno uel pede crusta panis incoquat̄ idem ueneficium est: uel si in puteū cadat. Quippe
 cum salua eius quacūqꝝ parte corporis: uel in pede imo resperfa oīs in toto corpore defluat pilus. Tamē
 talis & tanta uis ueneni a qbusdam aīalium ut suisbus mandit̄: domināte eadem illa rezꝝ dissidentia. Ve-
 nenū eius extingui primū omniū ab iis quæ uescantur illa: uerisimile est. His uero similia sunt: quæ pro-
 dunt cantharidū potu: aut lacerta in cibo sumpta. Cætera aduersantia diximus: dicemusqꝝ suis locis. Ex
 ipsis quæ magi tradūt contra incendia: quoniā ignes sola animaliū extinguat: si forent uera iam esset ex-
 perta roma. Sestius uenerē accendi cibo eazꝝ si detractis interaneis & pedibus & capite in melle seruent:
 tradit negatqꝝ restingui ignem ab iis. Ex uolucris in auxilio cōtra serpentes primū uultur est. Anno-
 tandum quoqꝝ minus uiriū esse nigris pennazꝝ. Ex iis. n. si urantur: nidore fugari eas dicunt. Itē cor eius
 alitis habētes tutos esse ab impetu nō solum serpentiū: sed etiā ferazꝝ: & latronū ac regum ira. Carnibus
 gallinaceozꝝ ita ut tepebūt auulsæ appositis uenena serpentiū domātur. Item cerebro in uino poto. Par-
 thi gallinæ malunt cerebrū plagis imponere. Ius quoqꝝ ex iis potū præclare medet̄: & in multis aliis usi-
 bus mirabile. Pantheræ leonesqꝝ nō attingunt punctos eo: p̄cipue si & allium fuerit incoctum. Aluū sol-
 uit. Validius e uetere gallinaceo. Prodest & cōtra longinquas febres: & torpētibus mēbris tremulisqꝝ: &
 articulariis morbis: & capitis doloribus. Epiphoris: inflatiōibus: fastidiis incipiētī tenasmo: iocineri: reni-
 bus: uescicæ. Cōtra cruditates suspiria. Itaqꝝ etiā faciendi eius extant p̄cepta. Efficacius. n. cocti cū olere ma-
 rino: aut cibo: aut cappari: aut apio: aut hærba mercuriali: aut polypodio: aut anetho. Vtilissimæ autē in
 cōgiis tribus aquæ ad tres heminas cū supradictis hærbis: & refrigeratū sub diuo dari tēpestiuis antece-
 dente uomitiōe. Nō præteribo miraculū qd̄ ad medicinā nō pertinens. Si auro liquefcti gallinazꝝ mem-
 bra misceātur: cōsumunt illud in se. Ita hoc uenenū auri est. At gallinaceis ipsis circulo e farmētis addito
 collo nō canunt. Auxiliat̄ contra serpētes & columbazꝝ caro recens cōserpta & hirundinū. Bubonis pe-
 des uisti cū pulpagine hærba. Nec omittā in hac alite quoqꝝ exemplū magicæ uanitatis. Quippe p̄ter reli-
 qua portetosa mēdacia. Cor bubonis impositū māmæ mulieris dormientis sinistra tradunt efficere ut
 oīa secreta pnunciet. Præterea in pugnā ferentes idē fortiores fieri. Eiūsdem ouo ad capillos remedia de-
 monstrant. Quis autē quæso ouū bubonis uidere potuit: cū tam ipsam auem uidisse p̄digium sit: quis
 utiqꝝ experiri & p̄cipue in capillo? Sanguine qdem pulli bubonis etiam crispari promittunt capillū. Hu-
 ius generis prope uideri possunt quæ tradunt & e uespertilione: q̄ si sit circūlatus domui uiuus & per se
 nestram inuerso capite istigatur amuletū esse. Priuatimqꝝ ouilibus circūlatum totiēs & pedibus suspen-
 sum sursum sup̄ liminare. Sanguinē quoqꝝ eius cū carduo cōtra serpētium ictus inter præcipua laudāt.
 Phalāgium est italiæ ignotū & plurium genex. Vnū simile formicæ: sed multo maius: russo capite: reli-
 qua parte corporis nigra: albis itercursantibus resperfus guttis. Acerbior huius q̄ uespæ ictus. Viuit ma-
 xime circa furnos & malos. In remedio est siquis eiūsdem generis alteꝝ percussio ostēdat. Et ad hoc ser-
 uantur cū mortui inueniuntur. Et cortices eorum cōtriti & poti medent̄. Et mustellæ catuli ut diximus

supra. Aequē phalangion græci uocant inter genera araneorū: sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus: lanuginosus: gradissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo: adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante solis ortum præstant ne concipiant: ut Cecilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quā solam ex omni atocio dixisse fas sit: quoniam aliquarum fecunditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur & rhagio acino nigro similis ore minimo sub aluo pedibus breuissimis: tanq̃ imperfectis. Dolor a morfu eius qualis a scorpiōe. Vrinæ similis araneis textis. Idem erat asortion: nisi distingueretur uirgulis albis. Huius morfu genua labefactantur. Peior utroq; est cæruleus: lanugine nigra: caliginem concitant: & uomitus araneosus: etiānum deterior: crabrone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite: aluo nigra: guttis albis distinguentibus. Vesparum dolore torquet. Terragathi duo genera habent: peior medium caput distinguente linea alba & trāuersum altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posterior parte candidas lentior. Minime aut noxius eodē colore qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omniū morsus remedium est gallinaceum cerebrū cum piperis exiguo potū in posca. Itē formice quinq; potæ. Pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicūq; in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanat coagulo agnæ in uino poto. Ungulæ arietinæ cinere cum melle. Mustellæ catulo ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit: mus recens cum sale imponitur: aut fel uespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est diuisus & impositus. Nam si prægnas momorderit: partinus dissilit. Optimū est si is imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc ulus seruant in oleo aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime inuicē stellio traditur: ut uisū quoq; pauorem iis afferat: & torporem frigidi sudoris. Irag in oleo putrefaciunt eum: & ita eo uulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus atq; illa illinunt. Hic græci colorem uocant & ascalaborem & galeotem. In italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine: stridoris acerbi. Et uestitur quæ oīa a nostris stellioibus aliena sunt. Prodest & gallinæ fimi cinis illitus. Draconis iecur. Lacerta diuulsa. Mus diuulsus. Scorpio & ipse suæ plagæ impositus aut assus cibo sumptus: aut potus i meri cyathis duobus. Propriū ē scorpionū q; manus palmā nō feriunt: nec nisi pilos attingere. Lapillus q̃liscūq; ab ea pte q̃ i terra erat appositus plagæ lenit dolorem. Itē testa sicut erat terra opta ex aliquā pte sicut erat iposita liberare dicit. Nō debēt respicere q̃ iponūt. Et cauere ne sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi profunt. Multa & alia ex his remedia sunt: propter quæ in melle seruātur. Noctua apibus contraria & uespis carbonibusq; & sanguisugis. Pitii quoq; martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis: quas atelabos uocant. Est & formicarum genus uenenatum. Non eas nouere in italia. Solifugas Cicero appellat. Salfugas betica. Iis cor uespertiliois contrarium omnibusq; formicis & salamādris resistit. Cātharidas diximus. Sed & in iis magna quæstio quoniam ipsæ uenena sunt potæ uesticæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem romanū amicitia. Neronis principis notum: cum is lichene correptus esset: uocatus ægypto medicus ad hāc ualitudinem eius a Cæsare: cum cantharidum potum præparare uoluisset: interemit. Verum illitas prodesse non dubium est cum succo taminæ uuæ: & seuo ouis uel capræ. Ipsarum cantharidum uenenum in qua parte sit: non constat inter auctores. Alii in pedibus & capite existimant esse. Alii negant. Conuenit tantū pennas earum auxiliari in quacūq; parte sit uenenū. Ipsæ nascunt ex uermiculo in spongia maximæ cynhorodi: quæ sit in caule. Sed fecundissimæ in fraxino. Cæteræq; in alba rosa minus efficaces. Potētissimæ inter omnes uariæ luteis lineis: quas in pennis transuersas habent. Multum pingues iertiores minimæ latæ pilosæ. Inutilissimæ uero unius coloris macræq;. Condunt in calce fictili nō picato & linteo colligato congestæ rosa matura: & suspenduntur super acetum cum sale seruēs: donec per linteolum uaporētur: postea reponuntur. Vis earum adurere corpus: crustas obducere. Eadem pitycampis in picea nascentibus. Eadem buprestis: similiterq; preparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenasq; dicuntur. Menses citi: & urinam. Ideo & Hippocrates hydropicis dabat. Cātharides obiectæ sunt Catoni uticensi: ceu uenenū uendidisset in auctione regia: quoniam eas festertiis. lx. addixerat.

De seuo camelino: & cane rabido: & lacerta: & anseribus: & columbis: & mustellis remedia. CA. V.

T seuum autem struto camelinum tūc uenisse festertiis. lxxx. obiter dictum sit: efficacioris ad omnia uisus q̃ est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati genera. Contra qd̃ utunt mellis in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino remedium est uitiorum: quæ cibo pisciū gignunt. In canis rabidi morfu tuetur a pauore aquæ capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet igne comburi omnia eodem modo: ut semel diximus: in uase fictili nouo argilla circūlito: atq; ita i furnum indito. Idem in potione proficit. Quidam ob id edendum dederūt. Aliqui & uermē e cadauere canino adalligauere. Menstrua uel canis in panno subdidere calici aut intus ipsius caudæ pilos cōbustos insuere uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uero lingua canina in calciamēto subdita pollici. Aut caudā mustellæ quæ abscisa dimissa sit habentes. Est limus saluæ sub lingua rabiosi canis q̃ datus in potu fieri hydrophonus nō patitur. Multo tamē utilissime iecur eius qui i rabie momorderit datur. Si possit fieri crudum mandendum. Si minus quoquomodo coctum aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum qui uocatur a græcis lytta: quo exempto infantibus catulis nec rabidi fiunt: nec fastidium sentiūt. Idē ter igni circūlatus dat morsus a rabioso: ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo

VIGESIMVSNONVS

occurritur. Sed id deuoratum anno tantū eo prodest. Aiūt & cristam galli cōrritā efficaciter imponi. Et anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum qui rabidi fuerunt ad eadē remedia in cibo dādi. Quin & necantur catuli statim in aqua ad sexum eius qui momorderit: ut iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimū gallinaceū dūtaxat ruffum: ex aceto impositū. Et muris araneæ caudæ cinis ita ut ipse cui abscessa sit: uiuus dimittatur. Gleba ex hirundinum nido illita ex aceto: uel pulli hirundinis combuisti. Membrana siue senectus anguium uernatione exuta cum cancro masculo trita. Nā ēt per se reposita in arcis armariisq; tineas necat. Tanta uis mali est urina quoq; calcata rabiosi canis noceat maxime ulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto & calefactum in fimo impositum. Minus hoc miretur qui cogitet lapidem a cane morsum: usq; in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egresserit: torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta quā sepa alii calcidem uocant in uino pota: morsus suos sanat. Veneficiis ex mustella siluestri factis contrariū est ius gallinacei ueteris laege haustum. Peculiariter contra aconitum addi parum salis oportet. Gallinarum fimū dūtaxat candidū in hyfopo decoctum aut mulso: uenena fungorum boletorūq; astringit. Item inflamationes ac stranguilationes: qđ miremur: cum si aliud aīal gustauerit id fimum torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus cōtra lepores marinos ualet: cū olei æqua portione. Item contra medicamenta mala oīa asseruatur cum lemina rubrica & spinæ albæ succo pastilloq; drachmis quinq; q in cyathis ternis aquæ bibant. Item mustellæ catulus ut supra diximus præparatus. Coagulū quoq; agninū aduersus oīa mala medicamenta pollet. Item sanguis anatum ponticarum. Itaq; & spissatus seruatur: uinoq; diluitur. Quidam foeminæ anatis efficaciorē putant. Simili modo contra uenena oīa ciconiarum uentriculis ualet. Coagulum pecoris: Caulis ius ex carne arietum priuatim aduersus cantharidas. Item lac ouīū calidum: præter qđ iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum siluestrium fimum priuatim cōtra argenti uiui potum. Contra toxica mustella uulgaris inueterata binis drachmis pota.

Ad alopecias tollēdas: & ad pilos reddendos: & ad lendes tollēdas: & ad palpebras: & ad glaucomata: & ad oculos: & ad parotidas remedia. CA. VI.

a Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle. Item ungularum muli uel mulæ ex oleo myrtheo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinum fimū qđ item muscerdas appellat. Et muscæq; capita recentia prius folio ficulneo asperatis. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ uel nucum: ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subiiciunt: quidam mel tantū. Nullū animal minus docile existimatur minorisue itellectus. Quo mirabilius est olympiæ sacro certamine nubes earum immolato tauro deo quem Myoden uocant extra territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus caudisq; & totius muris emēdat: præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle aut corium combustū cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quæ de herinaceis dicuntur omnia tanto magis ualebunt in hystrice. Lacertæ quoq; ut diximus cōbustæ cū radice recentis harundinis: quæ ut una cremari possit minutatim fiēda est. Itēq; myrteo oleo permixto cineres capilloq; defluuia continēt. Efficacius uirides lacertæ omnia eadem præstant. Etianum utilius admixto sale & adipe ursino & cepa tusa. Quidā denas uirides i. x. sextariis olei ueteris discoquunt contenti semel in mense ungere. Pellium uiperinarum cinis alopecias celerrime explet. Item gallinarum fimū recens illitum. Corui ouum in æreo uase permixtum illitūq; derafo capite nigriciam capillis affert. Sed donec inarescat: oleum in ore habēdum est: ne & dentes simul nigrescant. Idq; in umbra faciendum est: neq; ante triduum abluendum. Alii sanguine cerebro eius utuntur cum uino nigro. Alii excoquunt ipsum: & nocte concubia in plumbeum uas cōdunt. Aliqui alopecias cātharide trita illinunt cum pice liquida: nitro præparata cute. Caustica uis eaq; cauēdumq; ne exulcerēt alte. Postea ad ulcera icta facta capita muriū & fel murium & fimū cum helleboro & pipere illini iubent. Lendes tollunt adipe canino: uel anguib; in cibo sumptis anguillarum modo: aut uernatione earum quā exeunt pota. Porrigines felle ouillo cū creta cyniolia illita capiti donec iarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochleæ: eæ quæ nudæ inueniūt nōdum peractæ ablato capite: & iis lapidea duritia exempta. Est autem ea calculi latitudine: quæ alligantur: & minutæ fronti illinūtur tritæ. Item eripum ossa e capite uulturis adalligata: aut cerebrum cū oleo cedrino peruncto capite & intus naribus illitis. Cornicis cerebrū coctū in cibo sumptum uel noctuæ idem præstat. Gallinaceusq; si inclusus abstineatur die ac nocte pari iedia eius qui doleat euulsis collo plumis circūligatisq; uel cristis. Mustellæ cinis illitus. Surculus ex nido muli puluino subiectus. Murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuētæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum: uel in pellicula canina adalligatum qđ remediū pluribus semperq; prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita: non nisi uulnere sanato abscedit. Hæc & uulneribus tōstrinarum sanguinē sistit. A cerebro uero profluentem anseris sanguis: aut anatis infusus adeps sistit. Adepsq; earūdem alitum cū rosaceo coctus. Matutino pascētis harundine caput p̄cisum maxime luna plena lineo panno adalligant capitis doloribus licio. Aut cæra alba fronti illinunt: & pilos caninos pāno adalligāt. Cerebrū cornicis in cibo sumptum palpebras gignere dicitur. Oesypū cū myrrha calidum penicillo illitum. Idem p̄stare muscarum fimi quoq; murini cinerem æquis portiōibus: ut effaciter dimidiū pondus denarii pmittitur additis duabus sextis denarii sextiui ut oīa hyfopo illinātur. Item murini catuli triti in uino uetere ad crassitudinem acopi. Pilos in iis incōmodos euulsos renasci nō

LIBER

patitur fel herinacei. Ouorum stellionis liquor. Salamadræ cinis. Cinis lacertæ uiridis: uel in uino albo sole coactus ad crassitudinē mellis i æreo uase. Hirundinis pullog: cinis cum lacte titymalli spumaq: cochlearum. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli septem dieg: emendari specillo demisso in dextram partē si dexter oculus curetur: in sinistram si sinister. Aut felle receti asionis. Noctuaq: est id genus maximum: quibus pluma aurium emicat. Suffusionem oculog: canino felle malebat q̄ hyenæ curari Appolionius putaneus cū melle. Item albugines oculog: Murium capitū caudarūq: cinere ex melle iunctis claritatem uisus restitui dicunt. Multoq: magis gliris aut muris siluestris cinere: aut aquilæ cerebro uel felle. Cum attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus. Lachrymosis oculis plurimum confert sibi. Quod quid sit dicemus in metallis. Mustellæ cinis suffusionibus. Item lacertæ hirūdinis ue cerebrum. Quæ etiam tritæ coctæue fronti illitæ epiphoras sedant: siue per se siue cum polline siue cum thure. Sic & solaris id est sole correptis profunt. Viuas quoq: cremare: & cinerem eaz: cum melle cretico iungi caligines utilissimum est. lumentorum oculis membrana aspidis quā exuerit cum adipe eiusdē claritatem inunctis facit. Viperam uiuam in fictili nouo comburere addito sceniculi succo ad cyathum unū & thuris māna una atq: ita suffusiones oculorum & caligines inungere utilissimū est. Medicamētū id echion uocatur. Fit & collyrium uipera in olla putrefacta uermiculisq: enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale quem lingendo claritatem oculog: consequuntur: & stomachi totiusq: corporis tempestiuitates. Hinc etiam sal pecori datur salubritatis causa: & in antidothū contra serpentes additur. Et ad totidē. Quidam & uiperis utūtur in cibis. Primū omniū occisæ statim salem in os addi iubent donec lique scat humor quattuor digytog: mensura utriusq: præcisā: exemptisq: interaneis discoquunt in aqua aut oleo sale anetho & oibus aut statim uescuntur: aut a pane colligunt ut sæpius utant. Ius præter supradicta pediculos e toto corpore expellit: pruritusq: etiam semina cutis. Effectum ostendit & per se capitis uiperi ni cinis. Vtilissime cibos inungunt. Item adeps uiperinus. De felle non audacter suaferim quæ p̄cipiunt: quoniam ut suo loco docuimus: non aliud est serpentium uenenū. Anguium adeps erugini mixtus ruptas oculog: partes sanat: & membrant siue eaz: senectus uernatione exuta si adfricetur claritatem oculorum facit. Vlulæ quoq: fel prædicat ad albugines suffusiones caligines. Adeps similiter ad claritatem Aquilæ: quam diximus pullos ad contuendum solem experiri: mixto felle cū melle attico inunguntur nubeculæ & caligationes & suffusionesq: oculorum. Eadem uis & in uulturino felle est cum porri succo & melle exiguo. Et item i gallinacei felle alligato ad argema: & ad albugines ex aqua diluto. Itē ad suffusiones oculorum maxime candidi gallinacei. Fimum quoq: gallinaceog: dūtaxat rubrū lufiosis illinendum monstrant. Laudant & gallinæ fel sed præcipue adipē contra pustulas in pupillis. Hos scilicet eius rei gratia saginant. Adiuvat mirifice eruptas oculog: tuniculas ammixto schisto & hematite lapidibus. Fimum quoq: earum dūtaxat candidum oleo in uetere corneisq: pyxidibus adseruāt ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est pauones fimum suum resorbere tradi inuidentes hoīum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones oīum uitioq: putatur. Item fimi eius cinis cum attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimū columbag: ex aceto ad ægilopas. Similiter & ad albugines & cicatrices. Fel anserinū sanguis anatū contusis oculis ita ut postea hysopo & melle inungantur. Fel perdicū cum mellis æquo pōdere: per se uero ad claritatē. Dorcados Hippocratis ut putāt auctoritate adūcitur: qđ in argentea pyxide adseruari iubēt. Oua perdicū in uase æreo decocta cum melle: ulceribus oculog: & glaucomatis medent. columbag: turtug: palūbium perdicum sanguis oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculæ efficaciorē putant. Vena aut sub ala ad hunc usum inciditur: quoniā suo calore utilior est. Sup imponi oportet spleniū e melle decoctum: lanamq: succidā ex oleo & uino. Earūdem auium sanguis nyctilopas sanat. Et iecur ouium. Atq: ut in capris diximus efficacius fuluæ. Decocto quoq: eius oculos abluere suadent: & medulla dolores humoresq: illinunt. Bubo nis oculorū cinis collyrio mixtus claritatē oculis facere promittit. Turturis fimum albugines extenuat. Item cochleaz: cinis. Fimum cenchridis accipitrum generis hanc græci faciūt. Argema ex melle oibusq: quæ supra scripta sunt sanātur. Mel utilissimum oculis in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullū qui ederit: negatur annis continuis lippiturus. Item qui draconis caput habeat. Huiusq: adipe & melle cum oleo uetere incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinū pullos plena luna excæcant: restitutaq: eaz: acie capita comburunt. Cinere cum melle utunt ad claritatem & dolores ac lippitudines & ictus. Lacer tas quoq: pluribus modis ad oculog: remedia assumunt. Alii enim uiridem includunt nouo fictili ac lapillos qui uocatur cenidia: quæ & inguinum tumoribus adalligari solent: nouē singulos signis signantes: & singulos detrahunt per dies Nono emittunt lacertam. Lapillos seruāt ad oculorum dolores. Alii terram substernunt lacertæ uiridi excecata: & una in uitreo uale annulos includunt ferro solido uel auro: cum recepisse uisum laceratam apparuerit per uitrū emissa ea annulis contra lippitudinem utuntur. A'ii capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidam uiridem longo collo in sabulosis nascentē cōburunt & incipientem epiphoram inungunt. Et item galucomata. Mustellæ etiam oculis pūctum erutis aiunt uisum reuerti: eademq: quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentes oculū dextrum adalligatum cōtra epiphoras prodesse si serpens uiua dimittatur. Lachrymantibus sine fine oculis cinis stellionis capitis cū stibio eximie medet. Aranei muscari tela: & præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora: ita ut a puero impube & capiatur & imponat. Nec is triduo se ostendat ei cui medeatur ne ue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus: mirabiliter epiphoras mederi dicunt. Albugines quoq: dicitur tollere inunctione araneus candidus longissimis ac tenuissimis pedibus contritus in oleo uetere. Sed is

TRIGESIMVS

etiam cuius crassissimum textū est in contignatiōibus fere adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei uiridis natura contuentiū uisum exacuit. Itaq; gemmag; sculptores contuitu eoz; acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cū melle. Caninog; lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatē adeps cum absinthio & oleo uetere. Item adeps anserinus. Quidam adiiciūt succū cepæ & alii pari modo. Utunt; & per se ouis formicaz;. Nāq; & huic animali est medicina: constatq; ursoz; aegros hoc cibo sanari. Anserū quoq; & oīum auium adeps pręparatur: exemptisq; uenis oībus patina noua fictili operta ī sole: subdita aqua feruenti liquat;. Siccaturq; lienis saccis ī fictili nouo repositus loco frigido minus putrescit: addito melle. Muriū cinis cū melle istillatus: aut cū rosaceo decoctus auriū dolores sedat. Si aliquod aīal in aurem intrauerit: p̄cipuum remedium est murinū fel aceto dilutū. Si aqua intrauerit: adeps anserinus cū cepæ succo. Gliris detracta pelle: intestinisq; exemptis decoquit; melle in uase nouo. Sed medici malūt nardo decoqui usq; ad tertias: atq; ita asseruari: deinde cū opus sit strigili tepēfacta īfundere. Cōstat deplorata auriū uitia eo remedio sanari. Aut si terreni uermes adipe anseris decocti īfundant;. Itē ex arboribus rubri cū oleo triti exulceratis & ruptis auribus p̄clare medent;. Lacerti inueterati in os pendētium addito sale cōtusi & ab ictu lęsas aures sanat. Efficacissime aut ferrugineas maculas habētes. Lineis etiā per caudā distincte. Millepeda: ab aliis centipeda aut multipeda dicta: aīal est e uermibus terrę pilosum multis pedibus arcuatim repens tactuq; contrahens se: oniscon gręci uocāt: alii tilon. Efficaciter sanat auriū dolores in cortice punici mali decoctū & porri succo. Addunt & rosacē & in alterā aurem īfundūt. Illā autem quę nō arcuatur sepa gręci uocant: alii scolopendrā minorē perniciosamq;. Cocleę quę sunt in usu cibī cū myrrha aut thuris polline appositę. Itē minutę & lacte fracturis auriū illinunt; cū melle. Senectus serpentū feruente testa usta instillat; rosaceo ammixto contra oīa quidē uitia efficac: sed contra grauiorē lentiā p̄cipue. Aut si purulentę sunt ex aceto. Melius cū felle caprino uel bubulo aut testudinis marinę. Vetusior anno eadem mēbrana non p̄dest: nec hymbre perfusa: ut aliqui putāt. Item aranei sanies cū rosaceo: aut per se in lana uel cū croco. Auribus prodest grillus cū sua terra effusus & illitus. Magnā auctori tatem huic animal phibet Nigidius: maiorē magi: quoniā retro ambulet: terręq; terebret: stridat nocti bus. Venat; eū formicę circūligatę capillo in cauernā eius cōiectę efflato prius puluere ne sese condant: & ita formicę cōplexu extrahit;. Vētus gallinaceoz; mēbrana q̄ abiici solet iueterata & ī uino trita auribus purulētis calida īfundit;. Gallinaz; quoq; adeps. Est & quędā pinguitudo blattę si caput auellat;. Hęc tri tam una cū rosaceo auribus mire p̄desse dicunt. Sed lanā qua incluserint post paulū extrahendā. Celerrime enim id pingue trāsire in aīal: fieriue uermiculū. Alii binas ternasue in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribūt: & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoq; aīal inter pudenda est. Sed p̄p am mirationē naturę priscorūq; curam totum in hoc loco explicādum. Plura eaz; genera fecerunt. Molles quas ī oleo decoctas uerrucis efficaciter illini experti sunt. Alterę genus milachrin appellauere circa molas fere nascens. Has capite detracto attritas lepras sanasse Musā & p̄cton in exēplis reliquerūt. Tertium genus & odoris tedio inuisum exacuta clune cū piselleo sanare ulcera tradunt alias insanabilia. Strumas panos diebus. xxi. impositas: percussa: contusa: cacoethe: scabiem: furunculoz; detractis pedibus & penis. Nos hęc ēt auditu fastidimus. At hercule Diodorus & morbo regio & ortopnoicis restitisse tradit cum resina & mella. Tantum potestatis habet ars ea pro medicamento dandi quicqd uelit. Humanissimi eorum cinerem crematorum reseruandum ad hos usus in cornea pyxide censuere. Aut tritas clysteribus infundendas ortopnoicis aut rheumaticis. Infixa utiq; corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoq; est ī quo apes emortuę sunt. Parotidas comprimi columbinū stercus uel per se: uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctūaz; cerebrum uel iecur cum oleo infusum auriculę aut parotidę. Multipeda cum resinę parte tertia illita. Grilli siue illiti siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinalq; ex iisdem animalibus aut eiusdem generis sequenti dicemus uolumine.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER. XXX. PRAEFATIO.

De origine magicę artis: quando & a quibus cōperit: & a quibus celebrata fuerit: & reliquę ex animalibus medicinę.

CA. I.

MAGICAS VANITATES SÆPIVS QUIDEM ANTECEDENTis operis parte ubiq; causę locusq; poscebāt: coarguimus. Deregimus etiam nunc in paucis. Tamen res digna est de qua plura dicant; uel eo ipso quo fraudulentissima artium plurimū in toto terrarum orbe plurimisq; sæculis ualuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur: quando quidem sola artium tres alias imperiosissimas humanę mentis complexa in unam se redegit. Natā primum e medicina nemo dubitat: ac specie salutari irrepsisse uelut altiore sanctioremq; q̄ medicinam ita blandissimis desideratissimisq; promissis addidisset uires religionis: ad quas maxime etiānum caligat humanum genus. Atq; ut hoc quoq; suggererit misuisse artes mathematicas nullo non auido futura de seie sciendi: atq; ea e cælo uerissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici uinculo in tantum fastigii adoleuit: ut hodieq; etiā in magna parte gentium

LIBER

præualeat: & in oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in perfide a Zoroastre ut inter auctores conuenit. Sed utrum unus hic tantum fuerit: an postea & alius non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiarum sectas clarissimam utilissimamque eam intelligi uoluit, Zoroastrem hunc sex milibus annorum ante platonis mortem fuisse prodidit. Sic & aristoteles, Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scribit: & uicies centum milia uersuum a Zoroastre condita indicibus quoque uoluminum eius positis explanauit. Etiam præceptorem a quo institutum diceret tradidit Agonacem. Ipsum uero quinque milibus annorum ante troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis: durasse memoriam artemque tam longo æuo commentariis non incredentibus: præterea nec claris nec continuis successionebus custoditam. Istos enim quisque communi auditu saltem cognitos habet: qui soli cognominantur. Apuscorum & Zaratum medos: babyloniumque Marmaridium: & arabæ. Hippocum: assirium uero Zarmocenedam: quorum nulla extant monumenta maxime tamen mirum est in bello troiano tantum de ea arte silentium fuisse Homero: tantumque operis ex eadem in Vlyxis erroribus: adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & sirenū cantus apud eum non aliter intelligi uolūt. Circem utique & inferorū euocationē solum hac agi. Nec postea quisque dixit. quonā modo uenisset telmesum religiosissimā urbem quando transiissetque ad thessalas urbes: quarum cognomen diu optinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus quom Chironis medicinis contenta esset solo Marte fulminante. Miror equidē illis populis famā eius in tantū adhæsisse ut Menander quoque litterarum subtilitatibus peritus in eadem telmeso genitus thessalam cognominari fabulam complexam ambages foeminarum detrahentium lunam. Orpheam putarem e propinquo primum intulisse ad uicinas usque superstitiones ac medicinæ profectum: si non ex persis esset uis tota: in thraciāque magice delata fuisset. Primusque extet: ut equidē inuenio commētatus de ea erat Hosthanes. Xerses regem persarū bello: quod is græciæ itulit comitatus: ac uelut semina artis portentosa aspersisse obiter interfecto quacūque cōmeauerat mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponūt Zoroastrem alium procōnesium. Quod certum est: hic maxime Hosthanes ad rabiem non aueritatem modo scientiæ eius græcorum populos egit. Quam animaduertam summā litterarum claritatē gloriāque ex ea scientia antiquis & pene semper petita. Certe pythagoras. Empedocles: Democritus: Plato ad hanc discendam nauigauere: exiliis uerius quam peregrinationibus susceptis. Hanc reuer si prædicauere: hanc in archanis habuere. Democritus Appollonien Capridenē & Dardanum e phoenice illustrauit uoluminibus Dardani e sepulchro eius petitis: suis uero ex disciplina eorū editis. Quæ recepta ab aliis hominum atque transisse per memoriam æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis falsaque omne deest: adeo ut ii qui cætera de uiro illo probant hæc opera esse inficis est. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plerumque miraculi & hoc pariter utrasque artes effloruisse: medicinam dico: magicemque: eadem ætate illam Hippocrate: hanc Democrito illustrantibus circa peloponnesiacum græciæ bellum: quod gestum est a trecentesimo urbis nostre anno. Est & alia magice factio a Mose etiamnum & iotapapela iudeis pendens: sed multis milibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est cypria. Non leuem & Alexandri magni temporibus auctoritatem addidit professione secūdus Hosthanes comitatu eius exornatus. Planè quod nemo dubitet orbem terrarum peragravit. Extant itaque & apud italas gentes uestigia eius in. xii. tabulis nostris aliisque argumentis: quæ priori uolumine exposui. Dc. lvi. demum anno urbis Cn. Cornelio Lentulo. P. Licinio Crasso consensens consultum factum est: ne homo immolaret: palamque in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio. Galli as utique possedit & quidem ad nostram memoriā. Namque tiberi Cæsaris principatus sustulit druidas eorum: & hoc genus uatum medicorumque. Quid ipse ego hanc memorē artem oceanum quoque transgressam: & ad naturæ inane peruectam in britanniā: quæ hodie eam attonite celebrat tantis cerimoniis: ut dedisse persis uideri possit. Adeo in toto mundo consensere quæ discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari prodest quātum romanis debeatur: qui sustulere mōstra: in quibus hominem occidere religiosissimū erat: mandū uero etiam saluberrimum. Ut narrauit Hosthanes: species eius plures sunt.

Vituperatio Neronis Cæsaris.

CA. II.

Ang & ex aq sphaeris & ex aere & stellis & lucernis ac peluibus securibusque & multis aliis modis diuina permittit: præterea umbrarum: inferorumque colloquia. Quæ omnia ætate nostra princeps Nero uana falsaque cōperit. Quippe non citharæ tragicique cātus libido illi maior fuit. Fortuna rerum humanarum summa gestiēte in profundis animi uitiiis: primūque imperare diis cōcupiuit: nec quicquam uerosius noluit. Nemo unquam ulli artium ualidius fuit. Ad hæc non opes illi defuere: non uires: non discēdi ingenium aliāque non patiente mūdo. Immensum & indubitatum exemplū est falsæ artis quæ dereliquit. Nero utinamque inferos potius & quoscūque de suspicionibus suis deos cōsulisset quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas. Nulla profecto sacra barbari licet ferique riparus non mitiora quam cogitationes eius fuissent. Sæuius sic nos repleuit umbris. Sunt quidam magis huiusmodi ueluti lentiginē habentibus non obsequi numina ut cerni non possint. Forte hoc in illo? Nihil membrum defuit. Nam dies eligere certos liberum erat. Pecudes uero quibus non nisi ater colos esset: facile. Nam hominem immolare etiam gratissimum. Magnus ad eum Tiridates uenerat: armeniacum de se triumphum afferens: & ideo punitis grauis. Nauigare noluerat: quoniam expuere in maria: aliisque mortalium necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cum regnum ei daret hanc ab eo accipere artem ualuit. Proinde autem ita persuasum sit: intestabilem irritam inanē esse: habentē tamen quasdam ueritatis umbras: sed in iis ueneficas artes pollere: non magicas. Quærat aliquis quæ sint mentiri ueteres

TRIGESIMVS

magi cum adolescentibus nobis uisus. Appion grammaticæ artis prodiderit cynocephaliâ hærbam: quæ in ægypto uocaretur osirites diuinâ & contra oïa ueneficia. Sed si ea erueretur: statim eum q̄ eruis-
set: mori. Seq̄ euocasse umbras ad percontandum. Homerus qua patria quibusq̄ parentibus ganitus
esset. Non tamen ausus profiteri quid sibi respondisse diceret.

De talpis & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus: quorum gene-
ra placida sunt aut fera. CA. III.

P Eculiare uanitatis sit argumentum: q̄ animalium cunctoꝝ talpas maxime miratur: tot mor-
dis a rerum natura dānatas cæcitat̄ perpetuæ tenebris etiā aliis defossas sepultisq̄ simi-
les. Nullis æquæ credunt extis. Nullū religionis cappacius iudicant animal. Vt si quis cor eius
recens palpitansq̄ deuorarit diuinationis & reḡ efficiendæ euentus p̄mittant. Dentæ talpæ uiuæ axē
pro sanari dentium dolores adalligato affirmât. Cætero ex eo animal placita eoꝝ suis reddemus locis.
Nec quicq̄ probabilius inuenietur q̄ muris aranei moribus aduersari eos: quoniâ & terram ut diximus
orbitis depressam auersatur. Cæterq̄ dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canū qui rabiem
præferunt: caput crematoꝝ cinis sine carnibus instillatus ex oleo cyprio per aurē cuius e parte dole-
ant. Caninus dens sinister maximus circūscarificato eo qui doleat: aut draconis os e spina. Itē enydridis.
Est autem serpens masculus & albus. Huius maximo dente circūscarificant. At in superiore dolore du-
os superiores adalligant: e diuerso inferiores. Huius adipe punguntur qui crocodilum captant. Dentes
scarificant & ossibus lacertæ e fronte luna plena exēptis: ita ne terram attingât. Colluūt caninis dentibus
decoctis in uino ad dimidias ptes. Cinis eoꝝ pueros tarde dētiētes adiuuat cū melle. Fit eodē mō & dēti
friciū e caninis. dētib. Cinis e murino fimo iditus: uel iecur lacertæ aridū. Anguinū cor si mordeatur
aut alligē efficac̄ habet. Suntq̄ iter eos q̄ murē bis in mēse iubeāt madi: doloresq̄ ita cauēri. Vermes te-
reni decocti in oleo infusiq̄ auriculæ: cuius e parte doleant præstant leuamentū. Eorūdem cinis exesis
dētib. coniectus ex facili cadere eos cogit. Integros dolentes illitus iuuat. Cōburi autē oportet in testa.
Profunt & cum mori radice in aceto scyllite decocti ita ut coluantur dentes. Is quoq̄ uermiculus qui in
hærba quæ Veneris labrum appellatur inuenitur: cauis dentium inditus mire prodest. Nā erucæ brassi-
cæ eius contactu cadunt. Et e malua cimices infunduntur auribus cū rosaceo. Arenulæ quæ inueniun-
tur in cornibus cochlearum cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cocleæq̄ inanium cinis cum
mura gingiuis prodest. Serpētis cum sale in olla exustæ cinis cum rosaceo in cōtrariam aurem infusus.
Anguinæ uernationis mēbrana cum oleo tædæq̄ resina calefacta & auri alterutri infusa. Adiciunt aliq̄
thus & rosaceum. Eademq̄ cauis indita ut sine molestia cadant præstat. Vanum esse arbitror canis or-
tu angues cauda mēbranam exuere: quoniam neutrū in italia uisum est. Multoq̄ minus credibile ī te-
pidis regionibus tam sero exui. Hanc aut uel inueteratam cum cæra cellerrime dentes euellere tradūt.
Et dens anguiū alligatus dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captū tri-
tūq̄ in rosaceo: & in aurem infusum cuius a parte doleat prodesse arbitretur. Officulis gallinæ in parie-
te seruatis fistula salua adacto dente uel gingiua scarificata proiectoꝝ officulo statim dolorem abire tra-
dunt. Itē fimo corui lana adalligato: uel passēq̄ cum oleo calefacto & p̄ximæ auriculæ infuso pruritum
qdē itolerabilē facit. Et ideo utilius est passeris pulloꝝ sarmentis crematoꝝ cinerem ex aceto infricare.
Oris saporē emēdari affirmant murino cinere cum melle si fricētur dentes. Admiserunt qdam marathri
radices. Penna uulturis si scalpantur dentes acidum halitum faciunt. Hoc idem histricis penna fecisse ad
firmitatem pertinet. Linguae ulcera & labroꝝ hirūdines in mulso decoctæ sanāt. Adeps anseris aut gal-
linæ rimas. Oesypum cum galla araneoz telæ candidæ: & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruen-
tia os intus exussērit: lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie. Oesypum cū melle corsico quod as-
perimū habetur extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum uellere. Quidam & buty-
rum addunt. Si uero uirilignes: sint: fel caninum prius acu cōpunctas. Liuentia & sugillata pulmones
arietum pecudūq̄ in tennes confecti mēbranas & calidi impositi: uel columbinum fimum. Cutem in
facie adeps anseris uel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt: & cinere herinacei ex
oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie uiria & coclearum
quæ latæ & minutæ passim inueniuntur cum melle cinis. Omnium quidem coclearum cinis spissat cal-
facit smectica ui. Et ideo causticis commiscetur psorifq̄ & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formi-
cas herculeas appellatas quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanentur. Buprestis animal est ra-
rum in italia: simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter hærbas bouem maxime: unde & nomen inue-
nit: deuocatumq̄ tacto felle ita inflāmat: ut rumpat. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit
smectica: ui ut supra dictum ē. Vulturinus sanguis cum chameleonis albæ: quā hærbam esse diximus:
radice & cedria tritus contentusq̄ brassica lepras sanat. Itē pedes locustæq̄ cū seuo hircino triti. Varos
adeps gallinaceus cū cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie sæpe mel in quo apes sint emortuæ.
Præcipue tamen faciem purgat atq̄ erugat cygni adeps. Stygmata delentur columbino fimo ex ace-
to. Grauedinem inuenio finiri: si quis nare murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo
agnorum priusq̄ hærbam gustauerit in umbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita: ut co-
chlea ipsa in fumo suspendatur: Hirundinum cinere cum melle. Sic & tonsillis succurritur. Tonsil-
las & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita. Fimum columbinum cum passo garga-
rizatū etiā cum fico arida ac nitro impositum extra asperitatem faucium & distillationes leniunt. Co-
chleæ cog debent in lacte: dēptoꝝ tantum terreno conteri: & in passo dari potui. Sunt qui astypaleicas

efficacissimas putent: & in iis smegma eaz. Lenit & gryllus infricatus. Aut si quis manibus qbus eū con-
 triuerit: tōsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur. Cerebro no-
 ctuæ cinere hirundinis ex aqua calida potu. Huius medicinæ auctor est Ouidius poeta. Sed efficaciares
 ad oīa quæ ex hirundinibus monstrant: pulli siluestriū. Figura nidorū eos deprehendit. Multo tamē ef-
 ficacissime ripariæ pulli. Ita uocant in riparū cauis nidificantes. Sunt multi qui cuiuscūq; hirūdinis pullū
 edendū censent: ut toto anno nō meruatur id malū. Strangulatos cum sanguine cōburunt in uase: & ci-
 nerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustellæ cineres pari modo amiscunt. Sic & ad strumæ re-
 media. Dant & comitialibus quotidie potu. In sale quoq; seruatae hirundines ad anginā una drachma
 bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis efficacissimū pu-
 tant. Alii, xxi. tritas in aquæ mullæ hemina dari per harundinē: quoniā dētibus tactis nihil profunt. Tra-
 dūt & murē cum uerbenaca excoctum: si bibatur is liquor: remedio esse. Et corrigiā caninam ter collo
 circūdatam. Fimū columbinū uino & oleo pmixtū. Ceruicis neruis & opysthoto ex milui nido sur-
 culis uitis adalligatus auxiliari dicitur. Strumis exulceratis mustellæ sanguis. Ipsa decocta in uino: non
 tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptum idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combu-
 stæ miscetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur. Post dies. xxx. oportet alium adalligari. Quidam cor-
 eius in argenteo uasculo seruant. Ad sceminarum strumas ueteres cochleæ cū testa sua tustæ illinuntur:
 maxime quæ frutetis adhærent. Itē cinis aspidū cū feuo taurino iponitur. Anguinus adeps mixtus oleo
 Item anguiū cinis ex oleo illitus: uel cum cæra. Edisse quoq; eos medios abscisis utrinq; extremis artu-
 bus aduersus strumas prodest. Vel cinerē bibisse in nouo fictili ita crematorum. Efficacius multo inter
 duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra defossū suadent. Itē fimū colūbagæ per sese:
 uel cū farina hordeacea: uel auenacea ex aceto. Talpæ cinere ex melle illinere. alii iecur eiusdē cōtritū iter
 manus illinunt: & triduo nō abluunt. Dextrum quoq; pedē eius remedio esse strumis affirmant. Alii p-
 cidunt caput: & cum terra a talpis excitata tustum digerunt in pastillos pyxide stagnæ: & utuntur ad oīa
 quæ intumescunt: & quæ apostemata uocant: quæq; in ceruice sunt. Vesciq; suilla tunc uetant. Tauri uo-
 cant scarabei terrestres. Rircino similes: nomē cornicula dedef. Alii pediculos terræ uocat. Ab iis quoq;
 terram egestam illinunt strumis & similibus uitis: & podagris Triduo nō abluunt: prodestq; hæc me-
 dicina in annū. Omniaq; his ascribunt quæ nos in gryllis retullimus. Quidam & a formicis terra ege-
 sta sic utuntur. Alii uermes terrenos totidem quot sunt strumæ adalligant: pariterq; cum iis arefcunt.
 Alii uiperam circa canis ortū circuncidunt: ut dicimus. Dein mediam cōburunt. Deinde cinerem eum
 dant bibendum ter septenis diebus quantum præhenditur ternis digyis. Si strumis medentur. Aliqui
 uero circunligant eas lino: quo præligata infra caput uipera pependerit: donec exanimaretur. Et mille-
 pedis utuntur addita resinæ terebinthinæ parte quarta. Quo medicamento omnia apostemata curari
 iubent. Humeri doloribus mustellæ cinis cum cæra medetur. Ne sint malæ hirsutæ formicarum oua
 pueris infricata pstant. Item mangonibus ut lanugo rardior sit pubescentiū sanguine & testiculis agnoz
 qui castrant. Qui euulsis pilis illitus & cōtra uirus proficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in ho-
 mine: quorum & dolore cuiuscūq; partis si catulus lactens admoueat: apprimaturq; iis partibus: trāsire
 in eū morbus diciturq;. Idq; exenterato perfusorū uino deprehendi uitiato uiscere illo qd' doluerit hoīs
 & obrui. aliis religio est. Si quoq; quos melitheos uocamus: stomachi dolorem sedant applicat sapius.
 Transireq; morbos ægritudine eoz intelligit: plerūq; & morte. Pulmonū uitis medentur & mures:
 maxime africani detracta cute in oleo & sale decocti: atq; in cibo sumpti. Eadē res & purulentis uel cruē-
 tis excreationibus medef. Præcipue uero cochleæq; cibus stomacho. In qua eas subferuefiri ita cō-
 pore earum oportet: mox in pruna torrerī nihil addito: atq; ita e uino garoq; sumi: præcipue africanas.
 Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoq; obseruāt: ut numero impari sumant. Virus tamē
 earum grauitatem halitus facit. Profunt & sanguinem excreantibus dempra testa tritæ aquæ potu. Lau-
 datissimæ ex iis olitanæ. Ex iis olitanæ astypaleicæ: Siculæ modice: quoniā magnitudo duras facit: & si-
 ne succo. Balearicæ quas cauaticas uocant: quoniā in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis caprea-
 rū. Nullæ earum autem cibus grata: neq; ueteres: neq; recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent: necnon
 siluestres: stomacho inutiles: aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores
 Efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur: quæcumq; uiuæ cum aceto deuora-
 tæ. Præterea sunt quæ acratæ uocantur late multifariā nascentes: de quaq; usu suis dicemus locis. Gal-
 linaceorum uentris mēbrana inueterata & inspersa potioni distillationes pectoris & humidā tussim: uel
 recēs tosta lenit. Cocleæ crudæ tritæ cū aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeatur: tussim sedant. Distilla-
 tiones sedat & canina cutis cuilibet digyto circūdata. Iure pdicū stomachus recreat. Locineq; doloribus
 medef mustella siluestris i cibo sumpta uel iocinera eius. Itē uipera porcelli mō inassata Suspiriosis mul-
 tipedæ ita ut ter septenæ in attico melle diluant: & p harundinē bibant. Omne. n. uas eaz nigrescit cō-
 tactu. Quidā torrent ex iis sextariū in patina donec candidæ fiant excoquūt. Tunc mel imiscunt. Alii cē-
 tipedā necant: & ex aqua calida dari iubent. Cochleæ in cibos iis quos linquit animus: aut quoq; aliena-
 tur mens: aut qbus uertigines fiunt: ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cū sua testa & calefactæ in
 potu datæ diebus plurimū nouē. Aliqui singulas prima die dedere: sequēti binas: tertio ternas: quarto
 duas qnto unā. Sic & suspiria emendant & uomicas. Esse animal locustæ simile sine pēnis: quod troxa/
 lis græce uocatur: latinū nomen nō habet. Aliqui arbitratū auctores nec pauciores hoc esse quod gryl-
 lus uocet. Ex iis uiginti torrerī iubent: ac bibi emulsa contra ortopnoneas: sanguinemq; expuentibus.

TRIGESIMVS

Est qui cochleis illotis quibusdam protropū infundat: uel marinam aquam ita decoquat: & in cibo sumat: aut si trita cum testis suis sumantur cum protropo. Sic & tussi medentur ac uomicas priuatim sanant melle in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reicientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia. Item cotoneæ liliorumq; iisdem portionibus portus maneatq; uesperis e uino si febris absit. Sin minus: ex aqua i aqua cotonea decocta sunt. Pecudis lyen recens magicis præceptis super dolentem lyenem extenditur: dicente eo qui medeatur: lyeni se remedium facere. Post hæc iubent eū in pariete dormitorii eius testoue includi & obsignari annulo ter: nouiesq; carnē dici. Caninus si uiuenti exprimatur & in cibo sumatur: liberat eo uitio. Quidam recēti super illigant. Alii duog; deog; catuli ex aceto scyllitico dant ignorantī fel: uel herinacei lyenem. Item cochlearū cinerem cum semine lini & urticæ addito melle donet persanet. Eliberat & lacerta uiridis eo dolore uiua in olla ante cubiculum dormitorii eius cui medetur suspēsa: ut egrediēs reuertēsq; attingat manu. Cinis e capite bubonis cum unguento. Mel i quo apes sunt emortuæ. Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupæ cor. In lateris doloribus laudatur & coclearum cinis in ptisana decoctarū: quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergit. Lumbog; dolori stellio trāsmarinus capite ablato & intestinus decoctus in uino cum papaueris nigri denarii pōdere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ uirides decisis pedibus & capite in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis atq; in uino decoctæ cum piperis granis. xv. Aquilæ pedes uellunt in aduersum a suffragineta: ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur: sinister leuæ. Multipeda quoq; quā oniscon appellauimus medetur denarii pondere ex cyathis duobus pota. Vermē terraneam catillo ligneo ante fissio & ferreo uincto ipositum aqua excepta pfundere & defodere unde effoderis magi iubent: mox aquā bibere catillo: mire id prodesse ischiadici: affirmantes. Dysentericos recreat foemina pecudū decocta cū lini semine aqua pota. Caseus ouilus uetus. Seuum ouium decoctum in uino austero. Hoc & ileo medet. Et tussi ueteri. Dysentericis stellio transmarinus ablati intestinis & capite pedibusq; acute decoctusq; & i cibo sumptus. Cochleæ duæ cū ouo utraq; cū putamine cōtrita: atq; in uase nouo addito sale & passi cyathis duobus: aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Profunt & cōbustæ ut cinis eaq; bibatur in uino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ de quibus diximus in africa maxime inueniuntur: utilis simæ dysentericis. Quinæ cōbustæ cū denarii pōdere dimidii acaciæ. Exq; eo cinere dant coclearia bina in uino myrrite: aut quolibet austero cū pari mō calidæ. Quidā oībus africanis ita utuntur. Alii totidē africanas: uel latas infundūt potius. Et si maior fluctio sit addunt acaciā fabæ magnitudine. Senectus anguiū dysentericæ & tenasmi in stagneo uase decoqitur cum rosaceo. Vel si in malo cum stagno illinitur. Ius e gallinaceo iisdē medetur: sed ueteris gallinacei uehementius. Salsum ius aluum cit. Mēbrana gallinæ tosta & data i oleo ac sale coeliacorum dolores mulcet. Abstinere autē frugibus ante & gallinā & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & coeliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis. Item merulæ. Item medetur mel in quo sint imortuæ apes decoctum. Grauisimum uitium. Ileos appellatur. Huic resisti aiunt discripti uespertilionis sanguine. Etiam illito uentre subuenire. Resistit & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata. Item cinis earum quæ uiuæ crematæ sint potus ex uino austero. Gallinaceorum iecur assum cum uentriculi membrana: quæ abiici solet inueterata: ammixto papaueris succo. Alii recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum & per se uenterculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus & e posca decoctus. Lyen pecudis tostus & in fimo tritus. Fimum columbinum cum melle illitū. Ossifragi uenter arefactus & potus iis qui cibos non conficiunt utilissimus: uel si manu tantum teneat capientes cibum. Quidamq; adalligant ex hac causa sed continuare non debent. Maciem enim facit. Si sit anatum muscularum sanguineis. Inflationem discutit coclearum cibus. Tormina sanat lyen ouium tostus: atq; e uino potus. Palumbus ferus ex posca decoctus. Apodes ex uino. Cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus. Mirum est ante apposita uentri transire morbū: anatemq; emori. Tormina & melle curantur in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli uitium efficacissime sanatur ab aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in uase nouo cum plumis exuri iubent: cōteriq; in cinerem: bibiq; ex aqua coctum cochlearibus ternis per quadriduum. Quidam cor eius adalligari foemini. Alii recensq; tepensq; adhuc deuorari. Consularis aspernatum domus est: in qua alter e fratribus colo liberatus est aue hac in cibo sumpta: & corde eius in armilla aurea icluso: alter sacrificio quodam facto crudis laterculis ad formam camini: atq; ut sacrum peractum erat obstructo facello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colū constat. Sicut oculi interraneorum morbi: de quibus mirum proditur. Si catuli prius q̄ uideant applicent triduo stomacho maxime ac pectori: & ex ore ægri suctum lactis accipiant: transire uim morbi: postremo examinari: dissectisq; palā fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem uespertilionis sanguine contacto uentre in totum annū cauere dolo rem tradunt. Aut in dolore si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat. Murino fimo cōtra calculos illinire uentrem prodest. Herinacei carnem iucūdā esse aiunt: si capite percusso uno ictu interficiatur prius in se urinam reddat. Eos q; carnē ederint stranguriæ morbū cōtrahere minime posse. Hæc uero ad hunc modū occisa stillicidia uesicæ emendat. Item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderint: eos q; carnē ederint: stranguriæ morbū contrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut passo ad cōmuniēdos calculos: uel cochleas decoctas uti suspiriosis. Easde exēptis testis tritisq;

tres in uini cyathis bibi: sequenti die duas: tertia die unam: ut stillicidia urine emendent. Testarum uero inanium cinere ad calculos pellēdos. Item hydri iecur bibi. Vel cinerē scorpionū aut pane sumi. Vel figs cum locusta edit. Lappillos qui in gallinaceoꝝ uesica: aut in palūbium uentriculo inueniant conteri & portioni inspergi. Itē membranā e uentriculo gallinacei aridam: uel si recēs sit tostā. Fimū quoqꝫ palūbium in faba sumi cōtra calculos & alias difficultates uesicæ. Similiter plumagē cinerem palūbinum ferorum ex aceto mulso. Et intostinogꝫ ex iis cinerē cochlearibus tribus e nido hirūdinum. Grillum dilutū aqua calida. Ossifragi uentrē arefactū. Turturis fimū imulso decoctum: uel ipsius decoctæ ius. Turdos quoqꝫ edisse cū baccis myrti prodest urinæ. Cicadas tostas in patellis. Millepedā oniscon bibisse: & i uesicā doloribus decoctum agninogꝫ pedū. Aluum cit & gallinaceoꝝ decoctū ius: & acria mollit. Cit & hirundinum fimū adiecto melle subditū. Sedis uitis efficacissima sunt oesipum. Quidā adiiciunt pompholigē & rosaceum. Canini capitis cinis senecta serpentis ex aceto si rhagades sint. Cinis fimi canini candidi cū rosaceo. Aiuntqꝫ inuentū Aesculapii eē: Et eodem uerrucas efficacissime tolli. Murini fimi cinis. Adeps cygni. Adeps bouis. Procidentia alui. Succus cochleæ punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris siluatici cum melle uel herinacei uel uespertilionis. Et anserinus cum cerebro & alumine & oesipo. Fimum columbinum cū melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibusqꝫ infriatus. Ne acria perurant adeps anserinus cum cæra punica cærsa rosaceo. Adeps cygni. Hæc & hemorhoidas sanare dicuntur Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino amineo & pipere potu prodesse dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus interaneis capite. Sic & stellionem adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendogꝫ fornicationibus uerrucisqꝫ medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris uitis uellerum eius uel sordidorum cinis ex aqua. Seuum ex omento pecudis & præcipue a renibus ammixto cinere pumicis ex sale. Lana succida ex aqua frigida. Carnes pecudis cōbustæ ex aqua. Mulæ unguarum cinis. Dentis caballini cōtusi farina insperfa. Testibus uero farina ex ossibus canini capitis sine carne tuis. Si decadat testium alter: spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi ulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres. Cochleæ lata parua contritæ ex aceto uel cinis eius. Mel in quo apes sunt emortuæ cū resina. Cochleæ nudæ quas in africa gigni diximus tritæ cum thuris polline & ouorum albo. xxxqꝫ die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum amiscunt. Hydrocelicis stelliones mire prodesse traduntur capite pedibus interaneisqꝫ demptis: reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur. Sicut ad urinæ incōtinentiam. Caninum adipem cum alumine scissofabæ magnitudine. Cochleas africanas cum sua carne & testa crematas potō cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo. Huius rei auctor est. Anaxilaus. Panos aperit seuū pecudū cū sale tosto. Murinū fimū ammixto thuris polline: sandaraca imposita discutit: Lacertæ cinis: & ipsa diuisa imposita. Item multipeda cōtrita: ammixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem ammiscunt. Cochleæ cōtusa & per se cinis inanium cochlearū cæra mixtus discussoriam uim habet. Fimum colūbarum per sese: uel cum farina hordeacea: aut auenacea illitū. Cantharides mixta calce panos scapelli uice auferūt. Inguinū tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascant: lacertæ sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno illinuntur. Podagras lenit oesipū cum lacte mulieris & cæruissa. Fimū pecudū quod liquidum reddunt. Pulmones pecudum. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi. Sanguis mustellæ cum plantagine illitus & uiuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo si penna illinat. Vel si cæra & rosaceum ammiscatur fel caninum ita ne manu attingatur: sed penna illinatur. Fimum gallinarum uermium terrenorum cinis cum melle: ita ut tertio die soluantur. Alii ex aqua illinire malunt. Alii ipso aceto mensura cum mellis cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleæ lata potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur aut binæ in uino tritæ. Eadem illinuntur cum hellsines hærbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt sale. Quidam sale cum uipera crematis in olla noua & sæpius sumptis aiunt podagra liberari. Utile esse & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant: si inueterato tritogꝫ quantum tres digyti capiant bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinem cum urtica uel pennis eorum cum primum nascetur tritis cum urtica. Quin & fimus eoꝝ arcularibus doloribus illinif. Item cinis mustellæ aut cochlearum & cum amylo uel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ cōmodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint sicut fimi colūbini cinere: cum polenta & uino albo. Articulis luxatis præsentaneū est & seuum pecudis cum cinere & capillo mulierū. Pernionibus quoqꝫ imponif seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis aut fimū murinū. Quod si putrida sint ulcera cæra ad cicatricem perducunt: uel gryllorum crematogꝫ fauilla ex oleo. Item muris siluatici cum melle. Vermiu quoqꝫ terrenogꝫ cū oleo uetere. Et cochleæ quæ nudæ inueniuntur. Vlcers omnia pedum sanat cinis earum quæ uiuæ combustæ sint. Fimigꝫ gallinacei cinis exulcerationes colūbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calciamentogꝫ ueteris soleæ crematæ cinis. Agninus pulmo & arietis sanant. Dentis caballini contusi farina priuatim subleuat. Lacertæ uiridis sanguis subtritus & hominū & iumentogꝫ pedes sublitus sanat. Clauos pedum urina muli mulæue cum luto suo illita. Fimū ouium. Iecur lacertæ uiridis: uel sanguis flocco impositus. Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritū ex oleo. Fimū colūbinum decoctū ex aceto. Verrucas uero omniū generum urina canis recens cum suo luto illita. Fimi canini cinis cum cæra. Fimum ouium. Sanguis recēs murinus illitus: uel ipse mus diuulsus. Herinacei fel. Caput lacertæ uel sanguis uel cinis totius. Mébrana senectutis anguinū. Fimū gallinacē cum oleo & nitro. Catharides cū uua taminia itritæ exedūt. Sed ita erosas aliis quæ ad psananda ulcera mōstrauimus

TRIGESIMVS

curari oportet. Nunc autem reuertemur ad ea quæ totis corporibus medēda sunt. Fel canis nigri masculini amuletum esse magi dicunt domus totius. Suffitæ eo purificatæue contra omnia mala medicamēta. Item sanguine canis resperſis parietibus genitaliq; eius sub limine ianuæ defoſſo. Minus mirentur hæc qui ſciunt foediſſimum animal q̄rū magnificēt ricinum: quoniā uni nullus ſit exitus ſaginæ nec finis alia q̄ morte: diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durāſſe tradunt. At in ſacietate paucioribus de hiſcere. Sunt qui hūc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Funditum in augurio uitium habent. Nam ſi æger ei reſpōdeat qui intulerit a pedibus ſtanti: interrogantiq; de morbo ſpem uitæ certam eſſe. Morituum nihil reſpondere. Adiciunt ut euellatur ex aure leua canis: cui non ſit alius q̄ niger color. Nigidus fugere tota die canes conſpectum eius qui e ſue id animal euellerit ſcriptum reliquit. Rurſus magi tradunt lymphatos ſanguinis talpæ aſperſura reſipiſcere. Eos uero qui a nocturnis diis fauniſq; agitent: draconis lingua & oculis & felle: inteſtiniſq; in uino & oleo decoctis: ac ſub diuo noctu refrigeratis perunctos matutinis uelpertiniſq; liberari perfrictionibus. Remedio eſſe tradit. Nicāder amphiſibenam mortuam adalligatam uel pellem tantum eius. Quinimmo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes: faciliuſq; ſuccidere. Itaq; ſola ſerpentium frigori ſe cōmittit prima omnium procedens & ante cuculi cantum. Aliud eſt cuculo miraculum: quo quis loco primum audiat alitem illam ſi dexter pes circunſcribatur: ac ueſtigium id deſodiatur: non gigni pulices ubicunq; ſpargat. Paralyſin cauentibus pingui glyrium decoctorum & ſoricum utiliſſima tradunt eſſe. Millepedas ut in anginis diximus potas. Phriſin ſentientibus lacertam uiridem decoctam in uini ſextariis tribus ad cyathum unum ſingulis cochlearibus ſumptis per dies donec cōualeſcāt. Cochlearum cinerem potum in uino. Comitibus morbis oſippum cum myrrhæ momento & uini cyathis duobus dilutū magnitudine nucis auellanae a balneo potum. Teſticulos arietinos inueteratos tritoſq; dimidio denari pondere in aqua uel lactis aſini hemina. Interdicitur uini potus quin diebus ante & poſtea. Magnifice laudatur & ſanguis pecudum potus. Item fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactens ſumptus abſciſſo capite pedibuſq; ex uino & myrrha. Lyen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis trāſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis quā eodē modo ut anguis exuit pota. Quidam & ipſum harūdine exeratam inueteratamq; bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis ueribus inaffatum. Opere pretium eſt quō præcipiatur ſcire cum exiit membrana hyberna alias deuoranti eam: quoniā nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen auit in maledictum trāſlatum. Obſeruant cubile eius æſtatibus. Eſt autē in locis hoſtiorum fenestrarumq; aut cameris ſepulchriſue. Ibi uere incipiente fiſſis harundinibus textas opponūt caſas: quarum anguſtis etiam gaudet: eo facilius exuens circūdatū torporem. Sed eo derelicto nō poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præferat. Prodeſt & cerebrum muſtellæ inueteratū potūq; & iecur eius. Teſticularum uuluaq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro: ut diximus: itē cinis. Silueſtris uero tota in cibo ſumpta. Eadem omnia prædicant ex uipera. Lacerta uiridis cū condimentis quæ ſaſtidium abſtergant: ablatis pedibus & capite. Cochleæ cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle inunctos ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis alligata ceruinis neruis. Vel lapilli e uentre pullog; hirundinum ſiniſtro lacerato annexi. Dicuntur, n. excluſo pulio lapillum dare. Quod ſi pullus is detur incipienti in cibo: quem primum peperit: cum quis primū tentatus ſit: liberaſ eo malo. Poſtea medetur hirundinum ſanguis cum rhure: uel cor recens deuoratum. Quin & e nido earum lapillus impoſitus recreare dicitur conſeſtim: & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum: & ſenectus ſerpentiū. Iecur uulturis tritum cū ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potum. Cor pulli uulturini adalligatum. Sed & ipſum uulturnem in cibo dari iubent: & quidem ſatiatum humano cadauere. Quidam pectus ei bibendum cenſent: & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte antecedente quinq; dieꝝ abſtinentia uini ob id inueteratos. Fuere & qui. xx. unam muſcas ruſſas: & quidem emortuas in potu darent: infirmioribus pauciores. Morbo reſiſtunt regio ſordes aurium: aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulſo. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulſo cum myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus prius aqua purificatis: dein colutis uino quod bibatur. Cerebrum perdicis: aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarum: aut interraneorum palūbi ſed in mulſo ad cochlearia trita. Paſſerum cinis ſarmentis crematoꝝ cochlearibus duobus in aqua mulſa. Auis iſterus uocatur a colore: quæ ſi ſpectetur: ſanari id malum tradunt & auem mori. Hanc puto latine uocari galgulum. Phreneticis prodeſſe uidetur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam nō modo muris cerebrum dari potui ex aqua: aut cinerē muſtellæ: uerū etiā inueteratas herinacei carnes quis poſſit furētī ēt ſi certa ſit medicina? Bubonis quidem oculorum cinerem inter ea quibus prodigioſe uitam ludificantur: acceperim. Præcipueq; februm medicina placitis eorum renuntiat. Nāq; & in. xii. ſigna digeſſere eam ſole tranſmeante: iterūq; luna: qd' totum abdican dum paucis exemplaribus docebo. Siqde crematis tritiſq; cū oleo perungi iubent ægros: cū geminos trāſſit ſol criſtis: & auribus & unguibus gallinaceoꝝ. Si luna raiſis barbibus eoꝝ. Si uirginem alteruter hordei granis. Si ſagittariū ueſpertilionis alis. Si leonē luna tamaricis frōde: & adiciūt ſatiūæ. Si aquariū e buxi carbonibus tritis. Ex iſtis cōſeſſa aut certe ueriſimilia ponemus: ſicut eletargū olfactoriis excitari. Inter ea fortaiſis muſtellæ teſticulis inueteratis: aut iocinere uſto. Is quoq; pulmonē pecudis calidū circa caput adalligari putāt utile. In q̄rtanis medicinae clinice ppe modū nihil pollet. Quāobré plura eoꝝ remedia ponemus. Primūq; eā quæ adalligari iubēt puluerē: i quo ſe accipiter uolutauerit lino rutilo i linteo.

LIBER

Canis nigri dentem longissimum. Pseudophecen uocant uespā: quæ singularis uolitat. Hanc sinistra manu apprehensam subnectunt. Alii uero quam quis eo anno uiderit primam. Viperæ caput abscisum in linteolo: uel cor uiuentis exemptū. Muris rostellum auriculasque summas roseo pāno: ipsumque dimittit. Lacertæ uiridis dextrū oculū effossum mox cū capite suo deciso in pellicula caprina. Scarabeus qui pilulas uoluit. Propter hūc ægypti magna pars scarabeos inter numina colit curiosa. Appionis interpretatione qua colligit solis operum similitudinē huic animali esse ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & aliū adalligant magi cui sunt cornicula reflexa sinistra manu collectū. Tertiū qui uocatur fullo albis guttis dissectū utriusque lacerto adalligant. Cætera sinistro. Cor anguinū sinistra manu exemptū uiuentibus. Scorpionis caudæ quattuor articulos cū aculeo panno nigro: ita ut nec scorpionem dimissum: nec eū qui alligauerit: uideat æger triduo. Post tertiū circuitū id cōdat. Erucam in linteolo ter lino circūdant totidem modis ad singulos dicentes quare faciant: qui medebunt. Limacem in pelliculam uel quattuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutā. Vermiculos ex quibus tabani fiunt: ante quæ pennas germinant. Alios e spinosis frutetis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant. Cochleasque quæ nudæ inueniunt. Stellionē inclusum capsulis subiiciunt capiti: & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptū: inueteratūque coteri: & in calida aqua bibi. Corda hirundinū cū melle. Alii simū drachma una: in lactis caprini: uel ouilli uel passo cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutē pondere sexta parte denarii cum pipere pari modo parthogentes in remediū quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phrygionem adalligatū remedio esse quartanis. Quod est animal: nec ille descripsit: nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandū tamen fuit a tā graui auctore dictum: si cuiusque cura efficacior esset ad inquirendū. Cornicis carnes esse: & nidum illinire in longissimis morbis utilissimū putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi: quoniā eius erit copia spei de tecto: ane aranei quē lycum uocat tela: ipso specu toto resina cæragi ipsa utrisque temporibus & frōti prodest. Aut ipse calamo adalligatus qualiter & aliis febribus prodesse traditur. Item lacerta uiridis adalligata uiua in eo uase quo cibum capiat. Quo genere & reciduas frequenter abigi affirmant. Hydropicis oesipum ex uino addita myrrha modice potui dat nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addit & anserinum adipē & oleum myrteū. Sordes ab uberibus ouium eundē effectum habent. Ite carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus uentri aquam trahere promittitur. Igni sacro medetur oesipum cū popolige & rosaceo. Ricini sanguis. Vermes terreni ex aceto illiti. Gryllus cōtritrus in manibus. Quo genere præstat: ut qui id fecerit antequam incipiat uirium: toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cū terra cauernæ suæ tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum: dein ex aceto ipsitū. Senectus serpentium ex aqua illita a balneo cum bitumine & seuo agnino. Carbūculus fimo colūbino delectus se illito: uel cū lini semine ex aceto mulso. Ite apibus quæ in melle sunt imortuæ ipsitis. Polentæq; imposita inperfa. Si inurendis sit: cæterisq; ibi ulceribus occurrit e melle oesipū cum plūbi squāmis. Item fimum pecudum incipientibus carbūculis. Tubera & quæcūque emolliri opus sit efficacissimæ anserino adipe curantur. Idē præstat & gruum adeps. Furūculis mederi dicitur araneus si prius qui nominetur sit ipsitū & tertia die solutus. Mus araneus pendens necatus sic ut terram nec postea attingat: ter circūdatus furunculo toties expuentibus medente & cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est ruffum maxime recēs illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ decoctus. Muscæ ipsi numero infricatæ digyto medico. Sordes ex pecudū auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere e capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere punici & falli pari pondere. Ambustis caput canis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cū cæra commixtum. Murium cinis & cochleæ. Eoque sic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps usperimus. Fimi colūbini cinis ex oleo illitus cyprino. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermis cinis cum melle illitus etiā dolores tollit. Item amphispēna mortua adalligata. Adeps culturinus cum uentre arefactus contritusque cū adipe suillo inueterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lilii radice: si magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina incibus prodest: & inueterata. Herinacei spasticis. Item mustellæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthonicis milui iecur aridum tribus obolis in aqua mulsæ cyathis tribus potum. Reduitas & quæ in digytis nascuntur pterygia tollunt canini capitis cinis aut uulua decocta in oleo super illito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellicis. Vnguium scabricam cantharides cum pice tertio die solutæ. aut locustæ frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent uiscum & proculacam: uel æris florem. Ita ut tertio die soluant. Sanguinem sistit e naribus seuum ex omēto pecudum illitum. Item coagulum ex aqua maxime agninum subditum uel infusum etiā si alia non profint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cinis cochlearum terrenarum. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sanguinem sistunt cochleæ contritæ frōti illitæ. Aranei telæ suppositæ. Gallinacei cerebellum: uel sanguis profluvia a cerebro. Ite columbinus sanguis ob id seruatus concretusque. Si uero ex uulnere immodice fluat fimi caballi cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mire sistit. Et uulneribus medentur oesipum cum hordei cinere & erugine æquis partibus. Ad carcinomata ac serpentina quoque ualet. Erodit & ulcerum margines. Carnesque quæ excrescunt ad æqualitatem redigit. Explet quoque: & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata addito nitre: aut cinere ex ossibus fœminum agninorum: maxime in iis ulceribus quæ cicatricem non trahunt. Magna & pulmonibus pœiue arietum.

TRIGESIMVS

Excreſcentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficaciffime reducant. Fimo quoqꝫ ipſo ouium ſub teſta calefacto & ſubſto tumor uulnerū ſedatur. Fiſtulæ purgantur ſananturqꝫ. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere. Excreſcentia omnia ſpodii uice erodit ac perſanat. Item murino ſi mo eroduntur. Itemqꝫ muſtellæ ſimi cinere. Duricias etiam in alto ulcerum & carcinomata perſequiſ multipeda trita: admixta reſina terebinthina & ſinopide. Eademqꝫ utiliſſima ſunt in iis ulceribus quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipſorum genera mirandos uſus habet. Coſſes qui in ligno naſcuntur ſanant ulcera omnia. Nomas uero combuſti cum pari pondere aniſi & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni. adeo ut neruos quoqꝫ abſciſſos illitis ſolidari infra ſeptimū diem. Demoſcritus perſuaſerit. Itaqꝫ in melle ſeruandos cenſet. Cinis eorum margines ulcerum duriores abſumit cū pice liquida uel ſymblio melle. Quidā arefactis in ſolle ad uulnera ex aceto utuntur: nec ſoluunt niſi bi duo intermiſſo. Eadē ratio & terrenarū cochlearum eſt: quæ tuſæ & impoſitæ recentia uulnera conglutinant: & nomas ſiſtunt quæ non adhærent. Herpes quoqꝫ animal a græcis uocatur: quo præcipue ſanatur quæcunqꝫ ſerpunt. Cochleæ quoqꝫ proſunt cum teſtis ſuis tuſæ cum myrrha quidem & thuræ ēt præciſos neruos ſanare dicuntur. Draconum quoqꝫ adeps ſiccatus in ſole magnopere prodeſt. Item gallinacei cerebrum recentibus plagis ſale uiperino in cibo ſumptum. Tradunt & ulcera tractabilia fieri: & ſanari celerius. Antonius muſa medicus cum incidiſſet inſanabilia ulcera: uiperas edendas dabat: miraqꝫ celeritate perſanabat. Tryxalidum cinis margines ulcerum duros aufert cū melle. Itē fimus colūbinus cū arſenico & melle ea quæ erodēda ſunt. Bubonis cerebro cum adipe anſerino mire uulnera dicuntur glutinari: quæ uocant cacoethæ. Cinis etiā ſœminum arietis cum lacte muliebri diligēter prius elutus linteolis ſanat. Vlula quoqꝫ auis cocta in oleo cui liquato miſcet butyrum ouillum & mel: ad ulcera ſananda ualet. Ulcera labra duriora apes in melle emortuæ emolliunt. Et elephantiaſin ſanguis & cinis muſtellæ. Verberū uulnera atqꝫ uibices pellibus ouium recētibus impoſitis obliſterantur. Articulorum fracturis cinis ſœminum pecudis peculiariter medet. Efficacius cum cæra. Idem medicamentū ſit ex maxillis ſimul uſtis: cornuqꝫ ceruino & cæra mollita roſaceo. Oſſibus fractis caninum cerebrū lin teolo illito ſuperpoſitis lanis: quæ ſubinde ſubfundantur fere quattuordecim diebus ſolidat. Nec tardius cinis ſilueſtris muris cum melle: aut cū uermium terrenorū cinere. Qui etiam oſſa extrahit. Cicatriceſ ad colorē reducit pecudum pulmo præcipue ex ariete ſeuum ex nitro. Lacertæ uiridis cinis. Vernaſtio anguium ex uino decocta. Fimum colūbinum ex melle. Item uutiligines albas ex uino. Ad uutiliginē & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in ſole donec formicet cutis: tolerandæ ſunt. Poſtea fouere: oleoqꝫ perungere neceſſariū: iterūqꝫ illinire: idqꝫ diebus pluribus facere cauentes exulcerationem multam. Ad eaſdem uutiligines & muſcas illini iubent cum radice lappatorum. Gallinarū fimum candidū ſeruātū in oleo uetere cornea pyxide. Veſpertilionum ſanguinem. Fel herinacei ex aqua. Ad ſcabiem uero bubonis cerebro cū afronitro. Sed ante omnia ſanguis caninus. Sedant pruritus cochleæ minutæ latæ contritæ illitæ. Harundines & tela quæqꝫ alia extrahenda ſunt corpori. euocat muſ diſſectus ipſoſtus. Præcipue uero lacerta diſſecta: & uel caput eius tantū cōtuſum cū ſale ipſoſitum. Cochleæ ex iis quæ gregatim folia ſectant contuſæ ipſoſitæqꝫ teſtis: & eæ quæ manduntur exēptæ teſtis. Sed cū leporis coagulo efficaciffimæ. Oſſa anguiū eundē cū coagulo cuiuſcūqꝫ qdrupedis intra tertiuū diē approbat effectū.

Ad muliebria mala medenda: & conceptus maturandos.

CA. IIII.

Audantur & cātharides tritæ cū farina hordeacea. Muliebribus malis mēbrana a partu ouiu proficiunt: ſicut in capris rettulimus. Fimū quoqꝫ pecudum eoſdē uſus habet. Locuſtagæ ſuffitu ſtranguariæ maxime mulierū iuuatur. Gallinaceorū teſtes ſubinde ſi a cōceptu edat mulier: mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hiſtricū cinis potus continet. Maturat caninū lac epotū. Euocat mēbrana e canum ſecundis: ſi terrā non attigerit. Lūbos parturientiū potus lactis. Fimū murinū aqua pluuiā dilutū mamas mulierum a partu tumefcentes reſcit. Cinis herinaceorū cū oleo perungit: cuſtodit partus contra abortus. Facilius enitunt quæ fimū anſerinū cū aquæ cyathis duobus ſorbuere. Aut ex utriculo muſtellino per genitale efflentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & ſcapulas: ne nerui doleant: pſtant. Grauidis ſecundas pellunt in paſſo poti. Item p ſeſe ipſoſiti: mammagæ ſupuratione concoquūt & aperiunt extrahuntqꝫ: & ad cicatricē perducunt. Lac deuocant poti cū mulſo. Inueniuntur & in gramine uermiculi q adalligati collo cōtinent partum. Detrahunt autem ſub partu: alias eniti non patiūtur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoqꝫ omnia dantur in potu quini aut ſepteni. Cochleæ in cibo ſumptæ accelerant partum. Item cōceptum impoſitæ cum croco. Eadem ex amylo & tragacantho illitæ profluuiā ſiſtunt. Proſunt & purgationibus ſumptæ in cibo: & uuluaſam auerſam corrigunt cum medulla ceruina: ita ut uini cochleæ denarii pondus addatur & cypri. Inflationes quoqꝫ uuluarum diſcutiunt exemptæ teſtis: tritæqꝫ cum roſaceo. Ad hoc aſtypaleicæ maxime eligūtur. Alio modo africanæ binæ cū ſœnogræco qd tribus digytis capiaſ additis mellis cochlearibus quattuor. Illinuntur aluo prius irino ſucco perunctæ. Sunt & minutæ longæqꝫ candidæ cochleæ paſſim oberrates. Eæ arefactæ ſole in tegulis: tuſæqꝫ in farina miſcentur lomento æquis portionibus. Candoremqꝫ & leuorem corpori aſſerunt. Scabendi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier pregnans ſi tranſcenderit: abortum faciet. Item amphibenam mortuam dumtaxat: Nā uiuam habentes in pyxide impune tranſeunt: etiam ſi mortua ſit. Atqꝫ aduerſata partus faciles præſtat uel mortua. Mirum ſi non adſeruataſ tranſcenderit: grauida innoxiam fieri: ſi protinus tranſcendat adſeruataſ. Anguis inueterati ſuffitus mēſtrua adiuuant. Anguium ſeneſtus adalligata lumbis faciliores

LIBER

partus facit: protinus a puerperio remouenda. Dant & in uino bibendū cum thure. Aliter sumpta abortum facit. Baculus quo angui rana excussa sit: parturientes adiuuat. Tryxalidum cinis illitus cum melle purgationes. Item araneus qui filum ducit ex alto: capi debet manu caua tritusq; admoueri. Quod si redeuntem prehenderit: inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido custodit par tus contra omnes abortum insidias. Penna uulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum co rui grauidis cauendum constat: quoniam transgressus abortus asperos facit. Fimum accipitris in mul so porum uidetur fœcundas facere. Vuluarum duricias & collectiones adeps anserinus aut cygni emol lit. Mammæ a partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & lycaones mammis puer perio uexatis inuenere otidum adipem utilem esse & iis quæ uulua stragulentur: & blattas illinūt. Quo rum perdicis putaminum cinis cadmæ mixtus & cæræ stantes mammæ seruat. Putant & ter circūda tam ouo perdicis non inclinari. Et si sorbeantur eadem: fœcunditatem facere: lactis quoq; copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis dolores minuere. Molas uteri rumpere. Scabiem uuluarum sedare si cum cimice trito illinantur. Vespertilionū sanguis psilothi uim habet: sed malis puerorum illitus nō satis proficit nisi erucae uel cicutæ semen postea iducatur. Sic enim aut in totum tollunt pilis: aut non ex cedūt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex: rubens utiq; & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius ammiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt uiperam exem ptis ossibus & psilothi uice utūtur: euulsis prius pilis: quos renasci nolūt. Fel herinacei psilothrū est uti q; mixto cerebro uespertilionis & lacte caprino. Item per se cinis cum lacte. Canis primi partus euulsis pilis quos renasci uolunt: uel nondum natis perunctis partibus: alii non surgūt. Idem euenire tradit san guine ricini euulsi cani. Item hirūdinino sanguine uel felle.

Promiscuæ medicina.

CA. V.

o Vis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si uero oculi nigri nascētium placeant: foricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant: uermiū terrenorum cinere præ stari admixto oleo. Infantibus qui lacte concreto uexantur præsidium ex anguinum coagulū ex aqua potum. Aut si uitium coagulato lacte acciderit: discutitur coagulato ex aceto dato. Addentitio nem cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inuētis adustio infantium quæ uocatur siriasis adalligatis emendatur. Ramices infantium lacertæ uirides admotæ dormientibus morfu emen dantur. Postea harundini adalligatæ suspenduntur in fumo. Traduntq; pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum salua illita infantium: oculis palpebras corrigit gignitq;. Ramicosis cochlearū cinis cum thure ex oui albi succo illitus per dies. xxx. medetur. Inueniuntur in corniculis cochleæ hære naceæ duriciæ. Eæ dētionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanum cinis admixtus cæræ procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ adalligatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum tussi medetur. Vix ē serio complecti quædam non omittenda tamen: quia sunt prodita. Ramici infantū lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quod sub cauda unam cauernam habeat. Id agendum ut per auge aut argentū aut ostrum mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur: & in fimo ponitur. Vrina infan tium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorum cornua grandia denticulata adalligata in iis amuleti naturam optinent. Bouis capiti lapillum tradunt inesse: quem ab eo expui si necem timeat: in opinatis præciso capite exemptum adalligatumq; mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent. Et limacis lapillum siue ossiculum quod inuenitur in dorso. Magnifi ce iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum. Sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sūt uermiculi in spinosis hærbis asperi: lanuginosi. Hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus: si quid ex cibo hæreat. Somnos allicuit oesipum cum myrrhæ momento in uini cyathis duobus dilutū uel cum adipe anserino & uino myrrite. Auis cuculus leporina pelle adalligatus. Ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatū. Putant eiusdem effectus esse uino colutū. E diuerso somnū arcet uesperti lionis caput aridū adalligatū. In urina uirili lacerta necata uenerē eius qui fecerit cohibet. Nā inter ama toria esse magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ: & columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturni dextræ partes uenerē concitant uiris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinq; colum bag admixta adipis suilli denarii pondere ex melle sorbeantur. Passeres in cibo uel oua eoz. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus: ibi cum cineres cū apide anseris & irino perunctis si conceptus sit. partus cōtinere. Cōtra ihibere uenerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisq; pel le arietina tradunt. itē cuiuscūq; galli gallinacei si cū sanguine gallinacei lecto subiciant. Cogunt conci pere inuitas setæ ex cauda mulæ si inunctis inter se colligent in coitu. Qui in urinā canis suam ingesse rit: dicitur ad uenerē pigrior fieri. Mirū & de stellionis cinere (si uerū est) in linamento inuolutū in fini stra manu uenerem stimulare. Si trāsferatur in dextram: inhibere. Item uespertilionis sanguinē collectū flocco suppositūq; capiti mulierū libidinē mouere: aut anseris linguam in cibo uel potione sumptam. Phthyrasē uero mastato corpore pota. Et mēbrana senectutis anguium triduo inhibet. Ac serū exē pto caseo potum cum exiguo sale. Caseos si cerebrū mustellæ coagulo addatur: negant corrūpi uerusta te: aut a muribus attingi. Eiusdēq; mustellæ cinis si detur i ossa gallinaceis pullis & colūbinis rutos esse a mustellis. Iumētōz urinæ tormina uespertilione adalligato finiunt. Vermicatio ter circumlato uerē dis palūbo mirum dictu palūbus emissus moritur: iumētumq; liberatur confectū. Ebriosis uia noctuæ

TRIGESIMVS PRIMVS

per t riduum data in uino: tedium eius adducit. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo praesumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus & in uino quod bibatur inspersus: securos praestabit a temulentia. Inuenit hoc Horus assyriorum Rex. Praeter haec sunt notabilia aialium ad hoc uolumen pertinentium. Gromphrenam auē in sardinia narrat grui simile ignorā iam etiam fardis: ut existimo. In eadem puincia est ophion ceruis tantū pilo similis: nec alibi nascens. Iidē auctores nominauere sirulugū. Quod nec quale esset animal: nec ubi nasceretur tradiderunt. Fuisse quidem non dubito: cū & medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia bituros uocari: qui uites in campania rodant.

De miraculis quarūdam bestiarum.

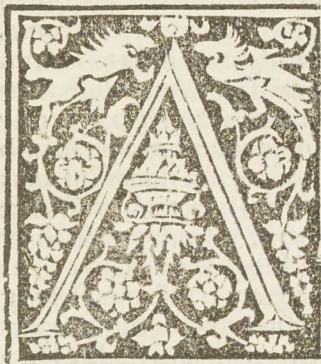
CA. VI.

Eliqua mirabilia ex iis quoque dicemus. Non latrari a cane membranā ex secundis canis habentem: aut leporis simum uel pilos tenentem. In culicum genere muliones nō amplius q̄ uno die uiuere. Eosque qui arborarii pici rostrum habeant: & mella eximant: ab apibus nō attingi. Porcos sequi eos a quibus cerebrum corui acceperint in ossa. Puluerem in quo se mula uolutauerit corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari: si unus castratus emittat. Anguina pelle & sale & farre cum serpillo contritis uno die: deiectisque cū uino in fauces bouum uua maturescere: toto anno eos ualere. Vel si hirundinum pulli tres tribus ossis dētur. Puluere e uestigio anguiū collecto: sparsas apes in alueare reuerti. Arietis dextro teste praeligato oues tantū gigni. Non lassescere in ullo labore qui neruos ex alis & cruribus gruis habeat. Mulas non calcitrare cum uinū biberint. Ungulas tantū mulagae reptas: neque aliam ullā materiā quā non perroderetur a ueneno stygis aquae: cū id dandū Alexandro magno Antipater mitteret memoria dignū est: magna Aristotelis infamia excogitatū. Nec ad aq̄ilia reuertemur.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER, XXXI. PROHEMIVM.

Medicinae ex aquantibus. Aquarum mirabilia.

CA. I.

QVATILIVM SEQVITVR IN MEDICINA BENEFICIA: OPIFICE natura ne i illis qdā cessante: & p undas fluctusque ac reciprocos aestus aīumque rapidos cursus improbas exerēte uires. nūsq̄ potētia maior: si uerū fate ri uolumus. Quippe hoc clementū ceteris oibus imperat. Terras deuorat aquae. Flammās necant. Scandunt in sublime: & cælū quoque sibi uendicāt. Ac nubium obtentu uitale spiritum strangulant. Quae causa fulmina edidit: ipso secum discordante mūdo. Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? At illae ceu parum sit in tantum puenire altitudinem rapiūt eo secum pisciū examina. Saepe etiam lapides subueiūt portantes aliena pondera. Eadem cadētes oīum terra nascentiū causa sunt: prorsus mirabili natura. Siquis uelut reputare ut fruges gignant arbores fruticesque uiuāt in cælum migrare aquas aīamque etiam hērbis uitalem inde deferre uisā cōfessione. Omnis quoque terrae uires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarū medicinis: & obseruationibus. cc. lxi.

CA. II.

Micant benigne passimque in plurimis terris alibi frigidae: alibi calidae: alibi inunctae: sicut in te rebellis aquitanica gente. Exin in pyreneis montibus tenui interuallo discernente. Alibi tepidae gelidaeque auxilia morborum conferentes. Et e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus uariis urbescque condunt: sicut puteolos in campania: statielas in liguria: festias in narbonensi prouintia. Nusquā tamen largius q̄ in baiano sinu: nec pluribus auxiliandi generibus: aliae sulphuris: aliae aluminis: aliae salis: aliae nitri: aliae bituminis: nonnulla etiam acida falsaue mixtura. Vapore quoque ipso aliquae profunt. Tantaque est uis ut balneas calefaciant: ac frigidam etiam in solis feruore cogant: quae in baiano possideant uocantur nomine accepto a Claudio Caesaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporat & in mari ipso quae Licinii Crassi fuere. Mediosque inter fluctus existit aliquid ualitudini salutare. Iam generatim neruis profunt pedibusue aut coxendicibus: aliae luxatis fractisque. Inaniunt aluos. Sanant ulcera. Capiti auribusque priuatim medentur. Oculis uero ciceronianae. Dignum memoratu uilla est ab auerno lacu puteolos tendentibus imposita littori: celebrata porticu ac nemore. Quam & uocabat. M. Cicero academiam ab exemplo athenarum: ibi impositis uoluminibus. eisdem nominibus. In qua & monumentum sibi instaurauerat. Ceu uero non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius. Antistio uetere possidente erumperunt fontes calidi perque salubres oculis celebrati carmine Laureae Tulli qui fuit e liberis eius. Ut protinus noscatur etiam ministerium eius haustus ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen dignum ubique & non ibi tantum legi.

Quod tua Romanae uindex clarissime linguae

Salua loco melius surgere iussa uiaret

Atque academiae celebratam nomine uillam

Nunc reparat cultu sub potiore uetus.

Hinc etiam apparent lymphae non ante repertae.

Languida quæ infuso lumina rore leuant.

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori

Hoc dedit: hac fontes cum patefecit ope.

Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem:

Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem campaniæ regione sinuessanæ aquæ sterilitatem foeminarum & uirorum in saniam abolere produntur. In ænaria insula calculosis mederi. Et quæ uocatur acidula ab teano sidicino quattuor milibus passuum frigida. Item in stabiano quæ dimidia uocatur: & in uenafrano ex fonte acidulo. Item contingit in uelino lacu potantibus. Item in syriæ fonte iuxta taurum montem. Auctor est, M. Varro. Et in phrygiæ gallo flumine Gallimachus. Sed ibi in potando necessarius modus: ne lymphatos agat. Quod in æthiopia accidere iis qui e fonte rubro biberit Ctesias scribit, iuxta romam albula aquæ uulneribus medentur. Prægelidæ eæ. Sed subcutilæ in sabinis gelidissimæ suctu quodam corpora inuadunt: ut prope morsus uideri possit. Aptissimæ stomacho: neruis: uniuerso corpori. Thespieorū fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in arcadia flumen elatum. Custodit autem partum linus fons in eadem arcadia abortus fieri non patitur. E diuerso in pyrrha flumen quod aphrodisium uocatur: steriles facit. Læcus Amphion uutiligines tollit. Varro auctor est Titium quædam prætura functum marmorei signi faciem habuisse propter id uitium. Cidnus ciliciæ amnis podagricis medetur: sicut apparet in epistola Calpurni Parmensis ad M. Antonium. Contra aquarum culpa in troezenæ omnium pedes uitia sentiunt. Tunc gri ciuitas galliæ fontem habet insignem plurimis bullis stillantem: ferruginei saporis quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora. Tertianas febres discutit: calculorumque uitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit. Ad posterum rubescit. Leucogei fontes inter puteolos & neapolim oculis & uulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in hestiea eutiche fontes duos tradit esse: ceromen: ex quo bibentes oues nigras fieri: mellem ex quo albas: ex utroque autem uarias. Theophrastus in thuriis crathin candorem facere: sybarim nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui sybarim bibant: nigriores esse: durioresque & crispo capillo. Qui ex cratide candidos: mollioresque ac porrecta coma. Item in macedonia quæ uelint sibi candida nasci ad haliacmon ducere. Quæ nigra aut fusca ad axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci: & fruges quoque: sicut in messapiis. Aut in lusis arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari. Erythris aloes amnis pilos gignit in corporibus. In boetia ad trophonium deum iuxta flumen orchomenon duo sunt fontes: quorum alter memoriam: alter obliuionem affert: inde nominibus inuētis. In cilicia apud oppidum iusgum riuus fluit unus ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit. In cea insula fontem esse qui habetes facit. Zamæ in africa ex quo canoras uoces. Vinum tedio uenire iis qui ex clitorio lacu biberit. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quo diximus asserunt. Mutianus andrie fonte. Liberi patris statis diebus septenis eiusdem dei uinum fluere. Si auferatur e conspectu templi sapore in aquam transeunte. Polyclus explere olei uicem iuxta solos ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in æthiopia eiusdem uirtutis fonte Lycos in indiæ terris fontem esse: cuius aqua lucernæ ardeant. Idem ecathanis tradit. Theopompus in scotussis lacum esse dicit: qui uulneribus medetur. Iuba in troglodytis lacum insanum malefica ui appellatum: ter die fieri amarum salsumque: ac deinde dulcem: totiensque etiam noctu scatetem albis serpentibus uicenum cubitorum. Idem in arabia quoque fontem exilire tanta ui ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus marfyæ fontem in phrigia ad celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes clæon & gelon: ab effectu græcorum nominum dicti Cyzice fons Cypidinis uocatur: ex quo potantes amorē deponere Mutianus credit. Grånone est fons calidus citra summum feruorem qui in uinum additus triduo calorem potionis custodit in uasis. Sunt & maguntiaci in germania fontes calidi trans rhenum: quorum haustus triduo feruet. Circa margines uero punicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex iis aliqua arbitratur: discat in nulla parte naturæ maiore esse miracula: quam inter initia operis abunde multa rettulimus. Ctesias tradit silian uocari stagnum in indis in quo nihil innatet: sed omnia mergantur. Celius apud nos in auerno ait etiam folia subsidere. Varro aues quæ euolauerint emori. Contra in africa lacu apuscidamo omnia fluitat: nihil immergitur. Item in siciliæ fonte phinthia: ut Appion tradit. Et in medorum lacu puteo Saturni fons linire transire solet in loca uicina portendens aliquid. Mirum quoque est quod cum piscibus transit. Responsa ab iis petunt incole cibo: quem rapiunt annuentes. Si uero euentum negent: caudis abigunt. Amnis olachas in bithynia Brietium alluit: hoc est & templo & deo nomen: cuius gurgite periuri notant parthi uelut flamma urente. In cantabria fontes tamarici in augurio habentur. Tres sunt octonis pedibus distantes. In unum alueum coeunt uasto amne. Sinculis siccantur duodecies diebus: aliquando uicies citra suspicionem ullam aquæ: cum sit illis uicinus fons sine intermissione largus. Dierumque est non profluere eos aspicere uolentibus: sicut proxime Lartio Licinio legato post præturam post septem dies accidit. In iudæa riuus sabatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira Ctesias in armenia scribit esse fontem: ex quo nigros pisces ilico mortem asserre in cibis. Quod & citra danubii exortum audiui: donec ueniat ad fontem alueo appositum: ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius annis intelligit fama. Hoc idem & in lydia in stagno nympharum tradunt. In archadia ad pheneum aqua profluit e saxis styx appellata: quæ illico necat: ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus lætales & ipsos: quod non in alio

TRIGESIMVS PRIMVS

genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in thracia apud cychros dicit. Lycus in leontinis tertio die si quisq; biberit. Varro ad foracten scripsit esse fontem: cuius sit latitudo quattuor pedum: sole oriente eum exundare feruenti similem: auesq; quæ gustauerint: iuxta mortuas iacere. Nang & hæc insidiosa conditio q; quædam etiam blandiuntur aspectu: ut ad nonacrin arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualiter: sed hanc putant nimio frigore esse noxiam utpote cum profluens ipsa lapideæ scat. Aliter circa thessalica tempe quoniam uisus omnibus terrori est. Traduntq; etiam æs ac fergæ erodi illa aqua. Profluit ut indicauimus breui spatio. Mirumq; siluæ stris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper florens purpura. Et quædam sui generis hæba in labris fontis uirot. In macedonia non procul ab Euripidis poetæ sepulchro duo riuus cõfluunt: alter saluberrimi potus: alter mortiferi. In parparoniis fons est qui quacumq; rigat lapideam facit terram. Itē calidæ aquæ in euboea. Lebedon nāq; alluit riuus: in quo saxa in altitudinem crescunt. In eurymenis deiectæ coronæ in fontem lapides fiunt. In colossis flumen est: in quo lateres coniecti lapides extrahuntur. In scyretico metallo arbores quæcūq; flumine alluuntur saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoq; guttæ in lapides durescunt. In antris coryciis nam miæze. In macedonia etiam pendētes in ipsis cameris. At in corintho cum decidere in quibusdam speluncis utroq; modo columnas faciūt: ut in pausia cherfonesi rhodiog; in antro magno etiam discolori aspectu. Et hæc tenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarū in salubritate uel cõmoditate earum.

CA. III.

Varitur inter medicos cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasque merito damnant: utiliores quæ profluunt existimantes. Cursu enim percursuq; ipso extenuari atq; proficere. Eoq; miror cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed ii rationem afferūt: quoniam leuissima sit hymbrium aqua: ut quæ subire potuerit ac pendere in aere. Ideoque & niues præferuntur nubibus: niuibibusq; etiam glacies uelut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse & glaciæ multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest uitæ. In primis enim leuitas illa depræhendi aliter q; sensu uix potest: nullo pene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum: cum etiam lapides subire appareat: cadensq; inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuia aquæ sordium inesse plurimum sentiat: citissimeque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemq; subtilissimum elementi eius uideri miror: appposito grādinum argumento e quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec uero pauci inter ipsos e contrario: ex gelu ac niuibibus insaluberrimos potus prædicant: quoniam exactum sit inde: quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur: & rore nimio scabiem fieri. Pruina uredinem cognatis & niuis causis. Pluias quidem aquas celerrime putrescere conuenit: minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem aquā quæ septies putrefacta purgata sit perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles aluo duricias facientes faucibusq; etiam limi non aliis inesse plus: aut animalium quæ faciunt tedium confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse: sicuti nec torrentium ullius: lacusq; plurimos salubres maxime. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex coaspe & euleo tantum bibunt. Eæ quāuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum non quia sint amnes apparet: quoniam nec e tigris nec euphrate nec e multis aliis bibunt. Limus aquarum uitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat salubritatis indicium habetur. Sicuti frigoris tineas in fonte gigni. Ante omnia damnatæ amaræ: & quæ scrobem statim implent: quod euenit troezeni. Nam nitrosas atq; salmacidas & sæculentas in desertis rubrū mare petentes addita polenta utiles intra duas horas faciunt: ipsaq; uescuntur polenta. Damnantur in primis fontes qui cœnum faciunt: quicq; malum colorem bibentibus referunt: & si uasa ære inficiunt: aut si legumina tarde percoquunt. Si liquatæ leniter terram relinquunt: decoctæq; crassis obducunt uasa crustis. Est etiam num uitiū non fetide modo uerum oīno quicq; recipientis iucundum sit illud licet gratūq; & ut sæpe ad uicina lactis accendens. Aquā salubrem aeri q̄simillimā esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucunde olentis in mesopotamia caburæ. Fabulæ rationem afferunt: quoniam eo luno perfusa sit. De cætero aquarū salubriū sapor odorue nullus esse debet. Quidam statim iudicant de salubritate: frustrante diligentia: quādo perrarū est ut leuior sit aliq;. Certior subtilitas inter pares meliorem esse quæ calefiat refrigereturq; celerius. Quin exhaustam uasis ne manus pēdeant depositisq; in humū tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime p̄babilis cōtingit? Puteis nimig; ut in oppidis cōstare uideo. Sed iis quibus exercitationis ratio crebro haustu cōtingit: & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria. Vtq; cælum uideant super oīa obseruatio una. Eadē & ad perēnitatem pertinet: ut illa uado exiliat uena nō e lateribus. Nam ut tactu gelida sit: etiam arte cōtingit. Si etiam expressa in altū: aut e sublimi deiecta uerberatu corripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur. Eadem Neronis principis inuentum est decoquere aquā: uitroq; demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris contingit sine uitis niuis. Omnem utiq; decoctam utiliorem esse conuenit. Item calefactam magis refrigerari subtilissimo in uento. Vitiosæ aquæ remedium est si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Aestus in balneis arceatur si qs ore teneat: Quæ sunt haustu frigidissimæ: nō pinde & tactu esse alternante hoc bono multi familiaris exemplo colligunt. Clarissima aquarum omniū toto orbe frigoris salubritatisq; palma præconio urbis martia est: inter reliqua deū munera urbi tributa. Vocabat hæc quondā aufeia. Fons aut ipse piconia. Oritur in ultimis montibus pelignorum. Transiit marfos & fucinum lacum romam non dābie petens.

LIBER

Mox specu mersa in tyburtina se aperit nouem milibus passuū formicibus instructis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Martius unus e regibus. Postea, Q. Martius rex in prætura. Rursusq; restituit. M. Agrippa. Idem & uirginem adduxit ab octauī lapidis diuerticulo duo milia passuum prenestina uia. Iuxta est herculaneus riuus: quem refugiens uirginis nomē optinuit. Horum amnium comparatione differentia supradicta deprehenditur cū quātum uirgo tactu præstet martia hauſtu. Quāq; utriusq; iam pridem urbi perit uoluptas ambitione avaritiq; in uillas ac suburbana detorquentibus publicam salutem. Non abre sit quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maxime: & quodam conuexitatis cardine aut montium radicibus. Multi septentrionales ubique partes aquosas existimauere. Qua in re uarietatem naturæ aperuisse conuenit. In hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo siluigeri ab aquilonis tantum parte sunt. At olympus oſa parnaſus appenninus alpes undiq; uestiuntur: amnibusq; perfunduntur. Aliqui ab austro sicut in creta albi montes. Nihil ergo in iis perpetuæ obseruationis indicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harūdo: aut hærbæ de qua dictum est. Multumq; alicui loco pectore incubās rana. Salix enim erratica & alnus aut uitex aut hederæ sponte proueniūt & corruatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem e superioribus defluentis augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est ante ortum solis lōgius intuētibus. Quod ex edito qdam speculatur proni terram mento attingēte. Est & peculiaris æstimatione peritis tātum nota: q feruētissimo æstu sequitur dieiq; horis ardentissimis: qualis ex quoq; loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille: indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorū opus est ut indoleſcant. Quod fugientes ad alia experimenta decurrunt loco in altitudinem pedum quinq; defosso. Oſisq; e figulino opere crudis: aut peruncta pelui ærea cooperto lucernaq; ardente cōcamerata frondibus: dein terra. Si figulinum humidū ruptum uel: aut in ære sudor uel lucerna siue defectu olei restincta: aut etiam uellus lanæ madidum reperiatur: nō dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excolunt locum: tanto efficaciore uasorum argumento. Terra uero ipsa promittit candicantibus maculis: aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. Figularis certa semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt coria terræ obseruātes: ut a nigra descendat ordo supradictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra frigidior in toſo. Nāq; & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit: & collando continet sordes. Sabulum exiles limosāsque promittit. Galrea incertas uenas: sed boni saporis. Sabulum masculinum & harena carbūculosa certas stabilesq; & salubres. Rubra saxa optimas speiq; certissimæ. Radices montium saxosæ: & silex: hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas: faciliusq; ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata uel aluminosa occurrentia putearios necat. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna si extinguitur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria: quæ grauiorem illum halitum recipiāt. Fit & sine his uiriis altitudine ipsa grauior aer: quam emēdant assiduo linteorum iactatu euentilādo donec ad aquam uentum est sine harenato opus surgit: ne uenæ obſtruantur. Quædam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt: quarum non in altum origo est: hybernis enim cōstant hymbris. Quædam canis ortu sicut i macedonia apparet. Vtrūq; ante oppidū pellā. Incipiente enim æstate frigida est palustris: dein maximo æstu in excellioribus oppidi riget. Hoc & i chio euenit simili ratiōe portus & oppidi: Athenis enneacrunos nymbola æstate frigidior est: q puteus i iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium: aut desinētium.

CA. III.

Axime autem putei circa arcturus. Nam ipsa æstate deficiunt: omnesq; quadriduo eo subsidunt. **I**ā uero multi hyeme tota ut circa olympū uere primum aquis redeuntibus. In sicilia qdem circa messaniam & mylas hyeme in totum inarescant fontes. Aestate exundant amnemq; faciūt. Apolloniæ in ponto fons iuxta mare æstate tantum superfluit & maxime canis ortu: parcius si frigidior sit æstas. Quædam terræ hymbris sicciore sunt: uelut in narnienſi agro: quod admiradis suis inſeruit. M. Cicero: siccitate lutū fieri prodens: hymbre aut puluerem. Ois aqua hyeme dulcior est. Aestate aut minus. Autūno minime. Minusq; per siccitates. Neq; æqualis anniū plerūq; gustus est. Magna alui differētia. Quippe tales sunt aquæ qualis terra per quam fluūt. Qualesq; hærbarū quas lauant succi. Ergo iidem amnes parte aliq; reperiunt inſalubres. Mutant saporem & influentes riui ut boryſthenem uicteq; diluunt. Aliqui uero & hymbre mutantur. Ter accidit in bosphoro: ut falsi deciderēt: necaretq; frumenta. Totiens & nili rigua pluuiæ amara fecere: magna pestilentia ægypti. Nascuntur fontes decisis plerūq; siluis: quos arborum alimenta consumeabant. Sicut in hemo obſidēte gallos. Cassandro: cū ualli gratia siluas cecidiſſent. Plerūq; uero damnoſi torrētes corruant detracta collibus silua cōtinere nymbos ac digerere consueta. Et coli moueriq; terram callumq; summæ cutis solui aquarū interest. Prodis certe in creta expugnato oppido qd uocabatur arcadia: cessasse fontes: amnesq; qui in eo situ multi erāt. Rursus condito post sex annos emerſisse uti quæq; cœpiſſent partes coli.

Obseruatio hystorica.

CA. V.

Erræ quoq; motus profundunt sorbentq; aquas: sicut circa pheneum arcadiæ quinquies accidiſſe constat. Sicut & in corico monte amnis erupit: postea quam cœptus est colli. Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet: sicut in magnesia calidas factas frigidās alias non mutato sapore. Et in caria ubi Neptuni templum est amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in salem. Est & illa miraculi plena arethusam syracusis ſimum redolere per olympia: uerique simile: quoniam alpheus in ea insula sub ima maria pmeet. Rhodiog; fons in cherōneſo nono anno purgamentā egerit. Mutatur

TRIGESIMVS PRIMVS

& colores aquarum: sicut habiloniæ lacus æstate rubras habet diebus undecim. Et borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur: quanq̃ omnium aquarum tenuissimus. Ideoque innatans hypani. In quo & illud mirabile. Austris flantibus superiorem hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est: quod nullum halitū non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri: dicunt aquas grauiiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ: & quomodo medicatis utendum: & quid profit nauigatio:
& medicinæ aquæ marinæ. CA. VI.

C Aetæz a fonte duci fictilibus tubis utilissimum est: crassitudine binū digytorum commissuris pixidatis ita ut superior itret calce uiua ex oleo leuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici: minimū erit si uno cuniculo ueniet in binos actus: laminæ esse debebunt per quas surgere in sublime opus fuerit e plumbo: subit altitudinem exortus sui: ut si longiore tractu ueniat subeat crebra: descendantq; libramenta ne pereant. Fistulas denū pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt sexagena pondo pēdere. Si octonariæ centena. Si denariæ centena uicena. Ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur: cuius laminæ latitudo anteq̃ curuetur digytorū decem est dimidiūq; eius gnaria. In omni anfractu. n. collis gnariam fieri ubi domet impetus: necessariū est. Item castella prout res exigit. Homez calidorum fontiu mentionem non fecisse demiror: cū alioquin lauari calida frequenter indiceret: uidelicet quia medicina tunc non erat hæc: quæ nunc aquæ perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neruis. Aluminata paralyticis: aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa qualis cutilia utilis est bibendo: atq; purgationibus. Pleriq; in gloria ducunt: plurimis horis perpeti calorem earū: quod est inimicissimū. Nam paulo diutius q̃ balneis uti oportet. Ac postea frigida dulci nec sine oleo discedentibus: quod uulgus alienus arbitratur. Idcirco non alibi corporibus magis obnoxiiis. Quippe & uastitate odoris capita replent: & frigore infestantur sudantia: reliqua corpore parte merfa. Similis error quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidiq; iam turgidos bibendo: in tantum ut annuli integerentur cute: cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Utuntur & cœno fontium ipsosq; utiliter: sed ita si illitum sole inarescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ: medicatas esse credendum: sicut in egesta siciliæ: larissa: troade: magnesia: melo: lipara. Nec decolor species æris argentiue (ut multi existimauere) medicaminum argumentum est. Quando nihil eorum i patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehendit. Medendi modus. Item & in marinis erit: quæ calefaciunt ad neruorū dolores ferruminata & fracturas ossaq; cōtusa. Idem ad corpora siccāda. Qua de causā & frigido mari utunt. Præterea est alius usus multiplex. Principalis uero nauigandi phthisi affectus ut diximus: aut sanguinem egerentibus: sicuti proxime Anneum Galleonem fecisse post consulatum meminimus. Nec enim ægyptus propter se petis: sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & uomitiones ipsæ intabili uoluntati comotæ pluribus modis capitis oculorum pectoris medentur. Omnibusq; propter quæ helleborū bibitur. Aquam uero maris per sese efficaciorē discutiendis tumoribus putant medici: si illa decoquatur hordeacea sacrina ad parotidas. Emplastris etiam maxime albis & malagmaris miscent. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoq; quauis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora bilemq; atram: aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam. Et in tenasimis articularibusq; morbis asseruatam: & in hoc uetustate uirus deponētem. Aliqui decoctam: omnes ex alto haustam: nullaq; dulcium mixtura corruptam. In quo usu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoq; acetū aut uinum aqua miscent. Qui puram dedere raphanos super mandi ex mulso aceto iubent: ut ad uomitiones reuocent. Clysteribus quoq; marinam infundunt tepescētā. Testium quidem tumori fouendo: non aliud præferunt. Item pernionum uitio ante ulcera. Simili modo pruritibus: psoris: & lichenum curationi. Lenides quoq; & terra capitis animalia hac curantur. Et liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimū prodest. Quin & ad ictus uenenatos salutaris intelligitur: ut phalangiorum & scorpionum & pthiade aspide respersis. Calida autem in iis assumitur. Sufficitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoq; & choleram calida infusa clysteribus sedāt. Difficilius perfrigescunt marina calefacta. Mammæ rigentes præcordia maciemq; corporis piscinæ maris corrigunt. Auriū dolores: capitis grauitates cū aceto feruentiū uapor. Rubiginem ferro marinæ celerissime exterunt. Pecorū quoq; scabiem sanant: lanæq; emolliūt. Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uideri posse. Verū & hæc cura præuidit inuēta ratione q̃ sibi quisq; aquā maris faceret. Illud in ea ratione mixtū si plus q̃ sextariis salis cū quattuor aquæ sextariis mergat: uinci aquā: salemq; nō liquari. Cætero sextariis salis cū quattuor aquæ sextariis salissimi maris uim & naturā implet. Moderatissimum autem putant supradictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari: quoniam ita & neruos calefacit: & corpus non exasperet. Inueterat qđ uocat thalassomeli æquis portionibus maris: mellis hymbis ex alto: & ad hūc usum aduehūt: fictiliq; uase & picato condūt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uezatione & sapore grato & odore. Hydromeli quoq; ex hymbre puro cū melle temperabat quondam: quod dare appetentibus uinū ægris: ueluti innocentiore potu. Damnatū iam multis annis iisdem uitiiis qbus uinum: nec iisdem utilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant. Hæc quoq; subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim uellera madescunt accepto halitu maris qbus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ e cæra pilæ: uel uasa inania obrutata dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata: dulcescit. Luxata

LIBER

hominum corpora & quadrupedum natando in cuiuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. Est & in metu peregrinatum: ut tentent ualitudinem aquae ignotae. Haec cautentia balneis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus qui in aqua fuerit podagris illitus prodest. Item oleo admixto talorum dolori tumorig. Spumaque aquae affricu uerrucas tollit. Nec non harena litorum maris: praecipue tenuis & solibus candens in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum aut rheumatismos sentientium. Et haecenus de aquis. Nunc & de aquatilibus. Ordinemur autem ut in reliquis a principalibus eorum: quae sunt sal & spongia.

De generibus salis: & confecturis: & medicinis & obseruationibus. CA. VII.

Alonis aut fit: aut gignitur. Vtrumque pluribus modis: sed causa gemina coacto humore uel siccatō. Siccatur in lacu tarētino aestiuis solibus: totumque stagnū in salem abiit modicum alioquin altitudine genua non excedēs. Itē in sicilia in lacu q cocamicus uocatur: & alio iuxta gelam. Horum extremitates tantū inarescunt, sicut in phrygia cappadocia. Aspendi: ubi largius coquitur & usque ad mediū lacum. Aliud etiam in eo mirabile: quā tantundem noctu subuenit: quantum die auferas. Omnis est alius sal minutus: atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignit spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Haec enim oīs rore densatur. Et est acrior quae in scopulis inuenit. Sunt etiānum naturales differentiae tres. Namque in bactris duo lacus uasti: alter ad scythas uersus: alter ad arios sale aestuant. Sicut ad citrium in cyprio & circa memphin extrahunt lacu dein sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in sale: amne reliquo ueluti sub gelu fluente: ut apud caspias portas: quae salis flumina appellantur. Item circa mardos & armenios. Praeterea apud bactros amnis ochus & iaxartes ex appositis montibus deferunt salis ramēta. Sunt & in africa lacus & quidem turbidi salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes sicut pegasei. Et haecenus habent se genera ex aquis sponte proueniētia. Sunt & montes natiui salis: ut in indis oromenus: in quo lapidicinae modo caeditur renascens: maiusque regum uestigal ex eo est quā ex auro atque margaritis. Effoditur & e terra: ut palam est humore densato in cappadocia. Ibi quidem caeditur specularium lapidū modo. Pondus magnū glebis: quas micas uulgo appellat. Carrhis arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt: aqua ferruminātes. Inuenit & iuxta perusium Ptolāmeus rex cū castra faceret. Quo exemplo postea inter aegyptū & arabiam et a squalētibus locis coeptus est inueniri detractis harenis. Qualiter & per africae scientia usque ad Hāmonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam cyrenaici tractus nobilitatur hāmoniaco & ipso quia sub harenis inueniat appellato. Similis est colore alumni: quā schiston uocant: longis glebis: neque perlucidis ingratus sapore: sed medicine utilis. Probatum quā maxime perspicuus rectis scissuris insigne. De quo prodicitur: quod leuissimus intra specus suos in lucem uniuersam platus: uix credibili pondere ingrauescat. Sed causa euidentis cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes ut adiuuat aquae. Adulterat siculo: quem cocanicū appellauimus: necnō & cyprio mire simili. In hispania quoque citiore egelaste caeditur glebis pene traslucentibus. Cui iam pridē palma a plerisque medicis inter oīa salis genera phibetur. Oīs locus in quo reperitur sal sterilis est: nihilque gigni: & in totū sponte nascens. Inter haec sunt factitii uaria genera. Vulgaris pluribusque in salinis mari adfuso: non sine aquae dulcis riguis: sed hymbre maxime iuuante: ac super oīa sole multo: nō aliter inarescens. Africa circa uticam construit acruos salis ad colliū speciem. Qui uero sole lunaque induruerit. nullo humore liquecunt: uixque etiā ferro caeduntur. Fit tamen & in creta sine riguis in salinas mare infundentibus. Et circa aegyptū ipso mari influente in solum ut credo nilo succosum. Fit e puteis in salinas ingestis. Prima densatio babyloniae in bitumen liquidū cogitur: oleo simile: quo & in lucernis utitur hoc. Detraeto subest sal. Et in cappadociae puteis ac fonte quem in salinas ingerunt. In chaonia excoquunt aquā ex fonte: refrigerandoque salem faciunt inertem nec cadidū. Galliae germaniaeque ardentibus lignis aquā salfam infundunt. Hispaniae quadam sui parte puteis hauriunt muriam appellant. Et illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima ut quae per se cinere sincero uim salis reddat. Alibi corylus laudat. Ita infuso liquore salso. Carbo etiā in salem uertitur. Quicūque ligno conficitur sal niger est. Apud Theophrastum inuenio imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua solitos: donec exiguum superesset humoris. Quin e muria falsamentorum recoquitur: iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit uulgo e menis iocū dissimilis. Marinorum maxime laudatur cyprius a salamie. At e stagnis. Ac phrigius qui tattaeus uocatur. Hi duo oculis utiles. A cappadocia uero qui in laterculis affertur cutis nitorem dicit facere. Magis tamen extendit is quē styrium appellauimus. Itaque a partu uentrē eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal qui siccissimus. Suauissimus omnium tarentinus atque candidissimus. Et de cetero fragilis qui maxime candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiores tamen rores faciunt. Sed copiosum aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos uero salis nō fit nisi aquilonibus. In igni nec crepitat: nec exilit tragaseus. neque acanthius ab oppido appellatus. Nec ullius spuma aut ramentum aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiae. Rubet memphi. Ruffus est circa oxum. Centuripis purpureus. Circa gelam in eadem sicilia tanti splendoris: uti imaginem recipiat. In cappadocia croceus effoditur traslucidus & odoratissimus. Ad medicinae usus antiqui tarentinum maxime laudabant. Ab hoc uero quaecūque e marinis ex genere eo: praecipue spumeum. lumentorum uero & boum oculis tragaseum & beticum. Ad obsonium & cibum utilior quisque facile liquecunt. Itē humidior minorem enim amaritudinē habet: ut atticus & euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & siccus: ut megaricus. Condit etiam odoribus additis: & pulmentarii uicē implet excitans. auiditate: inuitansque in oībus cibis: ita ut sit peculiaris ex eo intellectus

TRIGESIMVS PRIMVS

inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armētāq; & iumen-
ta sale maxime sollicitatur ad pastum: multum largiores lacte: multoq; gratiore etiam in caseo dote. Er-
go hercule uita humanior sine sale nequit degere: adeo necessarium elementum est: ut transferit intelle-
ctus ad uoluptates animi quoq;. Nam ita sales appellantur: omnisq; uitæ lepos & summa hylaritas labo-
rumq; requies non alio magis uocabulo constat. Honoribus etiam militiæq; interponitur salariis inde-
dictis: magna apud antiquos auctoritate: sicut apparet ex nomie salariæ uia: quoniam illa sal in fabinos
portari consuevit. Ancus Martius rex salis modia sex milia in congiario dedit populis: & salinas primus
instituit. Varro etiā pulmentarii uice usos ueteres auctor est. Esitasse enim salē cum pane & caseo: ut pro-
uerbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas quando nulla conficiuntur sine mola sal-
sa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam. Quædam enim fauilla salis: quæ leuissima
ex eo est candidissima flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res humidiorisq; natu-
ræ & crocei coloris aut rufi ueluti rubigo salis. Odore quoq; ingrato ceu gari dissentiens a sale nō mo-
do a spuma. In ægypto inuenitur uideturq; nilo deferri. Et fontibus tamen a quibusdam innatat. Opti-
mum ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim in sale pinguitudo: qđ miremur. Ad-
ulteratur autem tingiturq; rubrica: aut plerūq; testa trita. Qui fucus aqua deprehenditur diluente facti-
tium colorem: cum uerus ille nō nisi oleo resoluatur: & unguentarii propter colorem eo maxime utan-
tur. Canicia in uasis summa est. Media uero pars humidior ut diximus. Floris natura aspera excafacto-
ria stomacho inutilis. Sudorem cit. Aluum soluit in uino & aqua acopis & smegmaticis utilis. Detra-
hit & ex palpebris pilos efficacissime. Fæces imæ cōcutiuntur ut color croci redeat. Præter hæc etiānum
appellatur in salinis falsugo: ab aliis falsilago tota liquida marina aqua falsior ui distans. Aliud etiānum
liquoris exquisiti genus quod garon uocauere intestinis piscium cæterisq; quæ abiiciēda essent: sale ma-
ceratis: ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce: quem græci garon uocabāt: Ca-
pite eius usto suffitu extrahi secundas morantes.

De scombro pisce & muria, & alece.

CA. VIII.

Vnc e scombro pisce laudatissimum i finibus carthaginis spartarie & cetariis: sociorum appel-
latur singulis milibus nummum permutatibus cōgios pene binos. Nec liquor ullus pene præ-
ter unguēta maiore in precio esse cœpit: nobilitatis etiam gētibus. Scombros quidem & mau-
ritania beticāq; & cartea ex oceano intrantes capiūt ad nihil aliud utiles. Laudatur & clazomene garo.
Pompeiig; & Lepris. Sicut muria antipolis ac thuria. Iam uero & dalmatia. Vitium huius est alex imper-
fecta nec colata sæx. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimog; cōfici. Aquam nostri aphy-
en græci uocāt: quoniam is pisciculus e pluuiā nascitur. Foroiulienſes piscem ex quo faciūt lupum appel-
lant. Trāsit deinde in luxuriam: creuerūtq; genera ad infinitū: sicuti garū ad colorem mulsi ueteris: adeoq;
dilutam suauitatem ut bibi possit. Aliud uero ad castimoniag; superstitionem: etiam sacris iudæis dica-
tum: quod sit e piscibus squamā carētibus. Sic alex peruenit ad ostreas echinos urticas cammaros mul-
lorum iocinera. Innumerisq; generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint defi-
deriis uitæ: & ipsa tamē nōnulli usus in medēdo. Nāq; & elece scabies pectoris sanat ifusa per cutem inci-
sam. Et cōtra canis morsus draconisq; marini pdest. In linteolis aut cōcerptis imponit. Et garo ambu-
sta recētia sanātur: siq; ifundat ac nō nominet garū. Cōtra canū quoq; morsus: pdest: maximeq; crocodi-
li: & ulceribus quæ serpunt: aut sordidis. Oris quoq; & aurīū ulceribus aut doloribus mirifice prodest.
Muria quoq; siue illa falsugo spissat: mordet: extenuat: siccatur. Dysentericis utilis ē ēt si nome itestina cor-
ripit. Ischiadicis cœliaciis ueteribus ifundit. Fotu quoq; apud mediterraneos aquæ marinæ uicē pensat.

De natura salis & eius medicinis.

CA. IX.

Alis natura est p se ignea & inimica ignibus fugiēs eos: oīa erodens. Corpora uero astringens:
ficcās alligans. Defuncta autē ac putrescētia ita uendicans ut durēt ea per secula. In medēdo ue-
ro mordēs: adurens: repugnās: extenuans: dissoluens. Stomacho tātum inutilis: præterq; ad ex-
citādā auiditatem. Aduersus serpētium morsus cum origano melle hysopo. Cōtra cerastem cū origa-
no aut cædria aut pice aut melle. Auxiliatur cōtra scolopēdras ex aceto potus. Aduersus scorpionū ictus
cum q̄rta parte lini seminis: & oleo uel aceto illitus. Aduersus carbones uero uel uespas similiaq; ex ace-
to. Ad heterocranas capitig; ulcera & pustulas papulasue & incipientes uerrucas cū seuo uitulino. Item
oculorum remediis: & ad excrescētes ibi carnes totiusq; corporis pterygia. Sed in oculis peculiariter. Ob-
id collyriis emplastrisq; addit. Ad hoc maxie pbatur tragelæus: aut caunites. Ex ictu uero suffusus cruo-
re oculis sugillatisq; cū myrrhæ pari pōdere ac melle: aut cum hysopo ex aqua calida: utq; foveātur falsu-
gine. Ad hæc hispaniēsis eligif: cōtraq; suffusiōes oculorū cū lacte i coticulis terit. Priuatim... sugillationi-
bus i linteolo iuolutus crebroq; ex aq; feruēti impositus. Vlceribus oris manatibus i linteolo cōcepto.
Gingiuag; tumori ifricatus. Et cōtra scabrie linguae frictus cōminutusq;. Aiunt dētes non erodi neq;
putrescere siq; quottidie mane ieiunus salē cōtineat sub lingua: donec liqueſcat. Lepras idē: & furuncu-
los: & lichenas: & pſoras emēdat cū passa uua exēpto eius ligno: & seuo bubulo atq; origano ac fermēto
uel pane: maxime thebaicus. Hic & ad pruritus eligif. Tonsillis & uuis cū melle pdest. Quicūq; ad angī-
nas. Hic amplius cū oleo & aceto. Eodē tempore extra fauces illitus cum pice liquida. Emollit & aluum
in uino mixtus. Idem noxia: & tinearum genera pellit in uino potus. Aestus balnearum conualescentes
ut tolerari possint: linguae subditus præstat. Neruorum dolorem maxime usurpanpa obseruatione cir-
ca humeros & renes in saccis aqua feruēti crebro madefactus leuat. Colum torminag; & coxarū dolo-

res potus: & in iisdem siccis impositus candēs. Podagras: cum farina ex melle & oleo tritus. Ibi maxime obseruanda usurpatione qua quidem totis corporibus nihil esse utilius sale & sole dicunt. Itaq; cornea uidemus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum. Itē per niones. Ambustis ex oleo impositur: aut commaducatus: pustulasq; reprimat. Ignibus uero sacris ulceribusq; quæ serpūt ex aceto aut hysopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedenis ulcerū tritus cum farina hordei super imposito lintheolo madente uino. Morbo regio laborantes donec sudent ad ignem contra pruritus quos sentiunt ex oleo & aceto infricatus iuuat & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere: feruoresq; febrium cum oleo perunxere: & tussim ueterem linctū eius discutere. Clysteribus infundere ischiadicis. Vlcerebus excrescentibus uel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in lintheolis: ita ut astringantur recte uinctū loca. Bibitur & cōtra oppium ex aceto mulso. Luxatis imponit cum farina & melle. Item extuberatiōibus. Dentiū dolori cū aceto totus & illitus cum resina prodest. Ad oīa autem spuma salis iucundior utiliorq;. Sed quicūq; sal acopis additur ad exalfectiones. Item smegmaticis ad extrahendam cutem leuandamq;. Pecorū quo scabiem & bouum illitus tollit. Datusq; lingendus: & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus: & cōfecturis: & medicinis: & obseruatiōibus.

CA. X.

Non est differentia & nitri natura nō multum a sale distans: & eo diligentius dicēda: quia palam est medicos qui de eo scripsere ignorasse naturam. Nec quenq; Theophrasto diligentius tradisse. Exiguū sit apud medos canescentibus siccitate conuallibus: qđ uocant halmiraga. Minus etiam in thracia iuxta philippos sordidū terra: quod appellāt agrium. Nam quercu cremata nunq; multum factitatum est: & iam pridem in totum omissum. Aquæ uero nitrosæ pluribus locis reperiunt: sed sine uiribus densandi. Optimum copiosumq; in chethis macedoniæ: quod uocāt calestricum: candidū: purumq;: proximum sali. Lacus est nitrosus exiliente e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrū circa canis ortum nouenis diebus: totidemq; cessat: ac rursus innat: & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse quæ gignat: quoniam compertum est nec soles proficere quicq; cū cesset: nec hymbres. Mirum est & illud scatebra fonticuli semper emicante: lacum nec augeri nec effluere. Iis autem diebus quibus gignitur si fuere hymbres: falsius nitrum faciunt: aqlones deterius: quia ualidius commouēt limum. Et hic quidem nascitur. In ægypto autem cōficitur multo abundantius: sed deterius. Nam fuscū lapidosumq; est. Fit pene eodem modo quo sal: nisi q; salinis mare infundunt. Nilum autem nitrariis. Excedēte nilo sicantur: decedente madēt succo nitri. xl. diebus cōtinuis: nō ut in macedonia statis. Si etiā hymbres affuerint: minus de flumine addunt: statimq; ut densari est coeptum: rapit ne resoluatur i nitrariis. Sic quoq; olei natura interuenit. Ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum in lacu ascanio & quibusdā circa chalcida fontibus summas aquas dulces esse: portarūq; inferiores nitrosas. In nitro optimum qđ tenuissimum & ideo spuma melior. Ad aliqua tātum sordidum tanq; ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & nitro usus qđ dicit suo loco. Nitrariæ egregiæ ægyptiis. Nam circa naucratin & memphi tātum solebant esse. Circa memphin deteriores. Nam & lapides ibi in aceruis: multiq; sunt tumuli ea de causa faxei. Faciunt ex iis uasa. Necnō frequēter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoq; q; inueterari uolūt illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ: in quibus & ruffum exit a colore terræ. Spumam nitri quæ maxime laudatur: antiqui negabant fieri: nisi cum ros cecidisset: prægnatibus nitrariis: sed nōdum parentibus. Itaq; nō fieri incitatis etiam si caderet. Alii operimentorum fermento gigni existimauere. Proxima ætas medicorū aphronitrū tradidit in asia colligi in spleūcis mollibus distillas. Specus eos colligas uocāt. Dein siccant sole. Optimum putātur lydiū. Probatio ut sit minime pōderosum & maxime friabile. Colore pene purpureo. Hoc i pastillis affertur. ægyptiū in uasis picatis: ne liqueat. Vasa quoq; ea sole inarescentia perficiūtur. Nitri probatio: ut sit tenuissimum & quā maxime spongiosum fistulosumq;: adulteratur in ægypto calce. Deprehēditur gustu. Sincerum enim facile resoluitur. Adulteratū pungit. Calce aspersum reddit odorē uehementer. Viritur in testa opertū ne exiliat: alias igni nō exilit nitrū: nihilq; gignit aut alit. Cū in salinis hærbæ gignantur: & in mari tot aīalia: tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniā nitro apparet: nō hoc tantum argumento: sed & illo q; nitrariæ calciamenta protinus consumunt. Alias salubres: oculorūq; claritati utiles. In nitrariis nō lippiūt. Vlcera allata eo celerrime sanātur. Ibi facta tarde. Cit & sudorē cū oleo perunctis: corpusq; emollit. In pane salis uice utitur chalastrico. Ad raphanos ægyptio: teneriores eos facit. Sed obsonia alba & deteriora: olera uiridiora. In medicina aut calfacit: extenuat mordet: spissat: siccit: exulcerat. Utile iis quæ euocanda sint aut discutienda & lenius mordenda atq; extenuanda: sicut in pabulis pustulisq;. Quidam in hoc usu accensum uino austero restingunt: atq; ita trito in balneis utunt sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecto oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabrias genarum cum fico illitum aut decoctum in passo ad dimidias partes. Item contra argemas oculorum. Ungues decoctum i passo in mali punici calice adiuuat nitrū. Claritatemq; uisus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex uino si cum pipere colluantur. Item cū porro decoctum. Nigrescētes dentes crematum dēstrico ad colorem reducit. Capitis animalia & lendes necat cum samia terra illitū ex oleo. Auribus purulētis uino liqto infundit. Sordes eiusdē partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccū additū. Vitilignes albas cum cymolia creta æquo pōdere ex aceto in sole illitū emēdat. Furūculos admixtum resinæ exterit aut cum uua alba passa: nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrat. Item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Cōtraq; canis morsus addita resina ini-

TRIGESIMVS PRIMVS

tiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium moribus: phagedenis: & ulceribus quæ serpunt: aut putrescunt cum calce ex aceto. Hydropicis fico tusum datur illiniturq;. Discutit & tormina si decoctum bibat pondere drachmæ cum ruta uel anetho uel cymino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perustorum: & contra algores horroresq; prodest manibus pedibusq; confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle: maxime cum aceto datum. Succurit & uenenis fungorum ex posca potum. Aut si buprestis pasta sit ex aqua: uomitiõesq; euocat: iis qui sanguinem tauri biberint cū lasere datur. In facie quoq; exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo, ambustis tostum donec nigrescat tritumq; illinitur: in funditur urceis & renum doloribus: aut rigori corporum neruorumq; doloribus. Paralyxi in lingua cū pane imponitur: Suspiriosis in pituita sumitur. Tussim ueterem sanat flore mixto galbani: resinæ terebinthinæ pari pondere omnium: ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquit dilutumq; postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprio articulorū doloribus in sole iucundus est. Regium quoq; morbum in uino exterminat potum. Et inflationes discutit. Sanguinis profluuium sistit e naribus ex feruenti aqua uapore naribus raptō. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quottidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cæra permixtum. Quo genere neruis quoq; pdest Coeliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras lentigines. Podagricis in balneis uti folio nitri prodest: atrophis opisthionis: tetanis, Sal & nitrum sulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De spongiarum natura.

CA. XI.

Pongiarum genera diximus in naturis aquatiliū marinorū. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex iis mares existimauere tenui fistula spissioresq; perforbentes: & quæ tinguntur in delictis aliquādo & purpura. Alias foeminas maioribus fistulis ac perpetuis e maribus duriores. Alias quas appellant tragos tenuissimis fistulis æque densissimis. Candidæ cura fiunt: e molissimis recētes per æstatem tinctæ salis spuma: ad lunam & pruinis sternuntur inuersæ: hoc est qua parte adhæserē ut candorem bibant. Animal esse docuimus etiam cruore inhærente: Aliqui narrant & auditu tegi: eas contrahiq; ad sonum: experimentes abūdantiam humoris: nec auelli petris posse: ideo abscondi & sanie emittere. Quin & eas quæ ab aquilone sint genitæ præferunt cæteris. Nec usq; diutius durare spiritum medici affirmant. Sic & prodesse corporibus: quia nostro suum misceāt: & ideo magis recētes: magisq; humidas. Sed minus in calida aqua minusq; unctas: aut unctis corporibus impositas. Et spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Item abstergendæ lippitudini utilissimi. Eam quæ tenuissima est mollissimā quoq; esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: & ex aceto calido ad capitis dolores. Decætero recentes discutiūt: molliunt: mitigant. Veteres conglutinant uulnera. Vfus earum ad abstergenda: fouenda operienda a fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoq; humida & senilia impositæ siccant. Fracturæ & uulnera spongiis utilissime fouentur. Sanguis rapitur in secando ut curatio perspici possit. Et ipsæ uulnerum inflammationibus imponuntur: nunc sicca: nunc ex aceto inspersæ: nunc e uino: nunc ex aqua frigida: Ex aqua uero cælesti impositæ secta. Recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus & fluctuatione occulta laborantibus quæ discutienda sunt: & iis quæ apostemata uocant melle decocto punctis. Item articulis alias aceto falso madidæ: alias e posca. Si ferueat impetus ex aqua eadem e callo falsa madidæ. Ad cōtra scorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & succidæ lanæ uicē implēt. Nunc ex uino & oleo: nunc ex eadem. Differentia hæc q; lanæ emolliūt spōgiæ coercēt rapiūtq; uicia uicerum. Circumligātur & hydropicis sicca: uel ex aqua tepida poscaue utcūq; blandioribus opus est opeririue aut siccare cutem. Imponunt & iis morbis quos uaporari oporteat: feruēt ex aqua perfusæ expresseq; iter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho profunt: & in febris cōtra nimios ardores. Sed splenetici e posca. Ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quādo aliud imponi oportet sic ut sanas quoq; partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto: aut frigida. Liuorem ab ictu recentem ex aqua salia calida sæpius mutata. Tollūtq; testium tumorem doloremq; ex posca. Ad canum morsus utiliter cōcisæ imponuntur: ex aceto aut frigida: aut melle abunde subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Item cinis cum oleo uel aceto fronti illitus tertianas tollit. Priuatim africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum sanguinem sistit uulnerum. Aliqui raras tātū ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburunt in cruda olla figulini operis: plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum: excrescentesq; carnes: & quicquid opus sit ibi destingere: spissare: explere. Vtilius in eo usu lauare cinerem. Præstant & strigilum uicem lintheorū affectis corporibus. Et contra solem apte protegunt capita. Medici insciria ad duo nomina eas redegere Africanas: quarum firmitus sit robur. Rhodiacaq; ad fouendum molliores. Nunc autem molissimæ circa muros antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor est circa lyciam penicillos mollissimos nasci in alto unde ablatae sint spōgiæ. Polybius super ægrū suspēsos quietiores facere noctes. Nūc puerteremur ad marina aialia & aquatilia.

Medicinæ ex aquatilibus.

ENTVM EST AD SVMMAM NATVRÆ EXEMPLORVMq; per rerum ordinem: & ipsum sua sponte occurrit immensum potētiae oc-
cultæ documentum: ut prorsus nec aliud ultra quæri debeat: nec par aut
simile possit inueniri: ipsa se vincēte natura: & quidem numerosis modis
declarante. Quid enim uiolentius mari uentisue: & turbinibus ac procel-
lis: quo maiore hominum ingenio in nulla sui parte adiuta est: q̄ uelis re-
misq; Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis: uersumq; totum
mare in flumen.

De echenide pisce: & mirabili eius proprietate: &
torpedine: & marino lepore: &
mirabilia rubri maris,

CA. I.

Amen omnia hæc pariterq; eodem impellentia: unus ac paruus
admodum pisciculus echenis appellatus in se tenet. Ruant uen-
ti licet: & seuiant procellæ: imperat furori: uiresq; tantas compe-

scit: & cogit stare nauigia: quod non uincula ulla: non anchoræ pondere irreuocabili factæ. Infrenat im-
petus: & domat mundi rabiem: nullo suo labore: non retinendo: aut alio modo q̄ adhærendo. Hæc tā-
tilla est satis contra tot impetus: ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propu-
gnacula: ut in mari quoq; pugnetur uelut e muris. Heu uanitas humna cum rostra illa ære ferroq; ad-
ictus armata semipedalis inhibere possit: ac tenere deuincta pisciculis: Fertur acciaco Marte tenuisse præ-
toriam nauim. Antonii properantis circuire & exhortari suos: donec transiret in aliam. Ideoq; cæsaria/
na classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria. Cui principis ab astura antium re-
migantis ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissime tum in urbem reuersus ille impera-
tor: suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio statim causa intellecta: cum e tora clas-
se quinq; remis sola non proficeret: & exilientibus protinus q̄ id quærent circa nauim inuenere adhæ-
rentem gubernaculo: ostenderuntq; Caio indignati hoc fuisse quod se reuocaret: quadringentorumq;
remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenu-
isset: nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaq; uidere: eum limaci magnæ similem es-
se dicunt. Nos plurimorum opiniones posuimus in natura aquatiliū: cum de eo diceremus. Nec du-
bitamus idem ualere ad omnia genera cum celebri & consecrato etiam exemplo apud gnidiam Vene-
rem conchas quoq; eiusdem potentiae credi necesse sit. E nostris quidam latinis remoram appellauere
eum. Mirumq; e græcis: alii lubricos partus atq; procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (ut
diximus) prodiderunt. Alii sale aduersatum adalligatum grauidis partus soluere: ob id alio nomine odi-
nolyontem appellauere. Quocunq; modo ista se habeant: quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ul-
la potentia naturæ atq; effectu in remediis sponte nascentium rerum dubitare debeat? Quin & sine hoc
exemplo per se satis eet. Ex eodē mari torpedo etiam procul & e longinquo: uel si hausta uirga ne attin-
gatur quamuis præualidos lacertos torpescere: quamlibetq; ad cursum ueloces alligari pedes proditur
Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse uim aliquam quæ odore tantum & quadam aura sui
corporis efficiat membra: quid non de remediorum omnium momentis spirandum est? Non sunt mi-
nus mira quæ e lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu: aut in cibo datus aliis etiam uisus.
Siquidem grauidæ si omnino aspexerint foeminam ex eo genere dumtaxat statim nausea & redunda-
tione stomachi uitium fatentur: ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas ob id induratas sale ut in
brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animali-
um: ut non intereat Mullus piscis: & tenerescit tantum: & in gratior uiliorg; fit. Homines quibus in pa-
stu est: piscem olent hoc primo argumento ueneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidem
diebus quod uixerit lepus. Incertiq; temporis ueneficium id esse auctor est Licinius macer. In india as-
firmant non capi uiuentem. Inuicemq; ibi hominem illi pro ueneno esse: ac uel digyto omnino in ma-
ri tactum mori. Esse autem ampliorem multo sicut reliqua animalia. Iuba in iis uoluminibus quæ
scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium de arabia: tradit uitulos marinos tetnas heminas capere.
Cetos sexcentorum pedum longitudinis: & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen arabiae in-
trasse: pinguiq; eius negociatores: & omnium piscium adipe camelos perungi in eo situ: ut asilos ab
iis fugent odore.

De ingeniis & mansuetudine quorundam
piscium & ubi ex manu edant: & ubi
responsa dantur ex piscibus.

CA. II.

Ihi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit pisciū ingenia in eo uolumine quod halieuticon
inscribitur. Scarū inclusum nassis non fronte erumpere: nec infestis uiminibus caput inferere
sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores: atq; retrorsum ita erumpere. Quem lustratum
eius si forte alius scarus extrinsecus uideat: apprehensa mordicus cauda adiungere nixus erumpentis.

TRIGESIMVSSECVNDVS

Lupum piscem rene circūdatum harenas arare cauda: atq; ita conditum transire rete, Murenā maculas appetere ipsas consciam teretis ac lubrici tergitum: tum multiplici flexu laxare: donec euadat. Polypū hamos appetere brachiisq; cōplecti: nō morfu: nec prius dimittere q̄ escam circūroferit: aut harū dine leuatū extra aquā. Scit & mugil esse in hesca hamū: insidiasq; non ignorat: auiditas tamē tāta est: ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus sollertiae habet: sed magnū robur in pœnitēdo. Nam ut hæserit in hamo: tum multuoso discursu laxat uulnera: donec excidant insidiae. Murenā amplius deuorant: hamum admouentq; dentibus lineas: atq; ita erodit. Pytheas id tradunt. Idē infixam hamo inuertere se: quoniam sit dorso cultellato: spināq; lineā præsecare. Licinius macer murenas tantum fœmini sexus esse tradit: & concipere e serpentibus: ut diximus: ob id subilo a piscatoribus tanquā serpētibus euocari & capi pinguescere iactatu. Fuste nō interimi. Easde ferula p̄tinus. Animā in cauda habere certū est: eaq; icta celerrime examari: at capitis ictu difficulter. Nouacula & ferrum quæ pisce tacta sunt: olent. Durissimū esse pisciū constat q̄ orchis uocet: rotūdus: est & sine squāmis: totusq; capite cōstat. Miluago quotiens cernat extra aquā uolitans: tēpestates mutari Trebius Niger auctor est. Xiphiā idē gladiū rostro mucronato eē: ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locū mauritaniae q̄ cotta uocet: nō p̄cul a lyxo flumine. Idē lolligines euolare ex aqua tradit: tanta multitudine ut nauigia demergant. Et manu uestiuntur pisces in pluribus qdē Cæsaris uillis. Sed quæ ueteres p̄didere in stagnis nos in piscinis ammirati in heloro siciliæ castello nō procul syracusis. Itē in labra Gnidii louis fonte anguillas. Et eæ in aures adoitas gerūt. Similiter in chio iuxta senū delubrū. In mesopotamiae quoq; fonte cabura de quo diximus pisce. Nā in lyciae lymira fonte. Apollinis: quē dinū appellant ter fistula euocati ueniunt ad auguriū. Diripere eos carnes abiectas letū est cōsultantibus: caudis abigere diḡ. Hierapoli syriæ in lacu Veneris ædituoḡ uocibus parent uocati: exornati auro ueniūt adulantes. Scalpū ora hiantia manibus i ferendis p̄bent: In stabiano cāpaniæ ad Herculis petrā: melanuri in mari panē abiectū rapiunt. Idemq; ad nullū cibū in quo hamus sit: accedunt. Nec illa in nouissimis mira: amarissimos esse pisces ad apelen insulā & ad claxomenas. Cōtra ad scopulū siciliæ: ac leprin africæ & euboeam & dyrrhachiū. Rursus ita sal sos: ut possint falsamēta existimari. Circa cephaleniā & ampelon paron & deli petras in portu eiusdē insulæ dulces. Quā differentiā pabulo cōstare: nō est dubium. Appion maximum piscium esse tradit porcum: quem lacedæmonii ortragoristum uocant. Grunire eum cum capiat. Esse uero illam naturæ accidētiam quod magis miremur etiam in locis quibusdā: apposito occurrit exemplo. Siquidem falsamenta omnīū generum in italia beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita roma: auctor est Cassius Hemina: Cuius uerba de ea re hic subiiciam. Numa constituit: ut pisces qui squamosi non essent ni pollicerent patrimonia cōmentus ut cōuiuia publica: & priuata cœnæq; ad puluinaria facilius compararentur: ni qui ad pollinctum emerent: precio minus parcerent: eaq; præmercarentur. Quantum apud nos indicis margaritis precium est: de quibus suo loco satis diximus tantum apud indos in chorallio. Nanq; ista persuasione gentium constant. Gignitur quidē & in rubro mari: sed nigrius. Item in persico uocatur iace. Laudatissimam in gallico sinu: circa orchadas insulas. Et in siculo circa heliam & drepanū. Nascitur & apud grauiscas: & ante neapolin campaniæ: maximeq; rubens sed molle: & ideo uilissimū erythris. Forma est ei fruticis: color uiridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles. Exemptæ confestim durantur & rubescunt: quasi corna sitiua specie atq; magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere: si uiuat. Itaque occupari euelligq; retibus: aut acri ferramento præcidi. Hac de causa cerialium uocitatum interpretantur. Probatissimum quā maxime rubet: & quā ramosissimum: nec scabiosum: aut lapideum: uel rursus inane: aut concauum. Auctoritas baccarum eius non minus in dorum uiris quoq; preciosa est: q̄ fœminis nostris uniones indici. Aruspices eorum uatesq; in primis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Priusquā hæc notescerent: galli gladios: scuta galeas adornabant eo. Nunc tanta pennuria est uendibili merce: ut perquā raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiae adalligati: tutelam habere creduntur. Contraque torminum ac uesticæ & calculorum mala: in puluerem igne redacti: potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex uino poti. aut si febris sit: ex aqua somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicaminæ sæpius poto tradunt lyenem quoq; absumi. Sanguinem reiciētib; excreantibusue medentur. Cinis eorū miscetur oculorum medicamentis. Spissat. n. ac refrigerat. Vlcerū caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnātiā rerum attinet: quam græci antipathiam uocant: nihil est ueneniarius usquam: q̄ in mari pastinaca: utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idē & alios quidē pisces: sed pastinacas præcipue. Sicut in terra serpentes mustela. Tāta est auiditas ipsius ueneni. Percussis uero ab ea medet & hic quidem: sed & mullus ac lassus.

De his quibus in terris & in aquis uictus est: & de castoreis medicinæ: & obseruationes.

CA. III.

Pestabilis naturæ potentia in iis quoq; quibus & in terris: & in aqua uictus est: sicut & fibris quos castores uocant & castorea testes eorum amputari hos ab ipsis cum capiuntur negat Sestius diligentissimus medicinæ: Quinimmo paruos esse substrictosq; & adhærentes spinæ: nec adimi sine uita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes: cum ueri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne uesticas quidem esse cum sint graminæ quot nulli animalium. In iis folliculis inueniri liquorem: & asseruari sale. Itaq; inter probationes falsi esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes: quod ipsum corrumpi fraude coniicientibus gummi cum sale: aut

LIBER

hammoniacum: quoniam hammoniaco coloris esse debeant tunicis circumdatis liquore ueluti mellis ca-
rofi: odoris grauis: gustu amaro: & acri friabiles. Efficacissime e potio galacia: mox africa. Sternutamenta
olfactu mouent. Somnum conciliant cum rosaceo & peucedano peruncto capite. Et per se poti in aqua.
Ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitat. Vuluarumque exanimationes uel subditi: &
menses ac secundas ciunt duabus drachmis ex aqua cum puleio poti. Medentur: & uertigini: opisthotonis:
tremulis: spasticis: neuorum uitiis: ischiadicis: stomachicis: paralyticis: perunctis omnibus. Vel triti ad crassi-
tudinem mellis cum semine uiticis ex aceto: aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti poti uero contra in-
flationes: tormina: uenena. Differentia tantum contra genera ex mixtura. Quippe aduersus scorpiones ex
uino bibunt. Aduersus phalangia & araneos ex mulso: ita ut uomitione reddantur. Aut ut retineant cum
ruta. Aduersus chalcidicas cum myrtice. Aduersus cerasen & praesteras companace: aut ruta ex uino.
Aduersus ceteros serpentes cum uino. Dari binas drachmas satis est: eorumque adiciantur singulas. Auxil-
liantur priuatim contra uiscum ex aceto. Aduersus aconitum ex lacte: aut aqua. Aduersus helleborum al-
bum ex aqua mulsa nitroque. Medentur & dentibus infusi cum oleo triti in aure a cuius parte doleant. Au-
rium doloribus melius si cum meconio. Claritate uisus faciunt cum melle attico iuncti. Cohibent singultus
ex aceto. Vrina quoque fibri resistit uenenis: & ob id in antidota additur. Adseruatur autem optime in sua
uesica: ut aliqui existimant.

De testitudine: & multorum piscium medicina: & obseruationes.

CA. III.

Eminus similiter uictus in aquis terrarum & testudinum effectuofo pari honore habendi uel p-
pter excellens in usu praecium naturaeque uerae proprietatem. Sunt ergo testudinum genera: terre-
g- stres: marinae: lutariae: quae in dulci aqua uiuunt. Has quidem e graecis emydas appellant. Ter-
restrium carnes suffitionibus proprie: magicisque artibus refutandis: & contra uenena salutare produn-
tur. Plurimaeque in africa. Haec ibi amputato capite pedibusque pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in ci-
bo sumptae. Strumas discutere ac lyenes tollere. Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem ui-
sus facit: suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum & similium: & ra-
narum uenena auxiliatur. Sanguine seruato in farina pilulis factis: & cum opus sit in uino datis. Felle tes-
tudinum cum attico melle glaucomata inungi prodest. Et scorpionum plagae instillari: Tegumenti ci-
nis uino & oleo subactus pedum rimas ulceraque sanat. Squammae e summa parte derasae: & in potu da-
tae uenerem cohibent. Eo magis hoc mirum: quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libi-
dinem. Vrinam earum aliter quam in uesica dissectarum: inueniri posse non arbitror: & intra eam esse. Haec
quoque portentosa magis demonstratur aduersus aspidum ictus singulare remedium. Efficacior est ta-
men: ut aiunt cimicibus ammixtis. Oua durata illinuntur strumis & ulceribus frigore: aut adustione fa-
ctis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes ammixtae ranarum carnibus contra salamandras
praecclare auxiliatur. Neque est testudine aliud salamandrae aduersus. Sanguine alopeciarum inani-
tas & porrigio omniaque capitis ulcera curantur. Inarescere autem eum oportet: lentemque abluui. Instillatur
& dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumen-
ti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti hemina uini addita iis: & cum hordeacea farina: aceto
quoque admixto: ut sit quod deuoretur fabae magnitudine. Haec singula & matutina & uespertina dantur:
dein post aliquot dies uespera. Comitibus instillatur ore deductis labris iis: qui modice corripiantur.
Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annum colluuntur testudinum sanguine
immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit: quosque orthopnoeas uocat: ad has in polenta datur. Fel testudinum
claritatem oculorum facit. Cicatrices extenuat. Tonsillas sedat: & anginas & omnia oris uitia. Priuatim nomas
ibi. Item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit: attollitque. Idem cum uernatione angui-
um aceto ammixto: unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel ammiscunt: decoctarumque
carnium testudinis succum abdita aequae uernatione anguium. Sed diu in uino testudinem excoquit.
Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emendat. Suffusiones etiam marinae felle: uel
cum fluuitalis sanguine & lacte mulierum capillus inficitur. Fel & contra salamandras: uel succum de-
coctum bibisse: satis est. Testudinum est tertium genus in ceno & paludibus uiuentium. Latitudo iis in
dorso pectori similis nec conuexo incurua calice: nigrata uisu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt
auxilia. Tres namque in succensa sarmenta coniectae & diuidentibus se tegumentis rapiuntur. Tum euul-
sae carnes earum coquuntur in aquae congio sale modice addito. Ita decoctarum ad tertias partes succus
paralyticis & articulares morbos sentiētibus bibitur. Detrahit item fel pituitas sanguinemque uitiarum. Si
stitur ab eo remedio aluus: aquae frigidae potu. Ex quarto genere testudinum quae sunt in amnibus diuul-
sarum pingua cum aizoo haerba tula ammixto unguento & semine lilii ante accessiones perunguntur
aegri: praeter caput mox conuoluti: calidam aquam bibunt: quartanis liberari dicunt. Hanc testudinem
quintadecima luna capi oportere: ut plus pinguium reperiatur. Verum aegrum sextadecima luna peru-
gi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus crebro capitis dolores sedat. Item strumas.
Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus praecisis excipi nouo fictili iubeant.
Ignem sacrum cuiuscunque generis sanguine illini. Item capitis ulcera manantia: & uerrucas: idem promit-
tunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit: ut aliqui tradunt: tardius ire
nauigia: testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia: non quia igno-
remus gratiorem esse uniuersitate alium: maiorisque miraculi: Sed hoc utilius est uitae contributa habe-
re remedia: cum aliud alii possit. Aliud alibi facilius inueniat. Venenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est

TRIGESIMVSSECVNDVS

piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasque quæ sit gratissima incidat. Testudinem circuncisis pedibus: capite cauda decoctam antidotum esse auctor est Pelops Sincog Appelles. Qui eēt Scincus: diximus. Sæpius uero quantum ueneficium præstaret menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur: ut diximus: nullus. Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosque: & dracones & phalangia illitus sumptusque in cibo. Eiusdem recentis e capite cinis cōtra omnia uenena: priuatim cōtra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse: aut certe nocere stella marina uulpino sanguine illita: & affixa limini superiori: aut clauo æreo ianuarum. Draconis marini scorpionumque ictus carnibus earum impositus: item araneorum morsus sanatur. In summa cōtra omnia uenena: uel potu: uel ictu: uel morfu noxia. Succus earum ex iure decoctarum: efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ Salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis & contra bestiarum ictus mero subide hausto: ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter a chalcide ceraſto: aut quas sepas uocant: aut helape dipsadeue percussis. Contra scorpiones largius sumi. Sed non euomi salsamenta prodest: ita ut sitis toleretur: & imponere ea plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra præsteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra morsum canis rabiosi: uel si non sint ferro ustæ plagæ corporaque clysteribus exinanita. Hæc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponitur. Idem & ex cybio profectus. Draco. n. marinus ad spinæ suæ qua ferit uenenum ipse impositus: uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum: succus contra uenena bibitur: & contra ranæ rubetæ uenenum: & contra salamandras. Fluuitiales si carnes edantur iusque decoctarum sorbeat: profunt: & contra leporem marinum: & contra serpentes supradictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit: si quis extrahat ranæ uiuenti linguam nulla alia corporis parte adhærente: ipsaque dimissa in aqua iponat supra cordis palpitatio: nē mulieri dormienti: quæcūque interrogauerit: uera responsurā. Addunt et nunc alia magi: quæ si uera sunt multo utiliores uitæ existimatur ranæ quæ leges. Nam harundine transfixa natura per hos: si furculus in menstruis defigatur a marito adulterorum tedium fieri. Carnibus earum uel hamo additis: præcipue purpuræ certum est allici. lecur ranæ geminum esse dicunt: obicique formicis oportere eam partem quam appetant: contra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tantum uiuunt: ob id rubetarum nomine ut diximus: quas græci phrynos uocant grandissimæ cunctarum: geminis ueluti cornibus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Officulo quod sit in dextro latere in aquam feruentem deiecto refrigerari uas: nec postea feruere nisi exempto. Exemplo ad inueniri: Nam obiecta rana formicis: canibusque erosio singula insolui addi. Et aliud eē in sinistro latere: quo deiecto feruere uideatur: apocynon uocari: Canum impetus eo cohiberi. Amorem concitari: & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari alligato in pellicula agnina recenti: aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex iis ranis lyen contra uenena quæ fiant ex ipsis auxiliatur. Cor uero etiam efficacius est. Coluber est itaque uiuens: huius adipem & fel habentes qui crocodilos uenentur mire adiuuari produnt: nihil contra bælua audente. Efficacius etiam si hæc ba potamogeton misceatur. Cancri fluuitiales triti potique ex aqua recentes seu cinere adseruato: cōtra uenena omnia profunt: priuatim cōtra scorpionum ictus cum lacte asini no: uel si non assit: caprino uel quocūque. Addi & uinum oportet. Necat eos triti cum ocimo admoti. Eadem uis contra uenenatorum omnium morsus: priuatim scytalen: & anguen: & contra leporem marinum: ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauidi. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiaciunt gentianam: & dant in uino. Nam si iam pauid occupauerit: pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cancri cum ocimi manipulo adalligatis: omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt. Et cum ocimo ipsos cineremue eorum percussis imponunt. Minus in omnibus iis marini profunt: ut Trasillus auctor est. Nihil autem æque aduersari serpentibus quam cancos. Suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum sol sit in cancro: torqueri serpentes. Ictibus scorpionum carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ uel coctæ. Quidam ob id falsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis: Coracini pisces nilo quidem peculiare sunt. Sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt piscium porci marini spinæ in dorso cruciatu magno lasog: remedium est limus ex reliquo piscium eorum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus faciem perungunt adipe uituli marini. Efficacius si medulla lyene & oleum e lētisco & cæra misceatur. Murenæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca cōtra suum ictum remedio est cinere suo ex aceto illito: uel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso eius quicquid simile est croco: caputque totum. Et hanc autem & omnia testacea modice colui in cibis: quia saporis gratia perit. Leporis marini ueneficium restinguunt poti hippocapi. Contra dorycnium echini maxime posunt. Et iis qui succum carpati biberint: præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter uero contra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idem uidetur: nec potest uideri satis dictum esse de iis: cum palma mensarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis: & ubi plurimi influunt amnes. ideo pelagia parua & rara sunt. Gignunt tamen in petrosis: carētibuscque aquarum dulcium aduentus: sicut circa grynū & mirinā. Grandescunt syderis quod ratione maxime: ut in natura aquatiliū diximus. Sed priuatim circa initia æstatis multo lacte pignatantia: atque ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quæ minora in aliis locis reperiunt. Opacitas enim prohibet incrementum: & tristitia minus appetunt cibos. Variat coloribus. Russa in hispania.

LIBER

Fuscain illirico. Nigra & carne & testa circeis. Præcipua uero habentur in quacunque gente spissa nec salua sua lubrica. Crassitudine potius spectanda quam latitudine. Neque in luto capta: neque in harenosis. Sed solido uado spondylo breui atque non carnosio: nec fibris lacinioso: ac tota in aluo. Addunt petitiore nota: ambiente purpureo crine fibras: eoque argumento generosa interpretantur caliblephara parata appellantes. Gaudent & peregrinatione transferrique in ignotas aquas. Sic brudusina in auerno. Compasta & suum retine re succum: & a Lucrino adoptare creditur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus: ne fraudentur gloria sua littora. Sed dicemus aliena lingua quæque. Peritissima huius censura in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba quæ subiiciam. Cyzizena maiora lucrinis: dulciora britanicis: suauiora edulis acriora lepticis: pleniora lucensibus: sicciora coryphatenis: teneriora istricis: candidiora circeiensibus. Sed iis neque dulciora: neque teneriora esse ulla compertum est. In indico mari. Alexandri rerum auctores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens ut ter mordenda essent. Eorum dos in medicina hoc in loco tota dicitur. Stomachum unice reficiunt. Fastidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis niue: summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluū leniter. Eadem cocta cum mulso tenasmo: qui sine exulceratione sit liberat. Vesicarum ulcera quoque repurgant. In conchis suis cocta siue uti clausa uenerint: mire distillationibus profunt. Testæ ostreorum cinis uuam sedat & tonsillas ammixto melle. Eodem modo parotidas: panos: mamarumque duritias: caputum ulcera ex aqua cutemque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et detriticio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tondantur strumas sanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra uenena profunt. Et algam maris theriacem esse. Nicæder tradit. Plura eius genera: uti diximus. Longo folio & latiore: rubente: aliaue crispo. Laudatissima quæ in creta insula iuxta terram in petris nascitur. Tingendis etiam lanis ita colorem alligans: ut elui postea non possit. E uino iubet eam dari. Alopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mixtus: aut sincerus ex aceto. Præparant cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo. Item echini cum carnibus suis cremati cinis. Fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium si uiuæ in olla crementur cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillū denigrant sanguisugæ: quæ in uino nigro diebus xl. computruere. Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidem diebus: mox illini in sole. Sornatius tantam uim habere tradit: ut nisi oleum ore contineant qui tingunt: dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis ulceribus muricum: uel purpurarum testæ cinis cum melle utiliter illinitur conchyliorum: uel si non urantur farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuitialium marinarumque adeps liquefactus oleo ammixto melle oculorum claritati plurimum confert. Item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat: & carnes oculorum superuacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius: ut existimauit. Menander quoque in comædiis. Idem piscis & uranoscopus uocatur ab oculo quem in capite habet: Et coracini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere: aut melle attico incipientes suffusiones discutit. Inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse qui dem uenenatus est: sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi. Item pectunculi falsi triti cum cædria. Ranæ quas drypythas & calamitas uocant: sanguis earum cum lachryma uitæ si euulso pilo palpebris illinat. Oculorum tumorem ruboremque sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat: & per se scabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes: & medicamentum auferunt post paulum: rosaceoque inungunt: & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctilopes curantur in farina trita: & ex aceto illita. Extrahit & squammas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat pterygia cum sale: & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiciunt & ossiculis eius genas sit terrantur sanari. Echini ex aceto epinyctidas sanant. Eundem comburi cum uiperinis pellibus ranisque: & cinerem aspergi potioni iubent magi: claritatem uisus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis: cui glutinosum est corium. Idemque nomen glutino eius. Hic epinyctidas tollit. Quidam ex uentre non ex corio fieri dicunt. Ichthyocolla ut glutinum taurinum laudatur. Pontica candida: & carens uenis squammis: & quæ celerrime liquefcit. Madescere aut debet concisa in aqua aut aceto nocte ac die. Mox tundi marinis lapidibus: ut facilius liquefcit. Vtile eam in capitis doloribus affirmat: & tentanotris. Ranæ dexter oculus dextro: sinistro leuius suspensi e collo natiui coloris panno lippitudines sanant. Quod si per coitum ranæ eruantur: albuginem quoque. Alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ suggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos ad alligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in arundinetis & hærbis maxime uiuēs mutata: ac sine uoce uirinis si forte hauriatur: uentres bouum distendens huius corporis humorē penicillis deratum claritatem oculis inunctis narrant afferre. Ipsæque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis cōfigunt quidam succū earum quæ ita effluerit admiscens lachrymæ: quæ ex alba uite emanat: atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis acu instillant. Hunc succum in uestigia euulsorum. Mecenases philothrū palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes: & hoc utebatur in multis uariisque per aquationes aut tūni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitū putat. Cōburi eas oportet nouo uasa. Idem ranæ iecur siccātū pondere xliiii. cum oleo cædrino punctis pilis nouem mensibus. Auribus utilissimum baci piscis fel recens: sed inueteratum uino. Item baci quæ quidam myxona uocant. Item callionymi cum rosaceo infusum. Vel castoreū cum papaueris succo. Vocant

TRIGESIMVS SECVNDVS

& in mari pediculos eosq; tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magno opere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntq; qui precipue contra omnia aurium vitia laudent garri excellentis socior; cyathū mellis dimidio amplius aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere. Deinde spuma pennis deterfa: & postq; defierit spumare tepidum infundere. Si tumeant aures coriandri succo prius mitigandas iidem præcipiunt. Ranar; adeps istillatus statim dolores tollit. Cancrorum fluuitalium succus cum farina hordeacea aurium uulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle: uel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedant ossibus draconis marini scarificatis gingiuis. Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatq;: ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas: & in dolore utilissimum. Conteriturq; iis: & cum helleboro albo illitus dentes sine uexatiōe extrahit. Salsamentorum ē fictili uase cōbustorum cinis: addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetere luta in nouo uase: & inde trita profunt doloribus. Aeq; pdesse dicuntur oīum salsamentor; spinæ cōbustæ tritæq; & illitæ. Decoquantur & ranæ singulæ in aceti heminis: ut dentes ita colluantur: cōtineaturq; in ore succus. Si fastidium obstaret: suspēdebat pedibus posterioribus eas Salustius Dionysius: ut ex ore uirus deflueret i acetū feruens: idq; e pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillaresq; ita sanari dentes precipue putant. Mobiles uero supradictō aceto stabiliri. Ad hoc qdā ranar; corpora binarū præcisis pedibus in uini hemina macerant: & ita colui dentes labentes iubent. Aliqui totas adalligant maxillas: Alii denas i aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes: ut mobiles dentū stabilirēt. Necnō. xxxvi. ranarū corda in olei ueteris sextario sub æreo testō discocere: ut infunderent p aurem dolētis maxillæ. Alii iecur ranæ decoctū & tritū cum melle iposuerē dentibus. Oīa suprascripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & feridi sunt centū in furno arefieri p noctem præcipiunt. Postea tantūde salis additq; fricari. Enydriis uocat a græcis coluber in aq; uiuens. Huius q̄ttor dentiū superioribus in dolore superioror; gingiuas scarificant: inferioror; inferioribus. Aliqui capino tantū ear; contenti sunt. Vtunt & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Murenar; cinis cum mellis obolis ternis. Iecur pastinacæ in oleo decoctū. Hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio: quæ perducit ad cicatricem. Quidā delphini iecur in fictili torrent: donec pinguitudo similitudine olei fluat: ac perungunt. Muricum uel conchyliorū testæ cinis maculas in facie mulier; purgat cum melle illitus: cutēq; erugat: extēditq; septenis diebus illitus: ita ut oīa uo candido ouor; foueantur. Muricum generis sunt quæ uocant græci colycia: alii corythia: turbinata æque. Sed minora multo: efficaciora etiā & horis haliū custodiētia. Ichthyocolle erugat cutem: extenditq; in aqua decocta horis quattuor: dein cōtusa: colluta: & subacta ad liquorē usq; mellis. Ita præparata in uase nouo cōditur: & in usu quattuor drachmis eius binæ sulphuris: & anchusæ totidē: octo spumæ argenteæ adduntur: aspersaq; aqua teruntur una. Sic illita facies post quattuor horas abluitur.

Promiscue medicinæ.

CA. V.

Edētur & lentigini ceterisq; uitis ex ossibus sepium cinis. Idem & canes excrecentes tollit: m & humida ulcera. Pforas tollit rana decocta i heminis quinq; aquæ marinæ. Excoqui debet: donec sit crassitudo mellis. Fit & mari halcyoneū appellatū ex nidis (ut aliqui existimant) halcyonum & cæcum: ut alii e sordibus spumarum crassescētibus. Alii e limo: uel quadā maris lanugine. Quattuor eius genera. Cinereum spissum odoris asperi. Alterū molle lenius odore fere algæ. Tertium candidioris uermiculi. Quartū pumicosius: spongiæq; putri simile pene purpureum. Quod optimum id & milesium uocatur. Quo candidius autem hoc minus pabile est. Vis eor;: ut exulcerent: purgēt. Vfus tostis & sine oleo mirte: lepras: lichenas: lentigines tollunt cū lupino: & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andrias ad lepras cancri cinere cum oleo usus est. Attalus thynni recentioris adipe ulcera. Menarum muria & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungipiscis eius qui rana in mari appellatur: ossiculo de cauda: ita ut non uulneret: prodest. Id faciēdum quotidie: donec procurentur. Eadem uis & pastinacæ radio & lepore marino imposito: ita ut celeriter remoueatur. Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ e melle. Cancro fluuitali contritō: uel combusto ex melle. Mirifice profunt: & sepiæ ossa cum axungia uetere contusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur: & scauri piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamētari tufis cum axungia uetere: muricūq; cinere ex oleo ad parotidas strumasq;. Rigor ceruicis mollitur cum marinis: q; pediculi uocantur drachma pota. Castoreo potō cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale: ut sorbeat succus. Sic & opithotono medentur: & tetano: spasticis pipere adiecto. Anginas menarū salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet. Ranarumq; decoctarum ex aceto. Succus hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuitalis triti singuli in heminam aquæ: anginis medentur gargarizati aut e uino: aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes falsi ue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones nulli inueterati tritiq; in portione concitant suspiriosis castoreo cum hammoniāci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime pota. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e iure decocto in patinis ranæ. Sulpensæ autem pedibus: cum distillauerit in patina salua earum exenterari iubentur: abiectisq; interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens & ex ea uociferans. In huius os si quis expuat ipsamq; dimittat: tussim liberare dicuntur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta. Iocineris doloribus scorpio marinus in uino necatur: ut deinde bibatur. Cōchæ

LIBER

longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo: aut si febres sint: ex aqua mulsa. Lateris doloribus leniunt hippocampi tostii sumpti. Thethyæq; similia ostrea in cibo sumptæ. Ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus e iure & torpedo in cibo. Et olus marinum simile satiuo stomacho inimicum. aluum facillime purgat. Sed propter acrimoniam cum pigui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & urinas cit e uino maxime. Optimum e scorpionibus & iubide: & saxatilibus: nec uirus recipiendi bus. Coqui debent cum anetho: apio: coriandro: porro: additis oleo & sale. Purgant & cybia uetera: priuatimq; cruditates pituitas bilem trahunt. Purgant & myaces: quorum natura tota in hoc loco diceſ. Aceruantur muricum modo: uiuuntque in algosis: gratissimi autumnis: & ubi multa dulcis aqua miscetur mari: ob id in ægypto laudatissimi. Procedente hyeme: amaritudinem trahunt: coloremq; rubrū. Horum ius traditur aluum & uescas exinanire. Interanea distringere. Omnia adaperire. Renes purgare. Sanguinē adipēq; minuere itaq; utilissimi sunt hydropicis: mulierq; purgationibus: morbo regio: articulari: inflationibus. item prodesse felli pituitæq; pulmonis iocineris splenis uitiiis: rheumatismis. Fauces tantum uexant: uocesq; obtundunt. Vlceraq; quæ serpant: aut sint purganda: sanant. item carcinomata Cremati autem ut murices & morsus canum hominumq; cum melle: lepras: lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines. Gingiuarum & dentium uitia: eruptiōes pituitæ: & cōtra dorycniū: aut opocarpatum antidoti uicem optinent. Degenerant in duas species in mitulos: qui salem uirusq; recipiunt: myscasq;. Quæ rotunditate differunt: minores aliquanto atq; hyrtæ tenuioribus testis: carne duriores: Mituli quoq; ut murices cinere causticam uim habent: & ad lepras: lentigines: maculas. Lauant quoq; plumbi modo ad genarum crassitudinem: & oculorum albugines: caliginesq;. Atq; in aliis partibus sordida ulcera: capitisq; pustulas. Carnes uero eorum ad canis morsus iponunt. Et pelorides emolliunt aluum. Item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti: addunt cucumeris satiuū radicis siccæ drachmam: & afronitri duas. Thetia torminibus & inflationibus succurrunt: inueniuntur hæ in foliis marinis suggestis: fungorum uerius q; piscium. Eadem & tenasium dissolunt: renumq; uitia. Nasctur & in mari absinthium: quod aliqui seriphum uocant: circa taposyrin maxime ægypti: exilius terrestri. Aluum soluit: & noxiis animalibus intestina liberat. Soluunt & sepia. In cibo dantur cum oleo & sale: & farina decoctæ. Menæ salsa: cū felle taurino illitæ umbilico. aluum soluant. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenasium discutit. Cancri fluuiales triti ex aqua poti: aluum sistunt: Vrinam ciunt. In uino aluum. Ademptis branchiis calculos pellit tribus obolis cū myrrhæ tritæ singularibus eorum drachmis. Ileos & inflationes castoreum cum dauci semine & petro selini quantum ternis digytis fumatur ex mulsi calidi cyathis quattuor. Tormina uero cum aceto uino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt aluum dysentericis medentur rana cum scylla decoctæ: ita ut pastilli fiant. Fel siue cor earum cum melle tritum: ut tradit Niceratus. Morbo regio fassamentum cū pipere: ita ut reliqua carne abstineatur. Lyeni medetur solea piscis impositus. Item torpedo. Item rhombus uiuus: dein remittitur in mare. Scorpis marinus necatus in uino: uescicæ uitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus. Enhydridis iecur. Blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in brachiū piscis uel capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclare medentur. Aiuntq; & urticam marinam in uino potam prodesse. Item pulmonem marinū decoctū in aqua. Oua sepia urinam mouent: renumq; pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiales triti in asini no lacte maxime sanant. Echini uero cum spinis suis contusi: & uino poti calculos. Modus singulis hermina bibitur: donec proficiat: & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur uescica & pectinum cibo. Ex iis mares dornaces uocant: foeminas onychias Vrinam mares mouent. Dulciores foeminae sunt unicolors. Sepia quoq; oua urinam mouent renes: purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. iecur quoq; aquatici colubri. Item hydri tritum potumq; calculosis prodest. ischiadicos autem liberant fassamenta ex siluro infusa clystere euacuata prius aluo. Sed attritis cinis e capite mugillum mulorumq;. Cōburuntur autem in fictili uase. Illini cum melle debet. Item capitis menarum cinis ad rhagadas: & ad cōdylomata utilis: sicut pelamidum fassarum caput cinis: uel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interranei morbum ibi cohercet. Cancrorum fluuialium cinis ex oleo & cæra: rimas in eadem parte emendat. Item & marini cancri polline. Panos fassamenta coracini discutunt. Scianæ interanea & squammæ combustæ. Scorpis in uino decoctus: ita ut foueantur ex illo. At echinorum testæ cōtusæ & ex aqua illitæ incipientibus panis resistunt. Muricum uel purpuræ cinis utroq; modo: siue discutere opus sit incipientes: siue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: cæra & thuris drachmas. xx. Spumæ argenti. xl. Cineris muricum. x. Olei ueteri heminam. Profunt per se fassamenta cocta. Cancri fluuiales triti uerendorum pustulas discutunt. Cinis ex capite menarum. Itē carnes decoctæ & impositæ. Simi iter per cærae fassæ e capite cinis melle adito. Pelamidū capitis cinis aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est qua diximus lignum poliri: quia & e mari fabriles usus exeunt: Profunt & smarides illitæ. Item muricum: uel purpurarum testæ cinis cum melle. Efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculus uerendorum priuatim fassamenta cocta cum melle restinguunt. At testem si descenderit: cochlearum spuma illini uolunt. Vrinæ continentiam hippocampi tostii: & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus gongro similis cum lili radice. Pisciculi minuti ex uentre eius quos deuorauerit: exempti & cremati: ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. iubent & cochleas africanas cum sua carne comburi: cineremq; ex uino signino dari. Podagris articularibusq; morbis

TRIGESIMVSSECVNDVS

utile est oleum: in quo decocta est rana: & ipsarum intestina: & rubetæ cinis cum adipe uetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt trium rerum æquo pōdere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calciari maxime pōtici fibri. Itē uituli marini. Cuius & adeps prodest. Item & bryon de quo diximus lactucæ simile: rugosioribus foliis: sine caule. Natura est ei stiptica. Impositum lenit imperus podagræ. Item alga: de qua supra dictum est. Obseruaturque in ea: ne arida imponatur. Per niones emendant pulmo marinus. Cæcrique marini cinis ex oleo. Item fluuitiales triti sicque cinere & oleo subacti: & siluli adeps. Et in articulis morborum imperus sedant ranæ sub inde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. Morbos abigit ius multorum: & concharum comitiales: & ut diximus: coagulum uituli marini bibunt cum lacte equino asininoue: aut cum punici succo. Quidam ex aceto mulso. Necnon aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur is uero qui sæpius corripuntur: clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt: mellis & olei sextarius: & aquæ tantundem. Ad præsens uero correptis olfatu subuenit cum aceto. Datur & mustellæ marinæ iecur. Item muris uel testitudinum sanguis.

Ad febrem oīum generum: & contra diuersas infirmitates.

CA. VI.

Ebrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necatur in rosaceo: ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris: item ex asello pisce lapilli qui plena luna inueniuntur: in capite alligant in linteolo. Pagri fluuitialis longissimus dens capillo adalligatus: ita ut quinq; diebus eum qui alligauerit: non cernat æger Ranæ uero in triuo decoctæ oleo abiectis carnibus perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo ipsas clam adalligant: oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant ablatis unguibus ranæ & alligatæ & rubetæ. Iecur eius: uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cæcri fluuitiales triti in oleo & aqua perunctis ante accessiones in febribus profunt. Aliqui & piper addunt. Alii decoctos ad quartas in uino e balneo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui uero sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis eagræ ante solis ortum adalligatis ægro: ita ut cæcas dimittant in aqua: tertianas abigi permittunt. Eosdemque oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos: prestare uigiliam: somno fugato tradunt. In lethargumque uergentibus coagulo balneæ: aut uituli marini ad olfactum utuntur. Aliqui sanguinem testudinum: & lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur: & spodylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuitiales in cibo recetes. Quidam ob id aseruant sale: ut dent tritas in potu. Strubi in aceto putrefacti lethargicos excitant odore. Pro sunt & in cardiacis. Cachecticis quoque corpus macie conficitur. Theria utilia sunt ruta ac melle Hydriacis medetur adeps delphini liquatus: & cum uino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus unguento: aut odoribus: uel quoquo modo obturatis. Strumbi quoque carnes tritæ: & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ: aut si febres sint: ex aqua mulsa datæ proficiunt Succus cæcroque fluuitialium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in uino uetere & farre decoctæ: ac pro cibo sumptæ: ita ut bibatur ex eodem uase. Vel testudo decisis pedibus capite cauda & intestinis exēptis: reliqua carne ita condita ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluuitiales ex iure sumpti & phthysicis pdesse traduntur. Adusta sanant canceri marini uel fluuitialis cinere. Et ea quæ feruenti aqua cōbusta sint. Hæc curatio etiā pilos restituit cum cancerorum fluuitialium cinere. Putantque utendum cum cæra & adipe ursino. Prodest & febrim ranarum felis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum uiuentium uentres impositi: pedibusque posterioribus pronas adalligari subeunt: ut crebriore anhelitu profint. Utuntur & silurorum capitum cinere balsamentorum ex aceto. Pruritus scabiemque non hominum modo: sed & quadrupedum efficacissime sedat iecur pasticæ decoctum in oleo. Nervos præcisos purpurarum cauum quo se operiunt tussim glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Item ichthyocollæ. Tremulos iuuat castoreum si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis inuenio fieri. Sanguinem piscium putant cibo sisti polipo tuso illitoque. De quo & hæc traduntur muriam ipsum ex sese emittere: & ideo non debere addi. In coquendo secari harundine: ferro enim intingi uitiumque trahere natura deferente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem uel sanguinem arefactum. Quidam ex ea rana quæ græci calami ten uocant: quoniā inter harundines fruticesque iuuat: minima oīum & utridissima cinere fieri iubent. Aliqui & nascetium ranarum in aqua quibus adhuc cauda est: in calice nouo combustarum cinerem si per nares fluat inficiendum. Diuersus hirundinum quas sanguisugas uocant ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarum medicinalium ad corpora leuanda sanguine spiramenta laxanda iudicantur. Sed uitium quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittenda censuere. Decidunt facietate & pondere ipso sanguinis detractæ aut sale asperæ. Aliquādo tamen adfixa relinquunt capita quæ causa uulnera insanabilia facit: & multos interimunt: sicut Messalinum e consularibus patriciis cum ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso: maximeque ruffæ ita formidantur. Ergo suggestia ora forficibus præcidunt: ac ueluti siphonibus defluit sanguis: paulatimque morientium capita se contrahunt: nec relinquunt. Natura earum aduersatur cimicibus: & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis narium profluvia sistit succo porri mollitus. Extrahit tæla corpori inhaerentia. Sepiarum testæ ex aqua balsamentorum carnes. Cancri fluuitiales triti. Siluri fluuitialis qui & alibi quæ in nilo nascitur carnes impositæ recentes siue salæ. Eiusdem cinis extrahit & adeps: & cinis spinæ eius uicem spodii præbet. Vlcera quæ serpunt & quæ ex iis excrescunt ex capite menagæ cinis uel siluri coercent. Carcinomata

per earum capita fassarum: efficacius si cineri earum misceatur sal & cunila capitata: oleoq; subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle: lineaq; lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq; miscere cineri, Phagedenæ siluro inueterato: & cum sandaraca trito. Cachoetæ & nomæ & putrescentia cybio uetere sanatur: Vermes uero innati ranarum felle tolluntur. Fistulæ aperiuntur: siccanturq; fassamenti cum lintheolo immixtis. Intraq; alteram diem callum omnem auferunt: & putrescentia ulcerum quæq; serpunt emplastri modo subacta & illita. Et salpes expurgat ulcera in lintheolis cōcerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbūculos coracinorum fassamenta illita discutiunt. Item mullorum fassamenti cinis. Quidam capite tātum utuntur cum melle: uel coracinorum carne. Muricū cinis cum oleo tumores tollit. Cicatrices fel scorpiōis marini: Verrucas tollit glani iecur tritum. Capitis menarum cinis cum allio tritus ad thymia crudis utuntur fel scorpiōis marini ruffi. Smarides tritæ illitæ. Hallex deferuefacta unguium scabritiam cinisq; e capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e iure sumptus: & smarides cū pifana sumptæ: uel cum feniculo decoctæ. Mammæ ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cācri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma: uel muricū carnes appositæ tollunt. Squartina illitæ crescere mammæ non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitāt uulnæ strangulæ oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarum capitis cinis ammixto sale & cunila oleoq; uulnæ medetur. Suffitione quoq; secundas extrahit. Item uituli marini adeps istillatur igni naribus inter mortuarum uulnæ uitio: & cum coagulo eiusdem in uellere impositus. Pulmonis marini cinis adalligatus egregie profluuiā purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistūt & cancri fluuiatiles triti in uino poti. Item siluri suffitu p̄cipue africi faciliores partus fieri dicuntur. Cancrī ex aqua poti profluuiā sistere. Ex hyssopo purgare. Et si partus strangulet: similiter poti auxiliātur. Eisdem recētes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosq; partus utitur illis cum quinis lappati radicibus cum ruta & fuligine tritis: & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lappato & appio mēstruas purgatiōes expediunt. Lactisq; ubertatem faciūt. Item in febris quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione. Mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest. Contraq; uulnam olfactum cum aceto & pice: aut subditū pastillis. Ad secūdas etiam uti eodem prodest cum panace in quattuor cyathis uini. Et a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumue superegrediatur grauidæ: abortum facere dicitur: & periclitari partus si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio. Si capiatur cum luna in libra fuerit: triduoq; asseruetur sub diuo: faciles partus facere: postea quotiēs iſeraſ adiuuare. Et pastinacæ radius ad alligatus umbilico existimatur idem facere si uiuenti ablatus sit: ipsaq; denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostratium uocari: quod aliqui onychen uocant: hoc suffitū uulnæ p̄cenis mire resistere. Odorem esse castorei: meliusq; cum eo uſtum proficere. Vetera quoq; ulcera & cachoetæ eiusdem cingere sanari. Nam carbūculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradit cancro fœmina cum salis flore cōtuso post plenā lunam: & ex aqua illita. Psilothrum est tymni sanguis: fel: iecur siue recentia siue seruata. Iecur etiam tritum mixtoq; cædrio plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros pubescere negauit Magno Salpe obstretrix. Eadem uis est pulmonis marini. Leporis marini sanguine & felle: uel si in oleo lepus hic necetur. Cancrī scolopēdræ marini cinis cum oleo. Vrtica marina trita ex aceto scyllitico. Torpedinis cerebrum cum alumine illitum. xvi. luna. Ranæ paruæ quæ in oculorum curatione descripsimus sanies efficacissime psilothrum est: si recēs illinatur: & ipsa arefacta ac tusa: mox decocta tribus heminis ad tertias: uel in oleo decocta æreis uasis. Eadem mēſura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum: sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoq; tostæ in uasæ fictili: & ex aceto illitæ eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoq; cum melle pro psilothro uſi pluribus diebus reperiūtur. In omni autem psilothro uellēdi prius sunt piluli. Infantium gingiuis dentitionibusq; multum cōfert delphini cum melle dentium cinis: & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatusq; idem pauores repētinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus aut ulla corporis parte fiant cācrorum fluuiatiliū succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasisq; infantium spongia frigida cerebro humefacto rana inuersa adalligata efficacissime sanat: quā aridam inueniri affirmāt. Mullus in uino necatus: uel piscis rubellio: uel anguillæ duæ. Item uua marina i uino putrefacta iis qui inde biberint tedium uini affert. Venerem inhibet. Echenesis & hippopotami frontis e sinistra parte pellis in angina adalligata. Felue torpedinis uiuæ genitalibus illitum. Cōcitant cochlearum fluuiatiliū carnes sale adseruatæ: & in potu ex uino datæ. Erythini in cibo sumpti. Iecur ranæ dryophytes & calamite in pellicula gruis alligatū: uel dens crocodili maxillaris annexus brachio: uel hippocampus: uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiē ranæ decoctæ in aqua extenuant: donec illini possit. Aiuntq; ita curatos nō repeti postea. Et salpe negat canes latrare: quibus in ossa rana uiua data sit. Inter aquatilia dici debet: & calamochnus latine adarcha appellata. Nascit circa harundines tenues spuma aquæ dulcis ac marinæ: ubi se miscent. Vim habet causticam. Ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitæ radix recens tusa luxatis medetur: & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii uero qui & donax uocatur cortex alopecii: medetur uſtus: & ulceribus ueteratis. Folia extrahunt quæ infixæ sunt corpori & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit exsurdatur. Sepiæ atramento tanta uis est:

TRIGESIMVS SECVNDVS

ut in lucerna addito æthiopus uideri ablato priore lumine Anaxilaus tradat. Rubeta decocta & in aqua potu data suum morbis medetur: uel cuiuscumq; ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum: ardere uidetur: adeo ut faculam ita præluceat.

Animalium oïum in mari uiuentium, clxxvi. genera esse.

CA. VII.

P Eracta aquatiliū dote nō alienum uidetur indicare p tot maria tam uasta & tot milibus pas-
sum terræ infusa: extrag; circūdata mēsurā pene ipsius mundi quæ intelligātur animalia cen-
tum septuaginta sex omnium generum esse: eaq; nominatim complecti. Quod in terrestribus
uolucrisbusq; fieri nō quit. Neq; enim omnis indiæ æthiopiæq; aut scythiæ desertorum ue nouimus fe-
ras aut uolucres cum hoïum ipsorum multo plurimæ sint differētiæ quas inuenire potuimus. Accedat
his taprobane insulæq; aliæ oceani fabulose narratæ. Profecto conueniet: nō posse omnia genera in con-
templationem uniuersam uocari. At hercule in tāto mari oceano quæq; nascunt certa sunt: notioraq;
quod miremur quæ profundo natura merfit. Vt a beluis ordiamur: arbores phsyethres: balneæ: pristes:
tritones: nereides: elephantī: homines qui marini uocātur: rotæ: orcæ: arietes: musculi: & alii piscium for-
ma arietes delphini: celebresq; Homero uituli. Luxuriæ uero testudines: & medicis sibri: quorum e gene-
re lustras nusquā mari accepimus mergi: tātum marina dicētes. Iam caniculæ: dromones: cornutæ: gla-
dii: ferræ: communefq; mari terræ amni hippopotami: crocodili. Et amni tātum ac mari thynni: thyn-
nides: siluri: coracini: percæ. Peculiaris autem maris accipenser: aurata: asellus: acarne: aphia: alopeca: an-
guilla: araneus: box: batis: banchus: batrachus: belonæ: quos aculeatos uocamus: balanus: coruus: citha-
rus. Chumborum genera cyprinus chalcis cobio. Galleridas asellorum generis ni minor esset colias. Si-
ue parianus siue saxitanus a patria betica: lacertorum minima: ab iis meotici: cybium. Ita uocatur conci-
sa pelamis: quæ post. xl. dies a ponto in mæotin reuertitur. Cordula & hæc pelamis pusilla: cum in pon-
tum e marotide exit hoc nomē habet: cātharus: callyonimus: siue uranoscopus: cinædi: soli: piscium: lu-
tes: quā nos urticam uocamus. Cancrorū genera chameatrachea: chameleos chame pelorides: generis ua-
rietate distantes & rotunditate: chame glyciamerides: quæ sunt maiores q̄ pelorides: colycia siue coricia.
Concharum genera inter quæ & margaritifera cochleæ: quarum generis pentadactylides: melicem: ba-
les: echinophoræ: dicuntur quibus cantāt. Extra has sunt rotundæ in oleario usu cochleæ: cucumis: cy-
nopus: cammarus: cynoldexia: draco. Quidam aliud uolunt esse dracūculum. Est autem graculo simi-
lis. Aculeos in brachiis habet ad caudam spectātis. Sic & scorpio lædit dum manu tollitur: erythinus:
echeneis: echinus. Elephāti locustarum generis nigri: pedibus quaternis: bifulcis. Præterea brachia duo:
binis: articulis: singulisq; forficulis dēticulatis. Fabri siue zeus glausici: glanius: gonger: gerres: galeos: ga-
rus: hippus: hippuros hirundo: halipleumon: hippocampos: heparhelacantes lacertorum genera lolligo
uolitans: locustæ: lucernæ: lipparis: lamyrus: lepus: leones: quorum brachia cancris similia sunt. Reliqua
pars locustæ: mullus: merula inter saxatiles laudata: mugil: melanurus: mena: merix murena: mormy-
lus: mystocætus: murex: oculata: ophidion: ostria: otia: orcynon. Hic est pelamidum generis maximus.
Neq; redit in mæotin: similis tritoni: uetustate melior. Orphus orthragoriscus: phager: phycus: saxatili-
um: pelamis earum generis maxima apolectum uocatur. Durius: tritone: phorcus: phitharus: passer: pa-
stinaca Polyporum generæ: pectines. Laudatissimi mitylenis: tyndarides salonis: altimanti in insula ale-
xandriæ. In ægypto pectūculi: purpuræ: percides: pinna: pinnotheræ: rhina: quem squatinam uocamus.
Rhombus: scarus principalis hodie. Solea: sargus: scylla: sarda. Ita uocatur pelamis longa ex oceano: ue-
niēs. Scomber: salpa: purus: scorpæna: scorpis: sciadeus sciæna: scolopendra: smyrus: scepini: strombus: so-
lenis: siue aulos siue donax siue onix siue dactylus spondylus: smarides: stella: spongia. Turdus inter saxati-
les nobilis. Tornus: thurianus: quē alii xiphiam uocant. Thessa: torpedo: tethea: Triton. Pelamidū gene-
ris magni: ex eo horea cybia fiunt. Vrene: Euua xyphia. His adiiciemus apud Ouidium posita nomina:
quæ apud neminem alium reperiuntur. Sed fortassis in ponto nascuntur: ubi id uolumen supremis su-
is temporibus incohauit. Bopgyrum in scopulis uiuentem. Orphum rubentem: rhacinumq; pullum:
pictas mormyras aureiq; coloris chryson. Præterea paruum teragum: & placentem cauda labrum. Epo-
das lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit: channeum ex seipsa concipere. Glaucū æstate nunq̄
apparere. Pomphilum qui semper comitetur nauigiorum cursus. Chromin qui nidificet in aquis. He-
lophen quoq; dicit esse nostris incognitū undis. Ex quo apparet falli eos qui eundem accipenserem existi-
mauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sūt præterea a nullo auctore nominati: su-
dis latine appellata: a græcis sphyræna ostrea similis nomine: magnitudine inter amplissimos rarus: sed
ramen non degener: & pernæ concharum generis circa pontias insulas frequentissimæ. Stant uelut suil-
lo crure longo in harena defixæ hiantesq; qua limpitudo est: pedali non minus spatio. Cibum uenātur.
Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus prosphōdylo gaudis caro est. Et hye-
nam piscem uidi in oenaria insula captum caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu in-
digna: & algis potius annumeranda q̄ animalibus.

Metallorum naturæ.

ET ALLA NVNC IPSAEQVE OPES ET RERVM PRAECIA dicentur: tellurē intus exquirēte cura multiplici. Modo quippe alibi diutius foditur quārente vitia aurum argentum aes electumque. Alibi deliciis gemmas: & parietum digytorumque pigmenta. Alibi temeritati ferrū auro etiam gratius inter bella cedere. Persequimur omnes eius fibras videmusque super excavatos montes mirantes dehiscere aliquādo: aut intermiscere illā. Cui vero nō hoc etiam exemplū indignationis sacrae parentis exprimi possit. Imus in viscera eius: & in sede manium opes quaerimus: tanquam parum benigna fertilisque qua fecerit. Inter haec minimum remediumque gratia scrutamur. Cui enim fodiendi causa medicina est? Quamquam & haec summa sui parte tri- bua ut minime parca: facilisque in omnibus quae profunt. Illa nos premunt: illa nos ad inferos agunt quae occultavit atque demersit. Illa quae non nascuntur: ut repetere mens ad inane euolans reputet quis deinde futuris finis est:

saeculis omnibus exhauriendi eam quousque penetret avaritia? Quā innocens quae beata: immo vero & delicata esset vita: si nihil aliud de ea nisi quod supra terras concupisceret: haberetque non nisi quod secū est? Erui- tur: quidem aurum & chrysocola iuxta: ut praeciosior videatur nomen ex auro custodiens. Parū enim erat naturae unam inuenisse vitae pestem: nisi in praecio etiam esset sanies auri. Querebat argentum avaria. Boni consuluit interim inuenisse minium: rubentisque terrae excogitavit usum. Heu prodigiosa ingenia quot modis auximus precia rerum? Accessit ars picturae: & aurum argumentumque caelando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines caelare iuuat: ac per obsemitas bibere. Abiecta sunt deinde haec: & sordere coepere: & auri argenti- que minimum fuit. Murina & crystallina ex eadem terra effodimus: quibus precium faceret ipsa fragilitas hoc argumentum opum: haec uera luxuriae aestimata est gloria: habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis turba gemmarum potamus: & smaragdis teximus calices: ac temulentiae causa tenere in- diam iuuat: & aurum iam accessio est.

Quae prima commedatio metallorum auri: & de origine annulorum aureorum: & modo auri apud antiquos: & equestri ordine: & de iure annulorum aureorum. CA. I.

Tinam posset e vita in totum abdicari aurum sacra fames: ut celeberrimi auctores dixerit: pro- scissum cōtuitis ab optimis quibusque: & ad perniciem vitae repertum. Quātum sceleriore aeuo cum res ipsae permutabantur inter se: sicut & troianis temporibus factitatum. Homero credi conuenit. Ita enim (ut opinor) commertia uictus gratia inuenta: alios coriis bouum: alios ferro capti uisque rebus emptitasse tradit: quod & ipse miratus aurum aestimationes rerum ita fecit: ut centum bouum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem bouum. Ex qua consuetudine multa legum antiquarum pecore constat etiam romae. Pessimum vitae scelus fecit: qui anulum primus induit digytis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror: quod illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: uinculumque id non gestamē intelligi uoluerit. Midas quidam annulum quo circumactō habentem nemo cerneret: quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistrae maximam auctoritatem conciliauere auro: non quidem Romani quorum more ferendū erat bellicae uirtutis insignae. De regibus romanis nō facile dixerim. Nullum habet Romuli in capitolio statuta: nec praeter Nummae Seruique Tullii alia. Nec, L. quidē bruti. Hoc in tarquinis maxime miror quorum egregia fuit origo: unde hic annulorum usus uenit: quod nunc lacedaemone ferreo utantur. Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium cum in praetextae annis occidisset hostem bulla aurea donatum constat: unde mos bullae durauit: ut eorum qui equo meruissent filii id insigne haberent: ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii eius statuam sine annulo esse. Quamquam & de nomine ipso ambigitur. Id graecia digytis appellauere. Apud nos prisci ungulum uocabant. Postea & graeci & nostri scymbolū. Longo cer- to tempore ne sanatum quidem Romanum habuisse aureos: manifestum est. Siquidem iis tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent: annuli publice dabantur credo: quoniam ita exterorum honoratis- simi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit: quod qui ex ea causa publice acceperant: uulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro etrusca sustineretur a tergo: annulus tamē in digyto ferreus erat: aqua for- tuna triumphantis & serui coronam sustententis. Sic triumphauit de Iugurta. C. Marius. Aureum non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Ii quoque qui ob legationē acceperant: aureo in publico tan- tum utebantur: intra domos uero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsae annulus ferreus mittitur. Iisque sine gemina. Nec iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo: nusquam certe Homerus dicit: cum & codi- cillos missitatos epistolarum gratia indicet: & conditas artes uestes: ac uasa aurea argenteaque: & ea colli- gata nodi non annuli nota Sortiri quoque contra prouocationem duces nō annulis tradit. Fabricae etiam deum fibulas: & aliam muliebris cultus: sicut in aures in primordio factitasse sine mentione annulorum. Et qui primus instituit contanter id fecit: leuisque manibus ac latentibus induit cum si honos securus fu-

TRIGESIMVSTER TIVS

isset: dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in ea aliquid intelligi: etiam confertoris usu argumētum est maius in leua fuisse qua scutum rapitur. Est quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum. Ideo nescio an prior usus a sceminis coeperit. Romae quidem non fuit aurum: nisi admodum exiguo longo tempore. Certe cum a gallis capta urbe pax emeretur: non plus quam mille pondo effici potuere. Nec ignoro. M. Crassum duo milia pondo auri rapuisse suo: & Pompeii tertio consulatu e capitolini Iouis solio a Camillo ibi condita: & ideo a plerisque existimari duo milia pondo collata. Sed quod accessit: ex gallorum praeda fuit: detractumque ab his in parte captae urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos Torquatus indicio est. Apparet ergo gallorum templorumque tantumdem nec amplius fuisse. Quod quidem in augurio intellectum est: cum capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicari conuenit: quoniam de annulis sermonem repetimus: adituum custodiae eius deprehensum fracta in ore annuli gemma statim expirasse: & indicium ita extinctum. Ergo & maxime duo tantum milia pondo cum capta est Roma anno trecentesimo. lxxiii. fuere: cum iam capituli liberorum censa essent. c. lxx. milia quingenti. lxxiii. Eadem post annos. ccc. vii. quod ex capitolinae aedis incendio caeterisque omnibus delubris. C. Marius filius preneste derulerat tredecim milia pondo: sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla. Et argenti. vii. milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie transtulerat auri pondo. xv. milia: argenti pondo. c. xv. milia. Frequentior autem usus annulorum non ante. Cn. Flauium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus fastis: quos populus a paucis principum quotidie petebat: tantam gratiam plebis adeptus est: alioquin libertino patre genitus: & ipse Apii Caei scriba: cuius hortatu exceperat eos dies: consultando assidue sagaci ingenio promulgaueratque: ut aedilis currulis crearetur cum. Q. Anitio prenestino: qui paucis ante annis hostis fuerat: praeteritis. C. Petilio & Domitio: quorum patres consules fuerant. Additum Flauio ut simul tribunus plebis esset. Quo facto tanta senatus indignatione exarsit: ut annulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur analibus. Fallit plerisque qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Etenim adiectum hoc quoque. Sed & phaleram posita propter quae nomen equitum adiectum est. Annulos quoque depositos a nobilitate in annales relatum est: non a senatu uniuerso. Hoc actum. P. Sempronio longo. L. Sulpitio cons. Flauius uouit aedem concordiae: si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur: ex mulctaticia foeneratoribus condemnatis aediculam aream fecit in graecostasi: quae tunc supra comitium erat. Inciditque in tabula aerea eam aedem. ccc. quattuor annis post capitolinam dedicatam. Ita quadringentis. xlviii. a condita urbe gestum est: & primum annulorum uestigium extat. Promiscui autem usus alterum secundo punico bello. Neque enim aliter potuissent trimodia illa annulorum carthaginem ab Hannibale mitti. Inter cepione quoque & Drusum ex annulo in auctione nauali inimicitiae coepere. Vnde origo socialis belli: & exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria aurorum multi praetura functi in ferreo consueuerint: sicut Calphurnium & Manilium: qui legatus. C. Marii fuerat iugurtino bello Fenestella tradit. Et multi. L. Fufidium illum quem Scaurus in uita sua scribit. In Quintiorum uero familia aurum ne foeminas quidem habere mos fuerit. Nullosque omnino annulos maior pars gentium hominumque etiam qui sub imperio nostro degunt hodie habent: Non signet oriens aut aegyptus etiam nunc litteris contenta solis. Multis hoc modis ut caetera omnia luxuria uariauit: gemmas addendo exquisiti fulgoris: censuque opimo digytos onerando: sicut dicemus in gemmarum uolumine. Mox & effigies uarias caelando: ut alibi ars: alibi materia esset in precio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis signandi causa in annulis esse intelligeret: solidas induit. Quasdam uero neque ab ea parte quae digyto occultatur: auro cluit aurumque milibus lapillorum uilius fecit. Contra uero multi nullas admittunt gemmas: auroque ipso signant: ut Claudii Caesaris principatu reperiunt. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiae origo nomine ipso in samothracia id institutum declarat. Singulis primo digytis gerere mos fuerat: qui sunt minimis proximi. Sic in Nummae & Seruii Tulli statuis uidemus. Postea pollicis proximo induere etiam deorum simulacris. Dein iuuat & minimo dare Galliae brithaniaeque in medio dicuntur tusa. Hic nunc solus excipitur: caeteri omnes onerantur: atque etiam priuarum articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant. Alii uero & huic unum tantum: quo signanda signent. Coditurque ille ut res rara & ad iniuriae usus indigna: uelut e sacrario promittitur. Et unum in minimo digyto habuisse preciosioris est in recondito suppellectilis ostentatio. Iam alii pondera eorum ostentant. Aliis plures quam unum gestare labor est. Alii bratteas inferunt leuiore materia: & propter casum gemmarum totam sollicitudinem amputant. Alii sub gemmis uenena cludunt: sicut Demosthenes summus oratorum graeciae: annulosque mortis gratia habet. Demumque ut plurimum opum ita scelera annulis fuit. Quae fuit illa priscorum uita: qualis innocentia in qua nihil signabatur? At nunc quoque cibi ac potus uindicantur annulo a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones: & in domo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Sinculi marci pores loci feresue dominorum gentiles omnem uictum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat: Nunc rapiendae comparant epulae pariterque qui rapiant eas. Sed & clauis quoque ipsas signare non est satis: grauatissimum somno: aut morientibus annuli detrahuntur: maiorque uitae ratio circa hoc instrumentum esse coepit: incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem eius rei intelligere circa Polycratem fami tyrannum: cui dilectus ille annulus in mare abiectus capto relatus est pisce ipso circiter ducetesimum. xxx. annum urbis nostrae interfecto. Celebriorem quidem usum cum foenore coepisse argumento est consuetudo uulgi

LIBER

ad sponſiones etiānum annulo exiliente: ab eo tēpore quo nōdūm erat arra uelocior: ut plane affirmare poſſimus: nūmos ante apud nos cōepiſſe: mox annulos. De nūmis paulopoſt dicitur. Annuli diſtinxere alteꝝ ordinem a plebe: ut ſemel cōperāt eſſe celebres: ſicut tunica ab annulis ſenatu tātum: q̄q̄ ex hoc ſero: uulgoꝝ purpura latiore tunica uſos inuenimus etiam ꝑcones: ſicut patrem. L. Elii Stionis Praconi/ ni ob id cognominati. Sed annuli plane medium ordinem tertiūꝝ plebi & patribus inferuere. Ac quod aneto militares equi nomen dederant: hoc nunc pecuniæ iudices tribuūt. Nec pridem id factum. Diuo Auguſto decurias ordinante: maior pars iudicum in ferreo annulo fuit. ligꝝ non equites: ſed iudices uocabantur. Equitium nomē ſubſiſtebāt in turmis equoꝝ publicorum. Iudiciū quoꝝ non niſi quattuor decuriæ fuere primo. Vixꝝ milia ſingula in decuriis inuenta ſunt: nōdum prouinciis ad hoc munus admiſſis. Seruatūꝝ in hodiernum diem eſt: ne quis e nonis ciuibꝝ in iis iudicaret.

De decuriis iudicū: & quotiens noīa equeſtris ordinis immutata: & donis militari
bus & quādo primū corona aurea. CA. II.

d Ecuriæ quoꝝ ipſæ pluribus diſcrete noībus fuere Tribunozꝝ æris: & Selectorum & iudicū Propter hoc etiānum Nongenti uocabātur ex omnibus Selecti ad cuſtodienda ſuffragioꝝ ſcita in comitiis. Et diuiſus hic quoꝝ ordo erat ſuperba uſurpatiōe noīum: cū alius ſe Nōgentum alius Selectum: alius Tribunū appellaret. Tyberii demum ꝑcipatus nono anno in unitatem uenit equeſter ordo annulorūꝝ auctoritati forma cōſtituta eſt. C. Aſinino Pollione. C. Antiftito Veteres conſ. ante no urbis cōditæ. dcc. ſeptuageſimo quinto. Quod miremur futili pene de cauſa: cum. C. Sulpitius Galba iuuenalē famam apud principem popinaz ꝑcenis aucuparetur: occupatuſꝝ in hiſ eſſet quaſtus in ſenatu uulgo inſtitores eiꝝ culpæ defendi annulis. Hac de cauſa cōſtitutū: ne cui ius eiꝝ eſſet: niſi cui ingenuo ipſi pari auoꝝ paterno ſeſtertia. cccc. cenſus fuiſſent: & lege iulia theatri in. xiiii. ordinibus ſedendi. Poſtea gregatim inſigne id appeti cōceptum. Propterꝝ hęc diſcrimina Caius Princeps decuriā quintam adiecit: tātumꝝ natū eſt ſaſtis: ut quæ ſub Diuo Auguſto impleri nō potuerāt decuriæ nō capiant eum ordinem: paſſimꝝ ad ornāmēta ea etiam ſeruitute liberati trāſiliant: quod antea nunq̄ erat factum: quoniam in ferreo annulo equites iudiceſꝝ intelligebātur: adeoꝝ ꝑromiſcuum id eſſe cōepit: ut apud Claudium Cæſarem in cēſura eiꝝ unus ex eqtibus Flauius Proculus. cccc. ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis: cōmunicatus eſt cum ſeruitiis. Iudicum autē appellatiōe ſeparari eum ordinem primi oīum inſtituere Gracchi diſcordi popularitate in cōtumeliā ſenatus mox ea debellata: auctoritas nominis uario ſeditionum euentu circa publicanos ſubſtitit: & aliquādiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum ſtabiliuit equeſtre nomē in cōſulatu ſuo ei ſenatum cōcilians: ex eo ſe ordine ꝑuectum eſſe celebrans: & eiꝝ uires peculiari popularitate quærēs. Ab illo tempore plane hoc tertiū corpus in republica factū eſt. Cōepitꝝ adici ſenatuꝝ populozꝝ Ro. equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc poſt populum ſcribitur: quia nouiſſime cōceptus eſt adici. Quin etiā ipſum equitū nomē ſæpe uariatum eſt: in iis quoꝝ qui ad equitatum trahebātur. Celeres ſub Romulo regibuſꝝ appellati ſunt: Deīde flexu mines. Poſtea troſſuli: cum oppidum in thuſcis citra uolſinios hoc noīe paſſuū. ix. milia ſine ullo adiumento peditū cōepiſſent. Eiꝝ uocabuli uis durauit ultra. C. Gracchū: Iunius certe qui ab amicitia eiꝝ Gracchanus appellatus eſt ſcriptum reliquit iis uerbis. Quod ad equeſtrē ordinē pertinet antea troſſulos uocabant: nunc equites uocant. Ideoꝝ q̄a non intelligunt troſſulos nomē quid ualeat: multos pudet eo nomine appellari: & cauſam quæ ſupradicta eſt: exponit. Inuitozꝝ etiānum tamen troſſulos uocari. Sūt adhuc aliquæ nō omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe externos torquibus aureis donauere: at ciuices non niſi argenteis. Præterꝝ armillas ciuibꝝ dedere: quas nō habent externi. Iidem q̄d magis miremur coronas ex auro dedere ciuibꝝ. Quis primus donatus ſit ea nō inueni. Sed quis primū donauerit a. L. Piſone tradiſ. Apoſtulamius dictator apud lacum regillum caſtris latinozꝝ expūgatis eiꝝ cuiꝝ maxime opera capta eſſent: hanc coronam ex præda dedit. Itē. L. Lentulus conſul Seruiho Cornelio merende ſanitam oppido capto. Sed quinqꝝ librarum corona Piſo frugi filium ex priuata pecunia donauit eamꝝ coronam teſtamento reipublicæ legauit.

De reliquo uſu auri in uiris & mulieribus: & de nūmo aureo: & quando primū ſignatū eſt æs
argentū & auge: & anteq̄ ſignareſ qui moſ i ære: & q̄ maxima pecunia primo cenſu: &
quotiēs & qbus tēporibus auctoritas auri. CA. III.

d Eorum uero honori i ſacris nihil aliud excogitatum eſt: q̄ ut auratis cornibus hoſtiæ maioris dūtaxat immolarentur. Sed in militia quoꝝ in tantū adoleuit hęc luxuria: ut. M. Bruti in philippicis cāpis epiſtolæ reperiant ſremētes fibulas tribunicias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute muliezꝝ pedibus augeꝝ geſtari tacuiſti. Cuiꝝ ſceleris nos coarguimus illū primū: qui auro dignitatem pannulos fecit: ut habeāt in lacertis iam qdem & uiri qd e dardanis uenit: itaqꝝ & dardaniū uocabat. Viriæ celticæ dicunt. Viriles celtibericæ. Habeant ſœminæ in armillis digytiſꝝ totis collo auribus. Peris diſcurrāt catenæ circa latera: & iſerta margaritazꝝ pondēra e collo dominazꝝ auro pendeant: ut in ſomno quoꝝ unionū cōſcientia adſit. Etiānum pedibus induiſ: atꝝ inter ſtolā plebemꝝ hunc mediū ſœminazꝝ equeſtrē ordinē facit. Honēſtius uiri pedagogy id damus: balneazꝝ diues puerozꝝ forma conuertit. Iā uero etiam Harpocrate ſtatuaſꝝ ægyptioꝝ numinū in digytiſꝝ uiri quoꝝ portare incipiūt. Fuit & alia Claudii principatu diſſerētia inſolēs iis qbus admiſſionē liberti eiꝝ dediſſent: imaginē ꝑcipis in annulo ex auro gerēdi: magna criminū occaſione quæ oīa ſalutaris exortus Veſpaſiani ꝑcipis aboleuit: æqliter publicādo ꝑncipē. De annulis aureis eorūꝝ uſu haſtenus dictū ſit ꝑximū ſcelus fecit: qui

TRIGESIMVSTERTIVS

primus ex auro denariū signauit: qđ & ipsum latet auctore incerto. Populus Ro. ne quidē argento signato ante Pyrrhū regem deuictū usus est. Liberalis unde ēt nunc libella dicit: & dispōdius apphēdebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta ē. Et adhuc expēsa in oratiōibus dicuntur. Item impēdia & pondera. Quin & militū stipendior: hoc est stipis ponderandæ pēsatores libri pēdes dicuntur. Qua cōsuetudine in iis emptionibus q̄ mancupi sunt: etiā nūc libra interponit. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudius os romæ. Timæus tradit. Signatū est nota pecudū: unde & pecunia appellata. Maximus census. c. x. milia assium fuit illo rege. Et ideo hæc prima classis. Argentū signatū est anno urbis qngentesimo octogesimo quinto. Q. Fabio cōsule quinq; annis ante primū bellū punicū. Et placuit denarius p decem libris æris: quinaris p quinq; sestertium p dipōdio ac semisse. Libræ aut pondus æris immunitū bello punico primo cū impēsis respública nō sufficeret. Constitutūq; ut asses dextatario pōdere ferirent. Ita quinq; partes facta lucris dissolutū æs alienū. Nota æris fuit ex altera parte lanus geminus: ex altera rostrū nauis. In triente uero & qdrante æs: qdrans antea triūcis uocatus a tribus uncis. Postea Hannabile urgente. Q. Fabio Maximo dictatore asses unciales facti. Placuitq; denariū. xvi. assibus permutari: quinarīū octonis: sestertiū quaternis. Ita respub. dimidiū lucrata est. In militari tamē stipendio semper denarius p decē assibus datus. Nota argēti fuere bigæ: atq; quadrigæ: & inde bigati qdrigatiq; dicti. Mox lege papyriana semuntiales asses facti. L. ius Drusus in tribunatu plebis: octauā partem æris argento miscuit. Qui nunc uictoriatas appellat: lege clodia pccus est. Antea. n. hic nūmus ex illyrico aduectus mercis loco habebatur. Est autem signatus uictoria: & inde nomē. Aureus nummus post annū. lxxi. percussus est q̄ argēteus: ita ut scrupulū ualeret sestertiis uicenis: qđ efficit in libras ratione sestertii: qui tunc erant sestertios nōgentos. Post hæc placuit. xl. milia signari ex auri libris: paulatimq; principes imminuere pōdus: minutissimus uero ad. xlv. milia. Sed a nummo prima est origo auaritiæ excogitata scenore quæstiuosa segnitia. Hæ paulatim exarsit rabie quadā non iam auaritiæ: sed fames auri: utpote cū Septimuleius. C. Gracchi familiaris auro repēsū caput eius excisum ad Opimiū tulerit: plumbog; in os addito paricidio suo rempu. etiam circūscripserit. Nec iam quiritiū aliquo: sed uniuerso noīe Romano infami rex Mithridates Aquilo duci capto aurū in os infundit. Hæc parit habendī cupido. Pudet intuentē tantū oīa ista quæ subinde noua græco sermone excogitantur expōso argenteis uasis auro aut incluso: qbus deliciis ueneūt tam aurea q̄ aurata: cum sciamus interdixisse castris suis spartacū ne quis aurum haberet: aut argētum. Tanto fuit plus animi fugitiuiis nostris. Messala orator prodidit Antoniū triumuirū aureis usum uasis in oībus obsecenis desideris: pudendo etiā crimine Cleopatrar. Sūmæ apud exteros licētiæ fuerat poculo aureo puluino subdito Philippum regem dormire solitū. Agomēcelum Alexandri Magni præfectū aureis clauis suffigere crepidas. Antonius Sopus in contumeliā naturæ uilitatē auro fecit opus pscriptio ne dignum. Sed spartaci alia equidē miror Populum Ro. uictus gentibus in tributo semper argentum imperasse: nō aurum sicut carthagini cum Hānibale uictæ argēti pondo annua in quinquaginta annos nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Mida: sed & Crœsus: infinitum possederāt. Iam Cyrus deuicta asia pondo. xxxiiii. milia inuenerat: præter uasa aurea aurūq; factum: & in eo folio ac platanum uitemq;. Qua uictoria argenti quingenta milia talentog; reportauit: & craterem Semiramidis: cuius pondus. xv. talentog; colligebat. Talētum autem ægyptium pondo. lxxx. patere Varro tradit. Iam regnauerat in colchis Salauces & Esubopes qui terrā uirginem nactus plurimū argenti aurig; eruis se dicit in suanorum gente: & aliog; uelleribus aureis inclyto regno. Sed in illius aureæ: & argenteæ trabes narratur: & columnæ atq; parastate: uicto Sesostrī ægypti rege tam superbo: ut p datur annis qbusq; forte reges singulos e subiectis iungere ad currū solitus sicq; triumphare. Et nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrent. Cæsar qui postea dictator fuit primus in ædilitate munere patris funebri omni apparatu harenæ argenteo usus est: ferasq; argenteis uasis incessiuere tum primū uisum. Mox qđ etiam in municipiis emulantur. C. Antonius ludos scœna argentea fecit. Item. L. Murena: & Caius princeps in circo pecma duxit. In quo fuere argēti pondo. c. xxxiii. Claudius successor eius: cū de britānia triūpharet: inter coronas aureas unā. vii. pondo habuit: quā cōtulisset hispania citerior. Alterā. ix. quā gallia comata sicut titulus indicauit. Huius deīde successor Nero Pōpeiī theatrum operui auro in unū diem quo Tyridati regi armeniar ostēderat. Et quota pars ea apparatus fuit auræ domus ambiētis urbem. Auri in ærario. Populi Ro. fuere Sex. Iulio. L. Aurelio cons. septem annis ante bellū punicū tertiū pōdo. dcc. xxvi. argenti nonagintaduo milia & extra numerū. ccc. &. lxxv. milia. Itē Sex. Iulio. L. Martio. cons. hoc est belli sotialis initio: octingenta. xli. auri pōdo. Cæsar primo introitu urbis i ciuili bello suo ex ærario ptulit lategæ aureorū. xxyi. milia: & numero pōdo. ccc. Nec fuit aliis tēporibus respu. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus Perseo rege macedonico deuicto p dām pōdo triū miliū: a quo tēpore Populus Ro. tributū pendere desiit. Laquearia q̄ nunc & in priuatis domibus auro tegunt: post Carthaginē euersam primo inaurata sunt in capitolio cēsura. L. Mummi. Inde trāsire in cameras. In parietes quoq; qui iā & ipsi tanq; uasa inauratur: cū sua ætas uaria de Catulo existimauerit: q̄ tegulas æreas capitolii inaurasset primus. Inuētores auri sicut metalloz fere oīum: septimo uolumīe diximus p̄cipuam gratiā huic materiæ fuisse arbitror: nō colore qui in argēto clarior est: magisq; diei similis: & ideo militaribus signis familiarior: quoniam is longius fulget: manifesto errore eoz qui colorē syderū placuisse in auro arbitrant: cū in gemmis aliisq; rebus nō sit p̄cipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ p̄latum est: cæteris metallis: cū cedat per utrinq; plumbo. Sed quia rex uni nihil igne deperit: tuto etiā in incendiis rogisq; durāte materia. Quinimmo quo sæpius arsit: p̄ficit ad bonitatē. Aurig; experimēto ignis ē: ut simili colore rubeatq; ignis.

Atque ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis atque metum est quod difficillime accendi. Preterea mixtae prunae uiolentissimae ligni indomitum palea citissime ardescere: atque ut purgentur: cum plumbo coqui. Altera causa praecipua maior quam minimus usus dederit: cum argenteo aere plumbo lineae duratur: manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatare: aut numerosius diuidere: utpote cuius unciae in septuagenas & quinquagenas pluresque bratteas quaternum utroque digytorum spargant. Crassissimae ex iis praestinae uocantur: etiamum retinentes nomen fortunae inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima brattea quaestoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas: quod super omnia solum in massa aurameto capitur. Cum caetera in metallis reperta igni perfriciant hoc statim aurum est: consumataque materia proptinus habet cum ita inuenit. Haec enim inuentio ius naturalis est. Alia quam dicimus coacta. Super caetera non rubigo ulla: non erugo: non aliud ex ipso quod consumat bonitatem: minuiuatue potius. Iam contra falsis & aceti succos domitiores rerum constantia superque omnia netur: ac textitur lanae modo: & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium priscum Verrius tradit. Nos uidimus Agrippi namque Claudii principis edente eo naualis praelii spectaculum assidentem ei: indutam paludamento: auro textili sine alia materia. Attalicis uero iam pridem intexitur inuento regum Asiae. Marmoris & iis quae candescere non possunt oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita: leucoporon uocant. Quid sit hoc: aut quemadmodum fiat: suo loco docebimus. Aes inaurari argenteo uiuo: aut certe hydrargyro legitimus erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes: excogitata fraus est. Namque aes cruciatur in primis accensumque restringitur sale aceto alumine. Postea exarenatur: an satis recoctum sit: splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni: ut possit edomitum mixtis pumice alumine argento uiuo inductas accipere bratteas. Alumen in purgando uim habet talem: qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri: & quando primum aurea statua: & medicinae ex auro.

CA. III.

Aurum inuenit in nostro orbe: & omittere indicium: atque a formicis: aut gryphibus apud scythas erutum. Apud nos tribus modis fluminum ramentis: ut in tago hispaniae: pado italiae: herbro thraciae: pactolo Asiae: gange Indiae. Nec ullum absolutius aurum est: ut cursu ipso tritumque politum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur: aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicitur. Aurum qui quaerunt: ante omnia segillum tollunt: ita uocatur indicium: alueus ubi id est: arenaeque lauatur: atque ex eo quod resedit: coniectura capite: ut inueniat aliquando in summa tellure proptinus rara felicitate ut nuper in dalmatia praecipatu. Neronis singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens cum iam inuentum est in summo cespite. Alutatio uocant si & auro ea tellus subest. Caeterum mores hispaniae aridi sterilesque: & in quibus nihil aliud gignat: huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditis: canalitium uocant: alii canalense marmoris glareae inherens: non illo modo quo in oriente sapphyro atque thebaico aliisque in gemmis scintillat. Sed micis amplexum marmoris hi uenaeque canales per marmor uagant & latera puteorum & huc illuc inde noie inuento: tellusque ligneis columnis suspendit. Quod effossum est tundit: lauatur: uritur: molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt apilascudem uocant argentum quod exit a fornacis: sudoreque quae camino iactat. Spurcitia in omni metallo uocatur scoria. Haec in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Haec est terra alba similis argillae. Neque enim alia afflatum ignemque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura uigiliarum est: multisque mensibus non cernitur dies. Arrugius id genus uocant: siduntque rimae subito: & opprimunt operarios: ut iam minus temerarium uideatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocetiores fecimus terras. Relinquunt itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occurrant in utroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Saepius uero: quoniam in cuniculis uapor & fumus strangulat: caedunt fracturis. Cuiuslibet libras ferri terram agentibus. Egeruntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior uideatur silex: latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimat opera. Est namque terra ex quodam argillae genere glareae mixta: candidum uocat: prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur: & iisdem malleis: nihilque durius putat: nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere ceruices fornicum ab ultimo caedunt: dantque signum rima. Eaque solus intelligit in cacumine montis eius paugil. Hic uoce ictuue repetere reuocari operarios iubet: pariterque ipse deuolat. Mons fractus cadit a sese longo fragore: qui concipi humana mente non possit: & flatu incredibili. Spectant uictores ruinam naturae. Nec tamen adhuc augere est. Nec sciire esse cum fodere. Tantaque ad pericula euincenda fuit satis causa sperare quam cupere. Alius par est labore uel hoc maioris impedii flumina ad lauanda hanc ruinam iugis montium duxere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos uocant a corruatione credo: nimirum & hoc labor est. Praecipisse libramento oportet ut fruaris quando influat: itaque altissimis partibus ducit. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiat caeduntur: sedemque trabibus cauatis praebere coguntur. Is qui caedit: funibus pender: ut procul intuentibus species nefaria quidem: sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant: & lineas itineri praefigunt. Itaque insistentis uestigiis hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines ut uitium importet. Id genus terrae urion uocat. Ergo per silices calculosue ducuntur: & urium euitat. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinae cauatur: ducenos pedes in quasque partes: & in altitudine denos. Emissaria in iis quina pedum quadratorum ternum fere relinquunt: & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta uis: ut saxa prouoluat. Alius etiam in plano labor. Fossae in quas profluat cauantur: agogas uocant: eae sternuntur gradatim. Frutex est ulex roris marini similis

TRIGESIMVSTERTIVS

asper aurūq; retinens. Latera cluduntur tabulis: ac per prærupta suspenduntur: canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promouit hispania in priore genere: quæ exhauriuntur immenso labore ne occupent puteos in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur: sed statim suum est. Inueniuntur ita massæ. Necnō in puteis etiam denas excedentes libras. Palacas hispani: alii palacranas: idē quod minutum est: balucem uocant. Vlex siccatus uritur: & cinis eius lauatur sustrato cespite herboso ut sidat aurum. Vicena milia pondo ad hunc modum annis singulis asturiam atq; galletiam & lusitaniam præstare qdam tradiderunt: ita ut plurimum asturia gignat. Neq; in alia parte terrarum tot secutis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est uetere interdicto patrū: ut diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoq; erat tellus. Extat lex censoria uici estimiliarum aurifodinæ: qua in uercellēsi agro cauabatur: ne plus quinq; hominum in opere publicani haberent. Aug; faciendi est etiānum una ratio ex auri pigmento: quod in syria foditur pictoribus in summa tellure auri colore: sed fragili lapidum specularium modo. Inuitaueratq; spes Caium principem auidissimum auri: q̄obrem iussit excoqui magnum pondus: & plane fecit aurum excellēs: sed ita parui ponderis ut detrimētum sentiret illud pp̄ avaritiam expertus: q̄q; auripigmenti libre. xiiii. permutarentur: nec postea tētātū ab ullo est. Omni auro inest argētum uario pōdere: alibi dena: alibi nona: alibi octaua parte. In uno tantū galliæ metellæ loco: quod uocant albicrarense. xxxvi. portio inuenit: ideo cæteris præest. Vbicūq; quinta argenti portio est: electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in canaliensi. Fit & cura delectum argento addito. Quod si quintam portionem excessit incudibus non resistit. Est electro auctoritas. Homero teste qui Menelai regiam auro: electro: argento: ebore fulgere tradit. Mineruæ templū habet lindos insula rhodiog;: in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiciit historiam māmæ suæ mensura. Electri natura est ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natium & uenena dephendit. Nāq; discurrūt in calicibus arquus cælestibus similes cum igneo stridore: & gemina ratione p̄dicūt. Aurea statua prima oīum nulla inanitate: & ante q̄ ex ære aliqua illo modo fieret: quā uocant holosphyratoo in templo Aneitidis posita dicitur. Quod in situ terrarum nomine hoc significauimus: numine gentibus illis sacratissimo. Di-repta est Antonii parthicis rebus. Scitumq; narratur dictum unius ueteranorum bononiæ hospitali diui Augusti cœna cū interrogaretur: esset ne ueg;: eum qui primus uiolasset hoc numen: oculis mēbrisq; captu expirasse? respōdit. n. tum maxime Augustum de cruore eius cœnare: seq; illum esse: totumq; sibi censum ex ea rapina eē. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus delphis in tēplo sibi posuit. lxx. circiter olypiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum pluribus modis pollet in remediis. Vulneratq; & infantibus applicatur: ut minus noceant: quæ inferantur ueneficia. Est & ipsi superlato uis malefica gallinarum quoq; & pecorum foetoris. Remedium est abluere illatum & spargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum salis grūmo pondere triplici misso: & rursum cū duabus salis portionibus & una lapidis quem schiston uocant: ita uirus tradit rebus una crematis in fictili uase ipsum pug; incorruptū. Reliquis cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus: lichenas in facie sanat. Lomēto id conuenit ablui. Fistulas etiā sanat: & quæ uocant; hemorrhoides. Quod si trito spuma adiciatur putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uero decoctum cum melāthio & illitum umbilico leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo. M. Varro est auctor.

De chryfocolla & medicinæ ex chryfocolla. vi. & mirabilia naturæ de glutinandis inter se perficiendisq; metallis.

CA. V.

Chryfocolla humor est in puteis quos diximus: p̄ uenā auri defluens crassescēte limo rigorebus hybernis usq; in duriciā pumicis. Laudatiorem eādē in ærariis metallis: & proximā in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis uilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalē illam: immissis in uenam aquis leuiter hyeme tota usq; inimiū mēsem. Dein siccatis in iunio & iulio ut plane intelligat nihil aliud chryfocolla q̄ uena putris. Natiua duritia maxime distat: uuā uocat. Et tamē illa quoq; hærbæ: quā luteā appellant: tinguit. Natura est quæ lino lanæue ad succū bibendū. Tundit in pila: deinde tenui cribro secernit: postea molit: ac deinde tenuius sic cribrat. Quicqd nō trāsmear: reperitur in pila: dein molit. Puluis semp in catinos digeritur: & ex aceto macerat: ut oīs duricia soluat. Ac rursus tundit: dein lauat in conchis: siccaturq;. Tunc tingit: alumine schisto: & hærbæ supradicta pingiturq; anteq; pingat. Refert q̄ bibula docilisq; sit. Nā nisi rapuit colorē addunt & scythanū: atq; turbystum: ita uocat medicamēta forbere cogentia. Cū tinxere pictores orobitin uocat. Eiusq; duo genera faciūt: luteā quæ seruat in lomenta. Et liqdā globulis sudore resolutis. Hæc utraq; genera in cypro fiunt. Laudatissima in armenia. Secūda in macedonia. Largissima i hispania. Sūma cōmēdatiōis est: ut colorē hærbæ segetis lætæ uirētis q̄ simillime reddat. Visumq; est iam Neronis principis spectaculis harenam cyrci chryfocolla sterni: cum ipse concolori pāno aurigaturus esset: iducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt. Asperam quæ taxatur in libras. vii. Mediam quæ denariis quinis: Attrita quā & hærbaceam uocant: quæ. xiii. Sublinunt autem harenosam: prius q̄ inducant atramento & parētonio. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda. Paretonium quoniā est natura pinguiissimum: & ppter leuorem tenacissimum atramēto aspergitur: ne paretoni candor pallorem chryfocollæ afferat. Luteam putant a lutea hærbæ dictā: quā ipsam cæruleo subtrita sed p chryfocolla inducunt uilissimo genere atq; fallacissimo. Vfus chryfocollæ & in medicina est ad purganda uulnera cum cæra & oleo. Eadem p se arida siccatur: & cōtrahit. Dat & in angina ortopnoeae miscenda cum melle. Concitat uomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculoq; ac uiridibus emplastris.

LIBER

Ad dolores mitigandos: & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acelin appellant: quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi uendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam si militer utentes dicunt. Temperatur autem ea cypria erugine: & pueri impubis urina: addito nitro. Teritur cyprio ære in cypriis mortariis santernam uocant nostri. Ita ferruminatur aurum quod argentosum uocant. Signumque est si addita santerna nitescit. E diuerso erosum contrahit se: hebetaturque: & difficulter ferruminatur aurum. Ad id glutinum fit auro & septima parte argenti ad supradicta additis: unaque contritis. Contexti par est reliqua circa hoc: ut uniuersa naturæ contingat ammiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro. Cadmia æris massis. Alumen laminis. Resina plumbo & marmori. Sed plumbum nigrum albo iungitur. Ipsumque album sibi oleo. Item stagnum æramentis stagno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur. Sed & ægyptia papyro paleis aurum. Calx aqua accenditur: & thracicus lapis. Idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime & uisco & ouo. Terra minime flagrat. Carbo: ni maior uis exusta. Iterumque flagranti.

De argento: & argento uiuo: & stibia siue alabaistro: & scoria argenti: & de spuma argenti. CA. VI.

B his argenti metalla dicantur: quæ sequens infamia est: Non nisi in puteis reperitur: nullaque sui spe nascitur: nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia ruffa: alia cineracea. Excoqui non potest nisi cum plumbo nigro: aut cum uena plumbi. Galenam uocant: quæ iuxta argenti uenas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum: argentum autem supne innatat: ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pene puinciis: sed in hispania pulcherrimum. Id quoque in sterili solo atque in montibus. Et ubicumque una inuenta uena est: non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materia: unde metalla græci uidentur dixisse. Mirum adhuc per hispanias ab Hannibale inchoatos puteos durare sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quis bebelo appellatur: hodieque qui. ccc. pondo. Hannibali sumministravit in dies. Ad mille quingentos iam passus cauato monte per quod spatium aquatani stantes diebus: noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura: amnemque faciunt. Argenti uena quæ in summo reperta est: crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum ultra nihil quærebat. Nup inuenta æris uena infra alumine alba nullum finem spei fecit. Odor ex argentodinis inimicus omnibus animalibus: sed maxime canibus. Augere argentumque quo mollius eo pulchrius. Lineas ex argento nigras fieri: producique miramur. Est & lapis in iis uenis: cuius uomica liquoris æterni argentum uiuum appellatur. Venenum regis omnium est. Excedit ac perrumpit uasa permanens tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum. Id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fistilibus in uasis ita uitris abiectis: ut & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur: perque eas sudoris uice defluens purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurant: sublitum bratteis pertinacissime retinet. Vex palore detegit simplices: aut prætenues bratteas. Quapropter id furtum quærentes omni liquore candido usum eum adulterauere. Mox & hydrargyro: de quo suo dicemus loco. Et alias argentum uiuum non largum inuentum est. In iisdem argenti metallis inuenit: ut proprie dicamus: spumæ lapis candidæ nitetisque: non tamen translucendis: stimmi appellant: alii stibiam: alii alabastrum: aliqui larbason. Duo eius genera: mas & foemina. Magis præstant foeminam. Horridior est mas: scabriusque & minus ponderosius: minusque radians & harenosior. Foemina contra nitet friabilis. fissurisque non globis dehiscens. Vis eius astrigere ac refrigerare. Principalis autem circa oculos. Namque ideo etiam platyo phthalmon id appellauere: quoniam in callibus mulierumque epiphoris dilatat oculos & fructus inibeat oculorum: exulcerationesque. Farina eius & thuris gummi ammixto sistit & sanguinem e cerebro profluentem. Efficacior & contra recentia uulnera. Et contra ueteres canum morsus inspersa farina. Et contra ambusta igni cum adipe ac spuma argenti cæruis que & cæra. Vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein restinguitur mulierum lacte. Teriturque in mortariis ammixta aqua pluuiæ. Ac subinde turbidum transfunditur in æreum uas. Et mundatur nitro. Fex eius intelligitur plumbosissima quæque subsedit in mortario: abigiturque. Dein uas in quo turbida transfusa sunt: opertum linteolo per noctem relinquitur: & postero die quicquid innatat effunditur: spongiæque aqua tollitur. Quod ibi subsedit: flos intelligitur ac linteolo interposito in sole siccatur: ut non parefcat. Iterumque in mortario teritur: & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est: ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes: sed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo siccant: fecemque abiiciunt. Idque quod defluerit transfundunt. Ac quicquid subsidet id colligentes: emplastris collyriisque miscent. Scoriam in argento græci uocant helcysma. Vis eius astrigere & refrigerare corpora. Additur emplastris: ut molibdena, de qua dicemus in plumbo. Cicatricibus maxime glutinandis: & contra tenasmos: dysenteriasque infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt in medicamenta quæ uocant liparas ad excrecentia ulcerum: aut ex attritu facta aut in capite manantia. Fit & in iisdem metallis: & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria. Optima quam chrysitin uocant. Secunda: quam argyritin. Tertia: quam molibditin. Et plerumque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est attica. Secunda hispaniensis. Chrystitis ex ipsa uena fit. Argyritis ex argento. Molibditis plumbi ipsius suffura: quæ fit puteolis: & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem. Ex eo sublata ueruculis ferreis: atque in ipsa flamma conuoluitur ueruculo: ut si modici temporis. Est autem ut ex nomine ipso intelligi potest feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat a scoria quo potest spuma a fece distare. Alterum purgantis se materiæ: alterum purgatæ uitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ: quæ uocant stelerytida & peumenem. Tertium molibdenam in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis

TRIGESIMVSTERTIVS

iterum coquitur: contractis tubulis ad magnitudinem auelanarum ita accensa foliis ad separandos carbonem cineremq; abluitur aceto aut uino. Simulq; restinguitur. Quod si sit argyritis: ut candos ei detur magnitudine fabæ contracta in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico: & hodeo no uis: donec ea purgentur. Postea sex diebus terunt in mortariis ter die abluentes aqua frigida. Et cum desinant calida: addito sale fossili in libram spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo uase. Alii cum faba candida & ptisana coquunt: & in sole siccant. Alii in lana candida cum faba donec lanam non denigrent. Tunc salem fossilem adiciunt: subinde aqua mutata: siccantq; diebus. xl. calidissimis æstatis. Necnon in uentre suillo in aqua coquunt exemptaq; nitro fricant: & ut supra terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant: sed cum sale terant: & adiecta aqua abluant. Vfus eius ad collyria: & litu ad muliebrium cicatricum foeditates tollendas maculasq; & abluendum capillū. Vis autem: siccare: mollire: refrigerare: temperare: purgare: expulere. Vlcera tumores lenire. Talibusq; emplastris supradictis ignes etiam sacros tollit cum ruta: myrtosq; & aceto. Itemq; pernioles cum myrto & cætera & abdomine.

De minio quantæ auctoritatis fuerit apud Romanos: & origine ac inuentione eius: & cinnabaris ratione in picturis: & medicinæ de generibus minii: & rōne eius in picturis. CA. VII.

Nuenitur in argentariis metallis minium quoq; & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis: & quondam apud Romanos nō solum maxime: sed etiā sacræ religionis: ut auctor est Verrius: & cuius sit necesse credere auctoritati. Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam triumphantemq; corpora. Sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in uinguenta cœnæ triumphalis: & accensoribus in primis louem miniandum locari. Cuius rei equidem causam miror: q̄q; & hodie id expeti constat æthiopum populis totosq; eo tingi preceres: huncq; ibi deos simulacris colorem esse. Quapropter diligentius prosequemur omnia de eo. Theophrastus. xc. annos ante Praxibulum atheniensium magistratum: quod tempus exit in urbis nostræ ducentimum quadregesimum. ix. annum tradidit inuentum Minium a Callia atheniense initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti. Hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in hispaniis sed durum & harenosum. Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa ex qua iaculantes decuterent id esse adulterum. Optimum uero supra ephesum. Cilbianis agris. Harenam cocci colorē habere. Hacteri. Dein lauari farinam. Et quod subsidat iterum lauari. Differentiam artis esse: q; alii minium faciunt prima lotura. Apud alios id esse dilutius. Sequentis autem loturæ optimum. Auctoritatem colori fuisse non miror. Iam enim troianis temporibus rubrica in honore erat Homero teste: qui naues ea commendat. Alias circa picturas pigmenta q; rarus. Milton uocant græci minium: quidam cinnabari. Vnde natus error indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi sanem draconis elisi elephantorum morientium pondere permixto utriusq; animalis sanguine: ut diximus. Neq; alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utilissima est. At hercule medici quia cinnabarin uocant pro ea utuntur hoc minio: quod uenenum esse paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres quæ etiam nunc uocant monocromata: pingebant. Pinxerunt & ephesio minio: quod derelictum est: quia curatio magni operis erat: prætereaq; utriq; nimis acre existimatur. Ideoq; transire ad rubricam & sinopidem: de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino: aut sorbis tritis. Precium sinceræ numi quinquaginta. Iuba minium nasci & in carmina tradit. Hermogenes & in æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos: nec fere aliunde q̄ ex hispania. Celeberrimum ex hispaniensi regione in betica miniario metallo uestigallibus Populi Romani nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquiq;. Romam perfertur uena signata ad dena milia fere pondo annua. Romæ autem lauatur. In uendendo precio statua lege ne modum excederet. lxx. in libras. Sed adulteratur multis modis: unde præda societati. Nāq; est alterum genus in omnibus fere argentariis: itemq; plumbariis metallis: quod sit exusto lapide uenis permixto: non ex illo cuius uomicam argentum uiuū appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur solo colore: nec nisi in fornacibus rubescentes: exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium per q̄ paucis notum: multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratum minium in officinis sociorum. Item scyrico: quonam modo syricum fiat suo loco dicemus. Sublini aut scyrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto oportunitum est plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem i aqua: constatq; furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit imaginem. Quāq; hoc rubigo quædam metalli est. Si hispaniensibus autem miniariis suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit. Sincera retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina: si non sit aurum: deprehendi ilico. Solis atq; lunæ cōtactus inimicus remedium ut parietis siccato cæra punica cum oleo liquefacta candens fetis inducatur. Iterumq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usq;. Postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt: faciem laxis uesticis illigant ne in respirando perniciosam puluerem trahant: & tamen per illas spectent. Minium in uoluminum quoq; scriptura usurpatur. Clarioresq; litteras uel in auro uel in marmore etiam in sepulchris facit.

De hydrargyro: de argento inaurando: & de coticulis in argenti generibus & experimentis.

CA. VIII.

e X secundario inuenit uita & hydrargyrum in uicē argenti uiui pauloante dilatum. Fit autem

LIBER

duobus modis: æreis mortariis pistillisq; trito minio ex aceto aut patinis fictilibus impositum ferea cōcha calice coopertum argilla superillata. Dein sub patinis accensum foliis continuo igni: atq; ita calicis sudore deterfo: qui argento colore: & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis & lubrico humore cōfluere. Quod cum uenenum esse conueniat omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur: temeraria arbitror: præter q̄ fortasse q̄ illitum capiti uentriue sanguinem sistit: dū ne quid prætereat in uiscera ac uulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam. Hydrargyro argētum inauratur solum nūc prope: cum & in ærea simili modo duci debeat. Sed eadē fraus quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est: uiliorem excogitauit materiā: ut docuimus. Auri argentiq; mentionem comitatur lapis quem coticulam appellant: quondam non solitum inueniri nisi in flumine Tinolo: ut auctor est Theophrastus. Nunc uero passim quem alii heracium: alii lydium uocant. Sunt autem modici: quaternas uncias longitudinis: binasq; latitudinis non excedētes. Quod a sole fuit in iis melius q̄ q̄ a terra. Iis coticulis peritum e uena lima rapuerit experimentum: protinus dicunt quantū auri sit in ea: quantū argenti uel æris scrupulari differentia mirabili ratione non fallente. Argenti duæ differentiæ. Battilis ferreis candētib; ramento imposito: qd' candidum permaneat: probatur. Proxima bonitas ruffo: nulla nigro. Sed experimento quoq; fraus interuenit: seruatis enim in uirorum urina battilis inficitur ita ramentum obiter dum uritur: candoremq; mentitur. Est aliquod experimentum positi & in halitu hominis: si sudet p̄tinus: nubemq; discutiat.

De speculis & ægyptio argento.

CA. IX.

I Aminos duci: & specula non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quod iam fraude corrūpitur. Sed natura mira est imagines reddēdi: quod repercusso aere: atq; in oculos regeſto fieri conuenit. Eadem ui in speculis usu polita crassitudine: paulumq; propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum intereſt: repercussum illum respuat: an accipiat. Quinetiam specula ita figurantur: ex cultis intus crebris ceu speculis: ut uel uno intuenſe populus totidem imaginum fiat. Excogitatur & monstrifica: ut in tēplo ſmyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimūq; refert concaua ſint & poculi modo an media depreſſa: an elata: an auerſa: an obliqua ſupina: an feſta qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Neq; enim ē aliud illa imago: q̄ digeſta claritate materiæ excipientis umbra. Atq; ut omnia de speculis peragātur hoc loco: optima apud maiores ſiebāt brundisia: ſtagno & ære mixtis. Prelata ſunt argentea. Primus fecit paſiteles magni Pompeii ætate. Nuperq; credi cōceptum: certiorē imaginē reddi auro appoſito auerſis. Tingit & ægyptus argentum: ut in uafiſ Anubem ſuum ſpectet: pingitq; non cælat argentum. Tranſiit inde materia & ad triumphales ſtatuas: mirūq; creſcit precium fulgoris excecari. Id autem ſit hoc modo. Miſcetur argēto tertia pars æris cyprii tenuiſſimi: quod coronarium uocant: & ſulphuris uiui quantum argenti. Conſtat in fictili circūlito argilla. Modus coquendi donec ſeiſpa opercula aperiant. Nigreſcit oui indurati luteo: ut tamen aceto & creta deteratur. Miſcuit denario triūuir Antonius ferrum. Miſcuit æri ſalſæ monetæ. Alii e pōdere ſubtrahunt: cum ſit iuſtum. lxxxiii. e libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare tam iucunda e lege plebei: uti Mario gratidiano uicatim totas ſtatuas dicauerit. Mirumq; in hac artium ſola uitia diſcuntur: & falſum denarii ſpectatur exēplar: pluribuſq; ueris denariis adulterinus emitur.

De immodica pecunia: & quorum maxime opes fuerint: & quando primum Populus Ro. ſtipem ſparſerit.

CA. X.

n On erat apud antiquos numerus ultra centū milia. Itaq; hic & hodie multiplicatur: ut decies centena milia: aut ſepius dicantur. Foetus hoc fecit nummuſq; percuſſus: & ſic quoq; æs alienū etiānum appellatur. Poſtea diuites cognominati: dūmodo notum ſit: eum qui primus acceperit hoc nomen: decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente. M. Craſſus negabat diuitem eſſe: niſi qui redditu annuo legiōem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertium. xx. milia poſſedit Quiritium poſt Scyllam ditiffimus. Nec fuit ſatis niſi totum parthorum eſuriſſet aurum. Atq; ut nomen quidem optimo occu-
pauerit. luuat enim infeſtari inexplabilem iſtam habendi cupiditatem. Multos poſtea cognouiſmus ſeruitute liberatos opulentiores pariterq; tres Claudii principatu Pallentem Calliſtum & Narciffum. Atq; ut hii omittantur: tanq̄ adhuc rerum potiantur. C. Aſinio Gallo. C. Martio Cyrino conſ. ad. vi. Kalen. februa. C. Cecilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo dixit: quamuis multa ciuili bello perdidiffet: tamē relinquere ſeruorum quattuor milia: centum. xvi. luga bouum tria milia ſexcenta. Reliqui pecoris. cc. gn quaginta ſeptem milia. In numerato pondo ſexcenta milia. Qui funerari ſe iuſſit ſeſtertiiſ. xi. milibus. Congregatæ & excedentes numerum opes. Quota tamen portio erunt Ptolemæi: quem Varro tradit Pompeio res gerente circa iudeam: oſtona milia equitum ſua pecunia tollerauiffe. Mille conuiuas totidem aureis potoriis. mutantem uafa cum ſerculis ſaginaffe. Quota uero illæ ipſæ (neq; enim de regibus loquor) portio fuerit. Pythii bythinii qui platanum auream: uitemq; nob. iem illam Dario regi donauit: Xerxiſ copias: hoc eſt ſepties. lxxxviii. milia hominum excepit epulo. Stipendium quinq; menſium frumentumq; pollicitus: ut e quinq; liberis ſeneſtuti ſue in delectu unus ſaltem concederetur. Hūc quoq; ipſum aliquis comparat Croeſo regi. Quæ malum amentia eſt: id in uita cupere: quod aut etiam ſeruis contigerit: aut ne in regibus quidem inuenerit ſinem? Populus Ro. ſtipem ſpargere cœpit. Sp. Poſtumio. Q. Martio conſ. Tanta pecunia erat: ut eam cōferret. L. Scipioni: ex aqua iis ludos fecit. Nam q; Aggripæ Menenio ſeſtantes æris in funus cōtulit: honoris id neceſſitatiſq; propter paupertatem Agrippæ: non largitionis eſſe dixerim.

TRIGESIMVSTERTIVS

De luxuria & frugalitate in uasis & lectis argenteis: & quando lances
in modicæ factæ.

CA. XI.

Asa ex argento mira inconstantia humani ingenii uariat: nullum genus officinæ diu proban-
do: nunc furniana: nunc clodiana: nunc gratiana. Etenim tabernas mensis adoptauimus: nunc
anaglyphas: in asperitatemque excisa circa lineasque picturas quærimus. Iam uero & mensas reposi-
torii imponimus: & ad sustinenda obsonia interrādimus altera: & interest quod plurimum lima perdide-
rit. Vasa coquinaria ex argento Caluus orator fieri quæritur. At nos carrucas ex argento cælare inueni-
mus. Nostraque ætate Poppea coniunx Neronis principis licitoribus iumentis suis soleas ex auro quoque
induere solebat. Libras. xxxii. argenti. Africanus sequens hæredi reliquit. Idemque cum de pœnis triumphar-
et: quattuor milia. cccc. lxx. pondo transtulit. Hoc argentum tota Carthago habuit illa terrarum æmu-
la: quod nunc in mensarum est apparatus. Postea uicta numantia & deleta: idem Africanus in triumpho
militibus. xvii. milia pondo dedit. O uiros illo imperatore dignos: quibus hoc satis fuit. Frater eius allo-
brogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis. xi. milia. Nam
propter quinque pondo notatum a censoribus triumphalē semen: iam fabulosum uidetur. Item Catum
Elium cum legati ætolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent missa ab iis uasa argentea
non accepisse: neque aliud habuisse argenti ad supremum uitæ diem quod duo pocula: quæ. L. Paulus socer ei
ob uirtutem deuictio Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginensium dixisse: nullos homi-
num benignius inter se uiuere quam Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse seipsos. At
hercules Pompeium Paulini equitis arelatensis filium: paterna quoque gente pulsum: quod. xii. pondo argē-
ti habuisset apud exercitum ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos uero mulierum iam pridē
totos operiri argēto & triclinia quædam quibus argētum addidisse primus traditur. Caurillius Follio
eques romanus: non ut operi: aut deliaca specie faceret: sed punica. Idem & aureos fecit. Nec multo post
argentei deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile syllanum. Paulo enim ante hæc facta
sunt. Lanceque e centenis libris argenti: quas tunc super quingentas numero romæ fuisse constat: multoque
ab eas proscriptis dolo concupiscentium. Et ubescant annales qui bellum ciuile talibus uitis imputaue-
re. Nostra ætas fortior fuit Claudii principatu. Seruus eius Drusillanus nomine Rotundus: dispensator
hispaniæ citerioris quinquagenariā lancem habuit: cui fabricandæ officina prius exhædificata fuerat.
Et comites eius octingentas quinquaginta octo librarum. Quare quæso: nisi ut quod multi eas conserui in-
ferrent: aut quibus cœnantibus Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia ro-
mæ fuisse argentea. Repositorii argentum addi sua memoria cœptū Fenestella dicit: qui obiit nouissi-
mo Tyberii Cæsaris principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se autē paulo lignea rotun-
da solida nec multo maiora quam mensas fuisse. Se quidē quero: quadrata & cōpacta aut acere operata accito
cœpisse. Mox additū argumentū in angulis lineasque per commissuras. Tympana uero se iuvene appellata
climateras & lances quas antiq̃ magidas appellauerāt. Nec copia tantū argenti fuerat uitæ: sed ualidius
pœne meru præciū. Idque iam pridē ut ignoscamus nobis. Delphinos quis milibus sestertiis in libras em-
ptos. C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos syphos Mētoris artificis manu cælatos sestertiis
centum. Confessus est tamen nunquā se iis uti propter uerecūdiam ausum. Sicut eundem. vi. milia sester-
tiis in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriā misit in talem. Sigdem. L. Sci-
pio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringenta. l. Et uasorum aureorum pondo. c.
milia anno cōditæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem asia domita: multo etiam grauius
afflixit mores: inutiliorque uictoria illa hæreditas. Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emēci romæ
in auctionibus regis uerecundia exempta est: urbis anno. dc. xxvi. mediis. lvii. annis erudita ciuitate ama-
re etiam & nō solum ammirari opulentiam externam. Immo & achaicæ uictoriæ momento ad im-
pellendos mores: quæ & ipsa hoc interuallo anno urbis. dc. viii. parthica signa & tabulas pictas inuexit:
ne quid deesset Pariterque luxuria nata est: & carthago sublata: ita congruentibus fati: ut liberet amplecti
uita: & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui ueterum ut. C. Marius post uictoriam cimbricam cæ-
saris portasse. Liberi patris exemplo traditur: ille orator rapinas & manipularis imperator.

De statu argenteis & cælatura argenti: & cæteris quibusdā.

CA. XII.

Rgenti usum in statuas primum ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum tran-
sisse falso existimatur. Iam enim triumpho magni Pompeii reperimus translata Pharna-
cis: qui primus regnauit in ponto: argenteam statuam. Item Mithridatis Eupatoriis & currus
aureos argēteosque. Argentum succedit ex ea re aliquando & auro luxu: foeminarum plebis compedes si-
bi ex eo facientium quas induere aureas mox tristior uerat. Vidimus & ipsi Valerium Tuscum motum
equestri ordine ob insignem calumniam cum celebritate affectarentur adolescentium scholæ ex argen-
to annulos habentem. Et quid hoc attinet colligere cum capuli militum ebore etiam fastidito cælarent
argento: uaginæ catillis: baltei laminis crepitent. Iam uero a pedagogis ad transitum uiriliter custodi-
diantur. Argento foeminæ lauentur & nisi argentea folia fastidiant: eademque materia & cibis & pro-
bris seruiatur. Videret hac Fabritius & stratas argento mulierum balineas: ita ut uestigio locus non sit
cum uirus lauantium. Fabritius inquit qui bellicosos imperatores plusque pateram & salinū ex argento ha-
bere uerebat. Videret hinc dona fortium fieri: aut in hæc frangi Heu mores Fabritii non pudet. Nirū
in auro cælando inclariuisse neminem: argento multos. Maxime tamē laudatus est Mentor: de quo su-
pra diximus. Quattuor pari denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiae

LIBER

Dianæ templum iacet. Capitolium incēdiis. Varro & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo admiratione Acragas & Boetus & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum boeti apud lydiam Mineruam in templo. Acragantis in templo liberi patris in ipsa Rhodo baccæ centauryq; cælati in scyphis. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & uenatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater: quicq; satyrum in phiala grauatum somno collocauisse uerius q̃ cælas se dictus est Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onychus Methylene laudatur. Et Hecateus: & circa magni Pompeii ætatem Praxiteles Posidonius Ephesius: Lædus Stratites: qui proelia armatosq; cælauit. Zopyrus qui areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis pondo. xii. æstimauit. Fuit dein Pyrheas: cuius duæ uncia uiginti uenierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate palladium furripientes. Fecit idem & cocos Magiresia appellatos paruulis potoriis. Sed e quibus ne exemplaria quidem liceret exprimere. Tam oportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer Crustarius famam. Subditog; hæc ars ita exoleuit: ut sola iam uetustate censeatur usq; adeo attritis cælatu- ris ne figura discerni possit: auctoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur atque etiam afflatu falso: sicut in mediterraneis hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiam nunc pigmenta. Fit. n. cæruleum: quod proprie limus est. Optimum ex eo quod atticum uocatur. Precium in pondo libras. xxii. Proximum marmorosum sub dimidio attici precio. Tertium genus est pressum: quod alii scyricū uocant ex insula scyro. Iam quidem & ex achaia quo utuntur ad picturæ umbras. Precium in libras huius. h. f. bini. Dipondis uero detractis quod lucidum uocant e gallia ueniens. Hoc autem & attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso: quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad. xx. ab urbe lapidem in mōtib. Postea uritur pressum appellantis qui adulterant. Sed esse falsum adustumq; amaritudine apparet: quoniam resolutum in puluerem est.

De file: & cæruleo: & chrysocolla: & nestoriano:

& cilono: & q; non omni anno aqua

liter species uendantur.

CA. XIII.

Ile primi instituere pingere: Sed Polygnotus & Micon attico dūtaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem scyrico & lydio. Lydium sardibus emebatur: quod nunc obmutuit Cæruleum harena est. Huius genera tria. Antiquitus ægyptium: quod maxime probatur scythicum hoc diluitur facile. Cūq; teritur: in quattuor colores mutatur: candidiorem nigrioremue. crassio- rem: tenuioremue: Præfertur huic etiam num cyprium. Accessit his puteolanum & hispaniense: harena ibi confici cœpta. Tinguitur autem omne: & in sua coquitur hæba: bibitq; succum. Reliqua cōfectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit: quod uocatur lomentū. Perficitur id lauando terēdoue & hoc est cæruleo candidius. Precia eius. xxiii. in libra. Cærulei. xiii. Vñus in creta calcis impatientes. Nup̃ accessit & nestorianum ab auctore appellatum. Fit ex ægyptii leuissima parte. Preciū eius. xl. i. libras. Idē & puteolani usus: præter q̃ ad fenestras. Vocant cœlon. Non pridem apportari & indicum est cœptum. Cuius precium. xvii. in libras. Ratio in pictura ad incisuras hoc est umbras diuidendas ad lumine. Est & subtilissimum genus lomenti: quod dant tritum quinis assibus æstimatum. Cærulei sinceri experimentum in carbone ut flagret. Fraus uiola arida decocta in aqua: succoq; per linteum expressio in cretā erethriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaq; & emplastris adiciunt. Item causticis. Teritur difficillime file. In medendo leuiter mordet: astringitq; & explet ulcera. Vritur in sicilibus ut pro- fit. Precia rerum quæ usq; disposuimus: non ignoramus alia in aliis locis esse: & omnibus pene annis mutari pro ut nauigationes constiterint: aut ut quisq; mercatus sit: aut aliquis præualens manceps annonam flagellet: non oblitū demetrium tota helladæ Neronis principatu accusatum apud cōsulem. Poni tamē necessarium fuit: quæ plerumq; erant romæ: ut exprimeretur auctoritatis rerum.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER. XXXIII. PROHEMIVM.

Aeris metalla.

CA. I.

PROXIMA DICANTVR AERIS METALLA: CUI ET IN VSV p̃ximum est precium. Immo uero ante argentum: ac pene etiam ante aurum: corinthio. Stipis quoq; auctoritas ut diximus. Hinc ærea militum tribuni ærarii & ærarium: & obæratī ab ære dicti. Docuimus q̃ diu Populus Ro. ære signato tantum usus esset: & alia quæ uetustas tradidit: cum aqualem urbi auctoritatem eius declararet a rege. Numa collegio tertio fabrū erariorum instituto. Vena quo dictum est modo effoditur: igniq; perficitur. Fit & lapide eroso: quem uocāt Cadmiā Celebritas i asia: & quendam in campania: nunc in bergomatiū agro: extrema parte italia. Ferūtq; nuper in germania etiam prouintia repertum.

Genus æris: quæ corinthia: quæ deli-
ca: quæ ægetica.

CA. II.

It & ex alio lapide: quem chalcitem uocant in cypro: ubi prima fuit æris inuentio. Mox utilitas p̃cipua reperto in aliis terris præstatiore: maxime aurichalco: quod præcipuam bonitatē

TRIGESIMVSQVARTVS

am miratione diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore effoeta tellure. Proximum bonitate fuit salustianum in centronum alpino tractu nō longi & ipsum æui. Successit & liuianū in gallia. Vtrumq; a metallorum dominis appellatū: illud ab amico diui Augusti: hoc a cōiuge: uelocis defectus. Liuianum quoq; certe admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in marianū cōuerfa: qđ & corduben/ se dicitur. Hoc a liuiano cadmiam maxime forbet: & aurichalchi bonitatem imitat in festeriis dipon/ diariisq; cyprio suis assibus contento. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera ar/ tificio constant: quæ suis locis reddentur: summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confuse auro argentiq; miscebatur: & tamen ars præciosior erat. Nūc incertum est peior hæc sit an materia. Mi/ rūq; cum ad infinitū operum præcia hæc creuerint: auctoritas artis extrinsecta est. Quæstus, n. causa: ut omnia: exerceri cœpta est: quæ gloriofæ solebat. Ideo etiam deorum adscripta operi cum procures gēti/ um claritatem & hac uia quærent: adeoq; exoleuit fundendi æris præciosi ratio: ut iam diu ne fortu/ na qđem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit. Corintho cum capere incensa: mireq; circa id multorum affectatio fuit. Quippe cum tradat non aliena de causa Verrem quem Cicero dānauerat proscriptum esse ab Antonio: quāq; corinthiis se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam uidetur: ad segregandos se a cæteris magis q̄ intelligere aliquid subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est olympiadis cen/ telimæ quinquagesimæ sextæ anno tertio: nostræ urbis sexcentesimo octauo: cum ante in sæculo ficto/ re: nobiles esse desisissent: quorum isti oīa signa hodie corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates: nam urbis nostræ annos & supradicta comparatione olympiadū colli/ gere facile erit. Sunt ergo uasa tantū corinthia quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt mo/ do in lucernas: modo in trullas: nullo mundiciarū respectu. Eius tria genera. Candidū argēto nitore q̄ proxime accedens: in quo illa mixtura præualuit. Alterum in quo auri fulua natura. Tertium in quo æqualis omnium tēperies fuit. Præter hæc est: cuius ratio non potest reddi: qđ hominis manu facta de/ derit fortuna tēperamentum simulacro signisq;. Illud suo colore præciosum ad iocineris imaginē uer/ gens: quod ideo epatizon appellant: pcul a corinthio. Longe tamē ante egineticum atq; deliacum: quæ diu obtinere in principatū. Antiquissima æris gloria deliaca fuit mercatus in delo cōcelebrāte toto or/ be: & ideo cura officinis triclinoꝝ pedibus fulchrisq;. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deū simulacra: effigiesq; hominū: & aliorum animalū. Proxima laus eginetico fuit. Insula ipsa est nec gignēs: sed officinarum tēperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est iomæ. Hic est exēplar eginetici æris. Deliaci autem Iuppiter i capitolio in Iouis tonātis æde. Illo ære Myron usus est. Hoc Poi/ lycletus æqualis atq; cōdiscipulus. Aemulatio autem & in materia fuit.

De candelabris: & templorum ornamentis.

CA. III.

Riuatimq; ægina candelabrorum superficiem dūtaxat elaborauit: sicut tarētum scapos: in iis ergo iuncta cōmendatio officinarum est. Nec pudet tribunoꝝ militarium salariis emere: cum ipsum nomen a candelag; numine ipositum appareat. Accensio candelabri talis fuit: ut auctor est Dion. Iussu preconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est: emente id Gegania festeriis. Eodemq; ostentante in conuiuio emptum ludibrii causa nudatus: atq; ipudentia li/ bidinis receptus in totū mox in testamentū prediues nimium uice illud candelabrū coluit: & hæc corin/ thiis fabulam adiecit: uindicatis tamē moribus nobili sepulchro: per: qđ æterna supra terras Geganiæ de/ decoris memoria duraret. Sed cū esse nulla corinthia candelabra constet: nomen id præcipue in iis cele/ bratur: quoniā Mummiū uictoria corithum quidē diruit: sed cōpluribus achaïæ oppidis simul æra dis/ persit. Prisci limina ēt ualuas in templis ex ære factitauere. Inuenio & a. Cn. Octauio qui de Perseo rege naualē triumphum egit factam porticum duplicē ad cyrcum flaminium: quæ corinthia sit appellata ca/ pitulis æreis columnag;. Veste quoq; ædem ipsam syracusana superficie regi placuisse Syracusana sunt i Pantheo capita colūnag; a. M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia eo modo usurpata est: Ca/ millo enim crimini obiecit. Sp. Caruillus questor: q; ærata hostia haberet in domo. Nam triclina æra/ ta ab acosq; & monopodia. Cn. Maniliū asia deuicta primum iuenisse triumpho suo: quē duxit urbis anno quingentesimo sexagesimo septimo. L. Piso auctor est. Antias qđem. L. Crassum hæredem. L. Cras/ si oratoris multa ēt triclina ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodū nomine delphicas: quoniā donis maxime Apollinis delphici dicebātur. Placuerē & lychini pensiles in delubris: arborē mo/ do mala ferentium lucentes. Qualis est in tēplo Apollinis palatini: quem Alexāder thebarum expugna/ tione captum in cyma dicauerat eidē deo. Transiit deinde ars ubiq; uulgo ad effigiam deorum.

Quando primum simulacrum romæ factum: & de origine statuarum & honore statuarum: & generibus: & figuris.

CA. IIII.

Omæ simulacrum ex ære factum Cereris primū reperio ex peculio. Sp. Cassii: quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab diis ad hominum statuas: atq; imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine: quo magis mirum est: placuisse auro iteger. Hoc nescio an romanum fuerit inuentum. Certe etiam romæ non habet uetustatem. Effigies hominū non solebant exprimi nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium: & primo sacrorum certami/ num uictoria: maximeq; olympiæ ubi omnium qui uicissent: statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent: ex membris ipsorum similitudine expressa: quas iconas uocant. Athenienses ne/ scio an primi omnium. Harmodio & Aristogitoni tyrānicidis publice posuerint statuas. Hoc actū est

LIBER

eodem anno: quo & reges romæ pulsi. Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamentum esse coepere: prorogariq; memoria hominum & honores legi æuo & basibus inscribi: ne in sepulchris tantū legerent. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atriis. Honos clientium instituit sic colere patrones.

De statuīs & quibusdam aliis: & quibus primū in colūna: & quando rostra: & quādo primum publice: & quæ primum statuæ romæ. CA. V.

Ogata effigie antiquitus statuæ dicabantur. Placere & nudæ tenentes hastam ab epheborum gymniciis exemplaribus: quas achilleas uocāt. Græca res est nihil ualere. At contra romana ac militaris thoracas addere. Cæsar qdē dictator loricate sibi dicari in foro suo passus est: Nā lu percoq; habitu factæ tam nouiciæ sunt: q̄ quæ nup̄ p̄didere penulis indute. Mancinus eodē habitu sibi instituit quo deditus est. Notatū ab auctoribus & L. actium poetā in camcenag; aede maxima forma statuā sibi posuisse: cū breuis admodū fuisset. Equestres uero statuæ modo romanam celebrationē habēt: orto sine dubio a græcis exēplo. Sed illi cæletas tātū dicabāt in sacris uictores. Postea uero & q̄ bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostri currus nati in iis q̄ triūphauissent. Serum hoc in iis nō nisi a diui Augusto seiuges: sicut & elephantī. Non uetus & bigag; celebratio in iis qui p̄tura functi curru uesti essent p̄ cyrcū. Antiquior colummag; sicut. C. Menio q̄ deuicerat priscos latinos: qbus ex fœdere tertias predæ Po. Ro. præstabat. Eodēq; in consulatu i suggestu rostra deuictis antiatibus fixerat anno urbis. cccc. xvi. Item. C. Duilio q̄ primus nauale triumphū egit de poenis: quæ est et nunc in foro. Itē. P. Minutio præfecto anonæ extra portā trigeminā unciaria stipe collata. Nescio an primo honor talis a populo. Antea. n. a senatu erat præclara res: nisi friuolis coepisset initiis. Namq; & acti Naui statua fuit antea curiam: cuius basis cōflagrauit curia incensa. P. Clodii funere. Fuit & Hermodori ephesi in comitio legum: quas decē uiri scribebant: interpretis publice dicata. Alia causa & alia auctoritas maior in Oratii Coclitis statuæ: quæ durat hodieq; cū hostes a ponte sublicio solus arcuisset. Equidē & Sybillæ tres iuxta rostra sunt minores sin licet. Vna quā Pacuuius Taurus ædilis plebis instituit. Duæ quas. M. Messala. Primas putare has & Attri Naui positas ætate Tarquinii Prisci: nisi regū antecedentiū essent in capitolio.

De statuīs sine tunicis & quibusdā aliis: & q̄ prima romæ statua equestris: & quādo oēs statuæ priuati & publicæ sublata: & qbus romæ mulieribus: & q̄ primæ ab exteris publice posita: CA. VI.

X iis Romuli est sine tunica: sicut & Camilli in rostris: & ante ædem Castorum fuit. M. Tremellii equestris togata: qui sanites bis deuicerat. Captaq; anagnia populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli. Cellii. L. Rosci. Et. Sp. Maticii Fulcini in rostris a fidēnatis bus in legatione interfectorum. Hoc a Romano Populo tribui solebat iniuria cælis: sicut. P. Iunio & T. Corūcanis: qui ab Teuca illiricorum regina interfecti erant. Non omittendum quod annotauere annales tripedaneas iis statuas in foro statutas. Hæc uidelicet mēsurā honorata tunc erat. Nō præteribo. Gn. Pōpilium ob unum uerbum quo regem Antiochum dilaturum se responsum dicentem uirga quam tenebat forte circumscripsit: & priusq; egrederetur circulo illo: responsum dare coegit. In qua legatione interfecto senatus statuam poni iussit q̄ oculatissimo loco in rostris. Inuenitur & statua decreta & Thraciæ Caiæ siue Suffeciæ uirgini uestali: ut ponere ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet: q̄ q̄ foeminae est decreta. Miretum eius ipsis ponā annaliū uerbis. Quod campum tyberinum gratificata ea esset populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus comitti posita cum bello sannatico. Apollo pythius fortissimo græcorum gentis iussisset & alteri sapientissimo simulacra celebri loco dici: donec Sylla dictator ibi curiam faceret. Mirumq; est illos patres Socrati cunctis ab eodē deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse: aut tot aliis uirtute Alcibiadem: aut quenq; utroq; Themistocli. Columnarum ratio erat: attolli supra cæteros mortales: q̄ & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos coepit a græcis. Nulliq; arbitror plures statuas dicatas q̄ phalerio Demetrio athenis. Siqdē. ccc. lx. statuere: quas mox lacerauerunt: nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant romæ etiam in omnibus uicis. C. Mario Gratidiano tribus ut diximus eademq; subuertere Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perq̄ uetus est cum foeminis etiam honore communicato: Cochliæ enim statua est equestris: ceu parum eēt tota eam cingi: cum nec Lucretiæ: nec Bruto qui expulerant reges: propter quos Cochliæ inter obsides fuerat: decernerentur. Hanc primam & Oratii Coclitis publice dicata crediderim. Ante enim sibi ac Sybillæ Tarquinium & reges ipsos posuisse uerisimile est: nisi Clæliæ positam esse Piso traderet ab iis qui una obsides fuerant redditis a Porsena in honorem eius: habuit e diuerso Annius fæcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in uestibulo superiore domus ualeriæ fuisse Publicolæ consulis filia: eamq; solam fugisse. Tyberimq; transnatauisse: cæteris obsidibus qui Porsennæ mittebantur: interemptis Tarquinii insidiis. L. Piso prodidit. M. Aemilio & C. Pompilio. ii. cons. a censoribus. P. Cornelio Scipione & M. Pōpilio statuas circa forum eorum qui magistratus gesserant sublata omnes: præter eas quæ populi aut senatus sententia statuæ essent. Eam uero quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat: etiam conflatam a censoribus. Nimirum in ea quoq; re ambitio ni prouidebant illi uiri: Extant Catonis in censura uociferationes: mulieribus romanis in prouinciis statuas poni: Nec tamen potuit inhibere: quo minus Romæ ponerentur: sicuti Cornelie Gracchorum matri: quæ fuit Africani prioris filia. Sedens enim huic posita: soleisq; sine amento insignis in Metelli publica porticu. Quæ statua nunc est in Octauie operibus. Publice autem ab exteris posita est romæ. C.

TRIGESIMVSQVARTVS

Elio tribuno plebis lege per lata in Septimum Statilium Lucanum: qui thurinos bis infestauerat. Et ob id Elium thurini statua & corona aurea donarunt. Idem postea Fabritium donauere statua liberati ob sidione. Passimq; statuæ in clientela sunt receptæ. Et adeo discrimen oë sublatum: ut Hannibalis etiam statuæ tribus locis uisuntur in ea urbe: intra cuius muros solus hostium emisit hastam.

De antiquis statuariis & precii signorum immodicis: & colossis in urbe celeberrimis.

CA. VII.

Visse autem statuariam artem familiarem italiæ quoq; & uetustâ indicant Hercules ab Euan-
dro sacratu ut prodit: in foro boario: qui triumphalis uocatur: atq; per triûphos. uestitur ha-
bitu triumphali. Præterea Ianus geminus a Numa rege dicatus: q pacis belliq; argumento coli-
tur. Digytis ita figuratis: ut trecentorum quinquagintaq; dierû nota per significationem anni tempo-
ris & æui se deum indicet. Signa quoq; tuscanica per terras dispersa: quæ in etruria factitata non est dubi-
um. Deorum tantum putarem esse: ni Metrodorus Septius cui cognomen romani nominis Odioso in-
ditum est. Vulsinius pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiecerit. Mirumq; mihi uide-
tur cum statuarum in italia tam uetus origo sit: potius lignea aut fictilia deorû simulachra i delubris di-
cata usq; ad deuictam asiam: unde irrepsit & luxuria. Similitudines exprimedi quæ prima fuerit origo:
in ea quâ plasticem græci uocant dici conuenientius erit. Etenim prior quâ statuaria fuit. Sed hæc ad in-
finitum effloruit multorum uoluminum opere si quis plures persequi uelit. Omnia enim quis possit?
In. M. Scauri ædilitate tria milia signorum in scœna tantum fuere temporario theatro. Mummius de-
uicta achaia repleuit urbem. Ipseæ excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cū excusatione po-
natur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiânum. lxxiii. milia signorum esse Mutianus ter consul pro-
didit: nec pauciora athenis & olympiæ. Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi pos-
sit? Aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamē maxime & aliqua de causa notata: uoluptarium
sit attigisse: artificesq; celebratos nominauissime singulor; quoq; inexplicabili multitudine cū Lysippus
ad sexcentena. x. opera fecisse tradatur. Ante omnia ut arti claritatem possent dare uel singula. Numerû
apparuisse defuncto eo cum thesaurum effregisset: hæres: solitum enim ex inani precio cuiusq; signi de-
narios si ponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu: mox etiam audacia. In
argumentum successus unum exemplum afferam: nec deorum nec hominum similitudinis expressæ
Aetas nostra uidit in capitolio: priusq; id nouissime conflagraret a Vitelianis incēsum in cella lunonis ca-
nem ex ære uulnus suum lambentem. Cuius eximium miraculum & indiscreta uerisimilitudo non ex
eo solum intelligitur: q; ibi dicatus fuerat: uerum & noua satisfactio: nam summa nulla par uidebat: ca-
pite tutelarios cauere pro eo instituti publici fuit. Audaciæ. Innumera sunt exempla. Moles quippe exco-
gitatas uidemus statuarum quas colossos uocant turribus pares. Talis est in capitolio Apollo translatus
a Lucullo ex appollonia ponti urbe. xxx. cubitorum. c. l. talēis factus. Talis in campo martio Iuppiter A
Claudio Cæsare dicatus: qui ideo uocatur pompeianus a uicinitate theatri. Talis & tarenti factus a Lysip-
po. xl. cubitor; . Mige in eo q; manus ut ferunt mobilis ea ratio libramenti est: ut nullis conuellatur pro-
cellis. Id quidem prouidisse & artifex dicit: modico iteruallo. Vnde maxime opus erat statum frangi op-
posita columna. Itaq; pp magnitudinem difficultatēq; moliendi: non attigit eum Fabianus uerrucosus:
cū Hercule qui est in capitolio: inde transferret. Ante oēs autem in admiratione fuit Solis colossus rho-
di quem fecerat Chares Lyndius Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit.
Hoc simulachrū post quinquagesimum sextū annum terremotu prostratum. Sed iacens quoq; mira-
culo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digyti q; pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de-
fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa: quoq; pondere illud stabiliuerat cōstituens. Duo-
decim annis tradunt effectum. ccc. talentis: quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto nec mo-
ra nec tedio obsessa rhodo. Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum numero. Sed ubicunq;
singuli fuissent nobilitaturi locū. Præterq; hos deorū quinq; quos fecit Bryxis. Factitauit colossos & ita-
lia. Videmusq; certe Apollinem in bibliotheca templi Augusti thuscanicū. l. pedū a pollice: dubium ære
mirabiliorem an pulchritudine. Fecit. & Sp. Caruilius louem qui est in capitolio uictis samnitibus sacra-
ta lege pugnantibus e pectoralibus eorum ocreisq; & galeis. Amplitudo tanta est: ut cōspiciatur a Latia-
rio loue. Reliquisq; limæ suam statuam eam fecit: quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodē ca-
pitolio admirationem & capita duo: quæ. P. Lentulus consul dicauit. Alterum a Charete supradictō fa-
ctum. Alterum fecit Decius comparatione in tantum uictus: ut artificium minime probabilis artificis
uideatur. Verum omnē amplitudinem eius generis statuarum uicit ætate nostra Zenodorus Mercu-
rio facto in ciuitate galliæ aruernis per annos. x. pedū sestertiis. cccc. immani precio. Is postq; satis ibi ar-
tem approbauerat: romam accitus est a Nerone: ubi destinatum illius p̄cipis simulachrum colossū
fecit centum. x. pedum longitudine: qui dicatus Solis uenerationi est damnatis sceleribus illius p̄cipis.
Mirabantur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem: uerum & de paruis admodū sur-
culis quod primum operis instaurati fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam: cū & Ne-
ro largiri aurum argentumq; paratus esset: & Zenodorus scientia fingendi celandiq; nulli ueterum po-
sponeretur. Statuam aruernorum cum faceret prouinciæ Vibio Auito præsidente duo pocula Calami-
dis manu cælata: quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata dona-
uerat æmulatus est: ut uix ulla differentia esset artis. Quotq; maior in Zenodoro præstantia fuit: tan-
to magis deprehendi æris oblitteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificū. ccc. lxxvi.

Ignis quæ uocat corinthia pleriq; in tantū capiunt: ut secum circūferant: sicut Hortensius orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quā Cicero illo iudicio in alteratiōe neganti ei se enigmata intelligere: respondit debere: quoniā spingē domi haberet. Circūtulit & Nero princeps amazonē: de q̄ dicemus. Et paulo ante. C. Cestius cōsularis signum qđ secum etiā in prœlio habuit Alexandri quoq; magni tabernaculū sustinere tradunt solitæ statuæ: ex qbus duæ ante Martis ultoris ædē dicatæ sunt: totidem ante regiā. Minoribus simulacris signisq; innumera ppe artificū multitudo nobilitata est. Ante oēs tamē Phidias atheniēsis iouæ olympiæ factō ex ebore quidē. Sed ex ære signa fecit. Floruit aut olympiade octogesima tertia circiter. ccc. nostræ urbis anno. Quo eodē tēpore æmuli eius fuerunt Alcámenes: Critias: Nestocles: Hegleas. Et deīde olympiade octogesima septima Agelades. Callon: Polycleus Phragmon: Gorgias: Lacor: Mycon: Pythagoras: Scopas: Perelius. Ex iis Polycleus discipulos habuit Argiū: Afopodog: Alexim: Aristidē: Phrinonē: Dinonē. Athenodog: Dameā: Clitoriū: Myronē lyciū Nonagesimaq; olympiade floruerunt Naucydes: Dinomedes: canachus: Patrocleus. Cētesima secūda Polycles: Cephisiodotus: Leochares: Epatodorus. Cētesima quarta Praxiteles: Euphranor: Cētesima septima Echiō: Termachus. Cētesima quartadecima Lysippus fuit: & cū eo Alexander magnus. Itē Lysistratus & frater eius Sthenis: Euphronides. Softratus Ion: Syllanion. In hoc mirabile: q; nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulosq; habuit Theusin & Iadē. Centesima. xx. Eutychides: Eutycrates. Lahippus. Cephisiodotus. Timarchus. Pyromachus. Cessauit deīde ars: ac rursus olympiade cētesima quinquagesimaq; reuixit: cū fuere longe qdem infra predictos. pbatī tamē Antheus: Callistratus: Polycles: Antheus: callixenus: pytoles: pythias Tymoles. Ita distinctis celeberrimog; ætatibus: raptim transcurram reliquā multitudinē & passim disperfam. Venere autē & in certamē laudatissimi: qđ diuersis ætatibus geniti quoniā fecerant: amazonas: quæ cū in templo Ephesiæ Dianæ dicaret: placuit eligi pbatissimam: ipso aurificū qui p̄sentes erant iudicio: cū apparuit eā esse: quā oēs secundā sua quisq; iudicassent. Hæc est polycleti. Proxima ab ea phidiæ. Tertia chressillæ. Quarta cyclonis. Quinta phradmonis: phidias p̄ter loquem olympiū quē nemo æmulat: fecit & ex ebore æque. Mineruā athenis: q̄ est in parthenone astant. Ex ære uero præter amazonē supradictam Mineruā tam eximie pulchritudinis ut a forma cognomen accepit. Fecit & clydicū & aliā Mineruā: quā romæ ad ædē Fortunæ Aemilius paulus dedicauit: itē duo signa quæ Catulus i eadem æde posuit palliata. Et alterq; colossicon nudum. Primusq; artē toreuticē aperuisse atq; demonstrasse merito iudicatur. polycleus sicyonius ageladis discipulus Diadumenum fecit molliter iuuenem. c. talētis nobilitatū. Item & Dorypherum uiriliter puerum. Fecit & quē canona artifices uocant: liniamenta artis ex eo petentes uelut a lege quadā. Solusq; hoīum artē ipse fecisse artis opere iudicatur. Fecit & distringentem se. Et nudū talo incessentem. Duosq; pueros. Itē talis nudos ludētes: qui uocant astragalizontes. Et sunt in Titi imperatoris atrio: quo opere nullū absolutius pleriq; iudicat. Item Mercuriū q̄ fuit lisy machiæ. Herculē qui romæ antheū a terra sustinentē. Artemona qui periphoretos appellatus est. Hic cōsumasse hanc scientiā iudicatur: & toreuticen sic erudisse: ut phidias aperuisse: propriū eiisdē: ut uno crure insisterent signa excogitasse: ut ait Varro: & pene ad unū exemplū Myronem eleuteris natū: & ipsum Ageladis discipulū bucula maxime nobilitauit celebratis uersibus laudata quādo alieno pleriq; ingenio magis q̄ suo cōmendant. Fecit & canē: & discobolon: & Persea: & pristes: & satyrum admirantē tibias: & Mineruā: delphicos pentathlos Pācratiastas. Herculē etiā qui est apud circū cū maximū in æde Pōpei magni. Fecit & cicadæ monumētū & locustæ: sicut carminibus suis Erina significat. Fecit & Appollinē quē a triumpho Antonio sublatū restituit ephesiis diuus Augustus ammonitus i quiete. Primus hic multiplicasse uarietate uidetur: numerosior in arte q̄ Polycleus: & simetria diligentior. Et ipse tamē corpore tenuis curiosus: animi sensus nō expresse. Capillum quoq; & pubem non emendatius fecisse q̄ rudis antiquitas instituisse. Vicit eum Pythagoras ex italia Reginus Pancratias de lphis posito. Eundē uicit & Leontius q̄ fecit stadiodromon astylon: qui olympiæ ostendit. Et libyn puerum tenentem tabellas eodē loco: & mala ferentē nudum. Syracusis autē claudicantem: cuius ulceris dolorem sentire etiam spectātes uident. Item apollinē citharedum: serpentēq; eius confici sagittis: qui Diæus appellatus est: quoniā cum thebæ ab Alexandro caperent: aurum a fugiente conditum sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & uenas expressit capillū diligētius. Fuit & alius Pythagoras famius initio pictor: cuius signa ad ædem fortunæ huiusce deæ sunt seminuda: unde & laudata sunt. Hic supradictō facie quoq; indiscrēta similis fuisse traditur. Regini autem discipulus & filius sororis fuisse traditur. Softratii lysippus Sicyonius. Duris negat. Tullius fuisse discipulum affirmat. Sed primo ærarium fabrū Audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi respōso. Eum enim interrogatum quem sequeretur antecessentium: dixisse demonstrata hominum multitudinē: naturam ipsam imitanda esse: non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit: & ut diximus foecundissimæ artis: inter quæ distringentem se: quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit: mire gratum Tyberio principi: qui non quīuit temperare sibi in eo: qđ imperiosus sui iter initia principatus transtulitq; in cubiculum: alio ibi signo substituto: cū quīdem tanta populi Roma contumacia fuit: ut magis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon conflagitauerit: princepsq; qđ adamatū reposuerit. Nobilitatur lysippus & temulenta tibicina & canibus ac uenatione. In primis uero quadriga cum sole rhodiorum. Fecit & Alexandrum magnum multis operibus: a pueritia eius orsus. Quā statuam inaurari iussit Nero princeps delectatus admodum illa. Dein cū precio perisset gratia artis: detractum est aurum preciosiorq; talis existimatur etiam cicatricibus operis

TRIGESIMVSQVARTVS

atq; conscissuris: in qbus aurum hæserat remanentibus. Idem fecit Ephestionem Alexandri magni Amicum: quæ quidam polycleto ascribunt: cum is centum ppe annis ante fuerit. Idem Alexandri uenatione quæ delphis sacrata est. Athenis satyrorum turmam. Alexandri amicorumq; eius imagines summa oïum similitudine expressit. Has Metellus macedonia subacta transtulit romam. Fecit & quadrigas multorumq; generum. Staturæ arti plurimum traditur contulisse capillum exprimendo Capita minora faciendo q̄ anti qui. Corpora graciliora siccioraq; per quæ proceritas signorq; maior uideretur. Non habet latinum nomē symmetria: quā diligentissimæ custodiuit noua intactaq; ratione quadratas ueterum staturas pmutan do: uulguq; dicebat: ab illis factos quales essent hoies a se quales uideretur esse. Huius ppriæ uident esse argutiæ operum custoditæ in minimis quoq; rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices Lahip pum & Bedam: sed ante omnes Eutychratem: q̄q̄ is constantiam patris potius æmulatus q̄ elegantiam austero maluit genere q̄ iucundo placere. Itaq; optime expressit Herculem delphis & Alexandrum The spin uenatorem & thespiadum proelium equestre. Simulachrum trophonii ad oraculum. Quadrigas Medæ cōplures. Equum cum fiscinis. Canes uenantium. Huius quoq; discipulus fuit Thyficrates & ipse Si cyonius: sed Lysippi sectæ proprior ut uix discernant complura signa: ceu Senex Thebanus Demetrius rex: Peucestes Alexandri magni seruator. Digni tanta gloria artifices. Qui compositis uoluminibus con didere hæc miris laudibus celebrant: & Thelaphanem Phœceum ignotum alias: quoniam in thessalia ubi habitauerit: latuerint opera eius alioquin suffragiis ipsorq; æquatur Polycleto: Myroni: Pythagoræ. Lau dant eius Larissam: & Spirarchum Pentathlon: & apollinē. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam sed quoniā se regum Xerxis & Darii officinis dediderint: existimant. Praxiteles quoq; marmore scilicior: ideo clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera. Proserpinæ raptum. Item Catagulam & ebrietatem & Iherum patrem: nobilemq; una satyrum: quem græci periboeton cognominant. Signa etiā quæ ante scilicis ædem fuere. Veneremq; quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudii principatu: marmoreæ illi per terras inclyto parem. Item Itephusam. Spelumen: Oenophorum: Harmodium & aristogytone ty rannidas: quos a Xerxe persarum rege captos uicta perfide atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem apollinem subrepenti lacertæ cōminus sagitta insidiantem: quem Saurotonon uocant. Spectant & duo signa eius diuersos affectus exprimentia fientis matronæ & meretricis gaudentis. Hæc putant phrynem fuisse: deprehenduntq; in ea amorem artificis: & mercedem in uultu meretricis. Hæc simulachrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suam imposuit. Et ne melior i equo rum effigie in hoie defecisse crederet ipse Calamis & alias q̄drigas bigasq; fecit: eqs semp sine æmulo ex pressis. Sed ne uideat in hoium effigie inferior: alcmena nullius est nobilior: alcmenes Phidias discipu lus & marmorea fecit: & æreū petalum: qui uocatur encrinomenos: at Polycleti discipulus aristides qua drigas & bigas. Et Iphicratis læna laudat. Scortum hæc lyra cantu familiaris Harmodio & aristogytone consilia eorq; de tyrannicidio usq; ad mortem excruciat a tyrannis non perdidit. Quāobrem athenienses eam honore habere uolentes: ne tamen scortum celebrasse uiderent: aial nominis eius fecere: atq; ut in telligeretur causa honoris in opere lingua addi ab artifice uetuerunt. Bryaxis aesculapium & Seleucum fe cit. Bedas adorantem Batton apollinē & lunonem: qui sunt romæ in templo Concordiæ. Cresilas uulnera tum deficientem: in quo possit intelligi: quantum restat animæ. Et Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumq; in hac arte est: q; nobiles uiros nobiliores fecit. Cephisidorus Mineruam mirabile in portu athe nienfium. Et aram ad templum Iouis seruatoris in eodē portu cui pauca cōparatur. Canachus apollinem nudum: qui Philesius cognominat in Didymeo eginetici æris temperatum. Ceruicemq; una ita uestigiis su spendit: ut linum subter pedes trahat alterno morsu digyris calceq; retinentibus solū: ita uertebrato den te utrisq; in partibus: ut a repulso per uices resiliat. Idē celtizontas pueros fecit. Chereas Alexandrum ma gnum. Et Philippum patrem eius fecit. Cresilaus Doryphoron: & amazonem uulneratam. Demetrius Lysi machen: quæ sacerdos Mineruæ fuit annis. lxi. Idem & Mineruam quæ musica appellat: quoniam dra cones in gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idē equitem Sarmenem: qui primus de equita tu scripsit. Dedalus & ipse inter fictores laudatus pueros duos distringentes se fecit. Dynomenes Prote silaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander par est: in quo laudatur: q; oia simul intel ligantur. Iudex dearum: amator Helenæ: & tamē achillis interfector. Huius est Minerua romæ: quæ di citur Catuleana infra capitolium a. Q. Luctatio Catulo dicata. Et simulachri boieuentus dextra pateram: sinistra spicam ac pauper tenens: item latona puerpera apollinē & Dianam infantes sustinens in æde Cō cordiæ. Fecit quadrigas bigasq;. Et cliduchon eximia forma. Et uirtutem ægregiam: utraq; colloftras. Mulierem ministrantem & adorantem: item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides euro tam fecit: in quo artem ipsam amne liquidiores plurimi dixerunt. Hegiæ Minerua Pyrrhusq; rex lauda tur. Et celtizontes pueri: & Castor ac pollux ante ædem iouis tonantis agessie in pario colonia Herculis isti dori. Butyreus Lycius Myronis discipulus fuit: qui fecit dignum præceptore puerum sufflatem langui dos ignes & argonautas: leocras: aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede: & quid erat: parcentem unguibus etiā per uestem. Puerum autolycon Pancratio uictorem: propter quem Xenophon symposi um scripsit. Iouemq; illum Tonantem in capitolio ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum: luciscus Iagonem puerum subdole ac fucata uernilitatis. Lycius & ipse puerum suffitorem: Menæchini uitulus genu pmitur: replicata ceruice. Ipseq; Menechinus scripsit de sua arte Naucides Mercurio & diæ scobolo immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit: Nicerarus Aesculapium & Hygiam qui sunt in concordie templo romæ. Phryomachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles

LIBER

Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam Phoenix Lysippi discipulus Epithen sen Stypax Cyprius uno celebratur signo Splachnopte. Periclis Olympii uernula. Hic fuit extra torres: igne oris pleni spiritu accendens. Syllanion Apollodorus fecit fictorem & ipsum: sed inter cunctos diligentissimum artis: & inimicum sui iudicem crebro perfecta signa frangente: dum satiare cupiditatem nequit artis: & ideo infanum cognominatum. Hoc in eo expressit. Nec hominem ex aere fecit: sed iracundiam. Et Achille robilem. Item epistatē exercentē athletas. Strongilion amazonem: quā ab excellētia crurum Eucnemō appellant. Ob id in comitatu Neronis principis circulatam. Item fecit puerum: quē amando Brutus philippensis cognomine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit fami: ipse se ex aere fudit propter similitudinē nobilem: fama magnae subtilitatis celebratus. Dextra limā tenet: leua tribus digytis quadrigulam tenuit translata prenestē: tātae paruitatis: ut totam eam currūq; & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tifocratis discipulus: aut ut alii Eutyocratis: uicit utrosq; copia signorum: & de sua arte composuit uolumina: plures artifices fecere: Attali & eumenis aduersus gallos proelia. Ifigonus: phyromachus: Stratonicus: Antigonus: qui condidit uolumina de sua arte. Boeti quā argēto melior infans eximie anserem stragulat. Atq; ex oibus quae rettuli clarissima quaeq; in urbe iam sunt dicata a Vespasiano principe in templo pacis: aliisq; eius operibus uolentia Neronis in urbem conuecta: & in sellariis domus aureae disposita. Praeterea sunt aequalitate celebrati artifices: sed nullis operum suorum praecipui. Ariston qui & argentum caelare solitus est. Callases: Desias: Cantharus Sicyonius: Dionysiodorus Critiae discipulus Deliaes: Euphorion: Eunicus & Hecataeus. Argenti caelatores: Lesbocles: prodorus pythodicus: polygnorus. Idē pictores nobilissimi. Itē ex caelatoribus: Stratonicus: Scinus qui fuit Critiae discipulus. Nunc percensebo eos: qui eiusdē generis opera fecerunt: ut Apollodorus: Androbulus: Asclepiodorus: Aleuas philosophus: anhelas: & adorantes foeminas Antigonus. Et luctatores peryxymenon. Tyrannicidasq; supradictos: Antimachus: Anthenodorus. Foeminas nobiles Aristodemus: & luctatores bigasq; cū auriga. Philosophus Anus Seleucum regem. Habet quoq; huius gratiam Doryphorus. Cephisodori duo fuere. E priorē est Mercurius liberum patrem in infantiam nutriens. Fecit & concionatē manu elata. Persona in incerto est. Sequens phis fecit celetas qui cum Phidia Iouem olympium fecerat. Philosophus item Cleon & Cenchramis & callicles & Cephis & Calcostenes & comœdos & athletas: Dahippus Pelia: Iouenon Daiphron: & Democritus: & Dæmō. Philosophus Epigenō omnia fere praedicta imitatus praecessit in tubicine & matrem interfectae infantem miserabiliter blandientem: Eubolides digytis computas. Mycon athletis spectatur. Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus oia quae ceteri aggressus: representauit Alcibiadem: lampadēq; accensa matrem eius Demareten sacrificantē. Tifocrates bigae Pitho mulierem imposuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium qui sunt in Concordiae templo romae: per illum nemo laudat fauiores phalaride tyrano: cui taurum fecit mugitus hominis pollicitus igne subdito: & primus eum expertus est cruciatum iustiore fauitia. In hoc a simulachris deum hominumq; de uiorauerat humanissimam artem: ideo ne tot conditores eius elaborauerant: ut ex ea tormenta fierent: itaq; una de causa seruantur opera eius: ut quisquis illa uideat: oderit manus. Sthenis Cererem: iouem: Mineruam fecit: qui sunt romae in Concordiae templo idem flentes matronas & adorantes: sacrificantesq;. Simon canem & sagittariū fecit. Stratonicus caelator ille philosophus. Scopas utrosq;. Athletas autē & armatos & uenatores: sacrificantesq; Batton. Euchir: Claucides: Heliodorus: Hycanus: Lophon: Lyson: Leon: Menodorus: Myagrus: polycrates: polydorus: & pythodorus: protogenes. Idemq; pictura clarissimi: ut dicemus: patrocles polis possidoniū qui & argentum caelauit nobiliter natione ephesius: periclimenus: phylō: Simenus: Timotheus: Theomnestus: Thimarchides: Thimō: Thylas: Tralon. Ex oibus autem maxime cognomine insignis est Callimachus semper calumniator sui: nec finem habens diligentiae ob id Texitechnos appellatus: Memorabilis exemplo adhibenda curae modū. Huius sunt saluantes lacenae emendatum opus. Sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Quem quidem & pictorem fuisse tradunt. Non aere captus: nec arte unam solūmodo Zenonis cypriam statuam in expeditione nō uēdidit Cato. Sed quia philosophi erat. Ut obiter hoc quoq; noscatur tam inane exemplum in mentioe statuarum: est & una nō praetereūda: licet auctoris incerti iuxta rostra Herculis tunicati: eleo habitu romae: torua facie sentiēteq; suprema in tunica: in hac tres sunt tituli. Vnus. L. Luculli imperatoris: de manubiis. Alter pupillum luculli filium ex. S. C. dedicasse Tertius qui. T. Septimum Sabinū adilem currulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tātaq; dignationis simulachrū id fuit: nūc reuertemur ad differentias aeris & mixturas. In cyprio coronarium & regulare est: utrūq; ductile. Coronarium tenuatur in laminas: taurorumq; felle tinctum speciem auri in coronis histriōnū praebet. Idēq; in uncias additis auri scrupulis senis ptenui pyropi brattea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis. Itēq; chaldarioq; differētia: q; chaldarium funditur tātū malleis fragile: quibus regulare obsequit: ab aliis ductile appellatum: quale omne cyprium est. Sed & in ceteris metallis cura distat a chaldario. Omne enim purgatis diligentius igni uitis excoctisq; regulare est. In reliquis generibus palma capano. Simile in multis partibus italiae prouinciisq;. Sed octonas plumbi maxime sentitur: ubi inter lapides candefactos funditur: exurente enim coctura nigrum atq; fragile conficitur. Praeterea semel recoquant: quod saepius fecisse bonitati plurimum confert. Id quod notasse: non ab re est.

Differentiae aeris & mixturae: & de seruando aere.

CA. IX.

Es omne frigore magno melius fundi. Sequensq; temperatura statuaria est. Eademq; tabularis hoc modo. Massa pfluatur in primis: mox in profiatū addit tertia portio aeris collectanei:

TRIGESIMVSQVARTVS

hoc est ex usu coempti. Peculiareq; in eo condimentū attritu domiti & consuetudine nitoris ueluti man-
fuefacti. Miscentur & plumbi argentarii pondo duodena: ac selibra e centenis pflati. Appellatur etiā nūc
& formalis tēperatura æris tenerrimi: quoniā nigri plumbi decima portio additur: & argentarii uigesi-
ma: maximeq; ita colorem bibit: quē græcicum uocāt. Nouissima est quæ uocat oilaria: uasē nomen
hoc dante. Ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio si addat plum-
bum: colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Aera extersa rubiginem celerius trahunt: q̄ neglecta nisi
oleo perungantur. Seruari ea optime in liquida pice tradūt. Vfus æris ad perpetuitatem monumentog-
iam pridē translatus est. Tabulis æreis in quibus publicæ constitutiones incidantur.

De cadmia medicinæ.

CA. X.

m Et alla æris multis modis instruunt medicinam: utpote cum ulcera omnia ibi ocissime sanen-
tur. Maxime tamen pdest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argēti fornacibus candidior ac mi-
nus ponderosa: sed nequaquā comparāda ærariæ. Plura aut genera sunt. Namq; ipse lapis ex quo
fit æs cadmia uocat furfuris necessarius: medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit: aliamq; nois
sui originem recipit. Fit at egesta flām̄is: atq; statu tenuissima parte materiæ: & cameris lateribusue for-
nacium pro quātitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacium ore: qua flammæ eluctantur:
appellata capnitis: exusta: & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima: cameris dependēs: & ab eo ar-
gumento botritis cognominata ponderosior hæc priorē. Leuior porro secuturis. Duo eius colores. De-
terior cinereus. Puniceus melior: fabrilis: oculorūq; medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus for-
nacium: quæ propter grauitatem ad cameras peruenire nō potuit. Hæc dicitur placitis: & ipsa ab argu-
mento crusta uerius q̄ pumex intus: uarias ad pforas utilior: & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo
alia genera. Onychitis extra pene cærule: intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra & cætera-
rum fortissima: uulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in cypri fornacibus optima: iterumq;
a medicis coquitur carbōe puros atq; ubi in cinerem rediit: extinguatur uino amineo: quæ ad emplastra
præparatur: quæ uero ad pforas aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt: ac lauāt in mortariis: po-
stea siccāt. Nymphodorus lapidem ipsum q̄ gratuissimum spissumq; urit pruna: & exustum chio uino
restringit: tunditq; mox linteo cribrat: atq; in mortario terit: mox aqua pluuiā macerat: iterumq; terit
quod subsedit: donec cerusæ similis fiat: nulla dentium offensa. Eadem iollæ actio: sed q̄purissimum la-
pidem eligit. Cadmiæ effectus: siccare: sanare: sistere fluctiones: pterygia: sordes oculog; purgare: scabrimi
em extenuare: & quicqd in plumbi effectū dicemus. Et æs ipsum ad oīa eadem uritur: præter q̄ albugi-
nes oculog; & cicatrices. Vlcerā quoq; oculorum cū lacte sanat. Idq; ægyptii collyrii modo terunt in co-
ticulis. Facit & uomitiōes e melle sumptum. Vritur autem cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris
pari pondere: uasē circūliro spiramento in caminis: donec uasā ipsa percoquantur. Quidā & salē addūt.
Alii alumen pro sulphure. Alii nihil sed aceto tātum aspergunt. Vstum teritur mortario thebaico: aqua
pluuiā lauatur: minor effectū: iterūq; adiecta largiore teritur: & dum cōsiderat relinquitur: hoc sæpius:
donec ad speciem minii redeat. Tunc siccatum in sole: in aëra pyxide seruatur.

De scoria & flore & squāma æris & stomace

& erugine & hyeratio.

CA. XI.

e T scoria æris simili modo lauāt: minor effectū q̄ æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ utilis est.
Fit ære fuso: & in alias fornaces trās lato: ibi statu crebriore excutiant uelut milii squāmæ: quas
uocāt florem: & sic adulteratur flos: ut squama ueneat pro eo. Est autem squama hæc decussa
ui clauis: in quos panes ærei feruminātur. In cypriis maxime officinis oīa. Differentia hæc est: q̄ squāma
excutit ictibus iisdem panibus. Flos cadit spōte. Squāmæ est alterum genus subtilius ex summa scilicet
lanugine decussum: quod uocant stomoma. Atq; hæc omnia medici (quod pace eog; dixisse liceat) igno-
rant. Pars maior & nomina: in tantum a cōficiendis iis medicaminibus absunt: quod esse proprium me-
dicinæ solebat. Nunc quotiens incidere in libellos: cōponere ex iis uolentes aliqua: hoc est impendio mi-
serorum experiri commentaria: credunt seplasiæ ea omnibus quidem fraudibus corruptenti: factaq;
iam pridem emplastra & collyria mercant: tabesq; mercium: fraus semplaciæ sic exteritur. Et squamma
autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis deinde lauatur ut supra ad eosdem usus. Et ampli-
us narium carnosa uitia. Itemq; sedis: & grauitates aurium: per fistulas i eas statu impulsa. Et ulcera oris
farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære squāma cypria longe inefficacior. Nec
non urina pueri prius macerant clauos panesq;. Quidam uero excussam squāmam terunt: & aqua plu-
uiā lauant. Dant & hydropicis duabus drachmis. i mulsi hemina: & illinunt cū polline. Eruginis quoq;
magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Namq; & e lapide ex quo coquitur æs deraditur: & ære candido
perforato: atq; in cadis super acetum suspenso æreo: obturatūq; operculo: multo probatiore q̄ si hoc idē
squammis fiat. Quidam uasā ipsa candidi æris fictilibus cōdunt in aceto raduntq;. x. die. Alii uinaceis cō-
tegunt totidem post dies radunt. Alii delimatam æris scobem aceto spargūt: uersantq; spatīs sæpius die
donec absumatur. Eandemq; scobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocissime uero con-
trahit coronarium eruginem recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime rho-
diam eruginem. Alii pumice aut gummi. Præcipue autem fallit atramento futorio adulterata. Cætera
enim dente deprehenduntur: stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ since-
ra est suum colorem retinet: quæ mixta atramento rubescit. Deprehenditur & papyro galla prius mace-
rato. Nigrescit enim statim erugine illita. Deprehenditur & uisu maligne uirens. Sed siue sinceram siue

LIBER

adulceram aptissimum est eius siccata in patina noua uri & uersari: donec ut fauilla fiat. Postea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt donec figlinū percoquatur. Nonnulli & thus masculum ammiscunt. Lauatur autem erugo sicut cadmia. Vis eius collyriis oculorum aptissima: & delachryma-
tionibus mordendo proficiēs. Sed ablui necessarium penicillis calidis donec rodere desinat. Hieratium uocatur collyrium quod ita maxime constat. Temperatur autē idem hammoniāci uncis quattuor: eruginis cypriæ duabus: atramenti sutorii: quod calchantum uocāt: totidem. Misy uero una: croci. vi. Hæc omnia trita aceto thasio colliguntur in pillulas: excellentis remedii contra glaucomatum initia & suffusionum. Contra calliginem & scabritias & albugines ac genarum uitia. Cruda autem erugo: uulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam & gingiuarumq; exulcerationem mirifice emendat: & labiorum ulceram cum oleo. Quod & si cæra addatur purgat & ad cicatricem perducit. Erugo & callum fistularum erodit. Viriorumq; quæ circa sedem: siue per se siue cum ammoniaco illita: uel collyrii modo in fistulas adacta. Eademq; cum resinæ terebinthine tertia parte subacta lepras tollit.

De scolecia & calciti & foro & calcanto.

CA. XII.

St & alterum genus eruginis: quā uocāt scoleciam in cyprio ære. Hoc trito alumine & sale aut nitro pari pondere cum aceto albo q̄ acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa canis ortum. Teritur autem: donec uiride fiat: contrahatq; se in uermiculorum speciem: unde & nomen. Quod uitium ut emendetur: duæ partes q̄ fuere aceti miscetur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit qua diximus aurum ferruminari. Vt utriusq; qui eruginis. Scolecia fit & per se rafa ab ærario lapide: de quo nunc dicemus. Calcitum uocant lapidē: ex quo & ipsum æs coquitur. Distat a cadmia: q̄ illa super terram ex subdialibus petris cæditur: hæc ex obrutis. Itē q̄ chalcitis friat se statim mollis natura: ut uideatur lanugo concreta. Est & alia distinctio: q̄ chalcitis tria genera continet æris & mysios & sorios: de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris uenas oblongas. Probatum mellei coloris gracili uenarum discursu friabilis: nec lapidosa. Putant & recentem utiliore esse: quoniam inueterata fori fiat. Vis eius ad excrescētia in ulceribus sanguinem sistere: gingiuas uiam tōsillas farinam compescere. Vuluæ quoq; uitis in uellere imponitur. Cum succo uero porri uerendorum additur emplastris. Maceratur autem in fictili ex aceto circūlito simo diebus. xl. Et colorem croci trahit. Tunc ammixto cadmiæ pari pondere medicamentum efficit pforicon dictū. Quod si duæ partes chalcitidis tertiæ cadmiæ temperentur: acius hoc idem fiet: Acius etiānum & uehementius factum si aceto q̄ uino temperentur. Tosta uero efficacior fit ad eadem omnia. Sori ægyptiū maxime laudatur: multum superato cyprio hispaniensi & africo: q̄q; oculorum quoq; curationi quidā utilius cyprium putant. Sed in quacūq; natione optimum: cui maximum uirus olfactu: tritūq; pinguius nigrescēs: & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum: ut quibusdam olfactu modo uomitiones moueat. Et ægyptium quidem tale. Alterius nationis contritum splendet. Et mysi est lapidosius. Prodest autē & dentium dolori: si contineatur: atq; colluat. Et oris ulceribus grauib: quæq; serpūt. Vritur carbonibus ut chalcitis. Mysi aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus flore eius luteo miscente se ligni pinea fauilla. Re uera autem e supradicto fit lapide concretum natura discretumq; & optimū in cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ: & cum teratur harenosa natura siue terra chalcitidis similis. Hoc autem miscet: qui aurum purgant. Utilitas autem eius infusi cum rosaceo auribus purulentis: & lana impositi capitis ulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inueteratas. Præcipue utile tonsillis: contraq; anginas & suppurata. Ratio ut. xvi. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle: donec lentescat. Sic ad supradicta utile est. Quotiens opus sit molliri uim eius: mel aspergitur. Erodit & callum fistularum ex aceto fouentium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem: ulceraq; quæ serpant: quæue putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter uirilitalis uitis utile: & foeminarum p̄fluuium sistit. Græci cognationem æris fecerunt nomine & atramento sutorio. Appellant enim chalcitum. Nec ullius æque mira natura est. Fit & in hispania e puteis stagnisue habētibus id genus aquæ. Decoquitur ea ammixta dulci pari mensura: & in piscinas ligneas fundit. Immobiles super has transtris dependent restes lapillis extentæ: quibus ad hærescens limus: uitreis acinis imaginem quādam uix reddit. Exemptum ita siccatur diebus. xxx. Color est cæruleus: perq̄ spectabili nitore: uitrumq; esse creditur. Diluendo fit atramentum tinguēdis coriis. Fit & pluribus modis genere eo in scrobe cauato. Quarum e lateribus distillantes hyberno gelu styrias stalagmiam uocant: neq; est purius aliud. Sed ex eo candidū colorem sentientem uiolam leucoion appellāt. Fit & in saxorum catinis pluuia aqua corruato limo gelante. Fit & salis modo flagrantissimo sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia fossile aut facticiū appellant. Hoc pallidius: & quantum colore tantum bonitate deterius. Probat maxime cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachme pondere cū melle. Purgat & caput dilutum: ac naribus instillatum. Item stomachum cum melle aut aqua mûlta sumptum. Medetur & oculorum scabritiei doloriq;: necnon & caligini & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium. Item hemorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda uulnera: & excrescentia ulcerum. Tollit & uuas uel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos. Quodq; ex eo candicat in eo usu præfertur uiolaceis. Et granitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat: sed tinguat cicatrices. Nuperq; inuētum urforum in harena & leonum ora aspergere illo: tantaq; est uis in astringendo: ut non queat mordere.

TRIGESIMVSQVARTVS

De pompholyge & spodio & antispondio & diphryge & triente seruilio.

CA. XIII.

Tiam nunc in ærariis reperiuntur quæ uocant pompholygem & spondion. Differentia: q̄ pompholyx lotura paratur. Spodios illota est. Aliqui id quod sit candidū leuissimūq̄ pōpholygem dixerunt: & esse æris & cadmiæ fauillā. Spondion nigriorē ponderosiorēq̄ esse: derasam parietibus fornaciū mixtis scintillis aliquādo & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat: & si tangatur lingua saporem horridū. Conuenitq̄ oculorū medicamentis quibuscūq̄ uitriis occurrens: & ad oīa quæ spondion. Hoc solū distat q̄ huius elurior uis est. Addit & i emplastra: quibus lenis queritur refrigeratio & siccato. Vtilior ad oīa quæ uino lota est. Spodios cypria optima. Fit autē liquefcentibus cadmia & ærario lapide. Leuissime hæc efflat & ocus: uolatq̄ e fornacibus: & testis adhærescit. A fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea: immaturæ fornacis argumentū est. Hoc quidam pompholygē uocant. Quod uero rubicūdius ex iis inuenitur: acriorem uim habet: exulcerat adeo: ut cum lauatur si oculos attingat excæcet. Est & mellei coloris spodios: in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcūq̄ genus lauando fit utilius. Purgatur ante pinna: dein crassiore lotura. Digytis scabriciem exterūt. Media uis eius est quæ uino lauatur: Est & aliqua in genere uini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum nimium uigiliis fatigatorum apta putatur. Eadē efficacior ulceribus quæ manant: uel oris: quæ madent: & omnibus medicamentis quæ parantur contra grangrenas. Fit & in argenti fornacibus spodios: quā uocant lauriotin. Vtilissima autem oculis confirmatur quæ fit in aurariis. Nec in alia parte magis est uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla uilissimis rebus: utilitates eadē excogitauit. Antispondion uocant cinerem fici arboris uel caprifici: uel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus: uel oleastri uel cytoni mali: uel lentisci. Item ex moris immaturis: idest candidis in sole arefactis: uel e buxi coma: uel pseudo cyperi: aut rubi: aut terebinthi: uel oenantis. Taurini quoq̄ glutinis: aut linteorum cinerem similiter pollere inuētum est. Vruntur oīa ea crudo fictili in fornacibus: donec figlina percoquatur. In ærariis officinis & p̄sagma fit: iam liquato ære atq̄ percocto: additis etiā carbonibus: paulatimq̄ accensis: ac repente uehementiori flatu expuitur æris pala quædam. Solum quo excipitur: stratum esse debet facile ab ea discernitur aqua in iisdē officinis. Diphrygia uocant græci ab eo q̄ bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide p̄ryte cremato i caminis: donec excoquatur in rubricam. Fit & in cyprio ex luto cuiusdam specus arefacto prius: mox paulatim circumdatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece subsidente. Differentia est quidem: q̄ æs ipsum in catino defluit: scoria extra fornaces: flos supernat. Diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur: ferruminari: circa hunc æs feruere. Ipsum uero non percoqui: nisi translatum in alias fornaces: & esse nodum quēdam materiæ. Id quod excocto supersit: diphryga uocant. Ratio eius in medicina similis supradictis. Siccare & excrescentia cōsumere: & perpurigare. Probatur lingua: ut eam siccet tactu statim: saporemq̄ æris reddat. Vnum etiā æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in fastis trientem æreum pascit auro & argento: consumentemq̄ utrūq̄. Origo atq̄ natura eius incomparata est mihi. Verba ipsa de ea re Messallæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum: cui summa cum cura magnificentiaq̄ sacra quot annis faciūt: quem ferunt alias creuisse alias decreuisse uideri: & ex eo aut diminutionem: aut honorem familia significari.

De ferro: & ferreis metallis & differentia ferri.

CA. XIII.

Roxime indicari debent metalla ferri: optimo uite pessimoq̄ instrumēto. Siquidē hoc tellurē scindimus: serimus arbuta: ponimus pomaria: uites squalore deciso annis oībus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta: cædimus saxa: oēsq̄ ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella cædes latrocinia non cōminus solū: sed etiam missili uolucrisq̄: nūc tormentis excusso nunc laceratis: nūc uero pennato quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidē ut ocus mors perueniret ad hominem: alitem illam fecimus: pennasq̄ ferro dedimus. Quāobrem culpa eius non natura fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est posse innocens esse ferrum. In fœdere quod expulsi regibus populo Ro. dedit Porfenna: nominatim comprehensum inuenimus: ne ferro nisi in agricultura uteretur. Et cum stilo scribere intutum: ut uetustissimi auctores prodiderunt. Magni Pōpei in tertio consulatu extat editum: in tumultu necis clodianæ prohibentis ullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non defuit honorem initio habere ferro quoq̄. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorē Chlearcum filium præcipitare uolentis: & in præcipitato illo residentis penitentia: ferrum & æs miscuit: ut rubigine eius per nitorem æris relucente: exprimeretur uerecundia rubor. Hoc si gnium extat hodierno die. Est in eadem urbe & ferreus Hercules: quem fecit Halcon laborū dei patientia inductus. Videmus & romæ scyphos e ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obstetit eadem naturæ benignitas exigentis a ferro ipso pœnas rubigine: eademq̄ prouidentia nihil in rebus mortalibus faciente q̄ quod infestissimum mortalitati: Ferri metalla ubiq̄ propemodum reperiuntur. Quippe insula etiam italiæ ilua gignente: minimaq̄ difficultate cognoscūtur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis uenenis. In cappadocia tantum quæstio est aquæ an terræ fiat acceptum: quoniā perfusa certo fluuiio terra neq̄ aliter ferrum e fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa: Prima in genere terræ cœliue. Alias enim mole tantum plumboḡ uicinius subministrant. Alias fragile & erosum rotarumq̄ usibus: & clauis maxime fugiendum: cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet: clauisq̄ caligariis. Aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæq̄ uocantur eæ omnes: quod non in aliis metallis astringenda acie uocabulo imposito: ex fornacium maxima differentia est. In iis quidem nucleus

LIBER

ferri excoquitur ad indurandā aciem. Aliquæ modo sunt ad dēfandas incudes malleorūue rostra. Summa autē differētia in aqua est: cui subinde candēs immergit. Hæc aqua alibi atq; alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri: sicuti bilbilin in hispania & turiassonem. Comum in italia cū ferraria metalla in iis locis nō sint. Ex oībus autem generibus palma serico ferro est. Seres hoc cum uestibus suis pellibusq; mitunt. Secunda parthico: neq; alia genera ferri ex meracie temperantur: cæteris enim admiscēt. Mollior complexus ī nostro orbe. Aliubi uena bonitatē hanc pstat: ut in noricis. Aliubi factura: ut sumone aqua uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes: & aquariæ æque differant: oleo delicacior fiat acies. Mirumq; cum excoquatur uena: aquæ modo liquari ferrum: postea in spongas frangi. Tenuiora feramenta oleo restingui mos est: ne aqua in fragilitatem durētur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum nāq; eo celerius subinde rubiginē trahit. De magnete lapide suo loco dicemus: concordiaq; quā cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit: retinetq; longo tempore. Aliud apprehendēs ferrum: ut annulorum cathena spectetur interdum. Quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum: uulneraque ex tali asperiora fiant. Lapis hic & in cantabria nascitur: non ille magnes uerus caute continua: sed sparsa bubbatōne ita appellant: nescio an uitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisq; ferri utiq; inficit aciem: ut magnes. De magnete lapide Chirocrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoauerat: ut in eo simulacrum eius e ferro pendere in aere uideretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi: qui id forori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium uena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ partē: quā oceanus alluit: mons prærupte altus: incredibile dictu: torus ex ea materiæ est: ut in ambitu oceani diximus.

De temperatura ferri: & medicinæ ex ferro: & ex erugie: & rubigine & squāma ferri: & hygremplastro. CA. XV.

f Errum accensum igni: nisi duretur ictibus: corrumpit. Subens non est habile tundendo: neq; anteq; albefcere incipiat. Aceto & alumine illitum fit æri simile. A rubigine uindicatur cæruſſa & gypſo & liquida pice. Hæc est temperatura a græcis anthipatia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream cathenam apud euphratem amnē in urbe quæ zeugma appellat: qua Alexander magnus ibi uinxerit pontem: cuius annulos qui reſecti sunt rubigine infestari carentibus ea prioribus. Medicina e ferro est: & alia q̄ secandi. Nāq; circūscribi circulo terue circūlato mucrone & adultis & infantibus pdest cōtra noxia medicamēta & præfixos in limine e sepulchro euulſos clauos: aduersus nocturnas lymphationes. Pungitq; leuiter mucrone quo percussus homo sit: contra dolores laterum pectorumq; subitos qui ponctionem asserant. Quādam uſtione sanātur. Priuatim uero canis rabidi morsus. Quippe etiā præualente morbo expaudenteq; potum uſta plaga ilico liberantur. Caletit etiam ferro candēte aqua in multis uitis: priuatimq; dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles siue id ærea siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur ex ea decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare: ficare: restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabricias genarum pustulasq; totius corporis cum cæra & oleo myrteo. Ad ignes uero sacros ex aceto. Item ad scabiem. Paronychia digytorum & pterygia in lintheolis. Siftit & sceminarum profluvia imposita uelleribus. Plagis quoq; recentibus uino diluta & cum myrrha subacta. Et cōdylomatis ex aceto prodest. Podagras quoq; illita lenit. Squamma quoq; ferri in usu est ex acie aut mucronibus maxime simili: sed acriore uī q̄ rubigo. Quāobrem & contra Epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemq; sistit: cum uulnera maxime ferro fiāt. Siftit & sceminarum profluvia. Imponitur & contra lyenum uitia Hemorrhoidas compescit ulcerumq; serpentia. Et genis prodest farinæ modo aspersa paulisper. Præcipua tamen commēdatio eius in Hygremplastro ad purganda uulnera fistulasq; & omnem callum erodendum & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo. Obolis ex cimolia creta duobus: drachmis sex ex ære: totidem ex squamma ferri: totidem cæra: ex oleo sextarius. His adiicitur cum sunt repurganda uulnera aut replenda cæratum.

De plumbi metallis: & albo plumbo & nigro. CA. XVI.

f Equitur natura plumbi. Cuius duo genera: nigrum atq; candidum: præciosissimum candidū a græcis appellatū cassiteriū: fabuloseq; narratū in insulas athlātici maris peti uirilibusq; nauigii circūſutis corio aduehi. Nūc certū est in lusitania gigni & in gallicia summa tellure harenosa & coloris nigri. Pondere tantum ea dephenditur. Interueniūt & minuti calculi: maxime torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici: & qđ subsedit coquunt in fornacibus. Inuenit & in aurariis metallis quæ alutia uocant. Aqua immiſſa eluente calculos nigros paulum candore uariatos: quibus eadē grauitas quæ auro. Et ideo in calatis in quibus aurum colligitur remanēt cum eo: postea caminis separantur. Conflatq; in album plumbum resoluuntur. Non fit in gallectia nigrum: cum uicina cātabria nigro tantū abundet. Nec ex albo argentū: cū fiat ex nigro. Iungi inter se plumbū nigrum sine albo non potest. Nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secū sine nigro. Albū habuit auctoritatem & iliadis tēporibus teste Homero cassiritum ab eo dictum. Plumbi nigri origo duplex est. Aut enim sua prouenit uena: nec quicq; aliud ex se parit: aut cum argento nascitur: mixtisq; uenis conflatur. Eius quimus fluit in fornacibus liquor: stagnum appellatur. Qui secundus argentum. Qui remansit in fornacibus: galena quæ portio est tertia addita uenæ. Hæc rursus conflata dat nigrum plumbum deductis partibus duabus.

De stagno & plumbo argentario: & quibusdā aliis. CA. XVII.

f Tagnum illitū ætis uasis saporem gratiorē facit: & compescit eruginis uirus: mirumq; pōdus

TRIGESIMVSQVINTVS

non augēt. Specula. Quog ex eo laudatissima (ut diximus) brūdusii temperabantur: donec argēreis uti
cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stagnum addita æris tertia portione candidi in plūbum album. Fit
& alio modo: mixtis albi plūbi nigriq; libris: Hoc nunc aliqui argentariū appellant. Idem & tertiarium
uocant: in quo duæ nigri portiones sunt: & tertia albi. Præcium eius in libras. xxx. Et hoc fistulæ solidā/
tur. Improbiores ad tertiarum additis æquis partibus albi: argentarium uocant & eo quæ uolunt inco/
quunt. Præcia huius faciunt in pondo. cxxx. In libras albo per se sincero præcia sunt. xxx. nigro. xvii. Albi
natura plus aridi habet. Cōtraq; nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neq;
argentum ex eo plumbatur: quoniā prius liquefcit argentū. Confirmantq; si minus albo nigri q̄ satis sit
miscatur: erodi ab eo argentum. Album incoquitur æris operibus galliarum inuento: ita ut uix dūcer
ni queat ab argento: eaq; incoctilia uocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere: equog;
maxime ornamentis iumentorumq; iugis. In alexia oppido reliqua gloria biturigum fuit. Cœpere de/
inde & esseda & uehicularia & petorita exornare. Similq; modo ad aurea quog; & argentea staticula ina/
nis luxuria peruenit: quæq; in scyphis cerni prodigum erat: hæc in uehiculis atteri cultus uocatur. Plū/
bi albi experimentum in charta est: ut liquefactū pondere uideatur nō calore rupisse. India neq; æs neq;
plumbum habet: gemmisq; suis ac margaritis hæc pmutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasq; utun/
tur laboriosius in hispania eruto: totaq; p gallias. Sed in britānia summo terræ corioladeo large: ut lex
ultra dicatur: ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina. louetanum: caprarier sc: olea/
strense. Nec differētia ulla scorix modo sit excocta diligenter. Mirūq; in his solis metallis q̄ derelicta fer/
tilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aer: æque ut fœminas
quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in betica santarensi metallo quod locari so/
litum. x. libris per ducentos ante annos: postq; obliteratū erat. lxx. locatum est. Simili modo antonianū.
In eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo. cccc. uestigalis. Et mirū aqua addita non liq̄scere
uasa e plumbo constat. Eadē in aqua calculus æreusue quadrans si addatur uas peruri.

Medicinæ de plumbo: & scorix plumbi: de molienda siue galena: de psymythio: &
sandaraca.

CA. XVIII.

N medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisq; lūborū & renū parti lami/
nis frigore natura inhiberi impetus ueneris. Visq; in quiete ueneria sponte naturæ erūpentia
usq; in morbi genus his laminis. Caluus orator cohibuisse tradit: uiresq; corporis studiorum
labore custodisse. Nero quoniā ita diis placuit: princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamās
alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphu/
re minuto laminis impositis tenuibus opertisq; sulphure & ferro mixtis. Cum coquit munienda in eo
opere foramina spiritus conuenit: alioquin plūbi e fornacibus halitus noxius sentitur & pestilens: & ca/
nibus ocissime. Omnium uero metallorum muscis & culicibus. Quāobrem nō sunt ea tædia in metal/
lis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscēt. Alii cæruſſam potius q̄ sul/
phur. Fit & lotura. Plurimi usus in medicina: cum seipso teritur in mortariis plūbeis: addita aqua cæle/
sti: donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimū fuit siccatur diuiditur
in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt. Quidam etiam plumbaginē am miscunt. Alii uero
acerum: alii uinū: alii adipem: alii rosam. Quidam in mortario lapideo & maxime thebaico plūbeo pi/
stillo terrere malunt. Candidiusq; fit ita medicamētū. Id aut qd' uſtum est plumbum lauatur & stibi &
cadmia potest astringere: sistere: cōtrahere cicatrices. Vſus. n. ex eodē & in oculorum medicamentis: &
maxime contra procidentiam eorum inanitatem & ulcerum excrescētia: rimasq; sedis aut hemorrhoi/
das & condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis aut uſti ad ulcera serpentia aut sordida.
Eademq; quæ chartis non profectus. Vritur aut in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatū
rudibus ferreis aut ferulaceis: donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinā.
Alii elimatā scobem in fictili crudo coquunt in caminis: donec percoquatur figlinum. Aliqui cæruſſam
miscunt pari mensura: aut hordeum: terūtq; ut in crudo dictum est: & præferunt sic tritum plumbi spo/
dio cyprio. Scorix quoq; plumbi in usu est. Optimag; quæ ad luteū maxime colorem accedit sine plum/
bi reliquiis: aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hæc i mortariis minutim fracta: donec aqua lu/
teum colorem trahat: & transfunditur i uas: purum: idq; sæpius: usq; dum subsidat: quod utilissimū ē.
Eosdemq; effectus habet quos plumbū: sed acriores. Mirari succurrit experiētiā uitæ: ne face quidē re/
rum excrementorūq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem quo ex cyprio
ære diximus. Lauat in linteis raris i aqua cælesti: separaturq; terrenū transſusione: cribratumq; teritur:
Quidam puluerem cum pennis detegere malunt: ac terere in uino odorato. Est & molibdena quā alibi
galenā uocauimus: plūbi & argenti uena cōmunis. Melior hæc: quāto magis aurei coloris: quātoq; mi/
nus plumbosa friabilis & modice grauis. Cocta cum oleo iocineris colorem trahit. Adhærescit & auri
& argenti fornacibus. Et hanc metallicam uocant. Laudatissima quæ in zephyrio fiat. Probantur mini/
me terrenæ minimæq; lapidosa. Coquunt lauāturq; scorix modo. Vſus in lippara ad leniēda refrige/
randaq; ulcera. Emplastrisq; quæ nō alligant sed illita ad cicatricem pducunt in teneris corporibus mol/
lissimisq; partibus. Cōpositio eius est libris tribus: & cærx libra una: olei tribus heminis. Quod in senili
corpore cū fracibus addit. Temperatur & cū spuma argēti & scorix plūbi: ad dysenteria & tenasimū fouē/
do calida. Psymythium quoq; hoc est cæruſſam plūbaria dant officina. Laudatissimū in rhodo. Fit au/
tem ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis atq; ita distillantibus. Quod ex

LIBER

eo cecidit in ipsum acetum arefactum molitur & cribratur. Iterumq; aceto mixto in pastillos diuidit & in sole siccatur æstate. Fit & alio modo addito in urceos aceto plūbo obturatos p dies. x. deraſoq; ceu ſitu ac rurfus deieſto: donec deficiat materia. Quod deraſum eſt teritur & cribratur: & coquitur i patiz nis: miſceturg; rudiculis: donec ruſſeſcat: & ſimile ſandaracæ fiat. Dein lauatur dulci aqua: donec nube culæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſtea: & i paſtillos diuiditur. Viſ eius eadem quæ ſupradictis. Leuiſſima tantū ex omnibus præterq; ad candorem ſceminarum adhibetur. Eſt autem letalis potus: ſi cur ſpuma argenti. Poſtea cæruſſa ipſa ſi coquatur ruſſeſcit. Sandarace quoq; propemodū dicta natura eſt. Inuenitur autē & in aurariis & in argentariis metallis: melior quo magis ruſſa: quoq; magis uirus re dolens ac pura friabilisq;. Valet purgare: ſiſtere: excaſfacere: prodere. Sūma eius doſ ſtiptica. Explet alope cias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces: purgat cū melle ſumpta. Vocem lymphidā ac canorā facit. Suſpirioſis tuſſientibuſq; iucūde medetur cū reſina terebinthina in cibo ſumpta. Suſſita quoq; cum cædro: ipſo nidore eis medetur. Et arſenicū ex eadem eſt materia. Quod optimū: coloris ēt in auro excellentius: Quod uero pallidius aut ſandaracæ ſimilius eſt: deterius exiſtimat. Eſt & tertium genus quo miſcetur aureus: color ſandaracæ. Vtraq; hæc ſquām oſa. Illud uero ſiccū purūq; gracili uena rū diſcurſu fiſſile. Viſ eadē quæ ſupra: ſed acrior. Itaq; & cauſticis addit & pſilothris. Tollit & pterygia di gytorum carneſq; nariū: & condylomata: & quicquid excreſcit. Torretur: ut ualidius proſit in noua te ſta: donec mutet colorem.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER. XXXV. PROHEMIVM.

Honos picturæ & imaginum.

ETALLORVM QVIBVS OPES CONSTANT ADNASCENTI/ um quoq; eis natura indicata propemodum eſt ita connexis rebus ut im menſa medicinæ ſilua: & officinæ tenebræ & moroſa cælandi pingēdiq; ac tingēdi ſubtilitas ſimul dicerent. Reſtant terræ ipſius genera lapidūq; uel numeroſiores ærariæ: plurimis ſingula a græcis ꝑcipue uoluminibus tractata. Nos in iis breuitatem ſequemur utilē inſtituti modo: nihil neceſ ſarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ.

CA. I.

Rimumq; dicemus quæ reſtant de pictura arte quondam nobi li: tunc cum expeteretur a regibus populisq; & alios nobilitate quos eſſet dignata poſteris tradere. Nunc uero i totum marmo ribus pulſa tum quidem & auro: nec tantū ut parietes toti operiantur: ue rū & iterraſo marmore: uermiculatiſq; ad effigies rerū & aialium cruſtis. Non placent iam abaci: nec ſpatia montis in cubiculo delitētia. Cœpimus

& lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inuentum. Neronis uero maculas quæ non eſſent in cru ſtis inferendo unitatem uariare: ut ouatus eſſet: Numidicus: ut purpura diſtingueretur Sinnadicus in uenit: qualiter illos naſci optaſſent deliciæ: montium hæc ſubſidia deficientium. Nec ceſſat luxuria id agere ut q̄ plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum.

CA. II.

Maginum quidem pictura q̄ maxime ſimiles in æuum propagabantur fuguræ: quod in to tum exoleuit Aereiſq; ponuntur clipei: argentea facies: ſurdo figurarum diſcrimine ſtatuarum capita permutantur. Vulgaris iam pridem ſalibus etiam carminum: adeo materiam malunt conſpici omnes q̄ ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis conſuunt: alienaſq; effigies co lunt: ipſi honorem non niſi in præcio ducentes: ut frangat hæres: furis detrahat laqueus. Itaq; nullius effigie uiuente: imagines pecuniæ non ſuas relinquunt. Idem palæſtras athletarum imaginibus: & cero mata ſua exornant: & uultus. Epicuri per cubicula geſtant: ac circumferunt ſecum. Natali eius uiceſima luna ſacrificant: ſeriaſq; omni menſe cuſtodiant: quas ichadas uocant: ii maxime qui ſe ne uiuentes qui dem noſci uolunt. Ita eſt proſecto: artes deſidia perdidit: & quoniam animorum imagines non ſunt: negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriiſ hæ erant: quæ ſpectarentur: non ſigna ex ternorum artificum: nec æra aut marmora. Expreſſi cæra uultus ſingulis diſponebantur armariis: ut eſſent imagines: quæ comitarentur gentilia funera Semperq; deſuncto aliquo: totus aderat familiæ eius qui unq̄ fuerat populus. Stemmata uero lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tabulina codici bus implebantur & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ in foribus & circa limina ani morum ingentium imagines erant: affixis hoſtium ſpoliis quæ nec emptori refringere liceret: quæ eti am dominis mutatis: domus ornamenta erant. Eratq; hæc ſtimulatio ſumma & ingens exprobratibus teſtis quortidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſallæ oratoris indigna rio: quæ prohibuit inferi genti ſuæ bleuinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſallæ ſeni expre ſit uolumina illa quæ de familiis condidit: cum Scipionis Pomponiani tranſiſſet atrium: uidiſſetq; ad optiōe teſtamētaria Salutionis: hoc. n. ei fuerat cognomen. Africanorum dedecore notā irrepētē. Scipio nū nomini. Sed pace Meſſallarū dixiſſe liceat ēt mētiri clarioꝝ imagines: erat aliq; uirtutum amor mul

TRIGESIMVSQVINTVS

etq; honestius q̄ mereri: ne quis suas expeteret. Non est pretereundū & nouitium iuentū. Siquidem nō solum ex auro argenteue aut certe ex ære in bibliothecis dicantur: illi quorum imortales animæ ī iis/ dem locis ibi loquuntur: quāmo etiā quæ non sunt finguntur: pariūq; desideria nō traditi uultus sicut in Homero euenit: quo maius (ut equidem arbitror) nullum est fœlicitatis specimē: q̄ semper oēs scire cupere qualis fuerit aliquis Alinii Pollionis hoc romæ inuētum: qui primus bibliothecam dican/ do: ingenia hominum rempublicam fecit: An priores cœperint alexandrinæ & pergami reges: q; biblio thecas magno certamine instituere: nō facile dixerim. Imaginum amore flagrasse quōdam testes sunt: & Atticus ille ciceronis: edito de iis uolumine: & M. Varro benignissimo inuento isertis uoluminum suoz fœcunditati non nominibus tantum septingētorum illustrium: sed & aliquo modo imaginibus non passus intercidere figuras: aut uetustatē aui cōtra hoīes ualere inuēctione muneris. Etia diis iuidio/ sus: quādo imortalitatē nō solū dedit: ueq; ēt in oēs terras misit: ut præsentes eē ubiq; & claudi possent:

Quando primum clipei imaginum publice: quando in domibus positi: & de picturæ initiis & monochromaton: & primis pictoribus: & antiq̄tate picturaz in italia. CA. III.

T hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum clipeos in sacro uel publico priuatim dicare pri/ mus instituit (ut reperio) Ap. Claudius qui cōsul cū seruilio fuit anno urbis. cc. lix. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos: placuitq; in excelsio spectari & titulos honorum legi. Decora res utiq; si liberorum turbæ paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales cli/ peos nemo non gaudens fauentq; aspicit. Post eum. M. Aemilius collega in consolatu. Q. Luctatii nō in basilica modo æmilia uerum & domi suæ posuit: id quoq; martio exemplo: Scutis enim q̄libus apud Troiam pugnatum est: continebantur imagines. Vnde & nomen habuere clipeorum: non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit a lucendo. Origo plenam uirtutis faciem reddi in scuto cuiusq; qui fuerit usus illo. Poeni ex auro factitauere & clipeos & imagines: secumq; in castris tulere. Certe captis eis talem Asdrubalis inuenit. Q. Martius Scipionum in hispania ultor. Itq; clipeus supra fores capitolinæ ædis usq; ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re anno nota/ tur ut. L. Manlio. Q. Fuluiο consul. anno urbis quingentesimo. lxxv. M. Aufidius tutele capitolii redem/ ptor docuerit patres argenteos esse clipeos: qui pro æreis p̄ aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta nec instituti operis questio est. Aegyptii sex milibus annorum apud ipsos inuentam pri/ us q̄ in græciam transiret: affirmant. Vana prædicatione ut palam est. Græci autem alii apud sicyonem: alii apud corinthios repertam: omnes ab umbra hominis lineis circumducta. Itaq; talem primam fuisse. Secundam singulis coloribus & monochromaton dictam: postq̄ operosior inuenta erat: duratq; talis etiamnum. Inuentam linearem dicunt a Philocle ægyptio uel Cleante corinthio Primi exercuere Ardi/ ces corinthius & Telephanes sicyonius sine ullo etiam nunc colore. Iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eos colores: teste ut ferūt Arato: Cleophan/ tus corinthius. Hunc autem eodem nomine alium fuisse: quem tradit Cornelius nepos secutum in ita/ lia Demaratum Tarquinii Prisci romani regis patrem fugientem a corintho iniurias Cypseli tyranni ut mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in italia. Extant certe hodieq; antiquiores ur/ be picturæ ardeæ in ædibus sacris: quibus equidem nullas æque miror tam longo æuo durantes in or/ bitate testi ueluti recentes. Similiter lanuui ubi atlanta & Helena comminus pictæ sunt nudæ: ab eoz dem artifice: utraq; excellentissima forma: sed altera ut uirgo: ne ruinis quidem templi concussæ. Pon/ tius legatus Carii principis eas tollere conatus est libidine accensus: si testorii natura permisisset. Duraue/ re & cæteræ antiquiores & ipsæ. Fatebiturq; quisquis eas diligenter estimauerit: nullam artium celerius consumatam: cum iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus romanis: & quando primum dignitas picturæ: & qui uictorias suas pictura proposuerunt: & quādo externis picturis dignitas romæ. CA. IIII.

Pud romanos quoq; honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabii clarissime gentis: princepsq; eius cognominis ipse ædem. Salutis pinxit anno urbis conditæ. cccc. l. quæ pictura durauit ad nostram memoriam: æde Claudii pricipatu exu/ sta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuii poetæ: pictura. Enni sorore genitus hic fuit: clarioremq; eam artem romæ fecit gloria scænæ. Postea non est spectata honestis manibus: nisi for/ te quis Turpiliū equitem romanum e Venetia nostræ ætatis belle referat: hodieq; pulchris eius ope/ ribus Veronæ extantibus. Leua is manu pinxit: quod de nullo ante memoratur. Paruis gloriabatur: tabellis extinctus nuper in longa senecta. Aterius Labeo prætorius etiam pro consulatu prouinciæ nar/ bonensis functus. Sed ea res in risu: & iam contumelia erat. Fuit & principum uirorum non omitten/ dum de pictura celere consilium. Q. Pedius nepos. Q. Pedii consularis triumphalisq; Cæsare dictatore coheredis Augusto dati cum natura mutus esset: eum Messalla orator: ex cuius familia pueri auia erat picturam docendum censuit. Idq; etiam diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea ar/ te obiit. Dignatio autem præcipua romæ increuit (ut existimo) a. M. Valerio Maximo cōsule: cum Mes/ alla princeps tabulam picturæ prælii: quo carthagenenses & Hieronem ī sicilia deuicerat proposuit in latere curiæ hostiliæ: anno ab urbe condita quadringentesimononagesimo. Fecit hoc quidem & L. Sci/ pio. Tabulamq; uictoriæ suæ asiaticæ in capitolio posuit. Idq; ægre tulisse fratrem Africanum tradunt iratum haud immerito: quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionē & Aemiliani subiit. L. Hostilius mācinus q̄ primus carthaginē irruperat sitū eius expugnationē p̄ depictas

LIBER

proponendo in foro: & ipse assistēs populo spectanti singula enarrando. Qua comitate proximis comitiis consulum adeptus est. Habuit scēna ludis Claudii Pulchri magnam ammiratiōē picturæ: cum ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis auctoritatem romæ fecit primus omnium. L. Mummius: cui cognomen Achaici victoria dedit. Nam cum in præda uendenda rex distraxisset: & rex Attalus sex milibus sestertium emisset Aristidis tabulam Liberum patrem continentem: præcium miratus suspicatus aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret: reuocauit tabulam Attalo multum querente: & in cæteris delubro posuit. Quam primum arbitror picturam externa romæ publicatam. Deinde uideo & in foro positas uulgo. Hinc, M. Crassi oratoris ille lepos argēris: cui cum reus sub ueteribus cum testis compellatus instaret dic ergo Crasse qualem mereris? Talem inquit: ostendens in tabula pictum inficetissime gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastori senis cum baculo: de qua teutonorum legatus interrogatus quanti eum æstimaret: respondit sibi donari nolle talem uiuum uerumq. Sed præcipuam auctoritatem fecit publice tabulis Cæsar dictator Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Post eum, M. Agrippa uir rusticitati q̄ deliciis propior. Extat certe eius oratio magnifica & maximo ciuiū digna de tabulis oībus signisq. publicandis. Quod fieri satius fuisset: q̄ i uillarum exilia pelli. Verum eadem illa toruitas tabulas duas Aicis & Veneris mercata est a cizicenis. xiii. milia pondo. In thermarum quoq. calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas: paulo ante cum restringerentur sublata. Super omnes diuus Augustus in foro suo in celeberrima parte posuit duas tabulas: quæ belli pictam faciē habent & triumphū. Idem Castores ac uictoriam posuit: & quas dicemus sub artificum mētiōe in templo Cæsaris patris. Idē in curia quoq. quam in comitio consecrabat duas tabulas ipse parieti. Nemean sedentem supra leonem. Palmigerā ipsam astante cum baculo sene. Cuius supra caput tabula bige dependet: quam Nicias scripsit se inuasisse: tali. n. usus est uerbo Alterius tabulæ admiratio est puberem filium seni patri similem esse: salua ætatis differētia: superuolante aquila dracone complexa: Philochares hoc suū opus esse testatus est. Im mensa uel unā si quis tantum hanc tabulam æstimeret: potentia artis: cum propter Philocarem ignobilissimos alioquī Glauconem filiumq. eius Aristippum senatus populusq. Ro. tot sæculis spectet. Posuit & Tyberius Cæsar minime comis imperator in templo ipsius Augusti quas mox indicabimus.

Ratio pingendi de pigmentis.

CA. V.

h Actenus dictum sit de dignitatis artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent: diximus cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromathea genera picturæ uocauerint: qui deinde & quæ & quibus temporibus inuenerint: dicemus in mentione artificum: quoniam indicare naturas colorum causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit: & inuenit lumen atq. umbras differentia colorum alterna uice sese excitante. Deinde adiectus est splendor: alius hic q̄ lumen quem quia inter hoc & umbra esset: appellauerunt tonon. Commissuras uero cologe & transitus: armogen.

De coloribus natiuis & factitiis.

CA. VI.

f Vnt autem colores austeri aut floridi. Vtrumq. natura aut mixtura euenit. Floridi sunt quos dominus fingenti præstat: minium: armenium: cynabaris: chrysocolle: indicū: purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alii nascuntur. Alii fiunt. Nascuntur sinopsis: rubrica: parethoniū: melinum: eretria: auripigmentum. Cæteri finguntur. Primumq. quos in metallis diximus. Præterea euilioribus ochra: cæruſsa uſta: sandaraca: sandix: syricum: atramentum: Sinopsis inuenta est primum in ponto inde nomen a sinope urbe. Nascitur & in ægypto: balearibus: africa: sed optima in lemno & in cappadocia. Effossa & i speluncis. Quæ saxis adhæsit: excellit. Clebis suus color: extra maculosus. Hacq. usi sunt ueteres ad splendorem. Species sinopidis tres: rubra: & minus rubens: & inter has media. Præcium optimæ i libras. xiii. denariis. Vſus ad penicillum: aut si lignum colorare libeat. Eius quæ ex africa uenit: octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet: utilior abacis. Idem præcium eius: quæ pressior uocatur: & est maxime fusca. Vſus eius ad bases abacorum. In medicina uero blandus: emplaſtrisq. & malagmatis siue sicca compositione eius siue liquida. Facilis contra ulcera in humore sita: uelut oris sedis. Aluū sistit infusa. Fœminaū profluuiā pota denarii pondere. Eadem aduſta: siccatur scabritias oculorum: uino maxime. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidam secundæ auctoritatis. Palmam enim leminia dabāt: minio proximam. Hæc est antiquis multum celebrata cū insula in qua nascitur. Nec nisi signata uenundabat: unde & sphragidem appellauere. Hæc minium sublinunt: adulterant. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Egilopias manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lyenum renumq. uitia & purgationes fœminarum. Item & contra uenena & serpentium ictus terrestrium marinorumq. Omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus: fabris utilissima ægyptia & africana: quoniam maxime sorbentur. Picturis autem apta nascitur: & in ferariis metallis. Ex ea fit ochra: exuſta in rubricam ollis nouis luto circumlitis. Quo magis arſit i caminis hoc melior. Omnis autem rubrica siccatur. Ideoq. & emplaſtris conuenit: igni etiam sacro. Sinopidis ponticæ se libra filis lucidi libris. x. & melini græciensis duabus mixtis tritisq. una per dies. xii. leucophorū fit: hoc est glutinum auri cum inducitur ligno. Parethonion nomen loci habet ex ægypto: spumam maris esse dicunt solidam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in creta insula atq. cyrenis. Adulteratur romæ creta cimolia decocta conspissataq. Præcium optimo in pondo sex librarum e cædis coloribus pinguiſſimū: & tectoriis tenaciſſimū: propter leuorem. Melinum cædidum & ipsum est.

TRIGESIMVSQVINTVS

Optimum in melo insula. In samo quoq; nascitur. Sed eo non utuntur pictores ppter nima pinguedi-
ne. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet quem eretria cre-
ta. Præterea linguam tactu siccatur. Pilos detrahit & mitigat. Præcium in libra sestertiis singulis. Est & co-
los terrius & candidis cæussæ: cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra perse in Theo-
doti fundo inuenta smyrnæ: qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plūbo & aceto
fit: ut diximus. Vltima casu reperta in incedio pyræ cæussæ in oris cremata. Hac prius usus est Nicias su-
pradiæctus. Optima nunc asiatica habetur: quæ & purpurea appellatur. Præcium eius in libras æris. v. Fit
& romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine ulla non fiunt umbræ. Eretria terræ suæ ha-
bet nomē. Hac Nicomachus & parrhasius usi Refrigerat emollitq;. Explet uulnera si coquatur. Ad sic-
canda præcipue utilis: & capitis doloribus: & ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligitur: si ex
aqua illita non arefcat. Sandaracam & ochram Iuba tradit in insula rubri maris topazo nasci. Sed inde non
peruehuntur ad nos. Sandaraca quo modo fieret: diximus. Fit adulterina & cæussæ in fornace cocta. Co-
los esse debet flāmeus. Præcium in libras asses quini. Hac si torreatur: aqua parte rubrica ammixta lan-
dycem facit. Quam animaduertit Virgilium existimasse hærbam id esse: illo uersu.
Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Præcium in libras dimidium eius quod sandaracæ. Nec sunt alii colores maioris ponderis. Inter factici-
os est & syricum: quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mixtis. Atramētū quoq;
inter facticios erit: quod est & terra geminæ originis. Aut salsuginis modo emanat: aut terra ipsa sulphurei
coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores qui se sepulchris carbones infectos effoderent. Sed impor-
tuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis: resina uel pice exustis. Propter quod
officinas etiam edificauere: fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tædis. Adul-
teratur fornacium balnearumq; fuligine: quo ad uolumina scribenda utuntur. Sunt & qui uini fecem
siccata excoquant: affirmantq; si ex bono uino fex fuerit: indici speciem id atramentū præbere Poly-
gnotus & Mycon celeberrimi pictura athenis e uinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles comentus ē
ex ebore combusto facere: quod elephantium uocant. Apportat & indicū ex india: inexplorata adhuc
inventionis mihi. Fit etiam apud isectores ex flore nigro: qui adhærescit æreis cortinis. Fit & e tædis li-
gno combusto tritilq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex iis non fit. Omne at
atramētum sole perficitur. Librarium & tectorium glutino ammixto. Quod autem aceto liquefactum
est: ægre eluitur. E reliquis coloribus quos a dominis dari diximus propter magnitudinem præcii an-
te omnes & purpurissimum e creta argentaria cum purpuris pariter tingitur: bibitque eum colorem ce-
lerius lanis. Præcipuum est primum: seruienti atheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximū ege-
sto eo addita creta in ius idem. Et quotiens id factum est: leuatur bonitas pro numero dilutione sanie.
Quare puteolanum potius laudat quā tyrium aut getulicum uel laconicum: unde preciosissima purpu-
ræ: Causa est quod hyssigino maxime inficitur: rubiāq; cogitur sorbere. Vilissimū a canusio. Præcium huic a
singulis denariis in libras ad. xxx. Pingentes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissimum fulgo-
rem minii faciunt. Si purpuram facere malunt: cæruleum sublinunt: mox purpurissimum ex ouo in-
ducunt. Ab hoc maxima auctoritas indico. Ex india uenit arundinum spumæ adhærescente limo cum
teritur nigrum. Ad in diluendo mixturam purpuræ cæruleiq; mirabile reddit. Alterum genus eius est
in purpurariis officinis innatās cortinis & est purpuræ spuma. Qui adulterat uero indicum tingit ster-
cora colūbina aut cretam selinusiam uel anulariam uitro inficiunt: probatur carbone. Reddit enim quod
sincerum est flammam excellentis purpuræ: & dum fumat odorem maris olet. Ob id quidam e scopu-
lis id colligi putant. Præcium indico denarii. xx. in libras. In medicina idicum tumores & impetus sedat
Siccatur oris ulcera. Armenia mittit quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoq; cryfocollæ modo in-
fectus. Optimum quoque est quod maxime uiride est: cōmunicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius tri-
cenis nummis taxari. Inuenta per hispanias harena est similem curā recipiens. Itaq; ad denarios senos ui-
litans rediit. Distat a cæruleo candore modico: qui teneriorem hūc efficit colorē. Vsum in medicina ad pi-
os tantū alendos habet: maximeq; in palpebris. Sūt etiā nouitii duo colores e uilissimis uiride quod
appianum uocatur: & quod chryfocollam luteam mentitur. Ceu pagæ multa sint mendacia eius. Fit ex
creta uiridi æstimatū sestertiis in libras. Anulare quod uocant candidū est: quo muliebres picturæ illumi-
nant. Fit & ipsum ex creta ammixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis: unde & anulare dictum.

Qui colores udo non inducantur: & quibus coloribus antiqui pinxerunt: & quā-
do primum gladiatorum pugnae propositæ sunt. CA. VII.

X omnibus coloribus cretulam amare: udoq; illini recusant purpurissimum idicum cæruleum
melinum auripigmentum appianum. Cæussæ cæra tinguntur iisdem coloribus ad eas pictu-
ras quæ inuruntur alieno parietibus genere: sed classibus familiari. Iam uero & onerariis nau-
bus: quoniam & pericula expingimus: ne quis miretur & rogos pingi. Iuuatq; pugnatu-
ros ad mortem aut certe cædem speriose uehi. Qua contemplatiōe tot colorum tanta uarietate subit antiquitatem mi-
rari. Quattuor coloribus solis immortalia opera illa fecere: ex albis melino: ex silaceis attico: ex rubris si-
nopide pontica: ex nigris atramento. Apelles Echion Melanthius Nicomachus clarissimi pictores: cum
tabulæ eorum singulæ oppidorum uenirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migratibus & india
conferente fluminum suorum limum & draconum: & elephantorum saniem nulla nobilis pictura est.
Omnia ergo meliora tūc fuere: cum minor copia. Ita est quoniam (ut supra diximus) reges non animi p-
ciis

LIBER

excubatur. Et nostræ ætatis infantiâ ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum epingi c. xx. pedum in linteo incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset in lamianis hortis: ac censa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cum daturus esset Antii munus gladiatorium publicas porticus occupauit pictura ut constat: gladiatorum ministrorumq; omniū ueris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munerat: atq; in publico exponi cœpta a. C. Terentio Lucano. Isq; auo suo a quo adoptatus fuerat. xxx. paria in foro triduum dedit. Tabulâq; pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ operum & artificum indicatura nobilitates. ccc. v. CA. VIII.

Vnc celebres in ea arte q̄ maxima breuitate percurram: neq; enim instituti operis est talis ex-
n cutio. Itaque & quosdam uelut in trās cursu & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit: exceptis operum claritatibus: quæ & ipsa conueniet attingi: siue extant: siue iterdare. Nō constat sibi in hac parte græcorum diligentia q̄ multas post olympiadas celebrando pictores q̄ statu- rios auctores. Primumque olympiade nonagesima: cum & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tra- datur: clipeumq; athenis ab eo pictum Prætereā in confesso sit octogesimatertia fuisse. Paneum fratrem eius: qui clipeum intus pinxit ægide Mineruæ: quā fecerat Colotes Phidiæ discipulus: & in faciendo lo ue olympio adiutor. Quid? q̄ in confesso perinde est Bularchi pictoris tabula: in qua erat magnetum proelium: a Candaule rege lydiæ heraclidæ nouissimo: qui & Myrsilus uocitatus est: repensam auro? Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo. n. deicesima olym piade interiit. Candaules: aut ut quidam tradunt eodem anno: quo Romulus nisi fallor: manifesta iam tum claritate artis adeo absolutiore. Quod si præcipit: necesse est simul appareat multo uetustiora prin cipia esse: eosq; qui monochromata pinxerunt: quorum ætas non tradit. Aliquādo ergo ante fuisse Hy giemonem Monochromadam: qui primus in pictura marem fœminamq; discreuerit. Eumarū athe niensem figuras omnes imitari ausum. Quiq; inuēta eius excoluerit Cimonē Cleoneū. Hic Catagrapha inuenit: hoc est obliquas imagines & uarie formare uultus respicientes suspicientesue: & despicientes: Articulis et mēbra distinxit. Venas protulit: præterq; in ueste rugas: & sinus inuenit. Panæum quidem frater Phidiæ et proelium atheniensium aduersus persas apud marathonem factum pinxit. Adeo iā co- lorum usus increbuerat: adeo ars perfecta erat: ut in eo proelio iconicos duces pinxisse tradatur atheniē sium Milciadem: Callimachum Cynegyrum Barbarorum Dariū Thyrsaphernem.

Primum picturæ certamen: & qui primi penicillo pinxerunt. CA. IX.

Vnimmo certamen picturæ etiam flore eodem institutum est corinthi ac delphis. Primusque
q omnium certauit cum Timagora chalcidense: supatusq; est ab eo Pythis: quod & ipsius Tima goræ certamine uetusto apparet: chronicorum errore nō dubio. Alii quoq; post hos clari fue- re nonagesima olympiade: sicut Polignotus Thasius: qui primus mulieres lucida ueste pinxit: capita ea rum mitis uersicoloribus operuit plurimūq; picturæ primus contulit: Siquidem instituit os adaperire dentes ostendere: uultū ab antiquo rigore uariare. Huius est tabula in porticu Pōpeii: quæ ante curiam eius fuerat. In qua dubitatur ascendentem cum clypeo pinxerit: an descendentem. Hic delphis ædem pin xit. Hic & athenis porticum quæ poetile uocat gratuito: cum partē eius Mycon mercede pingeret. Vn- de maior huic auctoritas. Siquidem amphictyones: quod est publicū græciæ concilium: hospitia ei gra tuita decreuere. Fuit alius Mycon: qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pin xit. Nonagesima autem olympiade fuere Aglaophon Cephisodorus Phrylus Eucnor pater Parrhasii & præceptor. Maximi pictoris: de quo suis annis dicemus. Omnes hi iam illustres non tamē in quibus hære re expositio debeat festinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit. Apollodorus atheniensis nonagesimatertia olympiade. Hic primus septies exprimere instituit: primusq; gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans: & Ajax fulmine incensus qui pergamī spectatur hodie. Neq; ante eū tabula ullius ostenditur: quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeūsis heracleotes intrauit oly- piadis nonagesimæ quintæ anno quarto: audentēq; iam aliquid penicillū (de hoc enim adhuc loqmur) ad magnam gloriam perduxit. A quibusdā falso in octocesimanona olympiade positus: cum fuisse ne- cesse est Demophilum hymereum: & Neseam thasium. Quoniam utrius eorum discipulus fuerit: am bigitur. In eum Apollodorus supradictus uersus fecit: Artem ipsis ablatā Zeūsin ferre secū. Opes quoq; tantas acquisiuit: ut in ostentatione earū olympiæ aureis litteris i palliorum tesseriis intextum nomen suum ostentaret. Postea donare opera sua instituit: q; ea nullo satis digno p̄cio posse diceret: sicuti Alcme- nam agrigentinis: pana Archelao. Fecit & penolopem: in qua amores pinxisse uidetur: & Athletā. Adeo q; sibi in illo placuit: ut uersum subscriberet celebrem ex eo inuisusq; aliquē facilius q̄ imitatus. Magni- ficus est lupiper eius in throno astantibus diis. Et Hercules infans dracones strangulans Alcmena ma- tre coram pauente: & amphitryone. Deprehēditur tamē Zeūsis grandior in capitibus articulisq; alio- quin tantus diligentia: ut agrigentinis facturus tabulam: quam in templo Iunonis liciniæ publice dica- rent inspexerit uirgines eorū nudas: & quicq; elegerit: ut qd i quaq; laudatissimū eēt: pictura redderet. pi- xit & monochromata ex albo: æq̄les eius & æmuli fuere Timarthes: androcydes: Eupōpus parrhasius.

De auius per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura. CA. X.

Escendisse hic cū Zeūside in certamen tradit. Et cū ille detulisset uuas pictas tanto successu ut
d in scenam aues aduolarent: ipse detulisset linteum pictum tradit: ita ueritate representata: ut Zeūsis alitū iudicio tumeas flagitaret tandem remoto linteo ostēdi picturam: atq; intellectu

TRIGESIMVSQVINTVS

errore concederet palmam ingenio pudore: quoniā ipse aues sefellisset: parrhasius autē se artificē. Fertur & postea Zeufis pinxisse pueg: uuas ferentem: ad quas cum aduolarent aues: eadem ingenuitate proces sit iratus: operi: & dixit: uuas melius pinxi q̄ puerum. Nā & si hoc consumassem: aues timere debuerant. Fecit & figlina opera: quæ sola in ambracia relicta sunt: cū inde musas Fuluius nobilior romam trāsseret. Zeufidis manu romæ Helena est in Philippi porticibus. Et in cōcordiæ delubro Marsyas religatus. Parrhasius ephesi natus: & ipse multa constituit. Primus symmetriam picturæ dedit. Primus argutias uultus: elegantia capilli: uenustatem oris confessione artificū in lineis extremis palmā adeptus. Hæc est i pictura summa subtilitas. Corpora. n. pingere & media rerum: est quidem magni operis: sed i quo mul ti gloriam tulerint. Extrema corpog: facere: & desinentis picturæ modū includere: rarum in successu ar tis inuenitur. Ambire. n. debet se extremitas ipsa: & sic desinere: ut promittat alia posse: ostendatq; etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates: qui de picturis scriplere prædican tes quoq; non solū cōsistentes. Alia multa Graphidis uestigia extant in tabulis ac mēbranis: ex qbus pro ficere dicuntur artifices. Minor tamē uidet sibi cōperatus in mediis corporibus exprimendis. Pinxit & dæmonem atheniēsiū argumento quoq; ingenioso. Volebat nāq; uarium: iracūdu: iniustu: incōstan tē. Eundem uero exorabilem: clementē: misericordē: excelsum: gloriosum: humilem: ferocē: fugacēq; & oīa pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea qui romæ in capitolio fuit. Et Nauarchū thoracatū. Et i una tabula quæ est rhodii: Meleagrum: Hercule: Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta: neq; obliterata hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quā picturā amauit Tiberius princeps: atq; ut auctor est Detius eculeo. lx. festertius æstimatam cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem: infantēq; in manibus eius. Et Philiscum & Libeg: patrem astate uirtute: & pueros duos: in quibus spectatur secu ritas & simplicitas ætatis. Item sacerdotem astante puero cū acerra & corona. Sūt & duæ picturæ eius nobilissimæ hoplitides. Alter in certamine ita decurrens: ut sudare uideatur. Alter arma deponēs ut an helare sentiat. Laudatur & Aeneas Castorq; ac pollux in eadē tabula. Item Thelephus Achilles: Aga mēnon: Vlyxes fœcundus artifex. Sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis. Nam & cognomina usurpauit abrodietū se appellando: aliisq; uerbis principem artis & eā ab se consumatā. Sup oīa Apollinis se radice ortum: & Hercule quem lyndi fecerat talem a se pictum: qualem sæpe in quiete uidisset. Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe est fami in Aiace: armog: quoq; iudicio Herois nomine id se moleste ferre dicebat: q; iteq; ab indigno uictus esset. Pinxit & in minoribus tabellis libidi nes eo genere & petulantibus iocis se reficiēs. Nam Timanthi uel plurimū affuit ingenii. Eius. n. est lphi genia oratog: laudibus celebrata. Qua stāte ad aras peritura cum mœstos pinxisset oēs: præcipue patrū: cū tristitiæ omnem imaginem consumpsisset patris ipsius uultum uelauit: quem digne nō poterat ostē dere. Sunt & alia ingenia eius exemplaria ueluti Cyclops dormiēs in paruula tabula. Cuius & sic magni tudinē exprimere cupiens pinxit iuxta satyros thyrso pollicē eius metientes: atq; in omnibus eius operi bus intelligitur plus semper q̄ pingitur. Et cum ars summa sit: ingenium tamen ultra artē est. Pinxit & heroa absolutissimi operis: arte ipsa complexus uires pingendi: quod opus nunc romæ in templo Pacis est. Euxinidas hac ætate docuit Aristidem præclarum artificem. Eupompus Pamphilum apellis præ ceptorem. Est Eupompi uictor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuerit: ut di uiserit picturam in genera tria: quæ ante eum duo fuere helladicum & asiaticum. Asiaticum appellabāt propter hunc qui erat scycionius. Dimisso helladico tria facta sunt: Ionium: sycionium: atticum. Pāphili pictura est cognatio & proelium ad philuntem & uictoria atheniensium. Item Vlyxes in rate. Ipse mace do natione: sed primus in pictura omnibus litteris eruditus: præcipuæ arithmetice & geometricæ: sine q bus negabat artē perfici posse. Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem & ap pelles & Melantius ei dedere. Et huius auctoritate effectum est sicyone primum: deinde & in tota græ cia: ut pueri ingenui ante omnia graphicē: hoc est picturam in buxo docerentur: recipereturq; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit: ut ingenii eam exercerent: mox ut honesti perpetuo interdicto: ne seruitia docerentur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice ullius qui seruiert opera celebrantur. Clari etiam centesima septima olympiade extitere. Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ Liber pater: item tragœdia & comedia. Semiramis ex ancilla adipiscens regnum: anus lampadas præferens: & noua nupta uerecundia notabilis. Verum & omnes prius genitos futurosq; po stea superauit appelles couf: olympiade centesima xii. in pictura prouectus: ut plura solus prope q̄ cæ teri omnes contulerit: uoluminibus editis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte uenu stas fuit: cum eadem ætate maximi pictores essent: quorum opera cum ammiraretur: collaudatis om nibus: deesse iis unam illam uenerem dicebat: quam græci charita uocant. Cætera omnia cōtigisse. Sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpauit: cum Prothogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxie miraretur. Dixit enim omnia sibi cum illo paria esse: aut illi meliora: sed uno se præstare: q; manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto: nocere sæpe nimiam dilige tiam. Fuit autem nō minoris simplicitatis q̄ artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione: & Asclepio doro de mensuris: hoc ē quanto quid a quo distare deberet. Scitum est inter Prothogenem & eum qd accidit. Ille rhodi uiuebat. Quo cum Apelles annauigasset: audius cognoscendi opera eius fama tātum sibi cognitū: cōtinuo officinam petit. Aberat ipse: sed tabulam magnæ amplitudinis in machinā aptatā picturæ anus una custodiebat. Hæc Prothogenē fortis esse respōdit: interrogauitq; a quo quæsitū dice ret. Ab hoc inquit Appelles arrepto q; peniculo lineā ex colore duxit sumæ tenuitatis p tabulā. Reuerso

LIBER

prothogeni quæ gesta erant anus indicauit. Ferunt artificem protinus contēplatum subtilitatem dixisse. Apellem uenisse. Non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsum tunc alio coolre tenuiore lineam in ipsa illa duxisse: præcepisseq; abeuntem si redisset ille: osēderet: adiceretq; hūc esse quē quæreret: atq; ita euenit. Reuertitur enim Apelles: sed uinci erubescens: tertio colore lineas secuit: nullum relinquens amplius subtilitati locū: at Prothogenes uictum se cōfessus in portū deuolauit: hospitē quærens. Placuit sic eā tabulā posteris tradi: oīum qdem: sed artificū p̄cipue miraculo. Consumptam eā constat priore incēdio domus Cæsaris in palatio. Auide ante a nobis spectatam spatiosiore amplitudine: nihil aliud cōtinētem q̄ lineas uisum effugientes. Inter ægria multorum opera inani similem & coīpso allicientem omniq; opere nobiliore: appellī fuit alioquin perpetua consuetudo nunq̄ tam occupatam diem agendi: ut non lineam ducēdo exerceat artē: quod ab eo in prouerbiū uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeūtib; atq; post ipsam tabulam latens: uitia quæ notarentur auscultabat: uulgum diligentiorē iudicem q̄ se præferens. Feruntq; a sutore reprehensum q̄ in crepidis una intus pauiores fecisset ansas. Eodem postero die superbæ emendationem pristinæ ammonitionis cauillante circa crus indignatū prospexisse: denuntiantem ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbiū uenit. Fuit enī & comitas illi propter quam & gratior Alexandro magno erat: frequenter in officinam uentitanti. Vnde ut iam diximus: ab alio pingi se uetuit inueterato edicto. Sed & in officina īperite multa differenti silētium comiter suadebat: rideri eum dicens a pueris qui colores tererent. Tātū auctoritatis & iuris erat ei in regē alioquin iracundū. Quāq; Alexander & honorē clarissimo p̄buit exemplo. Nāq; cum dilectæ sibi ex pallaciis suis præcipue nomine Campaspen nudam pingi ob ammirationem formæ ab Apelle iussisset: eumq; cum pari captum amore sensisset: dono dedit eam. Magnus animo maior īperio sui: nec minor hoc factō q̄ uictoria aliqua. Quippe se uicit: nec thorū tātū suū: sed etiā affectum donauit artifice: ne dilectæ quidem respectu motus ut quæ modo regis fuisset modo pistoris esset. Sunt qui Venerem anaclypomenen illo pictam exemplari putant: apelles & in æmulis benignus Prothogeni dignationem primus rhodi constituit. Sordebat ille suis: ut plerūq; domestica. Per cōtantiq; quanti licitaretur opera effecta: paruum nescio quid dixerat. at ille quinquagenis talentis poposcit: famāq; disperfit se emere: ut pro suis uenderet. Ea res concitauit rhodios ad intelligendū artificem nec nisi augentibus precium cessit. Imaginū ille similitudines adeo indiscrete pinxit: ut incredibile dictū appion grammaticus scriptum reliquerit: quēdam ex facie hominum ad diuinantē: quos Metoposcos uocant ex iis dixisse aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu alexandri cū Ptolomæo: quo regnante alexandriā uī tempestatis expulsus subornato fraude æmulorum Plano regio inuitatus ad regis cœnam uenit. Indignantiq; Ptolomæo: & uocatores suos ostendenti ut diceret a quo eoz inuitatus esset: arepto carbone extincto e foculo: imaginē in pariete deliniauit: agnoscente uultum Plani Rege ex inchoato protinus. pinxit & antigoni regis imaginem altero lumie orbā primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nāq; fecit: ut quod corpori deerat picturæ potius deesse uideretur. Laniūq; ea in parte a facie ostendit: quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius expirantium imagines. Quæ aut nobilissima sint: non est facile dictū. Venerem exeuntē e mari diuus Augustus dicauit ī delubro patris Cæsaris: quæ anadyomenæ uocatur: uersibus græcis tali opere dū laudatur uictæ: sed illustratæ. Huius enim inferiorē partē corruptam q̄ reficeret: nō poterat inueniri. Verū ipsa iniuria cessit suo Dorothei manu: Apelles inchoauerat aliam Venerem cois: superaturus etiā suā illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta liniamenta inuentus est. pinxit & Alexandrum magnū fulmen tenentē in tēplo ephesiæ Dianæ. xx. talentis auri. Digyti eminere uidentur: & fulmē extra tabulā esse. Sed legētes meminerint: omnia ea cōstare quattuor coloribus. Immanæ tabulæ precium accepit aureos mensura non numero. Pinxit & Megabizi sacerdotis Dianæ ephesiæ pōpam. Cliducum equo ad bellum festinantem: & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrū & Philippum quotiēs pinxit enumerare supuacuum est. Mirant̄ eius abronem famii. Et Menandrum regem cariæ rhodii. Item anteu. Alexandriæ Gorgosthenem tenentē Tragœdū. Romæ Castorem & Pollucem cū uictoria & Alexandro magno. Item belli imaginē restrictis a tergo manibus Alexandro in curru triūphante. Quas utraq; tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluribus existimauit. In utrisq; excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in antoniæ templo Herculē auersum: ut quod est difficillimū faciē eius ostendat uerius pictura quā promittat. Pinxit & Heroa nudum: ad quam picturā natura eū prouocauit. Est & equus eius sine fine pictus in certamine quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nāq; ambitu æmulos præualere sentiens singulorū picturas inductis equis ostendit: apellis tantum equo adhinnuere: idq; postea sēp illius experimentū artis ostentatur. Fecit & Neoptoleum ex equo aduersus perfas: archelaum cum uxore & filia: antigonum thoracatum cū equo incedentem. Peritiores artis præferunt oībus eius operibus eundem regem sedentem in equo. Dianam sacrificatū uirginum choro mixtam: quibus uicisse Homeri uersus uidetur idipsum scribentis. Pinxit & quæ pingi non possunt tonitrua: fulgetra: fulguraq; bronten: astrapen: ceraunobolon appellant. Inuēta eius & cæteris eius profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit: quod absoluta opera atramento illinebat ita tenui: ut idipsum percussu claritates oculorū excitaret: custodiretq; a puluere & sordibus ad manū inuēti demū appareret. Sed & tū rōne magna: ne colorem claritas oculorū aciem offenderet ueluti p lapidē specularē intuētib; e lōginq; . Et eadē res nimis floribus

TRIGESIMVSQVINTVS

coloribus austeritatem occulte daret: æqualis eius fuit Aristides Thebanus. Is omniū primus animum pinxit & sensus omnes expressit: quos uocant græci ethe. Item perturbatiōes: durior paulo in coloribus. Huius pictura: oppido capto ad matris morientis ex uulnere manūmam adrepens infans. Intelligiturq; sentire mater: & timerē ne e mortuo lacte sanguinem infans lambat. Quam tabulā Alexander magnus transtulerat pellam in patriam suam. Idem pinxerat proelium cum persis centum hoīes ea tabula complexus pactusq; in singulos mnas denas a tyranno e latensium Mnafone. Pinxit & currentes quadrigas. Et supplicantem pene cum uoce. Et uenatores cum captura. Et Leontionem pictorem. Et anapauomenon propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & ariadnē spectatos romæ in æde. Cæteris Tragædum & puerum apollinis. Cuius tabulæ gratia interiit pictoris inscitia: cui tergendam eam mandauerat. M. Iunius prætor sub die ludorū apollinarium. Specta est & in æde Fidei in capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum ualuit: ut Attalus rex unam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul ut dictum ē & Prothogenes floruit patria ei canus gentis rhodiis subiectæ. Sūma eius paupertas initio artisq; summa intentio: & ideo minor fertilitas. Quis eum edocuerit: non putant constare. Quidā & naues pinxisse usq; ad annū quinquagesimum. Argumentū esse: q; cum athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro Popyleon pingeret ubi fecit nobilem Paralum & Hāmioniadā: quam quidā nausicam uocant: adiecerit paruulas naues longas in iis: quæ pictores parerga appellant: ut appareret a qbus initiis ad arcem ostentatiōis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius lalyfus: qui est usq; hodie romæ dicatus in tēplo Pacis: quem cum pingeret: traditur madidis lupinis uixisse: quoniā simul famē sustinerent & sitim: ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit contra subsidia iniuriæ & uetustatis: ut decedente superiore inferiore succederet. Est in ea canis mire factus: ut quē pariter casus & ars pinxerit: Nō iudicabat se exprimere in eo spumā anhelātis cum re siqua omni parte quod difficillimum erat: sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem ars ipsa: nec minui poterat: & uidebatur nimia ac longius a ueritate discere: spumaq; illa pingi non nasci ex ore anxio animi cruciatu cū in pictura ueg; esse non uerisimile uellet: absterferat sapius: mutaueratq; penicillū: nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti quod intelligeret: spongiā impexit in uiso loco tabulæ: ex illaq; reposuit ablatos colores: qualiter cura optauerat: fecitq; in pictura fortuna naturā. Hoc exemplo similis & Nealtē successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicif cū pingeret popizonta retinente pane. Cū ita prothogenes mō strauit & fortuna. Propter hūc lalyfum ne cremaret tabulas Demetrius rex: cū ab ea parte sola posset rhodū cape: nō incendit: parcentq; picturæ fugit occasio uictoriæ. Erat tūc pthogenes in suburbano hortulo suo: hoc est Demetrii castris. Neq; iterpellatus proeliis inchoata opera itermisit oīno: sed accitus a rege iterroatusq; q̄ fiducia extra muros argeret: respōdit: scire se illi cū i hodiis bellū esse nō cū artibus. Disposuit ergo rex in tutelā eius stationes gaudens: q; posset manus seruare qbus iā ppererat: & ne sapius auocaret: ultro ad eū uenit hostis. Relictisq; uictoriæ suæ uotis inter arma & muros ictus spectauit artificē. Sequiturq; tabulā eius tēporis hæc fama: q; eā Prothogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est: quē Anapauomenon uocat: ne qd desit tēporis eius securitati tibias tenens. Fecit & Cydippen Triptolemū: Cyliscum tragædiarū scriptorē medianē & Athletā: & Antigonū regem: & imaginē matris Aristotelis philosophi: qui ei etiā suadebat: ut Alexātri magni opera pingeret: pp æternitatem regis. Impetus animi & libido in hac quædam artis eū potius tulere: Nouissime pinxit Alexādrum ac pana. Fecit & signa ex ære: ut diximus. Eadē ætate Asclepiodorus fuit: quē in symmetria mirabatur Apelles. Hui Mnafon tyrānus pro. xii. diis dedit in singulos mnas tricenās. Idēq; Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet. Nichomachus Aristodemī filius: ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ. Quæ tabula fuit in capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculā iuuetutis. Et in eodē capitolio alia quā Plancus imperator posuerat uictoria quadrigā in sublime rapiēs. Hic primus Vlyxi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianā: Deūq; matrē in leone sedentē. Et itē nobiles uaccas arreptātib; satyris. Scyllamq; quæ nunc est romæ in tēplo pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nāq; conductū eum ab aristrato sicyonio tyranno ad pingendū: quod is faciebat Telesti poetæ monumentū: præfinito die intra quē pagetur: nec multo ante uenisse: accenso in poenam tyrāno: paucisq; diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit aristidē fratrem & aristoclē filiū & Philoxenom eretriū. Cuius tabula nullis postferēda Cassandro regi picta: continuit Alexandri proeliū cū Dario. Itē pinxit & lasciuiam: in qua tres Silenī comefant. Hic celeritatē pceptoris secutus: breuiore etiānum q̄sdam picturæ uias & cōpendiarias iuenit: annumerat his & Nicophanes elegans & concinus: ita ut uetusta opera pingeret pp æternitatē rerū impetuosi animi: & cui pauci cōparētur. Coturnus ei & grauitas artis. Multū a Zeulide & apelle abest apellis discipulus Perseus: ad quē de hac arte scripsit: qui huius fuit ætatis. Aristidis thebani discipuli fuerunt & filii Niceros & Aristippus: cuius ē Satyrus cum Scypho coronatus. Discipuli eius fuerūt antorides & Euphranon: de quibus mox dicemus. Nāq; subtexi par est: minoris picturæ celebres i penicillo e quibus fuit Pyreicus: arte paucis postferendus. Proposito nescio an destruxerit se: quoniā humilia quidem secutus humilitatis tamē summa adeptus est gloriam. Tonstrinas futrinasq; pinxit & asellos & obsonia ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparograuos. In iis cōsummata uoluptatis. Quippe ex pluris ueniere q̄ maxime multorū. E diuerso mediana ut inquit Varro: omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scēnas optime pinxit: sed hominem pingere non potuit. Cōtra Dionysius nihil aliud q̄ homines pinxit: ob hoc Anthropographus cognominatus: parua & Calicles fecit. Itē caleces comicis tabellis.

LIBER

Vtraque anthiphilus. Nam & Hefionam nobilem pinxit: & Alexandrū ac Philippum cum Minerva: qui sunt in scola in Octavia porticibus & philippi. Liberū patrē, Alexandrum puerū. Hippolitū tauro emissō expauescentē in pōpeia uero Cadmum & Europen. Idēq; iocoso noīe & gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocat. Ipse in ægypto natus didicit a Ctesidemo. Decet nō fileri & ardeatis tēpli pictorē pferim ciuitate donatū, lbi & carmine qd est in ipsa pictura his uersibus,

Dignis digna loco picturis condecorauit.

Reginæ lunonis supremæ coniugis templum.

Marcus ludius elotas ætolia oriundus:

Quem nunc & post semper artem hanc ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis litteris latinis. Non fraudando & Ludio & diui Augusti ætate: qui primus instituit amoenissimā parietū picturā uillas: & porticus: ac topiaria opera: lucos: nemora: colles: piscinas: euri: pos: amnes: littora: qualia quis optaret: uarias ibi obambulantū specie: aut nauigantiū: terrarū uillas aduentū asellis aut uehiculis. Iam piscantes: aucupantesq; aut uenātes: aut etiā uindemiantes. Sunt in eius exemplaribus nobiles plaustrī accessu uillæ: sub colliū sponsione mulieres labentes trepidæq; ferunt plurimæ. Præterea faciles argutiæ: facetissimi sales. Idēq; subdialibus maritimas urbes pingere instituit blandissimo aspectu minimog; impendio. Sed nulla gloria artificū est: nisi eorū qui tabulas pinxere eorū uenerabilior apparet antiqitas. Non. n. parietos excolebat dominis tantū: nec domos uno in loco māsuras: quæ ex incendiis rapi non possēt. Casula Prothegenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tēporiis pictura erat. Nōdum libebat parietes totos pingere. Ois eorū ars urbibus excubabat: pictorū res cōmunis terrarū erat. Fuit & Arellius romæ celebris pauloante diuū Augustū: nisi flagitio insigni corruptisset artē semp alicuius amore fœminæ flagrans: & ob id eas pingens: sed dilectag; imagine: itaq; in pictura eius scorta numerabant. Fuit & nup grauis ac seuerus: idēq; floribus humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerva spectantē aspectans quacunq; aspiceret. Paucis diei horis pingebat: id quoq; cū grauitate: q; semp togatus q̄q; in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo non extant exēpla alia magnopere. Post eum fuere i auctoritate Cornelius pinus & Actius priscus: q; Honoris & Virtutis ædes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt. Sed priscus antiquis similior.

De auium cātu cōpescendo: & qui encausto & penicillo primus lacunaria: & camerarū pinxerit: sparsimq; p̄cia mirabilia picturag;. CA. X.

On est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triuuiratu quodā loco deductus a magistratibus i numerosum hospitium: minaciter cum iis postero die ex postulauit: somnum adeptum sibi uolucrum cōcentu. At illi draconem in lōgissima membrana depictū circūdedere loco. Eorū terrore aues tunc siluisse narrantur: & postea cognitū est ita posse cōpesci. Cæris pingere ac picturā inurere quis primus excogitauerit: non constat. Quidam Aristidis inuentum putant: postea consumatā a Praxitele. Sed aliquando uetustiore: encaustica picturæ extritere: ut Polygnoti & Nicanoris & Maresilai pariorum. Lysippus quoq; egina picturæ suæ inscripsit Eneten: quod profecto non fecisset: nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoq; Apellis p̄ceptor nō pinxisse tantū encaustica: sed etiam docuisse traditur Pausiam sicyonium primū i hoc genere nobilem Brietis filius hic fuit: eiusdemq; primo discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes thebis cū reficerent quondam a Polygnoto picti: multumq; comparatione superatus existimabat: quoniā non suo genere certasset. Idē & lacunaria primus pingere instituit. Nec cameras ante eū taliter adornari mos fuit paruas pingebat tabellas maximēq; pueros. Hoc æmuli eū interpretabant facere: quoniā tarda picturæ ratio esset illa. Quāobrem daturus celeritatis famā: absoluit uno die tabellam: quæ uocata est hemerosifos puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipē suam inuentricē coronatū certandog; imitatione eius ad numerosissimam florum uarietatem perduxit artē illam: postremo pinxit illam sedētem cum corona. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos: ab aliis stephanopolis: quoniam Glycera coronas uenditando substinuerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar: quod apographon uocant. L. Lucullus duobus talētis emit athenis: pauxias aut fecit & grandes tabulas: sicut spectatam in Pompeii porticibus bouum immolationē. Eam enim picturam primus inuenit: quā postea imitati sunt multi: æquauit autem nemo. Ante omnia cum longitudinē bouis ostendere uellet: aduersum eū pinxit: nō transuersum: Vnde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cū omnes quæ uolunt eminentia uideri: cādicantia faciant: colorēq; cōdiant nigro. Hic totū bouē atrī coloris fecit: umbræq; corpus ex ipso dedit. Magna prorsus arte in equo extantia ostendens: & in confracto solida omnia. Sicyone & hic uitam egit: diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde omnes ex publico propter æs alienum ciuitatis additas. Scauri ædilitas romam trāstulit. post eum emicuit longe ante omnes. Euphranor isthmīus olympiade scilicet centesimaquarta. Is est qui inter fictores dictus est a nobis. Fecit & colossos & marmora ac scyphos sculpsit. Docilis ac laboriosus ante omnes: & in quocūq; genere excellentis ac sibi æqualis. Hic primus uidetur & expressisse dignitates insignia heroum: & usurpasse symmetriam. Sed fuit in uniuersitate corporum exilior: capitibus articulisq; grādiior. Volumina quoq; cōposuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt: æquestre prælium. xii. dii Theseus: in quo dixit: eundem apud parrhasium rosa pastum esse: suum uero carne. Nobilis eius est tabula ephesi: Vlyxes simulata uesania bouem cum equo iungens: & Palamedes dux fasce gladiū condens. Eodem tempore fuit & Cyclias: cuius tabulam Argonautas talentis. c. xliiii. Hortensius orator mercatus est: eiq; ædem fecit i thusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est

TRIGESIMVSQVINTVS

elypeo dimicās & luctator: tibicemq; inter pauca laudatus. Ipse diligētior q̄ numerosior: & in coloribus seuerus. Maxime inclaruit discipulo Nicia atheniensi qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen & umbras custodiuit: atq; ut eminerēt e tabulis picturæ maxime curauit. Opera eius nemea aduecta ex asia romam a syllano: quam in curia diximus positam. Itē Liber pater in æde Cōcordiæ. Hyacinthus: quē Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta. Et ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam Dianæ. Ephesi uero est Megalyssi sacerdotis ephesiæ Dianæ sepulchrum. Athenis necromancia Homeri. Hanc uēdere noluit Attatolo regi talētis. lx. potiusq; patriæ suæ donauit: abundās opibus. Fecit & grandes picturas: in qbus sunt Calypso & Io: & Andromeda. Alexander quoq; in Pōpeii porticibus p̄cellens: & Calypso sedēs. Huic quidē ascribunt quadrupedes. Prosperrimæ canes expressit. Hic est Nicias: de quo dicebat Praxiteles iterrogatus: quæ maxime opera sua probaret in marmoribus? quibus Nicias manū admouisset. Tantum circūlitioni eius tribuebat. Non satis discernit alius eodē nomine. At hunc eundē quidā faciūt olympiade centesima. xii. Niciæ comparat: & aliquādo præferit athe- nio Maronites Glautiōis corinthi discipulus: & austerior colore: & in austeritate iucundior: ut in ipsa pi- ctura eruditio eluceat. Pinxit in templo Elusina Philarchū. Athenis frequentia quā uocauere polygen- neton. Item achillē uirginis habitu oculatū Vlyxe deprehēdente. Et in una tabula quaq; maxime incla- ruit: agasōnem cū equo. Quod nisi iuuetra obiisset: nemo ei cōpararet. Est & nomē Heraclidi macedoni Initio naues p̄xit. Captōq; rege p̄seo athenas cōmigravit: ubi eodem tpe erat Metrodorus pictor. Idēq; philosophus magnæ in utraq; scientia auctoritatis. Itaq; cum. L. Paulus deuicto perseo petisset ab athe- nienibus ut q̄ probatissimum philosophum mitterent sibi ad erudiendos liberos: itemq; pictorem ad triumphum excolendum: athenienses Metrodorum elegerunt: professi eundem in utroq; desiderio p̄- stantissimū: quod edito quoq; Paulus indicauit. Timomachus bizantinus Cæsaris dictatoris ætate Aia- cem ei pinxit & Medeam ab eo i Veneris genitricis æde positas: octoginta talentis uenūdatas. Talētum autem atticum ut ait Varro. xvi. sestertiis taxatur. Timomachi æque laudatur Orestes: Iphigenia in tau- ris & Lecythion agilitatis exercitator: cognatio nobilium palliati: quos dicturos pinxit: alterum stātem: alterum sedentem. Præcipue tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristo- laus e seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminundas: pericles: Medea: Virtus: Theseus. Imago at- ticæ plebis: boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem pausiæ discipulus placeat diligētia: q̄ intelligāt soli artifices. Alias durus in coloribus sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Tas- lesq; sunt eius picturæ. Cum Aesculapio filia Higia Aegle: Pane: Calasus: & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens q; asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroq; p̄ceribus: non silebuntur & pri- mis proximi. Aristoclides: qui pinxit ædem Apollinis delphis. Anthiphilus puero ignem conflante lau- datur: ac pulchre alias domo splendente: ipsiusq; pueri ore. Item lanificio: in quo properant omnium mulierū pensa: Prolæmeo uenāte. Sed & nobilissimo satyro cum pelle pantherina: quem apocoptonta appellant: aristophon anchalo uulnerato ab apro cum focia doloris astipale. Numerosaq; tabula: in qua sunt: Priamus. Helena: Credulitas: Vlyxes: Deiphebus: Dolus: Androbias p̄xit Scyllam ancoras perficæ classis p̄cidētē. Artemon Dāne mirantibus eam prædonibus. Reginam Stratonicē: Herculē & Deinari- am. Nobilissimas aut quæ sunt in porticibus Octauia operibus. Herculē ab oeta monte exusta mortali- tate consensu deoz in cælum euntem. Laomedontis circa Herculem & Neptūnum historiam: alcima- cus Dioxippum: qui pancratio olympiæ circa pulueris iactum: q; uocant aconiti: uicit. Cœus stemmata. Ctesilochus appellis discipulus petulanti pictura innotuit Ioue Liberum parturiente depicto mitrato & muliebriter ingemiscente inter obstrictas & deaq; clamorē. Testidemus oecaliæ expugnatione & Lao- damia. Clefides reginæ Stratonices iniuria: nullo enim honore exceptus ab ea: pinxit uoluptatē cum pi- scatore: quem reginam amare sermo erat. Eamq; tabulam i portu ephesi proposuit: ipse uelis raptus est. Regina tolli uetuit: utriusq; similitudine mire expressa Cratinus comædus athenis Pompeium pinxit. Euchides bigam regis cum uictoria. Eodorus scena spectatur. Idē & ex ære signa fecit. Iphis Neptunno & Victoria. Habron amicitiam & concordiam pinxit: & deorum simulachra Leontiscus aratum uicto- rem cum tropheo psalthriam. Leon Sapho. Nicæarchus Venerem inter Gratias & cupidinem. Hercu- lem tristem infantiæ pœnitentia. Nealces Venerem solers in arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cum proelium nauale ægyptioz & persaz pinxisset: quod in nilo cuius aqua est mari similis: factum uo- lebat intelligi: argumētōq; declarauit: quod arte nō poterat: asellum. n. in littore bibentē pinxit: & cro- codillum insidiantē ei. Oenias Syngenicon philiscus officinā pictoris: ignem conflante puero. Phalerion Scyllā. Simonides Agatharcū & Mnemosinem. Simus iuuenē requiescentem officinam fullonis quin- quatriis celebratē. Idemq; Nemefin ægregiam. Theodorus uero emungentē. Idem ab Oreste: matrem & Aegistum interfici. Bellūq; iliacum pluribus tabulis: quod est romæ in Philippi porticibus: & Cassan- dram quæ est in concordia delubro. Leontius Epicurum cogitantem Demetriū regem Theon Orestis infaniam Thamiram cytharedum. Tauriscus Dioscobolum: Clytemnestrā: Paniscum: polynicem re- gnum repentē: & Capanea. Non omittet inter hos insigne exemplū. Nāq; Erigonus tritor colorū Neal- ce pictoris in tantum ipse profecit: ut celebrem etiam discipulū ipse reliquerit Pasiam fratrem Egenitæ fictoris. Illud uero perq; rarū ac memoria dignum etiam suprema opera artificū imperfectasq; tabulas: sicut Irin Aristidis: Tindaridas Nicomachi: Medeam Thimomachi: & quam diximus Venerem Appel- lis in maiori admiratione esse: q̄ perfecta. Quippe in iis liniamenta reliqua: ipsaq; cogitationes artificum spectantur: atq; in lenocinio commendationis dolor est. Manus cum id agerent extinctæ desiderantur.

LIBER

Sunt etiānum non ignobiles quidem in transcurso tamen dicendi: Aristonides: Anaxander: aristobolus syrus: arcefilas Tificratis filius: Coribas Nicomachi discipulus: Carmanides Euphranoris: Dionysiodorus Colophonius: Diogenes qui cum Demetrio rege uixit. Eurymedes: Heraclides macedo: Mydon solus Philomachi statuarii discipulus: Mnasis theus sicyonius: Mnasis demus aristonidis filius & discipulus: Nessus Habronis filius Polemon alexandrinus. Theodorus samius: & Tadius Nicosthenis discipuli. Xenon Neoclis discipulus sicyonius. Pinxere & mulieres. Timarete Myconis filia Dianā in tabula: quæ ephe si est in antiquissimis picturæ. Irene Cratini pictoris filia & discipula puellā quæ est eleusina. Calypso senem & præstigiatores Theodorum alcisthene saltatorem. Aristarete Nearchi filia & discipula aesculapium. Lala cizicena perpetua uirgo Martia. M. Varronis inuēta romæ & penicillo pinxit: & cesiro in ebore imagines mulierum maxime: & Neapolitanum in grandi tabula. Suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius in pictura uelocior manus fuit. Artis uero tantum ut multum immanitate præcui antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores. Sopylon & Dionysium quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur: discipulum eius fuisse Aristobolum. In encaustice pingendi duo fuisse antiquitus genera constat: cæra & ebore cesiro id est uiriculo donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit: resolutis igni cæris penicillo utendi: quæ pictura in nauibus nec sole nec sale uentisque corrumpitur. Pingunt & uestes in ægypto inter pauca mirabili genere. Cædida uela postquam attriuere illinentes non coloribus: sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere non apparet in uelis: sed in cortina pingi. In feruentes aquasmersa post momentū extrahuntur picta. Mirum quoque cum sit unus in cortina color: ex illo alius atque alius fit in ueste accipientis medicaminis qualitate mutatus. Nec postea ablui potest: ita cortina non dubiæ confutura colores si pictos acciperet. Degerit eos ex uino: pingitque dum coquit. Et adustæ uestes firmiores fiunt: quæ si non urerentur.

Plastices primi inuētores: de simulachris & uasis fictilibus & præcio eorum.

CA. XI.

d E pictura satis superque. Cōtexuisse his & plasticè conueniat: eiusdem opere terræ fingere ex argilla similitudines. Dibutades sicyonius figulus primus inuenit corinthis filia opera: quæ capta amore inuenis: illo abeunte peregre: umbram ex facie eius ad lucernā in pariete lineis circumscripsit. Quibus pater eius impressa argilla typum fecit: & cum cæteris fictilibus iduratum igni proposuit: eumque seruatum in nymphæo: donec corinthus Mummius euerteret: tradunt. Sūt qui in samo primos omnium plasticen inuenisse Ideochum Rhetū & Theodorum tradunt multo ante Battidas corintho pulsos. Demarathum uero ex eadem urbe profugum qui in eturia Tarquiniū priscum regē populi Romæ genuit: comitatos fictores Eucirapum & Eugrānum ab iis italiæ traditā plasticè. Dibutadis inuentū est rubricā addere: aut ex rubia cretā fingere. Primusque personas regularum extremis imbricibus imposuit: quæ inter initia protypa uocauit. Postea idē estypa fecit. Hic & fastigia templorum orta propter hūc plastæ appellata. Hominis autē imaginē gypso e facie ipsa primus omnium expressit: cæraque in eam formam gypsi infusa emendare instituit. Lysistratus sicyonius frater Lysippi: de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit. Ante eū quæ pulcherrimas facere studebatur. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitque res in tantum: ut nulla signa statuæue sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorē hanc fuisse scientiam quæ fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Dimophilus & Gorgasus. Idemque pictores qui cæteris ædem romæ ad circū maximum utroque genere artis suæ excoluerunt: uersibus inscriptis græcæ: quibus significarunt a dextra opera Dimophilū esse: a parte leua Gorgasū. Ante hanc ædem tuscanica omnia in ædibus fuisse auctor est. M. Varro. Ex hac cum refriceretur: crustas parietū excisas tabulis marginatis inclusas esse. Itē signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Calcosthenes cruda opera athenis: qui locus ab officina eius ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum romæ Possunium nomine: a quo factas romæ tubas. Item pisces: quos aspectu discernere a ueris uix posses. Idem magnificat arcefilā. L. Luculli familiarē: cuius proplasticem pluris uenire solitam ab artificibus ipsis quæ aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genetricem in foro Cæsaris: & priusque obfolueretur: festinatione dedicandi positam. Deinde ei a Lucullo festis. Ix. signum foelicitatis locū: cui mors utriusque inuiderit. Octauio equiti romano cratera facere uolenti exemplar e gypso factum talēto. Laudat & Praxitelem qui plasticem matrē statuaria sculpturæque & cælaturæ esse dixit: & cum esset in omnibus his summus: nihil unquam fecit: antequam finxit. Præterea elaboratam hanc italiæ artem & maxime eturiam. Turianumque a fregellis accitum: cui locaret Tarquinius Priscus lovis effigiem in capitolio dicandam. Fictilem eam fuisse: & ideo mirari solere. Fictiles in fastigio templi eius quadrigæ: de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem: qui hodieque materiæ nomen in urbe retinet. Hæ enim tum effigies deum erant laudatissimæ. Nec poenitet nos illorum qui tales coluerunt. Aurum enim & argentū ne diis quidē conficiebāt. Durant etiānum plerisque in locis talia simulachra. Fastigia quidē templorum etiā in urbe crebra & municipiis mira cælatura & arte firmitateque æui certiore auro certe innocentiore. In sacris quidem etiā inter has opes non murinis crystallinisue: sed fictilibus prelibatur sympulis innocentius. Inenarrabili terræ benignitate: si quis singula æstimet: etiā ut omittatur in frugum uini pomorum hærbæ fruticum medicamentorum metallorum generibus beneficia eius: quæque adhuc diximus: uel quæ assiduitate faciant. Figlinarum opera: imbricibus tabulis tegulisque ad balneas marmatis: uel ad tecta coctilibus laterculis fundamentisque: aut quæ tota fiunt etiam fictilibus doliis ad uina excogitatis: & ad aquas. Propter quæ Numma rex septimum collegiū figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus solis cōdi maluerunt: sicut. M. Varro pythagorico mō in myrti & oleæ atque nigre populi foliis. Maior quoque pars hominum terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in æsculentis laudantur.

TRIGESIMVSQVINTVS

Retinet hanc nobilitatem & Arretium in italia & calicum tantum surrentum : asta pollentia in hispania & saguntū: in asia pergamū. Habent & trallis opera sua: & utina in italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Et hæc p maria terrasq; ultro citroq; portant. Insignibus rotæ officinis erythris. Hodieq; i templo monstrant duæ amphoræ pp tenuitatem cōsecratæ discipuli magistrique certamine uter tenuiorem humum circūduceret. Cois laus maxima: hadrianis firmitas. Nōnullis circa hoc seueritatis quoq; exemplis. Q. Coponiū iuenimus ambitus dānatū: qā uini amphorā dedisset dono ei: cuius suffragii latio erat. Atq; ut luxu aliq̄ quoq; auctoritas cōtingat figlinis: tripatinū ingt Fenestella appellabat summa cœnagelauticia. Vna erat murenag: altera lupog: tertia myxonis piscis. Inclinatori iā scilicet moribus ut tamē eos pferre graciæ etiā philosophis possimus. Siquidē in Aristotelis hæredū auctione. lxx. patinas uenisse traditur. Nā nos cū unam Esopi tragœdiarū histronis in natura auiū diceremus sestertiis sexcentū steterisse: nō dubito indignatos legētes. At Hercules Vitellius in p̄cipatu suo. cc. sestertiis cōdidit patinā Cui faciendæ fornax in cāpis is ædificata erat: quoniam eo puenit luxuria: ut etiā fictilia pluris constent: q̄ murina. Propter hāc Mutianus altero cōsulatu suo in cōquæstiōe exprobrauit patinag: paludes Vitellio. Memoria nō illa fœdiore: cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse. c. xxx. conuiuas. Nobilitant iis oppida quoq;: ut regiū: & cumæ Samia testa matris deū sacerdotes: q̄ galli uocātur: uirilitem amputāt. Nec aliter citra perniciēs. M. Celio credamus q̄ linguā sic amputandā obiecit graui pbro: tanq̄ & ipse iā tūc eidē Vitellio malediceret. Quid nō excogitauit ars: fractis ēt testis utendo sic ut firmius durent tuls calce addita: quæ uocant signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Terræ uarietates: & de puluere puteolano: & aliis terræ generibus quæ in lapidem uertuntur.

CA. XII.

Erum & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miret pessimam eius partē mediog puluerem appellatum in puteolanis collibus opponi maris fluctibus: mersumq; protinus fieri lapide unum inexpugnabile undis: & fortiorē quottidie: utiq; si cumano misceat cemēto. Eadem est terræ natura in cyzicena regiōe: sed ibi nō puluis: uerū ipsa terra qlibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahit. Hoc idē circa cassandrea p̄dunt fieri. Et in fonte gnidio dulci intra octo mēses terram lapidescere. Ab oropo quidem aulidē usq; quicquid terræ attingit mari: mutatur in saxa: non multū puluere puteolano distat e nilo harena tenuissima sui parte nō ad sustinenda maria fluctusq; frangendos: sed ad debellāda corpora palæstræ studiis. Inde certe Patrobio Neronis p̄cipis liberto aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexātri magni ducibus fabulū hoc portari cum reliquis militaribus cōmeritiis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus: nō hercules magis q̄ de terræ usū in cæromatis: quibus exercendo iuuentus nostra corpora uires aiorum perdidit.

De parietibus fornaceis & lateritiis & eorum ratione.

CA. XIII.

Vid' non & in africa hispaniag: ex terra parietes: quos appellant fornaceos (quoniam fornacū modo circūdati utring duabus tabulis infarciunt uerius quā instruuntur) æuis durāt: incorrupti hymbribus: uento: ignibus: omniq; cemēto firmiores. Spectat etiā nunc speculas Hānibalis hispania terrenasq; turres iugis montiū impositas. Hinc & cespitiū natura castrog: uallis accōmodata cōtra fluminū imperus aggeribus. Illini quidē crates parietū luto: & lateribus crudis extrui quis ignorat? Lateres nō sunt e fabuloso: neq; harenoso: multog; minus calculoso ducēdi solo sed e cretoso & albicante: aut ex rubrica. Vel si iam ex fabulo e masculo certe. Fingunt optime uere. Nā solstitio rimosi fiunt: quos ædificiis nō idoneos p̄bant. Quin & intritū ipsum eog: prius q̄ fingatur: macerari oportet. Genera eog: tria. Lidoron quo utimur: longū sesquipede: latū pede. Alterum tetradoron. Tertiū pentadoron. Graci enim antiq̄ doron palmū uocabant: & ideo dora munera: qā manu darent. Ergo a q̄tuor & quinq; palmis prout sunt: nomināt. Eadē est latitudo. Minore in priuatis operibus: maiore in publicis utuntur. In graciā pithacne. In asia & in ulterioris hispaniæ ciuitatibus massilia & calento fiunt lateres: q̄ siccati non mergunt in aqua. Sunt enim e terra pumicosa: cū subigi potest utilissima. Graci: præterq̄ ubi e silice fieri poterat structura: parietes latericiis p̄tulere. Sunt, n. æterni: si ad perpendiculū fiant. Ideo & ad publica opera & regias domos adduntur. Sic extruxere murum athenis: qui ad montem hymetum spectat. Sic patris ædes iouis & Herculis quāuis lapideas columnas & epistylia circūdarent. Domum regiam Attali trallibus. Item sardibus Croesi: quā gerusia fecere. Halicarnasi mausolea: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidē excisum latericiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum romā deportauere in ædilitate ad cōmitium exornādum Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset: translatus tamen magis mirabantur. In italia quoq; latericiis murus acreti & meuanie est. Romæ non fiunt talia ædificia: quia sesquipederalis paries: non plusq; unam cōrignationem tolerat. Cautumq; est: ne communis crassior fiat: nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure: alumine: & generibus eog: & medicina.

CA. XIII.

Aec sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus uel maxime natura mira est sulphuris: quo plurima domantur. Nascit in insulis æoliis iter siciliam & italiam: quas ardere diximus. Sed nobilissimū in melo insula. In italia quoq; inuenit in neapolitano campanog agro collibus: qui uocant leucogabi: quod est cuniculis effosum perficitur igni. Genera quattuor. Viuum: qd̄ graci apyron uocāt: nascit solidum: hoc glebosum. Eo solo ex oibus generibus medici utuntur. Cætera enim liquore cōstant: & conficiunt oleo incocta. Viuū aut effodit: translucetq; & uiret. Alterū genus appellant glebam fullonū tantum officiis familiare. Tertiū quoq; generi unus tantū est usus ad suffiendas

LIBER

lanas: quoniam candorem tantum molliemque confert. Egula uocat hoc genus. Quarto autem ad lychnia maxime conficienda. Caetero tanta uis est: ut morbos comitiales deprehendat nidore: impositum igni. Lufit & Anaxilaus eo candens in calice nouo prunae subdita circumferens: ex ardescens percussu pallorem dirum uelut defunctorum effundente conuiuiis. Natura eius excalfacit: concoquit. Sed & discutit collectiones corporum: ob hoc tabulis emplastris malagmatibusque miscet. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe mire predest impositum. Aufert & lichenas a facie cum terrebinthi resina: & lepras. Harpaticum uocat a celeritate auellendi. subinde debet. Prodest & spiriosus linctum Purulenta quoque ex tussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiliginis uinum nitro mixtum: atque ex aceto tritum & illitum: tollit. Item lentes in palpebris: aceto sandaracato ammixto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Senti uis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res facilius accendit: quo apparet: ignium uim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis uicina est natura: alibi limus alibi terra. Limus a iudea lacu ut diximus emergens. Terra in syria circa sydonem oppidum maritimum. Spissant haec utraque: & in densitate coeunt. Est uero liquidum bitumen sicut zacynthium & quod a babylone inuehit. Ibi quidem & candidum gignit. Liquidum est & apolloniaticum: quae omnia graeci pissasphaltum appellant ex argumento picis & bituminis. Gignit & pingue liquorisque oleaci in sicilia: agragantino fonte inficiens riuum. Incole id arundinum paniculis colligunt citissime sic adherescens. Utuntur quoque eo ad lucernarum lumina olei uice. Item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphthen de qua in secundo diximus uolumine: bituminis generi ascribunt. Verum ardens eius uis ignium naturae cognata procul abest ab omni usu. Bituminis probatio ut quae maxime splendeat: sitque ponderosum ac graue. Leue autem modice: quoniam adulterat pice. Vis bituminis quae sulphuris: sistit discutit: attrahit: glutinat. Serpentes nidore fugat accessum. Ad suffusiones oculorum & albugines babylonium efficax tradit: item ad lepras lichenas pruritusque corporum. Illinit & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentiū doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo. Sistitque aluum. Cum aceto uero potum discutit coctum sanguinem: & detrahit. Mitigat lumborum dolores: item articulorum. Cum farina hordeacea impositum: emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma & hedyosmi pari pondere cum myrrhae obolo subacti Comitiales morbos uisum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum uino & castoreo. Procidencia sedis suffitu reprimat. Purgationes foeminarum in uino potum elicit. In reliquo usu eramentis illinitur: firmatque ea contra ignes. Diximus quoque tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque usum praebuit: ita ferruminatis babylonis muris. Placet in ferraris fabrorum officinis tingendo ferro: clauorumque capitibus: & multis aliis usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera: quod intelligitur salsugo terrae. Plura & eius genera. In cypro candidum & nigrum: exigua coloris differentia: cum sit usus magnus: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumque utilissimum est. Contraque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limosum: hoc est terrae exudantis natura. Corruatum hyeme aestiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo praecox: candidum sit. Gignitur autem in hispania: aegypto: armenia: macedonia: ponto: africa. Insulis sardinia melo: lipara: strongyle. Laudatissimum aegypto: proximum in melo. Huius quoque duae species: liquidum: spissumque. Liquidum probatio: ut sit lymphidum lacteumque sine offensis fricandi: cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimō uocant. An sit adulteratum: deprehenditurque succo punici mali. Sincerum. n. mixtura ea nigrescit. Altegen genus est pallidum & scabrae naturae & quod inficitur galla. Ideoque hoc uocat paraphoron. Vis liquidum aluminis astringere: indurare: rodere. Melle ammixto sanat oris ulcera: papulas: pruritusque. Haec curatio fit in balneis duabus mellis partibus: tertia aluminis. Virus aliisque sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lyenis uitia. Pellendumque pruritum: ac per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Coctum aluminis unum genus schiston appellant graeci in capillamentum quaedam canescentia dehiscens. Vnde quidam trichitin potius appellauere. Hoc quoque fit ex lapide: ex quo & in chalcitin uocant: ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulati. Hoc genus aluminis siccatur: minusque sistit humorem inutile corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum: uel illitum: uel oris ulceribus: dentibusque si salua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inferitur apte: uerendisque utriusque sexus. Coquitur in patinis: donec liquari desinat. Interioris est & altegen genus quod strigilin uocatur. Duae eius species: fungosum atque omnium ore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum: & foraminum fistulis spongiae simile: rotundumque natura: candido propius: cum quadam pinguedine sine harenis friabile: nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris: donec cinis fiant. Optimum ex omnibus quod melinum uocant: ab insula melo: ut diximus. Nulli uis maior neque astringendi: neque denigrandi: neque indurandi. Nullum spissum. Oculorum scabrias extenuat. Combuustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum: renascentem molliat lanuginem summam. Omnium generum uis in astringendo. Vnde nomen a graecis. Ob id oculorum uitia aptissima sunt. Sanguinis fluctuationes inhibent cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putrescentia ulcerum compescit cum adipe. Et hydropicorum eruptiones siccant. Et aurium uitia cum succo punici mali. Et unguium scabritias: cicatricumque duritias: & pterygia: ac pernioles. Phagedenas ulcera ex aceto: aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo oleae. Cum salis uero duabus partibus uitia quae serpunt. Lentes & alia capillorum animalia permixtum aquae. Sic & ambustis prodest: & furfuribus corporum cum pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit: ac tonsillas.

TRIGESIMVSSEXTVS

Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus efficacius itelligitur ex melo aduectum. Nam ad reliquos usus uitæ in coriis lanifq; perficiendis: quanti sit momenti: significatum est. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra samia & eretria & chia & selinusia & phinitis & appelliti medicina.

CA. XV.

Amiæ duæ sunt: quæ syropicon: & q̄ after appellant. Prioris laus: ut recēs sit: & lenis: linguæq; glutinosa. Altera globosior: cādida. Vtraq; urif: ac lauat. Sunt q̄ pferant priorē. Profunt sanguineti expuētibus. Emplastrisq; quæ siccādi causa cōponunt. Oculor: quoq; medicamentis miſcent. Eretria totidē differentias hēt. Nāq; & alba est: & cinerea: quæ præfert in medicina. Probat mollit: & qd si ære producat: uiolacē reddit colorē. Vis & ratio eius in medēdo dicta est iter pigmēta. Lauatur ois terra. In hoc. n. loco dicemus: p̄fusa aqua siccataq; solibus: iteq; ex aqua trita ac reposita: donec cōſidat: & digeri possit in pastillos. Coquit in calicibus crebro cōcussu. Est in medicaminibus & chia terra candicans. Effectus eius q̄ samia. Vſus ad mulier: maxime cutē. Idē & selinusia. Lactei coloris est hæc: & aqua dilui celerrima. Eadēq; lacte diluta: & testoriog; albaria interpolant. Phinitis eretria simillima est: grādiōribus tantū glebis & glutinosa. cui effectus idē q̄ cimolia: ifirmior tātum. Bitumini simillima est appellitis. Experimētū eius: si i cæra accepta olei mō liqueſcat. Et si nigricās colos maneat tostæ. Vſus ad molliendū discutiendūq; Ad hæc medicamētis addit: præcipue in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad uestiū usus cimolia: sarda: umbrica: saxū: argētaria.

CA. XVI.

Retæ plura genera. Ex iis cimolia: duo ad medicos ptinentia. Candidū & ad purpurissum inclinans. Vis utriq; ad discutiēdos tumores: & sistēdas fluctiōes aceto assumpto. Panos quoq; & parotidas cohibet. Et lichenas illita: pustulasq; Si uero amphonitrū & cyprium admisceatur & acetum pedum: tumores sanat: ita ut in sole curatio hæc fiat: & post sex horas aqua salsa abluat. Testium uero tumoribus cypria cæra addita pdest. Et refrigerādi quoq; natura cretæ ē: sudoresq; imodicos sistit illita. Atq; ita pabulas cohibet ex uino sumpta i balneis: laudat maxie thessalica. Nascit & lycia creta circa bubonē: & alius cimolia: usus i uestibus. Nā sarda q̄ affert de sardania: cādida tantū assumit. Inutilis uerſicoloribus: & utilissima oīum cimolia: generū: p̄ciosior umbrica: & quā uocat saxū. Proprietatēq; saxi: q̄ crescit i macerādo: atq; pōdere emittit: illa mēſura. Umbrica nō nisi poliēdis uestibus assumit: neq; n. pigebit hæc quoq; partē attingere: cū lex metella extet fullōibus dicta: q̄. C. Flāminius & L. Aemilius censes dedere ad populū ferēdā. Adeo oīa maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic ē. Primū abluif uestis sarda: dein sulphure suffit: mox desquāmat cimolia: q̄ ē coloris ueri. Fucat. n. dephēdit: nigrescitq; & effundit sulphure. Veros at & p̄ciosos colores emollit cimolia: & quodā nitore exhilarat cōtristatos sulphure cādida uestibus saxū utilius a sulphure. Inimicū coloribus. Grācia p cimolia tymparico utit gypso: alia creta argētaria appellat: nitorē argēteū reddēs. est & utilissima q̄ cyrcū pducere ad uictoriā notā pedesq; uenaliū trās mare aduectog; denotare instituerūt maiores. Talēq; Plociū minimæ scēnæ cōditorem & astrologiæ cōsobrinū eius māliū antiochū: itē grāmaticæ Staberii Erotē eadē naue aduectos uidere paui.

Qui & quog; liberi præpositi.

CA. XVII.

Ed quid hos refero aliquo litterarum honore cōmendatos? Talem in cataſta uidere Chriſogonum Syllæ: Amphionem. Q. Catuli interfectorem: Heronem. L. Luculli: Demetrium Pōpei: augemq; Demetrii: q̄q; & ipsa Pōpei credita est. Et Hiparchū. M. Antonii Menam & Menecratem Sex. Pompeii: aliosq; deinceps: quos enumerare iam nō est: e sanguine quiritium & p̄scriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne uenaliis gregibus: opprobriūq; insolentis fortunæ: q̄ & nos adeo potiri rerū uidimus: ut prætoria quoq; ornamenta decerni a senātu iubente agrippina Claudii Cæsaris uiderimus libertis. Tantumq; non cum laureatis fascibus remitti illo unde cretatis pedibus aduenissent.

Terra galata: terra clupea: terra balearica: terra ebusitana.

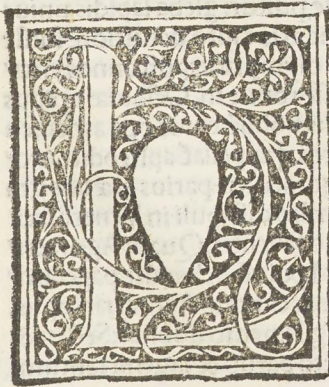
CA. XVIII.

Ræterea sunt genera terræ proprietatis suæ de quibus iam diximus. Sed & hoc loco reddēda natura. Ex galata insula & circa clupeam africæ scorpiones necat: balearis & ebusana serpētes.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER. XXXVI. PROHEMIVM.

Naturæ lapidum ac marmorum luxuria.

CA. I.

APIDVM NATVRA RESTAT: HOC EST PRAECIPVA Morū infania: etiam ut gemmæ cum succinis atq; cristalli cum murrinis fileantur. Omnia nanq; quæ usq; ad hoc uolumen tractauimus homini aliq; ex causa genita uideri hoc possunt. Mōtes natura sibi fecerat ad quasdā compages telluris uisceribus dēſandis: simul ad impetus fluminū domandos: fluctusq; frangendos: ac minime quietas partes coercendas durissima sui materia. Cædimus hos: trahimusq; nulla alia q̄ deliciarū causa: quos transcendisse quoq; mirum fuit. In portento prope habuere maiores alpes ab Hannibale exuperatas: & postea a cimbris. Nunc ipsæ cæduntur in melle genera marmorum. Promontoria aperiuntur mari: & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant: nauelq; marmorum causa sunt: ac proſuctus scæuissimam

C iiii

LIBER

rerum naturæ partem: huc illucq; portantur iuga mōrium: maiore etiānum uelania: q̄ cum ad frigidos potus uas petitur in nubila Cæloq; proxime rupes cauantur: ut bibantur glacie. Secū quisq; cogitet quæ præcia horum audiat: quas uehi trahiq; moles uideat. Sed & q̄ sine his multorum fuerit beator uita: ad quāq; multorum necesse sit necesse ista facere: immo uerius pati mortales: quos ad usus: q̄q; ad uoluptates alias nisi ut inter maculas lapidum iaceant: ceu uero nō tenebris noctium dimidiæ parti uitæ cuiusq; gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant censoriæ leges glandia in coenis gliresq; & alia dictu minora apponi uetantes. Marmora inuehi: & maria huius rei causa transiri: quæ uetaret lex nulla lata est.

Quis primus in publicis operibus ostenderit,

CA. II.

Icat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falso. ccc. lx. colūnas, M. Scauri ædilitate ad scenā theatri temporarii & uix uno mense futuri in usu uiderunt portari silētio legū.

Sed publicis nimirū indulgētes uoluptatibus. Id ipsum cur? aut q̄ magis uia irrepunt uitia q̄ publica? Enimuero nō alio mō in priuatos usus illa uenire: ebora: aurū: gēma: aut quid oīmodis relinquitur? Verū esto indulserint publicis uoluptatibus: etiāne tacuerunt maximas eaq; atq; adeo duodequadrage nū pedū lucullei marmoris in atrio Scauri collocari: nec clam illud occulteq; factū est. Satisfari si bi damni infecti egit redēptor cloacæ: cum in palatio extraherent. Nō ergo in tā malo exēplo moribus cauere utilius fuerat: q̄ tacere tantas moles in priuata domum trahi præter fictilia deorum fastigia.

Quis primus peregrino marmore colūnas habuerit romæ.

CA. III.

Ec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuide ciuitati obrepisse quodam uitæ rudimento. Iam enim, L. Crassum oratorem illum: qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio: hymetias tamen nec plures sex aut longiores duodenum pedū: quem, M. Brutus in iurgiis q̄ id Venerem palatinam appellauerat. Nimiq; ista omisere moribus uictis: frustra interdita quæ uetuerant: cernentes: nullas potius q̄ irritas esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores non esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius q̄ de marmoribus dicamus hoīum in iis præferēda iudicamus præcia. Ante igit artifices censebimus.

Qui primū laudati in marmore scalpendo: & qbus tēporibus.

CA. IIII.

Armure scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipoenus & Scylus geniti icreta insula etiam num medis imperantibus: priusq; q̄ Cyrus in persis regnare inciperet: hoc est olympiade circiter quinquagesima, li sicyonem se contulere: quæ diu fuit officinarum omnium metallorum prima. Deorum quorundam simulachra publice simul locauerant sicyonii: quæ prius q̄ absoluerēt: artifices iniuriam quæsti abierunt in ætolos. Protinus sicyonius fames inuasit ac sterilitas: mœrorq; diuisus remedium petentibus Apollo pythius affuturum respondit: si Dipoenus & Scylus deorum simulachra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisq; impetratum est. Fuere aut simulachra Apollinis: Dianæ: Herculis: Mineruæ: quod e cælo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore, c. xxvi. de

marmore pario & mausoleo.

CA. V.

Vm ii essent: iā fuerāt in chio insula Malas sculpor: dein filius eius Micciades: ac deinde nepos Anthermus chius: cuius filii Bupalus & Anthermus clarissimi in ea sciētia fuere Hipponactis poetæ ætate: quæ certū est. lx. olympiade fuisse: Quod si q̄s horum familiam ad pauum usq; retro agat. Inueniet artis eius originē cū olympiadum origie cœpisse. Hipponacti notabilis scēditas uultu erat: quāobrem imaginē eius lasciuia iocog; ii pposuere ridentiū circulis. Quod Hipponax indignatus: amaritudie carminū distrinxit eos in tantū: ut credat aliquos ex iis ad laqueū compulisse: qd̄ falsum est. Complura, n. in finitimis insulis simulachra postea facere: sicut in delo: qbus subiecerunt carmen: nō uictibus tantū censerī chiū: sed & operibus Anthermi filioq;. Ostēdunt & lasii Dianā manibus eog; factam. Et in ipsa chio narrata est operis eog; Dianæ facies in sublimi posita: cuius uultū intrātes tristem: abeuntes exhilaratum putant Romæ signa eog; sunt in palatina æde Apollinis in fastigio. Et oībus fere quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoq; eog; & deli fuere opera: & in libedo insula. Dipoeni qdem ambracia: argos: cleone: operibus refertæ fuere. Oēs autē tantū candido marmore usi sunt e paro insula: quæ lapidē cœpere lychnitem appellare: quoniā ad lucernas in cuniculis caderet: ut auctor est Varro: multis postea cādidioribus reptis. Nuper ēt in lunensiū lapidicinis. Sed in parioq; mirabile p̄ditur: gleba lapidis unius cuneis diuidentiū soluta imaginē sileni intus extitisse. Non omittendū hanc artē tanto uetustiorē fuisse q̄ picturā aut statuariā: quarum utraq; cum Phidia cœpit octogesimatertia olympiade: post annos circiter. ccc. xxxii. Et ipsum Phidiā tradunt sculpsisse marmora. Venerēq; eius esse romæ in Octauiae opibus eximie pulchritudinis. Alcmanē atheniensem (qd̄ certū est) docuit in primis nobilē: cuius opa athenienses cōplura in ædibus sacris posuere. Præclarāq; Veneris imaginē extra muros q̄ appellat aphrodite exopolis. Huic summa manū ipse phidias iposuisse dī. Ipsius discipulus fuit Agoracritus parius ei ætate grætus. Itaq; e suis opibus pleraq; noi eius donasse fert. Certauere aut inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitq; Alchmanes nō opere: sed ciuitatis suffragiis cōtra peregrinū suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signū suū uēdidisse tradit: ne athenis eēt: & appellasse nemelim. Id positū ē rhanūte pago attice: qd̄. M. Varro oībus signis p̄tulit. Est & in matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiā clarissimum esse per oēs gentes quæ iouis olympii famam intelligūt: nemo dubitat: Sed ut & merito laudari sciant etiam qui opera eius non uiderunt p̄feremus argumēto paruo & ingenii tantum.

TRIGESIMVSSEXTVS

Neg; ad hoc iouis olympii pulchritudine utemur: non Mineruæ athenis factæ amplitudine: cum sit ea cubitoꝝ. xxvi. Ebore hæc & auro cõstat: sed in scuto eius in quo amazonũ proelium cælauit intumescēte ambitu parmæ eiusdē concaua parte deoꝝ & gigantum dicationem: in soleis uero laphitarum in cētaurorum: adeo momenta omnia compacta artis illi fuere. In base autem quod cælatum est Pandoras genesi appellauit. Ibi dii sunt. xx. numero noscentes uictoriam mirabili & præcipuo præcio. Miramur & serpentem: & sub ipsa cuspidē æream spingem. Hæc licet sint obiter dicta de artifice nunq̃ satis laudato simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus: q̃ marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sūt athenis in ceramico: sed ante omnia & non solum Praxitelis: uerum & in toto orbe terrarum Venus: quam ut uiderent multi nauigaerunt gnidum duas fecerat: simulq̃ uendebat alteram uelata specie quā ob id quidem prætulērūt optio: ne: quorum conditio erat coi: cum alteram etiam eodem præcio detulisset: seuerum id ac pudicum arbitantes: Reiectam gnidii emerunt: immensa differentia famæ. Voluit eam postea gnidii mercari rex Nicomedes: totum æs ciuitatis alienum: qđ erat ingens: dissoluturum repromittēs. Omnia perpeti maluerunt: nec immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitauerat gnidum. Aedicula eius tota aperit: ut conspici possit unde q̃ effigies deæ: fauente ipsa ut creditur facto. Nec minor ex quacunq̃ parte ammiratio est. Ferunt amore captum quendam: cum detulisset noctu simulachro cohaesisse: eiusq̃ cupiditatis eē in dicem maculam. Sunt i gñido & alia signa marmorea illustrium artificum. Liber pater Bryaxidis: & alter Scopæ: & Minerua. Nec maius aliud Veneris praxitelicæ specimen: q̃ quod inter hæc sola memoratur. Eiusdem est Cupido obiectus a Cicerone Verri ille propter quem thespia uisebantur. Nūc in Octauia scholis positus. Eiusdem & alter nudus in pario colonia propontidis par Veneri gñidia nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas i hodijs: atq̃ in eo quoq̃ simile amoris uestigiũ reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt. Flora: Triptolemus: Cæres i hortis seruilianis. Boni euētus & bonæ fortunæ simulachra in capitolio. Item Menades: & quas Thyeladas uocant: & Caratidas & silenii in Asinii Pollionis monumentis: & Apollo & Neptūnus. Praxitelis filius Cephisodo rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est pergami symplegarum signum nobile: digytis corpori uerius q̃ marmori ipressis. Romæ eius opera sunt Latona in palatii delubro. Venus in Asinii pollionis monumentis: & intra Octauia porticus in Iunonis æde Aesculapius ac Diana. Scopæ uero laus cum his certantis. Fecit Venerem & Pothon & Phœtonem: qui samothraciæ sanctissimis in cerimonijs colunt. Item Apollinem palatinum. Vestam sedentem laudatam in seruilianis hortis: duæq̃ chameteras circa eam: quorum partes in Asinii monumentis sunt. Vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitii delubro in cyro flamine Neptūnus ipse & Thetis atq̃ Achilles Nereides supra delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones: choruscq̃ Phœrci: & Pistrices: ac multa alia marina. Eiusdem manus omnia Magnum & præclarum opus etiam si totius uitæ fuisset. Nunc uero præter supradicta quæq̃ nescimus. Mais est etiam num sedes. Colossus eiusdem in templo Bruti Callaici apud cyrcum eundem ad lauicanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda praxitelica illam gñidiam antecedentes: & quæcunq̃ alium locum nobilitant. Romæ quidem magnitudo operum est iam oblitterata a magnis officiorum negotiorumq̃ aceruis: quæ omnes a contemplatione talium abducunt: quoniam ociosorum: & in magni loci silentio apta ammiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoq̃ Veneris quam Vespasianus imperator in operibus pacis suæ dicauit antiquorum dignam famā. Par haesitatio est in templo Apollinis fosiiani Nioben cum liberis morientem Scopas an praxiteles fecerit. Item Ianus pater i suo templo dicatus ab Augusto: ex ægypto aduectus: utriusq̃ manu sit: iam quidem & auro occultatus. Similiter in curia Octauia quærit de Cupidine fulmen tenente. Id demũ affirmatur. Alcibiadē esse principē forma in ea ætate. Multa i eadem schola sine auctoribus placēt. Satyri quattuor: ex quibus unus Liberũ patrem palla uelatum Veneri præfert: alter liberam similiter. Tertius ploratum infantis cohibet. Quartus cratere alterius sitim sedat: duæq̃ nymphæ: uelificantes sua ueste: Nec minor quæstio est in septis. Olympum & pana Chironemq̃ cū Achille qui fecerint: præsentim cū capitali satisfactione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin: & Timotheũ: & Leocarem: de quibus simul dicendum est: quoniam pariter cælauere mausoleum hoc est sepulchrum ab uxore artemisia factum Mausolo caria regulo: qui obiit olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id ut esset iter septem miraculorum maxime artifices fecere: patet ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes. Breuius a frontibus toto circuitu pedes quadringentos. xi. attollitur in altitudinem. xxv. cubitis. Cingitur colūnis. xxxvi. ab oriente cælauit Scopas: a septentrione Bryax: a meridie Timotheus ab occasu Leocares. Priusq̃ q̃ peragent: regina artemisia: quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat: obiit. Nō tamē recesserunt: nisi absoluto iā id gloriæ ipsorq̃ artisorq̃ monumētũ iudicātes: hodieq̃ certauit manus accessit & q̃ntus artifex. Nāq̃ super præteron pyramis altitudine inferiore æquauit. xxiii. gradibus i metæ cacumen se cōtrahens. In sūmo est q̃driga marmorea: quā fecit pythis. Hæc adiecta. cxi. pedũ altitudine: totũ opus includit: Timothei manu Diana Romæ est i palatio Apollinis delubro: cui signo caput reposuit aulianus Euander. In magna admiratione est & Hercules Mnestrati. Et Hecate ephesi in templo dianæ post ædem in cuius contemplationem ammonent æditui parcere oculis: tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & charites in ppyleis atheniensium: quas Socrates fecit: alius ille q̃ pictor: idē ut aliqui putāt. Nā Mironis illius: q̃ ære laudat: anus ebria est smyrnæ in primis inclyta Pollio Asinius ut fuit acris uehementiæ: sic quoq̃ spectari monumēta sua uoluit. In iis sunt cetauri nymphas gerentes Archesia: Thespiades. Cleominis:

LIBER

Oceanus & Iuppiter Enthochi. Hermerotes Taurisci non cælatoris illius: sed Tralliani. Iuppiter hospitalis. Pappipi praxitelis discipuli Zetus & Amphion & dirce & Taurus: uinculūq; ex eodē lapide. A rhodo aduecta opera apollini & Taurisci parentum. Ii certamen de se fecere Menecraten uideri professi: sed esse naturalem artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutyichidis manu laudatur: ad Octauiae uero porticum apollo Philisci rhodii in delubro suo. Item Latona & diana: & musæ nouē: & alter apollo nudus. Eum qui cytharam i eodem templo tenet: Timarchides fecit. Inter Octauiae uero porticus in aede Iunōis ipsam deam Dionysius & Polycles. Aliam uenerem eodem loco Philiscus. Cætera signa praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filii Iouem qui est in proxima aede fecerūt. Pana & Olympum luctantes. Eodem loco Heliodorus: quod est alterū in terris symplega nobile. Venerem lauante sese. Dedalum astantem Polycharmus. Ex quo apparet in magni honoris auctoritate habitum Lysiae opus. quod i palatio super arcum diuus Augustus honori Octauii patris sui dicauit in aedícula colūnis adornata. Id est quadriga currusq; & apollo ac diana ex uno lapide. In hortis feruilianis reperio laudatos Calamidis apollinem illius cælatoris: dactylis Pythias. Amphistrati Callisthenem hystoriarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est: quorūdam claritati in operibus eximius obstante numero artificum: quoniam nec unus occupat gloriam: nec plures pariter nūcupari possunt: sicuti in Lacoonte: qui est in Titi imperatoris domo: opus omnibus & picturæ & statuariae artis præponendum. Ex uno lapide eū & liberos: draconūq; mirabiles nexus de consilii sententia fecere summi artifices Agelander & Polydorus & Athenodorus rhodii. Similiter palatinas domos Cæsarum repleuere pbatissimis signis Craterus cum Pythodoro. Polydectes cum Hermolao: Pythodorus alius cum Artemone. Et singularis aphrodisius trallianis: Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes atheniensis & Carساتides. In columinis templi eius probantur inter pauca operum sicut in fastigio posita signa: sed propter altitudinem loci minus celebrata. In honore est in templo illo Hercules ad quē pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima humi: stans ante aditum porticus agnationes sitæ. Fuere & Thespiades ad aedem Foelicitatis: quarū unam amauit eques romanus Iunius Pisciculus: ut tradit Varro ammiratur & Praxiteles: qui etiam quinq; scripsit uolumina nobilium operum i toto orbe. Natus hic in græcia Italiae ora & ciuitate romana donatus cum iis oppidis. Iouem fecit eburneum in Metelli aede: qua campus petitur Accidit uero ei: ut cum in naualibus ubi feræ africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret: ut ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera cōplura dicitur: sed quæ fecerit nominatim nō refertur. Archefilaum quoq; magnificat Varro cuius se marmoreā habuisse leonem tradit aligerosq; ludentes cum ea Cupidines quoq; alii religatam tenerent: alii e cornu cogerent bibere: alii calciarent: soccos: & omnes ex uno lapide. Idem & a Coponio. xiii. nationes quæ sunt circa Põpeium factas auctor est: inuenio & Canacum laudatū inter statuarios: fecisse marmorea. Nec minus Sauron atq; Bathracum obliterari conuenit: qui fecere templa Octauiae porticibus inclusa natione ipsi lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant: ac sua impensa construxisse: inscriptionem sperantes. Qua negata: hoc tamen alio loco & modo usurpasse. Sunt certe etiānum in colūnarum epystilis insculpta nomina eorum argumenta rana atq; lacerta: i iouis aede extitisse picturam cultusq; reliquos omnes fœmineis argumentis constat: at enim facta iunonis aede cum inferent signa: permutasse geruli tradunt: & id religioni custoditū: uelut ipsis diis sedem ita partitis. Ergo & in iunonis aede cultus est: q iouis esse debeat. Sunt & in paruis marmoreis famā cōsecuti Myrmecides: cuius quadrigam cū agitatore cooperuit alis musca. Et Callicrates: cuius formicæ pedes atq; alia membra peruidere non est.

Quando primum marmore in ædificiis usus: & quis primus romæ crustauerit parietes. & quibus ætatibus quæq; marmora in usum uenerit: & q; primus marmora secuerit: & ratio faciendi de harena.

CA. VI.

Aec sint dicta de marmore sculptoribus: summag; claritate artificū: quo in tractatu subit mentem nō fuisse tū auctoritatē maculoso marmori: quā fecere e rapso cycladum insularum una: æque & e lesbio: liuidius hoc paulo uersicolores qdē maculas habens. Et in totū marmore ap-paratū. Menander ē diligentissimus luxuriæ interpret primus & raro attigit. Colūnis demum utebatur in templis: nec læticiæ causa: nondū. n. ista intelligebant: sed qā firmiores aliter statui nō poterāt. Sic est inchoatū athenis tēplum Iouis olympii: ex quo Sylla capitulinis ædibus aduexerat colūnas. Fuit tamē iter lapidē atq; marmor differētia iā apud Homerū: dicit. n. Paridē os marmoreo saxo percussū. Sed athenus. Regias quoq; domos laudatissime tum pter æs: aurum: electrum: argentum: ebore tantū adornans. Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas chiorum lapidicini ostenderunt: cum extruerunt muros: faceto in id. M. Ciceronis sale omnibus enim ostendebant ut magnificum. Multo inq; magis mira res esset: si tiburtyno lapide fecissetis. Et hercules non fuisset picturæ honos ullus modo tantus: aliqua marmore auctoritate. Secandi marmor in crustas nescio an cariae fuerit inuentum antiquissima qd equidem inueniam: Haliacarnasi Mausoli domus proconneso marmore exculpta est: latericiis parietibus. Is obiit olympiadis centesima sextæ anno secundo. Urbis romæ anno. ccc. secundo. Primum romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in cælio monte Cornelius nepos tradidit Mamurram formiis natū equitem romanum præfectum fabrorū. C. Cæsaris in gallia. Neq; indignatio sit tali auctore inuentare. Hic nāq; est Mamurra Catuli ueronensis carminibus proficissus: quem ut res est: domus ipsius clarius q Catullus dixit habere: quicquid habuisset comata gallia. Nāq; adiecit idē Nepos eū primū totis ædibus nullā nisi e marmore columnā habuisse: oēs solidas e carysto aut lunēsi.

TRIGESIMVSSEXTVS

Deniq. M. Lepidus Catulli in consulatu collega primus omnium limina ex numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit consul anno urbis. dc. lxxvi. Hoc primum iuecti numidici marmoris uestigium inuenio: non in columnis tantum crustisue ut Mamutra carystium posuit: sed imasfa & uilissimum liminum usu. Post hunc Lepidum ferme quadriennio. L. Lucullus cōsul fuit: qui nomen (ut apparet ex re) luculleo marmori dedit: admodum delectatus illo primusq. romam inuexit atrum alioquin cum cætera maculis aut coloribus cōmendantur. Nascitur aut in nilo insula: solūq. pene horū marmore ab amatore nomen accepit. Inter hos primū (ut arbitror) marmoreos parietes habuit scena. M. Scauri: nō facile dixerim sectos an solidis glebis politos: sicuti est hodie louis tonāris ædes i capitolio. Nondum enim secti marmoris uestigia inuenerat italia. Sed quisquis primum inuenit secare luxuriāq. diuidere: importuni ingenii fuit. Harena hoc fit: & ferro uidetur fieri serra in prætenui linea præmente harenas uersando tractuq. ipso secante. Aethiopia ad hoc maxime probatur. Nam id quoq. accessit: ut ad æthiopias usq. peteretur: quod faceret marmora. In mo uero etiam in idos: unde margaritas quoq. peti seueris moribus indignum erat. Hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex æthiopia. Illa enim nulla scabricie secat. Indica non æque leuigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Si mile & naxiæ uitium est & coptidi: quæ uocatur ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secādis. Postea reperta est ars: non minus probanda: ex quodam hadriatici maris uado æstu nudante obseruatione non facili. Iam quidem quacūq. harena secare e fluuiis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit: & plus erodit marmoris: maiusq. opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusq. thebaica polituris accōmodatur. Et quæ fit e toro lapide aut e pumice. Signis e marmore poliēdis: gemmisq. etiam scalpendis atq. limandis.

De naxio & harmonio: & de generibus marmorum.

CA. VII.

Naxium diu placuit ante alia uti: ita uocantur cotes in insula cypro genitæ. Vicere postea ex armenia uetæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta noticia. Nec facile est ennumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoq. loco non suum marmor inuenitur. Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tam in lapidicinis gignuntur. Sed multa & sub terra sparsa. Præciosissimi quidem generis lacedæmoniū uiride: cunctisq. hylarius. Sic & augusteum: ac deinde tiberium: in ægypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaq. eorum est ab ophite: cum sit illud serpentium maculis simile: unde & nomen accipit: hæc maculas diuerso modo colligit. Augusteum undatim crispum in uertices. Tiberium sparsim conuoluta canicie. Neq. ex ophite columnæ: nisi parua admodum inueniunt. Duo eius genera: molle candidum: nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati: & serpentium ictus. Quiddam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem a quibusdam laudatur præcipue ex his quem tephriam appellant a colore cineris. Vocatur & memphites a loco gemantis naturæ: Cuius usus conuenit iis quæ urenda aut siccanda sunt: ex aceto illitus. Obsupescit. n. ita corpus ut non sentiat cruciatum. Rubet porphyrites in ægypto ex eo cādidis inter uenientibus punctis: leu costyctos uocatur. Quantislibet molibus cādendis sufficiunt lapidicinæ. Statuas ex eo Claudio Cæsari procurator eius in urbē ex ægypto aduexit tris. Asinius Pollio nō admodū probata nouitate. Nemo postea certe imitatus ē. Inuenit eadem ægyptus in æthiopia quem uocant basaltē: ferrei coloris atq. duriciæ. Vnde & ei nomen dedit. Nunq. is autem maior repertus est q. in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus. Argumento ipse liberis circa ludentibus: per quos totidem cubiti summi incrementi augentes se annis eius intelliguntur. Non absimilis illi narratur in thebis delubro Serapis ut putant Memnonis statua dicatus: quem quotidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt. Onychiten etiā tunc in arabia montibus nec usq. alibi nasci putauere nostri ueteres. Sed & in germania potiori uasis inde factis primū dein pedibus lectorum sellisq. Cornelius nepos tradit magno fuisse miraculo: cum. P. Lentulus Spinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset. Post quicquid mium deinde triginta duosq. pedū longitudine: colūnas uidisse. Variatū in hoc lapide postea est. Nāq. pro miraculo insigni quattuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta uidimus in scēna: quā Calistus Cæsaris Claudii libertorū potentissimus exhædificauerat.

De alabastrite & lygdino alandico.

CA. VIII.

Hanc aliqui lapidē alabastriten uocant: quē cauant ad uasa unguentaria: quoniā optime ea icorrupta seruire dicunt. Idēq. etiā exustus: ex emplastris cōuenit. Nascit circa thebas ægyptias: & damascū syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus uero in carmania: mox in india. Iā qdē & in syria asyag. Vilissimus aut & sine ullo nitore in cappadocia. Probat q. maxime mellei coloris in uertice maculosi atq. nō translucidi. Vitia uero in iis corneus color aut cādidus: & quicqd. simile uitro est. Paulum distat ab eo ad unguentorū fidē: uti existimant. Lygdinus in tauro repertus amplitudine qua laces craterasq. nō excedat. Antea tantū ex arabia aduehi solitus cādoris eximii. Magnus & cōtrariæ iter se naturæ duobus honos. Coralicus in asia reperto: mensure nō ultra bina cubita: candore pximo ebori & quadā similitudine e diuerso niger est alabandicus terræ suæ nomine: q. & mileti nascens: ad purpurā tamē magis aspectu declināte. Idēq. liquatur igni: ac fundit ad usum uitri. Thebaicus intercinctus aureis guttis inuenit in africā parte ægypto ascriptæ coticulis ad terenda collyria qdā utilitate naturæ alia cōueniēs. Circa syenē uero thebaidis: limites: quē ante pyrrhopœcilō uocabāt. Trabes ex eo fecere reges

LIBER

quodam certamine obeliscos uocantes solis numini sacratos. Radiosque eius argumentum in effigie est: & ita significatur nomine ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres: qui in solis urbe regnabat somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Et n. sculpturæ illæ effigiesque quas uidemus: ægyptiæ sunt litteræ postea & alii regum in supradicta urbe Sothis quattuor numero: quadragenosque & octonum cubitosque longitudine. Ramises autem is quo regnante ilium captum est: quadraginta cubitosque. Idemque digressus idem: ubi fuit Mneuidis regia posuit alium longitudine undecenis pedibus: per latera cubitis quattuor.

De obelisco & thebaico & alexandrino: & de illo qui est in cyrco magno.

CA. IX.

Pus id fecisse dicuntur uiginti milia hominum. Ipse rex cum subrecturus esset: uerereturque ne machinæ ponderi non sufficerent: quo maius periculum curæ artificum denuntiaret filium suum adalligauit cacumini: ut salus eius apud mollientes prodesset lapidi. Hanc ammiratione operis effectum est: ut cum oppidum id expugnaret Cambyzes rex uentumque esset incendio ad crepidines obelisci: extingui ignem iuberet molis reuerentia qui urbis nulla habuerat. Sunt & alii duo. Vnus a Myrne positus: alter a Phio sine notis quadraginta octo cubitosque. Alexandria statuit unum octoginta cubitorum Prolæmeus Philadelphus: quem exciderat Nectabis rex purum. Maiusque opus fuit in deuehendo statuendoue multo quam in excidendo. A Satyro Architecto aliqui deuectum tradunt. Rate ut Callixenus dixit a phœnice fossa perducta usque adiacentem obeliscum e nilo. Nauesque duas in latitudinem patulas: pedalibus spatii ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas ita ut subissent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinque: postea e gestis laterculis alieuata naue exceperunt onus statutum. Excisos autem sex talis in monte eodem artificum donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in arsinoe positus a rege supradicto: munus amoris in coniuge: eademque forore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum. Maximus quidam præfectus ægyptii transfudit in forum reciso cacumine dum uult fastigium addere auratum: quod postea amisit. Et alii duo sunt alexandriæ ad portum in Cæsaris templo: quos excidit Mesphees rex quadragenum binum cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari romam deuehendi spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat miraculi gratia: puteolisque naualibus perpetuis dicauerat. Sed incendio consumptus est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatum eum quem Caius Cæsar importauerat: omnibus quæ nunquam in mari uisa sunt: mirabiliore turribus puteolis ex puluere exhædificatis perductum ostiam portus gratia mersit: alia ex hoc cura nauium quæ tyberi subuehebant. Quo experimento palam fuit: non minus aquarum huic anni esse quam nilo. Is autem obeliscus quem Diuus Augustus in cyrco magno constituit: excisus a rege Semneferteo: quo regnante Pythagoras in ægypto fuit: centum uiginti quinque pedum est: & dodrantis: præter basin eiusdem lapidis. Is uero qui est in campo martio nouem pedum minor est a Sefotide. Inscriptam ambo rerum naturæ interpretationem ægyptiosque opere & philosophiæ continent.

De illo qui est in campo martio pro gnomone.

CA. X.

I qui est in campo Diuus Augustus addit mirabilem usum ad depræhendendas solis umbras dierumque ac noctium magnitudines: strato lapide ad obelisci magnitudinem: cui par fieret umbrarum romæ confecto die sexta hora paulatimque per regulas quæ sunt ex ære inclusæ singulis diebus decrederet: ac rursus aufereret: digna cognitu res & ingenio fecundo. Manlius mathematicus apici auratam pilam addidit: cuius uertice umbra colligeretur in semetipsam alia atque alia incrementa iaculantem apice: ratione ut ferunt: a capite hominis intellecta. Hæc dierum obseruatio triginta iam fere annis non congruit: siue solis ipsius dissono cursu & cæli aliqua ratione mutato: siue uniuersa tellure aliquid a centro suo dimota: ut depræhendi & in aliis locis accipio: siue urbis tremoribus huius tantum gnomone intorreo: siue inundationibus tyberis sedimento molis facto: quæ ad altitudinem impositæ rei in terrâ quoque dicant iacta fundamenta.

De tertio obelisco romæ in uaticano.

CA. XI.

Ertius est in uaticano Cati & Neronis principum cyrco: ex omnibus unus omnino fractus in molitione eius: quem fecerat. Sefotidis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius centum cubitorum quem post cæcitatem uisu reddito ex oraculo soli sacrauit.

De pyramidibus ægyptiis & sphinge.

CA. XII.

Icantur obiter & pyramides in eadem ægypto regum pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa a plerisque tradatur: ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent: aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit: uestigiisque complurium incoactarum extant. Vna est in arisione urbe: duæ in memphi non procul a labyrintho: de quo & ipso dicemus. Totidem ubi fuit meridis lacus: hoc est: fossa grandis. Sed ægyptus iter mirra ac memoranda narrat harum cacumina extrema: quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres: quæ orbem terrarum impleuere fama: sane conspicuæ undique a nauigantibus: sitæ sunt in parte africæ monte saxeo sterilique inter memphin oppidum: & quod appellari diximus delta a nilo minus quattuor milibus passuum memphi septem. d. passu. a uico appposito quem uocabant busirin. In quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx: uel magis miranda: qua siluestria sunt accolentium. Amasin regem putant in ea conditum: & uolunt inuestam uideri. Est autem saxo naturali elaborata: & rubrica. Capitis mostri ambitus per frontem centum duos pedes colligit: longitudo pedum centum quadragintatrium est: altitudo a uentre ad summam aspidem in capite sexagintaduum. Sed pyramis amplissima ex arabicis lapidicinis constat. Trecenta sexaginta hominum milia annis, xx. eam construisse præduntur. Tres uero factæ annis septuaginta octo.

TRIGESIMVSSEXTVS

& mensibus quattuor. Nēpe qui de iis scripserunt: sunt Herodotus: Euhemerus. Duris famius Aristagoras: Dionysius: Artemidorus: Alexander Polyhistor: Butarides: Antisthenes: Demetrius Demoteles Appion: Inter omnes uero eos non constat a quibus factae sint iustissimo casu oblitteratis tantae uanitatibus auctoribus. Aliqui ex iis prodiderunt in raphanos & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera optinet soli quattuor angulorum paribus interuallis per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum altitudo: a cacumine pedes. xxy. alterius interualla singula per quattuor angulos pares. dcc. triginta septem comprehendunt. Tertia minor praedictis. Sed multo spectatior. athiopis lapidibus confurgit. ccc. sexaginta tribus pedibus inter angulos. Vestigia aedificationum nulla extrat. Harena late pura circū lentis similitudine: qualis in maiori parte africae. Quaestio summa est quā ratione in tantā altitudinē subuecta sint cementa. Alii. n. nitro ac sale adaggeratis cū crescente opere a peracto fluminis irrigatiōe dilutis. Alii lateribus e luto factis extructos pontes in priuatas domos distributos. Nilū. n. non putat rigare potuisse multo humiliorē. In priamide maxima est itus puteus octoginta sex cubitoꝝ: flumen illo admissum arbitrantur. Mensurā altitudinis earum omniūq; similū depræhendere inuenit Thales milesius umbrā metiendo: qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidū miracula. Supremūq; illud: ne quis regū opes miret: minimā extitisse laudatissima a Rhodope meretricula facta: æsopi fabulæ philosophi conserua quondā & cōtubernalis hæc fuit: maiore miraculo tantas opes meretricio esse cōquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris a rege facta i insula pharo portū optime alexandriae: quā cōstituisse. dccc. talentis tradūt: magno animo ne qd omitteremus. Ptolomæi regis: q; in ea permiserit Solstrati castidis architecti structuræ ipsius nomē inscribi. Vfus eius nocturno nauarū cursui ignes ostēdere ad p̄nuntianda uada portusq; introitū. Sicut iā tales cōpluribus locis flagrant ut potneosicæ ac rauennæ ad uitandū periculū etiā in corruatione. Flagrant cū eo sita ea crassienne. Periculum in corruatione ignium ne sydus existimef: quoniā e longinquo similis Flammatarū aspectus est. Hic idem architectus primus omniū pensilem ambulationē gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis ægyptio: lemnio: italico,

CA. XIII.

d Icamus & labyrinthos: uel portentosissimū humani ingenii opus. Sed non ut existimari possit falsum. Durat etiā nūc in ægypto in heracleopolite nomos: q; primus factus est ante annos (ut tradunt) tria milia sexcentos a Petesuco rege: siue Tithoe. Quāq; Herodotus opus regum esse dicat: nouissimēq; Psammetici. Causas faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motheru dis fuisse. Lycias sepulchrum Meridis plutes soli sacrum id extructum: qd maxime creditur. Hinc utiq; sumptione. Dedalum exemplar eius labyrinthi quem fecit in creta: nō est dubium: sed centisq; mā tantum portionem eius imitatum: quæ itinerū ambages occurfusq; ac recursus inexplicabiles cōtinet. Non ut in pauimentis puerorumue ludicris campestribus uidemus breui lacinia milia passuum plura ambulationis continēt: sed crebris foribus inditis ad fallendos occurfus: redeūdūq; in errores eosdē. Secundus hic fuit ab ægyptio labyrinthus: tertius in lemnio: quartus in italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius quod miror equidem in introitu lapideis e paro colūnis. Reliquæ erāt syenitæ: molibus compositis quas dissoluere: ne sæcula quidem possint adiuuātibus Heracleopolitis: qui id opus inuisu mire infestauere. Positionem operis eius singulasq; partes enarrare non est: cum sit in regiones diuisum atq; in præfecturas: quas uocant nomos: sexdecim nominibus eorum totidem uastis domibus artibus Præterea templa omnium ægypti deorum cōtinet: superq; Nemefes quindecim ædiculis inclusæ. Sunt pyramides complures quadragenarum uulnarum senos radice muros optinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarum illum inexplicabilem errorem. Quin & coenacula prius excelsa porticusq; ascenduntur nonagenis gradibus omnes intus colūnæ de porphyrite lapide: deoꝝ simulachra: regū statua: monstificæ effigies. Quarūdam autem domorum talis est situs: ut adaperietibus fores tonitruū intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliaq; rursus extra murum labyrinthi aedificiorum moles pteron appellant. Inde alia perforis cuniculis subterraneæ domus. Reficit unus omnino pauca ibi ex monte phadon Thebis rex ante Alexandrū magnum annis quingentis. Id quoq; tradit fuisse trabibus spinæ oleo incoctæ dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De ægypto & cretico labyrinthis satis dictum est. Lemnius similis, illis columnis tantum centū quinquaginta memorabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependunt: ut puero circūagente tornarentur. Architecti illū fecere Emilius & Rholus & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reliquæ eius: cū cretici italicisq; nulla uestigia extent. Namq; & italicum dici conuenit: quem fecit sibi porfenna rex hetruria sepulchri causa: simul ut & externorum regum uanitas quoq; ab italīs superaretur. Sed cū excedat omnia fabulosis: utemur ipsius. M. Varronis in expositione eius uerbis. Sepultus est inquit sub urbe clusio: in quo loco monumentū reliquit lapide quadrato. Singula latera pedum lata tricenū: alta quinquagenū. Inq; basi quadrata intus labyrinthū inextricabilē. Quo si quis iproperet sine glomere lin: exitū inuenire nequeat. Supra id quadratū pyramides stant quinq;. Quattuor in angulis: & in medio una. In imo latæ pedū septuagenum quinū: altæ cētum quinquagenū: ita fastigiata: ut in summo orbis æneus & Pegasus unus omnibus sit impositus: ex quo pendeat excepta cathenis tintinnabula: quæ uento agitata longe sonitus referant: ut dodonæ olim factum. Supra quē orbem quattuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedū cētenum. Supra quas uno solo quinq; pyramides: quarum altitudinem Varronem puduit addicere. Fabulæ hetruscæ tradunt eandē fuisse: quā totius operis: adeo uesana dementia quæsisse gloriā impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni uires: ut tamen laus maior artificis esset.

LIBER

De pensili horto & oppido: & templo Dianæ ephesiæ.

CA. XIII.

I Eguntur & pensiles hortos: immo uero totum oppidum fecisse ægyptiæ thebæ: exercitus armatos subito educere solitis regibus nullo oppidanorum sentiēte. Etiamnum hoc minus mirum: quod flumine medium oppidum interfluente: quæ si fuissent: non dubium est dicturum Homerum fuisse: cum centum portas ibi prædicaret. Græcæ magnificentiæ uera ammiratio extat templum ephesiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum a tota asia. In solo id palustri fecere: ne terræ motus sentiret: aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tæte molis locarentur: ante calcatis ea substrauere carbonibus dein uelleribus lane. Vniuerso tēplo longitudo est quadringentorū uigintiqui: pedum latitudo ducentorum uiginti. Colūnæ cētum uiginti septem a singulis regibus factæ: sexaginta pedum latitudine. Ex iis triginta sex cælata. Vna a Scopa. Operi præfuit Ctesiphon architectus. Summa miracula epythilia tante molis attolli potuisse. Id cōsecutus est ille beronibus harena plenius molli puluino super capita colūnarum exaggeratio paulatim exinanens ab imo ut sensim totum in colle sederet. Difficillime hoc cōtigit in limine ipso: quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit. In cubili ergo anxio artificis mortis destinatione suprema. Traduntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete uidisse presentem deam: cui tēplum fiebat: hortantem ut uiueret: se cōposuisse lapidem: atque ita postero die apparuit: pondereque ipso correptus uidebatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar optinent: nihil ad specimen naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici & lapide fugitiuo: & de echo septies resonante: & ædificio sine clauo: & mirabilia ædificiorum romæ.

CA. XV.

d Vrat & Cyzici delubrum: in quo filium aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex eburneum Iouem dicaturus intus coronate eo marmoreo Apolline. Tralucēt ergo pietatæ tenuissimis cappillamētis: lenique afflatu simulachra refouente: præter ingenium artificis ipsa materia quāuis occulta in præcio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis: fugitiuus appellatus. Argo nauæ eo pro ancora usi ibi reliquerant. Hunc e prytaneo (ita uocatur locus) sæpe profugum fixere plūbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ thraciā uocatur turres. vii. acceptas uoces numerosiore percussu multiplicant. Nomineque huic miraculo echo est a græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit. Et plerūque conuallium: ibi casu accidit. Olympiæ autē arte mirabili modo in porticu quam oppidani heptaphonon appellāt: quoniā septies eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocat ædificium amplum sine ferro clauo ita disposita contignatione ut eximantur trabes sine fulturis ac reponantur. Quod itē romæ in ponte sublicio religiosum est: postea quod Coclite Horatio defendente agræ reuulsus est. Verū & ad urbis nostræ miracula transire conuenit: nongentorūque annorum dociles scrutari uiros: & sic quoque terræ orbem uictum ostēdere: quod accidisse totiens pene: quot referretur miracula: appareret. Vniuersitate uero acruata & in quendam unū cumulū coniecta nō alia magnitudo exurget: quod si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut cyrcum maximū a Cæsare dictatore extructū longitudine stadiorum triū: latitudine unius: sed cū ædificiis iugerū quaternū ad sedem ducentorum. lx. milium inter magna opera dicamus. Nōne inter magnifica basilicā Pauli columnis e phrygibus mirabilem: forūque diui Augusti: templū Pacis diui Vespasiani imperatoris augusti: pulcherrima operum quæ unquam Pantheon Ioui ultori ab agrippa factū: cum theatrum ante texerit romæ Valerius ostiensis architectus ludis Lybomis. Pyramidas regū miramur opera: cū solū tantū foro extruādo sestertius mille ducētis Cæsar dictator emerit. Et siquidē impensæ mouent captos auaritia animos. P. Clodius quem Milio occidit: sestertius. c. xlvii. milibus domo emptā habitauerit. Quod equidem non secus ac regum insaniam miror: Itaque & ipsum Milonem sestertia septingenta milia æris alieni debuisse inter prodigia animi humani ducō. Sed tunc senes aggeris uastum spatium & substructiones insanas captiosi mirabantur. Præterea cloacas operum omnium dictū maximū: suffossis mōtibus: atque ut paulo ante rettulimus: urbe pensili: subterque nauigata. Id. M. Agrippa fecit i ædilitate post consulatū per meatus corriuatis septem annibus cursu præcipiti torrentiū modo rapere: atque auferre oīa coactis. Insuper mole hymbrium concitati uada ac littora quatiant: Aliquando tyberis retro infusi recipiunt fluctus. Pugnantque diuersi aquarum impetus intus: & tamen obnoxia firmitas resistit. Trahuntur moles internæ rātæ nō succūbentibus causis operis. Pulfant ruinae sponte præcipientes: aut impactæ incendiis. Quatitur solum terræ motibus. Durant tamen a Tarquinio prisco annis octingentis. ppe inexpugnabiles. Nō omittēdo memorabili exemplo uel eo magis: quoniam celeberrimis rerum cōditoribus omissum est. Cum id opus tarquinius Priscus plebis manibus faceret: essetque labor incertū longior an periculosior: passim conscita nece quiritis tedium fugientibus. Nouum & inexcogitatum ante posteaque remedium inuenit ille rex: ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus: simul & feris uolueribusque laceranda. Quamobrem pudor romani nominis proprius qui sæpe res perditas seruauit in proeliis: tunc quoque subuenit. Sed illo tempore imposuit iam erubescens cum puderet uiuos tanquam puditorum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur ut uehem sceni large onustam trāsmitteret. Parua sunt cuncta quæ diximus: & omnia uni cōparanda miraculo: antequam noua attingā. M. Lepido. Q. Catulo cons. ut cōstāt inter diligentissimos auctores domus pulchrior non fuit romæ: quod Lepidi ipsius. At hercule intra annos. xxxv. eadem centesimum locū nō optinuit. Cōputet in hac æstimatione qui uolet: marmorum molem: opera pictorum: impendia regalia. Et cū pulcherrima laudatissimaque certantes centū domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem uictas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest: ut mores

TRIGESIMVSQVINTVS

aliquid ipso in homine mortalius esse intelligant. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principum: Caii & Neronis. Et huius quidem ne quid deesset aurea. Nimirum sic habitarunt illi qui hoc imperium fecere: tantas ad uincendas gentes triumphosq; referēdos ab aratro aut foco exeuntes: quorum agri quoq; minorem modum obtinuerē q̄ cellaria istorum. Subit uero cogitatio quora portio harum fuerint aræ illæ: quas inuictis imperatoribus decernebant publice ad exedificandas domos. Summusq; illarum honos erat: sicut in L. Valerio Publicola: qui primus consul fuit cum L. Bruto post tot merita: & fratre eius qui bis i eodem magistratu fabinos deuicerat: adiici de creto ut domus eorum fores extra aperirentur: & ianua in publicum reiceret. Hoc erat clarissimum i/ signe inter triumphales quoq; domos. Nō patiemur duos Caios uel duos Neronēs ne hac quidem glo/ ria famæ frui. Docebimurq; etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus. M. Scauri: cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles: maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia: q̄ proscri/ ptio tot milium. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum oīum quæ: unq̄ fuere humana manu facta non temporaria mora: uerum etiam æternitatis destinatione. Theatru hoc fuit. Scœna ei triplex altitudi/ ne. ccc. lx. columnarum in ea ciuitate quæ sex hyemetias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Iam pars scœnæ e marmore fuit. Media e uitro laudito etiam postea genere luxuriæ. Sūmæ tabulis inaura/ tis columnæ ut diximus: imæ duodequadragenū pedū. Signa ærea inter columnas ut indicauimus fue/ runt tria milia numero. Cauea ipsa cœpit hominum. lxxx. milia cū Pompei amphiteatri totiens multi/ plicata urbe tantog; maiore populo sufficiat large. xl. milia. Sed & reliquus apparatus tantus attalica ue/ ste: tabulis pictis: cæteraq; cura fuit: ut in tusculanam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani/ usus deliciis incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sestertia. M. aufert animum & a destinato iti/ nere digredi cogit contemplatio tam p̄digæ mentis: aliq; connecti maiorem insanā. E ligno. C. Curio q̄ bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit: funebri patris munere cū opibus apparatq; non posset supe/ rare Scaurum. Vnde enim illi uictorici Syllæ? & Metella mater proscriptionis: seditrix? Vnde. M. Scaurus pater totiens princeps ciuitatis: & marianis sodalitiis rapinarū prouincialiu sinus? cum iā ne ipse quidē comparari sibi posset. Quando hoc certe incendii illius p̄mum habuit conuectis ex orbe terrarum rez/ bus: ut nemo postea par esset insanæ illi. Ingenio ergo suo erat utendum. Curioniq; aliud excogitandū fuit. Opere præciū est scire qd inuenerit: & gaudere moribus nostris: ac nostro modo nos uocare maio/ res Theatra duo iuxta fecit amplissima e ligno cardinū singulog; uersatili suspensa libramēto: in quibus utrisq; ante meridiano ludog; spectaculo edito inter sese auersis ne inuicem obstreperent scœnæ: & repē te circūactis ut cōstiterant. Postremo iam die discedentibus tabulis & cornibus inter se coeuntibus facie/ bat amphitheatrum: & gladiatorog; spectacula edebat: ipsum magis auctoritatum Populum Roma. cir/ cūferens. Quid enim miretur quisq; in hoc primum? inuentorem? an inuentum? artificem? an aucto/ rē? ausum aliquem hoc excogitare? an suscipere: patere? an iubere? Super omnia erit populi furor sede/ re ausi tam infida instabilisq; sede. En hic est ille terrarum uictor & totius dominator orbis: qui gentes & regna diriperet: iura exteris mitteret: & quosdam i numero deog; immortalū generis humani portio in machina pendens: & ad periculum suū paludens. Quæ utilitas animæ? ista? aut quæ quærela de can/ nis: aut quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatribus publicis mortalium dolor est. Ec/ ce Po. Romanus uniuersus uelut duobus nauigiis impositus binis cardinibus sustinetur: & seipsum de/ pugnantem spectat: periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc queritur in tribunitiis con/ cionibus gratia: ut pensiles tribus faceret. Qualia hic in rostris. Qui nō ausurus apud eos quibus hoc p/ suaserit. Vera nāq; cōficientibus Po. Ro. funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuersis. Variauit hanc magnificentia suā fessis turbatisq; cardinibus: & amphitheatri forma custodita nouissi/ mo die diuersis duabus per medium scœnis athletas edit: raptisq; e contrario repente pulpitis eodē die uictores e gladiatoribus suis p̄duxit. Nec fuit rex Curio aut gentiu imperator nō opibus insignis: uti qui nihil in censu habuerit: præter discordia principū. Sed dicantur uera æstimatione inuicta miracula: quæ. Q. Martius rex fecit. Is iussus a senatu aquæ appiæ & anienis tegula ductus reficere: nouam a nomine suo appellatā cuniculis per montes actis intra præturæ suæ tēpus adduxit. Agrippa uero i ædilitate sua adiecta uirginea aqua. Cæterisq; corriuatīs atq; emendatis lacus. dcc. fecit. Præterea fontes. cv. castella cxxxx. cum plura etiam cultu magnifica & operibus. Is signa. ccc. ærea aut marmorea imposuit: & colū/ nas ex marmore quadringentas: eaq; omnia annuo spatio: adiecitq; ipse in ædilitatis suæ cōmemoratio/ ne & ludos unde sexaginta diebus factos: & gratuita præbuit balnea cētum. lxx. quæ nunc romæ ad in/ finitum auxere numerū. Vicit antecedentes aquarū ductus nouissimū i pendium operis inchoati a Caio Cæsare & peracti a Claudio. Quippe a lapide. xl. ad eam excelssitatem: ut in omnes urbis montes leuaren/ tur: influxere curtijs atq; cæruleis fontes. Erogata in id opus sestertia quingenta. lv. milia. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico balneis piscinis domibus euripis hortis sub/ urbanis uillis spatiog; adueniētis extructosq; arcus mōtes p̄fossos: conualles æquatas: fatebitur nihil ma/ gis mirandū fuisse in toto orbe terrarū. Eiusdē Claudii iter maximā egdē ac memorāda duxerim: quā/ uis destitutū successoris odio montē perfossum ad lacum fucinū emittendum: inenarrabili profecto im/ pendio: & operariorum multitudine per tot annos: cū aut corriuatio aquarum: qua terrenus mōs erat egeretur in uertice machinis: aut silix cederet. Omniaq; intus in tenebris fierent: quæ neq; cōcipi ani/ mi nisi ab iis qui uidere: neq; humano sermone enarrari possunt. Nā portus ostiensis opus p̄tereo. Item uias inter montes excisas. Mare thirrenū a lucrino molibus seclufum. Tot pōtes tātis i pendijs factos. Et

LIBER

inter plurima alia italix miracula: ipsa marmora in lapidicinis crescere auctor est Papyrius Fabianus naturæ rerum peritissimus. Exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium ulcera. Quæ si uera sunt: spes est: nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus & medicinis.

CA. XVI.

a Maioribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas: quis dubitet in primis magnetem occurrere? Quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas dederat uocem saxi: ut diximus: respondentem homini: immo uero & obloquentem? Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tributum illi. Quid ferri duritia pugnatus? Sed cedit & patitur moris: tamen namque a magnete lapide. Domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius uenit assistit: teneturque: & complexu hæret. Sideritum ab hoc alio nomine appellant: quidam heracleon, Magnes appellatus est ab inuētore: ut auctor est Nicander in india repertus. Namque & passim inuenitur: ut in hispania quoque inuenisse autem fertur clauis crepidarum & baculi cuspidem hærentibus: cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: æthiopicum & magnesiacum a macedonia & contermina a bebonoea locatum petentibus dextra. Tertium in echio boetia. Quartum circa alexandriam troadem. Quintum & magnesia asia. Differētia prima mas sit an foemina. Proxima in colore. Nam qui in macedonia & magnetia reperiuntur: rufi nigrique sunt. Boetius uero rufi coloris plus habet quam nigri: Is qui in troade inuenitur: niger est & foeminei sexus: ideoque sine uiribus. Deterrimus autem in magnesia asia candidus: neque attrahens ferrum similisque pumici. Cōpertum tanto meliores esse quanto sunt magis cærulei: æthiopicis laus summa datur: pondusque argēto rependit. Inuenit hic in æthiopia zmiri: ita uocatur regio harenosa. Ibi & hematites sanguinei coloris: sanguinem reddens si terratur. Sed & crocū. In attrahendo ferrum non eadem quæ magneti hematite natura. Aethiopici argumentum est quod magnetem quoque aliū ad se trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis profunt ad suam quisque portionem. Maximeque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden: qui ferrum omne abigit: respuitque. De utraque natura seius sapius diximus.

De lapidibus qui cito absumunt corpora in eis condita: & de his qui diu seruant: & de thasio lapide: & medicinis eius.

CA. XVII.

i Apidem e sciro insula integrum fluctuare tradunt: eundem cōminutum mergi. In asso troadis sarcophagus lapis fissili uena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra xl. diem: exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & uestes & calciamenta illata mortuis lapidea fieri auctor est. Eius generis & in lycia saxa sunt & in oriēte quæ uiuentibus quoque adalligata: erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis chemites ebori simillimus: in quo Darium conditum ferunt. Parique similis candore & duricia: minus tamen ponderosus qui porus uocatur. Theophrastus auctor est & translucidos lapides in ægypto inueniri: quos ophionitæ similes ait: quod fortassis tunc fuerit: quoniam & ii desinunt: & noui reperiunt. Thasius gustu salis podagras lenit pedibus in uase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in iis lapidicinis sanantur: cum in metallis omnibus crura uitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur: in farinam redigendam mollis ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici ruffo. Ammixtus æri cyprio mammaram uitia emendat. Pici autem resinae strumas & panos discutit. Prodest & phthificis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricem perducit. Excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccatur. Fit cataplasma ex eo podagris mixto fabæ lomento.

De ebore fossili & lapidibus ossis & palmaris & aliorum generibus.

CA. XVIII.

i Dem Theophrastus & Mutianus esse aliquos lapides: qui pariant: credunt. Theophrastus auctor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri: & ossa e terra nasci: inueniri quoque lapides osses. Palmati circa mundam in hispania: ubi Cæsar dictator Pompeium uicit: reperiuntur: idque quotiens fregeris. Sunt & nigri: quorum auctoritas uenit in marmora: sicut tanarius. Varro nigros ex africa firmiores esse tradit: quam in italia: E diuerso albos coranos duriores: quam parios. Idem lunensem siliicem serra secari. At thusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Idem molas uersatiles uolsine inuentas. Aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis. Nusquam autem hic utilior quam in italia gignitur: lapisque non saxum est. In quibusdam uero prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores: qui & quotæ leuigantur. ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura ut lignum similiter hymbres solesque aut hyemes non patitur. In aliis atque aliis generibus. Sunt qui & lunam non tollent: & qui uetustate rubiginem trahant: coloremue candidum oleo mutant.

De corallio uel pyrite: & medicinis eius: & ostracite: de amanto lapide & medicinis eius & militino lapide & uiribus eius: de gagate lapide & medicinis eius: de spongiis: de phrygio lapide & natura eius.

CA. XIX.

c Orallium lapidem quidam pyritem uocant: quoniam sit plurimus ignis illi. Sed est alius etiam num pyrites similitudine æris. In cyprio eum reperiri uolunt: & in metallis quæ sunt circa acmaniam: unum argento colore: alterum aureo. Coquuntur uarie. Ab aliis iterum tertioque in melle: donec consumatur liquor. Ab aliis pruna prius: dein melle: & postea lauantur ut æs. Vt utique eoque in medicina excalfacere: siccare discutere: humorem extenuare: & duritias nimias mollire. Vtuntur &

TRIGESIMVSSEPTIMVS

crudis tufisq; ad strumas atq; furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt plurimum habens ignis: quos uiuos appellamus: & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorū maxime necesarii: qui clauo uel altero lapide percussi: & scintillas edūt: quæ exceptæ sulphure aut fongis aridis uel foliis: dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vfus eorum pro pumice ad leuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt: & illit cum melle ulcera: doloresq; mammarum sanāt: amantus alumini similis nihil igni deperdit. Hic ueneficiis resistit omnibus: priuatim magorum. Geoden ex argumento appellant: quoniam amplexus est terram: oculorum medicamentis utilissimus. Item marmarum & testium uitis. Melitites lassis succum reinitit dulcem: mellitūq; tufus. Et cæræ mixtus eruptionibus pituitæ maculisq; corporis medetur: & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit: & uuluarū dolores impositus uelleri. Gargates lapis nomen loci & amnis habet gagatis lyciæ. Aiunt & in leucocolia expelli mari: atq; infra duodecim stadia colligi. Niger est: planus: pumicosus: non multum a ligno differens leuis: fragilis: odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur odorē sulphureū reddit. Mirumq; accenditur aqua: oleo restinguitur: Fugat serpentes ita recreatq; uulua stragulationes. Deprehendit fonticum morbum & uirginitatem sufficit. Item ex uino decoctus: dētibus medetur. Strumisq; cæræ permixtus. Hoc dicunt uti magi in ea quā uocant necyomantiam. Id peruri negant: si euenturum sit: qd' aliquis optet. Spongiæ lapides inueniunt in spongiis: & sunt natiui. Quidam eos cysteo lithos uocant: quoniā uesicæ medentur. Calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur ante uisū perfusus: statūq; foliis: donec ruffescat: ac rursus dulci uino restinguitur: & hoc trinis uicibus: tingendis uestibus tantum utilis.

De hematite & quinq; generibus eius: & schisto.

CA. XX.

Chistos & hematites cognationem habent. Hematites inuenit in metallis. Vfus minii color rem imitatur. Vritur & phrygius: sed nō restinguit uino. Adulterat schisto. Hematiten discernunt uenæ rubentes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mire conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibitur eum & qui sanguinem reiecerunt cum succo punici mali. Et in uesicæ uitis efficax. Bibitur & in uino contra serpentium ictus. Infirmitas ad omnia eadem est: quem schiston appellant. Sed in iis cōmodior croco similis: peculiaribus splendet. Proficit oculorum lachrymis i lacte muliebri. Procidētēq; oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorū qui nuperrime scripsere. Sed So tacus e uetustissimis auctoribus quinq; genera hematitæ: tradit præter magnetem. Principatū dat ex iis æthiopico: oculorum medicamentis utilissimo. Ex iis quæ panchresta appellant. Item ambustis. Alterum atrodamanta dicit uocari: colore nigro pondere ac duricia insignem: & inde nomen traxisse: præcipueq; in africa repertam. Trahere autem in se argentum æs. ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum: & esse ad iocineris uitia præcipui remedii. Tertium genus arabici facit: simili duricia: uix reddentis succum ad cotem aquariā aliquando croco similem. Quarti generis elatiten uocari quādiu crudus sit: coctum uero militem utilem ambustis. Ad omnia utiliore rubrica. Quinti generis schistos hemorrhoidas reprimat. In totum autem hematitas omnes tritos in oleo tritum drachmarum pōdere a ieiunis sumēdos: ad uitia sanguinis. Idem auctor est schiston esse alterius generis q̄ hematiten tradit: quē uocat atracliten. Nasci i africa nigrum attritū reddere aquariis cotibus ab ea pte quæ fuerit ab radice nigrum colorem: ab altera parte croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

De quattuor generibus ætitis: & calamo: & samio: & arabo:

& punicibus.

CA. XXI.

Ætites lapis etiā argumēto nominis magnā famam habet. Reperit in nidis aquilæ: sicuti i decimo uolumine diximus. Aut binos iueniri: marē & fœminā. Nec sine ipso parere q̄s diximus aqlas: & ideo binos tantū. Genera eorū quattuor. In africa nascentē pusillū & mollē itra se ac uelut in aluo habentē argillā suauē: candidā. Ipsum friabilē quē fœminæi sexus putat. Marē autē q̄ in arabia nascit durū gallæ: similē: aut subrutilū in aluo habentē durū lapidē. Tertius in cypro inuenit: collore illis in africa nascentibus similis: amplior tamē atq; dilatatus. Cæteris. n. globosa facies. Habet in aluo harenam iucundā & lapillos. Ipse tā mollis ut ēt digytis fricet. Quarti generis Taphiusus appellat: nascēs iuxta leucadem in taphiusa: qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus: & rotundus. Huic est in aluo lapis: qui uocatur callimus: nec quicq; tenerius. Aetitæ omnes grauidas adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis scarificati uteri animalium continent partus: non nisi parturiant: remouendi: alioquin uulua excidium fit. Sed nisi parturientibus auferantur: omnino non pariunt. Est & lapis samius in eadē insula: ubi terram laudauimus: poliendo auro utilis. Vtilis & in medicina oculorum ulceribus cum lacte quo supradictū est mō contra ueteres lachrymatiōes. Prodest & cōtra uitia stomachi potus. Vertigines sedat: Mentēq; cōmotas restituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putat. Et ad ruinæ difficultates: acopis etiā miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis: dentifriciis accommodat crematus. Priuatim hemorrhoidas sanat cū lanugine linteæ linteolis insuper impositis. Nō prætermittēda est & pumicū natura: siquidem ita appellantur quidam lapides erosi amne: in adificiis musea uocant dependentia ad imaginem specus arte reddendam. Sed & iis pumices qui sūt in usu corporum leuigandorum fœminis iam quidem & uiris: atq; ut ait Catullus libris: laudatissimi sunt in melo syro: & æoliis insulis. Probatio in candore & i minimo pondere: & ut q̄ maxime spongiosi aridique sint: ac teri faciles: nec harenosi infricando. Vis eorum in medicina: extenuare: siccare. In ustrina ter sic

D

LIBER

cantur: ita ut torreatur carbone puro: ac totiens uino restinguant albo. Lauant deinde ut cadmia: & sic cari condunt q̄ miniū uliginoso loco. Vfus farinae eius oculorū maxime medicamentis. Vlcera purgant eorū leuiter: explentq; cicatrices: & emēdāt. Quidā tertia uestione refrigeratos potiusq; restinctos terrere malūt ex uino. Addunt etiā ad malagmata capitū uerendorūq; ulceribus. Vtilissima fiunt ex iis dentifricia. Theophrastus autē auctor est potiores in certamine bibēdi praeferre farinā eius: sed nisi uniuerso potui impleantur periclitari. Tantāq; refrigerandi naturā esse: ut musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorū medicinaliū: & mollibus lapidibus: & speculari lapide: & silicibus: & phengite: & cotibus: & reliquis ad structuram lapidibus igni & tempestatibus resistentibus.

CA. XXII.

Vstoribus curae fuere lapides mortariorum quoq; nec medicinalium tantū aut ad pigmenta pertinentium. Ethesiumq; lapidem in iis praetulere ceteris: mox & thebaicum: quem pyrrihopecilion appellauimus. Aliqui psaronium uocāt. Tertium ex calazio chrysitē. Medici autem & basanitē. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Li autem lapides qui succum reddunt oculorum medicamentis utiles existimantur. Ideoq; aethiopici maxime ad ea probantur. Tenuarium uero lapidem & poenicum & hematitem iis medicamentis prodesse tradunt. quae ex croco componantur. Ex alio tenuarium qui niger est: & ex pario lapide non aequae medicis utilem. Potiorē ex lapide alabastrite aegyptio: uel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis: ex quo uasa & etiam cados faciunt. In syphno lapis est qui cauatur: tornaturq; i uasa coquendis cibis utilia: uel ad esculentorum usum. Quod in comensi italiae lapide accidere scimus: sed i syphno singulare q; ex calfactus oleo nigrescit: durefcitq;. Natura mollissimus tanta qualitarum differentia est. Nam mollicie & transalpis praecipua sunt exempla. In belgica prouincia candidum lapidem serra qua lignum: faciliusq; etiam secant ad tegularum & imbricum uicem. Vel si libeat: ad quae uocant pauonacea tegendi genera: & igne quidem durati iidem sectiles sunt. Speculari uero quoniam & hic lapis nomen optinet: faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citior tantum dabat: nec tota: sed intra centum milia passuum circa segobricam urbem. Iam & cypros & cappadocia & sicilia: & nuper inuentum africa. Postferendos omnes tamen hispaniae: & cappadociae mollissimis & amplissimae magnitudinis: sed obscuris. Sunt & in bononiensi italiae parte breues maculosi complexu silicis alligati: quorum tamen appareat natura similis eis qui in hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur: extrahiturq; aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura absolutus segmēti modo nunq; adhuc quinq; pedum longitudine amplior. Humore hunc terrae quidam autumant quadam animam crystalli modo glaciari. Et in lapide conrescere manifesto apparet: q; cum fere decidere in puteos tales & medullae ex ossibus earum in eadem lapidis natura post hyemē figurantur. Inuenit & niger aliquando. Sed candido natura mira cum sit mollicia nota perpetiendi solis rigorisq; nec senescit si modo iniuria absit: cum hoc etiam in cementis multorum generū accidat. Inuenere & alium usum in ramentis quoq; cyrcum maximum ludis cyrcensibus sternendi: ut sit in commendatione candor. Nerone principe in cappadocia repertus est lapis duritia marmoris candidus atq; translucens: etiam qua parte fuluae inciderant uenae: ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat aedem fortunae: quam seiam appellant. a Seruio rege sacratam aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdū claritas ibi diurna erat haud q; speculariū modo: tanq; inclusa luce: non transmissa: in arabia quoq; esse lapidem uitri modo translucidum: quo utuntur pro specularibus: iuba auctor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat: primumq; cotes ferro acuendo. Multa earū genera. Creticae diu maxima laudem habuere. Secundam laconicae ex taygeto monte: utraq; oleo indigētes. Inter aquarias naxiae laus maxima fuit. mox armeniacae: de quibus diximus. Ex oleo & aqua ciliciae pollēt: ex aqua arsinotaicae. Repertae sunt i italia aqua trahentes aciem acerrimo effectū. Necnon & transalpes: quas pascernices uocant. Quarta ratio est salua hominis proficentium. Quae in ostrinarum officinis inutilis ē: fragili mollicia. Flaminitanā ex hispania citiore i eo genere praecipue. Reliqua multitudo lapidum in totum aedificiis inutilis est morositate. Quaedam tamē loca morem illum habent: sicuti carthago i africa exercetur halitu maris: fricatur uento: & uerberatur hymbri. Sed cura tuentur picado parietes: quoniam & tectoria calx roditur. Sciteq; dictum est: ad tecta eos pice ad uinum calce: uti quoniam sic musta condiunt. Alia mollicia circa Romam fidēnati & albanos: In liguria quoq; umbria & Venetia albus lapis dentata serra seccatur. Hi tractabiles in opera labore quoq; tolerant sub tecto dūtaxat. Aspergine & gelu pruinisq; rumpunt in testas. Nec contra humores & aurā maris robusti. Tyburtini ad reliqua fortes: uapore dissiliunt. Nigri silices optimi quibusdā i locis & rubētes. Nōn usq; uero & albi: sicut in tarquinienfi & ancianis lapidicinis circa lacum uolsiniensem. Et in stratonensi sunt: quibus ne ignis quidem nocet. lidem & in monumenta sculpti contra uetustatē quoq; incorrupti permanent. Exq; iis formae fiunt: in quibus aera funduntur. Est & uiridis lapis uehemēter igni resistens: sed nusq; copiosius. Et ubi inuenitur lapis non saxum est. E reliquis pallidus in cemento raro utilis. Globosus contra iniurias fortis: sed ad structuram infidelis: nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuialis semper ueluti madens. Remedium est in lapide dubio aestate eum eximere: nec ante biennium eum inferere tecto: domitum tempestatibus. Quae ex eo laesa fuerint: in subterranea structura aptantur utilius. Quae resisterint: tutum est caelo committere: Graeci e lapide duro ac silice aequo construunt ueluti lateritios parietes. Cum ita fecerint: iso domos uocant genus structurae. At cū i aequali crassitudine structa sunt pleusiodomon. Tertiū est euplectō tātūmodo frōtibus politis.

TRIGESIMVSSEPTIMVS

Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri: ut commissuras antecedentium medii lapides optineant: necessarium est: in medio quoque pariete si res patiat. Si minus utique a lateribus: Medios parietes sarcire fractis cemetis. Dictyotheton uocat reticulari structuram: quam frequentissima romae struit: rimis oportunā. Structuram ad normam & libellam fieri & ad perpendicularum respondere oportet.

De Cisternis & calce & harenæ generibus: & mixtura calcis & harenæ: & uitis structura: & tectoris columnis.

CA. XXIII.

T Cisternas harena pura & aspera quinque partibus: calcis quam uehementissime duabus constructui conuenit: fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis uestibus calcari solū parietesque similiter. Vtilius geminos esse: ut in prione uitia confidant aqua: atque per collum in proximam trāseat maxime pura aqua. Calcem e uario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior quam ex duro & structuræ utilior. Quæ ex fistuloso: tectoriis. Ad utrumque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex efosso lapide quam ex ripis fluminum collecto. Vtilior e molari: quia est quædam pinguior natura eius. Mirum aliqui postquam arserit accendi aquis. Harenæ tria genera. Fossicia cui quarta pars calcis addi debet. Fluuiatili aut morinæ tertia. Si & testæ tufæ tertia pars addatur melior materia erit. Ab apennino ad padum non inuenitur fossicia: nec marina. Ruinarum urbis ea maxime causa: quod furto calcis sine ferrumine suo cementa componuntur. Intrita quoque quo uetustior eo melior. Vnde & in antiquarum ædium legibus inuenitur ne recentiore trima uteretur redemptor quisque. Ideoque nulla tectoria eorum rimæ fedauerunt. Tectoriumque: nisi ter harenato & bis marmorato inductum est: non satis splendoris habet. Vliginosa & ubi salsugo testatio uitia sublimi utilius. In græcia tectoriis etiam harenarum quod inducturi sunt: prius in mortario ligneis uestibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo: donec rutro non cohæreat. Contra in albario opere: ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi a gleba oportet. In elide ædes est Minerue: in qua frater Phidiæ Paneus tectorium induxit lacte & croco subactum: ut ferunt: ideo si quærat in ea hodiæque salua pollice: odorem croci saporemque reddere traditur. Columnæ edere densius positæ: crassiores uidentur. Quattuor earum genera. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent: doricæ uocantur: quæ nonam ionicæ: quæ septimam thuscæ. Corinthiis eadem ratio quæ ionicis. Et differentia: quoniam capitularis corinthiarum eadem est altitudo quæ colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores uidentur ionicis: capitelli enim altitudo tertia præstat crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis tertia pars latitudinum delubri: in ephesi Dianæ æde: de qua prius fuit sermo: primum columnis spiræ subditæ: & capitella addita. Placuitque altitudinis octaua pars in crassitudine: & ut spiræ haberent crassitudinis dimidium septimæque partis detrahentibus summarum crassitudini. Præter has sunt quæ uocantur atticæ columnæ quaternis angulis pari alterum interuallo.

De medicinis calcis: & maltha & gypso.

CA. XXIII.

Alcis & in medicina magnus usus. Eligitur enim recēs: nec aspersa aquis urit: discutit: extrahit incipientesque serpere ulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur. Eadem compositio ne & strumis. Maltha e calce fit recentis: gleba uino restinguitur. Mox tunditur cum adipe suillo & ficu dupplici linamento. Quæ res omnium tenacissima: & duritiā lapidis antecedens. Quod malthatur oleo perficitur ante. Cognita calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam e lapide coquitur ut in syria cathuris. Et e terra foditur ut in cyprio ac perthebie summa tellure: & hymeticum est. Qui coquitur lapis non dissimilis alabastrite esse debet: aut marmoroso. In syria durissimos ad id eligunt: coquuntque fimo bubulo ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est e lapide speculari squāmam uitalem habente. Cypso madido statim utendū est: quoniam celerrime coit: ac siccat. Tamen rursus tundi & in fari nam resolui patitur. Vfus gypsi in albariis sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplumque illustre. C. Procleium Augusti Cæsaris familiare in maximo stomachi dolore gypso potu consciuisse sibi mortē.

De pauimentis: & quando primum romæ: & subdialibus pauimentis: & græcanicis: & quando primum camera.

CA. XXV.

Auimenta originem apud græcos habent elaborata arte picturæ ratione: donec linthostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc generosus: qui pergami strauit quem uocant Eufaroton Oecon: quoniam purgamenta cœnæ in pauimento quoque euerri solent: ueluti relicta. Fecerat paruis e testulis tinctisque in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens: & aquam umbra capitis infuscans abripiente alia escam. Dentes uirides in canthari labro. Apricantur aliæ scabentes sese pauimenta credo primum facta: quæ nunc uocamus barbarica: atque subregulanea. In italia e festucis cannea: hoc aperte ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum est post tertium punicum bellum initum. Frequentata uero pauimenta ante cimbricum magna gratia animorum indicio est lucillianus ille uersus. Ante pauimenta atque emblemata uermiculata. Subdialia græci inuenere talibus domos contegentes facili tractu & repente: sed fallax ubicunque hymbres gelant. Necessarium binas per diuersum taxationes substerni. Capita earum præfigi ne torqueantur. Et ruderi nouo terriam partem testæ tufæ addi. Deinde rudus in quo duæ quintæ calcis misceantur pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sed digytos induci & e testa grandi non minus alia duos digytos strui Fastigium uero seruari in pedes denos & seiscuncem. Ac diligenter cote despumare uernisque axibus contubulare. Quæ torquentur inutilia putant. Immo & silice aut palea substerni melius esse quo minor uis

calcis perueniat. Neceſſarium & globolum lapidem ſubiici. Similiter fiunt ſpicata teſtacea. Non negligē dum etiamnum unum genus græcanicum. Solo feſtucatio iniicitur rudus aut teſtaceum pauimētum. Dein ſpiſſe calcatis carbonibus inducitur ſabulo calce ac ſauilla mixtis: materia craſſitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur: & eſt forma terrena. Si uero cote depoliturum eſt: nigri pauimenti uſum obtinet. Lithoſtota cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis. Extarq; hodie quod in Fortunæ de Iubro preneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tranſiere: ut pronum uitium. Et hoc certe inuētum ab Agrippa in thermis quas romæ fecit. Figlinum opus encauſto pinxit. In reliquis alba ria adornauit. Non dubie uitreas facturus cameras: ſi prius id inuentum fuiſſet: aut a parietibus ſcænæ ut diximus. Scauri perueniſſent in cameras. Quamobrem ariginem uitri dicemus.

De origine uitri & ratione faciendi: & de obſiano uitro: & generibus multiformibus uitri.

CA. XXVI.

Pars eſt ſyriæ: quæ Phœnice uocatur finitima iudeæ intra montis carmeli radices paludem habens: quæ uocatur candebea. Ex ea creditur naſci belus amnis quinq; milium. p. ſpatio i mare profluens iuxta ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit: inſalubris potu: ſed cerimoniis ſaſer: limoſus uado profundus. Non niſi reſuſo mari harenas fatentur. Fluſtibus enim uolutatæ niteſcūt detritis ſordibus. Nunc & a marino credunt aſtringi morſu: non prius utiles. Quingētorum eſt paſſuū non amplius littoris ſpatium. Idq; tantum multa per ſæcula gignēdo fuit uitro. Fama eſt appulſa naue mercatorū nitri cum ſparſi per littus epulas pararent: nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio: glebas nitri e naue ſubdiſſe. Quibus accenſis permixta harena littoris tranſlucentes nobilis liquoris fluſſiſſe riuos: & hanc fuiſſe originem uitri. Mox ut eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia non fuit contenta nitrū miſcuſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem uitri quoq; ut ferrum trahere credit. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchiæ & ſoſſiles harenæ. Auctores ſunt in india e cryſtallo fracta fieri: & ob id nullum comparari indico. Leuib; autem aridiſq; lignis coquitur addito cyprio ac nitro maxime ophirio. Continuis fornacibus ut æs liquatur: maſſeq; fiunt colore pingui nigrantes. Acies tanta eſt quacunq; ut circa ullum ſenſum ad oſſa conſecet quicquid afflaſuerit corporis. Et maſſis rursus funditur in officiis tingiturq;. Et aliud ſtatu: figuratur. Aliud torno teritur. Aliud argenti modo calatur. Sidone quondam iis officiis nobiliſq; ſiquidem etiam ſpecula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uero & in uulturno mari italiæ harena alba naſcens ſex milium paſſuum a littore inter cumas atq; lucrinum: quæ molliſſima eſt: pila molaq; teritur. Dein miſceſtribus partibus nitri pondere uel meſſura: ac liquata in alias fornaces traſfunditur. Ibi fit maſſa quæ uocatur hammonitrum. Atq; hoc recoquitur: & fit uitrum purum ac maſſa uitri candidi. Iam uero & per gallias hiſpaniaſq; ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tyberio principe excogitatum uitri temperamentum ut flexibile eſſet: & totam officinam artificis eius abolitam: ne æris: argenti: auri: metallis præcia detraherentur. Eaſq; fama diu crebrior q̄ certior fuit. Sed quid refert. Neronis principatu reperta uitri arte quæ modicos calices duos: quos appellabant petrotos. hſ. ſex milibus uenderet. In genere uitri & obſidiana numerantur ad ſimilitudinem lapidis quem i æthiopia inuenit. Obſidius nigerrimi coloris: aliquando & tranſlucidi: craſſiore uifu atq; in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddēte. Gēmas multi ex eo faciunt. Videmusq; & ſolidas imagines diui Auguſti capti materia huius craſſitudinis. Dicauitq; ipſe pro miraculo in templo Concordiæ obſidianos quattuor elephantos. Remiſit & Tyberius Cæſar heliopolitarum cerimoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præſuerat ægypto: obſidianā imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo nunc nitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates obſidianum lapidem in india & i ſennio italiæ & ad oceanum i hiſpania naſci tradit. Fit & in tincturæ genere obſidianum ad eſcaria uafa totum rubens uitrum atq; non tranſlucens: hematinoſ appellatum. Fit & album & murrinum aut hyacinthos ſaphirolq; imitatū: & omnibus aliis coloribus. Nec eſt alia nū materia ſequatior: aut etiam picturæ accomodatior. Maximus tamen honos in candido traſlucēte q̄ proxima cryſtalli ſimilitudine. Uſus uero ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Eſt aut coloris impatiens: ni præcedat frigidis liquor: cum addita aqua uitreæ pilæ ſole aduerſo in tantum ex candescant: ut uestes exurant: fragmenta teporata agglutinantur tantum rursus adfundi non queunt p̄terq; abrupto ſibimet: tingui ueluti cum calculi fiunt: quos quidem abaculus appellant: aliquos etiā pluribus modis uerſicolores. Vitrum ſulphuri cōcoctum ferruminatur in lapidem. Ad peractis omnibus quæ conſtant ingenio artem natura faciente: ſuccurrit mirari nihil pene non igni perfici.

Ignium miracula & medicinæ prodigia

CA. XXVII.

Gnis accipit harenas: ex quibus alibi uitrum: alibi argentum: alibi minium: alibi plumbi genera: alibi pigmenta: alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſoluuntur. Igne ferrum gignitur: ac domatur. Igne cremato lapide cementa in tectis alligantur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eademq; materia aliud gignitur primis ignibus: aliud ſecundis: aliud tertiis. Quando ipſe carbo uires habere incipit reſtinctus: atq; intereſſe creditus: maioris fit uirtutis. Immeſa & improbra rerum naturæ portio. Et in qua dubium ſit plura abſumat: an pariat. Eſt & iſtis ignibus medica uis. Peſtilentiæ quæ ſolis obſcuratione cōtrahitur ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id mōſtrauere diuerſis locis. Ad conuulſa uiſcera aut cōtuſa ut. M. Varro auctor eſt. Ipſis. n. uerbis eius utar. Lix cinis eſt inquit foci. Inde. n. cinis luxatis potus medef. Vt licet uidere gladiatores cum deluſerint hac iuuari potione. Quin & carbunculū genus morbi: quo duos cōſulares nuper abſumptos.

TRIGESIMVSSEPTIMVS

indicauimus: querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis sunt aliqua remedia: ut in carbone ecce & cinere. Non præteribo & unum foci exemplum romanis litteris clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco comparuisse genitale e cinere masculini sexus. Eamque quæ infederat ibi: Tanaquilis reginæ ancillam Ocrestem captiuam consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullium natum qui regno successit. Inde & in reginæ cubanti puero caput arsisse uisum credi tumque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

CAII PLYNII SECVNDI NATVRALIS HYSTORIAE LIBER, XXXVII. ET VLTIMVS. PROHEMIVM.

Origo gemmarum.

TNIHIL INSTITVTO OPERI DESIT: GEMMAE SVPER Sunt: & in artum coacta rerum naturæ maiestas a multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt uarietati coloribus materiæ decori. Violare etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uero extra præcia ulla taxationemque humanarum opum arbitantes ut plerisque ad summam absolutamque rerum naturæ cōtemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum & quibus initiis in tantum hæc ammiratio exarserit diximus quodam tenus in mentione auri annulorumque. Fabulæ primordium a rupe cauesca tradunt. Promethei uinculorum interpretatione fatali. Primumque saxi fragmentum inclusum ferro ac digito circumdatum hoc fuisse anulum & hoc gemmam.

De gemma Polyclatis tyranni & Pyrrhi regis: & qui sculptores optimi: & nobilitates artificum: & qui primus dactylotheam romæ habuit. CA. I.

In initiis coepit auctoritas in tantum amorem elata ut Polycrati Seuero famio insularum ac litorum tyranno sceleritatis suæ: quā nimiam fatebatur esse ipse: satis piæmeti in unius gemmæ uoluntario damno uideretur: si cum fortunæ uolubilitate paria faceret. Planè ab inuidia eius abunde se redimi putaret: si hoc unum doluisset. Assiduo gaudio luxus eo profectus a nauigio in altum anulum merfit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus escæ uice raptum ut faceret ostentum: in culinam domini rursus fortunæ insidiantis manui reddidit. Sardonicem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque romæ (si credimus) in cōcordiæ delubro cornu aureo Augustæ dono inclusam: & nouissimum prope locum tot prælatis optinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius qui aduersus romanos bellum gessit. Nāque habuisse traditur acathen: in qua nouem musæ & Apollo citharam tenens spectaretur: non arte sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis: ut musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia quæ tradatur magnopere gemmarum claritas extat apud auctores: præterque Ismeniam Choraulem multis fulgentibus uti solitum comitante fabula uanitate eius dicatæ i cyprio: sex aureos denarios pro smaragdo in qua fuerat sculpta Amymone iussisse enumerari. Et cum duo relati essent: imminuto præcio: male me hercules curatum dixisse. Multum enim de tractu erat gemmæ dignitati. Hic uidetur instituisse ut omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur: ueluti Dionysiodorus æqualis eius & æmulus: ut sibi quoque par uideretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter musicos Nicomachus multas gemmas habuisse traditur: sed nulla peritia electas: sed forte quadam. His exemplis initio uoluminis oblati aduersus istos qui sibi hanc ostentationem arrogant: ut palam sit eos tibicinum gloria tumere. Hoc in Polycratis gemma quæ demonstratur illibata intactaque ab Ismenia ætate post multos annos apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hæc eandem opinionem dictum Alexandri magni: quo uetuit in gemma se ab alio scalpi quā Pyrgotele non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & cronius i gloria fuere. Quicquid diui Augusti imaginem similem expressit: qua postea principes signabant Dioscorides. Sylla dictator traditione lugurte semper signauit. Est & inter auctores Catientem illum cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat: pugnae eius effigie signasse uulgato Stiliōis Præcōtini sale. Quidnā fuisse aucturum eum si Scipio patrem eius iteremptus esset: Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas autem in matris annulis iam idiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia absente eo amici signauere æpistolas & edita. Quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat: non infaceto lepore accipientium enigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mœcenatis rana per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad deuitanda cōiugia sphingis Alexandri magni imagine signauit. Gemmas plures: quod peregrino appellat: nomine dactylotheam: primus omnium habuit romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit: donec Pompeius magnus eam quæ Mythridatis regis fuerat: inter dona in capitolio dicaret: ut. M. Varro: aliique eiusdem ætatis auctores confirmant: multum prælatum Scauri. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactylotheas in æde Veneris genitricis cōsecrauit. Marcellus octauia genitus in palatina Apollinis æde unam. Victoria tamē illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mortis inclinauit. Sicut. L. Scipionis & Cn. Manlii ad cælatum argentum & uestes attalicas & trichina ærata. Sicut. L. Mummi ad corinthia & tabulas pictas.

LIBER

De gemmis translatis in triumpho Pōpei: & natura cryſtalli & medicinis: & luxu-
ria circa eā: & quādo primū inuēta myrrhina: & luxuria circa eā & natura myr-
rhinog: quæ mentiti ſunt auſtores de ſuccino. CA. II.

D uti planius noſcatur: uerba ex iſtis Pompeii triumphog: actis ſubiiciam. Ergo tertio trium-
pho quem de piratis: aſia: ponto: gentibuſq; & regibus in ſeptimo operis huius uolumine indi-
catis. M. Piſone. M. Meſſala conſ. pridie Kalendas octobris: die natalis ſui egit: trāſtulit alueum
cum theſſeris luſorium e gemmis duabus latum pedes tres: longum pedes quattuor. Et ne quīs de ea re
dubitet nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente. In quo fuit lu-
na aurea pondo. xxx. milium. Lectos triclinares tres. Vaſa ex auro & gemmis abacorū nouem. Signa au-
rea tria. Mineruæ matris: & Apollinis coronas ex margaritis. xxx. tres. Montem aureum quadratū cum
ceruis & leonibus & pomis omnis generis circūdata uite aurea. Muſæum ex margaritis in cuius faſtigio
horologium erat. Imago Cn. Pompeii e margaritis: illa regio honore grata: illius probiores uenerandiq;
per cunctas gentes illa inq; ex margaritis: ſeueritate uicta & ueriere luxuria q̄ triumpho. Quod profecto
inter illos uiros durafſet cognomē Magni: ſi prima uictoria ſic triumphafſes de margaritis Magne: tam
prodigia re & ſœminis reperta: quam habere gerereq; fas non ſit. Hinc ſic fieri tuos uultus: ſic te præcio-
ſum uideri? Nōne illa ſimilior tui eſt imago: quam pyrenei iugis impoſuiſti? Graue profecto ſœdumq;
probrum erat: ni uerius ſit eum deorum oſtētum credi oportere. Clareq; intelligi poſſet iam tum illud
caput orientis opibus ſine reliquo corpore oſtētatum. Cætera triumpho eiſdem q̄ ueriffime ſubiiciam.
Reip. datū mille talentū. Legatis & quæſtoribus: qui oras maris defendiſſent ſeſtertia bina milia. Com-
militibus ſingulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamē fecit cauſam Caii principis qui ſuper omnia mu-
liebria oculos induebat e margaritis. Et Neronis principis qui ſcepta pſonis hiſtrionum & cubicula uia-
toria unionibus conſternebat. Quinimmo etiam ius uidemur perdidiffe corripiendi gemmata potoria
& uariæ ſupelleſtilis genera annulos trāſeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior exiſtimari poſſit?
Eadem uictoria primum in urbem murrina inuexit. Primuſq; Pompeius ſex pocula ex eo triumpho ca-
pitolino Ioui dicauit. Quæ protinus ad hominum uſum trāſiere: abacis etiam eſcariſq; uafiſ inde expe-
titis. Excreſcitq; i dies eius rei luxus murrino. lxxx. ſeſtertiis empto capaci plane ad ſeſtarios tres. Caliceq;
potauit ex eo ante hos annos conſularis ob amorem abraſo eius margine ut tamē iniuria illa præcium
augeret. Neq; eſt hodie murrini alterius præſtantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum
uoluerit licet æſtimare ex multitudine: quæ tanta fuit: ut auferente liberius eius Nerone Domitio thea-
trum peculiare trans tyberim hortis expoſita occuparent: hoc a populo impleri cauentes. Et dum pom-
peianus præludit: etiam Neroni ſatis erat: qui uidit tunc annumerari unius ſcyphi fracta membra: quæ
in dolorem credo ſeculi inuidiaq; fortunæ tanq̄ Alexandri magni corpus in conditorio ſeruari ut oſten-
taretur: placebat. T. Petronius conſularis moriturus inuidia Neronis principis ut menſam eius exhære-
daret: trullam murrinam. ccc. ſeſtertiis emptam fregit. Sed nero ut par erat principem uicit omnes. ccc.
ſeſtertiis capedinem unam parando. Memoranda res tanti imperatorem patremq; patriæ bibiſſe. Ori-
ens murrina mittit: Inueniuntur enim ibi in pluribus locis nec inſignibus: parthici regni. Præcipue ta-
men in carmania. Humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nunq̄ paruos excedunt aba-
cos. Craſſitudine rara quanta dictum eſt uafi potorio. Splendor iis ſine uiribus: nitorq; uerius q̄ ſplendor.
Sed in præcio uarietas colorum: ſubinde circunagentibus ſe maculis in purpuram candoremq; & terti-
um ex utroq; igneſcente ueluti per tranſitum coloris purpura rubeſcente: aut lacte candefcente. Sūt qui
maxime in iis laudent extremitates: & quosdam colorum repercuſſus: quales in cæleſti arquu ſpectant.
His maculæ pingues placent. Tranſlucere quicq; aut pallere uitium eſt. Iſte ſales uerrucæq; non eminen-
tes: ſed ut in corpore etiā plerūq; ſeſſiles. Aliqua & in odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cry-
ſtallum facit: gelu uehementiore cōcreto. Nec aliubi certe reperit: q̄ ubi maxime hybernæ niues rigent:
glaciemq; eē certum ē: unde & nomen græci dedere: Oriens & hāc mittit. Sed indicæ nulla præfert. Na-
ſcitur & in aſia: uiliſſima circa alabandam & hortofiam finitimisq; montibus: item in cipro. Sed lauda-
ta in europa alpium iugis. Iuba auctor eſt: & in quadam inſula rubri maris ante arabia ſita naſci quæ ne-
ron uocetur. Et in ea quæ iuxta gemmam topacium ferat. Cubitalemq; efoſſam a Pythagora Ptolemæi
regis præfecto. Cornelius Bocchus & in luſitania perq̄ mirandi ponderis immenſis iugis depreſſis ad li-
beramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit ephēſius aratro aſia & cipro excitari. Nō
enim inueniri in terreno: nec niſi inter cautes creditum fuerat. Similius ueri eſt qd̄ idem Xenocrates tra-
dit torrentibus ſæpe deportari. Sudines uero negat niſi ad meridiem ſpectantibus locis naſci. Quod cer-
tum eſt: non. n. reperitur in aquoſis: q̄q; in regione prægelida: uel ſi ad uada uſq; glarientur amnes. Cæle-
ſti humore paruaq; niue id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens in frigido potu abdicatur. Quare na-
ſcatur anguloſis lateribus: non facile ratio inueniri poteſt: eo magis q̄ neq; mucronibus eadē ſpecies eſt:
ita abſolutus eſt laterum leuor: ut nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo ampliſſima adhuc uiſa nobis
erat: quam in capitolio Liua Auguſta dicauerat: librarū circiter. l. idem Xenocrates auctor eſt: uas am-
phorale uiſum. Et aliqui ex india cryſtallum ſextariorum quattuor. Nos liquido affirmare poſſumus in
cautibus alpium naſci adeo inuiſi ut plerūq; fune pendentes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia no-
ta ſunt. Inſeſtant plurimis uitiiſ: ſcabroſ: ferrugine maculoſa nube occulta aliq̄do uomica: p̄duro fragiliſq;
cēro a ſole appellato. Eſt & ruſſa aliqbus rubigo. Aliis capillamentū rimæ ſimile. Hoc artiſices litura oc-
cultant. Quæ uero ſine uitio ſunt: puras eſſe malū aſcynthera appellātes: nec ſpumæ coloris lymphideq;

TRIGESIMVSSEPTIMVS

Postrema uero auctoritas in pondere est. Inuenio medicos quæ sunt urenda corporum nō aliter utilius id fieri putare q̄ crystallina pila aduersus apposita solis radiis. Alius hic furor. h̄s. centum. l. millibus trul/ la una non ante multos annos mercata a matrefamilias nec diuite. Item Nero amissarum rerum nūcio accepto duos calices cristallinos in suprema ira fregit illisos. Nec fuit ratio uitio sæculum suum punien/ tis: ne quis alius ex iis biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queūt. Mireq; ad similitudinem accedere uitri: sed prodigii modo ut suis præcium auxerint: crystalli non diminuerunt. Proximum locum in de/ liciis foeminarum tamen adhuc tantum succina optinent: eādemq; omnia hæc quam gemmæ auctori/ tatem. Sane maiorem aliquibus de causis crystallina & murina. Rigidi potus utraq;. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est uanitas græcorum diligenter. Legentes mō æque perpetiantur me de ortu eorum: cum hoc quoq; intersit uitæ scire posteros quicquid illi prodidere mi/ randum. Phœtonis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos lachrymis electrum omni/ bus annis fundere iusta eridanum amnem quem padum uocamus. Et electrum appellatū: quōiam sol uocitatus sit electros: plurimi poetæ dixerunt: primiq; ut arbitror: Eschylus: Philoxenus: Nicander: Euripi/ des: Satyrus. Quod esse factum italiæ testimonio patet. Diligentiores eorū electridas insulas in mari ha/ driatico esse dixerunt: ad quas dilaberetur padus. Qua appellatione nullas unquā ibi fuisse certum est. Nec uero ullas ibi appositas esse in quas quicq; cursu padi deuehi possit. Nam q; Eschylus in hyberia hoc est in hispania eridanum esse dixit: eūdemq; appellari rhodanum. Euripides rursus & Apollonius in ha/ driatico littore confluere rhodanum & padum: faciliorem uenia facit ignorati succini: in tāta orbis igno/ rantia. Modestiores sed æque falsum prodidere i extremis hadriatici sinus rupibus inuis arbores stare: quæ canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in liguria effodi dixit. Phœtonem in æthiopia Hammonis obisse. Ob id delubrum ibi esse atq; oraculum. Electrumq; gigni. Philemō fossile esse: & in scythia erui duobus locis. Candidum atq; cærei coloris quod uocaretur electrum. In alio loco fuluū qd̄ appellaretur sualternicum. Demōstratus lyncurion id uocat: & fieri ex urina lyncum bestiarum. E mari bus fuluum & igneum: e foeminis languidius atq; candidum. Alii dixerunt langurium: esse in italia bestias langurias. Zenotheris linguas uocat easdem: & circa padum iis uitam affirmat sudines arborē quæ gi/ gnat in liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in britannia arboribus effluere: quas electridas uocauit. Pytheas gutonibus germaniæ genti accolis æstuarium mentonomon nomine ab oceano spatio stadiog; sexmiliū. Ab hoc diei nauigatione insulā abesse abalum. Illo uere fluctibus ad uehi: & esse cōcreti maris purgamentū. Incolas p ligno ad ignē uti eo: proximisq; teutonis uedere. Huic & Timæus credidit: sed insulā basiliam uocauit Philemon negauit flāmam ab electro reddi. Nicias solis radiorū succum intelligi uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terrā actos pinguem sudo/ rem in ea parte oceani relinquere: deinde æstatibus in germanog; littora eiici. Et in ægypto nasci simili modo: & uocari facal. Itē in india: gratiusq; thure esse indis. In syria quoq; foeminas uerticillos inde face/ re: & uocare harpaga: quia folia & paleas: uestiumq; simbrias rapit. Theophrastus oceano id exæstuante ad pyrreney p̄montorium eiici. Quod Xenocrates credidit: q de iis nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asa/ rubas: qui tradidit iuxta athlanticū mare esse locum cephisida: quē mauri uocant electrum. Hūc sole ex calfactū e limo dare electrum fluitās. Mnesias africæ lacū sycionē appellatū: & cratinā amnē in oceanum effluentē lacu: in quo aues quas meleagridas & penolopas uocat uiuere. Ibi nasci rōne eadē qua supra di/ ctum est de electride lacu. Theomenes dicit: iuxta syrtin magnā hortum hesperidū esse: ex quo in stagnū cadat. Colligi uero a uirginibus hesperidum. Ctesias indis flumen esse hypobarum: quo uocabulo signi/ ficetur oīa uasa ferre bona: fluere a septentriōe in exortum oceanum iuxta montem siluestrem arbori/ bus electrum ferentibus. Arbores eas aphytagoras uocari: qua appellatione significet prædulcis suauita/ tis. Mithridates in germaniæ littoribus esse insulam: uocariq; eam cædron: cædri genere siluosam: inde defluere in petras. Xenocratis nō succinum tantū in italia: uerum etiam thieū uocari: a scythis uero sacri/ um: quoniam & ibi nascatur. Alios putare in numidia gigni. Super omnes est Sophocles tragicus poeta: quod equidē miror tanta grauitate cothurni: & præterea uitæ fama alias principali loco genitus athenis rebus gestis exercitu adiecto. Hic ultra indiam fieri dixit e lachrymis meleagridum auium Meleagrum defluentium. Quod & credidisse eum: uel sperasse aliis persuaderi posse quis non ueretur? quam ue peri/ ciam aut impericiam posse reperiri quæ auium ploratus annuos credit: lachrymasue tam grādes: auesq; e græcia ubi Meleager periit ploratum isse in indos? Quid ergo? Non multa æque fabulosa pdunt poe/ tæ? Sed hoc ea in re quæ quotidie inuehatur: atq; abundet: & hoc mendacium coarguat serio quenq; di/ xisse: summa hominum contemptio est: & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum:
& lyncurio & medicinæ.

CA. IIII.

Ertum est gigni in insulis septentrionalis oceani: & a germanis appellari gleffum: itaq; & a no/ stris unam insularum ob id gleffariam appellatam: Germanico Cæsare ibi classibus rem ge/ rente austraiam a barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arbori/ bus: ut gummi in cerasis: resina pineis erumpit humoris abundantia: densatur rigore uel tepore aut ma/ ri. Cum uero intumescens æstus rapuit ex insulis: certe in littora expellitur: ita uolubile ut p̄dere uidea/ tur. Quod arboris succum etiam prisca nostri credidere: ob id succinum appellantes. Pineæ autem arbo/ ris esse indicio est pineus in attritu odor: & q accensum tædæ modo ac nidore fragret. Affertur a germa/ nis in pannoniam: mox per prouinciam. Inde ueneti primum quos græci enetos uocat: rei famā fecere.

D IIII

Proximæ pannoniæ id accipientes circa mare hadriaticum. Pado uero adnexa fabulæ uidetur causa hodieq; transpadanorum agrestibus fœminis. Monilium uice succina gestantibus maxime decoris gratia. Sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere: & faucium uitis uario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac uicinas carnes. Cētum fere milibus passuum abest a carnuntio litus pannoniæ: ex quo id germaniæ inuehitur: præcognitum nuper. Vidit enim eques romanus missus ad id comparandum a Iuliano curāte gladiatorum munus Neronis principis. Qui hæc commertia & littora perarguit tanta copia inuecta: ut retia coercendis feris podium protegentia succinis nodarētur. Arma uero & libitina totusq; unius diei apparatus esset e succino. Maximum pōdus iis glebæ attulit. xiii. librarum. Nasci & in india certum est. Archelaus qui regnauit in cappadocia illinc cortice inhærente tradit aduehi rude: poliriq; lacte incoctum. Liquidum primo destillare argumento sunt quædam intus translucētia: ut formicæ aut culices: lacertæq; quas adhæsisse musteo: non est dubium: & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstantissimi: sed nec his nec tetris præcium. Fuluis maior auctoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus: præterq; si nimio ardore flagrent: imaginemq; igneam inesse: non ignem placet. Summa laus salernis a uini colore dictis molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notum fieri oportet quocunq; modo tingui libeat: hædogæ seuo & anchusæ radice. Quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digytorum accepta uicæ loris attrahunt in se paleas & folia arida: ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; succini oleo addito flagrant dilucidius diutiusq; q̄ lini medulla. Taxatio in delitiis tanta ut hominis quāuis parua effigies uiuorum hominum uigentiumq; præcia superet: prorsus ut castigatio una non sit satis. In corinthiis æs placet auro argētoq; mixtum: in cælaris ars & ingenia. Murrinorum & crystallinorum diximus gratiam. Vniones q; capite circūferuntur: gemmæ digytis. In omnibus deniq; aliis uitiis ostentatio aut usus placet. In succinis deliciarum tantū conscientia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portētis capillos quoq; coniugis suæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat quodam etiam carmine succinos appellando. Et quoniam nullis uitiis defunt præciosa nomina: ex eo tertius hic quidem colos cœpit expeti a matronis. Vt tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari. Amuleti ratione prodest. Callistratus & cuiusq; ætati contra lymphationes pdesse tradit. Et urinæ difficultatibus potum: alligatumq;. Hic & differentiam nouam attulit appellando chrysolectrum quasi coloris aurei: & matutino grauissimi aspectus. Rapacissimum ignium: & si iuxta fuerint celerrime ardescens. Hoc collo alligatum: mederi febribus & morbis. Tritum cum melle ac rosaceo aurium uitiis. Et si cum melle attico conteratur: oculorum quoq; obscuritatibus. Stomachi etiam uitiis uel per se farina eius sumpta: uel cum mastice ex aqua pota. Succina etiam gemmis quæ sunt translucida: adulterandi magnum habent locum: maxime amethystis: cum omni ut diximus colore tingantur. De lyncurio p̄xime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam si non electrum id esset lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis. Sed egestam terra protinus bestia operiente eam: quoniam inuideat hominum usui. Esse autem qualem in igneis succinis colorem: salpiq;. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere: sed æris etiam ac ferri laminas: quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror. Nec uisam in æuo nostro gemmam ullam ea appellatione. Et quod de medicina simul proditur calculos uesciæ eo potio elidi: & morbo regio occurriri: si ex uino bibatur: aut si portetur. Et tamen nunc gemmarum cōfessā dicemus a laudatissimis orsi. Nec uero id solum agemus: sed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magnorum infanda uanitas: quādo illi uel plurima prodidere de gemmis medicinæ ex iis species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis & margaritis.

CA. V.

Aximum in rebus humanis non solum inter gemmas præcium habet adamas: diu non nisi re-
gibus: & iis admodum paucis cognitis. Vnus modo in metallis repertus: perq; raro comes auri:
nec nisi in auro nasci uidebat. Veteres eū in æthiopū tantū metallis inueniri existimauere: inter
delubrum Mercurii atq; insulam meroen dixeruntq; non ampliorem cucumeris semine aut colore dis-
similem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur. Indici non in auro nascentis: sed quadam crystalli co-
gnatione. Siquidem & colore translucido nō differt. Et lateq; sexangulo leuore turbinatus in mucronē:
aut duabus contrariis partibus quo magis miremur: ut si duo turbines latissimis suis partibus iungan-
tur magnitudine uero etiam auellani nuclei. Similis est huic quidem arabicus: minor tantum. Similiter
& nascens cæteris pallor gentis & in auro non nisi excellētissimo natalis. Incudibus hi depræhéduntur:
ita respuentes ictum: ut ferrum utrinq; dissulter: incudesq; etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenar-
rabilis est: simulq; ignium uictrix natura: & nunq; incalescens. Vnde & nomē indomita uis græca inter-
pretatione accepit. Vnum ex iis uocant cenchron: quod est milii magnitudine. Alterum macedonicū in
philippico auro repertū: & hic est cucumi semine par. Post hos cyprius uocat in cypro repertus uergens
in æreum colorem. Sed in medicina ut dicemus efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris: pon-
dere ante cæteros: sed natura dissimilis. Nā & ictibus frangitur: & alio adamante perforari potest. Quod
& cyprio uenit. Breuiterq; ut degeneres noīs tantum auctoritatē habent. Idq; qd̄ totis uoluntatibus his
docere & mādare conati sumus de discordia regū cōcordiaq; quā antipathiam ac symphatiam appellauere
græci nō aliter clarius intelligi pōt. Siquidē illa inuicta uis duag; uiolentissimæ naturæ regū ferri ignisq;
contēptrix hircino rumpit sanguine: ac ne aliter q̄ recēti calidog; macerata: & sic quoq; multis ictibus: tūc
ē præterq; eximias icudes malleosq; ferreos frangēs. Cuius hoc ingenio inuentū? Quoue casu repertū?

TRIGESIMVSSEPTIMVS

Aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti: & in foedissimo animalium omnium? Profecto muneris talis inuentio hominis est. Nec quærenda in nulla parte naturæ ratio: sed uoluntas. Vt cum foeliciter rumpere contingit: in tam paruas frangantur crustas: ut cerni uix possint. Expetitur a scalpro: ribus: ferroq; includuntur: nullam non duriciâ ex facili cauantes. Adamas dissidet cû magnete lapide in tantû: ut iuxta positus ferrû non patiatuſt abſtrahi: aut ſi admotus magnes apphenderit: rapiat: atq; auferat. Adamas & uenena irrita facit: & lymphatiões abigit: metusq; natos expellit a mente: ob id qdam eû anchiten uocauere. Metrodorus Sceptius in eadē germania in balista insula naſci in qua & ſuccimum qđ equidē legerim: ſolus dicit: & præfert arabicis. Quod falſum eſſe quis dubitet? Proximum apud nos indicis arabicisq; margaritis p̄cium eſt: de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De ſmaragdi generibus: & gemmis uiridibus

& tranſlucidis.

CA. VI.

Ertia auctoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis: nullius coloris aſpectu iucundior eſt. Nam hæbas quoq; uirentes frondeſq; haud deſpectamus. Smaragdos uero tanto libentius: quoniâ nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea ſoli gemmarum cõuitu oculos implent: nec fatiant. Quin & ab intentione alia obſcurata aſpectu ſmaragdi recreatur acies. Scalpenſibusq; gemmas non alia gratioſior oculorum reſectio eſt: ita uiridi lenitate laſſitudinem mulcent. Præterea longinquo ampliſcantur uiſu: inſicientes circa ſe repercuſſum æra non ſole mutati: non umbra: nō lucernis: ſemperq; ſenſim radiantibus: & uiſum admittentes: ad craſſitudinē ſui facilitate tranſlucida. Qđ etiam in aquis non ſit. Idem plerumq; & concaui ut uiſum colligāt. Quapropter decreto hominum iis partitur ſcalpi uetitis. Quanq; ſcythicorum ægyptiorūq; tanta durities eſt: ut nequeant uulnerari. Quorum uero corpus extenſum eſt: eadem qua ſpecula ratione ſupini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorq; pugnas ſpectabat ſmaragdo. Genera eorum duodecim nobiliſſimi ſcythici ab ea gēte in qua reperiuntur: appellati. Nullis maior auſteritas: nec minus uitii. Et quātum ſmaragdi a gemmis diſtant: taurū ſcythici a cæteris ſmaragdis. Proximam laudē habent ſicut & ſedem bactriani: quos in commiſſuris ſaxorum collegere dicuntur eteſiis ſtantibus. Tunc. n. tellure internitent: q̄a iis uentis maxime harenæ mouenſ. Sed hos minores multo ſcythicis eſſe tradunt. Tertiū locū ægyptii habent qui eruuntur circa copton oppidū thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis ægyptii optinent: doſq; eorū & ut in colore liquido nec diluto: uerū ex humido pinguiq; quaq; reſpiciat imitante tranſlucidū mare: pariterq; tranſlucet & niter: hoc eſt colorem expellit: & aciem recipit. Ferunt & in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cerarias marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis ita radiantibus etiam in gurgitem ut teriti inſtrumenta reſugerent thinni: diu mirantibus nouitatē piſcatoribus: donec mutauere oculis gemmas. Sed & uita demonſtrari oportet reperta. Sūt quidem oīum eadem. Quædam tamē nationum pecularia: ſicut in homine. Ergo cyprii uarie glauci: magiſq; ac minus in eodē ſmaragdo aliis partibus tenorem illum ſcythica auſteritatis non ſemper cuſtodiuſt. Ad hoc quibuſdā intercurrit umbra ſurduſq; ſit colos qui improbat: etiā dilutior. Hincq; genera diſtinguntur. Et ſunt aliqui obſcuri: quos uocāt cæcos. Alii denſi nec e liquido tranſlucidi. Quidam uaria nubecula improbat. Aliud eſt hoc quā umbra de qua diximus. Nubecula enim albicātis eſt uitii cum uiridis nō pertranſit aſpectus: ſed aut intus occurrit: aut excipit in fine uiſum candor. Hæc coloris uitia: iſta corporis capillamentū ſal: plumbago. Ab iis æthiopici laudantur a copto dierum trium itinere: ut auctor eſt luba: accriter uirides: ſed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere poſuit hermieos & pſicos. Illos extumefcētes pinguit: perſicos uero nō tranſlucidos: ſed iucundi tenoris. Viſum implere quē nō admittāt. Felium pantherarumq; oculis ſimile. Nāq; & illos radiare nec pſici. Eoſdem in ſole hebetari: umbris refulgere: & longius q̄ cæteros nitere. Oīum horū etiā uitium q; felis colorem aut æris habēt. In ſole dilucidi quidē ac liquidi: ſed non uirides. Hæc uitia & atticis maxime ſentiuntur in argētariis metallis repertis: in loco qui thyricos uocat: ſemper minus pingues & e longinquo ſpecioſiores. Frequēs & iis plūbago: hoc ē in ſole plumbei uideant. Illudq; peculiare: qđ quidā ex iis ſemel ſunt: paulatim uiriditate euanida: & ſole lædunt. Poſt hos medici plurimū uiriditatis habent interdū & e ſaphyro. Ii ſunt fluctuoſi: & rerum imagines complexi ut uerbi gratia papauerū aut auium pinnarumq; uel catulorum aut ſimilium. Qui tamē uirides naſcuntur: quoniam oleo meliores ſiunt. Neq; eſt aliorum magnitudo ampliō. Carchedoni neſcio an in totum exoleuerint: poſtq; metalla æris ibi deſecerunt: & ſemper tamen uiliſſimi fuere minimiq;. Iidem fragiles ſed colore incerti & uirentium in caudis pauonum columbarumq; collo plumis ſimiles: ad inclinationē magis aut minus lucidi. Venoſi quidem: ſquāmoſiq;. peculiare erat in his uitium ſarcion appellatum. Hoc eſt quædam gemmæ caro. Mox iuxta carchedonem in qua legebatur: ſmaragdites uocatus eſt. luba eſt auctor ſmaragdū quē cholan uocant: ut in arabia ædificiorum ornamentis includi. Et lapidē quē alabaſtiten ægyptii uocant. Complures uero e proximo laconicos in taygeto monte erui medicis ſimiles: & alios in ſicilia. Inferitur ſmaragdis & quæ uocatur tanos: e perſis ueniens gemma ingrate uiridis: atq; intus ſordida. Item chalco ſmaragdos e cypſo turbida æreis uenis. Theophractus tradit: ægyptioq; commentariis reperiſſe: regi eorum a rege babylonio miſſum ſmaragdum munere. iiii. cubitoꝝ longitudine: & triū latitudine. Et fuiſſe apud eos in louis delubro obeliſcum e quattuor ſmaragdis quadraginta cubitoꝝ longitudine. Latitudine uero in una parte quattuor: & in altera parte duorum. Se autem ſcribente eſſe in tyro Herculis templo ſtenta planam e ſmaragdo: niſi potius pſeudo ſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperi: & in

cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum: ex dimidia iaspidem: nondum humore in totum transfigurato. Appion cognominatus Plistonices: paulo ante scriptum reliquit: esse etiamnum in labyrintho ægypti colosseum Serapin e smaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe similem habere berylli uidentur: in india originem habentes: raro alibi repertos. Poliuntur oēs sexangula figura artificum ingeniis: quoniam hebescent: ni color surdus percussu angulorum exciteretur. Aliter. n. politum non habent fulgorē eundē. Probatissimi sunt ex iis qui uiriditatē puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chrysoberylli: & sunt paulo pallidiores: sed i aureum colorem exeūte fulgore. Vicinum genus hic est pallidius: & a quibusdam proprii generis existimatur: uocaturq; chrysopylon. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos heroides uocant. Post eos autem cerini. Ac deinde oleagini: hoc est colore olei. Postremi chrystallis fere similes. Hi capillamenta habent: sordescq; alioq; euanidi: quæ sunt omnium uitia. Indi mire gaudent longitudine eorum: solosq; gemmarum esse prædicant: qui carere auro malint: & ob id perforatos elephantorum feris religant. Et alios conuenit non oportere perforari: quog; sit absoluta bonitas umbilicis statim ex auro capita cōprehendentibus. Ideoq; cylindros ex iis facere malunt q̄ gemmas: quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci: & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta: additoq; auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadē fere quæ in smaragdis & pterygia. In nostro orbe aliquando circa pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystallo inuento adulterare reperiunt: sed præcipue beryllos.

De opali generibus & uitis & experimentis: & uariis gemmis:

CA. VII.

Inimum: idemq; plurimum qui ab iis differunt opali smaragdis tantum credentes. India solum & horum est mater. Atque ideo eis preciosissimam gloriam compositores gemmarum & maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis. Est amethysti fulgens purpura. Est smaragdi uirens mare: & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii summo fulgoris augmento colores pigmentorum æquauere. Alii sulphuris ardentem flammam: aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem auellanam æquat: insigni apud nos hystoria. Siquidem extat hodieq; huius generis gemma: propter quā ab Antonio proscriptus Nonius senator est filius Struæ Nonii eius: quem Catullus poeta in sella curuli uisum indigne tulit. Auusq; Seruili Noniani quem consulem uidimus. Illeque proscriptus fugiens hunc e fortunis suis omnibus annulum abstulit secum. Quem certum est sestertius. xx. milibus ætimatum. Sed mira Antonii feritas atq; luxuria propter gemmam proscibentis. Nec minor Nonii contumacia proscriptionem suam amatis cum etiam feræ abroas partes corporis relinquant bestię propter quas se periclitari sciant. Vitia opali: si color in flore hærbæ quæ uocatur heliotropium exeat aut crystallum: aut grādinem. Si sal interueniat aut scabritia: aut cuncta oculis occurrantia: nullosq; magis india similitudine indiscreta uitro adulterat. Experimentū in sole tantum. Falsis enim contra radios libratis digyto a pollice: unus atq; idem translucet colos in se cōsumptus. Veri fulgor subinde uariat: & plus huc illucq; spargit: & fulgor lucis in digytos funditur. Hæc gemmam propter eximiam gratiam pleriq; appellauere pederota. Sunt & qui priuatum eius genus faciunt: sangonq; ab indis uocari dicunt. Traduntur nasci & in ægypto & in arabia: & uilissimi in ponto. Item in gallatia ac thaso & cypro quippe opali gratiam habet. Sed mollius nitet: raro nō scabet. Summa coloris ex aere & purpura constat. Viriditas smaragdi deest: Constatq; melior ille color: cuius fulgor uini colore fuscatur: q̄ qui diluitur aqua. Hactenus de principatu cōuenit mulierū maxime senatuscon. Minus certa sunt de quibus & uiri iudicant. Singulorum. n. libido singulis præcia facit: & sc̄ipue regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat & sardonycas. Primus aut romanorū sardonycæ usus est prior Africanus: ut tradit Demonstratus. Et inde romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quāobrem proximum ei dabimus locum. Sardonycæ olim ut ex nomine ipso apparet intelligebantur cādore in sarda: hoc est uelut carnibus ungue hominis imposito & utroq; translucido. Talesq; esse indicas tradunt Ismenias. Demonstratus: Xenothemis: Sotacus: Hi quidem duo reliquas omnes quæ transluceant cæcas appellantes: quæ nunc nomen abstulere. Nullo sardarum uestigio arabicæ sunt cōperūtq; pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi: radice nigra: aut cæruleum imitāte: & unguem: creditum enim candido pingi. Nec sine quadam specie purpuræ cādore in minimū transeunte. Has indis non habitas in honore Zenothemis scribit tantæ alias magnitudinis: ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrētibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio quoniam solæ prope gemmæ scalptæ cæra non auferrent. Persuasimus deinde & indis ut ipsi quoq; iis gauderent. Viturq; perforatis utiq; uulgis tantum in collo. Et hoc est nūc indicarum argumentū. Arabicæ excellent candore circuli plucido atq; non gracili: neq; in recessu gemmæ aut in defectu renitēte: sed in ipsis umbonibus nitēte. Præterea substrato nigerrimi coloris. Ex hoc in indicis cæreum: aut corneum iuenitur: etiam circuli albi: quædam in iis cælestis arquus anhelatio est. Superficies uero locustarum maris crustis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomē est uitio) improbantur: & si zona alba fundat se non colligat. Simili modo si ex alio colore in se admittat aliud quid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sūt & armeniæ ut cæteræ improbandæ: sed pallida zona. Exponenda est & onyxis ipsius natura propter nominis societatem hoc in gemma trāsilit: & a lapide ex carmanja. Sudines dicit in gemma esse candorē unguis humani similitudine. Item chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis Zenothemis indicam onycem plures habere uarietates: igneam: nigram: cingentibus candidis uenis oculi modo interueniētibus: quarūdam oculis obliquis uenis So-

TRIGESIMVSSEPTIMVS

racus & arabicā onycē tradit. Sed eā a cæteris distare q̄ indica igniculos habeat albis cingentibus zonis singulis pluribusue: aliter q̄ in sardonice indica. Illic enim momentū esse: hic circulum. Arabicas onycas nigras inueniri cādidis zonis. Satyrus carnosas eē idicas pte carbūculi pte chrysolithi & amethysti. Totū q̄ id genus abdicat. Verā aut onycē plurimas uariasq̄ cū lacteis zonis habere uenas omnium in transitu colore inenarrabili: & in unum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardē natura differēda est diuīdū ex eodem nomine. Quapropter omnium obiter gemmarum ardentium natura indicanda.

De generibus carbunculorum: & uiciis: & experimen-
tis: & gemmis ardentibus.

CA. VII.

P Rincipatū habent carbunculi: a similitudine ignium appellati: cum ipsi non sentiant ignes: ob id a quibusdam apyrustæ uocati. Horum genera: indici & garamantici: quos & carchedonios uocauere: propter opulentiam carthaginis magnæ. Adiciunt æthiopicos & alabādicos in ortosiaca caute nascentes. Sed qui perficiantur abandicos. Præterea in omni genere masculi appellantur: acriores: at fœminæ languidius resurgentes. In masculis quoq̄ obseruant liq̄dioris alios flāmæ: nigrioris alios: & quosdā lucidius: ac magis cæteris in sole flagrātes. Optimos uero amethystizontas hoc est quorum extremus igniculus in amethysti uiolam exeat. Proximos illis quos uocant syrtitas pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunq̄: maxime solis percussu. Satyrus indicos non esse claros dicit: ac plerumq̄ sordidos: ac semper fulgoris retorridi. Aethiopicos pingues: lucemq̄ non emittentes: sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit extremo uisu nubilantem: & si ita attollatur: exardescens: ob id a plerisq̄ nūc carbunculum candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex indicis lucent lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse. Indicos et minus sextarii unius mēsurā cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aspectus esse: sed igne uel sole & inclinatione acris q̄ cæteris excitari. Eisdem umbrante tecto purpureos uideri. Sub cælo flāmēos contra radios solis & scintillare. Cæra signantibus iis liquefcere quāuis in opaco. Multi indicos carchedonios candidiores esse: & e diuerso inclinatione hebetari scripsere. Etiamnum in carchedoniis maribus stellas intus ardere. Fœminas uniuersum fulgorem fundere extra se. Abādicos cæteris nigriores esse scabrosq̄. Nascuntur & in thracia coloris eiusdem ignem minime sentientes. Theophrastus auctor est & in orcho meno arcadiæ inueniri & in thio. Illos nigriores: e quibus & specula fieri. Esse & trozenios uarios interuenientibus maculis albis. Item corithios ex pallidiorē candidos. Massilia quoq̄ importari Bocchus & Vlyxipone scripsit magno labore ob argillam sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius: q̄ discernere hæc genera tanta est in iis occasio artis subitis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quattuordecim diebus nitescere: totidem mensibus durante fulgore. Adulte rantur uitro simillimæ. Sed cotæ depræhenduntur: sicut aliæ gemmæ factitiæ. Mollior enim materia & fragilis & centrosa scobæ depræheduntur & pondere: quod minus est uitreis: aliquādo & pustulis argenti modo relucens. Est & anthracitis appellata: in tesprotia fossilis: carbonibus similis. Falsum arbitror quod & in lyguria nasci tradiderunt: nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis & præcincti cādica uena traduntur: horūq̄ igneum color ut superiorum est. Peculiare quidem q̄ iactati in ignem uelut inter mortui extinguntur. Contra aquis perfusi exardescunt. Cognata est huic sandastros: quam aliqui garamantiten uocant nascitur in india loco eiusdem nominis. Gignitur & in arabia ad meridiem uersa. Cōmendatio summa q̄ uelut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ: semper in corpore: nūq̄ in cute. Accedit religio narrata a syderum cognatione ab inspectoribus: quoniam fere stellarum hyadū & numero & dispositione stellantur. Ob hoc a chaldeis in cerimoniis habitæ & hic mares austeritas distinguunt quondam uigore apposita tinguefcens. Indicæ quidem etiam hebetare uisus dicuntur. Blandior fœminis flamma: alliciens magis q̄ accendens. Sunt qui præferant arabicas indicis. Tumidæq̄ chrysolito illas similes dicunt. Ismenias uero negat polliri sandastros propter teneritatem: & ob id in magno errore sunt: qui gandareson uocant. Inter omnes constat: quantum numero stellarum accedat: tantum & præcio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis. Sandasfer Nicanor sandesferion uocauit talii sandareson. Quidam uero hanc sandastron: illam sandareson: in india nascentem illam quoq̄ & loci nomen custodientem. Mali colore aut olei uiridis: omnibus improbatam. Ex eodem genere ardētium lichnites appellata a lucernarum accēsarum præcipua gratia. Nascitur circa orthosiam totaq̄ caria ac uicinis locis. Sed probatissima in indis. Quam quidam remissiore carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est lonis appellata a prælatis floribus. Et alias inuenio differentias. Vnā quæ purpurea radiet. Alteram quæ cocco: a sole exalfectas: aut digytorum attritu: paleas & chartag. fila ad se rapere. Hoc idem & carchedonius facere dicitur: q̄q̄ multo uilior prædictis. Nascitur apud nasamonas in montibus: ut incolæ putant: hymbre diuino. Inuenit ad percussum lunæ maximæ plene. Carthagine nem quondā deportabat. Archelaus & in ægypto circa thebas nasci tradidit fragiles: uenenosas: morietati carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera sculpturæ contumaciter resistunt: partemq̄ cære in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilissima quæ nomen cum sardonice cōmunicauit. Ipsa gemma uulgaris: & primū sardibus reperto. Sed laudatissima circa babyloniam cum lapidicinæ quædam aperirentur: hærens in saxi corde. Hocque modo metallum apud persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis. sicut in ephiroeter asso in india triū generum rubrū: & quod demum uocant a pinguedine: tertiū quod argenteis bracteis subliniit. Indicæ plucēt crassiores sūt arabicæ. Inueniunt & circa leucada eptiri: & circa ægyptū quæ bra-

LIBER

Stea aurea sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent. Foeminae pinguiore sunt: & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum & Philomenem fabulae superbiunt. Nec ullae translucenti tardius suffuso humore hebetantur: oleoque magis quam alio liquore. Damnantur ex iis melleae: & ualidius testaceae.

De generibus topatii & callaite: & de gemis uiridibus non translucentibus.

CA. VIII.

Egregia etiamnum topatio gloria est: suo uiuenti genere: & cum reperta est praelatae omnibus
 a Id accidit in arabiae insula: quae chytis uocatur. In qua troglodytae praedones: cum diutius famae & tempestate praessi herbas radicesque effoderent: eruerunt topation. Haec Archelai sententia est: Iuba topation insulam in rubro mari a continente stadiis, cccc, abesse tradit: nebulosam: & ideo quae sitam saepe a nauigantibus: ex ea causa nomen accepisse. Topaxin enim troglodytarum lingua significationem habere quaerendi. Ex hac primum importatam Berenicae reginae: quae fuit mater sequentis Ptolamei a Philemone praefecto regis ac mire placuisse: & inde factam statuam Arsinoe Ptolamei Philadelphii uxori quattuor cubitorum sacratam in delubro quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores & circa thebaidis alabastrae oppidum nasci dicunt. Et duo eius genera faciunt prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio: eius enim tota similitudo ad succum porri dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit. Caetera saxo & cote poliuntur. Haec & usu atteritur. Committatur eam similitudine propior: quam auctoritate callais uiride pallens. Nascitur post auersa indiae apud incolas caucasi montis phicaros ac asdathas amplitudine conspicua: sed fistulosa ac sordium plena. Sincaerior multo praestantiorque in germania. Vtrobique autem in rupibus inuiis & gelidis: oculi figura extuberans: leuiterque adhærens: nec ut annata petris: sed ut apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet: simul & periculum terret. Ergo euntes e longinquo incessunt: & cum toto musco excutunt. Hoc uestigal hocque gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt. Is census: haec gloria a pueritia deiectioneque numerum praedicantium. In quo uaria fortuna. Quidam ictu primo coepere praclaras. Multi in secundo nullas. Et quidem callaides tali sectura formatur: alias fragiles. Optimus color smaragdi ut tamen apparet ex alieno est quod placeat. Inclusae decorant auro. Aurumque nullae magis decet. Quae sunt earum pulchriores: oleo: unguento: & est mero colore deperdunt. Viliiores constantius representant: neque est mutabilior alia aut mendacior uitri. Sunt quae in arabia inueniri eas dicunt in nidis auium quas melanchoryphos uocant. Viridatium & alia plura sunt genera. Viliore est turbæ prasius. Cuius alterum genus sanguineis punctis abhorret. Tertium uirgulis tribus distinctum est candidum. Praefert his Chrysoprasius porri succum & ipsa referente: sed & paulum declinans a topatio in aurum. Huic & amplitudo ea est: ut cymbia est ex ea fiant. Cylintri quidem celerrime. India has generat & nilion fulgoris si ante habeas breuis: & cum intueare fallacis. Sudines uero dicit & in syuero atticae flumine nasci. Est autem color fumidæ topatii: aut aliquando melleae. Iuba in aethyopia gigni tradit: & in litoribus amnis quem nilum uocauimus: & inde nomen trahere. Non translucet molechites spissius uiuens: a colore maluae nomine accepto: reddendis laudata sanguinis: & infantium custodia quadam innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret: & saepe traslucet iaspis est si uictus a multis antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimae ferunt eam gentes. Smaragdo simile indicæ. Cyprii dicunt glaucum pinguemque. Persae aeri similem ob id uocant ærizusa talis. Et iaspis est caerulea circa thermodoontem amnem. In phrygia purpurea. In cappadocia ex purpurea caerulea: atque non refulgens. Thracia indicæ simile mittit. Chalcidia turbidam. Sed minus refert nationes quam bonitates distinguere. Optima ergo quae purpuræ quicquam habet secunda quae rosæ: tertia quae smaragdi. Singulis autem graeci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocant boria caelo autumnali matutino similis: & haec erit illa: quae uocant ærizusa. Similis est & iardæ: imitata & uiolas. Non minus multae species reliquae: sed omnes in uitio: caeruleae: aut crystallo similes: aut myxis. Item terebynthizusa in proprio uti arbitror cognomine: uelut e multis eiusdem generis composita gemis. Quapropter praestantiores funda clauduntur: id est patentes nec praeterquam margines auro amplectente. Vitium est & e breuis in iis nitor & longe splendens: & sal: & omnia quae in caeteris. Et uitro adulteratur: quod manifestum fit: cum extra fulgore spargitur: atque non in se continetur: nec in diuersa quae sphragidas uocant. Publico gemmarum dominio in iis tantum dato: quoniam optime signetur.

De Iaspidium generibus.

CA. IX.

Otus uero oriens pro amuletis tradit gestarrea: quae ex iis smaragdo similis est: e petra per trasuer
 t sum linea alba praecigitur: & grammaticas uocat. Quae pluribus poligramos. Libet obiter uanitate magicam hic quoque coarguere: quoniam hac concionatibus utile esse perdidit. Est & onychi puncta: quae iasponyx uocat: & nubem complexa: & niues imitata: quae stellata rutilis punctis est: & sali megarico similis: & ueluti fumo infecta: quae capnias uocatur. Magnitudine iaspidis, xi. unciae uidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per se cyaneo gratia accomodato pauloante iaspidis nomine: colore caeruleo. Optima scythica: dein cypria: postremo aegyptia. Adulteratur maxime tinctura: idque in gloria regis aegyptii adscribitur: qui primus eam tinxit. Diuiditur autem haec in mares foeminalesque. Inest aliquando & aureus puluis non qualis in saphirinis. Saphirus enim & aureis punctis collucet. Coruleae & saphiri raroque cum purpura. Optima apud medos: nusquam tamen perlucida. Praeterea inutiles sculpturae interuenientibus crystallinis centrīs. Quae uero sunt ex iis cyanei coloris: mares existimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur: & ab his discedentibus. Principatum amethysti indicæ tenent. Sed in arabia ex ea quoque parte quae finitima syriae petrea uocatur: & in armenia

TRIGESIMVSSEPTIMVS

minore: & in ægypto: & in galatia reperiuntur. Sordidissime autē atq; uilissime in tharso & cipro. Cau-
sam nominis afferunt: q; usq; ad uini colorem accedens: prius q̄ eum diguster: i uolam desinit. Fulgorq;
quidā in illa purpure non ex toto igneus: sed in uini colorē deficiens. Perlucent autē oēs uolaceo colore:
sculpturis faciles. Innicæ absolutū purpure colorē habent. Ad hancq; tinguentium officinæ dirigunt uo-
ta. Fundit autē eū aspectu leniter blandū: neq; in oculos ut carpunculi uibrat. Alterum earū genus descē-
dit ad hyacinthos. Hunc colorem indi sacō uocant: talēq; gēmam facodion. Dilutior uero ex eodē sapi-
nos uocat. Eadē & paranites in contermino gētis arabia. Quartum genus colorem uini habet. Quintū
ad uiciniam crystalli descendit albicante purpure deiectu. Hoc & minime probatur: quādo p̄cellens de-
bet esse in suspectu uelut ex carbunculo refulgensq; dā in purpura leuiter roseus nitor. Tales aliqui malūt
pederotas uocari. Alii anterotas. Multi Veneris gēmam: qd̄ maxime uidetur decere & sp̄tie & colore
extremo gemmæ. Magorum uanitas resistere ebrietati eas p̄mittit: & inde appellatas. Et præterea si lu-
næ nomen ac solis scribatur in iis: atq; ita suspendantur collo e capillis cynocephali uel plumis hirundi-
nis: resistere ueneficiis. Iā uero quoquomodo adesse reges adituris. Grandinem auertere quoq; ac simi-
lia p̄spere & locustas: prædicatione addita: quā demonstrant. Nā e smaragdis quoq; similia promiseret:
si aquilæ scalperent: aut scarabei. Quæ quidē scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis huma-
ni arbitror. Multum ab ea distat hyacinthos: tamen e uicino descendens. Differentia hæc: q; ille emicans
in amethysto fulgor uolaceus dilutus est in hyacintho. Primo quoq; aspectu gratus: euanescebat anteq̄ sar-
rier: adeoq; nō implet oculos: ut pene non attingat: marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos
æthiopia mittit & chrysolitos: aureo colore translucens. Præferuntur iis indicæ. Et si uariæ nō sint: ba-
ctrianæ. Deterrimæ autē arabicæ: quoniam turbidæ sunt & uariæ: & fulgoris īterpellati nubillo macu-
larum: etiam quæ lymphidis contingere: ueluti scobæ sua refertæ. Optimæ uero sunt: q; in collatiōe aurum
albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subiicitur aurichalcum
Tætli iam expertes gemmarum usu appellantur aliqui & chryselestri i colorē electri declinantes: matu-
rinus aspectus iucundior. Ponticas depræhēdit leuitas. Quædam in iis duræ sunt ruffæq;: quædam mol-
les & sordidæ. Boccus auctor ē & in hispania repertas: quo in loco crystallum dicit ad libramētū aquæ
puteis defossis inde erutam. Et chrysoliton. xii. pondo a se uisam. Fiunt & leucochrysi: interueniente cā-
dida uena. Sunt in hoc genere capniæ. Sūt & uitreis similes: ueluti croco refulgentes. Vitreæ uero in ui-
su discerni non possint. Tactus autem depræhēdit tepidior in uitreis. In eodem genere sunt melichry-
si: ueluti per aurum sincero melle translucens: quas india mittit: q; ad iniuriam fragiles. Eadem & xy-
stion parit plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pederos: q; potest quæri: an in colore numera-
ri debeat toties iactari per alienas pulchritudines nominis: adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta
est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt enim i translucentiam crystallum uiridis suo
modo aer simulq; purpura: & quidam uini aureus nitor: semper extremus in uisu: sed purpura corona-
tus madere singulis uidetur his & pariter omnibus. Nec gēmarū ulla est liquidior capiti iucunda: suauis
& oculis. Laudatissima est in indiis: apud quos argenon uocatur. Proxima apud ægyptios: ubi senites.
Tertia in arabia: uerū scabra. Mollius radiat pontica & asiatica. Ipsæ uero molliores sunt: gallatica: & tra-
gica & cypria. Vitia earum langor: aut alienis turbati coloribus: & quæ ceterarum. Proxima candicanti-
um est asteria principatū habens proprietate naturæ: q; inclusam lucem pupillæ modo quadā continet:
ac transfundit cū inclinatione uelut intus ambulantem ex alio atq; alio loco reddēs: eadēq; cōtraria soli
regerēs candicantis radios: unde & nomen accepit difficilis ad cælandū. Indice præfert i carmania nata.
Similiter: cādida est quæ uocatur astrios crystallo propinquans in india nascēs: & in pallenes littoribus
intus a centro: cui stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidam causa nominis reddunt: q; strais opposita ful-
gorem rapiat: ac regerat. Optima in carmania gigni nullamq; minus obnoxiam uitio. Ceraunia enim
uocari quæ sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem. Celebrant & astroiten: mirasq; laudes
eius in magicis Zoroastrem cecinisse. Quidam diligētius de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit ocu-
lis piscium similem esse: & radiare candido ut solem. Est inter candidas & quæ ceraunia uocatur: fulgo-
rem syderum rapiens. Ipsa crystallina splēdoris cærulei in carmania nascens. Albam esse Zenothemis
fatetur: sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias: quas nitro & aceto p̄ aliquot
dies maceratas concipere stellam eam: quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo gene-
ra fecit cerauniæ: nigras: rubentesq;. Ac similes eas esse securibus. Per illas quæ nigræ sunt & rotundæ ur-
bes expugnari ad classes: easque betulos uocari. Quæ uero lōge sunt cerauneas. Faciunt & aliam raram
admodum: & parthorum magis quesitam: quoniam non alibi inueniatur: q; in loco fulmine ictō. Pro-
ximum cerauniæ nomē apud eos habet: quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula rubri maris:
quæ distat a beronice urbe. lx. milia passuum: cætera sui parte crystallus. Itaq; quidam radicem crystal-
li esse dixerunt. Vocatur ex argumento in iis. Nam sub tecto percussa sole: species & colores arquus cæle-
stis in proximos parietes eiacularur: suinde mutans magnaq; uarietate admirationem sui augens. Se-
xangulam esse ut crystallum constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt. In
sole aperio proiectas: radios in se recandescentes discutere. Aliquas uero ante se proiecto nitore: adiacentia
illustrare. Colores uero non nisi ex opaco reddunt: nec ut ipsæ habeant: sed ut repercussu parietem illi-
dant: optimaq;: quæ maximos arquus facit: simillimosq; cælestibus. Est & alia iris cætera similis: &
prædura. Quam Horus crematam tusamq; ad ichneumonum morsus remedio esse. Nasci autem in
perside tradit. Similis est aspectu: sed non eiusdem effectus quæ uocatur zeros alba nigrasq; macula in

LIBER

transuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdā gēmis per alphabeti ordinem.

CA. X.

a Chates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla. Reperta primum in sicilia iuxta flumen eiusdem nominis: postea plurimis locis: excedēs amplitudine numerosa: uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phaspacathes: cerachates: sardachates: hæmachates: leucachates: dendrachates: uelut arbuscula insignis. Antachates cum uritur myrrham redolēs. Coralochates guttis aureis saphiri modo distincta: qualis copiosissima in creta sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in siculis utiq; crediderim: quoniam primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in india inuentæ contra eadem pollent: & aliis magnis miraculis reddunt enim species fluminum nemorum & iumentorum: etiam edera & stacula: & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitimq; sedant in os addita. Phrigiæ uiridia nō habent. Thebis ægyptiis reperte carēt rubētibus uenis: & albis. Et hæ quoq; contra serpentes ualida. Eademq; auctoritas & cypriis est. Sunt etiam qui maxime probent uitream purpura in his. Reperiuntur & in thracia circa oetham. Et in parnaſo: & lesbo: ac messenæ: similes limbum floribus & rhodo. Aliæ apud magnos differentia. Leoninæ pelli similes potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In persis uero suffitu earum tempestates auerti: & præterea flumina fisti. Argumentum esse si in feruentes cortinas addita refrigerent. Sed ut profint leoninis iubis alligandas. Nā hiæ næ pelli similem abhominatur: discordialem domibus. Eam uero quæ unius coloris sit iuictam athletis esse. Argumentum eius q; in olla plena olei cocta cum pigmentis: & intra duas horas subferuefacta: unum colorem ex omnibus faciat minui. Ac opis nitro similis est: pumi cosa aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabaſtrites nascitur i Alabaſtro ægyptii: & in syriæ damasco candore intercincto uariis coloribus. Quæ cremata cum fossili sale: ac trita grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Aleſtotias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas cristallina specie: magnitudine fabæ. Quibus Milonem crotoniensem usum in certaminibus iuictum fuisse: uideri uolunt. Androdamas argenti nitorem habet ut adamas: quadrata: & semper tessellis magnis: putantq; nomen impositum ab eo: q; impetus hominum: & iracundias domet. Eadem sit an alia argyrodamas: auctores non explicant. Antiphates nigra non tralucet. Experimentum eius si coquatur in lacte facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eamq; contra effascinationes auxiliari magi uolūt. Arabica ebori simillima est & hoc uideretur: nisi abnueret duricia. Quamq; putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Aromaticis & ipsa in arabia traditur gigni. Sed & in ægypto circa ipsas ubiq; lapidosæ: & myrrhæ coloris & odoris ob hoc reginis frequentata. Asbestos in arcadiæ montibus nascit: coloris ferrei. Aspilatem Democritus in arabia gigni tradit ignei coloris. Eam oportere cameli fimo splenicis alligari. Inuenitq; in nido arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in leucopetra nasci argentei coloris contra lymphatum habendam. Atizoë in india & persidis acidia monte nasci tradit argenteo nitore fulgentem: magnitudine trium digytorum ad lenticulæ figuram odoris iucundi: necessaria magis regē constituentibus. Augites multis nō alia uidetur esse q; quæ calais. Amphitane alio nomine appellat chryfocolla in india parte: ubi formicæ erunt aurum: in qua inuenitur auro similis: quadrata figura: affirmaturq; natura eius quæ magnetis: nisi q; agere quoq; aurum traditur. Aphrodisiace ex candida ruffa est. Apistos septenis diebus calorem tenet ex calfacta igni nigra ac ponderosa distinguētib; eam uenis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Agypſilla lacchus intelligit per album sarda: nigraq; uena transeunte. Vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent subuirides: & corinthii aeris similitudine illa a copto. Hæc ex troglodytica regione ueniunt medias secare flammea uena. Bratrachitas mittit & coptos. Vnam ranæ similem colore. Alteram ebori. Tertiā rubentis e nigro. Baptes mollis: alioquin odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam spetiem: sacratissimo assyriorum deo dicat. Aliā aut quā Belū uocant in arbelis nasci Democritus tradit nucis iuglandis magnitudine uitrea specie. Baroptenus: siue botrypes nigra: sanguines & albis nodis alligata dicit: ueluti portentosa. Botrytes alia nigra est alia pampinea incipienti uuæ similis: Bostrychitem Zoroastres uocat crinibus mulierum similiorem. Bucardia bubulo cordi similis: babylone tantū nascit. Brontia capitibus testudinum similis: & cum tonitruis cadit (ut putat) & fulmine tacta restinguit: si credimus. Bole nimbo inueniuntur glebæ similitudine. Cheramydes eadem esset quam ostracitem uocant: nisi q; hanc cæruleæ interdum bullæ cingunt. Calais saphirum imitatur: candidior: & littoroso mari similis. Capnites quibusdam uidetur suum genus habere plurimis spiris fumida: ut suo loco diximus. Cappadocia & in phrygia nascitur ebori similis Calamites a calamo: feruntq; plures simul coniunctos inueniri. Catochites corsicæ lapis est cæteris maior mirabilis: si uera traduntur: impositam manum ueluti gummi retinens. Catopyrites e Cappadocia puenit. Cepites: siue cepocapites candida est uenarum nodis coeuntibus candore imaginem regerens. Ceramites testæ colorē habet. Cynedianæ iueniunt in cerebro piscis eiusdē nominis candida & ob longæ: euentuq; mirandæ: si modo est fides: pſagare eas habitū maris nubilo colore aut tranquillitate. Carites cære similis est. Circos piris. Corſoides canicei hois: Coralloachates corallo aureis guttis distincta. Corallis minio gigniturq; i india & syene. Craterites inter chrysolithū & electrū colorem habet præduræ naturæ. Crocallis cerasum representat. Cissites circa copton nascitur candida: & uidetur intus habet

TRIGESIMVSSEPTIMVS

re partum: qui sentiat etiam si creditur. Calcephonos nigra est: sed illa æris tinnitum reddit tragœdis ut suadent gestanda. Chelidonia duorum sunt generum: hirudinum colore: & alia parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus ē indicæ testudinis: uel portētosissima magorum mēdaciis: melle enim colluto ore impositam linguæ futurorum diuinationem præstare promittunt quin tadeima luna & silente tota die: decrescente uero ante solis ortum. Cæteris diebus a prima in sextā horam. Sunt & chelonitides testudinum similes: ex quibus ad tempestates sedandas multa uaticinantur. Eam uero quæ sit aureis guttis cum scarabeo deiectam in aquam feruentem tempestates tueri. Chlorites hærbacei coloris est: quam dicunt magi eam inueniri in syllæ auis uentre cōgenitam ei: ferrogæ includi iubent ad quædam prodigiosa moris sui Coaspites a flumine dicta est uiridis: fulgoris aurei. Chrysolæpis in æthiopia nascitur pallidi caloris die: & noctu ignei. Chrysophis aurum uidetur esse Cepionidæ in eo: lide nunc ad arenum pagū quondam oppidum nascitur multis coloribus traslucens: alias uitreæ: alias crystallinæ: alias iaspidæ. Sed & sordidis tantus ē nitor: ut imagines reddant ceu specula. Daphniā Zoroastres & Orchestres morbis comitialibus demonstrant. Diadochos heryllo similis est. Diphrys duplex candida ac nigra: mas ac fœmina: gentile utriusq; sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mixtus rubentibus maculis. Quæ ex aqua trita: saporem uini facit: & ebrietati resistere putatur. Draconites siue draconitias e cerebro fit draconum: sed nisi uiuentibus absciso: nunq̃ gemmas facit: inuidia animalis mori se sentientis. Igitur mos est: ut dormientibus aialibus caput amputent. Sotacus q̃ uisam eā gemmam sibi apud regē scripsit: bigis uehi querentes tradit. & uiso dracone spargere somnifica medicamenta: atq; ita præcidere. Esse aut candore translucido nec postea polita: aut arte admittere. Encardia cognominat ecardiste. Vna in q̃ nigra effigies cordis eminet. Altera eodē noīe uiridi colore: cordis speciē representat. Tertia nigrū cor ostēdit reliq̃ sui parte candida. Enorchis cādida ē: diuisaq; fragmētis testiu effigiē representat. Exhebenū Zoroastres speciosam & candidā tradit: quæ aurifices aurū poliunt. Eristalis cū sit candida: ad inclinationes rubescere uidetur. Erotylos eadem quæ mepicoros & hieronne modo a Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumetris in bactris nascitur: silici similis: & capita supposita uisa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Belli gemmam sanctissimi deoq; sibi assyrii appellant porracei coloris superstitionibus gratam. Eupetalos quattuor colores habent: cæruleum igneū: minii: mali. Eureos nucleo oliuæ similis est: strictæ concharum modo non adeo candida. Eurotias situ uidetur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est: ex quo traditur. Tyri in herculis templo facta sedes: ex qua dii facile surgebant. Epimelas fit: cum in cādida gemma superne nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten uocant: simile proxime dictis: sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uno colore lactis est. Eandem dicunt leucogageam & leucographiam appellant: & synephten lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem infantium quoq; alligata collo saluam facere dicitur. In ore autem liquefcere. Eandem memoriam adimere dicūt. Mittit eam & achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis uenis circumligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodaman ti similis est: paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gasidanem medi mittunt coloris olirini ueluti floribus sperfam. Nascitur & in arbellis. Hæc quoq; gemma concipere dicitur: & intra se partum fateri concussa. Concipere autem trimestri spatio. Glosa petra linguæ similis humæ in terra non nascitur: sed deficiente luna cælo decidere: & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus pmissi quoq; uanitas facit. Ventos enim comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est q̃ corallium: nominis causa: q; in duritiā lapidis mutatur: emollit marina fulminibus: & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in æthiopia: Africa cypro porracei coloris: sanguineis uenis distincta. Causa nominis: quoniam deiecta in uas aquæ fulgorem solis accedentem percussu sanguineo mutat: maxime æthiopica: eadem extra aquam speculi modo solem accipit: deprehenditq; defectus subeuntem lunam ostendens. Magorum impudentiæ uel manifestissimum hoc quoq; exemplum est: quoniam ammixta hærbæ heliotropio: quibusdam quoq; additis præcationibus gerentem conspici negent. Hephestithes quoq; speculi naturam habet in reddendis imaginibus: q̃q̃ rutila. Experimentum est si feruentem aquam addita statim refrigeret: aut si in sole addita aridam materiam accendit. Nascitur in coryco. Horminodes ex argumento uiriditatis in candida gemma uel nigra: & aliquando pallida: ambiente circulo aurei coloris appellatur. Hexeconthalithos in parua magnitudine multicolor: hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in troloditica regione. Hieracites alternat tota miluinis nigricans ueluti plumis. Hammithis ouis piscium similis est: & alia uelut nitro cōposita prædurā alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas æthiopiæ gemmas aureo colore arietini cornus effigiem reddens: promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur ex igneo colore radians auro portatē secū in extremitatibus candidam lucem. Hyenæ ex oculis Hyenæ tabido in uase inueniri dicunt: & si credimus: linguæ hominis subdite futura p̃dicere. Hematites in æthiopia qdē principalis: sed & i arabia & afrika inuenit sanguineo colore: nō omittēda pmissis ad coarguēdas barbaroꝝ insidias. Zacharias Babylonius in his libris quos scripsit ad regē Mithridatē humanā gēmis attribuit fata: has nō contētus oculoꝝ & iocineꝝ medicina decorasse. A rege etiam aliquid petituris dedit: & litibus iudiciisq; interposuit in præliis etiam eas salutare pronuntiauit. Est & alia eiusdem generis: quæ uocatur henui ab indis xanthos appellata græcis e fuluo candicans. Idæi dactyli in creta ferreo collore pollicem humanū exprimunt: lcterias mali cute lurido similis: ideo existimat salubris cōtra regios morbos. Est & alia eodē nomine ligdior. Tertia folio uiridi similis: latior prioribus:

Glosa petra

LIBER

pene sine pondere: uenis luridis, Quartum genus in eodem colore nigris uenis descenditibus. Iouis gēma candida est: non ponderosa: tenera. Indica gentium suarum habet nomen: subrufo colore: in attritu sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine candida: puluereo aspectu. Ion apud indos uioleacea est: sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squammas piscium uariis coloribus imitatur. Lesbias lesbi patriae nomen habens inuenitur & in india. Leucoptalmos rutila alias oculi speciem candidam nigramque continet. Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit: sed ad succum mellis. Limoniates eadē uidetur quā smaragdus. De lipare hoc tantū traditur: suffita ea omnes bestias euocari. Lyfimachus rhodio marmori similis est aureis uenis: politur ex marmore: amplitudine in angustias coeunte: ut inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolito interalbicante. Mēonia qualis sit non traditur. Media nigra est a Medea illa fabulosa inuenta habet: uenas aurei coloris sudorem reddit: croci saporem aut uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax a pīs accepta est: & rubri maris montibus: multicolor: contra solem uarie refulgens. Morochthos porracea lacte sudat. Morion indica quā nigerrimo colore translucet uocat pramnion: in qua miscet & carbunculi colos. Alexandrium ubi sardae cyprium. Nascitur & in tyro & in galatia. Xenocrates & sub asperibus nasci tradit. Heae sunt gēmae quā ectypas sculpturas aptant. Myrites myrrhae colorē habet: faciemque minimā gēmae: unguenti odorem attrita ēt nardi. Myrmetyas nigra habet eminentias similes uerrucis. Myrsinites melleū colorē habet: myrrhae odorē. Mesoleucos est mediā gēma candida distinguēte linea. Mesomelas nigra uena quēlibet colorē secante per medium. Nasomonites est sanguinea nigris uenis. Nebrides Libero patri sacra nomen traxit a nebridum eius similitudine. Sunt & aliae nigrae generis eiusdē. Nympharena urbis & gentis persicae nomen habet: similis hyppopotami. Orca barbari nominis e nigro fuluog ac uiridi & candido placet. Ombria quā aliqui notia uocant sicut caeraunia & Brontia cadere cū hymnibus & fulminibus dicunt: eundēque effectū habere quē Brontia narrat. Praeterea in aras addita ea tradit libamēta nō amburi. Orites globosa species a quibusdā & syderites uocat ignem nō sentiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior altera achatae similis: nisi quā achates politura pinguescit duriori: tanta in est uis: ut aliae gēmae scalpanť fragmentis eius. Ostracidi ostrea nomē & similitudinē dedere. Opphycardelon barbari uocant nigrum colore binis lineis albis includentibus. De obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniunt & gēmae eodem nomine ac colore nō solū in aethiopia indiāque: sed ēt in samo ut aliqui putant: & in littoribus hispaniēsis oceani. Panchros fere ex omnibus coloribus constat. Pangonis non longior digytor: ne crystallus uideatur: numero pluriū auguloque cauet. Paneros qualis sit a Metrodoro nō dicit: sed carmē Timaridi reginae in eadē dicatū Veneri nō inelegans ponit: ex quo intelligitur additā ei fecunditatē. Quidā hāc pansebaston uocant. Ponticarū plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis nūc atris guttibus quā inter sacras habet. Alia pro stellis eiusdē coloris lineas habet. Alia montiū cōualliūque effigies. Philoginos quē & chrysitē uocant ostraciae atticae assimilata inuenitur in aegypto. Phenicitēs ex balani similitudine appellat. Phrycites aloē. Perileucos filio ore gēmae ad radicē usque candido descendente. Paerantides quas quidam gemonidas uocāt pregnātes fieri: & parere dicunt: mederique parturiētibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiae inueniuntur: speciesque ē eis aquae glaciatae. Solis gēma cādi da est: & ad speciem syderis in orbe fulgentes spargit radios. Sagdam chaldei adhārescentē nauibus habent: inuenitur prāsini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gēmam dat nigrā: ac sine pondere ligno similem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine defecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes praesentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore: imaginem lunae continens: redditque eā in dies singulos crescentis minuētiisque numero: nascique putat in arabia. Syderites ferro similis: & litigio illata discordias facit. quāque nascitur in aethiopia. Syderopocilos ex ea fit uariātibus guttis. Spogites ipōgiae nomen repraesentat. Synodontes e cerebro pisciū est: qui synodontes uocantur. Syrtitae in littore syrtium iā quidē lucania inueniuntur melleo colore croco refulgentes. Intus autē stellas continet languidas. Syringites stipulae internodio similis: perpetua fistula cauā. Trichrus ex africa niger est: sed tres succos reddit: a radice nigrum: medio sanguineum: summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi cādidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis persas apud quos gignitur magnopere delectat. Maculaeque appellant thracia trium generū est: uiridis aut pallidior tertia sanguineis guttis. Tephrites nouae lunae speciem habet curuatae in cornua quamuis cinerei coloris. Theolithos oleae nucleo similis uidetur: neque est gemmae honos: sed lingentium calculos frangit: pellitque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem rufi crinis Veientana italica gēma est: ueis reperta nigrā materiā distinguēte limiate albo. Zathenen in media nasci Democritus tradit electri colore: & si quisterat in uino palmeo & croco caerae mō lentescere odore: magnae suauitatis Zmilaces in euphrate nascitur pconneso marmori similis: medio color glauco. Zoronyfios in ido flumine nascitur: magoque gēma ēē narrat: neque aliud amplius de ea

De gemmis quae a membrishominum cognominantur: & quae ab animalibus: & de iis quae a ceteris rebus, CA. XI.

St etiānum alia distinctio: quam equidem fecerim subinde uariata expositione. Si quidem a membris corporū habet nomina. Hepatites a iocinere. Steriātes singulorum animalium adipe numerosa. Aduenepas. Adunephros ionice nascitur tres hominis simul oculos exprimens: ab animalibus cognominantur. Carcinias marini cācri colore. Echites uiperā. Scorpites scorpionis aut colore aut effigie. Scarites scari piscis. Triglites muli. Aegophthalmos caprino oculo. Item alia suillo. Et a gruīs collo geranites. Hieracites accipitris. Aetites a colore aquilae candicante cauda. Myrmecites

TRIGESIM VSSEPTIMVS

innatam repentis formicæ effigiem habet. Scarabeorum cantharias. Lycophthalmos quattuor est colorum ex rutilo & sanguineo in medio nigrum candido cigitur: ut luporum oculi: illis per omnia similibus. Taos pauoni est similis: item alpidi: quam uocari Chelidomam inuenio. Arenarum similitudo est in ham mockryso uelut auro harenis mixto. Cenchrites mili granis uelut sperlis. Dyrites e truncis arboræ hæc & ligni modo ardet: Cissites in candido collucet edera foliis quæ totam tenent. Narcisites uenis et edera distinguitur. Cyamea nigra est: sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyrene ab oliuæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidē: sed attritu digytos adurit. Polizonos nigra multis zonis cādicat. Astrapiæ in cādido aut cyaneo discurrūt e medio fulminis radii. In phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma: quæ nō exeat. In anthracitide sintillæ discurrere aliquando uidentur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ in candore est leuiss: sed ad motum fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytryx in uiridi capillatur: sed deflua comarum facere dicitur. Sunt & a leonis pelle & pantheræ nominatæ leontios pardalios. Colos appellauit chrysosolum aureus. Chrysoprasum hærbaceus. Melleus melichrota: quāuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus parte flauus: parte melleus. Crociam croci. Polia canitiem quandā sparti indicat eandem duriores. Nigra sparopolia. Rhodites a rosa est. Melites mali coloris. Chalcites ærei. Sicites sicci. Ratio nominum non est in borsycite in nigro: ramosa candidis aut sanguineis frondibus. Nec gemite uelut in petra candidis manibus iter se complexis. Ananchitide in necromantia dicunt euocari imagines deorum. Synochide umbras inferorum euocatas teneri. Dentrutide alba defossa sub arbore quæ cædatur securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures: magisq; monstrificæ: quibus barbari dedere nomina confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

De gemmis nascentibus & fictitiis: & figuris gemmarum.

CA. XII.

g Emmæ nascuntur repente nouæ ac sine nominibus: ut lampas i metallis aurariis una inuenta: quæ propter pulchritudinem. Alexandro regi missa fuit: ut auctor est Theophrastus. Cocli des quoq; nunc uulgatissimæ famæ sunt uerius q̄ nascunt in arabia repertis in gentibus glebis. Melle excoqui tradūt septenis diebus noctibusq; sine intermissione. Ita omni terreno uitiosq; pulvere decusso purgatam glebam artificum ingenio uarie distribui in uenas: ductusq; macularum q̄ maxime uendibili ratione sectantium. Quondamq; tantæ magnitudinis fecere: ut equis regum in oriēte frō talia atq; pro phaleris pensilla facerent. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu nitescent: præcipue corfici. In omni alio usu acrimonia abhorrentis. Quæ uariæ sunt: & ad nouitatem accedere caliditate ingenuorum contingit ut nomen usitatum non habeant. Physes appellant uelut ipsius naturæ admirationē in iis uendicantes cum finis nominum non sit: quæ persequi non equidem cogito: innumera ex græca uanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis etiam plebeis rarorum generum dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse conuenit incrementibus uariæ maculis atq; uerrucis linearum: quæ interueniunt multiplici ductu: & colore mutata sæpius nomina in eadem plerumq; materia. Nunc cōmuniter ad oīum gemmæ obseruationē pertinentia dicemus opiniones secuti auctorum. Cauæ aut exuberantes uiliores uidētur æqualibus. Figura oblonga maxie pbatur: deinde quæ uocat lenticula: postea clipeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras a falsis discernēdi magna difficultas. Quippe cū inuētū sit ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonicæ e cerauniis glutinant gemmis ita ut depræhēdi ars nō possit: aliunde nigro: aliunde candido: aliunde nimio sumptis oībus in suo genere probatissimis. Quinimo et extant cōmentarii auctoꝝ: quos nō equidē demonstrarim: quibus modis ex crysallo tingant smaragdi: alæq; trāsfluentes. Sardoniæ e sarda. Item cæteræ ex aliis. Neq; est ulla fraus uitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum.

CA. XIII.

n Os contra rōnem depræhendi falsas demonstrabimus: quādo et luxuriā aduersus fraudē muni ri decet. Præter illa quæ i principalibus qbusq; generibus priuati diximus. Trāsflucētes matutino pbari cēscent: aut si necesse est i quartā hora: postea uetāt. Experimēta pluribus modis constant. Primū pōdere: si grauiores sentiunt: post hæc corpore. Fictitiis pustulæ in pfundo apparēt. Scabritia i cute. In capillamēto fulgoris icōstātia: prius q̄ ad oculos pueniat desinēs nitor. Decussi fragmēti paulū qd in lamina ferrea terat efficacissimū experimēto excusant māgones gemmarū. Recusant similiter & limæ pbationē. Obsidianæ fragmēta ueras gemmas nō scarificāt. Fictitiæ scarificationis cādicantiā fugiūt. Tātq; differētia ē: ut aliæ ferro scalpi nō possint: aliæ nō nisi reufo: uerū oēs adamante. Plurimū aut in his terebrarū pficit feruor. Gēmiferi amnes sunt aoaxis: mater: ganges. Terrarū aut oīum maxime idia. Et iā peractis oībus naturæ operibus: discrimē quoddā rerū ipsarū facere cōueniat. Ergo i toto orbe & i quacūq; cæli cōuexitas uergit: pulcherrima est oīum rebus meritog; principatū naturæ optinēs italia rectrix parēsq; mūdi: altera: uiris: scēminis: ducibus: militibus: seruitiis: artū pstatia ingenioꝝ claritibus. Iā situ ac salubritate cæli atq; tēperie: accessu cūq; tarū gentiū facili: littoribus portuosiss: benigno uentog; afflatu. Et. n. cōtingit recurrētis positio in partē utilissimā: & inter ortus occasusq; mediā aquarū copia: nemog; salubritate: mōtiū articulis: ferog; aīalium inocētia: soli fertilitate: pabuli ubertate. Quicq; est quo carere uita nō debeat: nusq; est pstatius: fruges: uinū: olea: uellera: lina: uestes. iuuēci. Ne equos quidē in trigariis pferri ullis uernaculis aīaduerto. Metallis auri: argēti: æris: ferri: quādiu libuit exercere: nullis cessit. Et iis nūc in se grauida p omni dote uarios succos: & frugū pomorūq; sapores fundit. Ab ea exceptis indiæ fabulosis proxime qdem dixerim hispaniam quacūq; ambitur mari.

FINIS.

Caſi Plynii Secundi de naturali hystoria opus foeliciter abſolutum eſt: qua diligentiffimæ caſtigatum:
Impreſſum Venetiis accuratiſſime ꝑ Bartolameū de Zānis de portefio āno nſi ſaluatoris. M.cccclxxxvi.
die. xii. menſis Decēbris.

1496

REGISTRVM

a	l	x
Prima alba	& potiſſimum	Vttiliora
C. Plynii	ſatio	potui
Traiani	tu eadem	nitro
Lucubrare	hæc	mores
b	m	y
Ex auctoriſ	pugna	Rus
De tritonum	uero	ras
De uocibus	q̄ ſine	cua
De ſagina	odore	eam
c	n	z
CAII PLYNII	nec	diximus:
do agere	plum	tiſmos.
quantur	ergo	aconas
ſtadium	uinum	uimus
d	o	&
Circa	cæteris	Statumue
tot ſeculis	nuto	ſumpſere
apenninum	Siſcinii	hippopotamo
CAII PLYNII	ribus	apri
e	p	2
mis	memoratur	Frigida
ætolorum	CAII PLYNII	in lacerto
macedonia	locis	occurritur
zephire	docet	etiam cuius
f	q	&
nicum	fico in	per triduum
ſed	matre	genere
magna	& poſtea	& colores
ſes	frumenti	inter
g	r	A
oreos	Antelucanis	utile eſt
ſignificat	dionifi	ut in lucerna
baras	uindemiator	iſſet dextra
bruſ	aſperam	primus ex
h	s	B
in quibuſq̄	gigni.	Elio tribuno
reperitur	CAII PLYNII	atq̄ cōſciſſuris
monſtraſſe	cacior	hoc eſt ex
ſpectare	nigra	etiam autem
i	t	C
ueri	fracta	Coloribus
magna	roſa	clypeo
ceſ	ram	Retinet hanc
nullis	contermina	Ad omnia
k	u	D
ſimilis	Radiciſ	crudis
ctrinis	& urbana	Reliqua
lationem	non	indicanimus
cem	collectiones	Poſtrema
		Aut quæ

